شىنجاڭ
新疆文库
كىتابخانىسى

هازىرقى زامان يازغۇچىلىرىنىڭ داڭلىق رومانلىرى

ئابدۇراخمان قاھار

ئاۋات شەھىرىنىڭ يېڭى پۇقراسى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

新疆文庫

ISBN 978-7-228-12822-8

9 787228 128228 >

定价：47.00 元

ئابدۇراخمان قاھار

ئاۋات شەھەرنىڭ يېڭى پۇقراسى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

闹市新百姓:维吾尔文/ 阿布都热合曼·卡哈尔
著. — 乌鲁木齐: 新疆人民出版社, 2009.8
ISBN 978-7-228-12822-8

Ⅰ.闹...Ⅱ.阿...Ⅲ.长篇小说 — 中国 — 当代 — 维吾尔语(中国少数民族语言)Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2009)第147951号

责任编辑	阿地力·阿布都萨拉木
编　　辑	苏里坦·阿西木
特约编辑	玛丽亚木·买买提明
责任校对	阿孜古丽·克力木
特约校对	海力切木·孜亚吾顿
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	新疆新华印刷厂
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	18.875
版　　次	2009年8月第1版
印　　次	2009年8月第1次印刷
印　　数	3000
定　　价	47.00 元

ئاۋات شەھەرنىڭ يېڭى پۇقراسى (رومان)

ئاپتورى: ئابدۇراخمان قاھار

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئادىل ئابدۇسالام

مۇھەررىرى: سۇلتان ھاشىم

تەكلىپلىك مۇھەررىرى: مەريەم مەمتىمىن

مەسئۇل كوررېكتورى: ئارزۇگۇل كېرەم

تەكلىپلىك كوررېكتورى: خەلچەم زىياۋۇدۇن

نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

تېلېفون: 0991-2827472

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر

پوچتا نومۇرى: 830001

باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى

ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى

فورماتى: 1230 × 880 مىللىمېتىر 1/32

باسما تاۋىقى: 18.875

نەشرى: 2009 ـ يىلى 8 ـ ئاي 1 ـ نەشرى

باسمىسى: 2009 ـ يىلى 8 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى

تىرازى: 3000

كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 228 - 12822 - 8

باھاسى: 47.00 يۈەن

« شىنجاڭ كىتاب خەزىنىسى »
تەھرىر ھەيئىتى

مۇدىر : نۇر بەكرى

مۇئاۋىن مۇدىرلار : لى يى، تىلىۋالدى ئابدۇرېشىت

ھەيئەتلەر : جۇ چيەن، ۋەن خەيچۈەن، شى يۈچياڭ، مىجىت قادىر، ليۇ چاڭمىڭ، جاڭ شىنتەي، ۋاڭ ياۋپىڭ، گۈلشەن تۇراخۇن، ليۇ شۇشىن، لى ۋېيچىڭ، ئابدۇراخمان ئەبەي، رېن چېڭ، دەي ياۋخوڭ، چېن گۇڭچىڭ، ئادىل مۇھەممەت، ماۋ جيەنشىن، دىلشاد قېيىيۇم، نۇرتاي قىياسبېك، جۇ لوڭچىن، ياسىن ئوبۇلقاسىم، شۇ جياڭ، ئابلىمىز قېيىيۇم، تاھىر ناسىر، يۇ فۇئېن، پەتتار ماخمۇت، يۇ ۋېنشېڭ، گو چۈەن، رەيقەتجان خېلىل، دىلشاد ئەلى

باش پىلانلىغۇچىلار : ليۇ چاڭمىڭ، مىجىت قادىر

باش تەھرىرلەر : شى يۈچياڭ، مىجىت قادىر، ليۇ چاڭمىڭ

مۇئاۋىن باش تەھرىرلەر : جاڭ شىنتەي، ۋاڭ ياۋپىڭ، گۈلشەن تۇراخۇن، ليۇ شۇشىن

ئىجرائىيە مۇئاۋىن باش تەھرىر : گۈلشەن تۇراخۇن

«شىنجاڭ كىتاب خەزىنىسى»گە
كىرىش سۆز

نۇر بەكرى

مەدەنىيەت ئىنسانىيەت مەدەنىيلىكىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتى ۋە گۈللىنىشى خەلق ئاممىسىنىڭ ماددىي مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى بېيىتىپلا قالماي، مىللىي روھنى مۇستەھكەملەپ، مىللەتنىڭ ئومۇمىي ساپاسىنى ئۆستۈرىدۇ.

نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان شىنجاڭدىن ئىبارەت «يىپەك يولى» كېسىپ ئۆتكەن، شەرق - غەرب مەدەنىيىتى ئۇچراشقان بۇ زېمىندا ھەر مىللەت خەلقى ھوزۇر - ھالاۋەت ۋە جاپا - مۇشەققەتتە بىللە بولۇپ، ئۆزئارا ئىناق ئۆتۈپ، ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرا رايونىنى ئورتاق ئېچىپ، قۇرۇپ ۋە قوغداپ، شانلىق ماددىي مەدەنىيەت ۋە رەڭگارەڭ كۆپ مەنبەلىك شانلىق مەدەنىيەتنى بەرپا قىلىپ، تارىخ بېتىگە پۈتۈلگەن ئۆلمەس نۇرغۇن ئەسەرلەرنى ۋۇجۇدقا چىقاردى. بولۇپمۇ يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن بۇيان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ پارلاق نۇرى ئاستىدا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ھەمنەپەس تەقدىرداش، قەلبداش بولۇپ، بىرلىكتە ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ، ئورتاق گۈللىنىپ، «نامرات ھەم قالاق» ھالەتتىن باي، مەدەنىيەتلىك ۋە تەرەققىي قىلغان جەمئىيەتكە قەدەم قويدى. ئىقتىساد ۋە جەمئىيەتنىڭ ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىشىغا

ئەگىشىپ، شىنجاڭنىڭ مەدەنىيەت ئىشلىرىمۇ جۇش ئۇرۇپ تەرەققىي قىلىشتەك يېڭى باھارنى كۈتۈۋالدى، مۇنەۋۋەر مەدەنىيەت ـ سەنئەت ئەسەرلىرى ئۈزلۈكسىز بارلىققا كەلدى، غەيرىي ماددىي مەدەنىيەت ئۇنۇملۇك قوغدىلىپ ۋە ۋارىسلىق قىلىنىپ، تۈرلۈك مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى، سەنئەت ئەڭگۈشتەرلىرى چولپان يۇلتۇزدەك چاقناپ، سەلتەنەتى ۋە ئۆزىگە خاس بەدىئىي جەلپكارلىقىنى نامايان قىلىپ، جۇڭخۇا مەدەنىيەت خەزىنىسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندى.

پۈتۈن جەمئىيەتتە ئورتاق غايىنى بەرپا قىلىش جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت بەرپا قىلىشنىڭ نېگىزى. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت مەدەنىيەت خىزمەتچىلىرى باشتىن ـ ئاخىر جۇڭگو ئىلغار مەدەنىيىتىنىڭ ئىلگىرىلەش يۆنىلىشىگە ئەمەل قىلىپ، «ئىككى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش» يۆنىلىشى ۋە «بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىملار بەس ـ بەستە سايراش» فاڭجېنىدا چىڭ تۇرۇپ، ۋەتەنپەرۋەرلىكنى يادرو قىلغان مىللىي روھ ۋە ئىسلاھات، يېڭىلىق يارىتىشنى يادرو قىلغان دەۋر روھىنى زور كۈچ بىلەن جارى قىلدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك يادرولۇق قىممەت سىستېمىسىنى بەرپا قىلىشى كېرەك. بولۇپمۇ ھەر مىللەت خەلقى «بىرلىكتە ئىتتىپاقلىشىپ كۆرەش قىلىش، ئورتاق گۈللىنىپ تەرەققىي قىلىش»تىن ئىبارەت باش تېمىنى چىڭ تۇتقا قىلىپ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ـ سەنئەت ئىشلىرىنى ئۈزلۈكسىز گۈللەندۈرۈپ ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇپ، مەدەنىيەت ـ سەنئەتنىڭ جەمئىيەتكە باشلامچىلىق قىلىش، خەلقنى تەربىيىلەش، ئىلمىي تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرۈش، جەمئىيەت ئىناقلىقى ۋە مۇقىملىقىنى سىلجىتىشتىن ئىبارەت مۇھىم رولىنى ئەڭ زور دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك ئىناق جەمئىيەت

قۇرۇش ۋە ئەۋزەل مەدەنىيەت مۇھىتى بەرپا قىلىشى كېرەك.
بۇ گۈللەنگەن دەۋردە مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى كۆپلەپ ئىجاد قىلىپ، ئالدىنقىلارغا ۋارىسلىق قىلىپ، كېيىنكىلەرگە يول ئاچايلى. بۇ يىل يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىقى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق تۇقتىلىق نەشر تۇرىگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى تەھرىر ھەيئىتى تەشكىللەپ، «شىنجاڭ كىتاب خەزىنىسى» نەشر خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. بۇ بىر تۈرلۈك شىنجاڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىنى سىستېمىلىق رەتلەيدىغان، شىنجاڭنىڭ تارىخى ۋە ئېتنوگرافىيىسىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلىدىغان، شىنجاڭ مەدەنىيىتىگە ۋارىسلىق قىلىدىغان زور مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى. «شىنجاڭ كىتاب خەزىنىسى»نى نەشر قىلىش شىنجاڭنىڭ كۆپ مەنبەلىك مەدەنىيەت جەۋھەرلىرىنى قېزىش، شىنجاڭنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتى جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى كەڭ كۆلەمدە مۇجەسسەملەش، جۇغراپىيىلىك ئالاھىدىلىك ۋە مىللىي ئالاھىدىلىككە تايىنىپ، يىپەك يولى مەدەنىيىتى، غەربىي رايون مەدەنىيىتى ۋە شىنجاڭ مەدەنىيىتىنىڭ داغلىق ماركىلىرىنى يارىتىش، نەشر بۇيۇملىرىنىڭ مىللىي مەدەنىيەتنى جۇغلاش، بىلىمدە يېڭىلىق يارىتىش، مەدەنىيەتكە ۋارىسلىق قىلىش رولىنى جارى قىلدۇرۇش جەھەتتە ئاكتىپ، رېئال ۋە ئۇزاق تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە، شۇنداقلا ئۇ بۈگۈنكى دەۋرگە مەنپەئەت يەتكۈزىدىغان، كەلگۈسىگە تۆھپە قوشىدىغان زور ياخشى ئىش.
«شىنجاڭ كىتاب خەزىنىسى»نىڭ ئىجادىيەت، تەھرىرلىك، نەشر قىلىش خىزمىتىگە قاتناشقان بارلىق مۇتەخەسسىس، ئالىملار ۋە يولداشلارنىڭ ئىلمىي تەرەققىيات قارىشىنى يېتەكچى قىلىشتا چىڭ تۇرۇپ، سوتسىيالىستىك ئىلغار مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ يېڭى تەلىپىنى توغرا ئىگىلەپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ مەنىۋى

مەدەنىيەت تۇرمۇشىغا بولغان يېڭى ئارزۇ ـ ئىستەكلىرىنى توغرا تونۇپ ، يېرىم ئەسىردىن بۇيانقى شىنجاڭنىڭ مەدەنىيەت جەۋھەرلىرىنى نەشر قىلىشنى كۆڭۈل قويۇپ تەشكىللەپ ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ مەنىۋى مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش بىلەن بىللە شىنجاڭنىڭ يەرلىك ئالاھىدىلىككە ۋە مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە مۇنەۋۋەر مەدەنىيىتىنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا كاپالەتلىك قىلىپ ، ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىپ ۋە ئۇنى زور دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇپ ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشى ۋە ئورتاق ئىلگىرىلىشىنى سىلجىتىپ ، شىنجاڭ مەدەنىيىتىنىڭ پارلاق دەۋر نۇرىنى ۋە ئەقىل ـ پاراسەت نۇرىنى تېخىمۇ چاقنىتىشىنى ، شۇ ئارقىلىق مەملىكەتكە ، دۇنياغا يۈزلىنىپ جۇڭخۇا مەدەنىيىتىنىڭ زور گۈللىنىشى ۋە زور تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن !

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىم 1
ئىككىنچى قىسىم 169
ئۈچىنچى قىسىم 398

بىرىنچى قىسىم

1

ئۇلار ئىككىسى — ئابدۇقادىر بىلەن ھەسەنجان قىزىق توپىغا ئاياغ بېسىپ ئالدىراپ ماڭدى. بىرى يەنە بىرىگە بىر كارامەت كۆرسەتمەكچى.

— مەن بۈگۈن قالتىس بىر ئىش قىلماقچىمەن.

— شۇنداقمۇ؟

— بارغاندا كۆرسەن، ھەيران قېلىشىڭ مۇمكىن.

ھەيران قالغۇدەك قانچىلىك ئىشتۇ؟ تۈگمەندەك ئىشنى تۈگمەدەك قىلىپ سۆزلەيدىغان نەرسە بولىدىغان بۇ ... ھەسەنجان ئاتلىقى شۇنداق ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ دېگىنىگە قىزىقىپ قالدى.

— قالتىس دېگىنىڭ چاغلىقلا ئىشتۇر؟

— چاغلىقلا دەيسەنغۇ، قىز ئەپقېچىپ كەلدىم، قىز.

— پاھ، كىمنى؟

— ماھىنۇرنى.

— قايسى ماھىنۇر؟

— شەمشىنۇرنىڭ سىڭلىسىچۇ.

— نېمە! ... سەن ئۇنىڭ ھەدىسى بىلەن يۈرۈۋاتساڭ ...

— ئىككىسى بىلەن تەڭ يۈرگەن.

ھەقىقىي ئادەم باشقىلارنىڭ ئىنسانىي قەدىر - قىممىتىنىڭ يەرگە ئۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى كۆرسە ياكى بىلسە، ئۆزىنىڭمۇ ئىنسانىي قەدىر - قىممىتى يەرگە ئۇرۇلۇۋاتقاندەك ھېسسىياتقا

كىلىدۇ. ھەسەنجاننىڭ ۋۇجۇدى بىردىنلا قوزغالغان نەپرەتتىن سىلكىنىپ كەتتى. بەدەنلىرى تىكەنلىشىپ، يۈز ـ كۆزلىرىگە ھەم غەزەپلىك، ھەم ھەيرانلىق ئالامەتلىرى شۇئان ئۇقچۇپ چىقتى. ئابدۇقادىرنىڭ غەلىتە سۆزلىرى بىلەن ئۇ بىرەر گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان ئادەمدەك بىشىنى ساڭگىلاتتى. ئۇ ئەقىل ـ ھوشىنى بىلگەندىن تارتىپ ھازىرغىچە مۇنداق غەلىتىلىكنى ئاڭلاپ باقمىغانىدى. تېخى ئۇنىڭ ئوغىسىنى قايىنتىپ، ئابدۇقادىرنىڭ چىرايىدا شادلىق ــ مەغرۇرلۇقنىڭ ئەكس ئېتىپ تۇرغىنىچۇ ... ماھىنۇرنىڭ نېمە قىلغىنىدۇ بۇ؟ ئۇ ھەدىسىنى، ئاتا ـ ئانىسىنى ئويلىمىدىمىكىنە؟ ... كىچىكلىكىدۇر بەلكىم، بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاپ يېتەلمىدى ـ دە.

ئەگەر ئۇ ماھىنۇرنى كۆرمىگەن، تونۇمىغان بولسا، ئۇنىڭدا مۇنداق ھېس ـ تۇيغۇلار يېنىپ كەتمىگەنمۇ بولار ئىدى. كىشىلەرنىڭ غېمىنى يەيدىغان، قايغۇسىغا قايغۇرىدىغان شۇنداقمۇ ئادەملەر بولىدۇكى، كىشىلەرنى قايغۇ ـ ھەسرەت، ئازابلاردىن قۇتۇلدۇرۇش ياكى قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىپ بېرىش ئۈچۈن جان كۆيدۈرىدۇ، ئۇلارنى خاتا كىرىپ قالغان يولدىنياندۇرۇپ چىقمىغۇچە توختىمايدۇ ۋە بۇنىڭدىن ئۆزىگە خۇشاللىق تاپىدۇ.

ھەسەنجان ئۇنىڭچى سىنىپنى پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرغان ئوقۇغۇچى. ئۇ بۇنىڭدىن بەش ـ ئالتە ئاي بۇرۇن ئۆزىدىن ئۈچ ياش چوڭ ساۋاقدىشى ئىمىن ئارقىلىق ئابدۇقادىر بىلەن تونۇشۇپ قالغان. ئابدۇقادىر ئىمىندىنمۇ ئۈچ ياش چوڭ بولۇپ، يىگىرمە بەشلەرگە كىرىپ قالغانىدى. لېكىن، ئۇ قارىماققا ئوتتۇز بەش ياشلاردا باردەك كۆرۈنەتتى. ھەسەنجان ئۇنىڭ يېقىنىدىن بىرى چەت ئەلگە چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ رەسمىيەت ئۆتەۋاتقانلىقىنىمۇ بىلەتتى.

ئابدۇقادىر ئەسلى شەھەرلىك ئەمەس، تېكەس ناھىيىسىدىن بولۇپ، شەھەرگە پات ـ پاتلا كىرىپ تۇرىدىغان ۋە كوچىلاردا

لاغايلاپ يۈرۈشنى ياخشى كۆرىدىغان يىگىت ئىدى. ئەسلى ئۇنىڭ ئاغىنىسى ئىمىن ماھىنۇرلار بىلەن بىر مەھەللىلىك بولغاچقا، ئابدۇقادىر ئاۋۋال ماھىنۇرنىڭ ھەدىسى شەمشىنۇر بىلەن تونۇشۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن يۈرگەن. شەمشىنۇر — ئوڭ پۇتى سول پۇتىدىن ئۈچ ـ تۆت سانتىمېتىر كالتە بولغاچقا، بىر يانغا تاشلىنىپ ماڭىدىغان، بوينى خېلىلا قىسقا، خۇددى ئىككى مۈرىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېشىنى قوندۇرۇپ قويغاندەك، بېشى ئالدىدا، دۈمبىسى كەينىدە قالغاندەك بىر قىسما كۆرۈنىدىغان كۆرۈمسىز قىز ئىدى. شۇڭا، شەمشىنۇرنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قىزىغا ئابدۇقادىرنىڭ خېرىدار بولغانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشال ئىدى ۋە ئۇ كەلسە قىزغىن قارشى ئالاتتى. شۇنداق بولغانلىقتىن ئابدۇقادىرمۇ بۇ ئائىلىگە قورۇنماي، بەخۇدۇك كېلىدىغان بولۇپ قالغان. ئۇنىڭ بۇ ئائىلىگە بەخۇدۇك كىرىپ ـ چىقىشىنىڭ سەۋەبىنى مۇشۇ شەمشىنۇرنىڭ ئېغىزى ئارقىلىق مەھەللىدىكىلەرمۇ بىلىپ كەتكەنىدى.

بىر كۈنى ئابدۇقادىر ھەسەنجاننى سېنى يۈرۈۋاتقان قىزىمنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ كېلەي دەپ، ئۇلار تۇرۇۋاتقان شەرق مەھەللىگە باشلاپ كەلدى. قوش ئىشىكلىك دەرۋازىنى ئۇرغاندا، شەمشىنۇر دەرۋازىنى ئاچتى ـ دە، ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئالدى ۋە باغقا باشلىدى. بۇ باغلىق چوڭ ھويلا بولۇپ، باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا، بىر تۈپ باراقسان ئالما دەرىخى ئاستىغا كارىۋات، كارىۋاتنىڭ ئوتتۇرىسىغا جوزا قويۇلۇپ، جوزىنىڭ ئىككى يېنىغا يېكەندازلار سېلىنغانىدى. شاخ ـ شېخىنى كۆتۈرەلمەي قالغان يازلىق ئالمىلارنىڭ مەڭزى ئەمدىلا قىزىرىشقا باشلىغان بولسىمۇ، تېخى پىشىپ كەتمىگەنىدى. ئابدۇقادىر بىلەن ھەسەنجان كارىۋاتتا ئولتۇرۇشتى. بىردەمدىن كېيىن يوغان ئىككى ئاق نان، قەنت ـ گېزەك كۆتۈرگەن بىر قىز كېلىپ قولىدىكى نەرسىلەرنى جوزا ئۈستىگە قويدى. ئابدۇقادىر ئۇنى: بۇ ماھىنۇر، شەمشىنۇرنىڭ سىڭلىسى بولىدۇ، دەپ تونۇشتۇردى. ماھىنۇر چىرايىدىن نۇر

يېغىپ تۇرىدىغان، ئۇن تۆت ـ ئۇن بەشلەردە بار ناھايىتى چىرايلىق قىز ئىدى. ھەسەنجان بۇ ھەدە ـ سىڭىلنىڭ بىر ـ بىرىگە تۇپتىن ئوخشىمايدىغانلىقىغا، ھەدىسىنىڭ سەتلىكى، سىڭلىسىنىڭ ئىنتايىن گۈزەللىكىگە ھەيران بولۇپ قاراپلا قالدى. ئابدۇقادىر بىلەن ھەسەنجان ئىككى قىز بىلەن چاي ئىچىپ، پاراڭلىشىپ بىرەر سائەت ئولتۇرۇپ قايتىپ كېلىشتى. ئارىدىن ئالتە ـ يەتتە كۈن ئۆتۈپ، ئىككىسى باغلىق ھويلىغا يەنە بىر قېتىم بېرىپ، تاماق يەپ، خېلى ئوبدان مېھمان بولۇشۇپ كەلدى. مۇشۇ ئىككى قېتىملىق مېھمان بولۇش ئارقىلىق ھەسەنجان ئۇ ئىككى قىز بىلەنمۇ تونۇشۇپ قالغاندى ...

چىڭقىچۈش مەزگىلى. ھاۋا قاتتىق قىزىپ كەتكەنىدى. ئىككى خىل خىيال، ئىككى خىل ھېس ـ تۇيغۇدا كېتىۋاتقان ھەسەنجان بىلەن ئابدۇقادىر قىڭغىر ـ قىيسىق، توپىسى ئۆرلەپ تۇرىدىغان تار كوچىغا بۇرۇلدى. كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى سوقما تاملىق، پاكار ـ پاكار كۆرۈمسىز ئۆيلەر كىشىگە خۇددى ھالىدىن كېتىپ مۈكچىيىپ قالغان بوۋايلارنى ئەسلىتەتتى. كوچىنىڭ تارلىقىدىنمۇ ياكى سۇ يېتىشمەسلىكتىنمۇ ھويلىلارنىڭ ئالدىدا بىرەر تۇپمۇ دەل ـ دەرەخ كۆرۈنمەيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن قاقاس كوچىنىڭ توپىسى ئۆرلەپ، ئاياغ ئاستىدا چاڭ ـ تozانلار پۇرقىراپ تۇراتتى. ئۇلار كوچىغا كىرىپلا ھاۋانى تېخىمۇ قىزىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى.

— ئاخشام ئەپقېچىپ كەلدىڭمۇ؟ — دېدى ھەسەنجان بىرقىسىملا روھىي ھالەتتە ئاستا شىۋىرلاپ.

— ياق، بۈگۈن تاڭ سەھەردە، بامدات نامىزىدىن بۇرۇن ئۇ قورۇسىدىن چىقتى، ئالدىغا بېرىپ قولىدىن تۇتتۇم ـ دە، ئۇدۇل مەشەگە باشلاپ كەلدىم، ھېلىمۇ تەلىيىمىز بار ئىكەن، تاڭ ئېتىپ قالغان بولسىمۇ، ھېچكىم كۆرمىدى، ماھىنۇرغۇ ھېچنېمە بولمىدى، ئەمما مەن ئۆيگە يېتىپ كەلگۈچە تىترەپ

كەتتىم.

— ماھىنۇرنى ئەكەلگەن ئۆي كىمنىڭ؟

— تۇغقىنىمىزنىڭ.

— مۇنداق ـ دە.

— ئەمما، ئۇ قورۇدا ھازىر ھېچكىم يوق، ئاچقۇچنى ماڭا بېرىپ قويۇپ ھەممىسى يايلاۋغا چىقىپ كەتكەن، قارا، تەلىيىمىزنىڭ ئوڭدىن كېلىپ، قورۇنىڭ بىزگە ئوڭچە قالغىنىنى، تاس قاپتىمەن تېخى ئاچقۇچنى ئالمىغىلى.

ئىككىسى كونىراپ جۇلىقى چىقىپ كەتكەن قوش ئىشىكلىك دەرۋازىنى ئېچىپ قورۇغا كىردى. ھەسەنجان ئېنىق ھالدا بۇ قورۇدا ھازىر ماھىنۇرنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ كەلگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنى كۆرۈپلا داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى. چۈنكى، ماھىنۇردا يېڭىدىن قىچىپ كەلگەن قىزلاردا كۆرۈلىدىغان قورۇنۇش، قورقۇش، ۋەھىمە ئالامەتلىرىدىن قىلچىلىكمۇ ئەسەر يوق بولۇپ، ئۇ خۇددى مۇشۇ قورۇنىڭ قىزىدەك شۇنداق خاتىرجەم، شۇنداق ئىشەنچلىك ھالدا يازلىق چايخانىدا گۆش توغراپ ئولتۇراتتى. ئۇ كەلگەن ئىككىسىگە ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىگەندەك ئېرەنسىزلىك بىلەن بىر قاراپ قويدى ـ دە، ئىشىنى قىلىپ ئولتۇرۇۋەردى.

— بۇ كىم، تونۇدۇڭمۇ؟

— تونۇمايچۇ، ھەسەنجان ئاكامغۇ.

— تامىقىڭنى قويۇپ تۇر، قورساقلا ئېچىپ، ئۈچەيلەر تارتىشىپ كەتتى، ئاۋۋال چاي دەملە.

ئابدۇقادىر ماھىنۇرغا ئۇنى ئەمرىگە ئالغاندەك، گويا ئۇنىڭ ئېرىدەك مۇئامىلە قىلىۋاتاتتى. ماھىنۇرمۇ ئابدۇقادىرنىڭ ئايالىدەك، گويا كونىراپ قالغان ئىتائەتمەن كېلىنلەردەك ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى دەرھال ئورۇنداۋاتاتتى. ئۇ گۆش توغراشنى توختىتىپ، جوزا قويۇپ داستىخان سالدى. چەينەككە چاي سېلىپ، ئۈستىگە چايدانىدىكى قايناق سۇدىن قۇيدى ـ دە،

ھېچقانچە ھايال بولماي چاي دەملىدى، ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكەتلىرى تېز ـ چاققان ئىدى. ھەسەنجان تۇۋا، مۇنۇ قىزنىڭ ئەقىللىق-سىزلىقىنى، نېمە ئىش بۇ، ئابدۇقادىرنىڭ رەسمىيلا خوتۇنىغا ئايلىنىپتىغۇ، دەپ ئۇنىڭ كىرگەن كوچىسى، باسقان قەدىمىگە، قىلىۋاتقان ئىشلىرىغا ھەيران بولۇپ تەگسىز خىيالغا چۆكۈپ قالدى.

ئۇلار ئىككى ـ ئۈچ پىيالىدىن چاي ئىچىشكەندىن كېيىن، خىيالدا قالغان ھەسەنجانغا قاراپ ئابدۇقادىر مۇنداق دېدى:

— قارا، ئاداش، مانا كۆزۈڭ كۆرۈپ تۇرۇپتۇ، ماھىنۇرنى ئەپقېچىپ كەلدىم. ئۆزىمۇ گېپىمگە كىرىپ، قىزغىنلىق بىلەن ئۇچۇپ كەلدى. ئەمدى چەت ئەلگە بىللە چىقىپ كەتمەكچىمىز. «كۆزۈڭنىڭ بارىدا شەھەر كۆر» دېگەنلەر بىكار ئېيتمىغاندۇ، ياشلىقنى مەنىلىك ئۆتكۈزۈش دېگەن شۇ، ئاداش.

— پىلانىڭلار چوڭ ئىكەنغۇ؟

— تۆت تامنىڭ ئىچىدە قاچانغىچە سولىنىپ ياتىمىز، خۇدا بىزگىمۇ ئەقىل بەرگەن، بىزمۇ دۇنيانى چۈشىنىپ باقايلى، بىلىپ باقايلى. دۇنيا كېزىپ، شەھەرمۇشەھەر يۈرۈپ ماھىنۇرنى ھەيران قالدۇراي دەۋاتىمەن.

ماھىنۇر ئابدۇقادىرنىڭ ئاغزىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ ئولتۇراتتى. ئۇ مۇنداق گەپلەرنى بەلكىم جىق ئاڭلىغاندۇ، لېكىن ھازىرلا ئاڭلاۋاتقاندەك چىرايىدىن رازىمەنلىك، تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ چاقناپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ روھىي ھالىتىدىن بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا ئېرىشەلەيدىغان يېپيېڭى، ئاجايىپ بەختىيار، تەڭداشسىز گۈزەل ھاياتقا بولغان تەلپۈنۈش، ئۈمىد ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۈمىد ـ ئارزۇنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا كۆزى يەتكەن كىشىدىلا مۇشۇنداق روھىي ھالەت بولىدۇ، ئەلۋەتتە. ماھىنۇرنىڭ گۆدەك قەلبىگە خۇشاللىقنى سىغدۇرالمايۋاتقانلىقىنى سەزگەن ھەسەنجان خۇددى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك بىر ھالغا كېلىپ قالدى ۋە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا

قىزغا ئېچىنىپ قارىدى. «بۇ مەن بىلىدىغان ئابدۇقادىرغۇ، ئۇ بىر بىكار تەلەپ، دەپ خىيالغا كەتتى ئۇ. مەمەدان، گەپدانلىقىدىن باشقا قايسى ئەقىل ـ پاراسىتى، روناق تاپقان قايسى پۇلى بىلەن شۇنچىلىك كارامەتلەرنى كۆرسىتەلەيدىغاندۇ، مۇنۇ قىزنىڭ قۇرۇق گەپكە ئىشىنىۋاتقىنىغا نېمە دېگۈلۈك ئەمدى؟ ...»

— ياخشى ... ياخشى ئىشقا قەدەم قويۇپسىلەر، — دېدى ھەسەنجان بېشىنى لىڭشىتىپ.

— ماھىنۇرنى شۇنداق خۇش قىلىۋېتەيكى، ئاداش، — دېدى ئابدۇقادىر قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ سۆزلەپ، — دۇنياغا كەلگىنىگە مىڭ مەرتەم رازى بولۇپ كەتسۇن! ھە، ماھىنۇر، تازا خۇشال بولۇۋاتقانسىز؟ — دەپ سورىدى ئابدۇقادىر ئالدىدىكى سوۋۇپ قالغان چېيىنى بىراقلا ئىچىۋەتكەندىن كېيىن ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ.

— خۇشال بولماي ... بەختىنى تاپقان كىشى ئەلۋەتتە خۇشال بولىدۇ ـ دە.

— توغرا، خۇشال بولۇش كېرەك.

ھەسەنجان ئابدۇقادىر بىلەن ماھىنۇرغا سەپسېلىپ قارىدى. ماھىنۇر — ئاق يۈزلۈك، بويىنى شۇنچىلىك سىپتا، بىرەر تال مەڭدىنمۇ خالى، دۈگىلەك كۆزلىرىمۇ، قايرىلىپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرىمۇ، قارلىغاچ قانىتىدەك قاشلىرىمۇ قاپقارا، بۇرنى ئېقىپ چۈشكەندەك چىرايلىق، قىنىق ھال رەڭ لەۋلىرى نېپىز، زىلۋا بويلۇق قىز ئىدى. ئۇچىسىدىكى يېڭى قىسقا، شاپتۇل چېچەكلىك گۈللۈك كۆڭلىكى ئۆزىگە قالتىس ياراشقان بولۇپ، كۆكسى ئەمدىلا كۆتۈرۈلۈپ چىققاندى. چىراي ـ تۇرقىدىن گۈزەللىك، نەپىسلىك، كۆزلىرىدىن جىلۋىدار نۇر يېغىپ، ئىككى ئۆرۈلگەن قاپقارا چېچى پارقىراپ تۇراتتى. پۈتۈن تۇرقىدىن تېخى بالىلىق ـ گۆدەكلىكنىڭ كەتمىگەنلىكى بىرلا كۆرگەن كىشىگىمۇ سېزىلەتتى. ئابدۇقادىر — ئوتتۇرا بويلۇق، چىرايى قارىراق، يۈزى ياپىلاق، بىرنەچچە تال سىزىق چۈشكەن پېشانىسى

كەڭ، چېقىر كۆزلۈك، كالپۇكلىرى قېلىن، قويۇق چېچى تەبىئىي بۇدۇر بولۇپ، تېگى كۆك، جىگەر رەڭ يوللۇق شەتلەڭگە كۆڭلىكى چىرايىغا ناھايىتى ماس كېلەتتى، ئۆزى چاقچاقان ئىدى.

— لەڭمەن ئېتىشۋاتاتتىڭغۇ دەيمەن، ماھىنۇر؟ — دېدى ئابدۇقادىر بىردەملىك جىمىلىقتىن كېيىن.

— ھەئە، ئۆزىڭىز لەڭمەن ئەت دېگەنغۇ.

— ھە، لەڭمىنىڭنى ئېتىۋەر ئەمىسە، ھەممە نەرسە تولۇقمىكەن؟

— سىركە، لازا يوقكەن.

— مەن ھازىر ئەكېلەي.

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، چايخانا تۇۋرۇكىگە ئېسىپ قويۇلغان قارا سومكىنى ئالدى ـ دە، ماھىنۇر ئۇزاتقان بوتۇلكىنى ئۇنىڭ ئىچىگە سېلىپ كوچىغا ماڭدى.

— شۇنداق قىلىپ، ماھىنۇرنى ئېلىپ چىقىپ كېتىدىكەنسەن ـ دە، — دېدى ئۇنىڭ كەينىدىن دەرۋازا ئالدىغىچە بىللە چىققان ھەسەنجان توختاپ.

— ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىمەن. بايىقى گېپىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ، ئەمدى بەختلىك بولدۇم، دەۋاتامدۇ. كىچىك بولغان بىلەن بەك چىڭ قىز بۇ، ئىرادىسىگە قايىل بولىسەن.

— ئەگەر يولى كەلمەي، ئاچىقىپ كېتەلمەي قالساڭچۇ؟

— بۇزۇۋېتىمەن، راستىمنى ئېيتسام، مەيلى قانداق بولمىسۇن ئۇنى بۇگۇن كېچىدىن باشلاپ خوتۇن قىلىمەن.

— شۇنداقمۇ؟ ... — ھەسەنجاننىڭ كۆڭلىگە ۋەھىمە چۈشۈپ، بەدەنلىرى تىكەنلىشىپ كەتتى.

— شۇنداق بولماي، ئۆزى كەلگەن بەخت قۇشىنى ئۇچۇرۇۋېتىدىغان ساراڭ ئەمەس ـ دە، مەن. سەن كىرىپ ماھىنۇر بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ تۇر، مەن ھازىرلا كېلىمەن.

ئابدۇقادىر كەتتى. كۆزلىرى ئىمىر ـ چىمىر بولۇپ تۇرۇپلا قالغان ھەسەنجانغا كوچىلار پىرقىراۋاتقاندەك بىلىندى.

2

ھەسەنجان ئېغىرلاشقان ئاياغلىرىنى ئاستا يۆتكەپ، قورۇغا كىردى ـ دە، چايخانا سۇپىسىدا ئولتۇردى. ماھىنۇر ئوچاقنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ كۆكتات توغراۋاتاتتى. ئۇنىڭ گۈزەللىك، نەپىسلىك يېغىپ تۇرغان زىلۋا بويىدىن، مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزىدىن، قېنىق ھال رەڭ لەۋلىرىدىن، قىڭراق تۇتقان ئىنچىكە، سۈزۈك قوللىرىدىن گۆدەكلىكى ـ ساددىلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئەمما، ھەسەنجان ئابدۇقادىرنىڭ ھېلىلا ئېيتقان سۆزلىرىدىن قايغۇرۇپ قالغانىدى. ئۇ ئاق ـ قارىنى پەرق ئېتەلمەيۋاتقان مۇنۇ قىزنى قانداق قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشنى قاتتىق ئويلىماقتا ئىدى. ئۇنىڭ قايغۇلۇق كۆزىگە ماھىنۇر خۇددى تورغا چۈشۈپ قالغان بۆدۈنىدەك بىلىنمەكتە ئىدى. ئۇ شۇنداق بىر ئېغىر ئازابتا قىينالماقتا ئىدىكى، ماھىنۇر ھەرگىز ئۆزىنى تورغا چۈشۈپ قالدىم، دەپ ھېس قىلغىنى يوق، بەختىمنى تاپتىم، دەپ ئويلاۋاتىدۇ. ئۆزىنى بىلمەسلىك، ھۆرمەت قىلماسلىقنىڭ بەختسىزلىككە ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى، بالىلارچە قىلغان ئىشتىن ئارتۇقچە رازى بولۇشنىڭ تەنتەكلىك ئىكەنلىكىنى ئۇ نەدىنمۇ بىلسۇن؛ ئۇ ئۇنى ئويلاپ يېتىش ئىقتىدارىغا تېخى ئىگە ئەمەس ـ دە. راستىنى ئېيتقاندا، ھەسەنجاننىڭ بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭغا ئىچى ئادىسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭغا ئېچىنىۋاتاتتى. «ماھىنۇرنى مۇشۇ باسقان قەدىمى، كىرگەن كوچىسىدىن ياندۇرۇپ چىققىلى بولماسمۇ؟ — دەپ ئويلىدى ئۇ خىيالىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، — بەلكىم ياندۇرۇپ چىققىلى بولار، گەپ قىلاي، ئىستىقبالىدىن سۆز ئاچاي، تەسىرلىنىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، سەۋەنلىكلەر بىلمەسلىكتىنمۇ تۇغۇلىدۇ.»

— ماھىنۇر؟

— هە.
— نەچچە ياشقا كىردىڭىز؟
— يەنە ئىككى ئايدىن كېيىن ئون بەشكە كىرىمەن.
— نەچچىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتىسىز؟
— يەتتىنچى سىنىپتا.
— ئەمدى ئوقۇشنى تاشلىدىڭىزمۇ؟
— تاشلىدىم.
— ئويلاپ گەپ قىلىۋاتامسىز؟
— ھەئە، ئويلاپ.
— دەۋاتقان گېپىڭىزگە قارىغا، ئوقۇۋالسىڭىز ياخشى ئەمەسمۇ؟
— قىز بالا ئوقۇپ ئەرشىئەلاغا چىقالايتتىمۇ ...
— تولۇق ئوتتۇرىنى ئوقۇمىسىڭىزمۇ، تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپلا بىرەر تېخنىكومغا كىرىۋالسىڭىز، ئوقۇش دېگەن ھەرقاچان ئەسقاتىدۇ. ئوقۇشسىز قالسىڭىز، نادانلىقتا قالىسىز، نادان ئادەم دەردۇبالادىن، ھەر خىل پۈتلىكاشاڭ، ئازابلاردىن قۇتۇلالمايدۇ، بولۇپمۇ قىزلار شۇنداق. بىلىملىك ئادەم جەمئىيەتنىڭ يارامىلىق ئەزاسى، پۈتۈن ئادەم، ئاخىرقى ھېسابتا بەختلىك ئادەم بولىدۇ ئەمەسمۇ، مۇشۇ تەرەپلىرىنى چوڭقۇرراق ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟
— ئويلىغان، قىزلار قاچان پۈتۈن ئادەم بولغان! ئاخىر ئۆينىڭ ئادىمى بولىدۇ.
— ئابدۇقادىر سىزدىن ئون ياش چوڭ تۇرسا؟
— مەيلى ئەمەسمۇ، ئاپاممۇ دادامدىن ئون بەش ياش كىچىك تۇرۇپ تېگىپتىكەن.
ھەسەنجان ماھىنۇرنىڭ گەپنى ئۆزۈۋەتكەنلىكىدىن بۇ ھەقتە ئېغىز ئېچىشنىڭ، مۇنازىرىلىشىشنىڭ، ئۇنىڭ ئىستىقبالىنى چۈشەندۈرۈشنىڭ ھاجەتسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، گەپنى باشقا ياققا بۇراپ مۇنداق دېدى:

— ئابدۇقادىر بىلەن ئەسلىي ھەدىڭىز يۈرۈۋاتاتتىغۇ؟
— ھەدەم بىلەن يالغاندىن، مەن بىلەن راستتىن يۈرگەن، بولمىسا قېچىپ كېلەتتىممۇ.
— مۇنداقمۇ ئىشلار بولىدىكەن ـ ھە؟
— بولىدۇ، مانا بولدىغۇ ...
ئەمدى نېمە دېگۈلۈك؟ بۇ قىزغا ھەرقانچە چىرايلىق، تەسىرلىك سۆزلەرمۇ كار قىلمىدىغاندەك ئەمەس. ئەخلاق، ھايا دېگەننى ئويلاپمۇ قويمايۋاتىدۇ، قاياقتىن گەپ قىلساڭ، شۇ ياقتىن چىقىپ ئالدىڭغا ئۆتۈۋېلىۋاتىدۇ، ئادەم دېگەنمۇ چۈشەنمەك تەس مەخلۇق ئىكەن؛ بىر قارىساڭ ئەقىللىق، بىر قارىساڭ دۆت بولىدىكەن. ئەقىل، دىت يېتىشمىگەندە شۇنداق بولىدىغان ئوخشايدۇ ـ دە. ئابدۇقادىر بىلەن بىللە مۇشۇ ئۆيدە تۇرسا ئۇنى قانداق ئاقىۋەتنىڭ كۈتۈۋاتقانلىقىنى ئۇ ھېس قىلالمايۋاتقاندۇ بەلكىم ...
ھەسەنجان ئەمدى جۈرئەت قىلىپ، شۇ ھەقتە گەپ ئېچىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلدى:
— ئەمدى ئابدۇقادىر بىلەن مۇشۇ يالغۇز ئۆيدە بىللە تۇرۇۋېرەمسىز؟
— بىللە تۇرىمەن، دەپ كەلدىم. قېچىپ كەلگەن ئادەم بىللە تۇرماي، ئايرىم تۇراتتىمۇ، — ئۇ قىلىۋاتقان ئىشىدىن كۆز ئۈزمەي، بۇياقتا قايرىلىپمۇ قويماي سورالغان سوئاللارغا شۇنداق تېز جاۋاب بېرەتتى.
— ماھىنۇر، — دېدى ھەسەنجان ئۇنىڭغا ئېچىنىپ قاراپ،
— سىز تېخى كىچىك، بىر ئىشنى ئويلىدىڭىزمۇ؟
— نېمە ئىشنى؟
— ئەگەر ئابدۇقادىر سىزگە چېقىلىپ قويسا قانداق قىلىسىز؟
— ئۇ بەرىبىر ئۆزۈم خالىغان ئادەم.
— چەت ئەلگە سىزنى ئاچىقىپ كېتەلمەي قالسىچۇ؟

— ئاچىقىپ كەتكۆچە ساقلايمەن.

قىزنىڭ تەمتىرىمەي تېز - تېز بېرىۋاتقان جاۋابلىرى ھەسەنجاننىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ بۇ كىچىككىنە قىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قىلىش نىيىتىدىن يانمىدى. لېكىن، قىلغان گەپلىرى ئۇنىڭغا تەسىر قىلمىدى. ئۇنداق بولسا ئۇنى قايسى يول بىلەن قۇتۇلدۇرۇپ قالغىلى بولار؟ ھەسەنجان باشقىچە بىرەر چارە - ئۇسۇل تېپىش ئۈچۈن يەنە چوڭقۇر ئويغا چۆكتى.

ماھىنۇر گۆش - كۆكتاتلارنى توغراپ بولۇپ، لەگمەننىڭ سېيىنى قورۇش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىۋاتاتتى. ئۇ تونۇرنىڭ يېنىدىكى كەسلەپ قويغان ئوتۇنلاردىن يېرىم قۇچاق ئېلىپ، ئوچاقنىڭ ئالدىغا قويدى. ئۇ ئۆيگە كىرەتتى، ئوچاق بېشىغا كېلەتتى، ئۇياق - بۇياققا ماڭاتتى، خۇددى مۇشۇ قورۇدا چوڭ بولغان ئادەمدەك شۇنداق ئەركىن، بىمالال ھەرىكەت قىلاتتى ۋە شۇ ھەرىكەت - قىلىقلىرى بىلەن ھەسەنجاندا غەلىتە تۇيغۇلارنى قوزغاپ قويۇۋاتاتتى.

كۈن قاتتىق قىزىپ كەتكەنىدى. تەبىئەتنى مۇگدەك باستىمۇ، ھېچقانداق تىۋىش ئاڭلانمايتتى. ھويلىلار، كوچىلارمۇ جىمجىت ئىدى. ماھىنۇر ئوچاققا ئوت يېقىۋېتىپ، قازانغا ماي قۇيۇۋاتقاندا، ئابدۇقادىر كىرىپ كەلدى. ئۇ پوكاندەك قىزىرىپ كېتىپتۇ. يۈزلىرىدىن، بۇرۇن ئۈچلىرى، قولاق چۆرىلىرىدىن تەر تامچىلىرى چىپىلداپ قۇيۇلۇپ تۇرۇپتۇ. ئۇ قولىدىكى ئەكەلگەن نەرسىلىرىنى ماھىنۇرغا بېرىپ، قازان بېشىدىن چايخانا تۇۋرۇكىگىچە تارتىلغان سىمغا ئارتىپ قويۇلغان لۆڭگىنى ئالدى - دە، يۈز - كۆزلىرىنى سۈرتتى. ئىسسىقتىن زارلاپ، ھەسەنجاننىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. يېنىدىن گۈل چېكىلگەن موخۇركا خالتىسىنى چىقىرىپ تاماكا يۆگەشكە باشلىدى.

— زېرىكتىڭمۇ ئاداش، — دېدى ئۇ تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ

قاتتىق ـ قاتتىق شوراپ.
— ياق، ئىككىمىز پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق، ماھىنۇر قالتىس ئىرادىلىك قىز ئىكەن جۇمۇ.
— بايا كېلىۋېتىپ ساڭا ئېيتتىمغۇ، ناھايىتى ئىرادىلىك قىز، قايىل بولۇپ قالىسەن دەپ، بوش ئادەمنى تاللىمايمىز بىز.
— كىچىك بولسىمۇ راست شۇنداق ئىكەن.
— كىچىكلىكى كىچىك، ئۆزۈم چوڭ قىلىۋالىمەن دېگىنە. قالتىس ئايال بولىدۇ بۇ، شۇنداقمۇ ماھىنۇر؟
كەيىننى بۇياققا قىلىپ، سەي قورۇۋاتقان ماھىنۇر قايرىلىپ كۈلۈمسىرەپ قويدى.
ھەسەنجان خىيالغا كەتكەندى: بۇ قىز نېمىگە ئىنتىلىدىغاندۇ، نېمىگە قىزىقىدىغاندۇ، نېمىگە ئەسىر بولۇپ قالغاندۇ؟ قۇلىقىدىن دىلىغا چۈشۈۋاتقان سۆزلەرنىڭ قايسىسى قايسى يولغا باشلايدىغانلىقىنى نېمىشقا پەرق ئېتەلمەيدىغاندۇ؟ ... ئادەم ئۆزىگە ئۆزى ئىگە بولۇش كېرەك ئەمەسمۇ؟ ئادەمنى بەختىيار ھاياتقا ئېرىشتۈرىدىغانمۇ، يىرگىنچلىك ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويىدىغانمۇ ئۆزى ئەمەسمۇ! مەن ئۆتۈلگەن دەرسلىك، ئوقۇغان كىتابلىرىمدا ئېيتىلغان نەزەرىيىلەرنىڭ ئەمەلىيىتىنى كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن. قىز باللارنىڭ ئون توت، ئون بەش ياش ۋاقتى تازا تەنتەك، ھېسسىياتىنى باسالمايدىغان، ئۆزىنى باشقۇرالمايدىغان مەزگىلى. بۇ مەزگىلدىكى قىزلاردا ئۆزىگە ئۆزى ئىگە بولۇش ئىقتىدارى بولمىسا ئۇلار ئورنىنى تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغان ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە قالىدۇ. ئەمما، شۇنداق ئاقىۋەتلەرگە قالىدىغانلىقىنى شۇ مەزگىلدە ئۆزىمۇ سەزمەي قالىدۇ. سەن شۇنى چۈشەنگەن ئىكەنسەن، قاراپ تۇرامسەن، قېنى سەندىكى ئىنسانىي بۇرچ؟ ئىنسان دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى كۆرەش قىلغۇچى ۋە ئاشۇ كۈرەشتىن ئۆزىگە خۇشاللىق تاپقۇچى دېگەنلىك ئەمەسمۇ!

ماھىنۇر ناھايىتى چاققان، چەبدەس ئىكەن. ئەتكەن لەڭمىنى بىردەمدىلا تەييار بولدى. ئىككىسىگە ئىككى تەخسە لەڭمەن سېلىپ بېرىپ، قورۇنۇپمۇ قويماي، ئۆزىمۇ جوزىغا كېلىپ ئۇلار بىلەن غىزالىنىشقا ئولتۇردى.

— سەن چەت ئەلگە چىقىش رەسمىيەتلىرىنى ئۆتەپ بولغانمۇ؟ — دېدى ھەسەنجان ئابدۇقادىرغا قاراپ.

— ئۆتەپ بولغان.

— ماھىنۇرنى قانداق ئاچىقىپ كەتمەكچىسەن؟

— توغقىنىمىزنىڭ قىزى دەپ.

— ئۇنداق دەپ ئاچىقىپ كېتىش تەس.

— سىڭلىمچە، نېمە دېسەم ئاسانراق بولار.

— ئايالىم دېسەڭ ئاسانراق بولىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن توي خېتى بولۇش كېرەك.

— دېگىنىڭ توغرا، — دېدى ئابدۇقادىر، — ئۇنداقتا ئاسان بولاتتى، بىراق توي خېتىنى قانداق ئالىمىز؟

— مۇنداق قىلايلى، — دېدى ھەسەنجان ئابدۇقادىرنىڭ ئۆزىگە ئەگىشىۋاتقانلىقىدىن كۆڭلى تىنىپ، — بىز ھازىرلا سوتقا بارايلى. سەن سوتچىغا: بىز بىر ـ بىرىمىزنى ياخشى كۆرىمىز، ئىككىمىز توي قىلىشماقچى بولغانىدۇق، لېكىن قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قوشۇلمايۋاتىدۇ، ئىككىمىز قېچىپ كەتمەكچىمۇ بولغان، بىراق قېچىشتىن بۇرۇن ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىغا بارايلى، ئەينى ئەھۋالنى دەيلى، دەيسەن. ماھىنۇر: ئەگەر، ئاتا ـ ئانام بىزنىڭ توي قىلىشىمىزغا قوشۇلمىسا، ئۆزۈمنى دەرياغا تاشلىۋالىمەن، دېسۇن. ئۇلار ھەرگىز ئاتا ـ ئانىنىڭ رايىغا باقمايدۇ، ئىختىيار قىلغان، بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرگەن ياشلارنى قوللايدۇ. توي خېتىنى ئېلىۋالساڭلار، رەسمىيەت ئۆتەشمۇ ئاسان بولىدۇ ھەم تېزرەك چىقىپ كېتەلەيسىلەر ئەمەسمۇ؟ شۇڭا ھازىرلا سوتقا بېرىڭلار، مەنمۇ باراي، سىلەرنىڭ تەلەپ ـ ئارزۇيۇڭلارنى مەنمۇ ئېيتىپ ياردەم قىلاي.

— تويي قىلمىغانلار رايونغا بارىدۇ دەپ ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ — دېدى ماھىنۇر ئەندىشە ئارىلاش ھەسەنجانغا قاراپ.

— سوت دېگەن دەۋا قىلغانلارنىڭ گېپىنى ئاڭلايدىغان ھوقۇقلۇق ئورۇن، ئۇلارنىڭ بىر ئېغىز گېپى قانۇن دېگەن، ھېچكىم قارشى چىقالمايدۇ، — دېدى ھەسەنجان قەتئىيلىك بىلەن.

ئابدۇقادىر خۇشال بولۇپ، ئالىقانلىرىنى بىر - بىرىگە سۈركىدى:

— قالتىس توغرا گەپ قىلدىڭ، يارايسەن ئاداش، يارايسەن، بىزگە ئاسان يول تېپىپ بەردىڭ، ئوقۇغان ئادەم باشقا - دە.

— تويي قىلىشقا ئاتا - ئانىسى قوشۇلمىغانلاردىن نەچچىسىنىڭ مۇشۇنداق يول بىلەن تويي قىلغانلىقىنى كۆردۇققۇ، ھۆكۈمەت ئۆزى ئىختىيار قىلغانلار تەرەپتە تۇرىدىكەن، — دېدى ھەسەنجان ئۇلارنى تېخىمۇ چىڭىتىپ.

مەسلىھەت شۇ بولدى. ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. ماھىنۇر قاچا - قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇپ يۇيۇشقا تۇتۇش قىلىۋىدى، ئابدۇقادىر ئۇنى تېزرەك مېڭىشقا ئالدىراتتى:

— بولدى قىل، قاچىلىرىڭنى كەچتە يۇيۇۋالارسەن، سائەت ئۈچ بولۇپ قالدى، چاپسانراق ماڭايلى.

ئۇلار قورۇدىن چىقىشتى، ئابدۇقادىر دەرۋازىنى قۇلۇپلىدى. ماھىنۇر كوچىغا چىقىپ، يەتتە - سەككىز قەدەم ماڭا - ماڭمايلا ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى. ئۇ بۇ قورۇغا قېچىپ كەلگەندىن بېرى خۇددى ئۆز ئۆيى، ئۆز قورۇسىدا تۇرۇۋاتقاندەك ناھايىتى ئەركىن، ئەندىشىسىز تۇرۇۋاتاتتى ۋە مۇراد - مەقسىتىگە يەتكەن ئادەمدەك، ئابدۇقادىر بىلەن خاتىرجەم ئۆي تۇتۇۋاتقاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالغانىدى. كوچىغا چىقىپلا ئۇنىڭ ئەركىنلىكى، قايناق ھېسسىياتلىرى ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ كەتتى - دە، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ۋەھىمىلىك ھېس - تۇيغۇلار ئىگىلىگە ئالدى. يۈرىكى تۇيۇقسىزلا قاتتىق سوقۇپ، ئۇنى

بارغانسېرى قورقۇنچ باسقىلى تۇردى. دادىسى بىر ئايدىن بېرى ئاغرىق بولۇپ، تالا ـ تۈزگە چىقالمايتتى. ئەمما، ئاپىسى، ھەدىسى ئۆزىنى ئىزدەپ يۈرگەن بولۇشى، ئۇيلىمىغان يەردىن ئۇچراپ قېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ئۇلار ئۇچراپ قالسا، نېمە ئىش يۈز بېرەر؟ قانداق ئاقىۋەت كېلىپ چىقار؟ بۇ قورقۇنچلۇق سوئال ئىدى. تېخى سوتتىكىلەرچۇ، گېپىنى ئاڭلاپ، تەلەپلىرىگە قوشۇلسىغۇ ياخشى، قوشۇلماي قالسىچۇ؟ ...

ماھىنۇرنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدە ۋەھىمىلىك ئۇچقۇنلار ئۇچقۇنداشقا باشلىدى.

3

ئۇلار شەھەرلىك سوت مەھكىمىسى ئالدىغا كەلدى. ئابدۇقادىر شۇ چاغدىلا ئۆزىنى سۈر باسقانلىقىنى ھېس قىلدى. ماھىنۇر تىترەشكە باشلىدى. ھەسەنجاندا ئەمدى ماھىنۇرنى ئۇزۇل ـ كېسىل قۇتۇلدۇرۇپ قالغىلى بولىدۇ، دېگەن ئىشەنچ تۇغۇلدى.

ئۇلار سوت مەھكىمىسى قورۇسىغا كىرىپ، قايسى بۆلۈمگە كىرىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا، چەتتىكى بۆلۈمدىن سوت خىزمەتچىسى بولسا كېرەك، بىر كىشى چىقىپ كەلدى. ھەسەنجان ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۆزلىرىنىڭ نېمە مەقسەتتە بۇ يەرگە كەلگەنلىكىنى ئېيتىۋىدى، ئۇ ئۇلارنى باشلاپ كۈتۈۋېلىش بۆلۈمىگە ئەكىرىپ قويدى. كۈتۈۋېلىش بۆلۈمىدە ئوتتۇز سەككىز ـ قىرىق ياشلار چامىسىدىكى بىر كىشى يالغۇز ئولتۇرغانىكەن. ئابدۇقادىر ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ كېلىشتىكى مەقسىتىنى ئېيتتى ۋە بايا ھەسەنجان قورۇدا ئېيتقان سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى بىرمۇبىر دەپ چىقتى. كەينىدىن ماھىنۇرمۇ ھەسەنجان ئۆگەتكەن سۆزلەرنى تىترەپ تۇرۇپ بايان قىلدى. ئىككىسى ئېيتقانلىرىنىڭ راستلىقىغا ھەسەنجاننى گۇۋاھلىققا تارتتى. ھەسەنجان بىرنېمە دەي دەپ تۇرۇشىغا، سوت خادىمى

ئۇنى سۆزلەشتىن توختىتىپ، ھەربىرسى بىلەن ئايرىم ـ ئايرىم سۆزلەشمەكچى بولۇپ، ئابدۇقادىرنى ئېلىپ قالدى ـ دە، ماھىنۇر بىلەن ھەسەنجاننى سىرتتا كۈتۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئىككىسى سىرتقا چىقىپ، كۈتۈۋېلىش بۆلۈمىنىڭ ئۇدۇلىغا قويۇلغان ئۇزۇنچاق ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشتى. ھەسەنجان ئۆزىنى چاقىرغان چاغدا دەيدىغان سۆزلىرىنى ئويلىماقتا ئىدى. ماھىنۇر بوشىشىپ كەتتى. نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى بىلەلمەي گاڭگىراپلا قالدى. ئۇ ھەسەنجانغا قانداق قىلىمىز دېگەندەك مۆلدۈرلەپ قارايتتى. ئۇنىڭ بايىقى چاخچىلداق ئاۋازىدىن، تېتىك ـ چەبدەسلىكىدىن، غەمسىز، خاتىرجەملىكىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. بىردەمدىن كېيىن ئابدۇقادىر چىقتى. ئۇنىڭ چىرايىدا يەنىلا خۇشخۇيلۇق، ئىشەنچ ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. بۇ ھالنى كۆرگەن ماھىنۇر خېلىلا جانلىنىپ قالدى ـ دە، بۆلۈمگە ئاستا كىرىپ كەتتى.

ئاخىردا ھەسەنجان چاقىرتىلدى. ھەسەنجان تېخى سوئال سورالماي تۇرۇپلا گەپنى ئۆزىنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئونىنچى سىنىپىدا ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىدىن باشلاپ، ئابدۇقادىر بىلەن قانداق تونۇشۇپ قالغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئەسلىدە ماھىنۇرنىڭ ھەدىسى شەمشىنۇر بىلەن يۈرۈۋاتقانلىقىنى، شۇ جەرياندا ماھىنۇرنى ئالداپ قولغا كىرگۈزۈۋالغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ چەت ئەلگە چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ، رەسمىيەتلىرىنى ئۆتەپ بولغانلىقىنى، شۇنداق تۇرۇقلۇق، بۇ ئون بەش ياشقا تولمىغان قىزنى چەت ئەلگە ئاچىقىپ كېتىمەن، دۇنيانى ئايلاندۇرۇپ ئوينىتىمەن، دەپ تېخى بوگون ئەتىگەنلا قىزنى ئالداپ ئۆيىدىن ئەپقېچىپ كەلگەنلىكىنى، ماختىنىپ قىزنى ئەپقېچىپ كەلگەن ئۆيگە ئۆزىنى باشلاپ ئاپارغانلىقىنى تولۇق سۆزلەپ ئاخىرلاشتۇردى.

— بۇ يەرگە ئەكېلىش كىمنىڭ ئەقلى؟

— مېنىڭ.

— شۇنداقمۇ؟

— بۇگۈنلا كەلمىسەك بولمايتتى.

— نېمىشقا؟

— ماھىنۇرنى ئەپقېچىپ كەلگەن ئۆينىڭ ئىگىلىرى يايلاۋغا چىقىپ كېتىپتىكەن، قورۇ ئىككىسىگە ئوڭچە قاپتۇ. ئابدۇقادىر قىزنى مەيلى چەت ئەلگە ئاچىقىپ كېتەلەي، مەيلى ئاچىقىپ كېتەلمەي، ئۇنى بۇگۈن كېچىدىن باشلاپ خوتۇن قىلىمەن، دېدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتىم، ئاخىر قاتتىق ئويلىنىپ، قىزنى قۇتۇلدۇرۇش، ئۇنىڭ ئىپپەت - نومۇسىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۇلارنى ئالداپ مەشەگە ئېلىپ كەلدىم.

سوت خادىمى ھەسەنجاننىڭ بېشىدىن تا ئايىغىچە سەپسېلىپ قاراپ كەتتى. ئۇنىڭ يۇپيۇمىلاق يۈزىدىن، قارىغا مايىل كۆزلىرىدىن ئىرادە، ئىشەنچ ۋە سەمىمىيلىكنىڭ پارلاپ تۇرغانلىقىنى بايقىدى ۋە ئۇنىڭ ئوقۇشىنى تاشلاپ قويۇپ، گويا بىر كۆچەتنى قىڭغىيىپ قېلىشتىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈۋاتقان باغۋەندەك ئەقىل ئىشلىتىپ، ئىككىسىنى مەشەگە باشلاپ كەلگەنلىكىدىن سۆيۈنۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ياشا ئىنىم، ياشا، — دېدى ئۇ ھەسەنجاننىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويۇپ، — ھەقىقىي ئادەم، ئالداش - ئالدىنىشقا غەزەپلىنىپ، ئىچ ئاغرىتىش بىلەنلا كۇپايىلەنمەيدۇ، ئۇنى توسۇش، چەكلەش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىدۇ، كۈرەش قىلىدۇ، — ئۇ ھاياجانلىنىپ ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى، — سەن كىتابلارنى جىق ئوقۇيدىغان ئوخشىمامسەن؟

— رومانلارنى كۆپ ئوقۇيمەن.

— مەنمۇ كۆپ ئوقۇيمەن، رومانلاردىكى قەھرىمانلارغا بەك ئوخشايدىكەنسەن، لېكىن ئۇنى ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئوقۇيدىغانلارمۇ بار.

ھەسەنجانمۇ ئورنىدىن تۇردى ۋە ئۇنىڭغا ئاستا شۇۋىرلاپ

مۇنداق دېدى:

— بۈگۈن ئىككىسىنى ئايرىۋەتمىسەك بولمايدۇ.

— ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە، هازىرلا ئامالىنى قىلىمىز.

سوت خادىمى شۇنداق دېدى ـ دە، ئابدۇقادىر بىلەن ماھىنۇرنى چاقىرىپ كىردى.

ماھىنۇرنىڭ چىرايىدا تېخىچە ئەندىشە، ئابدۇقادىرنىڭكىدە خاتىرجەملىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. سوت خادىمى ئۇنىڭغا توي خېتى بېرىۋېتىدىغاندەك، قىزنى قوشۇپ قويىدىغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. چۈنكى، ئۇ شۇنداق تەمكىن، خۇشخۇي ئىدى. ھەسەنجانمۇ ئىككىسىگە كۈلۈمسىرەپ قاراپ قويدى. بۇ روھىي ھالەتلەر ياخشىلىقتىن بېشارەت ـ دە.

سوت خادىمى ئۇلارغا بىر ئاز تەخىر قىلىپ تۇرۇشنى ئېيتىپ بۆلۈمدىن چىقىپ كەتتى. ھەسەنجان ئابدۇقادىرنىڭ: ئۇ نېمە دېدى، ئەمدى قانداق قىلىمىز دەۋاتىدۇ؟ دېگەن سوئاللىرىغا: ئۇ ياخشى ئادەم ئىكەن، ھەل قىلىپ بېرىمىز، دەۋاتىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. زارىقىپ كۈتۈش ئۇزارماقتا، ماھىنۇر دەممۇدەم ئىشىككە قاراپ، ئۇنىڭ پاتراق كىرىشىنى كۈتمەكتە. ئابدۇقادىر تاقەتسىزلىنىپ ئۇياقتىن ـ بۇياققا ماڭماقتا، ئۇستەل سائىتىنىڭ تىنىمسىز چىكىلدىشى جانغا تەگمەكتە ئىدى.

ئارىدىن يېرىم سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن سوت خادىمى ئوتتۇرا ياشلىق، ئېگىز بويلۇق، مۇلايىم بىر ئايالنى باشلاپ كىردى. ماھىنۇر ئۇنىڭغا ئاستا، ئەمما تەئەججۇپلىنىپ قارىدى.

— تونۇشۇپ قويۇڭلار، بۇ ئايال ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ مەسئۇلى مېرۋانەم بولىدۇ، — دېدى سوت خادىمى كۈلۈمسىرەپ، — بىز مۇنداق ئويلاشتۇق: سىلەرنىڭ ئىشىڭلارنى ئەتە ھەل قىلىمىز. بۇ قىزچاقنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى چاقىرتىپ كېلىپ، تويۇڭلارغا قوشۇلۇشقا مەجبۇرلايمىز.

— دادام ئاغرىق، بۇ يەرگە كېلەلمەيدۇ، — دېدى يۈزلىرى

تاتىرىپ كەتكەن ماھىنۇر تىترەپ.

— ئۇنداق بولسا ئاپىڭىزنى ئەكىلىمىز. سوت بىر ـ بىرىگە ئىختىيار قىلىغان ياشلار تەرەپتە تۇرىدۇ. سىلەرنىڭ نىكاھ ئەركىنلىكىڭلار ئۆز قولۇڭلاردا، سىلەرنى قوللايمىز.

— ماھىنۇرنىڭ ئاپىسىنى ھازىرلا ئەكىلىپ سۆزلەشسەڭلار بولىدىغۇ؟ — دېدى ئابدۇقادىر تاقەتسىزلىنىپ.

— ۋاقىت بىر يەرگە بېرىپ قالدى، ئۇلگۇرەلمەيمىز، سىزمۇ ئالدىرىۋاتقانسىز، قىزچاق؟

— ئەتىلا ھەل بولۇپ كەتسە مەيلى.

— ھەل بولىدۇ، ھەممىڭلار ئەتە چۈشتىن كېيىن كېلىڭلار، ئەمما سىز، — دېدى سوت خادىمى ماھىنۇرغا قاراپ، — بۈگۈن بىر كۈن مۇنۇ مۇدىر ئايالنىڭ ئۆيىدە قونىسىز.

— نېمىشقا؟ — ئابدۇقادىرنىڭ كەڭ پېشانىسى تۈرۈلۈپ، چېقىر كۆزلىرى بىردىنلا ياندى.

— نىكاھلانماي تۇرۇپ، ئىككىڭلارنىڭ بىر ئۆيدە تۇرۇشىغا قانۇن يول قويمايدۇ. قېنى مېرۋانەم، ماھىنۇرنى ئۆيىڭىزگە باشلاڭ، بىزنىڭ يەنە ئازراق ئىشىمىز بار.

مېرۋانەم كۈلۈمسىرەپ ئورنىدىن تۇردى. ماھىنۇر بىرنەچچە سېكۇنت نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى ـ دە، بوشاشقان گەۋدىسىنى تەستە كۆتۈرۈپ ئورنىدىن ئاستا تۇردى ۋە ئابدۇقادىرغا قاراپ قويۇپ، ئېغىر چامداپ بۆلۈمدىن چىقىپ كەتتى. بۆلۈم ئىچى بىردىنلا ئېغىر جىمجىتلىققا چۆكتى. ئىش ياخشى باشلانغانىدى، لېكىن تۇيۇقسىزلا ئويلاپمۇ باقمىغان، كىشىنى ئەندىشىگە سالىدىغان ئىشلارنىڭ يۈز بېرىۋاتقانلىقىدىن ئابدۇقادىرنىڭ بېشى ساڭگىلاپ چىرايى تېخىمۇ قارىداپ كەتتى، ياپىلاق يۈزىدە تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى.

سوت خادىمى ئۇنىڭ روھىي ھالىتىنىڭ ئوسال لاپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ مۇنداق دېدى:

— ئەتە كەلگەندە ماھىنۇرنىڭ ئاپىسىنىڭ ئالدىدا مۇلايىم

بولۇڭ، قوپاللىق قىلماڭ، ھەرقانچە تىللاپ كەتسىمۇ، سىلىق گەپ قىلىڭ ياكى گەپ قىلماي جىم تۇرۇۋېلىڭ لىدى يىگىر ھەسرىتىدە ھەرنېمە دەيدۇ، گېپىمنى چۈشەندىڭىزمۇ

— چۈشەندىم.

ھەسەنجان ئىچىدە ئۇنىڭ دېگەنلىرىدىن رازى بولدى. ئۇ ئابدۇقادىر بىلەن ھەسەنجاننىڭ قاچاندىن بېرى تونۇشۇپ قالغانلىقى، دوستلۇقىنىڭ قانداق ئۆتۈۋاتقانلىقى قاتارلىق مەسىلىلەرنى سوراپ، ئۇلارنى يىگىرمە ـ يىگىرمە بەش مىنۇتتەك سۆزگە تۇتۇپ، ئاندىن قويۇۋەتتى.

ئۇلار سوت مەھكىمىسىدىن چىققاندا، خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشتىن يانىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. ئېغىر تەشۋىشتە قالغان ئابدۇقادىر ئۆزىنىڭ قاتتىق ھارغانلىقىنى ھېس قىلدى. «ئەتە چۈشتىن كېيىن»، بۇ نېمىدېگەن ئۇزاق ۋاقىت ـ ھە، ماھىنۇر يات بىر ئۆيدە شۇنچە ئۇزاق ۋاقىتنى قانچىلىك ئازابتا ئۆتكۈزەر، ئۆزىچۇ؟ ... ئۇ بۇگۈندىن باشلاپ ماھىنۇر بىلەن بىر ئۆيدە خۇددى ئەر ـ خوتۇندەك تۇرماقچى ئەمەسمىدى، سار چۈجىنى ئاسانلا ئېلىپ كەتكەندەك، ئۇنىمۇ ئاسانلا ئېلىپ كەتتىغۇ ... قاچانمۇ ئەتە بولار؟ ئادەمنىڭ ئارمىنىغا يەتمىكى ئاسان ئەمەس ئىكەن ـ دە.

ئابدۇقادىر شۇ جىلىلىكتە ھەسەنجاننى ئاشپۇزۇلغا باشلاپ كىردى ـ دە، ئىككى تەخسە لەڭمەن بىلەن بىر بوتۇلكا ھاراق ئالدى. ھەسەنجان ئۇنىڭدىن بىر يۇتۇممۇ ئىچمىدى. ئەمما، ئابدۇقادىر ئىچىۋېرىپ بىر بوتۇلكا ھاراقنى تۈگىتىۋەتتى، ھەسەنجاننىڭ زورلىشى بىلەن تامىقىنىڭ يېرىمىنى ئارانلا يېدى. ئۇ مەست بولۇپ قېلىپ، قالايمىقان سۆزلەشكە باشلىدى. كۆزىنىڭ ئاق پاختىسىنى چىقىرىپ كىشىلەرگە ئالايدى، شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ مەيدىسىگە مۇشتلىدى. ھەسەنجان ئۇنى ئاشپۇزۇلدىن ئېلىپ چىقىپ يېتىلەپ، يۆلەپ يۈرۈپ تەسلىكتە ھېلىقى ئادەمسىز قورۇغا ئەكېلىپ قويدى ۋە ئەتە سوت ئالدىدا ئۇچراشماقچى بولۇپ ئۆيىگە ياندى.

※ ※ ※

ئەتىسى چۈشتىن كېيىن ئىككىسى سوت ئالدىدا ئۇچراشتى. ئۇلارغا ماھىنۇرنىڭ نەدىلىكى، ھازىرغىچە كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكى بەلگىسىز ئىدى. چۈشتىن بۇرۇن ماھىنۇرنىڭ ئاپىسىنى چاقىرتىپ كەلدىمۇ ـ يوق، چاقىرتىپ كەلگەن بولسا، سوتچى ئۇنىڭغا نېمە دېدى، ئاپىسى بۇ ئىشقا قوشۇلدىمۇ، قوشۇلمىدىمۇ، بۇ تەرىپىمۇ ئۇلارغا قاراڭغۇ ئىدى. شۇڭا، ئابدۇقادىرنىڭ قارامتۇل يۈزىدىن، چېقىر كۆزىدىن تەشۋىش، ۋەھىمە ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئۇلار ماھىنۇرنىڭ يولىغا بىردەم قاراپ تۇردى ـ دە، ئۇ كەلمىگەندىن كېيىن، بەلكى بۇ چاغقىچە كېلىپمۇ بولغاندۇ، دەپ ئويلاپ تونۇگۇنكى بۆلۈمگە ئەيمىنىپراق كىرىپ كەلدى. ئەمما، بۆلۈمدە ماھىنۇرنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى.

— ئېلىپ قاچقان قىزىڭىزنى ئاپىسى ئېلىپ كېتىپتۇ، — دېدى سوت خادىمى ئېرەنسىزلىك بىلەن.

— نېمە ! ... — ئابدۇقادىرنىڭ يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى ۋە كۆزلىرى ياندى.

— تونۇگۇن ئاياللار مۇدىرى ماھىنۇرنى ئۆيىگە ئەكېتىۋاتقاندا، يولدا قىزنىڭ ئاپىسى ئۇچراپ قاپتۇ، ئىزدەپ يۈرۈپتىكەن، قىزىمنى خۇدايىم قايتىمدىن بەردى، دەپتۇ ـ دە، ئېلىپ كېتىپتۇ. ئاياللار مۇدىرى ئامالسىز قاپتۇ.

ھەسەنجان سوت خادىمىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئابدۇقادىر بوشىشىپ بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن:

— تونۇگۇن سىز: بىز بىر ـ بىرىنى ئىختىيار قىلغان ياشلار تەرەپتە تۇرىمىز، ئاتا ـ ئانىسى رازى بولمىسا مەجبۇرلايمىز، دېۋىدىڭىزغۇ، قېنى مەجبۇرلىغىنىڭىز؟ — دېدى.

— سىز يېشىغا تولمىغان قىزنى نېمە ئۈچۈن ئېلىپ

قاچتىڭىز؟ — سوتچىنىڭ چىرايى جىددىي تۈس ئالدى، — ماھىنۇر تېخى ئون بەشكە تولمىغانىكەنغۇ، قىز ئىختىيار قىلىپ سىز بىلەن قاچقان بولسىمۇ، ئون سەككىزگە تولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ ئالدانغان بولىدۇ، سىز ئالدىغان بولىسىز، نىكاھ قانۇنىنى بىلمەمسىز - ھە؟!

— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟

— مەن سىزگە شۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويay، ئەمدى ئىككىنچىلەپ ئۇ مەھەللىگە ئاياغ باسقۇچى بولماڭ!

ئابدۇقادىر لاسىدە بولۇپ ئولتۇرۇپلا قالدى، كۆزلىرى ئىمىر - چىمىر بولۇپ، سوت خادىمى ئىككى - ئۈچ كۆرۈنۈپ كەتتى. تۈنۈگۈنكى شېرىن خىياللىرىنىڭ بۈگۈنلا بەربات بولغانلىقى ئۇنى خۇددى بوۋايلاردەك مۈكچەيتىپ قويدى. شۇ ئولتۇرغانچە ئۇ خېلىغىچە ئولتۇرۇپ قالدى. ھەسەنجان ئۇنىڭغا ئەمدى كېتەيلى دېمەكچى بولۇپ لاپ - لاپ قىلىپ قارايتتى. لېكىن، ئۇ يەردىن بېشىنى ئالمايتتى. سوت خادىمى ئەمدى ئىشلار تۈگىدى، دېگەندەك قىلىپ:

— خوش، سىز نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭىز؟ دېدى نۆۋەت كۈتۈپ تۇرغان كىشىگە بۇرۇلۇپ.

ئابدۇقادىر شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ ئوشۇقچە ئادەمگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى سەزدى ئەتىمالىم، ھەسەنجاننى ئەگەشتۈرۈپ بۆلۈمدىن چىقىپ كەتتى. لېكىن، كوچىغا چىقىپلا شېرىن خىياللىرىنىڭ بەربات بولغانلىقىغا ئىشەنگۈسى كەلمىدى. ماھىنۇر بىلەن ئۈچرىشىپ قالىدىغانىدەك، يەنە ئۇنى ئېلىپ كېتىدىغاندەك ھېس - تۇيغۇلاردا يېنىشقا باشلىدى. كۆڭلى «ئاياغ باسقۇچى بولما» دېگەن مەھەللىنى تارتىپ تۇراتتى. ھەسەنجاننىڭ ئەمدى بولدى قىلايلى، دېگىنىگە ئۇنىماي، ئاخىر ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ شەرق مەھەللىگە قاراپ ماڭدى. بىراق، ئۇلارنىڭ كوچىسىغا كىرىش ئېغىزىغا كەلگەندە، يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ، ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ كوچىغا كىرىشكە

جۇرئەت قىلالماي توختاپ قالدى. ئەمدى ئۇ ماھىنۇرلارنىڭ قورۇسىغا ئاۋۇالقىدەك بەخۇدۇك كىرەلمەيتتى. ھەتتا ئۇلارنىڭ كوچىسىغا كىرىشتىنمۇ ئەيمىنىپ قالغانىدى. ئىككىسى كوچىدا ئىېغىزىدا ئۇزاق تۇرۇشتى. ماھىنۇر تۇرماق، ئۇنىڭ ھەدىسى شەمشىنۇرمۇ كۆرۈنمىدى. ئۇ شەمشىنۇرغا كۆرۈنۈپ قالسا، ئۆزىنىڭ تىل ـ ئاھانەتكە ئۇچرايدىغانلىقىنى، شەرمەندە ھالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتى. ھەسەنجاننى دەرۋازىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ بېقىشقا بىرنەچچە قېتىم ئۇندىۋىدى، ئۇ ئۇنىمىدى. شۇنداق قىلىپ ئىككىسى ئىككى سائەت كۈتۈپ، ماھىنۇردىن ھېچبىر خەۋەر ئالالماي، كېتىپ قالدى. ئەمما، بوينى باغلانغاندەك كېتىپ بارغان ئابدۇقادىرنىڭ بىر كۆزى كەينىدە قالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، ئابدۇقادىر شەرق مەھەللىگە ھەر كۈنى ئۆزى يالغۇز كېلىدىغان بولدى. بەزى كۈنلىرى چۈشتىن ئاۋۋال، بەزى كۈنلىرى چۈشتىن كېيىن ۋە بەزى كۈنلىرى كەچتە كەلدى. ئۇ ماھىنۇرنىڭ ئالدىغا چىقىپ قېلىشىنى، ئاسماندىن چۈشكەندەك پەيدا بولۇشىنى تاقەتسىزلىنىپ كۈتتى. لېكىن، كۈتكەن ئادىمىنى كۆرەلمىدى. ھەسرەتلىنىپ قايغۇرۇش، تولغىنىپ تېپىچەكلەش، كۆزىگە ياش ئېلىپ خۇداغا نالە قىلىش ئۆز ئىچىدىلا قالدى. ماھىنۇرنى كۈتۈش، كۆرۈش تەقەززالىقى ئۇنى ئون كۈنگىچە توختاتماي مۇشۇ مەھەللىگە ئاياغ باستۇردى. ئەمما، ماھىنۇرنىڭ نېمە بولغانلىقى، نېمىشقا يوقاپ كەتكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ قانداق كۈن كۆرۈۋاتقانلىقى ھەققىدە بىرەر خەۋەرگە ئىگە بولالمىدى. بۇ جەرياندا ئۇ بىر قېتىم ماھىنۇرنىڭ ئاپىسىنى، يەنە بىر قېتىم شەمشىنۇرنى كۆردى، يىراقتىن كۆردىيۇ، بەدەنلىرى تىترەپ، يۈزلىرى تاتىرىپ بەدەر قاچتى. ئۇ ئون بىرىنچى كۈنى شېرىن خىياللىرىنىڭ بەربات بولغانلىقىنى ئەلەم ۋە خورسىنىش ئىچىدە تەن ئالدى: «بىچارىنىڭ پۇت ـ قولىنى باغلاپ، ئۆيگە سولاپ قويۇپتۇ ـ دە، ئىسىت، ئىسىت ...

ئەمدى ئۇنى كۆرەلمەيدىغان ئوخشايمەن».

تەقدىر رەھىمسىز. ئابدۇقادىر ماھىنۇرنى قانداق ئاسان قولغا كەلتۈرگەن بولسا، شۇنداق ئاسان قولدىن چىقىرىپ قويدى.

ئابدۇقادىرنىڭ ماھىنۇرنى كۆرەلمەسلىكى ۋە ئۇنىڭ نىمە بولغانلىقى توغرۇلۇق بىرەر خەۋەرگە ئىگە بولالماسلىقىنىڭ سەۋەبى بار، ئېھتىمال بۇنى كىتابخانلارمۇ ئويلاۋاتقاندۇ، ئىش مۇنداق بولغان: ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى، دەپ تونۇشتۇرۇلغان ئايال ئەسلىي سوتنىڭ خىزمەتچىسى ئىدى. ئۇ ماھىنۇرنى ئۆيىمگە ئاپىرىمەن، دەپ كوچىغا ئېلىپ چىقىپ، ئۆيىگە ئەمەس، شەرق مەھەللە تەرەپكە ماڭغان. ماھىنۇر بارغانسېرى ئۆز ئۆيىگە يېقىنلاۋاتقانلىقىنى بىلىپ، ماڭماي، تىرەجەپ تۇرۇۋالغان. لېكىن، ئۇ ئايال ماھىنۇرنىڭ بىلىكىنى مەھكەم تۇتقىنىچە بەزىدە ئالداپ، بەزىدە قورقۇتۇپ يۈرۈپ ئۇنى ئۆيىگە ئاپىرىپ، ماھىنۇرنىڭ ئاپىسىغا يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ تاپشۇرۇپ بەرگەن. ئۇلار قىزىنىڭ تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن يوقاپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ، يېقىن ئەتراپلارنى ئىزدەپ تاپالمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى بىرەر يىگىت بىلەن قاچتى، دەپ ئويلىمىغانىدى. ئۇنىڭ ھەدىسىنىڭ يىگىتى بىلەن قاچقانلىقىنى بىلگەندە، ھەممىسىنىڭ بىردىنلا قەھر - غەزىپى ئۇرلىدى. ئاپىسى: ۋاي، شەرمەندىچىلىك! بېشىمىزنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرەرمىز ...، دەپ ئۇنىڭ كاچاتلىرىغا نەچچىنى سالدى. شەمشىنۇر: ھۆي قارا يۈز، رەسۋا ... دەپ ياقىسىغا ئېسىلدى، چاچلىرىنى يۇلدى، ئاغرىق ياتقان دادىسى دەلدەڭشىپ ئورنىدىن تۇرغىنىچە ئۇنىڭغا شۇنداق بىر مۇشت ئاتتىكى، ئۇ ئۇياققا - بۇ بۇياققا يىقىلدى. ئۆي ئىچىنى ھاياسىزلىق، شەرمەندىلىك ۋەھىمىسى قاپلىدى.

ئەر - خوتۇن ئىككىسى كېچىچە مەسلىھەتلىشىپ بۇ شەرمەندىچىلىكنىڭ يەنە يۈز بەرمەسلىكى ئۈچۈن ماھىنۇرنى شەھەردىن يىراق بىر يەرگە ئاچىقىۋېتىش قارارىغا كەلدى.

ئاپىسى ئۇنى ئەتىسى سەھەردە خادىك ھارۋىغا سېلىپ بۇ يەردىن سەكسەن چاقىرىم يىراقلىقتىكى يېزىغا تۇغقىنىنىڭ ئۆيىگە ئاچىقىپ قويدى ھەم ئۇنىڭغا كۆز ـ قۇلاق بولۇشىنى، ھەربىر قەدىمىگە دىققەت قىلىشىنى تاپىلاپ يېنىپ كەردى. ئابدۇقادىر ئۇنى ئىزدەپ، سەكپارە بولۇپ يۈرگەندە، ئۇ ئاللىقاچان يېزىغا چىقىرىلىپ بولغانىدى.

ماھىنۇر بۇرۇقتۇملۇق ئىچىدە يىگىرمىنچى كۈنگە قەدەم قويغاندا، دادىسىنىڭ ئاغرىقىنىڭ ئېغىرلاپ قالغانلىق خەۋىرى يېزىغا يېتىپ چىقتى. ماھىنۇر تۇغقىنىنىڭ ئۆزى دېمەتلىك ئوغلى بىلەن شەھەرگە ماڭدى. ئۇلار شەھەرگە يېتىپ كىرىپ خەنزۇ بازىرىغا كەلگەندە، ماھىنۇر دادامغا بىرنەرسە ئېلىۋالاي، دەپ ماشىنىدىن چۈشۈپ، تۇغقىنىنىڭ ئوغلىنى شۇ يەردە ساقلىتىپ قويۇپ، ئابدۇقادىر ئۆزىنى ئەپقېچىپ كەلگەن ھېلىقى توپىلىق كوچىدىكى قورۇغا كەلدى. ئۇ يەر خەنزۇ بازىرىغا يېقىنلا ئىدى. ئۇ ھېچقانداق ئەيمەنمەي قورۇغا كىرىپ كەلدى ـ دە، ئابدۇقادىرنى سورىدى. قورۇنىڭ ئىگىسى ئابدۇقادىرنىڭ بۈنىڭدىن بىر ھەپتە ئىلگىرى چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. ماھىنۇر بېشىدىن بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك ئەندىكىپ يېنىپ چىقتى ـ دە، سالپىيىپ ئۆز ئۆيىگە ماڭدى.

بىر كۈنى يېرىم كېچىدە ئىنجىقلاپ ياتقان دادىسى ئايالىغا مۇنداق دېدى:

— ماھىنۇر ھېلىتىنلا قۇتراپتۇ، قىز بالا قۇترىسا، ئاتا ـ ئانىنى يەرگە قاراتماي قالمايدۇ، ھېلىمۇ تەلىيىمىز بار ئىكەن، ئۇنى ۋاقتىدا ئەكېلىۋېلىپ، رەسۋاچىلىقتىن قۇتۇلۇپ قالدۇق. كۆزۈمنىڭ ئوچۇق چېغىدا بۇ شەرمەندىنى ياتلىق قىلىۋېتەيلى.

— كىمگە؟

— ئاكامنىڭ ئوغلىغا.

— ھەدىسى تۇرسا؟

— ئۇ ھەدەم تۇرسا دېدىمۇ؟ ...

— ئۇغۇ شۇنداق قىلدى.
— مېنىڭ كۆزۈم يۇمۇلسا، ساڭا بوي بەرمەيدۇ، ھەسرەت - ئازابتىن مەڭگۇ قۇتۇلالمايسەن.
— ئۇنارمىكىنتاڭ، ئۇ ماھىنۇردىن يىگىرمە نەچچە ياش چوڭ ئەمەسمۇ؟
— ئۇنىماي ھەددى ئەمەس، تېخى بىر ئەر بىلەن قاچقان نېمە تۇرسا ئۇ !
ئىش مانا شۇنداق بولدى، ماھىنۇر كۇز كۇنلىرىنىڭ بىرىدە ئوتتۇز سەككىز ياشلىق بىر نەۋرە ئاكىسى مەخمۇتقا ياتلىق قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يېزىلىق بولۇپ قالدى.

4

ئون بەش ياشقا ئەمدىلا كىرگەن ماھىنۇر قىزلىق مەزگىلىنى ئۆزىتىپ، ئايالىلار دۇنياسىغا كىردى. كىرگەندىمۇ، ئۆز ئىختىيارى، ئارزۇسى بىلەن ئەمەس، غولىدىن ئىتتىرىلىپ مەجبۇرىي كىردى. شۇنىڭ بىلەن ئېرى مەخمۇتنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن ئايالىدىن قالغان بىرى ئون بىر ياشلىق، يەنە بىرى سەككىز ياشلىق ئىككى بالىسىغا ئانا بولدى. دەسلەپتە ئۇ بۇ يېڭى دۇنيا، يېڭى تۇرمۇشقا ھاڭۋېقىپ قالدى. تېخى ئىككى - ئۈچ ئاي بۇرۇنلا ئۇ بويىنى قىزىل گالستۇكلۇق، مۇرىسىگە جىلتا ئاسقان، تۇرمۇشتىن خەۋىرىمۇ يوق قىز ئەمەسمىدى، قېنى ئۇ چاغلار، قېنى چۇڭۇلدىشىپ يۈرگەن دوستلىرى؟ ... ئۇ كۇنلەرنىڭ قەدىرى ئەمدى بىلىنىۋاتىدۇ. ئۇ چاغلاردا ئەتىگەن تۇرۇپ چېيىنى ئالمان - تالمان ئىچىپلا مەكتەپكە ماڭاتتى، يول بويى ئۇ قورۇ - بۇ قورۇدىن چىققان ساۋاقداشلىرى بىلەن كۆپىيىشىپ، قىزىق گەپلەرنى تالىشىپ قىلىپ، مەكتەپ قورۇسىغا بىر توپ بولۇپ كىرىپ باراتتى. پەنني يېڭىلىقلاردىن ھۇزۇرلىنىپ، گويا قانات چىقىرىپ ئۇچقاندەك بولۇپ دەرس

سائەتلىرىنىڭ توشۇپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالاتتى. ئۆيگە كەلسە، تامىقى تەييار ئىدى. مەيلى كەچ، مەيلى كۈندۈز ئالغان بىلىملىرىنى مۇستەھكەملەشكە ھېچكىم دەخلى قىلمايتتى، كىيىم - كېچەكتىن، ياخشىراق ئوزۇقلىنىشتىن غەم قىلمايتتى. قورۇسىنىڭ كەڭرى بېغىغا كىرسە، گويا كېپىنەكتەك گۈلدىن - گۈلگە قوناتتى، ئوينايتتى، يايرايتتى ... قېنى ئۇ چاغلار؟ قاچان ئابدۇقادىرنىڭ كۆزى چۈشتى، شۇنىڭ بىلەن تىنچلىقى بۇزۇلدى، قىڭغىر كوچىلارغا ئاياغ باستى. مانا ھازىر ئاغزىدىن ئانا سۈتى كەتمەي تۇرۇپلا مىڭلىغان - مىليونلىغان دېھقانلارنىڭ تارتىۋاتقان ئېغىرچىلىقلىرىغا چۆكۈپ قالدى. تۇرمۇشنىڭ قاتتىقلىقى، تەقدىرنىڭ رەھىمسىزلىكىگە دۇچ كەلدى. ھازىر ئۇ ئۆزىدىن يىگىرمە ئۈچ ياش چوڭ ئادەمنىڭ خوتۇنى. ئۇ تۇر دېسە تۇرىدۇ، ئولتۇر دېسە ئولتۇرىدۇ. ئۆز ئۆيىدىكى تۇرمۇش مەئىشىتى نەدە، بۇ نامرات دېھقانىنىڭ ئۆيىدە ئاچ - توق قالىدۇ، ئېرىنىڭ ئىككى ئۆگەي بالىسىنىڭ كىيىملىرىنى يامايدۇ، چېپىنى ئېتىدۇ، كىرىنى يۇيىدۇ، يوغان تونۇرغا باش تىقىپ نان ياقىدۇ، سىيىرغا ھەلەپ ئېتىدۇ، ساغىدۇ، ئاستىنى تازىلايدۇ ... توخۇ چىلىلىغاندا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەل ياتقۇچە تىنىمسىز ھەرىكەت قىلىدۇ، بەزىدە ھالىدىن كېتىدۇ. بەزى كېچىلىرى باش توخۇ قىچقارغۇچە ئوخلىيالماي ئازاب، ئۆكۈنۈش ئويلىرىدا كۆيۈپ تولغىنىدۇ، ياش تۆكىدۇ، ھەسرەتلىنىپ پىچىرلايدۇ: «ئىسىت، ئىسىت ... ئالدىراڭغۇلۇقۇم، گۆدەكلىكىم، تەنتەكلىكىم ... ئۆزۈمدىن ئۆتكەن، چارىسىزمەن ...». ئادەملەر ھەرقاچان ئىش ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن پۇشايماندا قالىدۇ، پۇشايماندا قېلىش، ئۆكۈنۈش ماھىنۇر تۇرماق خېلى - خېلى ئىشلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئادەملەردىمۇ كۆرۈلىدۇ. نېمە ئامال، يۈز بەرگەن ئىشلارنى يوقىتىۋەتكىلى، ئىزىنى ئۆچۈرۈۋەتكىلى بولمايدۇ - دە. ئادەمنىڭ شەرم - ھايا، نومۇسىغا تەئەللۇق ئىشلار تېخىمۇ

شۇنداق بولىدۇ.

تۇرمۇش قىسمەتلىرىگە يوشۇرۇنغان تاسادىپىيلىق، غەلىتە ئىشلار تارىخى ئۇزاق بولىسىمۇ، لېكىن ئۇ ھەر قېتىم ئاشكارىلانغاندا، كىشىلەرگە يېڭىدىن ـ يېڭى، بۇرۇن كۆرۈلمىگەندەك تۇيۇلىدۇ. ھېچكىم مۇنداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشى مۇقەررەر، ئادەتتىكى ئىشقۇ دەپ قارىمايدۇ، گويا بۇرۇن بولمىغاندەك ھەيران بولۇپ ياقىسىنى تۇتىدۇ. يېزىدىكىلەر دۇپدۇگىلەك كۆزلىرىمۇ، قايرىلىپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرىمۇ، قارلىغاچ قانىتىدەك قاشلىرىمۇ قاپقارا، بۇرنى ئېقىمپ چۈشكەندەك چىرايلىق، پۈتۈن تۇرقىدىن گۈزەللىك يېغىپ تۇرغان بۇ قىزغا مەخمۇتنىڭ ئېرىشىپ قالغانلىقىدىن ھەر خىل ئوي ـ خىياللاردا بولۇشتى. بىرلىرى تەقدىرنىڭ بۇ كارامىتىدىن ھەيران قالسا، بىرلىرى ئەجەبلەندى؛ يەنە بىرلىرى قىزغا ئىچ ئاغرىتسا، يەنە بىرلىرىنىڭ ئىچى ئادىدى. ھەممىسىنىڭ دىگۈدەك ماھىنۇرنىڭ بۇ ئائىلىگە قانداق سەۋەبلەر بىلەن كېلىپ قالغانلىقىنى ۋە ھازىر قانداق ھېس ـ تۇيغۇلاردا يېنىۋاتقانلىقىنى بىلگۈسى، سۈرۈشتۈرگۈسى، ئۇقۇپ باققۇسى كېلەتتى ۋە مەخمۇتنىڭ تۇيۇقسىز كەلگەن ئامىتى، بەختى توغرىسىدا ئېغىزلىرىنى تامشىپ سۆزلىشەتتى.

ماھىنۇر يېزىغا ياتلىق قىلىنىپ، كۆڭۈلسىز تۇرمۇش ئۆتكۈزۈۋاتقىنىغا بىر يىل بولغاندا، بىر يىلدىن ئوشۇقراق ياتاقتا يېتىپ قالغان دادىسى ئالەمدىن ئۆتتى. خەۋەر يېزىغا سەھەرلىكى يېتىپ چىقتى. ئۇلار دەرھال جابدۇندى ـ دە، شەھەرگە چۈشكىچە يېتىپ كىرىشتى. دادىسى يىغلا ـ قاقشا بىلەن يەرلىككە قويۇلدى. ئەگەر، ماھىنۇر دادىسىنىڭ يۈزىنى كۆرۈۋالمىغان بولسا، قاتتىق ئەلەمدە قالغان بولاتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ دادىسىنىڭ يەتتە نەزىرىگىچە تۇرۇپ قالدى. مۇشۇ جەرياندا چوڭ بولغان قورۇ ـ ئۆيلەردە يۈرۈپ خۇددى قىز چېغى، قىيغىتىپ ئۆسكەن دەۋرى ئەسلىگە كېلىپ قالغاندەك ھېس ـ

تۆيغـۇلاردا ياندى، دەردى قوزغـالدى. يېزىـدىكى ئۆيـىدىن بىـزار بولۇپ، قورۇدىن ئايرىلغۇسى كـەلمەيلا قـالدى. يېزىـدىن بىراقـلا يېنىپ كىرىش خىيالى ئۇنىڭدا بـۇرۇن ياكى تۇنـۇگۇنلا ئەمـەس، خېلى بۇرۇنلا پەيدا بولغان. ھەر قېتىم ئاتـا ـ ئانىسـىنى يوقـلاپ كىرگەندە، ئاشۇ ئويىنى ئاپىسىغا ئېيتماقچىمۇ بولغـان، لېكىـن ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمىغان. ئەمدى ئېيتىش قـارارىغا كەلـدى. نەزىرنى تۆكتىپ، قايتىشتىن بىر كۈن بۇرۇن ئاخىر ئاپىسىغا:

— ماڭا قـارا، — دېدى ئۇ ئاپـىسىنـى خالـي ئۆيگە بـاشلاپ كىرىپ، — مېنى مەخمۇتتىن ئاجرىتىۋالساڭ، چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى، جېنىم ئاپا ...

— بۇ نېمە دېگىنىڭ، داداڭنىڭ تېخى كىرپىكىگە توپا قونماي تۇرۇپ.

— سىلەرگە ھېچنېمە ئەمەس، ماڭا تەس بولۇۋاتىدۇ ئاپـا، — كۆڭۈل خالىمىغان تۇرمۇشتا دوزاخنىـڭ كۈنىنـى كۆرۈۋاتىمـەن، ئىـت ـ ئېشەكـنىـڭ ئورنـىدا ئىـشلەۋاتـىمـەن، كۆزۈمدىـن يـاش قۇرۇمايدۇ. تاڭلار قانداق ئېتىپ كەتكىنىنـى بىلـمەيمەن، — ئـۇ شۇنداق دېدى ـ دە، چىرايلىق كۆزلىرىگە ياش ئالدى.

— ئۇنـداق دېمە، داداڭنىـڭ روھىنـى قورۇندۇرمـا، بـۇ داداڭ قىلغان ئىش.

— كۆڭلۈم چۈشمىسە قانداق قىلىمەن؟

— بۇرۇن دېسەڭ بولمامدۇ؟

— ھېلىقى ئىش بىلەن دادامدىن قورقۇپلا ماقۇل دېگەن.

— بولار ئىش بولدى بالام، ئاستا ـ ئاستا كـۆڭلۈڭ چۈشـۈپ قالىدۇ. مـېنىڭمۇ داداڭغـا بـەش يىلـغىچە كـۆڭـلۈم چۈشـمـەي، شەمشىنۇرنى تۇغقاندىن كېيىن مېھرىم چۈشۈپ قالغان، خۇدايىم ئىسسىقلىقنى بەزىدە بۇرۇن، بەزىدە كېيىن بېرىدىكەن.

ئۇ ئاپىسىغا يالۋۇرۇپمۇ، يىغلاپمۇ گېپىنى يېگۈزەلمىدى ـ دە، ئاخىر يېزىغا چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولـدى.

ماھىنۇر كۆڭۈل چۈشمىگەن تۇرمۇش ئازابىنى قاچانغىچە تارتىدۇ؟ ئۇ بۇنى بىلمەيتتى.

※ ※ ※

ئادەم دېگەنمۇ قىزىقلا بولىدۇ، كۆڭلى چۈشمىگەن تۇرمۇشنىمۇ ئۆتكۈزۈۋېرىدۇ، خالىمىغان ئادەم بىلەنمۇ بىر ياستۇققا باش قويۇۋېرىدۇ. ماھىنۇرنىڭ شەھەردە تۇرۇپ قالغان ئون كۈندىن كېيىنكى كۆڭۈلسىز تۇرمۇشى يەنە باشلىنىپ، بۇرۇنقى ئىشلار قولىغا ئۆتتى. ئۆز ھويلىسى، قېرىنداشلىرى ئىچىدە، ئاپىسىنىڭ ئالدىدا مېھماندەك ئۆتكەن ئەمەسمىدى، ھازىر ئۇنىڭ بىر ئۆيىنىڭ، ئەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىدىغان، ياماق يامايدىغان، سىيىر ساغىدىغان، تونۇرغا باش تىقىدىغان مەزگىلىمۇ؟ ... تۇرمۇش كۆڭۈللۈك بولسا، ھەرقانچە ئېغىر ئىشمۇ بىلىنمەيدۇ، ھامان ئۆزۈڭدە يېنىكلىك ھېس قىلىسەن؛ تۇرمۇش كۆڭۈلسىز بولسا، ھەرقانچە يېنىك ئىشمۇ ئېغىر بىلىنىپ كېتىدۇ، ھامان ئۆزۈڭدە ئېغىرلىق ھېس قىلىسەن. بىر ئىش ئىككى بولۇپ كۆرۈنىدۇ، بىر قاداق ئېغىرلىق ئىككى قاداق تۇيۇلىدۇ. ئەگەر، ماھىنۇرنىڭ ئېرى مەخمۇت ئۆزى دېمەتلىك، خالىغان ئادىمى بولغان بولسا، ھەرقانچە قىيىنچىلىق، يوقسۇزلۇق تارتسىمۇ، ئېتىزلاردا بىللە ئىشلەپ ئۆتكەن كۈنلەر بىلىنمەس ئىدى. ئادەم دۇنياغا كەلگەنىكەن، ئۇ خۇشال ياشىشى، قىسقىغىنە ئۆمرىنى رازى قىلىپ ئۆتۈشى كېرەك ئەمەسمۇ، خۇشاللىقىڭ بولمىسا، ئالدىمدا خۇشال بولىدىغان كۈنلەر كېلىدۇ، دېگەن ئىشەنچىتىمۇ بولالمىساڭ، مۇنداق تۇرمۇشنىڭ، كۆز ياش تۆكۈپ، دەرد ـ ئەلەم، ئازاب تارتىپ ياشاشنىڭ نېمە ھاجىتى؟!

«بىر سەۋەنلىك بىلەن مۇشۇنداق كۈنلەرگە قالسام، ماڭا ئۇۋال ئەمەسمۇ، ماڭا ئىچ ئاغرىتىدىغان ئادەم بارمۇ؟ — دەپ ئويلايتتى ماھىنۇر ئاچچىق ھەسرەتتە تولغىنىپ، — كۆڭۈل يايرىغۇدەك نېمە بار؟ ھېچنېمە. خۇشاللىق كۆرمىسەم، ئۇنى ئىزدەپمۇ

تاپالمىسام، ئۆمرۈمنى رازى قىلالمىسام، دۇنياغا تۆرەلگەندىن كۆرە تۆرەلمىسەممۇ بوپتىكەن ... ياشلىقىم باشلانماي تۇرۇپلا، ئۇنىڭدىن مەھرۇم بولدۇم. ياشلىقنىڭ پەيزىنى سۈرۈش، ئۇنىڭ قەدرىنى قىلىش ماڭا نېسىپ بولماپتىكەن.»

ماھىنۇر ھەربىر كۈن، ھەربىر ئاينى ھەسرەت، ئازاب بىلەن ئۆزىتىپ، ئون يەتتىگە كىرگەندە بويىدا قالغانلىقىنى سېزىپ چۆچۈپ كەتتى، پېشانىسىدىن سوغۇق تەر چىقتى ۋە كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ چوڭقۇر ئويغا پاتتى: «بالىلىق بولۇپ، كۈلدە كۆمەچ بولۇپ مۇشۇ كۆڭۈلسىز تۇرمۇشقا ئۆمرۈمنى سېلىپ بېرەيمۇ ياكى ئۇنى چۈشۈرۈۋېتىپ، بۇ كۆڭۈلسىز تۇرمۇشتىن قۇتۇلۇشنىڭ كويىغا چۈشەيمۇ؟ — دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ، — كۆپنى كۆرگەن كىشىلەر بالا دېگەن ئەر - ئايالنى باغلاپ تۇرىدىغان زەنجىر، دېيىشىدىكەن. ھازىر بۇ زەنجىر توقۇلۇۋاتىدۇ، كۈندىن - كۈنگە يوغىناۋاتىدۇ. ئۇ پۈتسە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ چىڭ باغلىنىپ، ئۆمۈر بويى بوشىنالماي ئۆتىمەن، ئۇنىڭدىن كۆرە، ھازىرلا ئۇنى ئۈزۈۋېتەي، پارە - پارە قىلىۋېتەي، بۇنىڭدىن كېيىن بالاغا قالماسلىققا تىرىشاي، نېمىشقا خالىمىغان تۇرمۇشقا ئۆزۈمنى تېخىمۇ چىڭ باغلاپ بېرەتتىم؟»

ماھىنۇر قورساقتىكى بالىسىنى چۈشۈرۈۋېتىشنىڭ ئاسانراق يولىنى ئىزدەپ ئىككى - ئۈچ ئاينى ئۆتكۈزۈۋەتتى. قورسىقى مىدىرلىغانسېرى ئەندىشىسى ئېشىپ، پۈتۈن ئەزايى - بەدىنىنى قورقۇنچلۇق ھېس - تۇيغۇلار قاپلاپ كېتەتتى. گەپتىن - گەپ چىقىپ ئاياللاردىن ئاڭلىغان بالا چۈشۈرۈش ئۇسۇللىرىنى قىلىپ باقتى: ئۆيدە بىرنەچچە قېتىم سۇپىدىن سەكرىدى، تونۇرغىمۇ چىقىپ سەكرىدى، ئەپكەش بىلەن يوغان ئىككى چېلەك سۇ كۆتۈردى، ئۆزلۈكىدىن يىقىلىپمۇ باقتى، ئۆي ئىچىدە يۇمىلىدى، قوپال، قاتتىق - يىرىك ھەرىكەتلەرنى قىلدى، لېكىن

بالا چۈشمىدى. بالىسىنى چۈشۈرەلمەي تىت ـ تىت بولغان ماھىنۇر ئاخىر ئۆگزىگە چىقتى. توخۇلىرى ئۆگزىدىكى مەڭگەننىڭ ئارىسىغا تۇغاتتى. تۆت تۇخۇمنى ئالدى ـ دە، تامنىڭ ئۈستىدىن كۆزنى يۇمۇپ يەرگە بىراقلا سەكرىدى، ئۇ شۇنداق قاتتىق چۈشتىكى، بېشى پىرقىراپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، يەر ئاسمانغا چىقىۋاتقاندەك، ئاسمان يەرگە چۈشۈۋاتقاندەك بولدى، ئىچى چىدىغۇسىز دەرىجىدە تولغاپ ئاغرىدى، ئەمما ئېنىق ھالدا قەيەرلىرىنىڭ ئاغرىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇ قاتتىق ئاغرىققا بەرداشلىق بېرەلمەي، ئېچىنىشلىق تۇردە بىر چىرقىرىدى ـ دە، ھوشىدىن كەتتى.

ئېتىزدىن يانغان مەخمۇت ماھىنۇرنىڭ تام تۈۋىدە ھوشسىز ياتقانلىقىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتتى. ئۇ يۈگۈرۈپ دېگۈدەك ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى. كۆزلىرى ياندى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا چېقىلغان تۇخۇملار تۇراتتى. چىرايىدا قان قالمىغان مەخمۇت قانغا چىلىشىپ ھوشسىز ياتقان ماھىنۇرنى يۆلەپ بېشىنى بىلىكىگە ئالدى.

— ماھىن ! ... ھوي ماھىن ! نېمە بولدۇڭ؟ كۆزۈڭنى ئاچ ...

ماھىنۇردا ئۈن يوق ئىدى.

— بىچارە، ئۆگزىگە تۇخۇم ئالغىلى چىقىپتىكەن ـ دە.

ماھىنۇر ئۈن چىقىش بۇياقتا تۇرسۇن، مىدىرلاپمۇ قويمايتتى. چىرايى تاتىرىپ خۇددى ئۆلگەن ئادەمدەك ياتاتتى. مەخمۇت ئالاقزادە بولۇپ، كوچىغا يۈگۈردى ـ دە، قوشنىلارنىڭ ئېشەك ھارۋىسىنى ئاچىقىپ، قوشنا ئاياللارنىڭ ياردىمىدە ئۇنى ھارۋىغا ئاۋايلاپ ياتقۇزۇپ تېزلىكتە يېزا دوختۇرخانىسىغا ئاپاردى. يېزا دوختۇرنىڭ مەسلىھەتى بويىچە، ئۇ يەردىن ناھىيە دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ ماڭدى.

ئۇ ناھىيە دوختۇرخانىسىدا يىگىرمە نەچچە كۈن يېتىپ ياخشىلىنىپ يېنىپ چىقتى. بالىسى چۈشۈپ كەتكەندى.

5

ماھىنۇر كۆنلىرىنى شەھەرگە كىرسە ئىچىلىپ، يېزىغا چىقسا تۇتۇلۇپ ئۆتكۈزۈۋەردى. شەھەرگە بىر كىرسە ھەپتىلەپ تۇرۇپ قالاتتى، يېزىغا چىقىپ كەتكۈسى كەلمەيتتى. ئاپىسىنىڭ نەسىھەتى، زورلىشى بىلەن ئاران چىقاتتى. كۈنلەر، ئايلار، يىللار شۇ تەرىقىدە ئۆتمەكتە ئىدى. بىراق، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ يىگىرمە ياشقا قەدەم باسقاندا، ئائىلىدىكى، ئىتىز - ئېرىقتىكى تۈگىمەس ئىشلار ۋە ياشاش ئۈمىدى غەم - قايغۇ، دەرد - ئەلەملىرىنى ئاستا - ئاستا ئۇنتۇلدۇرۇشقا باشلاپ، ئۇنى جىلۋىدار چوكانغا ئايلاندۇردى. ئۇ ۋايىغا يېتىپ پىشقان ئالمىدەك سۈزۈلۈپ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كەتتى.

ئىنسان تەبىئىتى شۇنداق بولىدۇ: بىرەر قىز ياكى ئايالنىڭ چىرايلىقلىقى كىشىلەر ئىچىدە نۇرغۇن گەپ - سۆزلەرنىڭ چىقىشىغا، ئارزۇ - ئارمانلارنىڭ پەيدا بولۇشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. ماھىنۇرنىڭ چىرايلىقلىقى يېزا يىگىتلىرىنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرۈپ ئۇنىڭغا ئېرىشىش ئىشتىياقىنى قوزغاشقا باشلىدى. بەزىلەر تەقدىر - قىسمەتنى كۆزى قارىغۇ بولىدۇ، دەپ ئەيىبلەپ، مەخمۇتنىڭ بەختىگە تارلىق قىلاتتى؛ بەزىلەر ئۆزىنىڭ تېخى يىگىتلىكىگە قارىماي، ئۇ ئېرىدىن چىقىپ كەتسە، ئىككىلەنمەي ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشەتتى؛ يەنە بەزىلەر «چىقىپ كەتسە»گە قاراپ تۇرماي، ئۇنى ئېرىدىن چىقىرىش، مەيلىنى ئۆتۈش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماقچى بولۇشاتتى. شۇڭلاشقا ئۇنى كوچىلاردا كۆرۈپ قالسا، كۆزىدىن يىتكۈچە تەلمۈرۈپ قارايتتى ياكى كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭاتتى. بازار كۈنلىرى ئۇ دۇكان - يايمىچىلارنىڭ ئالدىدا سودا قىلىۋاتقان بولسا، بىرنېمىلەرنى باھانە قىلىپ، ئۇنىڭ يېنىغا شىپقاپ باراتتى ۋە كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ ياپتا - ئەگىتمە

گەپلەرنى قىلاتتى، كىچىلىرى ئىشكى ئالدىدىن مەنىلىك ناخشىلارنى ئېيتىپ ئۆتەتتى، پەيت تاپسىلا بەختىنى سىناپ باقماقچى بولاتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا كۆيۈپ قېلىپ، ئۆزىنى بىلەلمەي يۈرگەنلەرمۇ خېلىلا بار ئىدى. ئەمما، ماھىنۇر شۇ ھەرىكەت ـ قىلىقلارنى سېزىپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئۇلاردا ئۈمىد پەيدا بولغۇدەك بىرەر ئىپادە بىلدۈرمەيتتى. ھېچقانداق ئىشنى كۆرمىگەندەك، سەزمىگەندەك ئۆتۈپ كېتەتتى.

قوشنا يېزىدا ھەر پەيشەنبە كۈنى بازار بولاتتى. بازار يېزا ـ يېزىلاردىن، كەنت ـ مەھەللىلەردىن كەلگەن ھارۋىلىق، ئاتلىق، پىيادە كىشىلەر، بولۇپمۇ ئاياللار، باللار بىلەن تولۇپ، قايناپ كېتەتتى. بازاردا ھەممە نەرسە، دېھقانلار تىلى بىلەن ئېيتقاندا توخۇ سۈتىدىن باشقا ھەممە نەرسە تېپىلاتتى. بىر پەيشەنبە بازار كۈنى ماھىنۇر بازاردىن كۆكتات ئېلىپ ئۆيىگە يانغانىدى، ئېرىق ياقىسىدا سايىداپ ئولتۇرغان يىگىتلەر ئۇنىڭغا سۆز تاشلىدى:

— خۇدايىم نېمىشقا بىزگە مۇشۇنداق نازىنىنلاردىن بىرەرسىنى بېرىۋەتمەيدىغاندۇ؟

— خۇدايىمنىڭ بەرگۈسى كەلسە، ئاغىنىلەر، يېشىغا قارىمايلا بېرىۋېتىدىغان ئوخشايدۇ.

— يىگىتنىڭ قەدرىنى جۇۋان بىلمەي، قىز نە بىلسۇن، دەۋاتاتتى، ھېچبىر بىلگۈسى كەلمەيدىغۇ؟

— كۆڭلى دەريا بويلىرىنى تارتامدىغاندۇ؟ ...

— ياشلىقنىڭ قەدرىنى بىلمەمدىغاندۇ؟ ...

— ياشلىقنى خارلاۋاتىدۇ دېگىنە ...

ماھىنۇر ئۇن ـ تىن چىقارماي، يەردىن بېشىنى ئالماي ئۆتۈپ كەتتى. ئەمما، كۆڭلىدە خاپا بولدى: بىكار تەلەپلەرنىڭ مەن بىلەن نېمە ئىشىدۇ، ئۇ گەپلىرىگە مەن ئېرىپ قالىدىغاندەك ...

كۈن قىزىق بولۇپ ئۆتەتتەك كۆيدۈرەتتى. ئۇ ھاۋانىڭ قىزىق تەپتىدىنمۇ ياكى ئۆزىگە تاشلانغان بايىقى گەپ ـ سۆزلەرنىڭ سالمىقىدىنمۇ ئەيتاۋۇر تەرلەپ كەتتى، كۆكتات سېلىنغان

سومكىسىنى قويۇپ، غول ئىپرىقنىڭ قىرىدا ئولتۇرۇپ، يۈز ـ كۆزلىرىنى ئوچۇملاپ سۇ ئېلىپ يۇدى ۋە سالقىنىدا راھەتلەندى. بىراق، ھېچقانچە ۋاقىت ئۆتمەيلا بايىقى يىگىتلەرنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى يادىغا ئېلىپ خىيالغا چۆكۈپ قالدى. ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلىدى: راستىقۇ، ئاشۇلارنىڭ دېگىنى يالغان ئەمەسقۇ، ياشلىقىمنى راستتىنلا خارلاۋاتىمەنغۇ ... ئۆزى دېمەتلىك ئادەم بىلەن ئۆتكەن تۇرمۇشنىڭ ئەۋزەللىكىنى كىم بىلمەيدۇ ! ... لېكىن، نېمە ئامال، بولارىم بولدى، تەقدىرىنىڭ ماڭا يازغىنى شۇ ئىكەن ... بولدىلا، كۆڭۈلسىزلىكلەرنى ئويلىمايمەن دېۋىدىمغۇ.

ئۇ ئازاب قوزغايدىغان خىياللىرىنى ئېرىق بويىدا قالدۇرۇپ، ئورنىدىن ئىتتىك تۇردى ـ دە، ماڭدى. بىراق، مەھەللىدىن ئۆزۈلۈپ چىقىپلار ئالدىدا ھادى ئاتلىق يىگىتنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. چۈنكى، ئۇ ئۆزىگە قانات سۆرەپ يۈرگەن يىگىتلەرنىڭ بىرسى ئىدى، بىرنەچچە قېتىم خالىي جايدا سۆز تاشلىغان ۋە كەينىگە كىرىۋالغان. ئۇ باشقىلاردەك ئۇچراپ قالسا گەپ قىلىدىغان يىگىتلەردىن بولماي، ئاتايىن ئۇچرىتىپ گەپ قىلىدىغان يىگىت بولۇپ، قاياققا ماڭسا، شۇ ياقتىن ئالدىغا چىقىپ قالاتتى ۋە بىرنېمە دېيىشكە تەمشىلىپلا تۇراتتى.

يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ كەتكەن ماھىنۇر ئالدىغا كەلگەن ھادىغا قارىماي ئۆتۈپ كەتتى. سۆز ئېچىشقا جۈرئەت قىلالماي، ئېغىزىنى گەپكە ئۆمەللىگىنىچە تۇرۇپ قالغان ھادى بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ ئۇنىڭ كەينىگە چۈشتى.

— نېمانداق سايامدەك ئەگىشىۋالىسىز؟ — دېدى ماھىنۇر كەينىگە قايرىلىپ ئاچچىقى بىلەن.

— بىلمەيمەن.

— بىلمەيمەن؟ بىلمەي كەينىمگە كىرىۋالدىڭىزما؟ بىلمەي ئالدىمنى توسىدىڭىزما؟ بىلمەي نەگە بارسام، شۇ يەردە ئۈنەمسىز؟

— مەن سىزگە ... ئاشىق.

— قىزىق گەپ قىلىسىزغۇ ...
— راست گەپنى قىلىۋاتىمەن.
— مېنىڭ ئېرىم تۇرسا؟
— راستىمنى ئېيتاي، دەسلەپتە تۇرمۇشىڭىزغا، ئاشۇ چوڭ ئادەم بىلەن ئۆتۈۋاتقىنىڭىزغا ئىچ ئاغرىتىپ يۈردۇم، — دېدى ئۇ ياندىشىپ مېڭىپ، — ئىچ ئاغرىتىشتىن بارا - بارا مۇھەببەت پەيدا بولدى.
— ماڭا ئىچ ئاغرىتقۇچە ئۆزىڭىزگە ئىچ ئاغرىتىپ، چاپسانراق ئۆيلىنىۋېلىڭ !
— ئاشۇ ئېرىڭىز بىلەن ئۆمۈرلۈك بولۇپ كېتەلەمسىز، ئۆزىڭىزگە ئىچىڭىز ئاغرىمامدۇ؟
ماھىنۇر گەپ قىلمىدى. بىراق، بۇ ئىككى مەھەللە ئارىلىقىدىكى ئۇزۇكچىلىكتە يىراقتىن بىرنەچچە ئادەمنىڭ بۇياققا كېلىۋاتقانلىقىنى قاراكۇرە كۆرۈپ قالدى - دە، ئالاقزادە بولۇپ ھادىغا يالۋۇرغاندەك دېدى:
— كېتىڭ، چاپسانراق كېتىڭ، كۆردىڭىزمۇ، ئادەملەر كېلىۋاتىدۇ، ئۇنداق قىلماڭ، كېتىڭ، بولۇڭ ...
ئۇ ئۆيىگە ھادى بىلەن ياندىشىپ ماڭغانلىقىنى بىرسى ئېنىق كۆرۈپ قالغاندەك، خۇددى ئۇياتلىق بىر ئىش ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك قورقۇنچ ۋە ئەندىشە ئىچىدە، يۈزىنى دەسسىگەندەك مېڭىپ كەلدى ۋە بازاردىن ئەكەلگەن كۆكتاتلىرىنى ئوچاق بېشىغا قويۇشنىمۇ ئۇنتۇپ، ئۇنى تۇتقىنىچە چايخانا سۇپىسىدا سالپىيىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئۆيىدە ئېرى يوق ئىدى. ئادەم دېگەن شۇنداق نەرسە، ھېلىقى ئۆزى بىزار بولغان، خالىمىغان نەرسىلەرنى خالاپ قالىدۇ، ئۆزىدە ۋەھىمە قوزغىسىمۇ ئاشۇنداق ئوي - خىياللارنى سۈرگۈسى كېلىدۇ. ماھىنۇر ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا ئۆزىنىڭ بازارغا بارغۇسى كېلىپلا تۇرىدىغان، قاچانمۇ پەيشەنبە بازار بولار، دەپ ئالدىرايدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇنىڭ بازارغا قىزىقىپ

قالغانلىقىنىڭ بۇنىڭدىن باشقا مۇنداق بىر سەۋەبىمۇ بار ئىدى:
— خىيالىمغا بىر ئىش كېلىۋاتىدۇ، ئاڭلاپ باقامسىز؟ — دېدى ماھىنۇر بىر كۇنى چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ مەخمۇتقا.
— ھە، نېمە ئىش؟
— ماڭا ئەللىك - ئاتمىش سوم تېپىپ بەرسىڭىز، بازارغا كىرىپ باقسام دەيمەن.
— قايسى بازارغا؟
— پەيشەنبە بازىرىغىچۇ.
— نېمە قىلىسەن؟
— ئوقەت قىلسام ...
— نېمە دېدىڭ! ... ئوقەت قىلسام؟ — ماھىنۇرنىڭ ئېيتماقچى بولغان سۆزلىرى قوپال، قاتتىق ئېيتىلغان بىر سوئال بىلەنلا ئۈزۈلۈپ قالدى.
— ئۇرغۇن ئاياللار قىلىۋاتىدىغۇ، زورىخىنىدەم بىلەن سۆزلەشتىم، ئۇ ئايال ئەللىك سوم بىلەن تىجارەت باشلاپتىكەن، بەش ئاي بوپتۇ، ھازىر دەسمىسى تۆت مىڭ سومغا يېتىپتۇ. شەھەرگە چۈشۈپ ماللارنى توپ ئالىدىكەن، بۇ يەرگە ئاچىقىپ، باھا قوشۇپ پارچە ساتىدىكەن، قاراڭ، بىرنەچچە ئايدىلا شۇنچىلىك بېيىپ كېتىپتۇ، بىز دېھقانچىلىق قىلىپ بىر يىلدىمۇ ئۇنىڭ يېرىمىنى تاپالمايمىز.
— سېنى پۇل تاپ، دەپ بازارغا سېلىپ قويىدىكەنمەن - دە، خىيالىڭغا ياخشى ئىش كەپتۇ.
— ھالال ئىشنىڭ نېمىسى يامان؟
— خەقلەرنى ئاياللار ئاسانراق ئالدىيالامدىكەن! — مەخمۇت قولىدىكى چىنىنى جوزىغا «داق» قىلىپ قويدى. چىنىدىكى چاي داۋالغۇپ كەتتى، — پۇل تېپىپ مېنى سىزىغان سىزىقىڭدىن چىقمايدىغان قىلىۋالماقچى بولۇۋېتىپسەن - دە.
— خەقلەر ماڭغان يولدا مېڭىپ باقايلى، بىزمۇ نامراتلىقتىن قۇتۇلايلى، دەۋاتىمەن.

مەخمۇتنىڭ بىردىنلا قەھرى قوزغىلىپ تەرى تۇرۇلدى، يېنىپ كەتكەن كۆزلىرى ماھىنۇرغا تىكىلدى:

— بىلىپ قوي، سېنىڭ تاپقان پۇلۇڭ بىلەن نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ماڭا ئۆلۈم ! ياخشىلىقچە ئېيتىپ قوياي، بۇ گەپنى ئەمدى ئېغىزىڭغا ئالغۇچى بولما !

ماھىنۇرنىڭ ئاغزى تۇۋاقلاندى. مۇشۇ ھالدا ئۇ نېمىمۇ دېيەلىسۇن، ھېچقانداق ئىمكانىيەت قالدۇرماي گەپنى ئۈزۈۋەتكەن تۇرسا، ماھىنۇر ئۇنىڭ ئەلپازىغا قاراپ، يەنە ئېغىز ئاچسا ئۆزىنىڭ تاياق يەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، بېشىنى تۆۋەن سالدى. مەخمۇت يالاڭ چاپىنىنى مۇرىسىگە تاشلاپ، قاپىقىنى تۈرگىنىچە قورۇدىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن ئىككى بالىسىمۇ ماڭدى. قورۇ ئىچى ئېغىر جىمجىتلىققا چۆكۈپ قالدى.

ماھىنۇر قاچا - قۇچىلىرىنىمۇ يىغىشتۇرماي شۇ ھالدا ئۇزاق ئولتۇرغاندىن كېيىن، بېشىنى ئاستا كۆتۈردى: «نېمانچىلا قورقۇنچاق بولۇپ كەتكەندىمەن، دائىم ۋەھىمىدىمەن، تىترەپ تۇرىمەن، — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئۇ، — بۇ مېنىڭ ئادەملىكىم، ئەركىنلىكىمنى ئۆزۈم ئاياغ ئاستى قىلغىنىم ئەمەسمۇ ... ئۇ ماڭا كۆرسىتىۋاتقان قايسىبىر ھۆزۈر - ھالاۋەتلىرى ئۈچۈن شۇنچىلىك گۇركىرەيدۇ، ھەدېسىلا دېۋەيلەپ تۇرغان. شۇنچىلىك دەرد - ئەلەم، خورلۇقلارنى تارتىپ كېلىشىم قورقۇنچاقلىقىم، يۈرەك ئالدى بولۇپ قالغانلىقىمدىن ئەمەسمۇ. مۇشۇ ئاجىز تۇيغۇ بەدەن - بەدەنلىرىمگە سىڭىپ كېتىپتىكەن - دە، شۇڭا قۇلدەك ياشاپتىمەن. توۋا، مۇنۇ ئاجىزلىقىمنى ... چىشىنىڭ ئېقىغا قاراپ ياشايدىغان مەن ئۇنىڭ قۇلىمىدىم، مەنمۇ ئادەمغۇ. ئەتراپىمغا قاراي، ئىرادىلىك بولاي، غەمگە پېتىپ يۈرگۈچە، ئۆزۈمگە خۇشاللىق تاپاي.»

كۆڭۈلسىز كۈنلەر ئۆتمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ يېزىغا خۇددى تېنىگەندەك چىقىپ قېلىپ، ئۆزىدىن يىگىرمە ئۈچ ياش چوڭ

ئادەم بىلەن ئۆي تۇتتۇۋاتقىنىغا بەش يىلدىن ئاشتى. بەش يىل ئاز ۋاقىتمۇ، مۇشۇ جەرياندا ئۇ نېمە خۇشاللىق، قانداق راھەت كۆردى؟ ئۆرغۆپ تۇرغان ياشلىقى نېمىدىن رازى بولدى؟ كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇ يېزىدىن يېڭى دوستلارنى تاپقان، بۇ دوستلىرىنىڭ ئەرلىرى ئۆزلىرى دېمەتلىك، ئۇلار ئۆزئارا كىرىش ـ چىقىش قىلىدۇ، سورۇنلارنى تۈزىدۇ. ماھىنۇر ئېرى بىلەن شۇنداق سورۇنلارغا كىرەلەمدۇ، ئېرى ئۇلار بىلەن ئورتاق تىل، ئورتاق ھېسسىياتتا بولالامدۇ؟ ھەممىسىنىڭ دادىسىدەك تۇرسا! كۆڭۈل خۇش بولغۇدەك ئىش نەدە؟ ... شۇڭا ئۇ ئۆيىدىمۇ، دوستلىرى ئارىسىدىمۇ خۇشاللىقتا ئېرىشەلمەيتتى. ئەھۋال شۇنداق بولسىمۇ نامراتلىقنى يېڭىپ، تۈزۈكرەك تۇرمۇش ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تىپىرلاپ باقاي، دېگەن پىكىرلىرىنىڭ ئېرى تەرىپىدىن رەت قىلىنىشى ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئەلەم قىلىپ قايغۇلىرىنى كۆپەيتمۇەتتى. رەھمەتلىك ئاپىسىنىڭ ئۆزىگە بەخت تىلىگىنىگە، ئالدىرىما، كۆڭۈل خۇشلۇقىغا ئېرىشىسەن، دېگىنىگە خېلى يىللار بولدى، قېنى ئېرىشكىنى؟ ... تېخى ياخشى نىيەت، جۈرئەتلىرى قارىلىنىۋاتىدىغۇ.

ماھىنۇر ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن، سىيىرنىڭ ئاستىنى تازىلاپ، تامغا تېزەك يېقىۋاتاتتى. ھويلىغا تۇيۇقسىزلا كەينى ـ كەينىدىن ئىككى چالما چۈشتى. ئۇ بۇ چالمىلارنىڭ قاياقتىن چۈشكەنلىكىنى بىلەلمەي، بىرسى ئاتايىن ئاتتىمۇ ياكى ئۇششاق باللارنىڭ كوچىدىن ئويناپ ئاتقان چالمىسىمۇ، دەپ تېڭىرقاپ تۇرغاندا، يەنە بىر چالما چۈشتى. چالما باغ تەرەپتىن چۈشكەندى. ماھىنۇر ئالاقزادە بولۇپ ۋارقىرىۋېتىشكە ئاز قالدى. تۆت ئەتراپقا سەپسېلىپ، ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ئويلاندى: ھادى بولۇپ قالمىسۇن يەنە، ئۇنىڭ مۇشۇ ئەتراپنى ئايلىنىپ يۈرگىنىنى بىرنەچچە قېتىم كۆرۈۋىدىم.

ئۇ ۋەھىمىلىك خىياللار بىلەن بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ باغقا كىردى ـ دە، چۆچۈپ كەتتى. راستتىنلا چالما ئاتقان ھادى

ئىكەن، ئۇ قارىياغاچ تۈۋىدە كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

— نېمىشقا چالما ئاتىسىز؟

— سىزنى چاقىرىپ ...

— مەخمۇت بولۇپ قالسا، قانداق قىلاتتىڭىز؟

— يوقلۇقىنى بىلىپ ئاتتىم.

قورقۇش، ئالاقزادىلىك ماھىنۇرنىڭ سىپتا يۈزىنى تاتارتىپ، مەڭزىدىكى قىزىللىقنى ئېلىپ كەتكەنىدى، كىرپىكلىرىنى پىلدىرلىتىپ، نېپىز لەۋلىرىنىمۇ تىترىتىۋەتكەنىدى. ئۇ ئېرىنىڭ ئېتىزدىن چۈشتىن بۇرۇن كەلمەيدىغانلىقىنى بىلسىمۇ، ھېلىلا كېلىپ قالىدىغاندەك ياكى بىرەرسى تامدىن بېشىنى چىقىرىپ قاراۋاتقاندەك ئەتراپىغا قورقۇمسىراپ قارىدى. ھادى نېمە قىلارىنى بىلمەي تىترەپ تۇرغان ماھىنۇرغا ئاچ كۆزلۈك بىلەن تەلمۈرۈپ قاراپ تۇراتتى. لېكىن، ئۇ: مېنى سۈرۈپ چىقىرارمۇ، قارشى ئالارمۇ، دېگەن ئىككىلىنىشتە باغقا تەسلىكتە چۈشكەن، مۇنۇ تۇرقىغا قارىغاندا قوغلايدىغاندەك ئەمەس، بولمىسا ئۆزىنى كۆرگەندىلا ۋارقىراپ - جارقىراپ كەتكەن بولار ئىدى، مەيلى قوزغىلىۋاتامدىكىن ... ئەمما، قورقۇۋاتقاندەكمۇ قىلىدۇ.

بىردەملىك جىملىقتىن كېيىن، ماھىنۇر ئېغىز ئاچتى:

— بىزەمۇ قورقمايدىكەنسىز.

— مۇھەببەت ئادەمنى قورقۇمسىز قىلىۋېتىدىكەن.

ماھىنۇر ئۈنچىقمىدى. ھادىنىڭ ئۈنىگە ئېرىشىش تەقەززالىقى بارغانسېرى ئاشماقتا ئىدى. ئۇ قارىياغاچنىڭ تۈۋىدىن ماھىنۇرغا قاراپ ئاستا سىلجىشقا باشلىدى.

ماھىنۇر كەينىگە داجىدى:

— كەلمەڭ، چىقىپ كېتىڭ.

— ئۇنداق قىلماڭ...

— گېپىمنى ئاڭلاڭ دەيمەن.

— ئويلاپ بېقىڭ، ياشلىقىڭىزنى ئۇنداق خارلىماڭ.

— ياشلىقىم خارلىنىپ بولغان.
— ياق، ئەمدى قەدىرلىنىدۇ.
— قەدىرلىنىشكە موھتاج ئەمەسمەن. چىقىپ كېتىڭ دەۋاتىمەن، نېمانداق بېزەڭلىك قىلىسىز، — ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، قولىنى جونۇپ تۇرۇپ سۆزلەۋاتقان ماھىنۇرنىڭ غەزەپتىنمۇ ياكى قورقۇشتىنمۇ چىرايى تاتىرىپ، كۆزلىرى ئوت ئېلىپ كەتكەنىدى، — چىقىپ كېتىڭ، ھېلى بىكار ۋارقىرىۋېتىمەن!
ھادى ھاڭ - تاڭ بولۇپ قاراپ تۇراتتى، ئۇ ماھىنۇرنى مۇنداق دەپ كېتەر، دەپ ئويلىمىغان.
— چىقمامسىز؟ ... ئەمىسە مەشەدىن قوزغالماي تۇرۇڭ، ھازىر خوتۇنلارنى باشلاپ كىرىمەن.
ماھىنۇر بۇرۇلۇپ ماڭدى.
— توختاڭ، — ھادىنىڭ يۈرىكىنى ياندۇرۇۋاتقان ئۈمىدلىرى خۇددى توزغاقتەك توزۇپ كەتتى - دە، كەينىگە ئاستا بۇرۇلدى. ئۇنىڭ بىردىنلا ھالسىزلانغان ئاياغلىرى ئېغىر يۆتكىلەتتە ئىدى. كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ ھېچنېمىنى ئىلغا قىلالمايمۇ قالغانىدى.
ئۇ كەينىگە بىر قارىدى - دە، شورىدىن ئارتىلىپ ئۇياققا چۈشۈپ كەتتى.
ماھىنۇر باغ ئىشىكىگە يۆلىنىپ، كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ شۇ تۇرقى، روھىي ھالىتىدىن قورقۇپ كەتتىمۇ، ئۆكۈنۈشتە قالدىمۇ، بۇنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇ قېتىپ قالغاندەك خېلى تۇرغاندىن كېيىن كۆزىنى ئاستا ئاچتى. ئەمدى ئالدىدا ئۆزىگە مۇھەببەت ئىزھار قىلىپ تەلمۈرۈپ تۇرغان قاملاشقان يىگىت ھادى يوق ئىدى. ماھىنۇرنىڭ كۆڭلى تۇمانلىشىپ بىرقىسما بولۇپ قالدى ۋە ئۇ دەرەخنىڭ كەينى، چۆپلەر ئارىسىدىن چىقىپ قالىدىغاندەك تۆت ئەتراپىغا غەمكىن كۆزلىرى بىلەن سىنچىلاپ قارىدى. ھېلىقى قىلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ، ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى: «نېمىشقا قوغلىدىم، نېمانچە

قوپاللىق قىلىپ كەتتىم، بىچارە ھادى قانداق بولۇپ كەتكەندۇ؟ ... ئۇنىڭ دېگەن گەپلىرىنىڭ قايسى يالغان، ياشلىقىمنى خارلىغىنىم، ئۇنىڭ قەدىرىگە يەتمىگىنىم راست ئەمەسمۇ ... ئۆزۈمنى، ياشلىقىمنى، تېپىچەكلەپ تۇرغان تەلەپ ـ ئارزۇلىرىمنى يايرىتىپ رازى قىلىشنى نېمىشقا ئۆزۈم بىلمەيمەن؟ ... ماڭا شۇنچە تەلمۈرگەن، مەيلىمنى قوزغىتىۋاتقان ئادەمدىن نېمىشقا يۈزۈمنى ئۆرۈيمەن؟ بۇنىڭدىن بۆلەك كۆڭلۈم خوش بولغۇدەك نېمە بار ئىدى؟ ۋاي ئىسىت، ۋاي ئىسىت، ئەجەب قىپتىمەن ...»

لېكىن، ئەتىسىلا يولدا ھادى ئۇچراپ قېلىۋىدى، ماھىنۇر يەنە قارىماي ئۆتۈپ كەتتى. مۇشۇنداق ئۇچراپ قېلىش، قارىماي ئۆتۈپ كېتىش، كەينىدىنلا پۇشايمان قىلىش بىرنەچچە قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن ئۇنىڭ قورقۇش، ئەندىشىلىرىنى ئاخىر خېلىدىن بېرى قوزغىلىپ قالغان ئىشق ـ ھېسلىرى يېڭىپ كەتتى. بىر كۈنى ھادى ئۇچراپ قېلىپ ئالدىغا كەلگەندە، ئۇ:

— بوپتۇ، بۈگۈن يېرىم كېچىدە باغقا كېلىڭ، — دەپلا ئۆتۈپ كەتتى.

شۇ كۈنى يېرىم كېچىدە ئىككىسى باغدا ئۇچراشتى. ھادى ئۇنى مەھكەم قۇچاقلاپ تۇرۇپ پىچىرلىدى:

— ئۆيدە ئېرىڭىز يوقما!

— بار بولسا چىقالايتتىممۇ.

— ئەمىسە نەدە؟

— خاماندا، بۇغداينى چەشلەپ قويغان، مىشكاپ ئەكېلەلمەي، كۆزەتچىلىك قىلىۋاتىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، ئىككىسى پەيت تاپسىلا ئۇچرىشىپ تۇردى، مەخمۇتنىڭ ئۆيدە يوق ۋاقىتلىرىنى بىكار ئۆتكۈزۈۋەتمىدى. ماھىنۇر ئۇنى بارا ـ بارا باغدىلا ئەمەس، ئۆيىدىمۇ كۈتۈۋالىدىغان ھەتتا قوندۇرىدىغان بولدى. ماھىنۇرنىڭ غەمكىن كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ، ئۆزىدىن رازى بولۇشى ھادى بىلەن

باغدا ئۇچراشقان ئاشۇ كۈندىن باشلاندى. بۇ ھال ماھىنۇرنى شۇنداق ئۆزگەرتىۋەتتىكى، كۆڭلىنىڭ كۆتۈرۈلۈشى، ئۆز ياشلىقىدىن رازى بولۇشى ئېرىگىمۇ كۈلۈپ قارايدىغان، ئېغىر ئىشلارنىمۇ، ئائىلىدىكى يوقسۇزلۇقلارنىمۇ بىلىنىدۇرمەيدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويدى.

كەچ كۈزنىڭ ئىزغىرىن شاماللىق، ئاچچىق سوغۇق بىر كېچىسى، مەھەللە ئۇيقۇغا كەتكەندە ھادى ئۇلارنىڭ قورۇسىغا غورۇدىن ئارتىلىپ ئاستا كىردى ـ دە، شەپىسىز مېڭىپ دېرىزە تۈۋىگە كەلدى. مانا ئالدىدا دېرىزە تۇرۇپتۇ، ئۇ چېكىلىسىلا ئېچىلىدۇ. ھادى ماھىنۇر ياتقان ئۆيگە مۇشۇ دېرىزىدىن تالاي قېتىم چۈشكەن. ماھىنۇر بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ھادىنى تەسلىكتە ئۇچرىتىپ، مەخمۇتنىڭ بۈگۈن كەچتە خاڭغا ماڭىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويغان. بىراق دېرىزە ئېچىلماي، ھېچ ئويلىمىغان ھالدا ئۆي ئىچىدىن ئەر كىشىنىڭ «كىم !» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ھادى كۈتمىگەن ئاۋازنى ئاڭلاش بىلەنلا قاتتىق ئەندىشىگە چۈشۈپ، ئالاقزادە بولۇپ بەدەر قاچتى. مەخمۇتنىڭ كەچتە ئېشەك ھارۋىدا كۆمۈرگە ماڭغانلىقى راست ئىدى. بىراق، يولدا چاق ئېتىلىپ كېتىپ يېنىپ كەلگەن.

مەخمۇت بىرسىنىڭ دۈكۈرلەپ قاچقانلىقىنى ئاڭلاپ، يالاڭ كىيىملىرى بىلەنلا تېزلىكتە ھويلىغا، ھويلىدىن كوچىغا چىقتى ـ دە، كوچىنىڭ بېشىدا بىرسىنىڭ ھەدەپ قېچىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. لېكىن، كىملىكىنى قىياس قىلالمىدى. ئۇنىڭغا قاراپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن، قوغلاشتىن يالتىيىپ كەينىگە ياندى. ئىككى بالىسى ئۇخلاۋاتقان دالان ئۆيدىن قىڭراقنى ئېلىپ سارايغا كىردى ۋە لامپىنى ياقتى. ئۇ سوغۇقتىن ئەمەس، غەزەپ ـ نەپرەتتىن تىترەپ كەتكەنىدى. كۆزلىرىدىن گويا ئوت چاچرايتتى. ئۇ شۇ غەزىپى بىلەن بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئالاقزادە بولۇپ ئولتۇرغان ماھىنۇرنىڭ چېچىدىن يۆگەپ تۇتۇپ، قىڭراقنى بوغۇزىغا تەڭلىدى:

— ئېيتە قانجۇق، ئۆلەي دەمسەن، يا تىرىك قالاي دەمسەن!
ئۇ كىم؟ ... راست گەپنى قىلمىساڭ، هازىرلا بوغۇزلىۋېتىمەن!
پىچاقنىڭ بىسى ئۇنىڭ بوغۇزىغا تېرىلىپ تۇراتتى.
كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغان ماھىنۇر دەھشەتلىك بىر سوئال بىلەنلا ئۇنىڭ ئىسمىنى دەۋەتتى:
— هادى.
— قايسى هادى؟
— بارى مەزىننىڭ ئوغلى.
مەخمۇت قىڭراقنى پىرقىرىتىپ تاشلىۋېتىپ، كىيىم - كېچەكلىرىنى ئالدىراپ كىيدى - دە، سىرتقا چىقىپ كەتتى ۋە بارى مەزىننىڭ ئۆيىگە بېرىپ هادىنى سورىدى. بارى مەزىن ئوغلىنىڭ چۈشتىن كېيىن ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، هازىرغىچە كەلمىگەنلىكىنى ئېيتتى. بۇ كېچىدە ئۇنىڭ ئوغلىنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىدىن هەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى. مەخمۇت هادىنى ئىزدەپ بارمىغان يېرى قالمىدى. ئېتىزلارغا، يېزىنىڭ كەڭرى ئورمانلىقىغا، كۆتەمە ئېرىق ياقىلىرى، دەريا بويلىرىغا باردى. لېكىن، هېچنەدىن تاپالمىدى، ئاخىر ئۇنى تاڭ ئەمدىلا سۈزۈلۈشكە باشلىغاندا، ئۆز هويلىسىدىن — تامغا يۆلەپ قويۇلغان قوناق شېخى ئارىسىدىن تاپتى. تاپتى - دە، خۇددى قوزىنى تۇتۇۋالغاندەك سۆرەپ ئاچىقىپ غەزەپلىك يوغان مۇشتلىرى بىلەن ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە ئۇرۇۋەردى. هادى شۇنچە تاياق يېسىمۇ ئۈن چىقارمىدى. ئۇ بارى مەزىننىڭ ئارىلاشقىنىغا پەرۋامۇ قىلماي، تاكى ئۇنىڭ ئوڭ قولى سۇنغىچە ئۇرۇپ - تەپتى. هادى ئاخىر ۋاي - ۋايلاپ يېتىپ قالغاندا، ئۇ ئۆيىگە يېنىپ كەلدى.
ماھىنۇر ئۆيدە يا قېچىشنى، يا مۆكۈشنى بىلەلمەي، ئىچ كىيىمى بىلەنلا خۇددى ئۆلۈمنى كۈتۈپ تۇرغان ئادەمدەك ئىككى پۈكلىنىپ، ياشلىق كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ئولتۇراتتى، ئۆز قولى بىلەن چاچلىرى يۇلۇنۇپ، يۈزلىرى تاتىلانغانىدى. ئېرى

ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ، ئۇزۇن بارماقلىرى بىلەن ئۇنى جونۇپ تۇرۇپ، ئۇزۇك ـ ئۇزۇك ئاۋازدا شۇنداق دېدى:

— ئۆينى بۇلغاپ بوپسەن ... ئادەم دېگەن ئازىدۇ ... بوپتۇ، ئۇرماي سېنى ... سەن بۇ ئۆيگە ... كىچىككىنە ۋاقتىڭدا كېلىۋىدىڭ ... سەل ئىچىم ئاغرىپ قالدى ... ئەمما ھازىرنىڭ ئۆزىدە بۇ ئۆيدىن يوقال، بۇزۇق!

ماھىنۇر شەھەرگە — ئۆز ئۆيىگە يېنىپ كەلدى. ئۇ كېلىۋېتىپ يولدا مۇنۇلارنى ئويلىغانىدى: يامان ئىش ماڭا ياخشىلىق ئاتا قىلدى، مەيلىم يوق تۇرمۇشتىن قۇتۇلدۇم. بىراق ... بىراق پېشانەمگە يەنە بىر ئەسكى ئىش يېزىلدى، ئاۋۋالقىدىنمۇ ئېغىرراق ئەسكى ئىش يېزىلدى.

6

ماھىنۇرنىڭ ئېرىدىن ئاجراپ، ئۆز قورۇسى — ئۆيگە يېنىپ كەلگەن ۋاقتى ئاپىسىنىڭ ۋاپات بولغىنىغا بىر يىلدىن ئاشقان، بۇ يوغان باغلىق قورۇدا ھەدىسى شەمشىنۇر بىلەن ئون ئىككى ياشلىق ئىنىسى ئەكبەرجانىنىڭ يالغۇز قالغان مەزگىلى ئىدى. ماھىنۇرنىڭ يېنىپ كېلىشى بىلەن ئۈچ بىر تۇغقان جەم بولدى. شەمشىنۇر سىڭلىسىنىڭ ئۆتكۈزگەن ئىشىنى يۈزىگە سالمىدى، تاپا ـ تەنىمۇ قىلمىدى، خۇددى ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەندەك چىرايلىق قارشى ئېلىپ بىللە ئۆتۈشكە باشلىدى. بىراق، ماھىنۇر خېلى ۋاقىتلارغىچە ئۆتكۈزۈپ قويغان ئىشىنى ئويلاپ مەيۈسلۈككە چۆكۈپ يۈردى. ئۆزى دېمەتلىك قىز ـ ئوغۇللار ئىچىدە، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تونۇش ـ بىلىشلىرى، يىراق ـ يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ئارىسىدا، مەھەللىدىكى ھەربىر ئۆيلەردە ئۆزىنىڭ ئۆتكۈزۈپ قويغان ئۇياتلىق ئىشى توغرىسىدا گەپ ـ سۆزلەر بولۇۋاتقاندەك ئوي ـ خىياللاردا بولۇپ نومۇس ئوتىدا كۆيۈپ يۈردى. تالا ـ تۈزگە ئىشەنچلىك چىقالمىدى. ئۇ ھادى

توغرىسىدا ئويلاندىمۇ ـ يوق؟ ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببەت ئوتىدا كۆيدىمۇ ـ يوق؟ بۇنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۆمرىنى ئەمدىلەتىن خۇش قىلىشقا باشلىغان ھېسسىياتى بىلەن شەرم ـ ھايا، ئىزا ـ نومۇس ئۇنى شۇنداق ھالغا كەلتۈرۈپ قويغانىدى.

ۋاقىت شۇنداق خىسلەتلىك نەرسىكى، ئۆتۈپ كەتكەن ئۇياتلىق ئىشلارنىمۇ ئادەمنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈۋېتىدۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ماھىنۇرنىڭ ئۆتكۈزۈپ قويغان ھېلىقى ئىشلىرى ئۇنتۇلۇپ، يۈرىكىگە چۈشكەن يارىلار ئاستا ـ ئاستا ساقىيىشقا باشلىدى. شۇ چاغدىلا ئۇ ئۆزىنى مۇشۇ ئائىلىنىڭ ئىشەنچلىك ئەزاسى دەپ ھېس قىلدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ كوچا ـ كويغا كەمدىن ـ كەم چىقىپ يۈردى. ھەممە ۋاقتىنى ئۆي ئىشى — چاي قاينىتىش، تاماق ئېتىشتىن تارتىپ نان يېقىش، كىر يۇيۇش، ھويلا ـ ئارامنى تازىلاش بىلەن ئۆتكۈزىدىغان بولدى. تۇرمۇشتا نۇرغۇن ئەگىر ـ توقايلىقلار، بىلمەك تەس بولغان سىرلار بولىدۇ. بۇنى نۇرغۇن ئادەم ئويلىمايدۇ. بەش يىللىق كۆڭۈلسىز، ئازابلىق تۇرمۇش ماھىنۇرغا خېلى نەرسىلەرنى ھېس قىلدۇردى. ئۇ كېچىلىرى چوڭقۇر خىياللارغا بېرىلىپ، ئۇلارنى بىر چېتىدىن بىلىشكە، چۈشىنىشكە باشلىدى: «ئادەملەرنىڭ يامان كۈنلەرگە قېلىشىنىڭ، ياخشى كۈنلەرنى كۆرۈشىنىڭ نۇرغۇنلىرى ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ قالىدىكەن، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — سەھرادا ئۆتكەن بىرنەچچە يىللىق تۇرمۇشۇمدا ئاجايىپ ئىشلارنى كۆردۈم. بەزىلەر بەختلىك، خاتىرجەم بولىمەن، دەپ شۇنچە تىرىشىپمۇ بولالمىدى؛ بەزىلەر خىيالغا كىرمىگەن ھالدا ھېچقانداق ھەرىكەتمۇ قىلماي بەختلىك بولۇپ قالدى. يەنە نۇرغۇن ئىشلار قىلماسلىقتىن — بۇرۇندىن كېلىۋاتقان، قانۇنلىشىپ قالغان ئادەتلەرنىڭ كۈچ كۆرسىتىشىدىن قالىدىكەن. بەزىلەر جۈرئەت قىلىپ ئۇنى بۇزۇۋېدى، خېلىلا ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشتى. شۇلار قىلغان ئىشلارنى بىز قىلالماسىمىزمۇ، قاچانغىچە (تاشقا چاچ، بەختىڭدىن

كۆر) دەپ يۈرىمىز؟ !»

ئاتا ـ ئانىنىڭ باشقۇرۇشىدىن قالغاندىن كېيىن، بۇ ئائىلىنىڭ تۇرمۇشى ئۇساللاپ قالغانىدى. ئاشقا تاپسا، نانغا يوق، نانغا تاپسا، ئاشقا يوق، دېگەندەك كۈنلەر كۆرۈلگىلى تۇردى. كىيىم ـ كېچەكنى ھېسابقا ئالمىغاندىمۇ، كۈندىلىك تۇرمۇشنى ئۆتكۈزمەكمۇ ئاسان ئەمەس ئىكەن، «ماي ئالغان كوزىنىڭ يۇقى قالىدۇ» دېگەن گەپ بار، ئاتا ـ ئانا ئۆلگەندىن كېيىن، ماينىڭ يۇقىمۇ تۈگىگەنىدى. پۈتۈن ئائىلىنىڭ ئىشى، كۈندىلىك تۇرمۇش، موردىن تۈتۈن چىقىرىش ئىككى ئىشسىز قىزنىڭ بېشىغا قالدى، ئوغۇل تېخى كىچىك. ئۆينى ئىسسىتىپ ئولتۇرۇش قىشنىڭ ئوشۇقچە چىقىمى. ئۇلار مۇشۇ قەھرىتان سوغۇق كۈنلەرگىچە كۆمۈر چۈشۈرەلمىگەن. ھېلىمۇ ياخشى ئاپىسى رەھمەتلىك باغدىكى ئالمىلارنىڭ قۇرۇغان شاخلىرىنى كەسلەپ، قورۇنىڭ بىر بۇلۇڭىغا دۆگىلەپ قويغانىكەن. قىشنىڭ سوغۇقلىرىنى شۇنىڭ بىلەن يېغىپ ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ، بولمىسا قانداق قىلاتتىكىن.

— ھەدە، — دېدى ماھىنۇر مەشكە قاقلىنىپ ئولتۇرغان شەمشىنۇرغا بىر كۈنى، — ساڭا بىر مەسلىھەتىم بار.

— نېمە مەسلىھەت؟

— ئەتىمىز قانداق ئۆتەر، ئۆگۈنىمىز قانداق بولار، دەپ غەمگە پېتىپ يۈرىۋەرمەيلى.

— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟

— بىزمۇ باشقىلار ماڭغان يولدا ماڭايلى.

— قايسى يول ئۇ؟

— دۇكان ئاچايلى.

— نەدىن ئاچىمىز؟

— مۇشۇ ھويلىمىزدىن.

— نېمە بىلەن ئاچىمىز، قورساققا نان تاپالماي قېلىۋاتساق؟

— گېپىمنى ئاڭلاپ تۇر، ئويلىغانلىرىمنى ئېيتاي: ئەتياز

كەلسىلا باغنىڭ ئاياغ تەرىپىدىن بىر پارچە يەرنى ساتايلى، ئاشۇ پۇلنىڭ بىر قىسمىغا دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى تامنى بۇزۇپ دۇكان سالدۇرايلى، قالغان پۇلغا كۇندىلىك تۇرمۇشقا كېرەكلىك ھەر خىل نەرسىلەرنى ئېلىپ، دۇكاننى ئاچايلى، تىجارەت قىلايلى. شۇنىڭ پايدىسى بىلەن تۇرمۇشىمىز قامدىلىپ ئۆتمەمدۇ، ھېلىغۇ پۇلىمىز يوق، بولغان تەقدىردىمۇ، يېتىپ يېگەنگە نېمە توشايدۇ؟

شەمشىنۇر ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭغا بۇ ئىش بىر قارىسا بولىدىغاندەك، بىر قارىسا بولمايدىغاندەك تۇيۇلماقتا ئىدى. ماھىنۇر ھەدىسىنىڭ ئىككىلىنىپ قېلىۋاتقانلىقىنى سەزدى ئەتمالىم:

— ئوبدانراق ئويلىنىپ باق، — دېدى، — كۈنىمىزنى كۆن ئېتىدىغان بۇنىڭدىن باشقا چارە يوق.

— قاملاشتۇرالارمىزمۇ؟

— نېمىشقا قاملاشتۇرالمايمىز، بازاردا دۇكان ئېچىپ ئولتۇرغان ئاياللار، قىزلارنى كۆرمىدىڭمۇ؟ شۇلار قىلغاننى نېمىشقا بىز قىلالمايمىز، ئۇلار ماڭغان يولدا نېمىشقا بىز ماڭالمايمىز؟

— بۇ گېپىڭمۇ بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، شۇنداق قىلساق قىلايلى، يا قايىنامدىن، يا سايرامدىن چىقارمىز.

— ئەندىشە قىلما، ھەدە، موھتاجلىقتىن قۇتۇلۇپ ياخشىلىنىپ كېتىمىز، — دېدى ماھىنۇر خۇشال بولۇپ، يېنىك تىنىپ.

※ ※ ※

ئەل ئايىغى بېسىلغان، ۋاقىت يېرىم كېچىگە يېقىنلاشقان، باشقىلار ئۇيقۇغا كېتىپ، مەھەللە ئىچى ئېغىر جىملىققا چۆككەن چاغ. لېكىن، ھەدە - سىڭىل ئىككىسىدە ئۇيقۇ يوق. ئىككىسىنىڭ بىرى تىرىكچىلىك يولىدا ساماندەك

سارغىيىشتىن، بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشىمىز قانداق بولار، دېگەن ئەندىشىدىن قۇتۇلىدىغان بولدۇق، دېگەن ئوي بىلەن؛ يەنە بىرى شۇنداق قىلساق، ئاتا ـ ئانىمىزدىن قالغان قورۇنىڭ ھېلىتىنلا بىر پارچىسىدىن ئايرىلىپ قالساق، غەلىتە ئىشقا، ئاقىۋىتىگە ھېچكىم كېپىللىك قىلالمايدىغان يولغا قەدەم باسساق قانداق بولار، دېگەن خىيال بىلەن ئويغاق. ئەمما، تىرىكچىلىك ئېھتىياجى بىرىگە ئىشەنچلىك، بىرىگە ئىشەنچسىز بولغان يېڭى بىر يولغا قەدەم تاشلاشنى دالالەت قىلىۋاتىدۇ. گەپ جۈرئەت قىلىشتا قالدى. شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى، جۈرئەت قىلىش ھوقۇقى ئىككى قىزنىڭ قولىدا ئىدى. ماھىنۇر ئەتىياز يېتىپ كەلگۈچە ھەدىسى بىلەن بۇ خۇسۇستا بىرنەچچە قېتىم سۆزلەشتى. قايىل قىلىش ۋە ئىشەنچىسىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن نۇرغۇن مىساللارنى دەلىل قىلىپ كۆرسەتتى.

خەيرىيەت، ئەتىياز كېلىش بىلەن ئۇلار مەسلىھەتلىرى بويىچە، نۇرغۇن خېرىدارلارنىڭ بىرىگە باغنىڭ ئاياغ تەرىپىدىن بىر پارچە يېرىنى ساتتى. دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى ئىككى تامنى ئۆرۈپ دۇكان سالدۇردى. جاۋەن، پۈكەي ياساتتى. دۇكاننىڭ قوش ئىشىكى بىرىنچى قېتىم شىمشىكا ـ پۇرچاق، ھاراق ـ تاماكا، چاي ـ تۇز، سىركە ـ لازا، قەنت ـ گېزەكلەر بىلەن ئېچىلدى. دەسلەپكى كۈنلەردە ئوتتۇز سومدىن ئەللىك سومغىچە سودا بولدى. شۇنىڭ بىلەن كۈنىدە تاماق ئېتەلمەيدىغان ئائىلە كۈندە تاماق ئېتەلەيدىغان ھالغا كەلدى. كىشىلەر تەلىپى، كۈندىلىك تۇرمۇش ئېھتىياجى دۇكانغا يەنە نېمىلەرنىڭ سېلىنىشىنى كۆرسەتتى. دۇكانغا كەينى ـ كەينىدىن پاراشوك، ئەتىر سوپۇنلار، ھەر خىل قۇتىلىق ئەتىرلەر، كەمپۈت ـ پېچىنە، قىزلارنىڭ گىرىم بۇيۇملىرى، دەپتەر ـ قېرىنداش، زەنجىۋىل ـ قارىمۇچ، كۆكتات، تۈگمىدىن تارتىپ، يىپ ـ يىڭنە قاتارلىق ماللار سېلىندى. كېيىنرەك ئاددىي تەييار كىيىملەرمۇ سېلىندى. ماھىنۇرنىڭ پىكرى، ئەقىل كۆرسىتىشى بويىچە

ئۇلار ئەكەلگەن ماللىرىنى توپ باھادا ئېلىپ، بەلگىلەنگەن پارچە باھادا ساتتى. شۇڭا، سودىسى ئېقىپ، خېرىدارلىرى كۆپەيدى. يىگىرمە ـ ئوتتۇز تىيىن ئەرزان ئالىمىز، دەپ يىراقتا بارىدىغانلارمۇ بارمايدىغان بولدى. مال ئالمىشىش تېزلەشتى. بازاردىن ماللارنى كۆپرەك ماھىنۇر ئەكېلەتتى. شەمشىنۇر دۇكاندا ئولتۇراتتى.

دۇكان ئالدىدا شۇنداق ئەھۋاللار كۆرۈلدۇ: دۇكان ئىگىسى ياشانغان ئادەم بولسا ياشانغانلار، ياش بولسا ياشلار يىغىلىۋېلىپ پاراڭغا چۈشىدۇ. بۇلارنىڭ دۇكىنى ئالدىغىمۇ مەھەللىنىڭ بىكارچى قىز ـ ئوغۇللىرى توپلىشىۋېلىپ، تاكى دۇكان تاقالغۇچە تۈگىمەس پاراڭلارغا چۈشۈپ كېتەتتى، چاقچاقلىشاتتى، كۈلۈشەتتى. بۇ مال ئالمايدىغان خېرىدارلارنىڭ كۆپچىلىكى قولى ئىشقا بارمايدىغان، تېپىلغان ئىشنى ياراتمايدىغان، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قولىغا قاراپ قالغان، بىر تەڭگىگە زار بولسىمۇ، كەچكىچە تام يۆلەپ ئولتۇرۇشتىن زېرىكمەيدىغان ئوغۇللار بولاتتى. ھەدە ـ سىڭىل ئىككىسى بۇ ئاۋاتلىقنى، بۇ خېرىدارلارنى ياخشى كۆرەتتى، دۇكان ئالدىدىن مۇنداق قىزىقچى ـ پاراڭچىلارنىڭ ئۈزۈلمەسلىكىنى خالايتتى. ئۇلار ھەتتا سودىلىرىمىزنىڭ بۇنچىلىك قىزىپ كېتىۋاتقانلىقىنىڭ بىر سەۋەبى بەلكى دۇكان ئالدىنى ئاۋات قىلىشىپ تۇرغان مۇشۇلارنىڭ بولغانلىقىدىندۇ، دەپ قارايتتى.

دۇكان باھاردا ئېچىلغان، يازنىڭ ئاخىرىغىچە مۇشۇ ئەتراپتىكى دۇكانلار ئىچىدە ماللىرى كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىۋاتقان، باھالىق ماللار قويۇۋېلىنىۋاتقان، سودىسى قىزىپ ئېقىۋاتقان، ھەممىنىڭ ھەۋىسى كەلگۈدەك بىردىنبىر دۇكانغا ئايلاندى. ئۇلارنى كىشىلەر: ئاتا ـ ئانىسى بار چاغدىكىدىنمۇ ھال ـ ئوقىتى ياخشىلىنىپ، تۇرمۇشى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، بەزى ئوغۇللار قىلالمىغان ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ، ئەقلى بار قىزلار ئىكەن، دەپ تەرىپلىشىدىغان بولدى.

— ئامىتى بار قىزلار ئىكەن، بىرنەچچە ئايدىلا باي بولۇپ كەتتى، — دېدى بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى دۇكاننىڭ ئىككى يېنىدىكى ئۆزۈنچاق ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشقان يىگىتلەردىن بىرى.

— ئامىتى بار دېگۈچە، ئەقلى بار، دېگىنە، — دېدى يارى ئىسمىلىك يەنە بىرسى، — قارا، دۇكىنىدا تۇرۇپ قالىدىغان مال يوق، مۇنداق ئوقەتنى ئەقلى بار قىزلارلا قىلالايدۇ.

— ئوقەتكە ماھىنۇر ئۇستىدەك قىلىدۇ.

— ياق، بىر - بىرىدىن قېلىشمايدىكەن.

ھەدە - سىڭىل ئىككىسى ئۆز شەنىگە ئېيتىلىۋاتقان گەپلەرگە زوقلىنىپ، كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرىدۇ. ئۇلار ئوغۇللارغا ئامراق. قىزىق - قىزىق گەپلىرىدىن، چاقچاق - كۈلكىلىرىدىن، ئەرلەرگە خاس تىنىق ئاۋازلىرىدىن ھۇزۇرلىنىدۇ. قىزلارنىڭ ئۇششاق سۆزلۈكى، ھەسەت - غەيۋەتلىرىدىن بىزار. دۇكان ئەتىگەنلىكى ۋاقچە ئېچىلسىمۇ، كەچقۇرۇنلۇقى ئەل ئايىغى بېسىلمىغۇچە تاقالمايدۇ. ئەتىدىن - كەچكىچە، بولۇپمۇ كېچىسى دۇكان تاقالغۇچە، دۇكان ئالدىدىن ياش يىگىتلەر ئۆكسىمەيدۇ. ياشلارنىڭ قىزىق گەپلىرى ئۈزۈلمەيدىغان بۇ يەردە ھەركىمنىڭ بىردەم ئولتۇرۇپ كەتكۈسى كېلىدۇ.

— ھازىر تىجارەت - سودىدا قىزلار، ئاياللارمۇ بازارغا يۈزلىنىپتۇ، ئەرلەردىن قېلىشمايدىكەن، — دېدى يارى ئىسمىلىك يىگىت بايىقى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — يېقىندا ئېلاخۇن باققالنىڭ ئالمىسىنى سېتىشىپ بەرگىلى ئۇرۇمچىگە بېرىۋىدىم، ئوقەتچى ئاياللارنىڭ كۆپلۈكىگە ھەيران قالدىم. ئاشپۇزۇل ئاچقانلارنىڭ، كۆكتات، مېۋە - چېۋە، سۈت - قېتىق سودىسى قىلىۋاتقانلارنىڭ، پۇللۇق ماللىرى بار دۇكاندارلارنىڭ، ئۇششاق ئېلىپساتارلارنىڭمۇ كۆپىنچىسى ئاياللار ئىكەن.

— ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇرۇمچىلىك ئاياللارمىكەن، — دېدى

ماھىنۇر سۆز قىستۇرۇپ.

— نەدىكىنى، — دېدى ئۇ، — مەن دەسلەپتە ئۇرۇمچىلىك ئاياللارنىڭ ھەممىسى سودىگەر بولۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ قاپتىمەن. ئۇقسام ئۇنداق ئەمەس ئىكەن، ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى باشقا يەرلەردىن كېلىپ ئوقەت قىلىۋاتقان ئاياللار ئىكەن، ئۇرۇمچىگە ئەڭ يىراق بولغان قەشقەر، خوتەنلەردىن كەلگەنلەر تېخىمۇ كۆپ ئىكەن.

— ئاياللارنىڭ سودىسى ئىتتىك بولىدۇ - دە.

— چىرايلىق بولسا تېخىمۇ ئىتتىك بولىدۇ.

— مال ئالمايدىغانلارنىڭمۇ ئالغۇسى كېلىدۇ ...

ھەممىسى پاراققىدە كۈلۈپ كېتىشتى.

مۇشۇنداق يېڭى ئۇچۇرلار، قىزىق - قىزىق پاراڭلار، سەممىي چاقچاق - كۈلكىلەر ئەۋج ئالغان كۈنلىرى بۇ دۇكان باشقا دۇكانلاردىن كەچ تاقىلاتتى.

7

ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى. شەمشىنۇر بىلەن ماھىنۇرنىڭ تىجارىتى ئىلگىرى بېسىپ، تۇرمۇشى ياخشىلىنىپ قالدى، ئىككىسى خېلىلا باياشات تۇرمۇشنىڭ ئىگىلىرىگە ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن نامرات تۇرمۇشتا ئانچە قوزغىلىپ كەتمىگەن ئىشقىي ھېس - تۇيغۇلار ئەمدى قوزغىلىشقا باشلىدى. ھەر ئىككىسى تۇرمۇشىدا بىرنېمىنىڭ كەملىكىنى ھېس قىلماقتا ئىدى. ئوغۇللار يېنىغا كەلسە، بەدەنلەر بىر - بىرىگە تېگىپ كەتسە، بىردىنلا بوشىشىپ سىمابتەك تىترەپ كېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن مەھەللىدە لاغايلاپ يۈرىدىغان، دۇكان ئىچىلىسىلا ئالدىدىن كەتمەيدىغان بىكار تەلەپ باللارمۇ ئۇلارنىڭ كۆزىگە يېقىملىق كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالدى. سۆيگۈ، باشقىلاردىن مۇھەببەت تەلەپ قىلىش ئادەمنى ھەر كويغا سالىدۇ،

ھەتتا ئۆزگەرتىۋېتىدۇ، ئەقىللىق ئادەمنى ئەقىلسىز قىلىپ قويۇشىمۇ مۇمكىن.

مانا، قاتار يېتىشقان ھەدە ـ سىڭىل ئىككىسى ۋاقىت يېرىم كېچىگە يېقىنلاشقان بولسىمۇ تېخىچە ئۇخلىغىنى يوق، ئازابلىق بىر سەۋدادا — مۇھەببەت سەھراسىنىڭ ئۇچى كۆرۈنمەس ئۇزۇن يولىدا نىشانسىز مېڭىش بىلەن ئاۋارە. بەزىدە ئۈمىدلىك، بەزىدە ئۈمىدسىز خىياللار بىلەن ئويغاق. ئۇلارنىڭ قەلبىدە سۆيگۈ يالقۇنى، ئۆزلىرىگە جورا تېپىش ئىستىكى يانغان. ئۇلار ئۈمىدلىك خىياللارغا بېرىلگەندە بەخت ئىشىكى ئېچىلىۋاتقاندەك، ئۈمىدسىز خىياللارغا چۆككەندە بەخت ئىشىكى تاقىلىۋاتقاندەك سېزىلىۋاتىدۇ. ئەمما، ھەر ئىككىسى بىر ـ بىرىنىڭ ئويغاق ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ، ئۇنى ئويلاپمۇ قويغىنى يوق، ھەر ئىككىسى ئۆز غېمى، ئۆز دەردىدە. بىراق، ھەدىسىنىڭ باش ـ ئۇچىغا چىقالمايۋاتقان چىگىچ خىياللىرىنىڭ ئىچىگە ھەسەت، غەزەپمۇ ئارىلاشقان، شۇڭا ئۇنىڭ دەردىنى بىرئەمەس، ئىككى دېيىشكە بولىدۇ. ئۇ ئۆلۈكتەك جىمجىتلىقنى بۇزۇپ بىرىنچى بولۇپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى ـ دە، تولغىنىپ ئۇياققا ئۆرۈلدى.

شەمشىنۇر دۇكان ئالدىغا يىغىلىۋېلىپ، دۇكان تاقالغۇچە ئولتۇرىدىغان بالىلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەكتە ۋە ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ئۆزىگە مۇۋاپىق كېلىدىغىنىنى تاللىماقتا ئىدى. قايسىسى مۇۋاپىق، ئەمەتمۇ، سەمەتمۇ؟ قارىماققا ئۇلار ئۆزلىرىنى شەمشىنۇرغا خۇددى پەرۋانە بولۇپ ئۇرۇۋاتقاندەك، ئۇنى ئەگىپ دۇكان ئالدىدىن كېتەلمەيۋاتقاندەك، يەنە بىر قارىساڭ، بۇ ئادەتتىكى نورمال ئىشتەك، باشقا يوشۇرۇن مەنىسى يوقتەك قىلىدۇ. «مەن بۇ قورۇنىڭ، دۇكاننىڭ ئاساسلىق ئىگىسى، — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئۇ، — بۇ يەردىن باشقا يەرگە كېتەلمەيمەن، ماڭا جورا بولىدىغان كىشى مۇشۇ قورۇغا كىرىشى، ماڭىمۇ، قورۇغىمۇ، دۇكانغىمۇ ئىگە بولۇشى كېرەك.

ئەڭ ياخشىسى، ئۇ يېتىم بالا بولۇشى كېرەك. ماھىنۇرنى ياتلىق قىلىپ چىقىرىۋەتسەم، ھەممىگە ئىگە بولۇپ ئۆزۈم قالىمەن. ئىنىم ئەكبەرجان تېخى كىچىك، ئۇ چوڭ بولغاندا بىر گەپ بولار، — ئۇ ئۆز خىياللىرىدىن بارغانسېرى ئۇمىدلىنەتتى، — ماشا ئەر بولمىغان يىگىت تەلەيلىك يىگىت، تۆت ئېغىزلىق ئۆي، چوڭ بېغى بار قوروغا، ھەممە نېمىسى تەل ئۆيگە كىرىدۇ، تىجارىتى خېلى ئوبدان ئېقىۋاتقان دۇكانغا ئىگە بولىدۇ. مۇنداق تەييار بايلىققا، بايىۋاشات تۇرمۇشقا كىم قىزىقمايدىكەن! ... مېنى ئەگىپ يۈرگەنلەرنىڭ ئىچىدە قايسىسى ماشا مۇۋاپىق؟ — شەمشىنۇر دۇكان ئالدىغا كېلىدىغان بالىلارنى يەنە بىر قېتىم كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇ پەقەت ئۇلارنىڭ ئائىلىلىرىنى، ئاتا - ئانىسى ھەمراھمۇ ياكى يېتىم بالىمۇ، دېگەن تەرەپلىرىنىلا ئويلىدى. چۈنكى ئۇنىڭچە، ئۆزىگە لايىق كەلگەن يىگىتنىڭ ئىش ئورنى، پۇلى بولۇشىنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى، — تويىنىڭ ھەممە چىقىملىرىنى ئۆزۈم قىلىمەن، قانچىلىك پۇل كەتسىمۇ مەيلى، تويۇمنى باشقىلارنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتكۈدەك تەنتەنىلىك، باياشات ئۆتكۈزىمەن. پەقەت يېتىم بالا بولسىلا بولدى. شۇنداق ئىكەن، كىم بار، ماشا زادى كىم مۇۋاپىق؟ يارى مۇۋاپىق. ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى يوق، چىراي - شەكلىمۇ يامان ئەمەس، ئاكىسىنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ. ئاكىسىمۇ بىر نامرات، خۇمداندا ئىشلەپ كۈندىلىكىنى ئاران تېپىپ يەيدۇ. يارى بىلەن يېشىمىزمۇ تەڭ، يىگىرمە بەشكە كىردۇق. ئۇنىڭ چوقۇم ماشا مەيلى بار، مەيلى بولمىسا نېمىشقا ماشا مەنىلىك، تېگى بار گەپلەرنى قىلىدۇ؟ ... بىچارىنىڭ ئىش ئورنى، پۇلى بولمىغاچقا ماشا گەپ قىلالماي يۈرىدۇ. مېنىڭ نىيەتلىرىمنى ئۇقسا، ئۆزىنى ئاتىدۇ. بىر - ئىككى ئاي قاراپ باقىمەن، يەنە ئېغىز ئاچمىسا، ئۆزۈم ئاچىمەن.

راست، يارى ئىسىملىك بالا — يېتىم بالا، ئانچە - مۇنچە كۈنلۈك ئىشلەپ قويىدىغان، كۆپ ۋاقتىنى لاغايلاپ بىكار

ئۆتكۈزۈپ يۈرىدىغان ھۆرۈن بالا. شەمشىنۇرنىڭ ئۇنى ئۆزىگە لايىق كۆرۈپ، ئۈمىدلىنىپ قېلىشىنىڭمۇ سەۋەبى بار: بۇنىڭدىن بىر ئاي بۇرۇن دۇكاننىڭ ئالدىدا باشقا ھېچ كىشى يوق چاغدا ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇنداق گەپ - سۆزلەر بولۇپ ئۆتكەن:

— شەمشىنۇر، تويىڭىزنى قاچان ئوينايمىز؟

— ئاۋۋال سىزنىڭكىنى ئوينارمىز؟

— بىزگە تېخى خېلى بار، ئاۋۋال پۇل تاپقانلاردىن كېلەر؟

— شۇنداق نىيىتىڭىز بولسا، پۇلنىڭ كارى چاغلىق.

— ئۇنداق بولسا ياخشىغۇ.

يەنە بىر قېتىم مۇنداق بىر ئىش بولغان: يارى بىلەن شەمشىنۇر دۇكان ئالدىدا ئۇزۇندىن - ئۇزۇن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشقان. شۇ ئۇزاق پاراڭ جەريانىدا ئۇ بىر قېتىممۇ تاماكا چەكمىگەن. شەمشىنۇر ئۇنىڭ يېنىدا پۇلى يوقلۇقىنى سېزىپ، «ئاسمان كۆلى» ماركىلىق تاماكىدىن بىر قاپنى ئېلىپ، ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويغان.

— ئوغۇل بالا تاماكا چەكمەي ئولتۇرسا، بىرقىسما تۇرىدىكەن، چېكىپ ئولتۇرۇڭا.

— ئەجەب ياخشى قىلدىڭىزا، خۇمارىم تۇتۇپ ئۆلەيلا دېۋىدىم، پۇلىنى ئەتە - ئۆگۈن بېرىۋېتەرمەن.

— بولدى، بەرمىسىڭىزمۇ بولىدۇ.

— بولمىسا ئۆزۈمنى بېرىۋېتەرمەن.

شۇ سۆز بىلەن ئىككىسى قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشكەن.

ھەدىسىنىڭ يېنىدا ياتقان ماھىنۇرمۇ بىر يوشۇرۇن دەردتە تولغىنىۋاتقانىدى. ئىدى: «بىر ئەرگە تەگدىم، تەگكەندىمۇ ئاتا - ئانامنىڭ زورى، مەجبۇرلىشى بىلەن تەگدىم، — دەپ ئويلاۋاتاتتى ئۇ، — تەگمىسەم بولمايتتى، ئۇلارنىڭ دۇمباسىدىن، تىل - ئاھانىتىدىن قۇتۇلالمايتتىم. لېكىن، كۆڭۈل چۈشمىگەن تۇرمۇش ئادەمنى ھەر خىل يوللارغا باشلايدىكەن. ياخشىسى،

ئەسكى نامىم قالسىمۇ، كۆڭۈلسىز تۇرمۇشتىن بىراقلا قۇتۇلدۇم. «ئېيىق بولسىمۇ ئېرىك بولسۇن» دېگەنلەر بىكار ئېيتىلماپتىكەن. ئادەمگە مۇۋاپىق، كۆڭۈلنى ئالالىغۇدەك جورا بولمىسا بولمايدىكەن. كۈنلەرنى ئۆزۈمگە جورا بولىدىغان ئادەمنى غايىبانە سېغىنىپ ئۆتكۈزۈۋاتىمەن، ئۇنىڭسىز ياشىماق تەس ئىكەن. چوڭلارنىڭ: خۇدا ئادەملەرنى تۇرماق، ئۇچار قۇشلارنىمۇ، ھايۋانلار، جان ـ جانىۋارلارنىمۇ جۈپ ـ جۈپى بىلەن ياراتقان، دېگىنى يالغۇز ياشىيالمايسەن، دېگىنى ئىكەن. ئەمما، ئۆزۈمگە جورا بولغۇچى قانداقتۇر بىر كىشىنى سېغىنىپ يۈرسەممۇ، ھازىرغىچە ئېنىق ھالدا بىرەرسىگە كۆزۈم چۈشكەنلىكىنى سەزمىدىم ياكى باشقا بىرسىنىڭمۇ ماڭا راستىنلا كۆزى چۈشكەنلىكىنى بايقىمىدىم. بازارغا مال ئالغىلى كىرگەندە، كەينىمگە چۈشۈۋالغانلارنى كۆرىمەن. ئۇلار ھەر خىل ئىشق ـ مۇھەببەتلىك گەپلەرنى قىلىدۇ، باغلارغا، كىنو ـ تىياتىرلارغا تەكلىپ قىلىدۇ. بەلكى مېنىڭ قىز ئەمەسلىكىمنى بىلمەيدىغاندۇر، نىيىتى ياخشىدۇر، ياماندۇر، مەيلى قانداق بولمىسۇن، ئەمدى دىققەت قىلىدىغان، سەگەك بولىدىغان مەزگىلىم كەلدى. راستىنى ئېيتقاندا قورقىمەن، كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ ئاز ئازاب چەكتىممۇ، كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرمىگەن (يۈرىكىمگە داغ چۈشۈرمىگەن) بولسام، ئاتا ـ ئانامۇ مېنى ئۆزۈمدىن يىگىرمە نەچچە ياش چوڭ، دادامدەك ئادەمگە تۇتۇپ بەرمىگەن بولار ئىدى. ھازىرغىچە ئىش ئورنى بار بىرەرسىنىڭ ماڭا كۆزى چۈشمىدى. مەھەللىمىزدە باللارمۇ ئاز ئەمەس، بەزىلىرىنىڭ مېنى ئەگىپ، ياپتا گەپلەرنى قىلىپ يۈرۈۋاتقىنىنى سېزىپ تۇرۇۋاتىمەن. مۇشۇلارنىڭ ئىچىدىن كۆيۈمچان، ۋاپادارلىقىغا كۆزۈم يەتكەن بىرەرسىنى تاللىسام نېمىشقا بولمايدىكەن؟ ! ھەرنېمە دېگەنبىلەن ئاتا كۆرگەن، ئانا كۆرگەن، بىر مەھەللىدە چوڭ بولغان ئەمەسمۇ. ئىش ئورنى بار خىزمەتچىلەرنى قاچانغىچە ساقلايمەن؟ ... بولدى، مۇشۇلارنىڭ

ئىچىدىن بىرنى تاللاپ تېگەي، مېنى يۈزى ئوچۇق دېمىسىلا بولدى، بىكارچى بولسا نېمە بوپتۇ، قورۇنى ئىككىگە بۆلسەك، ئۇ چەتكە دۇكاندىن بىرنى سالساق، مەن دۇكاندا ئولتۇرۇپ سودامنى قىلسام، ئۇ مال يەتكۈزۈپ بەرسە بولمىدىمۇ ...»

ئۆز تۇرمۇشىنى، كەلگۈسى ھاياتىنى، ئۆزىگە جورا بولىدىغان ئادەمنى ئويلىمايدىغان كىم بار؟ قاتارلىشىپ ياتقان، بىر - بىرىنى ئۇخلاپ قالدى، دەپ ئويلاشقان ھەدە - سىڭىل ئىككىسى ئۆي - ئوچاقلىق بولۇشقا تەشنا بولۇپ، بۇ ھەقتىكى تەقدىر - قىسمىتى ئۈستىدە ئەنە شۇنداق ئوي - خىياللاردا بولماقتا ئىدى ۋە خىياللىرى ئۆزىنىڭ لەززىتى، يېقىملىقلىقى بىلەن ئىككى بەدەننى ياندۇرماقتا ئىدى. توخۇ ئىككى قېتىم قىچقارغاندىمۇ ئۇلار ئويغاق ئىدى. بىراق، ئىككىسى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، ئۆزلىرى تۇيمىغان ھالدا تولغىنىپ ئاھ ئۇرغاندا، بىر - بىرىنىڭ تېخى ئويغاق ئىكەنلىكلىرىنى بىلدى - دە، مۇمكىنىقەدەر خىيال قىلماسلىققا، ئۇخلاپ قېلىشقا تىرىشىپ جىمىپ قېلىشتى.

كۈنلەر شۇ تەرىقىدە، ھەر ئىككىسى شېرىن خىياللار ئوتىدا يېنىپ ئۆتمەكتە ئىدى. شېرىن خىيال نېمىلەرنى قىلدۇرمايدۇ دەيسىز، ئۇلار ئۆز خىياللىرىنى گەپ - سۆز، ھەرىكەتلىرىدە دۇكان ئالدىغا كېلىدىغان يىگىتلەرنىڭ بەزىلىرىگە ئاستىرتىن بىلدۇرۇپمۇ قويۇۋاتاتتى. بۇنى سەزگەن يىگىتلەر ئۇلارغا بەكمۇ يېقىنچىلىق قىلىدىغان، ئۆز كۆڭۈللىرىدىكىنى چاقچاققا يۆلەپ دەيدىغان بولدى. بىراق، ئاۋۋال شەمشىنۇرغا يېقىنچىلىق قىلىدىغانلار ئەمدى ماھىنۇرغا يېقىنچىلىق قىلىپ، قىلىق - ھەرىكەت، گەپ - سۆزلىرىدە ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئېتىبار قىلىشقا ئۆتكەنىدى. ماھىنۇرمۇ ئۇنداقلارغا ئېتىبار بىلەن قاراپ، كۈلۈپ جىلۋە قىلىپ ئالاھىدە مۇئامىلە قىلاتتى. شۇنچە يىگىتلەر ئىچىدە ئۇ بولۇپمۇ ھەدىسى كۆڭلىگە پۈكۈپ يۈرگەن يارى ئىسمىلىك يىگىتكە شۇنداق قىلىشقا ئۆتكەنىدى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ روھىي ھالەتلەرنىڭ تەكرارلىنىشى،

روشەنلىشىشى شەمشىنۇرنىڭ ئوغىسىنى قايىتتىپ، سەۋر ـ تاقىتىنى چېكىگە يەتكۈزدى: «نېمانداق قىلىدۇ مۇنۇ رەسۋا، — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ھەدىسى غەزەپلىنىپ، — كىم ماڭا يېقىنلاشسا، شۇنىڭغا خۇلق چىقىرىپ، نايىناقلاپ، قىلمىغان قىلىقلارنى قىلىدۇ. ئالدىمنى توسۇپ، ئىزا تارتماي ئۆزىگە قارىتىۋېلىۋاتىدۇ. يارى بۇرۇن ماڭا تېگى بار گەپلەرنى قىلىپ، ئۆزىنى پەرۋانىدەك ئۇرۇپ يۈرەتتى، ھازىر ئۇنىمۇ ئۆزىگە قارايدىغان قىلىۋالدى. مەن ھەدىسى تۇرسام نېمىشقا مېنى ئويلىمايدۇ؟ سەھرادىن بىچارە بولۇپ كىرگەندە، قوينۇمغا ئالدىمغۇ، يوقال شەرمەندە، دەپ قوغلىۋەتسەم نېمە قىلالايتتى. ئىنساپ دېگەن نەگە كەتتى ـ ھە ... ئۇ بىر قېتىم ئەرگە تەگدى، تۇرمۇشنى كۆردى، ئەمدى ماڭا يول قويۇشى كېرەك ئەمەسمىدى، كۆڭلىنىڭ قارىلىقىنى قارا بۇنىڭ ... قېنى، سەل ئەدىسۇنچۇ، رەسۋاسىنى چىقارمايدىغان بولسام ! ...»

شەمشىنۇر بىلەن ماھىنۇر دۇكاندا سودا قىلىپ ئولتۇراتتى. كەچكە يېقىن يارى كەلدى.

— ئاپئاق قىزلار، سىلەرگە بېلەت ئەكەلدىم، قايسىڭلار بارىسىلەر؟ — دېدى ئۇ كۈلۈپ.

— نېمە بېلەت؟

— ئويۇننىڭ.

— قەيەرنىڭ؟

— قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ.

— بارايلى، — دېدى شەمشىنۇر كۈلۈمسىرەپ، — ئۇزۇن بولدى كونسېرتلارغا بارمىغىلى.

— سىز بارامسىز يا، ماھىنۇر؟

— مەيلى، ئاپارسىڭىز باراي.

— ئەمىسە يۈرۈڭ، كەچ قالمايلى.

— سەل ساقلاڭ.

ماھىنۇر دۇكاندىن ئالدىراپ چىقىپ، قورۇغا كىرىپ

كەتتى ـ دە، ئون بەش مىنۇتتىن كېيىن ياسىنىپ ـ تارىنىپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن يارى ئىككىسى كونسېرت كۆرگىلى خۇددى ئەر ـ خوتۇنلاردەك قاتارلىشىپ ماڭدى. شەمشىنۇرنىڭ سىڭلىسى بىلەن يارىنىڭ كۇلۇشۇپ قاتارلىشىپ كېتىپ بارغانلىقىغا قاراپ، بىردىنلا غەزىپى ئۆرلەپ، ئۆزى تۇيمىغان ھالدا بەدەنلىرى سىلكىندى، كۆزلىرى ياندى، ئىچى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى: «قاراڭلار ئاۋۇ ئۇياتسىزنىڭ كېتىپ بارغىنىنى، — دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلىدى ئۇ، — سىزىپ يۈرەتتىم، ئوغۇللارنى كۆرسە ئايىناقلاپ تۇرالمايدىغان بولۇپ قېلىۋىدى، ئارانلا تۇرۇۋېتىكەن ـ دە ... قاچانلا بولسا، مېنىڭ بەختىمگە توپا چاچىدۇ ... ئەقلى بولسا ھەدەم بارسۇن دېمەمدۇ ـ ھە ... ۋۇي ئىزا ـ نومۇسنى بىلمەيدىغان جۇۋاينىمەك كەتكۈر ! ... مېنى بوش چاغلىما، ساڭا تېتىشنى بىلىمەن، ھەرقانچە ئېغىرلىق، سەۋر ـ تاقەتىمنىڭمۇ چېكى بولىدۇ، مېنى ھېچنېمىنى سەزمەيدىغان دۆت كۆرۈۋاتامسەن؟ ... ئەمدى بىلدىم، ئۆزىگە كەلگەندە قېرىنداشلىقمۇ قايرىپ قويۇلىدىكەن ... سېنى مۇشۇ ھويلىدىن، مۇشۇ دۇكاندىن يوقاتمىغۇچە ماڭا ياخشىلىق يوق ئىكەن، ساڭا باغرىمنى ئېچىپ، مېھرىمنى ياققان مەنمۇ ئەخمەق.» قەھرى يانغان شەمشىنۇر يۈكەيدىن ئارتىلىپ بۇياققا چۈشتى ـ دە، ھويلىغا كىرىپ كەتتى. لېكىن، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توختاپ قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى، قانداق ئوتلاردا يېنىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى.

ماھىنۇر كونسېرتتىن ئەل ئۇيقۇغا كېتىپ، مەھەللە ئىچى جىمىپ كەتكەندە قايتىپ كەلدى. ئۇ كەيپى چاغ، روھلۇق ئىدى. چىرايىدىن خۇش تەبەسسۇم چاقناپ تۇراتتى. ھەدىسىنىڭ يېتىپ قالغان بولسىمۇ، ئويغاق ئىكەنلىكىنى بىلىپ سۆزلەپلا كەتتى:

— قارا ھەدە، ئاجايىپ ياخشى ئىكەن، كونسېرت دېگەن شۇنداق بولسا، نومۇرلىرى پۈتۈنلەي دېگۈدەك يېڭى، ناخشىلىرىنى خەق قايتا ـ قايتا تەلەپ قىلىپ، ئالقىشلاپ كۇلۇب

دېگىنىڭنى كۆتۈرۈۋەتتى.

شەمشىنۇر ئۈنچىقمىدى.

ئۇ ھەدىسىنىڭ قانداق ئوتلاردا يېنىپ كۆيۈۋاتقىنىنى، قانداق كويلارغا چۈشكىنىنى بىلمەيتتى.

— بىر كۈلدۈرگۈسى بار ئىكەن، تولا كۈلۈپ ئۈچىيىڭ ئۈزۈلۈپ قالىدىكەن، يارى ئىككىمىز كۈلۈپ ئۆلەيلا دېدۇق.

ھاياجانلىنىپ ئېيتىلىۋاتقان گەپ - سۆزلەر چىرايلىرى تاتىرىپ ياتقان شەمشىنۇرنىڭ قۇلىقىغا مۇشت ئۇرغاندەك ئاڭلانماقتا ئىدى.

ماھىنۇر ياتماقچى بولۇپ يېشىندى. ئۇنىڭ ئاپئاق بىلەكلىرى، گۈزەللىكىگە گۈزەللىك قوشۇپ تۇرغان كۆتۈرەڭگۈ كۆكسى، چىرايىدا ئەكس ئېتىپ تۇرغان خۇشاللىق شەمشىنۇرنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىۋەتتى. ئۇنىڭ كونسېرتتىن ئالغان تەسىراتى، خۇشاللىقى تېخى بېسىلمىغان بولسىمۇ، ئەمما ھەدىسىنىڭ جىمىپ يېتىشى ئۇنى سۆزلەشتىن توختىتىپ قويدى. چۈنكى، شەمشىنۇر دەھشەتلىك خىياللىرى بىلەن بەند ئىدى: «نېمە قىلاي، ھازىرلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كاچاتلىرىغا سالايمۇ، بېقىنلىرىغا تېپەيمۇ؟ ... ياق، ئۇنداق قىلسام، قىلغانلىرىم ئۆي ئىچىدىلا قالىدۇ، ياخشىسى، ھازىر چىداي، ئاۋۋال تاڭ ئاتسۇن، پۈتۈن قولۇم - قوشنىلار ئالدىدا دەردلىرىمنى تۆكۈپ، رەسۋاسىنى چىقىرىۋېتەي، مەھەللىدە يۈرگۈسىز قىلىۋېتەي، قېنى شۇ چاغدا پۈت دەسسەپ، باش كۆتۈرۈپ يۈرگىنىنى كۆرەي، بۇ ئەسكىگە شۇ لايىق.»

ئەتىسى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن، ماھىنۇر دۇكانىنى ئېچىشقا ماڭغانىدى، دەرۋازىغا يېقىنلىغاندا، ئۆيدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىققان شەمشىنۇر سىڭلىسىغا يېتىشىپ كەلدى - دە، ئۇنىڭ چېچىدىن يۆگەپ تۇتۇپ كاچاتلىرىغا سالغىلى تۇردى. ماھىنۇر ھەدىسىنىڭ نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي گاڭگىراپلا قالدى ۋە ئۆزىنى قوغداشمۇ ئېسىگە كەلمىدى.

— ئېيتە قانجۇق ! يارى ئىككىڭ نېمە ئىش قىلىشتىڭ؟ — شەمشىنۇر ئۇننى قويۇپ بېرىپ، ئەسەبىيلەرچە ۋارقىراشقا باشلىدى، — كىمنىڭ ماڭا كۆزى چۈشسە، شۇنى ئېلىپ قاچامسەن ـ هە ! ...

— جېنىم هەدە، ئويۇنغا باردۇق، هېچ ئىش قىلمىدۇق ...

— قاچانلا بولسا مېنىڭ بەختىمگە ئولتۇرۇۋاتىسەنا، رەسۋا، يۈز بارمۇ سەندە؟

ماهىنۇر تاياقىا چىدىماي، ئۇنىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ، بوشىنىشقا ئۇرۇناتتى، لېكىن قانچە تېپىرلىغان بىلەنمۇ بوشىنىپ چىقىپ كېتەلمەيتتى. پاكىنەك، دىقماق شەمشىنۇر ئۇنى تېخىمۇ چىڭ قاماللاپ تۇتقىنىچە هەدەپ ئۇرماقتا، قورۇنى بېشىغا كىيىپ ۋارقىراپ تىللىماقتا ئىدى. قورۇدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان ۋاڭ ـ چۇڭنى ئاڭلاپ، قولۇم ـ قوشنىلار بىرلەپ ـ ئىككىلەپ كىرىشكە باشلىدى. ئۇلارنى كۆرۈپ شەمشىنۇرنىڭ تىل ـ ئاهانىتى تېخىمۇ ئۇرلىدى:

— دۇنيادا مۇنداقمۇ رەسۋايى بۇزۇقنى كۆرگەنمىدىڭلار؟ سىلەرمۇ بىلىسىلەرغۇ، بىرىنچى قېتىم مېنىڭ لايىقىم بىلەن قاچقانلىقى يالغانمۇ؟ ئاپام بىلەن دادام بۇ شەرمەندىدىن قۇتۇلايلى، دەپ ئەرگە بېرىۋەتسە، ئېرىگە خىيانەت قىلىپ، تۇتۇلۇپ قېلىپ قوغلىنىپ كىرگىنى يالغانمۇ؟ هازىر قانداق قىلىۋاتىدۇ، بىلەمسىلەر؟ بۇ نەپسى تويماس كىم مېنى ئالىمەن دېسە، شۇنىڭغا خۇلق چىقىرىپ نايناقلاپ، ئۇنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇپ بۇزۇقچىلىق قىلىۋاتىدۇ، ئېيتىڭلارا، سىڭلىسىنىڭ هەدىسىگە خىيانەت قىلغىنىنى كىم كۆرگەن؟ هەرقانداق ئەرنى كۆرسە، كۈرسۇككە كىرگەن ئىتتەك كەينىگە كىرىۋالسا، بۇنىڭدا ئىزا ـ نومۇس دېگەن بارمۇ زادى ! ...

شۇنداقمۇ كىشىلەر بولىدۇكى، ئىزا ـ نومۇسنى دەپ قاتتىق غەزەپلىنىدۇ، ۋەهالەنكى ئۆزىگە كەلگەندە ئىزا ـ نومۇسنى بىر چەتكە قايرىپ قويىدۇ ـ دە، نومۇسسىزلىق، رەهىمسىزلىك،

ياۋۇزلۇق ئوتلىرىدا يانىدۇ ۋە بىردەمدىلا شەپقەتسىز ئادەمگە ئايلىنىدۇ. شەمشىنۇرنىڭ كۆزىگە چوڭ ياشلىق ئادەملەرمۇ، ئاق چاچلىق مومايلارمۇ كۆرۈنمەي قالغانىدى، ئاغزىدىن ئاق ئىت كىرىپ كۆك ئىت چىقاتتى.

— بولدى قىزىم، قويۇۋېتىڭ، سىلەر دېگەن قېرىنداش، ھەرقانچە ئىش بولسىمۇ، ئۆيدە بولغىنى ياخشى، ئۆزۈڭلارنى بېسىپ، چىرايلىق سۆزلىشىڭلار، قول سۇنسا يەڭ ئىچىدە ئەمەسمۇ، — دېدى قوشنا ئايال ئۇنى ئاجرىتىپ. لېكىن، شەمشىنۇر سىڭلىسىنى قويۇپ بېرەر ئەمەس ئىدى. ئېغىزى تىل - ئاھانەتتىن، قولى ئۇرۇشتىن توختىمايتتى. ماھىنۇر يېرىم بىھوشلانغان ئادەمدەك قاياقا تارتسا، شۇ ياققا يۆلىنەيتتى. ۋاراڭ - چۇرۇڭنى ئاڭلاپ ھاڭ - تاڭ بولۇشۇپ قورۇغا كىرىۋاتقانلارمۇ كۆپەيمەكتە ئىدى.

— بۇ شەرمەندىگە تېخى ئىچىڭلار ئاغرىۋاتامدۇ، ئىچىڭلار ئاغرىغان بولسا، ئۆيۈڭلارغا ئاپىرىپ، ئوغلۇڭلارغا كىچىك خوتۇنلۇققا ئېلىپ بېرىڭلار، بۇ قۇتلۇق ئۆيدە تۇرغۇزمايمەن بۇنى، قېرىنداش ئىمىش، رەسۋا، بۇزۇقتا مەن قېرىنداشما؟ ... يوقال شەرمەندە ! — ئۇ ئاران پۇت دەسسەپ تۇرغان ماھىنۇرنى بىر ئىتتىرگەنىدى، ماھىنۇر ئوڭدىسىغا يىقىلىپ چۈشتى. ئايالالار ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، ئۆيگە ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ قويدى ۋە شەمشىنۇرنىڭ تېخى ئېغىزى بېسىلماستىنلا تارقىلىپ كېتىشتى.

ئاچچىق - ھەسرەتتە ئۆزىگە كېلەلمەي، پىشايۋاندا بىر سائەتتەك ئولتۇرغان شەمشىنۇرنىڭ غەزىپى ئاستا - ئاستا بېسىلىپ قالدى. ئەمما غەزەپ، جالاقلاپ تىترەش بېسىلىپ قالغىنى بىلەن ئۆچلۈكى بېسىلمىدى. ئۇ قورۇدىن ئېغىر چامداپ چىقىپ، دۇكىنىنى ئاچتى. چۈشتە ئۆيگە كىرىپ چاي قايناتتى. مەكتەپتىن يانغان ئەكبەرجان ھەدىسىنىڭ دۇم يېتىپ يىغلاۋاتقىنىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى. سورىغان سوئاللىرى

جاۋابسىز قالدى. ئۇ چايغىمۇ تورمىدى. ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاپ شۇ ياتقانچە كەچقۇرۇنلۇقى تاماققىمۇ تۇرمىدى. ھەدىسىنىڭ شۇ ھالىتىگە چىدىمىغان ۋە نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى بىلمىگەن ئەكبەرجان ماھىنۇرنىڭ بېشىغا كەلدى:

— تۇرە ھەدە، نېمە بولدى ساڭا، تاماق يە، كەچكىچە ھېچنېمە يېمىدىڭغۇ؟

— ئۆت بۇياقتا، تامىقىڭنى يېيىشنى بىل، ئاخشام يارى قورسىقىنى خېلى ئوبدانلا تويغۇزۇپ قويۇپتۇ ئۇنىڭ، — دەپ ۋارقىرىدى چوڭ ھەدىسى شەمشىنۇر كۆزلىرىنى ئالايتىپ. ئەكبەرجان بىر ماھىنۇرغا، بىر شەمشىنۇرغا قاراپ تۇرۇپلا قالدى.

ئۇ چوڭ ھەدىسىنىڭ كىچىك ھەدىسىنى تىللاپ ـ ئۇرۇپ مەھەللە ئىچىدە، يۇرت ـ جامائەت ئالدىدا بېشىنى كۆتۈرگۈسىز قىلىۋەتكىنىنى ئەلۋەتتە بىلمەيتتى.

تۈن قاراڭغۇلۇقى يېپىلغاندا ماھىنۇرغا ھەممە نەرسە — ئىللىق مەھەللىسى، چوڭ بولغان قورۇسى، ئۆيلىرى، ئالمىلىق بېغى، مىڭ جاپادا ئاچقان دۇكىنى، مۇز چىراي ھەدىسى، ھەتتا كۆزلىرىنى يىلدىرلىتىپ تۇرغان ئىنىسى يات كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ھەممىدىن كۆڭلى قالدى، سوۋۇدى ... شۇ كۈنى كېچىسى ئۇ تۈن بويى ئۇخلىماي، ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى كۈنىنى ـ تەقدىر ـ قىسمىتىنى بەلگىلەپ چىقتى: «ئەمدى كىشىلەرنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن، بېشىمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىمەن؟ ... بولدى، كېتىمەن، بۇ يەرنى ئىككىنچى كۆزۈم كۆرمىسۇن. ياخشى ئىت ئۆلۈكىنى كۆرسەتمەيدۇ، دېگەن گەپ بار، مەن دۇنياغا بېشىمغا كەلگەن قىسمەتكە تىز پۈكۈپ ياشاش ئۈچۈن كەلمىگەن، كېتىمەن، ئۈرۈمچىگە كېتىمەن، ئۇنىڭدىن يىراقراق يەرگە كەتسەم تېخى ياخشى. شۇ يەرلەرگە كېتىپ، جېنىمنى جان ئېتەرمەن، سودىگەرچىلىك قىلىمەن. ئۈرۈمچىگە بېرىپ سودىگەرچىلىك قىلىۋاتقان ئاياللار ئازمۇ، شۇلارنىڭ

ھەممىسىنىڭلا شۇ يەردە تۇغقىنى، يۆلەنچۈكى، تونۇش ـ بىلىشلىرى يوقتۇر، شۇلار قىلىۋاتقان ئىشنى مەن نېمىشقا قىلالمايمەن؟ ئەلۋەتتە قىلالايمەن، — ئۇنىڭ بەدەنلىرى قىزىپ يېنىپ كەتتى، يوتقاننى ئېچىۋېتىپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى، — كىشىلەر غەيرەتلىك، تىرىشچان ئادەم ئۆزىگە يول تاپالايدۇ، دېيىشىدۇ. مەندە غەيرەت، شىجائەت، جۈرئەت يوقمۇ؟ بار. ئۆزۈمگە يول تاپالامدىم؟ تاپىمەن. مۇشۇ خورلۇق، تىل ـ ئاھانەتلەر ماڭا يېڭى يول كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ، ئۇ بولسىمۇ ئۈرۈمچىگە كېتىش». ئۇ شۇ ئويلار بىلەن ئۆزىگە يېڭى يول تاپقانلىقىدىن مەمنۇن بولدى.

ئۇ ئەتىسى ھەدىسىدىن ھېچقانداق پۇل ـ ھەق تەلەپ قىلمايلا بىر جۈپ ئۇزۇكى، ئالتۇن ھالقىسىنى ساتتى ـ دە، ئۆگىنى كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سومكىسىغا سېلىپ، ئۈرۈمچىگە ماڭدى.

8

ماھىنۇر ئۆزىنىڭ جۈرئەت قىلىپ يولغا چىققانلىقىنى قەلبىگە سىغدۇرالمايتتى. ئاپتوبۇس قوزغىلىپ تونۇش يەرلەر بىردەمدىلا تۈگىدى. مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزىگە كۆرمىگەن يەرلەر كۆرۈنۈشكە باشلىغاندا، ئۇنى قورقۇش، ئەندىشە باسقىلى تۇردى. ئۇ ئۆزىنى يېنىپ چىققىلى بولمايدىغان چۆل ـ باياۋانغا كىرىپ كېتىپ بارغاندەك سەزمەكتە ئىدى. ئادەمدە قوزغالغان ھېس ـ تۇيغۇلار ھەم يۈكسەك، ھەم غەلىتە، ھەم ئىشەنچلىك، ھەم ئىشەنچسىز بولىدىكەن. ھېلى سەن ئارزۇلىغان ئىشلار بىردەمدىلا قورقۇنچلۇق، ئەندىشىلىك نەرسىگە ئايلىنىدىكەن، ھېلى ساڭا پارلاق كۆرۈنگەن يول بىردەمدىلا تۇمانلىق، قاراڭغۇ بىلىنىدىكەن ... شۇنداق، بۇ ئىنسان تەبىئىتى. ئىنسان بۇنىڭدىن سىرت ياشىيالمايدۇ، ئۇ مۇشۇ تەبىئىتى بىلەن قىزىق. ئەگەر، ئادەملەر شۇنداق تۇيغۇلاردىن مەھرۇم بولۇپ يارالغان بولسا،

بەلكى ياشاشنىڭمۇ ئەھمىيىتى، مەنىسى، مەززىسى بولماس ئىدى. ماھىنۇر ئۆزىنىڭ كۆز كۆرمىگەن، ناتونۇش شەھەرگە قاراپ سەپەرگە چىققانلىقىدىن ئۆكۈنۈشتە قالمىغان بولسىمۇ، ئەمما تەشۋىشتە قالغانىدى. «تەقدىرنىڭ ماڭا ئەمدى ئاتا قىلغىنى نېمىدۇ؟ — دەپ ئويلايتتى ئۇ گاڭگىرىغان ھالەتتە، — شۇ يېشىمغىچە تەقدىرنىڭ ماڭا ئاتا قىلغانلىرىنى كۆردۈم. ھەممىسى كۆڭۈلسىز تۇرمۇش، ئازاب، خورلۇق بولدى. مانا ھازىر خۇددى كەچ كۈز شامىلىدا بەرگىدىن ئاجراپ چۈشكەن سېرىق يوپۇرماقتەك ئۇچۇپ يۈرىمەن. بۇ شامال مېنى قايسى بۇلۇڭلارغا ئاپىرىپ تاشلايدىكىن، قاياقلارغا ئەكېتىدىكىن، بىلمەيمەن. كۈلۈپ ياشامدىم، يىغلاپمۇ؟ بۇنىمۇ بىلمەيمەن. مۇبادا كىشىلەر مېنىڭ مەيۈسلىنىپ، يىغلامسىراپ يۈرگىنىمنى كۆرۈپ: سەن باشقىلار تەرىپىدىن تاشلىۋېتىلگەن بىچارىمۇ؟ دەپ سورىسا، «ھەئە» دەپ جاۋاب بېرەمدىم، ياكى «ياق» دەمدىم؟ بۇنىمۇ بىلمەيمەن ... مەخمۇت مېنى تاشلىۋەتتى، ئۆيدىن قوغلىۋەتتى. بىراق ئۇ ھەقلىق ئىدى، شۇنداق قىلغىنى توغرا بولدى، مەن كەچۈرگىلى بولمايدىغان سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەن. ھەددىمۇ مېنى تاشلىۋەتتى، ئۆيدىن قوغلىۋەتتى، بىراق ئۇ ناھەق ئىش قىلدى، توغرا قىلمىدى، چۈنكى مەن ھېچقانداق سەۋەنلىك ئۆتكۈزمىگەن. ئادەملەر قىلمىشىغا لايىق جازاغا تارتىلىشى كېرەك، بۇنىڭغا ھېچكىم قارشى چىقالمايدۇ. بىراق مەن بىرەر قىلمىش سادىر قىلمىسام، ھەددىمنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ؟ مەن جازالىنىۋاتىمەنغۇ، پېشانەمگە مۇشۇنداق قىسمەتنىڭ يېزىلغىنى ئادىللىقمۇ؟ مەن يىگىرمە ئىككى ياشتىن ئەمدىلا ئاشتىم، ئاجىز بەندىمەن. خۇدا ئاجىز بەندىسىنىڭ بېشىغا كېلىۋاتقان مۇشۇ قىسمەتلەرنى كۆرۈۋاتامدىكىن، بىلىۋاتامدىكىن؟ ئەگەر كۆرگەن، بىلگەن بولسا ماڭا ئىچى ئاغرىۋاتامدىغاندۇ، ئەمدى ماڭا نىجاتلىق ئاتا قىلارمۇ؟ ... مەن سومكامنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىققاندا: ئەمدى مېنىڭ ئىزىمنى قۇمدىنمۇ تاپالمايسىلەر، دېگەنىدىم،

ھەدەم گەپمۇ قىلماي ئاچچىق كۇلۇمسىرەپ قويدى، بەلكى خۇشال بولۇپ كەتكەندۇ. بىراق، ئىنىم ئەكبەرجان مۆلدۈرلەپ قارا كۆزىگە ياش ئالدى، قال دىگىنىمگە ئۇنىماي قاتناش بىكىتىگىچە مېنى ئەگىشىپ كەلدى ۋە خۇددى باشپاناھسىز قالغان ئادەمدەك يىغلاپ، بويىنىنى قىسىپ قالدى. مانا ئاپتوبۇسنىڭ غۇيۇلداپ چىپىۋاتقىنىغا بىر سائەتتىن ئاشتى. مۇشۇ جەرياندا ئىنىمنىڭ ئاشۇ ئىچىنىشلىق، بىچارە قىياپىتى كۆز ئالدىمدىن بىردەممۇ نېرى بولمىدى. ئىنىمنىڭ شۇ ھالىتى مېنىڭ كەلگۈسى كۈنلىرىمدىن بىشارەت بېرىۋاتقاندەك قىلىدۇ. يات شەھەردە مەنمۇ ئاشۇ ئىنىمدەك بىچارىلەرچە، بويىنىمنى قىسىپ ئۆتەرمەنمۇ؟ ... ئۇغۇ ھەرھالدا ئۆز ھەدىسىنىڭ ئالدىدا قالدى. مەن كىمنىڭ ئالدىدا قالىمەن؟ مېنى يەنە نېمىلەر كۈتۈۋاتىدىغاندۇ، قانداق تەقدىرگە گىرىپتار بولارمەن؟ ... ئادەمنىڭ قانداق كۈنلەرگە قالىدىغانلىقىدىن خۇدايىم نېمىشقا ئالدىن بىشارەت بەرمەيدىغاندۇ؟ ...»

ماھىنۇر غەزەپ، مەيۇسلىنىش، ئەندىشە ئارىلاشقان تۇيغۇلاردا يېنىپ، كۆزىنى نەلەرگىدۇر تىكىپ ئولتۇرىدۇ. ئاپتوبۇس يولنىڭ تەكشىسىزلىكىگە پىسەنتمۇ قىلماي غۇيۇلداپ چاپماقتا، شاماللار ئوچۇق دېرىزىدىن ئۇچۇپ كىرمەكتە. ئۇنىڭ ئاق ـ سىپتا يۈزىدە، چىرايلىق كۆزلىرىدە كۆپرەك ئەكس ئېتىپ تۇرغىنى مەيۇسلۇك ـ غەمكىنلىك. ئۇنىڭ غەمكىن كۆزلىرى ئېتىزلىق ئارىسىدىكى ئېرىق قىرىدا يېقىن ئولتۇرۇشقان قىز ـ يىگىتكە چۈشۈپ قالدى: ئۇلار نېمە دېيىشىۋاتقاندۇ، گەپلىرى سەممىيمىدۇ، ياكى بىر ـ بىرىنى ئالداۋاتامدىغاندۇ؟ ...

ئاپتوبۇس چاپماقتا، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ۋاڭ ـ چۇڭ ئاۋازلار، ئۆزئارا تونۇشۇش ـ سۆزلىشىشلەر، دىمىقىدا غىڭشىپ ناخشا ئېيتىشلار بېسىقىپ، كىشىلەر مۈگدەشكە باشلىدى. لېكىن، ماھىنۇر بىلەن بىر قاتاردا، نېرىقى ئورۇندا ئولتۇرغان ئىككى كىشى بوش ئاۋازدا شىۋىرلىشىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ يېرىم ـ يارتا

قۇلاقىا كىرگەن سۆزلىرىگە قارىغاندا، سودىگەرلەردەك قىلىدۇ. ماھىنۇر ئۇلارنىڭ ئۆزىگە دىققەت قىلىۋاتقانلىقىنى، پات ـ پاتلا تىكىلىپ قاراۋاتقانلىقىنى ۋە ئۆزىگە ياپتا، ئەگىتمە سۆزلەرنى تاشلاۋاتقانلىقىنى بايقاپ ئولتۇرىدۇ. «ئەرلەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق بولامدىغاندۇ، — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئۇ، — بازارغا مال ئالغىلى كىرگەن چاغلىرىمدىمۇ ياش يىگىتلەر، تېخى چوڭ بولغىنىنى تويمىغان دادامدەك ئادەملەرمۇ كەينىمگە كىرىۋالىدىغان، مۇنۇ ئىككىسىمۇ ئەگىتمە گەپلەرنى قىلغىلى تۇردى، مېنى ئىندەككە كەلتۈرىمىز، دەپ ئويلاۋاتسا كېرەك، نۇرغۇن ئاياللارنى ئىندەككە كەلتۈرۈپ دەندەپ قالغاندۇ، شۇنىڭ مەستلىكى تۇتۇۋاتقاندۇر بەلكىم. بۇلاردا نېمە گۇناھ، ھەممە گۇناھ بۇلارنى دەندىتىپ ـ ئۆگىتىپ قويغان ئاياللاردا، شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايدۇ ... ئادەملەر ھاياتىدىكى چوڭ ئىشلارنىڭ بىرى باشقىلاردىن ھۇزۇر تەلەپ قىلىش، لەززەتلىنىش، ئۇنىڭغا ئىنتىلىش. بۇ ئىنسانىنىڭ تەبىئىتى بولسا كېرەك. مېنىڭدىمۇ مۇشۇنداق ئىنتىلىش ھەتتا ئىپپەت ـ نومۇسۇمنى تۆكۈش بولغانغۇ ... ئۇنىڭ ئاچچىق ساۋىقى يادىمدا. ھەممە گەپ ئۆزۈڭدە ئىكەن. ئۇ كوچىغا بىر كىردىم، ئەمدى كىرمەيمەن. مۇنۇ ئىككىسى ماڭا گەپ قىلمىسا بولاتتىغۇ، ھەي، گەپ قىلىدۇ تايىنلىق.

— ئالما يەڭە!

ئۆز خىيالىغا بېرىلىپ كەتكەن ماھىنۇر چۆچۈپ كەتتى ـ دە، ئۇياققا بۇرۇلۇپ قارىدى. ئۇنىڭ ئويلىغىنى توغرا چىققانىدى. ئۇلارنىڭ بىرى ئىككى تال ئالمىنى تەڭلەپ تۇراتتى.

— رەھمەت.

— رەھمىتىڭىز نېمىسى؟

— ئالما يېمەيمەن.

— ئىلىلىقلار ئالما ئارىسىدا چوڭ بولىدۇ، ئالما يېمەيدىغان ئىلىلىق بارمۇ؟ زىيان قىلمايدۇ.

— ئالما ئىلىنىقلار تۇرماق، باشقا يەرلىككلەرگىمۇ زىيان قىلماس.
— ئۇنداق بولسا نېمىشقا ئالمايسىز؟
— يېگۈم يوق.
— ناھايىتى غەمكىن ئولتۇرىسىز، سىزگە قاراپ ئىچىمىز پۇشۇپ كەتتى، پاراڭلىشىپ ئولتۇرايلى.
— خاپا بولماڭ، تاۋىم يوق.
— ئۇنىڭ دورىسى بار.
— نېمە؟
— پاراڭ، چاقچاق، كۈلكە.
ماھىنۇر بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۈلۈمسىرەپ قويدى. بىراق تەڭلەنگەن ئالمىنى ئالمىدى.
— جاھىل قىز ئىكەنسىزا، ئۈرۈمچىگە تۇغقان يوقلاپ ماڭدىڭىزمۇ ياكى كۆرۈپ، ئوينىپ كېلەي دەپمۇ؟
«مانا بۇ ئىچكىرىلەپ بېرىلىۋاتقان سوئاللار مېنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ باشلىنىشى» دەپ ئويلىدى ئۇ.
— ئويناپ كېلىدىغانغا كىمنىڭ چولىسى، ھەدەمنىڭ ئوغلىنىڭ سۈننەت تويىغا كېتىپ بارىمەن.
— ھەدىڭىز نەدە تۇرىدۇ؟
— شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا.
— ھە، مۇنداق دەڭ، ئوقۇتقۇچى ئىكەن ـ دە، ئەمما چىرايىڭىزدىن خۇشاللىق ئىشقا ماڭغاندەك قىلمايسىز؟
— ئېيتتىمغۇ، تاۋىم يوق دەپ!
ماھىنۇرنىڭ ئاۋازىنى كۈتۈرۈپ ئېيتقان ئاخىرقى جاۋابى ئىككىسىنى ئەزۋەيلەپ سوئال سوراشتىن توختىتىپ قويدى. ئەگەر ئۇلار سوئاللىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ھەدىڭىزنىڭ ئىسمى نېمە، دەپ سورىغان بولسا، ئۇ ئۆز مەھەللىسىدىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان سائادەت دېگەن قىزنىڭ نامىنى ئېيتماقچى ئىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ سوئاللىرى

ئۇ يەرلەرگىچە يېتىپ كەلمىدى. ماھىنۇرمۇ بېشىنى بۇياققا بۇراپ ئوچۇق دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ تۇرۇۋالدى. بىر تۇرۇپ ئۇ ئۆزىنىڭ قىلغىنىغا پۇشايمانمۇ قىلدى: «نېمانچىلا قوپاللىق قىلىپ كەتتىم؟ بەلكىم ئۇلارنىڭ مەن ئويلىغاندەك ئەسكى نىيەتلىرىمۇ يوقتۇر، بۇ بىللە يولغا چىققان سەپەرداشلاردا بولىدىغان نورمال ئىشتۇر. ‹سانىماي سەككىز دەپتۇ› دېگەندەك ئىش قىلىپ كەتتىممۇ نېمە؟ ... ئۇنچىلىك قوپاللىق قىلىپ كەتمەي، بۇگۈن بىر كۈن سىناپ باقاي، گەپ ـ سۆز، ھەرىكەتلىرىگە دىققەت قىلاي، مەن ئويلىغاندەك ئەسكى ئادەملەر بولسا، مۇشۇ جەرياندا بىلىنىپ قېلىشى مۇمكىنغۇ. راستتىنلا تۈزۈك ئادەملەر بولسا، تونۇشۇپ قالغىنىم ياخشى ئەمەسمۇ. ئۆزلىرىمۇ سودىگەرلەردەك قىلىدۇ. ئۈرۈمچىنىڭ ئەھۋالىنى، سودا ـ سېتىق ئىشلىرىنى ئالدىن بىلىۋالسام تەمتىرەپ قالمايمەن ـ دە. بەلكىم مېنىڭ ئورۇنلىشىشىمغا ياردىمىمۇ تېگىپ قالار.»

ئاپتوبۇس بىرلا ئاشخانىسى بار، ئاشخانىنىڭ ئالدى، ئىككى يېنى قويۇق سۆگەتلەر بىلەن ئورالغان خىلۋەت بىر يەرگە كېلىپ توختىدى. شوپۇر: تېزرەك تاماق يەڭلار، يېرىم سائەتتىن كېيىن ماڭىمىز، دەپ ئاشخانىنىڭ ئايرىم ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. كىشىلەر شوپۇرنىڭ ماشىنىنى مەشەدە تاماقلىنىشقا توختاتقانلىقىغا نارازى بولۇشتى. بىرلىرى: بۇ يەرنىڭ تامىقى ناچار، بىراق يېمەي ئامال يوق، دېسە، بىرلىرى: بۇ يەرنىڭ تامىقى بىزگە قىممەت، شوپۇرغا پۇلسىز، دېيىشتى. يەنە بىرلىرى: پۇلسىز تاماق بېرىشنىڭ سىرتىدا شۇنچە ئادەمنى مۇشۇ يالغۇز ئاشخانىغا ئېلىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئاشخانا خوجايىنى شوپۇرغا ئېسىل تاماكا، ھاراقلارنى بېرىدۇ، شۇڭا مەشەگە كېلىپ توختايدۇ، دېيىشەتتى. نارازى بولۇشسىمۇ، زارلانسىمۇ قورسىقى ئېچىپ كەتكەن ئادەملەرگە ھەم ناچار، ھەم قىممەت تاماقنى يېمەي ئامال يوق ئىدى.

ماھىنۇر بىر تەخسە لەگمەن بۇيرۇتۇپ، ئاشخانىنىڭ ئالدىدىكى ئۇستەللەرنىڭ بىرىدە ئولتۇردى. ھېلىقى ئىككىسىمۇ كۆلۈشۈپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرۇشتى ۋە ئوبدانىراق تونۇشۇپ قويايلى، دەپ يەنە سوئال سوراشقا باشلىدى. سوئاللار ماھىنۇرنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقى، ئاتا - ئانىسىنىڭ كىملىكى، ئۆيىنىڭ قەيەردىلىكى، ئۇرۇمچىگە بۇرۇن بارغان - بارمىغانلىقى ھەققىدە سورالماقتا ئىدى. بۇ ئىككىسىمۇ ئانچە چوڭ ئادەملەر بولماي، ئوتتۇز بەش - ئوتتۇز ئالتە ياشلار چامىسىدىكى بىرى ئات يۈزلۈك، ئېگىز بويلۇق، چېقىر كۆزلۈك، يەنە بىرى ئوتتۇرا بويلۇق، قاش - كىرپىكىنىڭ ئانچە تايىنى بولمىسىمۇ، ئىللىق چىراي كىشى ئىدى. ئات يۈزلۈكى تامىقىنى يەپ بولۇپلا پۇل تۆلەشكە ماڭغانىدى، ماھىنۇرمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى. بىراق، ئۇ ئۈچ كىشىنىڭ پۇلىنى تۆلىۋەتتى. ماھىنۇر نارازى بولدى:

— نېمىشقا ئۇنداق قىلىسىز؟

— سىز قىزىقلا قىز ئىكەنسىزغۇ، سەپەر ئۈستىدە مۇنداق ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ.

— ئۆزۈمنىڭكىنى ئۆزۈم تۆلىمەمدىم؟

— مۇنداق دەڭە، مەن تېخى ئۈچىمىزنىڭكىنى تۆلىۋېتەي دەۋاتامدىكىن، دەپتىمەن، ئادەمگەرچىلىكىڭىز قالتىس ئىكەن جۇمۇڭ.

ماھىنۇر ئۈنچىقمىدى، بىراق قىزىرىپ كەتتى.

شوپۇرنىڭ ئاشخانىدىن چىقىشى بىلەن كىشىلەر ئاپتوبۇسقا يۈگۈرۈشتى. ئاپتوبۇس ئوت ئېلىپ قوزغالدى ۋە چوڭ يولغا چىقتى - دە، ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى. ماھىنۇر ئاۋۋالقىدەك قورۇنۇپ كەتمەي، ئەندىشىدىمۇ بولماي، ئىككىسى بىلەن ئۇچۇق - يورۇق ھالدا پاراڭلىشىپ ئولتۇردى. ئەمما سىر بەرمىدى. باشقىلارنىڭ گېپىگە ئەمەس، ئەمەلىيىتىگە ئىشىنىش كېرەك. سەپەر ئۈستىدە تونۇشۇپ قالغان بۇ ئادەملەرنىڭ قانداق

ئادەملىكى، كۆڭلىدە نېمە ئويلارنىڭ بارلىقى ماھىنۇرغا تېخى ئايان بولغىنى يوق. ئادەم ئۆزىنى ھەمايە قىلىشى، قوغدىشى ئۈچۈن تەمكىن بولۇشى، ئويلاپ ئىش قىلىشى كېرەك ـ دە. يېنىكلىك قىلىش، ئويلىماي ئىش كۆرۈشنىڭ قانداق ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى پەيدا قىلىدىغانلىقىنى ئۇ ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئۆز يۇرتى، ئۆز مەھەللىسىدە ئەمەس، سەپەردە. تېخى ھېچكىمنى تونۇمايدىغان ياقا يۇرتقا كېتىپ بارىدۇ.

ئۇلار كۆز باغلىناي دېگەن چاغدا قونالغۇ جاي ــ شىخوغا يېتىپ كەلدى. كىشىلەر ياتاق بېلىتىنى بۇرۇنراق ئېلىۋېلىش ئۈچۈن ئاپتوبۇستىن ئالدىرىشىپ چۈشۈشكە باشلىدى. ماھىنۇرمۇ چۈشكەنلەر بىلەن بېلەت ئېلىشقا ماڭغانىدى، ھېلىقى ئىككىسى ئۇنى چاقىرىۋالدى.

ــ ماھىنۇر، نەگە ئالدىرايسىز؟

ــ ياتاق بېلىتى ئېلىۋالاي.

ــ يۇرۇڭ، ــ دېدى ئېگىز بويلۇقى، ــ بۇ يەردە شەخسلەرنىڭ ياتاقلىرى كۆپ، شۇلارنىڭكىدە ياتىمىز.

ــ شۇلارنىڭكىدە ياتىمىز؟

ــ ھەئە.

ــ نېمىشقا؟

ــ ھۆكۈمەتنىڭ مېھمانخانىلىرى پۇل ئېلىشنىلا بىلىدۇ، يولۇچىلار بىلەن كارى بولمايدۇ.

ــ مەيلى ئەمەسمۇ، بىر كۈنگە نېمە بولاتتى، كۆپچىلىك بىلەن بىللە بولغىنىمىز ياخشى.

ــ بۇ يولدا بىز كۆپ ماڭغان، سىز بىلمەيسىز، ــ دېدى ماھىنۇرنىڭ ئىككى بىلىكىنى ئىككىسى تۇتۇپ، ــ شەخسلەرنىڭ ياتاقلىرىدا ئاچچىق دەملەنگەن چاي، پۇت ـ قولىڭىزنى يۇيىدىغان ئىسسىق سۇ تەييار، نېمە دېسىڭىز، شۇنى دەرھاللا تەييار قىلىدۇ، ياخشى تاماق يەپ، ئازادە دەم ئالىمىز، سەھەردە ئۆزلىرى

ئويغىتىپ قويىدۇ، — ئۇلار بىرىنىڭ سۆزىنى تۈگىمەيلا ئىككىنچىسى سۆز باشلاپ، ماھىنۇرنى سۆرەپ دېگۈدەك ئېلىپ ماڭدى. ماھىنۇرنىڭ بىردىنلا غەزىپى ئۆرلەپ، قولىنى سىلكىپ بوشىتىۋالدى.

— مەن ئالىممۇ، ئىككىڭلار بۆلۈپ يەيدىغان! ئېيتىڭلارا، قايسىڭلار بىلەن ماڭاي؟

— بىز سىزنى ياخشىراق دەم ئالدۇرايلى دەۋاتىمىز، يولدا چايقىلىپ، چارچىدىڭىز ...

ماھىنۇر: «نېمانداق قىلىدۇ مۇنۇ نېمىلەر ئادەمنى ئالداپ» دەپ ئويلىدى ـ دە، كۆز ئالدىغا نېمە دېسە ماقۇل دەيدىغان، باشلىغان شەخسىي ياتاقلارغا ماڭىدىغان ئاياللار كېلىپ، ئۇنى قورقۇنچ باستى ۋە بەدەنلىرى شۈركۈنۈپ كەتتى.

— ئۆزۈڭلار ياخشىراق دەم ئېلىۋېلىڭلار!

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، كۆزلىرىنى ئالايتىپ، كەينىگە ئىتتىك بۇرۇلدى ۋە بايا ئادەملەر ياتاق بېلەتتى ئېلىشقا ئالدىرىشىپ ماڭغان تەرەپكە يۈگۈردى. «ئادەملەر نېمە بولۇپ كەتكەندۇ ـ ھە، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — بۇلار بىر ئادەمنىڭ مەيلى بارمۇ، يوقمۇ دېمەي، قانداق ئايال بولسىلا بىز قاياققا باشلىساق، شۇ ياققا ماڭىدۇ، دەپ ئويلايدىكەن ـ دە. مېنىڭ باشتا ئويلىغىنىم توغرا ئىكەن، ئۇلارنىڭ قانداق ئادەملىكى، قانداق نىيەت بىلەن ماڭا ئالما تەڭلىگەنلىكى، تاماق پۇلىنى ئالدىراپ تۆلىۋەتكەنلىكى ئاشكارا بولدى. ماڭا تېخى ئىش بار ئىكەن ـ دە، ئۈرۈمچىدە مۇنداق كۆڭلى قارا بىزەڭلەر تېخىمۇ كۆپتۇر، ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىنمۇ ماڭا مۇنداق ئىشلار كۆپرەك يولۇقۇشى مۇمكىن. ئۈرۈمچىگە بارغىنىم بۇرنۇمدىن بۇلاق بولامدۇ نېمە ... ئىرادىلىك بولمىسام قەتئىي بولمىغۇدەك ... ئاھ خۇدا، مېنى نېمىلەر كۈتۈۋاتىدىغاندۇ؟»

9

ئۈرۈمچى ناھايىتى ئاۋات، ھەيران قالغۇدەك ئادىمى كۆپ شەھەر ئىكەن، ماھىنۇر ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ كوچىغا چىقىپلا شۇنى ھېس قىلدى. كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرغان تەييار تاماقلارنىڭ، مېۋە - چېۋىلەرنىڭ خىلمۇخىللىقى، يايمىلارنىڭ نۇرغۇنلۇقىدىن ئۇ داڭقېتىپ قالدى. ئوقەتچىلەرنىڭ ئۆز ماللىرىنى داڭلاپ ۋارقىراشلىرى، قارا ماشىنىلارنىڭ يۇقىرى ئاۋازلىق سىگناللىرى قۇلاقنى ياراتتى. بىر - بىرىنى بېسىشىپ، قوغلىشىپ يۈرگەن، يىرتىق، مەينەت كىيىملىك، يۈزلىرى شالتاق ئۇششاق باللار كىشىلەرنىڭ ئارىلىرىدا غۇيۇلداپ يۈرەتتى. ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن يول تېپىپ ماڭماقمۇ قىيىن ئىدى. ماھىنۇر كىمدۇر بىرسىدىن گۇاڭجۇدا ئادەملەر شۇنچىلىك كۆپكى، ئەگەر ئۇ يەرنىڭ ئادەملىرى توكۇرۇۋەتسە، بىزنىڭ يەرنىڭ ئادەملىرى ئۇلارنىڭ توكۇرۇكىنىڭ ئاستىدا قالىدۇ، دېگەن گەپنى ئاڭلىغانىدى. «ياق، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — گۇاڭجۇ تۇرماق، مۇنۇ ئۈرۈمچىنىڭ ئادەملىرى توكۇرۇۋەتسىمۇ، بىزنىڭ شەھەرنىڭ ئادەملىرى ئۇلارنىڭ توكۇرۇكىنىڭ ئاستىدا قالغۇدەك.»

ماھىنۇر بىتون ياتقۇزۇلغان ئېرىقنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ، ئۇياق - بۇياققا قاراپ: قاياققا ماڭسام بولار، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان سائادەتنى تاپالايمىكىن ياكى ئاۋال ئەرزانراق ياتاق تېپىۋالايمىكىن ... توۋا، بوراندا دومىلاپ يۈرگەن قامغاقتەك ھالغا قالدىما ... دەپ ئويلىدى ئۇ ۋە ئۆزىنى بارا - بارا يىغا تۇتۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى - دە، ماڭدى. ھېچقانچە ماڭمايلا تۆت كوچا ئېغىزىغا كېلىپ، ئەمدى قايسى كوچىغا كىرسەم بولار، دەپ يەنە تۇرۇپ قالدى. ئوڭ تەرەپتىكى كوچىغا بۇرۇلۇپ، ئىككى قەدەم مېڭىپ توختىدى، كەينىگە بۇرۇلۇپ،

كەلگەن كوچىسىغا قايرىلدى، لېكىن ماڭمىدى. ئۇنىڭدىن سەل نېرىدا ھاۋانىڭ ئىسسىقلىقىغا قارىماي كىرلىشىپ، يىرتىلىپ كەتكەن، ئالدى پېشىنىڭ يېرىمى يوق پاختىلىق چاپان كىيىۋالغان، چاچلىرى ئۆسۈپ كەتكەن، يۈزلىرى پاسكىنا، پاكارراق، ئون ياشلار چامىسىدىكى بىر بالا ماھىنۇرنىڭ ئەتراپىغا ئەنسىز بېقىپ، قاياققا مېڭىشىنى بىلەلمەي، تەمتىرەپ قالغانلىقىغا كۆز تىكىپ تۇراتتى. ماھىنۇر بالىنىڭ ئۆزىگە زەن سېلىپ تۇرغانلىقىغا دىققەتمۇ قىلمايتتى. ئاڭغىچە يوغان، ئېغىر سومكىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ ھېلىقى ئىككى سەپەرداشى يېتىپ كەلدى. ئۇلار قىزىرىپ تەرلەپ كەتكەن، يۈزلىرىدىن تەر تامچىلىرى چىپىلداپ ئېقىپ تۇراتتى. ماھىنۇر ئۇلارغا شىخودىن ئۈرۈمچىگە كەلگۈچە گەپمۇ قىلمىغان، قاراپمۇ قويمىغانىدى.

— بۇ يەرگە كېلىۋاپسىزغۇ، — دېدى ئوتتۇرا بويلۇقى، — چۈش بولۇپ قالدى، ئاۋۋال تاماق يەۋالايلى، يۈرۈڭ.

— رەھمەت، تاماقنى ھەدەمنىڭكىدىن يەرمەن، — ماھىنۇر سوغۇققىنا جاۋاب بەردى.

— ئۈرۈمچىگە بۇرۇن كەلمىگەن تۇرسىڭىز، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى، ھەدىڭىزنى قانداق تاپىسىز؟

— خەقلەردىن سورىمامدىم.

— ئەمىسە ئاۋۋال سىزنى ھەدىڭىزنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويايلى، — ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ قولى بىلەن كۆرسەتتى، — شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى دېگەن ئەنە ئاۋۇ دۆڭنىڭ كەينىدە، ئۇ يەرمۇ كاتتا شەھەر، كىرا ماشىنىسىدا ھازىرلا بارىمىز، يۈرۈڭ.

ماھىنۇر: بوپتۇ، ئاۋۋال شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى بولسىمۇ تېپىۋالاي، دەپ ئويلاپ، يېنىك سومكىسىنى كۆتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئىككى ماڭدام ماڭغانىدى، ھېلىقى بالا ئۇنى توختىتىۋالدى:

— ئۇياقتا ئەمەس، ئاچا، ماياقتا. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى بىلىمەن، يۈرۈڭ، مەن ئاپىرىپ قوياي.

ئېگىز بويلۇقى بالىغا ۋارقىرىدى:

— يوقال ھارىمى !

— يالغان ئېيتىۋاتىسەنغۇ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى دېگەن ماياقتا تۇرسا، بىلمەيدىغاندەك ئالداۋاتقىنىنى ...

ماھىنۇرنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلدى، كۆزلىرى ياندى، كىرپىكلىرى تىكلەشتى، غەزەپ بىلەن مۇنداق دېدى:

— مەن سىلەرنى بىر يۇرتلۇق ئىكەنمىز، ماڭا ياردەم قىلار، دەپ ئويلاپتىكەنمەن، تونۇگۈندىن بېرى نېمە قىلىۋاتىسىلەر ــ ھە ! مېنى ئادەمگەرچىلىكىڭىز قالتىس ئىكەن دەۋاتاتتىڭلار، سىلەرنىڭ قانداق ئىكەن؟ ... ئۇرۇمچىگە بىرىنچى قېتىم كەلگەن بىر ئاجىزنى ئالداشقا، قىلتاققا چۈشۈرۈشكە يۈزۈڭلار قانداق چىدىدى؟ قېنى سىلەردىكى ئادەمگەرچىلىك، ئىنساپ !

ئۇ شۇنداق دېدى ــ دە، قاپقارا كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ ئۆزىگە قاراپ تۇرغان بالا كۆرسەتكەن تەرەپكە تېز ــ تېز قەدەم تاشلاپ يۈرۈپ كەتتى. ھېلىقى ئىككىسى لاسسىدە بوشاپ: نەدىن پەيدا بولدى مۇنۇ شۇم، دەپ غودۇڭشىغىنىچە قالدى.

— ئاچا، ئۇلار كىم؟

— كەينىمگە كىرىۋالغان نەرسىلەر.

— قاراڭ، سىزنى ئالداۋاتقىنىنى.

ماھىنۇر بۇ ياقا يۇرتتا ئەمدى ئىنتايىن سەگەك بولۇشنىڭ لازىملىقىنى ھېس قىلىپ خىيال بىلەن كېتىپ باراتتى: مەن نېمە كويدا، ئۇلار نېمە كويدا، توۋا، ئادەملەرنى چۈشەنمەك ئەجەبمۇ قىيىن ئىكەنا، ئەمدى ئالدانمايمەن دەپ تۇرۇپ ئالدىنىپ قالىدىكەن كىشى. ئاشكارا تۇرماق، يوشۇرۇن ھالدىكى مۇتتەھەملىك، شەپقەتسىزلىك ھەتتا خۇشامەتچىلىكنى سېزىۋالغىلى بولىدىكەن، ئەمما ئالدامچىلىقنى سېزىۋالماق ئاسان ئەمەس ئىكەن. ھېلىمۇ ياخشى مۇنۇ زېرەك بالا ئۇچراپ قاپتۇ. بولمىسا ئۇلار مېنى قاياقلارغا ئەكېتەتتىكىن، قانداق ئاقىۋەتلەرگە قالاتتىمكىن؟ شۈكۈر خۇدايىم، شۈكۈر، بەختىم بار ئىكەن.

— ئاچا، ئاپتوبۇسقا چۈشسەك بىر ئالمىشىپلا شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتقا بىردەمدىلا بارىمىز، — دېدى بالا.

— ياق، ئۇكام، مەن ئالدىرىمايمەن، بازارلارنى كۆرۈپ ماڭايلى، ئىسمىڭ نېمە سېنىڭ؟

— سادىق.

— ئىسمىڭمۇ چىرايلىق ئىكەن.

— ئاچا، سىز ئۈرۈمچىنى كۆرمىگەنمىدى؟

— كۆرمىگەن، بىرىنچى قېتىم كېلىشىم، شۇڭا بازارلارنى كۆرۈپ ماڭايلى دەۋاتىمەن.

— ئۇنداق بولسا سىزگە بازارلارنى كۆرسىتىپ ماڭاي، — سادىق ماھىنۇرنى ئەگەشتۈرۈپ، ھەشەمەتلىك چوڭ ماگىزىنلارنى، ماگىزىنلار ئالدىدىكى، كوچىلارنىڭ دوقمۇشلىرىدىكى شەخسلەرنىڭ يايمىلىرىنى ئارىلاپ ماڭدى. ماھىنۇرمۇ پەيتنى ئۈتكۈزۈۋەتمەي، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىنلارنىڭ، شەخسىي ئۇششاق تىجارەتچىلەرنىڭ يايمىلىرىدىكى ھەر خىل ماللارنىڭ باھالىرىنى سوراپ ماڭدى. شۇ جەرياندا بىرىنچى قېتىم دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىنلارنىڭ ماللىرىغا قارىغاندا، ئۇششاق تىجارەتچىلەرنىڭ قوللىرىدىكى ماللارنىڭ ئەرزانلىقىنى ھېس قىلدى. كوچىلاردا ئادەم توگول، كىچىك ماشىنىلارمۇ ھەددى - ھېسابسىز نۇرغۇن ئىدى. چىرىغى بار دوقمۇشلاردا قىزىل چىراغ يانسا، گويا كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە نەچچە ئونلىغان ماشىنىلار قاتارلىشىپ تۇرۇپ كېتەتتى. كوچىنىڭ بۇ يېقىدىن ئۇ يېقىغا ئۆتۈش ئۈچۈن خېلى ۋاقىت ساقلاپ تۇرۇشقا توغرا كېلەتتى. ماھىنۇرنىڭ ئىككىنچى ھېس قىلغان نەرسىسى ئۆز شەھىرىدىكى ئادەملەردەك بۇ يەردە لاغايلاپ يۈرگەن بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. ھەممىلا ئادەمنىڭ قەدەملىرى ئىتتىك، ئالدىراش ئىدى. ئۆز مەھەللىسىدىكىدەك تام يۆلەپ، قورۇق پاراڭ بىلەن ئولتۇرىدىغان ياشلارنى ئۇچراتمىدى.

— بۇ يەرمۇ چوڭ بازار بولىدىغان يەر، — دېدى سادىق مېڭىشتىن توختاپ، — ئارىلامسىز؟
— بۇ يەرنى نېمە دەيدۇ؟
— دۆڭكۆۋرۈك.
— بۇ يەرنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان.
— بۇ يەردە توخۇنىڭ سۈتىدىن باشقا ھەممە نەرسە تېپىلىدۇ، كونا ـ يېڭى كىيىم ـ كېچەك، يەل ـ يېمىش، مەنپەزە ـ ناۋات، سەي ـ كۆكتات، قوغۇن ـ تاۋۇز، سېرىق ئاش ـ لەڭپۇڭ، گۆش ـ ماي، ساتىراشخانا، ئاشخانا، موزدۇزخانا، ماشىنىچىخانا، شەخسلەرنىڭ ئەرزان باھالىق ياتاقلىرى ھەممىسى بار. يېرىم كېچىگىچە تاقالمايدىغان ماگىزىن، ئاشخانىلارمۇ بار. قىرىلار بۇ يەرنى ئەۋلىيالارنىڭ قەدىمى تەگكەن يەر دەيدۇ. پەخەس بولمىسىڭىز بۇ يەردە ئەسكى ئادەملەرمۇ كۆپ.
ماھىنۇر كىچىككىنە بالىنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان گەپلەرگە، بىلىدىغان نەرسىلىرىنىڭ كۆپلۈكىگە، گەپلىرىنىڭ راۋان، ئىدىتلىقلىقىغا ھەيران قالدى ۋە ئۆزىنى تەقدىرنىڭ بۇ بالىغا ئۇچراشتۇرۇپ قويغانلىقىغا ئىنتايىن خۇشال بولدى. ئىككىسى بازارنىڭ ئىچىگە كىرىپ، بۇياقتىن ئۇياققىچە ئارىلاپ چىقتى. ئۇ سادىقنىڭ دېگەنلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، كۆرگەن نەرسىلىرىنىڭ باھاسىنى زېرىكمەي سورىدى. ئۇ يەردىن قايتىپ چىقىپ تۇرلۇك ماللار ماگىزىنىنىڭ ئالدىدا توختىدى.
— ئۇكام، — دېدى ماھىنۇر سادىققا قايرىلىپ، — ماڭا مەشەدىن ئەرزانراق بىر ياتاق تېپىپ بەرسەڭ؟
— نېمە، سىز شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتقا چىقمەن دېگەنغۇ؟
— كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈپ قالدىڭ، ساڭا راستىنى ئېيتاي، مەن ئۇرۇمچىگە ھەددىمنى كۆرگىلى كەلمىگەن، ئوقەت قىلغىلى كەلگەن، ئاۋۋال ياتاق تېپىۋالاي، ھەددىمنى كېيىنرەك ئىزدەپ تېپىۋالسامۇ بولىدۇ.
— مۇنداق دەڭە، بۇ يەردە پۇلنى ئاز ئالىدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ،

تۆڭگانلارنىڭ شەخسىي ياتاقلىرى بار، ياراتسىڭىزلا. يوروك ئەمىسە، مۇشۇ چوڭ يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى تار كوچىلاردا ياتاقتىن تولا نىمە يوق.

سادىق ماھىنۇرنى بىر تار كوچىغا باشلاپ كىردى. كوچىدىن بەتبۇي پۇراق گۇپۇلدەپ تۇراتتى. بۇنىڭدىن ھەربىر ئائىلىنىڭ يۇندى ـ چاقىنى كوچىغا ئاچىقىپ تۆكىدىغانلىقى، كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا كۆنۈپ كەتكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. ماھىنۇر سەسكىنىپ كەتتى ـ دە، ئۆز يۇرتىنىڭ ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى سۇپۇرۇلۇپ، سۇ چېچىپ تۇرىلىدىغان، قىسما ـ قىسما گۇللەرنىڭ ئىللىق پۇراقلىرى تارقالغان، قويۇق دەرەخلىك پاكىز كوچىلىرىنى ئەسلەپ چوڭقۇر تىندى.

ئۇلار جىگەر رەڭ سىرلانغان، ئەمما ھازىر سىرلىرى كۆچكەن تۆمۈر دەرۋازا ئالدىغا كەلدى ـ دە، ھويلىغا ئاستا كىردى. ئۇدۇلدىكى ئۆيدىن بەستلىك، چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرى يېنىپ تۇرىدىغان بىر ئايال چىقتى. ياتاقخانا خوجايىنى شۇ بولسا كېرەك، ماھىنۇر ئۇنىڭغا قاراپ سەل ئەيمىنىپ قالدى. ئۇ بۇغداي ئۆڭ يۈزى گۆشلۈك، قاڭشارلىق بۇرنىنىڭ ئىككى تەرىپىدە قوناقچىلىق قارامتۇل قاپارتقۇسى بار، ئۇزايىدىن قوپاللىقى بىلىنىپ تۇرىدىغان، ئۇچىسىدىكى كۆك كۆڭلەكنىڭ ئۈستىگە كىيىۋالغان قارا جىلىتكىسى مايلىشىپ پارقىراپ كەتكەن، قىرىق، قىرىق بەش ياشلار چامىسىدىكى ئايال ئىدى.

— خوش، سىلەرگە ياتاق لازىمما؟

— ھە، ھەئە ... ماڭا ... لازىم، — ماھىنۇر دۇدۇقلاپ جاۋاب بېرىۋىدى، خوجايىن ئايال:

— قورقما، ھۆكۈمەت تىزىمغا ئالغان، باج تۆلەۋاتقان ياتاقلار بۇ، يا مەندىن قورقۇۋاتامسەن؟ — دېدى.

— ياق، ياق، — ئۇنىڭ بىر كۆرگەن ئادەمنى «سەنلەپ» كېتىشى ماھىنۇرغا بىر قىسما تۇيۇلدى.

— بۇ ناچار ياتاق، ئەمما باھاسى ئەرزان، چىرايىڭغا تۇشلۇق

ئېسىلراق ياتاقتا ياتاتتىڭمۇ يا؟

— مەن ياتاق تاللىمايمەن.

— ئەمىسە، ماۋۇ چەتتىكىسىدە يات، ئايالالار ياتىقى ئاشۇ. ماۋۇ بالا نېمەڭ بولىدۇ؟

— ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ، كوچىغا چىقىپلا تونۇشۇپ قالدىم، مېنى مەشەگە ئۇ ئەكېلىپ قويدى، ئاق كۆڭۈل بالا ئىكەن.

— بۇنداق شۇملارنىڭ ياخشىسىمۇ بارمىكەن؟

ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزىگە ئېرەنمۇ قىلماي بالىغا بۇرۇلدى:

— رەھمەت ساڭا سادىق، — دېدى ئۇ سادىقنىڭ بېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاپ، — شۇنداق دېدىل، زېرەك بالا ئىكەنسەن، مە ئۇكام، ماۋۇ ئىككى سومنى خەجلە.

— رەھمەت، ئاچا، پۇلۇم بار مېنىڭ.

— ھازىرغىچە ماڭا سېنىڭدەك ياردەم قىلغان ئادەم يوق، مېنى ئەگەشتۈرۈپ يۈرۈپ كۆپ جاپا چەكتىڭ، — ماھىنۇرنىڭ بىردىنلا كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزلىرىدىن ياش ئەگىدى، — مە، ئاز كۆرمەي ئال ئاپئاق ئۇكام.

— ياق، ياق، ئالمايمەن، رەھمەت، — سادىق يانچۇقىغا زورلاپ سېلىنغان پۇلنى ئالدى ـ دە، ماھىنۇرنىڭ ئالدىغا تاشلاپ قويۇپ، يۈگۈرگىنىچە ھويلىدىن چىقىپ كەتتى. ماھىنۇر ئۇنىڭ كەينىدىن ۋارقىراپ قالدى:

— پات ـ پات كېلىپ تۇر، ئۇكام!

ماھىنۇر ئۆزى تۇيمىغان ھالدا تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇرغان خوجايىن ئايال كەينىگە ئاستا بۇرۇلدى ـ دە، ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ماھىنۇر يېنىك سومكىسىنى كۆتۈرۈپ، ئۇ كۆرسىتىپ قويغان ياتاققا كىردى. ياتاقتا ئۈچ ياغاچ كارىۋات بولۇپ، كىرلىشىپ كەتكەن نېپىز يوتقان ـ كۆرپە قالايمىقان قاتلاپ قويۇلغانىدى. ياتاقتىن زەي ھەم كىر پۇرىقى كېلەتتى، ئىسلىشىپ كەتكەن تام ـ تورۇسلاردا ئۆمۈچۈك تورلىرى ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئۇ سومكىسىنى تۈپا

بىسسىپ كەتكەن دېرىزىگە قويۇپ ئولتۇرۇۋىدى، كارىۋات غىچىرلاپ كەتتى. ئۇنىڭ غەمكىن ئۇچقۇنلار پىلدىرلىغان كۆزلىرى دېرىزىگە ۋە سۇنۇق كۆزنەك ئارقىلىق ھېلى ئۆزى بېسىپ كىرگەن كۆرۈمسىز، كىچىككىنە قورۇغا تىكىلدى. ئارىدىن بەلكى ئىككى - ئۈچ مىنۇت ئۆتكەندۇ، ئۇنى ئاستا - ئاستا غېرىبلىق باسقىلى تۇردى ۋە قايرىلىپ تۇرىدىغان، تېخى قۇرۇمىغان كىرپىكلىرىگە يەنە ياش تامچىلىرى ئىلىندى. ئۇ ئۆزىنىڭ قاڭقىپ، تەمتىرەپ يۈرگەن قىسمىتىدىن بىر تۇرۇپ ھەيران بولسا، بىر تۇرۇپ قايغۇرماقتا ئىدى. ئادەمنىڭ بېشىغا كەلمەيدىغان كۈن يوق، ئۇنىڭ بۇ كۆز كۆرمىگەن، تونۇشسىز شەھەرگە كېلىپ يىرگىنچلىك ياتاقلاردا ئاجىز بەندىلىك سۈپىتى بىلەن مۆڭگىنىپ، تېڭىرقاپ ئولتۇرۇپ قېلىشلىرىنى كىم ئويلىغان؟ ... ئۆمۈر يولى بىر ئويلىساڭ ناھايىتى يورۇق، پارلاق، ئىشەنچلىك، بىر ئويلىساڭ ئەندىشىلىك، ئۈچى كۆرۈنمەس قاراڭغۇ ئىكەن. بۇ يولدا مەيلى ئۆرە، مەيلى ئۆمىلەپ يۈرگۈچىلەرنىڭ قانچىسى ئۆزىدىن رازى بولغاندۇ؟ ئادەملەر غەم - قايغۇ، ئەندىشىسىز، ئازاب چەكمەيدىغان ئۆمۈرگە، زوق ئەيلىگۈدەك گۈزەل تۇرمۇشقا، كۆڭۈل ئارامىنى تەمىن ئېتىپ تۇرىدىغان شارائىتقا قاچان ئېرىشىدىغاندۇ، نېمىشقا خالىغان ئىشنى ئىشەنچلىك قىلالمايدىغاندۇ؟ ... مۇشۇمۇ ياشاش بولدىمۇ؟ ...

ماھىنۇر خۇددى بىرسى تىكلەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويغاندەك كۆز ياشلىرىنىمۇ سۈرتمەي، قىمىر قىلماي، خىيالىي گەۋدىدەك تىۋىشسىز ئولتۇراتتى، كىرپىكىگە ئىلىنغان ياشلىرى مەڭزىگە تېمىپ چۈشمەكتە ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاچچىق شامالدا پۇلاڭلاپ يۈرگەن رەزگى يوپۇرماقتەك ھالىغا ئېچىنماقتا ئىدى. ھەي تەقدىر - ھەي تەقدىر، ئادەملەرنى نېمانچە بوزەك قىلىدىغانسەن، ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىدىغان، مېھرىبانلىق بىلەن بېشىنى سىلايدىغان بىرەر ئادەم بارمىدۇر؟

شۇ تۇرقىدا، ماھىنۇرنىڭ سادىق ئىسىملىك بالىغا دېگەن گېپىدىن، ئۇنىسىز يىغىسىدىن، ئېچىنىشلىق ھالىدىن ھەرقىسما ئويلارغا چۆككەن خوجايىن ئايال تاپىسىدا سالپىيىپ ئولتۇراتتى. ئۇ بۇرۇنقى قىسمەتلىرىنى ئەسكە ئېلىپ، ئۆزىنىڭ قىز چېغىدا يولۇققان ئىشلىرىغا مۇنۇ ياش چوكانمۇ يولۇققانمىدۇ ياكى باشقا سەۋەبلەر بىلەن بۇ يەرگە قېچىپ كەلگەنمىدۇ، دېگەن گۇمانلاردا بولۇۋاتاتتى. «پات - پات كېلىپ تۇر ئۇكام، دېگىنىمگە قارىغاندا، — دەپ خىيالغا كەتتى ئۇ، — ئۇ بۇ ياتاقتا خېلى ئۇزاق تۇرىدىغاندەك قىلىدۇ. سادىق دېگەن بالىنىڭ بېشىنى سىلاپ يىغلاپ كەتكىنىگە قارىغاندا، كۆڭلى يۇمشاق، كۆكسىدە ئىمانى بار نازۇك چوكاندەك قىلىدۇ. بۇ مايماق دەسسەيدىغان ئەسكى چوكان ئەمەس، ئەسكى ئادەمنىڭ كۆزىدىن ئاسانلىقچە ياش چىقمايدۇ. ئۇزايىغا — روھىي ھالىتىگە قارىغاندا ناھەقچىلىككە ئۇچرىغاندەك، دەردى باردەك تۇرىدۇ. نەچچە يىگىتنى داغدا قويغۇدەك قاملاشقان، چىرايى پاكىز، مۇلايىم ئىكەن، توۋا خۇدايىم، خوتۇنلاردىن ئۇزاق يىل بىللە ئۆتۈۋاتقان، ئارىلاشقانلىرىم بار، ھېچ يېقىنلىشالمايمەن، كۆز ئالدىمدا ئۇلار سوغۇق پېتى تۇرىدۇ، ماۋۇ بىر كۆرگەن چوكان تەكتىنى بىلمەي تۇرۇپلا كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈپ مېھرىم قوزغىلىپ قېلىۋاتىدا ...»

خوجايىن ئايال ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ ھويلىغا چىقتى. كەچ كىرىپ قالغان بولۇپ، كۈننىڭ ئولتۇرۇپ كېتىشىگە بىر ئارغامچا بويى قالغانىدى. ھويلىدىكى بىر توپ قارىياغاچنىڭ شاخلىرى ئارىسىدا سانسىزلىغان قۇشقاچلار ئۇنى بېسىلماي ۋىچىرلاشماقتا ئىدى. تۆمۈر دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى ئەۋرەزدىن سېسىقچىلىق پۇراپ تۇراتتى. ئاشخانىچە ھويلىغا تۆت ئەر كىشى ياتاق سوراپ كىردى. خوجايىن ئايال ئۇلارنى بىر ياتاققا ئورۇنلاشتۇرۇپ، پۇلىنى ئېلىپ چىقتى - دە، ماھىنۇر ئولتۇرغان ياتاققا كىرىپ كەلدى. ماھىنۇر ئۇنىسىز يىغىدىن توختاپ، كۆز

ياشلىرىنى سۇرتۇپ، ئۆزىنى بىرقۇر ئوڭشاپ، غىچىرلاپ تۇرىدىغان ياغاچ كارىۋاتتا غېرىبسىنىپ ئولتۇرغانىدى. بۇ هالنى كۆرۈپ خوجايىن ئايالنىڭ يۈرىكى سىقىلغاندەك بولدى ـ دە، ئۇنى ئۇنىمىغىنىغا قويماي ئۆيگە باشلاپ چىقتى.

خوجايىن ئايال تۇرىدىغان ئۆي ئىككى ئېغىزلىق بولۇپ، دالان ـ ساراي ئىدى. دالان سۇپىلىق، سۇپا ئۈستىگە لىققىدە قىلىپ كۇچارنىڭ تېكىمەت كىگىزلىرى سېلىنغان، تۆردىكى ئۇستەلگە چىنە ـ قاچىلار تىزىپ قويۇلغان، ئۇستەلنىڭ يېنىدىكى ئالدى تۆمۈر بىلەن قاپلىنىپ گۈل چېكىلگەن ساندۇقتا يوتقان ـ كۆرپىلەر تىزىلغان بولۇپ، ئۇستىنى سېرىق يۇڭ ئەديىال بىلەن ياپقان ۋە ئۇنىڭ ئۇستىگە يوپۇرماقلىق قىزىل گۈل كەشتىلەنگەن ياستۇقلار تىكلەپ قويۇلغانىدى. پەستە — ئىشىكنىڭ ئۇدۇلىدا بىرى يوغان، بىرى كىچىك ئىككى قازان ئېسىلغان ئوچاق، ئوچاقنىڭ يېنىدا ياسىلىشى قوپال، كۆك سىرلانغان ئىشكاپ، ئۇنىڭدا كۇندە ئىشلىتىپ تۇرىدىغان چىنە ـ قاچا، چۆمۈچلەر تۇراتتى. ماهىنۇر ئۆي بىساتلىرىنىڭ كىرلىشىپ ـ قارىداپ قالغانلىقىنى بايقىدى. ئۇ ساراي ئۆيىنى كۆرەلمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئىشىكى يېپىق ئىدى.

هەر ئىككىسى سۆزسىز، تېخى گەپ ئېچىلغىنى يوق. خوجايىن ئايال جوزا قويۇپ، داستىخان سالدى. ئۇ خۇددى ئەتىۋارلىق مېھمان كۈتۈۋاتقاندەك داستىخان ئۇستىنى مېۋە ـ چېۋە، تاتلىق ـ تۈرۈملار بىلەن تولدۇرۇۋەتتى ۋە چىنىلەرگە ئاچچىق دەملەنگەن چاي قۇيدى.

— قېنى، جوزىغا كەل، — دېدى خوجايىن ئايال يوغان، گۆشلۈك قولى بىلەن چاينى سۇنۇپ، — ئەمدى پاراڭلىشىمىز، مۇڭدىشىمىز، خوش، ئۆزۈڭ نەدىن كەلدىڭ؟

— غۇلجىدىن.

— ئېتىڭ نېمە؟

— ماهىنۇر.

— ھە، ماھىنۇر، مىنىڭ ئېتىم بەختىخان، قېنى چاي ئىچ، ئۇسساپ كەتكەنسەن، لەۋلىرىڭ قۇرۇپ كېتىپتۇ.

ماھىنۇر يېرىم كوْن بازار ئارىلاپ يۇرۇپ، راستىنىلا ئۇسساپ لەۋلىرى گەز باغلاپ كەتكەنىدى، شۇڭا ئىككى ـ ئۇچ چىنە چاينى قۇرۇقلا ئىچىۋەتتى.

بەختىخان ئۇنىڭ چىنىسىگە چاي قۇيۇپ سورىدى:

— بايقىشىمچە چوكاندەك قىلىسەن؟

— ھەئە.

— ئۇرۇمچىگە نېمىگە كەلدىڭ؟

— ئوقەت قىلغىلى.

— ئوقەت قىلغىلى؟

ئۆز يولۇمنى ئۆزۈم تاپاي دەپ ...

— ئېرىڭچۇ؟

— ئېرىم يوق، ئاجرىشىپ كەتكەن.

— تەنھامۇسەن؟

— ئاتا ـ ئانام ئۆلۈپ كەتكەن، ھەدەم، ئىنىم ئۇچىمىز قالغان، ھەدەم بىلەن پېتىشالماي، ئۆز كۈنۈمنى ئۆزۈم ئالاي، دەپ كەلدىم، ئەمدىكى تەقدىر ـ قىسمىتىم نېمە بولىدۇ بىلمەيمەن، — ئۇنىڭسىزمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ ئاران تۇرغان ماھىنۇرنى يىغا تۇتتى ـ دە، يەنە تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى. بۇ ئۇنىڭ باياتىن بېرى بىر سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئۇچىنچى قېتىم يىغلىشى ئىدى.

— ئۇرۇمچىدە ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭ بارمۇ؟

— يوق.

— بىر يەردىن بىر يەرگە بارساڭ، ئۇ يەردە ساڭا قۇچاق ئاچىدىغان ئۇرۇق ـ تۇغقىنىڭ، يېقىنىڭ بولمىسا، غېرىبسىنىسەن، غەم باسىدۇ، — دېدى ئۇ ۋە مەدەت بېرىپ، — سەن بۇ شەھەرگە غېرىب ـ مۇساپىر بولغىنىڭ بىلەن مىللەتكە مۇساپىر ئەمەسسەن، مەشەدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ھەممىسى ئۆز

قىرىندىشىڭ، كۆڭلۈڭنى بۇزما، ئۇرۇق ـ تۇغقىنىڭ بولمىسا، مانا مەن تۇغقان ساڭا، سېنى ھېچكىم تاك ئېتىپ چىكەلمەيدۇ. ساڭا ئوخشاش يىراق يەرلەردىن كېلىپ ئەرزان ياتاقلاردا يېتىپ ـ قوپۇپ ئوقەت قىلىۋاتقان ئاياللار كۆپ بۇ يەردە، قىزلارمۇ بار تېخى، يۈرىكىڭنى توم تۇت، قورقما ئۇكام.

غېرىبسىنىپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ تۇرغان ئادەم ئۇچۇن ئىككى ئېغىز ياخشى گەپ ۋە مەدەت گويا ئاغرىققا بېرىلگەن شىپالىق مەلھەم. تەسەللىگە ئېرىشىشمۇ ئۆرلەپ تۇرغان ھەسرەت ـ ئەلەمنى باسىدۇ، كۆڭۈلنى ئاچىدۇ. ماھىنۇر ئۆكسۈپ، تۇمانلىشىپ تۇرغان كۆڭلىنىڭ ئاستا ـ ئاستا يورۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. ئۇ كۆڭلىگە پۈككەن نىيەتلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا ئۇرۇمچىگە كەلگەن بىرىنچى كۈنىلا ئويلىمىغان ھالدا كۆيۈمچان بىر مەدەتكارغا، تىكەندەك يالغۇزلۇقىغا باشپاناھ بولغۇچىغا ئىگە بولماقتا ۋە بۇنىڭدىن سۆيۈنمەكتە ئىدى. «خۇدايىمنىڭ ماڭا ئىچى ئاغرىغان ئوخشايدۇ، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — ھە دېگەندىلا ھېلىقى ئاق كۆڭۈل بالىغا، مۇنۇ مېھرىبان ئايالغا ئۇچرىدىم، يۈرىكىم ئورنىغا چۈشتى.» شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ قورسىقىنىڭ ئېچىپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ، سۇندۇرۇلۇپ ئالدىغا قويۇلغان نانغا قول ئۇزاتتى.

— ئوقەت قىلغىلى كەپسەن، ئەھۋالدىن قارىغاندا، بۇ يەردە ئۇزاق تۇرۇپ قالىدىغان ئوخشايسەن، — دېدى خوجايىن ئايال ۋە ئۇنى تېخىمۇ خاتىرجەم قىلىپ قوشۇپ قويدى، — ساڭا ئايرىم ياتاق بولمىسا بولمايدۇ، بۇلۇڭدىكى ئۆينى تۈزەشتۈرۈپ بېرەي، شۇنىڭدا يات، قانداق دەيسەن؟

— شۇنداق قىلسىڭىزغۇ خويما ياخشى بولاتتى، — ماھىنۇر كۈلۈمسىرىدى.

ئىككىسى چاي ئىچىشىپ، پاراڭ بىلەن خېلى ئۇزاق ئولتۇردى. ماھىنۇر بۇ تەلەتى سۆرۈن، قوپال خوتۇننى ياخشى كۆرۈپ قالدى. بەختىمخان داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ پولۇ

ئېتىشكە تۇتۇش قىلىنۇدى، ماھىنۇر ئۇنىمىدى. بىر تەرەپتىن پۇلۇنى كۆڭلى تارتمىدى، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇ خىجىلمۇ بولۇۋاتاتتى.

— ئەمىسە ھاردۇق ئېشى ئېتىپ بېرەي، — دېدى ئۇ ۋە سۇيۇقئاش ئەتمەكچى بولۇپ، ئىشكاپىنىڭ ئاستىنقى تەكچىسىدىن قىزىرىپ پىشقان كىچىك تەڭنىگە ئۇن ئالدى. شۇ ئارىلىقتا ھويلىغا ياتاق سوراپ بىرنەچچە كىشى كىرىپ كەلدى. بەختىخان ئۇن يۇقى قولىنى قولتۇقىغا تىقىپ ئېرتقىنىچە سىرتقا چىقىپ كەتتى. ماھىنۇر دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، قولىنى يۇدى ــ دە، خېمىر يۇغۇرۇشقا كىرىشتى. ئۇ خېمىرنى قاتتىق يۇغۇرۇپ چەيلەۋاتقاندا، بەختىخان كىرىپ قالدى ۋە ئۇنىڭدىن خاپا بولدى:

— بىسوراق نېمە ئۇنداق ئىش قىلىسەن؟ سەن دېگەن مېھمان، ئۆت بۇياققا.

— سىز يېتىشەلمەيۋاتىسىز ...

— يېتىشەمەيدىغان ئىش نەدە، كىشىلەر ياتاق بارمۇ، دەپ كىرىپ تۇرىدۇ، ئۆينىڭ ئىشىمۇ پۈتۈپ تۇرىدۇ. ئەمما لېكىن، بۇ دۇنيانىڭ ئىشى تۈگىمەيدۇ، ئۇنى ھېچكىم تۈگىتەلمىگەن، بىزمۇ تۈگىتەلمەيمىز، ئادەم ئۆلگەندە ئارام ئالىدۇ، بولمىسا تىنچلىق يوق. ھە، راست ھېلىقى بالا كىم بولىدۇ؟

ماھىنۇر غۇلجىدىن كەلگۈچە ئىككى ئەسكىنىڭ ئۆزىنىڭ پېيىگە چۈشۈۋالغانلىقىنى، شىخوغا كەلگەندە، شەخسلەرنىڭ ياتىقىدا ياتىمىز، دەپ قولىدىن سۆرىگەنلىكىنى، ئۇلاردىن ئاران قېچىپ قۇتۇلغانلىقىنى، ئورۇمچىگە كېلىپ ئۇلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن يالغاندىن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىتا ھەدەم بار، ئۇنى ئىزدەپ تاپىمەن دېگەندە، بىز ئاپىرىپ قويايلى، سىز تېنەپ قالىسىز، دەپ باشقا ياققا ئېلىپ ماڭغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئالدىنىپ ئەگەشكەنلىكىنى، شۇ چاغدا سادىق ئىسىملىك، جول ـ جول كىيىملىك ئاشۇ بالىنىڭ تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېت ئۇياقتا ئەمەس، ماياقتا، دەپ ئۆزىنى ئەگەشتۈرۈپ

بۇياققا ماڭغانلىقىنى ۋە ئۆزى ھەقىقىي راست گېپىنى دېگەندە، مەشەگە باشلاپ كىرگەنلىكىنى، كېيىمى پاسكىنا ئەمما دىلى پاكىز ئۇ بالىغا تۈزۈكرەك رەھمەت ئېيتالمىغىنىغا ھازىر ئۆكۈنىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

— ئەسكى ئادەم جىق، — دېدى خوجايىن ئايال قىزىغان قازانغا ماي قۇيۇۋېتىپ، — بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا ئاز ئىدى، ھازىر جىقلاپ كەتتى. مەن مۇنداق تۇرغىنىم بىلەن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئويلايمەن. زامان تەرەققىي قىلسا بارغۇ، ياخشى ئىشلار، ياخشى نەرسىلەر بىلەن بىللە يامان ئىشلار، يامان نەرسىلەرمۇ تەڭ تەرەققىي قىلىدىكەن. بۇرۇن جاپا تارتىپ كۆتەك ھارۋىدا ئولتۇرغان چاغلاردا مىسالى ئەسكى ئادەم بىر بولغان بولسا، ھازىر ھۇزۇرلىنىپ ئاپتوبۇستا ئولتۇرغان چېغىمىزدا ئۇ ئون. بۇرۇن بىر توپلىمىنى بىر - ئىككى يىل كىيەتتۇق، ئەمما ئۇ قوپال، سەت تىكىلەتتى، ھازىر بىر توپلىمىنى ئاران ئىككى - ئۈچ ئاي كىيىمىز. ئەمما ناھايىتى ئەسكەتلىك، چىرايلىق تىكىلىدۇ. ھەممە نېمە، ئادەملەرمۇ جالىشىپ كەتتى.

قاراڭغۇ چۈشۈپ، ئۆيگە ئاڭلىنىپ تۇرغان قارىياغاچ شاخلىرىدىكى قۇشقاچلارنىڭ ۋىچىرلاشلىرى بېسىقىپ قالدى. كوچىلاردىن كېلىۋاتقان ۋاڭ - چۇڭ ئاۋازلارمۇ سۇسلاپ كەتتى. مانا شۇ چاغدا سۈيۈقئاش پىشىپ، چىنىلەرگە ئۇسۇلدى. ئۇنىڭ مەززىلىك پۇرىقى دىماغلارغا ئۇرۇلدى. شۇنداق بولسىمۇ، ماھىنۇر بىرلا چىنە ئىچتى. شۇنچە زورلاپ كەتسىمۇ، يېرىم چىنە ئىچىشكىمۇ ئۇنىمىدى. ئەمما، بەختىخان نان چىلاپ تۇرۇپ ئۈچ چىنە ئىچىپ توختىدى. ئۇنىڭ پېشانە، بۇرۇن ئۇچىلىرىدىن، قۇلاق چۆرىلىرى، ئېڭەكلىرىدىن تەر تامچىلىرى قۇيۇلۇپ كەتتى. ئاشنىڭ چۆپى نەچچە چوڭ چىنە ئىچكۈچە ئېزىلمىدى.

— خېمىرنى قالتىس يۇغۇرۇپسەن جۇمۇ، — دېدى بەختىخان گەپ باشلاپ، — مەنغۇ تاماق تاللىمايمەن، تاماق ئوخشىسا خۇشال

بولۇپ، ئوخشىمىسا خاپا بولىدىغانلاردىن ئەمەس، چۆپى رېزىنكىدەك تارتىشىپ تۇرامدۇ، تۇرۇپ قالغان شاپتۇلدەك ئېزىلىپ كېتەمدۇ، ئىچمۇ ئىچمۇ ئىچمۇ. قورساقتىن ئۆتكىنى ھېساب، خالاڭ ـ خۇتۇڭ تاماق يېگەن ئادەم چىڭ تۇرىدۇ، بەك تۇرىدۇ. خوش، بوگۇن مەن بىلەن قونۇپ قال. تېلىۋىزور كۆرىمىز، مۇڭدىشىپ ياتىمىز. ياق، دەمسىنا، سەككىز ياشلىق كەنجەم بار، مومىسىنىڭ ئۆيىگە قېچىپ توختىمايدۇ ھەم مەكتىپىمۇ ئۇ يەرگە يېقىن. ئېرىم شوپۇر، يولغا چىقىپ كەتسە، بەش ـ ئالتە كۈندە كېلىدۇ، يولغا تېخى تۈنۈگۈن چىقىپ كەتتى. كۆپ چاغلاردا يالغۇز ياتىمەن، جىن ـ پىن دېگەنگە ئىشەنمەيمەن.

چىنە ـ قاچىلار يىغىشتۇرۇلۇپ، يۇيۇلۇپ بولدى. ئاڭغىچە ئۇ ھويلىغا ئىككى ـ ئۈچ قېتىم كىرىپ چىقتى، ياتاقلىرىمۇ تولۇپ كەتتى. بەختىخان ئېلېكترنى ياندۇرۇپ، ئۇنى سارايا ئۆيىگە باشلىدى. ماھىنۇر ئۆي ئىچىگە سەپسالدى: ئۆيگە لىققىدە تولدۇرۇپ ئىران نۇسخىلىق گىلەم سېلىنغان، تاملارغىمۇ ئانار گۈللۈك گىلەملەر تارتىلغان. ئىشىكنىڭ يېنىغا تۇڭلاتقۇ، ئۇڭ تەرەپتە زامانىۋى ئىشكاپ بولۇپ، تۇڭلاتقۇنىڭ يېنىدىكى تۆگە ساندۇق ئۈستىگە ئورۇن ـ كۆرپىلەر تىزىلىپ، ئۇ يېشىل يۇڭ ئەدىيال بىلەن ئوراپ قويۇلغان، ئۈستىگە دالان ئۆيدىكىگە ئوخشاش گۈل چېكىلگەن ماموق ياستۇقلار تىكلەنگەنىدى. ئىككى دېرىزىنىڭ ئارىلىقىدىكى كىچىككىنە ئۈستەلچىگە تېلېۋىزور قويۇلغان. ئەمما، شۇنچە ئېسىل نەرسىلەر ئۆينى بىر تالمۇ ئاچمىغانىدى. ئۇنىڭ بىر خىل تۇتۇق ھالەتتە مۇڭلۇيۇپ تۇرۇشى ماھىنۇرنىڭ كۆڭلىدە غەشلىك پەيدا قىلىپ، دېمى سىقىلىۋاتقاندەك بولدى.

ئۇلار تېلېۋىزور كۆرۈپ بولۇپ يېتىپ قېلىشتى. مۇڭدىشىپ ياتىمىز، دېگەن خوجايىن ئايال بىردەمدىلا ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇ قاتتىق خورەك تارتاتتى، لېكىن «تىرىق» قىلغان ئاۋاز چىقسىلا توختاپ، ھايال بولماي، قاتتىق خورەك يەنە باشلىناتتى. ئۆمرىدە

خورەك تارتقان ئادەم بىلەن بىرىنچى قېتىم بىللە ياتقان ماھىنۇر زادىلا ئۇخلىيالمىدى. «توۋا، چۈشۈممۇ بۇ، ئوڭۇممۇ، — ئۇيقۇسى قاچقان ماھىنۇر خىيالغا كەتتى، — نەلەرگە كېلىپ قالدىم، كىملەرنىڭ ئۆيىدە يېتىۋاتىمەن؟ ... تېخى ئىككى كۈن بۇرۇنلا خورلانغان، ھاقارەتلەنگەن بولسامۇ، ئۆز ئۆيۈمدە ئىدىم، ھازىر كۈتۈلۈۋاتقان، مېھمان بولۇۋاتقان بولسامۇ، يات ئۆيدىمەن، مۇنداق كۈنگە قېلىشىم نېمىدىن باشلاندى؟ تەنتەكلىكىم، ئالدانغانلىقىمدىن، ئابدۇقادىرغا ئەگەشكەنلىكىمدىن باشلانغان ... بولدىلا، يۈرىكىمنى زېدە قىلىدىغان ئىشلارنى ئويلاپ نېمە قىلىمەن، ھېلىمۇ مۇشۇ كۈنۈمگە شۈكۈر دەي، يەنە ئالدىنىپ ھېلىقى ئەسكىلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كەتكەن بولسام قانداق قىلاتتىم؟ ... يەنە بەختىم بار ئىكەن، مۇنۇ خوتۇنغا يولۇقۇپ قاپتىمەن، تەقدىرنىڭ بۇ كارامىتىگىمۇ رەھمەت ئېيتاي، تەلەتى سۈرۈن بۇ خوتۇننى كۆرۈپ دەسلەپتە قورقۇپ، چۆچۈپ كەتكەنىدىم. لېكىن، مېنىڭ بېشىمنى سىلايدىغاندەك قىلىدۇ. ھېلىتىنلا ياخشىلىق قىلغىلى تۇردى. سانىماي سەككىز دېمەسلىك كېرەك ئىكەن، چىرايىدىن سوغۇقلۇق چىقىپ تۇرىدىغان، ئادەمدە چۆچۈش قوزغايدىغان كىشىلەردىن ئەيمىنەتتىم، ياق، ئۇنداقلاردىن كىشىنىڭ ھالىغا يېتىدىغانلىرى چىقىدىكەن، ‹يېتىمنىڭ ئاتىسى يەتتە› دېگەنلەر بىكار ئېيتىلماپتىكەن. ياتىدىغان يېرىمغۇ ھەل بولدى، تىجارەتنى ئەتە يا ئۆگۈن باشلىسام، نېمىدىن قانداق باشلىسام بولىدىكىن؟ — ماھىنۇرنىڭ كۆز ئالدىغا ھېلىقى بالا كەلدى، — سادىق نەلەردە يۈرىدىكىن، مەن سودا قىلسام، ئۇ يېنىمدا تۇرۇپ بەرسىمۇ ماڭا چوڭ مەدەت بولاتتى. كوچىلاردا ئۇچراپ قالسىدى، ئۆزىمۇ ئىزدەپ كېلىپ قالار بەلكىم ...»

ئۇ بۈگۈن ئاز ئۇخلىسىمۇ، خاتىرجەم ئۇخلىدى.

10

ماھىنۇر تاڭ ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇقتا كۆزىنى ئاچتى ـ دە، ئۇيقۇسى ئېچىلىپ كەتتى. ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلۈپ بىردەم ياتتى. ئەمما، ئۇيقۇسى كېلىدىغاندەك ئەمەس، ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ بەختىخانىغا تۇيدۇرماي تالاغا چىقتى. تاڭ ئالدىدىكى زۇلمەت قارىدىن ـ قارا ھەم سۇرلۇك ئىدى. نە ـ نەلەردىن ئىتنىڭ ھاۋشىغىنى، ئايغى ئاستىدا چاشقاننىڭ كىتىرلىغىنى ئاڭلاندى. ئاستا شىۋىرلاپ ئۆتۈۋاتقان شامال يىراقلاردىن ماشىنىنىڭ گۈرۈلدىشىنى ئېلىپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ تۈننىڭ ئىنتايىن قارىلىقىدىن ئەيمىنىپ، ئەتراپىغا ئەنسىزلىك بىلەن قارىدى. خۇددى بىرسى ئۇنى تۇيدۇرماي كېلىپ تۇيۇقسىزلا تۇتۇۋالىدىغاندەك، يوغان قوللار گېلىنى بوغىدىغاندەك پۈتۈن بەدەنلىرىدىن قورقۇنچلۇق ھېس ـ تۇيغۇلار قوزغالدى ۋە ئۆزىنىڭ ئۆندەرىگەندەك سىرتقا چىقىپ قالغىنىغا پۇشايمان قىلدى. لېكىن، بۇ دەھشەتلىك مەزگىلنىڭمۇ چېكى بار ئىكەن، بىردەمدىن كېيىن زۇلمەت باغرىنى يېرىپ، ئۇپۇققا ئاستا ـ ئاستا ئاقۇچ نۇر يوگۇردى. ئاشۇ نۇر بىلەن تەڭ بەدەنلىرىدە قوزغالغان ئەندىشىلىك تۇيغۇلارمۇ يىتىشكە باشلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھېلىلا تاڭنىڭ يورۇپ كېتىشىنى پەملەپ جانلىنىپ قالدى. بۇ دۇنيا شۇنداق دۇنيا ئىكەن: تاڭ ئاتىدۇ، ئادەملەر ئويغىنىدۇ ۋە تۇرمۇش غېمىدا كۆن بويى تېپىرلايدۇ، ھېرىپ ـ چارچىغاندا قاراڭغۇ چۈشىدۇ، يەنە ئۇخلايدۇ، ئەتىسى يېپيېڭىلىك بولۇپ ئويغىنىدۇ. تاڭنىڭ ئاستا ـ ئاستا ئېتىپ كېلىشى — يورۇقلۇقنىڭ باشلىنىشى، قاراڭغۇلۇقنىڭ بېسىپ كېلىشى — تۈننىڭ باشلىنىشى، ئۇ ئەقلىنى بىلگەندىن تارتىپ مۇشۇ ھالەتنى كۆرۈپ كېلىۋاتىدۇ. دۇنيا بىنا بولغاندىن بېرى مۇشۇ ھالەت تەكرارلىنىۋاتىدىغۇ، شۇنداق، تەبىئەتتە باشقىچە

ئۆزگىرىش بولغىنى يوق، تاڭ ئاتىدۇ كۈن چىقىدۇ، كەچ كىرىدۇ ئاي چىقىدۇ. ئادەملەرچۇ؟ كۈن، ئاي قېرىمىغىنى بىلەن ئادەملەر پاتلا قېرىپ كېتىدۇ، ئۆزگىرىشمۇ تېز بولىدۇ. تۈنۈگۈنكى بالا بۈگۈن يىگىت، ئەتە بوۋاي بولىدۇ ۋە كۆزدىن يىتىدۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئادەملەر بىر ـ بىرىنىڭ قەدرىنى قىلماي، نېمىنى تالىشىدىغاندۇ، كىمدىن قالىدىغان دۇنيا بۇ؟ دۇنياغا پاتماي قالغان پادىشاھلاردىنمۇ، ئۆزىنى بىر سانايدىغان نازىنىنلاردىنمۇ قالغانغۇ ... نېمىشقا بىراۋنى ئەركىن، ئۆزىنىڭ خالىغىنىدەك ياشاشقا قويمايدۇ، نېمىشقا ئادەمنىڭ ياخشى تىلەك، ئۈمىد ـ ئارزۇلىرىغا باشقىلار ئارىلىشىۋالىدۇ، يول قويمايدۇ؟ كىشىلەر بىر ـ بىرىگە ياخشىلىقلا قىلسا، يامانلىق مەۋجۇت بولماس ئىدى. ئۆز قېرىنداشىغا ھەسەت قىلىش، كۆرەلمەسلىك ـــ چېكىدىن ئاشقان غەلىتىلىك، ئەقىلگە سىغمايدىغان ئىللەت ئەمەسمۇ، شۇمۇ ياشاش بولدىمۇ !

ئۇ كوچىغا چىقىپ، چوڭ كوچىنىڭ سەھەرلىك مەنزىرىسىنى كۆرمەكچى ئىدى، بىراق تۆمۈر دەرۋازا قۇلۇپلاقلىق ئىكەن. شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ قۇلىقىغا ياتاق ئۆيلەردىن سۈس خورەك، يېنىك پۇشۇلداشلار كىرىشكە باشلىدى ۋە ئۆزىنىڭ ھېلىلا ئۆتۈپ كەتكەن دەھشەتلىك قاراڭغۇلۇقتا ھويلىغا چىققانلىقىدىن ئەندىشە قىلىپ قالدى: «شۇ قاراڭغۇلۇقتا مۇنۇ ياتاقلاردىن يامان نىيەتلىك بىرسى چىقىپ، قولۇمدىن تارتىپ ئەكىرىپ كەتسە، قانداق قىلاتتىم، ئەجەب قاراملىق قىپتىمەنا ...» دەپ ئويلىدى ئۇ. قارىياغاچ شاخلىرىدا سانسىزلىغان قۇشقاچلار ۋىچىرلىشىشقا چۈشكەندى. ئۇ قايرىلىپ شاخلارغا قارىدى. بۇلار ئۇۋۇلىرىدا تۈنەمدۇ ياكى شاخلاردىمۇ، بۇ تەرىپى ماھىنۇرغا قاراڭغۇ ئىدى. ئۇ قۇشقاچلارغا زوقلىنىپ قاراپ كەتتى ۋە ھاياجانلاندى: بىز تەرەپلەردە تاڭنىڭ ئېتىۋاتقانلىقىدىن توخۇلار قىچقىرىپ دېرەك بېرەتتى، بۇ يەردە قۇشقاچلار ۋىچىرلىشىپ دېرەك بېرىدىكەن ـ دە.

ماھىنۇرنىڭ كۆز ئالدىغا مەھەللىسى، ھويلىسى، ھەدىسى،

ئىنىسى كەلدى. ئۇ سەھەر تۇرۇپ ھويلىنى، كوچىنى سۈپۈرەتتى، سۇ چاچاتتى، دىمىغىغا بىغىدىكى ھەر خىل مېۋىلەرنىڭ، قىسما ـ قىسما گۈللەرنىڭ پۇراقلىرى ئۇرۇلاتتى. ئۇ چىنىدەك پاكىز ھويلىسى بىلەن مۇنۇ ھويلىنى سېلىشتۇرۇپ قالدى: «مۇشۇلارمۇ ئۆي تۇتۇپ، جاھان تۇتۇپ ئۆتۈۋېتىپتۇ ـ دە، ھويلا ـ ياتاقلىرىدىكى پاسكىنىچىلىقلارغا ئىچى پۇشمامدىغاندۇ، — دەپ خىيالغا كەتكەنىدى ئۇ، — شەھەردىكى ھويلىمىز تۇرماق، سەھرادىكى موزايلىق سىيىر، توخۇ ـ چۈجىلىرىم بار ھويلامۇ بۇنىڭدىن نەچچە ھەسسە پاكىز ئىدى. بۇ قەپەستەك ھويلىنى قانچىلىك پاكىز تۇتىمەن دېسە، شۇنچىلىك تۇتقىلى بولىدىغۇ، ئادەم دېگەن ئىچىدىن قايىنىمىسا بىكار ـ دە.»

— نېمانداق چۈشىدىن قورقۇپ كەتكەن ئادەمدەك تاڭ ئاتا ـ ئاتمايلا ھويلىغا چىقىۋالدىڭ؟

ماھىنۇر چۆچۈپ كەينىگە قارىدى. بەختىخان يالاڭ چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ ئۆيدىن چىققانىدى.

— ئۇيقۇم ئېچىلىپ كېتىپ، سىزنى قېنىپ ئۇخلىۋالسۇن، دەپ تۇيدۇرمايلا چىققانىدىم.

— مېنىڭ قېنىپ ئۇخلىغان كۈنۈم يوق، بىرسى يېرىم كېچىدە كەلگەن، بىرسى تاڭ ئاتمايلا ماڭغان، — دېدى بەختىخان ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، — ئاخشىمى ياتاقتىكىلەر تەل بولمىغۇچە دەرۋازىنى تاقالمايمەن، تېخى بەزىلەر: تاڭ يورۇماستا ئويغىتىۋەت دەيدۇ.

تاڭ يورۇپ كەتكەنىدى.

— مەيەرگە كەل، — دېدى خوجايىن ئايال ماھىنۇرنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ مېڭىپ ۋە ساراي ئۆيىنىڭ تېمىغا يۆلەپ سېلىنغان كىچىككىنە ئۆينىڭ ئالدىدا توختاپ، — ساڭا تونۇشتۇرۇپ بېرىمەن، دېگەن ئۆي مۇشۇ كۆمۈرخانا، كىچىك بولسىمۇ، سەن ئازادە ياتىسەن. ئىچىدىكى كۆمۈرنى ئاۋۇ بۇلۇڭغا

يۆتكەپ، قىش چۈشكۈچە باشقا كۆمۈرخانا سېلىۋالىمىز، مانا كۆرۈپ باق، ھاكمۇ بار، بۇگۇنلا جۆندەيمىز.

بەختىخان كۆمۈرخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، ئۇنىڭ ئىچىدە يېرىم توننىدەك كۆمۈر بار ئىكەن. ئۆي راستتىنلا كىچىك بولسىمۇ، كۆمۈرنى چىقىرىۋەتسە، بىر ئەمەس، ئىككى كارىۋات سىغىدىكەن. ماھىنۇر تازا ماڭىلا لايىق ئۆي ئىكەن، دەپ ئويلىدى. ئىككىسى ھە ـ ھۇ دېيىشىپ، كۆمۈرنى يۆتكەشكە كىرىشىپ، چاي قايىنىغۇچە ئۇنى توشۇۋەتتى، ماھىنۇر تام ـ تورۇسلىرىنى سىيرىپ ـ سۈپۈرۈپ بىرقۇر تازىلاپ قويدى ـ دە، ئاندىن چايغا ئولتۇردى. چايدىن كېيىن قارىداپ كەتكەن تورۇسلارنى قايتا ـ قايتىلاپ يۇدى. ئاندىن ھاكنى چىلاپ تاملارنى ئاقارتىشقا كىرىشتى. تاملار ئىككى قېتىم ئاقارتىلغاندىن كېيىن، ئۆينىڭ خىش ياتقۇزۇلغان ئاستىنى يۇيۇشقا كىرىشتى، ئىككى كۆزنەكلىك پەنجىرىنىڭ تۇتۇلۇپ كەتكەن ئەينىكىنى يۇيۇپ ئېرتتى. ئۈچ ـ تۆت سائەتلىك ئىش ئەمگەك ئۇنىڭغا قىلچىلىكمۇ ئېغىر بىلىنمىدى، بولمىسا ئۇ جان كۆيدۈرۈپ، ئۆز ئۆيىگە ئىشلىگەندەك ئىشلىگەنىدى. چىرايىدىن چارچاش ـ ھارغىنلىق سېزىلمەيتتى. ئۇ شۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالماي، ھويلىنى سىيرىپ ـ سۈپۈرۈپ سۇ چاچتى، ھاكنىڭ قالدۇقىنى ئەۋرەزنىڭ ئېغىزىغا تۆكۈۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ھويلىمۇ ھويلا سىياقىغا كىرىپ، ھاۋاسىمۇ يېڭىلىنىپ قالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى قېقىشتۇرۇپ، يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ بولۇپ، بىرمۇ ئادەم قالمىغان ياتاقلارنى ئارىلىدى. ھويلىدا تۆت ئېغىز ياتاق ئۆي بولۇپ، ئۈچى ئەرلەرنىڭ، بىرى ئاياللارنىڭ ئىكەن، ھەممىسى بولۇپ ئون بەش كارىۋات بار ئىكەن. «بىر كارىۋات ئۈچ سومدىن بولسا، كۈنىگە قىرىق بەش سوم، تۆت سومدىن بولسا ئاتمىش سوم كىرىم ئىكەن ـ دە» دەپ ئويلىدى ماھىنۇر ياتاقلاردىن چىققاندىن كېيىن.

ئۇ يېرىم كۈن قاتتىق ئىشلەپ، پاكىز تازىلىنىپ يېڭى تۇسكە كىرگەن ياتىقىغا زوقلىنىپ قاراپ تۇرغاندا، ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىنلا سىرتقا چىقىپ كەتكەن خوجايىن ئايال گۆش، كۆكتات سېلىنغان سومكىسىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى ۋە ماھىنۇرنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۆي ئىچىگە قارىدى. بۇ تاشلاندۇق كۆمۈرخانىنىڭ ئاپئاق بولۇپ كەتكەنلىكىدىن باشقا، تورۇستىكى قاپقارا بولۇپ كەتكەن بورا، لىڭزا، چەنزىلەرنىڭ ساپسېرىق بولۇپ ئېچىلغانلىقىنى، ئۆي سېلىنغاندىن بېرى بىرەر قېتىممۇ سۇ تەگمىگەن خىشلارنىڭ، تۇتۇلۇپ كەتكەن پەنجىرە ئەينىكىنىڭ پارقىراپ ـ ۋاللىداپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى ۋە ئۇنىڭ چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرىدە، گۆشلۈك يۈزىدە تەبەسسۇم ياندى:

— ئەجەب پاكىز بالىكەنسەن، ئەجەب پاكىز بالىكەنسەن، مېنىڭ ساراي ئۆيۈمدىنمۇ پاكىز قىلىۋېتىپسەن، خۇدايىم تىلىگىنىڭنى بېرەر، ئۆزۈڭدەك پاكىز، ئىشچان جورا ئاتا قىلىپ بەختىڭنى بېرەر، — خوجايىن ئايال ئۇنىڭ ئىشلىرىدىن سۆيۈندى.

ماھىنۇر قىزىرىپ يەرگە قارىدى ـ دە: «ماڭا جورا تىلىگۈچە ئىشلىرىمغا ئاسانلىق تىلىسىچۇ» دەپ ئويلىدى.

— يۈر، ئۆيگە كىرەيلى.

ئۆيگە كىرىشتى. بەختىخان قولىدىكى سومكىسىنى ئىشىكنىڭ تۈۋىگە قويۇپ، ئوچاقتا ئوت يېقىۋەتتى. ماھىنۇر تاپسىدىلا ئولتۇردى. ئۇنىڭ پۈتۈن تۇرقىدىن — زىلۋا بويىدىن، دۇپدۇگىلەك، قاپقارا كۆزىدىن، يالتىراق كىرپىك ـ قاشلىرىدىن، قېنىق ھال رەڭ لەۋلىرىدىن ۋە ئۇچىسىدىكى ئاددىي كىيىملىرىدىن پاكىزلىق، ئىللىقلىق، گۈزەللىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭدا تەبىئىي قورۇنۇش، ئەيمىنىشمۇ بىلىنىپ تۇراتتى. خوجايىن ئايال قوپال ھەرىكەتلىرى بىلەن گوسۇلدەپ مېڭىپ، ئۆيگە كىرىش، تالاغا

چىقىش ئارىلىقلىرىدا، كۆكتاتلارنى تازىلاش، يۇيۇش، توغراش ۋە قورۇما قورۇش جەريانلىرىدا، ئۆزى پاكىنا يۇرسىمۇ پاكىز ئاياللارنى ياخشى كۆرۈپ قەدىرلەيدىغانلىقىنى، كۆمۈرخانىنىڭ جۆندىلىپ رەسمىي ئۆي سىياقىغا كىرگەنلىكىدىن ئىنتايىن خۇشال بولغانلىقىنى، ماھىنۇرنىڭ ئەمگىكى ئۈچۈن بىر ھەپتىگىچە ياتاق ھەققى ئالمايدىغانلىقىنى، بىر ھەپتىدىن كېيىن، پەقەت بىر كارىۋاتنىڭ ھەققىنى ــ كۈنىگە ئۈچ كويدىن پۇل ئالىدىغانلىقىنى ئېيتماقتا ئىدى. ماھىنۇر ياتاق ھەققى ئۈچۈن ئوڭچە ئۆي بولغانلىقتىن كۈنىگە ئالتە ـ يەتتە سوم ئالارمىكىن، دەپ ئويلىغانىدى، ئۇ ئۇنىسىز ئولتۇرسىمۇ، ئىشلىرىنىڭ ھەدەپلا ئوڭغا تارتىۋاتقانلىقىدىن خۇشال ئىدى.

ئۇلار چوڭ بىر تەخسە قورۇمىنى شىرەگە قويۇپ، ئۇنى چۆرىدەپ ئولتۇردى. بەختىخان مۇنداق دېدى:

— خوش، ئوقەت قىلغىلى كەلدىم، دېدىڭ. قانچىلىك پۇلۇڭ بار؟

— تۆت يۈز سومدىن ئوشۇقراق.

— بولىدىكەن، ئەللىك ـ ئاتمىش كوي بىلەن باشلىغانلارمۇ بار، قېنى، ئوقەتنى قانداق باشلاي دەۋاتىسەن؟

— مۇشۇ يەردە ئوقەت قىلىۋاتقان خوتۇنلار، قىزلار جىق ئىكەن، تۈنۈگۈن ھېلىقى بالا بىلەن بازار ئارىلاپمۇ كۆردۈم. شۇلار قانداق باشلىغان بولسا، مەنمۇ شۇنداق باشلاي، دەپ ئويلاۋاتىمەن.

— ئۇلاردىن سورايدىغاننى قوي، سېنى تۈيۈق يولغا باشلاپ قويۇشتىنمۇ يانمايدۇ. بۇرۇن بۇ ئىشنى قىلىپ باققانمىدىڭ؟

— ئازراق قىلغان، ھويلىمىزنىڭ بىر چېتىدىن ئۈششاق ـ چۈششەك ماللارنى ساتىدىغان دۇكان ئاچقان.

— شۇڭا ئوقەت قىلىمەن، دەپ ئۈرۈمچىگە ئىشەنچلىك كەپتىكەنسەن ـ دە، بىراق بۇ ئۆز يۇرتۇڭ ئەمەس، تەمتىرەيسەن. مۇنداق قىلىمىز: ماللارنى توپ ساتىدىغان ئورۇنلار بار، ئۇ يەرنى «پىپا» دەيدۇ. شۇ يەردىن مال ئالىسەن، قەيەردە ئادەم جىق بولسا،

شۇ يەردە بىردىن ـ ئىككىدىن ۋارقىراپ يۇرۇپ ساتىسەن.
— غۇلجىغا سودىگەرلەر پىيادىن مال ئالدۇق، دەپ ئاپىراتتى، شۇنداق ئورۇنلاردىن ئالاتتىكەن ـ دە، — دېدى ماھىنۇر.
— ئۇ يەرلەردە يېڭى ماللار بىلەن بىللە دۇكان تېگى بولۇپ قالغان، سېتىلماي ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن ماللار كۆپ، ھۆكۈمەتنىڭ ماگىزىنلىرىدىكىدىن ئەرزان، توپ ئالساڭ تېخىمۇ ئەرزان، بىر ھەپتىدىن كېيىن قانداق مال ئىتتىك، قانداق مال كاسات، بىلىۋالىسەن، بەزىدە زىيانمۇ تارتىپ قالىسەن، شۇنداق قىلىپ ئاستا ـ ئاستا ئىشنىڭ يولىنى بىلىپ كېتىسەن. بۈگۈن مەن سېنى ئاپىرىپ بىر كۆرسىتىپ كېلەي، يوغان سومكىدىن بىرنى ئال، ئالدى بىلەن يالغاننى راست قىلىپ سۆزلەشنى ئۆگەن. قالغان ئىشلارنى ساڭا بازار كۆرسىتىدۇ.
— سودىدا ھالال بولسام كۆكلەرمەن، دەپ ئويلايمەن بەختىخان ھەدە، — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭغا يەر تېگىدىن قاراپ.
— ئەمىسە ئاچ قالىدىكەنسەن ... ماۋۇ مال ئالتۇن مېدال ئالغان، ماۋۇ مال بىرىنچى بولغان، دەپ رادىئو ـ تېلېۋىزورلاردا كانىيى يىرتىلغۇچە ۋارقىرىسا، راست دەمسەن؟ پۇل بەرسە، ئاغزىنى مايلىسا مېدالنىمۇ، بىرىنچىلىكنىمۇ بېرىۋېرىدۇ، ما ساددىنىڭ دەپ يۇرگەن گېپىنى.
— سودىدا ھالال بولمىسام ...
— ئو ... ھوي، ھالال بولمىسا، دەپ يۇرگىنىنى بۇنىڭ، — بەختىخان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۇۋەتتى ۋە يوغان كۆزلىرىنى تېخىمۇ يوغان ئېچىپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ دېدى، — قۇۋ بولمىساڭ، ئالدامچى بولمىساڭ ھەرگىز روناق تاپالمايسەن، باشقىسىنى قويۇپ تۇرايلى، سودا دېگەندە، ئاتا ـ ئاناڭنى ئالداشتىنمۇ يانمىساڭ بولىدۇ، شۇلارنى ئالدىيالىساڭ، باشقىلارنى ئالدىيالايسەن، جاھان نېمە بولۇپ كەتتى، تېخىچە سېنىڭ ھالال ـ پالال دەپ يۇرگىنىڭنى قارىمامدىغان، كىم ھالال، سەمىمىي بولسا شۇ زىيان تارتىدۇ ھازىر.

ماھىنۇر شۇك بولۇپ قالدى.

چاي ئىچىلىپ بولدى. خوجايىن ئايال ماھىنۇرغاماللارنى توپ ساتىدىغان بازارلارنى كۆرسىتىپ كېلىش ئۈچۈن كوچىغا چىقتى ـ دە، ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ شۇ ياققا قاراپ ماڭدى.

ئۇلار ئۇستى يېپىلغان، ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن كەتكەن دۇكانلار كوچىسىغا كىردى. شۇنىڭ بىلەن ھەر خىل ماللارنى كۆرۈش، باھاسىنى ئۇقۇشۇش باشلاندى. ماھىنۇر بۇ يەردىكى قىسما ـ قىسما ماللارنىڭ كۆپلۈكىگە ھەيران ئىدى، شۇنچە نۇرغۇن ماللار قاچان سېتىلىپ بولار، دەپ ئويلايتتى. بىر توپ مال سېتىلسا، جاۋەنگە ياكى پەشتاختا ئۈستىگە يەنە بىر توپ مال قويۇلۇپ تۇراتتى. بۇ دۇكانلار خوجايىنلارنىڭ ھەم مال ساتىدىغان دۇكىنى، ھەم تۇتۇلغان ئۆيى بولۇپ خىزمەت قىلاتتى. ئادەمنى ھەيران قالدۇرۇدىغىنى بىرەر ئىش ئۈچۈن ئايرىم ۋاقىت چىقىرىلمايتتى، بىر ياقتىن سودىسىنى قىلىۋېرەتتى. بىر ياقتىن تاماق ئېتىۋېرەتتى، يەۋېرەتتى ۋە بالىلىرىمۇ مۇشۇ دۇكاندا چوڭ بولۇۋېرەتتى. كىرىپ ـ چىقىۋاتقان ئادەملەرنىڭ كۆپلۈكىدىن ئەركىنرەك ماڭغىلى بولمايتتى. دۇكانلارنىڭ ھاۋاسى شۇنچىلىك بۇزۇلۇپ كەتكەنكى، ساقلىقى ئانچە ياخشى بولمىغان ئادەملەرنىڭ بېشى قېيىپ مۇدۇرۇلۇپ كېتەتتى، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشاتتى، بۇ يەردىن چىقىپ كەتكۈچە جېنى ئالدىرايتتى. ئوخشاش ماللارنىڭ باھاسىمۇ بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايتتى. بىر دۇكاندا سەككىز سوم دېگەن شېرىس ياغلىق، يەنە بىر دۇكاندا توققۇز سوم ياكى يەتتە سوم دېيىلەتتى. ماھىنۇر بۇ يەردىن مال ئالغاندا ئىنتايىن زېرەك بولۇشنىڭ لازىملىقىنى چۈشەنمەكتە ئىدى. بەختىخان ئۇرۇمچىدىكى ئۇششاق تىجارەتچىلەرنىڭ، ھەرقايسى ۋىلايەت ـ ناھىيىلەردىكى سودىگەرلەرنىڭ مۇشۇ يەردىن توپ ـ توپ مال ئېلىپ

كېتىدىغانلىقىنى، مۇشۇ دۇكاندا ئولتۇرغانلارنىڭ ماللىرى ھەر كۈنى دېگۈدەك پويىز بىلەن ئۇلارنىڭ شېرىكلىرى ئارقىلىق ئىچكىرىدىن كېلىپ تۇرىدىغانلىقىنى سۆزلىمەكتە ئىدى. ماھىنۇر قىلماقچى بولۇۋاتقان تىجارىتىگە يول ئېچىلىۋاتقاندەك ھېسسىياتقا كەلدى.

ئۇ بەختىخاننىڭ مەسلىھەتى بىلەن يوغان بىرپېزىنت سومكىدىن بىرنى ئالدى ـ دە، تىجارىتىنى رەسمىي باشلىماقچى بولدى. نېمىدىن باشلاش كېرەك؟ ئىشنىڭ بېشى خەيرلىك بولۇشى، ئۆتىدىغان مالدىن باشلىنىشى كېرەك، بۇ دەسلەپ ئوقەتكە كىرگەن ئادەمنى ئويلاندۇرىدىغان بىرىنچى مۇھىم ئىش. ماھىنۇر تونۇگۈن بازار ئارىلاپ ئۇششاق ئېلىپساتارلارنىڭ قولىدىن قانداق مالارنىڭ ئىتتىك ئۆتۈۋاتقانلىقىنى بىرقۇر كۆرگەن. ئىتتىك ئۆتكەن مالنىڭ پايدىسى ئاز بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ئادەمنىڭ روھى كۆتۈرەڭگۈلۈكىنى تەمىن ئېتىدۇ. مۇنداق روھىي ھالەتنى ئۇ بېشىدىن ئۆتكۈزگەن. شۇ بويىچە ئۇ بەختىخانغا توپ باھادا ھەر دانىسى سەكسەن تىيىندىن سېتىلىۋاتقان لۆڭگىدىن ھازىرچە يۈزنى ئالماقچى بولغانلىقىنى ئېيتتى. بەختىخان بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلدى.

— بولىدۇ، ئۇششاق تىجارەتچىلەرنىڭ قولىدا ئۇ بىر كوي، ھۆكۈمەت ماگىزىنلىرىدا ئىككى كوي ئىككى مو سېتىلىۋاتىدۇ، بىلىپ بوپسەن ـ ھە؟ — دېدى ئۇ، — قانداقراق، خېلى ئىتتىك ئۆتۈۋېتىپتىمۇ؟

— ھەئە، ئىتتىك ئىكەن.

— ئالدىرىما، تالىشىپ يۈرۈپ يەتتە موچەندىنمۇ ئالغىلى بولىدۇ.

راست دېگەندەك ئىككىسى نەچچە دۇكانغا كىرىپ، تالىشىپ يۈرۈپ، يەتمىش تىيىندىن يۈز دانە لۆڭگە ئالدى ـ دە، بازاردىن

چىقتى.

ئەمما، ماھىنۇر بازاردىن چىقىشىغىلا ئىككى ئادەمنىڭ كەينىگە كىرىۋالغانلىقىنى سېزىپ قالدى. ئۇ لۆڭگە سېلىنغان سومكىسىنى قولدىن ـ قولغا ئېلىش ئارىلىقلىرىدا ئۇلارغا كۆزنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇلارمۇ تاپ بېسىپ بارغانسېرى ئىتتىكلەپ كېلىۋاتاتتى. بەختىخان ئۇنىڭدىن خەۋەرسىز ھالدا خاتىرجەم كېتىپ باراتتى.

ماھىنۇرنى ئەندىشە باسقىلى تۇردى:

— بەختىخان ھەدە، كەينىمىزگە ئىككى ئەسكى چۇشۇۋالدى، خېلىدىن بېرى ئەگىشىپ كېلىۋاتىدۇ.

— قانداقلارچە كۆردۈڭ، يا دومبەڭدە كۆزۈڭ بارمۇ، قېنى؟ — بەختىخان كەينىگە قايرىلىپ، راستىتىنلا ئىككى ئادەمنىڭ ئىز بېسىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى، — كەينىگە چۇشۇۋالسا، جىلۋە قىلىپ ئۆگىتىپ قويغان ئايالالار بار ـ دە، شۇڭا چۇشۇۋالىدۇ، مەن بار، قورقما، مېنىڭ بىلەن بىللە بولساڭ، ھەرقانداق چاغدا ئەندىشە قىلماي مېڭىۋەر، چېقىلسۇنا قېنى، كېلىشتۈرۈپ ئەدىپىنى بېرىپ قويىمەن.

— جېدەل چىقىپ كېتەرمۇ، دەپ قورقىمەن.

— يالغۇز بولساڭ، ساڭا كېلىپ سۈركەلسە، چىرايلىق گەپ قىلىپ ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ كويىدا بول، ئەر كىشى دېگەن ئۆزىنىڭ قىلغىنى ھەق بولسۇن، ناھەق بولسۇن قاتتىق گەپتىن ئاچچىقى تۇتىدىغان، سىلىق گەپتىن پىلىكتەك يۇمشاپ پەيلىدىن ياندىغان خەق. ئەمما سەن مېنى بىلمەيسەن، مەن دېگەن بارغۇ، مەن ـ مەن دېگەن ئەرنى مۇشتلىشىپ يىقىتمۇېتەلەيدىغان خوتۇنمەن، غەم قىلماي مېڭىۋەر دەيمەن.

ئۇنىڭغىچە ئۇلارمۇ يانداپ كېلىشتى، قاتارلىشىپ بىردەم ماڭغاندىن كېيىن بىرسى:

— پاراڭلىشىپ ماڭايلى، — دېدى ھېجىيىپ.
بەختىخان دەرھال توختىمدى:
— ھە، ماۋۇنىڭغا كۆزۈڭ چۈشتىما، ھېلى جېنىڭنى ئالىدىغان ئىگىسى بار جۇما بۇنىڭ، يولۇڭغا ماڭ.
— كۆڭلىمىز تارتىپ بىللە ماڭغۇمىز كەلدى، تونۇشۇپ قويايلى دەيمىنا خانىم؟
— قانداق كۆڭۈل ئۇ، ئۇچراشقاننى تارتىدىغان؟
— بۇ ... ئويناپ تۇرىدىغان ...
— ئويناپ تۇرىدىغان؟ ... ئۇ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى، — ساڭا ياخشىلىقچە ئېيتىپ قوياي، ئوينىتىدىغانلارنى تاپ، بىزگە سايىدەك ئەگىشىۋالماي.
— ئەمدى ... كۆڭۈل دېگەن ...
— نېمانداق بىزەڭ نېمىسەن، يا مەن بىلەن مۇشتلاشقۇڭ بارمۇ !
ئىككىسى بەختىخاننىڭ يېنىپ كەتكەن چوڭ - چوڭ كۆزلىرىگە، مايلىشىپ پارقىراپ كەتكەن، جىددىيلەشكەن گۆشلۈك يۈزىگە ۋە گەۋدىلىك، قوپال بەستىگە بىر قارىدى - دە، ئورنىدا تۇرۇپلا قالدى. ئەمما، ماھىنۇر جېدەل چىقىپ كەتمىگىيدى، دەپ ئالاقزادە بولدى.
— گەپ قىلە، ھەزىلەك ! — بەختىخان مۇشتلىرىنى تۈگۈپ، سۈرلۈك تۇستە ئىككىسىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ بېرىۋىدى، ئۇلار كەينىگە داجىدى - دە، بۇرۇلۇپلا كېتىپ قالدى.
— بىلىپ قويۇش، سەنلەر تۇرماق، دىۋىدىنمۇ يانمايدىغان خوتۇنمەن، — دېدى بەختىخان كەينىدىن ۋارقىراپ.
ماھىنۇرنىڭ يۈرىكى ئورنىغا چۈشتى. ئۇ بۇنىڭدىن كېيىنكى تىرىكچىلىكىدە ئاجايىپ قورقۇمسىز يۆلەنچۈككە ئېرىشكەنلىكىدىن سۆيۈندى.

11

— توختا، ئۆيدە ئادراسمان بار، ئىسرىقداپ قوياي.

يۈز دانە لۆڭگە سېلىنغان سومكىسىنى كۆتۈرۈپ ماڭغان ماھىنۇرنى ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، خوجايىن ئايال شۇنداق دەپ توختىتىۋالدى. بۇ ماھىنۇرنىڭ ياتىقىدىن «بىسمىللا» دەپ چىقىشى ۋە بۇ يات شەھەردە تىجارىتىنى باشلىماقچى بولۇپ، بىرىنچى قېتىم بازارغا مېڭىشى ئىدى. ئۇ كەينىگە قايرىلىپ كۈلۈمسىرىگىنىچە ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ قالدى. خوجايىن ئايال ئۆيدىن بىر پارچە كۆمۈر چوغى سېلىنغان ئەسكى تۆمۈر قاچىنى ئېلىپ چىقتى ـ دە، چوغنىڭ ئۈستىگە قۇرۇپ قېتىپ كەتكەن ئادراسماننى ئۇشتۇپ سالدى. ئۇنىڭدىن ئاقۇچ، بىر خىل دورىدەك پۇرايدىغان ئىس كۆتۈرۈلدى. ئۇ شىپالىق ئىس پۇرقىراپ چىقىۋاتقان قاچىنى ئىخلاس بىلەن ماھىنۇرنىڭ يوغان سومكىسىدىن، باش ئۈستىدىن بىرنەچچە قېتىم ئايلاندۇرۇپ بولۇپ:

— مانا ئەمدى ماڭ، مالىرىڭ تېز ـ تېز ئۆتىدۇ، ئوقىتىڭ يۈرۈشىدۇ، يولۇڭغا بەرىكەت قوشۇلىدۇ، — دېدى.

ماھىنۇر كوچىغا چىقىپلا ئۆزىنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولىدىغانلىقى ئېنىق بولمىغان تىجارىتىنى مۇنداق تېز باشلاپ كەتكىنىگە ھەيران بولدى. «بەختىخان ھەدەمگە يولۇقۇپ قالمىغان بولسام، نەلەردە قاڭقىپ يۈرەتتىمكىن، — دەپ ئويلىدى ئۇ قىسمىتىدىن رازى بولۇپ، — ئىشلىرىمنىڭ ئوڭغا تارتىشى ئەسلىدە ھېلىقى سادىق ئىسىملىك بالىغا ئۇچراپ قالغانلىقىمدىن باشلانغان. ئۇ مېنى مەشەگە باشلاپ كەلمىگەن بولسا، مېنىڭدەك بىچارىنىڭ بېشىنى سىلايدىغان مۇنداق كۆيۈمچان، مەردانە خوتۇننى نەدىنمۇ تاپالايتتىم؟ ... بەختىخان ھەدەم ئەسكى ئادەملەر كۆپىيىپ كەتتى، دەيدۇ، لېكىن ياخشى

ئادەملەرمۇ كۆپ ئىكەن، مانا ھە دېگەندىلا ئىككىسىگە ئۇچرىدىم.»

ئۇششاق تىجارەتچىلەر، دۇكاندارلار ئادەم كۆپ يەرلەرنى تاللايدۇ، دۇكانلىرىنى مۇشۇنداق يەرلەردىن ئېچىشنى، ئۇششاق تىجارەتچىلەرمۇ مۇشۇنداق يەرلەردە ماللىرىنى يېيىپ قويۇپ تۇرۇشنى ئويلايدۇ. دۆڭكۆۋرۈك سودا بازىرىنىڭ ئالدى مۇشۇنداق ئاۋات يەر. بۇ يەردە كونا - يېڭى كىيىم - كېچەكلەر، باھاسى چۈشۈرۈلگەن ھەر خىل ماللار كۆپ. تۈنۈگۈن بەختىخان بىلەن ماھىنۇر توپ سېتىش بازىرىدىن يېنىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەن ۋە ماھىنۇرنىڭ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ ئوقەت قىلىشىنى مۇۋاپىق كۆرۈشۈپ كېتىشكەن. شۇ مەسلىھەت بويىچە ماھىنۇر دۆڭكۆۋرۈك بازىرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، باھاسى چۈشۈرۈلگەن لۆڭگە، ھەر خىل پايپاقلار، ياغلىقلار، ئەتىر سوپۇن، تاغاقلار، ئۇششاق باللارنىڭ ئاياغلىرى، ئۆيدە سۆرىۋالىدىغان كەشلەرنى تۇتۇپ تۇرۇشقان ياش - قېرى تىجارەتچىلەرنىڭ قاتارىغا قېتىلدى. ئۇمۇ باشقىلارغا ئوخشاش بىرنەچچە تال لۆڭگىنى بىلىكىگە ئارتىپ، يوغان سومكىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ قويۇپ، خېرىدار كۈتۈپ تۇردى. ھەر كۈنى مۇشۇ يەردە تۇرۇۋاتقان باشقا ئوقەتچىلەر ھازىرغىچە ئۆز سېپى ئىچىدە كۆرۈنمىگەن بۇ ياش چوكاننىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىغا ئىچى تارلىقى كەلدىمۇ ياكى چىرايىغا ھەسەت قوزغالدىمۇ، ئەيتاۋۇر ئۇنىڭغا ئالىيىپ قاراپ قويۇشتى ۋە ئۇنىڭ چىرايلىقلىقى بىردەمنىڭ ئىچىدىلا ھەر خىل گەپلەرنىڭ چىقىشىغا سەۋەبچىمۇ بولدى. بازاردا، بولۇپمۇ ئاياللار ئىچىدە، كۈندىلىكنى كۈندە تېپىپ يەيدىغان مۇشۇنداق ئۇششاق تىجارەتچىلەر ئارىسىدا سانىماي سەككىز دەيدىغانلار كۆپ بولىدۇ. ئۇلار ئۆزئارا كۇسۇرلىشىشقا باشلىدى. بىرلىرى: نەدىن پەيدا بولدى بۇ، بېشىغا دەرد - ئەلەم كېلىپ، ئۆندەرىگەندەك مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالغانمىدۇ؟ دېسە، بىرلىرى: چىرايلىقلار ئىچىدە ئەسكىسى كۆپ بولىدىغان. بۇزۇقچىلىق قىلىپ قويۇپ، ئېرى

ئۆيدىن قوغلاپ چىقارغان بولسا، تۇرمۇش غېمى بىلەن مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالغان نەرسىدۇر، دەيتتى. يەنە بىرلىرى: ئۇ ئاشۇ چىرايى بىلەن بەش كۇن لۆڭگە يېيىپ قويۇپ ئولتۇرىدىغان نەرسە ئەمەس. شۇنى باھانە قىلىپ، ئۆزىگە خېرىدار چاقىرىپ تۇرغان خېنىم بۇ، قاراڭلار، ئەرلەرنىڭ ئۇنى بىر تاغار گەپكە سېلىپ، ئاشۇنىڭلا لۆڭگىسىنى ئېلىۋاتقىنىنى ... دېيىشمەكتە ئىدى. دەرۋەقە، بەزىلەر ئېھتىياجى بولمىسىمۇ، بۇ چىرايلىق چوكانغا گەپ قىلىش، چېكىپ بېقىش ئۈچۈنلا ئۇنىڭ لۆڭگىسىنى ئېلىۋاتاتتى. ماھىنۇر بۇ ئەھۋاللارنى سەزمەي قالغىنى يوق، ئۆزى بىلەن قاتارلىشىپ تۇرغان ياش - قېرى ئاياللارنىڭ ئۆزى توغرۇلۇق نېمە دېيىشىۋاتقىنىنى، قانداق نەزەردە قاراۋاتقىنىنى، قايسى ئەرلەرنىڭ لۆڭگىسىنى قانداق نىيەت بىلەن ئېلىۋاتقىنىنى بىلىۋاتىدۇ، چۈشىنىۋاتىدۇ. ئۇ چىرايلىقراق ئاياللارنىڭ ئۈستىدىن تۇخۇمدىن تۈك ئۈندۈرگەندەك گەپ - سۆزلەرنىڭ كۆپ چىقىدىغانلىقىنى ۋە مۇنداق ئاياللارغا بەزى ئەرلەرنىڭ بىر سۆركەلگۈسى كېلىدىغانلىقىنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، مۇھىمى ئاياللار ئۆزىگە چىڭ بولۇشى، ياغلىما گەپلەرگە، ئەتەي ئېيتىلغان ئۇچۇرۇشلارغا، ھېسسىياتلىق سۆزلەرگە بېرىلىپ كەتمەسلىكى، ئىرادىلىك، سەزگۈر بولۇشى كېرەك، بولمىسا زىيىنىنى تولدۇرۇۋالغىلى، ئازابىنى يەڭگىلى بولمايدىغان ئاقىۋەتكە گىرىپتار بولۇپ قالىدۇ.

بۇ قايناق بازار چۈشكە يېقىن ئاۋاتلىشىشقا باشلىدى. نەچچە يۈزلىگەن، مىڭلىغان ئادەملەر بۇ يەردىن مال ئېلىپ ئۇياق - بۇياققا ئۆتۈشۈپ تۇرغاچقا، بۇ يەر يۈزلىگەن ئوقەتچىنىڭ تىرىكچىلىكىنى تەمىن ئېتەتتى. ئەگەر بولمىغاندا، بىر كۈنلۈك قورسىقىنى بولسىمۇ قامدىيالايتتى. مۇشۇ يەردە تۇرغان ئۇششاق تىجارەتچىلەر خۇددى رىزقى مۇشۇ بازارغا چېچىۋېتىلگەندەك ئۆزىنىڭ قىلىۋاتقان ئوقىتىگە يارىشا ئاز بولسىمۇ ئۆز رىزقىنى

تېرىپ ـ تېپىپ كېتەلەيتتى. ئەمما، ئادەم دېگەن شۇنداق نەرسىكى، بىرلىرى كۈنىگە يۈز سوم تېپىپمۇ قانائەت قىلمايدۇ، بىرلىرى كۈنىگە ئىككى ـ ئۈچ سوم تاپقىنىغا شۈكۈر قىلىدۇ؛ بىرسى ئاسانلا تاپىدۇ، يەنە بىرسى تەستە تاپىدۇ، مەيلى قانداقلا بولمىسۇن تاپىدۇ. بىر چاغلاردا قايسىدۇر بىر چەت ئەللىك توخۇ سۈتىدىن باشقا ھەرقانداق نەرسە تېپىلىدىغان قەشقەرنىڭ قايناق، ئاۋات بازىرىنى كۆرۈپ: بازار ـــ ئۇيغۇرلارنىڭ يۈرىكى، دەپتىكەن، راست، بۇ يەرگە كىرگەن ئادەم ئۆز نېسىۋىسىنى تاپالايدۇ.

ماھىنۇر چۈشكىچە يىگىرمە نەچچە لۆڭگە ساتتى. يېرىم كۈنلۈك ئوقىتىدىن رازى بولۇپ: «بىر كۈنلۈك غىزالىنىشىم، ياتاق ھەققى تېپىلدى، ـــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ـــ ئەمدىكىسى دەسمايەمگە قوشۇلىدۇ، بۇمۇ بولىدىكەن، ھەر كۈنى يۈزى سېتىلىپ كەتسە، ياتاق ھەققى، تاماقمىدىن باشقا يىگىرمە سوم قالسا بولىدىمۇ، ئون بەش سومىمۇ قالسۇن، مەن ئۈچۈن بۇ يۈرۈشكەن تىجارەت بولمامدۇ. ئەتىگەن بەختىخان ھەدەمنىڭ ماللىرىنى ئىسرىقداپ قويغىنىنىڭ پايدىسى بولدى ئەتىمالىم، پەرىزىمچە باشقىلاردىن كۆپرەك ساتتىم.»

لېكىن، چۈشتىن ئۆتكەندىن كېيىن نېمىشقىدۇر، ئۇنىڭ مېلى ئۆتمەي قالدى. قورسىقىمۇ تازا ئاچتى، نەچچە سائەتلەپ ئۆرە تۇرماق ئاسان ئەمەس ئىكەن. «ھەر كۈنى ئاچقىقان مالنىڭ شۇ كۈنى تۈگەپ كەتكىنى ياخشى، ئېشىپ قالغان مالنى ئەتىسى ساتماقمۇ قىيىن ھەم كىشىنىڭ كۆڭلى سوۋۇپمۇ قالىدۇ. ياخشىسى، بۇگۈنلا باھاسىنى چۈشۈرۈپ سېتىپ، تۈگىتىۋېتەي، ـــ دەپ يەنە ئويلىدى ئۇ، ـــ ئوتتۇز تىيىن پايدا ئېلىپ كۈنىگە يىگىرمە لۆڭگە ساتقاندىن كۆرە، يىگىرمە تىيىندىن پايدا ئېلىپ كۈنىگە قىرىق لۆڭگە ساتسام، ئۇنىڭ پايدىسى كۆپرەك بولىدۇ ئەمەسمۇ.»

ئۇ شۇ يەرلىككىلەرنى ھەيران قالدۇرۇپ، بىر سومدىن

سېتىۋاتقان لۆڭگىنى توقسەن تىيىن، دەپ ۋارقىرىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ لۆڭگىسى تېز ئۆتۈشكە باشلىدى. ماھىنۇردىن ئىككى ئادەم نېرىدا ئولتۇرغان، سودىسى تازا بولماي، ئوغىسى قايناپ تۇرغان، قارامتۇل يۈزلىرى قورۇلۇپ كەتكەن، چېقىر كۆزلۈك پاكار مومايىنىڭ ئاغزى ئېچىلدى:

— نېمانداق بازارنى بۇزىسەن، — دېدى ئۇ ماھىنۇرنى «سەنلەپ»، — بىر كويدىن سېتىلىۋاتقان مالنى توققۇز موچەن دەيسىنا؟

— چاپسانراق سېتىلىپ كەتسۇن دەۋاتىمەن، چوڭ ئانا، مال دېگەننىڭ تېزرەك ئۆتۈپ كەتكىنى ياخشى.

مومايىنىڭ كۆزلىرى ئالايدى:

— تېزرەك ئۆتۈپ كەتسۇن، دەپ ئۇنداق ئەرزان ساتساڭ، قورسىقىڭغا قانداق نان تېپىپ يەيسەن؟

— جىقراق سېتىلسا، نانمۇ كۆپرەك كېلىدۇ ئەمەسمۇ.

— جىقراق ساتىمەن، دەپ باھانى بۇزساڭ قانداق بولىدۇ، ھەممىمىز بىر كويدىن سېتىۋاتساق؟

— سودىگەرنىڭ يولى بىر، رىزقى باشقا ئەمەسمۇ، چوڭ ئانا.

— بىزنىڭ رىزقىمىزغا توپا چېچىۋاتساڭ.

— مەنمۇ ئالغىنىم بويىچە ساتتىم.

— سەن قانچىدىن ئالغان؟

— ئۆزۈم بىلىمەن.

— شۇ، قاش ئېتىپ ئالغان ئوخشايسەن ...

بىردىنلا غەزىپى ئۆرلىگەن ماھىنۇر بىرنېمە دېمەكچى بولدى - دە، ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، ئېغىزىنى گەپكە ئۆمەللىگىنىچە تۇرۇپ قالدى. ئەمما موماي تېخىمۇ ئەدىدى:

— خەقلەر سېنىڭ مېلىڭنى ئەمەس، قاش - كۆزۈڭنى ئېلىۋاتاتتى، بىكار مېلىڭنىڭ باھاسىنى چۈشۈرۈپ ئاۋارە بولدۇڭ.

«ئۆزىلا سودا قىلىپ ياخشى ئۆتسە، باشقىلار سودا قىلالماي

قىنىلىپ ئۆتسە خۇشال بولىدىغان موماي ئىكەن ـ دە بۇ» دەپ ئويلىغان ماھىنۇر ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئۈنچىقمىدى. لېكىن، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ تاماكا سېتىۋاتقان ئون بەش ـ ئون ئالتە ياشلار چامىسىدىكى بالا قولىنى جونۇپ تۇرۇپ مومايغا ۋارقىراپ كەتتى:

— نېمانداق ئىچىڭ تار خوتۇنسەن ! قانچىدىن ساتسا ئۆزىنىڭ ئىشى، نېمە كارىڭ، ھەممىمىز سېنىڭ دېگىنىڭچە ئىش قىلامدۇق !

— ئولتۇر، سويما، — موماي مەنسىتمەسلىك نەزىرى بىلەن قولىنى پۇلاڭلاتتى، — نېمانچە يان بېسىپ كەتتىڭ ئۇنىڭغا، سېنى ئوبدان رازى قىلىپ قويغان ئوخشىمامدۇ ئۇ ...

— ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە جەددال ! — غەزىپى بىردىنلا ئۆرلىگەن بالا مومايىنىڭ ئالدىغا ئوقتەك ئېتىلىپ باردى، — كىمنىڭ مېلى كۆپرەك سېتىلسا ئىچىڭ ئاداپ، يىگىنە يېگەن ئىتتەك تولغىنىپ ئولتۇرالماي قالىسەن، شۇنچە يېشىڭ بىلەن ئەسكى گەپلەرنى قىلىشتىن ئۇيالمامسەن؟ ... ماۋۇ يۇزمۇ، باشقا نەرسىمۇ.

ماھىنۇر ئىتتىك بېرىپ بالىنىڭ مومايىنىڭ يۇزىنى نوقۇۋاتقان قولىنى تارتتى:

— بولدى، ئۇكام، ئۇنداق قىلما، چوڭ ئادەم ئەمەسمۇ.

— قارىمامسىز، گېپىنىڭ سەتلىكىنى، سىز بىلمەيسىز، كەچكىچە باشقىلارغا ھەسەت قىلىپ، كىمنىڭ مېلى سېتىلىپ كەتسە، شۇنىڭغا چىدىماي ئولتۇرالماي قالىدۇ، سىزغۇ بۇنىڭغا ئوخشاش لۆڭگە سېتىۋاتىسىزغۇ، مېنىڭ تاماكام كۆپرەك سېتىلىپ كەتسە، شۇنىڭغىمۇ چىدىمايدۇ.

— بوپتۇ، ئۆزىنىڭ ئېغىزى، سۆزلەپ ـ سۆزلەپ ھارىدۇ.

باشقىلار مومايىنى ئەيىبلىدى، بالىغا تەسەللى بەردى. شۇنىڭ بىلەن كۆتۈرۈلگەن غوۋغا بېسىلىپ قالدى.

ماھىنۇر بالىنى بېسىپ قويغان بىلەن ئۆزى ئىچ ـ ئىچىدىن

بوغۇلۇپ ئازابلىنىۋاتاتتى: «كىشىنىڭ يۇرتىغا كېلىپ ئوقەت قىلماقمۇ ئاسان ئەمەس ئىكەن، دەشنەم يەپ تۇرىدىغان گەپ ئىكەن، ‹ يېتىم دۆڭگە چىقسا مۇشت يەر › دېگەنلەر توغرا دەپتىكەن، — ماھىنۇر ئۆزىنى خورلىنىۋاتقاندەك ھېس قىلدى، — بۇگۈن بازارغا بىرىنچى قېتىم چىقىۋىدىم، بىرىنچى مۇشت تەگدى. قانداق قىلىمەن، مەن بۇ يەرگە مۇساپىر، كىمگە قاش ئېتىپتىمەن، دەپ ئۇنىڭ ياقىسىغا ئېسىلايمۇ، جېدەل چىقىرايمۇ؟ ... ياق، ئۆزۈمنى ئەسكى قىلىۋالىمەن، ‹يېنىكلىك شەيتانلىق، ئېغىرلىق راخمانلىق› دېگەن گەپ بار، ئۇنىڭسىزمۇ توغرا سۆزلۈك، ھەققانىي ئادەملەر چىقىدىكەنغۇ، مۇنۇ بالىدىن باشقا، يەنە بىرمۇنچە ئادەملەرمۇ چىقىپ، ئۇنى ئەيىبلىدىغۇ، شۇمۇ يېتەرلىك، مەن مەشەدە مۇشۇلار بىلەن بىللە ئوقەت قىلىدىغان ئادەم، ئېغىرلىق قىلاي، ھەسەتخورلۇق ھازىرلا كۆرۈلۈۋاتقان نەرسە ئەمەس، ئادەملەر ئارىسىدا بار نەرسە. ئۇ بىر ـ ئىككى ئېغىز ئاچچىق تىل، ھەتتا قامچا ـ تاياق بىلەنمۇ تۈگەپ كەتمەيدۇ. ئەسكى ئىللەتلىك ئادەم ئۆلسىمۇ، ئۇنىڭ ئىللىتى ئۆلمەيدۇ، شۇ ئىللەتنى كۆتۈرۈپ ئىككىنچى بىر ئادەم پەيدا بولۇۋېرىدۇ. ياخشىسى، ئېغىر بولاي، ئۇنداقلارغا تېخى قولۇمدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلاي، ئەڭ شىپالىق دورا مۇشۇ. توۋا، ئادەملەر بىر ـ بىرىگە ھەسەت قىلغۇچە، كالىلىسىنى ھەسەت قىلىشقا ئىشلەتكۈچە، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىشكە ئىشلەتسە بولمامدىغاندۇ؟ ...»

ماھىنۇر چۈشتىن كېيىن ئىككى سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە قالغان لۆڭگىلىرىنى سېتىپ تۈگىتىۋەتتى. مۇشۇ باھادا يەنە قىرىق ـ ئەللىك لۆڭگىسى بولسىمۇ، سېتىلىپ كېتەر ئىدى. ئۇ بايىقى كۆڭۈلسىزلىكلەرنى ئۇنتۇپ، سودىغا كىرىشكەن بىرىنچى كۈنىدىن ئىنتايىن رازى بولۇپ، شادلىق تۇيغۇلىرىدا يېنىپ، قۇرۇق سومكىسىنى قولتۇقلىغان پېتى بازاردىن يېنىپ چىقتى. ئۇ شۇ چاغدىلا قورسىقىنىڭ ئېچىپ كەتكەنلىكىنى

بىلدى ـ دە، سامسخانىغا كىرىپ بەش دانە سامسا بىلەن بىر چەينەك چاينى ئىچىۋېتىپ، ئەتىلىك مال ئۈچۈن توپ ساتىدىغان بازارغا ماڭدى ۋە بازارنى ئانچە ئارىلاپ كەتمەيلا، تونۇگۇن لۆڭگە ئالغان خوجايىنىدىن يەنە ئاتمىش تىيىندىن ئىككى يۈز دانە لۆڭگىنى ئېلىپ، ياتىقىغا قايتىپ كەلدى.

ئۇ ئېغىر سومكىسىنى كۆتۈرۈپ ھويلىغا كىرىپ كېلىشىگە ئۆيدىن چىققان بەختىخان:

— ۋاي خۇدايىم، مېلىڭنى ساتالمىغان ئوخشىمامسەن، سومكاڭ پومپىيىپ تۇرىدىغۇ؟ — دېدى ئۇ كۆزلىرىنىڭ ئاق پاختىسىنى چىقىرىپ. ماھىنۇر ئۇن چىقارماي، قاپقارا كۆزلىرى بىلەن كۈلۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— نېمە ئالامەت بۇ، كۆزلىرىڭ كۈلۈپ تۇرىدۇ، سومكاڭ بېزىرىپ تۇرىدۇ؟

— ئەنسىرىمەڭ، بەختىخان ھەدە، — دېدى ئۇ سومكىسىنى يەرگە قويۇپ، — تونۇگۇنكى لۆڭگىلەرنى سېتىپ بولدۇم، نان بەرگەن مالدىن يانماي، دەپ بۇگۈن يەنە شۇ لۆڭگىدىن ئىككى يۈزنى ئالدىم.

— شۈكۈر ـ شۈكۈر، مۇنداق دېگىنە ... ئەجەب تېز سېتىپ بوپسەنا؟

— چۈشكىچە بىر سومدىن ساتتىم، چۈشتىن كېيىن ئۆتمىگىلى تۇرۇۋىدى، بۇگۈندىن ئېشىپ قالمىسۇن، دەپ باشقىلارغا قارىمايلا، توقسەن تىيىندىن سېتىۋېدىم، تالاپلا كەتتى.

— ئوغۇل بالا ! ئۆلەي دېگەن مالنى تىرىك مالغا ئايلاندۇرۇپسەن، — بەختىخان ھاياجانلاندى، غوللۇق بەستى سىلكىندى، — شۇنداق قىلىپ قانچە پايدا ئاپسەن؟

— يىگىرمە تۆت سوم.

— يارايسەن، پەمىڭ بار ئىكەن ... مۇنۇ كۆكتاتچىلارنى قارا، پەمدۇرنى كىلوسى تۆت موچەن، دەپ كەچكىچە ئولتۇرىدۇ،

دەسلەپتە ئۆتىدۇ، كېيىن ئۆتمەي قالغاندا، ئۈچ موچەن، ئىككى موچەن، دەپ تۆگىتىۋەتسە بولمامدۇ دەيمەن، ئۇنداق قىلماي جاھىللىق قىلىدۇ، ئاخىر نېمە بولىدۇ؟ پورلىشىپ، سېسىيدۇ، ئاندىن ئايرىپ تاشلايدۇ. جىق پايدا ئالىمەن دەپ ئاز پايدىدىنمۇ قۇرۇق قالىدۇ.

— بازار ئەھۋالىنى ئىگىلىمەي تىجارەت قىلساق، روناق تاپالمايمىز، بەختىخان ھەدە.

— پەمىڭ بار ئىكەن، ئەقىللىق ئىكەنسەن، يول تاپمىغان ئادەم پۇل تاپالمايدۇ، سەن چوقۇم باي بولىسەن.

ماھىنۇر بۈگۈنكى سودىسىدىن خۇشال ئىدى. ئاق، سېپتا يۈزىدىنمۇ، قېنىق ھال رەڭ لەۋلىرىدىنمۇ، قاپقارا كۆزلىرىدىنمۇ ئىللىق تەبەسسۇم چاقناپ تۇراتتى. بىر نەچچە قەدەمنى مۇۋەپپەقىيەتلىك باسقانلىقى ئۈچۈن، كېچىچە كىرپىك قاقماي ئويلىغان ۋەھىمە - ئەندىشىلىرىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. خوجايىن ئايالنىڭمۇ خۇددى ئۆز مېلىدىن پايدا ئالغاندەك چوڭ - چوڭ كۆزلىرى كۈلۈپ، ماھىنۇرنىڭ بىرىنچى ئامىتىدىن پۈتۈن ئەزايى يايراپ كەتكەنىدى. قارىياغاچ شاخلىرىدىكى قۇشقاچلار ۋىچىرلىماقتا، ئولتۇرۇپ كېتىپ بارغان كۈننىڭ ئاخىرقى نۇرلىرى ئىككىسىنىڭ يۈزلىرىدە نازىنىپ ئويناماقتا ئىدى.

— تېخى لۆڭگىنىڭ باھاسىنى چۈشۈرۈپ سېتىۋاتسام، يېنىمدىكى بىر موماينىڭ قىلىپ كەتكىنىنى دېمەمسىز، — دېدى ماھىنۇر.

— ھە، نېمە دېدى ئۇ؟

— سەن بازار باھاسىنى بۇزۇپ، نېمىشقا مېلىڭنى چۈشۈرۈپ ساتىسەن، قاش ئېتىپ ئالغانمىدىڭ ئۇنى، دەپ تىللاپ كەتتى.

— ما يولسىزلىقنى، سەن نېمە دېدىڭ؟

— ھېچنېمە دېمىدىم.

— نېمىشقا؟ — بەختىخاننىڭ كۆزلىرى يېنىپ كەتتى.

— لېكىن، يېنىمدا تاماكا سېتىپ ئولتۇرغان بالا، — دېدى

ماھىنۇر ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن، — كۆرەلمەستىن كۆرەلمەسكە سېلىپ تىللاپ، ئۇنىڭ تازا ئەدىپىنى بەردى. ئالدىغا دېۋەيلەپ بېرىۋىدى، ئۇنى يەنە مەن بېسىپ قويدۇم.

— سەن قورقۇنچاق، ماۋۇ شەھەرگە يېڭىياچىمەن دېدىڭ - دە، مەن بولسام تەستىكىگە سېلىپ، ماخىرىنى يانجۇۋېتەتتىم، مىجەزىڭدىن قارىغاندا، سەن ئۇنداق قىلالمايسەن، بوپتۇ، ئىچى تار ئادەمنىڭ كېپىنىڭ ئەتىۋارى بولمايدۇ، ئەتە يەنە شۇ يەرگە بارسەن ئەمەسمۇ، — دېدى ئۇ.

خوجايىن ئايال ماھىنۇرنى ياتاقتا ئەمەس، ئۆيىگە باشلىدى ۋە ئۇنىڭغا چۈشتە ئېلىپ قويغان يېرىم تاۋۇزنى تىلىپ بەردى.

12

كىشىلەر كۆڭۈل ئازادىلىكىگە ئېرىشىپ، رازىمەنلىك تۇيغۇلىرىدا يانغاندا ئىشەنچكە ئىگە بولۇپ، شادلىققا چۆمۈلگەندە ۋە كۆڭۈل - كۆكسى كۆتۈرۈلگەندە ئۆتكەن كۈنلىرىنى ئەسكە ئېلىشىدۇ ۋە ئۇنىڭ يۈرەكتە قېتىپ قالغان يارىلىرى قوزغالسىمۇ، شۇنىڭغا تەئەللۇق بولغان ئىشلارنى ئىزھار قىلىشقا — ئىككىنچى بىر ئادەمگە سۆزلەپ بېرىشكە خۇشتار بولىدۇ.

ئەسلىدە، ئىككىسىنىڭ كۆڭۈل يارىلىرىنى ئىزھار قىلماقچى بولغانلىقىغا مۇنۇ ئىش سەۋەب بولدى: خوجايىن ئايال كەچلىك تاماقتىن كېيىن ماھىنۇرغا سەنمۇ يېتىم ئىكەنسەن، مەنمۇ يېتىم، ئىككىمىز ئاچا - سىڭىلدەك ئۆتەيلى. مېنىڭ ياتىقىم سېنىڭ ئۆيۈڭ بولىدى. ئەمدى كۈندە بازارغا ماڭىسەن، مۇشۇ يولغا چۈشتۈڭ، چۈشتە بىر ۋاقىلىق تامىقىڭنى بازاردىن يە، ئىككى ۋاقىلىق تامىقىڭنى تارتىنماي مۇشۇ قورۇنىڭ خوجايىنىدەك بىزنىڭ ئۆيدىن يە، ئېرىم كەڭ قورساق ئادەم، كەلگەندە بىلىپ قالىسەن، دېگەنىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ماھىنۇر

بۈگۈن ماللىرىنى تېزلا تۈگىتىپ بازاردىن خۇشال قايتقاندا، بەختىخان ئۇنىڭدىن ئارتۇقراق خۇشال بولۇپ كەتتى. بۇ روھىي هالەت ۋە ئاشۇ گەپلەر تەسىرىدىن ماھىنۇرنىڭ كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى. شۇ چاغدا بەختىخان يەنە: خېلى دەردىڭ باردەك قىلىدۇ، ھەدەم بىلەن پېتىشالماي كەلدىم، دېدىڭ، تولۇقراق سۆزلىگىنە، پېتىشالمىغانلىقىڭنىڭ سەۋەبلىرىنى ئۇقاي، ئىككىمىزنىڭ دەردى بىر يەردىن چىقىپ قالامدۇ تېخى، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ماھىنۇر سەرگۈزەشتىلىرىنى سۆزلەشكە، كۆڭۈل يارىلىرىنى ئىزھار قىلىشقا ئۆتكەنىدى.

ماھىنۇر، ئوقۇرمەنلەرگە مەلۇم بولغان ئابدۇقادىر بىلەن قاچقان ئىشلىرىنى، ئۆزىنى ھەسەنجان ئاتلىق ئوقۇغۇچىنىڭ ئابدۇقادىرنىڭ چاڭگىلىدىن ئۇستىلىق بىلەن قۇتۇلدۇرۇپ قالغانلىقىنى، بۇنى كېيىن ھېس قىلغانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ مۇنداق دېدى:

— مېنى ئاشۇ ھەسەنجان قۇتۇلدۇرۇپ قالغان. شۇ چاغدا ئۇ ئۈنىنچى سىنىپ ئوقۇغۇچىسى ئىدى. بۇنىڭغا ھازىر بەش - ئالتە يىل بولدى، شۇنىڭدىن بېرى ئۇنى كۆرمىدىم. ئونىنچى سىنىپنى پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە چىقىپ كەتتىمۇ ياكى ئۈرۈمچىگە كېلىپ بىرەر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇدىمۇ، ئوقۇشىنى تۈگىتىپ غۇلجىغا كەتتىمۇ ۋە ياكى مەشەدە خىزمەت قىلىۋاتامدۇ، بۇ تەرەپلىرى ماڭا قاراڭغۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ ئاتا - ئانىسىنىڭ زورى بىلەن ئۆزىدىن يىگىرمە نەچچە ياش چوڭ مەخمۇت ئىسىملىك دېھقانغا ياتلىق بولغانلىقىنى، ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشمەي بەش يىلدىن كېيىن ئاجرىشىپ، ئۆز ئۆيىگە (شەھەرگە) يېنىپ كىرگەنلىكىنى (يېزىدا قىلىپ قويغان ئەسكى ئىشى ئۈچۈن ئېرىنىڭ قوغلاپ چىقارغانلىقىنى ئېيتمىدى. ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمىدى) بايان قىلىپ، ئاندىن، ھەدىسى بىلەن بولغان كۆڭۈلسىز ئىشلارنى سۆزلەپ تۈگەتتى - دە، ئاخىردا

يىغلامسىراپ تۇرۇپ يەنە مۇنداق دېدى:

— يارى ئىسمىلىك بالا بىلەن مېنىڭ ھېچقانداق مۇھەببەت مۇناسىۋىتىمىمۇ بولمىغان، تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن ئويۇن كۆرۈپ، تۇز يولىمىز بىلەن قايتىپ كەلگەن. ھەدەمنىڭ ئۇنىڭغا كۆڭلى بارلىقىنى قىلچىمۇ ئۇقماپتىمەن، بولمىسا ئويۇنغا ئىككىڭلار بېرىڭلار، دېمەمدىم. لېكىن، ھەدەم مېنى بۇزۇقتىن - بۇزۇققا، شەرمەندىدىن - شەرمەندىگە سېلىپ تىللاپ، خەلقئالەم ئالدىدا رەسۋايىمنى چىقىرىۋەتتى. ئاشۇ شەھەردە، مەھەللىدە، قولۇم - قوشنىلار ئالدىدا باش كۆتۈرگۈسىز قىلىۋەتتى. مەن ئەمدى ئۇ يەردە قانداقمۇ باش كۆتۈرۈپ يۈرەلەيمەن؟! ئۇنىڭدىن ئۆلگىنىم ياخشى ئەمەسمۇ ... دۇكاننىڭ كىرىمىمۇ ياخشى ئىدى، ئۇنى ئىككىمىز ئاچقان، لېكىن ھەدەمدىن ئون تىيىن تەلەپ قىلماي، ئالتۇن ھالقامنى، بىر جۈپ ئۈزۈكۈمنى سېتىپ، تۆت - بەش يۈز سوم جايلىدىم - دە، ئۆز كۆڭلۈمنى ئۆزۈم ئالاي، دەپ بۇ يەرگە كەلدىم. ھېلىمۇ بەختىم بار ئىكەن، سىزگە ئۇچراپ قالدىم. ھەدەم مېنى غۇلجا تەرەپكە بېرىش ئەمەس، قاراپ قويغۇسىز قىلىۋەتتى. بۇنىڭدىن كېيىنكى تەقدىر - قىسمىتىمنىڭ نېمە بولۇشىنى بىلمەيمەن، ئەمما ئاتامۇ سىز، ئانامۇ سىز، قېرىنداشىمۇ سىز، جۇرئەت قىلىپ، قالغان كۈنلىرىمنى خاتىرجەم، ياخشى ئۆتكۈزەي دەپ ئەزىز يۇرتۇمنى تاشلاپ كەلدىم.

ماھىنۇر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ سۆزدىن توختىدى. ئۇنىڭ ياشلىق كۆزلىرىدە نادامەتلىك، ئەلەملىك، ھەسرەتلىك ئۇچقۇنلار پىلدىرلايتتى. ئۇنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى دەردلىك بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ئۆزىنى يېنىكلەپ قالغاندەك سەزدى، يۈرىكىنى زىدە قىلغان ئازابتىن قۇتۇلغاندەك بولدى. كىشىلەر ھەرقانچە ئازابلىنىپ، دەرد - ئەلەم تارتىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن شۇ ئازاب، دەرد - ئەلەملىرىنى ئۇنتۇشقا تىرىشقۇچى، قالغان كۈنلىرىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈشكە ئالدىرىغۇچى ۋە بەختىيار ياشاشقا

ئىنتىلگۈچىلەردۇر. ماھىنۇرنىڭ سۆزلىرىدە ئەمدىلا باشلىغان تىجارىتىگە ئىشەنچ، كەلگۈسىگە بولغان ئۈمىد ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

خوجايىن ئايالنىڭ ماھىنۇرنىڭ ھەددىسى تەرىپىدىن شۇنچە ئېغىر ئاھانەتلەرگە قالغانلىقىغا ئېچىنىش، ئۆزىنىڭ قىز چېغىدىكى زورلۇققا ئۇچرىغانلىقىغا نىسبەتەن غەزەپ - نەپرىتى ئۆرلىمەكتە ئىدى. شۇ ئارىلىقتا گۈدۈڭلىشىپ ھويلىغا بىرنەچچە كىشى كىرىپ كەلدى. قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. خوجايىن ئايال ئورنىدىن تۇرۇپ ھويلىغا چىقىپ كەتتى - دە، ھويلىدىكى ئېلېكترنى ياندۇرۇپ، ئۇلارنى ياتاقلارغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ يېنىپ كىردى. شۇنىڭ بىلەن ياتاقلاردىكى بوش كارىۋاتلارمۇ تولغىدى.

— مەنمۇ ساڭا بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ بېرەي، — دېدى بەختىخان ئۇنىڭغا ئۇدۇلمۇئۇدۇل ئولتۇرۇپ، — مەنمۇ ساڭا ئوخشاش بۇ شەھەرگە مۇساپىر، پەرقىمىز مەن كونا مۇساپىر، سەن يېڭى مۇساپىر. مېنىڭ بۇ يەرگە چىققىنىمغا يىگىرمە ئالتە يىل بولدى. مەن بۇ يەرگە قانداق سەۋەب بىلەن چىقىپ قالدىم؟ كىشىلەرنىڭ ئۇرۇمچىگە چىقىشى، ئولتۇراقلىشىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبلىرى ئوخشىمايدۇ. بەزىلەر ئوقۇشقا چىقىدۇ، بەزىلەر ئىش ئىزدەپ چىقىدۇ، بەزىلەرنى ھۆكۈمەت يۆتكەيدۇ، سەۋەبلىرى تولا. ئەمما مەن قېچىپ چىققان. نېمە سەۋەبتىن قېچىپ چىقتىم؟ تازا زەن قويۇپ ئاڭلا، — بەختىخان ئورنىنى يۆتكەپ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن سۆزگە كىرىشتى، — ئەسلى مەن كۇچالىق. ئېسىمنى بىلسەم، دادام ئۆلۈپ كېتىپ ئائىلىدە ئاپام، ئاچام، مەن ئۈچىمىز قالغان ئىكەنمىز. ئاپام يىپ ئېگىرەتتىكەن، بىزنىڭ كۆنىمىز ئاپامنىڭ توختىماي پىرقىرىتىدىغان چاقىغا قاراشلىق ئىكەن. ئاپام ئىشچان، ھارماس خوتۇن ئىدى. ئۇ كۈندۈزىمۇ، قارا چىراغ يورۇقىدىمۇ تىنماي چاق پىرقىرىتىپ يىپ ئېگىرەتتى. كۈن -

ئايلار، يىللار غىيىلداپ ئۆتۈپ، مېنى سەككىز ياشقا تولدۇرغاندا مەكتەپكە كىردىم. مەكتەپتە ياخشى ئوقۇدۇم. بالىلار ھېساب ئىشلىسە مەندىن سورايتتى، مۇئەللىممۇ مېنى ماختاپ تۇراتتى. ماختاپ بەرسە، ئوقۇغۇچى دېگەن تېخىمۇ ياخشى ئوقۇيدىكەن. كۆڭلۈم ئۆسۈپ ئوقۇشۇم يىلدىن ـ يىلغا ئۆرلەپ تۇردى. نامىم سىنىپتىلا ئەمەس، مەكتەپ بويىچىمۇ ئاتىلىدىغان بولدى. ئۇچىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا ئاچامنى گۇڭشېنىڭ كاتىپلىقىنى قىلىدىغان ئەمەتجان ئاتلىق ياۋاش بالىغا ياتلىق قىلدۇق. شۇنىڭ بىلەن كۈنىمىز بىرئاز ياخشىلىنىپ، ھەپتىگە ئىككى ـ ئۈچ قېتىم تاماق يېيەلەيدىغان ھالغا كەلدۇق. ئاچاممۇ گۇڭشېنىڭ ئىشخانىلىرىنى سۈپۈرۈپ ـ تازىلايدىغان تازىلىق ئىشچىسى بولۇپ ئىشقا كىردى. بىراق ئاپام چاقنى پىرقىرتىۋېرىپ، چاڭ ـ توزاننى يۇتۇۋەرگەچكىمۇ تولا يۆتىلىدىغان بولۇپ قالدى ۋە يۆتىلى بارغانسېرى ئەدەپ كۈچەيگىلى تۇردى. لېكىن، ئاپام شۇنچە يۆتىلىپ تۇرسىمۇ يىپ ئېگىرىشنى توختاتمىدى. مېنىڭ ئىچىم ئاغرىپ، پات ـ پات بولدى ئاپا، مۇشۇ ئىشىڭنى قويغىنا دەيتتىم، ئاپام گەپ قىلماي كۈلۈمسىرەپ قوياتتى، ئەمما بەزىدە ئاچاڭ نېمە دەيدۇ؟ دەپ سورايتتى. بۇ ئىشتا ئاچامنىڭ، ئەمەتجان ئاكامنىڭ دېگىنى ھېساب ئوخشايدۇ. بىراق، ئاچاممۇ، ئەمەتجان ئاكاممۇ ھېچنېمە دېمەيتتى. ئاپام كۈندىن ـ كۈنگە ئوساللاپ كېتىپ باراتتى ...

تۆتىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا ئاپام ئۆلۈپ كەتتى. ئاپامنى ئۆلۈپ كېتىدۇ، دەپ قىلچىمۇ ئويلىماپتىكەنمەن، چىدىيالماي قالدىم، داد ـ پەرياد كۆتۈردۈم. ئاچاممۇ ئۆزىنى ئۇرۇپ، يۆتىلىپ يۈرگەندە يىپ ئېگىرىشنى توختىتىپ، نېمىشقا ئۆيگە ئەكىلىۋالمىغاندىمەن، دەپ پۇشايمان قىلىپ، تېپىرلاپ قاتتىق يىغلىدى.

ئاپامنى يەرلىكىگە قويۇپ يەتتە نەزىرىنى بەرگەندىن كېيىن، ئاچام قورۇ ـ جايىمىزنى سېتىپ، مېنى ئۆيىگە ئەكىلىۋالدى.

تىرىكلىك ئەۋزەل، دەپ ھېلىقى پۇشايمانلىرىنىمۇ ئۇنتۇدى، بارا ـ بارا ئاپامنىڭ گېپىنىمۇ قىلمايدىغان بولدى. «زەپمۇزەپ ئۆلگەنگە زەپ» دېگەنلەر ئەجەبمۇ تېپىپ دەپتىكەن.

مېنى ئۆيگە ئەكېلىۋېلىپ بىر ئايدىن كېيىن ئاچامنىڭ كۆزى يورۇدى. ئاچام بىلەن ئەمەتجان ئاكام، خۇدايىم بىرنى ئەكېتىپ، يەنە بىرنى بەردى، دېيىشىپ ئاپامنى پۇتۇنلەي ئېسىدىن چىقاردى. مەن ئاپامنىلا ئويلايتتىم، قايغۇراتتىم، كىشى يوق يەرلەردە قاقشاپ ـ قاقشاپ يىغلايتتىم. ئاپامنىڭ قىياپىتى، چاق پىرقىرىتىپ ئولتۇرغان ھالىتى، مەيدىسىنى تۇتۇپ يۆتىلىپ كېتىشلىرى، باللار بىرنېمىلەرنى يېسە، بوينۇڭ قىسىلىپ قالمىسۇن، دەپ بەش فوڭچەن ـ بىر موچەنلەرنى تەڭلەشلىرى كۆز ئالدىمدىن زادىلا كەتمەيتتى، چۈشۈمدىنمۇ چىقمايتتى.

بەختىخان سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ سۆزلىيەلمەي قالدى ۋە ياشلىرى تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى. ئۇنىڭ بەدەنلىرى سىلكىنمەكتە، كۆز ياشلىرى مەڭزىلىرىنى، ئېڭەكلىرىنى بويلاپ قۇيۇلماقتا ئىدى. ماھىنۇر خوجايىن ئايالغا ھەيران بولۇپ قارىدى، ئۇزايىدىن قوپاللىقى بىلىنىپ تۇرىدىغان، تەلەتى سۈرۈن، كىشىلەرگە سۇرلۇك كۆرۈنىدىغان بۇ ئايالنى مۇنچىلىك باغرى يۇمشاق، دىلى مۇڭلۇق، دەپ ئويلىمىغانىدى. كىشىلەرنىڭ سىرتىغا، قىياپىتىگە، قوپال ھەتتا ئەخلاقسىز گەپ ـ سۆزلىرىگە قاراپ باھا بەرمەسلىك كېرەك ئىكەن ـ دە، دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئۇنىڭ نېمىشقا ئۆزىگە ئاتىدارچىلىق قىلىۋاتقانلىقى، مېھرىبانلىق كۆرسىتىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبلىرىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى ۋە ئۇنىڭغا باشقىچە نەزەر بىلەن تىكىلدى ـ دە، ھەمدەرد بولۇپ تەسەللى بەردى:

— قانداق قىلىمىز، بەختىخان ھەدە، بۇ جاھان شۇنداق جاھان ئىكەن، ئاپىڭىزنى ئەسلەپ تۇرسىڭىزلا بولىدىغۇ ...

— ئەسلەيمەن، ئەلۋەتتە ئەسلەپ تۇرىمەن، — دېدى ئۇ

ياشلىرىنى ئېرتىپ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، ـــ سەن بىلمەيسەن، ھەر ھېيت ـ ئايەم كەلسە پوشكال سېلىپ، ئىمام ـ مەزىننى چاقىرىپ قۇرئان ئوقۇتىمەن، ئۇلارنى رازى قىلىمەن، قەبرىستانلىققا چىقىپ، مەيلى كىمنىڭ قەبرىسى بولمىسۇن، يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئۆزۈم بىلىدىغان ئۇششاق سۈرىلەرنى ئوقۇيمەن، مەنمۇ، ھالاۋىدىنمۇ ناماز ئوقۇمايمىز، روزا تۇتمايمىز، ئەمما لېكىن، مويسىپىتلەرنى ئىپتارغا چاقىرىپ تۇرىمىز، چۆگۈن كۆتۈرۈپ يۈرگەن بوۋاي ـ مومايلارنى كۆرسەم سۆيۈنۈپ كېتىمەن. ھالاۋىدىننىڭ ئانىسىنى ھەپتىدە بىر يوقلاپ تۇرىمەن. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ئانام ئۈچۈن، ئاشۇلارنى ھۆرمەت قىلىشىم ـــ ئانامنى ھۆرمەت قىلغىنىم، ئەسلەپ تۇرغىنىم. ياغ پۇرىتىپ ئەرۋاھلارنى ئەسلەپ تۇرمىساق قانداق بولىدۇ، ئۇلار تەلمۈرۈپ قالىدۇ. شۇڭا، مۇسۇلمان ئوغلىمەن دېدىڭ، قېنى تائەت ـ ئىبادىتىڭ، دەيدۇ ئەمەسمۇ.

مۇنداق تار كوچىلاردا ئەل ئايىغى بېسىلىپ، كېچە جىمجىتلىقى باشلانغان بولسىمۇ، چوڭ كوچىدىكى ۋاڭ ـ چۇڭ ئاۋازلار، ماشىنىلارنىڭ سىگناللىرى سۇس ئاڭلىنىپ تۇراتتى. خېلى جىملىقتىن كېيىن، بەختىخان ئۈزۈلۈپ قالغان سەرگۈزەشتىسىنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ شۇنداق قىلىپ، ئوقۇشۇمنى توختىتىپ، ئاچامنىڭ يېڭىدىن دۇنياغا كۆز ئاچقان بالىسىنى بېقىشقا باشلىدىم. كۈندۈزلۈك ئىشىم بالىغا قاراش، ئۆي تازىلاش، بازاردىن كۆكتات ئەكېلىش بولدى. ئاچام تۇغۇت ۋاقتىنى تولدۇرۇپ، ئىشقا مېڭىش بىلەن ئانچە ـ مۇنچە تاماق ئېتىدىغان بولدۇم. ئۇن ئىككى ياشقا كىرە ـ كىرمەيلا بالا بېقىشتىن تارتىپ ئۆينى بېسىقتۇرۇش، ھويلا ـ ئارامنى سۈپۈرۈش، تاماق ئېتىش، كىر ـ قاتلارنى يۇيۇشقا ئوخشاش ئائىلىنىڭ ھەممە ئىشىنى مەن قىلىدىغان بولدۇم، تىنىم تاپمايتتىم. يەكشەنبە كۈنلىرى بىرەر كۈن ئارام ئالارمەن دېسەم، ئاچام ئالتە كۈن ئىشلەپ ھېرىپ

كەتتىم، دەپ قولىنى سۇغا تىقمايتتى، بىر تال چىنىنى ئۇ يەردىن ـ بۇ يەرگە يۆتكەپمۇ قويمايتتى. كۈنلەر شۇ تەرىقىدە ئۆتمەكتە ئىدى. بارا ـ بارا ئۆزۈمدە خورلۇق ھېس قىلىشقا ۋە بۇ ئۆينىڭ مالىيىغا ئايلىنىۋاتقانلىقىمنى چۈشىنىشكە باشلىدىم. ئاچام بوش ۋاقىتلاردا، ئەتە ـ ئاخشىمى مېنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىمغا ئانچە ـ مۇنچە قاراشقان، مېنىمۇ ئازراق ئايىغان بولسا، مەن مۇنداق تونۇشلاردا بولماس ئىدىم. بالا يىغلىسا ئۆزى ئالماي، مېنىڭ ئىش قىلىۋاتقانلىقىمنى كۆرۈپ تۇرۇپ مېنى ئال، دەيتتى. تاماقنى ۋاقتىدا تەييار قىلماپسەن، دەپ ۋارقىراپ تىللايتتى، بۆشۈك لاتىلىرىنى رەتلەپ قويماپسەن، دەپ پېشانىلىرىمگە نوقۇيتتى، ھەتتا بەزىدە ئەمەتجان ئاكامنىڭ ئالدىدا ئۇراتتى. دوستلىرىم بىلەنمۇ بىردەم ـ يېرىمدەم ئويناتقۇزمايتتى، مەن پەقەت ئۇنىڭ كۆزى ئۇيقۇغا كەتكەندىلا ئارام ئالاتتىم. بۇ ئىشلار ماڭا قاتتىق ھار كېلەتتى. مۇنداق خورلۇقلارنى ياتلاردىن كۆرگەن بولسام مۇنچىلىك ئازابلىنىپ كەتمەس ئىدىم، ئاچامدىن ـــ بىر تۇغقان قېرىندىشىمدىن كۆرۈۋاتقانلىقىم ئۈچۈن، ماڭا ناھايىتىمۇ ئېغىر كېلىدىغان، ئۆز ـ ئۆزۈمنى ئۈنسىز يىغا تۇتىدىغان بولدى، قانچىلىك خورلۇق كۆرمەي، ئازابلانماي ئاچامنىڭ ئۆيىدە تۇرۇشقا مەجبۇر ئىدىم، بولمىسا قەيەردە تۇرالايمەن؟ كىشىلەردىن پالانچى پالانچىغا يىپسىز باغلىنىپ قاپتۇ، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلايدىغان، يىپسىز قانداق باغلىنىپ قالىدىغاندۇ، دەپ ئويلايتتىم، يىپسىز باغلىنىش دېگەن مۇشۇنداق بولىدىكەن، ئۆز بېشىمغا كەلگەندە چۈشەندىم. ئوغۇل بالا بولغان بولسام، كىچىك بولساممۇ پەش قېقىپ چىقىپ كېتەر ئىدىم.

※ ※ ※

كۈنلەر، ئايلار ئەنە شۇنداق ئۆتمەكتە ئىدى. ئاچامنىڭ

بالىسىنى بېقىپ، ئۆيىگە قاراپ قانچە باھار، قانچە قىشنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىنى بىلمەيمەن، ئۇنىڭ بالىسى ئىككى بولدى، ئىشلىرىم تېخىمۇ كۆپەيدى. مەنمۇ ئون بەش ياشقا كىرىپ، بوي تارتىپ قالدىم. ئەينەككە قاراپ باقسام، كۆزلىرىمدىن قانداقتۇر بىر يېقىملىق ئۇچقۇنلار چاقناپ، زىناقلىرىم ئوبدانلا بىلىنىدىغان، جىلۋىلىنىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۆكىلىرىمنى ئوينىتىپ كوچىغا چىققاندا، ئوغۇل بالىلار بىلەن پاراڭلىشىپ قالسام، ئۇنۇمنىڭ غاراڭ ـ غۇرۇڭ چىقىدىغانلىقىنى بايقاپمۇ قالدىم. كوچىغا چىققۇملا كېلىپ تۇرىدىغان بولدى. ئاچامنى ئون ئالتە يېشىدا ياتلىق قىلغانغۇ، يەنە بىر يىل چىدىسام، ماڭىمۇ بىرەرسى چىقىپ قالار، ئوڭچە ئۆي تۇتۇپ، ئۆز ئىشىمنى ئۆزۈم قىلىپ، بۇ دوزاختەك ئۆيدىنمۇ، باشقىلارنىڭ چىرايىغا، چىشىنىڭ ئىقىغا قاراپ ئۆتۈشتىنمۇ قۇتۇلۇپ قالارمەن، دەپ ئويلىدىم.

بىر كۈنى ئۆكىلىرىمنى ئۇخلىتىپ قويۇپ، ئۆيلەرنى پاكىز تازىلاپ بولۇپ دېمىقىمدا قانداقتۇر بىر ناخشىغا غىڭشىپ ئولتۇرسام، ئۆيگە ئەمەتجان ئاكام كىردى. ئۇ نېمىشقىدۇر ئوڭايسىزلىنىپ، تەمتىرەپ تۇراتتى، چىرايىمۇ تاتىرىپ كېتىپتۇ. نېمە بولغاندۇ، دەپ تۇرۇشۇمغا يېنىمغا كېلىپ ئولتۇردى ـ دە، «چىرايلىق بولۇپ كېتىپسىزغۇ» دەپ مەڭزىلىرىم، ئېڭەكلىرىمنى سىلاپ، بېشىمنى ئاستا ئېگىپ مەڭزىمگە بىرنى سۆيۈپ قويدى. مەن نېمە ئىش يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي، ماڭا ئامراقلىقى كېلىپ قاپتۇ ـ دە، دەپ ئولتۇرۇۋەردىم. ئۇ يەنە سۆيدى ۋە مۇرەمدىن تۇتۇپ قۇچاقلىدى، ئۇ يەر ـ بۇ يېرىمنى تۇتتى. مەن تۇرۇپ كەتتىم، بىر ماڭدام مېڭىشىمغا قولۇمنى تۇتۇۋېلىپ ئۆزىگە تارتىپ قۇچىقىغا ئولتۇرغۇزۇۋالدى ۋە چىڭگىدا قۇچاقلاپ مەڭزىلىرىم، لەۋلىرىمگە سۆيۈپ كەتتى، پۇت ـ قوللىرىم بوشىشىپ ئۆزۈمنى بىلەلمەي قالدىم. بەدەن ـ بەدەنلىرىمدىن ئاجايىپ يېقىملىق

هېس ـ تۇيغۇلار قوزغىلىپ كەتتى. «مەن نېمە بولۇۋاتىمەن، نېمە قىلىۋاتىمەن، بۇ ئاچامنىڭ ئېرى ئەمەسمۇ» دېگەن خىيال كاللامغا غىل ـ پال كېلىشىگىلا ئۆزۈمگە كېلىپ، ئۇنىڭ قوللىرىنى قايرىپ، سىلكىپ، قوچىقىدىن بوشاندىم ـ دە، هويلىغا چىقىپ كەتتىم. پۈتۈن ئەزايى ـ بەدەنلىرىم تىترەۋاتاتتى ... هويلىغا چىقىپ دەرەخكە يۆلەنگىنىمچە تۇرۇپ قاپتىمەن، قانچىلىك تۇرغانلىقىمنى بىلمەيمەن، بىر چاغدا قۇلىقىمغا بالىنىڭ ئاۋازى كىردى، قورقۇمسىراپ ئۆيگە كىرسەم، ئۇ چىقىپ كېتىپتۇ.

شۇ كۈنى كېچىچە ئۇخلىيالماي چىقتىم. ئەتىگەندە بالىغا سۈت بېرىۋاتسام، ئاچام تۇيۇقسىزلا:

— نېمە بولدۇڭ، كۆزلىرىڭ قىزىرىپ كېتىپتىغۇ؟ — دەپ سورىدى. مەن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي گاڭگىراپلا قالدىم، ئاغزىمغا مۇنۇ سۆز كەلدى:

— ئىچىم پۇشۇپ ...ئۇخلىيالماي چىقتىم.

بالىغا سۈتنى بېرىپ بولۇپ، ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كېتىشىمگە، ئاچامنىڭ ئەمەتجان ئاكامغا مۇنداق دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدىم:

— جىگدە پۇراپ قالدى بۇ، شۇڭا ئىچى پۇشۇپ، كېچىچە ئۇخلىيالماي چىقتى ـ دە، جۇۋاينىمەك !

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ هېلىقىدەك ئىش يەنە يۈز بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئاچام ئۆيدە بولمىسىلا ئۇ كىرەتتى ـ دە، قەيەردە بولسام شۇ يەردە تۇتۇۋېلىپ، قۇچاقلاپ يۈزۈمنىڭ هەممە يېرىگە — پېشانەمگە، كۆزلىرىمگە، مەڭزىلىرىم ـ لەۋلىرىمگە هەتتا بويۇنلىرىمغا سۆيەتتى، تېپىرلىغىنىمچە قارشىلىق قىلغىنىمغا قويماي سۆيۈپ ـ سۆيۈپ قويۇپ بەرمەي، بەدەنلىرىمنى مىجىقلاپ، ئويناپ چىقىپ كېتەتتى. بۇ ئىش ماڭا قاتتىق هار كەلدى، ئېيتقۇسىز ئېغىر ئازاب ئىچىدە قالدىم، ئۇنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئايلىنىپ قېلىۋاتقىنىمغا تويغاندىم،

قاقشىدىم ... لېكىن، قانداق قىلىشىمنى بىلمەيتتىم. ئاچامغا نەچچە قېتىم ئېيتماقچى، ئۇنىڭ ئەسكىلىكلىرىنىڭ بىرىنى قويماي دەۋەتمەكچى بولدۇم، بىراق، ئېھتىيات قىلدىم. ھەممىنى دېسەم، ئىككىسى ئاجرىشىپ كەتسە، ئاچام ئىككى بالىسى بىلەن قانداق قىلىدۇ؟ مەن قانداق كۈنلەرگە قالىمەن؟ ... ئېيتماي دېسەم، ئۇ بارغانسېرى ئەدەپ كېتىۋاتىدۇ، بارا ـ بارا مەن ۋارقىرىمىغۇچە قويۇۋەتمەيدىغان بولدى. ئادەمنىڭ شەھۋانىي نەپسى قوزغالسا، ئۇ ۋەھشىي ھايۋانغا ئوخشاپ قالىدىكەن، كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدىكەن، بۇرۇنلاردا مېنى قۇچاقلاپ، سۆيۈۋاتقان چاغلاردا ئۇ ئېھتىيات قىلاتتى، «تىرىق» قىلغان ئاۋاز چىقسىلا مېنى قويۇۋېتەتتى، بارا ـ بارا ئېھتىيات قىلىشلارنى ئۇنتۇپ، كۆزلىرىدىن ئوت يېنىپ، مېنى ھەرگىزمۇ قويۇۋەتمەيدىغان بولدى. مەن تېڭىرقاش، گاڭگىراش ۋە ئازاب، ۋەھىمە ئىچىدە نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي، بۇ شەرمەندىلىكنى قانداق بىر ياقلىق قىلىشنى ئۇقالماي، ناھايىتى ئېغىر كۈنلەردە قالدىم. شۇنداق چاغلاردا ئاپامنى ئەسلەيتتىم: «ھەي جېنىم ئاپا، سەن ھايات بولغان بولساڭ، ئىككىمىز ئۆز ئۆيىمىزدە تۇرغان بولاتتۇق، مۇشۇ رەسۋاچىلىقلارمۇ بولماس ئىدى، سەن ئۆلۈپ كەتكۈچە، مەن ئۆلۈپ كەتسەمچۇ كاشكى، مۇشۇ ئېغىر كۈنلەرگىمۇ قالماس ئىدىم» دەپ ئويلايدىغان بولدۇم ۋە جېنىمدىنمۇ تويۇپ قالدىم.

بەختىخان سۆزىدىن چوڭقۇر تىنىپ توختاپ قالدى. ئىككىسى سۆزلىنىۋاتقان ۋەقەنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدى، ۋاقىتنىڭ قانچىلىك ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ئۇيقۇ ـ مۈگدەك تامامەن قاچقان، ھەر ئىككى بەدەن ھەسرەت ـ دەردتىن، خورلۇق ـ ئازابتىن تولغانماقتا، ماھىنۇرنىڭ كۆزلىرى چەكچەيگەن، بەختىخاننىڭ كۆزلىرىدە ئۇچقۇنداۋاتقىنى ـــ بىچارىلىك بىلەن غەزەپ. ئۆي ئىچى ئېغىر جىمجىتلىققا چۆككەن. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئوچاقنىڭ يېنىدىكى

ئىشكاپنىڭ يۇقىرىقى تەكچىسىدىن تاماكا خالتىسىنى ئالدى ـ دە، تاماكا يۆگىدى. ماھىنۇر نېمە قىلىدىغاندۇ، دەپ ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالغانىدى. بەختىخان «سەندىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي، خەقلەردىنغۇ يوشۇرىمەن. ھالاۋىدىندىن باشقا بالىلارمۇ بىلمەيدۇ» دەپ تۇتاشتۇرغان تاماكىسىنى پۇرقىرىتىپ چېكىشكە باشلىدى. بۇ ماھىنۇرنىڭ تاماكا چەككەن ئايالنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشى ئىدى.

ــ بىر كۈنى، ــ دېدى بەختىخان ھەم غەزەپ، ھەم ھەسرەت ئارىلاشقان ئۈن بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ ئەتىگەنلىك چاينىڭ چىنە ـ قاچىلىرىنى يۇيۇپ ئولتۇرسام ئۇ كىرىپ كەلدى، شۇ ھامان بەدەنلىرىم تىكەنلىشىپ كەتتى. ئۇ زادىلا ئۆيگە مۇنداق ئەتىگەن كىرمەيدىغان، بۇ نېمە ئىشتۇر؟ كىرىپلا قولۇمدىن تۇتۇپ سۆرەپ ئىچكىرىكى ئۆيگە ئەكىردى ۋە ھەدىگىنى ناھىيىگە يىغىنغا كەتتى، دەپلا مېنى كارىۋاتقا باستى. ئۇنىڭ پەيلى يامان ئىدى، كۆزلىرى ئويناپ كەتكەن، بىر قولى قەيەردۇ بىر يەرلىرىمدە يۈرەتتى. مەن ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن تىپىرلايتتىم، يۇلقۇناتتىم ... بولمىدى، ئاخىر ۋارقىرىدىم، ئۇ ئالىقىنى بىلەن ئاغزىمنى ئېتىۋالدى. شۇ ھامان كاللامغا بىر ئوي كەلدى، قايسىدۇر بىر بارمىقىنى ئېغىزىمغا ئالدىم ـ دە، غەزەپ بىلەن چاينىۋەتتىم. ئۇ «ۋايجان» دەپ كەينىگە ئۈچۈپ كەتتى ۋە ئۆي ئىچىدە چالا بوغۇزلانغان كالىدەك ھۆركىرەپ تىپىرلاشقا باشلىدى. مەن ئۆيدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ ۋاي خالايىق، ئەمەتجان ئاكام ماڭا چېقىلدى، دەپ ۋارقىرىدىم ۋە بار كۈچۈم بىلەن قاچتىم. خۇددى ئۇ كەينىمدىن قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك، ھېلى تۇتۇۋالىدىغاندەك، توختىماي جان ـ جەھلىم بىلەن قاچتىم، بىر چاغدا ئۆزۈمنى تاش يولدا كۆردۈم، ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالغانىدى. نەگە بېرىشنى، قاياققا قېچىشنى بىلمەيتتىم. يىراقتىن بىر قارا ماشىنا كۆرۈندى. ئۇ يېقىنلاپ كېلىشىگە قولۇمنى كۆتۈردۈم، ئۆزۈم ھاسىراپ ئالدى ـ ئارقامغا

قاراپ تۇراتتىم. تەلىيىمگە ماشىنا توختىدى ـ دە، شوپۇر كابىنكا دېرىزىسىدىن بېشىنى چىقاردى، مەندىن گەپ سورىمايلا ئۇستۈبېشىمغا قاراپ كەتتى. مەن:

— جېنىم ئاكا، مېنى ئەكېتىڭ، هازىرلا ئەكېتىڭ، — دېدىم تېپىرلاپ ھەم يالۋۇرۇپ. ئۇ:

— نەگە ئەكېتىمەن؟ — دېدى.

— نەگە بولسىمۇ مەيلى، مەشەدىن كەتسەملا بولدى.

— ئۇرۇمچىگە ئەكەتسەم مەيلىمۇ؟

— ئۇنىڭدىن يىراققا بولسىمۇ مەيلى، چاپسان بولۇڭ، ئاكا!

ئۇ كابىنكا ئىشىكىنى ئاچتى، كىرىپ ئولتۇردۇم، ماشىنا دەرھال قوزغالدى. خۇدايا شۈكۈر، دېدىم مەن. شوپۇر مېنىڭ ئالدىراۋاتقانلىقىمنى بىلگەندەك، ھېسسىياتىمنى چۈشەنگەندەك ماشىنىنى ناھايىتى ئىتتىك ھەيدىدى، ئەمما مەندىن بىر ئېغىزمۇ گەپ سورىمىدى، سورىغان بولسا ھەممە ئىشنى دەۋەتكەن بولار ئىدىم. ماڭا ئىچ ئاغرىتار، ياخشىلىق قىلار، دەپ ئويلايتتىم. توۋا دەيمەن، قېچىپ چوڭ يولغا چىقىشىمغا مۇنۇ ماشىنىنىڭ ئۇچراپ قالغىنىنى ... بايىقى ھالىمدا ھېلىغۇ ئادەم ئىكەن، ئېيىق ئۇچراپ قالغان بولسىمۇ قاچار ئىدىم.

ماشىنا غۇيۇلداپ چاپماقتا، ئىككىمىز سۆزسىز ئولتۇرىمىز. پۈتۈن بەدەنلىرىمدىن قوزغىلىپ كەتكەن قورقۇنچ ـ ئەندىشىلىرىم ئاستا ـ ئاستا بېسىلىشقا باشلىدى. شۇ چاغدىلا شوپۇرغا ئاستا سەپسالدىم. ئۇ يۈزى قارامتۇل، قوشۇما قاش، لېكىن كۆزلىرى كىچىك، چېچى چىگىشلىشىپ، مەينەتلىشىپ كەتكەن، ئۇچىسىدا تېگى جىگەر رەڭ، كۆك چاقماقلىق كۆڭلەك، پەمىچە يېشى ئوتتۇزلاردا باردەك قىلاتتى. ماڭا قايرىلىپمۇ قويماي، ئالدىدىن كۆز ئۈزمەي ماشىنا رولىنى يېنىك پىرقىرىتىپ ئولتۇراتتى.

چۈش بولاي دېدى، ماشىنا توختىغىنى يوق، يەنىلا ئۇچقاندەك كېتىپ بارىدۇ. ئەجەب گەپ قىلمايدىغان ئادەمكىنا، دەپ

ئولتۇراتتىم.

— ناخشا ئېيتىڭا، — دېدى ئۇ تۇيۇقسىزلا ماڭا بۇرۇلۇپ.

ئۇ ماڭا بۇرۇلۇش بىلەن چاچلىرىنىڭ چۇگۇلۈپ كەتكەنلىكىنى ئېسىمگە ئېلىپ بېشىمنى سىلىدىم. تاغىقىم نەگىدۇر چۈشۈپ قاپتۇ.

— مېنىڭ كىملىكىمنى، قانداق بولۇپ ئالدىڭىزغا چىقىپ قالغانلىقىمنى سورىمايلا ناخشا ئېيت دەيسىزغۇ، مەنغۇ ناخشا بىلمەيمەن، بىلسەممۇ مۇشۇ ھالىمدا ناخشا ئېيتالامدىم؟

— ئەمدى سورىمامدىم، ناھايىتى ئاۋارە كۆرۈنىسىز، قورقۇپ كېتىپسىز، ئۆزىنى بىر ئاز بېسىۋالسۇن، دېدىم.

مېنىڭ كۈتۈۋاتقىنىم مۇشۇ ئىدى. مەن ياردەمگە، باشپاناھلىققا موھتاج ئىدىم. شۇڭا ئەندىشىنىمۇ، ئىزانىمۇ قايرىپ قويۇپ، بىزنىڭ كىملىكىمىز، ئاپام بىلەن بىللە تۇرغان ۋاقىتلىرىم، ئاپامنىڭ ئۆلۈمى، ئاچامنىڭ ئۆيىگە كەلگەن چېغىم ۋە ئۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنكى ئىشلاردىن تارتىپ ئۆيدىن قېچىپ چىققۇچە بولغان ھەممە ئىشلارنى بىرىنىمۇ قالدۇرماي سۆزلەپ چىقتىم ۋە سۆزۈمنىڭ ئاخىرىدا يىغلاپ كەتتىم.

— مۇنداق دەڭە، — دېدى ئۇ ئېرەنسىزلىك بىلەن بىرھازا ئۆتكەندىن كېيىن، — بۇرۇنراق ئۇققان بولسام، ماشىنامنى مۇنچىلىكمۇ تېز ھەيدەپ كەتمەس ئىكەنمەن، خەيرىيەت، ئەنە، بىر بېكەتكە ئاز قالدۇق، ئالدىرىماي ئولتۇرۇپ تاماق يەيلى.

راست دېگەندەك ئالدىمىزدا بىر بېكەت كۆرۈندى، يېتىپ كەلدۇق. شوپۇر ماشىنىسىنى بېكەتنىڭ ئالدىدا توختاتتى. مېنى يەنە ئەندىشە باسقىلى تۇردى. بىرەر تونۇش ئادەم ئۇچراپ قالمىغىيدى، دەپ ئالاقزادە بولۇشقا باشلىدىم. ماشىنىدىن چۈشكۈم يوق، قورسىقىممۇ ئاچمىغانىدى. شوپۇر «يۈرۈڭ» دەپ قويۇپلا ماشىنىدىن چۈشتى ـ دە، ئاشخانا ئىچىگە كىرىپ كەتتى. چۈشمىسەم شوپۇرنىڭ ئاچچىقى كېلىپ قالارمۇ، ماشىنىسىدىن چۈشۈرۈۋېتەرمۇ دېگەن ئوي بىلەن ماشىنىدىن چۈشۈپ ئۇنىڭ

كەينىدىن ئاشخانىغا كىردىم. ئاشخانا ئىچىدە شوپۇردىن باشقا ھېچكىم يوق ئىكەن. ئەمما، ئاشخانا ئالدىدا سالقىنداپ ئولتۇرغان ئىككى ئادەمنىڭ بىرىنى بىر يەردە كۆرگەندەكلا قىلاتتىم، مەيلى نېمە بولسىمۇ، ئەمدى مېنى ھېچكىم ئەكېتەلمەيدۇ. ھېلىقى دوزاخ ئۆي يېرىم كۈنلۈك يولنىڭ نېرىسىدا قالدىغۇ، دەپ ئۆز - ئۆزۈمگە تەسەللى بېرەتتىم. مېنى ناتونۇش بىر شوپۇر ئېلىپ كېتىپ بارسىمۇ ئەندىشىسىز، خۇشال ئىدىم. بىراق، ئالدىمغا كەلگەن بىر تەخسە لەڭمەننىڭ يېرىمىنى زورلاپ يۇرۇپ ئاران يېدىم - دە، شوپۇرغا قارىمايلا سىرتقا چىقتىم ۋە كابىنكىغا كىرىپ ئولتۇرۇۋالدىم. شوپۇرنىڭ ئالدىراش ئىشى بارمۇ ياكى مېنىڭ ئەندىشىلىرىمنى چۈشەندىمۇ، ئۇمۇ تېزلا ماشىنىغا چىقىپ ئوت ئالدۇردى.

بىز يۈرۈپ كەتتۇق. خېلى ماڭدۇق، شوپۇر گەپمۇ قىلمايتتى، لېكىن مەن ئانچە - مۇنچە گەپ قىلىپ ماڭدىم، نېمىلەرنى دېگەنلىكىم ئېسىمدە يوق. قاراڭغۇ چۈشكۈچە ئۇنىڭ دېگىنى بىر ئېغىزلا گەپ بولدى:

— مەن ئۇرۇمچىلىك، ئىسمىم ھالاۋىدىن.

— ئەمىسە سىزنى ھازىردىن باشلاپ ھالاۋىدىن ئاكا، دەيمەن، — دېدىم مەن كۈلۈمسىرەپ.

— مەيلى، ھازىرچە شۇنداق دەپ تۇرۇڭ.

※ ※ ※

كېچە بىر ۋاقىتلار بولغاندا، قەيەردۇ بىر يەرگە چۈشتۇق. بۇ قانداق يەردۇ؟ نېمىشقا يېرىم كېچە بولغاندا قونماقچى بولۇپ قالغاندۇ؟ ھالاۋىدىن ئاكام قانداق ئادەمدۇ؟ ... خىيالىمغا ھەر خىل سوئاللار كېلىپ، ئەنسىرەشكە باشلىدىم. بىراق، ھالاۋىدىن ئاكام مېنى ئاياللار ياتىقىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. شۇندىلا خاتىرجەملىنىپ قالدىم. لېكىن، خېلى

ۋاقىتلارغىچە ئۆيىقۇم كەلمىدى. «ئۆرۈمچىگە ئاپىرىدىغانلىقى ئېنىق بولدى، — ۋەھىمىلىك خىياللارغا چۆكۈپ قالغانىدىم، — ئۆرۈمچىگە بارسام نەدە تۇرارمەن، قەيەرلەردە يېتىپ - قوپارمەن، ھالاۋىدىن ئاكام تۇزۇككىنە گەپمۇ قىلمايدۇ؟ ... بىرەر يەردىن ماڭا تۇشلۇق ئىش تېپىپ بېرەرمۇ؟ ئانىسى قېرى بولسا، شۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا قويامدىكىن ياكى بالىسى بولسا شۇنى باققۇزامدىكىن ۋە ياكى بىرەر كادىرنىڭ ئۆي ئىشىنى قىلىشقا ئورۇنلاشتۇرامدىكىن؟ ...»

قايسى ۋاقىتلاردا ئۇخلاپ قالغىنىمنى بىلمەيمەن. ئەتىسى سەھەردە مېنى ئويغاتقان كىشى ھالاۋىدىن ئاكام بولدى. شۇ كۈنى ئىتتىك يۇرۇپ كەچكە يېقىن ئۆرۈمچىگە يېتىپ كەلدۇق. ماشىنا بىر قورۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ھالاۋىدىن ئاكام مېنى باشلاپ ماڭدى. يۇرىكىم بىردىنلا دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ كەتتى. ئۇ بىر قورۇغا كىرىپلا ۋارقىرىدى:

— ئاپا، ساڭا كېلىن ئەكەلدىم !

— نېمە ! ...

مەن داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدىم، بېشىم پىرقىراپ كەتتى ... «ھە، ئۇنىڭ مەقسىتى مۇنداق ئىكەن - دە، سىزنى ئاكا دەيمەن دېسەم، ھازىرچە شۇنداق دەپ تۇرۇڭ، دېگىنىنىڭ مەنىسى مۇشۇ ئىكەن - دە ... مەن بۇ قورۇغا خۇددى سۆيگەن يىگىتى بىلەن قېچىپ كەلگەن قىزلاردەك كەپتىمەن - دە، ...» دەپ ئويلىدىم. بىر تەرەپتىن ئاچچىقىم كەلسە، بىر تەرەپتىن نومۇس قىلاتتىم، ئۇنىڭغىچە ئۇدۇلدىكى ئۆيدىن يېشى ئەللىكلەرگە بېرىپ قالغان بىر ئايال پايپاسلاپ چىقىپ كەلدى:

— ۋىيەي، نېمە دەيدىغانسەن، نېمانداق ئاسان، — ئۇ ئايال ئالدىمغا كەلدى - دە، باش - كۆزۈمنى سىلاپ پېشانەمگە سۆيۈپ قويدى.

مەن يەردىن بېشىمنى ئالالماي ھەم نېمە قىلىشىمنى بىلمەي، قىزىرىپ ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتىم. بۇ ئىشلار ماڭا

خۇددى چۈشتەك تۇيۇلماقتا ئىدى. ھالاۋىدىن ئاكامنىڭ ئانىسى مېنى ئۆيگە باشلاپ كىردى. ئۇ سۇيۇقئاش ئېتىۋاتقانىكەن، ھەممىمىز بىللە ئولتۇرۇپ سۇيۇقئاش ئىچتۇق. مەن ئۆزلۈكۈمدىنلا مۇشۇ ئۆينىڭ ئادىمىگە ئايلىنىپ قالدىم. بىرنېمە دەي دېسەم، نەگە بارىمەن، نەدە تۇرىمەن؟ ... ئۇ ناھايىتى چىڭ ئايال ئىكەن، ئۈچ كۈنگىچە مېنى ئوغلى بىلەن ياتقۇزماي، مەن بىلەن ئۆزى بىللە ياتتى. تۆتىنچى كۈنى چار ساقاللىق بىر ئادەمنى باشلاپ كىرىپ ئىككىمىزنى نىكاھلاپ قويدى. «بوپتىلا، مۇشۇ خوتۇنغا كېلىن بولسام بولاي، بولماسلىققا نېمە ئىلاج، پېشانەمگە يېزىلغىنى مۇشۇ ئوخشايدۇ» دېدىم ئىچىمدە.

قېينانامنىڭ سۆزلىگەنلىرىدىن شۇنى بىلدىمكى، ھالاۋىدىن ئاكام بىر ئۆيلەنگەنىكەن، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئالغان خوتۇنى شاپاقچى چىقىپ قېلىپ قويۇۋەتكەنىكەن. بۇ ئايال ئۇرۇمچىدىكى بىر دوختۇرخانىنىڭ تازىلىق ئىشچىلىقىنى قىلىدىكەن. يەنە بىر كىچىك ئوغلى بولۇپ، ئۇمۇ شوپۇر ئىكەن، ئائىلىسى بىلەن ئىدارىسىنىڭ قورۇسىدا ئولتۇرىدىكەن. شۇنداق قىلىپ، بىر ئايدىن كېيىن ئىككىمىزنىڭ رەسمىي تويى بولدى. شۇنىڭدىن باشلاپ، مەنمۇ بۇ ھويلىنىڭ ئىشەنچلىك، ھوقۇقلۇق ئەزاسىغا ئايلاندىم. قېينانام ئەتىگەندە ئىشقا كېتىپ، كەچتە كېلىدۇ. ھالاۋىدىن يولغا چىقىپ كەتسە، بەش - ئالتە كۈندە كېلىدۇ، كۆپ چاغلاردا قورۇدا يالغۇز قالىمەن. ئۇرۇمچىنىڭ قىزلىرى قىزىقلا بولىدىكەن، مېنىڭدەك قىزلار ئەرگە تەگمەك تۇگۇل، ئوغۇللار بىلەن كوچىلاردا قوغلىشىپ، ئوينىشىپ يۈرىدىكەن. بەزى چاغلاردا ئەرگە تەگكەنلىكىمنى ئۇنتۇپ قېلىپ، ئۇلار بىلەن ئوينىشىپ كوچىلارغا چىقىپ كېتەتتىم. ئوغۇللار ناھايىتى شوخ، قوپال ئىدى. ئوينىشىش جەريانىدا ئۇلار بىلەن بەزىدە گەپ تەگىشىپ، تىللىشىپ، ھەتتا مۇشتلىشىپمۇ قالاتتىم. ئۆيگە ئاغزى - بۇرنۇمنى قان قىلىپ كىرگەن چاغلىرىممۇ بولغان. ھالاۋىدىن قىزىق مىجەزلىك ئادەم ئىدى. مېنى تېخى كىچىك دەپ

مەيلىمگە قويۇپ بېرەتتى، نېمىشقا تاياق يېدىڭ، كىم بىلەن مۇشتلاشتىڭ؟ دەپ سورىمايتتى، نېمە ئىش بولغانلىقىنى دەپ بەرسەم، تاياق ھالال تېگىپتۇ، نېمىشقا سەن ئۇلارنى بىرىنچى بولۇپ ھاقارەت قىلدىڭ؟ دەيتتى. ئۇلارنىڭ ماڭا دېگەن ئەسكى گەپلىرىنى دەپ بەرسەم، بوپتۇ، ئۇنداق گەپلەر بولىدۇ، ئۆزۈڭگە چىڭ بولساڭ، ئۇلار سېنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ، دەيتتى. مېنىڭ مىجەزىممۇ ئۆزگىرىپ كەتتى. ئېھتىيات قىلىش، ئەندىشە، قورقۇنچ دېگەنلەر خىيالىمغا كەلمەيدىغان بولدى. ئۆزۈمدىن چوڭراق باللار مېنى ئويناپ كېلىشكە، كىنولارغا بىرىشقا سايە قىلاتتى، ئۇنداقلارنىڭ غەرىزىنى دەرھال بىلىۋالاتتىم ــ دە، تىللايتتىم، تىلىمغا چىدىمىغانلىرى بىلەن مۇشتلىشىپمۇ قالاتتىم، چۈنكى بىرىنچى مۇشتنى مەن ئاتاتتىم. بارا ــ بارا ئۇنداقلار بىلەن مۇشتلاشسام تاياق يېمەيدىغان بولدۇم، بەزىلىرىنى يىقىتىپمۇ قويدۇم.

لەقەم دېگەن ئادەمنىڭ مىجەز ــ خۇلقىغا، رەڭگىرويى، قىياپىتىگە ياكى بىرەر ۋەقەگە مۇناسىۋەتلىك ھالدا قويۇلىدىكەن. ئىش ــ ھەرىكەتلىرىمنى كۆرگەنلەرنىڭ بەزىلىرى ماڭا «بەختىخان ئەركەكزەدەك» دەپ لەقەم قويسا، بەزىلىرى «بەختىخان نوچى» دەپ لەقەم قويدى. شۇنداق قىلىپ، ماڭا ئوغۇللارمۇ تەڭ كېلەلمەيدىغان، مەندىن ئەيمىنىدىغان بولدى. ماڭا ئەر ياراشتىمۇ، يا خۇدايىمنىڭ مېنى باشقىدىن ياراتقۇسى كەلدىمۇ، ھالاۋىدىنغا تېگىپ، ئىككى يىل ئىچىدە ئۇستىخانلىرىم يوغىناپ، بەدىنىمگە ئەت قونۇپ، يېگەن ــ ئىچكەندەك، سوقا ــ سەندەلدەك ئايالغا ئايلىنىشقا باشلىدىم ــ دە، ئاخىر «بەختىخان نوچى» دەپ ئاتىلىپ قالدىم. ھازىرمۇ مېنى بەختىخان نوچى دېسە تونۇمايدىغانلار ئاز. مېنىڭ بىر مىجەزىم بار، ھالاۋىدىن ئۇنداق قىلما ــ مۇنداق قىلما دەپ يۈرۈپ، ئۆزىمۇ شۇنداق قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ نېمە دېسەڭ، ناھەقچىلىككە چىدىمايمەن، بىر ئادەم ناھەقچىلىككە ئۇچرىسا، ئۇ تونۇمايدىغان

ئادەم بولسىمۇ قاراپ تۇرالمايمەن. ئۇنداق جېدەلنى پۇل بېرىپ بولسىمۇ سېتىۋالىمەن.

بىرنەچچە يىل سالتاڭ يۈرۈپ، ئون سەككىزگە كىرگەن چېغىمدا بىر ئوغۇل تۇغدۇم (ئۇ ھازىر يىگىرمە تۆت ياشقا كىردى، ئۆيلەنگەندىن كېيىن ئۆيىنى ئايرىپ قويدۇق). ئاندىن ئون ئالتە يىل ئۆتۈپ، يەنە بىر ئوغۇل تۇغۇلدى. ھازىر سەككىز ياشتا، ئىككىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتىدۇ. تولا چاغلاردا مومىسىنىڭ ئۆيىدە تۇرىدۇ. ئاچاڭ بىلەن مۇناسىۋەتىڭلار قانداق بولدى؟ دەپ سورىمايسەنغۇ، — دېدى ئۇ سوئال قويۇپ ۋە ئۇنىڭغا ئۆزى جاۋاب بەردى، — تۇنجى ئوغلۇم بىر ياشقا كىرگەندە، ئاچام مېنى ئىزدەپ - سوراقلاپ چىقتى، كۆرۈشتۇق. ئاچام ھېلىقى ئىشلارنى ئۇقۇپتۇ. ئەمەتجان دېگەن قىزىل كۆز شۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالماي، گۇڭشىنىڭ ئىتتىپاق خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان چوكان بىلەن ئويناپ، تۇتۇلۇپ قاپتۇ. ئاچام ئاخىر ئۇنىڭدىن ئاجرىشىپ كېتىپتۇ - دە، گۇڭشىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقىنىڭ خوتۇنى قازا قىپتىكەن، شۇنىڭغا تېگىۋاپتۇ. بىر ھەپتە تۇردى، ماڭا قىلغانلىرى يۈرىكىمگە ئورناپ كېتىپتىكەن، تۇزۇك چىراي ئاچمىدىم. ھازىر خەت يېزىشىپ تۇرىمىز. ئەمما، ئۇ تۆت پارچە خەت يازغاندا، مەن ئۆزۈمنى زورلاپ يۈرۈپ بىرەر پارچە يېزىپ قويىمەن.

مۇشۇ قورۇنى ھالاۋىدىن مېنى ئەپقېچىپ كەلمىگەن چاغلاردىلا ئېلىپ قويۇپتىكەن. كېيىن ئۆي ئايرىپ كۆچۈپ كەلدۇق. مېنىڭ مەسلىھەتىم بويىچە قورۇغا تۆت ئېغىز ئۆي سېلىپ ياتاقخانا ئاچتۇق. شوپۇر دېگەنگە ئىشىكتىنىمۇ، تۈڭلۈكتىنىمۇ كىرىپ تۇرىدىكەن. ماشىنىنىڭ ئىككى چاقى ھۆكۈمەتكە، ئىككى چاقى ئۆزىگە چۆرگىلەيدىغان گەپ ئىكەن. تۇرمۇشىمىز ياخشى، كۈنگە ھەممە چىقىمنى چىقىرىۋەتكەندە، كىمىدە ئوتتۇز كوي كىرىم بولىدۇ. مېنىڭ بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلار، ئۇرۇمچىگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىمنىڭ جەريانى

مۇشۇ. بۇ شەھەرگە مەنمۇ ساڭا ئوخشاش مۇساپىر، بىراق مۇساپىرلىق تارتمىدىم. سەن ماڭا ئوخشىمايسەن، مەن قېچىپ كېلىپ تەييار ئۆيگە كىردىم، قورسىقىمدىن، كىيىم - كېچەكىمدىن غېمىم بولمىدى. سەن كېلىپ ياتاقىا چۈشتۈڭ، غېمىڭ كۆپ، ئوقەت قىلىشىڭ كېرەك. مەن ئوقەت قىلمىسام بولۇۋەرگەن، ساڭا بولمايدۇ. ئالدىڭدا خىلمۇخىل ئىشلار بار. ئەمما، ھېچنېمىدىن غەم قىلما، قورقما، سېنى ھېچكىم بوزەك قىلالمايدۇ. ئۆز ئۆيۈمدە تۇرۇۋاتىمەن، مېنىڭمۇ ئىگەم بار، دەپ خاتىرجەم بولۇپ، ئوقىتىڭنى قىلىپ يۈرىۋەر.

ئىككىسىنىڭ ھازىرغىچە بېسىپ ئۆتكەن يولى، ئۆمۈر تارىخى بىر - بىرىگە نىسبەتەن چوڭقۇر چۈشىنىش، ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ، ئىككىسىنى تېخىمۇ يېقىن بىرلەشتۈردى، چۈشىنىشتىن مېھىر - شەپقەت، سۆيۈنۈش پەيدا بولدى. ئۇزاق پاراڭلىشىش ئۇلارنى قىلچىمۇ چارچاتمىدى. بىراق، ماھىنۇر ئۆز قېرىندىشىدىن كۆرگىنى بىلەن مۇنۇ يات ئايالدىن كۆرۈۋاتقىنىنى سېلىشتۇرۇپ مەيۈسلىنىپ قالدى.

ئىككىسى ۋاقىت يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا يېتىپ قېلىشتى.

13

ئوقەتچىلەر خۇدايىم رىزقىمىزنى بازارغا چېچىۋېتىدۇ، ھەممىمىز تېپىپ، تېرىپ يەيمىز، دېيىشىدۇ. راست، بازارغا مىڭ تىجارەتچى كىرسە، ھەممىسى ئۆزىگە تۇشلۇق رىزىق - پايدىغا ئېرىشىپ قايتىدۇ. ماھىنۇرنىڭ ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئوقەت قىلىۋاتقىنىغا مانا بىر ھەپتە بولدى. بۇرۇن ئۇ تىجارەت يولىنى بىرئاز بولسىمۇ ئېلىپ قالغاچقا، ئانچە قىينالىپمۇ كەتمىدى. ھازىر ئۇ قايسى مالنىڭ ئىتتىك ئۆتىدىغانلىقى، قانداق ماللارنىڭ بازىرى كاسات ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەتراپىدىكى ئۆزىگە ئوخشاش ئۇششاق تىجارەتچىلەر ماڭغان يولدا

ماڭمىدى. ئەتراپىدىكىلەر كۆپرەك پايدا بىلەن ئازراق مال سېتىپ ئولتۇراتتى. ئۇ كۆپرەك پايدا بىلەن ئازراق مال ساتقان ياخشىمۇ، ئازراق پايدا بىلەن كۆپرەك مال ساتقان ياخشىمۇ، دېگەننى ئويلاپ، ھېسابلاپ كۆرۈپ كېيىنكىسىنى ئەۋزەل كۆردى. شۇڭا، ئۇ توپ سېتىش بازىرىدىن كۈنىگە يەتمىش تىيىندىن ئىككى يۈز، ئۈچ يۈز لۆڭگە ئېلىپ كېلەتتى ـ دە، دەسلەپتە ئۇنى بىر سومدىن، سەل ئۆتمەي قالسا توقسەن تىيىندىن، ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتمەي قالسا سەكسەن تىيىندىن سېتىپ تۈگىتىۋېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن باشقىلاردىن جىقراق پايدىغا ئىگە بولۇپ قايتاتتى. ھازىرغىچە مېلى ئېشىپ قالمىدى. باشقىلار بولسا بىر سومدىن كەم ساتمايتتى. شۇڭلاشقا، ئادەمگە ئەقىلنى بازار بېرىدىكەن، قايسى يولدا مېڭىشنىمۇ بازار كۆرسىتىپ بېرىدىكەن، دەپ جەزملەشتۇردى ئۇ.

ماھىنۇر لۆڭگە سېتىپ، سەككىزىنچى كۈنگە قەدەم قويغاندا، ھازىرغىچە تاپقان پايدىسىنى ھېسابلاپ كۆرۈۋىدى، بىر يۈز ئەللىك سومدىن ئېشىپتۇ. ئۇ تاپقان پايدىسىغا شۈكۈر ـ قانائەت قىلىپ خۇشال بولۇپ، بۈگۈن ئېلىپ كەلگەن ئىككى يۈز دانە لۆڭگىسىنى يېيىپ قويۇپ ئولتۇردى. تېخى ئەتىگەن بازاردا ئادەملەر، خېرىدارلار ئاز. ئۇ بىلىدۇ: چۈشتىن باشلاپ ئادەملەر كۆپىيىدۇ، بازار قاينايدۇ. مالنىڭ ئەڭ كۆپ سېتىلىدىغان ۋاقتى مۇشۇ پەيت. شۇنداق بولسىمۇ ئەتىگەن چىقىپ ئورۇن ئىگىلىمىسە، تۇرىدىغان يەرمۇ قالمايدۇ. ماھىنۇر چۈشكىچە بىردىن ـ ئىككىدىن بولۇپ ئوندەك لۆڭگە ساتتى. چۈش باشلىنىش بىلەن ئادەملەرمۇ، خېرىدارلارمۇ كۆپىيىشكە باشلىدى.

يايمىچىلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈچىلەردىن بىرسى ماھىنۇرنى كۆردى ـ دە، تۇرۇپلا قالدى: «قىزمىدۇ، جۇۋانمىدۇ، دەپ كۆزلىرى بىلەن تىكىلىپ قالدى ئۇ ھەيران بولۇپ، — مۇشۇ چىرايى بىلەن قانداقلارچە بازارغا چىقىپ قالغاندۇ؟ ... سودىنى

باهانە قىلىپ چىرايىنى بازارغا سېلىپ تۇرغان نەرسىمىكىن ... سىناپ باقاي»، ماھىنۇر سودىسى بىلەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆزىگە قادىلىپ تۇرغانلىقىنى بايقىمىدى. ئۇ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، كۆل رەڭ كاستۇمىنىڭ ئىچ يانچۇقىدىن تاراقلاپ تۇرغان ئون سوملۇق پۇلدىن بىرنى ماھىنۇرنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ لۆڭگىدىن بىرنى ئالدى. ماھىنۇر كىچىك قارا سومكىسىدىن توققۇز سومنى ئېلىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى ـ دە، داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى. چۈنكى، ھېلىلا ئون سومنى بەرگەن كىشى ئالدىدا يوق ئىدى. ماھىنۇر ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ كىشىلەر ئارىسىدا كېتىپ بارغان كۆل رەڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكىلىق كىشىنى ئىلغا قىلدى، ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى ۋە ئۇنىڭغا يېتىشىپ كەلدى.

— ئاشقان پۇلىڭىزنى ئۇنتۇپ قاپسىز، مەڭ، — دېدى ئۇ توققۇز سومنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ.

— بولدى، بولدى، ئالمايمەن.

— نېمىشقا ئالمايسىز، بۇ ئۆزىڭىزنىڭ پۇلى تۇرسا، — ماھىنۇر بىر سوملۇق سودا قىلىپ، توققۇز سومنى بېرىۋېتىپ بارغان بۇ غەلىتە ئادەمگە ھەيران بولۇپ قارىدى ۋە ئۇنىڭ چىرايىغا سەپسالدى. ئۇ: يۈزى كىچىك، قېشى كالتە ئەمما قاپقارا، كۆزلىرى يېنىپ تۇرىدىغان، ئاشۇ يۈز ـ كۆزلىرىدىن، ھېلى ئېيتقان سۆزلىرىدىن مىجەزىنىڭ چۈسلۈكى ۋە ئۆتكۈرلۈكى بىلىنىپ تۇرىدىغان يىگىرمە سەككىز ـ ئوتتۇز ياشلار چامىسىدىكى ئېگىز بويلۇق يىگىت ئىدى. شۇ تۇرقىدا ئۇ گېپىنىڭ ئوشۇقچە دېگەندەك مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇراتتى.

— ئالمايمەن دېدىمغۇ، گېپىمنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىدىڭىزما؟ ئاشقان پارچە پۇلنى ئېلىش ماڭا نومۇس.

— خەقنىڭ بىكار پۇلىنى ئېلىش ماڭىمۇ نومۇس.

— مەن ئىختىيارلىقىم بىلەن قالدۇرۇۋاتىمەن.

— ئۇنتۇپ قالماپسىز ـ دە؟

— ئۇنتۇغىنىم يوق.

— ئۇنداق بولسا تېخىمۇ ئالمايمەن.
— ئەمىسە تاشلىۋېتىڭ.
— مانا تاشلىۋەتتىم.
ماھىنۇر توققۇز سومنى ئۇنىڭ ئالدىغا تاشلاپ قويدى ـ دە، ئىتتىك كەينىگە بۇرۇلدى ۋە ئويلىدى: بۇ بايۋەچچە مەردلىكى بىلەن قىزىقتۇرۇپ ماڭا قىلتاق قويماقچى، قىلتاققا دەسسەيدىغان دۆت ماھىنۇر ئاللىقاچان ئۆلگەن.
ماھىنۇر ئۇ كەتكەن تەرەپكە ئاستا قارىدى: «توۋا، ئاجايىپ ئادەمكىنا، مېنى توققۇز سومغا ئۆزىنى ئاتىدۇ، دەپ ئويلاپ قالدىمىكىنا، — دەپ خىيالغا كەتكەنىدى ئۇ، — توققۇز سوم تۇرماق، توققۇز يۈز سوم بولسىمۇ، قىيا كۆزۈمنى سالماسمەن. مۇنداق ئادەملەر ئۇرۇمچىدە ئەجەب كۆپ ئىكەنا، ئۇقەت قىلىپ يۇرگەنلەردىن نەچچىسى كۆزۈمگە چېلىقىپ قالدى. ھەر يەر ـ ھەر يەردىن كەلگەن ئادەملەر كۆپ بولغاچقا شۇنداقمىدۇ يا؟ ...»
— مېنىڭ ئىسمىم ئىسمائىلجان.
ماھىنۇر چۆچۈپ كەتتى. بايىقى كۆل رەڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكىلىق يىگىت خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەك ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولغانىدى.
— تەرسا قىزدەك قىلىسىز، تەرسالىقىڭىز بېسىلغاندا كېلىمەن، — ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، بۇرۇلۇپلا كېتىپ قالدى.
ماھىنۇر ئۇنچىقمىدى. ئۇ كەينىگە قايرىلىپمۇ قويماي كېتىپ باراتتى. بىراق، ماھىنۇر ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى، ئۇ راستتىنلا قايتىپ كېلەرمۇ؟ كىشىنى بىزار قىلىدىغان لاۋزا گەپلەرنى دەپ ئالدىمدا بېزەڭلىك قىلىپ تۇرۇۋالارمۇ؟ ...
ئۇنىڭ ئەندىشىسى بارغانسېرى ئېشىپ، بەدەنلىرىگە تىترەك ئولاشتى. كۆزلىرى پىلدىرلاپ، ئالدىدىن ئۆياق ـ بۇياققا ئۆتۈۋاتقان ئادەملەر كۆزىگە كۆرۈنمەي قالدى ۋە ئۆز مېلىغا خېرىدار چاقىرىپ ۋارقىراشتىنمۇ قالدى. ئەندىشە بىردىنلا تەشۋىش پەيدا قىلىپ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى تىنچلىق،

خاتىرجەملىكنى ئېلىپ كەتتى. ئاخىر ئۇ خاتىرجەملىكنى ئىزدەپ، ماللىرىنى يىغىشتۇرۇپ سومكىسىغا سالدى ـ دە، ياتىقىغا قاراپ ئالدىراپ ماڭدى. بولمىسا ئۇنىڭ لۆڭگىسى باشقا كۇنلەرگە قارىغاندا بۇگۇن ياخشى ئۆتۈۋاتاتتى.

ۋەھىمە يامان، ئادەمنى تىنچ قويمايدۇ، بىر ئورۇندا تۇرالماس قىلىپ قويىدۇ، يۈگۈرتىۋېتىدۇ، قورقۇنچلۇق خىياللارغا چۆكتۇرۇۋېتىدۇ. ئۇ دەممۇدەم ئارقىسىغا قاراپ، قانداقتۇر بىر يىرتقۇچ هايۋاندىن قاچقاندەك پىلدىرلاپ كەلمەكتە ئىدى. بەزىدە ئادەملەرگە سوقۇلۇپ، مۇدۇرۇلۇپ كېتەتتى، ئارقىسىغا قاراپ ـ قاراپ ماڭغاچقا، سىم تاناب تۈۋرۈكىگە ئۇرۇلۇپمۇ كەتتى. ئاخىر ياتىقىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى ـ دە، ئۆزىنى بېسىۋېلىش ئۇچۇن بىردەم تۇردى. ئۇ ھېلىقى كۇل رەڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكىلىقنى ماڭا كۆرۈنمەي، كەينىمدىن ئەگىشىپ كېلىۋاتامدىغاندۇ، دەپ دەككە ـ دۈككىگە قالغانىدى. خۇداغا شۈكۈر، ئۇنداق بولمىدى، هازىرغىچە كۆرۈنمىدى. ئەگەر ئەگىشىپ كەلگەن بولسا، بۇ ئادەمسىز تار كوچىغا كىرگەندە كۆرۈنۈپ قالار ئىدى.

ــــ بالدۇرلا قايتىپسەنغۇ، خېنىم؟ ــــ دېدى خوجايىن خوتۇن ئۇ قورۇغا كىرىپ كېلىشىگە.

ــــ بۈگۈن سودىنىڭ تايىنى يوق، تولا ۋارقىراپ ئاغزىم تالدى، قايتىپ كەلدىم.

ماھىنۇر يالغان ئېيتقانلىقى ئۇچۇن ئوڭايسىزلىنىپ پەسكە قارىدى. بىراق ماھىنۇرغا سىنچىلاپ سەپسالغان خوجايىن خوتۇن ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن يۈزىدە، پىلدىرلاپ قالغان كۆزىدە يانغان ۋەھىمە ـ ئەندىشە ئۇچقۇنلىرىنى بايقاپ قالدى، ئاق پاختىسى چىقىپ تۇرغان يوغان كۆزلىرىدە مەنىلىك كۈلۈمسىرەش پەيدا بولدى ـ دە، دەرھال كۆڭلىگە كەلگەن گەپنى ئېغىزىدىن چىقاردى:

ــــ مېلىڭنىڭ بازىرى كەلمەي، ئۆزۈڭنىڭ كېلىپ قالدىمۇ يا؟

ماھىنۇر تېخىمۇ ئوڭايسىزلىنىپ سۇس كۈلۈمسىرىدى.
— ئۇنۇڭ ئىچىگە چۈشۈپ كەتتىغۇ، سېنى تالىشىپ بىرنەچچە بايۋەچچە مۇشتلىشىپتۇ ـ دە؟
— نېمىلەرنى دەۋاتىدىغانسىز، بەختىخان ھەدە، ئۇنداق ئىش ئۆتۈلمىدى، بىراق غەلىتىلا بىر ئىش يۈز بەردى، يۈرۈڭ، ياتاقتا ئولتۇرۇپ سۆزلەپ بېرەي.
ئىككىسى ماھىنۇرنىڭ ياتىقىغا كىردى. ئۇ سەل ئەسلىگە كېلىپ قالغاندى ۋە بولغان ۋەقەنى تولۇق سۆزلەپ چىقتى.
— ھازىر شۇنداق قىلىق چىقتى، — دېدى خوجايىن ئايال قوپال ئورىغان تاماكىسىنى تۈتاشتۇرۇپ بولۇپ، — بەزىبىر كىرا ماشىنىلىرىغا چۈشكەنلەر يەتتە ـ سەككىز كويغا كىرا قىلغان بولسا ئون كوينى بېرىپ، ئاشقان پۇلنى ياندۇرۇپ بەرسە ئالمايلا كەتكۈدەك، ئاشقان پۇلنى ئالسا چاكىنا، چۈپەي ئادەم ھېسابلىنىپ قالغۇدەك. ساڭا يولۇققىنى ئاشۇنداق مەردلەرنىڭ بىرىدۇر تايىنلىق، باشقا مەقسىتىمۇ يوقتۇر، قورقۇنچاق؟
— چەت ئەللەردە شۇنداق قىلىدۇ، دەپ ئاڭلىغۇدىم.
— ئۇ پۇلى جىق چەت ئەللىكلەرگە بىز قانداق ئوخشايمىز، قورساقنى تۈزۈك باقالمايۋاتقان يەر تۇرسا بۇ، ئادەم پۇلنى جىق تېپىپ باي بولغانسېرى بېخىللىشىپ كېتىدىغان، مەردلىشىپ كېتىدىغانلىرىمۇ بولامدۇ نېمە ...
— بىر سوملۇق سودا قىلىپ، ئون سومنى بېرىپ ماڭسا، ئۇنى قانداقمۇ باشقىچە مەقسىتى يوق دېگىلى بولسۇن؟
— شۇنداقمىدۇ؟
— كاشكى يەتتە ـ سەككىز سوملۇق سودا قىلىپ، ئون سومنى بېرىۋېتىپ ماڭغان بولسا، مەن مۇنچىلىكمۇ ئويلاپ كەتمەس ئىدىم، — دېدى ماھىنۇر ئۆز قارىشىدىن يانماي.
— ئىسمىنى نېمە دېدىڭ؟
— ئىسمائىلجان دەيدۇ، بېشىغا چاچ قويۇۋاپتۇ، ئۇچىسىدا كۈل رەڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكا، بوينىدا گالستۇك، كىيىم ـ

كېچەكلىرى پاكىز، مۇنداقلا قارىماققا زىيالىيدەك قىلىدۇ.
— سودىگەردۇ، زىيالىي قايسى پۇلغا ئۇنچىلىك مەردلىك قىلىپ كېتەلەيدۇ، — دېدى خوجايىن ئايال بۇياققا بۇرۇلۇپ، — پاكىز، رەتلىك يۇرگىنى بىلەن ئالغان ئازغىنا مائاشىدا ئوتتۇز كۈننى تۇمشۇق تىرەپ ئاران ئۆتكۈزىدۇ. زىيالىيلارنى ئۇنداق ھۆرمەت قىلىمىز، مۇنداق ھۆرمەت قىلىمىز دېگەنلىرى قۇرۇق گەپ ئىكەن، قۇرۇق گەپكە قورساق تويامدۇ! دۇمباقنىڭ ئاۋازى يوغان، ئىچى قۇرۇق، دېگەن مۇشۇ. بۇرۇن بايلار سۈننەت تويى قىلسا ئات بەيگىسى قىلاتتى، ئالدىدا كەلگىنىگە تۆگە، ئىككىنچىسىگە ئات، ئۈچىنچىسىگە جۇپ قوي بېرەتتى. ھۆكۈمەت ھازىر چېپىش بايرىمى قىلسا، بىرىنچى كەلگەنلەرگە ئالتۇن مېدال، دەپ ئالتۇن سۇيىگە چىلانغان كىچىككىنە تۆمۈرنى بېرىدىكەن، ئاچقىپ ساتسا ئون كويغا ئالمايدىكەن. ئۇنداق قىلسا قانداق تەرەققىي قىلىدۇ. ھەممە نېمە پۇل بىلەن ئوخشايدۇ ئەمەسمۇ، سودىگەر دېگەننىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىمۇ زىيالىيدىن نەچچە ھەسسە ئېشىپ كەتتى ھازىر. ئۇنىڭ چىرايىڭغا كۆزى چۈشكەن بولسا بەلكى سىناپ باققاندۇر، پۇلنى ئالسىلا ئىندەككە كېلىدۇ، دەپ ئويلىغاندۇ، بۇ ئىشقا ئۇنچىلىك قورقۇپ كەتمە، — بەختىخان ئېتىبارسىزلىق نەزىرىدە يوغان قولىنى پۇلاڭلىتىپ سۆزلىمەكتە ئىدى، — ئەتە ئورنۇڭنى يۆتكەپ باق، سېنى ئىزدەپ تېپىپ كەلسە، بىزەڭلىك قىلىپ تۇرۇۋالسا كېتىڭ، جېدەل چىقىپ قالمىسۇن، ئېرىم قاسساپ، پەيلى يامان ئادەم، دەپ قوي، بەدەر قاچمىغىنىنى مەن كۆرەي، — بەختىخان بىردىنلا سۆزىنى ئۆزگەرتىپ قالدى، — بۇدا ئىزدەپ كېلىپ قالسا، تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈپ باقامسەن يا!
— قويۇڭ - قويۇڭ، ئۇنداق گەپنى ئېغىزىڭىزغا ئالماڭ، — ماھىنۇر ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى پەملەپ، قولىنى سىلكىدى.
ئاردىن بىرنەچچە مىنۇت سۆزسىز ئۆتتى. بازاردىن ئالاقزادە

بولۇپ قايتقان ماھىنۇر بەختىخاننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ خېلىلا خاتىرجەملىنىپ قالدى ۋە تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قان يۈگۈردى. شۇ ئارىلىقتا ئىشىكى ئوچۇق ياتاققا بەختىخاننىڭ سەككىز ياشلىق ئوغلى قەدىرىدىن كىرىپ كەلدى. بۇ ماھىنۇرنىڭ بىر ھەپتىدىن بېرى قەدىرىدىننى ئىككىنچى قېتىم كۆرۈشى ئىدى. بىرىنچى قېتىم كۆرگەندە ئۇ ماھىنۇرغا تەئەججۈپلىنىپ قارىغان. شۇ چاغدا ئاپىسى: «ئاچاڭغا سالام قىل، سېنىڭ ئاچاڭ بولىدۇ» دېگەن. لېكىن، بالا: «ياتاقتا ياتقىلى كەلگەن قىزدۇ، يالغان ئېيتما» دېگەندە ئاپىسى ئاپئاق ئاقارتىلغان، چىنىدەك پاكىز بولۇپ كەتكەن كۆمۈرخانىنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتقان، قەدىرىدىن شۇ چاغدىلا ئىشىنىپ: «ئەمدى مېنى موماڭنىڭ ئۆيىگە كەتمە، داداڭ يولدا، مەن يالغۇز قورقىمەن، دېمەيدىكەنسەن ـ دە» دېگەنىدى.

قەدىرىدىن ياتاققا كىرىپلا ئاپىسىدىن سورىدى:

— دادام كەلمىدىما؟

— ياق، تېخى ...

— نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ، قانچە كۈن بولدى كەتكىلى، مومام بەك ئەنسىرەپ كېتىۋاتىدۇ.

— مەنمۇ ئەنسىرەۋاتىمەن بالام، ئۈن كۈن بولىدىمىكىن، بۈگۈن سەھەر چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ، كېلىپ قالارمىكىن.

— چۈشۈڭگە كىرگەن كۈنى كېلىپ قالاتتى ـ ھە؟

— داداڭنى سېغىنىپسەن ـ ھە؟

— سېغىندىم، مومامۇ سېغىنىپتۇ، سەنمۇ سېغىنغانسەن؟

— ھەممىمىز سېغىندۇق، — بەختىخان بىلەن ماھىنۇر كۈلۈمسىرىشىپ بىر ـ بىرىگە قاراشتى ۋە ئۇ ئوغلىنىڭ بېشىنى سىلاپ، پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى.

— بۈگۈن مەن بىلەن ياتارسەن؟

— ھەئە.

— بۇ ئۆيدە ئاز تۇرىدىكەنسىزغۇ؟ — سۆز قىستۇردى ماھىنۇر، — مەن كەلگەندىن بېرى ئاران ئىككى كەلدىڭىز؟

— مومام يالغۇز تۇرسا، ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىمەن ئەمەسمۇ.

بۈگۈن ئۇلار تېلېۋىزور تومۇشتىغىچە ئولتۇرۇشتى.

※ ※ ※

ماھىنۇرنىڭ خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇيقۇسى كەلمىدى. دەسلەپ كۆز ئالدىغا مىجەزى چۈس ھېلىقى كۆل رەڭ كاستۇم - بۇرۇلكىلىق كېلىۋالدى. «تەرسالىقىڭىز بېسىلغاندا كېلىمەن» دېگىنى نېمىسى؟ — دەپ تەگسىز خىيالغا چۆككەندى ئۇ، — نېمىشقا كېلىدىغاندۇ؟ ... كېلىمەن دېگىنى — سىزگە گېپىم بار دېگىنى. مەن ئۇنى تونۇمايمەن، ئۇمۇ مېنى ئەلۋەتتە تونۇمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، نېمە گېپى بولۇشى مۇمكىن؟ ... ئۇ قانداق ئادەم كىم بىلىدۇ، نىيىتى يامان ئادەم بولسا ھەدەپلا بىلىۋالغىلى بولىدۇ، گېپىنى ئاڭلاپ رەت قىلسام بولىدىغۇ، ئەمما لېكىن، ئىككىنچى كۆزۈمگە كۆرۈنمىسىغۇ ياخشى، كەينىمگە كىرىۋالسا، بىزەڭلىك قىلىپ تۇرۇۋالسا، ئارام بەرمىسە قانداق قىلارمەن ... نىيىتى ياخشى ئادەم دېگەن تەقدىردىمۇ، مېنىڭ كىملىكىمنى بىلمەي، ئۇقماي تۇرۇپ، ماڭا نېمىمۇ دېيىشى مۇمكىن؟ بىر ھەپتىدىن بېرى بىر ئوبدان تىجارىتىمنى قىلىۋاتقان ئادەم ئىدىم، ئاشقا چۈشكەندەك مۇنۇ ئىشلارنىڭ يۈز بېرىۋاتقىنىنى ... ھېلىمۇ ياخشى ھالىمنى ئېيتسام ئاڭلايدىغان، يىقىلسام يۆلەيدىغان بەختىخان ھەدەمنىڭ بولغىنى، بولمىسا قانداقمۇ قىلار ئىدىم؟ ... قېنى، ئەتە - ئۆگۈن كۆرەرمەن.» ماھىنۇر ئۆزى دۇچ كەلگەن چىگىش ھەم غەلىتە ئىشنىڭ چىگىشىنى يېشەلمەي، ئىككىنچى بىر ئىشنى ئويلاپ قالدى: «بەختىخان ھەدەم سەۋەبى ئوخشىمىسىمۇ، ماڭا ئوخشاش

ئۆيدىن قېچىپ چىقىپتۇ، مەنمۇ ئۆيدىن قاچقاندەك چىققان. ئەمما گەپ ـ سۆزلىرىگە قارىغاندا، ئۆزۈمنىڭ ھېس قىلىشىمچىمۇ بەختلىك ياشاۋېتىپتۇ. كېلىن بىلەن قېينانىنىڭ ئەپ ئۆتمىكى تەس. لېكىن، بۇلار ئىناق ئىكەن. بولمىسا قېينانام ياخشى خوتۇن دەمدۇ، ئالدىدىكى جاپاسى تۈگىگەن ئوغلىنىڭ كۆپرەك شۇ يەردە تۇرۇشىغا يول قويامدۇ، ئەگەر مۇناسىۋىتى ياخشى بولمىغان بولسا، بۇ گېپى ئۇچۇق خوتۇن ئۇنى ئاللىقاچان دەۋەتكەن بولار ئىدى. مەن تېخى ياش، ئەلۋەتتە تۇرمۇشلۇق بولارمەن، قانداق ئادەمنىڭ قولىغا چۈشىمەن، قانداق ئانىغا كېلىن بولىمەن، بۇ تەرىپى ماڭا قاراڭغۇ. مۇشۇ يالغۇزلۇقۇم، ئاجىزلىقىمدا مۇشۇنىڭچىلىك ئۆتەلىسەم ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلار ئىدىم ... بولدىلا، مەن بىر تۇرمۇشلۇق بولغان، بۇلارنى ئويلاپ نېمە قىلىمەن، ھازىرچە پۈتۈن ۋۇجۇدۇم، ئەقلىم، زېھنىم بىلەن ئوقىتىمنىلا قىلاي.»

ماھىنۇر ھەر خىل ئوي ـ خىياللار بىلەن قايسى چاغلاردا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى بىلمىدى. بىراق، ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەيلا، تۇيۇقسىز تۆمۈر دەرۋازا توختىماي ئۇرۇلۇشقا باشلىدى. ئۇ ئويغىنىپ كەتتى. دەرۋازا قاتتىق ئۇرۇلماقتا ئىدى. بۇ كىمدۇ؟ بەختىخان ئاسانلا ئويغىنىدىغان، بۈگۈن نېمە بولغاندۇ؟ ...

ماھىنۇر ئەنسىرەپ بېشىنى كۆتۈرۈۋىدى، خوجايىن ئايالنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى ـ دە، ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى.

— كىم؟

— كىم بولاتتى، مەن.

— يائاللا، نېمانچە يوقاپ كەتتىڭلا ئادەمنى ئەنسىرىتىپ؟

— سەنمۇ ئەنسىرەمسەن؟

— ما گەپنى، ئەنسىرىمەيدىغان ياغاچ ئادەم بولغىيتتىم ...

ئۇلارنىڭ گەپلىرى كېچە جىمجىتلىقىدا ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى. «ئېرى كەپتۇ ـ دە، دەپ ئويلىدى ماھىنۇر بېشىنى

كۆتۈرۈپ ئولتۇرغىنىچە، — بەختىخان ھەدەم سەھەردە چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ، بۇگۈن كېلىپ قالارمىكىن دەۋاتاتتى، «سەھەردىكى چۈش — ئوڭۇڭدىكى ئىش» دېگەندەك راستتىنلا كەپتۇ، قانداق ئادەمدۇ؟ مەندىن ئون تۆت - ئون بەش ياش چوڭ، دېگەندەك قىلىۋىدى، ئۆزىگە ئوخشاش بەستلىك ئادەممىكىن، ماڭا بۇ ئۆينى بەرگىنىگە خاپا بولارمىكىن ...»

— قەدىرىدىن بەك سېغىنىپ كېتىپتۇ، قاچان كېلىدۇ، دەپ تولا سوراپ ... ، — دېدى بەختىخان.

— سەنمۇ سېغىنغانسەن؟

— لاۋزا ... ئاستا گەپ قىلسىلا، ماۋۇ ئۆيدە ئادەم بار جۇما.

— كۆمۈرخانىدىمۇ؟

— ھازىر سارايدەك ئۆي بوپ كەتتى ئۇ.

— نېمە دەيدۇ ماۋۇ، كىم بار؟ — ھالاۋىدىن توختىدى. ئۆيگە كىرسىلە، سۆزلەپ بېرىمەن.

«ئەر - ئاياللىق تۇرمۇش كۆڭۈللۈك بولسا، چىمەنزار گۈللىرىدەك كۈلۈپ تۇرىدىغان تۇرمۇش، كۆڭۈلسىز بولسا ئوچاقنىڭ كۈلىدەك توزۇپ تۇرىدىغان تۇرمۇش، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر ئۇلار ئۆيگە كىرىپ كېتىپ خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، — كىم بەختسىز بولۇپ قېلىشنى ئويلايدۇ؟ ھەممە ئادەمنىڭ خاتىرجەم ياشىغۇسى، بەختلىك بولغۇسى كېلىدۇ. لېكىن، بەخت ھەممە ئادەمگە نېسىپ بولۇۋەرمەيدىكەن. بەختلىك ئائىلىلەرگە مەستلىكىم كېلىدۇ، كىشىلەر قانداق ئويلايدۇ بىلمەيمەن، ئەمما مەن خاتىرجەم ياشاۋاتقان ئائىلىلەرنى كۆرسەم، يۈرىكىمدىكى يارىلار ساقىيىپ كەتكەندەك بولۇپ قالىمەن. بەختىخان ھەدەم خورلۇقتا، زورلۇقتا ئۇچراپ كېلىپ تۇرمۇشلۇق بولغان، شۇ ھالدا ئۇ يەنە بەختسىزلىككە ئۇچرىغان بولسا كۆتۈرەلمىگۈدەك ئۇۋاللىقتا قالغان بولار ئىدى. لېكىن، ئۇ تۇرمۇشىدىن رازى ئىكەن، بەختىيار ئىكەن. خۇدايىم كۆڭلەرنىڭ بىرىدە مېنىڭمۇ بەختىمنى بېرەر.»

ئەتىسى ئەتىگەنلىك چايدا ھەممىسى جەم بولۇشتى. قەدىرىدىن ئالدىراپ ـ تېنەپ چېيىنى ئىچتى ـ دە، مەكتەپكە ماڭدى. ماھىنۇر ھالاۋىدىن شوپۇرغا تۇيدۇرماي سەپسالدى، ئۇ ئۆزى قىياس قىلغاندەك بەستلىك بولۇپ، خۇددى خوتۇنىدەك قارامتۇل يۈزى گۆشلۈك، قوشۇما قاش، يۈزلىرى مايلىشىپ پارقىراپ تۇرىدىغان ئادەم ئىكەن.

بەختىخان ئېرىگە ماھىنۇرنىڭ كىملىكىنى ئاخشام دەپ بولغان بولۇشى كېرەك، ھازىر قىسقىچىلا مۇنداق دېدى:

— مانا بۇ سىڭلىمىز ماھىنۇر، كېلىپلا ئوقەتكە كىرىشىپ كەتتى. ئوقىتىمۇ يامان ئەمەس.

— سىڭلىمىز دېگۈچە، قىزىمىز دېسەڭ بولغۇدەك، — دېدى ھالاۋىدىن گۆشلۈك يۈزى، كىچىك كۆزلىرى بىلەن كۈلۈمسىرەپ.

— ئۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ.

— بىزنىڭ قورۇغا ئورۇنلىشىپ ياخشى قىپسىز، قىزىم، بەختى بەزى كۈنلىرى قارا بېسىپ قالىدۇ، قورقىدىكەنمەن، دەيتتى، ھەمراھ تېپىلىپتۇ، — دېدى ئۇ ئالدىرىماي دانىمۇدانە سۆزلەپ، — سىزگە ئاتىدارچىلىق قىلىمىز، يېقىلىسىڭىز يۆلەيمىز، روناق تاپسىڭىز چاۋاك چالىمىز.

ياخشى گەپ تاشنىمۇ ئېرىتىدۇ، دېگەن گەپ بار، ھالاۋىدىنىنىڭ سۆزلىرىدىن تەسىرلەنگەن ماھىنۇرنىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئەگىدى.

— بەختىخان ھەدەم ماڭا كۆيۈنۈپ غەمخورلۇق قىلدى، — دېدى كۆڭلى بۇزۇلغان ماھىنۇر غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋاز بىلەن، — مەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ بېشى تۆرەپ قالغان ئادەمدەك بولۇپ قېلىۋىدىم، ياردەم قولىنى سۇندى، بېشىمنى سىلىدى، يار ـ يۆلەكتە بولۇۋاتىدۇ، سىزمۇ بىزدەك ئاجىزلارغا ياخشىلىق قىلىدىغانلىقىڭىزنى بىلدۈرۈۋاتىسىز، ياخشىلىق ھەرقانچە بولسىمۇ بۇنىڭدىن ئارتۇق بولماس، بەختىخان ھەدەم دەرھال

ھالىمغا يېتىپ ئۆي بەردى، سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى كۆتكەن بولسا، بۇ چاغقىچە نەلەردە تەمتىرەپ يۈرەتتىمكىن ...

— مەندىن سورىماي ئىش قىلىدۇ بۇ، سىز بىلمەيسىز، بۇنى كىشىلەر «بەختىخان نوچى» دەيدۇ ئەمەسمۇ.

ھالاۋىدىنىنىڭ چاقچىقى ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ، ماھىنۇر، بەختىخانىنىمۇ كۈلدۈرۈۋەتتى. ماھىنۇرنىڭ كۆز چاناقلىرىدا لىغىرلاپ تۇرغان ياشلىرىمۇ تۆكۈلۈپ كەتتى.

— نوچىلىقمۇ ياخشى خىسلەت ئىكەن، كىشىلەرگە بوزەك بولمايدىكەن، بوزەك قىلىنىۋاتقانلارنى كۆرسە، ئەدىپىنى بېرىپ قويىدىكەن.

ئۇچۇق - يورۇق، سەمىمىي سۆھبەت ماھىنۇرنىڭ ئوڭايسىزلىنىشى، قورۇنۇشلىرىنى ئاللىقاياقلارغا ئېلىپ كەتتى.

— شۇڭا يالغۇز تاشلاپ قويمەن بۇنى، ئۆزىمۇ ئادەم تۇرماق، دىۋىدىنمۇ قورقمايدۇ.

— ئۆزىگە ئىشەنگەن ئادەم شۇنداق بولىدىكەن، ھالاۋىدىن ئاكا.

ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن، ماھىنۇر تۇنۇگۇندىن قالغان لۆڭگىسىنى چۇشكىچە سېتىۋەتمەكچى، چۈشتىن ئۆتكەندە توپ سېتىش بازىرىدىن يېڭى مال ئەكەلمەكچى بولۇپ قوزغالدى. «يا بىسمىللا، بالا - قازادىن ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن، ئىشلىرىمنى ئاسان قىلغايسەن» دېدى ئۇ ھويلىدىن چىقىپ كوچىغا قەدەم تاشلاش بىلەن.

14

ئادەمنىڭ خىيالىغا ئەندىشە كىرىۋالسا، ئۇنىڭ يوقالمىقى تەس ئىكەن، بىردە پەسلەپ، بىردە ئۆرلەپ كىشىگە ئارام بەرمەيدىكەن. ماھىنۇر ھېلىقى كۆل رەڭ كاستيۇم - بۇرۇلكىلىقنى كېلىپ قالارمۇ، دەپ قورقۇپ ئارامسىزلىنىپ يۈردى. ئۇچ كۈنگىچە

كەلمىگەندىن كېيىنلا ئەندىشىلىرى بىرئاز بېسىلىپ قالدى. ئەمما، كۆزى كۆل رەڭ كاستيۇم ـ بۇرۇلكىلىق ئادەملەرگە چۈشۈپ قالسىلا يۈرىكى جىغىلدايتتى. «ئادەمگە تىنچ، خاتىرجەم كۈن يوق ئىكەن ـ دە، — دەپ ئويلىغانىدى ئۇ، — بۇ تۇرمۇش ئەندىشە، ئارامسىزلىق، تەشۋىش ئىچىدە ئۆتمىدىغان تۇرمۇش ئىكەن، بەختىخان ھەدەم ئېيتقاندەك قورقماي، ئەندىشىدە بولۇۋەرمەي، باشقا كەلگەننى كۆرەرمەن، دەپ ياشاش كېرەك ئىكەن، بولمىسا ئادەمنى تۈگەشتۈرۈۋېتىدىغان ئوخشايدۇ.»

ماھىنۇر لۆڭگە ئېلىپ، لۆڭگە سېتىشنى توختاتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ بازىرى بارغانسېرى كاساتلىشىپ ئۆتمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئاخىرقى كۈنى ئۇ ئەكەلگەن لۆڭگىلىرىنى ئىزىغا سېتىۋەتتى ـ دە، باشقا مال ئالماقچى بولدى. ئۇنىڭ كۆزى بۇنىڭدىن ئىككى كۈن بۇرۇن توپ سېتىش بازىرىنىڭ ئالدىدا ئەللىك تىيىندىن پارچە سېتىلىۋاتقان كىچىك دۇگىلەك ئەينەككە چۈشكەنىدى. «نېمانچە ئەرزاندۇ، — دەپ ھەيران بولغانىدى ئۇ، — مۇشۇ پارچە سېتىلىۋاتقانلار توپ باھادا قىرىق تىيىندىن ئالغاندۇ تايىنلىق، بەش ـ ئالتە يۈزنى ئالسا ئۇنىڭدىنمۇ ئەرزان بېرىشى مۇمكىن.» ماھىنۇر ئاشۇ ئەينەكتىن ئالماقچى بولدى، ئاۋۋال بازار ئارىلىماقچى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىنلاردا قانچىدىن سېتىلىۋاتقانلىقىنى ئۇقماقچى بولۇپ، يوغان سومكىسىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ ماڭدى. ئىككى ـ ئۈچ ماگىزىنغا كىرىپ، ئۇنىڭ بىر سوم يىگىرمە تىيىندىن سېتىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ دەرھال توپ سېتىش بازىرىغا كېلىپ، باھا تالىشىپ يۈرۈپ بىر دۇكاندىن ئوتتۇز تىيىندىن بەش يۈزنى ئالدى. بىراق، ئۇنى كۆتۈرەلمىدى. ئاخىر قول ھارۋىسىغا كىرا قىلىپ كۈن قايرىلغان چاغدا ھەر كۈنى تۇرىدىغان دۆڭكۆۋرۈك بازىرىغا يېتىپ كەلدى ۋە سومكىسىنىڭ ئېغىزىنى ئېچىپ: ئېلىڭلار، بىر كويغا ئىككى، دەپ ۋارقىراپ سېتىشقا باشلىدى. ئەتراپىدىكى بىر ـ ئىككى

تىجارەتچى ئۇنى سەكسەن تىيىندىن سېتىۋاتقاندى. بۇ ئەرزان ئەينەككە كىشىلەر، بولۇپمۇ قىزلار، ئاياللار دۇررىدە يېپىلدى. ئۇ كۆپ پايدا ئالىمەن، دەپ مېلىنى ئۇزاق تۇتۇپ تۇرۇشنى خالىمايتتى. يىگىرمە - ئوتتۇزنى ئالغۇچىلارغا ھەتتا قىرىق تىيىندىنمۇ ساتتى. ئالغان مېلى ئۆتۈپ تۇرۇش — تىجارەتچىلەرنىڭ خۇشاللىقى، روھى كۆتۈرەڭگۈلۈكىنى تەمىن ئەتكۈچى ۋە سودىغا تېخىمۇ قىزغىنلىق ئاتا قىلغۇچى ئامىل. ئەينەكنىڭ تېز سېتىلىۋاتقانلىقى ماھىنۇرنىڭ كۆڭلىنى ئۆستۈرۈپ ئەندىشىلىرىنى ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇرۇۋەتتى.

بىراق، كۈنگە بەش يۈز ئەينەك سېتىش ئاران ئۈچ كۈنلا داۋاملاشتى. ئۇنىڭدىن كېيىن توپ سېتىش بازىرىدىن ئەكېلىدىغان ئەينەكلىرى تۆت يۈزگە، ئۈچ يۈزگە، ئىككى يۈزگە ۋە ئاخىردا يۈزگە چۈشۈپ قالدى. تىجارەتچى زېرەك بولسا، بازار ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، ئېلىپ - ساتىدىغانماللىرىنى ئېھتىياجلىق، ئۆتۈپ تۇرىدىغان ماللارغا تېز ئالماشتۇرالايدۇ ھەم سودىسى ئانچە بولمىسىمۇ، نەپ ئېلىپ قالغان بىر خىل مالدا تۇرۇۋېلىشتىن روناق تېپىشنىڭ تەسلىكىنى ھېس قىلالايدۇ. ئۇ ئەتراپىدىكى ئۇششاق تىجارەتچىلەرنىڭ يولىدا ماڭمىدى، مېلى كاساتلاشقان ھامان ئىككىنچى بىر خىل مالغا ئۆتتى. ئەينەك ئېلىپ - سېتىشنى سەككىز كۈندىن كېيىن توختاتتى - دە، ئەرلەرنىڭ يىپەك پايپىقى سودىسىغا ئۆتۈپ كەتتى، ئۇنى بىر مەزگىل ساتقاندىن كېيىن سۇلياۋ گۈل، قىسقا يەڭلىك ئاق مايكا، ئۆيدە كىيىۋالىدىغان كەش قاتارلىق ماللارنى ئېلىپ - سېتىش بىلەن شۇغۇللاندى.

ماھىنۇرنىڭ دەسمايىسى خېلىلا ئاۋۇپ قالغان بولسىمۇ، ھازىرغىچە پۇللۇق ماللار سودىسى بىلەن شۇغۇللانماي، ئۇششاق سودا ياخشى سودا، دېگەندەك ساپلا بىر يېرىم سوملۇق، بىر سوملۇق، ئەللىك تىيىنلىق، قىرىق تىيىنلىق، ئوتتۇز تىيىنلىق ماللارنى ئېلىپ ساتتى. پۇللۇق ماللاردىن زىيان تارتسا زىيىنى

ئېغىر بولىدىغانلىقىنى، ئەرزان ماللاردىن زىيان تارتسا زىيىنى يېنىك بولىدىغانلىقىنى ئۇ بىرنەچچە قېتىم ئويلىغان. «دەسمايەم ئون مىڭ سوم بولغان بولسا، پۇللۇقراق ماللار سودىسى بىلەن شۇغۇللانسام، ئەگەر زىيان تارتىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ھېچ بولمىغاندا قولۇمدا بەش مىڭ سوم قالىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن سودىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپ كەتكىلى بولىدۇ. ھازىرچە ماڭا پۇللۇق ماللار سودىسىنى قىلىش تېخى ئەتىگەن» دەپ ئويلايتتى ئۇ.

قولىدىكى پۇلنىڭ بارغانسېرى ئېشىپ بېرىشى ئۇنى سودا بازىرىغا قاتتىق جەلپ قىلماقتا ئىدى. ئۇ كەم دېگەندە بازاردا ھەر كۈنى ئون سائەت بولاتتى. بۇنىڭ يەتتە ـ سەككىز سائىتى دۆڭكۈۋرۈك ئالدىدا ئۆتسە، ئىككى ـ ئۈچ سائىتى توپ سېتىش بازىرىدا ئۆتەتتى. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ ئىككى بازار ئارىلىقىدا كۆپ قاتنايتتى. بەزى كۈنلىرى تېزلىك قوغلىشىپ چۈشلۈك تاماقنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى. بەختىمخانمۇ ئۇنىڭ سودا قىلىش ئۇسۇللىرىغا قايىل بولۇپ قالغانىدى. «ھەر كۈنى دېگۈدەك ئالغان مېلىڭنى تۈگىتىپ كېلىسەن، ئىشنىڭ يولىنى بىلىدىكەنسەن، ئىشەنچىم كامىل، چوقۇم باي بولىسەن جۇما سەن» دەپ قويياتتى بەزىدە.

ماھىنۇر توپ سېتىش بازىرىدىن تۆت ئۈچىدا كۆك گۈلى بار، ئاستى سۇس سېرىق ئارا ياغلىقتىن يۈزنى ئېلىپ كوچىغا چىققاندا، قورسىقىنىڭ ئىنتايىن ئېچىپ كەتكەنلىكىنى ھەم ئۆزىنىڭ چۈشتە تاماق يېمىگەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى. ئۇ خالىيراق دەپ ئاشخانىلارنىڭ ئەڭ چېتىدىكى، ئەتراپىنى بورا بىلەن توسقان كىچىك ئاشخانىغا كىرىپ بىر چىنە سۇيۇقئاش ئىچتى ـ دە، يېنىپ چىقىپ ياتىقىغا ئالدىراپ ماڭدى. كۈن ئولتۇرۇپ كېتىپ باراتتى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئالىلىقاچان ئىشتىن يېنىپ بولغان، كوچىدا ئادەملەر شالاڭ ئىدى. غەرب شامىلى ئۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ گۈگۈم چۈشكۈچە ياتىقىغا يېتىۋېلىش ئۈچۈن قەدەملىرىنى ئىلداملىتىپ يۈرمەكتە ئىدى.

ئۇنىڭ كەينىگە ئىككى ئادەم چۈشۈۋالدى. ماھىنۇر ئۇنى بايقاپ قالدى ـ دە، يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ كەتتى ۋە قەدەملىرىنى ئىلداملىتىپ ماڭدى. ئۇلارمۇ ئىتتىكلىدى. «مۇنداق كەچ قالماسلىقىم كېرەك ئىدى، — دەپ ئويلىدى ئۇ ھاسىراپ، — بۈگۈن بازار ئارىلاپ قارا باسقاندەك كەچ كىرىپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قاپتىمەنا ... ئۇلارنىڭ كۆزى ماڭا چۈشكەنمىدۇ، سومكامغا چۈشكەنمىدۇ؟» بايا ماھىنۇر ئاشخانىدا تاماق يەۋاتقاندا، بۇ ئىككىسى نېرىقى ئۈستەلدە تاماق يېيىشىپ ئولتۇرۇشقان ۋە ماھىنۇرنى كۆزلىرى بىلەن شەرەتلەپ بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلاشقان. ماھىنۇر بۇ ئىشلارنى سەزمىگەن.

ئاخىر ئۇلار يېتىشىپ كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ بىلەن قاتارلىشىپ مېڭىپ گەپ ئاچتى:

— نەگە ماڭدىڭىز؟

ماھىنۇر قايرىلىپمۇ قويماي جاۋاب بەردى:

— ئۆيگە.

— پاراڭلىشىپ ماڭايلى.

ماھىنۇر ئۈنچىقمىدى.

— ئۆيىڭىزگە قورسىقىڭىزنى تويغۇزۇپ ماڭىدىكەنسىز ـ دە؟

— بەزىدە ئاچ بارىمەن، بەزىدە توق.

— ئوينىتىپ كېلەيلى، يۈرۈڭ.

— رەھمەت، ئىشىم بار.

— ئىش دېگەن توگىمەيدۇ، كۆڭلىڭىزنى ئېچىپ يۈرگىنىڭىز ياخشى ...

ئۇ ئىككىسىنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ، قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى قىلدى:

— ۋىيەي، ئاشخانىدا پورتمىلىم قاپتۇ، — ماھىنۇر شۇنداق دېدى ـ دە، كەينىگە بۇرۇلۇپلا ماڭدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ بىرسى ماھىنۇردىن چاققان كېلىپ، ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇۋالدى.

— پورتمىلىغىز مەندە، يۇرۇك.

ئىككى ئوتتۇردا تارتىشىش باشلاندى. ئۇلار ماھىنۇرغا يېپىشىپ، ئۇنى ئۆزلىرى دېگەن تەرەپكە ھەدەپ تارتتى، ماھىنۇر ماڭماي تىرەجەدى ۋە يىغلامسىراپ يالۋۇردى ... ئاربلاپ بىردىن - ئىككىدىن ئۆتكەن ئادەملەر بۇ ھالەتنى كۆرۈۋاتسىمۇ، ماھىنۇرنىڭ نالىسىنى ئاڭلاۋاتسىمۇ، قاراپ قويۇپ كېتىۋاتاتتى. ماھىنۇرنىڭ ئۈمىدى ئۈزۈلمەكتە ئىدى. شۇ ئارىلىقتا نەدىنىدۇر، پاكىنەك، تەمبەل، بۇرۇتلۇق بىر كىشى كېلىپ قالدى.

— ھەي، نېمە قىلىشىۋاتىسەن؟ — دېدى ئۇ ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ، — بۇ قىزنى بوزەك قىلىپ ...

ماھىنۇر ئۇلارنىڭ ئامبۇردەك چىڭ قىسىپ تۇتۇۋالغان قولىدىن ئاجراپ كېتىشكە ئۇرۇناقتا ئىدى.

— قىز ئەمەس بۇ، مېنىڭ خوتۇنۇم.

— ياق، ياق، مەن ئۇنىڭ خوتۇنى ئەمەس، ئاكا، — ۋارقىرايتتى ماھىنۇر تىپچەكلەپ.

— ئۇنۇڭنى باس ! يالغان ئېيتىپ ئۆگىنىپ قالغان ھازازۇل بۇ، ئۆيدىن قاچتى، تۇتۇۋالدىم.

— يالغان، ماڭا ئىككىسى زورلۇق قىلىۋاتىدۇ، مېنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭ، جېنىم ئاكا !

— ئىككىڭ زورلۇق قىلىۋېتىپسەن - دە، — ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى ۋە ئۇلارنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى.

— بۇ مېنىڭ ئىنىم، — دېدى بىرسى، — سېنىڭ نېمە كارىڭ شەخسىي ئىشىمىزغا ئارىلىشىپ، كىيىم - كېچەكىمنى ئېلىپ قاچقان تۇرسا.

— يالغان، ئىشەنمەڭ، بازاردىن مال ئېلىپ كېلىۋاتسام، تۇيۇقسىزلا تۇتۇۋالدى، مەن بۇلارنى تونۇمايمەن، يالغان بولسا سومكامغا قاراپ بېقىڭ، — ماھىنۇرنىڭ بىلىكى تېخىچە ئۇنىڭ ئامبۇردەك چىڭ قىسقان قولىدا ئىدى. ئۇ يۇلقۇناتتى، تېپىرلايتتى، يىغلايتتى، نالە قىلاتتى ... بۇرۇتلۇق كىشى يوغان

سومكىنى ئېچىپ، ئىچىدىن كىيىم ـ كېچەك ئەمەس، دەستىلەپ چىگىلگەن يېڭى ياغلىقلارنى كۆردى ـ دە، بۇ چىرايلىق چوكانغا ئۆزىنىڭمۇ كۆزى قىزاردىمۇ ياكى ئادالەت يولىدا پىداكارلىق كۆرسەتكۈسى كەلدىمۇ، ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلدى ۋە قەھرى بىلەن ۋارقىرىدى:

— قويۇۋەت، ئالدامچى مۇناپىق !

ئۇ ئۇنىڭ سۆزىنى پىسەنت قىلمىدى:

— يولۇڭغا ماڭغىنا، ئۆردەك.

— ساڭا نېمە يوق، — ئىككىنچىسىمۇ ئۇنىڭغا دېۋەيلەپ كەلدى.

بۇرۇتلۇق ئادەمنىڭ بىردىنلا غەزىپى ئۆرلەپ، ماھىنۇرنى تۇتۇۋالغىنىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى، كانىيىنى كۈچەپ سىقتى. ئۇمۇ ماھىنۇرنى قويۇۋېتىپ، ئۇنىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى. ئىككىنچىسى بۇرۇتلۇق ئادەمنىڭ دۈمبىسىگە بىر مۇشت سالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇش ـ مۇشتلىشىش باشلىنىپ كەتتى. شۇ ئارىلىقتا بوشاپ قالغان ماھىنۇر سومكىسىغىمۇ قارىماي قاچتى.

— ماڭا قارىما، ئاۋۇنى قوغلا ! — دەپ ۋارقىرىدى بىرىنچىسى.

يەنە بىرسى ماھىنۇرنى قوغلاپ كەتتى. ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن قاچماقتا، قوغلىغۇچىمۇ جان ـ جەھلى بىلەن قوغلىماقتا. ماھىنۇر ئۆزىنىڭ قاياققا قېچىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. ئادەملەر نۇرغۇن چوڭ كوچا تەرەپكە قاچتىمۇ ياكى تېخىمۇ ئادەمسىز ياققا قېچىۋاتامدۇ بۇنىمۇ بىلمەيتتى. بىرەر پالاكەتتىن، پېشكەللىكتىن قۇتۇلماقچى بولغان ئادەم پۈتۈن كۈچى، غەيرىتى بىلەن ھېچنېمىگە قارىماي قاچىدۇ ـ دە. ماھىنۇر شۇنداق قېچىپ ئۇنى ئۆزىگە يېتىشتۈرمەيۋاتاتتى. كەينىگە قاراپ ـ قاراپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ شۇنچىلىك يۈگۈرۈك ئىكەنلىكىنى ئەمدىلا ھېس قىلىۋاتاتتى.

ئۇ شۇ قاچقانچە ساي كوچىسىغا كېلىپ قالغانلىقىنى بىلدى.

كۆز باغلىناي دەپ قالغان مەزگىل ئىدى. بېتون تاختا ئۈستىدە ئولتۇرغان بىر بالا قېچىپ كېلىۋاتقان ماھىنۇرنى تونۇپ قالدى. ئۇنى بىرسىنىڭ قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنىمۇ كۆردى. ئۇ دەرھال ئورنىدىن تۇردى - دە، بېتون تاختىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، بىر نەچچە كۈندىن بېرى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ يۈرگەن ئۇزۇن تايىقىنى تۇتۇپ مۆكۈپ تۇردى. ئۇ ئالدىدىن ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان ماھىنۇرنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ، ئالتە - يەتتە قەدەم كەينىدىن كەلگەن ئادەمنىڭ پۇتىغا تايىقىنى تۇتتى. ئۇ شۇ ھامان تاياقتا پۇتلىشىپ دۈم چۈشتى - دە، «ۋايجان» دېگىنىچە ئورنىدا يېتىپلا قالدى. ماھىنۇر كەينىگە بىر قارىدىيۇ، يەنە يۈگۈردى.

— قورقماڭ، ئەمدى ئۇ قوپالمايدۇ، — ماھىنۇرنىڭ كەينىدىن بىر بالا پىچىلداپ، يۈگۈرۈپ كەلمەكتە ئىدى.

ماھىنۇر توختىدى ۋە ئالدىغا يېتىپ كەلگەن بالىنى تونۇپ قالدى:

— سادىق ! ... ۋۇي سادىقمۇ سەن ! ...

سادىق سۈس كۈلۈمسىرىدى.

— ئۇ ئىپلاسنى يىقىتقان سەن ئىكەنسەن - دە، — ماھىنۇر قېچىپ كەلگەن تەرەپكە قارىدى، — قاچايلى، سادىق، يەنە بىرسى بار ...

ئەمدى ئىككىسى بىللە قاچتى. ئۇلار يەنە بىرسى قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك، ھېلىلا تۇتۇۋالىدىغاندەك ئىتتىكلەپ، كەينىگە قاراپ - قاراپ قويۇپ قاچماقتا ئىدى. تار، ئۇزۇن كوچىدىن چىقىپ، يەنە بىر كوچىغا قايرىلغاندا توختىدى. ماھىنۇر ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ، قىينىلىپ ھاسىرىماقتا ۋە يەنە بىر ياقتىن سادىققا بولغان ئىشلارنى سۆزلىمەكتە ئىدى.

— يۈرۈڭ، ماھىنۇر ئاچا، سومكىنى ئېلىۋالايلى، — دېدى سادىق قورقۇش - ئەندىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي.

— ھېلىقىلار بولۇپ قالسىچۇ، سومكا بۇ چاغقىچە بارمۇ، دېگىنە ... بولدى، ئۇنىڭدىن كەچتىم، قۇتۇلغىنىمغا خۇشالمەن.

— ئۇنداق دېمەڭ، شۇنچە مالنى تارتقۇزۇپ قويامسىز؟
— ئەمىسە قانداق قىلىمەن؟
— ئۇلار يوق بولسا، سومكىمۇ يوق بولىدۇ. ھېلىقى دۇم چۇشكىنى تېخىچە ھوشسىز ياتقاندۇ، بىر يېرى سۇنغاندۇ، يەنە بىرسى بولسا، ئەمدى سىزگە ئېسىلالمايدۇ، ئېسىلىدىغان بولسا، تاش بىلەن بېشىنى يانجىۋېتىمەن، ھېلىقى سىزگە ياردەم قىلغان ئادەممۇ باردۇر تېخى.
كىچىككىنە بالىنىڭ غەيرىتى، قورقۇمسىزلىقى ماھىنۇرغا مەدەت بولدى ـ دە، ئىككىسى شۇ ياققا ئالدىراپ ماڭدى.
بايىقى يەرگە يېقىنلاپ كەلگەندە، ماھىنۇر بۇرۇتلۇق ئادەمنىڭ سومكىنى تۇتۇپ ئۆزى يالغۇز ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، جانلىنىپ خۇشال بولۇپ كەتتى.
— ھېلىقى ئىنجىسمۇ يوقىلىپتىغۇ، — دېدى ماھىنۇر يېتىپ كېلىپ ۋە سومكىنى قولىغا ئالدى.
— قاچتى ئۇ، تېرە تاراقلىتىدىغان نەرسە ئىكەن، ئىككى مۇشت يەپلا قاچتى. تۇتالماي قالدىم، تۇتۇۋالغان بولسام چالا ئۆلۈك قىلىۋېتەتتىم. سىزمۇ تۇتۇق بەرمەپسىز ـ دە؟
— مانا مۇشۇ ئۇكام قۇتۇلدۇرۇپ قالدى، — ماھىنۇرنىڭ تاتىرىپ كەتكەن يۈزىدە تەبەسسۇم جىلۋىلەندى. ئالدىدا تۇرغان ئادەمگىمۇ رازىمەنلىك، تەشەككۇرى كۆپ ئىدى، — سىز بولمىسىڭىز قانداق ئاقىۋەتكە قالاتتىمكىن، ئويلىسام قورقىمەن ...
— ئەسكىلەرنى كۆرسەم چىداپ تۇرالمايمەن.
— رەھمەت، كۆپ رەھمەت سىزگە، مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالدىڭىز، ئامان بولۇڭ ئاكا، مەن ماڭاي.
— نەگە ئالدىرايسىز؟
— كەچ قالدىم.
— سىز ئۇچۇن ئۇنىڭ بىلەن جېنىمنى تىكىپ قويۇپ ئېلىشتىم، مېنى رازى قىلارسىز؟

ماھىنۇر مېنىڭدىن پۇل تەلەپ قىلىۋاتسا كېرەك، دەپ ئويلاپ، يېنىدىن يىگىرمە سوم چىقىرىپ تەڭلىدى:

— مانا، ئاز بولسىمۇ ئېلىڭ، ئاكا.

بۇرۇتلۇق كىشى سەل تېرىكتى:

— مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسىز؟ ... يانچۇقۇمدا لىق پۇل، ئايلاپ ئويناتسامۇ سىزگە يېتىدۇ، ھەيران قالغۇدەك ئېسىل رېستورانلارغا ئەكىرەلەيمەن، پۇلنى سىز ئەمەس، مەن خەجلىشىم كېرەك، خەجلىمىگەن پۇلنى نېمە قىلىدۇ تېپىپ، — ئۇنىڭ بۇرۇتلىرى مىدىرلاپ، كۆزلىرى ئويناپ كەتكەنىدى. ماھىنۇرنىڭ يۈرىكى «جىغ» قىلىپ قالدى ـ دە، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىماسقا، ئۇقماسقا سالدى.

— دۇنيادا بىزدەك ئاجىزلار ئۈچۈن ياقا يۇرتىدىغان سىزدەك قورقماس، ئاق كۆڭۈل ئادەملەرمۇ بار ئىكەن، سىزگە كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت، خەير ـ خوش ئاكا، يول سادىق، كەچ قالدۇق.

ماھىنۇر شۇنداق دېدى ـ دە، بۇرۇلۇپلا ماڭدى، سادىق ئۇنىڭغا ئەگەشتى. بۇرۇتلۇق ئادەم: «توختاڭە» دېدىيۇ، يەنە نېمە دېيىشىنى، قانداق قىلىشىنى بىلمەي، تۇرغان ئورنىدا تۇرۇپلا قالدى. «توۋا، شۇنچە ياخشىلىق، مەردلىك قىلغان ئادەم، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر ئىتتىك قەدەمدە كېتىپ بېرىپ، — ئەجەب ئۆزىنى ئەسكى قىلىۋالدا، ‹ئېشىكى ئۆلسە، كۆتى غېجەك تارتىپتۇ› دېگەن شۇ ـ دە.»

ئەمما، ماھىنۇرنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى شاد ـ خۇراملىق، ئازادە ـ ئەركىنلىك ھېس ـ تۇيغۇلىرىدىن يايراپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆزىنى شۇنچىلىك يېنىك، شۇنچىلىك چاققان سەزمەكتە ئىدىكى، ياتىقىغا ئىككىلا سەكرەپ بارالايدىغاندەك قىلاتتى ۋە ئۆزىدە ئىشەنچ، ئىرادە، غەيرەتنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى، ئاشۇ ئىشەنچ، ئىرادە، غەيرەتنىڭ ئۆزىنى بوزەك بولۇشتىن، بۇلغىنىشتىن ساقلاپ قالغانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى. ئۇ يېنىدا پىلدىرلاپ كېتىپ بارغان بالىدىن يەنە بىر قېتىم خۇش بولدى ۋە ئۇنىڭغا

نىسبەتەن سۆيۈنۈش مېھرىدە ياندى ... ھايات ۋاپاسىزلىق، ياۋۇزلۇق، رەھىمسىزلىككىلا ئەمەس، كۆيۈنۈش، ھەققانىيلىق، مەردلىككىمۇ باي ئىكەن. ماھىنۇر قاچانكى خېيىمخەتەرگە، ئالدامچىلىق ھەم زورلۇققا ئۇچرىغان چاغدا، سادىق ئاسماندىن چۈشكەندەك، خۇددى بىر ئادەم ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغاندەك ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولاتتى ۋە ئۇنى مۇشتەك تۇرۇپ ئاشۇ دەرد ـ بالالاردىن قۇتۇلدۇرۇپ كېتەتتى.

بەدەن ـ بەدەنلىرى شادلىق، سۆيۈنۈش تۇيغۇلىرىدا يېنىپ كەتكەن ماھىنۇرنىڭ بىر قولى سومكىدا بولسىمۇ، يەنە بىر قولى سادىقنىڭ بېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلىماقتا ئىدى.

※ ※ ※

ماھىنۇر سادىقنىڭ يول باشلىشى بىلەن قاراماي تۈكلىرى دۈۋىلەپ قويۇلغان چوڭ قورۇلار، تار يوللار بىلەن مېڭىپ، مۇھاجىرلار مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىغا يېقىنلا جايدىن چىقىپ قالدى. كۆز باغلىنىپ قالغان چاغ ئىدى. قىزغۇچ ئېلېكتىر نۇرلىرى يورۇتقان كەڭ كوچىدا كىچىك ماشىنىلار ئۇياقتىن ـ بۇياققا غۇيۇلدىشىپ ئۆتۈشەتتى. ئالا كۆلەڭگىلەر نازغىمىپ ئۆينىغان دەرەخلەر ئاستىلىرىدا قىز ـ يىگىتلەر پىچىرلىشاتتى. بۇ مېھمانخانا ئالدى، دەرەخلەرنىڭ ئاستى ھەر كۈنى قاراڭغۇ چۈشە ـ چۈشمەيلا بىردىن، ئىككى ـ ئۇچتىن تۇرۇشقان قىزلار بىلەن تولۇپ كېتەتتى، ماھىنۇر قىزلارغا سەپسېلىپ يۈرمەكتە ئىدى. ئۇلار بىرلىرىنى ساقلاۋاتقاندەك ياكى بىرلىرىنىڭ كېلىپ گەپ قىلىشىنى كۈتۈۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ بۇ يەرنى كۈندۈزى بىر كۆرگەن، بۇگۈن كۆز باغلانغاندا ئىككىنچى قېتىم كۆرۈشى.

— بۇ يەردە قىزلار جىق تۇرىدىكەنغۇ، سادىق، — دېدى ماھىنۇر قەدىمىنى ئاستىلىتىپ، — سەن كۆرگەنمۇ؟

— كۆرگەن. ئاۋۇ يەردە بىر ئادەمنىڭ تاۋۇزىنى توشۇپ بېرىپ

دۆكىنىدا ياتقاندا جىق كۆرگەن. ياش سودىگەر بالىلار كېلىپ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى كىرا ماشىنىلىرىغا سېلىپ ئەكېتىدۇ. بەزىلىرىنى ماۋۇ مېھمانخانىدىكى ياتاقلىرىغا ئەكىرىپ كېتىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇۋاتقان قىزلارمۇ بار، بىردەم تۇرسىڭىز كۆرىسىز.

— مۇنداق دە، بولدى كۆرمەي.

ماھىنۇر ئويلىنىپ قالدى: «ھەي قىزلار، ھەي قىزلار، ئەتىسىنى ئويلىمايدىغان قىزلار، دەرسلەرنى تاشلىتىپ، سىلەرنى نېمە قىزىقتۇرۇپ مەشەلەرگە ئەكەلگەندۇ؟ ... تايىنلىق پۇلدۇر، ئېسىل كىيىم ـ كېچەك، زىبۇزىننەتلەردۇر، بۇرنۇڭلارغا تېخى سۇ كىرمىدى ـ دە، مۇشۇ يولغا كىرىپ، قانچە ـ قانچە پۇل ۋە زىبۇزىننەت، ئېسىل كىيىم ـ كېچەكلەرگە سېتىۋالغىلى بولمايدىغان نەرسەڭلاردىن ئايرىلىپ قالىدىغانلىقىڭلارنى ئويلاپ باقساڭلارچۇ؟ ... «راست، بەزىدە ئادەم ئويلىمايدۇ، بولۇپمۇ مۇنداق چاغدا ئويلىمايدۇ. ئادەم ئۆزىنىڭ ئادەملىكىنى، ئۆزى ئۇچۇن ئەڭ قىممەتلىك نەرسىنى ساقلاشنىڭ مۇھىملىقىنى كېچىكىپ چۈشىنىدىكەن، لېكىن، ئالدىڭلاردا ئۆتكەن ئىشلارنى ساۋاق قىلىشىڭلار كېرەك ئىدى، ئاڭلىغىنىڭلار، كۆرگىنىڭلار ئاز ئەمەستۇر، ساۋاق ئالمىساڭلار بىر ئۆمۈر پۇشايمانغا، تۈگىمەس دەرد ـ ئەلەمگە، ئېغىر ئازابقا قالىسىلەر.»

ئۇلار دۆڭكۆۋرۈككە يېتىپ كەلدى ـ دە، سامىسخانىدىن يىگىرمە سامسا ئالدى ۋە ياتاققا بۇرۇلۇپ مېڭىپ، ئېلىكتىر نۇرىدا يورۇغان ھويلىغا كىرىپ كەلدى. بەختىخان كەچ كىرگەنسېرى كوچىغا چىقىپ، ھويلىغا كىرىپ خاتىرجەم بولالماي، جىددىيلىشىپ كەتكەنىدى.

— بېشىڭنىڭ يوغان بولۇپ كەتكىنىنى سېنىڭ، مۇشۇ چاغقىچە نەلەردە يۈردۈڭ؟ — بەختىخان چالۋاقاپ كەتتى.

— بۈگۈن مالنى كەچ بازاردا ئەرزانراق ئالدىم، كېلىۋېتىپ يىتتۇرۇپ قويغان سادىقنى تېپىۋالدىم، — ماھىنۇر بەختىخاننىڭ

سوئالىغا كۆلۈمسىرەپ جاۋاب بەردى. لېكىن، يولدا يۈز بەرگەن بايىقى قورقۇنچلۇق ۋەقەنى ئېيتمىدى.

— مۇنداقمۇ كېچىدە قالامسەن، سەن مېنىڭدەك خوتۇن بولساڭغۇ ئەنسىرەپمۇ كەتمەيتتىم، ئىككىنچى مۇنداق ئىش قىلما. بۇ ھېلىقى پۇل بەرسەڭ ئالماي قاچقان بالىغۇ، ئاچاڭنى يوقلاپمۇ قويمىدىڭ، ئەھۋالىڭ قانداقراق، يىگىت؟

— ياخشى، — سادىق يەرگە قارىدى.

ئۇلار ياتاقتا كىرىپ ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن، بەختىخان بۈگۈن ھالاۋىدىن ئىككىسىنىڭ قېينانىسىنى يوقلاپ بىرمۇنچە نەرسىلەرنى ئېلىپ بارغانلىقىنى، قېينانىسىنىڭ خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكىنى، كىچىك ئوغلى بىلەن كېلىنى بەش ۋاق ناماز بولغانلىقى ئۈچۈن قېينانىسى ئۆزلىرى بىلەن بىللە تۇرماي، ئۇلار بىلەن بىللە تۇرىدىغانلىقىنى، ئەمما ئۇ ئىككى ئوغلى بىلەن ئىككى كېلىنىنى ئوخشاش كۆرىدىغانلىقىنى، قېينانىسى يەتمىش بەش ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، ھازىرغىچە تېمەن تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭ خالىغان، كۆڭۈل تارتقان تاماقنى ئېتىپ يەيمەن، كېلىنلەرنىڭ قولىغا قاراپ ئولتۇرمايمەن، دەپ ئۆز تاماقنى ئۆزى ئېتىپ يەيدىغانلىقىنى، يىراق - يېقىن يەرلەرگىمۇ ئۆزى بېرىپ، ئۆزى كېلىدىغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ ئۇنى ھەپتە - ئون كۈندە يوقلاپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

بىراق، ئۇ ماھىنۇرنىڭ بازاردىن سامسا كۆتۈرۈپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ خاپا بولۇپ كەتتى:

— سېنى تاماقسىز قالمىسۇن، دەپ بۇرۇنراق كېلىپ تاماق ئېتىپ تۇرغان ئەمەسمىدىم، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟

— تامىقىڭىزنى ئەتىگەنلىككە ئىسسىتىپ يەرمىز، ھازىر سامسا بىلەن چاي ئىچەيلى، ئەكېلىپ قويۇپتىمەن ئەمدى.

ماھىنۇر چۈشلۈكى بازاردىلا بىر پارچە نان بىلەن چاي ئىچىدۇ، قالغان ئىككى ۋاق تامىقىنى خوجايىن ئايالىنىڭ ئۆيىدىن

يەيدۇ. ھەر كۈنى كەچلىك تاماقنى ئىككىسى قول ـ قولچە ئېتىشىدۇ، ئەتىگەندە چاي ئىچىدۇ، ئەتىكەن چاينى ماھىنۇر ئېتىدۇ. ئۇنىڭ ئوخشىتىپ ئەتكەن چېيىغا بەختىخان ئۆگىنىپ كەتكەن. بىر كۈن ئىچىمىسە خۇمارى تۇتۇپ ئارام بەرمەيدۇ. «بۇ ئىلىلىقلار نېماندىداق ئەتكەن چاي دېيىشىپ، كوركىرىتىپ ئىككى ـ ئۈچ چىنە ئىچىپ كېتىدىغاندۇ، دېسەم، — دېگەنىدى ئۇ بىر كۈنى، — چاينى ئاچچىق سېلىپ، قايماق بىلەن ئەتسە، بەك مەززىلىك، بەك تەملىك بولىدىكەن ئەمەسمۇ، تېخى بىر تاماقنىڭ قۇۋۋىتىنى بېرىدىكەن. مانا ئەمدى مەنمۇ ئىككى ـ ئۈچ چوڭ چىنە ئىچمىسەم قانمايدىغان بولدۇم.»

چايدىن كېيىن خوجايىن ئايال ئىككىگىلار تۇغقان بولدۇڭلار ئەمدى، قانغۇدەك مۇڭدىشىۋېلىڭلار، دەپ چىقىپ كەتتى. ماھىنۇرنىڭ سادىقتىن سورايدىغان نۇرغۇن سوئاللىرى بار ئىدى. ئۇنى كۆپ ئەسلەپ كەلگەن. ھەر ئەسلىگىنىدە ئۇنىڭ كىملىكىنى، نەلەردە يۈرۈۋاتقانلىقىنى ئۇققۇسى، بېشىنى سىلىغۇسى كېلەتتى. مانا ھازىر ئۇ قورۇنۇپ تارتىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇرغان قاپقارا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ئالدىدا ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ تۇرقى، قىياپىتى بۇرۇنقى پېتى — ئۈچىسىدا ئالدى پېشى يوق پاختىلىق چاپان، بويۇن ـ يۈزلىرى كىر، چاچلىرى ئۆسۈپ كەتكەن.

— سەن ئۆز ئىنىمدەك بولۇپ قالدىڭ، سېنى ئەسلەپ تۇردۇم، — دېدى ماھىنۇر مۇڭلۇق ئاۋازدا ئالدىرىماي سۆزلەپ، — ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن بېرى سېنى ئىككىلا قېتىم ئۇچراتتىم، ھەر قېتىمدا مېنى بالايىئاپەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ ئۇچرايسەن، ئېيتقىنا، سەن كىمنىڭ بالىسى، قەيەرلىكسەن، نەدە تۇرىسەن؟

ئارىنى مۇڭلۇق جىمجىتلىق باستى. سادىق كىچىككىنە كۆزلىرىنى پەسكە ئېلىپ خېلى تۇرغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى:

— مەن قەشقەردىن كەلگەن، ئاتا ـ ئانام يوق ... ئاكامنىڭ

ئالدىدا تۇراتتىم. يەڭگەم مېنى دائىم هارامدىن بولغان شۇم، دەپ تىللايتتى ... كېيىن ئاكامۇ بىكار نان يەيدىغان هارام تاماق، دەپ تىللايدىغان بولدى، قورسىقىمۇ تويمايتتى ... ئىككى بالا بىلەن ئۇرۇمچىگە قېچىپ كەلدىم، ئۇلار مەندىن چوڭراق باللار ئىدى. گۇاڭجۇغا بارىمىز، دەپ كەتتى ... مەن يالغۇز قالدىم، ئاشخانىلارنىڭ ئوچاقلىرىغا ئوت قالاپ، تاماق يەپ بولغانلارنىڭ چىنە ـ قاچىلىرىنى يىغىپ بېرىپ، قورسىقىمنى تويغۇزۇپ يۈردۇم ... كوچىلاردا ئەسكى باللار كۆپ ئىكەن، ئۇلارغا قوشۇلۇپ كېتەي دېسەم، كىشىلەرنىڭ ئۇۋالىغا قالىمەنمىكىن، دەپ ئويلىدىم، تىلەمچىلىك قىلايمىكىن دەپمۇ ئويلىغان، ئىزا تارتتىم ... كېيىن هوشۇرئاخۇن دېگەن ئاشپەزنىڭ دۇكىنىدا يېتىپ ـ قوپۇپ، يەنە شۇنداق ئىشلارنى قىلدىم ... هوشۇرئاخۇن ئاكا ياخشى ئادەم ئىدى، ماڭا هەر دۈشەنبە كۈنى ئىككى ـ ئۈچ كوي بېرەتتى ... بىر كۈنى ئۇستامنىڭ قوزۇققا ئېسىپ قويغان چاپىنىنىڭ يانچۇقىدىن ئوغلى پۇل ئېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. ئۇستام ئىككى يۈز كوي يىتىپتۇ، سەن ئالمىساڭ كىم ئالىدۇ، دەپ قۇلىقىمنى سوزۇپ ئۇردى، تاياققا چىدىماي بالىسى ئالغانلىقىنى ئېيتىپ قويدۇم ... بالىسى دادىسى يوق چاغدا مېنى ئۇرۇپ تاس ـ تاماس قالدى ئۆلتۈرۈپ قويغىلى ... ئىككى كۈن يېتىپ، سەل ئوڭشالانغاندىن كېيىن، ئۇ دۇكاندىن چىقىپ كەتتىم، — سادىق هەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزىنى بېسىۋالالماي يىغلاپ كەتتى. ماھىنۇر خېلى بۇرۇنلا ئۇنىڭ ئۇزۇك ـ ئۇزۇك ئاۋازدا قىلىۋاتقان سۆزىنىڭ تەسىرىدە كۆز يېشى قىلىپ ئولتۇراتتى. بالا چاپىنىنىڭ يېڭى بىلەن كۆز ياشلىرىنى ئېرتىپ قايغۇلۇق تۇستە بىردەم تۇرغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — سىزنى قاتناشنىڭ ئالدىدا كۆرگەن ۋاقتىم — مېنىڭ ئاشخانىدىن يېنىپ چىققان ۋاقتىم ئىدى. شۇ چاغدا يېنىمدا ئوتتۇز كويدەك پۇلۇممۇ بار ئىدى. ئەتىسىدىن باشلاپ تاماكىچىلىق قىلدىم، ئەمما بىكارچى چوڭ باللار تاماكامنى

بۇلاپ، بوينۇمغا ئېسىۋالغان كىچىك تەنزەمنى تېپىپ ئارام بەرمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن نان ساتتىم. يۈز نان ساتسام، ئۈچ نان بېرەتتى. يۈز دانە ناننى چۇشكىچە سېتىپ بولاتتىم. ئۇنىڭدىن كېيىن ئوتتۇرا كۆۋرۈكتىكى قادىرئاخۇن دېگەن ئاشپەزنىڭ دۇكىنىدا ئۇششاق - چۇششەك ئىشلارنى قىلدىم. بىر كۇنى قولۇمدىن بەش تەخسە، بەش چىنە سىيرىلىپ چۈشۈپ كېتىپ ھەممىسى چېقىلىپ كەتتى. شۇ ئىش بىلەن قادىرئاخۇن ئاكا مېنى دۇكاندىن قوغلاپ چىقىرىۋەتتى. مانا ھازىر يېنىمدىكى يولغا كۇندە ئىككى نان ئېلىپ يەپ، ھېلىقى سىز كۆرگەن سېمون[1] تاختىلارنىڭ ئۇستىدە يېتىپ - قوپۇپ يۈرىمەن، ھازىر مېنى بوزەك قىلغانلاردىن قورقمايدىغان بولدۇم. كۇچۇم يەتكەنلىرىنى مۇشت بىلەن ئۇرۇپ، يەتمىگەنلىرىنى ئايانماي تاش، كېسەك، چالمىلار بىلەن ئۇرىمەن. شۇڭا، مېنى ھازىر ھېچكىم بوزەك قىلالمايدىغان بولدى.

— ۋاي جېنىم ئۇكام، شۇنچە جاپالارنى تارتىپ كېتىپسەن ...

ماھىنۇر شۇنداق دېدى - دە، بىردىنلا جىمىپ ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرىدە بىردە مەيۈسلۈك، ئېچىنىش، بىردە غەزەپ - نەپرەت ئەكس ئەتمەكتە ئىدى. تۆھمەت، دەرد - ئەلەم، خورلۇق تارتقان ئادەملەرنى، ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئادەم ناھايىتى چوڭقۇر چۈشىنىدۇ ۋە ئۇنى ئۆزى قايتا تارتىۋاتقاندەك ھېسسىياتقا كېلىدۇ. مۇنۇ كىچىككىنە بالىنىڭ بېشىغا كېلىۋاتقان كۈلپەتلەر ماھىنۇرنىڭ يۈرەك - باغرىنى ئۆرتىمەكتە ئىدى. «يېتىمنىڭ ئاتىسى يەتتە» دېگەن گەپ بىكارغا چىققانمۇ؟ ... مۇشۇ بالىغا ئاتىدارچىلىق قىلىدىغان، بېشىنى سىلايدىغان ئادەم چىقماسمۇ؟ — دەپ ئويلىدى ئۇ ۋە بىردىنلا جانلاندى، — چىقىدۇ، ئەلۋەتتە چىقىدۇ، ماڭىمۇ چىقتىغۇ، بۇنىڭغىمۇ چىقىدۇ. مانا مەن بار، ئۇنى قوغدايمەن، ئادەملىكىنى

[1] سېمون — سېمونت دېمەكچى.

ھەمـمـايە قىلـىـمەن، ئـوقـەتكە سـالـىمەن، ئـۆز كـۆنـىـنـى ئـۆزى ئالالايدىغـان ھـالغا كـەلتۈرىـمەن. قىقىـلـىپ ـ سوقـۇلۇپ خىـلـى پىشقاندەك قىلىدۇ، تېخى كىچىك بولسىمۇ ۋىجدانـلـىق ئادەمـدەك ياشـاش ئۈچۈن شۇنـچە تىرىـشچانلـىقلارنى كـۆرسـتـىـپتىغـۇ ... بـولـمىسـا مۇشۇنـداق بـالىلاردىـن ئـوغرى ـ يانچـۇقچى بـولـۇپ كـەتكەنـلـەر ئازمۇ؟ بـۇ بالا چوقـۇم يـاخشى ئـادەم بـولـىدۇ. مـۇشـۇ يـېـشـىـدا پـەم، دىـت ئـىـشـلـىـتـىـپ، مـېنـى لـۈكـچـەكـلـەردىـن قۇتۇلدۇرالىغان بالىدىن ئەلۋەتتە ئەقىللىق ئادەم چىقىدۇ.»

— مېنىڭ كۆڭلۈم سېنىڭكىدىن خېلىلا ياخشى. شۇنـداقتىمـۇ ھازىر سېنى يېنىمغا ئالالمايمەن، مېنىڭ تېخى ئۆيۈم — ماكانىم يوق، ئەمما ساڭا قارىمايمۇ تۇرالمايمەن، ئەتىدىن باشـلاپ مېنىـڭ يېنىمدا تىرىكچىلىك قىلىسەن، ساڭـا ياتىدىـغان ئۆيمـۇ تېپىـپ بېرىـمەن. ئازراق قـىـيىنـچـىلـىـق تـارتىپ تـۇر ئـۇكام، قالـغـان ئىشلارنى كېيىن كۆرەرمىز، بېشىڭغا كەلگەن ئېغىر كۈنلەر شـۇ پېتى تۇرۇۋەرمـەيدۇ، جاپا تـارتقان ئادەمـگە ھالاۋەتمـۇ كېلـىـدۇ. گەپلىرىمنى چۈشەندىڭمۇ؟

— چۈشەندىم.

ماھىنۇر بەختىخانىنىڭ يېنىغا كىرىپ، كىچىككىنە سادىقنىڭ تارتمۋاتقان ئېغىر كۈنلىرىنـى سۆزلەپ بەردى. سـادىق شۇ كـۈنـى خوجايىن ئايالنىڭ ياتاقلىرىنىڭ بىرىدە يېتىپ قالـدى. ماھىنـۇر ئۆز يـاتىقـىغا يېنـىپ چىقـتى ـ دە، يېشـىنـىـپ يـاتتى. بـىـراق، ئۇخلىيالمىدى. قورقۇنچلۇق، تەشـۋىشلىـك، ئازابلىـق خىيالـلار ئۇنىڭغا ئارام بەرمىدى. ئۇنى ئوقەتكىمۇ سېلىپ قويار، ياتىدىغان يېرىنىچۇ؟ ئاشۇ بېتون تاختىنىڭ ئۈستىدە يېتىۋەرسە، ھازىرنىڭ ئۆزىدىمۇ ئۆزىنى ئـالدىرۇپ قويمـاسمۇ، ئۇ چـاغدا ئۇنـىڭغا كىـم قارايدۇ؟ ... ئەتـە ـ ئۆگۈن قارا قىـش قاپـقىنى تـۇرۇپ يېتـىـپ كەلسە، ئۇ قانداق قىلىدۇ؟ ... ماھىنۇرنىڭ، ساڭا ئۆيمـۇ تېپـىـپ بېرىمەن، دېگىنىدە مۇنداق بىر سەۋەب بـار ئىدى: ماھـىنۇرنـىـڭ مال سېتىپ ئولتۇرىدىغان يېرىدە ئۆزى بىلەن بىر قاتاردا تۇرۇپ

ئوقەت قىلىدىغان بىر بوۋاي بار. موخوركىچىلىك قىلىدۇ، ئۇ هازىرغىچە ماھىنۇر بىلەن ئورۇن تالاشماي، ئۆزئارا مۇڭدىشىپ، چىرايلىق ئۆتۈپ كېلىۋاتىدۇ. بوۋاينىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ ئۈچ تاشتىكى دۆڭلۈكنىڭ كەينىدە شىبەن تاش بىلەن قوپۇرۇپ ئۆزى ياسىۋالغان ئۆيدە يېتىپ ـ قوپىدىكەن، بوۋاينىڭ ئۆزىدىن باشقا هېچكىمى يوق ئىكەن. سادىق ئاشۇ بوۋاي بىلەن يېتىپ ـ قوپسا بولىدىغۇ ... بىراق بوۋاي مۇشۇ مەسلىھەتكە كۆنەرمۇ ـ كۆنمەسمۇ؟

ئەتىسى ئەتىگەندە ماھىنۇر سادىقنى ئەگەشتۈرۈپ بازارغا كەلدى ـ دە، ئۈچ كىلو موخوركا، يۈز دانە گېزىت ئېلىپ، ئۇنى بوۋاينىڭ يېنىغا سودىگەرنىڭ يولى بىر، رىزقى باشقا، دەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. بوۋايمۇ قارشىلىق قىلمىدى، سودىنى بۇزماي ئولتۇرساڭ، ئولتۇر بالام، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ماھىنۇر بۈگۈنكى بىرىنچى مۇھىم ئىشنى تۈگەتتى. ئەمدى ئىككىنچى مۇھىم ھەم تەس ئىش — بوۋاي بىلەن سۆزلىشىپ سادىقنىڭ ياتىدىغان يېرىنى ھەل قىلىش قالدى. ئەگەر، بوۋاي ماقۇل كەلمىسە، باشنى قاتۇرىدىغان چوڭ ئىشقا ئايلىناتتى. چۈش بولغاندا ماھىنۇر بوۋاينى ئاشخانىغا باشلاپ كىردى ۋە تاماق يېگەچ سادىقنىڭ ئەھۋالىنى — ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يوقلۇقى، قەشقەردىن قانداق چىقىپ قالغانلىقى، قايتىپ كەتمەسلىكىنىڭ سەۋەبلىرىنى، ئۇرۇمچىدە هازىر كۆرۈۋاتقان كۈن، تارتىۋاتقان ئازابلىرىنى، ئۆزىنىڭ ئىچ ئاغرىتىپ ئۇنى ئوقەتكە سېلىپ قويغانلىقىنى، ئەمما ياتىدىغان يېرىنىڭ يوقلۇقى، خۇدا يولىدا ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىش، يېتىم ـ يېسىرلارنىڭ بېشىنى سىلاش ھەربىر مۇسۇلمان بالىسىنىڭ ۋەزىپىسى ۋە ساۋابلىق ئىش ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ چىقتى. بوۋاي كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، خىيال بىلەن ئولتۇرۇپ كەتتى. بىرھازادىن كېيىن مۇنداق دېدى:

— بۇ ياخشى مەسلىھەت ئىكەن، مەنمۇ ھوقۇشتەك

يالغۇزدىن ـ يالغۇز دۆڭلۈكنىڭ كامىرىدا تۇرۇۋاتىمەن، ماڭىمۇ بىر ھەمراھ تازا كېرەك، باش ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى دېگەن گەپلەر بار، شۇنداق چاغلاردا بېشىمدا ئولتۇرسىمۇ تاغدەك يۆلەك، بىراق قىزىم، ھازىرقى بالىلارغا ئىشەنگىلى بولمايدۇ، بۇنىڭدەك بالىلارنى كۆرۈۋاتىمىز. مۈشتەك تۇرۇپ ئادەمنىڭ دوپپىسىغا جىگدە سالىدۇ، ئاسمانغا پىچاق ئاتىدۇ ...

— سىلىنىڭ ئەندىشىلىرىمۇ توغرا، — دېدى ماھىنۇر بىر ئاز ئۈمىدلىنىپ، — بۇ ھايا ـ نومۇسنى بىلمىدىغان ئاق كۆڭۈل، ئەخلاقلىق بالا، بولمىسا مەن سىلىگە سايە قىلمىغان بولاتتىم، مەن ئەلۋەتتە سىلىنىمۇ ئويلىدىم.

— سىنالمىغان بالا، — دېدى بوۋاي ئاۋازىنى پەسەيتىپ ۋە ساقىلىنى سىلاپ ئويلانغان ھالدا، — مېنىڭمۇ ئەنسىرىگۈدەك دۇنيايىم يوق، بىراق ئۈششاق ـ چۈششەك بولسىمۇ، تۇرمۇشقا لازىملىق نەرسىلىرىم بار، راست گەپنى قىلسام، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئوڭدامدا قويارمۇ، دەپ ئەنسىرەيمەن، قىزىم.

— ياق، ياق، ئۇ ھەرگىز ئۇنداق بالا ئەمەس، ماڭا قىلغانلىرىنى سىلىگە ئېيتىپ بەردىمغۇ، بىلىپ قالدىلا، ئەتە ـ ئاخشىمى قولىغا، پۇتلىرىغا پۇت بولالايدۇ.

— سىز ياخشىلىقنى كۆردىڭىز، مۇنداق بالىلار بىر يولى كەلگەندە ياخشىلىق قىلىدۇ، يەنە بىر يولى كەلگەندە ئەسكىلىكمۇ قىلىدۇ.

— سىلى بىلەن ئاتا ـ بالىدەك بولۇپ قالدۇق، ئىشەنمىگەن بولسام سىلىگە ھەرگىز دېمەيتتىم، ھەرقانداق ئىشقا مانا مەن ئىگە. ئىككىمىز كۈندە كۆرۈشۈپ تۇرىدىغان ئادەم، مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ يۈز ـ ئابرۇيىمنى ئويلايمەن. شۇنداق قىلايلى، يانلىرىدا ياتسۇن، ئاز كۈندىن كېيىن ئۇنىڭغا يوتقان ـ كۆرپە ئېلىپ بېرىمەن.

بوۋاي ئاخىر كۆندى.

بوۋاينىڭ كۆنگەنلىكىدىن — سادىقنىڭ ياتىدىغان يېرى ھەل

بولغانلىقىدىن ماھىنۇر ئىنتايىن خۇشال بولدى، خىيالىغا كىرىۋالغان ۋە ئارام بەرمەيۋاتقان تەشۋىش، ئەندىشە، غەملىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى ۋە ئاشخانىدىن يېنىكلەپ، يايراپ چىقتى. ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىدە ھېلىلا ئىپادىلىنىپ تۇرغان ئەندىشىلىرى يېتىپ، ئىشەنچ، ئۈمىد، شادلىق ئۇچقۇنلىرى جىلۋىلەندى.

15

كەچ كۈز يېتىپ كەلدى. قىش كەلمەي تۇرۇپلا ئۇنىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا قار ئىككى قېتىم چۈشكەندى، ھازىر يەنە چۈشتى. ئەتە ـ ئاخشىمى يەرلەر توڭلاپ، كۈندۈزلىرى ئېرىپ تۇراتتى. ئانچە ـ مۇنچە چىرىگەن ۋە ياكى كۆپۈشكەن يوپۇرماقلاردىن سۇس قاڭسىق پۇراقلار دىماغلارغا ئۇرۇلاتتى. ئادەملەرنىڭ چىرايلىرىدىكى ئىللىقلىقلارمۇ يىتكەندى. ماھىنۇر بىر كۈنى، ئۇرۇمچىدە قىش ئەجەب بۇرۇن چۈشۈپ كېتىدىكەن ـ ھە، دېگەندە، بەختىخان: بۇ يىل تېخى ياخشى كەلگىنى، يامان كەلسە، توققۇزىنچى ئاينىڭ ئاخىرلىرى، ئونىنچى ئاينىڭ باشلىرىدىلا ئىزا تارتماي قار ـ شىۋىرغانلىرى باشلىنىدىغان، سوغۇقلىرى ئادەمگە يىڭنىدەك سانجىلىپ تۇرىدىغان خۇيى ئەسكى ئۇرۇمچى بۇ، دېگەنىدى.

ئادەم شۇنداق نەرسە، تەبىئەتنىڭ چىرايلىق، ئىللىق كۈنلىرىدە ئۆزىچىلا ئېچىلىپ قالىدۇ، جۇدۇن ـ چاپقۇنلۇق كۈنلىرىدە تۈتۈلۈپ قالىدۇ. بىراق، ماھىنۇرنىڭ مۇشۇ يىقىمسىز، سەت كۈنلەردە بىر خۇشاللىقى بار، ئۇ بولسىمۇ، سادىقتىن خاتىرجەم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ موخۇركىچىلىق قىلىپ، كۈنىگە ئىككى ـ ئۈچ سوم پايدا ئېلىپ يىغقان پۇلىغا ئۆزى ئازراق قوشۇپ، پاختىلىق چاپان ـ ئىشتان، قولاقچا ئېلىپ بەردى، ئۆزىنىڭ كونا ئۆتۈكىنى باشلىتىپ كىيگۈزۈپ قويدى. ھازىر ئۇ ئىسسىق كىيىم ـ كېچەكلەر ئىچىدە موخۇركا سېتىپ

غەمسىز ئولتۇرىدۇ. بالىدىن بوۋايمۇ رازى. ئۇ ئۇنىڭ يېرىقىنى يېقىن، قىيىنىنى ئاسان قىلىپ بېرىۋاتىدۇ. قايسى كۈنى بوۋاي سوغۇق تېگىپ ئاغرىپ قېلىۋىدى، سادىق بازارغىمۇ چىقماي، بوۋايغا كۆكۈل قويۇپ قارىدى. ماھىنۇرنىڭ خۇشاللىقىنىڭ يەنە بىر سەۋەبى شۇكى، دەرد ـ ئەلەمدە قالغان ھەم خورلانغان ئادەمنىڭ كۆڭلىرى كىچىككىنە ياخشىلىقتىن قالغاندا، جاپا ـ مۇشەققەتتە قالغان ئادەمگە خەيرىخاھلىق قىلغۇسى، كۆيۈنگۈسى كېلىدۇ ۋە ئۇنى شۇ ھالدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئۆزىگە خۇشاللىق تاپىدۇ ھەم ئۇنىڭدىن ھۇزۇرلىنىدۇ. ماھىنۇر ئۆز يېنىدا سادىقنىڭ ئىسسىق كىيىم ـ كېچەكلەر ئىچىدە غەمسىز ئولتۇرۇشىدىن خۇشاللىقتا ئېرىشىپلا قالماي، ئۆزىگە ياخشى ھەمراھ، ھەتتا يۆلەنچۈككە ئىگە بولغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالغانىدى.

خوجايىن ئايال ماھىنۇرنىڭ يېتىم بالا ئۈچۈن پالاقلاپ، ئۇنىڭغا كۆيۈنۈپ، تۇرمۇشىنى يولغا سېلىپ قويغانلىقىدىن تەسىرلەندى: «قولى ئازراق پۇل كۆرۈۋىدى، باشقىلارنىڭ غېمىنى قىلدى، — دەپ ئويلىغانىدى ئۇ، — مېنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ياخشىلىقلىرىم زايە كەتمەپتۇ. ئۆزىنىلا ئويلىماي، باشقىلارنىمۇ ئويلىغان، ئۇنىڭ غېمىدە بولغان كىشى كۆكلەيدۇ، ھۆرمەتكە ئېرىشىدۇ. جىقراق پۇل تاپسا خېلى ـ خېلى ئىشلارنى قىلىۋېتىدىغان ئوخشايدۇ بۇ، خۇدايىم بەختىنى بېرەر ...» خۇپتەنگە ئەزان ئېيتىلغىلى نىكەم، بەختىخان ماھىنۇرنىڭ ياتىقىدا، ئىككىسى پاراڭلىشىپ ئولتۇرىدۇ. ھالاۋىدىن ئۆيدە چاغلاردا ماھىنۇر ئۇ ئۆيگە ئانچە كىرمەيدۇ، خىجىل بولىدىكەنمەن، دەيدۇ. ھالاۋىدىن ھازىر ئۆيدە، تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرىدۇ. قىش ئايلىرى باشلانمىغان بولسىمۇ، كېچىسى خېلى ئوبدانلا سوغۇق بولىدۇ، ھازىر تالادا قار ئۇچقۇنداۋاتىدۇ، ئاچچىق شامال ئەدەۋاتىدۇ.

ئىككى ئايال بىر يەردە بولسا گېپى تۈگىمەيدۇ، ۋاقىت خېلى

بىر يەرگە بارغان بولسىمۇ، ئىككىسىنىڭ گېپى ھېلى تۈگەر ئەمەس، «گەپ گەپنىڭ تېگىنى ئاچار» دېگەندەك ئۇلار ئۈزۈلمەس پاراڭدا ئولتۇرغاندا، دەرۋازا قاتتىق شاراقلىدى. بەختىخان ئېرەنسىزلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ھويلىغا چىقتى ـ دە، ئېلېكترنى ياندۇردى، بېرىپ دەرۋازىنى ئاچتى. ھويلىغا ئىككى ئادەم — بىرسى چاچلىرى ئاردىيىپ تۇرغان ياش يىگىت، يەنە بىرسى بېشىغا تۆشۈك ـ تۆشۈك ئاق يۇڭ ياغلىق ئارتىۋالغان، ئۇچىسىغا ئىسكەتلىك تىكىلگەن جىگەر رەڭ يالاڭ پەلتو كىيىۋالغان قىز كىرىپ كەلدى. سوغۇق خېلى ئوبدانلا ئۆتكەن بولسا كېرەك، ئىككىلىسىلا تىترەپ تۇراتتى. قىز يۈزىنى يورۇقتىن قاچۇرۇۋېدى، كۆپ ئىشلارنى كۆرگەن خوجايىن ئايال ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە نېمە مەقسەتتە كىرگەنلىكىنى بايقاپ قالدى.

— خوش؟

— بىزگە ياتاق لازىم ئىدى.

— ماۋۇ ئوتتۇرىسىدىكى ئەرلەرنىڭ، چەتتىكىسى ئاياللارنىڭ.

— بىز بىر ياتاقتا ياتىمىز.

— بولمايدۇ.

— نېمىشقا؟

— ئوغۇل ـ قىزلار بىر ياتاقتا ياتسا بولمايدۇ، ھۆكۈمەتنىڭ ئۇقتۇرۇشى بار، — دېدى خوجايىن ئايال.

— نېمىشقا بولمايدىكەن، بولىدۇ دېسىڭىز بولۇۋېرىدۇ، ھۆكۈمەت دېگەن قاراپ تۇراتتىمۇ؟

— مارىلاپ تۇرىدۇ.

ھويلىدىكى گۇدۇڭلىغان ئاۋازلار بېسىلمىغاچقا، ماھىنۇر ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ قارىدى.

— بىز ئەر ـ ئايال تۇرساق.

— ئوخشاش گەپ.

— بۇ قانداق گەپ؟

— ئانا ـ بالا بولساڭمۇ بولمايدۇ، دېگەن گەپ.

ياش يىگىت ئويلىنىپ قېلىپ:
— بىر كارىۋات نەچچە پۇل؟ — دەپ سورىدى.
— تۆت كوي.
— ئەمىسە يىگىرمە كوي بېرەي.
— ئىككى يۈز كوي بەرسەڭمۇ بولمايدۇ، گەپنىڭ تېگىنى ئۇقمايدىغان ئەجەب دۆت نېمىكەنسەنا !
— نېمانداق سەت گەپ قىلىدۇ ماۋۇ خوتۇن ...
— قىلىقىڭ سەت تۇرسا، چىرايلىقمۇ.
— سەنمۇ نېمانچىلا جاھىللىق قىلىسەن، پۇلنى ئېلىشنى بىلمەمسەن، بىز بىلەن نېمە كارىڭ؟
— ئۇن كوينى ئوشۇق بەردى، دەپ ئىككىڭنى سولاپ بېرىدىكەنمەن ـ دە، يوقال نىجىسلار ! پۇلۇڭ جىق بولسا ھۆكۈمەتنىڭ ئاۋۇ ئېگىز مېھمانخانىلىرىدا يېتىش، قانداق؟ ھومىيسەنغۇ، بېلىڭ چىڭما؟ مەن بىلەن مۇشتلاشقۇدەك غەيرىتىڭ بارمۇ؟ — تىترەپ كەتكەن خوجايىن ئايال يوغان قەدەملىرى بىلەن گۇرسۇلدەپ ئۇنىڭ ئالدىغا مېڭىۋىدى، ئۆيدىن نېمە ئىش، دەپ مۇنۇ خوتۇنىنىمۇ گەۋدىلىكرەك ھالاۋىدىن چىقتى. ئۇنى كۆرۈپ ئىككىسى بۇرۇلۇپلا قورۇدىن چىقىپ كەتتى.
— نېمە ئىش بولدى؟ — دېدى ھالاۋىدىن كېلىپ.
— ئىككىسى بىر ئۆيدە ياتىمىز، دەپ جېدەل قىلىپ، ئادەمنى بىرمۇنچە ئاۋارە قىلدى.
— مېنى چاقىرساڭ بولمامدۇ؟
— سىلىنى چاقىرغۇدەك ئىش يوق، دەيمەن. تەستىكگە سالاي دەپتىم، بىكار چىقتىڭلار، قېچىپ كەتتى.
ھالاۋىدىن ئۆيگە كىرىپ كەتتى، بەختىخان ماھىنۇرنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ، بېشىنى تىقىپ:
— كۆردۈڭمۇ ماۋۇ رەسۋالارنى، مۇنداق ئىشلار باشقا يەردىمۇ باردۇ، ئەمما ئۈرۈمچىدە جىق، قارا، ئون كوي بەرسەك

سولامچىلىق قىلىدۇ دەيدۇ، شۇنىڭغا ماقۇل دەيدىغانلار بار، ئاشۇنداق قىلىپ پۇل تاپىدىغان ئۆيلەرمۇ بار. پۇل، ۋاي بۇ پۇل، مۇسۇلمانچىلىقنى، خۇدانى ئۇنتۇلدۇرىدۇ ئەمەسما ... پۇل دېگەن ئادەمنى ياخشىلىققىمۇ باشلايدۇ، يامانلىققىمۇ باشلايدۇ، قايسىسىغا ماڭسەن، گەپ ئۆزۈڭدە، شەيتىنىڭ سېنى ھەرقاچان يامانلىققا دالالەت قىلىپ تۇرىدۇ. ئۇنى يېڭەلمىسەڭ، تۇگەشكىنىڭ شۇ، قارا يۈز بولىسەن، خوش، ياتايلى ئەمدى، ياخشى چۈش كۆر، — دېدى.

بەختىخان ئۆيگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، ماھىنۇر ياتماقچى بولۇپ يېشىندى، بىراق ياتمىدى. ھېلى يۈز بەرگەن ئىشلارنى ئويلاپ كارىۋىتىدا ئولتۇرۇپ قالدى. «ھېلىقى قىزنىڭ كىيىم ـ كېچىكى، تۇرقى ـ قىياپىتىنى كۆرگەن ئادەم ئۇنداق ئىشلارنى قىلىدۇ، دەپ ئويلىمايدۇ. بەختىخان ھەدەمنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشىگە قاراپ ياخشى ـ يامان ئىشلار بىلەن كارى يوق خوتۇنغۇ بۇ، دەپ قالىدۇ كىشى. قاراڭلار، ئويلىغان نەرسىلىرىنىڭ كۆپلۈكىنى، ئەسكى ئىشلاردىن يىرگىنچىنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى، ھەرگىز ئادەمنىڭ تاشقى قىياپىتىگە قاراپ باھا بەرمەسلىك كېرەك ئىكەن. موخۇركىچى بوۋايمۇ سادىقنىڭ ھالىتىگە قاراپ ئۇنىڭغا ئىشەنمىگەن، ھازىر ئېغىز ـ ئېغىزىغا تەگمەي ماختاپ يۈرىدۇ.»

※ ※ ※

ماھىنۇر ئۆز سودىسىنى ئۇزۇلدۇرمەي قىلىپ، قارا قىش قويىنىغا كىرىپ كەلدى. يېڭى يىلمۇ كېلەي دەپ قالدى. ھازىرغىچە پالىلدە كۈن ئېچىلغان، سۈزۈك ئاسمان كۆرۈنگەن بىر كۈنىمۇ كۆرمىدى. شەھەر ئۈستى قويۇق ئىس، يۇندى رەڭ سەت تۇمان بىلەن قاپلىنىپ تۇراتتى. ھاۋا بۇلۇتلاندى دېيىلسە، بۇلۇتلار شامالدىمۇ قوزغالماي ئىسلىپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.

ئاق كىيىملەرمۇ، قۇلاق، بۇرۇن تۆشۈكلىرىمۇ ئىككى كۈندىلا قارىداشقا باشلايتتى. كوچىلاردا كۆزگە كۆرۈنەر - كۆرۈنمەس هالدا قاپقارا قۇرۇم ئۇچۇپ يۈرەتتى. «توۋا، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر ئۈرۈمچىنىڭ قىشىنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈپ، — بۈگۈن ياغقان قار ئەتىسىلا قارىداپ كېتىدىكەن، قىشنىڭمۇ ئۆز خىسلىتى، زىننىتى، گۈزەللىكى بولىدىغان، بۇ يەردە قېنى؟ ئاپئاق قارلار دەل - دەرەخ شاخلىرىغا قونۇشتىن هاسىل بولغان ئاق چېچەكلەر قېنى؟ بۇ يەردە قىشلاپ قالغان ئۇچار قۇشلارنىڭ جېنىغا ۋاي ئىكەن، قۇشقاچلارغا قاراڭلار، ئۇنىڭ ئۆز رەڭگى، گۈزەللىكى، ئۆزىگە خاس تېتىك - چاققانلىقى قېنى؟ خۇددى قۇرۇم باغلاپ كەتكەن كانايىنىڭ ئىچىدىن چىققان چۈجىلەردەك قاپقارا بولۇپ كەتكەن، پالاقلاپ ئارانلا ئۇچىدۇ. شۇنچە چىرايلىق، قىش - ياز هاۋاسى ساپ شەهەرلەر تۇرسا، قايسى ئەقىلسىز بۇ يەرنى مەركەز قىلىۋىدىكىن؟ ... مەي باغلاپ پىشقان بىرەر تال مېۋىنى شېخىدىن ئۈزۈپ يېگۈدەك بېغىمۇ يوق بۇ شەهەرنى گۈزەللەشتۈرۈش ئۈچۈن كوچىلارغا تىكىپ قويغان قارىغايلارغا قاراڭلار، پۈتۈن تۇرقى بىلەن قارىداپ دارديىيىپ تۇرىدۇ. ئۇ ئەسلىدە تومۇز ئىسسىقتىمۇ، قەهرىتان سوغۇقتىمۇ كۆكىرىپ تۇرىدىغان مەغرۇر، خىسلەتلىك دەرەخ ئەمەسمىدى ... بىراق نېمە ئۈچۈندۇر، ئۈرۈمچىگە هەممە ئادەم ئامراق ئىكەن، مانا مەنمۇ كەلدىمغۇ.»

ماھىنۇر ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئەتىسىدىن باشلاپلا تىجارەتكە كىرىشكەن. يازدىن تارتىپ قىشقىچە بىر كۈنىمۇ بوش ئۆتكۈزۈۋەتمەي بۇ يولدا توختىماي هەرىكەت قىلدى، تىپىرلىدى. شۇنىڭ بىلەن هال - ئوقىتىمۇ ياخشىلىنىپ قالدى - دە، بىرئاز پۇللۇقراق ماللار سودىسىغىمۇ ئۆتتى. ئۇ ئۈرۈمچىگە تۆت يۈز ئەللىك سوم بىلەن كەلگەن، هازىر ئۈچ - تۆت مىڭ سومدىن ئوشۇقراق پۇلنىڭ ئىگىسىگە ئايلاندى. ئەمما، ئۈستىۋېشىغا تۈزۈكرەك بىرنېمە ئارتمىدى. بېشىدا ئۇ يەر - بۇ يېرى

تېشىلگەن كونا پوكۇاي ياغلىق، ئۈچىسىدا ئىككى يىلدىن بېرى كىيىپ يۈرگەن ئەستەرلىك كۆل رەڭ سوكنا چاپان، ئۇنىڭ ئىچىدە پاختىلىق پىنجەك بىلەن بېغىر رەڭ گۈللۈك كۆك پوپايكا، ناھايىتى يېڭى ئالغان نەرسىسى پۇتىدىكى تىكىش تاپىمغان، ئىچى يۇڭ، قوپال بەتىنكە، ئۇنىمۇ باھاسىنى چۇشۇرۇپ ساتقان ماگىزىندىن ئالغان، لېكىن شۇنداق كىيىم - كېچەكلەر ئىچىدە بولسىمۇ، ئەخلەت ئىچىدە ياتقان گۆھەرنى ھەممە ئادەم تونۇغاندەك، ئۇنىڭ سوغۇقتىن قىزارغان مەڭىزىگە، قىش كىرگەندىن بېرى تېخىمۇ ئاقىرىپ - سۇزۇلۇپ كەتكەن يۈزىگە، قاپقارا كۆز - قاشلىرىغا، قايرىلىپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرىگە قارىماي ئۆتىدىغان ئادەم ئاز. بولمىسا ئۇ ھازىرغىچە كۆزىگە سۈرمە، يۈزىگە ئەڭلىك سۈرۈپ باققىنىمۇ يوق. تەبىئىي گۈزەللىك — مەڭگۈلۈك گۈزەللىك، ئەتىسى قوپسا يوقاپ كېتىدىغان گۈزەللىك ئەمەس. تەبىئىي چىراي — چىن چىراي، بوزۇلۇپ كېتىدىغان چىراي ئەمەس. ئۇ ئۆمرىدە بولمىگەن بويۇققا ئۆرگىنىشنى توگەتكەن تىلىشقى مەكتەپ بىرىپ باققىنىمۇ يوق.

ئۇ قىش كىرگەندىن بېرى پەلتوچىلىق قىلىۋاتىدۇ. بۇ تېخىمۇ ياخشى سودا ئىكەن. كۈنىگە بىر پەلتو سېتىلسا، كەم دېگەندە يىگىرمە بەش - ئوتتۇز سوم قالىدىكەن، ئەلۋەتتە بەزىدە ئىككى - ئۈچ پەلتو سېتىلىپ قالىدىغان كۈنلەرمۇ بولىدۇ. ئۇ ئەزەلدىنلا بىر خىل مال سودىسى بىلەن شۇغۇللانغان ئەمەس، يۆتكەپ مال ئالماشتۇرۇپ تۇرغان. پەلتوچىلىقتا ئۆتۈش — بۇمۇ بىر يۆتكىلىش، ياخشى يۆتكىلىش بوپتۇ، پايدىسى كۆرۈنەرلىك بولۇۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ قىش كىرگەندىن بۇيان بازاردا تۇرۇش ۋاقتىمۇ قىسقىراپ، جاپاسىمۇ ئازلىدى. بۇرۇن ئۇ ۋاڭ - چۇڭ ئىچىدە كۈنىگە ئون - ئون بىر سائەت تۇراتتى. ھازىر بەش - ئالتە سائەت تۇرىدۇ. ئەتىگەندە سوغۇق بىر ئاز قايتقاندىن كېيىن،

چۈشتىن كېيىن سوغۇق ئەدىگىچە بولغان ئارىلىق مال ئالغۇچىلارنىڭ بازارغا چىقىدىغان ۋاقتى. ماھىنۇر مۇشۇ پەيتنى ئىگىلەپ، دەل شۇ چاغدا بازاردا پەيدا بولاتتى. قالغان ۋاقىتلىرىدا ياتىقىدا ئولتۇرۇپ، ساتىدىغان پەلتولىرىغا پەرداز بېرىش بىلەن شۇغۇللىناتتى ياكى ئارام ئالاتتى.

ماھىنۇرنىڭ ھېچنېمىسى — ئاتا - ئانىسى، يا ئېرى، بىرەر بالىسىمۇ يوق، ئۇرۇمچىدە يەككە - يېگانە. يىراقتا بىر تۇغقان ھەدىسى بولسىمۇ، ئوقۇرمەنلەرگە ئايانكى، ئۇنىڭدىن كۆڭلى قالغان، ئۇ ئۆز سىڭلىسىغا ھېچكىم قىلمىغان ئەسكىلىكنى قىلغان. ئىنىسچۇ؟ ئۇ تېخى كىچىك - گۆدەك، شەمشىنۇر ئۇنى قانداق تەربىيىلەيدۇ، ئۇنىڭغا قانداق روھ، قاراشلارنى سىڭدۇرىدۇ، بۇنى كىم بىلسۇن، شۇڭا ئۇ ئۆزىنى يەككە - يېگانە ھېسابلايدۇ. لېكىن، ھېچنېمىسى بولمىسىمۇ، ئۈمىدى بار. ئۇنى ھەدىسى غۇلجىدا تۇرغۇسىز قىلىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەرمەن دەپ تەۋەككۇل قىلىپ بۇ يەرگە كەلگەن. شۇ چاغدا ئۇنىڭدا پەقەت جېنىنى جان ئېتىشتىنلا ئىبارەت بىر بىچارە ئىستەك بار ئىدى. ئەمما، ئىشلىرى ئوڭدىن كېلىپ، ھازىر تۆت - بەش مىڭ سومنىڭ خوجايىنىغا ئايلاندى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدا كۆپرەك پۇل تېپىش، تۇزۇكرەك ياشاش، ئۆزىگە ئوخشاش تېنەپ - تەمتىرەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلارغا ياردەم قىلىش ئۈمىدىمۇ تۇغۇلدى. ئۇ بىلىدۇ: ئۆزى بىلەن ئوقەت قىلىپ يۈرگەن ئاياللار ئىچىدە كۈنىگە ئون - يىگىرمە سوملۇق مال ئېلىپ (كۆپرەك ئالاي دېسە قۇربى يەتمەي) شۇنى سېتىپ، بالىلىرىنىڭ قورسىقىنى ئارانلا تويغۇزۇپ كېتىپ بارغان، بەزىدە شۇنىڭغىمۇ يېتەلمەيۋاتقانلار بار. ماھىنۇردا ئۇنداقلارغا ياردەم قولىنى سۇنۇش ئويىمۇ پەيدا بولۇۋاتىدۇ.

— ماھىنۇر، خېلى پۇللۇق بولۇپ قالدىڭ، پۇللىرىڭ ئاۋۇپ، بايلاردىن بولۇپ قالساڭ قانداق قىلاي دەيسەن؟ — دېدى خوجايىن ئايال بىر كۈنى كەچتە مەشكە قاقلىنىپ ئولتۇرۇپ پاراڭ

ئارىسىدا.

— ئاۋۋال جىقراق پۇل تاپاي، تېخى جىق تاپالمىدىم، تاپالامدىم - تاپالمامدىم كىم بىلىدۇ، — ئۇ بەختىخانىغا مۇلايىم قىياپەتتە قايرىلىپ قارىدى.

— بىكار ئولتۇرغۇچە بىر گەپ، ئوقەتكە خېلى پەملىك بار ئىكەن، جىقراق پۇل تېپىۋېلىپ غۇلجىغا كېتەمسەن، قانداق؟

— غۇلجىغا ئۆلسەممۇ بارمايمەن دەڭە، خۇدا بېرىپ قالسا قورۇ - جاي سېتىۋېلىپ، ئۇرۇمچىلىك بولۇپ كېتەيمىكىن دەيمەن، — ماھىنۇر شۇنداق دېدى - دە، چىرايلىق كۆزلىرى بىلەن كۈلۈمسىرىدى. بەختىخانىنىڭ يوغان كۆزلىرىگە، گۆشلۈك يۈزىگە كۈلكە يۈگۈردى.

— بۇ گېپىڭ توغرا بولدى، ئۇرۇمچى ساڭا يارىشىۋاتىدۇ، يۈزۈڭ تېخىمۇ ئاقىرىپ، قاش - كىرپىكلىرىڭ ئايىنىپ، كۆزلىرىڭ خۇمارلاشتى، تۇرمۇشۇڭدىكى كەم نەرسىنى سېغىنغاندەك قىلىسەن، — ئۇ شۇنداق دېگەندە، ئاۋۋال ئۆزى، كەينىدىن ماھىنۇر كۈلۈپ كەتتى.

ماھىنۇر كۈلكىدىن توختاپ، گەپنى يۆتكىدى:

— تىرىشچان، ئۈمىدۋار، ئىرادىلىك ئادەم كۆتكەن مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ، دېيىشىدۇ، تىرىشىپ باقاي، باي بولۇش مەقسىتىمگە يېتەلەيمەنمىكىن؟

ئىككىنچى قىسىم

16

«ئۆردەكنىڭ گۆشىنى يېسەڭ، غازنىڭ پېيىدا بول» دېگەندەك، ماھىنۇر پۇل تېپىشنىڭ باشقىچە ئۇنۇملۇك يوللىرىنىمۇ ئىزدىمەكتە ئىدى. ئادەمگە بىر ئىشتىياق كىرسە ئۇنىڭ يولىدا تېپىرلايدۇ، چاپىدۇ، جان كۆيدۈرىدۇ. ئۇ يىل ئۆرۈلۈپ، ياز كىرىش بىلەن ئەرلەردىن كۆرە قىز - چوكانلارنىڭ ئۇچىسىدىكى كىيىم - كېچەكلەرگە سەپسالىدىغان، بىر خىل يېڭى پاسوندىكى كىيىم بىرەر ئايالنىڭ ئۇچىسىدا پەيدا بولسا، ئۇ باشقىلاردا قىزىقىش قوزغىيالىدىمۇ - يوق؟ قىز - چوكانلار قانداق پاسوندىكى كىيىملەرگە قىزىقىۋاتىدۇ؟ ... دېگەندەك سوئاللارغا دىققەت قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. مانا مۇشۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، سۈت رەڭ گىرىپتىشىن كوپتا - يوپكىنىڭ بىر - ئىككى قىزنىڭ ئۇچىسىدا پەيدا بولغانلىقىنى، باشقىلارنىڭ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشكەنلىكىنى بايقاپ قالدى.

ئۇ كوپتا - يوپكا قەيەردە سېتىلىدىغاندۇ؟

ماھىنۇر قىلىۋاتقان تىجارىتىنى توختىتىپ، يېرىم كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىپ ئۇنى ئىزدىدى. چوڭ - چوڭ ماگىزىنلار، دۇكانلارنى ئارىلىدى. ئاخىر يۇقىرى سۈپەتلىك مودا كىيىملەر دۇكىنىدا سېتىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. لېكىن، قىز - چوكانلار كىيىشكە شۇنچە ئىنتىلىۋاتقان بۇ كوپتا - يوپكىنىڭ ئۇلارنىڭ ئۇچىسىغا تېز چىقىپ كېتەلمەيۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىنىمۇ ئۇقتى، ئۇنىڭ باھاسى ئىككى يۈز قىرىق سوم ئىكەن.

ماھىنۇر مۇشۇ سودىغا قىزىقىپ قالدى. ئارىدا قوزغالغان ئىككىلىنىشلەرنى يېڭىپ، ئىككى يۈز قىرىق سومغا ئاشۇ كوپتا ـ يوپكىدىن بىرنى ئالدى، ئۇ باشقىچە يول تۇتماقچى، يەنى ئۇنى ئېلىپ ـ سېتىش ئورنىغا، ئۆزى تىكتۈرۈپ ساتماقچى بولدى. «سودىدا تەۋەككۈل قىلمايمۇ بولمايدۇ، تەۋەككۈل قىلىپ باقاي، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — كىشىلەر قىزىقىۋاتقانىكەن، ئاخىر ئالىدۇ. ئۇنىڭغا چاغلىقلا رەخت كېتىدىكەنغۇ !» ماھىنۇر كوپتا ـ يوپكىغا كېتىدىغان رەخت ۋە تىكىش ھەققىنى ھېسابلاپ كۆردى، ئۇزۇنلۇقى قىرىق سانتىمېتىر، ئويما يەڭلىك كوپتىغا بارى ـ يوقى يېرىم مېتىر چىكەن كېتىدىكەن — ئون ئىككى سوم؛ يوپكا ئۇزۇنراق تىكىلگەچكە، بىر يېرىم مېتىر گىرىپتىشىن كېتىدىكەن — ئون سەككىز سوم؛ ئېتىكىگە تۇتىدىغان پارقىراق لېنتىدىن ئىككى مېتىر كېتىدىكەن — ئىككى سوم؛ ئەمدى تىكىش ھەققىچۇ؟ يىگىرمە سوملارغا تىكەر، شۇ چاغدا جەمئىي ئەللىك ئىككى سوم بىلەن پۈتىدىكەن.

ماھىنۇر يېنىك تىندى. تېخى پايدىسى كۆرۈلمىگەن، شېرىن خىيالدىنلا ئىبارەت ئوقەتتىن خۇددى نۇرغۇن پايدىغا قول يەتكۈزگەن ئادەمدەك بەدەنلىرى قىزىشىپ ئوت ئالدى. پايدىسى كۆرۈنۈپ تۇرغان سودىدىن ھاياجانلىنىش ئۇنىڭ قەدەملىرىنى تېزلەتتى، بازار ئارىلاتتى، قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇلدۇرۇپ كېرەكلىك رەختلەرنى ئالدۇردى. ئىككى يۈز قىرىق سومغا ئالغان كوپتا ـ يوپكا بىلەن ئالغان رەختلىرىنى كۆتۈرۈپ شەھەردە داڭقى چىققان ماشىنىچىخانىلارنىڭ بىرىگە باردى ـ دە، ئاشۇنداق كوپتا ـ يوپكىدىن ئون داننى بۇيرۇتتى. ئۈچىنچى كۈنى ئۇ يېڭى مېلى بىلەن ھېلىقى يۇقىرى سۈپەتلىك مودا كىيىملەر دۇكىنىدىن ئەللىك ـ ئاتمىش مېتىر نېرىدا — ئاكاتسىيە دەرىخىنىڭ ئاستىدا پەيدا بولدى. خېرىدارلارمۇ قىزىق بولىدىكەن، «خېرىدارنىڭ كۆزى كور بولسا، كاسىپ ئاچ قالىدۇ» دېگەنلەرمۇ تېپىپ دەپتىكەن، ماھىنۇرنىڭ قولىدىن ئىككى يۈز

سومغا ئالمغان كوپتا ـ يوپكىنى مودا كىيىملەر دۇكىنىدىن ئىككى يۈز قىرىق سومغا ئالماقتا ئىدى. «مەنمۇ ئاشۇنداق ھەشەمەتلىك، ۋالىلداپ تۇرغان دۇكانغا سالغان بولسام، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر ھەم ھەيران بولۇپ، ھەم ئەلەم بىلەن، — ئىككى يۈز سومغا تۇتقۇزماي ئالار ئىدى. تېخى مېنىڭ تىكىش تاپقان ھەم بازارغا يېغىلا چىققان. قاپاقنى پۇلغا ئالماي، باراڭنى ئالدى، دېگەن شۇ ـ دە.» كەچكە يېقىن چىرايلىق بىر قىز كەلدى ـ دە، كوپتا ـ يوپكىنى ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈپ ئۇزاق كۆردى.

— سىز نېمىشقا ئاۋۇ دۇكاندىكىدىن قىرىق كوي ئەرزان ساتىسىز؟ — دېدى قىز كۈلۈمسىرەپ.

— مېنىڭ ئاسماققا ئېسىپ ئولتۇرغۇم يوق.

— ھەي، باشقا سەۋەب بارغۇ دەيمەن؟

— نېمە سەۋەب بولىدۇ دەيسىز، تازا سىنچىلاپ قاراپ بېقىڭ، نېمە پەرقى بار ئىكەن.

— مەن ھەيران قېلىۋاتىمەن.

— ماڭا ئازراق پايدا بولسىلا بولدى، دەسمايەم ئاز، تېز ـ تېز ئۆتسىكەن دەيمەن، ساقلاپ تۇرالمايمەن، ئىشەنمەيۋاتقاندەك تۇرىسىز، بىرنى ئەكىرىپ، ئاشۇ دۇكاندىكىسىگە سېلىشتۇرۇپ بېقىڭ، ئالمىسىڭىز خاپىمۇ بولمايمەن. بازار بۇ، يۈز ئادەم كۆرىدۇ، بىر ئادەم ئالىدۇ.

خېرىدار قىز ئۇنىڭ دېگەنلىرىگە ئىشەندى ئەتىمالىم، سېلىشتۇرۇپ كۆرۈشتىنمۇ كېچىپ، ئاخىر ئالدى.

بىرىنچى قېتىم يېڭى مال بىلەن، زور ئۈمىد بىلەن بازارغا چىققان ماھىنۇر بىر كۈن ئۆرە يۈرۈپ كوپتا ـ يوپكىدىن ئاران بىرنىلا ساتتى ـ دە، بازاردىن ئۈمىدسىزلىنىپ، سولىشىپ ياندى. كېچە بىر ۋاقىتلارغىچە ھەسرەتلىنىپ تۈزۈك ئۇخلىيالمىدى. ئەمما، ئىككىنچى كۈنى ئۆز سودىسىغا ئۆزى ئىشەنمەي قالدى. چۈشكىچە بولغان ئارىلىقتا قالغان توققۇزىنى

سېتىۋەتتى.

بۇ خىل كوپتا ـ يوپكىنىڭ ئەمدى تېز ئۆتىدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ماھىنۇر ھەممە پۇلىنى دەسمايە سېلىپ، جۇرئەتلىك بىلەن ماشىنىچىغا بېرىپ ئاشۇ خىل كوپتا ـ يوپكىدىن يۈزنى بۇيرۇتتى. ئىككىنچى كۈنى چۈشتىن كېيىندىن باشلاپ ماللىرى بازارغا چىقىشقا باشلىدى. دەسلەپتە بىر قىسمى (كۆپ قىسمى) ئىككى يۈز سومدىن سېتىلدى، سەل تۆۋەنلىتىشنى تەلەپ قىلغانلارغا بىر يۈز سەكسەن سومدىن، ئاخىرقى بىر نەچچىنى بىر يۈز يەتمىش سومدىن سېتىپ تۈگىتىۋەتتى.

بىر ھەپتە ئىچىدىلا ئون ئۈچ مىڭ سومدىن ئوشۇقراق نەق پايدىغا ئېرىشىش ماھىنۇرنىڭ ئاق يۈزى، دولپدۇگىلەك قارا كۆزلىرىدە جىلۋىدار تەبەسسۇم، يېنىك تىترەش، شادىيانە ھودۇقۇش پەيدا قىلدى. دەسلەپتە ئۇ مۇشۇ سودىنى قىلىشنى ئويلىغان چېغىدا زور پايدا ئېلىشقا كۆزى يەتكەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىشىغا گۇمانسىراپ قارىغان. «سودىدا تەۋەككۈل قىلىشقا جۇرئەت قىلىش كېرەك ئىكەن، ــ دەپ ئىچ ـ ئىچىدىن شادلىقى تاشقان ھالدا ئويلىدى ئۇ، ــ قانداق قىلسام بولار، دەپ ئىككىلىنىپ تەمتىرەپ يۈرگەن بولسام، تەۋەككۈل قىلىشقا جۇرئەت قىلالمىغان بولسام، شۇنچە پايدا نەدە ئىدى ... تۇۋا، غۇلجىدىكى دۇكىنىمىزدا بىر يىلدىمۇ تاپالمايدىغان، ئۇرۇمچىگە كېلىپ بىرنەچچە ئايدىمۇ ئىگە بولالمىغان پايدىغا بىر ھەپتىدىلا ئىگە بولۇپ قالغىنىمنى ... ئادەم تىرىشچان، جۇرئەتلىك بولسىلا تېزلا روناق تېپىپ كېتىدىكەن ـ دە ... مۇنۇ توققۇز ـ ئون سوملۇق بۇرنىمىسمۇ ماڭىدىغان سائەتلەر بەش ـ ئالتە يىلنىڭ ئالدىدا بىر يۈز يىگىرمە سوم ئەمەسمىدى ... ھوشۇر كاسكا دېگەن ئادەم بەش مىڭ سوم بىلەن مۇشۇ سائەت سودىسىنى قىلىپ بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە يۈز مىڭ سوم پايدا ئاپتۇ دېگەندە، ھېچكىم ئىشەنمىگەن. ئەسلىدە راست ئىكەن ـ دە، ئۇقەتنىڭ

باش ـ بوٴرنى ياخشى ئىكەن، ئاۋۋالقى موٴشتىنى قولدىن بەرمەسلىك كېرەك ئىكەن، ئالدىراش كېرەك ئىكەن.»

ماھىنوٴر دەرھاللا ئوٴ خىل كوپتا ـ يوپكىدىن يەنە يوٴزنى بوٴيروٴتتى. ئوٴنىڭ ئوٴرە باھادا — ئالدىنى ئىككى يوٴز، بىر يوٴز سەكسەن سومدىن، كەينىنى بىر يوٴز يەتمىش، بىر يوٴز ئاتمىش سومدىن سېتىپ توٴگەتتى. ئوٴچىنچى قېتىمدا بىر يوٴز ئەللىك سومدىن ئىتتىك سېتىلىۋاتقاندا، ماشىنىچى ئوٴستام ئوٴنىڭغا، ئەمدى بوٴيروٴتمىلىرىڭىزغا چولىمىز تەگمەيدوٴ، دېدى ۋە ئوٴزى تىكىپ، ئوٴزى بازارغا ئاچىقىپ ساتتى. بىرنەچچە كوٴن ئىچىدىلا ئوٴ خىل كوپتا ـ يوپكىنى بازارغا تولدوٴروٴۋەتتى. ئوخشىغان تاماقنى راسا بېرىلىپ، تەمشىپ توٴروٴپ يەۋاتقان ئادەمنىڭ چىنىسىگە توٴيوٴقسىز چىۋىن چوٴشوٴپ كېتىپ، كوٴڭلى ئەسكى بولغاندەك، ماھىنوٴر قىزغىنلىق بىلەن قىلىۋاتقان ئوقىتىدىن قېلىپ، سالپىيىپلا قالدى.

— ئوٴ ماشىنىچى ئوٴستام سېنىڭ ئېلىۋاتقان پايداڭنى نەدىن بىلدى ئەمدى؟ — دەپ سورىدى خوجايىن ئايال.

— مەن دېگەن.

— نېمە دېگەن؟

— بوٴ كوپتا ـ يوپكىلارنى شوٴنچە كوٴپ تىكتوٴروٴپ نېمە قىلىسىز، يا چەت ئەلگە چىقىرىۋاتامسىز؟ — دەپ سورىغاندا، ياق، مەشەدە سېتىۋاتىمەن دېگەن.

— خوش؟

— پايدىسى قانداقراق، — دەپ سورىغاندا، تېخى كېمەيتىپ تەڭموٴتەڭ پايدا قىلىۋاتىمدوٴ، دەپ بەرگەنىدىم.

— جىڭ ساراڭ ئىكەنسەن، ئوٴزى ئاغزىڭغا سېلىپ بەرگەندىكىن، ھەئە، چەت ئەلگە چىقىرىۋاتىمەن، دېسەڭلا پوٴتەتتىكەنغوٴ؟

— ئوٴنچىلىك ئويلاپ كەتمەپتىمەن، تېخى بىلىپ كەتمىگىيدى، دەپ باشقىلاردىن ئەنسىرەپ يوٴروٴپتىمەن.

خوجايىن ئايال بەختىخان بىلەن ماھىنۇر كەچتە مۇشۇ پاراڭغا چۈشكەندە، ماھىنۇر ئىشلارنى — يېڭى پاسوندىكى كىيىم پەيدا بولغاندا قىز - چوكانلارنىڭ ئۇنىڭغا قىزىققانلىقىنى، لېكىن، باھاسىنىڭ ئۆرلىكىدىن ئۇنى ئالالمايۋاتقانلىقىنى ۋە جۇرئەت قىلىپ بۇ سودىنى باشلىغانلىقىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. ئۇلار تاۋۇز يېيىشىپ ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشكەندى. سۆز شۇ يەرگە كەلگەندە خوجايىن ئايال تاۋۇز يېيىشتىن توختاپ قايناپ سۆزلەپ كەتتى:

— بىز كىچىك ۋاقتىمىزدا ئىلىنىڭ تارانچىلىرى سودا - سېتىقنى بىلمەيدۇ، ساددا - تۈز بولىدۇ، راست گەپنى قىلىۋېتىپ قاراپ ئولتۇرىدۇ، ئوقەتنى جەنۇبىي شىنجاڭدىن چىققانلار قىلىدۇ، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىغان. ساڭا ئوخشاش ساددىلار ھازىرمۇ بار ئىكەنا، توۋا، سەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئوقەتنى باشلايدىغان چاغدا قۇۋ بولمىساڭ، راست - يالغاننى ئارىلاشتۇرمىساڭ، ئالداشنى بىلمىسەڭ سودىدا روناق تاپالمايسەن، دېسەم، سودىدا ھالال بولمىسام، راست گەپ قىلمىسام، قانداق كۆكلىيەلەيمەن، دېۋىدىڭ، قانداق ئىكەن؟ راست گەپ قىلىپ ئاغزىڭدىكى ناننى تارتقۇزۇپ قويۇپسەن، ھېلىمۇ ئوتتۇز مىڭ كويدىن كۆپرەك پۇل تېپىپسەن، ئېغىزىڭنى چىڭ تۇتۇپ، بۇ سودىنى يەنە بىرەر ئاي قىلىۋالغان بولساڭ، پۇل دېگەنگە كۆمۈلۈپ قالاتتىڭكەن ...

— بىر خىل يېڭى مال دەسلەپتە ئىتتىك سېتىلىدىكەن، — دېدى ماھىنۇر ئاپئاق قولياغلىقى بىلەن ئېغىز، قوللىرىنى ئېرتىپ، — كېيىن سۇسلايدىكەن.

— ئوقەتچى دېگەن قايسى مالنىڭ بازىرى ئىتتىك بولسا شۇنىڭغا يۈگۈرىدۇ، كۆپەيگەندىن كېيىن سۇسلايدۇ - دە.

— بوپتۇ، شۇنىڭغىمۇ شۈكۈر دەي، ئىچىمغۇ ئېچىشتى، لېكىن پايدامۇ ئاز بولمىدى، — دېدى ماھىنۇر.

— شۈكۈر - قانائەتچان خەق بىز دېگىنە، پايدا ئالساقمۇ،

ياخشىلىقتا يولۇقساقمۇ شۈكۈر دەيمىز، زىيان تارتساقمۇ، ناھەقچىلىككە ئۇچرىساقمۇ شۈكۈر دەيمىز. شۇنچە پايدىغا شۈكۈر قىلغىنىڭغۇ توغرا، بىراق تەييار پۇلنى كىم نېرى تۇر دەيدىكەن، ئەمدى بۇ ئىشنى ساۋاق قىلىپ، تۈز - ساددىلىقنى تاشلا، ھالال، راست گەپ دېگەنلەرنى چۆرۈۋەت، ئۇنىڭغا يېپىشساڭ ئاچ قالىسەن، ئۇقتۇڭمۇ؟

ماھىنۇر كۈلدى.

— يۈرە، قورۇق ياتىقىڭدا ئولتۇرغۇچە تېلېۋىزور كۆرەيلى، ھېلى ئەزىمەتخاننى① باشلايدۇ.

— ئالدىرىماڭا، تېخى باشلايدىغىنىغا يېرىم سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىت بار، — دېدى ماھىنۇر سائىتىگە قاراپ، — بۇ قېتىم ھالاۋىدىن ئاكام ئون كۈندەك تۇردى ئەتىمالىم، ئىككىمىز تۈزۈككىنە پاراڭلىشىپ ئولتۇرالمىدۇق، ئولتۇرۇڭا.

ئورنىدىن قوزغالغان بەختىخان، ماھىنۇرنىڭ كارىۋىتىغا كېلىپ يەنە ئولتۇردى. كارىۋات غىچىرلاپ كەتتى.

— خېلى پاراڭلاشتۇق، يەنە نېمە دېيىشەرمىز.

— راستىنى ئېيتسام، ئاشۇ ئەزىمەتخان دېگەنلەرنى كۆرگۈم يوق.

— نېمىشقا؟

— بىر تەرەپتىن غەزەپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئىچ ئاغرىتىش ھېسلىرى قوزغىلىدۇ - دە، ھېچ ئارام بەرمەيدۇ. بىرىنچى قېتىم كۆرگەندە ئازابلىنىپ نەچچە كۈنگىچە ئۇخلىيالمىدىم، ئەزىمەتخان، ئەنۋەر، ياقۇپ② دېگەنلەرنى چاينىۋەتكۈم كەلدى.

— ئەزىمەتخان دېگەنغۇ زالىم ئادەم ئىكەن، — دېدى بەختىخان بۇياققا ئۆرۈلۈپ، — ئەمما ئۇنىڭ بەزى گەپلىرى تەسىرلىك جۇما، ئادەمنى ئويغا سالىدۇ دەيمەن، ئۇنىڭمۇ ئۆز

① ئەزىمەتخان — پاكىستان تېلېۋىزىيە تىياتىرى «مىراسخور»دىكى سەلبىي پېرسوناژ.

② ئەزىمەتخان، ئەنۋەر، ياقۇپ — پاكىستان تېلېۋىزىيە تىياتىرى «مىراسخور»دىكى سەلبىي پېرسوناژلار.

ئالدىغا تۇتقان يولى بار ئىكەن.

— نېمىدېگەن ۋەھشىي، ياۋۇز، كۆڭلى قارا، ھېلىگەر ئادەملەر ئۇ، — ماھىنۇرنىڭ قايرىلما كىرپىكلىرى ئەلەم بىلەن پىلدىرلاپ، قارا كۆزلىرى غەزەپتىن ياندى، — شۇنچە ئەسكىلىكلەرگە چەك قويۇلمىسا، كىشىنى ئۇ يەرلەردە ھۆكۈمەت، قانۇن يوق ئوخشايدۇ، دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرىدىكەن، زورلۇقلارنىڭ، ئادەم ئۆلتۈرگەنلەرنىڭ سورىقى بولمىسا، يامان ئادەملەر قاقاقلاپ كۈلۈۋاتسا، ياخشى ئادەملەر خارلىنىپ يىغلاۋاتسا، قانلىرى ئېقىۋاتسا ... بۇ نېمىدېگەن تەڭسىزلىك! يۇلى بارلار شۇنچىمۇ زور بولامدۇ!

ئىككىسى جىم ئولتۇرۇپ قالدى. ماھىنۇر كۆرگەن كىنوسىدىكى ۋەقەلەردىن غەزەپلىنىپ، شۇ سۆزلەرنى ئېيتىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما كۆز ئالدىدا پەيدا بولغان، بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى ئويلىماقتا ۋە ئۇنىڭدىن ئۆزىدە غەزەپ، ئازاب، ئەلەم ھېس قىلماقتا ئىدى. بەختىخانىمۇ ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن، قۇلىقى بىلەن ئاڭلىغان ئېچىنىشلىق ۋەقەلەرنى ئويلاپ، تەگسىز خىياللارغا پاتقانىدى. ئۇ شۇ خىياللار بىلەن چىرمىلىپ، كىنونىڭ باشلىنىش ۋاقتى ۋە ئۇنى كۆرۈش ئۈمىدىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويدى. لېكىن، گېپى ئوچۇق ئايال ئويلىغانلىرىنى ئىچىگە يۇتۇۋەتمەيتتى.

— ئاشۇنداق ئىشلارنى بۇ يەردە يوق دەمسەن، — دېدى ئۇ خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ بىردىنلا گەپ باشلاپ، — ھازىر بۇرۇنقىدەك ئەمەس، «نېمىشقا» دەمسەن، قارا سېنى، بېشىڭدىن ھېچ ئىش ئۆتمىگەندەك. ئالدىڭنى توسقان، ساڭا زورلۇق قىلغان ھېلىقى لۈكچەكلەر ئۈستىدىن بىر يەرگە ئەرز قىلىپ بارساڭ، قەيەردە كۆرسىڭىز بىزگە خەۋەر قىلىڭ، تۇيدۇرماي تۇتىمىز، سىز تۇتماڭ، زىيانكەشلىك قىلىپ قويمىسۇن، دەيدۇ. ھەرگىز ئۆزى ئىزدىمەيدۇ. بۇ ساتقان دورىڭىزغا چاشقان ئۆلمىدىغۇ، دېسە، چاشقاننى تۇتۇۋېلىپ ئاغزىغا سالسىڭىز ئاندىن ئۆلىدۇ،

دېگەندەك گەپ ئەمەسمۇ ! تېخى چوڭ ئەنزىلەر كۆپ، ئۇششاق ئەنزىلەرگە چولىمىز تەگمەيدۇ، دەيدۇ. ئاياللارغا زورلۇق قىلىش كىچىك ئەنزىمۇ؟ ... ئادەم ئۇرغان، پىچاق سالغانلارنى جەرىمانە ئېلىپ قويۇپ بېرىدىغان ئىشلار چىقىۋاتىدۇ. بۇ كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ئىشلار. ئاڭلىسام توختى پوقاقنىڭ بالىسى بىرەيلەن بىلەن مۇشتلىشىپ قېلىپ، كۆچى يەتمىگەندىن كېيىن پىچاق سېلىپ ئۇنى تاس قاپتۇ ئۆلتۈرۈپ قويغىلى، ئۇ ناكار بولۇپ ساقايدى. ئۇچۇ؟ ئۇ تۈرمىدە بىر يىل ياتقاندىن كېيىن، دادىسى باي سودىگەر بولغانلىقى ئۈچۈن قىرىق مىڭ كوي پۇل تۆلەپ ئۇنى تۈرمىدىن چىقىرىۋاپتۇ، مانا كۆردۈڭمۇ، پۇلنىڭ كۈچىنى ... شۇنداق تۇرسا، پۇلى بارلار ئادەم ئۆلتۈرمەي نېمە قىلىدۇ، ئۆچى بار ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈۋېرىدۇ ـ دە.

— بۇ دۇنيا ياخشىلىققىمۇ، ئەسكىلىككىمۇ تولغان دۇنيا ئىكەن، ئادەم دېگەنمۇ ھەم ياخشى، ھەم ئەسكى نەرسە ئىكەن، بىر ئادەم دۇنيادىن ساپ، پاكىز، ھالال ياشاپمۇ، يەنە بىر ئادەم دۇنيادىن قىڭغىر دەسسەپ ھارام ياشاپمۇ ئۆتىدىكەن، — دېدى ماھىنۇر ئويلانغان ھالدا، ئۇنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلۈپ كەتكەنىدى، — لېكىن، قاراڭا، قانداق قىسمەتلەردۇ بۇ، ئادەمگە ئەلەم قىلىدىغىنى ھالال ياشىغىنى ئۇنىڭ شاراپىتىنى كۆرمەي، ھارام ياشىغىنى ئۇنىڭ ئاچچىقىنى تېتىمايمۇ ئۆتۈپ كېتىدىكەن.

— ھىيلىگەر، ئالدامچى، ھارام ئادەملەر پايدا ئېلىپ، سەممىي، ساپ، ھالال ئادەملەر زىيان تارتىپ ئۆتۈۋاتقىنىچۇ تېخى ... لېكىن، ھالال ئادەم ئەل ئاغزىدا ماختىلىدۇ، ھارام ئادەم قارغىلىدۇ، ھەر ئىككىسىگە تېگىشلىك مۇكاپات دېگەن شۇ.

— سىزنى ھالاۋىدىن ئاكام قۇتقۇزۇپ قاپتىكەن، قانچىلىك ماختالدى، نېمە ياخشىلىق كۆردى؟

— ما گەپنىڭ قىزىقلىقىنى ... مېنى بىكارغىلا ئېلىۋالدىغۇ،

بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە قانداق مۇكاپات ئالماقچىدى؟

شۇ سۆز بىلەن تەڭلا ئىككىسى قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى. ماھىنۇر كۈلكىدىن توختاپ مۇنداق دېدى:

— قاراڭ، مېنى كىچىكلىكىمدە ئېزىپ كېتىشتىن قۇتقۇزۇپ قالغان ھەسەنجان دېگەن بىر ئوقۇغۇچى بالا بولىدىغان، ئۇنى مانا قانچە يىللاردىن بېرى كۆرمىدىم، قولۇمغا ئازراق پۇل چۈشۈۋىدى، شۇنى كۆرسەم، بىر ياخشىلىق قىلسام دەيدىغان ئوي تۇغۇلدى.

— بۇ دۇنيا شۇنداق دۇنيا، سەن بىرسىگە ياخشىلىق قىلساڭ، ساڭا ئۇنىڭدىن ئەمەس باشقا بىرسىدىن يانىدۇ، — دېدى بەختىخان بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ ئويلانغان ھالدا، — سەنمۇ ئۇنى ئۇنتۇماپسەن، لېكىن ياخشىلىقنى ئۇنتۇپ كېتىدىغانلار كۆپ، ياخشىلىقنىمۇ ياندۇرمىسۇن، مەيلى، ئەمما ئۆزى كۆۋرۈكتىن ئۆتىۋېلىپ، سەن ئۆتىدىغان چاغدا ئۇنى كۆيدۈرۈۋېتىدۇ ئەمەسما! تېخى نومۇس قىلماي، ساڭا ئورا كولايدۇ، ئۆزىنىڭ قانچىلىك ئادەملىكىنى ئۇنتۇپ، ئۆزىنى جاھاندا بىر ھېسابلاپ سېنى ياراتمايدىغان بولۇۋالىدۇ، ھەتتا ئۈستۈڭدىن گەپ تاپىدۇ، پىتنە - ئىغۋا توقۇيدۇ. ئۇنداقلارنى خۇدايىمغا قويىمىز، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى جاجىسىنى يەيدۇ، دەپ كېلىۋاتىمىز. جاجىسىنى يېگەنلىرىمۇ بار، يېمەي ئۆتۈپ كەتكەنلىرىمۇ بار. ئەمما، ھەقىقىي ياخشى ئادەملەر باشقىچە بولىدۇ، بىرسىگە قىلغان ياخشىلىقىنى پەش قىلمايدۇ، باشقىلارغا ھەتتا تىنمايدۇ، مەن مانى قىلدىم، سەن ئانى قىل دېمەيدۇ. مانا بۇ قالتىس ياخشى ئادەم. بىراق ئۆزۈمگە كەلسەم، مەن ئۇنداق ياخشى ئادەم بولالمايمەن، ماڭا ئەسكىلىك قىلغان ئادەمنىڭ جاجىسىنى بەرمىگۈچە توختىمايمەن.

ئىككىسى گەپ بىلەن بولۇپ ئۇزاق ئولتۇرۇپ كېتىشتى ۋە نېرىقى ئۆيگە چىقىپ تېلېۋىزور كۆرۈشنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى. كۆڭۈل - كۆكسىدىكى گەپلەرنى ئېيتىشىش ئۇلارنى

ھۆزۈرلاندۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇزاققا سوزۇلغان پاراڭ ئۇسساتقانىدى. ماھىنۇر كارىۋىتى ئاستىدىن يەنە بىر تاۋۇز ئالدى ـ دە، ئۇنى تىلىپ يېيىشتى. ياتاقلاردىكى يولۇچىلارمۇ ئۇيقۇغا كېتىپ، جىمىپ قېلىشقانىدى. بەختىخان سائىتىگە قاراپ سائەتنىڭ ئون بىردىن ئاشقانلىقىنى بىلدى ـ دە، ھويلىغا چىقتى. كېچە سالقىن تارتىپ قالغانىدى. ئۇ تۆمۈر دەرۋازىنى ئەتتى ـ دە، ئۆيگە قايتىپ كىردى.

ھالاۋىدىن يولغا چىقىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ماھىنۇر بۈگۈن ئۇنىڭ يېنىدا ـــ بەختىخانىنىڭ ئۆيىدە يېتىپ قالدى.

ماھىنۇر كېچە بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇخلىيالمىغان بولسىمۇ، تىپتىنچ ياتتى. ئۆزىنى ئابدۇقادىرنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرغان ھەسەنجان ئاتلىق ئوقۇغۇچىنىڭ يۇپيۇمىلاق ئاق يۈزى، ئېغىر ـ بېسىق تەمكىن تۇرقى كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى. «ھازىر نەلەردە يۈرىدىكىن، ـــ دەپ ئويلايتتى ئۇ سېغىنىش بىلەن، ـــ ئاشۇ چاغلاردا ئونىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتاتتى. مانا ھازىر ئۇنىڭغا ھەش ـ پەش دېگۈچە ئالتە ـ يەتتە يىل بولدى. ئەتىمالىم. ئۇ ئونىنچى سىنىپنى تۈگىتىپ، ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇدىمىكىن ياكى ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي ۋە ياكى باشقا سەۋەبلەر بىلەن غۇلجىدىمىكىن ... ئۇرۇمچىدىكى بىرەر ئالىي مەكتەپكە كەلدىمۇ يا؟ ... كەلگەن بولسىمۇ بۇ چاغقىچە ئوقۇشنى تۈگىتىپ كەتكەندۇ ۋە ياكى ئۇرۇمچىدە خىزمەت قىلىۋاتقاندۇ ... بۇ يەردە بولسا، مانا مەن كەلگىلى بىر يىلدىن ئاشتى، نېمىشقا ئۇچرىشىپ قالمىغاندىمىز؟ ... ياخشى ئادەملەر كۆپ ئىكەن، ئادەملەرگە غەرەزسىز، خالىس ياردەم قىلغۇچىلارمۇ جىق ئىكەن، شۇنداقلارنىڭ بىرى ھەسەنجان ئاكام ئەمەسمۇ، ئۇ مېنىڭ كەلگۈسى ھاياتىم، ئىستىقبالىمنى ئويلاپ، مېنى ئابدۇقادىر دېگەن ئالدامچىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇۋالغان. ئۇنىڭ كەينىگە كىرگەن بولسام، مېنى خارلاپ ياقا يۇرتلارغا تاشلىۋەتكەن بولار ئىدى. قەيەرلەردە تەمتىرەپ ـ تېنەپ

يــۈرەتتــمــكىن، تــىــرىكچــىلــىــك مــېــنــى قـــانــداق يــولــلارغــا باشلايتــتــكــن ... ـــ ماھىنــۇرنى بىردىــنلا قورقۇنــچ بېســىــپ، بەدەنلــىرى ۋەھىمە، ئەندىشىلىك ئوتلاردا تولغاندى. خوجايىن ئايال ئـاللــىقـاچان ئـۇيـقۇغا كـەتـكەنـىدى. ئـۇ بېـشــىنــى كـۆتــۈرۈپ ئولتــۇردى، ـــ شــۈكــۈر خــۇدايــىــم، شۈكــۈر، مــۇشـۇ كـۈنـلــەرگـە ئـېرىشــىپ قالدىم. ھــەسەنجان ئـاكامنى بــىر كۆرسەم، ئـۇنىڭغـا دەيدىغان گەپلىرىم، ئېيتىدىغان رەھمەتلىرىم بار ئىــدى. بەلكىم ئۈچرىشەلمەي قالارمەن.»

ماھىنۇر يېشىنىپ ياتتى، لــېكىن ئـۆزىنىڭ قـايسى چاغــلاردا ئۇخلاپ قالغىنىنى بىلمىدى.

17

ماھىنۇر تۆيۈقسىزلا ئاغرىپ قالدى، ئۇنىڭ ئاغرىپ ياتقىنىغا ئـون ئىككـى كۈنمۇ بـولدى. بۈگۈن ئـون ئۈچـىنچى كۈنـى، ئـۇ خېلىلا ياخشى بولۇپ قالدى.

كوپتا ـ يوپكا سودىسىدىــن كېيــن ئۇ يەنە ئېلىپساتارلــق تىجارىتىگە كۆچـكەنىدى. ھـاۋانىڭ راسا قـىزىغان بـىر كۈنـدە، چۈش مەزگىلىدە ئۇ توپ سېتىش بـازىرىغا بـاردى. مۇۋاپىق مــال ئالالماي، توپ سېتىش بازارلىرىنى، ئەتراپتىكى يايمىلارنى ئۇزاق ئارىلىدى. ئاخىر دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىنىدىن ئـاياللارنىــڭ باھاسىنى ئەللىك پىرسەنت چۈشۈرۈپ ساتقان كۆزلۈك ئايىغىدىن ئىككى يۈزنى ئالدى. ئاپتـاپتا ئاچ قـورساق قاڭقىپ ئۈچ سائـەت يۈرۈش جەريـانىدا ئۇنــىڭغا ئـاپتاپ ئۆتـۈپ كەتكـەنـىدى. ئۇنــىڭ ئۈستىگە قورسىقى ئېچىپ كەتكەنلىكتىن ئالغان ماللىرىنى قول ھــارۋىسـىغـا كــىرا قــىلــىپ قــويــۇپ، كــوچــىنــىــڭ چېــتــىــدە، ئوچۇقچىلىقتا سېتىۋاتقان خوشاڭدىن بىر تەخسە يېدى. سەۋەب شۇ بولدى، تاماقتىن كېيىن ماللىرىنى ياتىقىغا ئېلىپ كېلىپ، ئـارىدىن بەلـكى بىرەر سـائەت ئۆتـكەندۇ، تۆيـۇقـسىزلا بــىردەم

قىزىپ، بىردەم تىترەشكە باشلىدى ۋە تولگۇلۇپ ياتتى. خوجايىن ئايال بەختىخان قورقۇپ كەتتى ھەم پايپېتەك بولۇپ، ھېلى ئۇنىڭغا تاۋۇز يېگۈزسە، ھېلى پېشانىسىگە ھۆل لۆڭگە قوياتتى. لېكىن قىزىتمىسى يانماي بارغانسېرى ئۆرلىدى. ئۇنىڭ پېشانە ـ يۈزلىرى قولنى كۆيدۈرگۈدەك قىزىپ كەتكەنىدى. ئارىدىن بىرنەچچە سائەت ئۆتكەندە، ئۇنىڭ شۇ ھالىدىن ئەنسىزلىكتە قالغان بەختىخان ئۇنى يېتىلەپ، يۆلەپ دوختۇرغا ئاپاردى. دوختۇر ئۇنىڭغا بىر ئوكۇل سېلىپ بىرنەچچە خىل دورا بەردى. ئۇ دورىلارنى ئىچىپ ئۈچ كۈنگىچە ياتقىدا ياتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭدا مۇنداق ئۆزگىرىش كۆرۈلدى: تۇرۇپلا قىزىپ تىترەپ كېتىدۇ، تۇرۇپلا سوغۇق تەر چىقىپ تۇزۇلۇپ قالىدۇ. مۇشۇ ھالەت تەكرارلىنىشقا باشلىدى. بەشىنچى كۈنى ھالاۋىدىن كەلدى ـ دە، ماھىنۇرنىڭ شۇ ھالىتىنى — جۇدەپ سارغايغان، لەۋلىرىنىڭ گەز باغلىغان ھالىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە ئۇنى ماشىنىسىنىڭ كابىنكىسىغا سېلىپ، بەختىخاننىڭ يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇشى بىلەن دوختۇرغا ئاپاردى. دوختۇر ئۇنى ئۇزاق تەكشۈرۈپ، نۇرغۇن دورا، يەتتە كۈنلۈك ئوكۇل يېزىپ بەردى. دوختۇرنىڭ دېگىنى بويىچە، كۈندە ئىككى قېتىم ئوكۇل سېلىنىپ، دورىلارمۇ ئۆز قەرەلىدە ئىچىلىپ بولدى. لېكىن، ياخشىلىنىش كۆرۈلمىدى. بەختىخاننىڭ زورى بىلەن تاماققا ئانچە ـ مۇنچە ئېغىز تېگەتتىيۇ، كۆڭلى ئۇسسۇزلۇقتىن باشقا ھېچنېمىنى تارتمايتتى. شۇڭلاشقا، ئۇنىڭ چىرايى سارغىيىپ، كۆزلىرى پىلدىرلاپ، پۇت ـ قوللىرى ماغدۇرسىزلىنىپ كەتتى. ئۇ كۈندىن ـ كۈنگە جۇدىمەكتە ئىدى.

خوجايىن ئايال ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ، ئېشىدا پەرۋانە بولۇپ ئايلىنىپ يۈرەتتى. «يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا يەتسە بۇرنى قاناپتۇ» دېگەندەك، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — سودىسى ئېقىپ، روناق تېپىۋاتقاندا، مۇنۇ كېسەلنىڭ يېپىشقىنىنى، بۇنىڭ بۇ يەردە بىزدىن باشقا نېمىسى بار؟ ... بىر ـ ئىككى يۈرتلۇقى بولغان

بىلەن ئۇلار ئوقۇغۇچى تۇرسا، قولىدىن نېمە كېلىدۇ! بولمىدى، ئۇ بەك ئوساللاپ كېتىپ بارىدۇ، چوڭراق دوختۇرلارغا كۆرسىتەي.»

بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان ھالاۋىدىننىڭ ئانىسى ئاددىيلا دورا بۇيرۇپ بەردى: بىر باغ ئاشكۆكنى سىقىپ چاناپ، سۈيىگە بىر چىنە قېتىقنى قوشۇپ ئىچىۋەتسۇن. ماھىنۇر ئاغرىپ يېتىپ ئون ئىككىنچى كۈنى كەچتە ئاشۇ ئاددىي دورىدىن بىر چىنە ئىچىۋەتتى ــ دە، ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇيقۇدىن كۆزىنى ئېچىپ، ئۆزىنىڭ يېنىكلەپ، خېلىلا تۈزىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئەتىگەندە ئۇ بۇ ئاددىي دورىدىن يەنە بىر چىنە ئىچتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ياخشىلىنىپلا قالدى. ئىھ ــ ئىھلاش، چىرايىدىكى سولغۇنلۇق، خۇنۇكلۇك يىتتى. بىراق، پۇت ــ قولىدا ماغدۇر يوق ئىدى.

چۈشكە يېقىن سادىق كەلدى. بۇ ئۇنىڭ ماھىنۇر ئاغرىپ قالغاندىن بېرى ئۈچىنچى قېتىم يوقلاپ كېلىشى ئىدى.

ــــ ئاچاڭغا نېمە ئەكەلدىڭ، پوستەك، سومكاڭ خېلى دومباق تۇرىدىغۇ؟ ــــ دېدى بەختىخان كۈلۈپ.

سادىق ماھىنۇرنىڭ يېنىدا تارتىنىپقىنا ئولتۇردى. ئۇ ھازىر جۇل ــ جۇل پاختىلىق چاپانلىق، چاچلىرى ئۆسۈپ كەتكەن، يۈزلىرى مەينەت سادىق ئەمەس، ئۈچىنچىدا ماھىنۇر يېرىم كۈن بازار ئارىلاپ ئېلىپ بەرگەن يېڭى قىسقا ئاق كۆڭلەك، كۆك خادانى بۇرۇلكا، پۇتىدا تۆشۈك ــ تۆشۈك جىگەر رەڭ شىبلىت؛ چاچلىرى ياسىتىلغان، كىيىم ــ كېچەكلىرىدىنمۇ، قارا قۇمچاق يۈزىدىنمۇ پاكىزلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ، دىلى شاد، مەغرۇر، خۇشال يۈرىدۇ.

ماھىنۇر ئۇنىڭ باشلىرىنى، يۈزلىرىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلىدى. سادىق سومكىسىنى كۆتۈرۈپ، تارتىنىپ كىرىپ كەلگەندىلا ئۇنىڭ كۆڭلى بۇزۇلغان، ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، كۆز چاناقلىرىغا كېلىپ قالغان ياشلىرىنى ئاران يوقاتقانىدى.

ھازىرمۇ ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ ئولتۇرىدۇ. ئۇ يىغلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن:

— ھالاۋىدىن ئاكا، بەختىخان ھەدە، شاپتۇل يەڭلار، سادىق شاپتۇل ئەكەپتۇ، — دەپ ۋارقىرىدى.

ياتاقتا ھالاۋىدىن بىلەن بەختىخان كىرىپ كەلدى.

— پاھ، بۇنىڭ ئادەمگەرچىلىكىنى قاراڭلار مۇشتەك تۇرۇپ، — دېدى ھالاۋىدىن ۋە گۈللۈك تۆمۈر تاۋاقتا تۆكۈلگەن ئەنجۈر شاپتۇلدىن بىرنى ئالدى ـ دە، پوستىنى سويۇپ ئاغزىغا سالدى ۋە تامشىدى. ئۇنىڭ قوللىرىمۇ، يۈزلىرىمۇ مايلىشىپ پارقىراپ تۇراتتى.

— ئاچىسىنى پات ـ پات يوقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ بۇ، — دېدى بەختىخان، — ئالە، پوستەك، ئۆزۈڭمۇ يېگەچ ئولتۇر.

ھالاۋىدىن ئۇنىڭدىن سوئال سوراشقا باشلىدى:

— موخۇركىچىلىق قىلىۋاتامسەن يا باشقا ئوقەتكە كۆچتۈڭمۇ؟

— موخۇركا سېتىۋاتىمەن.

— كۈندە قانچىلىك سودا قىلىسەن؟

— بەزى كۈنلىرى ئون ـ ئون ئىككى كويلۇق، بەزى كۈنلىرى ئالتە ـ يەتتە كويلۇق.

— تاپقان پۇلۇڭ قورسىقىڭغا يېتىدىكەن ـ دە؟

— ئاشىدۇ.

— شۇنداقمۇ، نېسىمۇ ساتامسەن؟

— ناۋاي بالىدىن باشقىسىغا ساتمايمەن.

— يارايسەن، سەن موخۇركا بېرىسەن، ئۇ نان بېرىدۇ، دېگىنە؟

سادىق يەرگە قارىدى.

— ياخشى، ياخشى ئوقەتچى بولىدىغاندەك قىلىسەن، مەنمۇ سەندەك ۋاقتىمدا يازدا گازىر، قىشتا تاڭگا ساتقان.

ئۇلار شاپتۇل يېيىشىپ بىردەم ئولتۇردى ـ دە، نېرىقى ئۆيگە

چىقتى ۋە چايغا ئولتۇرۇشتى. سادىق ئۇلار بىلەن بىر جوزىدا قىزىرىپ، تەرلەپ چاي ئىچتى. چايدىن كېيىن بازارغا — ئۆز سودىسىغا ماڭدى. ماھىنۇر ياتىقىغا يېنىپ چىقتى.

«كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنى ئويلايدىغان، ياخشىلىق قىلىدىغان كۆيۈمچان، ۋاپادار، خالىس ئادەملەر بولمىغان بولسا، بۇ دۇنيا قانداق بولۇپ كېتەتتىكىن، — دەپ چوڭقۇر خىيالغا چۆككەنىدى ماھىنۇر قوش تەكىيىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، — بەلكىم ياشاشنىڭمۇ ئەھمىيىتى بولماس ئىدى. باشقىلارنى ئويلىغان ئادەم سۆيۈملۈك ئادەم، ئۆزىنىلا ئويلىغان ئادەم يىرگىنچلىك ئىكەن. ياشاشنىڭ مەنىسى — ئادەملەرگە قانداق قاراشنى ۋە ئۇلار ئۇتتۇرىسىدىكى پەرقلەرنى نېمىلەرگە قاراپ بىلىشنى ئەمدىلەتىن چۈشىنىۋاتىمەن، ئۇنىڭ بىر نۇقتىغا — ئۆيىنىڭ بۇلۇڭىغا تىكىلگەن كۆزى ئالدىغا مەخمۇت، يېزىدىكى ئۆيى، ھويلىسى، قولۇم - قوشنىلىرى، ئوينىشى كەلدى. ئۇ بۇنى ئاغرىپ تۇزىلەلمەي يۈرگەندە بىر قېتىم كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن. ھازىر يەنە ئىختىيارسىز ئويلاپ قالدى، — ھېلىقى شەرمەندە ئىش يۈز بەرگەندە، مەخمۇت ئۇنى ئۇرغان، ئۇرغاندىمۇ، قولىنى سۇندۇرغۇچە ئۇرغان. ئۇنىڭدا نېمە گۇناھ، ئەسلى گۇناھ مېنىڭدە، ئۆزۈمگە ئايان، مەن چىرايلىق ئايال، ھەركىمنىڭ كۆزى چۈشىدۇ، ئۇ مېنى كۆرۈپلا ياخشى كۆرۈپ قالدى، ئاشىق بولدى، مەن ئەرلىك ئايال تۇرۇپ، ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلالمىدىم، ھېسسىياتىمنى باسالماي، ئۇنىڭغا بويسۇندۇم. ئەسلىدە مەخمۇت مېنى ئۇرسا، چەيلىۋەتسە بولاتتى. ھېلىمۇ ئېسىمدە، ئۇ بوپتۇ، ئۇرماي سېنى، مېنىڭ قولۇمغا كىچىككىنە ۋاقتىڭدا كېلىۋىدىڭ، دەپ ماڭا ئىچ ئاغرىتتى. ئۇ ئۆكۈزدەك ئىشلەشتىن باشقىنى خالىمايدىغان، ئۆز جۈپتىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشنىمۇ بىلمەيدىغان قوپال ئەر ئىدى. ئەمما، ئۇنىڭدا شۇنچىلىك خىسلەت بار ئىكەن، ياش پەرقى ئالاھىدە پەرقلىنىدىغان قىز بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشنىڭ ئاشۇنداق ئاقىۋەت

ئېلىپ كەلگەنلىكىنى بىلگەندۇ بەلكىم. ھەر نەرسە ئۆز خىلى بىلەن دېگەن گەپمۇ توغرا ئىكەن. سادىق كىچىككىنە بالا. ئەمدىلا ئون بىردىن ئاشتى، مېنى ئىككى قېتىم بالا - قازادىن قۇتۇلدۇرۇپ قالدى، بەزى چوڭ ئادەملەر قىلالمايدىغان ئىشنى قىلدى. كىچىككىنە يۈرىكىدە ئالدامچىلىق، زورلۇققا قەھر - غەزەپ ئوتى يانمىسا، شۇنداق ئادىللىق، مەردلىك كۆرسىتەلەيتتىمۇ؟ ... تېخى مېنى ئون ئىككى كۈنگىچە بىر نەچچە قېتىم يوقلاپ كەلدى. ئۇنىڭ بۇرۇنقى ھالەتلىرىنى كۆرگەن ئادەملەر ئۇنى ئۇنچىلىك مەرد، ئادەمگەرچىلىكى كۈچلۈك دەپ ئويلىمايدۇ، بەلكىم تۇرقىغا قاراپلا جەللىگۇر - يانچۇقچى دەپ قارايدۇ. بەختىخان ھەدەم بىلەن ھالاۋىدىن ئاكامچۇ؟ بۇرۇنقى ياخشىلىقلىرىنى ئويلىماي تۇراي، ئاغرىپ قالغان ۋاقتىمدا مەن ئۈچۈن قايغۇرۇپ قانچىلىك سەكپارە بولۇپ كەتتى ... بېشىمدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ يۈرگەنلىرىنى، قورسىقىغا تاماق ئېتىشلەرنىمۇ ئۇنتۇپ، يېنىمدىن بىردەممۇ نېرى كەتمىگەنلىرىنى قانداقمۇ ئۇنتۇيالايمەن، مەن ئۇلارنىڭ نېمىسى ئىدىم؟ بەختىخان ھەدەم ئۆينىڭ، ياتاقلىرىنىڭ ئىشىنى تاشلاپ قويۇپ، مېنى دوختۇرغا نەچچە ئاپاردى. مېنىڭ ئۈچۈنلا سۇيۇق - سەلەڭ تاماقلارنى ئەتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئەگىگەنلىكىنى نەچچە قېتىم كۆرۈپ قالدىم. مەن ئۈچۈن قايغۇرۇپ، كۆيۈنۈپ يىغلىغاندۇ؟ ... ھالاۋىدىن ئاكامچۇ؟ مېنى دەپلا ماشىنىسىنى ئىشىك ئالدىغا توختىتىپ قويدى. ھەر قېتىم يولدىن كەلسە، بىر - ئىككى كۈن تۇرۇپلا يولغا چىقىپ كېتىدىغان ئادەم ئاغرىپ قالغانلىقىمنى كۆرۈپ يولغا چىقماي، مانا يەتتە كۈندىن بېرى تۇرۇۋاتىدۇ. ئەگەر يازغۇچى بولغان بولسام، مۇشۇ ئادەملەرنى يېزىپ، دۇنيادا مۇنداقمۇ ۋاپادار، كۆيۈمچان، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىپ يۈرىدىغان ئادەملەر بار، كىشىلەرنى تۇرقىغا، رەڭگىرويىغا قاراپ باھالىماسلىق كېرەك، دەپ تەنتەنە بىلەن جاكارلىغان بولار ئىدىم. قاراڭلار!

مەن بىرئاز ياخشى بولۇپ قېلىۋىدىم، ئۇلارنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىدە ئەكس ئېتىپ تۇرغان تەشۋىش، قايغۇرۇش، ئەندىشە ئالامەتلىرى ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ، ئۇنىڭ ئورنىنى خاتىرجەملىك، شادلىق ئىگىلىدى. ياخشى ئادەملەر كىشىگە دۇنيانىڭ گۈزەللىكىنى، ياشاشنىڭ مەنىسىنى ھېس قىلدۇرىدىكەن ۋە ياخشى ـ يامان ئادەملەرنى ئايرىشتا تۇرقى ـ قىياپىتى، ئېغىزدىكى گەپ ـ سۆزلىرىگە ئەمەس ئۇنىڭ قىلغىنىغا، ھەرىكەت ـ ئەمەلىيىتىگە قاراشنىڭ لازىملىقىنى ئۆگىتىدىكەن. مەن غۇلجىدىن يولغا چىقىپ ھازىرغىچە نۇرغۇن ئادەملەر بىلەن ئۇچراشتىم، مەن ئەيمەنگەن، ئىشەنمىگەن ئادەملەر ياخشى، ئىشەنگەن ئادەملەر ئەسكى بولۇپ چىقتى. راست ئەمەسمۇ، بەختىخان ھەدەمنىڭ سادىقنىڭ قىياپىتىگە، تەلەتىگە قاراپ ئەيمەنگەن، يىرگەنگەن، غۇلجىدىن بىر ماشىنىدا كەلگەن ھېلىقى ئىككى ئادەمنىڭ قىياپەت، گەپ ـ سۆزلىرىگە قاراپ ئۇلارغا ئىشەنگەن ئىدىمغۇ، ئاقىۋەت نېمە بولدى؟ ئۆمۈر بويى تۇرمۇش كەچۈرۈشتىن ئىبارەت بۇ ئۇزۇن كوچىغا كىرگەن ئادەملەر سىرلىق، مۇرەككەپ بولىدىكەن، ئۇلارنى بايقاش، چۈشىنىش ناھايىتىمۇ تەس ئىكەن.»

ماھىنۇر ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ماغدۇرسىزلىقىنى دېمىسە ئاغرىقىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. ئۇنىڭغا شۇنچە ئېسىل ئوكۇل ـ دورىلار پايدا قىلماي، پەقەت ئىككى چىنە قېتىق پايدا قىلىپ قالغانىدى. شۇڭا، ئۇ قورسىقىنىڭ ھېلىدىن ـ ھېلى ئېچىپ تۇرغانلىقىدىن ئۆزىدە خاتىرجەملىك، يېنىكلىك ھېس قىلىپ بازارغا چىقىپ ئوقىتىنى داۋاملاشتۇرۇشنى ئويلىدى. ئۇنىڭ قولىدا ھازىر ئايالنىڭ ئون نەچچە كۈندىن بېرى بازارغا سېلىنماي تۇرۇپ قالغان كۈزلۈك ئايىغىدىن ئىككى يۈزى بار، ئۇنى ئۆز مەزگىلىدە سېتىۋېتىش كېرەك، مەزگىلىدە سېتىۋەتمىسە، بىرمۇنچە پۇلنى تۇتۇپ تۇرىدۇ، ئاخىردا زىيىنىغا سېتىشقا توغرا كېلىدۇ. بىراق، ئەتە بازارغا چىقىمەن دېسەم بەختىخان ھەدەم نېمە دەيدىكىن؟

ماھىنۇر ئورنىدىن تۇرۇپ، قولىغا سۈپۈرگىنى ئېلىپ ياتقىنى تازىلاشقا كىرىشتى، تام ـ تورۇسلارنى سۈپۈردى، ئاندىن يەرگە يېيىتىلغان خىشلارنى يۇيۇشقا باشلىغاندا، بەختىخان كىرىپ قالدى ـ دە، خاپا بولۇپ يوغان كۆزلىرى يېنىپ كەتتى:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟

— پاسكىنىچىلىققا چۆكۈپ قاپتىمەن، بەختىخان ھەدە.

— ئۆزۈلۈپ قالساڭ قانداق قىلىسەن؟

— ساقىيىپ قالدىمغۇ، بۇ قانچىلىك ئېغىر ئىش ئىدى؟

— سەللىمازا ساقايغىنىڭ يوق، تېخى ماغدۇرۇڭغىمۇ كەلمىدىڭ، ئۆزۈلۈپ قېلىش دېگەننى بوش چاغلىما، خۇددى شوينىنى ئۆزۈۋەتكەندەك ئىش ئۇ! پاكىزلىق دېسە جېنىنى بېرىدىغان نېمىكەنسانا، ئۆت بۇياققا! — بەختىخان ئۇنىڭ قولىدىن خىشلارنى يۇيۇۋاتقان پالازنى تارتىۋالدى.

كەچقۇرۇنلۇقى ئۇلار خام قىيما قىلىپ، قېتىق ئىلەشتۇرۇلگەن سۇيۇقئاشنى ئىچىپ ئولتۇرغاندا، ھالاۋىدىن كىرىپ كەلدى.

— ئىككىڭلارغا بېلەت ئېلىپ كەلدىم، — دېدى ئۇ تۆش يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ، — خەلق تىياتىرىدا كونسېرت بار ئىكەن، كۆرۈپ كېلىڭلار، ئۆيگە مەن قاراپ تۇراي.

ماھىنۇر ئىتتىك بەختىخانغا قارىدى.

— بۇنى ئۆزۈلۈپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەۋاتسام، — دېدى بەختىخان گۆلىيىپ، — ماۋۇ ئادەمنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىنى، ئېشىكى ئۆلسە، كۆتى غېجەك تارتىپتۇ، دېگەندەك ...

— بولدى، ساقايدى ئەمدى، ئاغرىق ـ ئاغرىق دەۋەرسە، ساق ئادەممۇ ئاغرىپ قالىدۇ، قوپۇڭلار، ئاپتوبۇستا بېرىپ ـ كېلىسىلەر.

ماھىنۇر ئۈن چىقمىدى، بەختىخان ئۇنىڭغا قاراپ دەسلەپ گۆلەيدى، كېيىن كۈلۈمسىرىدى.

— بارغۇڭ كېلىۋاتىدۇ ـ ھە؟ بوپتۇ بارايلى، كۆڭلۈك

كۆتۈرۈلۈپ قالسا، ئۇمۇ بىر داۋا بولۇپ قالار.
ئىككىسى قالغان ئىشنى ئالمان ـ تالمان ئىچىپلا كونسېرتقا ماڭدى. ھالاۋىدىن ئاش ئىچىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

18

ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى.
ماھىنۇر ئەمدى پۇللۇق ماللار سودىسى قىلىشقا ئۆتكەن. ئۇ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كاتتا ماگىزىننىڭ ئېگىز دېرىزىلىرىنىڭ ئاستىغا سېلىنغان، ئۇزۇنلۇقى ئىككى مېتىر يىگىرمە سانتىمېتىر، كەڭلىكى بىر مېتىر يىگىرمە سانتىمېتىر دۇكانلارنىڭ بىرىنى ئىجارىگە ئالغان. ھازىر شۇ دۇكاندا سودا قىلىدۇ. دۇكىنىدا بىر خىللا مال — ئەرلەرنىڭ ئىسكەتلىك توقۇلغان يۇڭ پوپايكىسى بار. ئۇنىڭ سودىگەرچىلىكتىكى ئۇسۇلى: ھەربىر مالدىن ئاز پايدا ئېلىش، كۆپ سېتىش. ئۇ پوپايكىلارنى توپ باھادىن يەنە ئون پىرسەنت چۈشۈرۈپ ئالغان، پوپايكىلىرىغا باھا كارتۇچكىسى ئېسىلغان. ئۇنىڭدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ماگىزىنلاردا سېتىلىۋاتقان پوپايكىلارغا قارىغاندا باھاسى ئۈچ سوم كەم قىلىپ يېزىلغان، شۇنداقتىمۇ بىر پوپايكا سېتىلسا ئون ئىككى سوم قىرىق تىيىن قالىدۇ. ئەمما، ئۇنىڭ دۇكىنىدا ھازىر باشقا ماللارمۇ پەيدا بولۇشقا باشلىدى.
سادىق موخۇركىچىلىك قىلىشنى توختاتتى. ھازىر ئۇ ماھىنۇرنىڭ يېنىدا خۇددى مۇشۇ دۇكاننىڭ يەنە بىر خوجايىنىدەك ئولتۇرىدۇ. ئۆزىمۇ، ئۇچىسىدىكى كىيىم ـ كېچەكلىرىمۇ پاكىز ھەم رەتلىك يۈرىدۇ. ماھىنۇر مال ئالغىلى، مال باھالىرىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى ئۇقىلى كەتسە، دۇكاندا بەخۇدۇك سودا قىلىۋېرىدۇ. ماھىنۇر ئون ئۈچ ياشتىن ئېشىپ قالغان بىر ئوغۇل بالىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغانلىقىدىن خۇشال.

بىر تەرەپتىن، ئىشەنچلىك بىر ياردەمچىگە ئىگە بولدۇم، دەپ ئويلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن، يولى كەلگەندە ئۆزى ئۇچۇن پىداكارلىق كۆرسىتەلەيدىغان ھەمراھقا، ئارقا تىرەككە ئىگە بولغانلىقىدىن سۆيۈندۇ، ئۆزىنى خاتىرجەم، ئەركىن ۋە قورقۇمسىز سېزىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە سودا بىلەن ئۆتكەن ئۇچ يىللىق جەريان ئۇنى نۇرغۇن سودىگەرلەر بىلەن تونۇشتۇردى. ئۇنىڭغا كۆيۈنىدىغان، سودىسىنىڭ ئېقىشىغا ھەقىقىي ياردەملىشىدىغانلارمۇ چىقتى. شۇڭا، ئۇ ئۇرۇمچىنىڭ كونا ئادىمىدەك بەھۇزۇر يۈرىدۇ. سادىق ھازىر ھېلىقى موخۇركىچىلىك قىلىدىغان بوۋاينىڭ ئۇچتاشتىكى تاش بىلەن قوپۇرۇپ ياسىۋالغان ئۆيىدە ئەمەس، مۇشۇ دۇكاندا قاتلىما كارىۋاتتا يېتىپ - قوپىدۇ.

ماھىنۇر ئەتىگەندە دۇكاننى ئېچىپ ئولتۇردى. سادىق چايخانىغا چاي ئىچكىلى كەتكەنىدى. ئارىدىن بىرەر سائەت ئۆتتىمىكىن، بىر دانە پوپايكا سېتىلدى. ئۇنىڭ پۇلىنى ساناپ ئېلىۋاتقاندا، بىرسى دۇكاننىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، ماھىنۇرنى كۆرۈپ تۇرۇپلا قالدى. ماھىنۇر پۇلنى ئېلىپ، خېرىدارغا پوپايكىنى سۇنۇپ بېرىپ، بۇياققا قاراپ بىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە سەپسېلىپ تۇرغانلىقىنى بايقاپ قالدى، بايقاپ قېلىشىغا ئۇ يۇرۇپ كەتتى. ماھىنۇر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قارىدى. ئۇ قەدەملىرىنى چوڭ - چوڭ ئېلىپ ماڭىدىغان، بويى ئېگىزرەك، سېرىققا مايىل كۆڭلىكىنىڭ يەڭلىرىنى جەينىكىنىڭ يۇقىرىسىغىچە تۇرۇۋالغان ئادەم ئىدى. ماھىنۇر بۇ كىمدۇ، ماڭا ئەجەب قاراپ كەتتا، بىزنىڭ مەھەللىلىك بىرەرسىمىكىن ياكى مەخمۇتنىڭ تونۇشلىرىدىنمىكىن ... دەپ ئويلىنىپ قالدى ۋە ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغاندا، يۈزىگە ياخشىراق سەپسالمىغىنىغا پۇشايمان قىلدى. ئۇ كەينىگە قايرىلىپمۇ قويماي كۆزدىن غايىب بولغانىدى. ماھىنۇر ئۆزىدە ئەندىشىلىك تۇيغۇلارنىڭ ئاستا - ئاستا قوزغىلىۋاتقانلىقىنى سەزدى. يۈرىكىنىڭ ئۇرۇشىمۇ

ئىتتىكلەپ بارماقتا ئىدى. ئاردىن بەلكىم بەش مىنۇت ئۆتكەندۇ، ئۇنىڭ يۈزلىرىدە ئىپادىلەنگەن ۋەھىمىلىك ئۇچقۇنلار يىتىپ، كىم بولسا بولىۋالسۇن، دەيدىغان پىسەنت قىلماسلىق تۇيغۇسىمۇ ياندى.

سادىق چاي ئىچىپ كىلىپ ماھىنۇرنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇشىغا، بايىقى كىشى ئۇياقتىن چىقىپ كەلدى. ماھىنۇر كەينىدىن كۆرۈپ قالغان بويى ئىگىز رەك، سىرىقتا مايىل كۆڭلىكىنىڭ يەڭلىرىنى جەينىكىنىڭ يۇقىرىسىغىچە تۇرۇۋالغان ھىلىقى ئادەمغۇ بۇ، دەپ ئويلىدى. ئۇ قېشىنىڭ تايىنى بولمىسىمۇ كۆزلىرى كولۇپ تۇرىدىغان، مۇلايىم قىياپەتلىك، ئوتتۇز تۆت - ئوتتۇز بەشلەردە بار ئادەم ئىدى. ماھىنۇر ئۇنى بايىقى كىشى دەپ جەزملەشتۇردى. ئۇياقتىن - بۇياقتا ئۆتكۈچىلەرنىڭ ئۆزىگە ئالايىتەن قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئۇ بىلەتتى. ئۇ سەل - پەل ئەيمىنىپرەك دۇكاننىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، ئىسقىلىق تۇرغان پوپايكىلارغا، ئۇنىڭ باھالىرىغا سەپسىلىپ خېلى تۇرغاندىن كېيىن ئىغىز ئاچتى:

— پوپايكىنىڭ باھاسىنى چۈشۈرۈپ بېرەمسىز؟

— ياق، ئاشۇ يېزىلغىنى بويىچە سېتىلىدۇ.

— جىقراق ئالسامچۇ؟

— جىقراق؟ ... مەسىلەن قانچىنى؟

— ئوننى ئالسام.

— ئىككى سومدىن چۈشۈرۈپ بېرەي.

ئۇ كولۇپ كەتتى:

— ئارانلىما؟

— مەنمۇ ئالغىنىمغا قاراپ ساتىمەن - دە، شۇ چاغدا ماگىزىنلارنىڭكىدىن بەش سوم ئەرزان ئالغان بولىسىز.

ئۇ ماھىنۇرنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان بالىغا قارىدى. «بالىسىمىدۇ؟ ياق، ئۇنچىلىك چوڭ بالىسى يوقتۇر، ئۆزى ياشلا تۇرسا، چىرايىمۇ ئوخشىمايدۇ. قىزىمىدۇ يا؟ ... كاساپەت كۆزنىڭ

يېغىنى يەيدىكەن. نەدىن كېلىپ قالغاندۇ؟ گەپ ـ سۆزلىرىگە قارىغاندا غۇلجىلىقتەك قىلىدۇ، ئەجەب كۆرمەپتىمەنا ...» دەپ ئويلىدى ئۇ.

ــ جىقراق چۇشۇرۇڭ؟

ــ هە، بوپتۇ، ئۇچ سوم چۇشۇرەي.

ــ ياق، بولمىدى.

ــ ئەمىسە، ئۆزىڭىز بىلىڭ.

ــ سىز قانچىدىن ئالغان؟

ــ ئۇنىڭ بەرىبىر سىزگە پايدىسى يوق.

ــ بوپتۇ، ــ دېدى ئۇ مەردلىكىنى كۆرسەتمەكچى بولغاندەك، ــ مىجىپ ئولتۇرماي ئوغۇلبالىچىلىق قىلاي، بەش سوم چۇشۇڭ؟

ــ مەنمۇ ئوغۇلبالىچىلىق قىلاي، ئېلىڭ.

ئۇ يېنىدىن بىر باغلام پۇلنى چىقىرىپ، تېگىشلىك پۇلنى ساناپ بەردى. ماھىنۇر ئون دانە پوپايكىنى چىرايلىق قاتلاپ، بىر تاختا سېرىق قەغەزگە ئوراپ، سادىق بەرگەن سۇلياۋ يېپتا چىگىپ، ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى.

ــ بۇ ياردەمچىڭىز نېمىڭىز بولىدۇ؟

ــ ئىنىم.

ــ سىزگە ئوخشىمايدىكەنا؟

ــ بالىلارنىڭ بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغانلىرى كۆپ بولىدۇ، ئاتا ـ ئانىلىرى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمىغانلىقى ئۇچۇن.

ئۇ سەل ئوڭايسىزلىنىپ كۇلۇمسىرىدى.

ــ مەن يەنە كېلىمەن، خوش.

ــ كېلىڭ، ــ دېدى ماھىنۇر ئوچۇق ـ يورۇقلۇق بىلەن كۇلۇمسىرەپ، ــ كېلىپ تۇرۇڭ، قارشى ئالىمىز.

ئۇ پوپايكىلارنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، ئويلىنىپ ماڭدى. مۇنداق چىرايلىق قىز بالىنى كۆرمىگەنىمىدىم ياكى كۆزۈمگە شۇنداق چىرايلىق كۆرۈنۈۋاتامدىغاندۇ؟ ئۇرۇمچىگە كۆپ

كېلـىـمەن، مۇشۇ ئـەتراپتا كـۆپ يۈرىـمـەن، بـۇرۇن قانداقـلارچـە كۆرمەي قالدىمكىنا؟ ... ئۇ غۇلجىدىن كېلىپ ئوقەت قىلىۋاتقان بولۇشى كېرەك، هازىر هەرقايسى يەرلەردىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئوقەت قىلىۋاتقانلار نۇرغۇن، ئۈرۈمچىلىك بولۇپ كەتكەنلەردىن بـولسا ياكـى ئۆيىدە ئـولتۇرغان ئـايال بولسـا، ئوقەت قـىلىشـقا چىققـانلاردىنمـىدۇ يا؟ ... ئېـرى بارمىكـىن، ئېرى بـولسا، ئۇنـى ئېلىۋالغـان قانداقراق ئـەردۇ؟ شۇنداق چـىـرايلـىق خـوتۇنـنـى كـوچىغا چـىقارغان قـانداق ئەردۇ ئۇ؟ يـاكى قىزمـىـدۇ؟ ... نېمـە بولسا بـولمامدۇ، هـەر كەلگـىـنىمـدە كـەينىـگـە چۆشۈپ بـاقـاي، ئەتراپتىكىلەردىن سوراپ باقاي، ئىندەككە كېلىپ قـالسا ئەجـەب ئەمەس. ئامىتىم كېلىپ قالسا ئويناپ يۈرەرمەن، ئېرى بولمىسـا ئېلىۋالامدىم تېخـى ... هەرىكـەت قىلىـپ باقاي، پۇلـنىڭ كۈچـى كىمنى باش ئەگدۈرمىگەن؟ ! بىراق، ئۇنىڭ بىلەن سودىلىشـىش جەريانىدا ئۆزۈمنىڭ ئەيىـبـنىپ ـ هـودۇقۇۋاتقانـلىقـىمنى هېـس قىلىپ قالدىم. بۇرۇن خېلى ـ خېلى چوكانلار، هەتـتا قىزلارنى قولغا كەلتۈرگەن چاغلاردىمۇ مۇنداق هېسسىياتتا بولمىغانىدىم، بۇ نېمە كارامەتتۇر؟ ...

ماهىنۇر كەچقۇرۇنلۇقى ياتىقىغا كېتىپ بېرىپ، بۈگۈن ئـون دانە پوپايكا ئالغان كىشىنى ۋە گەپ ـ سۆزلىرىنى ئويلاپ قالدى، ئـۇنىڭ يەنـە كېلـىـمەن، دېگـىنى نېمـىسى، يەنـە كېلـىپ پوپايكـا ئالىمەن دېگىنىمۇ يـاكى ئۇ باشـقىچە مـەنىدىكى گەپمۇ؟ گـەپ ـ سۆزلـىرىگە قـارىغاندا غـۇلجىلـىقتەك قـىلىدۇ. سـودىگەرمـىـدۇ؟ سودىگەر بولسا، مالنى توپ سېتىش بازارلىرى، كـارخانىلاردىـن ئالماي، مېنىڭ كىچىككىنە دۇكىنىمدىن ئالـغىنى نـېمىسـى؟ ... تېخى سادىقنى بۇ نېمىگىز بولىدۇ، سىزگە ئوخشمايدىكەن، دەپ سوراپ يۈرىدۇ، بۇ سودا بىلەن هېچبىر مـۇناسىۋىـتى يوق ئـىش، بۇنى نېمە مەقسەتتـە سوراپ قالدى؟ ... مـېنىڭ كـىملىـكىمنـى، تـۇرمـۇش ئەهۋالـىـمنى ئـۇقـۇپ بېقـىش نـىـيـىتـىدە شـۇنـداق قىلىۋاتامدۇ يا؟ ... نەچچە يىلنىـڭ ئالدىدا بـىرسى مەردلىـكىنـى

كۆرسىتىپ، ئاشقان پۇلىنى ئاتايىن ئالماي «مېنىڭ ئېتىم ئىسمائىلجان، تەرسا قىز ئىكەنسىز، تەرسالىقىڭىز بېسىلغاندا كېلىمەن» دېۋىدى، ئىككى يىل بولدى ئەتىمالىم، ئۆزى تۇرماق سايىسىمۇ يوق، بۇمۇ شۇنداق يوقاپ كېتەمدىكىن ياكى ئەتىلا پەيدا بولامدىكىن، تېخى كۆزۈمگە كىرىۋېلىپ ئاۋارە قىلامدىكىن؟ ... كۆزۈمگە كىرىۋالغانلار ئاز بولغانمۇ؟ ...

ئادەمدە پەيدا بولغان ئوي ـ خىياللار كۆپىنچە ئۆزىگە دۇچ كەلگەن ئىشلارغا قاراپ پەرەزدىن تۇغۇلىدۇ. ماھىنۇرنىڭ كەينىگە بەزى ئادەملەر كىرىۋالمىغان، كۆزىنىڭ ئىچىگە مەنىلىك قارىمىغان بولسا، بەلكىم ئۇ مۇنداق ئوي ـ خىياللاردا بولماس ئىدى. ھەرقانداق ئوي ـ خىيال سەۋەبسىز تۇغۇلمايدۇ ـ دە. ئۇ مۇشۇنداق ئوي ـ خىياللار بىلەن ئەندىشىلىك ھالدا كوچىدىكى ئادەملەرگە سەپسېلىپ كەلمەكتە ئىدى. كۈن ئولتۇرۇپ كېتىشكە ئاز قالغانىدى. كۈننىڭ ئاخىرقى نۇرلىرى بۇلۇتلارنىڭ گىرۋەكلىرىدە قالغاندا، ئۇ تۆمۈر دەرۋازىنىڭ ئالدىغا ـــ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيمىدى. ئۇ دەرۋازىنى ئېچىپ ھويلىغا كىرىشىگە دىمىغىغا ھاراقنىڭ سەسكىنىشلىك ھىدى كېلىپ تەگدى. خوجايىن ئايال ئۆيىدە نېمىدۇر بىر ئىش قىلىۋاتقانىدى. ماھىنۇر ئىشىكتىن بېشىنى تىقىپ دېدى:

ـــ ھويلىنىڭ ئىچى گۈپۈلدەپ ھاراق پۇراپ كېتىپتىغۇ، نەنىڭ ھارىقى بۇ، بەختىخان ھەدە؟

ـــ شۇنداقمۇ، مەن ئۆيدە ھېچنېمىنى سەزمەپتىمەن، ھېلى ياتاققا تۆت بالا كەلگەن، شۇلار ئىچىۋاتامدۇ يا، توختىغىنا قاراپ باقاي، مۇشتلىشىپ ماڭا ئىش تېپىپ بەرمىسۇن يەنە، ـــ ئۇ بېشىنى يۆيۈپ، چىچىنى تاراۋاتاتتى. بېشىغا ئالدىراپ ياغلىق چىگىپ، ئىككىنچى ياتاققا كىردى. راست دېگەندەك ياش باللار بىر بوتۇلكا ئاق ھاراقنى تىكلەپ قويۇپ ئولتۇرۇشقانىكەن، خوجايىن ئايال ئاۋۋال تۇتۇلۇپ، كېيىن سەل ئېچىلىپ شۇنداق دېدى:

— بالىلىرىم، ئاۋۋال دەپ قويىمىغان گۇناھ مەندە، ئەمدى ئېيتىپ قوياي، ياتاقتا هاراق ئىچىشكە بولمايدۇ.
— مۇشۇنى ئىچمۇەتسەك بولدى، ئىچمەيمىز.
— بىر يۇتۇم ئىچىشكىمۇ بولمايدۇ.
— ئىچمۇېتىپلا چىقىپ كېتىمىز.
— بىراقلا كېتەمسىلەر؟
— ياتاقنى ئالغان تۇرساق، قانداق كېتىمىز، هازىر سىرتقا چىقىپ كېتىمىز، كېچىدە كېلىپ ياتىمىز.
— پۇلنى تۆلىدىڭلارمۇ؟
— هازىر تۆلەيمىز.
— بولدى، ياتاقنىمۇ ئالماڭلار، هاراق ئىچىشكە بوپتۇ دەيدىغان ياتاقلاردا يېتىڭلار.
— ئاچاۋۇي، — دېدى هېلىتىنلا تەڭشىلىپ قالغان بىرسى قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، — ياتاق دېگەن ساماندەك، پۇلى ئەرزان دەپ كەلدۇق بۇ يەرگە.
— كەتسەڭلار مەن خاپا بولمايمەن، قوپۇڭلار.
— يۇرە، كەتسەك كەتتۇق، — دېدى يەنە بىرسى ئورنىدىن تۇرۇپ، — هەر ئېسىل ياتاقلاردا ئىچمەمسەن، ئويىنامسەن، گەپ قىلمايدۇ، بۇ قوتا ياتاقنىڭ ئەجەب گېپى جىقكىنا ...
— يۇرۇڭلار، چاپلىشىۋالماي.
— هاراقنى ئال ساۋۇت.
خوجايىن ئايال باشقا گەپ قىلمىدى، بالىلارنىڭ گەپلىرى قوپال بولسىمۇ، بىزەڭلىك قىلىپ تۇرۇۋالمىغىنىغا خۇشال بولۇپ ئۆزىدە يېنىكلىك هېس قىلدى، ئۇنىڭ بالىلار بىلەن ئۇرۇشۇپ قالمىغىنىغا ماھىنۇرمۇ خۇشال بولدى. ئۇلار هاراق، گېزىت قەغىزىگە ئورالغان خاسىڭلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، ئالىتاغىل گەپلەرنى قىلىشىپ چىقىپ كەتتى.
— ياش بالىلار ئەجەب بۇزۇلۇپ كەتتا، — دېدى ماھىنۇر ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن، يۇقىرىغىمۇ ئۆتمەي، تاپسىدىلا

ئولتۇرۇپ.

— ئۇنى بىر دېمە، بۇلار ياۋاشلىرىكەن تېخى، هاراق ئىچسەك ئۆز پۇلىمىزغا ئىچتۇق، سېنىڭ نېمە چاتىقىڭ، دەپ جېدەل قىلىدىغانلىرى بار، — بەختىخان چېچىنى قايتا چۇۋۇپ تاراپ بولۇشىغا، ياتاق سوراپ بىرنەچچىسى كىرىپ كەلدى. ئۇ چىقىپ كېتىپ، ئۇلارنى ياتاقلارغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ قايتىپ كىردى - دە، ماھىنۇر بىلەن قاتارلىشىپ تاپىسىدا ئولتۇردى.

— غەمكىنلىشىپ قاپسەنغۇ؟ — سورىدى ئۇ ماھىنۇرنىڭ غەمكىن ئۇچقۇنلار پىلدىرلىغان كۆزىگە قاراپ.

— يىگىرمە مىڭ سوم ئاز پۇلمۇ؟

— ۋاي، تېخىچە يوقما؟

— يوق، ئەسلىدە ئون بەش كۈندە كېلىمىز، دەپ كەتكەن، مانا بۈگۈن يىگىرمە بەش كۈن بولدى.

— خېلى جىق پۇل بىلەن كەتكەنمۇ ئۇلار؟

— مېنىڭ يىگىرمە مىڭ سومۇمدىن باشقا، باشقىلاردىن ئون مىڭ سوم، يىگىرمە مىڭ سوم بولۇپ، جەمئىي بىر يۈز ئون مىڭ سوم بىلەن كەتكەن.

ماھىنۇرنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدىن، يۈزلىرىدىنلا ئەمەس، پۈتۈن تۇرقىدىن ئەنسىزلىك، غەمكىنلىك چىقىپ تۇراتتى.

— ئەكېلىپ بېرىمەن دېگىنى خېلى بازارلىق مال چېغى؟

— شۇنداق، ئەرلەرنىڭ يىپەك كۆڭلىكى ئىدى. گۇاڭجۇدا ئەرزان ئىكەن، يىگىرمە سەككىز سومدىن، ئېلىپ كەتسە، ئوتتۇز سومدىن ئەكېلىپ بېرىمەن دېگەن. بۇ يەردە ئەللىك سومدىن ئىتتىك ئۆتۈۋاتاتتى. بۇ يەردىمۇ كۆپ ئەمەس، بىرنەچچە دۇكانلاردىلا بار. بىز ئۇلارغا كىرا پۇلىدىن باشقا ھەربىر كۆڭلەككە ئىككى سومدىن تاپان ھەققى بەرمەكچى بولۇپ پۈتۈشكەن.

— سەن ئازراق پۇل بەرسەڭمۇ بوپتىكەن؟

— شۇ، ئازراق بەرمىگىنىمگە ئىچىم ئىگىردەك ئېچىشىپ

كېتمۋاتىدۇ، ھازىر ئۇنىڭ كۆڭلەكنى ئېلىپ كېلىشىگە كۆزۈم يەتمەيلا قالدى. كۆڭلەكنى ئەكەلمىسىمۇ، پۇلنى ساق ـ سالامەت قايتۇرۇپ ئالسىلا بولدى، دېگەن ئويدا يۇرۇۋاتىمەن. تېخى خۇدايىم شۇنىڭغا يەتكۈزسە، دەڭە.

ماھىنۇر ئۇرۇمچىگە تۆت يۈز نەچچە سوم بىلەن كەلگەن، بىر يىلدىن ئوشۇقراق ۋاقىت ئىچىدە ئۆزىمۇ ھەيران قالغان ھالدا، بولۇپمۇ ھېلىقى تىكتۇرۇپ ساتقان كوپتا ـ يوپكا سودىسى بىلەن پۇلىنى ئوتتۇز ئۈچ مىڭ سومغا يەتكۈزگەن. كېيىنكى ئىككى يىلدا تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ يۈرۈپ ئۇنى ئاران قىرىق مىڭ سومغىلا يەتكۈزەلىگەنىدى. مانا شۇ تەسلىكتە تاپقان قىرىق مىڭ سومنىڭ يىگىرمە مىڭ سومىنى شېرىپ، تۆردى ئاتلىق ئىككى كىشى يىپەك كۆڭلەك ئەكېلىپ بېرىمىز، دەپ ئەكەتكەچكە ھازىرغىچە ئۆزلىرىمۇ، مالمۇ كەلمەيۋاتاتتى.

— سورىساڭ ئېتى، تۇتساڭ سېپى بار نەرسىلەرمۇ ئۇ يا يۈز ـ ئابرۇيىنىڭ تايىنى يوق، بىكار تەلەپ نەرسىلەرمىدى؟ — دېدى بەختىخان.

— بىز بىلەن دۆڭكۆۋرۈكتە يايمىچىلىق قىلاتتى، پۇللۇق ماللارنىمۇ تۇتقان، كېيىنرەك سودىگەرلەرگە مال تېپىپ بېرىش بىلەنمۇ شۇغۇللانغان. خېلى يۈز ـ ئابرۇيى بار، ئوقەتكە ئېپى بار نەرسىلەر ئىدى. بىرسىنىڭ ئۇرۇمچىدە ئۆيى، خوتۇن ـ بالىلىرى بار.

— ئەمسە ئۆيىگە بېرىپ باقساڭلارمۇ بولىدىكەنغۇ، بىرەر خەۋەرگە ئىگە بولۇپ قالار ئىدىڭلار.

— تۇنۇگۇن ئوتتۇز مىڭ سوم بەرگەن بىرسى بىلەن ئون مىڭ سوم بەرگەن يەنە بىرسى تىڭتىڭلاپ، بىرەر ئۇچۇرغا ئىگە بولارمىزمىكىن دەپ ئۆيىگە بېرىپتىكەن، ئايالى ئۆيىگە ئازراق پۇل تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتكەن، ئۇ پۇلمۇ تۈگىدى، تېخىچە يوق، مەنمۇ ئەنسىرەپ قالدىم، دەپتۇ. خەقنىڭ ئاغزىدا سوۋېتكە كېتىپتۇ، تۈركىيىگە كېتىپتۇ، دېگەن مىش ـ مىش گەپلەرمۇ

بار تېخى ...

— ئەممىسە، پۇلنى بىر يۇمىلىتىۋالاي، خۇدايىم بەرگەن تەييار پۇلدا بىر يىتىلىنىۋالاي، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە ...

— بىزمۇ شۇنداق ئويلاشتۇق، مەنغۇ ئۆزى قانچىلىك پايدىلانسىمۇ پۇلۇمنى ساق ئېلىۋالسام بولدى، دەپ ئويلاپ يۈرىمەن، باشقىلار قېنى ئاۋۋال كەلسۇن، شۇنداق قىلغانلا بولسا، جاجىسىنى شۇنداق بېرىمىزكى، ئۆرە يۈرگىنىنى كۆرۈپ باقايلى، دېيىشىۋاتىدۇ.

— بولدى ئويلاۋەرمە، — دېدى بەختىخان ئورنىدىن تۇرۇپ، — نېمە قورقىسەن، تۇتسا سېپى بار نەرسىلەر ئىكەن، ئاخىر ئۆيىگىغۇ كېلەر.

— كېلىشىنىغۇ كېلەر، پۇلنى يوقىتىۋېتىپ كېلەرمىكىن، دەپ ئەنسىرەيمەن، مۇنداق ئىشلار هازىر كۆپ.

— بېشىڭنى قوچۇپ تولىمۇ ئەنسىرەپ كەتمە، يۈر، تېلېۋىزور كۆرەيلى.

ئەتىسى ماهىنۇر دۇكىنىغا ماڭغاندىن كېيىن، بەختىخان ئويلىنىپ قالدى: بىچارە بالا ئويلىماي تۇرالامدۇ، يىگىرمە مىڭ سوم ئاز پۇلمۇ، ئاز جاپا بىلەن تاپقانمۇ ئۇنى. كەچ يېتىپ ـ سەهەر قوپۇپ، بازارمۇبازار قاتراپ، ئاچ ـ توق قېلىپ، كۈن بويى تېرەكتەك تىك تۇرۇپ تاپقان، خۇددى يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋالغاندەك ئېلىپ كەتسە، ئەلۋەتتە ئەنسىرەيدۇ، تېپىرلايدۇ، قاقشايدۇ ... قېنى كەلسۇنچۇ ئۇ ئالدامچىلار، هالاۋىدىنغا ئېيتىمەن، ئىككىمىز ئارىلىشىمىز، ئويلىما، ئەنسىرىمە، دەپ قويغىنىم بىلەن مېنىڭمۇ يۈرىكىم ئېچىشىۋاتىدۇ.

ماهىنۇر شېرىپ، تۇردى ئاتلىق ئىككى ئادەمنى تۆت كۆز بىلەن كۈتمەكتە، كۈنلەر ئۆتكەنسېرى تاقەتسىزلەنمەكتە ئىدى. كۆرۈۋاتقان چۈشلىرىمۇ بەزىدە ئۇنى خۇشال قىلاتتى. هېلىقى ئىككىسى تاي ـ تاي قىلىپ تېڭىلغان يىپەك كۆڭلەكلەرنى

ئېلىپ كەپتۇدەك. ماھىنۇر، سادىق ئىككىسى قولى ـ قولىغا تەگمەي سېتىۋاتقۇدەك، بەزىدە چۈشلىرى ئۇنى خاپا قىلاتتى. ھېلىقى ئىككىسى پۇللارنى بۇلاڭچىلار بۇلاپ كەتتى، بىزنىمۇ ئۆلتۈرۈۋەتكىلى تاس قالدى، دەپ يىغلىشىپ تۇرغۇدەك ... ماھىنۇر ئۇلارنى زارىقىپ كۈتۈپ كەچ كۈزگە كىرىپ كەلدى. سوغۇق چۈشۈۋاتىدۇ. ئۆيىگىمۇ نەچچە باردى، يوق. مانا قىشمۇ چۈشتى، ئەمدى ئۆيىنى، بالىلىرىنى ئويلاپ، كېلىپمۇ قالغاندۇ، دەپ ئىزدىدى، يەنە يوق. يىل ئۆرۈلدى، ئۇلار يەنىلا يوق.

ئەمما، ماھىنۇرنىڭ سودىسى يامان ئەمەس بولۇۋاتىدۇ. ئۇ پۇللىرىنى بانكىغا قوياتتى، مال ئالسا ئالاتتى. پۇلنى ساقلايدىغان ئەڭ ئىشەنچلىك يەر بانكا، دەپ قارايتتى. سادىقمۇ سودا يوللىرىنى بىلىپ قالدى. ماھىنۇر بولمىسىمۇ بەخۇدۇك سودا قىلالايتتى. قانداقماللار تېز ئۆتىدۇ، قانداق ماللار تۇرۇپ قالىدۇ، بۇنى دىتلىيالايدۇ. ئون تۆت ياشلىق سادىق ھازىر ماھىنۇرنىڭ ئىشەنچلىك ھەمراھى، ياردەمچىسى. كۈنلەر ئۆتمەكتە، ماھىنۇر ئاستا ـ ئاستا يىگىرمە مىڭ سومنى ئانچە ئويلاپ كەتمەيدىغان، ئېسىگىمۇ ئالمايدىغان بولۇپ قالدى. «يىگىرمە مىڭ سوم مېنى بىر ساۋاققا ئىگە قىلدى، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ تەمكىنلىك بىلەن، ــ ئادەملەرگە ئاسانلا ئىشىنىپ كەتمەسلىك، مال قولغا تەگمىگۈچە پۇل بەرمەسلىك كېرەك ئىكەن، ئادەملەرنى تېخىچە چوڭقۇرراق چۈشىنەلمەي يۈرۈپتىمەن ... بوپتۇ، ‹ئالا قاغىدا ئېلىشىڭ بولسا، ئالارسەن بىر كۈنى دېگەندەك›، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئالارمەن، يا شۇلارغا يېگۈزۈۋېتەرمەن، ئەمدى ئېسىمدىن چىقىرىۋېتەي.» شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كۆڭۈل ئازادىلىكىگە ئېرىشىپ، غەمسىز يۈرۈشكە باشلىدى.

بەزىلەر ھېلىقى ئون دانە پوپايكا ئالغان بويى ئېگىززەك، مۇلايىم قىياپەتلىك، كۆزلىرى كۈلۈپ تۇرىدىغان ئادەم يوقاپ كەتتىمۇ؟ ماھىنۇر ئۇنىڭ «يەنە كېلىمەن» دېگىنىنى، سادىقنى

كۆرسىتىپ «بۇ نېمىشقىمۇ بولىدۇ» دەپ سورىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ كىملىكىنى، ئۇنىڭ تۇرمۇشىنى نېمىشقا ئۇقۇپ بېقىش نىيىتىگە كەلگەنلىكىنى ئويلىغانغۇ؟ دەپ سورىشى مۇمكىن. شۇنداق، ماھىنۇرنىڭ ئويلىغانلىرى توغرا چىقتى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن ئۈچ - تۆت قېتىم كەلدى. ئانچە - مۇنچە مال ئالسىمۇ، لېكىن ماھىنۇرغا بەزىدە ئوچۇق، بەزىدە ياپتا نۇرغۇن سوئاللارنى قويدى. سوئاللىرىدا دەسلەپ ئۇنى ئىندەككە كېلەرمىكىن، دەپ گەپ ئەگىتىپ چېكىپ باقتى، كېيىنرەك ئۇنىڭ كىملىكىنى، قەيەرلىك ئىكەنلىكىنى، ئۆيىنىڭ نەدىلىكىنى، ئېرىنىڭ بار - يوقلۇقىنى ئۇقۇپ باقماقچى بولدى. ماھىنۇر ئۇنىڭ سوئاللىرىنى كۆپ ھالدا جاۋابسىز قالدۇرۇپ، پەقەت كۈلۈمسىرەپلا قويدى ياكى گەپنى باشقا ياققا بۇرىۋەتتى ۋە ياكى يالغاندىن ھېلىقى پۇلنى ئەكېلىمۇۋالاي، سەن ئولتۇرۇپ تۇر، دەپ دۇكاندا سادىقنى قالدۇرۇپ، ئۆزى چىقىپ كەتتى. ئۇ تۇرۇپ - تۇرۇپ كېتىپ قالدى.

ماھىنۇر بۈگۈنمۇ دۇكاننىڭ ئالدىغا كېلىۋالغان ئاشۇ ئادەمدىن قېچىپ سەنشىخاڭزىغا كەلگەندە، گويا ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئۇلارنىڭ پۇلىنى ئەكەتكەن شېرىپ دېگەن كىشى كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالدى. ماھىنۇرمۇ ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمەي تۇرۇپلا قالدى.

— بارمۇ سىز شېرىپ ئاكا، — دېدى ماھىنۇر ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ، — بىزنى تاشلىۋەتسىڭىزمۇ، خوتۇن - بالىلىرىڭىزنى تاشلىۋەتمەڭ.

— ئۇنداق بولامدىغان ئۇكام، — شېرىپ ئوڭايسىزلىنىپ كۈلدى، — سىلەرمۇ ئۇقۇپ بوپسىلەر، قورسىقىمغا بىر جىن كىرىپ، مۇشۇ پۇلنى بىر يۈملىتىۋالاي دەپ مۇنۇ قازاقىستانغا چىقىۋىدۇق، ئەتكەس مالنىمۇ تۇتامدىغان، چېگرادا مۆكگۈزلىرىمىزنى مۇسادىرە قىلىۋالدى. ھېلىمۇ ياخشى ئادىداستىنىمۇ ئاپتىكەنمىز، ئۇنى ياخشى پۇل قىلدۇق، بىراق ئاز

ئىدى. ئاشۇ پۇللارنىڭ ئورنىنى تولدۇرىمىز، دەپ جىق ئاۋارە بولدۇق، ئۇ يەرلەر قالايمىقان ئىكەن، ئالغۇدەك مال يوق، ھەتتا كىرىپ تاماق يېگۇدەك ئاشخانىمۇ يوق، مەن يوشۇرۇنچە ئازراق دوللار ئېلىپ ئۆتۈۋىدىم، تونۇگۇن ئۇنى ئالماشتۇرۇپ ئەللىك مىڭ كوي پۇل قىلدىم، بۇگۇن مۇشۇ پۇلنى بارىچە ئۇلەشتۈرۈپ بېرىپ تۇراي، دەپ سىلەرنى ئىزدەپ چىققان، ئۇچراپ قالدىڭىز ...

— مېنىڭ پۇلۇمنى ساق بېرىۋېتىڭ، شېرىپ ئاكا، مەن ئايال كىشى، كەينىڭىزدە يۈرەلمەيمەن.

— ئۇنداق قىلالمايمەن ئۇكام، قالغانلارغىمۇ ئاز - ئازدىن بەرمىسەم مېنى ئۆرە يۇرگۈزەمدۇ؟

— ئۇنداق قىلماڭ.

— مەن يەنە مۇشۇ ئۇرۇمچىدە يۇرۇشۇم، ئوقەت قىلىشىم كېرەك، مەن ئالدىڭلاردا گۇناھكار، سىڭلىم.

ئىككى ئوتتۇرىدا خېلى تالاش - تارتىش بولدى. شېرىپ بار پۇلنى ئۇلەشتۇرۇپ بەرمەكتىن ئۆزگە ئامال يوق، دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. «پۇل بولمىسا قانداق قىلىمەن، جېنىمنى ئالامسەن، بولمىسا دەۋا قىل، دەپ مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۆچلۇك، دېگەندەك گۇركىرىسە، نېمە قىلغۇلۇق، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر ئۇنىڭ شۇ ھالىغا ئىچ ئاغرىتىپ، — پۇتكىنىنى ئال، دېگەن گەپ بار، بەرگىنىنى ئالاي، دەۋا قىلىپ سولىتىۋەتسەك، بىزگە پۇلنى كىم ياندۇرىدۇ؟ ...»

لېكىن ئۇ قاپىقىنى تۇرۇپ:

— ھازىر قانچە بېرىسىز، قالغىنىنى قاچان ئالىمەن؟ سىزگە ئىشەنگەن مەنمۇ ساراڭ - دە، — دېدى.

— تۇردى ئازراق مال بىلەن قالدى، قالغىنىنى كەلگەندە بېرىمەن، سىزگە يەتتە مىڭ سوم بەرمەكچىدىم، بوپتۇ، ئون مىڭ سوم بېرەي. ئوتتۇز مىڭ سوم ئالغانلارغىمۇ ئون مىڭ سوم بەرمەكچىمەن، سىزدەك غەرەز ئۇقىدىغانلارمۇ بار،

ئۇقمايدىغانلارمۇ بار، تېخى ئۇلار بىلەن نېمە دېيىشەرمىزكىن ... ھەممىسى شەيتاننىڭ كەينىگە كىرگەنىنىڭ كاساپىتى دەڭە ئۇكام.

— شەيتاننىڭ دېگۇچە، نەپسىنىڭ، ئالا كۆڭۈللۈكنىڭ كاساپىتى دەڭە، ئەكىلىڭ، ھازىرچە شۇنى ئېلىپ تۇراي.

ماھىنۇر ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمىگەن ھالدا ئون مىڭ سومنى ساناپ ئالدى.

— قالغىنىنى قاچان بېرىسىز؟

— خۇدايىم بۇيرۇسا بېرىۋېتىمەن.

— قاچان، ئېنىقىنى دەڭ، ۋەدە بېرىڭ.

— مېنى قىستاۋەرمەڭ، سىڭلىم، مەنمۇ نومۇس قىلىپ ئۆلگۈدەك بولۇپ كېتىۋاتىمەن، ئاۋۋال تۇردى كەلسۇن، بىز بار ئادەملەرغۇ.

ھەر ئىككىسى ئۆز يوللىرىغا مېڭىشتى. ماھىنۇر ئىچىدە: ھەرھالدا خېلى نومۇسى بار ئالدامچىكەن بۇ، دەپ ئويلىدى يۈرىكىنىڭ شادلىقتىن ئويناپ تېپىۋاتقانلىقىنى سېزىپ.

كەچقۇرۇنلۇقى ئۇ ھويلىغا كىرىپ كەلگەندە، بەختىخان بىلەن ھالاۋىدىن پاراڭ قىلىشىپ ئۆرە تۇرۇشاتتى. بەختىخان ماھىنۇرنىڭ كۆزلىرىدە شادلىق ئۇچقۇنلىرىنىڭ ئۇچقۇنداۋاتقانلىقىنى بايقىدى.

— خۇش خەۋەر.

— خوش؟

— ياق، يېرىم خۇش خەۋەر.

— چارەك بولسىمۇ ئاڭلايلى، — دېدى بەختىخانمۇ كۈلۈپ، — چىرايىڭدىنمۇ بىلىنىپ تۇرۇۋاتىدۇ.

— ھېلىقى پۇلىمىزنى ئەكەتكەنلەر كەپتۇ، پۇلنىڭ يېرىمى پۈتتى. ئون مىڭ سومنى بەردى!

— يېرىمىنى بەرگەنگە شۇنچە خۇشال بولۇپ كېتىپسەن، ھەممىسىنى بەرگەن بولسا، يۈرىكىڭ يېرىلىپ كېتەتتىكەن-دە.

— قەرز كونىراپ كەتسە، ئۇنىڭ يېرىمى پۇتسىمۇ رازى بولۇپ قالىدىكەن كىشى، مۇنداق دېگىنىم، — دېدى ماھىنۇر قولىدىكى سومكىسىنى يەرگە قويۇپ، — قەرز كونىراپ كەتكەندىن كېيىن ئۇمىدىڭىز ئۈزۈلۈپ، ئۇنى ھېسابىڭىزدىن سىرت قالدۇرىدىكەنسىز، شۇنداق چاغدا مەيلى ئاز بولسۇن، مەيلى كۆپ بولسۇن ئۇ پۇتسە، خۇددى بىكارغا كەلگەندەك خۇش بولىدىكەنسىز.

ئۆزى كەپتىغۇ، يەنە بەرمەي سۆرىسە، قالغىنىنى دەۋا قىلىپ ئال.

— دەۋانى ئاققۇزماق تەس، — دېدى ھالاۋىدىن قولىنى پۇلاڭلىتىپ، — ئۇ تېنىۋالمىدىم، ھازىر پۇلۇم يوق، چوقۇم بېرىمەن، دەيدۇ. سوتتىكىلەرمۇ چاپسان بېرىۋەت، دەيدۇ، تىل خەتمۇ ئېلىپ بېرىدۇ، باشقا نېمە قىلغىلى بولىدۇ؟ سولاپ قويسا، پۇلۇڭ ئۆلىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە ئالداپ - سىلاپ، زېرىكمەي ياخشى گەپ قىلىپ، ئاز - ئازدىن بولسىمۇ، ئېلىپ پۈتتۈرۈۋالغان ياخشى.

— بۈگۈن مۇشۇ خۇشاللىقتا، — دېدى ماھىنۇر چىرايلىق كۆزلىرى بىلەن كۈلۈپ، — سىلەرگە تونۇر كاۋىپى ئېلىپ كەلدىم.

— ئىككى نان تاپساڭ بىرىنى داپ چالىدىغان خەق - دە سەن، بوپتۇ، بۇمۇ كەلگەن يېرى، — دېدى بەختىخانىمۇ، — ھالاۋىدىن ئاكاڭ يولدىن قېتىق ئالغاچ كەپتىكەن، قاملاشتى.

ئۇلار ئۆيگە كىرىشتى، بەختىخان شىرەنى قويۇپ، داستىخان سالدى. ماھىنۇر بېلىق سۆرەتلىك چىنە تاۋاققا تونۇر كاۋىپىنى تۆكتى. كاۋاپ تېخى ئىسسىق ئىدى. ئۇ يەنە ئىسسىق قاتلىما ناندىن تۆتنى ئالغاچ كەلگەنىدى. دورا - دەرمەكلىرى سىڭىپ پىشقان كاۋاپنىڭ مەززىلىك پۇرىقى دىماغلارغا ئۇرۇلۇش بىلەنلا ئېغىزلارغا سېرىق سۇ كەلتۈردى.

تاماققا بىرىنچى بولۇپ «بىسمىللا» دەپ ھالاۋىدىن قول ئۇزاتتى.

19

باھار كېلىشى بىلەن ئۈرۈمچىنىڭ قاپقى سېلىنغان سەت بۇلۇتلىرى سۈرۈلۈپ، تەلەتى سۆرۈن مەزگىللىرى ئازلاپ، زەڭگەر ئاسمىنى، چاراقلاپ يانغان يۇلتۇزلىرى كۆرۈنىدىغان تۈنلىرى كۆپەيگىلى تۇردى. كوچىلاردىكى قارىياغاچ، ئاكاتسىيە، تېرەك، قارىغاي شاخلىرىغا قونغان كۈيە - قۇرۇملار بەزىدە قار ئارىلاش، بەزىدە سىمىلداپ ياغقان يامغۇر سۇلىرىدا ئادالىنىپ، ئاشۇ دەل - دەرەخلەر كۆكىرىشكە، ئۇخلاپ ياتقان ئېتىز - قىرلار ياشىرىشقا كۆچتى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن نەغمىچى قۇشلار يېتىپ كېلىپ يېشىللىققا پۈركىنىۋاتقان ئۈرۈمچىنىڭ ئادەم شالاڭ جايلىرى، چەت ياقىلىرىدا نەغمە - ناۋا ئۈزۈلمەيدىغان بولدى. ساپ ھاۋالىق كۈنلەر، ئادەمگە زوق، ھۇزۇر بېرىدىغان چاغلار راستتىنلا يېتىپ كەلگەنىدى.

ساپ ھاۋا، گۈل - چېچەك، قۇشلار ناۋاسى كىمنىڭمۇ ھېسسىياتىنى قوزغىمىسۇن ... ماھىنۇر ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن بېرى، تەبىئەتنىڭ كىشىدە نازۇك ھېسلارنى قوزغايدىغان مۇشۇنداق مەزگىللىرىدىن بىرنەچچىنى ئۆتكۈزدى. شۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ ئىشقىي ھېسلىرى ئىختىيارسىز قوزغالغان، لېكىن ئۇ مەن تۇرمۇشنى، ئەر - ئاياللىق ھاياتنى كۆرگەن، ئۇنىڭ دەردىنى تارتقان، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا ئىشقىي ھېسلارغا بېرىلىمەن، دەپ ئۆزىنى بېسىپ كەلگەن. ئۇ ھەرقاچان ئۆزىنى تۇتۇپ يۈرۈشكە، ئىشقىي ھېسلىرىنى چەكلەپ تۇرۇشقا ئادەتلەنگەن. بىر قېتىم ئۇ شاپتۇل چېچىكى رەڭلىك شىپۇن كۆڭلەك كىيىپ، چېچىنى ئىككى ئۆرۈپ، بېشىغا چىمەن دوپپا كىيىپ ياتىقىدىن چىققاندا، بەختىخان:

— بولدى، كوچىغا چىقما، سېنى مۇشۇ ھالىتىڭدە كۆرگەن يىگىتلەر جەزمەن ھوشىدىن كېتىدۇ جۇما، دېگەندە، ماھىنۇر:

— ھوشىدىن كەتسە، ئۆزۈم داۋالاپ ھوشىغا كەلتۈرۈپ قويىمەن، — دېگەن ۋە قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتكەن.

— مۇشۇنداق يۈرسەڭ بولىدۇ، قېرى خوتۇنلاردەك كىيىنىۋالماي ...

— مۇشۇنداق يۈرگۈم بار، بىراق ئەينەككە تولا قارايدىغان بولۇپ قالامدىمكىن، دەپ قورقىمەن.

— مەن سېنى ئەينەككە قاچان تولا قارايدىغان بولۇپ قالار، دەپ ئويلاپ يۈرىمەن.

— ياخشى تىلەك تىلىمەيسىز.

— ما گەپنى، ساڭا ئىچىم ئاغرىيدۇ.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

— نېمە دېگىنىڭىز دېگىنىنى ... ياشلىقىڭنى جورىسىز ئۆتكۈزۈۋېتەمسەن، ئۆزۈڭگە ئىچىڭ ئاغرىمامدا؟

— ئەرگە تەگكەندە، ئۆزۈمگە ئىچىم ئاغرىغان.

— ئۇ دېگەن ئاتا - ئاناڭ زورلاپ بەرگەن ئەر، كۆڭلۈڭ چۈشمىگەن تۇرمۇش.

— تەنھالىقمۇ ياخشى ئىكەن.

— خۇدايىم بەندىلىرىگە شۇنداق بىر سەۋدا پۈتكەن، ئەر ئايالنى، ئايال ئەرنى سېغىنىپ ئۆتىدۇ.

— مەندە ئۇنداق سەۋدا يوق.

— يالغان ئېيتىۋاتىسەن، ھازىر شېخىڭنى تۈزەپ يۈرىدىغان بولۇپ قالدىڭ، يۈزۈڭ سۇزۇلدى، كۆزۈڭ خۇمارلاشتى. بۇ سېغىنىۋاتقىنىڭ بولماي نېمە؟ ! ... مېنى ئالدايمەن، دەپ ئاۋارە بولما، يەرنىڭ تېگىدە يىلان كۆشىگەننى بىلىدىغان خوتۇنمەن. بىر يېڭى ئۆي تۇتقاندا ھالاۋىدىن ئاكاڭ يولدا ئويناپ كەلدىمۇ، ساق كەلدىمۇ، شۇنىمۇ بىلىۋالاتتىم، مېنى بوش چاغلىما.

— راست، — ماھىنۇر مۇلايىملىق بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى، — سېغىنسام سېغىنغاندىمەن، بۇ ئادەمنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنمايدىغان ئىش ئىكەن، لېكىن، ئەرگە تېگىشنى

زادىلا ئويلىمىدىم.
— ما گېپىڭ توغرا بولدى.
— مەن سىزگە ھەرگىز يالغان ئېيتمايمەن، نېمە ئىش قىلسام، سىزنىڭ مەسلىھەتىڭىز بىلەن قىلىمەن.
— سوداڭدىن ئەنسىرىمەيسەن، دۇكاندا سادىق بار، يەنە ئۆيگە كىرىپ پاراڭلىشايلى.
ماھىنۇرنىڭ ئەرگە تېگىشنى ئويلىمىغىنى راست، لېكىن تۇرمۇشى خاتىرجەملىنىپ، قولىغا تولغۇدەك پۇل كىرگەندىن بېرى، تۇرمۇشىدا بىرنەرسىنىڭ كەملىكىنى ھېس قىلىدىغان، ئەرلەرنىڭ ئۆزىگە خاس ھىدى دىمىغىغا ئۇرۇلسا بەدەنلىرى سەل ـ پەل بوشىشىدىغان بولۇپ قالغانىدى. بۇ خىل ھېسسىي ئالامەتلەر بۇ يىل باھار كىرگەندىن بېرى ئالايىتەنلا بىلىنىدىغان بولدى. شۇنداق چاغلاردا ئۇيقۇسى قېچىپ يېزىدىكى مەيلىنى ئالغان ۋە ئاخىردا ئۆزىنى شەرمەندىلىككە قويغان ھېلىقى يىگىتنى، ئۇنىڭ بىلەن باغدىكى ئۇچرىشىشلار، ئۆيگە ئەكىرىپ قوندۇرغان چاغلار كۆز ئالدىدىن «لىپ» قىلىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. نۆۋەتتە كەلگەندە ئادەم ئۆزىنى پۇشايمان، رەسۋاچىلىققا قويغان ئىشلارنىمۇ ئەسلەپ ـ سېغىنىپ قالىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ بىر مەزگىللىك شېرىن مىنۇتلىرى يەنەككە ئورناپ قالغان بولىدۇ.
بەختىخان كېيىنكى بىر يىلدىن بېرى ماھىنۇرنىڭ تۇرمۇشىنى ئويلايدىغان بولۇپ قالغان. ئاتا ـ ئانىسى يوق، قېرىنداشلىرىنى تاشلاپ كېلىشكە مەجبۇر بولغان ماھىنۇرنى خۇددى مېھرىبان ئانا ئۆز قىزىنى مۇۋاپىق بىرسىگە ياتلىق قىلىشنى مۇقەددەس بۇرچى، دەپ بىلگەندەك — ئۆي ـ ئوچاقلىق قىلىشنى، ئۇنى ئۆزىتىشنى ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسى دەپ بىلەتتى ۋە ئۇنىڭ بەختلىك بولۇشنى تىلەيتتى.
— ماڭا راستىڭنى ئېيتە، — دېدى بەختىخان ئۆيگە كىرىپ ماھىنۇرنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغاندىن كېيىن، — بىرەرسىگە كۆزۈڭ چۈشتىمۇ؟

— ياق.
— راستما؟
— مەن سىزگە قاچان يالغان ئېيتقان؟
— بىرسىگە كۆزى چۈشۈپ ياقتۇرۇپ قالغان ئاياللار راست گەپنى دېمەيدۇ، شۇڭا دەيمىنا.
— بۇ ئاياللارنىڭ خۇسۇسىيىتى.
— ئەمىسە، سىنى ئەگىپ - سۇركىلىپ يۇرگەنلەر بارمۇ؟
— ئۇنداقلارغۇ خېلى بار.
— ئەمىسە، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى شۇنداقلارنىڭ بىرسىگە كۆزۈڭ چۈشۈپ قالىدۇ. مېنىڭ دەيدىغىنىم شۇنداقلاردىن ئۆزۈڭنى تولا قاچۇرۇپ يۇرمەي، ئاسماقچىلاپ گەپ ئېلىپ يا باشقىلاردىن سوراپ، تېگى - تەكتىنى، نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ باق.
— نېمە دەيدىغانسىز ئادەمنى ئىزا تارتقۇزۇپ ...
— ئىزا تارتمايدىغان، چاپسانراق گەپ قىلسىكەن دەيدىغان ۋاقتىڭمۇ كېلىپ قالىدۇ. ئۆزۈڭ تۇيمىغان هالدا قانداق قىلسام بولار، دەپ ئالدىمغىمۇ كېلىپ قالىسەن تېخى، كىبىر دېگەنمۇ ئادەمنى يولدىن ئاداشتۇرىدۇ. بۇنىمۇ ئويلاپ قوي.
ماھىنۇر قايرىلما كىرپىكلىرىنى قاقماي، قارا كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ يۈزىدەك ئاق، ئىنچىكە بارماقلىرى كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىنى ئۆزى تۇيمىغان هالدا ئۇراۋاتاتتى. بەختىخاننىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭغا ياققان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ نېمىشقىدۇر ۋەھىمىگە چۈشۈپ قالغانىدى. تۇرمۇشتا ئويلاشقا تېگىشلىك ئىشلار جىق، ئۇنىڭ بەزىلىرىدىن قۇتۇلۇپ كەتكىلى بولغان بىلەن بەزىلىرىدىن قۇتۇلۇپ كەتمەك تەس.
بەختىخان ئۇنى ئاگاهلاندۇرۇپ مۇنداق دېدى:
— ئالدىن ئېيتىپ قوياي، هامىنى ياتلىق بولىسەن، ئەمما، پۇل تاپقان، باي بولغانلارغا يېقىن يولىما، ئۇنداقلارنى كۆرسەڭ

قاچ، راست دەيمەن. پۇل يامان، ياخشى ئادەمنىمۇ بۇزۇۋېتىدۇ. ۋىجدان، ۋاپا، ئىنساپ دېگەن ئېسىل پەزىلەتلەرنىمۇ يېڭىپ كېتىدۇ. مەن ساڭا بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي: قېينانامنىڭ مەھەللىسىدە بىر ياش ئەر - خوتۇنلار بولىدىغان، ئەرنىڭ ئېتى تۇداخۇن، خوتۇنىنىڭ ئېتى تۇردىگۈل ئىدى. ئۇلار ئىناق ئۆتەتتى، ئاتا - ئانىسىنى ھۆرمەت قىلاتتى. بىر كۈنى تۇداخۇن بەش - ئالتە ئاغىنىسىنىڭ ئالدىدا ئىككى ئېغىز سىياسىي خاتا گەپ قىلىپ قويۇپتۇ، خاتا بولغاندىمۇ خېلىلا ئېغىر ئىكەن. ئاغىنىلىرىدىن بىرى تۇداخۇننى چېقىپ قويۇپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ھۆكۈمەت ئۇنى پۈت - قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي ئەكىرىپ كەتتى. ئۇ چاغلاردا سىياسەت شۇنداق ئىدى. ئۇنى ئون بەش يىللىق قاماق جازاسىغا كېسىۋەتتى. خەيرىيەت، ئۇ تۈرمىدە ياتتى، ئۆيى، بالىۋاقىسى تۇردىگۈلنىڭ بېشىغا قالدى. تۇردىگۈلنىڭ ئىشلىمىگەن يېرى قالمىدى. كوچا سۈپۈردى، خاباغا چۈشۈپ قۇم تاسقىدى، ئىدارىلەرنىڭ تازىلىق ئىشچىسى بولدى. مىڭبىر جاپالارنى تارتىپ ئۈچ بالىسىنى، تۇداخۇننىڭ قېرى ئاتا - ئانىسىنى باقتى. بىچارىنىڭ چاچلىرى ئاقىرىپ، يۈزلىرىگە قورۇقلار چۈشتى، شۇنداق قىلىپ ئارىدىن ئون يىل ئۆتكەندە جاھان ئۆزگىرىپ تۇداخۇن تۈرمىدىن چىقتى. ئۇ ئۇ يەر - بۇ يەرلەردە كۈنلۈك ئىشلەپ يۈردى. تۇردىگۈل ئۇ تۈرمىدە ۋاقتىدا يېتىشەلمىگەن، تۇرمۇشتا قاتتىق قىسىلغان چاغلاردا ئۆيىدىكى پۇللۇق نەرسىلەرنى، قۇلىقىدىكى ئالتۇن ھالقىلارنىمۇ سېتىپ، پەقەت بىر تال ئالتۇن ئۈزۈكنى ئېلىپ قالغانىكەن. نېمىشقا دېسەڭ، ئۇ ئۈزۈكنى تۇداخۇن تۇردىگۈلنى تېخى ئالمىغان چاغدا ئۇنىڭ قولىغا سېلىپ قويۇپتىكەن. شۇڭا، تۇردىگۈل ئۇنىڭ خاتىرىسىنى قىلىپ، قىينالغان چاغلاردىمۇ ئۈزۈكنى ساتماي ساقلاپ كەپتىكەن. ئاخىر تۇداخۇن ئاشۇ ئۈزۈكنى سېتىپ ئوقەتكە كىرىشتى. بىرنەچچە يىلدىلا ئامەتى كېلىپ، پۇللۇق ئادەمگە ئايلاندى. ئۆچمە سارايلارنى سالدى. باي بولۇپ ئارىدىن

بىرەر يىل ئۆتتىمىكىن، ئوچۇق ھاۋا بۇزۇلغاندەك تۇداخۇن بىردىنلا بۇزۇلدى، تۇردىگۇلنى قويۇۋېتىمەنگە چۈشتى. يۇرت ـ جامائەت نەسىھەت قىلدى، ئاتا ـ ئانىسى يىغلاپ تۇرۇپ: ئۇنداق قىلما بالام، قارا يۈز بولىسەن، باللىرىڭ تۇرماق بىزنىمۇ باقتى، كۈتتى، ھۆرمەت قىلدى. مۇنداق ئىنساپلىق، كۆيۈمچان، ئېسىل كېلىننى بىز كۆرمىگەن، يۇرت ـ جامائەتمۇ كەمدىن ـ كەم كۆرۈپتىكەن، دەپ يالۋۇردى، لېكىن، ئۇ پەيلىدىن يانمىدى، تاشنى ئېرىتمۇەتكۇدەك ياخشى، پايدىلىق نەسىھەتلەر قۇلىقىغا كىرمىدى.

— ۋيەي ... — دەۋەتتى ماھىنۇر ھەم ئەندىكىش، ھەم غەزەپ بىلەن، — نېمە قىلغانغا قويۇۋېتىدىكەن؟

— مەن تۇرمىدە ۋاقتىدا ئۇ كىشىلەر پالانچى بىلەن كوچىدا كۆرۈپتۇ، پۇستانچى بىلەن كېچىدە كىنوغا كىرىپتۇ، دېگەندەك باھانىلەرنى تېپىپتۇ. ئەسلىدە تۇردىگۇلنى ئەلە ـ مەھەللە ياخشى بىلىدۇ، ئۇن يىلغىچە بىر ئېغىز يامان گېپى چىققان ئەمەس ئىدى. ئاخىر تۇردىگۇلنىڭ زارى، باللىرىنىڭ يىغىسى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قارغىشىغا قارىماي ئۇنى قويۇۋەتتى ـ دە، ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتە ـ ئۆتمەيلا ئۆزىدىن يىگىرمە نەچچە ياش كىچىك بىر قىزنى ئالدى.

— بۇزۇلۇشتىكى ئاساسىي سەۋەب مۇشۇ ئىكەن ـ دە، — دېدى كۆزلىرى پارقىراپ قالغان ماھىنۇر.

— ئەسلىدە نىيەت بۇزۇلغان، پۇل بۇزغان.

— ئۇ چىرايلىق ئادەممىدى؟

— قانداق دەيسەن؟

— قارىسا ئايالى مومای بولۇپ قالغان، چىرايلىق ئادەم بولسا، چىرايىمغا تۇشلۇق باشقا بىرسىنى ئالمايمەنمۇ، دېگەن ئويغا كەلدىمىكىن، دەيمىنا؟

— ئۇمۇ بار، ئەمما ئۇنچىلىك پۇل تېپىپ باي بولمىغان بولسا، ئەسكىلىكمۇ قىلماس ئىدى، دەيمەن. ئۇ چىرايىغا

ئىشەنگەن، پۇلغا ئىشەنگەن. ئادەم دېگەنچۇ قارا، ئۆزىگە مەھكەم بولمىسا چىرايمۇ، پۇلمۇ ئۆزىنى بۇزۇۋېتىدۇ.

— ئەسلىدە ئۇ ۋىجدانسىز ئادەم ئىكەن ـ دە، — ماھىنۇرنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىدە نەپرەتلىك ئۇچقۇنلار ياندى، بەدەنلىرى تىكەنلەشتى، — ئادەمدە ئازراق ۋىجدان بولمىسا، جاپاكەش خوتۇنى، ئۇششاق بالىلىرىغا ۋاپاسىزلىق قىلىش بۇياقتا تۇرسۇن، ياخشى ئادەملەرنى، ھەتتا ئۆز خەلقىنىمۇ سېتىۋېتىشتىنمۇ يانمايدۇ.

ئارىنى بىردىنلا جىملىق باستى. ھەر ئىككىسىنىڭ چىرايىدا بىردە غەزەپتىن، بىردە ئېچىنىشتىن پەيدا بولغان ئۇچقۇنلار ياناقتا ئىدى. خېلىدىن كېيىن ماھىنۇر مۇنداق دېدى:

— ئوقۇۋاتقان چېغىمدا دەرسلىك كىتابىمىزدا مۇنداق بىر ھېكايە بولىدىغان: بىر ئادەمنىڭ بالىسى ئازراق پۇلغا سېتىلىپ، ۋىجدانىنى يوقىتىپ، بىر ئىنقىلابچىنىڭ يوشۇرۇنغان جايىنى دۈشمەنلەرگە ئاشكارىلاپ قويىدۇ. دادىسى بۇ ئىشنى ئۇقۇپ قېلىپ، ۋىجدانىنى يوقاتقان ئۆز بالىسىنى ئىككىلەنمەي، ئانىنىڭ زارىغىمۇ قارىماي ئۆز مىلتىقى بىلەن ئېتىۋېتىدۇ.

— خوپ قىپتۇ! — بۇ سۆز بەختىخاننىڭ يۈرىكىدىن فونتاندەك ئېتىلىپ چىقتى. ئۇنىڭ غەزەپلىك ئىچكى ھېسسىياتى تېشىغا تېپىپ چىقىپ، بوغداي ئۆڭ، گۆشلۈك يۈزى، چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرى يېنىپ، چىرايى سۈرلۈك تۈس ئالدى.

— شۇ چاغدا مۇئەللىمنىڭ شۇ ھېكايىنى تەھلىل قىلىپ بەرگىنى ھېلىمۇ يادىمدا، — دېدى ماھىنۇر سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بىر ئادەم ئۆز خەلقىگە ۋاپاسىزلىق، ۋىجدانسىزلىق قىلغانىكەن، گەرچە ئۇ ئۇزاق يىلنىڭ ئالدىدا ئۆتكەن ئىش بولسىمۇ، ئۆز دەۋرىنىڭ ئادەملىرىلا ئەمەس، كېيىنكىلەرمۇ ئۇنىڭغا لەنەت ئوقۇيدۇ. قارغايدۇ، ئەيىبلەيدۇ ۋە دۇنياغا شۇنداق نىجىسنىڭ تۆرىلىپ قالغانلىقىدىن

نەپرەتلىنىپ، ئۇنى ئادەم قاتارىدىن چىقىرىۋېتىدۇ. دۇنيادا كېرىلىپ، خەلقنىڭ غېمىنى قىلماي، ئۆزىنىلا ئويلايدىغان ئادەمدىنمۇ ئەسكى، رەزىل ئادەم بولامدۇ! كېرىلىپ كېتىرلىشىپ كەتكەنلەر بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى سۇسىز قالغان سۇيىمدەك قورۇلۇپ قالىدۇ.

— ئادەملەر ئىككى ئىشتىن بۇزۇلىدىكەن، — دېدى بەختىخان ئېغىر جىملىقتىن كېيىن، — بىرى پۇل تېپىشتىن، يەنە بىرى ئەمەلدار بولۇشتىن، قانداق دېدىم؟ ...

ئۇ دېگەن گېپىنى چۈشەندۈرمەكچى بولۇۋىدى، ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزىنى ئۈزۈۋەتتى:

— پۇل تاپقانلارنىڭمۇ، ئەمەلدار بولغانلارنىڭمۇ ھەممىسى بۇزۇلۇپ كەتمىگەندۇ، بەختىخان ھەدە؟

— شۇنداق، بۇزۇلۇپ كەتكەنلىرىنى دەۋاتىمەن. ساڭا تېگىپ كەتتىمۇ نېمە، مۆڭگەكلەيسەنغۇ؟

— تېگىپ كېتىدىغانغا مەن قانچىلىك پۇل تېپىۋىدىم، بىر بوران چىقسىلا ئۆرۈلۈپ كېتىدىغان ئادەممەن، ئورنۇمدىن دەس تۇرۇۋالغۇدەك مادارىممۇ يوق، پۇل تېپىشتا ئەمدىلەتتىن ئايىغى چىقىۋاتقان بوۋاقمەن دەڭە.

— سېنىڭ گېپىڭمۇ توغرا، — بەختىخان ئۆزى تۇيمىغان ھالدا شىپقاپ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىشكە باشلىدى، — پۇل تېپىپمۇ، ئەمەلدار بولۇپمۇ بۇزۇلمىغانلارنى، بۇزۇلغانلارنىمۇ ئېيتىپ بېرەي: قايسىبىر يىلى بىز باشقا بىر مەھەللىدە ئولتۇرغان. ئۇ يەردە ئاساسىي قاتلامدا ئىشلەيدىغان نۇرمۇھەممەت دېگەن بىرسى بار ئىكەن. بىز بارغان يىلى ئۇ شەھەرلىك ھۆكۈمەتتە كادىر بولدى. ئۇ يەردە ئىككى يىل ئىشلىگەندىن كېيىن ئىشسىز قالغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىدىغان ئىدارىنىڭ باشلىقىمۇ، مۇئاۋىنىمۇ، ئەيتاۋۇر ئەمەلدار بولدى. ئارىلاپ كىچىك ماشىنىلارغىمۇ چۈشىدىغان بولدى. باشلىق بولۇپ نېمە ئىش قىلدى دېمەمسەن، ئىشسىز ياشلارنى ئىشقا

ئورۇنلاشتۇردى. ئورۇنلاشتۇرغاندىمۇ ئاۋۋال قىيىنچىلىقى ئېغىر، ھېچقانداق كىرىمى يوق ئائىلىلەرنىڭ بالىلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى. تېخى مەھەللىمۇمەھەللە كېزىپ يۈرۈپ، ئۆيلەرگە كىرىپ ھەربىر ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، تۆۋەندىن بارغان دوكلاتلارنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى ئۇقۇشۇپ، ئالدى بىلەن ھەقىقەتەن ئېغىر كۈندە قالغانلارغا ئىش بەردى. ئاغزىنى مايلاپ قويسا يان باسىدىغان، مايلاشقا چامى كەلمىگەنلەرنى قاقشىتىدىغان ئىش قىلمىدى. خەلقنىڭ ھالىغا يەتتى. خەلقنىڭ چاكىرى بولۇش دېگەن شۇ. ئەمما، بىز ئۇنى ئۆستۈرىمىز دەپ ئۇ يەردىن ئېلىۋېلىپ يىقىتىپ قويارمۇ، دەپ ئەنسىرەپ يۈردۇق. كىچىككىنە ئەمەل تەگسە، ئاستىغا ماشىنا چۈشسە، خەلقنىڭ غېمىنى قىلىش، ھالىغا يېتىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئاتا ـ ئانىسىنى تونۇماس بولۇۋالىدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس. قاچان باشلىق بولدى، شۇنىڭدىن تارتىپ ئۆز غېمىنىلا قىلىدىغان، ئۆزى مەنپەئەتدار بولسىلا بولدى دەيدىغان، ھوقۇقىنى كىملەرگە يۈرگۈزۈۋاتىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن كارىمۇ بولمايدىغان باشلىقلارمۇ بار ئەمەسمۇ. بەزىدە ھال ئېيتىپ كەلگەن ئادەملەرنى ئىشىم بار، مەجلىسىم بار، ۋاقتىم يوق، دەپ چىقىرىۋېتىدۇ، كۈندۈزى ۋاقتى يوق ئوخشايدۇ، دەپ كەچتە ئۆيىگە بارسا، مېنى دەم ئالدۇرغىلى قويمامسەن دەپ قوغلاپ چىقىرىۋېتىدۇ، ئۇنىڭ كۆز يېشىغا، سولغۇن چىرايىغا قارىسا بولمامدۇ! ئۇنىڭ ئالدىغا ساماندەك سارغىيىپ بارغان ئادەمنىڭ دەردى بار ئەمەسمۇ! دەردىنى ئاڭلىسا، ھالىغا يەتسە، قولىدىن كەلسە ياخشىلىق قىلسا، كەلمىسە چىرايلىق گېپىنى قىلسا نېمە بولىدۇ؟ «بۇغداي نېنىڭ بولمىسا، بۇغداي سۆزۈڭ يوقمۇ» دېگەن گەپلەر نەگە كەتتى؟ ... توۋا دەيمەن، ئۇنداق ئادەملەر ئابرۇيىنى ئۆستۈرىدىغان ئىشقا ئۆچ، ئابرۇيىنى تۆكىدىغان ئىشقا ئامراق بولىدىكەن. ئاغزىدىكى خەلقنىڭ ھالىغا يېتىش، دەرد ـ ئەھۋالىنى ئاڭلاش، كۆيۈنۈش، ھازىر ھەل قىلىدىغانلىرىنى

ھازىر ھەل قىلىش، كېيىن ھەل بولىدىغانلىرىنى كېيىن ھەل قىلىش، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ... دېگەن چىرايلىق گەپلەر قېنى؟ ھەرقانداق ئادەم ئېغىزىدا دېگەن گەپلىرىنى ئالدى بىلەن ئۆزى قىلىش كېرەك. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئىناۋىتى بولىدۇ. گېپى بىلەن ھەرىكىتى ئوخشىمىسا ئۇ قانداق ئادەم بولىدۇ؟ ! ...

بەختىخان ئادەملەردىكى ياخشى پەزىلەتلەر بىلەن ئەسكى ئىللەتلەر توغرىسىدا شۇنچە راۋان سۆزلەۋاتسىمۇ، ئۇ ھەقتە ئۆزى روشەن ئۇقۇمغا ئىگە بولسىمۇ، ئىللەتلەرگە يانغان ئۆچلۈكى تۇپەيلى پىكىرلىرى چېچىلىپ كەتتى. سۆزلىمەكچى بولغان نەرسىلىرى قالايمىقانلىشىپ، كۆز ئالدىدا يۈز بېرىپ، ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلار، ۋەقەلەرگە چۆكۈپ قالدى. ماھىنۇرنىڭ چىرايىدا ھەيرانلىق، بىر پىكىرگە كېلەلمەسلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. چۈنكى، ئۇ بەختىخان سۆزلىگەن، مىسالغا ئالغان نەرسىلەرنى ئۇ دەرىجىگە يېتىپ كەتمىگەندۇ دېگەن گۇمانسىراشتا بولۇۋاتاتتى. بىراق، بەختىخاننىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنمەيمۇ بولمايتتى. ئۇنىڭ دېگەن ئېنىق گەپلىرى تۇرماق، پەرەزلىرىنىڭمۇ كۆپىنچىسى راست بولۇپ چىقاتتى. ماھىنۇرنىڭ مۇنۇ سۆزى ئۇنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىنىڭ داۋامىنى ئېسىگە سالدى:

— مەن ياخشى ئادەم پۇل تاپسا، ئۇنى ياخشى ئىشقا، ئەسكى ئادەم پۇل تاپسا، ئۇنى ئەسكى ئىشلىتىدۇ، دەپ ئويلاۋاتىمەن.

— ياق، — بەختىخان ئالايتەن قىزىپ گەپكە كىرىشتى، — ئادەم ئۆزىگە مەھكەم بولمىسا، پۇل ئۇنى ئاسانلا بۇزۇۋېتىدۇ، دەۋاتىمەن. ئى خېلىل جىرتاقنى قارا، سەنمۇ ئۇنى كۆرگەن، خۇددى بىر پارچە كۆمۈرنىڭ ئۆزى. ئاغزى كالاچتەك، پاناق بۇرۇن، تۆۋەندىكى كالپۇكى ئۆرۈلۈپ تۇرىدۇ، ئوڭ كۆزى جىرتاق. ئادەمنىڭ كۆزى چۈشۈپ قالسا، قورققۇسى كېلىدۇ. ئەمما ياۋاش، خۇدانىڭ مۆمىن بەندىسى ئىدى. قورسىقى تويسىلا شۇنىڭغا شۈكۈر قىلىپ، باشقا نەرسىنىمۇ كۈتمەي ئۆتىدىغان.

ھازىرچۇ؟ پۇللۇق بولۇپ قېلىۋىدى، خېلى - خېلى ئادەملەرنى كۆزگە ئىلمايدىغان، ئەسكى خۇيلۇق، پەيلى يامان، جېدەلخور، باشقىچە بىر ئادەمگە ئايلاندى. ئۇنىڭ پۇلى يەرنى دەسسەيمۇ، دەسسىمەيمۇ دەپ يۈرىدىغان نازۇك، ھالدار چوكانلارنى ئۇنى چۆرگىلەپ كېتەلمەيدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويدى. ئۇنىڭغا تەگكەنلەر ئۇنىڭ ئۆزىگە ئەمەس، پۇلىغا تەگدى. شۇنداقتىمۇ، خېلىل جىرتاقنىڭ پۇلى ئۇلارنىمۇ خورلاپ قويدى. ھەرقانداق ئەسكى ئادەمنىڭمۇ غۇرۇرى بولىدۇ ئەمەسما. خېنىملار خورلۇققا چىدىمىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ يەتتە قېتىم ئۆيلەندى. تېخى قانۇنسىز ئۆيلەنگەنلىرى قۇمدەك. بولمىسا خوتۇن ئېلىپ، خوتۇن قويۇشنى كىم قويۇپتۇ ئۇنىڭغا. بۇرۇنقى ۋاقىتلىرى بولسا، ئايال زاتى ماڭىمۇ تېگىمدىكەن - ھە، دەپ دوپپىسىنى ئاسمانغا ئاتاتتى، ئۆمۈر بويى خوتۇننىڭ قۇلى بولۇپ ئۆتۈپ كېتەتتى دېگىنە. ئۇنى ئېشەكتەك ھاڭرىتىۋاتقانمۇ، ئۆكۈزدەك ھۆركىرىتىۋاتقانمۇ، خوتۇنپەز قىلىۋەتكەنمۇ پۇل. ئۇ پۇل تاپتى، باي بولدى، تاپقان پۇللىرىنى نەگە ئىشلىتىۋاتىدۇ، نېمە قىلىۋاتىدۇ؟ ئەلنىڭ قارغىشىغا قېلىۋاتىدۇ. ئەلنىڭ قارغىشىغا قالغان ئادەم ئاخىر بىر كۈنى قۇرۇيدۇ. مۇنداق ئىشلارنى كۆپ كۆرگەنمەن. ھازىر ئۇنى كىشىلەرگە قەرز بولۇپ، ئۇنىڭ دوپپىسىنى بۇنىڭغا، بۇنىڭ دوپپىسىنى ئۇنىڭغا كىيگۈزۈپ يۈرىدۇ، دەپ ئاڭلايمەن. ئەمما، ئەلنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن ئادەم كۆكلەيدۇ. ئەسكى ئادەمدىن پۇل تېپىپ، باي بولۇپ تۈزىلىپ كەتكەنلىرىمۇ بار. ئەزىزجان بۇرۇن لۈكچەك، ھاراقكەش بالا ئىكەن. ئوقەتكە كىرىشىپ پۇل تېپىپ باي بوپتۇ. ئۇ بايلىقىنى ھازىر نېمىگە ئىشلىتىۋاتىدۇ؟ ئۆزى بەش ۋاق ناماز، كەيپ - ساپا، ئەيش - ئىشرەتتىن قول ئۈزۈپتۇ. قارا، ئۆزى ئوقۇغان باشلانغۇچ مەكتەپكە سەككىز سىنىپلىق، ئىككى ئىشخانىلىق بىر بىنا سالدۇرۇپ بېرىپتۇ، يېگىرمە مىڭ كوي سەرپ قىلىپ مەھەللىسىدە سېمونت كۆۋرۈك ياسىتىپتۇ، مەسچىت رېمونتىغا ئوتتۇز مىڭ كوي بېرىپتۇ.

بۇلتۇر سايبۇلاق يېزىلىق ھۆكۈمەت قۇربان ھېيتنى ياخشىراق ئۆتكۈزۈۋېلىشى ئۈچۈن يېزا تەۋەسىدىكى نامرات ئائىلىلەردىن قىرىقنى ئايرىپ چىقىپتۇ. بىراق، بېرىدىغان پۇلى ئاران مىڭ كوي ئىكەن. بۇنى قانداق تەقسىم قىلارمىز، دەپ بېشى قېتىپ تۇرغاندا، بۇنىڭدىن ئەزىزجان خەۋەر تېپىپ، ھەربىر ئائىلىگە ئۈچ يۈز كويدىن پۇل تارقىتىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ مۇنداق ئىشلىرى كۆپ ئىكەن. شۇڭا، ھازىر ئۇ كۈندىن ـ كۈنگە كۆكلەۋېتىپتۇ. مېنىڭ پەمىمچە مۇنداق بايلار ئاز، پۇل بۇزۇۋەتكەنلىرى كۆپ.

ماھىنۇرغا ئەزىزجان ئاتلىق باي سودىگەرنىڭ ئىشلىرى خېلىلا تەسىر قىلدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ نامرات دېھقان ئائىلىلەرگە يىلدا بىر كېلىدىغان قۇربان ھېيتنى موھتاجلىق زەنجىرىدە بوغۇلماي، بويىنىنى قىسماي ئۆتكۈزۈۋېلىشى ئۈچۈن مەردلىك قىلغانلىقى ئۇنى چوڭقۇر ئويغا سېلىپ قويدى ـ دە، كۆز ئالدىغا بىرنەچچە يىل ياشىغان يېزىسى ۋە ئۇ يەردىكى ئۆمرى قارا يەرگە تىنماي تەر تۆكۈپ نامراتلىقتىن قۇتۇلالماي، دۇمبىسىگە ئاپتاپ چۈشمەي ئۆتۈۋاتقان دېھقانلار، بويىغا يېتىپمۇ يالاڭ ئاياغ يۈرگەن قىزلار، يالىڭاچ يۈرگەن ئۇششاق باللار كەلدى، ئاپتاپتا كۆيگەن يۈزلەر، سەمىمىي چىرايلار، پۈتۈن تۇرقىدىن غۇربەتچىلىك يېغىپ تۇرغان روھىي ھالەتلەر كەلدى. ھېيتلىق كىيىم ـ كېچەكلەر بۇياقتا تۇرسۇن، بىر كىلو سۇ مايغا قۇربى يەتمەي سامانىدەك سارغايغان ئانىلارچۇ ... ماھىنۇر قايسى بىر ھېيتتا بىرسىگە ئېرىدىن بىسوراق ئىككى بوتۇلكا سۈمايىنى بېرىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن ئېرىدىن ئۆلگۈدەك تاياق يېگەن ئەمەسمىدى ...

بەختىخان ماھىنۇرنىڭ مۈگىلىنىپ ئولتۇرۇپ كېتىشلىرىدىن ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ئىشلارنى ئويلاۋاتقانلىقىنى قىياس قىلدىمۇ:

— دېمىڭ ئىچىڭگە چۈشۈپ كەتتىمۇ، ماياقتا قارا، سادىق قانداقراق؟ — دېدى گېپىنى يۆتكەپ.

— ياخشى.

— ياخشىلىقى قانچىلىك؟

— مەن بولمىسامۇ ئۆزى سودا قىلالايدۇ، بازار ئەھۋالىنى ئىگىلەپ كېلەلەيدۇ، تېخى ئۆزى دېتلاپ مالمۇ ئالالايدۇ. لېكىن، مالنى ئۆزۈم ئېلىۋاتىمەن. چۈنكى، ئالدىنىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن، ئۇ ياخشى بالا چىققتى.

— شۇڭلاشقا، ئۇنىڭغا دۇكاننى تاشلاپ بېرىپ، خاتىرجەم ئولتۇرۇۋاتىمەن، دېگىنە، بۇمۇ سېنىڭ تەلىيىڭ.

— ئۇنىڭغا پۇتۇنلەي ئىشىنىشكە بولىدۇ، ناھايىتى كۆيۈمچان. چۈشلۈكى لەڭمەن يەيلى دېسەم، ئىككىمىز ئون دانە سامسا يېسەك تويىمىز، ئۇنىڭغا ئىككى كوي كېتىدۇ، لەڭمەن يېسەك بەش كوي كېتىدۇ، دەپ تۇرىدۇ تېخى.

— ۋاي قانداق قىلارمەن پوستەكنىڭ ئويلاپ كەتكەن ئويلىرىنى، — دېدى بەختىخان كۈلۈپ.

— دۇكان تارلىق قىلىۋاتىدۇ، چوڭراق دۇكان تاپمىساق بولمىدى، بەختىخان ھەدە.

— پۇلۇڭمۇ چوڭايدى - دە.

— يامان ئەمەس.

— قەيەردىن تاپاي دەۋاتىسەن؟

— بازارنىڭ ئىچىدىن تاپسام دەيمەن. دۇكاننىڭ تارلىقىدىن مالنىمۇ كۆپرەك ئەكېلەلمەيمەن، دۇكان كەڭرەك بولسا، خىلمۇخىل ماللارنى ئەكەلسەم، دۇكاننىڭ بىر تەرىپىدە مەن، بىر تەرىپىدە سادىق ئولتۇرسا، ماللىرىمىز كۆپرەك ھەم خىلمۇخىل بولسا سودىمۇ كۆپرەك بولىدىكەن. سادىقنىڭمۇ ئائىلىقىنى كېسىپ قويساق، ئۇ ھازىر رەسمىي بىر ئادەمنىڭ ئىشىنى قىلىۋاتىدۇ. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى قورسىقى، كىيىم - كېچەكى ئۈچۈنلا ئىشلىدى، ئەمدى ئايلىق ئالىدىغان ۋاقتى كەلدى. ئۆزىغۇ خىيالىدىمۇ يوق يۈرىدۇ.

— پۈرتىپ باقتىڭمۇ؟

— باقتىم، ساۋۇراخۇن سېنىڭچىلىك بالىغا ئايلىق بېرىدىغان

بوپتۇ، دېسەم، تۇيغۇن بالا مەقسىتىمنى دەرھال چۈشىنىپ:
ئۇلارغا بىز ئوخشاشمايمىز، سىز دېگەن ئاچام، مەن ئىنىڭىز
تۇرسام، دەيدۇ. گەپلىرىدىن تەسىرلىنىپ تاس قالدىم
يىغلىۋەتكىلى.

— بۇنى ياخشى ئويلاپسەن، شۇنداق قىلغىنىڭ ياخشى، ئۆزى
ئۇنداق دېگەن بىلەن خەق ئۇنداق دېمەيدۇ، گەپ ئۆگىتىدۇ،
ئاينىتىپ ئەكېتىشىمۇ مۇمكىن.

— خەقلەر گەپ ئۆگەتمىگەن تەقدىردىمۇ، ھەققىنى بەرمىسەم
بولمايدۇ، ئۇمۇ چوڭ بولۇۋاتىدۇ، ئون تۆت ياشتىن ئاشتى.

— توغرا دەيسەن، شۇنداق قىل، ھېلىقى سائادەت دېگەن
يۇرتلۇقۇڭ كەلمەس بولۇپ قالدىغۇ؟

— قايسى كۈنى ئۇنىۋېرسىتېتقا ئىزدەپ باردىم.

— ھە، نېمىشقا كەلمەپتۇ.

— دەرسلىرى ئېغىر ئىكەن، ئوقۇغۇچىلار دەرستىن
چۈشۈشىگە بېرىپ قاپتىمەن، پاھ‌ۇي، ئەقلىم ھەيران بولۇپ
قالدى، قىزلار نېمىدېگەن ياسىنىدىغان بولۇپ كەتكەن، —
ماھىنۇر قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، بېرىلىپ سۆزلەپ كەتتى، —
خۇددى گۈللۈك كېپىنەكلەر ئۇچۇپ يۈرگەندەك، ھەممىسىلا
كۆزۈمگە شۇنچىلىك گۈزەل، بىر پارچىدىن ئوت بولۇپ
كۆرۈندى، پاھ، پاھ ...

— ھازىر قىزلارنى ئاۋۇ چىرايلىق ئىكەن، ماۋۇ سەت ئىكەن
ياكى بولمىسا، ماۋۇ ئاق ئىكەن، ئاۋۇ قارا ئىكەن دېگىلى
بولمايدىغان بولدى. ھەممىسىنىڭ قېشى قارا، يۈزى ئاق،
كىرپىكى ئۇزۇن، لېۋى قىزىل بولۇپ كەتتى. كوچىدا يۈرگەن
قىزلارنى قايسى بايلارنىڭ قىزلىرىدۇ، قايسىبىر بەگزادىلەرنىڭ
خېنىملىرىدۇ، دەپ قالىمەن. ئەمما، شۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ھەر
يەر ـ ھەر يەرلەردىن كەلگەن ئوقۇغۇچى قىزلار ئىكەن. ماڭا
ئۇلار ئوقۇغىلى، بىلىم ئالغىلى ئەمەس، ياسانغىلى، ئوينىغىلى
كەلگەندەكلا بىلىنىدۇ، — دېدى بەختىخان ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ.

ئۇنىڭ چىرايىدىن ئېچىنىش بىلەن غەزەپ ئارىلاشقان بىر خىل نارازىلىق ئەكس ئەتمەكتە ئىدى.

— ھەممىسىلا ئۇنداق ئەمەستۇ، بەختىخان ھەدە، نى - نى ئېسىل قىزلارمۇ باردۇ. سائادەت ئاددىيلا كىيىنىۋاپتۇ، گىرىمىمۇ قىلماپتۇ. دەرسلەر ئېغىر، ئوقۇمىساق بولمايدۇ، تەكرار قىلىش، مەشىق قىلىشلارغا ۋاقىت چىقىرالماي كېتىمىز، دەيدۇ.

— شۇنداق، ئالىمنىڭمۇ سېقى، سېسىقى بولىدۇ ئەمەسمۇ، ھازىر سېسىقى جىقلاپ كەتتى دەۋاتقىنىم بۇ، مەن ئۇرۇمچىگە يېڭى كەلگەن چاغلاردا مۇشۇ ئۇنىۋېرسىتېتنى شىنجاڭ دارىلفۇنۇنى دەيدىكەن. ئوقۇغۇچى قىزلارنىڭ ھەممىسى كۆك چاپان، كۆك يوپكا، ئاق كۆڭلەك كىيىدىكەن، بىر خىل يۇرىدىكەن. يۇزلىرىنى ئالىبۇلىماچ بوياش نەدە دەيسەن. ھازىرچۇ؟ ھەممىسى كۆزۈمگە ئالۋاستىدەك كۆرۈنىدۇ. نېمىلەرنى كىيىشىۋالغان ...

— بىز ئوقۇۋاتقان چاغدىمۇ مەكتەپ فورمىسى كىيىسىلەر، دەيتتى، ھەممىمىز ئاددىي رەختتىن ئوخشاش كىيىنىپ يۇرەتتۇق، مەكتەپكە مەكتەپ فورمىسىنى كىيمەي كەلسەك، سىنىپقا كىرگۈزمەيتتى، — دېدى ماھىنۇر مەكتەپتە ئوقۇپ يۇرگەن چاغلىرىنى ئەسكە ئېلىپ، — كېيىن نېمە بالا بولدى، ئۇ ئىشمۇ قالدى.

— راست، شۇنداق چاغلار بولغان. ئوقۇۋاتقان قىزلار بىلەن ئوقۇمىغان قىزلارنى بىر - بىرىدىن پەرقلەندۇرۇش ئۇچۇن شۇنداق قىلىدۇ دەپ ئويلايتتىم، ئەمدى ئويلىسام ئۇنداق ئەمەس ئىكەن، ئوقۇغۇچىلارنى كىيىمپەرەس، ياسانچۇق بولمىسۇن، ئاددىي - ساددا، ئەخلاقلىق بولسۇن دېگىنىكەن ئۇ. قىزلارنىڭ يۇرىكىگە قولۇڭنى سېلىپ تۇرۇپ دەپ باقە، ئاددىي كىيىم كىيسە، ئۆيدە تىنچ ئولتۇرغۇسى، ئېسىل كىيىم كىيسە، تالاغا چىققۇسى كېلىدۇ ئەمەسمۇ، ئېسىل كىيىم كىيگەن ئادەم سايىسىگە قاراپ قالىدۇ، دەيمەن.

بەختىخان شۇ سۆزلەرنى ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ئېيتتى. ئۇنىڭ گۆشلۈك يۈزىدە، چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرىدە ئىشەنچ، ئۆز سۆزىگە باشقىلارنى ئىشەندۈرۈش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ھېچقاچان بىرەر سۆزنىمۇ بوش، مۇنداقلا دەپ قويمايتتى، ئۆز سۆزىگە ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزى ئېتىبار قىلاتتى، سۆزىدە ياكى ھەرىكەتلىرىدە بولسۇن ئەستايىدىللىق بىلىنىپ تۇراتتى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇنىڭ سۆزلىرى جەلپكار، قىزىقارلىق ئىدى. ماھىنۇر ئۇنىڭ گەپلىرىنى شۇنچىلىك بېرىلىپ ئاڭلايتتىكى، ھەرقاچان ئۇنىڭدىن يېڭىلىق، ئۈمىدۋارلىق ھېس قىلاتتى، غەيرەت ـ شىجائەتنىڭ ئۆرلەپ تۇرغانلىقىنى بايقايتتى. «بەزىلەرنىڭ سىلىق ئەمما ياسالما گەپلىرىدىن، — دەپ ئويلايتتى ماھىنۇر سەمىمىيلىك بىلەن، — بەختىخان ھەدەمنىڭ قوپال ئەمما ھەققانىي گەپلىرى مىڭ مەرتەم ئەلا ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ گەپلىرى دائىم راست چىقىدۇ ...»

— راست دەيسىز، راست شۇنداق.

بەختىخان قايناپ قالدى:

— ياخشى ئىشلار يوقاپ، ئەسكى ئىشلار كۆپەيگىلى تۇردى ھازىر، ئوقۇغۇچى تۇرۇپ ئېسىل كىيىم ـ كېچەك، زىبۇزىننەتكە بېرىلىپ، شۇنچىلىك ياسىنىپ كەتسە، ئويلاپ باقە، بۇ بۇزۇلۇش بولماي نېمە! ئاشۇ كىيىم ـ كېچەكلەر ئۇلارنىڭ ئۇچىسىغا قانداق يوللار بىلەن چىققاندۇ؟ ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئاتا ـ ئانىسىنى زار ـ زار قاقشاتقانلىرىنى، مايماق دەسسەپ يۈرگەنلىرىنى يوق دەمسەن؟ بىر ئوقۇغۇچى پۈتۈن كۈچىنى، زېھنىنى، ئەقلىنى نېمىگە سەرپ قىلىش كېرەك؟

— توۋا دەيمەن، ئەسكىلىكلەر، ئىللەتلەر ئەجەب ئاسان تارقىلىدىكەن.

— ئەسكى ئىشنىڭ بازىرى بار ئەمەسمۇ.

20

قىش چۈشۈش بىلەن ماھىنۇرنىڭ ئۆزىنى تۈزەپ يۈرۈشى باشلانغان. ئادەملەرنىڭ ئۆزىنى تۈزەپ يۈرگۈسى كېلىدۇ. ئاياللارنىڭ ئۆزىنى تۈزەپ يۈرۈشى ئۇلاردىكى بىر تەبىئىي خۇسۇسىيەت. بۇ تۇيغۇ ئۇنىڭدا نېمىشقىدۇر ئەمدى ئويغىنىپتۇ. ئەنە، ئۇنىڭ بېشىدا تۆشۈك ـ تۆشۈك ئاق يۇڭ ياغلىق، ئۇچىسىدا چەتنىڭ ئۆزىمۇ، ياقىسىمۇ كۆل رەڭ يارىشىملىق پەلتوسى، ئىچىدە سىلىق توقۇلغان جىگەر رەڭ پۈتۈن يۇڭ كۆڭلەك، پۇتىدا قونچى توپىلىدىن ئېگىزرەك، بەتىنكىدىن پەسرەك، پاشنىسى ئۈچ سانتىمېتىر كەلگۈدەك ئىسكەتلىك تىكىلگەن بەتىنكە. بۇ قىشلىق كىيىملەر ماھىنۇرنىڭ زىلۋا بويىغا قالتىس ياراشقان بولۇپ، ئۇنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرۈۋەتكەن. بەختىخاننىڭ ئۇنى سۈرەت ـ سۈرەت، بازارلاردا ساتىمىز، دەپ ئېسىپ قويغان رەسىملەردىكى قىزلار قولۇڭغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ، دېگىنى راست. ئاق يۈزى، سوغۇقتىن قىزارغان مەڭزىلىرى، قېنىق ھال رەڭ لەۋلىرى ۋە قايرىلىپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرىدىمۇ، قارلىغاچ قانىتىدەك قاپقارا قاشلىرىدىمۇ، چىرايلىق كۆزلىرىدىمۇ جىلۋىدار نۇر نازغىپ ئويناپ تۇرىدۇ ھەم پۈتۈن تۇرقىدىن گۈزەللىك يېغىپ تۇرىدۇ. ئەگەر، مۇشۇ چىرايىغا گىرىم قىلىنسا ... ياق، ياق، گىرىم قىلىش — ئۆز چىرايىغا قانائەت قىلماسلىق، سۈنئىي گۈزەللىك يارىتىش دېگەن سۆز. ماھىنۇر قانائەت قىلىدىكەن، گىرىم قىلماپتۇ.

قىش كىرگەندىن بېرى ھېلىقى ئون دانە پوپايكا ئالغان ئېگىز بويلۇق كىشى ئۈرۈمچىدە پات ـ پات پەيدا بولىدىغان بولۇپ قالدى. ھازىر ئۇ ماھىنۇر بىلەن سالاملىشىدۇ، ئۇنىڭ دۈكىنى ئالدىدا ئۇنى ـ بۇنى دەپ پاراڭلىشىدۇ. «جىنىنىڭ قەستى

شاپتۇلدا» دېگەندەك سودا توغرۇلۇق پاراڭ قىلىشىمىز، ئەمما ئۇ ماھىنۇرنى قولغا كەلتۈرۈشىنىڭ قەستىدە. ئۇ گەپنى ئىنسانلاردىكى ياخشى كۆرۈپ قىلىش، سۆيگۈ تۇيغۇلىرى توغرۇلۇق تېمىلاردىن باشلىغاندا، ماھىنۇر گەپنى ئۇستىلىق بىلەن باشقا ياققا بۇرۇۋېتىدۇ ياكى دۇكاندىن بىرەر نەرسىنى باھانە قىلىپ چىقىپ كېتىدۇ. ئۇ ئۇنىڭ نىيىتىنى ئاللىقاچان بىلىپ بولغان. لېكىن، قوپاللىق قىلمايدۇ، چىشىغا تېگىپ قويماي، دەپ ئويلايدۇ. كۆپ ھاللاردا سوئاللىرىغا جاۋاب بەرمەيدۇ. كۈلۈپ قويىدۇ ياكى يەرگە قارىۋالىدۇ. ئۇ بۈگۈن يەنە پەيدا بولۇپ دۇكانىنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋالغانىدى. يىراق مال كۆرگۈچىلەر كۆپەيگەندە: «پۇتلاشماي نېرىراق تۇرۇڭا، خېرىدارلار مال كۆرۈۋاتىدۇ.» دېدى. ئۇنىڭ قوپالراق گېپى مۇشۇ بولدى. «پۇتلاشماي» دېمىسىمۇ ئۇ گەپنى قوپالمۇ دېگىلى بولماس ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كېتىپ قالدى. «خۇدايا شۈكۈر، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر يېنىك تىنىپ، — ئەجەب كۆزۈمگە كىرىۋالغان، خويما قۇتۇلدىما، ئىلاھىم ئەمدى كۆرۈنمەس، ھېلىمۇ ياخشى بىزەڭلىك قىلىپ تۇرۇۋالمىدى.»

ماھىنۇر كەچقۇرۇنلۇقى ياتىقىغا قايتتى. كۆز باغلىناي دەپ قالغان چاغ بولسىمۇ، كوچىدا ئادەملەر نۇرغۇن ئىدى. ئۇ بازار ئىچىدىن چىقىپ ئىككى - ئۈچ يۈز مېتىردەك ماڭغاندۇ، ئالدىدىن ھېلىقى ئادەم چىقىپ قالدى ۋە كۈلۈمسىرەپ كېلىپ بىللە ماڭدى.

— گەپ - سۆزلىرىڭىزگە قارىغاندا، غۇلجىلىق ئوخشايسىز، ئەمما سىزنى غۇلجىدا زادىلا كۆرمەپتىكەنمەن.

— غۇلجىدا سىز كۆرمىگەن ئادەملەر چىقتۇ، — ماھىنۇر سەل مەسخىرە ئارىلاش جاۋاب بەردى. لېكىن، ئۆزىدە نېمىشقىدۇر ئەندىشە پەيدا بولغانلىقىنى سەزدى.

— جىقلىقىغۇ جىق، بىز غۇلجىلىق ئىكەنمىز، ياخشىراق تونۇشۇپ قويايلى دېمەكچىمەن. ئىسمىم ئارۇپجان.

«بۇ ئادەم مېنى نېمە كۆرۈۋاتىدىغاندۇ، ئويناپدىغان نەرسە، سۆركىلىپ يۈرۈپ قولغا كەلتۈرىمەن، دەپ ئويلاۋاتامدىغاندۇ؟ تونۇشۇپ ئۆتەيلى، دەپ ئويلىغان بولسا، بايىقى گېپىم بىلەن ئەمدى كۆرۈنمىسە بولاتتىغۇ، يەنە ئالدىمدا پەيدا بولۇۋاتىدۇ، تەكلىپسىزلا بىللە مېڭىۋاتىدۇ. يامان نىيەتلىك ئادەم بولمىغان تەقدىردە مەن بىلەن تونۇشۇشقا نېمە ئېھتىياجى چۈشكەندۇ؟ ... ئەلۋەتتە، خوتۇن ـ بالىلىرى باردۇ، ئۆزى نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ، نېمىشقا كەينىمگە كىرىۋالىدىغاندۇ؟ بىرسى ئۆزىنى ئىسمائىلجان دېسە، بىرسى ئارۇپجان دەيدۇ. ئەجەب تويدۇمغۇ بۇ «جان»لاردىن. ئۇ ئەنە شۇنداق ھەر خىل ئوي ـ خىياللاردا، ئەندىشە ـ ۋەھىمىدە كېتىپ باراتتى.

— سىزگە ئوخشاش تىجارەتچىمەن، — دېدى ئارۇپجان بۇرۇلۇپ ماھىنۇرغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ.

— تىجارەتنى نەدە قىلىسىز؟

— غۇلجىدا، تاشلەپكىدە دۇكىنىم بار، دۇكاندا ئىنىم ئولتۇرىدۇ. مەن مال يەتكۈزۈپ بېرىمەن.

— ئۈرۈمچىگە مالغا كېلىدىكەنسىز ـ دە؟

— شۇنداق، كۆپ چاغلاردا ماللارنى ئۈرۈمچىدىن ئېلىپ كېتىمەن، بەزىدە گۇاڭجۇدىن ئالىمەن.

ماھىنۇر ئۇنىڭغا ياتىقىنى كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن، باشقا ياققا بۇرۇلۇپ ماڭماقچى بولدى، بىراق قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىپ بارغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن قورقتى. چۈنكى، ئۇ توختىماي بىللە كېلىۋاتاتتى. ماھىنۇر ئاخىر ياتاقنىڭ ئالدىغا كەلگەندە توختاپ:

— خوش، سالامەت بولۇڭ، — دېدى ـ دە، بۇرۇلدى.

— توختاڭا، ئۈرۈمچىگە كەلگىنىڭىزگە نەچچە يىل بولدى؟

— تۆت ـ بەش يىل.

— ئۈرۈمچىگە كەلگەن ئادەم ئادەمگەرچىلىكنىمۇ ئۇنتۇپ قالىدىكەن ـ دە، ياتاققا كىرىڭ دەپمۇ قويمايسىزا؟

— مېنىڭ بۇ يەردە ئۆيۈم بولمىسا.
— مۇشۇ ياتاق سىزنىڭ ئۆيىڭىز - دە.
— ياتاقتا كىرىپ دېسەم، ئۆزىڭىزنى سوراپ خوش، دەپ كېتىپ قالسىڭىزغۇ ياخشى، بوپتۇ، دەپ كىرسىڭىز بولمايدۇ - دە.
— نېمىشقا؟
— خوجايىن ئايالنىڭ ئاچچىقى يامان، ئەرلەرنى باشلاپ كەلگەن ئاياللارنى ياتاقتىن دەرھال قوغلايدۇ.
— قانداق خوجايىن ئۇ، خەقلەرنىڭ شەخسىي ئىشىغا ئارىلىشىۋالىدىغان؟
— مەن ئۇ ئايالنىڭ ئاشۇ مىجەزىنى ياقتۇرىمەن.
— ياتاق دېگەن ئۇرۇمچىدە سامانىدەك، تېپىلماسىنىڭ خورمىسىدەك ئەجەب بۇ ئەسكى ياتاقتا يېپىشىۋاپسىزا ؟
— ياتاقتا ياتقانلار بىلەن كارى بولمايدىغان خوجايىنلارنى مەن ئۆچ كۆرىمەن، خوش ئەمىسە، — ماھىنۇر شۇنداق دېدى - دە، يەنە گەپ باشلىنىپ قېلىشتىن قېچىپ، قورۇغا ئىتتىك كىرىپ كەتتى. ئەمما، تۆمۈر دەرۋازىنى بوشقىنا يېپىپ قويدى.
ئارۇپجان ماھىنۇرنىڭ خۇددى كۆچكەن يۇلتۇزدەك كۆز ئالدىدىن بىردىنلا يىتكەنلىكىگە كۆڭلى بىرقىسما بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تۆمۈر دەرۋازىنى قاتتىق ياپمىغانلىقىغا خۇش بولۇپ، كەينىگە ئاستا بۇرۇلۇپ ماڭدى ۋە پۈتۈن ئەزايى - بەدىنىنىڭ بوشىشىپ كەتكەنلىكىنى سەزدى. «قانداق قىلسام بولار، گەپ - سۆزلىرىدىن قارىغاندا، ھېچ يېقىن كېلەر ئەمەس، لېكىن مۇئامىلىسى ياخشى، — ئارۇپجان بېشىنى ساڭگىلىتىپ، قالايمىقان خىياللارغا پېتىپ كېتىپ باراتتى. ئۇ ھازىر غۇلجىدىمۇ ئۇزاق تۇرالماس بولۇپ قالغانىدى. ھە دېسىلا: «مال ئالىمەن، پالانچىدا پۇلۇم قالغان، پۇستانچىغا زاكالەت بېرىپ قويغان» دەپ ئۇرۇمچىگە كېلىشكە ئالدىرايتتى - دە، ئۇرۇمچىدە ھەپتە - ئون كۈندە پەيدا بولۇپ تۇراتتى. ماھىنۇرنىڭ گۈزەل

جامالى، خۇشخۇي مۇئامىلىسى، يېقىملىق تەبەسسۇمى ئۇنى پۈتۈنلەي جەلپ قىلىۋالغانىدى. ماھىنۇر ئۇنىڭ ئوت - چوغقا شۇنچىلىك چۇشۇپ كەتكىنىنى نەدىنمۇ بىلسۇن، پەقەت ماڭا ئادەتتىكىچە سۆركىلىپ يۈرىدۇ، دەپلا بىلەتتى. شۇ كۈنلەردە ئارۇپجانغا ماھىنۇرنىڭ بىرەر - يېرىم ئېغىز گېپىنى ئاڭلاش، ھۆسنىگە بېقىشمۇ چەكسىز لەززەت، ھۇزۇر بېغىشلايتتى، — ئۇ باشقا ئاياللارغا ھەرگىز ئوخشىمايدىكەن، ھەرقانچە پۇل خەجلەپمۇ ئىنىدەككە كەلتۈرگىلى بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. دۇكىنىنى ئالماشتۇرۇپ چوڭ دۇكانغا چىقىپتۇ، دۇكاندىكى ماللىرىغا قارىغاندا، مېنىڭ بايلىقىمدىن قېلىشمايدىغاندەك قىلىدۇ. ئۇنى ئويناش ئۈچۈن ئەمەس، ئېلىش ئۈچۈن قولغا كەلتۈرۈۋېلىشىم كېرەك. ھېچقانچە پۇلمۇ كەتمەيدۇ، راسخوتىنى ئۆزى قىلالايدۇ، دۇكىنىنى ئېچىپ سودىسىنى قىلىۋېرىدۇ ... بولدىلا، بۇ تەرەپلىرىنى ئويلاپ نېمە قىلىمەن، ئۇنى ئالساملا، ئېرىشسەملا، ئۇنىڭغا ئەر بولساملا كۇتكىنىمگە يەتكىنىم شۇ ئەمەسمۇ ... ئاشۇ گۈزەلنى قولغا كەلتۈرەلەرمەنمۇ، يائاللا - خۇدايىم تىلەكلىرىمگە يەتكۈزەرسەنمۇ؟ ... — ئۇنىڭ بەدەنلىرى ئوت ئالدى، كۆزلىرى ياندى ... پۈتۈن ۋۇجۇدى غايىبانە لەززەتتىن ئېرىپ كەتكەندەك بولدى، — گەپىنىڭ قۇدرىتى قالتىس بولىدۇ، تەسىرلىك، قاملاشقان گەپ تاشنىمۇ ئېرىتىۋېتىدۇ. قېنى، ئەمدى بىر ئۇچرىشايچۇ ...»

※ ※ ※

يانۋارنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى.

ماھىنۇر دۇكاندىن بۇرۇنراق قايتتى. كەچ كىرگەنسېرى سوغۇق ئەدەپ كېتىۋاتاتتى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇ قاراڭغۇ چۈشۈشتىن بۇرۇن ياتاققا يېتىۋېلىشنى ئويلىغانىدى. دۆڭكۆۋرۈك ھەر يەردىن كەلگەن ھەر خىل ئادەملەر

تويلىشىۋالىدىغان يەر بولغاچقا، بۇ يەردىن ئۇ ھەرقاچان، بولۇپمۇ كەچلىرى ئىپھتىيات قىلاتتى. كىشىلەرنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى.

— ئەنە، ئەنە، كېلىۋاتىدۇ ...

— قارىماي تۇر.

— ئۆزۈڭ قاراۋاتسەنغۇ؟

— قارىما دەيمەن، كوچىغا بۇرۇلسۇن.

كوچىنىڭ بويىدا تۇرغان ئىككىيلەن بىر ـ بىرىگە شۇنداق دېيىشىپ، ماھىنۇرنىڭ تار كوچىغا — ياتىقىغا بۇرۇلۇشىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ماھىنۇرغا بۇرناكۇن چۈشكەن. «نېمىدېگەن چىرايلىقتۇ، ئادەم بالىسى مۇنداقمۇ چىرايلىق بولىدىكەن ـ ھە، ئېرى بارمىدۇ، ئويىنايدىغان نەرسىمىدۇ ...» دېيىشىپ تۈكۈرۈكىنى قۇرۇق يۇتۇپ قېلىشقان. تۈنۈگۈن كەچتە ئۇ يەنە مەشەدە پەيدا بولغاندا، ئۇنىڭ كەينىگە خۇپىيانە كىرىپ، ياتاققا كىرىپ كەتكىنىنى كۆرۈشۈپ، ياتاقتا يېتىۋاتقان نەرسە بولغاندىكىن، بۇ يەرلىك ئەمەس، ئۇرۇمچىگە ئويىنىغىلى كەلگەن نەرسە، چوقۇم ئويىنايدۇ، دەپ جەزملەشتۈرگەن ۋە شۇنىڭ بىلەن بۈگۈن پەيدا بولۇشىنى تاقەتسىزلىنىپ كۈتۈپ تۇرغانىدى. شۇنداق چاغدا ماھىنۇر كۆرۈنۈپ قالدى. ئۇلار ماھىنۇر تار كوچىغا بۇرۇلۇشىغىلا كەينىگە چۈشمەكچى ھەم ئۇنى ئويناتقىلى ئېلىپ كەتمەكچى بولۇپ تۇرۇشتى.

ماھىنۇر ياتىقىغا يېقىنلاپ قالغانلىقىدىن كۆڭلى تىنىپ، يېنىك قەدەم بىلەن ئۇلار تۇرغان يەرگە كەلدى ـ دە، ئۇلارنىڭ ئالدىدىن قاراپمۇ قويماي ئۆتۈپ كەتتى ۋە تار كوچىغا بۇرۇلدى. ئىككىسى ئۇنىڭ كەينىگە چۈشتى. ماھىنۇر ئارقىغا بىر قاراپلا ئىككىسىنىڭ كەينىگە چۈشكەنلىكىنى قىياس قىلدى ھەم ئۇلار ھېلىلا يېتىپ كېلىپ ئالدىنى توسىدىغاندەك بىلىندى. چۈنكى، ئىككىسى قەدەملىرىنى چوڭ ـ چوڭ ئېلىپ، ئىتتىكلەپ كەلمەكتە ئىدى. ماھىنۇرنىڭ بەدەنلىرى قورقۇنچ ۋە ۋەھىمىلىك

ھېسلار ئىسكەنجىسىگە چۈشۈپ، يۈرىكى ئەنسىزلىك بىلەن ئۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئارقىغا يەنە بىر قايرىلىپ قارىدى ـ دە، يۈگۈردى. ئۇلارمۇ يۈگۈردى. ماھىنۇر ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ يۈگۈرگىنىچە ياتاق ئالدىغا يېتىپ كەلدى. ھېلىمۇ ياخشى تۆمۈر دەرۋازىنىڭ قاناتلىرى ئۇلۇغ ئوچۇق ئىكەن، ئۇ ئۆزىنى قورۇ ئىچىگە ئاتتى ـ دە: «بەختىخان ھەدە !» دەپ ۋارقىرىدى. بەختىخان ئۆيدىن ئىتتىك چىقىشىغا، نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغان ماھىنۇر ئۆزىنى ياتىقىغا ئالدى. بەختىخان ئۇنى بىرسى قوغلىغان ئوخشايدۇ، دەپ تالاغا ماڭدى.

ھېلىقى ئىككىسى قورۇغا بەخۇدۇك كىرىپ كەلدى.

— ھە، سىلەرگە ياتاق لازىمما؟ — دېدى خوجايىن ئايال ئۇلارغا قاپىقىنى تۈرۈپ قاراپ.

— بىزگە قىز لازىم.

— نېمە ! — ئۇنىڭ يوغان كۆزلىرى يېنىپ كەتتى، — نېمە دېدىڭ، بۇ يەرنى جالاپخانا دېۋىدىڭما !

— ياق، ھېلى بىر قىز يۈگۈرۈپ كىرىپ كېتىۋىدى ...

— خوش؟

— شۇ قىزنى ئىزدەپ ... تونۇشىمىز ئىدى.

— تونۇشۇڭ بولسا، نېمىشقا قاچىدۇ؟

ئىككىسى بىر ـ بىرىگە قاراشتى.

— مەيلى بولسا تۇرۇپ بەرمەي، قاچاتتىما ـ ھە !

— ياق، بىز ...

— نېمە «بىز»؟ سەنلەر بۇلاڭچىما، قىزلارنى قوغلىغانلارنى ھۆكۈمەت ئىزدەپ يۈرەتتى، سەنلەر ئىكەنسەن ـ دە، — خوجايىن ئايال يوغان قولى بىلەن بىرسىنىڭ مۈرىسىنى ئامبۇردەك قىسىپ تۇتۇۋىدى، ئۇ يۇلقۇنۇپ ئاجراپ قاچتى. بەختىخان تامغا يۆلەكلىك تۇرغان تېۋىلغا سۈپۈرگىنىڭ سېپىنى ئاتقانىدى، قېچىپ كېتىپ بارغان ئىككىنچىسىنىڭ دۈمبىسىگە تەگدى. خوجايىن ئايال كوچىغا چىقىپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ۋارقىرىدى:

— ساقچىلاردىن قېچىپ قۇتۇلالامسەن، ھېلى تاپىدۇ سەنلەرنى !

بەختىخان مىيىقىدا كۈلۈپ قورۇغا يېنىپ كىردى.

— ئۆپكىسى يوق ئاشۇ نېمىلەردىن قورقتۇڭما، بىر پوپوزا قىلمۇدىم، ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي قاچتى، بەلكى ئىشتانغىمۇ قويۇۋەتكەندۇ، — دېدى ئۇ ئۆكسىلى ئۆچۈپ ياتقىدا ئولتۇرۇپ قالغان ماھىنۇرنىڭ يېنىغا كىرىپ. بەختىخاننىڭ چىرايىدا ھېچنېمىنى كۆرمىگەندەك، ھېچنېمە بولمىغاندەك خاتىرجەملىك ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

— ۋىيەي، قىزىق گەپ قىلىدىكەنسىز، سىز ئۇنداق دېگەن بىلەن ئاجايىپ قورقۇپ كەتتىم مەن، ئىتتىك ماڭسام، ئىتتىك ماڭىدۇ، يۈگۈرسەم يۈگۈرىدۇ ...

— كاچاتقا سالساڭ بولمامدۇ، قورقۇنچاق، شۇڭا سېنى قاچانلا بولسا بوزەك قىلىدۇ.

— كاچاتقا سالغۇدەكمەن تېخى، قورقۇپ ئۆلەي دەۋاتسام ... — ماھىنۇر تېخىچە ئۆزىگە كېلەلمىگەنىدى.

— توۋا، ماۋۇنىڭ تاتىرىپ كەتكىنىنى، تېخىچە تىترەۋاتىسەنا، قوپە، ئاۋۋال قورسىقىڭنى تويغۇز.

ماھىنۇر بۈگۈن بەختىخاننىڭ يېنىدا يېتىپ قالدى. ئەمما، كېچە بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇخلىيالمىدى. ھېلىقى ئىش دەممۇدەم كۆز ئالدىغا كېلىۋالغانىدى. «توۋا قىلدىم خۇدايىم، — دەپ ئويلايتتى ئۇ ئەلەم، ئۆكۈنۈش، ئېچىنىش بىلەن، — ئەرلەر دېگەن گويا قارچىغا، بىز بۆدۈنە ئىكەنمىز - دە، ... بىزنى قوغلاپ يۈرگەن، چاڭگال سېلىۋاتقان، بىز بولساق قېچىپ، پالاقلاپ يۈرگەن ... نېمە ئىشلاردۇ بۇ؟ ... مۇنۇ زاماننىڭ مۇنداق ئىشلار بىلەن كارىمۇ يوق بولۇپ كەتكىنىچۇ ... بۇرۇنلاردا قىزلارنىڭ ئالدىنى توسقان، قوغلىغان، ھاقارەت قىلغانلارنى تۇتۇپ سولاپ قوياتتىكەن، ھازىر قېنى؟»

21

ئىككىنچى ئاي ئاخىرلىشاي دەپ قالغان بولسىمۇ، سوغۇق بوشىمىدى. كۈندۈزى بىرئاز بوشايتتىيۇ، كېچىسى ئەدەپ كېتەتتى.

ماھىنۇر كەچ كىرە ـ كىرمەيلا دۇكىنىدىن چىقىپ، پەلتوسىنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ، ياتىقىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ نېمىشقىدۇر بوشىشىپ، مەيۈسلىنىپ قالغانىدى، ئۆزىدە نېمىشقا مۇشۇنداق روھىي ھالەتنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ مۇشۇ ياتاقتا يېتىۋاتقانلىقىغا بەش يىل بولاي دەپ قېلىۋاتىدۇ، يالغۇزلۇق ئىچىنى پۇشۇرۇۋاتامدۇ، كىشىلەرنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراشلىرى، نېيىتىنى بۇزۇپ كەينىگە چۇشۇۋېلىشلىرى ۋە ئارام بەرمەي ئالدىنى توسۇش ـ قوغلاشلىرى جېنىغا تېگىۋاتامدۇ، بۇنىمۇ بىلمەيتتى. ئىشقىلىپ، روھىي چۇشۇپ ئۇن ـ تىنسىز بولۇپ قالغانىدى. ياتىقىغا كېلىپ پەلتوسىنىمۇ يەشمەي، چايداندا سوۋۇپ قالغان چايدىن بىر چىنە ئىچىپ، تېخىمۇ مەيۈسلۈككە چۆكۈپ ئولتۇرۇپ قالدى. يېنى يەر تارتىپلا تۇراتتى. ئاخىر بەختىخانىنىڭ تېلېۋىزور كۆرەيلى، دېگىنىگىمۇ ئۇنىماي، مەشكە كۆمۈرمۇ سالماي، بالدۇرلا يېتىپ قالدى. بىراق، ئۇخلىيالمىدى.

بۇ تېخى كىشىلەرنىڭ ياتاق سوراپ كېلىپ تۇرىدىغان مەزگىلى ئىدى. ھويلىدا ئاياغ تىۋىشلىرى، خوجايىن ئايالنىڭ قوپال ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ماھىنۇرغا ئۇيقۇ كېلىدىغاندەك ئەمەس. ئارىدىن بەلكى ئىككى ـ ئۈچ سائەت ئۆتكەندۇ، ئۇ زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلدى، ئاخىر تىتىلداپ، ئىچى پۇشۇپ، ئوتتەك قىزىپ كەتكەندىلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۆزىگە بەلگىسىز بولغان ھېسسىياتقا چۆكۈپ بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن، ياتىقىنىڭ سوۋۇپ

كەتكەنلىكىنى بىلىپ مەشكە كۆمۈر سالدى. ئۇ يېقىندىن بېرى «دۇنيا ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنى كۆرىدىغان، ئۇيقۇسى قاچقان چاغلاردا ئۇنى ئوقۇپ ۋاقىت ئۆتكۈزىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئۇيقۇسىنى كەلتۈرۈش ئۈچۈن قولىغا دېرىزە تەكچىسىدە تۇرغان ژۇرنالنى ئالدى ـ دە، ئاچقانلا يېرىدىن بىر ھېكايىنى ئوقۇشقا كىرىشتى. بىراق، ھېكايە ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا ئۇنى يېپىپ قويدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن مەيۈس ئۇچقۇنلار يېنىپ تۇراتتى ۋە قەيەردۇ، بىر يەرلىرىدىن ھەسرەت، تەشۋىش ئۆرلەپ چىقماقتا ئىدى. ئۇ شۇ ھالەتتە ئۆزىنى بىچارە، مىسكىن سېزىپ، كۆڭلى بىرقىسما بولدى. ئۇرۇمچىگە كەلگەن بىرنەچچە يىلدىن بېرى ئۆزىنى مۇنداق روھىي ھالەتتە سەزمىگەنىدى.

تالادا ئۇشقىرتىپ شىۋىرغان چىقماقتا ۋە دېرىزىگە ئۇرۇلماقتا. ماھىنۇرنىڭ كۆز ئالدىغا ئاشپۇزۇللارنىڭ ئالدىدا يۇزلىرى تاتىرىپ كەتكەن، تۇكلىرى تەتۈر ئۆرۈلگەن، سوغۇقتىن تىترىشىپ تۇرغان ئون نەچچە ياشلىق باللار كەلدى. ئۇ ئۇلارغا بىرنەچچە قېتىم تاماق ئېلىپ بەرگەن، ئەمما ئۇلارنى شۇ ھالەتتىن قۇتقۇزۇپ قالالمىغان. ئۇ شۇلارنى ئويلاپ تېخىمۇ ئازابلاندى. «مەن نېمە بولدۇم؟ نېمىشقا ئىچ ـ ئىچىمدىن ھەسرەت، غېرىبلىق ئۇرغۇپ تۇرىدۇ؟ نېمىشقا بوگۇن مۇڭلىنىپ قالدىم، نېمە سەۋەبتىن؟ ...» ئۇ شۇنچە ئويلاپمۇ بۇ سوئاللىرىغا جاۋاب تاپالمىدى. جاۋاب تاپالمىغانلىقىدىن قىينىلىپ ئازابلاندى. «بىكار قېپتىمەن، ـــ دەپ يەنە ئويغا چۆكتى ئۇ تام تەرەپكە ئۆرۈلۈپ، ـــ بەختىخان ھەدەم تېلېۋىزور كۆرەيلى، دەپ شۇنچە زورلاپ كەتسە، ئۇنىماپتىمەن، شۇنداق قىلغان بولسام، بەلكى بۇ ئۆزىچىلا پەيدا بولۇپ قالغان ھەسرەت، ئازابتىن قۇتۇلۇپ، يەڭگىللەپ قالار ئىدىم. مەن قانداق ئادەم بولۇپ قالدىم؟ يا بىرەر ئادەمگە كۆزۈم چۈشمەيدۇ، مەيلىم قوزغالمايدۇ، سەۋەبسىزلا مىسكىنلىشىپ قالىمەن؟ نېمىشقا شۇنداق ھېسلار قوزغىلىدۇ؟ ... بىلمەيمەن، ئەزبىرايى خۇدا بىلمەيمەن. سائەت

قانچە بولغاندۇ؟ ۋاقىت خېلى بىر يەرگە باردىغۇ دەيمەن. هويلىدىكى ئاياغ تىۋىشلىرى، كىشىلەرنىڭ گۇدۇڭشلاشلىرى بېسىلىپ قالغىنى نىكەم، بەختىخان ھەدەم ئىشىكنى ئۇرسا ئېچىپ بەرسەم، پاراڭلىشىپ ئولتۇرساق ئەجەب ياخشى بولاتتى ـ دە. تايىنلىق ئۇ بۇ چاغقىچە ئۇخلاپ قېتىپ كەتتى. بىراق، هويلىدىكى چىراغ يېنىق تۇرىدۇ. ئۆچۈرۈۋېتىشنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايدۇ، چىقىپ ئۆچۈرۈۋېتەيمىكىن.»

شۇ چاغدا بىرسىنىڭ تۇيۇقسىزلا: قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭلار ! دېگەن ھەم ئەندىشىلىك، ھەم ئېچىنىشلىق ئاۋازى ئاڭلاندى، ئاۋاز هويلىدىن چىققاندەك قىلدى. ئۇ يېشىنىمەي كۆڭلەكچان ياتقانىدى. ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ، چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ هويلىغا چىقتى. دەرۋازىدىن پەلتولۇق بىر قىز ئۇچقاندەك كىرىپ كېلىۋاتاتتى.

— جېنىم ھەدە ! مېنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭ، كەينىمدىن بىرسى قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ.

مۇنداق قوغلاشلارغا ئۇچرىغان ماھىنۇر ئىشنىڭ تەكتىنى قىياس قىلىپ، ئىتتىك بېرىپ تۆمۈر دەرۋازىنى ياپتى ـ دە، قۇلۇپنى بېسىۋەتتى. قىزنى ياتىقىغا باشلاپ كىردى.

ياتاققا كىرگەن زىلۋا بويلۇق، چىرايلىق قىز ئىدى. ئۆزى تىترەۋاتسىمۇ، يۈزلىرى پوكاندەك قىزىرىپ، تەرلەپ كەتكەنىدى.

— ۋاي جېنىم ھەدە، قۇتۇلۇپ قالدىم، ھېلىمۇ ياخشى دەرۋازاڭلار ئوچۇق ئىكەن، بولمىسا قانداق قىلاتتىمكىن ...

— بۇ كېچىدە نەدىن كېلىۋاتاتتىڭىز؟

— پۇل تاپىدىغان يەردىن.

بۇ نېمە دېگىنىدۇ؟ ... بۇ جاۋاب ئاچچىق بىلەن ئېيتىلىۋاتامدۇ ياكى بۇ بىرەر زاۋۇتتا ئىشلەيدىغان قىزمىدۇ ۋە ياكى راستىنلا كېچىدە پۇل تاپىدىغان يەرلەردىن كېلىۋاتامدۇ، ماھىنۇر چۈشىنەلمىدى ۋە قىزغا تەئەججۈپلىنىپ قاراپ سورىدى:

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

— رېستوراندىن كېلىۋاتاتتىم، بىر ئەسكىگە ئۇچراپ قېلىپ ...

— ئۆزىڭىز يالغۇزلىما؟

— يالغۇز بولغاچقا ئۇ ئەسكى قوغلاپ كەتتى ـ دە.

— سىز بىر يەردە ئىشلەمسىز؟

— ياق، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيمەن.

— سىز ئوقۇغۇچىما؟ ... — ماھىنۇرنىڭ ئۇيقۇسىزلىقتىن قىزارغان كۆزلىرى شۇئان ھەيرانلىقتىن ياندى.

— ھەيران قېلىۋاتامسىز، بەلكىم ماڭا ئىشەنمەيۋاتىسىزغۇ دەيمەن، — ئۇ يانچۇقىدىن ئوقۇغۇچىلىق كىنىشكىسىنى ئېلىپ كۆرسەتتى، — مانا.

— راست ھەيران قېلىۋاتىمەن، سىز ئوقۇغۇچى تۇرۇپ كەچلىك رېستورانلارغا قانداقلارچە بېرىپ يۈرىسىز؟

— ناخشا ئېيتىپ پۇل تاپىمەن، ئۆيدىن جىق پۇل كېلىدىغان ئوقۇغۇچىلاردەك ياسىنىپ يۈرىمەن، ياخشى تاماقلارنى يەيمەن. رېستوراندىن ھەر قېتىم تاكسى بىلەن قايتاتتىم، بۈگۈن شۇڭا چىقىپ كەتكەچكىمۇ، بىرمۇ تاكسى يوق، كوچىلار يورۇق بولغاندىكىن، دەپ مېڭىۋەرگەنىدىم، چولاق بىر ئادەم كەينىمگە كىرىۋالدى، قولۇمنى تۇتۇۋېلىپ بىردەم ئۆيىمىزگە ئاپىرىپ قوياي دېسە، بىردەم يۈرۈڭ، ئېسىل ياتاقلارغا ئاپىراي دەيدۇ. قولۇمنى بىر سىلكىپ چىقىرىۋالدىم ـ دە، قاچتىم. ئۇ قوغلىدى. كوچىدا بىرمۇ ئادەم يوق، بولسىمۇ كىمنىڭ كارى، ئاخىر بىرەر ھويلىغا كىرىپ كېتەرمەن، دەپ ئويلاپ مۇشۇ تار كوچىغا بۇرۇلۇپ جېنىمنىڭ بارىچە يۈگۈردۈم. ئۇ بۇرۇلىدىغان يەرگە كەلگەندە، بىرنەرسىگە پۇتلاشتىممۇ ياكى قاردا تېيىلىپ كەتتىممۇ «گۈپلا» قىلىپ يىقىلدى. يىقىلمىغان بولسا قانداق قىلاتتىم دەڭە ... ھېلىمۇ ياخشى بەختىم بار ئىكەن، ئۆزۈمنى بۇ قورۇغا ئېتىپ قۇتۇلۇپ قالدىم.

— مەشكە يىقىنراق كىلىڭ، چاپىنىڭىزنى سىلىقىتىڭ، مىزلاپ كىتىپسىز، تىترەۋاتسىزغۇ ...

— مۇزلىمىدىم، قورقۇپ كەتتىم، بۇ تىترەك شۇنىڭدىن.

كارىۋاتنىڭ لىۋىدە تۇگۈلۈپ ئولتۇرغان قىز چاچلىرىنى سىلىگىنى بىلەن ئۇق تىگىپ قانسىراۋاتقان، كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ تۇرغان بىچارە كىيىككە ئوخشايتتى. ئۇ تىخىچە ئۆزىگە كىلەلمىگەنىدى. ئۇنىڭ قىنىق قىزىل قىلىپ بويىۋالغان لىۋىمۇ، تىرناقلىرى ئۆسۈپ كەتكەن بارماقلىرىمۇ سۈس تىترەۋاتاتتى.

ماھىنۇر قىزغا ھەم ھىسداشلىق قىلىپ، ھەم ھەيران بولۇپ بىردەم قاراپ ئولتۇرغاندىن كىيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، مەشكە قايتىدىن كۆمۈر سالدى. تالادا تىخىچە ۋىژىلدىغان شىۋىرغان، سوغۇق ئەدىمەكتە. ئۇ ئاليۇمىن كورىغا سۇ قۇيۇپ، مەشنىڭ ئۈستىگە قويدى ـ دە، ئۇنىڭدىن يەنە سوئال سوراشقا باشلىدى:

— ئىسمىڭىز نىمە؟

— گۈلپىيە.

— سىز نەلىك؟

— ئۈچتۇرپانلىق.

— ئاتا ـ ئانىڭىز نىمە ئىش قىلىدۇ؟

— دىھقان.

— ئۈچتۇرپان دىگەن يەتتە قىزلىرىم چىققان يەرغۇ دەيمەن؟

— شۇنداق، بىزنىڭ يۇرتتىن چىققان.

— ئەجەب قەھرىمان قىزلار ئىكەن، ھازىر شۇنداق قىزلار چىقامدىكىنتاڭ ... ناخشا ئىيتقانغا قانچىلىك پۇل بىرىدۇ؟

— رىستوران خوجايىنى ئاۋۋال ئوتتۇز كوي بىرەتتى، ھازىر قىرىق كويدىن بىرىۋاتىدۇ.

— خىلى كۆپ بىرىدىكەن.

— بۇ ئاز پۇل، — دىدى گۈلپىيە ئەسلىگە كىلىپ كۈلۈمسىرەپ، — ئۇنىڭدىن كۆپرەك پۇلنى ناخشا تىڭشىغانلاردىن

تەسىرلەنگەنلىرى بېرىدۇ.

— ئۇ يەردە سىز يالغۇزلىما !

— ياق، يەنە بىر ئۇسسۇلچى قىزمۇ بار، ئۇ ئوقۇغۇچى ئەمەس، بىز ئۇسسۇل ئويىنىغاندا ياكى ناخشا ئېيتقان چاغدا، ھۇزۇرلانغىلى كىرگەنلەردىن بەزىلەر ئوتتۇز كوي، بەزىلەر ئەللىك كويىنى كونۋېرتقا سېلىپ سۇنىدۇ. شۇڭلاشقا، قايتقان چاغدا ئون كوي - ئون بەش كويغا تاكسىغا ئولتۇرۇپ قايتىمىز.

— ئۇ يەرگە كىرىپ ئولتۇرغانلاردىن، سىلەرنى ئايرىم ئۆيلەرگە تەكلىپ قىلىدىغانلار بولامدۇ؟

— بولىدۇ.

— كىرەمسىلەر؟

— ئەلۋەتتە كىرىمىز. ئۇ يەر - بۇ يېرىمىزنى تۇتىدۇ، مىجىقلايدۇ، ئەركىلىتىدۇ، قۇچاقلايدۇ، سۆيىدۇ، قايتقاندا پۇل بېرىدۇ.

— خورلۇق ھېس قىلمامسىلەر؟

— دەسلەپتە ھېس قىلغان، بەدەنلىرىم قورۇنۇپ تىكەنلەشكەن، بارا - بارا ئۆگىنىپ قالدىم. قۇچاقلاپ سۆيۈۋەرگەندىن كېيىن، ھېسسىياتمۇ قوزغالمايدىغان، تەسىرمۇ قىلمايدىغان بولۇپ قالدى، خۇددى مۇشۇكىڭىز قولىڭىزنى يالاپ قويغاندەك بىلىنىدىغان بولدى.

ماھىنۇر گۈلپىيە ئاتلىق بۇ قىزنىڭ ھېيىقماي، قورۇنماي، يوشۇرۇپمۇ ئولتۇرماي دەۋاتقان گەپلىرىگە ھەيران قېلىپ شۈككىدە بولۇپ قالدى. ئۇ مۇشۇنداق كەچلىك رېستورانلارنىڭ بارلىقىنى ئاڭلىغان، ئۇ يەرلەرگە جەمئىيەتتىكى بىر قىسىم قىزلارنىڭ بارىدىغانلىقىنىمۇ ئاڭلىغان، لېكىن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان قىزلارنىڭ بارىدىغانلىقىنى ئاڭلىمىغان. مۇنۇ قىزنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاپ ھەيران قالدى - دە، يەر تېگىدىن ئۇنىڭغا قاراپ قويدى. گۈلپىيە خاتىرجەم، مەغرۇر ئولتۇراتتى.

مەش ئۇستىدىكى شىڭىلداپ تۇرغان كورا قايناپ كەتتى.

ماھىنۇر چاي دەملىدى، قاتلىما نانلىرىنى كىچىك ئۇستەلگە قويدى.

— قېنى ئۇكام، چاي ئىچىڭ، قورسىقىڭىزمۇ ئېچىپ كەتكەندۇ، — دېدى ماھىنۇر غەلىتە نەزەردە ئۇنىڭغا قاراپ.

— ياق، قورسىقىم توق، ئۇسساپ كەتتىم، قىزىق چاي ئىچەي، — ئۇ ئۇستەلگە يېقىن سۈرۈلۈپ، قويۇق ھور كۆتۈرۈلۈۋاتقان چىنىنى قولىغا ئالدى ۋە چايدىن پۈۋلەپ تۇرۇپ ئىككى - ئۈچ يۇتۇم ئىچتى. ئۇ ماھىنۇرنىڭ ئۆزىگە ئۆچلۈك بىلەن نەزەر تاشلاۋاتقانلىقىنى ئاللىقاچان بايقاپ بولدى. بولا ئەمەس، رېستورانغا ھۇزۇرلانغىلى كىرگەنلەردىنمۇ ئۇنىڭغا بۇ يەرگە كەلمىسىڭىز بولمامدۇ، دېگۈچىلەر بولغان.

— سىز مەندىن نەپرەتلىنىۋاتىسىزغۇ دەيمەن؟ — دېدى گۈلپىيە قىزىق چاي قۇيۇلغان چىنىنى قولىغا ئېلىپ ماھىنۇرغا قاراپ. لېكىن، ئۇنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا ئۆزى سۆزلەپ كەتتى، — مەن قىلىۋاتقان ئىشلىرىمدىن ھەرگىز نەپرەتلەنمەيمەن. دەۋرىمىزنىڭ تەرەققىياتى بىزدەك ياشلاردىن نېمىنى تەلەپ قىلسا، مەن شۇنى قىلدىم. بۇنى ئونلىغان - يۈزلىگەن قىزلار قىلىۋاتىدۇ. مەكتەپ پۇل تاپىمىز دەپ، مەكتەپنىڭ ئىچىگە، سىرتىغا دۇكانلارنى سېلىپ، ئۇنى ماگىزىنچى، ئاشخانىچى، رېستورانچى خوجايىنلارغا ئىجارىگە بېرىۋاتىدۇ، بۇ يەرلەر ھەر كۈنى كېچىنى ناخشا - مۇزىكا، تانسا، ئەيش - ئىشرەت بىلەن ئۆزىتىۋاتىدۇ. بۇنى مەكتەپ بىلمەمدۇ؟ ئۇ رېستوران - تانسىخانىغا ئوقۇغۇچىلارمۇ، جەمئىيەتتىكى ياشلارمۇ كىرىدۇ. رېستوران - تانسىخانىلارغا كىرگەنلەر ئەلۋەتتە ئوينىغىلى، كۆڭۈل ئاچقىلى، ھۇزۇرلانغىلى كىرىدۇ. بەزىلەر لەززەت ئالغىلى، بەزىلەر لەززەت بەرگىلى كىرىدۇ.

— مەكتەپ دېگەن ئوقۇش - ئوقۇتۇش بىلەن بولماي، پۇل تېپىپ نېمە قىلىدىغاندۇ؟ — دېدى ماھىنۇر گۈلپىيەنىڭ سۆزلىرىدىن تېخىمۇ ھەيران بولۇپ، — توۋا، بىر چاغلاردا

مەكتەپ مۇدىرلىرى مەكتەپنىڭ ئالدىدا شىمىشكا ـ پۇرچاق سېتىشقىمۇ يول قويمايدىغان، زامان تەرەققىي قىلسا، مۇشۇنداق بولۇپ كېتىدىكەن ـ دە ...
— بۇ بىر ئۇرۇمچىدىكىلا ئىش ئەمەس، ھەممە شەھەرلەردە شۇنداق ئىكەن ...
ئىككىسى جىمىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. قار ئارىلاش شامال دېرىزىگە ئۇرۇلماقتا، ئۇنىڭدىن باشقا ئاۋاز يوق. گۈلپىيە ئۆينىڭ ھەممە تەرىپىگە سەپسىلىپ قاراپ سورىدى:
— ئېتىڭىز نېمە، ھەدە؟
— ماھىنۇر.
— مۇنداق قارىسام بۇ ئۆيىڭىز ئەمەستەك، ياتاقتەك قىلىدۇ. سىز باشقا بىر يەردىن كەلگەنغۇ دەيمەن؟
— توغرا ئېيتتىڭىز، غۇلجىدىن كەلگەن، كەلگىنىمگە تۆت ـ بەش يىل بولدى، مەشەدە يېتىپ ـ قوپۇپ ئوقەت قىلىۋاتىمەن.
— شۇنداقمىكىن، دەپ ئويلىغۇدىم، بۇرۇنلاردا ئۇيغۇرلار ئىچىدە سودىگەرچىلىك قىلىدىغان ئاياللار نەدە بولسۇن، ھازىر ئاياللاردىن كاتتا سودىگەرلەر، شىركەت قۇرغانلار، كارخانىچىلار چىقتى. ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە بېرىپ، ھەتتا چەت ئەللەرگە چىقىپ سودا قىلىۋاتىدۇ. سىز گۇاڭجۇ تەرەپلەرگە باردىڭىزمۇ؟
— ياق، بارمىدىم.
— بېرىڭ، كۆرۈڭ، چەت ئەللەرگىمۇ چىقىڭ، كۆزىڭىز ئېچىلىدۇ، نەزەر دائىرىڭىز كېڭىيىدۇ، باشقىلارنى كۆرگەندە ئۆزىمىزنى تونۇيدىكەنمىز.
ماھىنۇر بۇ قىزنىڭ دەسلەپكى گەپلىرىنى، قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى ئاڭلاپ، ياتىقىدىن چىقىرىۋەتمەكچى بولغان، لېكىن ئويلىنىپ، ئۆزىمۇ بىرنەچچە ئەرنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىش، ھايۋانلارچە قوغلاشلىرىغا ئۇچرىغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ قالغان. مانا ئەمدى مۇشۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ،

تەسىرلىنىپ قالدى. چاي ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، ئىككىسى قىستىلىشىپ بىر كارىۋاتتا ياتتى. ياتاق ئىچىنى ئۆتكۈر ئەتىر پۇرىقى بىر ئالغانلىقىنى ماھىنۇر ياتقاندىلا بىلدى.

— مېنى تاڭ سەھەردە ئويغىتىۋېتىڭ، ھەدە، — دېدى گۈلپىيە تام تەرەپكە قاراپ يېتىپ، — ئەتىگەندە دەرسكە ئۈلگۈرۈپ بېرىشىم كېرەك.

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، تېزلا ئۇيقۇغا كەتتى. ماھىنۇر خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇخلىيالمىدى.

※ ※ ※

گۈلپىيە سەھەرلىكى چايغىمۇ قارىماي، مەكتەپكە كەتتى. ماھىنۇر سۇ قۇيۇلغان ئاليۇمىن كورىنى مەش ئۈستىگە قويۇپ، خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئوت خۇددى قاتتىق ئوتتۇندەك گۈرۈلدەپ يانماقتا ئىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا دەرسكە ئالدىراپ ھېلى چىقىپ كەتكەن گۈلپىيە، كوچىلاردا يايما يېيىپ ئۇششاق ئېلىپساتارلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئاياللار كەلدى. ئۇ ھاياتنىڭ شەپقەتسىز ھەقىقىتىنى چۈشىنىپ، ئۆمۈرنىڭ ئۆزى ئىنسانلارغا بېرىلگەن ئازابلىق مۇساپە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلماقتا ئىدى. بۇ مۇساپىگە قەدەم باسقانلارنىڭ قىسمەتلىرى ھەر خىل ئىدى. ئۇ ئۆزىدەك ئوقەت قىلىپ يۈرگەن ئاياللار بىلەن تونۇشقان، مۇڭداشقان. شۇلارنىڭ بىرسى — كوچا سۈپۈرۈپ يۈرگەن ياش ئايال. ئۇ ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ، جان بېقىش ئۈچۈن ئازغىنە پۇل بىلەن ئوقەت قىلماقچى بولۇپ، ماھىنۇرلارنىڭ قاتارىغا كىرگەن. لېكىن دەسمايىسى ئاز بولغاچقا، ئۆزىنىڭ ئۈچ بالىسىنىڭ قورسىقىنى باقالماي، مەھەللە ئاساسىي قاتلام كاتىپىنىڭ ئالدىغا بارغان ۋە ئۆزىنى كوچا سۈپۈرىدىغان ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشنى ئېيتقان. ياشاش نېمىدېگەن ئېغىر، نېمىدېگەن يىرگىنىشلىك ـ ھە ! ئادەم ئۆز مەيلىسىز لەنەتلىك،

رەسۋا ئىشقا قەدەم بېسىشقا مەجبۇرمۇ بولىدۇ. كاتىپ:
— ماقۇل، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قوياي، مېنىڭ تەلىپىمنى قاندۇرۇڭ، دېگەن. تىرىكچىلىك سىرتمىقى ئۇنىڭ گېلىنى دەم ئالدۇرماي سىققاچقا، ياش ئايال ئىلاجسىز ئۇنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇپ ئىشقا ئورۇنلاشقان.
ماھىنۇر تونۇشقان ئاياللارنىڭ يەنە بىرسى — قەشقەردىن چىققان، ئىككى بالىسى بار ئايىسخان. ئۇ قەشقەردىكى چاغدا، بىر كۈنى ئېرى:
— مىڭ كوي راسلىدىم، ئۇرۇمچىگە چىقىپ مال ئەكېلەي، سودىگەرچىلىك قىلىپ باقاي، كېچىكىپ كەتكەندە ئون بەش كۈندە كېلىمەن دېگەندە، ئايىسخان:
— بوپتۇ، شۇنداق قىلىڭ، كۈنىمىز ئوڭلىنىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دەپ رازىلىقىنى بىلدۈرگەن.
ئۇ ئۇرۇمچىگە چىقىپ كېتىپ ئون بەش كۈن ئەمەس، بىر ئايغىچە كەلمىگەن. ئايىسخان ئېرىنى سەۋرچانلىق بىلەن ئۈچ ئايغىچە كۈتكەن. ئىز - دېرىكى بولمىغان، شۇنىڭدىن كېيىن ئەنسىرەشكە باشلىغان. شۇ ئەنسىزلىكتە ئاخىر ئۇرۇمچىگە چىقىپ ئۇنى ئىزدىگەن، قاڭقىپ يۈرگەن، يەنىلا تاپالمىغان. ئاخىر سالاپەتلىك بىر ئادەم:
— ئېرىڭىز بىلەن مەن بىللە ئوقەت قىلغان، ئۇ گۇاڭجۇغا مال ئەكەلگىلى كەتكەن، بۈگۈن كېچىلىك ئايروپىلاندا كېلىدۇ. مەن ئۇقماپتىمەن، سىز بەك ئاۋارە بولۇپ كېتىپسىز، — دەپ يېنىدىن بىر تېلېگراممىنى چىقىرىپ كۆرسەتكەن ۋە ئۇنى بىر ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان.
يېرىم كېچە بولغاندا، ئۆيگە ئۇنىڭ ئېرى ئەمەس، بايىقى ئادەمنىڭ ئۆزى كىرگەن، ئۇنى قاڭغىر - قاقشىتىپ، ياۋۇزلۇق بىلەن ئاياغ ئاستى قىلغان ۋە ئۆزىنى بىر بىلىپ - بىر بىلمەي ياتقان ئايىسخاننىڭ بېشىغا ئوتتۇز كوينى تاشلاپ قويۇپ يوقاپ كەتكەن. ئەتىسىلا ئېرى پەيدا بولۇپ، ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپكەن

دېگەندەك، ئايسخاننى ئۇرۇپ ـ تېپىپ، ھاقارەت قىلغان:
— سەن رەسۋا، بۇزۇق، ئۇرۇمچىگە چىقىپ، ئۆزۈڭنى سېتىپ يۈرۈپسەن، سېنى قويدۇم، كۆچۈكلىرىڭنى ئېلىپ يوقال !
ئايسخاننى ئېرى قويۇۋەتكەندىن كېيىن، ئۇ قەشقەرگە قايسى يۈزۈم بىلەن بارىمەن، بىلگىنى بىرنېمە دەر، بىلمىگىنى نېمە دەر، دەپ ئازغىنە پۇل بىلەن ئۈرۈمچىدە ئوقەت قىلىپ قالغان.
ماھىنۇر تونۇشقان يەنە بىر ئايال — تاجىگۈل. ئۇ ئۈرۈمچىلىك. ئۇنىڭ ئېرى قىزىل كۆز، تالاغا قارايدىغان ئادەم بولغاچقا، تاجىگۈل ئۇنىڭ بىلەن جاڭجاللىشىپ ئۆتۈپ كەتكەن. لېكىن، ئۇ كىرگەن كوچىسىدىن چىقمىغان. ھەر قېتىم ئۇرۇشقاندا ئېرى شۇنداق دېگەن:
— سەن مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئېلىشنى بىلمەيسەن، سەندىن سوۋۇپ كەتتىم، بىزەڭلىك قىلماي ئۆيدىن چىق.
ئەمما، تاجىگۈل ئۆيىدىن ھەرقانچە تىللاپ، ئۇرۇپ قوغلىسىمۇ چىقمىغان. ئېرىنى ئويناپ ـ ئويناپ زېرىكەر، ئاخىر بىر كۈنى يولىدىن يانار، دەپ ئويلىغان. ئۇنىڭ تۈزىلىشىنى — ئادەم بولۇشىنى كۈتكەن. لېكىن ئۇ تۈزەلمىگەن، ھاۋايى ـ ھەۋەس، كەيپ ـ ساپا كوچىسىغا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتكەن. بىر كۈنى يېرىم كېچە مەزگىلىدە ئۇ ئاشنىسىنى ئۆيگە باشلاپ كەلگەن. ئۇمۇ، ئاشنىسىمۇ ھېچقانداق تەپ تارتماي، نومۇسمۇ قىلماي، بىر ئورۇندا بىللە يېتىشقان ...
دۇنيادا مۇنداقمۇ خورلۇق، شەرمەندىلىك بولامدۇ. خورلۇق تاجىگۈلنىڭ جان ـ جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەن ۋە ئۇ ئۆيىنى ئۇلارغا تاشلاپ بېرىپ، كوچىغا چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان. يېرىم كېچىدە ئادەمسىز، سۈرلۈك كوچىدا يىغلاپ يۈرۈپ، ئاخىر چىرىغى ئۆچمىگەن بىر ناۋايخانىغا كىرگەن، ناۋاي ئايئاق ساقاللىق بوۋاي بولۇپ، تونۇر بېشىدا ناماز ئوقۇپ ئولتۇرغانىكەن، ئۇ نامىزىنى تۈگىتىپ:
— قازا قىلغان نامازلىرىمنى ئوقۇۋالدىم. خوش، سىز كىم

بولىسىز، كېچىدە بۇ يەرگە قانداق كىرىپ قالدىڭىز؟ — دەپ سورىغان تاجىگۈلدىن ئۇنىڭ باش - ئايىغىغا قاراپ چىققاندىن كېيىن.

تاجىگۈل راست گەپنى ئېيتقان:

— ئېرىم خورلاپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى، بېشىم تۈرەپ مەشەگە كىرىپ قاپتىمەن، تاڭ ئاتقۇچە ئولتۇرۇپ تۇراي.

— بولىدۇ قىزىم، مەشەدە ئۇخلاڭ، ئېرىڭىز قوغلىغان بىلەن مەن قوغلىمايمەن، تاڭ ئاتقاندا ئۆزۈم ئويغىتىپ قويىمەن، — دېگەن بوۋاي مېھرىبانلىق بىلەن.

تاجىگۈل ھەسرەت - ئەلەمدە تولغىنىپ، ئولتۇرۇپ - ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قالغان. بوۋاي ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا بارغان ۋە مەڭزىلىرىنى سىلىغان ... چېقىلماقچى بولغاندا، تاجىگۈل تۇيۇپ قېلىپ ئەندىكىپ ئويغىنىپ كەتكەن - دە، ئۇنى غەزەپ بىلەن ئىتتىرىۋېتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەن:

— ۋۇي نومۇسسىز قېرى! ئىنساپ بارمۇ سەندە، مەن نەۋرەڭدەك تۇرسام، ئوقۇغان نامازلىرىڭ قېنى! — ئۇ شۇنداق دەپلا ناۋايخانىدىن چىقىپ كەتكەن. تېخى تاڭ ئاتمىغانىكەن. ئادەم غەزەپلەنسە قورقۇشنى ئۇنتۇپ قالىدىكەن، كوچىلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ تاڭنى ئاتقۇزغان. ئۇ شۇ كۈنى ئۆيىگە بېرىپ، ئۆزىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنى ئېلىپ، ئېرىدىنمۇ كېچىپ، ئىككىنچىلەپ ئۆيگە دەسسىمىگەن. شۇنىڭدىن بېرى ئۇمۇ ئوقەت قىلىپ جېنىنى جان ئېتىپ كېلىۋاتىدۇ.

قايسى كۈنى بۇ ئىككى ئايال ماھىنۇرنىڭ ئالدىغا بارغان. ئۇنىڭغا ھال ئېيتىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئاز پۇل بىلەن نەچچە يىلدىن بېرى ئوقەت قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ھەر كۈنى تاپقان پايدىسى قورساققا ئارانلا يېتىۋاتقانلىقىنى، تېخى بەزى كۈنلىرىنى نانغا تاپسا چايغا يوق، چايغا تاپسا نانغا يوق دېگەندەك ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىنى، شۇڭا ئىككى يۈز سومدىن قەرز بېرىپ تۇرسا، جىقراق مال ئەكەلسە، سودىسىنى ئاۋۇتۇپ

كېتىدىغانلىقىنى يېلىنىپ تۇرۇپ بىلدۇرۇشكەن. ماھىنۇر ئانچە ئويلىنىپ كەتمەيلا مۇنداق دېگەن:

— مەنمۇ تىجارەتنى تۆت يۈز نەچچە سوم بىلەن باشلىغان، تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ يۈرۈپ ھازىر يامان ئەمەس ھاللىنىپ قالدىم. بولىدۇ، مەن سىلەرگە ئىككى يۈز سومدىن ئەمەس بەش يۈز سومدىن بېرەي، تىجارەتنى قايتىدىن باشلاڭلار، ئەمما ھەر قانچە پۇل تېپىپ كەتسەڭلارمۇ، ئۇنى قايتۇرىمەن دېمەڭلار، مەن يۈرىكىمدىن چىقىرىپ بەردىم، سىلەرگە ياردىمىم بولۇپ قالسۇن.

ماھىنۇر شۇنداق دەپلا، يوْكەي ئاستىدىن پۇل ئېلىپ ھەر بىرىگە بەش يۈز سومدىن بەرگەن. ئۇلار كۆز يېشى قىلىشىپ، يېنىش ـ يېنىشلاپ رەھمەت ئېيتىشىپ كېتىشكەنىدى.

ماھىنۇر مۇشۇ ئىشلارنى ناھايىتى ئېنىق ھالدا ئەسلىدى، ئەسلەپ بولغاندا، مەش ئۈستىدىكى كورا ئاللىقاچان قايناپ كەتكەنىدى. ئۇ چاي دەملەپ، خوجايىن ئايالنى چاقىرىپ چىقتى. ئىككىسى ئەنجۈر مۇرابباسى بىلەن چاي ئىچىشكە ئولتۇردى، چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ، ماھىنۇر ئىككى ئايالنىڭ ئەھۋالىنى، ئۇنىڭغا قىلغان ياردىمىنى سۆزلەپ بەردى.

— يارايسەن، بەلەن ئىش قىپسەن، — بەختىخانىنىڭ يۈزىدە شادلىق ئۇچقۇنلىرى ياندى، — باي بولغان ئادەم ئۆزىنىڭ كەمبەغەل ۋاقىتلىرىنى ئۇنتۇپ قالسا بولمايدۇ. غېرىب ـ غۇرۋالارنىڭ بېشىنى سىلىغان ئادەم جەزمەن كۆكلەيدۇ. سادىققا قاراپ قويۇۋىدىڭ، ئالايتەنلا كۆكلىدىڭ، ئەمدى تېخىمۇ كۆكلەيسەن ... مەن قالتىس ئېسىل ئادەمنى سىڭىل قىپتىمەن. ئەرلەرگە قارىغاندا ئاياللارنىڭ ئالىقىنى تەستە ئېچىلىدۇ. شۈكۈر، سەن ئۇنداقىدىن ئەمەس ئىكەنسەن، بولىدىكەنسەن جۇما.

بىراق، شۇنچە خۇشال بولغان بەختىخان، گۈلپىيە ئاتلىق ئاخشام قونۇپ كەتكەن قىزنىڭ ئىشىنى ئاڭلاپ، خاپا بولدى:

— نېمىشقا قوندۇرىسەن ئۇنى، ئۇنداق رەسۋالارنى ئۆيگە

يولاتمىغۇلۇق، مەن ئۇقماي قاپتىمەن، ئۇقفان بولسام، ئۆيدىن قوغلاپ چىقىراتتىم.

— ئىچىم ئاغرىپ قالدى.

— ئۇنداقلارغا ئىچ ئاغرىتساڭ، زىيان تارتىسەن جۇما.

— بولمىسا بىر ئوبدان چىرايلىق قىز ئىكەن.

— سەت بولسا، ئۇ يولغا كىرمەيتتى.

— هازىر شارائىتمۇ يامان.

— ئۆزىدىن باشقا قىزلارمۇ شۇ شارائىتتا ياشاۋاتىدىغۇ، نېمىشقا ئۇ يولغا كىرمىدى؟

— تېخى مەن ئۇ قىزنىڭ بەزىبىر گەپلىرىدىن تەسىرلىنىپ قالدىم.

— ئەخمەق، تەسىرلەندۇرەلمىسە خەقنى قانداق ئالدىيالايدۇ، قىلىق چىقىرىپ پۇل تاپىدىغان گەپ.

چاي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن، ماھىنۇر دۇكىنىغا ماڭدى. ئەمما، يول بويى ئاشۇ قىزنىڭ تەقدىرىنى ئويلىدى: قانداق كۈنلەرگە قالار، ئىستىقبالى نېمە بولۇپ كېتەر؟ ...

22

ئىللىق شاماللىق باھار كېلىش بىلەن تەڭ ئارۇپجان ئۈرۈمچىدە يەنە پەيدا بولدى. ئۇ ئالدى بىلەن دۇكانغا كېلىپ، ماھىنۇرغا ئۆزىنىڭ مال ئالغىلى كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ قويۇپ كەتتى. بۇ ئۆزىنىڭ ئۈرۈمچىگە كەلگەنلىكىنى ۋە ماھىنۇرنى ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇش ئۈچۈن ئالايىتەن كەلگىنى ئىدى. ئۇ بۇ قېتىم قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ماھىنۇرغا ئۆيلىنىش تەلىپىنى قويماقچى بولۇپ كەلدى. شۇڭلاشقا، دۇكانغا ھەر كۈنى دېگۈدەك كېلىپ تۇردى. ئۆزىنىڭ مۇنچە كۆپ كېلىۋاتقىنىغا ماھىنۇرنىڭ قانداق قاراشتا بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ چىرايىغا، روھىي ھالىتى ۋە گەپ ـ سۆزلىرىگە دىققەت

قىلدى. ماھىنۇر بۇرۇن قانداق بولسا، ھېلىمۇ شۇنداق: خۇشخۇي، ئوچۇق - يورۇق، گەپ - سۆزلىرى سىلىق ھەم ھۆرمەت ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ بۇ جەھەتلەردە خاتىرجەم بولدى، لېكىن كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى قىلىشقا مۇۋاپىق پەيت تاپالماي قىينالماقتا ئىدى. قېرىشقاندەك دۇكانغا كېلىۋاتقان، ماللارنىڭ باھاسىنى ئۇقۇۋاتقان ۋە مال ئېلىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيۋاتاتتى. خېرىدارلاردىن خالىيراق بولغان چاغدىمۇ سادىق بار ئىدى. ئۇمۇ سەگەكلىك بىلەن مال سېتىپ ئولتۇراتتى. چوپچوڭلا بالىنىڭ ئالدىدا مۇھەببەتلىك گەپ - سۆزلەرنى قىلىش، تۇرمۇش قۇرۇش توغرىسىدا سۆز ئېچىش قىيىن - دە. ئۇ نەچچە قېتىم كەلگەن بولسىمۇ، ئۇ توغرۇلۇق گەپ ئېچىشقا جۈرئەت قىلالماي كېتىپ قالدى. چۈشلۈك تاماق ۋاقتىچۇ؟ ماھىنۇر پەقەت لەڭمەن يېگۈسى كەلگەن چاغدىلا دۇكاندىن چىقاتتى، باشقا ۋاقىتلاردا سامسا، مانتا، پەرمۇدە، تونۇر كاۋاپلىرىنى دۇكانغا ئەكەلدۈرۈپ يەيتتى.

سادىق چۈشلۈك تامىقىنى يەپ بولۇپ دۇكانغا كىرىشىگە، ماھىنۇر ماڭدى. ئۇ بازار ئىچى بىلەن مېڭىپ، چوڭ كوچىغا چىقىشىغا ئالدىغا ئاروپچان كەلدى. ئۇ ماھىنۇرنى شۇ يەردە ساقلاپ تۇرغانىدى. چىرايىدا ئوڭايسىزلىنىش، غەلىتە كۈلۈمسىرەش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

— سىزگە دەيدىغان گەپلىرىم بار ئىدى، — دېدى ئۇ ئۆزىدە بىردىنلا پەيدا بولغان تىترەشلىرىنى بېسىپ، — خالىيراق يەرگە بارساق بولامتى؟

— مەشەدە دەۋېرىڭ.

— بۇ يەردە ئەپسىز.

— نېمىشقا؟

— ئادەملەر سۈركىلىپ ئۆتۈپ تۇرسا؟ ...

— ئادەملەر ئاڭلىسا بولمايدىغان گەپمىدى؟

— شۇنداق، ياتىقىڭىزغا بارايلى دېسەم، خوجايىن ئايال

قوغلاپ چىقىرىدۇ، دەيدىكەنسىز، كوچىدا پاراڭلىشايلى دېسەم يەنە ئۇنىمايدىكەنسىز، مېنىڭ ياتىقىم ئازادىرەك، شۇ يەرگە بارساق، گەپلىرىمنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاپ باقسىڭىز؟

ماھىنۇر تۇرۇپ قالدى: دۇكانغىمۇ تولا كېلىپ ئاۋارە قىلىۋاتىدۇ، ئاڭلاپ باقسام باقمامدىمەن، دەپ ئويلىدى ئۇ.

— ياتىقىڭىز نەدە؟

— كادىرلار مېھمانخانىسىدا.

— نەچچىنچى ياتاق؟

— ئىككىنچى قەۋەت، يىگىرمە سەككىزىنچى ياتاق.

— ماقۇل، باراي.

ئارۇپجان يېنىك تىندى، لېكىن يۈرەكلىرى ئۇرۇپ، قوللىرى تىترەپ كەتتى.

— ئاشپۇزۇلغا ماڭغاندەك قىلىسىز، يۈرۈڭ، ئاۋۋال تاماق يەيلى، مەنمۇ تېخى يېمىدىم.

— ياق، ياق، سىز كېتىۋېرىڭ، مەن سائەت ئىككىدە بارىمەن. مېنى مېھمانخانا ئالدىدىمۇ ساقلاپ تۇرماڭ.

ئارۇپجان ئۇنى يېنىۋالمىسۇن دېگەندەك، بۇرۇلۇپلا ئىتتىك ماڭدى. «خۇدايا شۈكۈر، — ئۇنىڭ بەدەنلىرىدىن شادلىق، سۆيۈنۈش ھېسلىرى قوزغىلىپ كەتتى، — بۇ قولغا كەلگەنلىكىنىڭ دەسلەپكى بېشارىتى، مېنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىمنى بىلمەمدۇ؟ بىلىدۇ، قىياس قىلىپ بولدى، ئىشلىرىم ئوڭغا تارتىۋاتىدۇ ... مۇشۇ تەڭداشسىز گۈزەل، نازۇك بەدەن بىلەن بىر يىل بىللە بولسام نېمە ئارمان؟ ! ... ئۇستەلنى يېمەك - ئىچمەككە تولدۇرۇۋېتەيمۇ؟ — ئۇ ئويلىنىپ قالدى. قانداق قىلسا پايدىلىق بولىدۇ، قانداق قىلسا مەيلى قوزغىلىدۇ، ئۇ شۇنى ئويلىماقتا ئىدى، — ياق، ئۇنداق قىلسام مېنى ئالداۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ قالمىسۇن يەنە، ياخشىسى، ئۇسسۇلۇقلا ئەكىرىپ قوياي.»

ئارۇپجان ھېلى كېلىدۇ، مانا كېلىدۇ، دەپ ماھىنۇرنىڭ

ئېيتقىنى بويىچە مېھمانخانا ئالدىغىمۇ چىقماي تاقەتسىزلىنىپ، بىردە يېقىملىق، بىردە يېقىمسىز خىياللارغا پېتىپ، ياتاق ئىچىدە ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرگەندە، ماھىنۇر بۇياققا قەدەم بېسىپ كېلىۋاتاتتى. «مېنى ياتىقىمغا ئاپىرىۋېلىپ ئەسكىلىك قىلارمۇ، تېخى ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوق ئېسىلىپ جېنىمغا تېگەرمۇ؟ — ئۇنىڭ يۈرىكى بىر ئېغىپ توختاپ قالدى، — ياق، ئۇنداق قىلالماس، مېنى ياخشى كۆرۈپ قالغاندەك قىلىدىغۇ ... شۇڭلاشقا گەپ قىلغاندا قورۇنۇپ، ئوڭايسىزلىنىپ، تىترەپ كېتىدۇ. نىيىتى يامان، ئەسكى ئادەم بولسا، ئۇنداق ئالامەتلەر كۆرۈلمىگەن بولاتتى. قېنى كىملىكىنى، قانداق ئادەملىكىنى كۆرۈپ باقامدىم.»

ماھىنۇر يىگىرمە سەككىزىنچى ياتاققا كۆلۈمسىرەپ كىرىپ كەلگەندە، ئارۇپجان ئۆزى تۇيمىغان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. خۇشاللىقىدىن تاس قالدى ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئېتىۋەتكىلى ۋە قولاشمىغان ھەرىكەتلەر بىلەن ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۆزى ئۇستەلنىڭ بىر يېقىدا، ماھىنۇر ئۇ يېقىدا بىر ـ بىرىگە قاراپ ئولتۇرۇشتى. بىر ئادەم بولۇپمۇ ئىشقىي ھېسسىنى ئويغاتقان ئادەم ئىشىكتىن كىرىشىگىلا كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان گەپلەرنى دەپ كېتىش تەس. ھەر ئىككىسى جىمىپ ئولتۇرۇپ قالدى. گەپ باشلىنىشتىن بۇرۇنقى بۇ جىمجىتلىق ھەر ئىككىسىدە ئوڭايسىزلىنىش تۇيغۇلىرىنى ياندۇرماقتا ئىدى. ئارىدىكى ئوڭايسىزلىنىش، قورۇنۇشنى كۆتۈرۈۋېتىش ئۈچۈن ئارۇپجان جۈرئەت قىلىپ پەسكە قاراپ ئولتۇرۇپ ماھىنۇرغا قاراپ كۆڭلىدىكى گېپىنى ئوچۇقلا ئېيتتى:

— بىز ياش قىز ـ يىگىتلەر ئەمەس، گەپ ئەگىتىپ يۈرمەي كۆڭلۈمدىكى گەپنى ئوچۇقلا دەي، بىر كۆرۈپ كۆيۈپ قاپتۇ، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئۇنداقمۇ بولامدۇ، دەپ ئويلىمۇدىم، ئۇ راست گەپ ئىكەن، بېشىمغا كەلدى. مەن سىزنى بۇرۇنقى دۆكىنىڭىز ئىچىدە بىرلا كۆرۈپ ياخشى كۆرۈپ قالغان. بەلكىم

سىز تۇيمىغان بولۇشىڭىز مۇمكىن. ئالدىڭىزدىن ئۇياق ـ بۇياققا كۆپ ئۆتتۇم، ماڭا كۆزىڭىز چۈشۈپ قېلىشىنى تىلىدىم، لېكىن كۆزىڭىز چۈشمىدى. ئاخىر ماڭا ئېھتىياجلىق بولمىغان مېلىڭىزنى ئالدىم، چۈنكى سىزنىڭ يېنىڭىزغا بېرىشىم، گەپ قىلىش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇشۇم كېرەك ئىدى.

— مەن شۇ چاغدا سىزگە ھەيران قالغان، — دېدى ماھىنۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ، — شۇ مېلىمدىن ئون دانە ئالغىنىڭىزغا قاراپ، سىزنى ئوقەتچى بولسا كېرەك، نېمىشقا توپ سېتىش بازىرىدىن ئالمايدىغاندۇ، ئاپىرىپ ساتسا ھېچقانچە پايدا ئالالمايدىغۇ، دەپ ئويلىغۇيدىم.

— سىز بىلەن تونۇشۇۋېلىش ئۈچۈنلا ئالغان.

— ئەمدى بىلدىم.

— ئۇ پوپايكىلىرىڭىزنى ئاچقىپلا ئون سومدىن زىيىنىغا سېتىۋەتتىم.

— مۇنداق دەڭ.

ئارۇپجان ئەمدىلا گەپ باشلىشىغا، ماھىنۇرنىڭمۇ گەپكە ئارىلىشىپ كەتكىنىگە ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، ئۇمىدى كۈچىيىشكە باشلىدى. ماھىنۇرمۇ ئۆزى تۇيمىغان ھالدا ئۇنىڭ گېپىگە ئارىلىشىپ سۆزلەپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىسىدىكى ئوڭايسىزلىنىش، قورۇنۇشلار خېلىلا پەسلەپ قالدى.

— مەن سىزگە ئۆزۈمنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇرسام دەيمەن، — دېدى ئارۇپجان ئۈمىد يانغان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ.

— تونۇشتۇرۇشنى لازىم تاپسىڭىز مەيلى.

— سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى، يەنى ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىنكى ئەھۋالىڭىزنى بىلىمەن، غۇلجىدىكى ئەھۋالىڭىزنى تولۇق بىلمىگىنىم بىلەن ئۆيدىن نېمىشقا چىقىپ كەتكەنلىكىڭىزنى بىلىمەن ...

— مەن بىر ياتلىق بولغان، — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزى تېخى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا ۋە ئۆزى ئۇياتلىق ئىش ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك قىزىرىپ يەرگە قارىدى.

— بىلىمەن، — دېدى ئارۇپجان سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — كىشىلەردىن سورۇشتۇرۇپ بىلىپ بولغان، مېنىڭ كۆزۈمگە بىر ياتلىق بولغىنىڭىز كۆرۈنگىنى يوق. غۇلجىغا كەتسەم، ئۈرۈمچىگە كەلگۈم، سىزنى كۆرگۈم كېلىپ تۇردۇ، ماللىرىم سېتىلسا - سېتىلمايلا بۇياققا ماڭىمەن. مەن ئۆمرۈمدە مۇنداق ھېسسىياتتا بولمىغان. بىراق ئاساسىي گەپ سىزدە. ئىككىمىزنىڭ بىرگە بولۇشىمىز سىز قوشۇلسىڭىز بولىدىغان، سىز قوشۇلمىسىڭىز بولمايدىغان، ئارمانلىرىم ئارمان بولۇپلا قالىدىغان ئىش. مېنى، ھېسسىياتىمنى — سىزگە بولغان مۇھەببىتىمنى چۈشىنىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغان ماھىنۇر چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپ قالدى. ئۇ قانداق قىلىشنى، ئۇنىڭ ئۈمىدىگە نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەيتتى. بىر تۇرۇپ ياتاق تۇرمۇشىنى ئاخىرلاشتۇرۇشنى، يەنە بىر تۇرۇپ ئالدىرىماسلىقنى ئويلاۋاتقان بولسىمۇ، مۇھىمى ئارۇپجاننىڭ قانداق ئادەملىكىنى تېخى چۈشىنىپ يەتمىگەنىدى.

— مەن سىزنى تولۇق چۈشەنمىسەم ... — دېدى ئۇ ئارۇپجاننىڭ ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرغان كۆزىگە قاراپ.

— مەنمۇ بىر ئۆيلەنگەن، — دېدى ئارۇپجان ئالدىن ئويلانغان سۆزلەرنى دەرھال ئېغىزىغا ئېلىپ، — بىز بىر ئائىلە، ئاپام بىلەن ئىنىم بىر ئائىلە بولۇپ تۇرمۇش كەچۈرەتتۇق. بىر مائاش بىلەن ئىككى ئائىلىنى بېقىشتا بەك قىينالدىم. ئۇنىڭغىچە سودىغا يول ئېچىلىپ كەتتى. ئىدارە بىلەن شتاتىمنى ساقلاپ قالىدىغان، مائاش ئالمايدىغان بولۇپ، توختام تۈزۈپ بوشىنىپ چىقتىم - دە، سودىغا كىرىشىپ كەتتىم. ئىشلىرىم يۈرۈشۈپ، ئامىتىم كېلىپ، قولۇمغا خېلى پۇل چۈشتى. جاپايىمنى كۆپ

تارتقان ئايالىم ئەمدى راھەت كۆرىدىغان چاغدا، تۇغۇتتا ئۆلۈپ كەتتى. بىر ئوغلۇم بار، بەش ياشقا كىرىپ قالدى. بەش يىلدىن بېرى كۆڭلۈم ھېچكىمگە چۈشمىدى، بولمىسا قىزلارمۇ چىققان. سىزنى كۆرۈپ، راستىنمىنى ئېيتسام مەيلىم قوزغىلىپ، تۇرالماي قالدىم، — ئۇ بۇ سۆزلەرنى قىلىۋاتقاندا، يۈرىكى سېلىپ، لەۋلىرى قۇرۇپ، گەپلىرى قولاشمايۋاتقاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالدى، — قوشۇلسىڭىز توي قىلساق؟

ماھىنۇر ئارۇپجاننىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى ياتاقتا كېلىشتىن بۇرۇنلا پەملىگەن. لېكىن، بىرىنچى قېتىمدىلا توي قىلىشنىڭ گېپىنى قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغان. ھەدەپلا توي قىلىش توغرىسىدا گەپ ئېچىش ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىگە ھۆرمەتسىزلىك قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. «ئۇنىڭ بىز ياش قىز ـ يىگىتلەردىن ئەمەس، گەپنى ئوچۇقلا دەي، دېگىنىمۇ توغرا، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر ئويلىغانسېرى، — بىزنىڭ ھازىر گەپ ئەگىتىپ يۈرىدىغان مەزگىلىمىز ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئۇرۇمچىلىكمۇ ئەمەس، ئوچۇقلا دەپ جاۋاب ئېلىپ كېتەي، دېگەندۇ. بوپتۇ، ئېغىر ئالماي، ئاخىر دەيدىغان گېپىنى دېدىغۇ ...»

— مەن ئويلىشاي ... — دېدى ماھىنۇر مۇلايىم قىياپەتتە.

ماھىنۇر شۇ قىياپىتىدە ئارۇپجاننىڭ كۆزىگە تېخىمۇ چىرايلىق، تېخىمۇ يېقىملىق بولۇپ كۆرۈندى. ئارۇپجان ئويلىنىپ قالدى، ئويلىشاي دېگىنى ماقۇل دېگىنى. ھەدەپلا ماقۇل دېمەيدۇ ـ دە. بىرىنچى قېتىمدىلا ماقۇل دېيىشتىن خىجىل بولۇۋاتىدۇ، قورغۇي قولۇمغا قوندى، ئەمدى ئۇنىدى، دەپ ھېسابلاۋېرەي. ئۇ ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن قوزغىلىپ كەتكەن ئىشقىي ھېسلىرىنى باسالماي، ماھىنۇرنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە ئۇنىڭ قولىنى ئاستا تۇتتى.

— ئويلىشىڭ، بۇ ئويلىشىدىغان ئىش، — ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، ماھىنۇرنى مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە تارتتى.

— نېمانداق قىلىسىز ! — ماھىنۇر ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ كەتتى ۋە نېرىراق بېرىپ تۇردى. ئۇنىڭ چىرايىدا ئەكس ئېتىپ تۇرغان بايىقى يېقىملىق، مۇلايىملىق روھىي ھالەتلىرى يوقاپ كەتتى ـ دە، بەدەنلىرى تىترەپ كەتتى.

— سىزگە بولغان ئىنتىلىش، تەلپۈنۈشۈمنى باسالماي، قوپاللىق قىلىپ قويدۇم، خاپا بولماڭ ... — ئۇ ماھىنۇرنىڭ ھەقىقەتەن خاپا بولغانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئەندىشىدە قالدى ۋە ئورنىغا كېلىپ ئاستا ئولتۇردى.

— ھېچنېمىدىن ـ ھېچنېمە يوق نېمە قىلغىنىڭىز بۇ، مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسىز؟ ... مەقسىتىڭىز مۇشۇمىدى؟ — ئۇمۇ ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— ئادەمنىڭ ئىشقىي ھېسلىرىنى بېسىۋالمىقى تەس ئىكەن، مېنى كەچۈرۈڭ، كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ ... ئەپۇ قىلىشىڭىزنى سورايمەن.

سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەن ئادەمنىڭ كەچۈرۈم سورىشى ياخشى خىسلەت. ئارۇپجاننىڭ يېنىش ـ يېنىشلاپ كەچۈرۈم سورىشى ماھىنۇرنى ئېرىتتى. ئۇنىڭ كەينىگە چۈشكەنلەر، ئالدىنى توسۇۋالغانلارنىڭ قايسى بىرسى كەچۈرۈم سورىغان؟ ! «خېلى ئادىمىي ئەخلاقلىق نەرسە ئىكەن، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر، — تىترەۋاتامدۇ، مېنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ، بىراق مۇشۇ دېگەن گەپلىرى راستىمدۇ؟»

— ئويلىشىمەن دەۋاتىسىز، بوپتۇ، ئويلىشىڭ، ماقۇل دېسىڭىز ئۆينى ئۆرۈمچىدە تۇتىمەن دېسىڭىزمۇ مەيلى، غۇلجىدا تۇتىمەن دېسىڭىزمۇ مەيلى.

— ياق، ياق، غۇلجىغا ھەرگىز بارمايمەن، ئىككىنچى دەسسىمەس بولۇپ كەلگەن، — دېدى ماھىنۇر بېشىنى سىلكىپ.

— ئىختىيار ئۆزىڭىزدە، سىز نېمە دېسىڭىز، مەن شۇ، — دېدى ئارۇپجان، — ئەمما سىزنىڭ مەسلىھەت سالىدىغان ئاتا ـ ئانىڭىزمۇ يوق ئىكەن، ماڭا ئىشەنگەن بولسىڭىز، ھازىرلا جاۋاب

بىر نۆەتسىگىز ياخشى بولاتتىغۇ؟

— يوق ئەمەس، مەسلىھەت سالىدىغان ئادىمىم بار، — ماھىنۇرنىڭ ئاۋازىدىن بىر خىل قەتئىيلىك بىلىنىپ تۇراتتى، — ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن بىر قېتىم بەختسىزلىككە ئۇچرىغان، شۇڭا ئالدى ـ ئارقامنى ئويلاپ جاۋاب بەرمىسەم بولمايدۇ.

ماھىنۇر ئورنىدىن تۇردى.

— خوش.

— بىز ئەمدى قاچان ئۇچرىشىمىز؟

— ئۇنىڭغا ئالدىرىماڭ، بولدى قوزغالماڭ، ياتاقتىلا قېلىڭ.

ماھىنۇر چىقىپ كەتتى.

※ ※ ※

ماھىنۇرنىڭ بېشىغا بىر سەۋدا چۈشتى. يەنە كېلىپ دۇكاندا سودا قىلىنىۋاتقاندىمۇ، ئۆيدە بەختىخان بىلەن تاماقلىنىۋاتقاندىمۇ، بازارغا ماڭغان ـ قايتقاندىمۇ ھەتتاكى چۈشىدىمۇ چوڭقۇر ئويلىنىدىغان، ئەس ـ يادىنى تەۋرىتىۋەتكەن بىر سەۋدا چۈشتى. ئىنسان ھەر خىل سەۋدالاردا ياشايدۇ. بۇ سەۋدالارنىڭ ئاقىۋىتى بىردە كۆڭۈللۈك، بىردە كۆڭۈلسىز، بىرسى خۇشاللىق، بىرسى ئەلەم بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. ماھىنۇر كەلگۈسى ھايات ـ ئىستىقبالىغا يېنىكلىك بىلەن قارايدىغانلاردىن ئەمەس، ئەمدى ئۇ يىغلىماي، ئەلەم چەكمەي ياشاشنى ئويلاپ كېلىۋاتىدۇ. باسقان قەدىمىدىن قىڭغىر كەتسە، ھەسرەتكە پېتىپ قالسا، پاناھلىق تىلەپ، تەسەللى ئىزدەپ بارىدىغان ئاتا ـ ئانىسى ياكى ئۆزى بىلەن تەڭ ھەسرەتلىنىدىغان قېرىندىشىمۇ يوق. مۇشۇ ئەھۋالدىمۇ بىر تەرەپتىن ئۇ تەنھا ياشاشتىن بىزار، يەنە بىر تەرەپتىن بىزارلىقتىن قۇتۇلىمەن، دەپ ساق بېشىغا ئاغرىق كىرگۈزۈۋېلىشتىن قورقىدۇ. ئۇنىڭ بېشىدا ماقول دەيمۇ، ياق

دەيمۇ، دېگەندىن ئىبارەت بىر ـ بىرىگە قارشى ئوي ـ خىياللار خۇددى ياخشىلىق بىلەن يامانلىق، توغرىلىق بىلەن خاتالىق كۈرەش قىلىۋاتقاندەك كۈرەش قىلماقتا ئىدى. بۇ يا قايىنامدىن، يا سايرامدىن دەيدىغان ئىش ئەمەس ـ دە.

ئۇ بىر ھەپتىگىچە قايمۇقۇپ، قىينىلىپ، ئىككىلىنىپ يۈرۈپ، بۇ ئىشنى ئاخىر خوجايىن ئايالغا، ئۆزى ئۈچۈن قانات قېقىپ تۇرىدىغان غەمخورچىسىغا ئېيتىش قارارىغا كەلدى.

ھالاۋىدىننىڭ يولدىن كەلگىنىگە ئىككى كۈن بولغانىدى. ئۇ كەچقۇرۇنلۇقى بەختىخاننى ياتىقىغا چاقىرىپ چىقتى.

— سىزگە بىر مەسلىھەتىم بار، بېشىمنىڭ ئىچىمۇ ـ تېشىمۇ قاتتى، كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاڭا، — دېدى ماھىنۇر سەل ـ پەل قىزارغان يۈزىگە كۆلكە يۈگۈرتۈپ.

— ئۆزۈڭگە ئەر تاپقان ئوخشىمامسەن، مۇشۇ يېقىندىن بېرى خېلى ياسىنىدىغان بولۇپ قېلىۋىدىڭ ھەم خىيالدىمۇ قېلىۋىدىڭ، — دېدى بەختىخان كۈلۈمسىرەپ.

— ياسانماي يۈرسەم، نېمانداق قېرى خوتۇندەك يۈرىسەن، دەيدىكەنسىز، ئۆزۈمنى كىچىككىنە تۈزەپ يۈرسەم ...

— بۇ بىردەپ قويغان گەپ، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى بەختىخان، — ياش ئادەم دېگەن ئەلۋەتتە ياسىنىپ يۈرۈشى كېرەك، ياسان دېسە ئاشۇرۇۋەتمە يانا، مۇشۇ يۈرۈشۈڭ بولدى جۇما.

ئىككىسى قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— سىزدىن ھېچ ئىش قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ ـ دە، دېگىنىڭىز توغرا، ماڭا بىر ئەر چىقىۋاتىدۇ.

— قانداق، يەرنىڭ ئاستىدا يىلان كۆشىگەننى بىلىمەن مەن دېمىگەنمىدىم، قېنى سۆزلە.

— مۇشۇنداق چاغدا ئاتا ـ ئانىنىڭ يوقلۇقى بەك بىلىنىپ كېتىدىكەن، — ماھىنۇرنىڭ چىرايى بىر ئۇمچىيىپ توختاپ قالدى ۋە ئۇ سەل توختىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، —

ئاتامىۇ سىز، ئانامىۇ سىز، سىزنىڭ مەسلىھەتىڭىزسىز ئىش قىلمايمەن، ئۆمۈرلۈك ئىشىمدا تېخىمۇ شۇنداق، — ماھىنۇر گېپىنى شۇنداق باشلاپ، ئۆزىنىڭ كەينىگە خېلىدىن بېرى ئارۇپچان ئاتلىق بىر كىشىنىڭ كىرىۋالغانلىقىنى، ئۇنىڭ كىملىكىنى، ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇنغان گەپ - سۆزلەرنى، ئۆزىنىڭ بىر قىزىپ، بىر سوۋۇپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى تولۇق بايان قىلىپ كېلىپ، — ماڭا بىر توغرا مەسلىھەت بېرىڭە، شۇنچە يىل تۇل ئولتۇرۇپتىمەن، قانداق قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم، — دەپ چوڭقۇر تىنىپ توگەتتى.

ماھىنۇر توي قىلىش توغرىسىدا ئىككىلىنىپ قالغانلىقىنى ئىزھار قىلىۋاتسىمۇ، بەختىخان ئۇنىڭ ئۆي - ئوچاقلىق بولۇشقا ئىنتىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئارۇپچاننىڭ تەلىپىنى رەت قىلماي، «ئويلىشىپ باقاي» دېيىشى شۇنى دەلىللەپ تۇراتتى. بەختىخاننىڭ ئۇزۇندىن بېرىقى ئارزۇسىمۇ شۇنداق ئىدى، ماھىنۇرنىڭ لايىقىدا بىرەر ئادەم چىقسىلا توي قىلىۋېلىشىنى ئويلاپ كەلگەن. مانا ئەمدى ئۆزى گەپ ئېچىۋاتىدۇ، قانداق مەسلىھەت بېرىش كېرەك؟

— ئەرگە تەگكىنىڭ ياخشى، ياشلىقىڭ كېتىۋاتىدۇ، راست گەپنى قىلسام، ساڭا ئىچىم ئاغرىيدۇ، ئېيتقىنا، قاچانغىچە ياتاقتا موك يېتىپ، موك قوپۇپ يۈرىسەن؟

— بىر تۇرۇپ مۇشۇنداق ئۆتۈپ كەتكۈم بار، بىر تۇرۇپ توي قىلسام، ماڭا باشپاناھ بولىدىغان ئادەمگە ئېرىشىپ، ئەسكىلەرنىڭ ئالدىنى توسۇش، قوغلاشلىرىدىن قۇتۇلۇپ قالارمەنمىكىن، دەپمۇ ئويلايمەن.

كۆپنى كۆرگەن خوجايىن ئايال ماھىنۇرنىڭ سۆزۈك لەۋلىرىنىڭ قۇرۇپ، ئىككى مەڭزىنىڭ تارتىلىپ ئىچىگە كىرىپ كەتكەنلىكىدىن، چىرايلىق كۆزلىرىنىڭ مۆلدۈرلۈپ قالغانلىقىدىن، ئۇنىڭ يا تۇيۇپ، يا تۇيماي ئەر سېغىنىپ قالغانلىقىنى بايقىدى ۋە مۇنداق دېدى:

— تەنها ياشاشنى قوي، ئەرسىز ئايالنىڭ ھەرقانچە پۇل تېپىپ باي بولسىمۇ كۆڭلى پۈتۈن بولمايدۇ، — ئۇ كۆڭلىگە كەلگەن گەپنى دەڭسەپ بېقىپ دەيدىغان ئاياللاردىن ئەمەس ئىدى، — ئۆزۈڭدەك سودىگەر ئىكەن، باشقا ئىش قىلىدىغان ئادەم بولسىغۇ بەك بەلەن ئىش بولاتتى ...

— قانداق دەيسىز؟

— پۇل تېپىپ باي بولغانلاردىن ئەسكىلىرى كۆپ چىققاچقىمۇ مۇشۇ سودىگەر دېگەنلەرگە زادىلا ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ جۇما.

— ئەرگە تەگسەم ئۆزۈمدەك سودىگەرگە تېگىمدىغان ئوخشايمەن، باشقىلار سودىگەرچىلىك قىلىدىغان خوتۇنلارغا تازا ئىشەنمەيدىغاندەك قىلىدۇ، سودىگەر ئاياللاردىن ياخشىلىرى چىقمايدىغاندەك.

— بۇ گېپىڭمۇ توغرا، نېمىشقا ئىشەنمەيدۇ؟ — ئىككىسى بىر - بىرىگە قاراپ تۇرۇپ قېلىشتى، بەختىخان ئۆز سوئالىغا ئۆزى جاۋاب بەردى، — پۇل تاپقان خوتۇنلارنىڭ نەپسى تاقىلداپ تۇرىدۇ، پۇل تىنچ قويمايدۇ، ئىشقىي ھەۋىسىنى قوزغاپ تۇرىدۇ. ياش باللارنى پۇل بىلەن ئۆگىتىۋېلىپ ئوينايدۇ. لېكىن، ئەخلاقلىق، ياخشىلىرىمۇ بار، سەن ئەجەب پاكىز ئۆتۈۋاتىسەنغۇ، ئەتىگەندە كېتىسەن، كەچتە بۇرۇن قايتىپ كېلىسەن، شۇنچە يىللاردىن بېرى بىرەر نۇقسانىڭنى سەزمىدىم.

— بۇنى خەقلەرگە چۈشەندۈرمەك تەس ئىكەن.

— ئالتۇن دېگەن ھامانەم ئالتۇن، ھاجەتخانىغا تاشلىۋەتسەڭمۇ، يۇزىگە پاتقاق سۈركىۋەتسەڭمۇ بەرىبىر ئالتۇن، چاقناپ - پارقىراپ تۇرىدۇ.

ماھىنۇر بەختىخاننىڭ ئويىنى چۈشەندى، ئۇنى خوپ كۆرمەيۋاتىدۇ، سودىگەرگە ئىشەنمەيۋاتىدۇ.

— ئەمىسە ياق دەيمۇ؟

— ياق، ئۇنداق دېمە، — ئۇ دەرھال جاۋاب بەردى، — ئۆينى

خالىغان يېرىڭىزدە تۇتۇپ بېرىمەن دەۋاتسا.

— مېنىڭمۇ ئىشىنىۋاتقان يېرىم مۇشۇ.

— بولدى، ماقۇل دە، تويۇڭنى قىل، كۆڭلۈم چۈشتى - چۈشمىدى، دەيدىغان سەن ياش قىز ئەمەس، پەقەت چۈشمىسە يېنىپ كېلەرسەن.

— ماقۇل، دېسەمغۇ تويىنى كۆزگە تارتىپ قىلارمەن، سىز ھالاۋىدىن ئاكامنىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىپ باقسىڭىز، مەن خىجىل بولىمەن.

— ھازىرلا دەيمەن.

ئەرسىز ياشاشنىڭ ئازابى بار، ئەمما ئەرگە تېگىپ دەردكە قالسا، ئۇنىڭ ئازابى ئۇنىڭدىن ئېغىر بولىدۇ. ماھىنۇرنىڭ باشقىلارنىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىشىمۇ، ئۆزىنىڭ چوڭقۇر خىيالدا قېلىشىمۇ، يەنە بەختسىزلىككە ئۇچراپ قالارمەنمۇ، يۈرىكىمدە يەنە بىر يارا پەيدا قىلىۋالارمەنمۇ دېگەن ئەندىشىدىن تۇغۇلۇۋاتىدۇ، راستىنى ئېيتقاندا، ئۆي - ئوچاقلىق بولۇشنى كۆڭلى تارتىپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئەندىشە - ۋەھىمىسى كۈچلۈك بولىۋاتىدۇ. مۇشۇنداق پەيتتە ئۆزى ئىشەنگەن ئادەملەرنىڭ مەسلىھەتى بىر قارارغا كېلىشىنى بەلگىلەيدۇ.

بەختىخان ئۆيگە كىرىپلا ماھىنۇردىن ئاڭلىغان گەپلىرىنىڭ ھەممىسىنى ھالاۋىدىنغا ئېيتتى ۋە ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى سورىدى.

— ياخشى گەپ ئىكەن، — دېدى ھالاۋىدىن ئورنىدىن قوزغىلىپ، — بىچارە بالا ياش تۇرۇپ تەنها ئۆتۈۋاتىدۇ، بىراق ...

— نېمە «بىراق؟»

— ئۆيىنى نەدە تۇتىدىكەن؟

— مەشەدە.

— قىزىق گەپقۇ، بۇ قانداق بولغىنى ... ئۇ غۇلجىلىق بولغاندىكىن، غۇلجىغا ئەكەتمەمدىكەن؟

— ئۆيىنى غۇلجىدا تۇتايلى، دەپتىكەن، ماھىنۇر ئۇنىماپتۇ، غۇلجىغا ئىككىنچى بارمايمەن، دەپ يۈرگەن ئەمەسمۇ ئۇ.
— ئىككىسى ئىككى يەردە يۈرسە بولمايدۇ، ياش نېمىلەر بىر يەردە ئۆتكىنى ياخشى، بۇنى ئوچۇق ئېيتسا بولىدۇ.
— ئۇ ئىنىسىغا دۇكان ئايرىپ بەرسە شۇنداق قىلار، ئانىسى بەزىدە غۇلجىدا، بەزىدە ئۈرۈمچىدە تۇرسا بولىدىغۇ، — بۇ بەختىخانىنىڭ پەرىزى ئىدى.
— ئىلاج بار شۇنداق قىلسا بولىدۇ، ئىنىسىنى ئايرىۋەتكەندىن كېيىن توي قىلغىنى ياخشىراق، ئالدىرىماسلىق كېرەك.
ئۇچىنىڭ ئويلىرى ھەرھالدا بىر يەردىن چىقتى.

23

«توينىغۇ قىلارمەن، ھەر ئىككىمىز سودىگەر، ئىقتىسادىمىزنى قانداق قىلىمىز، بىرلەشتۈرۈۋېتىمىزمۇ ياكى ئايرىم ـ ئايرىم بولامدۇ؟ — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ماھىنۇر پۈكەيگە يۆلىنىپ تۇرۇپ. ئۇنىڭ پىكىرلىرى چېچىلىپ كەتكەنىدى، — بەختىخان ھەدەم مېھىر ـ شەپقەتلىرىگىنى ئېقىتىپ كەتمەي، ئۆزۈڭنى چىڭ تۇتۇپ، ئۇنى بەش ـ ئالتە ئاي سىناپ باق، ئاۋۋال ئۈرۈمچىگە كۆچۈپ كەلسۇن، دۇكاننى بىللە ئاچامسىلەر، ئايرىم ـ ئايرىم ئاچامسىلەر، شۇ چاغدا ئايرىلىدۇ، دېگەنىدى. ئېيتقانلىرى توغرا، ئۆزۈمگە مەھكەم بولاي، ئالدىراڭغۇلۇق ئېغىر پۇشايمان پەيدا قىلىدۇ، پۇشايمان يۈرەكنى زېدە قىلىدۇ ...»
ئۇ قايرىلىپ سادىققا قارىدى. سادىق خەت ئۆگىنىۋاتىدۇ. ئۇ ئەسلىدە ساۋاتسىز بالا ئىدى. ماھىنۇر ئۇنىڭغا «ئېلىپبە»، دەپتەر ـ قېرىنداش ئېلىپ بەرگەن ۋە ئۆزى كۈنىگە بىر ھەرپ باشلاپ بېرىپ، ئۇنى يازدۇرۇپ، سودا ئارىلىقلىرىدىكى بىكار

ۋاقىتلاردا مەشىق قىلدۇرۇۋاتاتتى، يەنە بىر ياقتىن ھېسابمۇ ئۆگىتىۋاتاتتى.

— ئەمدى ھەرپلەرنى ئۆگىنىپ بولدۇڭ ...

— ھەرپلەرنى قوشۇپ ئوقۇشنىمۇ ئۆگىنىپ بولدۇم.

— ھېسابنىچۇ؟

— يۈزگىچە ئوقۇپ، يازالايمەن.

— ياخشى، گېزىت ئوقۇۋاتاتتىڭغۇ؟

— تەمتىلەپ ئوقۇيمەن، بىراق يازماق تەس ئىكەن.

— ھەر كۈنى كەچتە گېزىتتىن كۆچۈرۈپ بىر ۋاراق ياز، يېزىشقىمۇ ئۇستا بولۇپ كېتىسەن.

— كۈندۈزى ھېساب، كېچىسى خەت ئۆگىنەي دەۋاتىمەن.

— تىرىش، زېرىكمەي ئۆگەن. زېھنىڭ بالىسەن، ئەتە ـ ئۆگۈن دۇكان بېشىڭغا قالسا، خەت يازالمىساڭ، ھېساب بىلمىسەڭ بولامدۇ؟

سادىق زېھنىلىك بالا ئىدى، ماھىنۇرنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقاتتى. ھەتتا ئويلىغاندىنمۇ ئوشۇقراق پىكىر قىلاتتى. توپ سېتىش بازىرىغا ئۇنى ئاياللارنىڭ يازلىق ئاياغلىرىنىڭ باھاسىنى ئۇقۇپ كەل، دەپ ئەۋەتسە، ئۇنى ئۇقۇپ كەلگەنىنىڭ سىرتىدا، كۆزلۈك ئاياغلارنىڭمۇ باھاسىنى ئۇقۇپ، ئۇنى ھازىر ئېلىۋېلىشنى، كۈز كەلگەندە باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتاتتى. ئون بەش ياش ئۇنىڭغا خېلى ئېگىز بوي، ئوبدانلا ئەقىل ـ پىكىر بەرگەن. ماھىنۇر ئۇنى ھېچكىمگە بوزەك قىلدۇرمايدۇ ھەم يېنىدا تاغدەك يۆلەنچۈكى تۇرغاندەك ھېس قىلىدۇ. ھازىر ئۇ مال ئالغىلى ياكى كۆرگىلى كەلگەنلەردىن ماھىنۇرغا تىكىلىدىغان، يەۋەتكۈدەك قارايدىغان، ئەگىتمە گەپلەرنى قىلىپ بىزەڭلىشىپ تۇرۇۋالغانلارنى، دۇكاننىڭ ئالدىنى بىكار قىلىڭلار، خېرىدارلار مال كۆرۈۋاتىدۇ، ياكى بولمىسا نېمە ئالىسىز، سىز دېگەن چاپان ئاۋۇ قىرىق بىرىنچى دۇكاندا بار، دەپ كەتكۈزۈۋېتەلەيدۇ. سادىق كوچا

كەزمەيدۇ، پۇل چاچمايدۇ. چۈشتە ماھىنۇر بىلەن ــ ماھىنۇر يېرىم ئاش، ئۆزى پۈتۈن ئاش يەيدۇ. ئەتىگەنلىكى، كەچلىكى قۇرۇق چاي ئىچىدۇ، تۇرمۇشتا بىرەر نەرسىدىن زارلانمايدۇ. نان ئال، دەپ قىرىق تىيىن بەرسە، يىگىرمە تىيىنلىك نان ئالىدۇ. بەزى كۈنلىرى كەچلىكى ئۈچۈن سۈيۈقئاش ئىچ ياكى سامسا يە، دەپ پۇل بەرسە، نان بىلەن چاي ئىچىپ، قالغان پۇلنى يانچۇقىغا سالىدۇ. شۇنداق قىلىپ يىغىلغان پۇللىرى سىقىمىغا توشقاندا، ماھىنۇرغا بېرىۋېتىدۇ. ھازىر ماھىنۇر ئۇنىڭ ئۈچ ۋاقلىق تامىقىنى بەرگەننىڭ سىرتىدا، ھەر ئايلىقى ئۈچۈن بىر يۈز يىگىرمە سومنى ئۇنىڭ نامىغا يېزىلغان كىنىشكا بىلەن بانكىغا قويىدۇ.

ــ سادىق.

ــ ھە؟ ــ ھەجىلەپ گېزىت ئوقۇۋاتقان سادىق بېشىنى كۆتۈردى.

ــ ساڭا بىر ئىش بۇيرۇسام ...

ــ بۇيرۇڭ، ئاچا.

ــ كۆز كىرىپ قالدى، سەن بوگۈن، ئەتە ئىككى كۈن ماگىزىنلارنى، كوچىلارنى ئايلىنىپ قىزلار، ئاياللار قانداق كىيىملەرنى كۆپ ئېلىۋاتىدۇ، قانداق كىيىملەرگە ئىنتىلىۋاتىدۇ، كۆرۈپ، گەپ ـ سۆزلەرگە دىققەت قىلىپ كەلسەڭ، شۇنىڭغا قاراپ مال ئالساق ــ قانداق؟

ــ ماقۇل، ئاچا، ــ سادىق ئوقۇۋاتقان گېزىت، قەغەزلىرىنى يىغىشتۇرۇپ تەييار بولدى.

ــ ئەمىسە ماڭ، ئۆگىنىشنى كەچتە قىل.

بىر ئىشقا، بىر خىل كەسىپكە بېرىلگەن ۋە ئۇنىڭ تەمىنى تېتىغان ئادەمنىڭ ئوي ـ خىيالى ھامان شۇنىڭدا بولىدۇ. ماھىنۇر باشقا ئىشلارنى ئانچە ئويلاپ كەتكىنى يوق، ئۇ سودا ـ تىجارىتىنى، پۇل تېپىشنىڭ يېڭىچە يوللىرىنى ئېچىشنى ئويلايتتى، ئىزدىنەتتى، پىكىر ـ خىيالى شۇنىڭ بىلەن بەند

ئىدى. قايسى كۈنى تىجارەتچى قاسىم رۇسىيىدىن كەلگەن ئورۇسلاردىن ئىككى يۈز ئەللىك دانە پەلتو ئالغانىدى.
— ماھىنۇر، — دېدى ئۇ، — ماۋۇ پەلتولاردىن ئون - يىگىرمىنى ئېلىپ دۇكىنىڭىزغا ئېسىپ قويامسىز؟
— ئالاي، قانچىدىن بېرىسىز؟
— ئىككى خىل، باھاسى ئوخشمايدۇ، بىرى پاختىلىق، بىرى يالاڭ. ئەمما رەڭگى ئوخشاش.
ئۇ پەلتولارنى كۆرۈپ بولۇپ:
— ئون دانىدىن ئالاي، — دېدى.
— سىز كىيىدىغانغا ئالمايسىز، سىزمۇ ساتىدىغانغا ئالىسىز، ئارىلاشتۇرۇپ ئىككى يۈز ئوتتۇز سومدىن بېرىمەن.
— ھەممىنى ئالسامچۇ؟
— ھەممىنى؟
— ھەئە، ھەممىنى.
— ھەممىنى ئالسىڭىز، بىرلا سۆز، پۇلىنى نەقلا بېرىسىز، ئوشۇق - كېمى يوق، ئىككى يۈز يىگىرمە سومدىن بېرىمەن.
ماھىنۇر «سودىدا تەۋەككۈل قىلماي بولمايدۇ، مېنىڭ دېگىنىمگە بەرسە، ھېچ بولمىسا ئىزىغا بولسىمۇ پارچىلاپ سېتىپ دەرھال تۈگىتىۋېتەلەيمەن» دەپ ئويلىدى - دە:
— مەنمۇ بىر سۆز قىلاي، ئىككى يۈز ئون سومدىن بېرىڭ؟
— بولمايدۇ.
— ئەمىسە، مەيلى.
— پۇلىنى نەقلا بېرىسىز - ھە؟
ماھىنۇر ئىككى يۈز ئەللىك پەلتونىڭ ئەللىك ئىككى مىڭ بەش يۈز سوم بولىدىغانلىقىنى ئىچىدە ھېسابلاپ بىلىپ بولغانىدى. بىراق، ھازىر ئۆزىدە ئوتتۇز مىڭ سوم نەق پۇل بار ئىدى.
— ھازىر ئوتتۇز مىڭ سومنى نەقلا بېرىمەن، قالغىنىنى بىر ھەپتىدىن كېيىن بېرىمەن.

ئۇ يۈزىنى ئۆرۈدى:

— ئۇ قانداق نەق بولىدۇ ...

— بىر ھەپتىدىن كېيىن بېرەلمىسەم، كۆنگە ئەللىك سومدىن قوشۇپ بېرىمەن، خەت - توختام قىلىمىز.

— ئېلىڭ!

— ئالدىم.

ماھىنۇر خەت - توختام بىلەن ئىككى يۈز ئەللىك پەلتونى ئالدى - دە، پەلتولارنىڭ ئەۋرىشكىسىنى ئېلىپ، شۇ كۈنىلا خىمىيە سانائەت باش زاۋۇتىنىڭ ماگىزىنىغا چىقتى. ئۇلار ئىككى كۈن بۇرۇن پەلتو ئالغىلى كىرىپ، ماھىنۇرغا يولۇققانىدى. ئۇ ئەۋرىشكىنى كۆرسىتىپ ئۇلار بىلەن سودىلاشتى ۋە پۈتۈشتى، پاختىلىق پەلتونى ئىككى يۈز يەتمىش بەش سومدىن، يالاڭ پەلتونى ئىككى يۈز يىگىرمە سومدىن ساتتى. ئەتىسى ئۇلار ماشىنا ئېلىپ كىرىپ، پەلتولارنى ئاچىقىپ كەتتى.

ئېلىم - بېرىم پۈتكەندىن كېيىن، ماھىنۇر سادىققا سودىدا ھەم تەۋەككۈل قىلىش، ھەم ئۇچۇر ئىگىلەش، زېرەك - چاققان بولۇش، پەم ئىشلىتىش يوللىرىنى چۈشەندۈرۈپ شۇنداق دېگەن:

— پەلتولارنى رۇسىيىلىك ئوروۇسلاردىن ئالغان قاسىم ئىككى مىڭ بەش يۈز سوم پايدىسىغا ماڭا ساتقان. مەن ئۇنى ئۇچۇر ئىگىلەش، تەۋەككۈل قىلىش، چاققان بولۇشلاردىن پايدىلىنىپ سېتىپ، توققۇز - ئون مىڭ سوم پايدىغا ئېرىشتىم. بۇنىڭغا ناھايىتى بىر يېرىم كۈنلا ۋاقىت كەتتى.

پۈتۈشكەن مەزگىلىدىن بۇرۇن پۇلىنى ئالغان قاسىم ھاڭ - تاڭ بولۇپ ماھىنۇردىن سورىدى:

— ئەجەب تېزلا سېتىۋېتىپسىزا، قانچىدىن ساتتىڭىز، كىم ئالدى؟

— سورايدىغانمۇ، سورىمايدىغانمۇ سوئال بولىدۇ قاسىمكا، مەن سىزگە بۇنىمۇ دەپ بەرسەم، ئۆزۈم ئاچ قالىمەن.

سادىق ئىككى كۈنگىچە توختىماي ئايلىنىپ يېڭى ئۇچۇر ئېلىپ كەلدى:

— قىزلار، ئاياللار ھازىر ئاسما مايكىدەك مودىگە ئېسىلىپ تۇرىدىغان، يوغان يوللۇق جىگەر رەڭ چىبەرقۇت كۆڭلەككە ئىنتىلىۋېتىپتۇ، ئۇنى كىيىش قىزلارنىڭ ئارزۇسى ئىكەن. كىچىك تۆت كوچىدا بىر دۇكاندا كۆردۇم، باھاسى ئاتمىش كوي ئىكەن.

— ئۇنى سارايپان دەيمىز، — دېدى ماھىنۇر.

ماھىنۇر دەرھال كىچىك تۆت كوچىدىكى دۇكانغا بېرىپ سارايپاننى كۆردى. بويى، ئېنىنى غېرىچلىدى. ئۇ يەردىن چىقىپ ماگىزىنغا باردى. يوغان يوللۇق چىبەرقۇتنىڭ بىر مېتىرى توققۇز سوم ئىكەن. ئاندىن ماشىنىچىغا بېرىپ، بىر سارايپاننى ئون سومدىن تىكىدىغانلىقىنى ئۇقتى، شۇنىڭ بىلەن ئىچىدە ھېسابلاپ چىقتى، چوڭ ـ كىچىك قىلىپ تىكتۈرسەم، ئوتتۇرا ھېسابتا بىر سارايپانغا بىر مېتىر ئاتمىش بەش سانتىمېتىر چىبەرقۇت كېتىدۇ — ئون بەش سوم؛ كۆپ تىكتۈرگەندىكىن سەككىز سوم ئىش ھەققى ئېلىشى مۇمكىن، يىگىرمە ئۇچ سوم بىلەن پۈتۈپ چىقتى دېگەن سۆز. ئۇنى ئاتمىش سوم ئەمەس، قىرىق بەش سومدىن ساتسام، ناھايىتى ئىتتىك ئۆتىدۇ. شۇ چاغدا ھەربىر سارايپاندىن يىگىرمە ئىككى سوم قالىدۇ. بۇنىڭدىن ياخشى سودا بولامدۇ.

ئۇ بىرىنچى قېتىمدىلا ماشىنىچىخانىغا ئىككى يۈز دانە سارايپان بۇيرۇتتى. ئىككى كۈندىن كېيىن ئۇنىڭ ئالدى چىقىشقا باشلىدى. «تېزلا سېتىلىپ كېتىدۇ، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر قەتئىيلىك بىلەن ھۆكۈم قىلىپ، — تۆت مىڭ سومدىن ئوشۇقراق پايدا بار.» سارايپانلار دۇكانغا ئېسىلدى، بىر قىسمى سادىقنىڭ قولى بىلەن چوڭ كوچىغا چىقتى. ماھىنۇرنىڭ ھۆكمى توغرا چىقىپ، ئۇ ئىتتىك ئۆتۈشكە، سادىقنىڭ قولىدىكىسى تېخىمۇ ئىتتىك ئۆتۈشكە باشلىدى. ئەتراپتىكى

تىجارەتچىلەر ئۇنىڭ تېز سېتىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، توپ سېتىش بازارلىرىنى ئاربلاپ ئۇنى تاپالمىدى. ئاخىر ماھىنۇرنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— باھاسىنى چۈشۈرۈپ بېرىڭ؟

— ئەلدىن ـ ئەلگە نەپ دېگەن گەپ بار.

— ماقۇل، قانچىدىن ئالىسىلەر؟ — دېدى ماھىنۇر پەيتنى چىڭ تۇتۇپ، — باھاسىنى چۈشۈرەي.

— ئوتتۇز بەش سومدىن.

— ياق قىرىق سومغا چۈشۈرىمەن.

ئاخىر باھادا كېلىشتى ئوتتۇز سەككىز سومدىن بولدى.

— ماڭا قىرىقنى.

— ماڭا ئەللىكنى.

— ماڭا ئوتتۇزنى.

...

ماھىنۇر بۇ قېتىم ساراپاندىن بەش يۈزنى بۇيرۇتتى. بىراق، ئۇنىڭدىن كېيىن بۇيرۇتۇلغان ئۈچ يۈزى ئاستا سېتىلدى، باھاسىنى يەنە ئون سوم چۈشۈرگەندىمۇ تەستە سېتىلدى. چۈنكى ئۇ بازارلاردا باشقا سودىگەرلەرنىڭ قولى ئارقىلىق كۆپىيىپ كەتتى.

بەش يىللىق سودا بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانى ماھىنۇرغا ئۇچۇرغا ئەھمىيەت بېرىش، پەيتنى ئىگىلەش، پەم ئىشلىتىش ۋە زېرەك ـ چاققان بولۇشنىڭ مۇھىملىقىنى ئۆگەتتى. «بۇمۇ بىر خىل ماھارەت ئىكەن، بۇنى بىلمىگەن سودىگەر روناق تاپالمايدىكەن» دەپ ئويلىدى ئۇ.

ماھىنۇرنىڭ رەڭگى ـ روھىدا قەتئىيلىك، رازىمەنلىك ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ يېڭى بىر ئەھۋالنى بايقىسا، يېڭى ئۇچۇرغا ئىگە بولسا، تەۋەككۇل قىلىشنىڭ لازىملىقىنى ھېس قىلسا جىددىيلىشىپ كېتەتتى ـ دە، ھېرىش ـ چارچاشنىمۇ ئۇنتۇپ، شۇ يولدا جان كۆيدۈرۈپ چاپاتتى. باشلىغان ئىشنى

ئاخىرىغا يەتكۈزۈۋېتىشكە ئالدىرايتتى. ئەتە قىلارمەن، چۈشتىن كېيىن پۈتتۈرەرمەن، دېمەيتتى، سادىققىمۇ، ئۆزىگىمۇ بۇيرۇقلىرى كۆپىيىپ كېتەتتى. «ئالدىراش كېرەك، پەيتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىك كېرەك، ۋاقىت — بايلىق، ئۇنى چىڭ تۇتۇش كېرەك» دەپ ئويلايتتى. قىلغان ئىشلىرى، سودىلىرىدىن مەنپەئەت كۆرۈلۈشكە باشلىسا، ئۇ ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا ئىككىنچى بىر سودىنى باشلاشنىڭ غېمىنى قىلاتتى. ئۇنىڭ پەيتى كەلگەندە مۇشۇنداق ئالدىراش بولۇپ كېتىشى، ھەربىر مىنۇتنىمۇ قەدىرلىشى — ۋاقىتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىق، ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇش، ۋاقىتتىن بايلىق يارىتىش، دېگەن قارىشىدىن تۇغۇلغانىدى. سودىغا بېرىلىش، كىرىشىش قىزغىنلىقى ئۆرلەپ كەتكەن مۇنداق چاغلاردا ئېغىر - بېسىق، ئوچۇق - يورۇق ماھىنۇر جىددىيلەشكەن، چىرايى ئېچىلماس ماھىنۇرغا ئايلىنىپ قالاتتى. ئۆزىدىكى مۇنداق ئۆزگىرىشنى ئۆزى ھېس قىلمايتتى.

ماھىنۇر كەچتە ياتىقىغا قايتىپ كېلىپ، ئاچچىق - چۈچۈك سۈيۈقئاش ئىچكۈسى كېلىپ قالدى. ئېتەيمۇ، ئەتمەيمۇ دەپ بىردەم ئولتۇرۇپ، ئاخىر ئېتىش قارارىغا كەلدى - دە، ئۇنىڭغا تۇتۇش قىلدى. شۇ چاغدا بەختىخان كىرىپ كەلدى.

— نېمە قىلىۋاتىدىغانسەن، ئۇن چىقارماي؟

— سۈيۈقئاش ئىچكۈم كېلىۋاتىدۇ.

— قويە سۈيۈقئېشىڭنى، لەڭمەن ئېتەي دەپ راسكالىقنى قىلىپ قويدۇم، قوپە، خېمىرنى سەن يۇغۇر، — دېدى بەختىخان ئىشىك تۈۋىدە ئۆرە تۇرۇپلا، — توۋا دەيمەن، سەن ئەتكەن لەڭمەندىن باشقىسى تېتىمايدۇ، ھالاۋىدىن ئاكاڭمۇ لەڭمەننى ماھىنۇر ئەتسۇن، دەپ تۇرۇۋالىدىغان بولدى. لەڭمىنىڭ ئۇبدانلا خۇمار قىلىدۇ. ماڭە، تۇرىسەنغۇ مولۇندەك قاراپ.

بەختىخان ماھىنۇرنى ئۆيىگە باشلاپ چىقتى. ئۇ خېمىر يۇغۇردى. بەختىخان سۇپىدا ئولتۇرۇپ:

— پۇلنى مونەك ـ مونەك تاپىدىغان بولدۇڭ، يانچۇقۇڭمۇ تومپايدى، چىرايىڭمۇ گۈلدەك ئېچىلدى، ھە، راست، ھېلىقى پۇلۇڭ قانداق بولدى؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

ماھىنۇر ھازىرغىچە شىرىپ، تۇردى ئاتلىق ئىككى كىشىدە قالغان ئون مىڭ سوم توغرۇلۇق ئېغىز ئاچماي كەلگەن. بەختىخانىنىڭ بۇنىڭغا ئىچى پۇشۇپ يۈرەتتى. بىر تەرەپتىن ئۇلارغا ئىچى ئاغرىپ قالدىمىكىن، دىگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن پۇلىنىڭ ئورنىغا ئۆتمەس مال بەردىمىكىن، دەپمۇ ئويلىغانىدى. بۈگۈن تۇيۇقسىز ئېسىگە كېلىپ سوراپ قالدى.

— بەرگىنىنى ئېلىۋاتىمەن، — دېدى ماھىنۇر خۇشخۇيلۇق بىلەن، — مىڭ سوممۇ بەردى، بەش يۈز سوممۇ بەردى، تېخى ئىككى يۈز سوممۇ بەردى.

— قانچىلىك ئېلىپ بولدۇڭ؟

— ئۈچ مىڭ ئىككى يۈز سوم، — دېدى ماھىنۇر بېشىنى كۆتۈرمەي خېمىرنى چەيلەۋېتىپ، — ئالا قاغىدا ئېلىشىڭ بولسا ئالارسەن بىر كۈنى، دەپتىكەن، ئاز ـ ئازدىن بولسىمۇ پۈتكىنىگە خۇشالمەن. ئۇنى كۆڭلۈمدىنمۇ چىقىرىۋەتكەن.

ماھىنۇرنىڭ غەممۇ تارتماي دىگەن شۇ گېپى بەختىخاندا بىر ئاز نارازىلىق قوزغىدى:

— باي بولۇپ بەش ـ ئون مىڭ كوينى ياراتماس بولۇپ قالدىڭ، ئەرز قىلساڭ بۇ چاغقىچە ئېلىپ بولاتتىڭ، جاجىسىنى تازا بېرەتتى ئۇنىڭ.

— سوتقا بارغانىنىڭ پايدىسى يوق ئىكەن، بەختىخان ھەدە، — دېدى ماھىنۇر سۇزۇك ئىنچىكە بارماقلىرى بىلەن پىلتە قىلىۋېتىپ، تېنىۋالمىغاندىكىن، ھالاۋىدىن ئاكام ئېيتقاندەك، سودىدا زىيان تارتىپ كەتتىم، چوقۇم بېرىمەن، دەيدىكەن، سوتتىكىلەرمۇ تىلخەت ئېلىپ بېرىدىكەن، بەرىبىر تاپقاندا بېرىدىكەن. جاجىسىنى بېرىمىز، دەپ ھەممىمىز بىرلىشىپ سولىتىپ قويساق، پۇلىمىز بىراقلا يوققا چىقىدىكەن. ئۇنىڭدىن

كۆره، ياخشى گەپ بىلەن ئاز ـ ئازدىن بولسىمۇ ئېلىپ تۇرغىنىمىز ياخشى ئەمەسمۇ؟

— ھە، راست، لايىقىڭنى كەلدى دېۋىدىڭ، تويىنى قاچانغا پۈتۈشتۈڭلار؟

— كېلەر ھەپتە قىلايلىمىكىن دېيىشتۇق.

— تەلىيى بار نېمىكەن ئۇ، ئۆزى پۇللۇق، پۇل تېپىشقىمۇ ئۇستا، ئەقىللىق چوكاننى ئالىدىغان بولدى، — تويىنىڭ يېقىنلاشقانلىقىنى ئاڭلاپ، بەختىخان بىرقىسما بولۇپ قالدى. گەرچە ئۇ ماھىنۇرنىڭ ياشلىقىنى، ياش ئادەم ئۆز ئۆمرىنى ئەرسىز ئۆتكۈزسە، ھەربىر كۈننى لەززەتسىز، ئازابلىق ئۆتكۈزىدىغانلىقىنى تەكىتلەپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، بىر دىلكەش، ئۆز قېرىنداشىدىنمۇ چارە بولۇپ قالغان ئادىمىنىڭ قورۇسىدىن چىقىپ كېتىشىگە كۆزى قىيماي قېلىۋاتاتتى. ئۇ ھازىرغىچە يالغۇزلۇق تارتمىغان. ماھىنۇر ئۇنىڭغا شۇنداق ئاق كۆڭۈل سىڭىل، ئىشەنچلىك دوست بولۇپ قالغان، ئۇ كۆڭۈل سۆزلىرى، نازۇك سىرلىرىنىمۇ ئۇنىڭدىن ئاياپ قالغان ئەمەس. ئۇ توي قىلىپ قورۇدىن چىقىپ كەتسە، ئۆزى قانداق ھالدا قالار؟ بۇنى قىياس قىلالمايتتى. ئەگەر مۇنۇ ئۆي يوغانراق ياكى كىچىك بولسىمۇ ئىككى ئېغىز بولغان بولسا، ئۇنى قورۇسىدىن ھەرگىز چىقارمىغان بولاتتى. ئەمما ئۇنىڭ توي قىلىشىنى تىلەيتتى.

— تويىنى ئۇنىڭ يېنىنى ئاغرىتىپ قىل جۇما، — بەختىخان ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە يوغان كۆزلىرىنى ئالايتىپ، گۆشلۈك قوللىرىنى پۇلاڭلاتتى، — ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى يوق بولۇپ قالمىسۇن يەنە! بۇ ماقال بىكار ئېيتىلمىغان.

— لايىقىدا بولار، مەن قىز بولمىسام ...

— مانىڭ گېپىنى ... قايسى قىزدىن كەم سەن، ئەخمەق، بىلسەڭ قەدىر ـ قىممىتىڭنى قىلغىنىڭ ئۇ.

ماھىنۇر گەپ قىلماي كۈلۈپلا قويدى. لېكىن، كۈلۈپ قويغان

بىلەن چىرايىدىن خىلىدىن بىرى مەيۈسلۈك ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. بۇ خىل روھىي ھالەت ئوخشىغان لەڭمەننى يەۋاتقان چېغىدىمۇ، تېلېۋىزور ئېكرانىدىن قىزىقارلىق كىنو كۆرۈۋاتقاندىمۇ، ئۆز ياتىقىدا ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرغان ۋاقتىدىمۇ چىرايىدىن كەتمىدى. ئۇ توي يېقىنلاشقانسېرى ئۆزىدە قانداقتۇر بىر غېرىب - مىسكىنلىكنى ھېس قىلىپ ھەدىسىنى، ئىنىسىنى ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدى. «توي قىلىش، ئۆي - ئوچاقلىق بولۇش كىشى ھاياتىدىكى چوڭ ئۆزگىرىش، چوڭ ئىش، — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئۇ ئازابلىنىپ، — ھەدەم ھەم ئاتا، ھەم ئانا بولۇپ بېشىمدا تۇرۇپ بېرىشى، ئىنىم يۈگۈرۈپ يۈرۈپ خىزمەت قىلىشى كېرەك ئىدىغۇ، خۇددى ئىگە - چاقىسى يوق ئادەمدەك ئۆز بېشىمغا ئېلىپ تىكەندەك يالغۇزلۇقتا تويۇمنى قىلىمەن - ھە ... نېمىدېگەن ئېغىر ئىش بۇ ... غۇلجىدىن كەلگەن باققال باللاردىن ئۇقتۇم، ھەدەم ھېلىقى يارمۇھەممەدكە تېگىپتۇ. ئۇ ئائىلىمىزگە بالا قۇل بولۇپ كىرىپ ئۆيگىمۇ، دۇكانغىمۇ خوجايىن بوپتۇ. ئۇ مال يەتكۈزۈپ بېرىدىكەن، ھەدەم دۇكاندا ئولتۇرۇپ سودا قىلىدىكەن. ئىنىم ئۇنىنچى سىنىپتا ئوقۇۋېتىپتۇ. چۆپچوڭلا يىگىت بولۇپ كەتكەندۇ ... ئۇلار دۇپۇرلىشىپ كەلگەن بولسا ياخشى بولماسمىدى. ئۆزۈممۇ مۇنداق مۇساپىرلىق - مىسكىنلىك ھېس قىلماس ئىدىم. ھېلىمۇ ياخشى بەختىخان ھەدەملەرنىڭ بارلىقى، بولمىسا قانداق قىلاتتىمكىن؟ ... ئۇرۇق - تۇغقانلار ئەسكى بولسىمۇ، مۇشۇنداق چاغدا ئېسەر قىلىدىكەن، بىراق نېمە ئامال، خەير، بەختىخان ھەدەملەر بارغۇ.»

بەختىخان ھويلىغا چىقىپ، ماھىنۇرنىڭ تېخى ياتمىغانلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭ دېرىزىسىدىن يورۇق چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇ دېرىزە تۈۋىگە ئاستا كېلىپ ياتاق ئىچىگە قارىدى. ماھىنۇر كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىككىنىچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى. چىرايى غەمكىن ئىدى: «تويى بولىدىغان ئادەم

خۇشال بولىدىغان، بۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ؟ — دەپ ھەر خىل خىياللارغا چۆكتى ئۇ. — ماقۇل دەپ قويۇپ، تازا ئىشەنچ قىلالماي، مانا ئەمدى پۇشايمانغا قېلىۋاتامدۇ يا، ئەسكى بولسىمۇ ھېلىقى ئاچىسىنى، ئىنىسىنى ئويلاۋاتامدىغاندۇ، ئادەم دېگەن ھەرقانچە بولسىمۇ، بىر ئۆلۈمدە، بىر تويدا ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى ئويلاپ قالىدۇ. ياكى ماڭا ئېيتمىغان بىلەن سودىدا زىيان تارتىپ قالدىمىكىن؟ ... بىراق، سودىدا تارتقان زىيانغا ئۇنچىلىك بولۇپ كەتمەس، شىرىپ، تۇردى دېگەن ئالدامچىلار ئۇن مىڭ كوي پۇلىنى بەرمىگەن چاغدىمۇ ئاھ ئۇرۇپ كەتمىگەن؟ ... بولدى، كىرمەي، خىياللىرىنى ئاخىرىغا چىقىرىۋالسۇن. ئارۇپجان دېگىنى قانداق نەرسىكىن، «ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە، ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا» دېگەن گەپ بار. ماھىنۇرغا راستىنلا كۆڭلى چۈشۈپ قېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆمۈرلۈك بولىمەن، دەپ بۇ توينى قىلماقچىمۇ ياكى ئۇنىڭ پۇلىنى كۆزلەپ قىلماقچىمۇ، ئۇنى كىم بىلىدۇ ... بىچارە بالا يالغۇزلۇقىدا ھەر خىل ئەندىشىلەردە قېلىۋاتقاندۇ، خۇدايىم بەختىنى بەرسۇن.»

بەختىخان دېرىزە تۈۋىدىنلا كەينىگە يېنىپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ماھىنۇرنىڭ قايسى چاغلاردا يېتىپ قالغانلىقىنى بىلمىدى. لېكىن، ئۆزى ئۆيىگە كىرىپلا ياتقان بولسىمۇ، ماھىنۇرنىڭ خىيال سۈرۈپ غەمكىنلىشىپ قېلىشىنىڭ تەسىرىدە، ئۇنىڭ بەختىنى ئويلاپ ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمىدى.

24

ھايات ئۆزگىرىشچان، ئۇنىڭ قۇدرىتى كىشىلەرنى چەكسىز خۇشاللىققا چۆمدۈرۈشىمۇ، ئېغىر قايغۇدا قالدۇرۇشىمۇ مۇمكىن.

ماھىنۇرنىڭ تۇرمۇشىدا ئاخىر ئۆزگىرىش يۈز بەردى. ئۇنىڭ

تۇرمۇشىدىكى ئۆزگىرىش ئۇنى سايۋاغىدىكى ئىككى ئېغىزلىق ئۆينىڭ، مۇلايىم قىياپەتلىك ئارۇپچاننىڭ ئايالىغا ئايلاندۇردى. تۇرمۇش كۆڭۈللۈك بولسا، ئۆي گوياكى باغ، ئىگىلىرى بۇلبۇل؛ تۇرمۇش كۆڭۈلسىز بولسا، ئۆي گوياكى دوزاخ، ئىگىلىرى قاقشاپ كۆيگۈچى. ماھىنۇرنىڭ تۇرمۇشىدىكى ئۆزگىرىش ئۇنى بىر ئۆينىڭ، بىر ئەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىدىغان جاپاكەش، مەسئۇلىيەتچان ئادەمگە ئايلاندۇرغان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇ كۆڭۈللۈك، لەززەتلىك تۇرمۇشقا ئىگە بولغانلىقىدىن، تۇرمۇشىدىكى كۆپ يىللىق كەم نەرسىنىڭ تولغانلىقىدىن رازى. شۇڭا، ئۇ ئۇنئالغۇدىن بېرىلىۋاتقان ناخشىلارغا شىۋىرلاپ قوشۇلىدۇ، ئۆزىنى گۇلدىن ـ گۇلگە قونۇپ يۈرگەن گۈللۈك كېپىنەكتەك سېزىدۇ.

ئەتىگەندە ئارۇپچان ئىككىسى مۇرابىا، غۇلجىنىڭ تەملىك ئالمىسى، كورلىنىڭ سۇلۇق نەشپۈتى، تۇرپاننىڭ شېرىن ئۈزۈمى ۋە ئىسسىق نان بىلەن چاي ئىچىدۇ؛ چۈشلۈكى ماھىنۇرنىڭ كۆڭۈل قويۇپ، ئوخشىتىپ ئەتكەن لەغمىنى ياكى دورا ـ دەرمەكلىرى تېتىغان شورپا ۋە ياكى ساپسېرىق پىشقان گۆش نان بىلەن غىزالىنىدۇ؛ غىزادىن كېيىن تۈگمەس پاراڭلارغا چۈشۈپ كېتىدۇ، ھاياتىدا يۈز بەرگەن قىزىق ئىشلارنى، كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىنى سۆزلىشىدۇ؛ كەچلىكى سۈيى ئۇزاق قاينىغان سۇيۇق ـ سەلەڭ تاماقلار بىلەن تاماقلىنىدۇ؛ ئاخشىمى ناۋات سېلىنغان سىنچاينى سۈمۈرۈشۈپ ئولتۇرۇپ، راھەتلىنىپ تېلېۋىزور كۆرۈشىدۇ. تۇرمۇش مۇشۇنداق ئۆتسە، كىشىنىڭ ئۆمرىدىن رازى بولمايدىغان نېمىسى قالىدۇ، تۇرمۇش بۇنىڭدىن تۆۋەن بولسىمۇ، ئەر ـ ئايال بىر ـ بىرىگە كۆيۈمچان، سەمىمىي ـ سادىق، ھۆرمەتچان بولسىلا كەم نەرسىلەر تولۇپ كەتمەمدۇ ... ماھىنۇر ئىككىلىنىش، ئەندىشىلىرىنى يېڭىپ، تۇرمۇشقا چىققانلىقىغا رازى بولۇپ قالغانىدى.

— ئارۇپچان، — دېگەنىدى ماھىنۇر بىر كۈنى قوش ياستۇققا

يۆلىنىپ، پۇتلىرىنى ئۇزۇن سۇنۇپ ئولتۇرۇپ، — تۇرمۇش قۇرۇش، ئۆي - ئوچاقلىق بولۇش دېگەنمۇ قىزىقلا ئىش ئىكەن، تونۇشمايدىغان ياكى يېقىندىلا تونۇشقان بىر جۇپ ئەر - ئايال توي قىلدۇق، دەپ بىر ئۆيگە كىرىدىكەنمىز، بىرىمىزنى ئېرىم، بىرىمىزنى ئايالىم، دەپ بىر ياستۇقتا باش قويىدىكەنمىز، بىر قارىسىڭىز شۇنداق يېقىملىق، بىر قارىسىڭىز بىر غەلىتىلا ئىشلار ئىكەن بۇ، سىزگىمۇ شۇنداق تۇيۇلامدۇ؟

ئاروپچان كۈلدى.

— نىكاھنىڭ مېھرى ئىسسىق، دېگەن مۇشۇ، ماڭا پەقەت غەلىتە تۇيۇلغىنى يوق، تۇرمۇشۇمغا بىر يېڭىلىق — مەن ئارزۇلىغان، تەشنا بولغان يېڭىلىق قوشۇلغاچقا، ئۆزۈمنى ئاجايىپ بەختىيار سېزىۋاتىمەن، — ئاروپچان ماھىنۇرنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى - دە، ئۇنىڭ قوللىرىنى تۇتتى، — كىشى مەقسىتىگە يەتسە، بېشى ئاسمانغا يېتىدۇ، مەن مۇشۇنداق ھېسسىياتتىمەن. سىزگە ئېرىشىش مېنىڭدە شۇنداق ھېسسىيات ئويغاتتى.

— مەن تۇرمۇشقا چىقىشنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەن، ئۇرۇمچىگە بارسام، كۈنۈمنى - كۈن ئېتىپ كەتسەملا بولدى، دەپ ئويلىغۇيدىم ...

— بىراق ئادەمدە بىرەر ئۈمىد ئويغانسا، ئۇ تىرىشچانلىقنى پەيدا قىلىدۇ.

— راست دېدىڭىز، مەن تىجارەتنى ئۈزۈكۈم، ئالتۇن ھالقام بىلەن باشلىغان، ئازراق روناق تېپىۋىدىم، كۆپرەك پۇلغا، ھاللىقراق تۇرمۇشقا ئىگە بولۇش ئۈمىدى تۇغۇلدى. بۇ يولدا تىرىشتىم، تىرماشتىم، ھەتتا ئوقەتنى دەپ ئۆزۈمنى، قورسىقىمنى ئۇنتۇپ قالغان چاغلىرىم بولدى. شۇنىڭغا يارىشا تارتقان جاپالىرىمنىڭ ئەجرىنى كۆردۈم، ئاخىردا ئادەم تىرىشسىلا ئارزۇسىنى قاندۇرىدىغان نەرسىگە ئىگە بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. نۇرغۇن ئىشلار قىلماسلىقتىن

قالىدىكەن، بىز كۆپ ھاللاردا كۆزىنىڭ قورققانلىقىنى ئاساس قىلىۋېلىپ، قولىنىڭ باتۇرلۇقىغا سەل قارايدىكەنمىز.

ئارۇپچان ماھىنۇرنىڭ سۆزلىرىدىن تەسىرلىنىپ، ئۆزىنىڭ سودا يولىغا قانداق كىرىپ قالغانلىقىنى ئەسلەپ قالدى.

— سىزغۇ سودىنى بىر تال ئۇزۇك، بىر جۈپ ھالقا بىلەن باشلاپتىكەنسىز، — دېدى خېلى جىمجىتلىقتىن كېيىن، — مەن قۇرۇق قوللا باشلىغان. كىشىلەرنىڭ مېلىنى سېتىپ بېرىش بىلەن بۇ يولغا كىرگەن. زېرىكمەي، چىدام بىلەن ئۈچ ئاي تېپىرلىغاندىن كېيىن قولۇمغا ئۆزۈم مال ئېلىپ ساتقۇدەك پۇل كىردى. دەسلەپ ماللارنى توپ ئېلىپ، پارچە سېتىپ يۈردۈم، كېيىنرەك ئېلىۋاتقان پايدىنىڭ يېرىمىنى خەقلەر ئېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بىر دۇكان تاپتىم - دە، ئۇنىڭغا ئىنىمنى ئولتۇرغۇزۇپ، مەنمۇ باشقىلاردەك ئۈرۈمچىدىن، گۇاڭجۇدىن مال يۆتكىدىم، پۇلنى پۇل تاپىدۇ، دېگەن راست ئىكەن، ئالدىنقى بەش يىلدا ئوتتۇز بەش - قىرىق مىڭ سوم تاپقانىدىم، كېيىنكى ئۈچ يىلدا يۈز مىڭ سومدىن ئوشۇقراق پۇل تېپىپتىمەن. ئارىلىقتا يىگىرمە مىڭ سوم سەرپ قىلىپ بىر جايمۇ سالدىم. بۇ جەرياندا مەن نېمىنى ھېس قىلدىم؟ شۇنى ھېس قىلدىمكى، پۇل ئادەمنى ئەقىللىقمۇ قىلىدىكەن.

— شۇنداق، پۇل ئادەمنى ئەقىللىق قىلىشىمۇ مۇمكىن، — دېدى ماھىنۇر دەرھاللا، — ئەمما دىققەت قىلمىسا بۇزۇپمۇ قويىدۇ.

— قانداق دەيسىز؟

— مەن پۇل تاپقانسېرى دىيانەتلىك، ساخاۋەتلىك، پەزىلەتلىك يولىغا ماڭغانلارنىمۇ، ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلىپ قارا كۆڭۈللۈك قىلىپ، شەرمەندە بولۇپ كەتكەنلەرنىمۇ كۆردۈم. ئادەمنى چۈشەنمەك ناھايىتى تەس ئىكەن، شۇنداق دەپ تۇرۇپ يەنە ئالدىنىپ قالىدىكەن. ھەممە نەرسىدە پۇلنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش، ئادەمنى يولدىن چىقىرىدىكەن.

ئېيتىلغان گەپ ـ سۆزلەر، ئاشۇ گەپ ـ سۆزلەر ئېيتىلىۋاتقان مەيداندا تۇرغان بىرسىگە قارىتىلمىغان تەقدىردىمۇ، ئۇنى ئۆزىگە ئېلىۋالىدىغانلار بولىدۇ. ماھىنۇر ئۆزىنىڭ پۇل توغرىسىدىكى قارىشىنى بىلدۈرۈۋاتقاندا، ئۇنىڭ سۆزلىرى نېمىشقىدۇر ئارۇپچانغا تېگىپ كەتتى ـ دە، چىرايى تاتىرىپ، يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ، شۈككىدە ئولتۇرۇپ قالدى. ئەمما، ماھىنۇر ئۇنى سەزمىدى. ئۇ دەلىل ـ پاكىتلارنى كەلتۈرۈپ سۆزلىگەنلىرىنى ئىسپاتلىماقتا ئىدى. شۇڭلاشقا، ئۇنىڭ چىرايىدا بىردە يىرگىنىش ئىپادىلەنسە، بىردە نەپرەت ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئارۇپچان ئۇنىڭ سۆزلىرىگە، دەلىل ـ پاكىتلىرىغا قايىل بولۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن رەڭگىرويىدا ئەكس ئېتىۋاتقىنى ئوڭايسىزلىنىش ئالامىتى ئىدى. كۆزلەر شۇنچە قىزىق كىنو قويۇلۇۋاتقان ئېلېۋىزور ئېكرانىدا ئەمەس، ھەر ئىككىسى ئۆز غېمى، ئۆز تەشۋىشى، ئۆز ئويىدا.

— پۇل ـ بايلىققا ئىگە بولۇش — بەختلىك بولغانلىق ئەمەس ئىكەن، — دېدى ماھىنۇر ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، — مەن سودىغا كىرىشىپ بىرەر يىلدىن كېيىن تۇرمۇشتا قىسىلمايدىغان ھالغا كەلدىم، ئۇنىڭدىن كېيىن ھاللىق تۇرمۇشقا يەتتىم. قولۇمنى قاياققا سوزسام شۇ ياققا يېتىدىغان بولدى. لېكىن، مەن يەككە ـ يېگانە ئىدىم، ياشلىقىم تەلەپ قىلىدىغان نەرسىلەردىن يىراقتا ئىدىم. بەزىدە يالغۇزلۇقۇم جان ـ جېنىمدىن ئۆتۈپ كېتەتتى. سىز، — ماھىنۇر ئارۇپچانغا قايرىلدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن جىددىيلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى، — شۇنچە پۇل تېپىپسىز، بىرنەچچە يىللىق بويتاقلىق تۇرمۇش جېنىڭىزغا پاتمىدىمۇ، ئارامسىزلىق سەزمىدىڭىزمۇ، شۇ ھالدا ئۆزىڭىزنى بەختلىك ھېس قىلالىدىڭىزمۇ؟

— ھازىرچۇ، — ئارۇپچانمۇ ئۇنىڭغا قايرىلدى ۋە ئۇنىڭ سوئالىنى قايرىپ قويۇپ، ئۆزى سوئال قويدى، — ئېيتىڭە، ھازىر ئۆزىڭىزنى قانداق سېزىۋاتىسىز؟

— هازىرغۇ خاتىرجەملىنىپ قالدىم، بىراق بەختلىك بولدۇممۇ، بولمىدىممۇ تېخى بىلمەيمەن. تۇرمۇشۇمدىكى بۇ قېتىمقى ئۆزگىرىش — تەقدىر. تەقدىر ماڭا ئاخىرغىچە خاتىرجەملىكنى نېسىپ قىلغان بولسا ئەلۋەتتە ئۆزۈمنى بەختلىك بولدۇم، دەپ ھېسابلايمەن.

— سىز تۇرمۇشقا بەك ئىنچىكىلەپ قاراپ كېتىدىكەنسىز، كىشىلەر تۇرمۇشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلگەن ئەمەس، ھېچكىم بىلمەيدۇ. كۆپ چاغلاردا تەۋەككۇل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بەزىلىرى بەختلىك بولىدۇ، بەزىلىرى بەختسىز بولۇپ قالىدۇ، — دېدى ئارۇپچانمۇ جىددىي تۇردە.

— تەقدىرنىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغانلىرى ئوخشىمايدىكەن، تەقدىر بىرلىرىنى بەختلىك قىلسا، بىرلىرىنى بەختسىز قىلىدىكەن. مېنىڭ بايقىشىم، ھېس قىلىشىمچە كۆپلىرىگە دەرد ـ ئەلەم، ئازاب ئاتا قىلىدىكەن. بىرنەچچە يىلنىڭ ئالدىدا مېنىڭ يېنىمدا كۆك تاماكا سېتىپ ئولتۇرىدىغان ياش بىر ئايال بولىدىغان، ئۇ: «سىزنى قەدىرلەيمەن، ئۆمۈر بويى ھۆرمەت قىلىمەن» دېگەن بىر يىگىتكە تېگىپتۇ. بەش يىلغىچە ئەر ـ ئايال ئىككىسى ئىناق، ياخشى ئۆتۈپتۇ. بىراق، كۆڭلەرنىڭ بىرىدە ئېرىنىڭ چىرايلىق بىر قىزغا كۆزى چۈشۈپ قېلىپ، ئۇ ئايالىنى ئىككى بالىسى بىلەن تاشلىۋېتىپ كېتىپ قاپتۇ. مەن مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق تەقدىرگە قالغان ئاياللارنى كۆپ كۆردۈم. بىر قىز ياكى بىر ئايالنىڭ تۇرمۇشقا چىقىشى ھەرگىزمۇ تەۋەككۇل قىلىدىغان، يا قايىنامدىن، يا سايرامدىن دەيدىغان ئىش ئەمەس ئىكەن. كىشى ئۆزىگە جورا تاللاشتا كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرمەسلىك، ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى چوڭقۇرراق ئويلاش كېرەك ئىكەن، دېمەكچىمەن.

سۇس يېغىۋاتقان يامغۇر ئاستا ـ ئاستا پەسلەپ، شىۋىرلاپ يېتىپ كەلگەن شامال دېرىزىگە ئۇرۇلدى. پاكىز، رەتلىك ئۆي بىردىنلا جىمىپ، مۇڭلىنىپ قالدى. ماھىنۇر كۆڭلىنى تۇمان

باسقاندەك بولۇپ، ئۆزىنى بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە سەزدى. ئۇ ئارۇپىجاننىڭ: «پۇل ئادەمنى ئەقىللىق قىلىدۇ»، «تۇرمۇش قۇرۇشتا تەۋەككۇل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ»، «سىز تۇرمۇشقا بەكمۇ ئىنچىكىلەپ قاراپ كېتىدىكەنسىز» دېگەن گەپلىرىنى ئويلىماقتا ۋە ئۇنىڭ تېگىگە چۆكمەكتە ئىدى. ئارۇپجانمۇ ماھىنۇرنىڭ: «پۇل ئادەمنى بۇزۇپمۇ قويىدۇ»، «پۇل تاپقانسېرى ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بېرىلىپ، شەرمەندە بولۇپ كەتكەنلەرنىمۇ كۆردۇم»، «ئادەمنى چۈشەنمەك ناھايىتى تەس ئىكەن» دېگەن سۆزلىرىنى قايتا ـ قايتا يادىغا ئېلىپ، ئۆزىدە ئۇڭايسىزلىنىش ھەم بىرقىسما ھېسلارنىڭ قوزغىلىۋاتقانلىقىنى سەزمەكتە ئىدى. ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ سۆزلىرىنى ئويلاۋاتقان بولسىمۇ، ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزلىرىنى ئويلاۋاتاتتى. ئەتىكى كۈننىڭ، كېلەچەكنىڭ قانداق بولۇشىنى ئويلىمايدىغان ئادەم بولامدۇ؟ !

— قاراڭ، تېلېۋىزور توختاپ كېتىپتۇ، — دېدى ئارۇپجان خىيالدىن ئۇزۇلۇپ، — تۇرۇڭا، ياتايلى.

ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغاندەك يەنە بىردەم ئولتۇردى ـ دە، ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇردى.

※ ※ ※

ماھىنۇر توي قىلىپ — ئۆي ئوچاقلىق بولۇپ ئارۇپجان بىلەن سەككىز كۈن بىللە تۇردى. توققۇزىنچى كۈنى ئۇ ئىنىمغا مال ئاپىرىپ بېرەي، دەپ توپ سېتىش بازىرىدىن ئىككى تاغار مال ئالدى ـ دە، بەش كۈندە كېلىمەن، دەپ غۇلجىغا كەتتى. مانا ئۇنىڭ كەتكىنىگە ئون بەش كۈن بولدى، ھازىرغىچە يوق. ماھىنۇر ياتاقتىن ئۆيگە كۆچكەن، بىر بېشىنى ئىككى قىلغان بولسىمۇ يەنە يالغۇز قالدى. لېكىن، ئارۇپجاندىن ئانچە ئەنسىرەپ كەتمىدى. بىرەر مۇھىم ئىشى چىقىپ قالغاندۇ، ئويلىمىغان يەردىن تۇيۇقسىزلا ئاپىسى ئاغرىپ يېتىپ قالغاندۇ ياكى بىرەر پېشكەللىككە ئۇچراپ، تىت ـ تىت بولۇپ يۈرۈۋاتقاندۇ، دەپ

ئويلىدى. ئۇزاقتىن بېرى يالغۇزلۇقتا ئۆگىنىپ قالغان ماھىنۇرغا بۇ يالغۇزلۇق ئانچە بىلىنىپ كەتمىدى. ئەمما، ئارۇپجان بىلەن بىللە تۇرغان سەككىز كۈن جەريانىدا سادىقتىن، دۇكىنىدىن ئەنسىرىدى: «بىچارە بالا سودىدا خېلى پىشقان بولسىمۇ، تېخى كىچىك، — دەپ پات - پات ئويلاپ يۈردى ئۇ، — ئاچ - توق قالدىمىكىن، دۇكان ئېتىلىپ قالمىسۇن، دەپ چۈشلۈك تاماقلىرىنى يېمەي ئۆتكۈزۈۋەتتىمىكىن، ئەرزانراق تاماق يەيلى دەپ تۇرىدىغان، ئۈچ ۋاقلىقىنى قورۇق نان بىلەن ئۆتكۈزۈپ يۈرەمدىكىن ... ئەتراپتىكى سودىگەرلەر بوزەك قىلدىمىكىن، سودىسى قانداق بولۇۋاتىدىكىن، ھېلىقى ئاق كوپتا بىلەن يازلىق شىلەپە توگەپ كەتتىمىكىن، ئۇلارنىڭ بازىرى خېلىلا ئېتىك ئىدى، ئەمما ئاياللارنىڭ ئاق ئايىغى تەستە سېتىلىۋاتاتتى، ھازىرغىچە بىزىرىپ تۇرۇۋاتامدىكىن ... سودا قىلىش كۆڭۈللۈك ئىش ئىدى، ئۆيگە سولىنىپ، ئېغىز - بۇرنىنى ئېتىۋالغان ئادەمدەك بولۇپ قالدىما ... بوپتۇ، چىداي، بىرنەچچە كۈن ھېچ گەپ ئەمەس، مېنىڭمۇ ئەتىگەندە دۇكانغا مېڭىپ، كەچتە ئۆيگە ياندىغان كۈنلىرىم باشلىنىدۇ.»

ئارۇپجان غۇلجىغا ماڭغان كۈنى ماھىنۇر ئۇنى ئۇزىتىۋېتىپلا دۇكىنىغا كەلدى. سادىق بىر ئوبدان سودا قىلىۋېتىپتۇ. ئۇ دۇكاندىكى ماللارغا سەپسالدى. ئۆزى ئويلىغاندەك ئاق كوپتا بىلەن يازلىق شىلەپە توگەپ كېتىپتۇ، باشقا ماللىرىمۇ ئازلاپ قاپتۇ.

— مەن يوق تازا يالغۇزلۇق تارتقانسەن، سادىق؟ — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ.

— ياق، تارتمىدىم، ئاچا، دۇكاندا نەق پۇل قويماي، سودىدىن چۈشكەن پۇللارنى ئۇدۇللۇق بانكىغا قويۇپ تۇردۇم، — دېدى ئۇ.

ماھىنۇر دۇكانغا كېلىپ، سادىقنى كۆرۈپ، ئۆزىدە بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئارامسىزلىق قوزغاپ تۇرغان ئەندىشىلەردىن قۇتۇلدى ۋە كۆڭلىمۇ كۆتۈرۈلۈپ قالدى. سودىسى يامان ئەمەس

يورۇپ تۇرۇپتۇ، سادىقمۇ سودىدا بىرەر قېتىم يېڭىلىپ قالماپتۇ. ئۇ يېڭى تۇتقان ئۆيگە قارىغاندا، دۇكىنىغا كېلىش بىلەن بەدەن ـ بەدەنلىرىنىڭ يايراپ، ئۆزىدە خاتىرجەملىك، كۆڭۈل ئازادىلىك تۇيغۇلىرىنىڭ يېنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۆيدىن دۇكىنى يېقىملىق بىلىنىپ، چىرايلىق كۆزلىرىدە شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى.

ئۇ دۇكاننى ئېتىپ، بانكىغا باردى ـ دە، پۇلنىڭ بىر قىسمىنى ئالدى. دۇكانغا مال ئېلىش كېرەك ئىدى، شۇڭا سادىقنى ئەگەشتۈرۈپ توپ سېتىش بازارلىرىنى ئارىلىدى. يېرىم كۈن ئارىلاپ كۆزلۈك كىيىم ـ كېچەكلەردىن بىر ھارۋا ئالدى.

سادىق:

— ئاچا، قىشلىق كىيىملەردىنمۇ ئالمىدۇقمۇ؟ — دېۋىدى، ماھىنۇر:

— ئۇنىڭ ۋاقتى بار، — دېدى.

— ھازىر ئەرزان ئالاتتۇق ئەمەسمۇ؟

— ئۇ دېگىنىڭمۇ توغرا، بىراق ھازىر ئالساق، ئۇ نۇرغۇن پۇلنى تۇتۇپ، يېتىپ قالىدۇ، پۇل پۇلنى تاپالماي قالىدۇ. يازدا كۈزلۈكنى، كۈزدە قىشلىقنى ئالساق بولىدۇ.

ئۇلار ئىككىسى بىر ھارۋا مالنى دۇكىنىنىڭ ئالدىغا چۈشۈرۈپ، ھەر خىل كىيىم ـ كېچەكلەرنى تېگىشلىك ئورۇنلارغا قويدى، ئاستى. شۇنىڭ بىلەن دۇكاننى قويۇقلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا باشقىچىلا تۈس كىرگۈزدى. ئىككىسى ئولتۇرۇپ، مەسلىھەت قىلىشىپ ھەر خىل مالنىڭ باھاسىغا چاپلىنىدىغان پۇلنى بەلگىلەپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن ماھىنۇرنىڭ ئەتىگەندە دۇكانغا كېلىپ، كەچتە ئۆيگە يانىدىغان كۈنلىرى باشلاندى.

بىراق، ئارۇپجاننى كۈتۈۋېرىش ئاخىر ئۇنىڭدا ئەندىشە ـ گۇمان قوزغاپ قويدى. ئۇ بەش كۈندە كېلىمەن دېگەن ئەمەسمىدى، مانا ھازىر ئىككى ھەپتىدىن ئاشتى، ئۆزى تۇرماق

سايىسىمۇ يوق. ئۆزى كېلەلمەي قالغاندا، خېتى بولسىمۇ كېلىپ، خاتىرجەم قىلسا بولماسمىدى، نېمە بولغاندۇ؟ ... ئۇ ئاساسىي جەھەتتىن يالغۇزلۇق جىنىغا پېتىپ ياتلىق بولغان، ياتاقتىمىغۇ يالغۇز تۇرۇۋىدى، مانا ئەمدى ياتلىق بولۇپ، ئۆي تۇتۇپمۇ يالغۇز تۇرسا، بەش كۈن ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولۇپ، ئون كۈن، يىگىرمە كۈن يەنە يالغۇز قالسا، مۇنداق ياتلىق بولغاننىڭ نېمە پايدىسى، ياتاقتىكى يالغۇزلۇقنىڭ ئاخىرلاشقىنى قېنى؟ ... ئېرىڭ بارمۇ دېسە يوقتەك، يوقمۇ دېسە باردەك. ئارىدىن ئون كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا ياتاق تۇرمۇشىنىڭ ئۆزىلا يەنە باشلاندىغۇ ... ئۇنى ئالداپ ئېلىۋالدىمۇ يا؟ ئۇرۇمچىدە ئۆي تۇتۇپ قويۇش ياكى بىر مەزگىل ھۇزۇرلىنىش ئۈچۈن قىلتاققا دەسسىتىپ كەتتىمۇ يا؟ ... ئەگەر ئۇنداق بولمىسا، نېمىشقا ئۇنىڭغا خالىسىڭىز ئۇرۇمچىدە، خالىسىڭىز غۇلجىدا ئۆي تۇتايلى، — دەيدۇ؟ شۇنداق تۇرۇقلۇق ئون سەككىز - ئون توققۇز كۈندىن بېرى يا ئۆزى، يا سۆزى يوق - ھە؟ ... ئۆتكەندە ئۇ بەختىخاننىڭ ئۆيىگە بارغان، بەختىخان ئېرىڭ كەلدىمۇ، دېگەندە، تېخى كەلمىدى دېگەن. ھازىر بەختىخاننىڭ ئۆيىگە شۇنچىلىك بارغۇسى، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ كەلگۈسى بار. بىراق ئۇ يەنە ئېرىڭ كەلدىمۇ، دەپ سورىسا، يەنە كەلمىدى دەپ جاۋاب بەرسە، ئۇ قانداق ئويلاپ قالار؟

ماھىنۇر تىت - تىت بولۇشقا، گۇمان - ئەندىشە ئىلكىدە تولغىنىشقا باشلىدى. ئۇ تۇرمۇشقا بەختلىك بولىمەن، خاتىرجەم ياشايمەن دەپ چىققان، گۇمان - ئەندىشىدە قالغان ئادەم ئۆزىنى قانداقمۇ بەختلىك ھېسابلىيالىسۇن؟! ئۇ يەككە - يېگانە ھاياتتىن ئائىلىۋى ھاياتقا كۆچتى، ئەمما ئائىلىۋى ھايات ئۇنىڭغا بەخت ئىشىكىنى ئاچمايۋاتامدۇ - قانداق؟

ماھىنۇرنىڭ ئارۇپجاننى تاقەتسىزلىنىپ كۈتۈپ كېتىشىنىڭ يەنە بىر سەۋەبىمۇ بار ئىدى. ئۇ ھالاۋىدىن ئاكا بىلەن بەختىخان ھەدىنى ئۆيىگە چاقىرماقچى، ئۇلارنى ئالاھىدە مېھمان قىلماقچى

ئىدى. ئارۇپچانمۇ بۇ مەسلىھەتكە قوشۇلۇپ، ياخشى كۈتۈپ، كۆڭۈلدىكىدەك مېھمان قىلايلى، دېگەن. بۇ ئىشنىڭ كېچىكىپ كېتىپ بېرىشىدىن ماھىنۇر ئۇلارنىڭ ئالدىدا گويا كەچۈرگۈسىز گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان ئادەمدەك خىجىلمۇ بولۇۋاتاتتى.

زارىقىپ كۈتۈش تۈتىنچى ھەپتىگە قەدەم قويغاندا، ئارۇپچان كەچقۇرۇنلۇقى ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ تاماق ئۈستىگە كەلگەنىدى. ماھىنۇر ئارزۇلاپ ئاچچىق - چۈچۈك قىلىپ سۈيۈقئاش ئەتكەن بولسىمۇ، كۆڭلى تارتماي ئولتۇراتتى. ئۇ ئارۇپچاننى كۆرۈپلا ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى.

— ياخشى مېھمان تاماق ئۈستىگە دېگەندەكلا كەپتىمەن، پۇرىقىدىن بىلدىم، تامىقىڭىز ئوخشىغان ئوخشايدۇ، — دېدى ئارۇپچان سۈس كۈلۈمسىرەپ ئوڭايسىزلانغاندەك قىياپەتتە.

— سىز مېھمان ئەمەس، مۇشۇ ئۆينىڭ خوجايىنى.

— شۇنداق، شۇنداق.

— قانداق، ھارماي - ئاچماي سالامەت كەلدىڭىزمۇ؟

— شۈكۈر، ئۆزىڭىز ياخشى تۇردىڭىزمۇ؟

— سىزنى كۈتۈپ، ئايدا - يىلدا بىر كېلىدۇ، دەپ ئولتۇرىدىغان ئوخشايمەن، ياتاق تۇرمۇشىغا يەنە كۆچتۈم، — دېدى ماھىنۇر ۋە ئۇنىڭغا بىر چىنە ئاش قويدى.

— قارىمامسىز ماۋۇ پېشكەلچىلىكنى، — دېدى ئارۇپچان قولىنى چايقاپ، شىرەگە يېقىن كېلىپ ئولتۇرۇپ، — شىخودا قونغان، بىر تاغار مالنى ئوغرى ئېلىپ چەيپەيزىگە ئەكېتىپتۇ، ھېلىمۇ ياخشى ئۇ يەردە ساقچىنىڭ گۇمان قىلىدىغان ئادەملىرى بار ئىكەن، شۇلارنى چىڭ تۇتۇپ، مېلىمنى بىر ھەپتىدە ئاران تېپىپ بەردى، غۇلجىغا بارسام ئاپام ئاغرىپ يېتىپتۇ، سەككىز - توققۇز كۈن ئۇنىڭ بېشىدا ئولتۇرۇپتىمەن.

— ھازىر قانداق؟

— ئۆي كارىۋىتى قىلىپ، ئاسما ئوكۇل سېلىپ تۇردى، ياخشىلانغاندىن كېيىن، مەن بۇياققا ماڭدىم.

ئارۇپچاننىڭ تەرلەپ، يۈز ـ كۆزلىرىدىن، قولاق چۆرىلىرى ۋە ئېڭەكلىرىدىن چىپىلداپ تەر ئېقىشقا باشلىدى. ماھىنۇر ئۈنىڭغا لۆڭگە ئەكېلىپ بەردى.

ئارۇپچاننىڭ ئۆيگە كىرىپ كېلىشى ۋە ئۆزىنىڭ كېچىكىپ كېلىشىنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا بەرگەن ئىزاھاتى ماھىنۇرنىڭ ئەس ـ يادىنى چۇلغىۋالغان گۇمان، ئەندىشىلىرىنى كۆتۈرۈۋەتتى. ئادەم شۇنداق نەرسە: بىردەمنىڭ ئىچىدىلا بىر ئىش بىلەن قايغۇغا چۆكۈپ قالىدۇ، يەنە بىر ئىش بىلەن ھەممىنى ئۇنتۇپ، ئېچىلىپ كېتىدۇ. ھېلى گۇمان قوزغىغان ئادەم، ھېلى ئىشەنچلىك بولۇپ قالىدۇ. ماھىنۇرنىڭ چىرايىدا ئىللىق تەبەسسۇم، شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتكەنىدى. ئارۇپچان سۇرۇلۇپ ئۇنىڭ يېنىغا باردى ـ دە، مۇرىسىدىن تۇتتى، ئۇمۇ قايرىلىپ ئارۇپچانغا سېغىنىش يانغان كۆزلىرى بىلەن تەلمۈرۈپ قارىدى.

ئۇلارنىڭ تاماق ۋاقتىمۇ، تاماقتىن كېيىنكى پاراڭلىرىمۇ ئوچۇق ـ يورۇق، كۆڭۈللۈك ئۆتتى. ياتىدىغان چاغدا ماھىنۇر:

— ھېلىقىلارنى چاقىرىشنى قانداق قىلىمىز؟ — دېدى.

— قايسىلارنى دەيسىز؟

— بەختىخان ھەدەملەرنىچۇ؟

— چاقىرايلى. مۇنۇ پېشكەللىكلەر بىلەن مەن ۋاقتىدا كېلەلمەي، كېچىكىپمۇ كەتتى، سەت بولدى، ئەتىلا چاقىرىڭ.

— ئەتىگە ئۈلگۈرەلمەيمىز، چاقىرغاندىكىن ياخشىراق تەييارلىق قىلىپ، ئۆگۈنلۈككە چاقىرايلى.

— مەيلى، سىز دېگەندەك بولسۇن، ئەتە مەن بازاردىن بىر نەرسىلەرنى ئەكېلىپ بېرەي.

بىر كۈن ياخشى تەييارلىق قىلغاندىن كېيىن، ئۇلار چاقىرىلدى، ھالاۋىدىن بىلەن بەختىخان يېڭى ئۆينى مۇبارەكلەپ بىر جۈپ يوغان لوڭقا ئېلىپ كەلدى. تويدىن بۇرۇن ماھىنۇر ئارۇپچانغا: ماڭا ھېچنېمە ئالمىسىڭىزمۇ مەيلى، ھالاۋىدىن ئاكام

بىلەن بەختىخان ھەدەمنى ياخشىراق رازى قىلمىساق بولمايدۇ، ئاتاممۇ شۇ، ئانامنمۇ شۇ، دېگەندى. ئارۇپچانمۇ بۇ ئىشقا كەلگەندە مەردلىك قىلدى. چۆرۈلمىلىك ئۇچۇن ھالاۋىدىنغا دراپتىن، بەختىخانغا سارجىدىن پەلتولۇق ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ھۆرمىتىنى قىلغان. ماھىنۇر ئارۇپچاننىڭ بۇ مەردلىكىدىن رازى بولۇپ، ئۆزىگە تويلۇق كىيىملەردىن تۈزۈككىنە نەرسىلەرنى ئالمىغان بولسىمۇ بوپتۇ، دېگەن. بۇگۇنمۇ ئۇلارنى مېھمان قىلىش ئۇچۇن بازاردىن ئېلىپ كەلگەن نەرسىلىرىنىڭ كۆپلۈكى ھەم ئېسىللىقىدىن يەنە بىر قېتىم رازى بولۇپ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئىككى كۈن ئىلگىرى چىرايىدا ئەكس ئېتىپ تۇرغان گۇمان، ئەندىشە ئۇچقۇنلىرىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى.

ئالدى بىلەن مېھمانلارغا شىرەگە تولدۇرۇپ قويۇلغان قاتلىما نان، ناۋات، چەتنىڭ خام قايماق، سېرىق مايلىرى، ئالما، شاپتۇل، ئۈزۈم، نەشپۈت ۋە پەرمۇدە، سامبۇسا، قوزا گۆشى بىلەن چاي تارتىلدى. ئىككى ـ ئۈچ پىيالىدىن چاي ئىچىلگەندىن كېيىن شىرە ئۈستىگە ئۆپكە ـ ھېسىپ، پېتىرمانتا، قورداق قويۇلدى. ماھىنۇر چەبدەسلىك بىلەن خىزمەت قىلماقتا ۋە ئەڭ يېقىن ئادەملىرىنى مېھمان قىلىۋاتقانلىقىدىن سۆيۈنمەكتە ئىدى. ئارۇپچانمۇ ئۇچۇق ـ يورۇق، سېخىيلىق، خۇشخۇيلۇق بىلەن ئۇلارنى كۈتمەكتە ئىدى. ئۇنىئالغۇدىن بېرىلىۋاتقان ئىلى خەلق ناخشىلىرى سۇس ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇلار بەھۇزۇر ئولتۇرۇپ ئۆزئارا پاراڭ بىلەن غىزالانماقتا ئىدى.

بۇ بىرىنچى قېتىملىق غىزالىنىش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، شىرە ئۈستى يىغىشتۇرۇلۇپ، يېڭىدىن تونۇر كاۋىپى، توخۇ گۆشى ۋە تەخسە ـ تەخسىلەردە قورۇلغان ھەر خىل قورۇمىلار كەلتۈرۈلدى ھەم ئېلىۋېتىلگەن مېۋە ـ چېۋىلەر قايتىدىن قويۇلدى. ئارۇپچان ئىلى ئالاھىدە ئاق ھارىقىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئىككى رومكا قۇيدى.

— ھالاۋىدىن ئاكا، بەختىخان ھەدە، تەكلىپىمىزنى يەردە

قويماي، يېڭى قورۇلغان ئۆيىمىزگە كەلدىڭلار، مانا خۇشال ـ خۇرام ئولتۇرۇپتىمىز، ماھىنۇر ئىككىمىزنىڭ ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇشىمىزغا كۆپ كۈچ چىقاردىڭلار، بىزگە ئاتىدارچىلىق قىلدىڭلار، سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمىز، — دېدى ئارۇپچان سەل قورۇنۇپ، — خۇشاللىقىمىزنى تەبرىكلەپ ئازراق ئىچىپ قويايلى، قېنى ھالاۋىدىن ئاكا، ئېلىڭا؟

— بۇ تاشلىۋەتكەن، ئىچمەيدۇ، — دېدى بەختىخان.

— تاشلىۋەتكىنىم راست، — دېدى ھالاۋىدىن ئىككىسىگە كۈلۈمسىرەپ قاراپ، — لېكىن تۇرمۇشۇڭلارنىڭ ئەبەدىي كۆڭۈللۈك، بەختلىك بولۇشى ئۈچۈن، بىر ـ بىرىڭلارغا سەممىي سادىق بولۇشۇڭلار ئۈچۈن بىر ـ ئىككى رومكا ئىچىپ قوياي.

ئۇلار پاراڭغا چۈشتى. ئۆيدە شادلىق، كۆڭۈل ئازادىلىك، قىزغىن كەيپىيات تەنتەنە قىلماقتا ئىدى. رومكا ئىككى قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، ئۈچىنچى رومكىنى قولىغا ئالغان ھالاۋىدىن مۇنداق دېدى:

— ئىككىڭلار تەقدىر نېسىپ بولۇپ، بىر ئۆيدە ئۆتۈۋاتىسىلەر، بىزمۇ بۇنىڭدىن خۇشال، بىراق ئەر ـ ئاياللار، بولۇپمۇ ياش ئەر ـ ئاياللار تۇرمۇشىنى بىر يەردە، بىللە ئۆتكۈزگىنى ياخشى، شۇنداق بولسا ئائىلىنىڭ ئۇلى چىڭىيدۇ، ئىناقلىق ئاشىدۇ، ئۇنداق بولمىسا «ئەلنىڭ ئاغزى ئەللىك» دېگەن گەپ بار، ئويلىمىغان يەردىن سۆز ـ چۆچەك تېرىلىدۇ، گۇمان تۇغۇلىدۇ، ياش ئەر ـ ئايالاردا ئۇنىڭغا ئاسانلا ئىشىنىپ قېلىش پەيدا بولىدۇ، بۇ تەرەپلىرىنى ئويلىمىساق بولمايدۇ، قانداق دېدىم ئارۇپچان؟

— توغرا دېدىڭىز، مەنمۇ بۇنى ھېس قىلىمەن، ھالاۋىدىن ئاكا، — دېدى ئارۇپچانمۇ قولىغا رومكىنى ئېلىپ، — ئەسلىدە مەن ماھىنۇرغا غۇلجىدا ئاپام، ئىنىم بار، توي قىلغاندىن كېيىن ئۆيىنى غۇلجىدا تۇتايلى، دېگەن. لېكىن، ماھىنۇر غۇلجىغا

ھەرگىز قەدەم باسمايمەن، دەپ ئۈنىمىدى. ماھىنۇرنىڭ ئاززۇسى بويىچە ئۆينى مەشەدە تۇتتۇق. مەنمۇ تىجارىتىمنى مەشەدە قىلىشنى ئويلاۋاتىمەن، ئەلۋەتتە بىللە تۇرغىنىمىز ياخشى ...

ئارۇپچاننىڭ سۆزى تېخى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا بەختىخان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى:

— بۇ باش قاتۇرۇپ كېتىدىغان قىيىنمۇ ئىش ئەمەس، ئىنىڭىز ئوقىتىنى غۇلجىدا قىلسا، سىز ئۇرۇمچىدە قىلسىڭىز، ئاپىڭىز قەيەردە تۇرىمەن دېسە، شۇ يەردە تۇرسا بولىدىغان ئىشقۇ، بۇنى ئىككىڭلار كېلىشكەنغۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ، ماھىنۇر؟

— شۇنداق ... — قورۇنۇپ ئولتۇرغان ماھىنۇر بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە ئاستا جاۋاب بەردى.

— مېنىڭمۇ ئويۇم شۇ، — ئارۇپچاننىڭ قولىدىكى رومكا سۇس تىترەشكە باشلىدى، — بۇ ئالدىمىزدىكى ھەل قىلىدىغان ئىشىمىز، يېقىن ئارىدا ئىككى يەردە تۇرۇش ئاخىرلىشىدۇ.

يېڭى توي قىلغان ياش ئەر ـ ئاياللار دېيەلمەيدىغان سۆزلەرنى بۈگۈن ھالاۋىدىن بىلەن بەختىخان دېگەنىدى. ئەمما، بۇ سۆزلەر ماھىنۇرنىڭ كۆڭلىدە تەكرارلىنىپ تۇرغان سۆزلەر ئىدى. ماھىنۇرنىڭ ئارۇپچان بىلەن ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇپ، ئەڭ خۇشال بولغان كۈنى بۈگۈنكى كۈن بولدى. ئەر ـ ئاياللىق تۇرمۇشىنىڭ ھۇزۇر ـ ھالاۋىتىنى تۇزۇككىنە سۈرمىگەن ماھىنۇر ئارۇپچاندىن بىر كۈنمۇ ئايرىلماي ياشاشنى كېچە ـ كۈندۈز ئويلاپ كەلمەكتە ئىدى.

مېھمانلار ئۇزاپ كېتىپ، قاچا ـ قۇچىلار يىغىشتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئارۇپچان بىلەن ماھىنۇر تاكى يېرىم كېچىگىچە ئۇخلىمىدى. ئارۇپچاننىڭ مېھمانلار ئۇزىغاندىن كېيىنكى ماھىنۇرنى ئەركىلىتىپ تۇرۇپ ئېيتقان شېرىن مۇھەببەتلىك سۆزلىرى، قىزغىن سۆيۈشلىرى ئۇنى ھوشىدىن ئايرىلغۇدەك دەرىجىدە مەست قىلىپ قويدى. ئۇ ئەر ـ ئاياللىق

تۇرمۇشنىڭ مۇنداقمۇ قۇدرىتى، مۇنداقمۇ يېقىملىق مېھرى، مۇنداقمۇ سېھرىي لەززىتى بولىدىغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. ئادەمنىڭ كۆڭلى نېمىدىن كۆتۈرۈلسە، يايرىسا، ئۇ ئۇنىڭ قەدرىنى شۇنچە قىلىدۇ. ماھىنۇر بىللە ياشاش، تۇرمۇشنى ئايرىلماي ئۆتكۈزۈشنىڭ قەدرىگە بۇگۇن بۆلەكچىلا يەتتى. بىردەمدىن كېيىن، ئۇ مۇشۇ شېرىن مىنۇتلارغىچە ئۆزىدە مۇنداق ھېسسىياتنىڭ زادىلا قوزغىلىپ باقمىغانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلدى.

25

ئادەم شۇنداق خۇسۇسىيەتلىك: ھايات پەيزىنى سۇرگەندە، تۇرمۇشنىڭ راھىتىنى كۆرگەندە، ئۆزىنىڭ بەختلىك بولغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ ۋە مەڭگۇ بەختلىك بولۇشقا ئىنتىلىدۇ. ھەقىقىي ئادەم باشقىلارنىڭمۇ بەختلىك بولۇشىنى، ئۆمرىدىن زارلانماي ئۆتۈشىنى تىلەيدۇ، ھەتتا بۇ يولدا ھەرىكەت قىلىدۇ. ماھىنۇر بۇرۇنقى كۇنلىرىنى، ئۆتۈپ كەتكەن ئۆمرىنى ئانچە ئويلاپ كەتمەي، ھاياتقا مۇستەقىل قەدەم باسقان كۇنلىرى بىلەن ھازىرقى ئۆي ـ ئوچاقلىق بولغان كۇنلىرىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ، بەختلىك كۇنلىرىم ئەمدىلا باشلاندى، دەپ ئويلىدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا سادىق، ھېلىقى مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ تاماكا ساتىدىغان بوۋاي، باللىرىنى بېقىش ئىستىكىدە تېپىرلاپ ـ قاقشاپ يۇرگەن بىرنەچچە ئاياللار كەلدى ۋە ئۇلارنىڭ قىسمەتلىرىگە ئېچىنىپ، ئازابلىنىپ تولغاندى، ياشاش نېمىدېگەن ئېغىر ـ ھە ... مەن ئۇلارغا قانچىلىك ياردەم قىلالىدىم؟ ... قىلغانلىرىم ئاز، ئۇلارنى ئېسىمدىن چىقارماسلىقىم، ياخشىلىق قىلىشنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىم كېرەك. شۇ چاغدا ھەقىقىي ئادەم بولالايمەن، دەپ ئويلىدى.

ماھىنۇر بۈگۈن بازار ئەھۋالىنى، سودا ـ تىجارەتتىكى يېڭى يۈزلىنىشلەرنى ئىگىلەش ئۈچۈن توپ سېتىش دۇكانلىرىنى ئارىلاپ يانغانىدى. يولدا كېلىۋېتىپ ئەنە شۇنداق ھېس ـ تۇيغۇلار قاينىمىغا كىرىپ قالدى. شوخلاشقا ئالدىغا كەلگەن مۇنۇ قىزنى تاس قالدى تونۇماي قالغىلى.

— ماھىنۇر ھەدە!

ئۇ قىزغا قاراپ كەتتى:

— سىز ...

— مەن گۈلپىيە ئەمەسمۇ، تونۇمايۋاتامسىز؟

— ھە، ھە، گۈلپىيە ... تونۇۋاتىمەن، — ماھىنۇر ئۇنى تەسلىكتە تونۇدى. ئۆزى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، ھېلىقى كېچىسى ياتىقىغا قېچىپ كىرگەن، بىر كېچە قونۇپ چىقىپ كەتكەن، رېستورانلاردا ناخشا ئېيتىمەن، دېگەن قىز شۇ ئەمەسمۇ، بىراق ئۇ چاغدا بۇ قىز شۇنداق ئەركىن، تېتىك، مەغرۇرلىرىدىن قان تېمىپ تۇرىدىغان قىز ئىدى. ھازىر تېتىكلىكى يوقالمىغان بىلەن مەغرۇرلىرىدىكى قىزىللىق يوقاپ كېتىپتۇ، يۈزلىرى سېرىقداپ قاپتۇ، چىرايى پەرىشان كۆرۈنىدۇ، نېمە بولغاندۇ؟

— سودىڭىزدىن زىيان تارتىپ قالدىڭىزمۇ نېمە؟ — دېدى ئۇ شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ، — شۇنچىلىك خىيالدا قاپسىز، ئالدىڭىزغا كەلگەنلىكىمنى تۇيمىدىڭىز؟

— سودامغۇ ياخشى، ئېسىمغا بىر ئىشلار كېلىپ قالدى، خىيال سۈرۈپ قاپتىمەنغۇ تاڭ ...

— ياخشى تۇرۇۋاتامسىز، ماھىنۇر ھەدە. مەن سىزنى پات ـ پات ئەسلەپ قالىمەن.

— ياخشى ئۇكام، مەنمۇ سىزنى ئەسلەپ تۇردۇم، يوقاپلا كەتتىڭىز، ئاغرىپ قالدىڭىزمۇ يا؟

— چىرايىمغا قاراپ شۇنداق دەۋاتامسىز ـ ھە؟ ئاغرىپقۇ قالمىدىم، دەرسلەر ئېغىرلىشىپ كەتتى، يېتىشەلمەيۋاتىمەن.

— ئەمىسە رېستورانلارغا بارمايدىغان بوپسىز ـ دە؟
— ياق، ياق، قوشلارمۇ ئۆگەنگەن يېرىدىن كەتمەيدۇ دەڭە.
گۈلپىيە شۇنداق دېدى ـ دە، قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ماھىنۇر ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى. ئۇنىڭ بۇ قارىشىدا ھەم نەپرەتلىنىش، ھەم ئېچىنىش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. دەسلەپ ئۇ «دەرسلەر ئېغىرلىشىپ كەتتى» دېگەندە، ماھىنۇر ئۇنىڭدىن ئۇمىدلەنگەن، كېيىنكى سۆزلىرىدىن ئۇنىڭ كىرگەن كوچىسى، باسقان ئىزىدىن يانمىغانلىقىنى ھەم يانمايدىغانلىقىنى بىلىپ، بىرقىسما بولۇپ قالدى. «بەزىلەرنىڭ نادان، ئالدىنىپ شۇنداق قىلىۋاتىدۇ، دەيلى، مۇنۇ قىز ئوقۇغان، ئاق ـ قارىنى پەرق ئېتەلەيدىغان، چۈشەنگەن، ئاڭلىق تۇرۇپ شۇنداق قىلىۋاتقان يەردە، يامان يولغا كىرىپ كېتىش كىشىلەرنىڭ سەۋىيىسىگە، ئاڭلىق ئىكەنلىكىگە قارىمايدىكەن ـ دە، — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ماھىنۇر تىت ـ تىت بولۇپ، — بۇ قىزنى قانداق قىلىپ كىرگەن يولىدىن چىقىرىۋالغىلى، قۇتۇلدۇرۇۋالغىلى بولار ...»
ماھىنۇرنىڭ يۈرىكى ئۆرتىنىۋاتىدۇ، ئەمما گۈلپىيە شۇنداق مەغرۇر تۇرىدۇ.
— بىزنىڭ ئۆيگە بېرىڭ، ھېلىقى ياتاقتىن كۆچۈپ كەتتىم، — دېدى ماھىنۇر كۈلۈمسىرەپ.
— «بىزنىڭ» دەيسىزغۇ، ئەرگە تەگدىڭىزمۇ نېمە؟
— ھەئە.
— كىمگە؟
— ئۆزۈمدەك سودىگەرگە.
— بولماپتۇ.
— نېمىشقا؟
— ئۇلار ئەسكى، ئالدامچى بولىدۇ.
— ياخشىلىرىمۇ باردۇ؟
— ياخشىلىرى ئاز، ئەسكىلىرى كۆپ، سىز بىلمەيسىز،

ماھىنۇر ھەدە، بىز باردىغان رېستورانلارغا سودىگەر، ئوغرى ـ بۇلاڭچىلارمۇ كېلىدۇ. سودىگەرلەر ئادەمنى ئالداپلا تۇرىدۇ، ئۇلاردىن ئوغرى ـ بۇلاڭچىلار ياخشى، مەرد بولىدۇ، بىلمەي قالىسىز، ئۇ سىزگە ئەسقاتمايدۇ.

— ئۇ يەرنىڭ ئەسكىلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، نېمىشقا باردىغانسىز؟ ...

— مەن ئۇلارنىڭ پۇلىنى ئالسام ئالسىلا بولدى، قالغان ئىشلىرى بىلەن نېمە چاتىقىم.

گۈلپىيە ھېچقانداق قورۇنماي، قاش ـ كۆزلىرىنى ئۇچۇرۇپ، قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، چاقىلداپ سۆزلەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئېغىزى سۆزدە بولسىمۇ، كۆزلىرى ئۇياق ـ بۇياققا، كىشىلەرگە يالت ـ يۇلت قىلىپ قاراشتىن توختىمايتتى. ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزلىرىگە يىرگىنىشتىن كۆرە، مەڭزىدىكى قىزىللىقنىڭ يوقاپ، چىرايىنىڭ خۇنۇكلىشىپ قالغانلىقىدىن ئۇنىڭغا ئېچىنىپ قالغانىدى، ھەي بىچارە قىز، شۇ ھالغا چۈشۈپ قالغىنىنى قارىمامدىغان، دەپ ئويلاۋاتاتتى.

— دەرسلەر ئېغىرلىشىپ كەتتى دېيىشىدىكىنا، قانداق ئۆلگۈرۈۋاتىسىز؟

— ئۆلگۈرەلمەيمەن، شۇڭا سىنىپتىن چۈشۈپ تۇرىمەن.

— مۇنداق دەڭ.

— ئۆيىڭىزگە بارسام، ماڭا نەسىھەت قىلىسىز تايىنلىق، — دېدى گۈلپىيە سەل جىملىقتىن كېيىن كۈلۈپ.

— ئادەملەر بىر ـ بىرىگە كۆيۈنمىسە بولامدۇ؟

— ماڭا كۆيۈنۈشمۇ، نەسىھەتمۇ ھاجەتسىز، سىزنىڭ ئويلىرىڭىز، گەپلىرىڭىزمۇ ئۆزىڭىزگە توغرا، چۈنكى سىز بۇرۇنقى قاراشتا قالغان، ئۆزىڭىزنى رېئاللىقتىن قاچۇرۇپ ياشاپ ئۆگىنىپ قالغان، بېكىنىۋالغان ئايالسىز. مېنىڭمۇ ماڭغان يولۇم، دەۋاتقان گەپلىرىم توغرا، چۈنكى مېنىڭ ئىدىيەم ئازاد، ئەركىنلىكىمنى چۈشەنگەن، ئىنسانىي قەدىر ـ قىممىتىمنى

نامايان قىلىۋاتقان قىزمەن. بىلىمەن، سۆزلىرىم سىزگە ياقمايدۇ، باشقىلارغىمۇ ياقمايدۇ، ئەمما بىر مەزگىل شۇنداق بولىدۇ. كۆڭلىڭىزگە رەھمەت، خوش، ماھىنۇر ھەدە، مەن كەتتىم.

گۈلپىيە شۇنداق دېدى ـ دە، ئىتتىك يۈرۈپ كەتتى ۋە بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى. ماھىنۇر ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇرۇپلا قالدى، ئۇ ئۇنىڭغا نەپرەتلىنىشىنىمۇ، ئىچ ئاغرىتىشىنىمۇ بىلمەي قالغانىدى. قانداق قىلغۇلۇق، بىر ـ ئىككى ئېغىز سۆز قىلا ـ قىلمايلا ئاغزىمۇ تۇۋاقلانىدى، ئۆزىدىن، ئۆزىنىڭ ئوي ـ خىيال، قاراشلىرىدىن شۇنچىمۇ يىراقلاپ كەتكەن قىزغا نېمىمۇ دېيىش مۇمكىن!

خاتىرجەمسىزلىككە چۈشكەن ماھىنۇر ئۆيى تەرەپكە ئاستا ماڭدى، ئەتراپىغا سوغۇق نەزەر تاشلىدى. كوچىدىكى مىغىلدىغان ئادەملەر ئالدىراش ئىدى، كىچىك ماشىنىلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۈزۈلمەي غۇيۇلداپ ئۆتۈپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزىدە ھارغىنلىق سېزىپ، ھارغىن قەدەملىرى بىلەن ئۆيىگە يېقىنلاپ كېلىۋېتىپ، مۇنۇلارنى ئويلىدى: بېقىپ چوڭ قىلغان، ئالىي مەكتەپكە ئۇزاتقان ۋە ئۇ يەردىن كاتتا بىلىملىك ئادەم بولۇپ كېلىدۇ، دەپ يولىغا كۆز تىكىپ تۇرغان ئاتا ـ ئانىسى قىزىنىڭ قورقۇنچلۇق يوللارغا كىرىپ قالغانلىقىنى، يىرگىنچلىك ئوي ـ خىياللارغا چىرمىلىپ كەتكەنلىكىنى بىلمەيدىغاندۇ تايىنلىق ... نېمىدېگەن غەلىتە ئىشلار بۇ! بىچارە، يۈزلىرى گۈلدەك ئېچىلىپ، كۆزلىرى چاقناپ تۇرغان قىز ئىدى. ھازىر يۈزلىرى سارغىيىپ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ قاپتۇ، بۇرۇنقىدەكلا چاقىلداپ سۆزلەپ تۇرسىمۇ، پەرىشان كۆرۈنىدۇ. نېمە بولغاندۇ؟ رېستوراندا ئۆزىنى بىر بىلىپ ـ بىر بىلمەي ئۆتكۈزگەن مىنۇتلىرى، يانچۇقىغا تاراقلاپ چۈشۈپ تۇرغان پۇللار ئۇنى ئېغىر ئاياغ قىلىپ قويغانمىدۇ؟ ... يېقىندىن بېرى ھېلىقى ئاق تاماكا دېگەن ئېزىتقۇنى قىزلاردىنمۇ چېكىپ يۈرگەنلەر بار

ئىكەن، ئۇنى چەككەنلەرنىڭ چىرايى خۇنۇكلىشىپ كېتىدىكەن، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىغۇدىم، شۇنىڭغا ئۆگىنىپ قالدىمۇ يا ... ياﺋاللا خۇدايىم، ئادەملەرنىڭ قىلمىغان يەنە قانداق ئەسكى ئىشى قالغاندۇ؟ ... بۇ قىز بالا ئەمەسمۇ ... راست، مەنمۇ ئەسكى ئىش قىلغان، ئىېرىم تۇرۇپ بىر يىگىت بىلەن كۆڭۈل ئاچقان، ئەمما، مەن ئەسكى ئىش قىلىۋاتقانلىقىمنى ئېنىق بىلەتتىم. بۇ قىزچۇ؟ ئۆزىنىڭ ئەسكى ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى، شەرمەندە يولغا كىرگەنلىكىنى توغرا ئىش قىلىۋاتىمەن، دەپ بىلىدىكەن. بۇنىڭدىنمۇ دەھشەتلىك ئىش بولامدۇ؟ !

※ ※ ※

ماھىنۇر ئىشىكى ئالدىغا كەلدى ــ دە، قۇلۇپنى ئېچىپ ئۆيگە كىردى. چۇش بولاي دەپ قالغانىدى. ئۇ تاپىدا سالپىيىپ بىردەم ئولتۇردى ــ دە، تاماق ئېتىشكە تۇتۇش قىلدى. لېكىن، ئۇنىڭ قوللىرى كۈندىكىدەك چاققان ئەمەس ئىدى. خىيالى چېچىلىپ كەتكەن، مەيۈسلۈككە چۆكۈپ قالغان ئادەمنىڭ ئۆز ئىشىنى كۆڭۈل قويۇپ قىلىشى قىيىن. ئۇ گۈرۈچ يۇيۇۋاتقان چاغدىمۇ، سەۋزە قەلەم قىلىۋاتاندىمۇ گۇلپىيەنىڭ بايىقى سۆزلىرى قۇلاق تۈۋىدە غوڭۇلداپ تۇردى. شۇڭا ئۇ قازاندىكى قىزىغان مايغا گۆشنى سالماي تۇرۇپلا سەۋزىنى سېلىۋەتتى ۋە سەۋزىنى تۇزۇك قورۇمايلا سۇ قۇيۇۋەتتى. بىر ئادەمنىڭ قىڭغىر يولغا كىرىپ قالغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى توسۇپ قالالماسلىقتىن تۇغۇلغان ئازاب ماھىنۇرنى گاڭگىرىتىپ قويغانىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ ئۆزىنى خورلىنىۋاتقاندەك ھېس قىلماقتا ئىدى.

خەيرىيەت، ئوخشىسۇن ـ ئوخشىمىسۇن تاماقمۇ تەييار بولدى. ئارۇپجانمۇ دەل ۋاقتىدا كىرىپ كەلدى. شىرە قويۇلۇپ، داستىخان سېلىندى ـ دە، بىر تاۋاق پولو ئارۇپجاننىڭ ئالدىغا

قويۇلدى. ئەمما ماھىنۇر شىرەگە كەلمەي، بىر تەخسە پولۇنى داستىخانغا ئوراپ، دۇكاندا سودا قىلىپ ئولتۇرغان سادىققا ئېلىپ كەتتى. ئۇ تاماقنى سادىققا يېگۈزۈۋېتىپ قايتىپ كېلىپ، ئاندىن تاماققا ئولتۇردى.

تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن، قاچا - قۇچىلارنى يۇيۇۋېتىپ، ساراي ئۆيدە بېشىغا ئىككى ياستۇقنى قويۇپ سوزۇلۇپ ياتقان ئارۇپىچاننىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. گۇلپىيەنىڭ بايىقى سۆزلىرى ئۇنى مەيۇسلۇككە سېلىپ قويغان بولسىمۇ، لېكىن، ئۆز ئېرىنىڭ يېنىغا كەلگەندە ھېسسىياتلىرى قوزغىلىپ، چىرايى ئېچىلىپ كەتتى، ئۇنىڭغا ئامراقلىقى كېلىپ، ئەمما بىرنەرسىدىن قورقۇۋاتقاندەك قولىنى ئاستا تۇتۇپ، ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قارىدى. ئارۇپىچان ماھىنۇرنىڭ ئۆزىنى پۈتۈنلەي ياخشى كۆرۈپ، كۆندىن - كۈنگە بېرىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، كۆزىنى ئاستا يۇمدى. ماھىنۇر بىردەملىك ئىككىلىنىشتىن كېيىن جۇرئەت قىلىپ بېشىنى ئېگىشتۇرۇپ، ئۇنىڭ مەڭزىگە ئاستا سۆيۈپ قويدى. لېكىن، ئارۇپىچان يۇمۇۋالغان كۆزىنى ئاچمىدى. ماھىنۇر ئىككىنچى قېتىم قاتتىقراق سۆيگەندە، ئۇ كۆزىنى ئاچتى.

— ئارۇپىچان، — دېدى ئۇ مۇلايىم قىياپەتتە سەل قورۇنۇپ، — بىز قاچانغىچە مۇشۇنداق يۈرىمىز؟

— قانداق يۈرۈپتىمىز؟

— مەن بۇ يەردە، سىز ئۇ يەردە.

— كېلىپ تۇرۇۋاتىمەنغۇ.

— ئايدا - يىلدا بىر كەلسىڭىز ھېسابمۇ؟

— ئاستا - ئاستا بۇ يەردە كۆپرەك تۇرىمەن.

— ئەسلىدە، ئىككىمىز ئوقۇتىمىزنى يا غۇلجىدا، يا ئۈرۈمچىدە قىلىشىمىز كېرەك ئىدى، بىراق مەن سىزگە غۇلجىغا بارمايمەن، ئۈرۈمچىدىن قوزغالمايمەن، دەپ ئوچۇق ئېيتقان، سىزمۇ قوشۇلغان، شۇنداققۇ دەيمەن؟

— شۇنداق بولغان.

— سىز مېنىڭ يولدىشىم، كۆڭلۈمدىكى گەپنى ئېيتاي، — دېدى ماھىنۇر سەل رەنجىگەن ئاھاڭدا، — مەن ياش، سىزمۇ ياش، مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئۇرۇمچىدە بىر كۈن تۇرسىڭىز، غۇلجىدا بەش كۈن تۇرۇۋاتىسىز، ئېيتىڭا، تۇرمۇش خۇۋلۇقىنى كۆرمەي مۇشۇنداق ئۆتەمدۇق، مۇشۇمۇ تۇرمۇش بولدىمۇ؟

— گېپىڭىز توغرا، — ئارۇپجان كۈلدى، — بىراق بىر - بىرىمىزنى سېغىنىشىپ ئۆتسەك، تۇرمۇشىمىز مۇستەھكەم بولامدىكىن دەيمەنا ...

— چاقچاق قىلماڭ، راست گەپنى قىلىۋاتىمەن.

ئارۇپجان بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ چىرايىغا سەل - پەل ئەندىشە ئۇچقۇنلىرى يېيىلدى. ئۇ ماھىنۇرنىڭ چىرايىدا ئەكس ئېتىپ تۇرغان خاپىلىق، مەيۇسلۇكنى يوقىتىپ، ئۇنىڭدا ئۈمىد - ئىشەنچ پەيدا قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ئاپاملار مېنى ئۆيلەيمىز، دەپ ئۇياق - بۇياقتا قاترىدى، چاپتى، ئۆتكەندە سىزگە ئېيتقىنىمدەك، تاپقان لايىقلىرىغا كۆڭلۈم چۈشمىدى، بىلمىدىم، ئۆزۈمنىڭمۇ بىرەرسىگە كۆزۈم چۈشمىدى. ئۇرۇمچىگە كېلىپ - كېتىپ يۈرۈپ، سىزنى بىر كۆرۈپلا ياخشى كۆرۈپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن سىزگە ئۆيلەندىم. مېنىڭ ئويۇم مۇنداق: ئاپاملارغا ئاۋۋال ئۆيلەنگەنلىكىمنى ئېيتىمەن، بىر مەزگىلدىن كېيىن ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىدىغانلىقىمنى ئېيتىمەن.

— تېخىچە ئېيتمىدىڭىزمۇ، — ماھىنۇر ھەيران قېلىش نەزىرىدە ئارۇپجانغا تىكىلىپ قارىدى.

— بۇدا بارغاندا ئېيتىمەن.

— سىز ئۇلاردىن يوشۇرۇنچە توي قىپسىز - دە؟

— ئۇلار قارشى چىقمايدۇ، ئاپام ئۇرۇمچىدىن بولسىمۇ ئۆيلەنسەڭ مەيلى، بىز يۇرتقا توي چېيى بېرىۋەتسەك بولىۋېرىدۇ،

دېگەن.

— ھەرھالدا ياخشى قىلماپسىز ...

— بۇنىڭ ئەنسىرىگۇدەك يېرى يوق.

— ئەگەر ئاپىڭىز ئۇنىماي تۇرۇۋالسىچۇ؟ — ماھىنۇر سوئال نەزىرىدە ئارۇپچانغا يەنە تىكىلىپ قارىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە ھەقىقەتەنمۇ ئەندىشىلىك گۇمانلار كېزىپ يۇرەتتى. لېكىن، ئارۇپچان دەرھال جاۋاب بەردى:

— ئىنىمنى ئۆيلەپ قويساق، دۇكان ئايرىپ بەرسەم، ئاپام خالىسا غۇلجىدا، خالىسا ئۇرۇمچىدە تۇرسا، بۇنىڭ نېمىسىگە «ياق» دەيدۇ؟

ماھىنۇر ئارۇپچاننىڭ گەپلىرىگە قايىل بولۇپ قالدى:

— بۇ ئويىڭىزمۇ بولىدىكەن.

— سىز قانداق قارايسىزكىن؟

— مەنغۇ ئانىغا زار، ئاپىڭىز بىز بىلەن بىللە تۇرسا بېشىمغا ئېلىپ كۆتۈرىمەن دەڭە.

ئىككىسى بىر - بىرلىرىنىڭ سۆزلىرىدىن خاتىرجەملىنىپ قالدى. كۆڭۈلگە كەلگەن ئەندىشىلەرمۇ يىتتى.

— ئەمما بۇنىڭغا بىر مەزگىل كېتىدۇ، — دېدى ئارۇپچان ياستۇققا قايتا باش قويۇپ.

— بوپتۇ، كۈتەيلى، بىر مەزگىل ئۆتسۇن، — دېدى ماھىنۇر مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ.

ماھىنۇرمۇ ياستۇقنىڭ بىر چېتىگە باش قويدى. ئاردىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ، كۆزلەر ئوچۇق، ھەر ئىككىسى تورۇسقا تىكىلگىنىچە خىيال سۈرۈپ ياتاتتى. ئەلۋەتتە ئىككىسى بىر - بىرلىرىنىڭ نېمىنى خىيال قىلىۋاتقانلىقلىرىنى بىلمەيدۇ. ھازىرچە بىز ماھىنۇرنىڭ خىيالىنى ئايان قىلىپ تۇرايلى:

— ئارۇپچان؟

— ھە.

— نېمە ئويلاۋاتىسىز؟
— سىزچۇ؟
— مەن مۇنداق قىلساق دەيمەن، — ماھىنۇر بېشىنى كۆتۈردى، — ئىككىمىز ھەممە پۇللىرىمىز، ماللىرىمىزنى قوشۇپ يوغانراق بىر دۇكان ئاچساق، سىز بازار ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، مال يەتكۈزۈپ بەرسىڭىز، سادىق ئىككىمىز دۇكاندا ئولتۇرۇپ سودا قىلساق، يېتىشمىسەك ئادەم ئالساق، قانداق دەيسىز؟
ماھىنۇرنىڭ بۇ ئويى ئارۇپجانغا تازا ياقتى، ئۇ بېشىنى ئىتتىك كۆتۈرگەن بولسىمۇ، خۇشاللىقىنى بىلىندۈرمىدى.
— بۇ ئويىڭىزغۇ بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، بىراق مېنىڭ بىر خىجىلچىلىقىم بار.
— نېمە خىجىلچىلىق؟
— مېنىڭ سىزچىلىك دەسمايەم يوق، ئارىلىقتا بىر زىيان تارتىپ كەتتىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىنىمگە دۇكان ئايرىپ بەرسەم، ماڭا قانچىلىك قالىدۇ، بۇ تەرەپلىرىنى ئويلىمىسام قانداق بولىدۇ؟
ماھىنۇر كۈلدى:
— قىزىق ئويلايدىكەنسىز، ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەمدى «ئاز»، «كۆپ» دېگەن پەرقلەر مەۋجۇت بولماس، مەيلى كۆپ بولسۇن، مەيلى ئاز بولسۇن، سىزنىڭ مېنىڭ، مېنىڭ سىزنىڭ ئەمەسمۇ، قانداقلارچە «ئاز»، «كۆپ» دېگەنلەرنى ئېغىزىڭىزغا ئېلىپ يۈرىسىز؟
— يېقىنراق كېلىڭە، ئاشۇ ئېغىزىڭىزغا ... — ئارۇپجان ماھىنۇرنى ئۆزىگە تارتىپ سۆيمەكچى بولۇۋىدى، ماھىنۇر ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:
— قېلىن ...
كەچلىك تاماقتىن كېيىن تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان ئارۇپجانغا ماھىنۇر مۇنداق دېدى:

— بۇگۈن خەلق تىياتىرىدا كونسېرت بار ئىكەن، كۆرۈپ كېلەيلىچۇ؟
— قەيەرنىڭ ئىكەن؟
— غۇلجىنىڭ.
— غۇلجىنىڭكىنى مەن كۆپ كۆرگەن.
— مەن كۆرمىگەن.
— يېڭىلىقى يوق، ساپ كونا نومۇرلار.
— نېمىلا بولسا مەيلى، مەن كونسېرت كۆرمىگىلى ئۇزاق بولدى، يۈرۈڭە؟
— نېمە بولدىمكىنتاڭ، بۈگۈن ھېرىپلا تۇرىمەن، يېنىم يەر تارتىپ تۇرىدۇ، — ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، يېنىچە ياتتى. ماھىنۇرمۇ ئارتۇقچە زورلاپ كەتمەي، ئۇنىڭ رايىغا باقتى. لېكىن، كۆڭلىدە بىرئاز خاپا بولدى، بۇ ئۇلار توي قىلغاندىن بېرى ماھىنۇرنىڭ ئارۇپجانغا قويغان بىرىنچى قېتىملىق تەلىپى ئىدى. ئۇ رەت قىلىندى. بىراق ماھىنۇر خاپىلىقىنى بىلىندۈرمىدى.
كەچتە ئىككىسى تاتلىق ـ تۈرۈملار بىلەن سىنچاي ئىچىشىپ، تېلېۋىزوردا بېرىلگەن كونسېرت ـ كۆلدۈرگىلەرنى كۆرۈپ ئولتۇرۇشتى، ماھىنۇرنىڭ خاپىلىقى كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى.

26

ئۇيغۇرلار بازار ئارىلاشقا ئامراق، ئېھتىياجى بولمىسىمۇ بازار ئارىلاشنى ياخشى كۆرىدۇ.
مانا بۇ تۆت كوچا دوقمۇشىدا ئادەملەر مىغىلدايدۇ. باشقا بازارلارنى ئارىلاپ يۈرگەنلەر ئاخىر مەشەگە كېلىپ توختايدۇ ۋە تۆت ئەتراپىغا كۆز تىكىپ تاماشا قىلىدۇ. ماگىزىنلاردا، چوڭ ـ چوڭ دۇكانلاردا تېپىلمايدىغان ماللار، كوندىلىك تۇرمۇشقا

كىرەكلىك نەرسىلەر بۇ يەردە تېپىلىدۇ. ئىزدەپ يۈرگەن ئادەملەرنىمۇ مۇشۇ يەردە تاپقىلى بولىدۇ. بۇ قايناق بازارنىڭ ۋاڭ - چۇڭى كۆچلۈك، ھەر خىل مال ساتىدىغان ئوقەتچىلەرنىڭ ئۆز ماللىرىنى داڭلاپ ۋارقىراشلىرى قۇلاقنى يارىدۇ. كىنوخانىنىڭ ئېلان تاختىلىرىمۇ جەلپكار كۆچكە ئىگە. كۆكسىلىرى چوڭ، يانپاش - كاسىلىرى پۈتۈنلەي ئېچىۋېتىلگەن چىرايلىق قىزلارنىڭ سۈرەتلىرى كىنوخانىنىڭ ئېلان تاختىلىرىغا ئېسىلىدۇ. بۇلۇڭ - پۇچقاقلاردا بىر - بىرىگە سۈركىلىپ، پىچىرلىشىپ يۈرگەن ئەر - ئاياللار، «كۆڭۈل بېرىش»كە، «كۆڭۈل ئېلىش»قا چىققانلارمۇ بۇ يەردە نۇرغۇن. توخۇ سۈتىدىن باشقا ھەرقانداق نەرسە تېپىلىدىغان، كېچە - كۈندۈز ئۆز ئاۋات - قايناقلىقىنى يوقاتماي كېلىۋاتقان بۇ بازارنى كىشىلەر «ئەۋلىيالارنىڭ نەزىرى تەگكەن يەر» دېيىشىدۇ.

ئىككى كۈندىن بېرى، بۇ قايناق بازاردا ئىككى ئايال پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇلار مۇشۇ بازاردىكى باشقا ئاياللاردەك نان، شىمشىكا - پۇرچاق، ئۆپكە - ھېسىپ ساتمايدۇ ياكى ئۇلارنىڭ بىلىكىدە ئوقەتچى ئاياللاردەك كونا - يېڭى كىيىم - كېچەكلەرمۇ يوق. ئىككىسى لاغايلاپ يۈرىدۇ. بەزىدە تۆت ئەتراپىغا دىققەت قىلىپ قاراپ - قاراپ قويىدۇ. بىر قارىساڭ ھېچ نەرسىگە پەرۋا قىلمايۋاتقاندەك، ئىشى يوق بىكار تەلەپلەردەك قىلىدۇ، بىر قارىساڭ بىرسىنى كۈتۈۋاتقاندەك، مۇھىم بىر ئىشى باردەك كۆرۈنىدۇ. ئىككىسى تاماققا ھەرگىز بىللە بارمايدۇ، بىرى كەتسە، بىرى قالىدۇ، كەتكىنى كەلگەندىن كېيىن قالغىنى بارىدۇ. لېكىن بۇلارغا ھېچكىمنىڭ نەزىرى چۈشكىنى يوق، چۈنكى ئۇلار باشقىلارنىڭ نەزەر - كۆزى چۈشكۈدەك ئاياللارمۇ ئەمەس. بىرىنچىسى ئېگىز بويلۇق، ئورۇق، كۆكۈچ يوغان كۆزلىرى پولتىيىپ چىققان، قاتاڭغۇر يۈزلىرىنى يول - يول قورۇقلار بېسىپ كەتكەن قىرىق بەش - ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى ئايال. شۇنداقلا قاراپ قالغان ئادەمدە قورقۇنچ،

ئەندىشە پەيدا قىلىدۇ. يەنە بىرسى پاكىنەك، توغرىلىق، سىمىزلىكىدىن ئىڭىكىنىڭ گۆشلىرى ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. چىقىر كۆزلىرى كىچىك بولسىمۇ يېنىپ تۇرىدۇ. پاناق بۇرنىنىڭ ئۇچى نېمىشقىدۇر كېسىۋېتىلگەن. ئۇمۇ ئىككىزى بىلەن دېمەتلىك. ئۇنىڭغىمۇ قارىغان كىشىنى سۇر باسىدۇ. هەر ئىككىسىنىڭ يۇز ـ كۆزلىرىدىنمۇ، كىيىم ـ كېچەكلىرىدىنمۇ مەينەت ـ پاسكىنىچىلىق يېغىپ تۇرىدۇ. ئۇلار ئارىلاپ نېرىراقتا تۇرغان زىلۋا بويلۇق، بۇرۇنلىرى ئېقىپ چۈشكەندەك چىرايلىق، پۇتۇن تۇرقىدىن پاكىزلىق بىلىنىپ تۇرىدىغان ياش بىر ئايالغا قاراپ ـ قاراپ قويىدۇ. بۇ ئىككىسى غەمسىز ـ پەرۋاسىز يۇرگىنى بىلەن زىلۋا بويلۇق ياش ئايالنىڭ چىرايىدىن جىددىيلىك، تاقەتسىزلىنىش ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ. ئىككى كۈندىن بېرى ئۇلاردا مۇشۇ روھىي هالەت ـ قىياپەت داۋاملىق ئىپادىلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. ئىككى كۈن مۇنۇ ئىككى ئايالغا ئۇزاق بىلىنمىگىنى بىلەن ياش، چىرايلىق ئايالغا بەكمۇ ئۇزاق بىلىنمەكتە ئىدى. ئىلاجى يوقكى، ئۇلار مەشەدە تۇرۇشى كېرەك ئىدى.

مۇشۇ يەردە، مۇشۇ قايناق بازاردا تۇرۇش مانا ئۈچىنچى كۈنگە قەدەم قويىدى. ئۇلار كەتكىنى يوق، كېتىدىغاندەكمۇ ئەمەس. مانا چۈش بولدى، چۈشتىنمۇ ئۆتتى. ياش، زىلۋا بويلۇق ئايالنىڭ تاقەتسىزلىنىشى چېكىگە يەتكەندە، ئۇنىڭ كۈتكەن مىنۇتلىرى يېتىپ كەلدى. شەرق تەرەپتىكى كوچىدىن چىرايلىق ياسانغان ماهىنۇر كۆرۈندى. ئۇ يېقىنلاپ كېلىپ ئاۋات بازارنىڭ ئىچىگە كىردى. نەق شۇ چاغدا ئۆزىگە قارىغان ئىككى ئايالغا هېلىقى ياش ئايال «ئاشۇ شۇ» دېگەندەك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتتى. ئىككىسى ماهىنۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— توختىسىلا چىرايلىق، ماهىنۇر خانىم سىلى بولامدىلا، — ئېگىزرەكى بىرقىسما قىياپەتتە هىجايدى.

— هەئە، مەن ماهىنۇر، — ئۇ ئىككىسىنىڭ تۇرقى ـ ئەلپازىدىن قورقۇپ كەينىگە ئاستا داجىدى.

— قاچاي دەمدىلا، قورقىدىغان ئىشتىن قورقماي، ئەجەب بىزدىن قورقىدىكەنلا گۈزەل خانىم ...

— مەن سىلەرنى تونۇمىدىم، سىلەر كىم بولىسىلەر؟ — ماھىنۇر ھەم ھەيران قېلىش، ھەم غەزەپ تۇيغۇسىدا ياندى.

— ھېلى تونۇپ قالىدىلا، بىلىپ قويسىلا، بىز بۇزۇقلارنىڭ جېنىنى ئالىدىغان جەبرائىل !

— ئەمىسە بۇزۇقلارنىڭ ئالدىغا بېرىشىماسەن ! ...

— بۇزۇق ئالدىمىزدا تۇرسا، يەنە قايسى بۇزۇقنىڭ ئالدىغا باراتتۇق ـ ھە؟

ماھىنۇر غەزەپتىن تىترەپ كەتتى، «بۇزۇق» سۆزىنى ئاڭلاپ نومۇستىن يېرىلغۇدەك بولدى، يۈزلىرى چىمىلدىدى.

— كىم بۇزۇق؟ ... نېمە دەيدۇ مۇنۇ مەينەتلەر ... — نومۇسلىنىش تۇيغۇسى ماھىنۇرنى بۇ يەردىن كېتىشكە ئۈندەپ تۇراتتى. ئۇ ئۇلار بىلەن تەگىشىشنى ئارتۇقچە ئىش بىلىپ مېڭىشقا تەمشىلىۋىدى، پاكار بويلۇقنىڭ دىقماق بارماقلىرى ئۇنىڭ ياقىسىدىن ئالدى.

— كىم مەينەت؟ سېنىڭدەك شاپاقچىنى مەينەت دېسە بولىدۇ، خەقنىڭ ئېرىنى ئازدۇرغاننى شاپاقچى دەيمىز، ئۇقتۇڭمۇ شاپاقچى !

— مەن كىمنى ئازدۇرۇپتىمەن، توۋا خۇدايىم، نېمانداق تۆھمەت قىلىدۇ مۇنۇ ئەسكىلەر.

— ئەسكى؟ ئەسكى دېگەن سېنىڭدىن ئاشامدۇ، ئەسكى بولغىنىڭ ئۈچۈن خەقنىڭ ئېرىنى تارتىۋالغانسەن ...

سېمىز ئايال ماھىنۇرنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى، ئېگىزى، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قولىنى تىقتى. بۇ ۋاڭ ـ چۇڭ بولۇۋاتقان يەرگە كىشىلەر توپلىنىشقا ۋە بۇ تاماشىنى كۆرۈشكە باشلىدى. ئۇنى ئۇرۇش، نوقۇشلاشتۇرۇش، سىلكىش، تىللاشمۇ باشلاندى. ماھىنۇر نېمە قىلىشنى بىلمەي گاڭگىراپلا قالغانىدى. بېشىغا كېلىۋاتقان بۇ قورقۇنچلۇق ئالامەتلەرنىڭ سەۋەبىنى ئويلاشقىمۇ

ئۇلگۇرمەي قېلىۋاتاتتى. ئۇرۇش، سىلكىش، نوقۇشلاشتۇرۇش ئارىلىقلىرىدا ئۇلارنىڭ ئېغىزلىرىدىن تىل ـ ئاھەنەتلەر ئېتىلىپ چىقماقتا ئىدى:

— خەقنىڭ ئېرىنى بۇزۇپ تەگكىنىڭگە تويدۇڭمۇ جالاپ!

— ئۇششاق باللارنى يېتىم قىلغىنىڭغا تويدۇڭمۇ بۇزۇق!

— بىلىپ قوي، شاپاقچىنىڭ كۈنى مۇشۇنداق بولىدۇ!

— ۋوي ئەرگە تويمايدىغان قانجۇق.

توپلىشىپ تۇرغان ئەرلەردىن بىر ـ ئىككىسى جېدەلنى باسماقچى بولۇپ، ئىككى ئايالنى بولدى قىلىشقا ئۈندىدى:

— بولدى قىلىڭلار ئەمدى، ھەرقانچە ئىش بولسىمۇ، گەپ بىلەن تۈگەتكىلى بولىدىغۇ...

— ئۇرۇۋېرىپ ئۆلتۈرۈپ قويماڭلار يەنە...

ماھىنۇر يىقىلىپ چۈشكەنىدى. ئۇنىڭ كاللىسىدا «نوموۇس ـ نوموۇس» دېگەن بىرلا سۆز تەكرارلىنىپ تۇراتتى. شۇڭلاشقا ئۇ يۈزىنى ئېتىپ دۇم يېتىۋالدى. لېكىن، تاياقنىڭ تېگىۋاتقان ـ تەگمەيۋاتقانلىقىنى سەزمەيتتى. ئولىشىپ تۇرغانلارنىڭ ئىچىدىن بىرنەچچە ئايالنىڭ سۆزلىرى ئەرلەرنىڭكىدىن باشقىچە بولدى:

— ئۇرۇڭلار، تازا ئەدىپىنى بېرىڭلار، ئەرلەرنى بۇزىدىغان مۇنداق رەسۋالارغا بۇ تېخى ئاز.

— مۇنداق شەرمەندىلەرنى ئايىماسلىق كېرەك، قانچىلىك رەسۋاسى چىقسا شۇنچىلىك ئىبرەت بولىدۇ.

— بۇزۇقلارنى خەلقئالەم تونۇسۇن.

— ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ سازايى قىلىش كېرەك.

بىر ـ ئىككىسى ئۇنىڭ ئۈستىگە تۈكۈردى:

— تۇفى بۇزۇق!

— ئۆل قانجۇق!

— ئۆزىچە ئىزا تارتىپ دۇم يېتىۋالغىنىنى بۇنىڭ!

ھېلىقى سېمىز ئايال دۇم ياتقان ماھىنۇرنى چېچىدىن سىقىمداپ تۇتۇپ تارتىپ ئۆرە قىلدى. ئۇنىڭ ئېغىز ـ بۇرنى

قاناپ، تاتىلانغان يۇزلىرىگە تۇپا ـ چاڭ يۇقۇپ، چاچلىرى يۇلۇنۇپ، ئىچىنىشلىق تۇسكە كىرىپ قالغانىدى، بەزىلەرنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپمۇ قالدى:

— بىچارە، ئەجەب قىپتا ...

— ئازمايدىغان ئادەم يوق.

ئېگىز بويلۇق ئايال ۋارقىرىدى:

— مانا خالايىق، تونۇۋېلىڭلار، خەقنىڭ ئېرىنى بۇزۇپ تەگكەن ماھىنۇر رەسۋا مۇشۇ بولىدۇ.

ئۇزىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي قالغان ماھىنۇرنىڭ قانسىز لەۋلىرى ئاستا مىدىرلىدى:

— مەن ئارۇپچاننى ... بۇزمىغان ... ئۇزى ئايالىم يوق ... بىر تاللا بالام بار ... دېگەنىدى ...

— مانا مەن ئارۇپچاننىڭ ئايالى ! — توپنىڭ ئىچىدىن ھېلىقى زىلۋا بويلۇق ئايال ۋارقىرىدى، — خىيال ئەيلىمە، ئۇنى ساڭا تارتقۇزۇپ قويمايمەن !

ھېلىقى ئىككى ئايالمۇ ۋارقىرىدى:

— بېزىرىپ تۇرسەنغۇ، ئەدىپىڭنى يەپ بولدۇڭ، يوقال بۇ يەردىن !

مەڭدەپ قالغان ماھىنۇر بۇرۇلۇشىغا بىرسى ئىتتەردى، يەنە بىرسى تەپتى. ماھىنۇر سەنتۇرۇلۇپ بېرىپ توختاپ قالدى ـ دە، كەينىگىمۇ قارىماي، ھالسىز ئاياغلىرىنى ئاستا يۆتكىدى. يىگىرمە ـ ئوتتۇز قەدەم ماڭغاندىن كېيىن، كۆزىنىلا ئوچۇق قويۇپ، قالغان يەرلىرىنى ياغلىقىغا ئوراپ، ئۇدۇل كەلگەن تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھالسىراپ كەتكەنلىكىنى، نەگە ماڭغانلىقىنى بىلمەيتتى، كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى. ئەمما، بارغانسېرى ئىتتىكلەپ ماڭماقتا ئىدى. بىر چاغدا ئۇ تۆت ئەتراپىغا سەپسېلىپ قاراپ، ئۆزىنىڭ ئۇچتاشقا كېلىپ قالغانلىقىنى بىلدى ـ دە، قېتىپ قالغاندەك تۇرۇپ قالدى. يولدىن ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتكۈچىلەر كىيىم ـ

كېچەكلىرى توپا ـ چاڭ، يۈزىنى ئېتىۋالغان بۇ ئايالغا غەلىتە نەزەر بىلەن تىكىلىپ قاراپ قويۇشاتتى. لېكىن، ئۇ بۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنى بايقىماس ئىدى. كاللىسىغا كىرىۋالغان ھەر خىل ئوي ـ پىكىرلەر بىر ـ بىرى بىلەن جىددىي ئېلىشماقتا ئىدى. ئۇ شۇ ھالدا نېمە قىلىشىنى، بۈگۈنكى دەھشەتلىك كەلكۈن كەلگەندەك ئېغىر ئىشنى قانداق ئاخىرلاشتۇرۇش، قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى ھەل قىلالماي ئاخىر كەينىگە بۇرۇلدى.

ئۇ قاياققا ماڭغاندۇ؟ ئۇنىڭ خىيالىغا خوجايىن ئايال بەختىخان كېلىپ، شۇ ياققا ماڭغان ئوخشايدۇ. راست، ئەنە بەختىخاننىڭ ئۆيى تەرەپكە كېتىپ بارىدۇ. قەدەملىرى ئىتتىك ـ ئىتتىك تاشلانماقتا. ھېلى بولۇپ ئۆتكەن قورقۇنچلۇق، چۈشتەك ئىشلارنى ئويلىمىغىنى ياخشى، ئويلىسىلا ئېسىدىن كېتىش دەرىجىسىگە يېتىدۇ، شۇڭا، ئۇ ئىشلارنى ئويلىماسلىققا تىرىشىپ ماڭماقتا. بىراق تۇرۇپ ـ تۇرۇپ سەنتۈرۈلۈپ كېتىۋاتىدۇ ...

ئۇ بەختىخاننىڭ ئۆيىگە يېقىنلىماقتا. يېقىنلاشقانسېرى ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ، پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىگە يىغا ياماشقىلى تۇردى. پۇت ـ قوللىرىدا جان قالمايۋاتىدۇ ... «بەختىخان ھەدەم ئۆيىدە بولسىلا بولاتتىغۇ، بولمىسا قانداق قىلارمەن» دەپ ئويلىدى ئۇ. ئەنە، كوچىسىغا بۇرۇلدى، تۆمۈر دەرۋازىغا يېقىنلاپ كەلمەكتە. خۇدايا شۈكۈر، دەرۋازا ئوچۇق ئىكەن، ئۇ قورۇغا كىردى، ياغلىقىنى يەشتى، ئۆزىنى چىڭ تۇرۇپ تۇتۇۋالمىغان بولسا، ھويلىدىلا «پاڭڭىدە» ئېتىلىپ كەتكەن بولار ئىدى.

ئۇ ئىشىكنى ئىتتىك ئاچتى. بەختىخان يالغۇز، تاپىسىدا ئولتۇرۇپ تاۋۇز يەۋاتقانىكەن. ئۇ ماھىنۇرنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى.

— بەختىخان ھەدە ! — ماھىنۇر بەختىخانغا ئۆزىنى ئاتتى ۋە ئۇنىڭ قۇچىقىغا بېشىنى قويۇپ ئۆپكە ـ ئۆپكىسىنى باسالماي

يىغلاشقا باشلىدى. بەختىخان ماھىنۇرنى ئاغزى ـ بۇرنى قان، كىيىم ـ كېچەكلىرى توپا ـ چاڭ ھالدا كۆرۈپ ھەيران قالدى ۋە ئالاقزادىلىككە چۈشتى. ئۇ شۇنچە يىل يەككە ـ يېگانە يۈرۈپ، ئەمدى ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇپ خاتىرجەملىنىپ قالغاندا نېمە بولغاندۇ؟ ئۇ ئۆز تۇرمۇشىدىن رازى بولۇپ، خۇشال ـ خۇرام يۈرۈۋاتاتتىغۇ ... ياكى بىرەر پېشكەللىككە يولۇققانمىدۇ؟ ... ئۇنىڭ ئويىغا يەتمىگەن ئويلار يەتتى.

— ئېيتقىنا، نېمە بولدۇڭ، ئۆيۈڭدە جېدەل چىقتىمۇ، ئېرىڭ ئۇردىمۇ يا؟

ماھىنۇر بۇقۇلداپ يىغلىماقتا ئىدى.

— يىقىلىپ چۈشتۈڭمۇ يا؟ ... ياق، — دېدى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلىگەندەك، — يىقىلىپ چۈشكەن ئادەم مۇنداق ھەسرەتلىنىپ يىغلامدۇ ...

ھەسرەتلىك يىغان ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرلەۋاتقان ماھىنۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى. لېكىن، يىغىدىن توختىغىنى يوق، يەنىلا ئۆپكىدەپ يىغلىماقتا ئىدى. بەختىخان ئورنىدىن تۇردى ـ دە، لۆڭگىنى ھۆل قىلىپ كېلىپ ماھىنۇرنىڭ يۈزىدىكى قان داغلىرىنى، توپا ـ چاڭلارنى سۈرتتى. ئۇنىڭ كالپۇكىمۇ يېرىلىپ كېتىپتۇ.

— ئېيتقىنا زادى، نېمە بولدۇڭ، نېمىشقا مۇنچىلىك بولۇپ كەتتىڭ؟ — بەختىخان تاقەتسىزلەنمەكتە ئىدى.

— ئارۇپجاننىڭ غۇلجىدا ئايالى بار ئىكەن ...

— نېمە! ... نېمە دېدىڭ؟ — بەختىخان تۇيۇقسىز ھەرە چېقىۋالغاندەك ۋارقىرىۋەتتى.

— راست شۇنداق ئىكەن، — دېدى ماھىنۇر يىغا ئارىلاش، — ئايالى مەشەگە كەپتۇ، مېنى كوچىدا تۇتۇۋېلىپ ئىككى لوكچەك ئايالغا ئۇرغۇزدى.

— ماۋۇ ئىشنى ... — بەختىخاننىڭ گۆشلۈك يۈزى لىپىلداپ، چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرى يېنىپ كەتتى. ئىچ ـ ئىچىدىن

ئۆرلەپ چىقىۋاتقان غەزەپتىن بوغداي ئۆڭ چىرايى قارىداپ، بارماقلىرى كىرىشتى، — سېنى ئالدىغان ئېرىنى ئۇرغۇزماي، ئەجەب سېنى ئۇرغۇزىدىكەنا! بوزەكنى تاپسام، ئۇنى ئانىي تاپسام بوپتۇ - دە، — بەختىخان يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — قېنى ئۇلار، قەيەردە ئۇرغۇزدى؟

— تۆت كوچا دوقمۇشىدا ...

— توختاپ تۇر، — دېدى بەختىخان جالاقلاپ تىترەپ ۋە مېڭىشقا تەمشىلىپ، — ئەدىپىنى بەرمەيدىغان بولسام، مېنىڭ قانداقلىقىمنى سەن بىلىسەنغۇ، كۆرىدۇ ...

— ئۇلار ئالللىقاچان كەتكەندۇ، بۇ چاغقىچە قاراپ تۇرامدۇ، — دېدى ماھىنۇر كۆز ياشلىرىنى ئېرتىپ، ئۇنىڭ ياشلىرى توختىماي قۇيۇلماقتا ئىدى.

— ئەستاغپۇرۇللا ... شۇ يەردە مېنىڭ بولماي قالغىنىم، ئىسىت - ئىسىت ... ھېلىغۇ ئىككى لوكچەك ئىكەن، بەش بولسىمۇ ئىگەكىم ...

— شۇنچە خەقنىڭ ئالدىدا بۇزۇقتىن - بۇزۇققا سېلىپ تىللاپ كەتكىنى، خەقنىڭ ئېرىنى بۇزۇپ تەگكەنمۇ بولدۇم، دۇنيادىكى ئەڭ رەسۋا، شەرمەندە ئادەممۇ مەن بولدۇم، يەر يېرىلمىدى، مەن كىرمىدىم، ئۆلمىدىم، ئۇنىڭ بىرىسى بولدۇم، — ماھىنۇر يەنە ئېسەدەپ يىغلاپ كەتتى، دەرد - ئەلەم، تۆھمەت ئۇنىڭ ئاھۇ - زارىنى، نالىسىنى ئۆرلەتمەكتە ئىدى، — بۇ بېشىمنى ئەمدى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىمەن، رەسۋا بولۇپ ئۆرە يۈرگىنىمدىن ئۆلگىنىم ياخشى ئەمەسمۇ ... ئەي خۇدا، پېشانەمگە شۇنچىمۇ خورلۇق، بوزەك بولۇشلارنى يازغانمىدىڭ، ھالال ئىشلەپ كېلىۋاتاتتىمغۇ، قايسى گۇناھلىرىم ئۈچۈن مېنى بۇنچىلىك خورلاۋاتىسەن؟ ... ماڭا ياشاشنى راۋا كۆرمەيۋاتامسەن؟ ... ماھىنۇر ئۆزىنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەيتتى.

— خۇدا، خۇدا دەيدىكەنسەن، سېنى بوزەك قىلىپ خورلاۋاتقان

خۇدا ئەمەس، ئادەم!
دەرد ـ ئەلەم، خورلۇق ئۆزىنى باشقۇرالماي قالغان، مەيۈسلۈككە چۈشكەن، يۈرىكىنى زېدە قىلمىۋاتقان ۋە ئۇنىڭ بېسىمى ئاستىدا بېشىنى كۆتۈرەلمەي قالغان ئادەمگە يولۇقسا تېخىمۇ ئەدەيدۇ ھەم ئۇنى ئۈمىدسىزلەندۈرۈپ، ياشاشتىن يىراقلاشتۇرىدۇ. ماھىنۇرغا مۇنۇ ۋاق ـ چۈگلۈق دۇنيا، تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ ياشاشمۇ، مىغىلداپ يۈرگەن ئادەملەرمۇ يىرگىنچلىك تۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس ـ يادىنى ئۇنىڭدىن بىراقلا قۇتۇلۇش ئىستىكى ئىگىلىدى. ئاشۇ ئىستەكتە ۋۇجۇدى سىلكىنىدى، سىقىلىۋاتقان يۈرىكى قاتتىق ئۇردى، كۆزلىرى دەھشەتلىك ياندى، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.
— نېماداق چۆچۈگەندەك تۇرۇپ كېتىسەن، نېمە بولۇۋاتىسەن؟ — بەختىخان ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى، بەختىخانمۇ ئەندىشە ئورۇۋالغانىدى. چۈنكى، ئۇ ھازىرغىچە ماھىنۇرنىڭ كۆزلىرىنىڭ مۇنداق دەھشەتلىك يانغانلىقىنى كۆرمىگەن.
ماھىنۇر سوئالغا جاۋاب بەرمەيلا ماڭدى.
— نەگە ماڭدىڭ؟
ماھىنۇر ھويلىغا چىقىپ بولغانىدى، بەختىخان كەينىدىن ئىتتىك چىقىپ قولىنى تۇتۇۋالدى. ماھىنۇر بەختىخانغا زادىلا قارىمايتتى.
— نەگە ماڭدىڭ دەۋاتىمەن؟ نېماداق بىرقىسما قىلىقلارنى قىلىسەن؟
— ئاشۇ يەرگە بارمىسام بولمايدۇ.
— يالغۇز بارامسەن؟ كىچىككىنە تۇرۇپ تۇر، ھالاۋىدىن كەلسۇن، بارساق ئىككىمىز بىللە بارايلى.
— ياق، ئۆزۈم بارىمەن، — ئۇ قولىنى بوشىتىپ، قورۇدىن ئۇچقاندەك چىقىپ كەتتى.
— ماۋۇ بالىنىڭ جاھىللىقىنى ... — بەختىخان ماھىنۇرنىڭ

كەينىدىن كوچىغىچە چىقتى. ئۇ يوگۇرگەندەك ئىتتىك كېتىپ باراتتى. كەينىگە قايرىلىپمۇ قويمايتتى، ــ ئۆيىگە بارسا، ئۇ خوتۇن بولۇپ قالسا، نېمە ئىشلار بولۇپ كېتەر ئەمدى، ــ دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلىدى بەختىخان، ــ خۇدايا توۋا، مۇنۇ يېتىمنىڭ كۆرۈۋاتقان كۈنىنى ...

بەختىخان بىردەم تۇرۇپ ئۆيىگە يېنىپ كىردى، بىراق ئولتۇرالماي قالدى. قورۇغا چىقىپ ئۆيگە كىرىپ، ئەنسىزلىككە چۈشۈپ، ئۇن ـ ئون بەش مىنۇتنى ئۆتكۈزگەندە، قورۇغا ياتاق سوراپ بىرنەچچە ئادەم كىردى. بوش كارىۋاتلاردىن بىرقانچىسى بولسىمۇ، بەختىخان ئۇلارنى يوق، دەپ قايتۇرۇۋەتتى. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىدىن ئەندىشىلىك، ۋەھىمىلىك ھېس ـ تۇيغۇلار قوزغىلىپ كەتكەندى. شۇ دەككە ـ دۈككىدە تۇرغاندا قورۇغا ھالاۋىدىن كىرىپ كەلدى.

ــ يائاللا، ئەجەبمۇ يوقاپ كەتتىڭلار، تېزرەك كەلسەڭلار بولمامدۇ، ــ ئۆڭسىلى ئۆچكەن بەختىخان ھالاۋىدىنىڭ ئالدىغا ئىتتىك كەلدى.

ــ نېمە بولدۇڭ، چىرايىڭ ئۇمسەللىغۇ؟

ــ نېمە بولغىنىمنى ھازىر دەپ بېرىمەن، ئاۋۋال ئۆيگە كىرەيلى.

شۇ سۆز بىلەن ئىككىسى ئالدىرىشىپ ئۆيگە كىرىشتى. ھالاۋىدىن خوتۇنىنىڭ چىرايىغا قاراپ تېخى ھېچ گەپنى ئاڭلىماي تۇرۇپلا ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى. بەختىخان ماھىنۇرنىڭ بېشىغا كەلگەن دەھشەتلىك ئىشلارنى بىرمۇبىر سۆزلەشكە چۈشتى. ھالاۋىدىن ئۇخلىسا چۈشىگىمۇ كىرمەيدىغان ئىشلارنى ئاڭلاۋاتاتتى. بەختىخان سۆزلىرىنى ئاخىرلاشتۇرغاندا، ھالاۋىدىنىنىڭ قارامتۇل يۈزى تېخىمۇ قارىداپ، كۆزلىرى يېنىپ، قوشۇما قېشى تىكلىشىپ كەتكەندى.

ــ ماھىنۇرنىڭ ئۆيىگە كېتىشى ناتايىن، ــ دېدى ئۇ ئويلىنىپ ھەم بىرنەرسىنى تۇيغاندەك سورىدى:

— ئۇ ئاچچىق ھەسرەتتە نېمىلەرنى دېدى؟ قانداق كويلارغا چۈشۈپ قالغىنىنى سەزمىدىڭمۇ؟

— نېمە دەيتتى، «بۇ بېشىمنى ئەمدى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىمەن»، «رەسۋا، بۇزۇق نامنى كۆتۈرۈپ ئۆرە يۈرگىنىمدىن ئۆلگىنىم ياخشى ئەمەسمۇ»، «ئەي خۇدا، ماڭا ياشاشنى راۋا كۆرمەيۋاتامسەن يا» دېگەندەك سۆزلەرنى قىلدى.

— مېنىڭچە، ماھىنۇر ئۆيگە بارمايدۇ، تاش ئۆستەڭگە چاپمىغاندۇ؟ بېشىغا دەرد - ئەلەم كەلسە، ئاشۇ ئۆستەڭگە يۈگۈرەيدىغانلار كۆپ بولىدىغان ...

— ۋاي خۇدايىم، نېمە دەيدىغانسىلەر ! — بەختىخان چۆچۈپ ھالاۋىدىنغا قارىدى. چىرايىغا شۇئان ئالاقزادىلىك ئوقچۇپ چىقتى.

— ئۆستەڭ بويىنى بىر ئارىلاپ كەلگىنىڭ ياخشىمىكىن دەيمەنا ... ئۇنىڭ چىرايىغىمۇ ئالاقزادىلىك ئوقچۇپ چىققانىدى.

— باراي، ئارىلاپ كېلەي، ھازىرلا باراي ...

ئۇ شۇنداق دېدى - دە، بېشىغا ياغلىق ئارتىشنىمۇ ئۇنتۇپ، ئۆيدىن ئالدىراپ چىقىپ كەتتى.

※ ※ ※

ھالاۋىدىنىڭ ئەندىشىسى توغرا، ماھىنۇر بەختىخاننىڭ ئۆيىدىن چىققانچە تاش ئۆستەڭگە قاراپ ماڭغانىدى. ئىچ - ئىچىدىن ئۆرلەپ چىقىۋاتقان، ۋۇجۇدىنى ئورىۋالغان دەھشەتلىك ئوي - خىياللار ئۇنىڭغا ھېچقانچە ئېغىر بىلىنمىدى. ئۇ ئۆزىنى خۇددى قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن يورۇق دۇنياغا چىققاندەك، قۇتۇلغىلى بولمايدىغان ئازابتىن قۇتۇلغاندەك ھېس قىلدى. «مەن دۇنيادا ئەڭ يىرگىنچلىك، ئادەملەر سەسكىنىدىغان ئايالغا ئايلىنىپ قالدىم، — دەپ ئويلاپ كېتىپ باراتتى ئۇ قەدەملىرىنى تېز - تېز ئېلىپ، — ئۆلۈممۇ ياخشى نەرسە ئىكەن، ئادەمنى

ھەسرەت، دەرد ـ ئەلەم، خورلۇق، ئازابلاردىن بىراقلا قۇتۇلدۇرىدىكەن، بۇ دۇنيادىكى ۋاپاسىزلىق، كۆڭلى قارىلىق، ئەسكىلىك، ئالدامچىلىقلارنى بىراقلا كۆرمەيدىكەن كىشى ...» ئۇ ئويلىغىنىغا تېزرەك يېتىش ــ ئۆلۈمگە تېزرەك ئىگە بولۇش ئۈچۈن، خۇددى بىرسى قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك يۈگۈرۈپ دېگۈدەك يۈرمەكتە ئىدى ۋە كوچىدىكى تىرىكچىلىك يولىدا ئالدىرىشىپ يۈرگەن ئادەملەرنىمۇ، بىر ـ بىرى بىلەن پاراڭلىشىپ، كۈلۈشۈپ تۇرغان يىگىت ـ قىزلارنىمۇ «ئالدامچىلار» دەپ تىللىماقتا ئىدى. ئۇ ھاسىراپ تەرلەپ كەتتى. ئەمما ھاسىراۋاتقانلىقىنى، يۈز ـ كۆزلىرىدىن چىپىلداپ تەر ئېقىۋاتقانلىقىنى سەزمەيتتى.

ماھىنۇر ئۆستەڭ بويىغا كەلدى. دولقۇنلىرى بىردە كۆتۈرۈلۈپ، بىردە پەسىيىپ ئىتتىك ئېقىۋاتقان سۇ ئۇنى ئۆز قوينىغا چاقىرىۋاتقاندەك، قۇچاقلىرىنى كەڭ ئېچىۋاتقاندەك بىلىندى. باش ئۇستىدىكى بۇلۇتلارمۇ، ئۇچار قۇشلارمۇ سۈغا شۇڭغۇماقتا ... ئۇنىڭ يېنىپ كەتكەن كۆزلىرى ئۆستەڭ بويىدا ئۆزىدىن يۈز مېتىردەك نېرىدا ئولتۇرغان قىز ـ يىگىتكە چۈشۈپ قالدى. ئۇلار يېقىن ئولتۇرۇشۇپتۇ، بىر ـ بىرىگە قاراپ، كۈلۈشۈپ بىرنېمىلەرنى دېيىشىۋاتىدۇ، نېمىلەرنى دېيىشىۋاتىدىكىن؟ «بىر ـ بىرىنى ئالداۋاتىدۇ، ــ دەپ ئويلىدى ماھىنۇر غەلىتە نەزەردە ئۇلارغا تىكىلىپ، ــ تايىنلىق پاخما چاچلىق يىگىت ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرغان قىزنى ئالداۋاتىدۇ، ئەلۋەتتە ئالدايدۇ، ئالداش ئۈچۈن مەشىگە ئېلىپ چىققان ... ۋاي ئىسىت، مەنغۇ ئارام ئالىمەن، بىراق شۇنچە بايلىقىم كىمگە قالىدۇ؟ ... ــ ئۇ بىردىنلا قوشۇمىسىنى تۈرۈپ تەگسىز خىيالغا پېتىپ قالدى ۋە ئازابلاندى، ــ بايلىقىمنىڭ بىر قىسمىنى سادىققا، بىر قىسمىنى بەختىخان ھەدەمگە، يەنە بىر قىسمىنى غۇلجىدىكى ئىنىمغا قالدۇ، دەپ نېمىشقا خەت يېزىپ قويمىدىم؟ ... ئەجەب دۆتلۈك قىپتىمەنا، ئارۇپجان مەن ئۇنىڭ قانۇنلۇق ئېرى، بۇ بايلىققا مەن ئىگە دېسە، تېخى ئىككىمىزنىڭ

دېسە، كىم ئۇنى يالغان دېيەلەيدۇ؟ ئالداپ ئالغاننىڭ ئۈستىگە، ئۇ ئادەم قېلىپىدىن چىققان ھېيلىگەر تۈلكە يەنە شۇنچە بايلىققا ئىگە بولۇپ كەتمەمدۇ؟ ...»

ماھىنۇرنىڭ بەدەنلىرى تىكەنلەشتى، كۆزلىرى ياندى. ئۇ چوڭقۇر - چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ دولقۇنلۇق سۇغا تىكىلىپ قالدى.

بەختىخان ماھىنۇرنى يىراقتىنلا تونۇپ كۆڭلى ئەمىن تاپتى. لېكىن، شۇ ئانلا تەشۋىشمۇ پەيدا بولدى. يۈگۈرەي دېسە، ئۇنىڭ تۇيۇپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلاتتى، يۈگۈرمەي دېسە، يېتىپ بارغۇچە ئۆزىنى ئۆستەڭگە ئېتىۋېتەرمۇ، دەپ قورقاتتى: «ئۆزىنى ئېتىۋەتسە قانداق قىلارمەن، بۇ ئۆستەڭگە ئۆزىنى ئاتقانلاردىن كىم ساق قالغان! — ئۇ ھاسىراپ كەتتى ۋە قېتىپ قالغاندەك تۇرۇپ قالغان ماھىنۇرغا يېقىنلاپ قالغان بولسىمۇ، ئەمما ئۆزىنى تېخى خېلىلا يىراقتا، دەپ ھېس قىلماقتا ئىدى، — ئاھ، خۇدا، ئۆزۈڭ بار، ئۇ ئۆزىنى ئېتىۋەتمىسۇن، توسۇپ قال ...»

قاتتىق قايغۇرسىمۇ شەپىسىز كەلگەن بەختىخان ئۇنى كەينىدىن قۇچاقلىۋالدى.

ماھىنۇر چۆچۈپمۇ كەتمەي ۋارقىرىدى:

— مېنى ئىتتىرىۋېتىڭلار !

— نېمىشقا ئىتتىرىۋېتىمەن، جېنىم ئۇكام، ئالتۇن ئۇكام ... خۇداغا شۈكۈر، سېنى تېپىۋالدىم ...

— قاراڭا، ئىشىمنى تۈگەتمەي كەلگىنىمنى ... — ماھىنۇر كەينىگە ئۆرۈلۈپ بەختىخاننى قۇچاقلىۋالدى ۋە تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى ئۆستەڭگە تاشلىيالمىغىنىغا ئۆكۈنۈۋاتامدۇ ياكى مۇشۇ يولغا كىرگىنىگە پۇشايمان قىلىۋاتامدۇ، بۇنى بىلگىلى بولمايتتى.

— قايسى ئىشىڭنى بولسىمۇ تۈگەتمەي كەلگىنىڭ ياخشى بوپتىكەن، بولمىسا سېنى ئۆستەڭنىڭ ئايىغىدىن سۈزۈۋالاتتۇقكەن.

كۆن ئولتۇرۇپ، كۆز باغلىنىپ قالغانىدى. ئەتراپنى نەم ھاۋا قاپلىغان. تۈن پەردىسى يېيىلىپ كەلمەكتە. تاش ئۆستەڭ ياشاشتىن ئۈمىد ئۈزگەن بىر ئادەمنى يۇتۇۋېتەلمىگىنىگە خاپا بولغاندەك داۋالغۇماقتا ... ئۆمۈرنىڭ قىممەتلىك ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ ئاۋات شەھەردىن كۆتۈرۈلگەن قىزغۇچ شوللار چاقنىماقتا.

— مۇشۇنداق يولغىمۇ ماڭامسەن، ياش جېنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىمىدىمۇ؟ — دېدى بەختىخان ئۇنى ياندىن قۇچاقلاپ مېڭىپ.

— قىزىق ئىكەنسىز، ياشاپ نېمە قىلاي، بۇ دۇنيانىڭ ئەسكىلىكلىرىدىن بىراقلا قۇتۇلسام ئارام ئالامدىم.

— ئۇنداق دېمە، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان ئادەم مەھشەر كۈنى ئورنىدىن قارا يۈز بولۇپ تۇرغۇدەك، خۇدا ئۇنداق ئادەمنى ھەرگىز كەچۈرمەيدۇ ... بوپتۇ، ئاچاڭنىغۇ ئويلىما، بىر تال ئىنىڭنى ئويلىمىدىڭمۇ، مېنى ئويلىمىدىڭمۇ، ساڭا ئەگىشىپ يۈرگەن سادىقنى ئويلىمىدىڭمۇ؟

ماھىنۇر ئىپسىنى يوقاتقاندەك ھالەتتىن ئۆزىگە كېلىپ قالدىمۇ، ئۆزىگە ئىچى ئاغرىدىمۇ بىردىنلا تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى ۋە دېمى ئىچىگە چۈشۈپ، بېشىنى تۆۋەن سالدى. ئۇ بەختىخاننىڭ يېتەكلىشىگە بويسۇنۇپ، بوشاشقان ئاياغلىرىنى ئاستا يۆتكەپ ماڭماقتا ئىدى.

بەختىخان سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئادەم دېگەن يامانلىق، ئەسكىلىكلەردىن، دەرد ـ ئەلەمدىن خالىي بولالمايدۇ، ئۇ خۇددى سايىمىزدەك ھەمىشە بىزگە ھەمراھ بولۇپ يۈرىدۇ. ئۆزۈڭ بىلىسەن، مېنىڭ تۇرمۇشۇمدىمۇ كۆتۈرەلمىگۈدەك ئىش بولغان، ئاچامنىڭ ئېرى ماڭا ئەسكىلىك قىلغاندا، ئۆلۈۋېلىش خىيالىمغىمۇ كەلمىگەن. سەن ياش بولساڭمۇ خېلى ئىشلارنى كۆرگەن. شۇنىمۇ ئويلاپ يېتەلمىدىڭمۇ؟ ... ئەقىللىق ئىدىڭغۇ؟ ئەقىللىق ئادەم ئۇنداق ئىشلارنى ئىچىگە ئېلىپ كەتمەيدۇ، ئىچىگە ئېلىپ كەتسە، ئۆزى

تۇگىشىدۇ. ئۇنى يېڭىشىنىڭ دورىسى چىدام، ئۈمىد ئەمەسمۇ ... سەندە مۇشۇ ئىككى خىسلەت بار ئىدىغۇ، بېشىڭغا سەن ئويلىمىغان ئىشلار كەلگەندە، ئۇ خىسلەتلىرىڭ نەگە كەتتى؟ ... ئۇنداق ئىشلارنى بىر ئەسكى چۈش كۆرۈپتىمەن، دەپ كەينىڭگە چۆرۈۋېتىشىنىڭ ئورنىغا شۇنچىمۇ دەھشەتلىك، خۇدامۇ، بەندىلەرمۇ راۋا كۆرمەيدىغان يولغا ماڭدىڭمۇ؟

تاقەتسىزلىنىشمۇ ئېغىر ئازاب، تالاغا چىقىپ ـ ئۆيگە كىرىپ، ھەر خىل ئەندىشىلىك ئوي ـ خىياللار بىلەن تاقەتسىزلەنگەن ھالاۋىدىنىڭ ماھىنۇر بىلەن بەختىخاننى كۆرۈپ كۆڭلى تىندى. ماھىنۇر ئىككى پۇكلىنىپ قالغانىدى. ئۇلار ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن بەختىخان مۇنداق دېدى:

— يائاللا، تاس قاپتىمىز بۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالغىلى، ئېيتقانلىرى توغرا ئىكەن، ئۆستەڭ بويىدىن تۇتۇپ كەلدىم بۇنى.

ماھىنۇر يۇقىرىغا ئۆتۈپ، تۇگۇلۇپ ئولتۇراتتى.

بەختىخان ئاچچىق ـ چۇچۇك قىلىپ سۇيۇقئاش ئەتكەنىدى، ئىككىسىنىڭ قايتا ـ قايتا زورلىشى بىلەن ئۇ بىر چىنە ئاشنىڭ يېرىمىنى ئاران ئىچتى. ئۇ ئۆتكۈزۈپ قويغان ئىشىدىن خىجىل بولۇۋاتامدۇ ياكى ھالاۋىدىندىن ئىزا تارتىۋاتامدۇ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇراتتى. چىنە ـ قاچىلار يىغىشتۇرۇلۇپ بولۇشىغا، ھالاۋىدىن:

— ئاچچىق ـ غەزەپ ئەقىلنى كېسىۋېتىدۇ. مەن ھەممە ئىشنى ئاڭلىدىم، ئۆتكەن ئىش ئۆتتى، ئورنىغا كەلمەيدۇ. سىز گۇناھسىز، پاك، ئەسكىلىكنى قىلسا ئارۇپجان قىلدى. بىر ئەسكى ئۈچۈن جېنىڭىزنى سېلىپ بېرەمسىز؟ جېنىڭىز شۇنچىلىك ئەرزانمۇ؟ — دېدى.

ماھىنۇر ئۈن ـ تىنسىز شۈككىدە ئولتۇراتتى.

— ئارۇپجان دېگەن مۇناپىقنى تاپ، ئاجرىشىپ كەت، — دېدى بەختىخان، — سەن ياتقان ماۋۇ ياتاق ھازىرمۇ بىكار، مال ـ

مۆلكۆڭنى ئېلىپ كۆچۈپ كەل.

— ياق، بولدى، ئۇ ئۆيگە بارمايمەن، — ماھىنۇر بېشىنى كۆتۈرمەي ئىتتىكلا جاۋاب بەردى.

— شۇنچە نەرسىلىرىڭنى تاشلاپ بېرەمسەن، تاشلاپ بەرسەڭ ئۇلارغا تازا خۇش ياقار، ئەخمەقنىڭ گېپىنى ...

— ئۇنىڭدىن چوڭراق نەرسىلەر بولسىمۇ ئالمايمەن، ئۇ ئۆيگە ھەرگىز ئاياغ باسمايمەن، يولىمايمەن.

— مانا مەن بارىمەن، — دېدى ھالاۋىدىن ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، — تاڭ ئاتسۇن، مەن بارىمەن، ئارۇپچان دېگەن ئالدامچىنىڭ ئەدىپىنى بەرمەيدىغان بولسام ئادەم بولماي كېتەي!

ماھىنۇر بىرنەچچە يىل ياتقان، ھازىر تاشلىنىپ قالغان ياتاق قايتا تۈزەشتۈرۈلۈپ، ئىللىق تۇسكە كىردى. ئۇ بۈگۈن مۇشۇ ياتاقتا — قەدىناس ياتىقىدا قوندى.

شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ يەككە - يېگانىلىك تۇرمۇشى يەنە باشلاندى.

27

ئېھتىمال، ئوقۇرمەنلەردە ھېلىقى ئارۇپچاننىڭ ئايالىمەن، دېگەن زىلۋا بويلۇق جۇۋان ئۇرۇمچىگە قانداقلارچە كېلىپ قالدى؟ ماھىنۇرنى كوچىدا تۇتۇۋېلىپ ئۇرغان، تىللاپ ھاقارەت قىلغان ئىككى ئايال كىملەردۇ، دېگەن سوئاللار تۇغۇلغاندۇ، ئەمدى مۇشۇ ئىككى سوئالنى يېشەيلى:

زىلۋا بويلۇق ئايالنىڭ ئىسمى زەينەپ بۈۋى، ئۇنىڭ ئارۇپچاننىڭ ئايالى ئىكەنلىكى راست. ئۇلار ئىناق ئۆتۈۋاتقان، بىرنەچچە بالىنىڭ ئاتا - ئانىلىرى، ئارۇپچان ئۇرۇمچىگە، گۇاڭجۇغا بېرىپ مال يۆتكەپ سودىگەرچىلىك قىلىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، زەينەپ بۈۋى: «ئارۇپچان ئۇرۇمچىدە خوتۇن ئېلىۋاپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ قالدى. لېكىن، زەينەپ

بۇۋى يىراق يەرنىڭ گېپى ھەر ياڭزا، دېگەندەك بۇ گەپنىڭ راستىمۇ باردۇر، يالغىنىمۇ باردۇر، دەپ ئانچە ئېرەن قىلمىدى. ئەمما، ئارۇپچاننىڭ ئۆيلەنگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتتى. شۇنداقلا بۇ خەۋەرنىڭ بارغانسېرى ئېنىقلىقى ئېشىشقا باشلىدى. «راست ئىكەن، ئۆيلەنگىنى ئۇرۇمچىدە سودىگەرچىلىك قىلىدىغان ماھىنۇر ئاتلىق غۇلجىلىق قىز ئىكەن»، «ئۇلار ئۇرۇمچىدە ئوتتۇرا كۈۋرۈكتىن ئۆي تۇتۇپتۇ». بۇ ئارۇپچاننىڭ گۇاڭجۇدىن مال ئەكېلىمەن، دەپ كەتكەن ۋاقتى ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن زەينەپ بۇۋى ئولتۇرالماي قالدى. ئالدىنقى خەۋەرگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي يۈرگەندە، كېيىنكى خەۋەر يۈرىكىنى پىچاق بىلەن تىلغاندەك ئېچىشتۇردى. شۇ ئىشنى ئويلىغانسېرى قاتتىق ئازابلىنىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى غەزەپلىك تۇيغۇلار ياندۇرۇشقا باشلىدى. «ئۇ مېنىڭدىن سوۋۇپ كەتكەنمىدۇ ياكى ئۇنى ئوينىش، نەپسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈنلا ئالغانمىدۇ؟ — ئۇ ھەر خىل ئويلارغا، تەخمىنلەرگە پاتتى، — كېيىنكى چاغلاردا ماڭا قوپاللىق قىلىدىغان بولۇپ قېلىۋىدى، بىر تۇرۇپ، پۇللۇق بولۇپ سەل ئۆزگىرىپ قالدى، يەنە بىر تۇرۇپ، پۇل تاپماقمۇ ئاسان ئەمەس ئىكەن، تېرىككەك بولۇپ قالدى، دەپ ئويلاپتىمەن، لېكىن پۇل ئۇنى بۇزۇۋاتقانلىقىنى ئويلىماپتىمەن.»

يۈرىكىنى ئېچىشتۇرۇۋاتقان، ئازابى كۈچلۈك ئوي ـ خىياللار زەينەپ بۇۋىگە بىر كېچە ئۇيقۇ بەرمىدى. ئەتىسى ئۇ ئاغرىپ قالغان ئادەمدەك چىرايى سارغىيىپ، كۆزلىرى پىلدىرلاپ ئورنىدىن تۇردى. «دەرد ـ ئەلەم يامان، ئادەمنى بىر كۈندىلا قېرىتىۋېتىدۇ، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىۋىدىم، راست ئىكەن» دەپ ئويلىدى ئۇ ئەينەككە قاراپ سولغۇن چىرايىنى كۆرۈپ، ئۇ سۈرۈشتۈرۈش كېرەكمۇ، بىر مەزگىل گەپ قىلماي يۈرۈش كېرەكمۇ، دېگەنلەرنى كۆپ ئويلىدى. بىراق، قانداق قىلىشنى بىلەلمەي قالدى، گاڭگىرىدى، ھەسرەت ـ ئەلەمدە تولغىنىپ

ياندى ... ئۆرتەندى. ئاخىر «ئاغرىقنى يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارا» دېگەن گەپ بار، دوستلىرىم، قولۇم - قوشنىلىرىمدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي، بەلكىم ئۇلارمۇ ئاڭلاپ بولغاندۇ، ماڭا ئېغىز ئاچماي يۈرگەندۇ ...» دەپ ئويلىدى - دە، ئۇلارنى يىغىپ مەسلىھەت سالدى. ئۇلارمۇ ئارۇپجاننىڭ ئۆيلىنىۋالغانلىقىنى ئاللىقاچان ئاڭلاپ بولغانىكەن.

بۇ ئىشنى قانداق قىلىش، قانداق بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدە ھەربىرسى ئۆز قاراشلىرىنى ئېيتىشتى:

— سەۋر قىلىڭ، — دېدى بىرسى، — ئارۇپجان كەلسۇن، ئاۋۋال ئۆزىدىن سۈرۈشتۈرۈپ بېقىڭ.

— ئۆزىدىن سۈرۈشتۈرسە، ھەئە، دەمدۇ، — دېدى ئىككىنچىسى، — «كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭمۇ، قۇلىقىڭ ئاڭلىغان يالغان» دېگەن گەپ بار، ئۈرۈمچىگە بېرىش كېرەك.

— ئۈرۈمچىگە بارسا، يالغان چىقىپ قالسا، بىكار ئاۋارىچىلىك ھەم سەتچىلىك بولىدۇ، — دېدى يەنە بىرسى.

— كەلگەن خەۋەردە ئالغان ئادىمىنىڭ كىملىكى، ئۆيىنى قەيەردە تۇتقانلىقى ئېنىق تۇرسا، بارغىنى ياخشى - دە ...

— توغرا، ئۈرۈمچىگە بارغىنى ياخشى، ئارۇپجان ياخشى ئادەم ئىدى، ھەممىمىز بىلىمىزغۇ، ئۇنى بېشىنى ئايلاندۇرۇپ ئاشۇ ماھىنۇر دېگەن بۇزغان، يولدىن چىقارغان.

— ئۈرۈمچىگە بېرىپ ئۇ رەسۋانىڭ ئەدىپىنى بېرىش كېرەك، خەلقئالەم ئالدىدا رەسۋاسىنى چىقىرىۋېتىش كېرەك.

ھەركىم ھەرنېمە دېگەن بولسىمۇ، زەينەپ بۇۋىنىڭ يۈرىكى ئاخىرقى پىكىرگە سوقۇپ تۇراتتى:

— مەنمۇ بوش ئادەم ئەمەس، ئۈرۈمچىگە بارغىنىم توغرا ئىكەن، ئۇنداق بۇزۇقلارغا تېتىپ قويمىسام بولمايدۇ !

زەينەپ بۇۋىنىڭ ۋۇجۇدىدا پەيدا بولغان بۇرۇقتۇرمىلىق، تىت - تىت بولۇش، ئارامسىزلىق تۇيغۇلىرى ۋە ئۇنى دەممۇدەم ياندۇرۇپ تۇرغان قەھر - غەزەپ ئوتلىرى ئاخىر ئۇنى ئاپتوبۇس

بىلەن ئۈرۈمچىگە ئېلىپ ماڭدى. ئۇ ئۈرۈمچىگە چاققانراق يېتىپ بېرىشقا شۇنچىلىك ئالدىرىدىكى، قورسىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى. ئاپتوبۇس سايرام بويىدىن ئۆتۈپ، سائىتىگە ئەللىك ـ ئاتمىش كىلومېتىرلىق تېزلىك بىلەن يول يۈرۈۋاتسىمۇ، ئۇنىڭغا ئاستا مېڭىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. «توۋا، ـــ دەپ ئويلاپ ئولتۇراتتى ئۇ كۆزىنى سىرتتىن ئالماي، ـــ ئاروپچاندىن مۇنداق ئىش چىقار، دەپ قىلچە ئويلىماپتىكەنمەن، ئۇ بىر كىراكەش نامراتنىڭ بالىسى ئىدى، مەن خىزمەتچى ئىدىم. نەچچە يىل ئىش ـ ئوقەتنىڭ تايىنى يوق لاغايلاپ يۈردى. كۆڭلۈم چۈشۈپ قېلىپ تېگىپتىكەنمەن، مەيلىلا دەپ زارلانماي باقتىم، ئۆيگە ئون تىيىن تېپىپ كىرەلمىسىمۇ، ئەل ـ ئاغىنىلىرىنى باشلاپ كەلسە مېھمان قىلدىم، كۈتتۈم، ياقىسىنى كىر قىلمىدىم، ھەتتا پۇلسىز قويمىدىم، تەلىيى كېلىپ خىزمەتكىمۇ كىردى. سودىگەرچىلىككە يول ئېچىلىۋىدى، ئوقەتكە كىرىشتى. راست، ئۆزى تىرىشتى، غەيرەتلىك ـ چىدامىلىق ئىكەن، پۇل تاپتى، ھاردىم ـ ئاچتىم دېمەي، پۇل تېپىپ ئوتتۇراھال بايلاردىن بولۇپ قالدى. پۇل تاپقاندا، ئاشۇ بۇرۇنقى نامرات كۈنلىرىنى، مېنى، بالىلىرىنى ئۇنتۇپ قالسا، بۇ قانداق بولغىنى ... ماھىنۇر ئاتلىق جادۇگەر ئايناقلاپ، كەينىگە كىرىۋېلىپ بېشىنى ئايلاندۇرغاندۇ، ئۇنىڭ يۈزىگە تۈكۈرۈۋەتمەي ئالغىنىنى قاراڭلار ... پۇل بۇزۇپ بوپتىكەن ـ دە ئۇنى. ھەدېسىلا ئۈرۈمچىگە بارىمەن، گۇاڭجۇغا بارىمەن، دەپ تولا قاتراپ كېتىۋىدى، سەۋەبى بار ئىكەن، بايا ئاشۇ ئايناقنىڭ يېنىغا ئالدىراپتىكەن. تېزرەك بارايچۇ، ھەر ئىككىسىنىڭ ئەدىپىنى بەرمەيدىغان بولسام ... ئەجەب ئاستا ماڭدا مۇنۇ ئاپتوبۇس.»

ئاپتوبۇس غۇيۇلداپ چاپماقتا، كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى ئۇيقۇدا، بەزىلىرىنى مۈگدەك باسقان. زەينەپ بۇۋىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ياشانغان ئايال ئۇنىڭغا لاپ ـ لاپ قىلىپ قارايتتى. زەينەپ بۇۋى ئۆز خىيالى، ئۆز ھەسرىتى بىلەن بولۇپ، ئۇ

ئايالنىڭ ئۆزىگە دىققەت قىلىپ قاراۋاتقانلىقىنى سەزمەيتتى.

— سىز غۇلجىلىقمۇ ئۇكام؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

— ھەئە.

— ئۈرۈمچىگە ماڭدىڭىزمۇ ياكى ئۇنىڭدىن نېرىغا ئۆتەمسىز؟

— ياق ئۈرۈمچىگە بارىمەن، سىلىچۇ؟

— مەن ئۈرۈمچىلىك، غۇلجىدىكى تۇغقانلىرىمنى يوقلاپ بارغان، قايتىشىم. ئۈرۈمچىدە تۇغقانلىرىڭىز بارمۇ؟

— يوق، ئىشىم بار.

— بىر كۆڭۈلسىز ئىشنى ئاڭلاپ ماڭغاندەك قىلىسىز؟

— قانداق دەيدىلا؟

— ئارىلاپ پىچىرلاپ قويىسىز، چىرايىڭىز ئۆمسەلا، يەنە بىر تۇرۇپ تاۋى يوقمىكىن، دوختۇرغا ماڭدىمىكىن، دەپمۇ ئويلايمەن.

— ياق.

زەينەپ بۇۋى شۇنداق دېسىمۇ، لېكىن ئويلىنىپ قالدى، ئۈرۈمچىلىك ئايال ئىكەن، ماڭا ياردىمى تېگىپ قالار، راست گەپنى ئېيتايمىكىن ...

— كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈپ قالدىلا، ئايال ئايالنىڭ قاياشى، ئۈرۈمچىگە نېمە ئىش بىلەن كېتىپ بارغانلىقىمنى سىلىگە سۆزلەپ بېرەي، — دېدى ئۇ.

— ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، سۆزگە كىرىشتى ۋە يېرىم سائەتتە ئۈرۈمچىگە نېمە مەقسەتتە ماڭغانلىقىنى سۆزلەپ تۈگەتتى.

— ياخشى ئىشقا مېڭىپسىز، ئۇكام، مۇنداق ئىشقا بوشاڭلىق قىلماي، تېتىكرەك بولغان ياخشى، — دېدى ئۇ ئايال زەينەپ بۇۋىنىڭ بايانلىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، — ماھىنۇر دېگەن قىزنى كۆرسىڭىز تونۇمسىز؟

— نەدىن توناي.

— ئوتتۇرا كۆۋرۈكنىڭ ئەتراپىدا شەخسلەرنىڭ قورۇ ـ جايلىرى بار، دېگەنلىرىڭىزگە قارىغاندا، ئۇلار شۇ يەردىن ئۆي

تۇتقان ئۇخشايدۇ. مېنىڭچە مۇنداق قىلىش، مەن سىزگە شۇ يەرنى كۆرسىتىپ قويا، يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ بايقاش، ئۇنى تونۇۋېلىش، كوچىغا چىققاندا ئادەملەر قايناپ تۇرغان يەردە تۇتۇۋېلىپ، تازا تىللاپ، يۈزلىرىگە تۈكۈرۈپ رەسۋاسىنى چىقىرىۋېتىش، پەندىيات يېسۇن.

— توغرا دېدىڭىز، شۇنداق قىلاي دەۋاتىمەن.

— ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىش، ئادەم كۆپ يەردە شۇنداق قىلسىڭىز، باشقىلارغا ئىبرەت بولىدۇ.

— بۇ مەسلىھەتلىرىڭىز ياخشى بولدى، بىراق مېنىڭ ئۆرۈمچىگە بىرىنچى كېلىشىم، شۇنداق قىلالارمەنمۇ؟

— سىز قىلالمىسىڭىزمۇ، باشقىلار قىلىدۇ.

— باشقىلار قىلارمۇ؟

— قىلىدۇ، پۇل قىلغۇزىدۇ، دۆڭ كۆۋرۈك، ئىستىپاق تىياتىرىنىڭ ئالدى دېگەن يەرلەرگە بارسىڭىز، پۇل بەرسىڭىز، دېگىنىڭىزدەك قىلىپ بېرىدىغان لۈكچەك ئاياللار تېپىلىدۇ.

— ياخشى دېدىڭىز، — دېدى زەينەپ بۇۋى ئەندىشىلىرىدىن قۇتۇلۇپ ھەم جانلىنىپ، — قالغان يولنى ئۆزۈم تاپالايمەن.

ئۆرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن ئۇ ئايال زەينەپ بۇۋىگە ئوتتۇرا كۆۋرۈكنى كۆرسىتىپ قويۇپ، ياتىدىغان ياتاق تېپىپ بېرىپ كېتىپ قالدى. ئەتىسى زەينەپ بۇۋى يۈزىگە تور ياغلىق تارتىپ، ئارۋېجان بىلەن ماھىنۇر ئولتۇرۇۋاتقان ئۆينى سۈرۈشتۈرۈپ ئىزدەپ تاپتى. تار كوچىنىڭ ئىچىدە ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تار كوچىنىڭ ئېغىزىدا — لەڭپۇڭ ساتىدىغان تەنۈرنىڭ يېنىدا پايلاپ تۇردى. چۈشكە يېقىن تور سومكىدا كۆكتات، مېۋە - چېۋە كۆتۈرگەن ئارۋېجان بىلەن قاملاشقان بىر ئايال ئۇدۇل كوچىدىن چىقىپ كەلدى. ئايال ئارۋېجانغا قاراپ كۈلۈپ، بىرنېمىلەرنى دەپ كەلمەكتە ئىدى. زەينەپ بۇۋىنىڭ پۈتۈن ئەزايى - بەدىنى كۆنچىلىك ھەم غەزەپ ئوتلىرىدا ياندى، ئۆرتەندى ۋە قوللىرى ئىختىيارسىز تىترىدى. ئۇلار تار كوچىغا

بۇرۇلۇپ، ئۇ كۆرۈپ قويغان قورۇغا كىرىپ كەتتى. «ھە، ئىش مۇنداق ئىكەن ـ دە، ماھىنۇر دېگەن بۇزۇق ئاشۇ ئىكەن، ئەجەب چىرايلىق نېمىكەنا، ـــ دەپ ئويلىدى زەينەپ بۇۋى لېۋىنى چىشلەپ، ـــ شۇڭا ئارۇپجان ئۇنىڭ قۇلى بولۇپ كېتىپتۇ ـ دە ... كەينىدىن كىرسەم، ئۇنىڭ چاچلىرىنى يۇلسام، ئارۇپجاننىڭ يۈزلىرىگە تۈكۈرسەم ... ياق، ئۇلارنىڭ ھەرقانچە رەسۋاسىنى چىقارغىنىم بىلەن تۆت تامنىڭ ئىچىدە قالىدۇ، ھېچكىم كۆرمەيدۇ. قايناق بازاردا، خەلقئالەم ئالدىدا ئاۋۇ چىرايلىقنىڭ رەسۋاسىنى چىقارغۇزاي، يۈزلىرىنى قىيما ـ چىيما قىلغۇزۇۋېتەي، ئارۇپجان ماڭا كېرەك، ئۇنىڭغا يەنە يۈز كېرەك، بىر ئەسكى ئىشى ئۈچۈن بەربىر بالىلىرىمنى يېتىم قىلمايمەن ـ دە.»

ئۇ ئۆز ـ ئۆزىنى ئاران بېسىپ ئۇ يەردىن ئايرىلدى. ئۇنىڭ بىرىنچى ئىشى كۆڭۈلدىكىدەك ئاخىرلاشتى. ئەمدى قالغان ئىشلىرىنىمۇ مۇشۇنداق غەلىبىلىك ئاخىرلاشتۇرۇشنىڭ كويىغا چۈشتى.

زەينەپ بۇۋى دۆڭكۆۋرۈكتە، ئىتتىپاق تىياتىرىنىڭ ئالدىدا ماھىنۇرنى تىللاتقۇزىدىغان، يۈزلىرىنى قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىدىغان ئاياللارنى ئىزدەپ يۈرگەندە، ماھىنۇر كوچا ئاپتوبۇسىدىن چۈشۈپ شۇ يەردىن ئۆتتى. «ھە، ئۇ مۇشۇ يەردىن ئۆتىدىكەن، ئۇنىڭ ئەدىپىنى بېرىدىغان جايمۇ مۇشۇ بولىدىكەن» دەپ ئويلىدى زەينەپ بۇۋى. ئۇ شۇ يەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ ئاخىر تەلەتلىرى سۆرۈن، بىرى ئورۇق، بىرى سېمىز ھېلىقى ئىككى لۈكچەك ئايالنى تاپتى. ئۇلار زەينەپ بۇۋى تاپشۇرغان رولنى ياخشى، كۆڭۈلدىكىدەك ئورۇنداپ چىقىدىغان بولسا، ھەر بىرىگە 100 سومدىن ھەق بېرىدىغان بولۇپ كېلىشتى. ئاشۇ تۆت كوچا ئېغىزىدا ھېلىقى ئىككى ئايالنىڭ رولنى قانداق ئالغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ قولىدا ماھىنۇرنىڭ قانداق ھالغا قالغانلىقى قەدىرلىك ئوقۇرمەنلىرىمىزگە مەلۇم. شۇڭلاشقا ئۇ ھەقتە يەنە بايان

قىلىشنى ئارتۇقچە، دەپ ھېسابلايمىز.

زەينەپ بۇۋى ماھىنۇرنىڭ ئۆزى ئويلىغاندىنمۇ ئوشۇقراق ئەدەپلىك بېرىلدى، دەپ ئويلىدى ــ دە، ئىككى ئايالنىڭ ھەققىنى كېلىشكەن باھادىنمۇ يۇقىرىراق بەردى. خۇشاللىقىدا ئۇلارنى ئاشپۇزۇلغا ئەكىرىپ ئېسىل تاماقلار بىلەن مېھمان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇ يەردىن ئايرىلىپ، يەنە بىر ئادەمنىڭ ــ ئارۇپجاننىڭ ئەدىپىنى بېرىش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېڭىدىن تۇتقان ئۆيىگە قاراپ يول ئالدى. زەينەپ بۇۋىنىڭ ئورۇمچىگە كېلىپ قىلىۋاتقان ئىشلىرى كۆڭلىگە پۈككىنىدەك بولۇۋاتاتتى.

ئارۇپجان يېڭى ئۆيدە ئىككى ياستۇقنى بېشىغا قويۇپ، ماھىنۇرنىڭ يولىغا قاراپ شېرىن خىياللار سۈرۈپ ياتاتتى. بىراق، ئىشىك ئېچىلىپ ئۆيىگە ماھىنۇر ئەمەس، ھېچ ئويلىمىغان يەردىن زەينەپ بۇۋى كىرىپ كەلدى. ئارۇپجان چۆچۈپ كەتتى. چۆچۈگەندىمۇ، بىر يېرىنى ھەرە چېقىۋالغاندەك ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ كەتتى.

ــ سەن ... سەن ... ــ ئارۇپجان ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمەي، بويىنىنى سوزۇپ، چەكچەيگىنىچە تۇرۇپلا قالغانىدى.

ــ ھە، مەن ــ دېدى زەينەپ بۇۋى مەسخىرە قىلغاندەك بۇرنىنىڭ ئۈستىدىن قاراپ، ــ كىمنىڭ يولىغا تەلمۈرۈپ تۇرۇۋىدىڭ؟ ... ئەمدى ئۇ نېمەڭ كېلەلمەيدۇ !

ــ قاچان ... قانداق قىلىپ ... قاچان كەلدىڭ؟ ــ ئارۇپجان كېكەچلەپ كەتتى.

ــ ئويلىمىغان بولغىيدىڭ، خوتۇن ئالغىنىمنى بىلمەيدۇ دېۋىدىڭغۇ دەيمەن، يەرنىڭ تېگىدە يىلان كۆشىگەننى بىلىمەن مەن.

ئارۇپجاننىڭ يۈزى تاتاردى، بېشى ساڭگىلىدى. زەينەپ بۇۋى ئېتىلىپ بېرىپ ئۇنىڭ ياقىسىدىن ئالدى.

ــ ئۈستۈمگە خوتۇن ئېلىپ خارلاپ، مېنى شۇنچىلىك بوزەك كۆردۈڭمۇ؟ ــ غەزەپمۇ ئادەمنى يىغلىتىدۇ. زەينەپ بۇۋى تاراملاپ

تۆكۈلۈپ، ئۇنىڭ ياقىسىنى بوغاتتى، سىلكىيتتى، ــ كۆرۈپ تۇر، غۇلجىغا بېرىپ چاۋاڭنى چىتقا يېيىپ، باش كۆتۈرگۈسىز قىلىۋەتمەيدىغان بولسام! ...

ــ توختا، گېپىمنى ئاڭلىغىنا.

ــ ئاڭلىمايمەن، نېمە گېپىڭ بولماقچىدى ئەسكى!

ــ مەقسىتىمنى ئۇقۇپ باقماسەن؟

زەينەپ بۇۋىنىڭ غەزەپلىك قوللىرى ئۇنىڭ ياقىسىدا كىرىشىپ كەتكەنىدى. ھەربىر سىلكىنىشتە ئۇ خۇددى ئاجىز بالىدەك پۇلاڭلايتتى، بىردەم قىزىرىپ، بىردەم تاتىراتتى. زەينەپ بۇۋى ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ، ۋارقىراپ ـ جارقىرىماقتا ئىدى:

ــ ئىسىت، سېنىڭ بىلەن ئۆي تۇتقىنىم! ئىسىت، سېنىڭدىن بالا تاپقىنىم! ئىسىت، ساڭا قىلغان ئەقىدەم! ئېيتقىنا، مەن ساڭا قانداق چېغىڭدا تەگكەن؟! ...

ــ ئاستا، سەت.

ــ سەن سەتنى بىلەمسەن، قارا يۈز!

ــ كىچىككىنە تەخىر قىلىپ، گېپىمنى ئاڭلاپ باق.

ــ مېنى بوش قويۇۋېتەمدىكىن دېمە، سوتقا ئاپىرىمەن، ئىككىڭنىڭ رەسۋاسىنى چىقىرىۋېتىمەن!

ئارۇپجان ئۈستىدىن سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك ئەندىكىپ كەتتى. ئادەمنىڭ ئوسال ھالغا چۈشۈپ قېلىشى ھېچ ئويلىمىغان يەردىن، شۇنداق تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپمۇ قالىدۇ. بىر خوتۇننىڭ ئالدىدا ئەتىۋارلىنىپ ھۆرمەتتە يۈرگەن ئارۇپجان يەنە بىر خوتۇننىڭ ئالدىدا نەپرەتلىنىپ، سۇدىن چىققان مۈشۈكتەك شۈمشىيىپ قالدى. ئۇ ئابرۇيىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بۇ خوتۇنغا گەپ يېگۈزەلمەي تېپىرلىماقتا ئىدى. «مەن بۇنى قويۇۋېتىمەن دېمىدىمغۇ ھەم قويۇۋېتىشىممۇ مۇمكىن ئەمەسقۇ، مېنىڭ مەقسەتلىرىمنى چۈشىنىشنى نېمىشقا خالىمايدىغاندۇ ...» دەپ ئويلاۋاتاتتى ئارۇپجان ھەم ئوڭايسىزلىنىپ، ھەم تىت ـ تىت بولۇپ، ئۇنىڭ قولىدىن ياقىسىنى ئاجرىتىۋېلىش ئۈچۈن

ھەرىكەت قىلىۋېتىپ شۇنداق دېدى:

— بىر ئادەم بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكۈزسە، باشقىلار نېمىشقا شۇنداق قىلدىڭ، دەپ سورايدىغاندۇ، سوراپ باقمامسەن؟

— يالغان گەپلىرىڭنى ئاڭلايدىغان قۇلىقىم يوق.

— ئەستاغپۇرۇللا ...

زەينەپ بۇۋى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇ سۆزلەشكە يول قويماي ۋاتسىمۇ، ئارۇپجان گېپىنى باشلىدى:

— ماڭا قارا، ئۇ خېلى باي خوتۇن ئىكەن، ماڭا كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ. مېنى ئەمرىڭىزگە ئېلىڭ، ئىككىمىز پۇلىمىزنى قوشۇپ، ئوقەتنى بىر قىلايلى، دەپ تۇرۇۋالدى. بايلىقىدىن پايدىلانماقچى بولدۇم. ئۇنىڭ ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەلۋەتتە ئۇنى ئالىدىسام بولمايتتى، شۇڭا ئالدىم. ئەمدى مەلۇم ئىقتىسادنى ئۇنىڭ ئىقتىسادىغا قوشماقچى ئىدىم. شۇنداق قىلىپ بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، سودىنى مەن قىلاي، سىز ئۆيدە ئولتۇرۇڭ، دەپ پۇلنى ئېلىپ گۇاڭجۇغا كەتمەكچى ئىدىم. ئۇ يەردىن ئەتكەس مال ئېلىپ قويۇپ، تۇتۇلۇپ قالدىم، دەپ كەلمەكچى، شۇنىڭ بىلەن ھەممە پۇلنى غۇلجىغا يۆتكەپ كەتمەكچى بولغان.

زەينەپ بۇۋى يۈزىنى ئۆرۈدى.

— يالغان، چىرايلىق خوتۇنغا كۆزۈڭ چۈشكەن، ئاستا ـ ئاستا مېنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقارماقچى بولغان ...

ئارۇپجان ئۇنىڭ سەل بوشىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

— نېمىشقا غەرەز ئۇقمايدىغانسەن، — دېدى ئارۇپجان، — مېنىڭ ئۇنى ئېلىشىم بىر ئەسكى خوتۇن بىلەن بىر كېچە ئۆيىنغاندەك ئىش، مەقسىتىم ئۇنىڭ پۇلى. كوچىدا قالغان خوتۇننى دەپ جاپالىرىمنى تارتقان سېنىڭدىن، ئۇماق باللىرىمدىن كېچەمدىم؟ ... خوتۇن كىشىنىڭ «چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا» دېگەن گەپ راست ـ دە.

زەينەپ بۇۋىنىڭ قوللىرى بوشاپ، ئۇنىڭ ياقىسىدىن

ئاجرالدى، غەزەپلىرىمۇ بىر ئاز بېسىلدى.

— بىرنەچچە ئاي چىدىغان بولساڭ، شۇنداق قىلاتتىم، — دېدى ئارۇپچان يېنىك تىنىپ.

— بىرنەچچە ئاي؟ ... بىرنەچچە ئاي چىدىغۇدەكمەن تېخى ... باشقا خوتۇننىڭ قوينىدا ياتسىڭىز، — دېدى زەينەپ بۇۋى بۇرۇنقىدەك «سىز» لەشكە ئۆتۈپ، — شۇنىڭغا چىدىغىلى بولامدا؟ ... مەن چىدالامدىم؟ ... ئېيتىڭا قېنى، سىزنىڭ ئەمرىڭىزدە تۇرۇپ، باشقا بىرسىگە تەگسەم، سىز چىدالامسىز؟

ئارۇپچان ئۈنچىقمىدى.

زەينەپ بۇۋى جىگەر رەڭ دۇخاۋا قاپلانغان دىۋاندا ئولتۇرۇپ، ئۆي ئىچىگە ساپسالدى. بېزەلگەن ئۆيدىكى رەڭلىك تېلېۋىزور، تامغا تارتىلغان ۋە يەرگە سېلىنغان گىلەملەر، چىرايلىق ئەينەك جازا، ئىشىك ـ دېرىزىلەردىكى دۇخاۋا پەردىلەر، بىر يۇرۇش ئىشكاپ ۋە دىۋانلارغا قاراپ ئۇنىڭ بىر ئاز بېسىلىپ قالغان غەزىپى يەنە قوزغىلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ئۇ بۇزۇقتا شۇنچە ئېسىل جابدۇقلارنى ئېلىپ بېرىپ، ئۆيىنى قىپقىزىل چوغدەك ياساپ بېرىپسەنا تېخى ... ، — دېدى ئۇ يەنە «سەن»لەشكە ئۆتۈپ، كۆزلىرىنى ئالايتىپ تىترەپ، — دېگەن گەپلىرىڭنىڭ ھەممىسى يالغان، ئالدامچى !

— شۇنچە ئېسىل نەرسىلەرنى ئالدىغانغا مەن ساراڭمىدىم، ئەجەب بەغەرەزلىك قىلىۋاتىسەنا، ھەممىسى ئاشۇنىڭ.

— ئۇستەكلەپ تېگىپتۇ ـ دە ... ئولتۇرسەنغۇ قانتى سۇنغان قۇشقاچتەك تىترەپ، سوتقا بارامسەن يا غۇلجىغا كېتەمسەن؟

— ئەتىلىككە كېتەيلى.

— ئەتىلىككە ھەممىسىنى ئېلىپ كېتىمىز، تويسۇن ئۇ شەرمەندە !

ئارۇپچان يەنە ئۈنچىقمىدى.

ئاجايىپ بىر ئىش يۈز بەردى، بۇ مەنزىرىگە قاراڭلار: ئەر ـ

ئاياللىق تۇرمۇش بىر قارىساڭ جەڭگى - جىدەللىك، بىر قارىساڭ يېقىملىق - ئىللىق. ئىللىق - يېقىملىق تۇسكە كىرگەندە، جەڭگى - جىدەللىك پەيتلەر ئۇنتۇلىدۇ، جەڭگى - جىدەللىك تۇسكە كىرگەندە ئىللىق - يېقىملىق مەزگىللەر ئۇنتۇلىدۇ. قىزىق يېرى شۇكى، بىر - بىرىگە قارىمۇقارشى بولغان بۇ ئالامەتلەر تۇرمۇش ئىگىلىرىدە ھەيرانلىق، تەئەججۇپ تۇيغۇلىرىنى قوزغاتمايدۇ. مانا بۇ ئەر - ئايال ئىككىسى بۇ ئۆيدە كۇننى كەچ قىلدى. قاراڭغۇ چۈشۈشتىن بۇرۇن ئارۇپجان ماھىنۇردىن ئەندىشىمۇ قىلماي ۋە ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپمۇ قويماي، بازارغا چىقىپ تونۇر كاۋىپى، سامسا، قاتلىما نان ئېلىپ كىردى. ئىككىسى بىللە ئولتۇرۇپ غىزالاندى. ئەل ياتار چاغدا ماھىنۇرنىڭ ئۇستا ئاياللارغا تىكتۇرگەن ئېسىل يوتقان - كۆرپىسىنىڭ ئىچىگە كىرىپ بىللە ياتتى.

28

ماھىنۇر كونا ياتىقىدا ئۆيىدىن ئايرىلغان بىرىنچى كېچىنى ئۇخلىماي دېگۈدەك ئۆتكۈزدى. بەختىخان كېچىسى ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ ھويلىغا ئىككى قېتىم چىققان. ھەر قېتىمدا ياتاقنىڭ يورۇق تۇرغانلىقىنى كۆرگەن. بىرىنچى قېتىمدا دېرىزىدىن ئۇنىڭ كارىۋات ئۇستىدە ئېڭىكىنى تىزىغا قويۇپ تەگسىز خىيالغا پاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇخلا ماھىنۇر، سەن مۇشۇنداق ئولتۇرغىلى نىكەم، دەپ كىرىپ كەتكەن. ئىككىنچى قېتىم چىققاندا، ماھىنۇرنىڭ گەرچە ياتقان بولسىمۇ ئەمما كۆزلىرىنى تورۇسقا تىكىپ يەنە خىيالغا كەتكەنلىكىنى بايقىغان. شۇڭا ئۇ تاڭ ئاتاي دېدى، ماھىنۇر، نېمانداق ئۆزۈڭنى ئايىمايسەن، دېگەن. ئۇ بۇ كېچىدە ئۇخلىمايمۇ قالمىدى. بىراق، كۆزى ئىلىنىسىلا ھېلىقى دەھشەتلىك مەنزىرە — بەتبەشىرە ئىككى خوتۇننىڭ ياۋۇزلارچە ئۆزىگە ئېتىلىپ كېلىپ چاچلىرىنى يۇلۇشى،

يۈزلىرىنى تاتىلىشى، زەھەرلىك تىل ـ ھاقارەتلىرى ۋە ئۆزىنىڭ ئېچىنىشلىق ھالغا چۈشۈپ قېلىشى كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ، چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتەتتى. ئوڭىدا بولغان ئىش چۈشىدە كۆرۈنسە ئۇنىڭ دەھشىتى نەچچە ھەسسە ئېغىر بولىدىكەن ـ دە، شۇڭا ئۇ ئۇخلاشتىن قورقۇپمۇ ئۇخلىيالماي چىقىقان. كۆڭلى پاراكەندە ئادەمنىڭ خاتىرجەم ئۇيقۇغا كېتىشى مۇمكىنمۇ؟!

خەيرىيەت، تاڭمۇ ئاتتى. ماھىنۇر بىرلىك ئېتىدىن چۈشۈپ كەتكەندەك سالپىيىپ ئۆيگە كىردى. ھالاۋىدىنمۇ، بەختىخانمۇ ئۇنىڭغا بىرلا قاراپ تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىغاندىن باشقا گەپمۇ قىلمىدى. ئۆيدە بىر خىل ئېچىنىشلىق كەيپىيات ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى. ئەتىگەنلىك چايمۇ جىمجىتلىق ئىچىدە ئىچىلدى. چايدىن كېيىن ھالاۋىدىن ئۇ ئۆيگە ھازىرلا بارىدىغانلىقىنى ئېيتىۋىدى، ماھىنۇر تۈنۈگۈنكىدەكلا ئۇ ئۆيگە بارماسلىقىنى، ئۆزىنىڭ مال ـ مۈلۈكلىرىدىن كەچكەنلىكىنى ئېيتىپ تۇرۇۋالدى. ھالاۋىدىن بىلەن بەختىخان ئۇنىڭ دېگەنلىرىگە ھەرگىز كۆنمىدى.

ـــ بارمىسام بولمايدۇ! ـــ دېدى ھالاۋىدىن قەتئىي ھالدا، ـــ شۇنچە رەسۋالىقلارنىڭ، ئەسكى ئىشلارنىڭ چىقىشىغا كىم سەۋەبچى بولدى؟ ئارۇپجان دېگەن مۇناپىقنىڭ ئەدىپىنى بەرمىسەم ئارام ئالالمايمەن! بىر گۇناھسىز ئادەمنى ئۇرسا يوللۇق، گۇناھلىق ئادەمنىڭ ئەدىپىنى بەرسە، يولسىزلىق بولامدىكەن!

ھالاۋىدىننىڭ ھەربىر سۆزى ئېغىزىدىن جاراڭلاپ چىقماقتا ئىدى. ماھىنۇر ئۇنىڭغا ئاستا قارىدى. ئۇنىڭ قوشۇما قېشى، گۆشلۈك يۈزى ۋە گەۋدىلىك بەستى سۈرلۈك تۈسكە كىرگەنىدى. ماھىنۇر ئۇنى باسماقچى بولغان قەدىمىدىن، قەتئىي ئىرادىسىدىن ياندۇرۇۋېلىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى. ھالاۋىدىن گۇرس ـ گۇرس دەسسەپ ئىشىك تۈۋىگە بارغاندا، ئېرىنىڭ ئىرادىسىدىن سۆيۈنگەن بەختىخان مۇنۇنى قوشۇپ قويدى:

— توڭلاتقۇ، ئانار گۈللۈك كونا گىلەمدىن باشقا جابدۇقلارنىڭ ھەممىسى ماھىنۇرنىڭ.

ھالاۋىدىن ئۆيدىن ئاشۇ قىياپىتى، قەتئىيلىكى بىلەن چىقىپ كېتىشىگىلا ماھىنۇر دەككە ـ دۈككىگە چۈشتى. ئۇ ئەمدى ئۆزىنىڭ يېڭى تۇتقان ئۆيىدە قانداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى قىياس قىلالمايتتى ۋە «نومۇس»، «سەت» دېگەنىلا ئويلايتتى، بىراق ئارتۇقچە نومۇسلىنىش كىشىنى بوزەك بولۇشقا ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئويلىمايتتى.

ئىشىكنى جالاقلىتىپ ئېچىپ، ئۆيگە سۈرلۈك تۇستە كىرىپ كەلگەن، مايلاشقان كىيىم ـ كېچەكلىك، گەۋدىلىك ھالاۋىدىننى كۆرۈپ ئەتىگەنلىك چايغا ئولتۇرغان زەينەپ بۇۋىلا ئەمەس، ئۇنى بىرنەچچە قېتىم كۆرگەن، ھۆرمىتىنى قىلغان ئارۇپجانمۇ ھەيران قالدى ۋە كۆڭلىگە بىردىنلا ئەندىشە چۈشۈپ ئورنىدىن ئاستا قوزغالدى. ھالاۋىدىننىڭ يېنىپ كەتكەن كۆزلىرى، تۈگۈلگەن مۇشتلىرىغا قاراپ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

— كېلىڭ ھالاۋىدىن ئاكا، كېلىڭ ...

ھالاۋىدىن ئۇنىڭ تەكەللۇپلىرىنى قايرىپ قويۇپ:

— سەن ئۆزۈڭنى ماھىنۇرغا نېمە دەپ تونۇشتۇرغان؟ ئۇنى نېمە دەپ ئالغان؟ تويدىن كېيىن نېمە قىلماقچى بولغان؟

ئارۇپجاننىڭ بېشى ساڭگىلىدى.

— ئېيتە مۇناپىق؟

زەينەپ بۇۋى داڭقېتىپ بىر ھالاۋىدىنغا، بىر ئارۇپجانغا قارايتتى.

— مەن ... مەن ...

— كېكەچلەيسەنغۇ، بىزنىڭ ئالدىمىزغا بېرىپ نېمىلەرنى دېگەن ـ ھە ! — مۇشتى تۈگۈلگەن ھالاۋىدىن ئالدىغا ئىككى ماڭدام ماڭدى.

ئۇ ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغان خوتۇنى ھەم ھالاۋىدىننىڭ ئالدىدا راست ياكى يالغان گەپ قىلىشنىمۇ بىلەلمەي قالغانىدى.

— راست گەپنى قىل، ئالدامچى! تاڭگا چىشلىۋالغاندەك تۇرسەنغۇ؟ — ھالاۋىدىن غەزەپتە تۇگۇلگەن بازغاندەك ئېغىر مۇشتۇمى بىلەن ئارۇپجاننىڭ ياڭىقىغا بىرنى ئۇرۇۋىدى، ئارۇپجان ئىككى پۈكلىنىپ بۇلۇڭغا تىقىلىپ قالدى. ھالاۋىدىن يەنە قەھر بىلەن بىرنەچچىنى تەپتى. ئېغىر مۇشت، كۈچلۈك تېپىك ئۇنىڭ جان - جېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ قاقشاپ نالە قىلىپ ئورنىدىن تۇرالماي قالدى.

زەينەپ بۇۋى ئېتىلىپ، ئاچچىق غەزىپى بارغانسېرى ئۆرلەۋاتقان ھالاۋىدىنىڭ ئالدىغا باردى:

— ۋاي، تومبالقا، نېمانچە ئۇرىسەن؟ بۇ ماڭا كېرەك!

— سەن ئۈچۈن ئۇرۇۋاتىمەن.

— مەن ساڭا ئۇر دېدىممۇ؟

— ئالدامچىغا تاياق دورا.

— كىمنى ئالداپتۇ ئۇ؟

— بىر گۇناھسىزنى ئالىدى، سېنى ئالدىدى، يا سەن ئۇرۇمچىگە بېرىپ خوتۇن ئال دېگەنمىدىڭ؟

— نېمە دەپ ئالدىدى؟

— ئايالىم بەش يىل بولدى، تۇغۇتتا ئۆلۈپ كەتكەن، يالغۇز بالام بار، خالىسىڭىز غۇلجىدا، خالىسىڭىز ئۈرۈمچىدە ئۆي تۇتۇپ بېرەي، دەپ ماھىنۇرنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ ئۆيلەنگىنى ئالدامچىلىق بولماي نېمە بولىدۇ، يا سەن تۇغۇتتا ئۆلۈپ كەتكەنمۇ؟ ...

زەينەپ بۇۋى نېمە دېيىشىنى بىلمەي، بىر ھالاۋىدىنغا، بىر ئىڭراپ ياتقان ئارۇپجانغا قارىدى.

— گەپ قىل ئالدامچى، — دېدى ھالاۋىدىن ئارۇپجاننى تارتىپ تۇرغۇزۇپ ۋە ئۇنىڭ گەجگىسىنى كۈچلۈك قوللىرى بىلەن ئامبۇردەك قىسىپ تۇتۇپ، — ئېيتە، دېگەن گەپلىرىم توغرىمۇ، يا مەن ساڭا يالغاننى چاپلاۋاتامدىم - ھە، زۇۋانىڭ تۇتۇلۇپ كەتتىمۇ؟

— راست، راست، — دېدى ئارۇپجان يۆتىلىپ ۋە ھېلى جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك قىينىلىپ.

— قايسى گېپىم راست؟

— مەن ماھىنۇرنى ئايالىم تۇغۇتتا ئۆلۈپ كەتكەن، دەپ ئالدىغان.

— يەنچۇ؟

— دېگەنلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى راست، مەن دېگەن.

— سەن، — دېدى ھالاۋىدىن ئۇنى قويۇۋېتىپ، زەينەپ بۇۋىنى بىگىز قولى بىلەن جونۇپ تۇرۇپ قەھر بىلەن، — بىچارە ئالدانغۇچىنى ئىشىنىڭ تېگىگە يەتمەيلا بىرنەچچە لوكچەك خوتۇنلارغا ئۇرغۇزسەنۇ، مۇنۇ ئالدىغان ئېرىڭنى نېمىشقا ئۇرغۇزمايسەن؟

زەينەپ بۇۋى ئوڭايسىزلىنىپ يەرگە قارىدى. ئەگەر، ئالدىدا كىشىنىڭ جان - جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكۈدەك گەپلەرنى قىلىۋاتقان مۇنۇ ئادەم بولمىغان بولسا ئۇ تىترەپ، بىرقىسما قىياپەتتە تۇرغان ئارۇپجاننىڭ ياقىسىغا ئېسىلغان، كاچاتلىرىغا سالغان، يۈزلىرىگە تۈكۈرگەن بولار ئىدى. شۇ تۇرقىدا ياخشى بېزەلگەن بۇ ئۆيدە خىلمۇخىل روھىي ھالەت — بىرسىنىڭ يۈز - كۆزلىرىدە غەزەپ - نەپرەت، بىرسىنىڭكىدە ئۆچلۈك ھەم ئوڭايسىزلىنىش، يەنە بىرسىنىڭكىدە ئەندىشە، بىچارىلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. لېكىن، ھەممىسىدە بىر خىل تۇيغۇ — تېخى يېقىندىلا ياسالغان بۇ ئۆيگە نىسبەتەن يىرگىنچ تۇيغۇسىمۇ قوزغالماقتا ئىدى.

— ئورنۇڭدىن تۇر! — دەپ قەھر بىلەن ۋارقىرىدى ھالاۋىدىن ئارۇپجانغا، — دەرۋازا ئالدىدا ماشىنا بار، ماۋۇ ئۆي جابدۇقلىرىنى ئاچىقىپ باس، بۇلارمۇ سېنىڭمۇ يا؟ تۇرىسەنغۇ، ئاۋۋال سوتقا بېرىپ كېلەمدۇق؟

— ياق، ياق، ھەممىسى ماھىنۇرنىڭ، — ئارۇپجان تەمتىلەپ قالدى. ئۇ ھالاۋىدىننىڭ تېزرەك كۆزدىن يىتىشىنى تىلەيتتى.

زەينەپ بۇۋى غەزىپىنى بېسىپ ئۆرە تۇراتتى.

ئۆي جابدۇقلىرى ماشىنىغا بېسىلىپ بولدى. ئارۇپجان ئالاقزادىلىك ئىچىدە ئۆزىنىڭ كونا گىلىمىنىمۇ ماشىنىغا بېسىۋەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن يالىڭاچلانغان ئىككى ئېغىزلىق ئۆيدە مۇڭلىنىپ يالغۇزلا توڭلاتقۇ قالدى.

ھالاۋىدىن ماشىنا ئۈستىگە چىقىپ ئارۇپجاننىڭ ئانار گۈللۈك كونا گىلىمىنى پىرقىرىتىپ تاشلىۋەتتى.

— ئالە مۇنۇ ئاداسقاڭنى!

ماشىنا يۇرۇپ كەتتى.

زەينەپ بۇۋى ئېتىلىپ كېلىپ، ئىشىككە يۆلىنىپ تۇرۇپ قالغان ئارۇپجاننىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى:

— ۋۇي، رەسۋا! ۋۇي كۆڭلى قارا! ۋۇي ئالدامچى! تېخى سەن مېنى ئۆلدىگە چىقىرىۋەتكەنمىدىڭ! ...

※ ※ ※

ماھىنۇر كەچلىك تاماقتىن كېيىن، بەختىخان بىلەن بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، تۇن ئۆزىنىڭ قارا پەردىسىنى تۆت ئەتراپقا تەكشى يېيىپ بولغاندا، تېلېۋىزور كۆرۈشكىمۇ ئۇنىماي، ياتىقىغا يېنىپ چىقتى، بەختىخان ئۇنى يالغۇز قالسا خىيالدىن نېرى بولالمايدۇ، دەپ ئۇيقۇسى كەلگۈچە تېلېۋىزور كۆرۈشكە، پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشقا دالالەت قىلىپ چىڭ تۇرۇۋالغان بولسىمۇ، بىراق ئىلاج بولمىدى. ئۇ بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ، دېگەننى باھانە قىلىپ پەقەت ئۇنىمىدى. ئۇ ياتىقىغا چىقىپ يېشىنىشىمۇ خۇشياقماي يوتقان - كۆرپىسىنىڭ ئۈستىدە تۇگۇلۇپ ياتتى. شۇئان بەختىخان، ھالاۋىدىندەك يۆلەكچىسى، كۆيۈمچان، مېھرىبانلىرى بولسىمۇ، دۇنيادا ئۆزىنى يەككە - يېگانە، غېرىب ھېس قىلدى. مىسكىنلىكنىڭ زەنجىرى گېلىنى بوغۇشقا باشلىدى. ئۇ قىزىپ كەتتى، نەپەس يېتىشمەيۋاتقاندەك

قىيىنىلىپ، بىردىنلا قاتتىق ھاسىراپ كېتىپ ئۇخلاپ قالغىنى ئويغاتتى. پېشانىسىدىن بۇزۇلداپ چىققان تەرنى يېڭى بىلەن سۈرتتى ۋە يىلدىرلىغان كۆزلىرى بىلەن تورۇسقا تىكىلدى. ئۇزاق جىملىقتىن كېيىن: «يالغۇز ياشىغان ئادەم بەختلىك بولالمايدىكەن، ئارامسىزلىنىدىكەن، ئەڭ ئازابلىق تۇرمۇش تەنھا تۇرمۇش ئىكەن ـ دە، — دەپ پىچىرلىدى ماھىنۇر قانسىز لەۋلىرىنى مىدىرلىتىپ، — شۇنداقمۇ دەۋاتىمەن، بىراق مەن ئۇزاق مەزگىل يالغۇز ياشاپ، ئاخىر ئەرگە تەگدىم، تۇرمۇشۇمدىكى بۇ ئۆزگىرىشمۇ مېنى بەختلىك قىلالمىدىغۇ؟ ئارام ئاتالمىدىمغۇ؟ ... زادى قانداق قىلسام بولىدۇ؟ تەگمىسەم ئۇنىڭ ئازابى، تەگسەم ئۇنىڭ دەردى ... مېنىڭ ھاياتىمغا ئازاب، قايغۇ، دەرد ـ ئەلەم نېمانچە كۆپ يوشۇرۇنغان بولغىيدى ...»

ئاردىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتى، ماھىنۇر بىلمەيتتى. بىر چاغدا كىمدۇر بىرسى كوچىدىن ناخشا ئېيتىپ ئۆتتى. ناخشا بۇزۇلۇپ، بىر مىسرادىن كېيىن ئۇنى يوقاپ كېتىپ، يەنە باشلىنىپ ئېيتىلىۋاتىسمۇ ماھىنۇرغا قاتتىق تەسىر قىلدى:

ئەجەب بولدۇم، ئەجەب بولدۇم،
ئەجەب بولغانغا يىغلايمەن.
كېچە ـ كۈندۈز ئارام ئالماي،
ئازاب چەككەنگە يىغلايمەن.

«ھەي بىچارە، مېنىڭدەك دەردمەن ئىكەن ـ دە، — دەپ ئويلىدى ئۆزىمۇ بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغان ماھىنۇر، — ھەسرىتى ئىچىگە پاتمايۋاتىدۇ، قىسمىتىدىن قاقشاۋاتىدۇ ... ناخشىمۇ ياخشى نەرسە ئىكەن، ئادەملەر ئىچكى ئاھۇزارىنى ناخشا قىلىپ ئېيتىپ ـ ئېيتىپ يۇخادىن چىقىدىكەن. مەنمۇ ناخشىچى بولغان بولسام، بېشىمغا كەلگەن ھەسرەت ـ ئەلەملىرىمنى ناخشا قىلىپ ئېيتىپ ـ ئېيتىپ ئىچ ـ قارنىمنى بوشىتىۋالاتتىمكەن،

شۇ چاغدا يېنىكلەپ قالار ئىدىم. ھەي تەقدىر ـ ھەي تەقدىر، ئادەملەرنى بۇزەك قىلىشنى نېمانچە ياخشى كۆرىدىغانسەن، ئۇنىڭدىن كۆرە ئادەملەرنى بەختلىك قىلىشنى ياخشى كۆرسەڭ بولماسمىدى، شۇنداق قىلساڭ بايىقىدەك ھەسرەتلىك ناخشىلارمۇ چىقماس ئىدى، ئەي خۇدا، نېمىشقا يالغانچى، كىشىلەرنى ئالدايدىغان رەزىل ئادەملەرنى ياراتقانسەن؟ ياراتمىغان بولساڭ، بۇ دەردلەرمۇ بولماس ئىدى. مەن ئۇنىڭغا ئىشەنگەن، مېنى بەختلىك قىلىدۇ، دەپ ئويلىغۇدىمغۇ، قېنى بەختلىك قىلغىنى ... تېخى ئادىمىلىكتىن چىقىپ، نومۇسسىزلارچە ئالدىدىغۇ، بۇ مېنىڭ ئاياغ ئاستى بولغىنىم بولماي نېمە ! ... ئەرلەر نېمىدېگەن رەھىمسىز ـ ھە، — ماھىنۇر ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرتىنىپ زارلانماقتا ئىدى، — ئۇلار خۇددى ۋەھشىي بۆرىنىڭ ئۆزى ئىكەن، بىزنى نېمە كۆرىدىغاندۇ؟ ئۆزلىرىنىڭ ئىشقىي ھېس ـ تۇيغۇلىرى، شەھۋانىي نەپسى قوزغىلىپ قالسا، بىزگە تۈلكىدەك ھىيلە ئىشلىتىپ، بۆرىدەك چاڭگال سالىدىكەن ۋە بىزنى خورلايدىكەن. خورلۇق، بوزەك بولۇش بۇنىڭدىن ئارتۇق بولامدۇ ! بىز نېمىشقا يارالدۇق؟ دۇنيا، كىشىلىك تۇرمۇش بىز بىلەن ئاۋات ئەمەسمۇ ... ئۇلارمۇ بىزگە ئوخشاش ئانىلاردىن تۇغۇلغانغۇ، نېمىشقا ئانىسىنى، ھەدە ـ سىڭىللىرىنى ئويلىمايدىغاندۇ؟ ... خۇدا ئادەملەرنى ياراتقاندا، ئەر ـ ئايال دېمەي، ھەممىسىگە ئىزا ـ نومۇس، ئەدەپ ـ ئەخلاق، ئادىمىلىكنى قوشۇپ بەرگەن بولغىيدى، قېنى ئۇ خىسلەتلەر، قېنى، قېنى؟ ... — ماھىنۇرنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىدە ئىپادىلىنىپ تۇرغان قايغۇلۇق، ئېچىنىشلىق، مەيۈس ئۇچقۇنلار يېتىپ، بىردىنلا نەپرەت، قەھر ـ غەزەپ ئالامەتلىرى پەيدا بولدى ۋە كۆزلىرى تىكىلىپ تۇرغان نۇقتىغا تېخىمۇ قاتتىق تىكىلدى، يۈرىكى قاتتىق سوقۇشقا باشلىدى، — بىزدە مىڭلىغان ـ مىليونلىغان ئاياللاردا پاكلىق، نومۇس، شەرم ـ ھايا، ئەدەپ ـ ئەخلاق، مېھىر ـ مۇھەببەت ۋە ئانىلىق قۇدرەت بار. شۇڭا بىز خالىسا ئوينايدىغان، خالىمىسا

تاشلىۋېتىدىغان ئويۇنچۇق ئەمەس، بۇنى ئۇلار چۈشىنىشى، بىلىشى كېرەك. دۇرۇس، ئىشقىي ھېس ـ تۇيغۇ ناھايىتى قايناق، بەڭۋاش، تەلۋە بولىدۇ. لېكىن، ئۇنىڭغا ئەخلاق، نومۇس، ئادىمىيلىك ھۆكۈمران بولمىسا، ھەرقانداق ئادەم ئادىمىيلىكتىن چىقىپ، ۋەھشىي مەلئۇنغا ئايلىنىدۇ. ئارۇپچان ئادىمىيلىكتىن چىققان شۇنداق ئادەم ئىكەن ...»

تۇيۇقسىز ئىشىك ئېچىلىپ، بەختىخان كىرىپ كەلدى. چۆچۈپ كەتكەن ماھىنۇر ئۇنى كۆرۈپ، چىرايىغا سۈس كۈلكە يۈگۈرتۈپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى.

— بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ، ئۇخلايمەن، دېۋىدىڭ، — دېدى بەختىخان ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، — يەنە خىيالغا پېتىپ قاپسەنغۇ؟

— خىيال قىلمىدىم، ئۇيقۇم كەلمەي ...

— ئۇيقۇڭنىڭ كەلمىگىنى — خىيالىڭنىڭ ئارام بەرمىگىنى، دېرىزەڭدىن قاراپ تۇرغىنىمغا خېلى بولدى، خۇددى قېتىپ قالغان ئادەمدەك تورۇسقا تىكىلىپ يېتىپسەن، تېخى پىچىرلاۋاتىسەن ! بۇ خىيالغا پېتىپ قالغىنىڭ بولماي نېمە؟ دېگەن گېپىنى بۇنىڭ ...

— دېرىزەمگە پەردە تارتىۋالمىسام بولمىغۇدەك.

— شۇنداقمۇ قىل، ئۆزۈڭنى يوشۇرالايسەن، ياتاقلارغا ھەر خىل ئادەملەر كىلىدۇ، ئاۋارىچىلىككە قالمايسەن.

— دېرىزە بۇلۇڭغا قارىغاندىكىن دەپتىمەن.

ماھىنۇر سۈس كۈلۈمسىرىدى. بەختىخان ئۇنىڭ يۈزىگە يوشۇرۇنچە سەپسالدى. چىرايى ساماندەك سارغىيىپ، دۇپدۇگىلەك كۆزلىرى پىلدىرلاپ، قايرىلما كىرپىكلىرى ھالسىراپ ساڭگىلاپ قاپتۇ. يۈزىدىكى تاتىلانغان يەرلىرى قېتىشىپ، قىنىق ھال رەڭ نېپىز لەۋلىرى تاتىرىپ كېتىپتۇ. بەختىخاننىڭ ئىچى سىيرىلىپ، قانداق چوكان ئىدى بۇ ـ ھە، دەپ ئويلىدى ۋە مۇمكىنقەدەر ئاشۇ كۆڭۈلسىز ئىشلار توغرىسىدا گەپ

ئاچماسلىققا تىرىشتى.

— سادىقنى ئويلاپ قېلىۋاتىمەن، قازاندا قورۇغاندەك پىشۇرۇۋاپسەن ئۇنى، — دېدى بەختىخان كۈلۈپ، — بىرىنچى قېتىم مۇشۇ قورۇغا كەلگەندە، قانداق بالا ئىدى ئۇ، ھازىر قانداق بولۇپ كەتتى، قارا، سىڭىلىسىمۇ سوداڭنى بەخۇدۇك قىلىۋاتىدۇ، دۇكىنىڭ بىر كۈنمۇ تاقالمىدى.

— نەچچە كۈن بولدى ئۇنى كۆرمىگىلى، قانداق بولۇپ قالدىكىن، سودىسى قانداقراق بولۇۋاتىدىكىن، — ماھىنۇر چوڭقۇر تىنىدى.

— ئۇنىڭدىن ئەنسىرىمە، بازارغا بارغان كۈنى كۆردۈم ئۇنى، چاقماقتەك سۆزلەپ سودا قىلىۋېتىپتۇ.

ئىككىسى ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ خېلى ئۇزاق ئولتۇرۇپ قالدى. بەختىخاننىڭ ئۇزاق ئولتۇرۇپ قېلىشىمۇ، ئۇنى ئازابلىق خىياللاردىن نېرى قىلىش ئۈچۈن ئىدى.

— مەن چىقاي ماھىنۇر، ۋاقىتمۇ خېلى بىر يەرگە باردى، خوش، ياخشى چۈش كۆر، — ئۇ چىقىپ كەتتى.

ماھىنۇر ئورۇن سېلىپ، يېشىنىپ ياتتى ـ دە، چىراغنى ئۆچۈرۈپ، ھېچنېمىنى ئويلىماسلىققا تىرىشىپ كۆزىنى يۇمدى. لېكىن ئۇخلىيالمىدى. ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلۈپ باقتى، بېشىنى يۆركىدى، ئاچتى، ئۇيقۇنىڭ مۆكىدىكى باسىدىغاندەك ئەمەس. «ھالاۋىدىن ئاكام ئۆيدە بولمىغان بولسا، بەختىخان ھەدەم بىلەن پاراڭلىشىپ يېتىپ ئۇخلاپ قالغىنىمنى تۇيماس ئىدىم» دەپ ئويلىدى ئۇ ئاخىر. يۈرەكنى زېدە قىلغان ئىشلارنى ئويلىماسلىق، ئۇنتۇپ كېتىش تەس ئىدى. ئۇنتۇپ كېتەي دېگەنسېرى ئېسىگە كېلىۋېلىپ، كىشىنى ئارام بەرمەي قىيناپ تۇراتتى. «توۋا، ئادەملەرنى چۈشەنمەك نېمانچە تەستۇ، — دەپ يەنە ئازابلىق خىياللارغا چۆكتى ئۇ، — كىشىلەرگە ئەجەبمۇ ئاسان ئىشىنىپ قالىمەن ـ ھە ... كىشىلەرگە ئاسان ئىشىنىپ

قىلىشىمۇ ئادەمدىكى بىر ئىللەت ئىكەن، قانداق قىلسام بۇ ئىللەتتىن نېرى بولارمەن؟ ... نېمىشقا مەن ئۇنى ياخشىراق سوروشتۇرۇپ، تېگى ـ تەكتىنى، هازىرقى ئەھۋالىنى ئېنىقراق ئۇقمىدىم؟ ئۆزۈمنىڭ كەلگۈسى هاياتىمغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارغىمۇ سەل قارىغىنىمنى قارىمامدىغان؟ ئادەم ئۇزۇندا سىنىلىدۇ، دېگەن گەپنى — ئاشۇ هېكمەتلىك سۆزنى كۆپ ئاڭلىغان، بىراق ئۆز بېشىمغا كەلگەندە ئەمەل قىلالمىدىم، ئۇنىڭ چىرايلىق گەپلىرىگە ئالدىنىپ قالدىم. راستىنى ئېيتقاندا، هېسسىياتقا بېرىلىپ كەتتىم، ئىرادەمنى يوقاتتىم، هېسسىياتقا بېرىلىپ كېتىشمۇ بىر ئىللەت ئىكەن. ئۇنىڭ ئاقىۋىتى ماڭا ئازاب، ئۇنتۇلغۇسىز دەرد ـ ئەلەم ئېلىپ كەلدى. ئىقرار قىلىشىم كېرەك. مەن چىڭ ئەمەس ئىكەنمەن، ئىرادەم ئاجىز ئىكەن، شۇڭلاشقا بەختسىز بولۇپ قالدىم، تېخى ئېچىندۇرىدىغىنى بەتنامغا قالدىم، بىچارىلەرچە يەرگە ئۇرۇلدۇم ... ئىرادىسى ئاجىز ئادەم ئۆز قەدىر ـ قىممىتىنى ئۆزى يەرگە ئۇرىدىكەن، ئېغىر خاتالىقلارغا يول قويىدىكەن، مەن خۇددى شاختىكى قىزىرىپ تۇرغان ئالما بوپتىمەن، ئۇنى ئۈزگەن ئادەم خالىسا پۇراپ، خالىسا تاشلاپتۇ. ئادەم ئۆزىگە چىڭ، ئىرادىلىك، زېرەك بولمىسا ھۆرمەتسىز، ئېتىبارسىز ئادەمگە ئايلىنىپ قالىدىكەن. بۇنى ئۆز بېشىمغا كەلگەندىلا بىلىۋاتىمەن.»

ماھىنۇر چوڭقۇر تىندى، شۇ تىنىش بىلەن كۆزلىرىگە مۆلدۈرلەپ ياش كەلدى. ئادەمنىڭ ھەسرىتى قوزغالسا، پىغانى ئۆرلىسە، نەچچە ئويلىغان ئىشلارنى يەنە ئويلىغۇسى كېلىپ تۇرىدۇ. ئۇ ئۆتۈپ كەتكەن بەزى ئىشلارنى، ئاروپچان ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇنغان گەپلەرنى يەنە ئەسلىدى. ئۇ بىر كۈنى ئاروپچانغا: مەنمۇ ياش، سىزمۇ ياش، مۇشۇ ئەھۋالدا غولجىدا بەش كۈن تۇرسىڭىز، ئۇرۇمچىدە بىر كۈن تۇرۇۋاتىسىز، تۇرمۇش

خۇۋلۇقىنى كۆرمەي مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتەمدۇق، دېگەندە ئارۇپجان: مەن ئۆيلەنگەنلىكىمنى ئاپاملارغا ئېيتمىغان، بىر مەزگىل ئۆتسۇن، ئاپاملارغا ئېيتىمەن، ئىنىمغا دۇكان ئايرىپ بېرىپ، ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىمەن. ئاپام خالىسا ئۇرۇمچىدە، خالىسا غۇلجىدا تۇرار، دېگەندى. ماھىنۇر ئۇنىڭ گەپلىرىگە پۈتۈنلەي ئىشەنگەن. مانا ئەمدى ئايان بولدىكى، بۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسى يالغان ئىكەن. ئارۇپجان ئالدىغان، ماھىنۇر ئالدانغان. «تۇۋا، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر كۆز ياشلىرىنى ئېرتىپ، — ئادەملەر بىر - بىرىگە يالغان ئېيتىش، ئالداشنى كىشىنىڭ كەلگۈسى ھاياتى — ئىستىقبالى بىلەن ئوينىشىشنى ۋە ئۇنى خورلاپ دەپسەندە قىلىشنى راۋا كۆرسە، ئۆزىنىڭ كۆڭلى، ھۇزۇر - ھالاۋىتى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ تەقدىرى بىلەن ئويناشسا، ئۇنى قانداقمۇ ئادەم دېگىلى بولسۇن! ... ئۇھ، بىۋاپا ئالەم ... تۇرمۇش مېنى ئەزدىغۇ، نېمىدېگەن رەھىمسىزلىك بۇ ... ئۇ بىردىنلا ۋارقىرىۋەتتى، — ئەي خۇدا، مۇشۇنداق ئالدامچى، نومۇسسىز ئادەملەرگە نېمىشقا ياشاش ھوقۇقى بېرىدىغانسەن! ئۇلار مېنىڭدەك باشقىلارغا ئاسان ئىشىنىپ كېتىدىغان ئاق كۆڭۈل قىز - چوكانلاردىن يەنە قانچە - قانچىنى ئالداپ كېتەر؟ ... ئەگەر مەن سەت ئايال بولغان بولسام، ماڭا ھېچكىمنىڭ كۆزى چۈشمەس ئىدى، خاتىرجەم تىرىكچىلىكىمنى قىلار ئىدىم. تۇۋا، مۇنۇ تەتۈرلۈكنى قاراڭلار، ئۆزۈمنىڭ چىرايى ئۆزۈمگە دۈشمەن بولۇۋاتقىنىنى ... خۇدايىم مېنى نېمىشقا چىرايلىق قىلىپ يارىتىپ قويغاندۇ؟ ...»

سائەت نەچچە بولغاندۇ؟

ئازابلىق خىياللارغا پېتىپ قالغان ماھىنۇرنىڭ سائەتنىڭ نەچچە بولغانلىقى بىلەن نېمە ئىشى، ئۇ ئۆزىنىڭ قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى بىلمىدى.

※ ※ ※

ماھىنۇر ئەتىسى ۋاقچە تۇردى. بەختىخانمۇ ئۇنى ئويغىتىۋەتمىدى. ئۇ ئەتىگەنلىك چايغا كىرگەندە، ھالاۋىدىن سىرتقا چىقىپ كەتكەنىدى.

— سىزگە بىر گەپنى ئېيتاي دەۋاتىمەن، بەختىخان ھەدە، — دېدى ماھىنۇر ئالدىغا چاي كېلىش بىلەن.

— ئېيتە، مەندىن نېمىنى يوشۇرغانىدىڭ، — بەختىخان ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— بويۇمدا قاپتۇ.

— نېمە دەيدىغانسەن؟

— راست، ئىككى ئايلىق بوپتۇ.

بۇ بولۇشقا تېگىشلىك ئىش بولسىمۇ، ھەر ئىككىسى ھەيران قالغاندەك بىر - بىرىگە قاراشتى.

— قانداق قىلاي دەۋاتىسەن؟

— ئالدۇرۇۋېتەيمىكىن، دەپ ئويلاۋاتىمەن.

— نېمىشقا؟

— مەنغۇ بالىغا زار، — دېدى ماھىنۇر ئويچان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ، — بالا تۇغۇلسا ھەر خىل گەپلەر چىقار، بەزىلەر: خوتۇنىدىن تارتىۋالغان ئېرىدىن بولغان بالا ئىكەن دېسە، ئازابىمغا يەنە بىر ئازاب قوشۇلمامدۇ؟

— ئۇنداق دېسىڭمۇ ياخشى، تېخى بەزىلەر ھارامدىن بولغان بالا ئىكەن دېيىشتىن يانمايدۇ دېگىنە، ئۇ بويۇڭدا قالغانلىقىنى بىلەتتىمۇ؟

— بىلمەيتتى.

— ئەقلىڭ ئىشلەپ، ھېلىمۇ دېمەپتىكەنسەن.

— شۇڭا ئۇنى تۇغۇپ نېمە قىلاي، ئالدۇرۇۋېتەي دەۋاتىمەن، ھېلىقى خوتۇنلار ئۇرغان چاغدا چۈشۈپ كەتسىمۇ بوپتىكەن.

— ھېلىمۇ خۇدايىم ساقلاپتۇ، ئاسان ئىشمۇ ئۇ، بوپتۇ، ئۇ ئالدامچىدىن نام ـ نىشان قالمىغىنى ياخشى.

ئىككى كۈندىن بېرى بىر قارارغا كېلەلمەي يۈرگەن ماھىنۇر ئاخىر يېنىك تىنىدى.

29

سادىق ئويچان بالا بولۇپ ئۆستى، ئۇ ماھىنۇرنىڭ ئەرگە تەگكەنلىكىنى بىلىدۇ، بىراق ئوتتۇرىدا بولۇپ ئۆتكەن كۆڭۈلسىزلىكلەرنى بىلمەيدۇ. ئارىلىقتا بەختىخاننىڭ ماھىنۇر ئاغرىپ قالدى، بىزنىڭ ئۆيدە، دېگىنىنى ئاڭلىغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدا بىر سوئال تۇغۇلغان، ئاغرىپ قالغان بولسا، نېمىشقا ئۆز ئۆيىدە ياتماي، بەختىخان ئاچامنىڭ ئۆيىدە ياتىدۇ؟ ئۇ بۇ سوئالنى كۆپ ئويلىدى، ھەرقانچە كۆپ ئويلىسىمۇ، ئۆزى ئىشەنگۈدەك جاۋابقا ئىگە بولالمىدى.

ماھىنۇر ئون كۈندىن كېيىن — تۈنۈگۈن دۇكانغا كەلدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى بىرئاز ئولتۇرۇشۇپ، يۈزىدىكى قىزىللىق قېچىپ سارغىيىپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ سوئاللىرى كۆپەيدى، ئاغرىپ قالغاندا ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇش ئۈچۈن بەختىخان ئاچام ئۆيىگە ئەكېلىۋالغانمىدۇ؟ ساقايغاندا يەنە نېمىشقا ئۆيىگە كەتمەي، بەختىخان ئاچامنىڭ ئۆيىگە كېتىۋاتىدۇ؟ يالغۇز تۇرۇشتىن قورقىدۇ، دېيىلسە، ئارۇپجان ئاكام غۇلجىدىن كەلمىگەن چاغدىمۇ، ئۆيىدە يالغۇز تۇرغانغۇ؟ ...

ئون بەش ياشلىق بالا ۋايىغا يەتمىگەن ئەقلى بىلەن سوئاللىرىنىڭ تېگىگە يېتىشكە ئۇرۇنماقتا ۋە ئاشۇ سوئاللاردىن بۇرۇقتۇرما بولماقتا ئىدى. ماھىنۇرنىڭ چىرايى، روھىي ھالىتىدىكى ئۆزگىرىش سادىقتا نۇرغۇن سوئاللارنى پەيدا قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئۇنىڭ سەۋەبىنى ماھىنۇرنىڭ ئۆزىدىن سوراشقا پېتىنالمىدى. چۈنكى، شۇنداق ئوچۇق ـ يورۇق

يۈرىدىغان ماھىنۇر جىمىغۇرلىشىپ كەتكەن بولۇپ، قاپىقىنى سىلىپ يۈرەتتى.

سادىقنىڭ خىيالىغا تۇيۇقسىزلا مۇنۇ ئىككى سوئال كىلىپ قالدى: ماھىنۇر ئاچام ئۇنىڭدىن ئاجرىشىپ كەتتىمۇ يا؟ ئىككىسى ئۇرۇشۇپ قىلىپ، بەختىخان ئاچامنىڭ ئۆيىگە يامانلاپ كەلدىمۇ يا؟ ئۇ بۇ سوئاللىرىنى بەختىخاندىن سوراپ باقماقچىمۇ بولغان، ئۇنىڭدىن سوراشقىمۇ پېتىنالمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە نۇرغۇن سوئاللار بولسىمۇ، ھېچنىمىنى سەزمىگەندەك، ئۇقمىغاندەك يۈردى. سادىق بۇ ئىشلارنى نىمانچىلا ئويلاپ، باش قاتۇرۇپ كېتىدۇ؟ كىچىككىنە بالىنىڭ كۆڭلىدە ماھىنۇرنىڭ قانداق كۈنلەرگە قالغانلىقىنى بىلىش ۋە ئۇنىڭغا كۆيۈنۈش، قايغۇرۇش ھېسسىياتى قوزغىلىپ كەتكەنىدى. ئەسلىدە، سادىقتا ماھىنۇرنىڭ ئەرگە تەگمەكچى بولغانلىقىنى ئۇققاندىلا، بىر يۆلەكچىسىدىن، كۆيۈمچان ـ مېھرىبانىدىن ئايرىلىپ قالىدىغاندەك ھېسسىيات ئويغانغان. شۇڭلاشقا، يېتىمسىرەپ بىرقىسما بولۇپ قالغان. مانا ئەمدى ئۇنىڭدا قايغۇرۇش، ئېچىنىش تۇيغۇسى قوزغىلىۋاتىدۇ.

ماھىنۇرنىڭ كەچتە دۇكاندىن يېنىپ ئۆز ئۆيىگە ماڭماي، يەنە بۇرۇنقى يالغۇز تۇرغان ياتىقىغا مېڭىشى، رەڭگىرويىنىڭ ئۆزگىرىپ سارغىيىپ قالغانلىقى، مەيۈسلۈككە چۈشۈپ كەم سۆز بولۇپ قېلىشى سادىق ئۈچۈن بىر سىر بولۇپ قالدى. بۇ سىر ئۇنى ھەر خىل ئوي ـ خىياللارغا سىلىپ، بىئارام قىلدى، ئازابلىدى. ئاخىر ئۇ بۇ سىرنى ئېچىش ئۈچۈن ماھىنۇرنىڭ ئوتتۇرا كۆۋرۈكتە تۇتقان ئۆيىگە بېرىپ باقماقچى بولدى. سادىق ئۇ ئۆيگە بىر قېتىم بارغانىدى. ئۇ چۈشلۈكى تاماق يېيىش ۋاقتىدا، ماھىنۇر دۇكاندا قالغان چاغدا ئاشخانىغىمۇ كىرمەي، ئۇدۇل ئوتتۇرا كۆۋرۈككە قاراپ ماڭدى ۋە ئانچە تېنەپ كەتمەي، ئوتتۇرا كۆۋرۈك مەھەللىسىگە بېرىپ، ئۇلار ئۆي تۇتقان قورۇغا كىردى. ئۇ ئۇلار ئولتۇرغان ئۆينىڭ ئىشىكىگە يوغان قارا قۇلۇپ

سىلىنغانلىقىنى كۆرۈپ، بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ كېلىپ دېرىزىدىن ئۆي ئىچىگە قارىدى، ئۆي ئىچى قوپقورۇق ئىدى. ئۇ ھەيران قالدى ۋە بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلۈپ قويدى.

— نېمىگە ماراپ تۇرىسەن ئوغرىدەك؟ — تۇيۇقسىز چىققان ئاۋازدىن سادىق چۆچۈپ كەينىگە قارىدى.

ياشانغان ئايال ئۇنىڭغا گۇمانسىراش نەزىرىدە قاراپ تۇراتتى.

— ماھىنۇر ئاچامنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم، چوڭ ئانا، — دېدى سادىق، — كۆچۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ ـ ھە؟

— ھە، ماھىنۇر ئاچاڭ كەتتى، ئارۇپجانمۇ غۇلجىغا كەتتى، ئىككىسىنىڭ ئۆيى بۇزۇلدى، ئۇقماي كەپسەن ـ دە؟

— ئۇقماپتىمەن.

سادىق قورۇدىن يېنىپ چىقتى ـ دە، ئالدىراپ دۇكانغا ماڭدى. «ئۆيى بۇزۇلدى» دېگەن گەپتىن ئىككىسىنىڭ ئاجرىشىپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتى. چۈشتىن ئۆتكەن بولسىمۇ، قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى ئۇنتۇپ قالدى. كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي چىرايى ئېچىلغان، لەۋلىرىنى تەبەسسۇم ئوراپ ئالغان ھالدا دۇكانغا تېزرەك يېتىپ بېرىشقا ئالدىرىدى. ئۇ ماھىنۇرنىڭ تويى بولىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ ئىچىدە خاپا بولغان، ئۆزىنى مىسكىن سەزگەن، ئەمدى ئىگە ـ چاقىسىز، باشپاناھسىز تېنەپ يۈرىدىغاندەك، تونۇمايدىغان، قاپىقى يامان قانداقتۇر بىر ئادەم ئۆزىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغاندەك بىلىنگەن. ھازىر ئۇلارنىڭ ئاجرىشىپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ قايغۇ، غەم ـ ئەندىشىلىرى تارقىلىپ كەتتى. شۇڭلاشقا، ئۇ ئۆزىنى ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى.

سادىق چۈشلۈك تامىقىنى يېگەن بولۇپ، دۇكانغا روھلۇق ھالدا كىرىپ كەلدى. ئەمما ماھىنۇر غەمكىن ئىدى. ئۇنىڭ ھېسسىياتىغىچە دىققەت قىلغان ئادەم ئۇنىڭدا يەنە ئىزا ـ نومۇسلىنىش تۇيغۇلىرىنىڭمۇ يېنىۋاتقانلىقىنى بايقىۋېلىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇ ئارۇپجان بىلەن چىرايلىقچە، مىجەز ـ

خاراكتېرلىرىنىڭ بىر ـ بىرىگە ياقمىغانلىقى تۆپەيلىدىن ئاجراشقىنى يوق، ئالداشقا ئۇچراش سەۋەبىدىن، بۇنى ئاز دېگەندەك ناھەقلەرچە خەلقئالەم ئالدىدا رەسۋالىشىپ ئايرىلدى. بۇنى كۆپ ئادەم كۆردى. ئەتراپتىكى باشقا دۇكاندارلار يۈزىگە سالمىغان بىلەن بۇنى بىلمەمدۇ، كۆڭۈللىرىدە بۇ ئەسكى خوتۇن ئىكەن، دەپ ئويلىماي قالامدۇ؟ ... بىر ـ بىرلىرىگە پىچىرلىشىپ دېيىشكەندۇ بەلكىم. ماھىنۇرنىڭ غەمكىنلىشىپ، نومۇسلىنىپ، بېشىنى كۆتۈرەلمەي قىلىشىنىڭ سەۋەبى مۇشۇ. «ھېلىمۇ ياخشى بەختىخان ھەدەملەر بار ئىكەن، ياتاقا بارسام، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ، ھەسرەت ـ ئەلەملىرىم بىر ئاز بېسىلىدۇ، — دەپ ئويلاپ قالاتتى ئۇ، — لېكىن مەن كىشىلەر نەزىرىدە قانداق ئادەم بولۇپ قالدىم؟ ... بەختىخان ھەدەم غەزەپ، ھەسرەتكە پايلىماي قىلغان ئىش ئېغىر ئاقىۋەت پەيدا قىلىدۇ، ئۆزۈڭنى بېسىۋال، سېنى غەزەپلەندۈرگەن ئازابقا قويغان ئىشلارمۇ ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ، دەيدۇ. بەلكى ئاستا ـ ئاستا ئۇنتۇلۇپمۇ كېتەر، لېكىن يۈرەكتە ساقايماس يارىسى قالىدۇ ـ دە. ئۇ مېنى ئالدىدى، مەن ئالداندىم، بىراق ئالدانغانلىقىمنى ھەربىر ئادەمگە بىرىپ چۈشەندۈرگىلى بولمايدىكەن، بۇ بىر ئىلاجى يوق ئىش ئىكەن، ئادەمنى تىرىك ئۆلتۈرىدىغان يېرى مۇشۇ. كۈنلەر ئۆتىدۇ، شۇنداق ئەھۋاللار كۆرۈنۈپ قېلىشى مۇمكىنكى، ئويلىمىغان يەردىن بىرسى ئۇنى پېشانەڭگە قويۇپ قالىدۇ، نېمە دېگۈلۈك؟ قوقاستا پۇچۇلانغاندەك تولغىنىپ قالىسەن.»

ماھىنۇر مەيۈسلۈك، نومۇسلىنىش ئىچىدە يەنە بىر ھەپتىنى ئۆزاتتى. دۈشەنبە كۈنى ئەتىگەندە دۇكانغا كېلىپلا سادىقتىن سورىدى:

— ھېلىقى بوۋاي كۆرۈنمەيدىغۇ؟
— قايسى بوۋاينى دەيسىز؟
— سەن بىلەن بىللە موخوركا ساتقان بوۋاينى دەيمەن.
— مەن ئۆيىدە يېتىپ ـ قوپقان بوۋايما؟

— ھە، شۇ.
— راست، خېلى بولدى مەنمۇ كۆرمىدىم.
— نېمە بولغاندۇ، سادىق؟
— باشقا يەرگە يۆتكىلىپ كەتتىمۇ يا؟
— ھەي، شۇ بوۋاي ئاغرىپ قالدىغۇ دەيمەن، بېرىپ ئولتۇرغانلاردىن سوراپ باقساڭ بوپتىكەن؟
— سوراپ باقاي.
— ئەمىسە ھازىرلا بار.
سادىق ئۇقۇپ كېلىش ئۈچۈن ماڭدى.
ماھىنۇرنىڭ بوۋاينى سوراقلاپ كېتىشىدە سەۋەب بار ئىدى. ماھىنۇر دۇكانغا بېرىپ ـ كېلىشتە بوۋاي ئولتۇرۇپ موخوركا ساتىدىغان يەردىن ئۆتەتتى. مۇشۇ بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئۇ بوۋاينىڭ يوقلۇقىنى بايقاپ قالدى. بەلكى باشقا يەرگە يۆتكىلىپ كەتكەندۇ ياكى ئاغرىپ قالدىمىكىن، دەپ يۈردى. ئۇنىڭغا ئانچە ئېرەنمۇ قىلىپ كەتمىگەن. تۈنۈگۈن ئاخشام چۈشىگە كىرىپ قالغاچقا ئەنسىرەپ قالدى. چۈشىدە: ئۇ ئۆرۈلۈپ كەتكەن ئۆينىڭ يېنىدا يۈز ـ كۆزلىرىنى توپا ـ چاڭ باسقان ھالدا ياڭاقلاش ئولتۇرغۇدەك، سادىق بىر تەخسە سامسا ئەكېلىپ مانى يەۋال دېسە، بوۋاي ئۇنى يېگۈدەك چىشىم يوق، مېنى باقىمەن دېسەڭ، بىر چىنە قېتىق ئەكېلىپ، يۇمشاق نان چىلاپ بەر، دېگۈدەك ...
ماھىنۇر ئويغىنىپلا ئەنسىزلىككە چۈشكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ بۇ چۈشنى سەھەرلىكتە كۆرگەنىدى.
سادىق تېزلا قايتىپ كەلدى.
— يوق ئىكەن، — دېدى ئۇ، — باشقىلاردىن سۈرۈشتۈرۈپ باقتىم، بوۋاينىڭ كەلمىگىنىگە ئىككى ھەپتىدىن ئېشىپتۇ.
— نېمىشقا كەلمەپتۇ؟
— ھېچكىم بىلمەيدىكەن.
ماھىنۇر ئويلىنىپ قالدى. ئۇ نەگە كەتكەندۇ؟ ئۇنىڭ ئۆيىگە يەتمىگەن ئويلار يەتتى.

تۇرمۇشنىڭ رەھىمسىزلىكى تۇرلۇك ـ تۈمەن. بۇنىڭ ئىچىدە قىرىلىق يەتكەندە ئىگە ـ چاقىسىز قېلىش ئىنتايىن ئېغىر ئىش. شۇنداق ئىكەن، بوۋاينىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى، قانداق قىسمەتكە مۇپتىلا بولغانلىقىنى، قىسقىسى ئۆلۈك ـ تىرىكلىكىنى كىم سۈرۈشتۈرىدۇ؟ ... بىر ئادەم دۇنياغا كېلىپ بالا ـ چاقىلىق بولۇپ، ئەمما ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا، جاپالىق ئۆمۈر مۇساپىسى ئاخىرلىشاي دەپ قالغاندا، پۇت دەسسەپ تۇرۇپ تىرىكچىلىك قىلىش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم بولغاندا، ئۇ ئارتۇقچە ئادەم بولۇپ قالسا، قەدىر ـ قىممىتى، ھۆرمەت ـ ئىززىتى قىلىنمىسا، ئۇنىڭ قان ـ تەرىدە، ئەجرىدە، كۆيۈمچان ـ مېھرىبانلىقىدا چوڭ بولۇۋالغان بالىلىرى بېشىدا تۇرمىسا، دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر ئىش بولامدۇ!

ماھىنۇر شۇلارنى ئويلاپ ئەندىشىدە قالدى.

— ئۇچتاشقا بېرىپ سۈرۈشتۈرۈپ باق، سادىق، مەن ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمەن، ئۆيىنى بىلەمسەنغۇ؟

— بىلىمەن.

— ياشانغان ئادەم ئاغرىپ قالغان بولسا، يالغۇزدىن ـ يالغۇز قانداق قىلىۋاتقاندۇ ...

سادىقمۇ ئەنسىرەپ قالدى. ئۇ بوۋاينىڭ شىبەن تاشلار بىلەن قوپۇرۇپ ياسىۋالغان ئۆيىنى بىلىدۇ، بىر مەزگىل بىللە تۇرغان، بوۋاي ئاغرىپ قالغاندا ئىككى ـ ئۈچ كۈن باققان، راستىنىلا ئاغرىپ قالغان بولسا، ئۇنىڭ قارىغۇچىسىنىڭ يوقلۇقىنىمۇ بىلىدۇ.

— مەن بېرىپ كېلەيمىكىن، ئاچا؟ — دېدى سادىق ماھىنۇرغا يېلىنغان قىياپەتتە قاراپ.

— بېرىپ كەل، ئۇ ساڭىمۇ قارىغان، ئۆيىدە تۇرغۇزغان، — دېدى ماھىنۇر سادىقنىڭ كۆڭلىدىكىنى تۇيغاندەك، — بىزگە ياخشىلىق قىلغان، ياخشىلىقىغا ياخشىلىق ياندۇرمىساق بولامدۇ؟ راستىنىلا ئاغرىپ قالغان بولسا، بىز ئۇنىڭغا قارايلى، دوختۇرغا

كۆرسىتەيلى.

سادىق ماڭغاندىن كېيىن ماھىنۇر پۇكەيگە يۆلىنىپ خىيالغا كەتتى: «ئاغرىپ يېتىپ قالغان بولسىمۇ يەنە ياخشى، بىز قارايمىز، ھالىدىن خەۋەر ئالىمىز، ئەمما ئۆلۈپ كەتكەن بولسىچۇ؟ ... ماھىنۇر ئۆز خىيالىدىن ئۆزى چۆچۈپ كەتتى، — ياق، ساقتۇر، ئۆلۈپ قالغان بولسا، بۇ چاغقىچە ئۇقار ئىدۇق. بىچارە بوۋايغا نېمە بولغاندۇ، ئاق كۆڭۈل، ياۋاش، ئادەمنىڭ ھالىغا يېتىدىغان، ھالال ئادەم ئىدى.»

ماھىنۇر سودا قىلىۋاتقان بولسىمۇ، كۆڭلى بوۋايدا — ئۇنىڭ بار - يوقلۇقىدا ئىدى. ماھىنۇر بوۋاي بىلەن بىر قاتاردا تۇرۇپ ئۇششاق تىجارەت قىلغان چاغلاردا ئۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە قېتىم مۇڭدىشىپ قالغان. بوۋاينىڭ ئېيتىشىچە، ئۆز يۇرتىدا سايىم ئاتلىق ئوغلى، تاجىگۈل ئاتلىق قىزى بار ئىكەن. باللارنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ دەسلەپ قىزىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ. كۇنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كۈيئوغلى ئەمەلدار بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قىزىدا ھال پەيدا بولۇپ، كىشىلەر ئۇنى «ھالدار تاجىگۈل» دەيدىغان بوپتۇ ۋە كېيىنرەك ئېرىنىڭ ھوقۇقىغىمۇ قول سوزۇپ، ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى كادىرلارغا بۇيرۇق بېرىدىغان ھەم ئۇلارنى بەخۇدۇك ئۆز ئىشىغا سالىدىغان بوپتۇ. ئاستا - ئاستا دادىسىنى كۆزگە ئىلمايدىغان، ئۇنى قىلسىمۇ خاتا، بۇنى قىلسىمۇ خاتا، دەپ سىلكىشلەپ تۇرىدىغان، ھەتتا دادا دېيىشتىن نومۇس قىلىدىغان، ئۇرۇمچى ۋە باشقا ۋىلايەتلەردىن كەلگەن مېھمانلارغا «قورۇ خىزمەتچىمىز» دەپ تونۇشتۇرىدىغان قىلىقلارنى چىقىرىپتۇ. كۇنلەرنىڭ ئۆتۈشى، بۇ ئىشلارنىڭ تەكرارلىنىۋېرىشى بىلەن دادا ئۆزىدە ئېغىر خورلۇق ھېس قىلىپ، قىزىنىڭ ئالدىدىن كېتىپتۇ - دە، ئوغلىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپتۇ. ئەسلىدە ئۇ كېلىنىمنىڭ قولىغا قارىغۇچە قىزىمنىڭ قولىغا قاراي، دەپ قىزىنىڭ ئالدىدا تۇرغانىكەن. ئۇ ئوغلىنىڭ ئۆيىدە ئاتا سۆيتى بىلەن بىرنەچچە كۈنگىچە ياخشى كۈتۈلۈپتۇ.

بىراق، كۆنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئاستا ـ ئاستا خورلىنىشقا، قىسىلىشقا باشلاپتۇ. قىزى ئۇنى شۇنچە خورلاپ ئازابلىسىمۇ ئاش ـ تاماقتىن قىسمىغانىكەن. بۇ ئۆيدە ئۇ ئاش ـ تاماقتىن قىسىلىپ، تويۇپ تاماق يېيەلمەيدىغان، ھەتتا ئاچ قالىدىغان ھالغا كەپتۇ. كېلىنى قانچىلىك تاماق بەرسە، شۇنىلا يەيدىكەن. تويمىدىم دېيەلمەيدىكەن، ئەگەر تويمىدىم دېسە، ئوغلى قېرى ئادەم تاماقنى ئاز يېمىسە، سىڭدۈرەلمەيدۇ دادا، سىرتقا تولا چىقىپ، ئاۋارىچىلىك تارتىپ قالىسەن، قېرىغاندا قورساقنىڭ جېدىلىنى قىلساڭ ئۇيات ئەمەسمۇ دادا، دەيدىكەن. ئاتا ـ ئانىنى ھۆرمەت قىلىش، ئىززەتلەش، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش بالىلارنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىسى، بۇ يۈكسەك تۇيغۇغا ئىگە بالىلار ئالقىشلىنىدۇ، بۇ يۈكسەك تۇيغۇنى يوقاتقان بالىلار قارغىلىدۇ. بالىلار ئاتا ـ ئانىغا بىر ئۆمۈر قەرزداركى، بۇ قەرز تۈگىمەيدۇ. ئەگەر، بالىلار ئاتا ـ ئانىنىڭ يۈرىكىگە جاراھەت چۈشۈرگەن بولسا، باشقا جاراھەتلەر ساقىيىشى مۇمكىن، بۇ جاراھەت ساقايمايدۇ ۋە ئۇنىڭ ئازابى ئەڭ ئېغىر بولىدۇ. بوۋاي بالىلارنىڭ ئالدىدا مۇنچىلىك خارلانغۇچە، ئۇلارنىڭ كۆزىدىن يىتەي، ئۆز كۈنۈمنى ئۆزۈم ئالاي، ياخشى ئىت ئۆلۈكىنى كۆرسەتمەيدۇ، دەپ چىقىپ كەتكەن ۋە شۇ ئاچچىقىدا ئۆرۈمچىگە چىققانىكەن.

سادىق قايتىپ كەلدى.

ــ قانداق، بوۋاي بارمىكەن؟ ــ دېدى ماھىنۇر ئۇنى بىرەر يامان خەۋەر يەتكۈزۈپ قالارمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ.

ــ بار ئىكەن، ئاغرىپ يېتىپتۇ.

ــ شۈكۈر، ــ ماھىنۇر يېنىك تىندى، ــ ئۆزى قانداقراق، قارىغۇچىسى يوقتۇر تايىنلىق؟

ــ ئەھۋالى ئوسال ئىكەن، ياتىدۇ، ــ سادىقنىڭ چىرايىدىن ئېچىنىش، مەيۈسلۈك، يىغلىۋېتىدىغاندەك ئالامەتلەر ئەكس ئېتىپ تۇراتتى، ــ ئىككى يېنىدا بوۋايدەك تاش قوپۇرۇپ ئۆي

ياسىۋالغان بىرنەچچە يېتىمچى بار ئىكەن، ئۇلار ئانچە - مۇنچە قاراپ قويىدىكەن. تاماكا ساتقان پۇللىرىمۇ توگەپتۇ. ئۆيىدە قېتىپ كەتكەن بىر يېرىم ناندىن باشقا ھېچنېمىسى يوق ئىكەن.

— بوۋايغا ئەمدى بىز قارايلى، — دېدى ماھىنۇر ئويلىنىپ تۇرمايلا، — دۇكاننى تاقا، سادىق.

ئىككىسى ئالدىراپ دۇكاننى ئەتتى - دە، ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ ئۇچتاشقا چىقتى. سادىق مەشەگە چىققۇچە ماھىنۇر ئاچام ھېچنېمە ئالمىدىغۇ، قۇرۇق قوللا چىقامدىكىنا، دەپ ئويلاپ چىقتى. ماھىنۇر ئېھ - ئېھلاپ ياتقان بوۋاينى كۆرۈپ يىغلىۋېتىشكە ئاز قالدى. بوۋاي چەكمەن چاپىنىنى بېشىغا قويۇپ ئوگدىسىغا سوناىلىنىپ ياتقانىكەن. ئۇنىڭ سارغايغان، ساقال باسقان مەڭزىلىرى ئىچىگە تارتىلغان، لەۋلىرىنى گەز باغلاپ كەتكەن بولۇپ، نۇرسىز كۆزلىرى پىلدىرلاپ قالغانىدى. ئۆي ئىچىدىن قانداقتۇر سېسىق پۇراقلار گۇپۇلدەپ تۇراتتى. بوۋاينىڭ بېشىدا يېرىم چىنە سۇ ۋە قاتتىق - قۇرۇق نان تۇراتتى.

— ماھىنۇر قىزىم، — دېدى بوۋاي قۇرۇپ كەتكەن لەۋلىرىنى يالاپ بوش ئاۋازدا، — مېنى يوقلاپ كەپسىز ... رەھمەت ...

— سىلى ئاتا، بىز بالا، سىلىنى ھەم يوقلاپ كەلدىم، ھەم دوختۇرغا ئاپىراي دەپ كەلدىم.

بوۋاينىڭ چوڭقۇر چاناق ئىچىدە پىلدىرلاپ قالغان كۆزلىرىگە ياش كەلدى. سادىقمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى ...

— ھەي ماھىنۇر، ھەي ماھىنۇر ... سىز بىلىسىزغۇ، — بوۋاينىڭ ئاۋازى يەرنىڭ تېگىدىن چىقىۋاتقاندەك ئاڭلىناتتى ئىدى، — جاپا تارتىپ بالا چوڭ قىلغان ئادەممۇ مۇشۇنداق كۈنگە قالامدۇ؟ ... — بوۋاينىڭ كۆز چاناقلىرى يەنە ياشقا تولدى.

— كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا، مانا بىز بار، سادىق ئىككىمىز سىلىگە ئىگە بولىمىز.

ماھىنۇر بىلەن سادىق ئىككىسى بوۋاينى ھارۋىغا سېلىپ،

ئاۋايلاپ چۇشۇرۇپ دوختۇرنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىردى. دوختۇر ئۇنى ئۇزاق تەكشۈرۈپ، ئىچ ـ باغرىنى ئېنىق كۆرسىتىدىغان ئەسۋابلارغا خەت يېزىپ بەردى. ماھىنۇر بىلەن سادىق بۆلۈممۇبۆلۈم قاتراپ يۈرۈپ ھالسىز بوۋاينى تەكشۈرتكۈچە ھېرىپ، تەرلەپ ھالىدىن كېتەي دېدى. بىراق تەكشۈرتۈش بىر كۈندە پۈتمىدى.

ئەتىسى دوختۇر تەكشۈرۈش نەتىجىلىرىنى ئالدىغا يېيىپ بىرقۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن:

— ئىچكى ئەزالىرى ساق ئىكەن، قان ئاز، ماغدۇرسىزلىنىپ كەتكەن، بىرنەچچە كۈن ئاسما ئوكۇل سالسۇن، قۇۋۋەتلەندۈرۈش دورىلىرىدىن يېزىپ بېرەي، ئۇنى ئىچسۇن، بەك ئاجىزلاپ كېتىپتۇ، ياخشى ئوزۇقلىنىپ كۈتۈلسە، ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىدۇ، — دېدى ماھىنۇرغا قاراپ.

— دوختۇر، — دېدى ماھىنۇر ئىلتىماس قىلىپ، — بالنىتسىدا يېتىپ داۋالانسا، قانچىلىك پۇل كەتسىمۇ مەيلى.

— بۇنچىلىك غەيرەت قىلىسىڭىز تېخىمۇ ياخشى، بالنىتسىدا ياتسۇن، يېزىپ بېرەي، بىراق ئالدىن ئۈچ مىڭ سوم تاپشۇرۇڭ، دەيدۇ.

— ئۇنىڭدىن جىقراق بولسىمۇ تاپشۇراي.

— سىزنىڭ دادىڭىزمۇ؟

— ياق، تونۇشۇم.

— تونۇشۇم؟

— شۇنداق، تونۇشۇم، بۇ مۇنداق ئىش قارىڭ، بۇ بىر ئىگە ـ چاقىسىز بوۋاي، ئاغرىپ يېتىپ قاپتۇ، قارىغۇچىسىمۇ يوق، داۋالىتىپ قوياي، دەپ ئەكەلدىم.

— سىز نېمە ئىش قىلىسىز؟

— سودىگەرچىلىك قىلىمەن.

— ھە، مۇنداق دەڭ، — دوختۇر يېزىشنى توختىتىپ ماھىنۇرنىڭ بېشىدىن ـ ئايىغىغىچە قاراپ كەتتى، — سىلەر

قالتىس ئىشلارنى قىلىۋاتىسىلەر ئۇكام، بىز قىلالمىغان، ھەتتا خېلى ـ خېلى چوڭ ئورۇنلارمۇ قىلالمىغان ئىشلارنى ھازىر سودىگەرلەر قىلىۋاتىدۇ، — ياشانغان دوختۇر كۆزىدىن كۆزەينىكىنى ئېلىپ، ئۇنى قولياغلىقى بىلەن سۈرتتى، — بۇ يىل مەن يۇرتۇمغا بېرىپ تونۇش دوختۇردىن مۇنداق بىر ئىشنى ئاڭلىدىم. شەھەرگە يىراق يېزىدىكى بىر دېھقاننىڭ ئون سەككىز ياشلىق ئوغلىنىڭ مەزى بېزىگە سوغۇق تېگىپ، سىيەلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. يېزا دوختۇرى ئۇنى داۋالاشقا ئامالسىز قېلىپ، شەھەرگە ئەكىرىشنى ئېيتىپتۇ. دېھقان ئەللىك سوم جايلاپتۇ ـ دە، ئوغلىنى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپتۇ ۋە دوختۇرغا كۆرسىتىپتۇ. دوختۇر بالىنى بالىنىتسىدا ياتقۇزۇشنىڭ لازىملىقىنى، ئوپېراتسىيە قىلىدىغانلىقىنى، ئوپېراتسىيە قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بىراق، داۋالاش ھەققى ئۈچۈن ئالدىن كەم دېگەندە ئۈچ مىڭ سوم تاپشۇرۇش كېرەكلىكىنىمۇ، ئەگەر ئۈچ مىڭ سوم تاپشۇرمىسا داۋالاشقا قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنىمۇ ئوچۇق دەپتۇ. دېھقاننىڭ بېشىدىن تۈتۈن چىقىپ كېتىپتۇ ـ دە، دوختۇرغا يالۋۇرۇپ، سادىغاڭ كېتەي دوختۇر، توخۇ ـ تۇخۇملارنى سېتىپ، ئاران ئەللىك سوم جايلاپ كىردىم. بۇنىڭدىن باشقا پۇلۇم يوق، ئۇنداق قىلماي بالامنى ساقايتىپ بەرسىڭىز، دەپ تۇرۇۋاپتۇ. دوختۇر ئەللىك سوم بىلەن بالىنى ساقايتقىلى بولمايدۇ، داۋالاش — بالىنىتسىغا قوبۇل قىلىش تۈزۈمىنىڭ سىزنىڭ قىيىنچىلىقىڭىز بىلەن كارى يوق. ئالدىن ئۈچ مىڭ سوم تاپشۇرمىسىڭىز، ئوپېراتسىيە قىلىنمىسا، ئوچۇق ئېيتاي، ئوغلىڭىز ئۆلۈپ كېتىدۇ. سىزگە مەسلىھەت بېرەي، خەلق ئىشلار ئىدارىسىگە بېرىپ ئەھۋالىڭىزنى ئېيتىڭ، سىزگە ئاشۇ ئىدارە ياردەم قىلىشى مۇمكىن دەپتۇ. دېھقان ئۈچ كۈن قاتراپ يۈرۈپ ئۇ يەردىن مىڭ تەسلىكتە مىڭ سوم ھەل قىپتۇ. مىڭ سوم بىلەن ئىشى ھەل بولمايدۇ ـ دە، ئۇ مىڭ سومنى تۇتۇپ خەلق ئىشلار ئىدارىسىنىڭ

ئالدىدا نېمە قىلىشنى بىلمەي بېشى قېتىپ، مەيوسلۇككە پېتىپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. بۇ پۇل بىلەن بەربىر بالىنىڭ ئالمايدۇ، قانداق قىلغۇلۇق؟ شۇ ئەسنادا بىر سودىگەر كېلىپ قاپتۇ ـ دە، يىغلامسىراپ ئولتۇرغان دېھقاننىڭ بېشىغا قانداق كۆن چۆشكەنلىكىنى سوراپتۇ. دېھقان بېشىغا چۈشكەن كۆلپەتلەرنى سۆزلەپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ياش سودىگەر دوختۇرخانىغا كېلىپ ئۈچ مىڭ سوم تاپشۇرۇپ، بالىنى بالنىتسىغا ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ ۋە ئارىلاپ كېلىپ بالىنى يوقلاپمۇ تۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بالا بىر ئايدا سەللىمازا ساقىيىپ كېتىپتۇ. بىراق داۋالاش پۇلى تۆت مىڭ يەتتە يۈز سوم بوپتۇ. ياش سودىگەر قالغان پۇلنىمۇ تۆلەپ، ئۇنى بالنىتسىدىن ئېلىپ چىقىپ ئۆزىنىڭ كىچىك ماشىنىسىدا ئۇلارنى يىراق يېزىسىغا ئاچىقىپ قويۇپتۇ ۋە يەنە دېھقاننىڭ قولىغا بەش يۈز سوم تۇتقۇزۇپ قايتىپ كەپتۇ. ئەگەر، ئاشۇ ياش سودىگەر داۋالاشنى ئۈستىگە ئالمىغان بولسا ئون سەككىز ياشلىق يىگىت ئۆلۈپ كەتكەن بولاتتى. بۇرۇن پۇل تاپقان، بايلىق ياراتقانلارنى ھەدېسىلا ھاقارەت قىلدۇق، دۇمبالىدۇق، لېكىن ئاز زىيان تارتتۇقمۇ؟

— بايلىقنىڭ ئۆشرە ـ زاكىتىنى ئايرىپ تۇرمىساق، كۆكلىيەلمەيمىز، دوختۇر، — دېدى ماھىنۇر كۈلۈمسىرەپ.

— مانا بۇ ئىنسانىي خىسلەت، پەزىلەت، ئەخلاق. يازغۇچىلىرىمىز مۇشۇنداق ئىشلارنى يېزىشى كېرەك، يېزىلىۋاتقانلارمۇ بار، بىراق خەلقنى تەسىرلەندۈرەلمەيدۇ. «بۇ مەرىپەتپەرۋەر زات مائارىپقا ئون مىڭ سوم ئىئانە قىلدى»، «بۇ مەرد سودىگەر ئىككى كەمبەغەلنى قۇتقۇزدى»، شۇمۇ يېزىشمۇ؟ يازغانلىرىدىن خەلق تەسىرلىنىپ ھاياجانلانسۇن، ئىچ ـ ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتسۇن، ھەرقانداق بېخىل سودىگەرلەرنىمۇ، باشقىلارنىمۇ ئىختىيارسىز ھالدا يانچۇقىنى كولايدىغان قىلىۋەتسۇن، — دوختۇر بىردەملىك جىمىلىقتىن كېيىن مۇنۇنى قوشۇپ قويدى، — رەھبەرلىك بىلەن سۆزلىشىپ، بۇ ئىگە ـ

چاقىسىز بوۋاينىڭ كىچە ـ كۈندۈز ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان سىېسترا ئورۇنلاشتۇراي، ئەتىگەنلىك سۈت ـ شېكىرىنى مەن يەتكۈزۈپ بېرەي.

— رەھمەت سىزگە، دوختۇر.

— سىز رەھمەت دېمەڭ، رەھمەتنى ھۆكۈمەت سىزگە دېسۇن. — دوختۇر ئورنىدىن كېلىپ ئولتۇردى. ماھىنۇر دوختۇرلار ئىنساپسىز بولۇپ كەتتى، پارا ئالىدۇ، دەۋاتاتتى، مۇنداق پەزىلەتلىكلىرىمۇ بار ئىكەنغۇ، دەپ ئويلىدى.

— رەھمەت سىزگە سىڭلىم، پەزىلەتلىك، مېھرىبان تىجارەتچى ئىكەنسىز، تاپقان پۇلنى ئورۇنلۇق يەرگە ئىشلىتىش كېرەك. ئۇنى ئورۇنلۇق يەرگە ئىشلەتسە، پۇل دېگەن ناھايىتى قىممەتلىك نەرسە، ئورۇنسىز يەرگە ئىشلەتسە، ئۇ بىر ئاپەت، ئادەم بۇزىدىغان ئېزىتقۇ، بەزى سودىگەرلەر تىجارەت قىلدىم دەپ ياش ئوغۇل ـ قىزلارنى زەھەرلەۋاتىدۇ، ئېزىقتۇرۇۋاتىدۇ، بۇزۇۋاتىدۇ. لەنەتكە قالغان ئادەمنى خەلق كەچۈرمەيدۇ، تارىخ كەچۈرمەيدۇ ! ... بىر ئادەم ياخشى ئىش قىلسا، خەلققە مەنپەئەت يەتكۈزسە ياخشىلىقى قالىدۇ، ئەل ئاغزىدا ماختىلىپ يۈرىدۇ؛ بىر ئادەم يامانلىق قىلسا، خەلققە زىيان يەتكۈزسە يامانلىقى قالىدۇ، ئەل ئاغزىدا قارغىلىپ يۈرىدۇ. نېمىنى تەرسەڭ، شۇنى ئالىسەن ئەمەسمۇ ...

※ ※ ※

ماھىنۇر بوۋاينى بالىنىتسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. دوختۇرمۇ ئۆز گېپى بويىچە دەرھال رەھبەرلىك بىلەن سۆزلىشىپ بوۋايغا مەخسۇس قارايدىغان سېسترانى ئاجراتتى. ماھىنۇر بۈگۈن ئەتىگەندىن تارتىپ غەم ـ ئەندىشىدە قېلىۋىدى، مانا ئەمدى كۆڭلى يورۇپ، ئۆزىنى يېنىكلەپ قالغاندەك سەزدى.

كەچمۇ كىرىپ قالغانىدى. ماھىنۇر سادىقنى ئەگەشتۈرۈپ

ئاشپۇزۇلغا كىردى ـ دە، تاماق يەپ چىقتى.

— سادىق، — دېدى ئۇ يولدا كېلىۋېتىپ، — دوختۇرمۇ ياخشى ئادەم ئىكەن، بىزنىڭ خېلى ئېغىر چىلىقىمىزنى كۆتۈردى. بوۋاي چۇشلۇكىگە دوختۇرخانىنىڭ تامىقىنى يەيدىغان بولدى. بىز كۈندە كەچتە سۇيۇق ـ سەلەڭ تاماقلارنى ئاپىرىدىغان بولدۇق.

— ياخشى بوپتۇ ئاچا، تاماقنى ھەر كۈنى مەنلا ئاپىراي، سىز ئاۋارە بولماڭ.

— سەنمۇ ئاپىرسەن، مەنمۇ ئاپىرىمەن، يوقلاپ تۇرمىساق قانداق بولىدۇ.

سادىق دۇكانغا، ماھىنۇر ياتىقىغا ماڭدى، ئۇ قورۇغا كىرىپ كەلگەندە كۆز باغلىناي، دەپ قالغانىدى.

— بۈگۈن ئەجەب كېچىكىپ كەلدىڭا، ئادەمنى ئەنسىرىتىپ، — دېدى ئۇنىڭ ئالدىغا چىققان بەختىخان.

— يۇرۇڭ ئۆيگە كىرەيلى، نېمىشقا كېچىكىپ قالغانلىقىمنى سۆزلەپ بېرىمەن، سىزمۇ خۇش بولىسىز.

ئىككىسى ئۆيگە كىرىشتى. ئۆيدە ھالاۋىدىن بار ئىكەن. ئۇلار تاماق يەپ بولۇپ، ماھىنۇرغا ئېلىپ قويغانىكەن. ماھىنۇر قورسىقىنىڭ توقلۇقىنى ئېيتىۋىدى، بەختىخان:

— نېمىشقا بازاردىن تاماق يەيسەن، ئۆيى يوق ئادەمدەك، — دېدى خاپا بولۇپ.

— شۇنداق قىلماي بولمىدى، بەختىخان ھەدە، سادىق ئىككىمىز چۇشلۇكىمىزنىمۇ، كەچلىكىمىزنىمۇ بىراقلا يېدۇق.

— ئەمىسە ئېيتە، نېمە ئىش بولدى؟

ماھىنۇر ئەر ـ ئايال ئىككىسىگە بۈگۈن قىلغان ئىشلىرىنى — بوۋاينىڭ ئاغرىپ يېتىپ قالغانلىقىنى، ياتقاندىمۇ ئېغىر ياتقانلىقىنى، ئۇنىڭ قارىغۇچىسىنىڭ يوقلۇقى، ئەسلىدە بوۋاينىڭ ئۆز يۇرتىدا ئوغۇل ـ قىزلىرى بولسىمۇ دادىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمىغاچقا، بوۋاينىڭ ئۇلاردىن كۆڭلى قېلىپ

ئۈرۈمچىگە يېنىپ چىققانلىقىنى، بۇ يەردە ئۇ ئىگە ـ چاقىسى يوق ئادەمدەك ئاشۇ ئېغىر كۈنلەرگە قالغانلىقىنى، سادىق ئىككىسى ئۇنى هارۋىغا سېلىپ دوختۇرخانىغا ئەكەلگەنلىكى ۋە ئالدىن پۇل تۆلەپ بالىنىتسىغا ياتقۇزۇپ، ئەمدى يانغانلىقىنى تولۇق سۆزلەپ بەردى.

ئۆي ئىچىنى بىردىنلا ئېغىر جىملىق باستى. هالاۋىدىن بىلەن بەختىخانىنىڭ چىرايىدا ئاۋۋال ئېچىنىش، كەينىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى ياندى.

— قالتىس ئىش قىپسەن، ئوغۇل بالىدەك ئىش قىپسەن، خۇدايىم ساڭا بىرىدۇ، ئەمدى تېخىمۇ كۆكلەيسەن، — دېدى بەختىخان خۇشاللىقىدا قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، — بالا چوڭ قىلىپ ئۇنىڭ خۇۋلۇقىنى كۆرمىسە، ئۇنداق بالىلارنى باققۇچە ئىتنى باققان ياخشى ئەمەسمۇ !

— ئۇنىڭ بالىلىرى جىنايەتچى ئىكەن، — دېدى كۆزلىرى يېنىپ، گۆشلۈك يۈزى تىترەپ كەتكەن هالاۋىدىن، — قاراڭلار، نېمىدېگەن كۆڭلى قارىلىق بۇ، سېنى تاپقان، بېقىپ چوڭ قىلغان ئاتاڭغا نائەھلىلىك قىلساڭ، دۇنيادا بۇنىڭدىن ئارتۇق جىنايەت بولامدۇ !

— ئۇلار بالىلىرىنى ئەتىۋارلاپ بېقىۋاتقاندۇ، بوۋاينىڭ بالىلىرى بالىلىرىنى قانچىلىك ئەتىۋارلاپ بېقىۋاتقان بولسا، ئۇلارنىمۇ ئاتا ـ ئانىلىرى شۇنچىلىك ئەتىۋارلاپ باققانغۇ ... — بەختىخانىنىڭ چېكە تومۇرلىرى بۆرتۈپ چىقتى، — قېنى بالىلىق قەرز؟ ... ئۇلار تېخى كۆرىدۇ، باشقىسىدىن ئەمەس، ئۆزىنىڭ بالىلىرىدىن كۆرىدۇ !

ئۇلار بۈگۈن تېلېۋىزور كۆرمىدى. چىرايلىرىدا ئېچىنىش ھەم غەزەپلىك ئالامەتلەر ئەكس ئېتىپ تۇرغان ئادەملەرنىڭ تېلېۋىزور كۆرۈشى مۇمكىنمۇ؟

ماھىنۇر ياتىقىغا يېنىپ چىقىپ، ھاردۇق يەتكەنلىكى ھەم بوۋايدىن خاتىرجەم بولغانلىقى ئۈچۈن تېزلا ئۇيقۇغا كەتتى.

30

يىل ئۆرۈلۈپ گۈل - چېچەكلىك باھار كەلدى. قىز - چوكانلار تۇزدەك ياسىنىپ يۈرىدىغان چاغ كەلدى. تەبىئەت ياساندى، ئادەملەرمۇ ياساندى. تەبىئەت نېمىدېگەن ھېكمەتلىك، ئۇ يېقىندىلا ئېتىز - قىرلاردا قاردىن بېزەك ياسىغان، ھازىر گۈل - چېچەكتىن ياساۋاتىدۇ؛ ئۇ يېقىندىلا قاش - كىرپىكلىرىگىچە قىرو قوندۇرغان، ھازىر ئويناق نۇرلارنى ياغدۇرۇۋاتىدۇ؛ ئۇ يېقىندىلا سوغۇقى بىلەن مەڭىزلەرنى قىزارتقان، ھازىر ئىللىق ئىسسىقى بىلەن قىزارتىۋاتىدۇ؛ ئۇ يېقىندىلا ئۇچاڭغا پەلتو، قۇلاقچا، پوكۋاي ياغلىقلارنى ئارتقۇزغان، ھازىر نېپىز، ئىسكەتلىك كۆڭلەكلەرنى كىيدۈرۈۋاتىدۇ. ماھىنۇر دۇكىنىدا تۇزدەك ياسىنىپ بازارغا كىرگەن چوكانلارغا زوقلىنىپ قاراپ ئولتۇرىدۇ. ئۇلار خۇشخۇي، چىرايلىرىدىن شادلىق، ئىللىق تەبەسسۇم يېغىپ تۇرىدۇ، بىر - بىرى بىلەن نېمىلەرنىدۇ دېيىشىپ كۈلۈشىدۇ ...

«قايسىسى قىز، قايسىسى چوكان بىلىپ بولمايدۇ، — دەپ خىيالغا كەتتى ماھىنۇر ئۇلاردىن كۆز ئۈزمەي، — ئاشۇلارنىڭ ھەسرىتى يوقمىدۇ؟ ھەسرىتى بولسا مۇنداق كۈلۈپ، خۇشخۇي يۈرمەس ئىدى ... خۇدايىم ھەسرەتنى ماڭىلا بېرىپتىكەن - دە. ياش چېغىم، نۆۋەر چېغىم مۇشۇنداق ھەسرەتكە پېتىپ ئۆتۈپ كېتەرمۇ؟ ... بىر ئازابتىن قۇتۇلۇپ ئۇنى ئەمدىلا ئۇنتۇشقا باشلىغاندا، يەنە بىر ئازابقا قالىمەن ... نېمە ئىلاج، ئۆزۈمدىن ئۆتكەن، نادانلىقىم، تەنتەكلىكىم، بەلكىم ئاق كۆڭۈللۈكۈمدۇر ... ياخشى ئوقۇۋاتاتتىم، ئابدۇقادىر بىلەن قاچمىغان، كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرمىگەن بولسام ئوقۇشۇمنى داۋاملاشتۇرۇپ، بۇ چاغقىچە دوستلىرىم بىلەن ئالىي مەكتەپنى تۈگىتىپ ئاللىقاچان خىزمەتكە چىققان، بەلكىم ئۆزۈمدەك

ئوقۇغان بىرىگە ياتلىقمۇ بولغان بولار ئىدىم، خاتىرجەم خىزمەت ئىشلەپ، مائاشنى ئوتتۇز كۇنگە بۆلۈپ خەجلەپ، بىر خىل رەتلىك تۇرمۇش ئۆتكۈزۈپ يۈرەر ئىدىم. ئوقەت قىلىمەن، جىنىمنى جان ئېتىمەن، دەپ شەھەرمۇشەھەر تاسقىلىپ يۈرمەس ئىدىم، بۇ دەرد ـ ئەلەم، ھەسرەتلەرگىمۇ قالماس ئىدىم. خۇدايىم ماڭا دۇنيادىن يالغۇز ئۆتۈپ كېتىشنى بۇيرۇغان ئوخشايدۇ. بەختىمخان ھەدەملەرنىڭ ئۆيىگە ئۇۋا سالغان قارلىغاچمۇ، ھالاۋىدىن ئاكامنىڭ كەكلىكلىرىمۇ جۈپ ـ جۈپى بىلەنۇ، مەنلا يالغۇز. بوپتۇ، بېشىمغا كەلگەن قىسمەتنى تارتماي ئىلاج يوق. بىراق، ئەمدى ئەرگە تەگمەيمەن، دۇنيادىن يالغۇز ئۆتىمەن دەيمەنۇ، بەزىدە ئەرلىك بولۇشنى، ئۆي تۇتۇشنى، ئەرنىڭ خىزمىتىنى قىلىشنى خالاپ قالىمەن. ئۆزۈم تۇيمىغان ھالدا شۇنداق ياشاشنى ئويلاپ قالىمەن. چۈشۈمگىمۇ كىرىپ قالىدۇ، قاملاشقان بىر ئەر بىلەن بىر ئۆيدە ياشاۋېتىپتىمەن، خۇشال يۈرگۈدەكمەن ... جۈپ ـ جۈپى بىلەن يۈرگەن ئەر ـ ئاياللارنى كۆرسەم بەزىدە زوقلىنىپ قاراپ كېتىمەن، بەزىدە ئىچىم قاراڭغۇلىشىدۇ ...»

— ئاۋۇ ھال كۆڭلەكنى ئېلىڭ، كۆرۈپ باقاي.

ماھىنۇر چۆچۈپ كەتتى. ئۇ خىيالغا قاتتىق بېرىلىپ كەتكەنلىكتىن، ئالدىغا خېرىدارنىڭ كەلگەنلىكىنى ۋە كۆڭلەكلەرنىڭ رەڭگىنى تاللاپ تۇرۇپ قالغانلىقىنى بايقىمىغانىدى. ماھىنۇر ئۇنىڭغا ھال كۆڭلەكتىن ئېلىپ بېرىپ تۇرۇشىغا، يەنە بىر خېرىدار:

— ئاۋۇ يېشىل كۆڭلەكنى ئېلىڭا؟

ئۇ ئىككى خېرىدارغا ئۈچ كۆڭلەك ساتتى. ئۇنىڭ دۇكىنى مۇشۇ ئەتراپتىكى دۇكانلارنىڭ ئالدى. ماللىرىنىڭ باھاسى قىممەت بولغان بىلەن جەلپكار، كىشىنىڭ قىزىقىشىنى قوزغاپ تۇرىدىغان ماللار. ماللىرىنىڭ كۆپى ئاياللارنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى بولۇپ سۈپەتلىك. ئۇ ئاياللارنىڭ قانداق رەڭدىكى،

قانداق پاسوندىكى كىيىملەرنى ياقتۇرىدىغانلىقىنى ياخشى بىلەتتى. ئۇنىڭ ھازىر سودىسى ئىتتىك، بىراق دۇكىنى تارلىق قىلىۋاتىدۇ. بولمىسا قىممەت باھالىق ئەن رەختلەرنىمۇ سالماقچى ئىدى. شۇڭلاشقا ئۇنىڭدا يېڭى بىر پىلان تۇغۇلدى، يېقىن ئارىدا يوغانراق، ئازادە دۇكانغا چىقىشنى، يەنە بىر پىرىكازچىك ياللاشنى، دۇكاننىڭ بىر چېتىگە زىبۇزىنىنەت بۇيۇملىرى سېلىشنىمۇ ئويلىشىۋاتىدۇ. بۇرۇنراق شۇنداق قىلىشنىمۇ ئويلىغان، بىراق دۇكان تېپىلماي تۇرۇپ قالغان. ئەسلىدە ئۇ ئۇرۇمچىگە جېنىمنى جان ئېتىپ كەتسەملا بولدى دەپ كەلگەن، بېسىپ ئۆتكەن يولى، تىرىشىپ ياراتقان بايلىقى ئۇنى تېخىمۇ باي بولۇشقا ئۈندەۋاتىدۇ.

ماھىنۇر خېرىدارلاردىن خالىي بولۇپ، دۇكىنىغا يەنە قانداق ماللارنى ئەكېلىشنى ئويلاپ ئولتۇرغاندا، چوشلۇك تاماقتا كەتكەن سادىق ئېگىز بويلۇق، قەغەز يەشىك كۆتۈرگەن يىگىرمە ياشلار چامىسىدىكى بىر بالىنى باشلاپ كەلدى.

— بۇ بالا باياتىن بېرى سىزنى ئىزدەپ يۈرۈپتۇ، غۇلجىدىن كەلدىم، دەيدۇ، — دېدى سادىق.

— غۇلجىدىن كەپسەن ـ دە، ئۇكام؟ — بىر ئىشنى تۇيغاندەك ماھىنۇرنىڭ يۈرىكى تېز ـ تېز سوقۇپ كەتتى.

— ئەكبەرجان خەت ئەۋەتكەن، — دېدى ئېگىز بويلۇق بالا قولىدىكى قەغەز يەشىكنى پۇكەي ئۇستىگە قويۇپ.

— سەنمۇ بىزنىڭ مەھەللىلىك ئىكەنسەندە ـ دە؟

— ھەئە. سىزنى كىچىك ۋاقتىمدا كۆرگەن، تونۇيالماپتىمەن، بولمىسا مەشەدىن نەچچە ئۆتتۈم.

— نېمە ئىش بىلەن كېلىۋىدىڭ؟

— مەن باققاللىق قىلىمەن، ئەكبەرجاننىڭ ئاغىنىسى.

— ئەكبەرجاننىڭ ئەھۋالى قانداق؟

— ناھايىتى ياخشى، بۇ يىل ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدىكەن، شۇڭا تىرىشىپ ئوقۇۋاتىدۇ.

— مېنىڭ بۇ يەردىلىكىمنى قانداق بىلدىڭ؟

— ئەكبەرجان دەپ بەردى، ئۇ سىزنى دۆڭكۆۋرۈك دېگەن يەرنىڭ بازىرىدا دۇكان ئېچىپ ئولتۇرىدۇ، دەپ ئاڭلاپتىكەن.

ماھىنۇر ئىنىسىنىڭ خېتىنى ئاۋايلاپ ئېچىپ ئوقۇدى ـ دە، شۇ ھامان قوزغالغان شادلىق، ھاياجان ھېسلىرىنى باسالماي قوللىرى تىترەپ كەتتى ۋە ئۇ خەتنى يەنە بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتى. ئىنىسى ئەكبەرجان بۇ يىل تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرىدىغانلىقىنى، ئوقۇشىنىڭ ياخشىلىقىنى، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئىمتىھاندىن چوقۇم ئۆتۈپ كېتىدىغانلىقىنى، توققۇزىنچى ئايدا ئۈرۈمچىگە بارىدىغانلىقىنى يېزىپتۇ، باشقا ئىشلار توغرىسىدا ھېچنېمە يازماپتۇ.

— ئېيتىپ قويۇڭ ئۇكام، — دېدى خۇشاللىقتىن كۆزلىرى يېنىپ، يۈزلىرىدە شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتكەن ماھىنۇر، — كەلسۇن، چوقۇم كەلسۇن، تاماقتىن، ئوقۇش راسخوتىدىن، كىيىم ـ كېچەكتىن زادىلا غەم قىلمىسۇن، ھەممىسىگە ئۆزۈم ئىگە. مۇشۇ گەپلىرىمنى ئۇقتۇرۇپ دەڭ، سىزدىن پۇل ئەۋەتەي، تەييارلىقىغا ئىشلەتسۇن.

كۆلۈمسىرەپ تۇرغان ئېگىز بويلۇق بالا ماھىنۇرنىڭ تۇتۇۋېلىشىغا، مېھمان قىلماقچى بولغانلىقىغا ئۇنىماي، مېنى باللار ساقلاپ قالدى، دەپ كېتىپ قالدى.

ماھىنۇر بۈگۈنكى كۈندىن — ئىنىسىنىڭ ئوقۇشقا كىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر يەتكۈزۈلگەن مىنۇتلاردىن ئىنتايىن سۆيۈندى، ئۇ خۇشال ئىدى. ئۆزىدە، پۈتۈن كۆرۈنۈشىدە ئىپادىلىنىپ تۇرغان ئازابلىق خىياللاردىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. يۈز ـ كۆزلىرىدە شادلىق نۇرلىرى ئويناپتتى. ئادەمنىڭ ئالدىدا خۇشال بولىدىغان نەرسىسى بولسا، ئۇنىڭدىن ئۇچۇر كەلسە، ئۇ تېخى ئۇنىڭغا ئېرىشمەي تۇرۇپلا ھاياجانلىق ھېس ـ تۇيغۇلار دۇنياسىغا كىرىپ كېتىدۇ. ماھىنۇر شۇنداق

مەزگىللىگە كىردى، قىن ـ قىنىغا پاتماي قالدى. كەچ كىرىشنى، دۇكاننى تاقايدىغان مەزگىلنىڭ چاپسانراق يېتىپ كېلىشىنى تاقەتسىزلىنىپ كۈتتى. ئۇ ئىنىسىنىڭ كېلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى بەختىخانىغا يەتكۈزۈشكە، خۇشاللىقىنى ئىزھار قىلىشقا ئالدىرىماقتا ئىدى. لېكىن، كەچ كىرگەنسېرى سودىسى قايناپ كېتىپ باراتتى. مال ئالىدىغانلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۈزۈلمىگەچكە، ئۇ بۈگۈن دۇكاننى ئادەتتىكى ۋاقىتلاردىن يېرىم سائەت كېيىن تاقىدى.

سادىق ماھىنۇرنىڭ قاتتىق ھاياجانغا چۈشكەنلىكىنى ۋە بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئىنىسىنى قالتىس سېغىنغانلىقىنى بايقىدى. ئۇ ماھىنۇرنى بۇرۇن بۇگۈنكىدەك روھىي ھالەتتە كۆرمىگەنىدى. «ماڭا شۇنچىلىك ياخشىلىقلارنى، باشقىلارغىمۇ نۇرغۇن مېھرىبانلىقلارنى قىلغان يەردە، ئۆز ئىنىسىغا ئەلۋەتتە كۆيۈنۈپ، تېزرەك كەلسىكەن، ئوقۇتسام، ياخشىلىقىمنى كۆرسە دەيدۇ ـ دە، — ئويلىدى ئۇ، — ماھىنۇر ئاچام ئېسىل چوكان، ئۆزىنى تۇتۇۋالغان، تەمكىن. ئۇ بىر ئازدى، ئەمدى ئازمايدۇ. مەشەدىكى دۇكاندارلار باشقا ئاياللارغا ئەسكى گەپلەرنى، لاۋزا چاقچاقلارنى قىلىدۇ، نېمىشقا ماھىنۇر ئاچامغا قىلالمايدۇ؟ ئۆزىنى تۇتۇۋالغان، باشقىلارغا كۆيۈنگەن، ياردەم قىلغان ئادەمنىڭ ئالاھىدە ھۆرمىتى بولىدىكەن، ھۆرمەتلىك ئادەمگە ئەسكى گەپلەرنى قىلىشتىن تەپ تارتىدىكەن، راست شۇنداق ئىكەن.»

ماھىنۇر ئالدىراپ دۇكاننى تاقىدى ـ دە، سادىققا قەغەز يەشىكتىكى ئالمىدىن بەش ـ ئون تالنى بېرىپ، قالغىنىنى يەشىكى بىلەن قولتۇقىغا قىستۇرۇپ ياتىقىغا ماڭدى. ئۇ خىيالىغا كەلگەن يېڭى پىلانى ئۈستىدە ئويلىنىپ بارماقتا ئىدى. بۇ پىلان ئۇنىڭ ھاياجىنىغا ھاياجان قوشماقتا ۋە ئۆزى تۈيمىغان ھالدا قەدەملىرىنى ئىلداملاتماقتا ئىدى. ئۇ يەشىكنى كۆتۈرگىنىچە ئۆز ياتىقىغىمۇ كىرمەي، ئۇدۇل بەختىخانىنىڭ

ئۆيگە كىرىپ باردى.
— نېمە بۇ؟
— سىزگە ئالما ئەكەلدىم.
— قەيەرنىڭ ئالمىسىكەن؟
— يېگەندە بىلىسىز، — ماھىنۇر يەشىكنىڭ ئاغزىنى ئاچتى، — قېنى ئېلىڭ، يەپ بېقىڭا؟
بەختىخان كۆكتات ئاقلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ قولىنى قولتۇقىغا تىقىپ ئېرىتتى ـ دە، ئالمىدىن بىرنى ئېلىپ مەيدىسىگە سۈركەپ قويۇپ «ۋارس» سىدە قىلىپ چىشلىدى.
— سۈيى قاچماپتۇ تېخى ...
— قاراڭا، بۇ ئالمىلارنىڭ يىل ئۆرۈلۈپ، بەشىنچى ئاي چىقىپ كېتەي دېسىمۇ تېخىچە ھازىر ئۈزۈۋالغاندەك تۇرغىنىنى.
— ماختاپ كەتتىڭ، غۇلجاڭنىڭ ئوخشىمامدۇ؟
— ئىنىم ئەۋەتىپتۇ.
— ئىنىم؟
— ھەئە، ئەكبەرجان ئەۋەتىپتۇ.
— كىمدىن؟
— باققال ئاغىنىسىدىن.
— بۇگۈن نېمانچىلا ئېچىلىپ، چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ كەتكەندۇ بۇنىڭ دېسەم، مۇنداق دېگىنە ...
— راست، راست، خۇددى ئاتا ـ ئانام تىرىلگەندەك خۇشال بولۇپ كەتتىم.
— سېنى ئەسلەپتۇ.
— تېخى دېمەمسىز، يەنە بىر خۇش خەۋەر بار.
— ھە، نېمە خۇش خەۋەر؟
— بۇ يىل ئۇ ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا بارىمەن، دەپتۇ.
— ھە ... ھە، خۇشاللىقىڭنىڭ چوڭى ماۋۇ ئىكەن، تېرەڭگە پاتماي قالغانلىقىڭنىڭ سەۋەبى شۇ ئىكەن.
— راست خۇشال بولۇپ كەتتىم، بەختىخان ھەدە، — ئۇنىڭ

يـــۈز ـ كـــۆزلـــرىـــنى، نـېـپـــز لـــەۋلـــرىـــنى تـــەبـەسـسـۇم ئورنۇالغانىدى، ــــ شۇنداق كۆرگۈم كەلگەن، تازا كـەلگەن. سىـز بىلىسىزغۇ، غۇلجىغا بارماسلىققا قەسەم قىلىۋەتكەنمەن. تولـۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگۈچە يا ئۇ كەلمىدى ...

ــــ ئاچاڭ ئەۋەتمىگەن گەپ، بولمىسا ئۇ ئۇرۇمچىگە بېرىـپ، ماھىنۇر ئاچامنى كۆرۈپ كېلەي دېگەن بولغىيدى.

ــــ يا مەن يوقلاپ تۇرالمىدىم، بىرنەرسىلەرنى ئەۋەتىپ تۇراي دېسەم، ھـەدەم ئۇنى قانـداق چۈشـىـنـىـدۇ ... ئالـتـە يىل ئـۆتـۈپ كەتتى، ئالتـە يىل قىـسقا ۋاقـتـمۇ، ئۇنـى سېغىـنـدىم ... مـاڭـا شۇنچە تۆھمەتلەرنى قىلىپ، پۈتۈن مەھەلـلـە ـ يۇرتنـىـڭ ئالـدىـدا شۇنچـە ئۇنتۇلـغۇسىز نـومۇسقا قـويغان بـولـسـمـۇ، غـۇلجـىـنـى دەسسىگۈسىز قىلىۋەتسىمۇ، بەزىدە ھەدەمنىمۇ كۆرگـۈم كېلىـپ قالىدۇ. بـىـراق نومۇسـۇم يول قويمـايدۇ. غۇلجـىـنى ئويلـىـسـامـلا قاتتىق ئازابقا قالىمەن.

ــــ ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئوقۇسا، ئوقۇشىنى تۈگەتسە، مەشـەگـە ئورۇنلاشتـۇرۇۋالساڭ بىللە تۇرارسىلەر، ــــ دېدى بـەخـتـىـخـان ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى تېپىپ.

ــــ كۆڭلۈمـدىـكـىنى تـاپتىڭـىـز، ــــ ماھىـنۇرنىڭ چـىـرايلىـق كۆزلىرى كۈلۈپ، ئاق يۈزى تېخىمۇ ئېچىلىپ كەتتى، ــــ شۇنىڭ ئـۈچـۈن قاراڭ، بەخـتـىخان ھـەدە، مـەن مۇنـداق بـىـر ئىـشـنـى ئويلاۋاتـىـمەن، بىـر يـەردىن ئەسـكـى قورۇ بولـسـىمۇ، ئـاق يـەر بولسىمۇ تېپىپ سېتىۋالسام، ئۇ يەرگە ئۆي سالسام، ئەكبەرجـان ئىككىمىـز بىللـە تۇرساق دەيمـەن. خۇدا دىلىـمغا سالـدىمۇ، بايـا يولدا كېلىۋېتىپ مۇشۇ خىيال كاللامغا كېلىپ قالدى. مۇشۇنداق قىلسـام بولىدىغۇ، نېمىشقا بـولمايدىكەن، يا ئوشـۇقچە ئويـلاپ كەتتىممۇ، قانداق دەيسىز؟

ــــ مانا ئـەمدى جىڭ ئـۇرۇمچىلىـك بولاي دەپسـەن، يېڭىـراق ئۆيى بار قورۇ ئالساڭمۇ بولىدۇ.

ــــ ئۇنداق قىلسامىمۇ بولىدۇ، بىراق ...

— ئۆي سالىمەن، دەپ ئاۋارە بولغۇچە دەيمەنا.
— ئۆينى مەن سالاتتىممۇ، بەختىخان ھەدە، پۇل سالىدۇ. يېڭى جاي قىممەت بولىدۇ ھەم ئۇ مېنىڭ ئېھتىياجىمدىن چىقالماسلىقى مۇمكىن. مۇنداق دېگىنىم، كونا قورۇ ئالسام ياكى بىر پارچە ئاق يەر ئالسام، سالىدىغان ئۆيلەرنىڭ ئاستىنى مال ساقلايدىغان ئامبار قىلغۇزسام دەيمەن.
— پەمىڭ بار جۇما سېنىڭ، — بەختىخان كۆلدى ۋە ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ كەتتى.
— بۇ بىر خىيال.
— قالتىس ئېسىل خىيال ئىكەن، بىردەمنىڭ ئىچىدە شۇنچە زور ئىشلارنى ئويلاپ بوپسەن، يارايسەن.
— ئويلىدىم، ئويلىماي بولامدۇ، بازار، تىجارىتىم ماڭا نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىتىۋاتىدۇ.
— شۇڭا بىر ھالقا، بىر جۇپ ئۈزۈك بىلەن ئوقەتكە كىرىشىپ شۇنچە بايلىقلارغا ئىگە بولغان - دە، سەن، — ماھىنۇرنىڭ ئىشلىرىدىن، ئۈمىدۋار خىياللىرىدىن قايىل بولغان بەختىخان ئۇنىڭغا مەدەت بېرىشىنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلدى، — ياخشى ئويلاپسەن، قورۇ - جاي ئىزدەيلى، تاپايلى، جەزمەن تېپىلىدۇ. ئەقلىڭگە ھەشقاللا، غەيرەت قىل، بىز ھەمدەم بولىمىز.
— ھالاۋىدىن ئاكام كەلگەندە دەيلى، بەختىخان ھەدە، — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن ئۈمىدلىنىپ، — ئەر كىشى قەيەردە بىز ئويلىغاندەك قورۇ - جاي، ئاق يەر بار بىلىدۇ، ئاڭلىغانلىرىمۇ باردۇر. قانچە تېز تېپىلسا، شۇنچە ياخشى، ئۇستىلارغا دەرھاللا ھۆددىگە بېرىۋېتىمەن.
— ئىشتىياقىڭ قالتىس قوزغىلىپتۇ جۇما سېنىڭ؟
— ئىنىم كېلىمەن دەۋاتسا ...
بەختىخان گۆش، كۆكتاتلىرىنى توغراپ بولۇپ قورۇما قورۇشقا باشلىدى. ماھىنۇر ئوخشىتىپ ئەتكەن چاي ئەتتى.

قورۇما داستىخان ئۈستىگە قويۇلۇپ تۇرۇشىغا، ھالاۋىدىن كىرىپ كەلدى. بەختىخان غىزالىنىش داۋامىدا كىچىكتۇرمەيلا ماھىنۇرنىڭ پىلان ـ ئويلىرىدىن گەپ باشلىدى. ئۇ ماھىنۇرنىڭ غۇلجىدىكى ئىنىسى ئەكبەرجاننىڭ ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا كەلمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭدىن شۇنداق دەپ خەت ـ خەۋەر كەلگەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن ماھىنۇر كونا قورۇ ـ جاي ياكى بىر پارچە ئاق يەر سېتىۋېلىش نىيىتىگە كەلگەنلىكىنى، بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى تەپسىلىي بايان قىلدى. ھالاۋىدىن ماھىنۇرنىڭ شۇنچىلىك غەيرەتكە كەلگەنلىكىدىن خۇشال بولۇپ، چېيىنى سۇمۇرۇۋەتتى ـ دە، مۇنداق دېدى:

— ساتىمىز، دېگەن قورۇ ـ جاي بار، ئاپاملارنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىلا ئىككى قورۇ، تۆۋەندە بىر قورۇ بار. ئۇ ئاتا ـ ئانىسىدىن ئوغلى بىلەن قىزىغا مىراس قالغان قورۇ. پەمىمچە، يەتتە ـ سەككىز فۇڭ كېلەر. ئۆتكەندە ئاكىسى بىلەن سىڭلىسى قورۇنى تالىشىپ خېلى جېدەللەشتى، سەتلەشتى. سىڭلىسى قورۇنىڭ يېرىمىنى ئالىمەن دەيدۇ، ئاكىسى يولسىزلىق قىلىپ، بەرمەيمەن دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن جامائەت ئارىغا كىرىپ، ئاكىسىغا ئولتۇرۇۋاتقان ئىككى ئېغىز ئۆيى بىلەن قورۇنىڭ يېرىمىنى، سىڭلىسىغا بۇياقتىكى بىر ئېغىز ئۆي بىلەن قورۇنىڭ يېرىمىنى بۆلۈپ جېدەلنى باسقان. سىڭلىسى ھۆكۈمەت بىناسىدا ئولتۇرىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ مىراسىنى ساتىمەن دېسە، ئاكىسى باشقىلارغا ساتقۇزماي يا ئۆزى سېتىپ ئالالماي تۇرۇۋاتاتتى. مېنىڭچە، ئاكىسىنىڭ ئۇنى سېتىپ ئالغۇدەك ھالى يوق، مەن ئۇقۇشاي، ئەتە ئەتىگەندە ياكى ھازىر بېرىپ ئۇقۇشۇپ باقاي.

— مانا ئەمەسمۇ، تېپىلىدۇ دېدىمغۇ، — دېدى بەختىخان ماھىنۇرغا قاراپ، ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇقراق خۇشال بولۇپ، — مەنمۇ ئۇ قورۇنى بىلىمەن، ساڭا بۇيرۇغان بولسا، سىڭلىسىغا تەگكەن تەرەپتە بىر ئېغىز ئەسكى، ئۆرۈلۈپ كېتەي دەپ قالغان ئۆيى بار، ئۇنى ئۆرۈۋېتىپ، ئۆي ـ ئامبارلىرىڭنى سالىسەن،

بىراق قورۇسى تۈز ئەمەس، سەل يانتۇراق.

— يانتۇراق بولسىمۇ مەيلى، بەختىخان ھەدە، تۈزلىۋالغىلى بولىدۇ. ئويلىغىنىمدەك يەر ئىكەن، ماڭا بۇيرۇپ قالار ئىلاھىم، — دېدى ماھىنۇر ئارزۇلىرىنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىۋاتقانلىقىدىن خۇشال بولۇپ، — بۇ خۇش خەۋەر بولدى، ھالاۋىدىن ئاكام ئۇقۇشۇپ باقسا، ئىككىمىز بىرىپ كۆرۈپ كەلمەمدۇق.

مەسلىھەت شۇ بولدى. ماھىنۇر ياتىقىغا يېنىپ چىقىپ كىچە بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇخلىيالمىدى. ئىنىسىنىڭ ئۇرۇمچىگە كەلمەكچى بولغانلىقى، تىجارىتىنىڭ، ئويلىغان ئويلىرىنىڭ ئوڭغا تارتىۋاتقانلىقىدىن قوزغالغان ھاياجان - شادلىق تۇيغۇلىرى ئۇيقۇلىرىنى ئاللىقاياقلارغا قاچۇرۇۋەتكەنىدى. «بىز كۆرۈشمىگىلى بەش - ئالتە يىل بولدى، ھازىر قانداق بولۇپ كەتكەندۇ؟ — دەپ ئويلىماقتا ئىدى ئۇ ئالتە يىلنىڭ ئالدىدىكى كىچىككىنە ئىنىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، — مەن بىر سومكا بىلەنلا تەۋەككۇل قىلىپ ئۇرۇمچىگە ماڭغاندا، بولدى دېگىنىمگە ئۇنىماي، مېنى قاتناش بېكىتىگىچە ئەگىشىپ كەلگەن، قارا كۆزىگە ياش ئېلىپ مۆلدۈرلەپ، خۇددى باشپاناھسىز ئادەمدەك بويىنىنى قىسىپ قالغان. ئۇنىڭ شۇ ھالىتى ماڭا كەلگۈسى كۈنلىرىمدىن بېشارەت بېرىۋاتقاندەك تۇيۇلغان. شۇ چاغدا، مەن يات شەھەردە ئاشۇ ئىنىمدەك بىچارىلەرچە بوينۇمنى قىسىپ ئۆتەرمەنمۇ؟ ئۇغۇ ھەرھالدا ئۆز ھەدىسىنىڭ ئالدىدا قالدۇ، مەن كىمنىڭ ئالدىدا تۇرارمەن؟ ... مېنى نېمىلەر كۈتۈۋاتىدىغاندۇ؟ قانداق تەقدىرگە گىرىپتار بولارمەن؟ — دەپ ئويلىغۇدىم. بىراق يامان ئەمەس، ئويلىغىنىمدىن نەچچە ھەسسە ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشىپ قالدىم. ئالتە يىل ئاز ۋاقىت ئەمەس، بۇ جەرياندا ئۇ نېمە ئىشلارنى، قانداق كۈنلەرنى كۆردىكىن؟ ھەدەم قىرىچە - يېنىچە تېگىپ ئارام بەرمەيدىمىكىن ... ھەرھالدا ئۇ ئوغۇل بالا - دە،

ھەدەم ماڭا قىلغان بىلەن ئۇنىڭغا ئەسكىلىك قىلمىغاندۇ بەلكىم ... نېمىلا بولمىسۇن ئەكبەرجان تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپتۇ. ئۈرۈمچىگە كەلسە ئەمدى ئۇنى كەتكۈزمەيمەن، مەشەدىن خىزمەت تېپىپ بېرىمەن. نىيىتىم ئەمەلگە ئېشىپ جايلىق بولۇپ قالسام، يېنىمدا تۇرىدۇ، مەشەدە ئۆيلەپ ئۆي ـ ئوچاقلىق قىلىمەن. ھالاۋىدىن ئاكام دېگەن جايىنى ساتماقچىلا بولسا، بەش ـ ئون مىڭ سومنىڭ كۆزىگە قارىماي، ئۆرىرەك بولسىمۇ ئالىمەن. ئۇ بولماي قالسا، باشقا يەردىن بولسىمۇ ئالىمەن. تىجارىتىم كۈندىن ـ كۈنگە راۋاج تېپىۋاتىدۇ، ئۆزۈڭنىڭ قورۇ ـ جايى بولمىسا، پۈتۈن ئادەم بولغىلى بولمايدىكەن، ‹جايى يوقنىڭ جېنى يوق› دېگەنلەر بىكار ئېيتىلمىغاندۇ.»

ماھىنۇر سۈرگەن خىياللىرىدىن ھاياجانلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئويلىغانلىرىغا يېتىدىغاندەكلا قىلاتتى، شۇڭا ئارزۇلىرى يۈرەك ـ باغرىنى دولقۇنلاتماقتا ئىدى. كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىككىنىچە ھېلىقى چاغدا چۈشكۈنلۈككە بېرىلىپ، ئالدىدا تېخى ياخشى كۈنلەرنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلالماي، ئۆزىنى شەرمەندىلەرچە ئۆلتۈرۈۋالماقچى بولغانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈنمەكتە ئىدى. «ساراڭدەك ئىشلارنى قىپتىكەنمەن، — دەپ خىيالغا كەتتى ئۇ پىچىرلاپ، — ھەسرىتىنى يېڭەلمىگەن ئادەم — چۈشكۈن ئادەم — ئۆلۈمگە ماڭىدۇ؛ يېڭەلىگەن ئادەم — باتۇر ئادەم — ئۈمىد بىلەن ياشايدۇ. چۈشكۈنلۈككە بېرىلمەسلىك، ئۈمىد بىلەن ياشاش — ئىنساننىڭ ئەڭ ئېسىل خىسلىتى. مۇشۇ خىسلەتكە ئىگە بولغان ئادەم ھايات قەدرىنى بىلىدۇ، كۆڭلىگە پۈككەن نىيىتىگە چوقۇم يېتەلەيدۇ» ماھىنۇر ئۆزىنى دولقۇنلار ئارىسىدىن، قاينام ئىچىدىن ئۈزۈپ چىقىۋاتقاندەك ھېس قىلماقتا ئىدى. ئەمدى ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن يېنىپ كەتكىنى ئىشەنچ، ئۈمىد، كەلگۈسىگە تەلپۈنۈش تۇيغۇلىرى ئىدى.

ئاردىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە، ھالاۋىدىن ماھىنۇرغا كۆتكەندەك خەۋەر يەتكۈزدى:

— ھېلىقى قورۇنىڭ يېرىمى سېتىلىدىغان بوپتۇ !

— خۇدايا شۈكۈر، ئارزۇيۇم ئەمەلگە ئېشىۋاتىدۇ.

— تەلىيىڭ كېلىپ تۇرىدۇ سىنىڭ ...

بۇ خەۋەرنى ھالاۋىدىن چۈشتە ئېلىپ كەلدى. چۈشتىن كېيىن، ماھىنۇر بىلەن بەختىخان ئۇ قورۇنى كۆرۈشكە باردى. قورۇنىڭ بۆلۈپ سېتىلىدىغان يېرىنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئون ئالتە يېرىم مېتىر، كەڭلىكى ئون ئىككى مېتىر كېلىدىكەن. ئۆرۈلۈپ كېتەي، دەپ قالغان بىر ئېغىز ئۆيىنى ئېلىۋەتسە، كۈن چىقىشقا قارىتىپ كىچىكرەك بولسىمۇ، تۆت ئېغىز ئۆي سالغىلى بولىدىكەن. بۇ يەر ماھىنۇرغا ياردى. ياخشى يېرى ئورنى مۇۋاپىق بولۇپ، چوڭ يولدىن قىرىق ـ ئەللىك مېتىر يىراقتا ئىكەن.

ماھىنۇر ئۇ يەرنى كىشىلەرنىڭ كېلىشتۈرۈپ قويۇشى بىلەن ئوتتۇز مىڭ سومغا سېتىۋالدى. بىر ھەپتىن كېيىن ئۇ تامچى، ياغاچچى ئۇستاملارغا ئاستىنى ئامبار، ئۇستىنى تۆت ئېغىز ئۆي قىلىپ ياساپ بېرىدىغان ۋە ئۇنى سەكسەن كۈندە پۈتتۈرۈپ بېرىدىغان شەرت بىلەن توختام تۈزۈپ ھۆددىگە بەردى.

31

ماھىنۇرنىڭ سالدۇرۇۋاتقان ئۆيلىرى قوپۇرۇلۇپ دەممۇدەم ئۆرلەۋاتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۇنىڭ كۆڭلىمۇ يايراپ كۆتۈرۈلۈۋاتىدۇ. ئەمما، تۇنۇگۈندىن بېرى ئۇنىڭدا بىر ئەندىشە پەيدا بولۇپ قالدى. ئەندىشىنىڭ پەيدا بولۇشىغا قىرىق ياشلار چامىسىدىكى يارىشىملىق بۇرۇت قويغان، قاملاشقان بىر ئادەم سەۋەب بولدى. بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى بۇ ئادەم ماھىنۇرنىڭ دۇكىنىنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ كېتەلمەي قالغان، ئۇياققا ئۆتكەن ـ بۇياققا ئۆتكەن. ھەر ئۆتۈشىدە ماھىنۇرغا

تىكىلىپ قاراپ، ئۆزىنىڭ كۆڭلى بارلىقىنى ئىپادە قىلمۇاتقاندەك قىلىقلارنى قىلغان. لېكىن، ھەرقانچە قىلىپمۇ دۇكاننىڭ ئالدىغا كېلىشكە جۈرئەت قىلالمىغان. شۇ چاغدا ماھىنۇر: «بۇ ئادەم ئايلىنىپ كېتەلمەي قالدىغۇ، مېنى بىرسىگە ئوخشىتىۋاتامدىكىن، سوراشتىن خىجىل بولۇۋاتامدىكىن» دەپ ئويلىغان، باشقىچە ئوي ـ گۇمانلاردا بولمىغان. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يوقاپ كېتىپ، تۈنۈگۈن يەنە پەيدا بولغان. بۇ قېتىم ئۇ ئايلىنىشنى قويۇپلا دۇكاننىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئېسىقلىق تۇرغان ھەر خىل ماللارنىڭ باھاسىنى، قەيەردىن چىققانلىقىنى، كەندىرمۇ، پاختىمۇ، قانداق يىپتا توقۇلغانلىقىنى ئەزۋەيلەپ ئۇقۇشقان، ئەمما مال ئالمىغان. شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە ئۇرۇمچىدىكى بازارلارنىڭ ئەھۋالىنى، بۇ دۇكاننىڭ كۈندىلىك سودىسىنى ۋە دۇكان خوجايىنىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سورىغان.

ئاياللار كىمنىڭ قانداق نىيەت ـ مەقسەتتە گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى، گېپىنىڭ تېگىدە قانداق مەنىلەرنىڭ بارلىقىنى سېزىشكە ئەڭ ماھىر بولىدۇ. ماھىنۇر ئۇنىڭ غەيرىي نىيەت بىلەن گەپ سوراۋاتقانلىقىنى ۋە سوئاللىرىنىڭ ئاخىرىدا ئېرىككىز بارمۇ ـ يوق، دەپ سورايدىغاندەك قىلىپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ، دەرھال قىياپىتىنى ئۆزگەرتىپ، سۆرۈن چىراي، سوغۇق نەزەر بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا ئۆتتى ۋە ئاتايىن كۆڭلىگە تېگىش ئۈچۈن، ئاخىرقى سوئالىغا سىز سوراقچىمۇ نېمە، دۇكاننىڭ خوجايىنى نېمىگە كېرەك بولۇپ قالدى؟ دەپ قوپاللىق قىلدى ھەم يۈزىنى ئۆرۈپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ سالپىيىپ كېتىپ قالغان. بىراق ماھىنۇر ئەندىشىگە چۈشۈپ قالغان. «دۇكاننى، دۇكاندىكى ماللارنى ئەمەس، ئەسلىدە مېنى ئەگىپ يۈرگەن نېمىكەن ـ دە، بۇ، ـــ دەپ ئويلىغانىدى ماھىنۇر ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇرغىنىچە، ـــ بۇ كىمدۇ؟ ... ماڭا ئەمدى سايىمدەك ئەگىشىۋالارمۇ، تېتىقسىز گەپلەرنى قىلىپ ئاۋارە قىلارمۇ؟ ... مېنى بىكارغا گەپكە تۇتۇپ يۈرگىنى يوق، مەقسىتى

بار. يۈزى تۆۋەن نەرسە بولسا، بۇ يەرگە ئىككىنچى ئاياغ باسمايدۇ، قېلىنراق نەرسە بولسا يەنە كېلىدۇ. خۇدا ساقلىسۇن قېلىن ئادەمنىڭ كۆزۈڭگە كىرىۋېلىشىنى! نېمە ئىلاج، قېلىنلىق قىلىپ تۇرۇۋالسا، كەينىمدىن چىقماي ئەگىشىۋالسا، بولدى، ھالاۋىدىن ئاكامغا كۆرسىتىپ قويىمەن.»

ماھىنۇر ھازىرغىچە ئۆزىنىڭ كەينىگە كىرىۋالغان، ئالدىنى توسۇپ بىزەڭلىك قىلىپ تۇرۇۋالغان ئەرلەرنى بىرقۇر ئەسلەپ چىقتى: «توۋا، — دەپ ئويلىدى ئۇ ياقىسىنى تۇتۇپ بىرقىسما ھېسسىياتتا، — ئەرلەر دېگەن قىزىقلا بولىدىكەن، بىر ئادەم كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنۈپ قالسا، ئۇنى ئايلىنىپ كېتەلمەيدىكەن، كۆزىگە كىرىۋالىدىكەن. ئۇ قانداق ئادەم، ئەسكىمۇ - ياخشىمۇ؟ ئېرى بارمۇ - يوقمۇ؟ ماڭا مەيلى بارمۇ - يوقمۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلاپمۇ قويمايدىكەن. بىز نېمىشقا شۇنداق قىلمايمىز، قىلالمايمىز؟ ... بىزنىڭمۇ كۆزىمىزگە چىرايلىق كۆرۈنگەن، ھەتتا مەيلىمىزنى قوزغاپ قويىدىغان ئەرلەر ئۇچراپ قالىدىغۇ، بۇ ھېچبىر يالغان ئەمەسقۇ، لېكىن ھېسسىياتىمىزنى بېسىپ ئۆزىمىزنى تۇتۇۋالىمىزغۇ ...»

ماھىنۇر ئۆزى بىللە ياشاپ يۈرگەن ئاياللارنىڭ تۇرمۇشلىرىنى، ئۇلارنىڭ قانداق ھالەتتە ئۆتۈۋاتقانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ھايات قىسمەتلىرىگە بەزىدە تەئەججۈپلىنىپ قارايتتى، چۈنكى، تىرىكچىلىك مۇساپىسىنى بېسىپ كېلىۋاتقان ئاياللارنىڭ بېشىغا كەلگەن قىسمەتلىرى ئوخشىمايتتى. بىرلىرى تەلىيى كەلمەي تۇرمۇشىدىن زارلىنىپ، بەختسىزلىك ئازابىنى تارتىپ يۈرىدۇ؛ بىرلىرى تەلىيى كېلىپ تۇرمۇشىدىن خۇش بولۇپ، بەختىنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرۈپ يۈرىدۇ. ھايات يولى، تۇرمۇش شۇنداق تەڭسىزلىك ۋە رەھىمسىزلىككە ئىگە ئىكەنكى، جاپا تارتمىغان، ماڭلىيىدىن تەر ئاققۇزمىغان كىشى بەختلىك، جاپا تارتقان، ماڭلىيىدىن تەر ئاققۇزغان كىشى بەختسىز. تېخى كىشىنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرىدىغان يېرى شۇكى، تەلىيى

كەلمەي بەختسىزلىك ئازابىنى تارتىۋاتقانلار — تۈپتۈز دەسسەپ يۈرگەنلەر؛ تەلپىي كېلىپ بەخت ھۇزۇرىنى سۈرۈۋاتقانلار — قىڭغىر دەسسەپ يۈرگەنلەر. «ھەممىسىلا شۇنداق ئەمەستۇ، — دەپ پىچىرلىدى ماھىنۇر، — لېكىن شۇنداقلار ئاز ئەمەس، بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك، بۇ نېمە تەقدىر؟»

ماھىنۇر بۈگۈن دۇكاننى ئېچىپ تۇرۇشىغا، پۇرقىراپ ئىس چىقىۋاتقان ئىسرىقدانىنى كۆتۈرگەن مۇكچەيگەن بوۋاي خۇدايىم سودىگىرىنى مول قىلغاي، دەپ پۈكەي ئۈستىنى، ئىسىقلىق تۇرغان كىيىم ـ كېچەكلەرنى ئىسرىقدىدى. ماھىنۇر ئۇنىڭغا ئەللىك تىيىن بەردى. ئەتىگەندە سودا ئانچە بولمايتتى، بازار ئىچى ئادەمسىز دېگۈدەك ئىدى. ماھىنۇرنىڭ ئېسىگە ئۈشتۈمتۈت ھېلىقى بۇرۇتلۇق كىشى كېلىپ قالدى: «مېنىڭ كۆڭلىگە تەگكۈدەك گەپلەرنى قىلغىنىم ئېسىدە باردۇ. ھەرقانچە قىلىن بولسىمۇ ئەمدى كەلمەس» دەپ ئويلىدى ئۇ. شۇنداق ئويلاپ تۇرۇشىغا دۇكاننىڭ ئالدىغا بىر كىشى كەلدى. بۇ ھېلىقى بۇرۇتلۇق كىشى بولماي، بۇ يەردىن بەش دۇكان نېرىدىكى تىجارەتچى بەكرى ئاخۇن ئىدى. «بۇ ئادەم نېمىگە كېلىپ قالغاندۇ؟ — دەپ ئويلاپ قالدى ماھىنۇر ھەيران بولۇپ، — مەن بىلەن پاراڭلىشىپمۇ كەتمەيدىغان، بىر گېپى باردەك قىلىدۇ، توۋا خۇدايىم، يۈرىكىم ئەجەب ئېغىۋاتىدا ...»

ئىككىسى ئۇياقتىن ـ بۇياقتىن بىردەم پاراڭلىشىپ تۇرغاندىن كېيىن، بەكرى ئاخۇن مۇنداق دېدى:

— مەن بىر ئىش بىلەن كېلىپ قالدىم، قىزىم، ئەسلىدە بۇ قائىدىمىز، ئەخلاقىمىز بويىچە ئېيتقاندا، ئۆزىڭىز بىلەن سۆزلىشىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى، بىراق سىزنىڭ ئاتا ـ ئانىڭىز، ئاكا ـ ئاچىڭىز بولمىغانلىقى ئۈچۈن سىز بىلەنلا سۆزلىشىشكە توغرا كېلىپ قالدى.

بەكرى ئاخۇن سەل توختىۋالدى. ماھىنۇر: ھە، بۇ ئادەم ماڭا بىرسىنى تاپقان ئوخشايدۇ ـ دە، دەپ ئويلىدى ۋە دۇكاننىڭ بىر

چېتىدە كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرغان سادىقنى سالغۇزۇۋاتقان ئۆيلىرىنىڭ ئۈستىنى ياپقان ـ ياپمىغانلىقىنى كۆرۈپ كېلىشكە ئەۋەتتى.

ـــ مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم مۇنداق ئىش ئىدى، ـــ دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ بىزنىڭ قەشقەردە ئابدۇكېرىماخۇن دەيدىغان يېقىن بۇرادىرىمىزنىڭ مۆمىنجان ئاتلىق ئوغلى بولىدىغان، ئۇ سودىگەرچىلىك قىلىدۇ، قەشقەردە دۇكىنى بار. ئۇرۇمچىگە مال ئالغىلى كېلىپ ـ كېتىپ يۈرۈپ، سىزنى كۆرۈپ قېلىپ، راست گەپنى ئېيتاي، كۆڭلى چۈشۈپ قاپتۇ، قىزىم. مەن خالىس ھەم ياشانغان، دىلىمدا ئىمانىم بار ئادەم، يالغان گەپ قىلسام گۇناھ بولىدۇ، قارا يۈز بولىمەن. بۇلتۇر ئايالى ئۆلۈپ كەتكەن، ئۈچ بالىسى بار. چوڭ قىزىنى ياتلىق قىلىۋەتكەن، بىر قىز، بىر ئوغلى ئالدىدا، ئۇلارمۇ بويىغا يېتىپ قاپتۇ. بىز تەرەپلەردە ئۇرۇمچىدەك ئەمەس، بالىلارنى كىچىك ئۆيلەپ، كىچىك ياتلىق قىلىۋېتىمىز. مۆمىنجان سىزنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ. سىزنىڭ كىملىكىڭىزنى، ھازىر قانداقلىقىڭىزنى، مىجەز ـ خولقىڭىزنى بىلىپ بولۇپ، ئۆزى ئەخلاقلىق، ئېغىر ـ بېسىق ئىكەن، ماقۇل دېسە، مۇشۇ چوكانغا ئۆيلەنسەم بولىدىكەن، دېگەن يەرگە كەپتۇ. بۇ مۆمىنجاننىڭ ئويى ـ ئارزۇسى. گەپ سىزدە، ماقۇل دەمسىز، ياق دەمسىز، بۇ سىزنىڭ ئىشىڭىز، مەنمۇ ئالدىڭىزغا ناھايىتى تەسلىكتە كەلدىم.

ماھىنۇر ئويلىنىپ قالدى. ياق دەيمۇ، ماقۇل دەيمۇ دېگەننى ئويلىمىدى، قانداق قىلىپ سىلىقراق جاۋاب بېرىشنى ئويلاپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ مەن تۇل ئايال، شۇنداق بولغاندىكىن، مېنىڭ ئىشىكىمنى قاقىدىغانلارنىڭ چىقىشى تەبىئىي بۇ كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان نورمال ئىش. سىلىنى ئاۋارە قىلغۇچە ئۆزى گەپ قىلسىمۇ بولىۋېرەتتى ئەمەسمۇ؟

— سىز بىلەن سۆزلىشىپتۇ. مەشەگە كېلىپ گېپىنى ئەمدى باشلاپتىكەن، سىز قېقىۋېتىپسىز.

ماھىنۇر قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئۇ ئىشنى ئەسلىدى ـ دە، ھېلىقى بۇرۇتلۇق كىشىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى:

— راست، شۇنداق بولغان.

— مۆمىنجان ماڭا: ئۇ چوكان مېنى، تېگى ـ تەكتىمنى بىلمىگەندىكەن، بەلكىم مېنى نىيىتى ئەسكى ئادەممىكىن دەپمۇ قالغاندۇ، سىلى مېنى بىلگەندىكەن، دەپ باقسىلا، مەن تىلىم كالۋالىشىپ تۇزۇكرەك گەپ قىلالمىدىم، دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. مەنمۇ بوپتۇ، ساۋابلىق ئىش بولغاندىكەن، دېسەم دەي، دەپ چوڭ بېشىمنى كىچىك قىلىپ ئالدىڭىزغا كەلدىم، قىزىم، — دېدى بەكرى ئاخۇن.

بەكرى ئاخۇن ئاتمىش بەش ـ يەتمىش ياشلار چامىسىدىكى ئاپئاق ساقاللىق، مەشەدىكى دۇكاندارلار ئىچىدە ھۆرمەتكە سازاۋەر، سالاپەتلىك ئادەم ئىدى.

— سىلى ئاۋارە بولۇپ كەپتىلا بەكرى ئاخۇن ئاكا، — دېدى ماھىنۇر، — خىجىل بولۇپ يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي، — مەن ئەمدى ياتلىق بولمايمەن.

— بىر نا ئەھلى سىزنى ئالداپ كەتكەن، شۇ ئىش كۆڭلىڭىزگە قاتتىق تەگكەندۇ، بىزمۇ سىزگە ئىچىندۇق، لېكىن ھەممە ئادەم ئۇنداق ئەسكى بولمايدۇ. بەلكىم ئارىغا مېنىڭدەك بىر ئاق ساقالمۇ چۈشمىگەن بولغىيتتى.

— شۇنداق، ياخشى ئادەملەر نۇرغۇن، ئەمما ياتلىق بولۇشنى ئويلىماسلىق قارارىغا كەلگەنمەن، بۇ راست گېپىم.

— مەن ياشانغان ئادەممەن، — دېدى بەكرى ئاخۇن مۇلايىملىق بىلەن ساقىلىنى بارماقلىرى بىلەن ئاستا تاراپ، — ئۆزۈم ئىشەنچ قىلالمىغان ئادەمنى سىزگە ھەرگىز سايە قىلمايمەن. مۆمىنجان ئاق كۆڭۈل مۇسۇلمان، چېكىملىك، ھاراق ـ شارابتىمۇ يوق، ھالال تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ

كېلىۋاتقان ئادەم. مۆمىنجان يەنە مۇنداق گەپنىمۇ قىلدى: ئالدىمدىكى قىزىمنى تالالىق قىلىپ، ئوغلۇمنى ئۆيلەپ بولسام، شۇنىڭدىن كېيىن ئويلىشىپ باقاي دېسە، شۇنىڭغىچە ساقلاپ تۇراي، دەيدۇ.

— بىلىمەن، سىلى ماڭا كۆيۈنىدىلا، بەكرى ئاخۇن ئاكا، — دېدى ماھىنۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ، — ياخشى كۆڭۈللىرىگە رەھمەت، مەن دەيدىغىنىمنى دەپ بولدۇم.

— ئۆزىڭىز بىلىڭ، قىزىم. بۇ ئۆمۈر سودىسى، زورلايدىغان ئىش ئەمەس، ئويلاپ باقاي دېسىڭىز يەنە مەيلى.

— تىجارىتىم بىلەن تۇرمۇشۇم خاتىرجەم، كۆڭۈللۈك ئۆتۈۋاتىدۇ. ماڭا مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك. مەنمۇ سىلىگە چىن گېپىمنى ئېيتاي: تۇرمۇشلۇق بولدۇم، دەردىنى يەتكۈچە تارتتىم، ئەمدى بۇ كوچىغا ئاياغ باسمايمەن.

— ئۇغۇ شۇنداق بولدى، ئەمما ئۇ ئىشلارمۇ ئۇنتۇلۇپ كېتىلىدۇ. كۆڭۈلنىڭ بىرىدە ئويلىشىپ قېلىشىڭىزمۇ مۇمكىن.

— خۇدايىم دىلىمغا ئەمدى ئۇنداق ئوي - خىياللارنى سالماس.

بەكرى ئاخۇن كەتكەندىن كېيىن، ماھىنۇر قايغۇلۇق ھالدا ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى: «مېنىڭ ھېچكىمگە كۆزۈم چۈشمىدىغۇ، نېمىشقا خەقلەرنىڭ كۆزى ماڭا چۈشىدىغاندۇ، مېنى خاتىرجەم ياشىغىلى قويسا بولمامدىغاندۇ؟ ... ئادەم نېمىدىن بىزار بولسا، شۇنىڭغا ئۇچراپ تۇرىدىكەن، توۋا ...»

سادىق قايتىپ كەلگەندە، ماھىنۇر ئىنىسى ئەكبەرجاننى يادىغا ئالدى. سادىق ئۆيلەرنىڭ ئۈستى يېپىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىۋىدى، ماھىنۇرنىڭ كۆزلىرىدە ئىللىق تەبەسسۇم ياندى: «ئەمدى بىزنىڭمۇ قورۇ - جايىمىز بولىدۇ، — دەپ ئويلىدى ئۇ بەدەنلىرىدىن قوزغىلىپ كەتكەن شادلىق تۇيغۇلىرىغا چۆمۈلۈپ، ھاياجانلىنىپ، — ئۆيلەرنىڭ پۈتۈشىگە ئۇلگۈرۈپ ئەكبەرجان

كەلسە، شۇنچە يىل ئايرىلىپ كەتكەن قېرىنداشىم بىلەن بىللە تۇرىمەن. سادىق ئىككىسى بىر ئۆيدە ياتسا، كۈندۈزى ئوقۇسا، ھېلىقى بوۋاينى ئاپتاپتا ئولتۇرۇپ تاماكا سېتىشتىن قۇتۇلدۇرۇپ قورۇغا كۆزەتچى قىلىۋالسام، دۇكاننى خاتىرجەم ئاچىۋېرىمەن. بۇنىڭدىن باشقا ماڭا يەنە نېمە كېرەك !»

※ ※ ※

ماھىنۇر سادىقنى ئەگەشتۈرۈپ توپ سېتىش بازىرىغا ماڭدى. چۈنكى، دۇكىنىدىكى ماللىرى سېتىلىپ قالغانىدى. ئۇلار ئىككى ئاپتوبۇس ئالمىشىپ بازارغا كەلدى. بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ كۆپلۈكىدىن خاتىرجەم، ئازادىرەك ماڭغىلى بولمايتتى. قىستا ـ قىستاڭچىلىق ئاپتوبۇس ئىچىدىكى قىستا ـ قىستاڭچىلىقتىن قېلىشمايتتى. ئىدارە، مېھمانخانا، ياتاق ئۇچۇن سېلىنغان نەچچە قەۋەتلىك ئىمارەتلەر دۇكاندارلار، سودىگەرلەرگە ئىجارىگە بېرىلىپ، بۇ يەر ھازىر توپ سېتىش بازىرىغا ئايلىنىپ كەتكەن. بازار ئىچىنىڭ ھاۋاسى بەتبۇي پۇراقلار بىلەن بۇلغانغان. بەزىلەر ئېغىز ـ بۇرۇنلىرىنى ئېتىشىپ، بىكارغا مال بەرسىمۇ كىرمەيدىغان يەر ئىكەن بۇ، دەپ چىقىپ كېتىپ بارغان؛ بىر ـ بىرىگە ئۇرۇلۇپ كەتكەنلەر، بىر ـ بىرىنىڭ پۇتلىرىنى دەسسىۋالغانلار ۋارقىراپ تىللىشىۋاتقان؛ سومكىلىرىنى كەستۈرۈپ پۇلىنى ئالدۇرۇپ قويغان ئاياللار كىملەرنىدۇ قارغاۋاتقان ... بىرلىرى ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن بولۇۋاتقان ئالامەتلەر بۇ، دېسە؛ بىرلىرى مۇشۇ نۇرغۇنلىغان ئادەملەر بولمىسا، ماللىرىمىزنى كىمگە ساتاتتۇق، دېيىشىۋاتقان؛ يەنە بىرلىرى ئادەم ئاز ۋاقىتىدا ئاچتىن ئۆلۈشكەنمىدىڭ، دەپ ھۆرپىيىشىۋاتقان ... قىسقىسى، ئادەملەر كىشىنىڭ كۆزىگە ئادىمىلىكتىن چىقىپ قالغاندەك كۆرۈنىدۇ. نېمىلا بولمىسۇن بۇ توپ سېتىش بازىرى ئادەملەرنى بىر تەرەپتىن يىرگەندۈرسە،

يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىگە جەلپ قىلىپ تۇرىدۇ.

ماھىنۇر بىلەن سادىق دۇكانلارنى قويماي دىگۇدەك ئارىلىدى. كۆڭلىگە يارىغۇدەك، ئىتتىك ئۆتىدۇ دىگۇدەك مال تاپالمىدى. بىرىنىڭ پاسونى يارىسا، رەڭگى يارىمىدى؛ يەنە بىرسىنىڭ رەڭگى يارىسا، پاسونى يارىمىدى. ھازىر قانداق مالنىڭ ئۆتىدىغانلىقى ماھىنۇرغا ئايان ئىدى. بەزى ماللارنىڭ پاسونىمۇ، رەڭگىمۇ يارىغان، بىراق باھاسىنى كېلىشەلمىدى. ماھىنۇر سودا قىلىشتا كۆپ ھاللاردا تەۋەككۈل قىلىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى بىلەتتى، لېكىن كۆڭلى تارتمىسا ھەرگىز تەۋەككۈل قىلمايتتى.

— ئەر كىشى بولغان بولسام، — دېدى ماھىنۇر، — گۇاڭجۇغا بېرىپ شۇنداق ئىسىل، بازىرى ئىتتىك ماللارنى ئەكەلگەن بولاتتىم، باھاسىمۇ ئەرزان توختايتتى.

— گۇاڭجۇغا سىزمۇ بارسىڭىز بولمامدۇ، گۇاڭجۇغا بېرىپ مال ئەكېلىۋاتقان سىزگە ئوخشاش ئاياللار كۆپقۇ، — دېدى سادىق ئۇنىڭغا سىڭايان قاراپ.

— ياق، سادىق، مەن بارسام بولمايدۇ، بارماسلىقىم كېرەك، بارغانلار بارىۋەرسۇن، ئۆز ئىشى ...

— نېمىشقا بولمايدۇ؟

— ئۇ يەرگە بېرىپ مايماق دەسسىگەن ئاياللار كۆپ، سادىق. مايماق دەسسىمىسىمۇ ئۇ يەرگە بارغانلارغا كىشىلەر ياخشى قارىمايدۇ. «قازانغا يولۇقساڭ قارىسى، يامانغا يولۇقساڭ يالىسى» دېگەن گەپ بار، كەچلىك رېستورانغا مەلۇم سەۋەب بىلەن بىرەر قېتىم كىرىشكە توغرا كەلسە، ئەتىسىلا: «ماھىنۇر رېستوراندىن چىقمايدۇ» دېگەن گەپ چىقىدۇ. دىققەت قىلمىساق بولمايدۇ، ئادەمنىڭ قارىلانمىقى ئاسان، ئاقلانمىقى تەس.

سادىق سەل خىجىل بولۇپ:

— مەن بارسامۇ بولاتتى، — دېدى.

— سېنىڭ بارىدىغىنىڭغا يەنە ئىككى يىل بار، — دېدى ماھىنۇر كۈلۈمسىرەپ ھەم ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ، — ئۇ ۋاقىتتا

يەتكەندە پىشقان تىجارەتچى بولسەن، شۇ چاغدا سېنى ئىچكىرىگە بىمالال ئەۋەتەلەيمەن. ئۇيغۇرچە يېزىقنىمۇ ئۆگىنىپ بولدۇڭ. ئەمدى خەنزۇچىنى باشلايسەن، مېنىڭ خېلى پىلانىم بار، سادىق.

ماھىنۇرنىڭ سۆزلىرى سادىقنى خۇشال قىلىۋەتتى. ئۇ كۈلگەن كۆزلىرى بىلەن ماھىنۇرغا قاراپ، قورقۇپ كەتتى:

— ماھىنۇر ئاچا ! ... چىرايىڭىز ... قاراڭ چىرايىڭىز تاتىرىپ ... بىرقىسما بولۇۋاتىسىزغۇ ...

— راست، سادىق، قولۇمنى چىڭ تۇتۇۋال، ئىچىم ئېلىشىپ، بېشىم قېيىۋاتىدۇ ... يۈر، چىقىپ كېتەيلى.

سادىق ماھىنۇرنى يۆلەپ دېگۈدەك بازار ئىچىدىن كوچىغا ئېلىپ چىقتى. ئىككىسى ئېرىق ياقىسىدا — سايىلىك يەردە ئولتۇرۇشتى. سادىق ھەقىقەتەن قورقۇپ كەتكەنىدى، ئۆزىنىڭمۇ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ سوغۇق ئىچىملىك، تاۋۇز ئەكەلدى. ئالاقزادە بولۇپ ئۇياق - بۇياققا چاپتى، چىرايىدا قان قالمىدى. ماھىنۇر تاۋۇز يەپ، ئۇسسۇزلۇق ئىچىپ، دەرەخكە يۆلىنىپ بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن، پېشانىسىدىن بۇژۇلداپ سوغۇق تەر چىقتى - دە، يېنىكلەپ قالدى. بازار ئىچىدىكى قىستا - قىستاڭچىلىق، بەتبۇي پۇراقلار ئۇنىڭ ئىچىنى ئېلىشتۇرۇپ، ھوشىدىن كەتكۈزۈۋەتكىلى تاس قالغانىدى. ئۇ ساپ ھاۋادا يېرىم سائەت ئولتۇرۇپ ياخشىلىنىپ قالدى ۋە سادىققا قاراپ كۈلدى:

— تازا قورقتۇڭ - ھە، سادىق؟

— ھازىر ياخشى بولۇپ قالدىڭىز.

— يۇرتىكى ئاجىز ئادەم بۇ يەرگە كىرسە بولمىغۇدەك.

— ئۆتكەندە بىر ئادەم ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپ چۈشكەن.

— يۈر، ئاۋۇ ئادەملەر نېمىگە ئولىشىۋالدىكىن، قاراپ باقايلى، — ئىككىسى ئورنىدىن قوزغىلىپ شۇ يەرگە كەلدى. ئالتە - يەتتە ئادەم بولۇپ، ئەۋرىشكىسىنى كۆرسىتىپ مال

ئىگىسى بىلەن سودىلىشىۋاتقانىكەن، لېكىن پوتوشەلمەيۋېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ تالىشىۋاتقىنى ئۈچ سوم ئىدى. مال ساتقۇچى بىر دانە ئادىداسنى قىرىق ئۈچ سوم دېسە، ئالغۇچىلار قىرىق سوم دەيتتى. مال ئىگىسى يەنە ھەممىسىنى ئالساڭلار ئوتتۇز سەككىز سومدىن بېرىمەن دەۋاتىدۇ. ئالغۇچىلار ئېھتىياجىمىز بويىچە بەزىلىرىمىز ئوتتۇزنى، بەزىلىرىمىز قىرىق ـ ئەللىكنى ۋە بەزىلىرىمىز يەتمىش ـ سەكسەننى ئالىمىز، دەيدۇ. مال ئىگىسىنىڭ گەپ ـ سۆزىدىن ھەممىسىنى بىراقلا سېتىۋېتىش ئويىدا بولۇۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ.

ماھىنۇر قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. كۆڭلىدە بۇ ئادىداسنى ئېلىپ، بىردەمدىلا سېتىپ بولدى.

ئۇ سادىقنى بىر چەتكە تارتىپ:

— ئوتتۇز بەش سومدىن ئالامدۇق؟ — دېدى.

— قىرىق سومدىن بەرمەيۋاتسا؟

— ھەممىسىنى بىراقلا ئالساق بېرىدۇ.

— ھەممىسى؟ ... قىزىق گەپ قىلىسىزغۇ، ھەممىسىنى دۇكانىنىڭ نەرىگە قويىمىز، بۇ ئاز مالمۇ؟

— مەشەدىلا تۈگەيدۇ.

— نېمە دەۋاتىدىغانسىز؟ — سادىق كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، دېلىغۇل بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

— قورقما، — دېدى ماھىنۇر ئىشەنچ بىلەن، — بۇ تەۋەككۈل قىلىدىغان پەيت، كۆڭلۈم قىزىۋاتىدۇ.

مال ساتقۇچى ئىككى ـ ئۈچ سوم چۈشمەي، ئالغۇچىلار ئىككى ـ ئۈچ سوم ئۆرلىمەي، ئاخىر ئۇلار كېتىپ قالدى. بۇ ئىگىلەشكە تېگىشلىك ھالقىلىق پەيت ئىدى.

— ھەممىسى نەچچە دانە؟ — دەپ سورىدى ماھىنۇر ئۇنىڭدىن.

— ئىككى مىڭ دانە.

— ھەممىسىنى ئالسام نەچچىدىن بېرىسەن؟

— ئوتتۇز سەككىز سومدىن.
— بىرلا سورايمەن، بەرسەڭ ئالىمەن، بەرمىسەڭ كېتىمەن.
— مۇۋاپىق سورىساڭ، بېرىمەن.
— ئوتتۇز بەش سوم! پۇلۇڭنى هازىرلا بېرىمەن.
— ئاله!
— سادىق، پۇلى قانچە بولدى؟
— يەتمىش مىڭ سوم، ئاچا.
مال ماهىنۇرنىڭ قولىغا ئۆتۈپ، ئارىدىن يىگىرمە مىنۇت ئۆتەر - ئۆتمەيلا بايىقى سودىلاشقان ئالتە - يەتتە ئادەم ئۈن نەچچە بولۇپ كەلدى. بايىقى مالنىڭ ئىگىسى ئەمدى باشقا ئادەم ئىدى. ئۇلار هەيران بولۇپ بىر - بىرىگە قاراشتى.
— بۇ ماللار سىزنىڭ قولىڭىزغا ئۆتۈپ بوپتۇ - دە، خانىم، — دېدى ئۇلاردىن بىرى، — قانچىدىن ئالدىڭىز؟
ماهىنۇر كۈلدى:
— ئالغىنىمنى سورىماڭ، كېرەك بولسا، ئالىدىغىنىڭىزنى سوراڭ.
سودا - سېتىق قىزىقلا ئوقەت، بەزى سودىلارغا كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەي قالىدۇ، ئىشەنمەي دېسەڭ راست. ئۇنىڭغا جۇرئەت كېرەك، كۆپ هاللاردا تەۋەككۇل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق، تەۋەككۇل قىلغانلار يولى، ئامەتى كېلىپ قالسا بىردەمدىلا نۇرغۇن پايدىغا ئىگە بولۇپ قالىدۇ. ماهىنۇر ئادىداسلارنى قىسقا تارتىشتىن كېيىن يۈزلەپ، ئەللىك - قىرىقلاپ، ئوتتۇز - يىگىرمىلەپ قىرىق بىر سومدىن سېتىشقا باشلىدى ۋە ئىككى سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە هەممىسى سېتىلىپ بولدى. بۇ ئۇچقۇر سودىغا سادىق تۇرماق، ماهىنۇرنىڭ ئۆزىمۇ هەيران قالدى. ئۇلار بىرنەچچە كۈنگىچە دۇكىنىنى ئاچماي، مۇشۇ توپ سېتىش بازىرىغا ئەتىگەندە كېلىپ، كەچتە كېتىپ، ئادىداس سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىپ يۈردى. بىراق بۇ سودىنى ئاران تۆت كۈنلا قىلالىدى. بەشىنچى كۈنى ئىككىسى

مەيدىسىگە سۇس ھال رەڭ گۈل بېسىلغان ئاق كوپتىدىن يۇزنى ئېلىپ دۇكىنىغا قايتىپ كېلىشتى.

— سادىق، — دېدى ماھىنۇر دۇكىنىدىكى ماللىرىنى پەيدىن ياسالغان سۇرتكۇچ بىلەن سۇرتۇۋېتىپ، توپ سېتىش بازىرىنىڭ ئالدىدا ئۆزى بىلەن تەڭ سودا قىلىشقان سادىقتىن مەمنۇن بولۇپ، — تۆت كۇندە قانچىلىك ئادىداس ئېلىپ ساتتۇق، قانچە پايدا ئالدۇق، ھېسابلاپ باقتىڭمۇ؟

— ھېسابلاپ بولغان، ئاچا، يەتتە مىڭ ئادىداس ئېلىپ ساتتۇق، تۆت مىڭنى ئوتتۇز بەش سومدىن ئېلىپ، قىرىق بىر سومدىن، ئۇچ مىڭنى يەنە ئوتتۇز بەش سومدىن ئېلىپ قىرىق سومدىن ساتتۇق، جەمئىي ئالغان پايدىمىز ئوتتۇز توققۇز مىڭ سوم بولدى. ئادىداس ئالغۇچىلار ئازلاپ كەتمىگەن بولسا، يەنە بىرنەچچە كۇن شۇ سودىنى قىلاتتۇق.

— بارىكاللا ! ھېسابىڭ توغرا، سودىدا خېلىلا پىشىۋاتىسەن، — دېدى ماھىنۇر قايىل بولۇپ ۋە ئۇنىڭغا زوقلىنىپ قاراپ.

ماھىنۇر سادىقنىڭ سودىسىدا ھازىرغىچە بىرەر نۇقسان سەزمىدى، ئۇنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقىپ كېتىۋاتاتتى.

32

قۇياش نۇرىدىن ھەممە نەرسە — يوللار، ئادەملەر، گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلەر ... ۋاللىداپ - چاقناپ كەتكەندى. يەل - يېمىش، مېۋە - چېۋىلەرنىڭ، گۈل - گىياھلارنىڭ ئىسىل پۇراقلىرى دىماغلارغا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. كوچىدا قايغۇلۇق بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيدۇ، يۈز - كۆزلىرىدە ئىللىق تەبەسسۇم يېنىپ كەتكەن، ئۇچىسىدىكى كىيىم - كېچەكلەر ئۆزلىرىگە قالتىس ياراشقان، تەبىئەتمۇ، ئادەملەرمۇ شۇنداق گۈزەل، خۇشال ۋە مەغرۇر. بۇ كوچىغا چىققان ماھىنۇرنىڭ ھېس قىلغانلىرى. ئۇ

ئالدىراپ قاتناش بېكىتىگە كېتىپ باردۇ. ئۇنىڭ دۈپدۈگىلەك كۆزلىرىدىمۇ، قايرىلىپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرىدىمۇ، نېپىز لەۋلىرىدىمۇ ئېيتقۇسىز خۇشاللىق، چوڭقۇر سېغىنىش ھەم تەقەززالىق ئەكس ئېتىپ تۇردۇ. چۈنكى بۈگۈن ئۇنىڭ ئىنىسى ئەكبەرجان كەلمەكچى، تۈنۈگۈن خەۋىرى كەلگەن.

ئۇ ئەتىگەندىن بېرى تەييارلىق قىلىپ ئۆيلەرنى تازىلىدى ھەم مېۋە - چېۋە، قوغۇن - تاۋۇز، سوغۇق ئىچىملىكلەرنى ئەكىرىپ قويدى. ئاندىن ھاردۇق ئېشى ئەتمەكچى بولۇپ، خېمىر يۇغۇرۇپ ئۇنى يېيىپ، كېسىپ قويدى - دە، ئاش سۇيىنى قاينىتىپ قويۇپ، ئىنىسىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن قاتناش بېكىتىگە ماڭغانىدى. ئۇ بۈگۈن دۇكاننىمۇ ئاچمىدى، سادىق ئۆيدە قالدى.

«ئەكبەرجان قانداق بولۇپ كەتكەندۇ؟ — دەپ ئويلاپ كېتىپ باراتتى ئۇ ئىنىسىنى كۆرۈش تەقەززالىقىدا، — ھەددەم ئىككىمىز بىر - بىرىمىزگە ئوخشىمايتتۇق. ئۇ ھەددەمگە ئوخشاپ چوڭ بولدىمىكىن ياكى ماڭا ئوخشاپ چوڭ بولدىمىكىن؟ ... مەن بۇ ياقىقا ماڭغاندا، ئۇ بالا ئىدى، ھازىر يىگىت بولدى. كىشى كەينىدىكىلەرگە قاراپ، ئۆزىنىڭ چوڭ بولۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىدىكەن. مېنىڭ كىچىككىنە ئىنىم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغۇدەك بوپتۇ، ياشلىقىمنى ئۆزىتىپ بولغان ئوخشايمەن ... ئادەمنى بەزىدە خۇش قىلىپ، بەزىدە خاپا قىلىپ شۇنچە يىللار ئۆتۈپ كېتىپتۇ، مەخمۇتتىن بولغان بالامنى چۈشۈرۈۋەتمىگەن بولسام، بۇ چاغقىچە توققۇز - ئون ياشقا كىرىپ قالاتتى، بەلكىم ئىككىنچى، ئۈچىنچى سىنىپلاردا ئوقۇۋاتقان بالا بولاتتى ... بىرنەچچە يىلدىن كېيىن، ئەكبەرجان بىلەن تەڭلا بولۇپ قالار ئىدى ...»

ماھىنۇر ناھايىتى يىراق بىلىنگەن، ئەمما ئانچىمۇ يىراق ئەمەس قاتناش بېكىتىنىڭ ئالدىغا كەلدى. كىشىلەردىن سۈرۈشتۈرۈپ، تېخى غۇلجىنىڭ ئاپتوبۇسلىرى كەلمىگەنلىكىنى

ئۇقتى ـ دە، ساقلاپ تۇرۇشقا توغرا كەلدى. ئۇنىڭ تەقەززالىقى بارغانسېرى ئاشماقتا ۋە ئىنىسىنى كۆرۈش ئۈمىدلىرى تېپىچەكلىمەكتە ئىدى. «خۇدايىمنىڭ ماڭا ئىچى ئاغرىغان ئوخشايدۇ، يالغۇزلۇقۇمدا ئىنىمنى ئالدىمغا ئەكېلىپ بېرىۋاتىدۇ، — يۈرىكى بارغانسېرى ئىتتىكلەپ ئۇرۇپ كېتىۋاتقان ماھىنۇر ئۇياق ـ بۇياققا توختىماي مېڭىپ پىچىرلايتتى، — پۇلمۇ تاپتىم، كىمنى رازى قىلدىم؟ ... مەن بېشىنى سىلىغان ئادەملەر ئاز، بەكمۇ ئاز. بۇ ئۆز ئىنىم، ئۇنى ئوقۇتىمەن، ئۆيلەيمەن، مەشەلىك قىلىمەن. تۆت ئېغىز ئۆيۈمنىڭ ئىككى ئېغىزى ئەمدى شۇنىڭ بولىدۇ.»

ئەنە، ئىككى ئاپتوبۇس كەلدى ـ دە، ئىرغاڭلاپ يۈرۈپ بېكەتنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

— ھەدە.

بۇ ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ ۋارقىرىغان ئەكبەرجان ئىدى. ماھىنۇر بىرلا قاراپ ئىنىسىنى تونۇپ قالدى ـ دە، ئاپتوبۇسنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈشكەن ئادەملەرگە قوشۇلۇپ، بېكەتنىڭ ئىچىگە كىردى. ئادەم كۆپ ئىدى. بەزىلەر ئاپتوبۇس ئىشىكىگە بېرىۋالغان، بەزىلەر دېرىزىلەردىن بويىنىنى سوزۇپ ئىچىگە قارىشىۋاتقان، يەنە بەزىلەر دېرىزىلەردىن سۇنۇلغان سومكىلارنى ئېلىشىۋاتقان ...

ئەكبەرجان ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ ئۆزىگە مۆلدۈرلەپ قاراپ تۇرغان ھەدىسىگە ئۆزىنى ئاتتى. ماھىنۇر ئۇنى مەھكەم قۇچاقلاپ خېلى ۋاقىتلارغىچە قويۇپ بەرمىدى ۋە پېشانىسىگە يېنىش ـ يېنىشلاپ سۆيدى. ئۇنىڭدىن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يۇرتى، توغۇلۇپ ئۆسكەن توپىلىق مەھەللە ـ كوچىلىرىنىڭ ھىدى كەلمەكتە ئىدى. ئۇ سۆيۈملۈك مەھەللىسىنى، سۇۋادان تېرەكلىك كوچىسىنى، باھاردىن تارتىپ كۈزگىچە جەننەتتەك بولۇپ كېتىدىغان باغلىق ھويلىسىنى، پېشانىسى ئىللىق ئۆيلىرىنى، مەھەللىسىدىكى ئاتا كۆرگەن، ئانا كۆرگەن بوۋاي ـ مومايلارنى

ھەم تەشۋىش دوستلىرىنى كۆرگەندەك بولدى ۋە ئىختىيارسىز ھالدا تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى. ئادەم شۇنداق نازۇك ھەم ئۆتكۈر سېزىمگە ئىگە ئىكەنكى، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن يەرنىڭ پۇرىقىنى خېلى يىراق جايلاردىنمۇ پۇراليدۇ.

ماھىنۇر ئەكبەرجانغا سەپسالدى: بويىنىڭ ئېگىزلىكى دادىسىغا تارتىپتۇ، قاش - كۆزىنىڭ قارىلىقى، كىرپىكلىرىنىڭ قايرىلىپ تۇرۇشى، بۇرنىنىڭ ئېقىپ چۈشكەندەك چىرايلىقلىقى ئۆزىگە ئوخشاپتۇ. ماھىنۇرنىڭ ئۇنىڭغا مەستلىكى كەلدى ۋە ئىچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. ئۇ كوچىغا چىقىپ كىرا ماشىنىسىنى باشلاپ كىردى - دە، ئەكبەرجاننىڭ چامادان - سومكىلىرىنى ماشىنىنىڭ كەينىگە سېلىپ، ئىنىسىنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. ماھىنۇر يېنىدا ئولتۇرغان ئىنىسىغا تويماي - تويماي قارايتتى، چىرايىدىن خۇشاللىق، ئىپتىخار، مەغرۇرلۇق ئالامەتلىرى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى ھەم ئىنچىكە بارماقلىرى بىلەن ئۇنىڭ باش - كۆزلىرىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلايتتى.

— قايسى مەكتەپكە ئۆتتۈڭ؟

— پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىغا.

— قارا سېنىڭ كىچىككىنە تۇرۇپ ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇغۇدەك بولۇپ كەتكىنىڭنى ...

— مېنىڭدىن كىچىك باللارمۇ بار.

— سەن تېخى ئون سەككىزگە تولمىدىڭ، ئاپام سېنى كەچ كۆزدە تۇغۇلغان دەيتتى.

— كەچ كۆزگىمۇ بىر - ئىككى ئاي قالدى.

ئەكبەرجان ھەدىسىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىۋاتسىمۇ، كۆزىنى سىرتتىن ئالمايتتى. كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئېگىز - ئېگىز بىنالارغا، ياخشى كىيىنگەن ئادەملەرگە ھەم ھەيران قېلىش، ھەم قىزىقىش بىلەن قاراپ كەلمەكتە ئىدى. بولۇپمۇ بۇ شەھەر ئادەملىرىنىڭ كۆپلۈكى ئۇنى تېخىمۇ ھەيران

قالدۇرماقتا ئىدى.

ماشىنا قوش قاناتلىق، يېڭى سىرلانغان دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇلار ماشىنىدىن چۈشۈپ، سومكا ـ چامادانلارنى كۆتۈرۈشۈپ قورۇغا كىردى. ماھىنۇرنىڭ سالدۇرغان ئۆيلىرى پۈتكەن بولۇپ، كۆچۈپ كىرگىنىگە سەككىز كۈن بولغانىدى. ئاستى ئامبار، ئۈستى تۆت ئېغىزلىق، پېشايۋانلىق ئۆي، ھاۋا رەڭدە سىرلانغان ئىشىك ـ دېرىزىلىرى، پېشايۋان تۈۋرۈكلىرى، گەرنىزلىرى پارقىراپ ـ ۋالىلداپ تۇراتتى. دەرۋازىدىن پېشايۋانغا چىقىدىغان پەلەمپەيگىچە كۆك خىش يېيىتىلغان بولۇپ، قەپەستەك كىچىك قورۇ ئۆزىگە خاس ئىللىقلىقى بىلەن كىشىنى جەلپ قىلىپ تۇراتتى. دەرۋازىنىڭ يېنىغا يەككە كىچىك بىر ئېغىز ئۆي سېلىنغان. ئۇنىڭدا ھېلىقى موخۇركا ساتىدىغان بوۋاي تۇرىدۇ. ھازىر ئۇ مۇشۇ قورۇنىڭ كۆزەتچىلىك ـ دەرۋازىۋەنلىك خىزمىتىنى ئادا قىلىدۇ. ماھىنۇر ئۆزلىرىنىڭ ئالدىغا كەلگەنلەرگە كۈلۈمسىرەپ تۇرغان ئىنىسىنى تونۇشتۇردى.

ـــ بۇ مېنىڭ ئىنىم ئەكبەرجان بولىدۇ، ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا كەلدى.

ـــ مۇبارەك بولسۇن، ـــ دېدى بوۋاي خۇشخۇيلۇق بىلەن، ـــ ئىككى بىر تۇغقان جەم بولدۇڭلار.

ـــ بۇ روزاخۇن بوۋاي، ـــ دېدى ماھىنۇر ئىنىسىغا ئۇنى تونۇشتۇرۇپ، ـــ دادىمىز ئورنىدىكى ئادەم، ھەم ھويلىغا قارايدىغان، ھەم بىزنى قوغدايدىغان ئادەم. مانا بۇ يىگىت سادىق، ـــ دېدى ئۇ، ـــ بىزنىڭ ئىنىمىز، ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن بېرى ماڭا ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتىدۇ، ھازىر دۇكاندا مال ساتىدۇ.

ئۇلار ھەممىسى بەش باسقۇچلۇق پەلەمپەينى بېسىپ، پېشايۋانغا چىقىپ ئاندىن ئۆيگە كىرىشتى. بۇ تۆت ئېغىزلىق ئۆينىڭ ھەممىسى ئايرىم ئىشىكلىك بولۇپ، پەقەت

مۇشۇ ئۆيىنىڭلا يەنە بىر ئۆيگە ــ دالاندىن سارايغا كىرىدىغانمۇ ئىشىكى بار ئىدى. دالان ئۆيگە سۇپا چىقىرىلغان، ئوچاق، قازان ـ قومۇچ مۇشۇ ئۆيدە. ساراي ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۇستەل قويۇلغان بولۇپ، ئەتراپى يۆلەنچۇكلۇك تۆمۈر ئورۇندۇقلار بىلەن تولغان. ئىشىك ـ دېرىزىلەرگە بىغىر رەڭ دۇخاۋا پەردىلەر تارتىلغان، يەرگە گىلەم سېلىنغان، تاملارغىمۇ ئانار گۈللۈك گىلەم تارتىلغانىدى. دالانمۇ، سارايمۇ سەرەمجان، رەتلىك بولۇپ، ھەممىلا ئۆيىنىڭ ئىللىق كۆرۈنۈشى ئۆي ئىگىسىنىڭ چاققان، پاكىزلىقىدىن دالالەت بېرىپ تۇراتتى. شۇڭلاشقا، بۇ ئۆيلەر ئىشتىن ھېرىپ ـ چارچاپ كەلگەن ئادەمنىڭ روھىي كۆتۈرەڭگۈلۈكىنى تەمىن ئېتەتتى.

ــ ھەدە، بۇ قورۇ ـ جاي كىمنىڭ؟ ــ سورىدى ئەكبەرجان ھەممىسى سارايغا كىرىپ ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرغاندىن كېيىن.

ــ بىزنىڭ.

ــ بىزنىڭ؟

ــ ھەئە، بىزنىڭ.

ــ ماھىنۇر خانىم، ــ دېدى روزاخۇن بوۋاي گەپكە ئارىلىشىپ، ــ بۇ يەر ئەسلىدە كونا قورۇ ـ جاينىڭ ئورنى ئىدى، ئۇنى سېتىۋېلىپ، يەرلىرىنى تۈزلەپ، مۇشۇ ئۆيلەرنى سالدۇردى. ناھايىتى تېزلا پۈتكۈزدى.

ــ ھە، مۇنداق ئىكەن ـ دە.

ــ قانداق، ئاچىڭىز قالتىسمىكەن؟

ــ مەن تېخى ئىجارىگە ئالغان ئۆيلەرمىكىن، دەپتىمەن.

ــ سېنىڭ ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا كېلىدىغان خەۋىرىڭنى ھېلىقى سەن ئەۋەتكەن باققال بالىدىن ئاڭلاپ، شۇنچىلىك خۇشال بولۇپ كەتتىم، ــ دېدى ماھىنۇر شۇ چاغدىكىدىنمۇ زورراق خۇشاللىق بىلەن. ئۇنىڭ پۈتۈن تۇرقىدىن ئىپتىخار، ھاياجانلىنىشتىن پەيدا بولغان خۇشاللىق ئۇرغۇپ تۇراتتى، ــ شۇ خۇشاللىقىمدا مەشەنى سېتىۋېلىپ مۇشۇ ئۆيلەرنى

سالدۇردۇم. بىزنىڭمۇ بۇ يېڭى ئۆيلەرگە كۆچۈپ كىرگىنىمىزگە ئاران سەككىز ـ توققۇز كۈن بولدى. بۇ قورۇ ـ جاي ئەمدى ئىككىمىزنىڭ.

ئەكبەرجان ھەدىسىنى ئۇرۇمچىدە دۇكان ئېچىپتۇ، باي بولۇپ كېتىپتۇ، دەپ ئاڭلىغان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇرۇمچىگە مۇنچىلىك ئۆزلىشىپ قورۇ ـ جايلارنى سېلىپ كەتكۇدەك، نەچچە ئادەمنى ئىشلەتكۇدەك ھالغا كەلگەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن. ناھايىتى غۇلجىدىكى چوڭ ھەدىسى شەمشىنۇرنىڭ ئېچىۋاتقان دۇكىنىدىن سەل ياخشىراق، ماللىرى كۆپرەك دۇكان ئاچقاندۇ، دەپ ئويلاپ كەلگەن. ئۇ تېخى ھەدىسىنىڭ دۇكىنىنى كۆرگىنى يوق، مۇنۇ قورۇ ـ جاينى كۆرۈپلا ئۇنىڭ كۈچى خېلى ـ خېلى نەرسىلەرگە يېتىدىغانلىقىنى، بايلىقىنىڭ خېلىلا زورىيىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. «قىز بېشى بىلەن ئاچچىقىدا كەتكەن، بېشىغا كەلگەن قاتتىق كۈن ئۇنىڭغا ئوبدانلا ئەقىل ـ پاراسەت بېرىپتۇ ـ دە، — دەپ خىيالغا چۆكتى ئەكبەرجان، — جاپا تارتقاندۇ، تىرىشىپ ـ تىرماشقاندۇ ... مانا نەتىجىسىنى كۆرۈۋېتىپتۇ. مۇۋەپپەقىيەتمۇ جاپالىق تىرىشىشتىن تۇغۇلىدۇ، دېگەنلەر راست ئېيتقان. ھېلىمۇ ئېسىمدە، ماھىنۇر ھەدەم ئون تىيىنلىق مالنى باشقا دۇكاندارلار ئون بەش تىيىندىن ساتىدۇ، بىز ئون بىر ـ ئون ئىككى تىيىندىن ساتايلى، ئاز پايدا چاپلىساق، كۆپ سېتىلىدۇ، ئۇ چاغدا بىز كۆپ پايدىغا ئىگە بولىمىز، دەيتتى. ئۇ سودا ـ سېتىقتا غۇلجىدىكى چاغدىلا يول تېپىپ بولغان.»

ئۇلار ئاۋۋال مېۋە ـ چېۋە، قوغۇن ـ تاۋۇز يېيىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ماھىنۇر ئەكىرگەن ھاردۇق ئېشىدىن بىر چىنىدىن ئىچىشتى. ئەكبەرجان بىر تەرلەپ ھاردۇقى چىقتى ـ دە، يول ئازابلىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئۇ خۇشال ئىدى، گويا كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا ئۇرۇمچىگە كېلىپ قالغانلىقىدىن، بىرنەچچە يىل ئايرىلىپ كەتكەن ھەدىسى بىلەن

كۆرۈشكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ يېڭى، ئازادە ئۆيدە ئولتۇرغانلىقىدىن خۇش ئىدى.

ئاستا ـ ئاستا قاراڭغۇ چۈشتى. پېشايۋاننىڭ، ئۆيلەرنىڭ چىراغلىرى ياندى. بۈگۈن بۇ قورۇدا ئېيتقۇسىز بىر خۇشاللىق تەنتەنە قىلماقتا ئىدى. ئەكبەرجاننىڭ كەلگەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلىغان بەختىخانمۇ يېتىپ كەلگەن. بەختىخان ماھىنۇرنىڭ خۇشاللىقىنى ئاۋۇتۇپ، مۇبارەك بولسۇن، تاغدەك يۆلەنچۈكۈڭ كەپتۇ، يالغۇزلۇقۇڭ ئەمدى ئاخىرلىشىپتۇ، ئۆيلىرىڭمۇ پۈتۈپ، ئاۋات قورۇنىڭ خوجايىنى بولدۇڭ، دېمەكتە؛ سادىقمۇ قىن ـ قىنىغا پاتماي، ماڭا ئەتە ـ ئاخشىمى پاراڭلىشىپ ـ مۇڭدىشىدىغان ئادەم تېپىلدى، يالغۇزسىرىمايدىغان بولدۇم، دەپ خۇشال بولماقتا؛ روزاخۇن بوۋاي بىر ئەر كەلدى، قورۇنى قوغدايدىغان يەنە بىر ئەزىمەت كەلدى، دەپ ئويلىماقتا؛ ماھىنۇر ئوڭۇممۇ ـ چۈشۈممۇ بۇ دەپ، يەنە تاماق ئېتىپ پايپېتەك بولۇپ خىزمەت قىلماقتا.

تاماقتىن كېيىن ئۇلار تېلېۋىزور كۆرۈشتى، ئۇنئالغۇ قويۇپ خەلق ناخشا ـ سازلىرىنى ئاڭلىدى.

— بۈگۈن ئەكبەرجان مەن بىلەن ياتسۇن، — دېدى ماھىنۇر يېتىش ئالدىدا، — ئەتىدىن باشلاپ سادىق ئىككىڭلار بىللە يېتىڭلار.

قېرىنداشلارنىڭ گېپى يېرىم كېچىگىچە تۈگىمىدى. ماھىنۇرنىڭ ئىنىسىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ كۆڭلى بۇزۇلدى. مەھەللىداشلىرى ئۇنى ھەدىسى شەمشىنۇر ھاقارەت قىلغاندەك «رەسۋا»، «بۇزۇق» دەپ چۈشىنەمدۇ ياكى ھەدىسى ئەسكى بولغانلىقى ئۈچۈن سىڭلىسىغا ئورۇنسىز ئازار بەردى، قاراپ تۇرۇپ تۆھمەت قىلدى، دەپ بىلەمدۇ، بۇ تەرىپى ئۇنىڭغا قاراڭغۇ. شۇنچە يىللاردىن بېرى غۇلجىغا بارماسلىقىنىڭ ۋە بارماسلىقتا قەسەم قىلىۋەتكىنىنىڭ سەۋەبىمۇ ئۆز قېرىندىشىنىڭ تۆھمىتىگە ئۇچرىغانلىقى ئەمەسمىدى،

قىرىنداشلار بىر - بىرىنىڭ جاپاسىنى ئەلۋەتتە تارتىدۇ، ئۇنىڭدىن قاچمايدۇ، لېكىن ھاقارەت، تۆھمەتنى ئۇنتۇمايدۇ.

ماھىنۇر ئەكبەرجاندىن بۇ ئىشلارنى سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

— ھەدەمنىڭ تۇرمۇشى ياخشىمۇ؟ — خېلى جىملىقتىن كېيىن سورىدى ماھىنۇر بۇياققا ئۆرۈلۈپ.

— شەمشىنۇر ھەدەم ھازىر مەھەللىگە پاتماي يۈرىدۇ، تۇرمۇشىدىن، يارى ئاكامغا ياتلىق بولغانلىقىدىن بەك رازى.

— يارىنى بىزنىڭ ئۆيگە «بالا قۇل» بولۇپ كىردى، دەپ ئاڭلىغۇدىم، ھەدەمگىمۇ بىزنىڭ ئائىلىگە كىرىدىغان ئادەم بولمىسا بولمايتتى.

— يارى ئاكام ياخشى ئادەم ئىكەن، بىزنىڭ ئائىلىنىڭ ئادىمىدەكلا بولۇپ كەتتى، بۇرۇنقى بوشاڭ، ھورۇنلۇقلىرىمۇ تۈگىدى. ئۆزى ئۆگزىلەرگە ئىككى قېتىم لاي سالدى. ھويلىنىڭ تاملىرىنى سۇۋاپ چىقتى، ئامبارنى كېڭەيتىپ ياساپ چىقتى. توپ سېتىش بازارلىرىدىن ماللارنى شۇ ئەكېلىدۇ، ھەدەم دۇكاندا ئولتۇرۇپ ساتىدۇ. ئۇ نەچچە قېتىم ماللارنى ئۇرۇمچىدىن ئەكەلسەك تېخىمۇ ئەرزان توختايتتى، دېسە، ھەدەم ئۇنىمىدى. يارى ئاكام ماڭا بەك كۆيۈنىدۇ، ئۆيىنىڭ ئىشلىرىنى بولدى سەن قىلما، مەن ھەممە ئىشقا ئۈلگۈرىمەن، سەن ياخشى ئوقۇساڭلا بولدى، دەپ تۇرىدۇ. تېخى ھەدەمدىن يوشۇرۇن ماڭا پۇلمۇ بېرىپ تۇرىدۇ.

— يوشۇرۇن؟ ... ھەدەم بەرمەيدىكەن - دە؟

— ئۆزىغۇ ھەرگىز بەرمەيدۇ، يارى ئاكامنىڭ بەرگىنىنى ئۇقۇپ قالسا، جېدەل چىقىرىدۇ.

— ساڭىمۇ كۆرسىتىۋېتىپتۇ - دە؟

— خېلى كۆرسەتتى، سەن كەتكەندىن كېيىن، ماڭا بەك كۆيۈنىدىغان بولۇپ كەتكەن، يارى ئاكامغا تېگىپ، ئۇ ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن، ماڭا بىرئاز ئۆچ بولۇپ قالدى. بوپتۇ دېدىم،

ئۇنى ئانچمۇ كۆڭلۈمگە ئېلىپ كەتمىدىم. بىر ئوغۇل تۇغدى، شۇنىڭدىن باشلاپ نېمىشقىكىن ئوقمايمەن، ماڭا ئۆچلا بولۇپ كەتتى. بىردە مەكتەپتىن كەچ كېلىسەن، ئۆينىڭ ئىشلىرىغا قاراشمايسەن، دەيدۇ؛ بىردە يېرىم كېچىگىچە كىتاب ئوقۇيسەن، توك پۇلى ئېغىر چۈشۈپ كەتتى، دەيدۇ؛ يەنە بىردەم ئەسكى باللارغا ئارىلىشىسەن، دەيدۇ. كۆزۈمگە كىرىۋېلىپ ھېچ ھالىمنى قويمىدى. يالغاننى توقۇيدۇ، بولمىسا مەن ئارىلىشىدىغانلار ياخشى باللار.

— شۇنداق دېسە گەپ قىلمامسەن؟

— قىلماي قالىمەنمۇ، گەپ يېمەيدۇ، ئۆزىنىڭكىنى راست قىلىپ تۇرۇۋالىدۇ، يارى ئاكام ئارىلاشسا، قېقىۋېتىدۇ.

— نېمىشقا تەتىللەردە كەلمەيسەن؟ — دېدى ماھىنۇر ئىنىسىنىڭ كۆرگەن كۈنلىرىدىن ئېچىنىپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ.

— ھەدەم ئۇنىمايدۇ، بولتۇر كېلەي دېگەن، ئۇنىمىدى، نېمە بار ئۇنىڭ يېنىدا، ئۇرۇمچىگە بېرىپ موللا بولۇپ كېلەي دەمسەن، دەپ ئاچچىقلاپ چالۋاقاپ كەتتى. سېنى گەپ ئۆگىتىدۇ، دەپ ئويلايدىغان ئوخشايدۇ. ھەدەمنىڭ قىلىقلىرىنى كۆرسەڭ، بىردە غەزەپلىنىسەن، بىردە كۈلىسەن.

— توۋا، سېنى مېنىڭدىن كەچتۈرۈۋېتەمدىكىنا، ئۆزىدەك بولسۇن دەيدىكەن - دە ... — ماھىنۇر چوڭقۇر تىندى.

— ھەدەمگە قېرىنداش كېرەك ئەمەس، پۇل بولسىلا بولدى. قويۇپ بەرسەم مېنى قورۇدىن قوغلىۋەتكۈسى بار.

— شۇنداقمۇ تېخى؟

— شۇنداق، توققۇزىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا تاس قالدىم ئوقۇشتىن توختاپ قالغىلى.

— نېمە بولۇپ؟

— بىكاردىن - بىكار ئىش تېرىيدۇ، بىر كۈنى ماڭا قاپاقلىرىنى تۈرۈپ: «سېنىڭدەك باللار بىر ئۆينى بەخۇدۇك

بېقىۋاتىدۇ، ئالدى گۈاڭجۇدا، كېيىنى ئۈرۈمچىدە ئوقەت قىلىۋاتىدۇ» دەيدۇ. مەن: «ھەي ھەدە، بىكار يۇرگىنىم يوق، ئوقۇۋاتسام، نېمە دېگىنىڭ بۇ؟» دېسەم، «ئىش قىلىشتىن قېچىپ ئوقۇۋاتىسەن، ئوقۇپ كىم ئەرشىئەلاغا چىقىپتۇ، بىر پارچە ناننى ھالاللاپ يېسەڭ بولمامدۇ، ئالدىڭغا ئاش - تاماق كېلىۋەرمەيدۇ ھۇي ھارام تاماق !» دەيدۇ. گەپلىرى جان - جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتتى: «زادى مۇشۇ ئۆيدىن يوقالسام خۇش بولامسەن» دېۋىدىم، نومۇسمۇ قىلماي: «يوقالساڭ يوقالامسەن، كىم ساڭا ئېسىلىۋاپتۇ» دېدى. نەدىن ئاچچىقىم كەلدى، جالاقلاپ تىترەپ كەتتىم ... «شۇنداقمۇ، — دېدىم ئالدىغا دېۋەيلەپ بېرىپ، — ماقۇل، يوقىلاي، ئەمما مەن ماھىنۇر ھەدەمدەك ھازازۇللۇق قىلساڭ، تىللاپ ھاقارەتلىسەڭ يىغلاپ تۇرىدىغان، گەپمۇ قىلماي كۆزۈڭدىن يىتىدىغان ئادەم ئەمەس ! ماۋۇ قورۇ - جاينىڭ مەنمۇ ئىگىسى، مەنمۇ خوجايىنى، تېگىشلىك مىراسىمنى ئېلىپ ئاندىن يوقىلىمەن. ھازىر سوتقا بارىمەن، بۇ قورۇ - جاي ئۈچ بىر تۇغقاننىڭ جايى ئىكەنلىكىنى ئېيتىمەن، پۈتۈن مەھەللىنى گۇۋاھلىققا تارتىمەن، مېنى بوش چاغلىما، ساڭا قانداق تېتىيدىغانلىقىمنى كۆرۈپ قوي !» دېدىم - دە، سىرتقا ماڭدىم. شۇ ئارىلىقتا ۋاڭ - چۇڭنى ئاڭلاپ كىرگەن يارى ئاكام مېنى تۇتۇۋالدى. قىزىق ئىش، شۇنچە غالۋاراپ كەتكەن ھەدەم لاسسىدە بوشاپ، ياۋاشلاپ كەتتى.

— يولسىزلىق، كۆكەرمىلىك قىلسام، سېنىمۇ مېنىڭدەك كۆزۈمدىن يىتىدۇ، دەپ ئويلاپتۇ - دە، — دېدى ماھىنۇر غەزەپ بىلەن.

— شۇنداق قىلسام بۇمۇ كۆزۈمدىن يىتىدۇ، دەپ ئويلاپتىكەن، ئەمما ئەدىپىنى يېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ماڭا قاتتىق - يىرىك گەپلەرنىمۇ قىلمايدىغان، ۋاي ئۇكام ياخشى ئوقۇ، ياخشى ئوقۇساڭ ئالىي مەكتەپلەرگە بارىسەن، دەپ تۇرىدىغان بولدى. ياخشى ئوقۇپ ئۈرۈمچىگە ياكى ئىچكىرىلەرگە

كەتسە، بەربىر كۆزۈمدىن يىتمىدۇ، دەپ ئويلاۋاتسەنغۇ، دېدىم ئىچىمدە. لېكىن، ئۇنىڭ نېمە ئويلىشى بىلەن كارىم بولمىدى، ياخشى ئوقۇشنىلا ئويلىدىم، باشقىلاردەك مەنمۇ ئۇرۇمچىگە كېتەرمەنمۇ، دەپ تېپىچەكلەپ جېنىم ئىچىمگە پاتماي يۈردۈم ھەم ئەندىشىمۇ قىلدىم، چۈنكى ياخشى ئوقۇغان بالىلاردىن نېمىشقىدۇر ئۆتەلمەي قالغانلىرىمۇ ئالدىنقى يىللاردا كۆرۈلگەن. ئاخىر ئىمتىھانغا قاتناشتىم، ياخشى ئۆتۈپ كېتىپتىمەن. شۇنداق قىلىپ، مەن ھەدەمدىن، ھەدەم مەندىن قۇتۇلغانغا خۇش بولدۇق.

ئىككىسىنىڭ گېپى ئۈزۈلۈپ قالدى. ئۆي ئىچى جىمىپ كەتتى. ئۇلار ئۆز خىياللىرى بىلەن بولۇپ، كېچىنىڭ قايسى مەزگىلگە يېتىپ بارغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئەكبەرجان ھاياجانلىق ھېس - تۇيغۇلارغا چۆمۈلۈپ، ئەمدى ئۆزىنىڭ ئالىي مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالغانلىقىدىن خۇشال ئىدى. پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىنا - سىنىپلىرىنى، ھويلا مەيدانلىرىنى ناھايىتى گۈزەل، كۆركەم، رەتلىك، ھەشەمەتلىكتۇ، دەپ ئويلايتتى، بىزگە بېشىدا چېچى قالمىغان، كۆزەينەك تاقىغان قالتىس بىلىملىك ئادەملەر دەرس بېرىدىغاندۇ، دەپ قىياس قىلاتتى. ماھىنۇر ھەدىسىنىڭ ئۆزىنى قانچىلىك ھاقارەتلەپ خارلاپ كەتكەنلىكلىرىنى، قولۇم - قوشنىلارنىڭ كىرىشىپ ئىككىسىنى ئاجراتقانلىقىنى، لېكىن ھەدىسىنىڭ بوي بەرمەي، ئاھانەت قىلىشتىن يانماي، بارغانسېرى ئەدىگەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ نومۇس قىلىپ مەھەللە - يۇرت ئالدىدا باش كۆتۈرەلمەي قالغانلىقىنى، مانا ئەمدى ئىنىسىنىمۇ قورۇدىن قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن ئاتايىن ئىش تېرىغانلىقىنى، ئۇنىڭ مۇنداق قىلىشتىكى مەقسىتى قورۇ - جايغا ئۆزىنىڭلا ئىگىدارچىلىق قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقلىرىنى ئويلاپ ياتاتتى. «توۋا، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر، — ھەدەم نېمانچە كالتە پەم، كەم ئەقىلدۇر، ئۇ قورۇ - جاي بىز ئۈچ بالىغا مىراس قالغان تۇرسا،

ۋارقىراش ـ جارقىراش، ئۇششۇقلۇق قىلىش بىلەن ئۇنى قانداقمۇ ئۆزىنىڭلا قىلمىۋالالايدۇ؟ ... بۇ قورۇ ـ جايدا مەنلا تۇرىمەن، دەپ ئويلايدىكەن ـ دە ...»

— بولدى، ئۇكام، — دېدى ماھىنۇر خېلى جىمجىتلىقتىن كېيىن، — ھەددەم ئاشۇ قورۇ ـ جايىمىزغا ئىگە بولۇپ خاتىرجەم بولىدىغان بولسا بوپتۇ، ئىگە بولسۇن. مانا مەنمۇ قورۇ ـ جاي سالدىم، سەن كەلدىڭ، ئەمدى ئىككىمىز بىللە تۇرىمىز، زۆرۈر بولسا، ساڭىمۇ قورۇ ـ جاي سېلىپ بېرىمەن، ھەددەم خۇش بولىدىغان ئىشنى قىلايلى.

ئەكبەرجان ئۈنچىقمىدى، بىراق ئۇ ئۇرۇمچىگە كېلىش بىلەن ھەدىسىنىڭ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، قىلغىلى قىلىق تاپالماي قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى.

— ھەدە، — دېدى ئۇ، — سادىق دېگەن بالىنى «بىزنىڭ ئىنىمىز، مەن ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن بېرى ماڭا ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتىدۇ» دېدىڭ، ئۇنداقتا ئۇ كىچىككىنە چاغلىرىدىن باشلاپلا دۇكىنىڭدا مال سېتىپ كېلىۋاتامدۇ، ئۇ كىمنىڭ بالىسى، قانداقلارچە ساڭا ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتىدۇ؟

— سۆزلەپ بېرەي: سادىق يېتىم بالا ئىكەن، ئاشخانىلارنىڭ ئالدىدا ئوچاقلارغا ئوت قالاپ، چىنە ـ قاچىلارنى يۇيۇپ جان بېقىپ يۈرەتتىكەن. بىز تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالدۇق. مەن غۇلجىدىن كەلگۈچە ئىككى نەرسە كۆزۈمگە كىرىۋالدى. ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن ئۇلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ھەددەم بار، مەن شۇ يەرگە بارىمەن، دېدىم. ئۇلار مېنىڭ ئۈرۈمچىگە بۇرۇن كەلمىگەنلىكىمنى بىلىپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى مۇنۇ دۆڭنىڭ كەينىدە، بىز سىزنى ئاپىرىپ قويايلى، دەپ مېنى باشقا ياققا باشلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا سادىق پەيدا بولۇپ، ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان بولسا كېرەك، ئاچا، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇياقتا ئەمەس، ماياقتا. يۈرۈڭ، مەن ئاپىرىپ قوياي، دەپ ئۇ ئەسكىلەردىن مېنى

قۇتۇلدۇرۇپ قالدى. يولدا مەن بۇ زېرەك، سەمىمىي بالىغا راست گېپىمنى — شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ھەدەمنىڭ يوقلۇقىنى، ئۇلارغا شۇنداق دەپ قويغانلىقىمنى، ھازىر ماڭا ياتاق لازىملىقىنى ئېيتتىم. ئۇ مېنى بايا كەلگەن بەختىخان دېگەن ئايالنىڭ ياتاقخانىسىغا باشلاپ كەلدى (بەختىخاننىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ساڭا ئايرىم سۆزلەپ بېرىمەن). بەختىخان ھەدەمنىڭ ياردىمىدە تىجارەت قىلىشقا باشلىدىم. بىر كۈنى مۇنداق ئىش بولدى: بازاردىن يېنىپ ئادەمسىز كەينى كوچىدا مېڭىپ قاپتىمەن. يەنە ئىككى لۈكچەككە ئۇچراپ قالدىم. ئۇلار ماڭا زورلۇق قىلماقچى بولغاندا قاچتىم. بىرسى مېنى قوغلىدى. توۋا دەيمەن، خۇدايىم خۇددى ئاسماندىن تاشلاپ بەرگەندەك شۇ يەردە يەنە مۇشۇ سادىق پەيدا بولۇپ، ئۇ لۈكچەكنىڭ پۇتىغا كالتەك ئېتىپ، ئۇنى يىقىتىۋېتىپ، مېنى قۇتۇلدۇرۇپ ئېلىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ مۇخۇركا سېتىپ جان بېقىپ يۈردى. ئۇ چاغلاردا مەنمۇ ئۇششاق ئېلىپساتارلىق سودىسى بىلەن شۇغۇللىناتتىم. تىجارىتىم ئېقىپ، دۇكان ئاچقان چېغىمدا، ئۇنى دۇكانغا ئەكېلىۋالدىم. ئۇ شۇنداق ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي بالا، ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق سادىق. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆز ئىنىمدەك بولۇپ قالدى، ماڭا كۆيۈنىدىغان ياردەمچىم، تاغدەك يۆلەنچىم بولۇپ كەلدى.

— ھە، مۇنداق ـ دە، — دېدى ئەكبەرجان، — يالغۇزلۇقۇڭدا ساڭا قالتىس ئەسقېتىپتۇ ـ دە، چىرايىدىنمۇ سەمىمىي، سادىقلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ.

ئۇلارنىڭ ئۇيقۇسى قاچقان، پاراڭلىشىش داۋاملىشىۋاتىدۇ، كۆپ يىللىق ئايرىلىشتىن كېيىنكى بىر ـ بىرىنى چۈشىنىش بارغانسېرى چوڭقۇرلاشماقتا ئىدى.

— ئەمدى مۇنىڭ روزاخۇن بوۋايغا كەلسەك، — دېدى ماھىنۇر سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بۇنىمۇ يېتىم بوۋاي دېسەك بولىدۇ، بالىلىرى بولسىمۇ قارىمىغان. شۇلارنىڭ ئالدىدا خارلىنىپ

قىلىپ ئۇرۇمچىگە چىققانىكەن. بۇمۇ كىچىك تەنىزىدە موخۇركا سېتىپ جېنىنى جان ئېتىپ كېلىۋاتقان ئادەم ئىدى. تۇيۇقسىز ئاغرىپ قېلىپ، يا قارىغۇچىسى يوق، يا پۇلى يوق ئېغىر ئەھۋالدا ياتقاندا، ئىچىم ئاغرىپ دوختۇرغا ئاپىرىپ كۆرسەتتىم، بالنىتسىدا ياتقۇزۇپ داۋالاتتىم، ساقىيىپ چىقتى. قورۇ - جاي پۈتكەندە دەرۋازىۋەنلىك قىلسۇن، قورۇغا قارىسۇن، دەپ ئەكېلىۋالدىم. ئەتىگەندە ھەممىمىز كېتىمىز، كەچتە كېلىمىز، قورۇغىمۇ شۇنداق بىر ئادەم كېرەك ئىدى. بوۋاينىڭ ئۆلۈك - تىرىكىگە ئۆزۈم ئىگە بولىمەن. ئۇنىڭغا ئۈچ ۋاقلىق تاماقنىدىن باشقا ئايلىقىغا ئىككى يۈز سوم بېرىمەن. سادىققا ئىككى يۈز ئەللىك سوم بېرىپ كېلىۋاتىمەن. قانداق، ئۇكام قىلىۋاتقان ئىشلىرىم بوپتىمۇ؟

— بوپتۇ ھەدە، قالتىس ئىشلارنى قىپسەن، — ئەكبەرجان ئويلىنىپ يەنە شۇنداق دېدى، — بىر قورساقتىن چۈشكەن باللار بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىكەن ...

— سادىق سودىدا پىششىپ قالدى، ئۇنى ئىچكىرىگە ماڭغۇزاي دېسەم، تېخى كىچىك، — دېدى ماھىنۇر ئويلاپ كېلىۋاتقانلىرىنى سۆزلەپ، — ئۇ ئون ئالتە ياشقا كىردى. مەن بىر ئايال بولغاچقا، ئۆزۈم بېرىشتىن ئېھتىيات قىلىمەن. ھازىر بىز توپ سېتىش بازىرىدىن توپ مال ئېلىپ، پارچىلاپ سېتىۋاتىمىز، ئەگەر ئىچكىرىدىن ئۆزىمىز مال ئەكېلىپ ساتساق، ئۇنىڭ پايدىسى تېخىمۇ كۆپ بولاتتى. يەنە ئىككى يىل تەخىر قىلسام، بۇ ئىشنى سادىق بەخۇدۇك قىلىپ كېتەلەيدۇ. بىراق ئۇ خەنزۇچە تىلنى بىلمەيدۇ. ئىككى يىلغىچە ئۇنى خەنزۇ تىلى ئۆگىنىش كەچ كۇرسلىرىدا ئوقۇتۇشنى ئويلىشىۋاتىمەن.

ئىككىسى يەنە جىمىپ قالدى. ئەكبەرجان ئىككى ھەدىسىنى بىر - بىرىگە سېلىشتۇرۇپ، بىرسىدىن سۆيۈنۈپ، بىرسىدىن نەپرەتلەنمەكتە ئىدى. «ماھىنۇر ھەدەمنىڭ نىمە دېگىنى، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — بوپتۇ ئۇكام، شەمشىنۇر ھەدەم ئاشۇ قورۇ -

جايىمىزغا ئۆزىلا ئىگە بولۇپ خاتىرجەم بولىدىغانلا بولسا، ئىگە بولسۇن، دەيدا ... كاشكى ئۇ بىزگە كۆيۈملۈك بولسىچۇ ...» ماھىنۇر بولسا: غۇلجىدىكىلەر ئارۇپچان بىلەن بولغان ئىشلىرىمنى ئۇققانمىدۇ، ئۇقمىغاندىمۇ، ئەكبەرجاندىن سوراپ باقايمۇ، سورىمايمۇ، دېگەن ئەندىشىلىك خىيالدا ئىدى. «بولدىلا سورىماي، بەلكى ئۇققاندۇ ياكى ئۇقمىغاندۇ، ئۇقمىغان بولسا، سوراپ ئۇقتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى.»

ئىككىسى ئىككى خىل خىيال بىلەن ئۆزلىرىنىڭ قايسى چاغلاردا ئۇخلاپ قالغانلىقلىرىنى بىلمىدى.

※ ※ ※

ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى بۇ قورۇدا ئۈچ ئادەم — روزاخۇن بوۋاي، ماھىنۇر، سادىق بىللە چاي ئىچىشەتتى. بۈگۈن بىللە چاي ئىچكەنلەر ئەكبەرجان قوشۇلۇپ تۆت بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئەكبەرجاننىڭ ئۈرۈمچىدىكى ھاياتى باشلاندى. ئۇ ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ ئۈرۈمچىگە كېلىشنى شۇنچىلىك زارىقىپ كۈتكەن ئەمەسمىدى، شۇنداق بولدى — ئارزۇسى ئەمەلگە ئېشىپ، بېشى ئاسمانغا يەتكەندەك خۇشال بولدى. ماھىنۇرنىڭ خۇشاللىقى ئىنىسىنىڭكىدىنمۇ ئارتۇق ئىدى. ئۇلار دالان ئۆيدە، سۇپىدا ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشىۋاتاتتى، جوزىنىڭ بىر چېتىنى تولدۇرۇپ ئولتۇرغان ئىنىسىغا قاراپ ئۇنىڭ چىرايىدىن شادلىق نۇرلىرى ئويناپ ـ چاقناپ تۇراتتى.

— مەكتەپكە قاچان تىزىملىتىسەن، ئوقۇشلىرىڭلارنى قاچان باشلايدۇ؟ — دەپ سورىدى ماھىنۇر ئىنىسىدىن.

— بۈگۈن، ئەتە ئىككى كۈن تىزىملىتىش كۈنى ئىكەن، دەرسنى ئۆگۈنلۈككە باشلامدىكەن، — دەپ جاۋاب بەردى ئەكبەرجان.

— ئەمىسە بۈگۈن تىزىملىتىپ كەل، ياتاقتا ياتمايمەن، دېگىن.

— ئۇنارمۇ؟
— خۇشياقىدۇ، سېنى سادىق باشلاپ بارسۇن، تىزىملىتىپ بولۇپ كوچىلارنى، بازار - رەستىلەرنى، ماگىزىنلارنى ئايلىنىڭلار، كۆرۈشنى ئارزۇلىغان ئۇرۇمچىنىڭ قانداق شەھەرلىكىنى كۆرۈپ باق، — دېدى ماھىنۇر ئورنىدىن تۇرۇپ، — مەن بېرىپ دۇكاننى ئاچقۇېرەي.
ئىككىسى ئالدى بىلەن ئۇچتاشتىن بىر يۈز بىرىنچى ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ، پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىغا قاراپ ماڭدى. ئۇن ئالتە بېكەتنى باسقاندىن كېيىن، پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىغا كەلدى. ئەكبەرجان مۇشۇ بىر يولنى بېسىپلا ئۇرۇمچىنىڭ غۇلجىغا قارىغاندا خېلىلا چوڭلۇقىنى، يوللىرىنىڭ، بولۇپمۇ سەككىزىنچى بېكەتتىن كېيىنكى يوللىرىنىڭ كەڭ ھەم رەتلىكلىكىنى ھېس قىلدى. بۇ يېڭى كەلگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلىرىنى تىزىملىتىۋاتقان ۋاقتى ئىدى. سادىق مەكتەپنىڭ ئىچىگە كىرىشكە ئۇنىماي، دەرۋازا ئالدىدا ساقلاپ تۇرىدىغان بولدى. ئەكبەرجان تىزىملىتىشقا كەلگەن ئوقۇغۇچىلارغا قوشۇلۇپ مەكتەپنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى - دە، تىزىملىتىش رەسمىيەتلىرىنى يېرىم سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە پۈتتۈرۈپ چىقتى. سادىق ئۇنى پىيادە ئېلىپ مېڭىپ تېببىي ئىنستىتۇت ئالدىغا كەلدى. ئەتراپنى ۋە ئۇ يەردىكى باغچىنى كۆرسىتىپ، ئاندىن دوستلۇق سودا سارىيىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ ھەممە قەۋەتلىرىنى ئارىلاتتى. ئۇ ھەممە نەرسىگە قىزىقىپ قارايتتى. چۈنكى، ئۆمرىدە مۇنداق سودا سارايىنى كۆرمىگەنىدى. سارايىنىڭ ئىنتايىن ھەشەمەتلىك، كۆركەم، ئېسىللىقىدىن، تىزىپ قويۇلغان ماللىرىنىڭ ھەددى - ھېسابسىز كۆپلۈكىدىن ھەيران قالدى. سادىق ئۇنى باشلاپ پىيادە يۈرۈپ، قىزىل تاغ ماگىزىنىغا ئېلىپ كىردى. بۇ ماگىزىن ھەشەمەتلىك، ئېسىللىقتا ھەم چوڭ - كىچىكلىكتە دوستلۇق

سودا سارىيىغا يەتمىسىمۇ، ئەكبەرجان بۇنىڭمۇ ھەر خىل ماللىرىنىڭ ناھايىتى نۇرغۇنلۇقىنى ھېس قىلدى.

چۈش بولۇپ قالغانىدى. ئىككىسى ئاشخانىغا كىرىپ لەڭمەن بىلەن غىزالاندى. بىراق، ئەكبەرجاننىڭ ئېغىزىغا لەڭمىنى تېتىمىدى. «غۇلجىنىڭكىگە ئوخشىمايدىكەن، كىشىنىڭ يېگەنسېرى يېگۈسى كەلمەي، يېگەنسېرى كۆڭلى ئېلىشىدىكەن» دەپ ئويلىدى ئۇ. سادىق ئۇنى ئىككىنچى يول ئاپتوبۇسىغا ئولتۇرغۇزۇپ، بېيجىڭ يولىنى بويلاپ ئاخىرقى بېكەتكە ئېلىپ چىقتى. بۇ يەردە كۆرىدىغان ئالاھىدە يەر يوق ئىدى. ئېرىق ياقىسىدا ئولتۇرۇپ يېرىم تاۋۇزنى يېيىشىپ ئۇسسۇزلۇقىغا قېنىشتى ـ دە، يەنە ئىككىنچى يول ئاپتوبۇسىغا ئولتۇرۇپ قايتتى. شۇ ئولتۇرغانچە پويىز ئىستانسىسىغا كېلىپ ئاپتوبۇستىن چۈشتى.

— ئەجەب ئۇزۇن يول ئىكەنا بۇ، — دېدى ئەكبەرجان.

— شۇنداق، بۇ يولنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئون توققۇز كىلومېتىر كېلىدۇ.

— بىزنىڭ غۇلجا شەھەر بىلەن غۇلجا ناھىيىسىچىلىك بار ئىكەن. پاھۇي، نېمىدېگەن نۇرغۇن ئادەم بۇ؟

— ھازىر تېخى ئاز ۋاقتى، — دېدى سادىق، — باشقا يەرلەردە كەچ كىرگەنسېرى ئادەم ئازلىسا، بۇ يەردە قاراڭغۇ چۈشكەنسېرى كۆپىيىدۇ.

— بۇ قانداق گەپ؟

— ئاخشىمى كەلسىڭىز مۇشۇ ئوچۇق مەيداندا يېتىشىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ كۆپلۈكىدىن دەسسىگۈدەك ئورۇن قالمايدۇ.

— ئۇ نېمە ئادەملەر؟

— پۇل تاپىمىز دەپ ئىچكىرىدىن چىققانلار، ئەتىگەندە قارىسىڭىز بىرسى يوق.

ئىككىسى بۇ يەردە ئۇياق ـ بۇياقنى ئارىلاپ بىر سائەتتەك يۈرگەندىن كېيىن، ئونىنچى يول ئاپتوبۇسىغا چۈشتى. بۇ يول

ئۇلارنى رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. سادىق ئۇنىڭغا شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ۋە ئۇنىڭ ئالدىدىكى بازارلارنى كۆرسەتكەندىن كېيىن، ئىككىسى ياندى. كەچمۇ كىرىپ قالغانىدى.

ماھىنۇر دۇكاننى تاقاپ ئۆيگە كەلگەندە، ئەكبەرجان بىلەن سادىق يېڭىلا كەلگەنىدى.

— ئۆزۈمنى تىزىمغا ئالدۇرۇپ قويدۇم، ئۆگۈنلۈككە دەرس باشلايدىكەن، — دېدى ئەكبەرجان روھلۇق ھالدا، — ھەم ياتاقمۇ ئېلىپ قويدۇم.

— ياتاق ئالما دېۋىدىمغۇ؟

— ئالمىسام بولمايدىكەن ھەدە، ئۆي بىلەن مەكتەپنىڭ ئارىلىقى خېلىلا بار ئىكەن. بەزىدە كەچ قېلىشقا، تۇرلۇك پائالىيەتلەرگە قاتنىشىپ قېلىشقا توغرا كەلگەندە، قونۇپ قالمىسام بولمايدىكەن.

— ئويلىغىنىڭمۇ توغرا، راست، بەزىدە كېرەك بولۇپ قالىدۇ. ھە، ئۈرۈمچى قانداق ئىكەن، ئايلاندىڭلارمۇ؟

— ئايلاندۇق، نېمىدېگەن ئادەم جىق، ھەدە، ئادەمنىڭ ئىچى ئېلەشكۇدەك جىق ئىكەن.

— مەن يېڭى كەلگەن چاغلاردا مۇنچىلىك نۇرغۇن ئەمەس ئىدى، ھازىر شۇنچىلىك كۆپىيىپ كەتتى. بەزى يەرلەردە يول تېپىپ ماڭالمايمۇ قالىسەن.

— سەن بار چاغدىكىگە قارىغاندا، ھازىر غۇلجىدىمۇ شۇنداق كۆپىيىپ كەتتى، لېكىن مۇنچىلىك ئەمەس.

— 1949 ـ يىلى ئۈرۈمچىنىڭ نوپۇسى يۈزمىڭ ئىكەن، ھازىر ھۆكۈمەتنىڭ ئېلان قىلغىنى بىر مىليون تۆت يۈز مىڭ، بەزى ئادەملەرنىڭ ئېيتىشىچە يەنە نوپۇسسىز يۈرگەن ئادەممۇ خېلى بار ئىكەن.

— پاھ، پاھ، پاھ ... ئۈرۈمچى ئادەم دېڭىزى ئىكەن. مەن مۇنچىلىك دەپ قىياس قىلمىغان.

33

كىشىنىڭ خۇشاللىقى ئىشلىرىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك يۈرۈشۈپ تۇرۇشىدىن، ئارزۇلىرىنىڭ يۈز ئېچىشىدىن تۇغۇلىدۇ. مۇشۇلارنى ئويلاش، ئارزۇلارنىڭ يۈز ئېچىۋاتقانلىقىنى كۆرۈش كىشىگە چەكسىز سۆيۈنۈش ۋە ھۇزۇر ئاتا قىلىدۇ. ماھىنۇر مۇشۇنداق ھېس - تۇيغۇلاردا يانماقتا ۋە ئۆزىنى تەلەيلىك، كۈچلۈك سەزمەكتە. چۈنكى، ئۇ خۇشاللىقتا ئۆزىنىڭ زېھنىي قۇۋۋىتى، تىرىشچانلىقى ۋە ئىشلىرىنىڭ ئوڭدىن كېلىپ تۇرۇشى بىلەن يەتتى. ئۇ ئىنىسى ئەكبەرجاننىڭ ئۇرۇمچىگە كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئېيتقۇسىز خۇشاللىقتا چۆمۈلۈپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە تۇرماقچى ھەتتاكى مەڭگۈلۈككە بىللە ئۆتمەكچى بولۇپ، ھاياجان ئىچىدە بىر پارچە يەر ئېلىشنى ئارزۇلىدى — ئالدى؛ ئۆي - ئامبار سېلىشنى ئويلىدى — سالدى؛ ئىنىسىنىڭ كېلىشىنى تاقەتسىزلىنىپ كۈتتى — كەلدى؛ بىر قورۇ، بىر ئۆيدە تۇرۇشنى كۆڭلىگە پۈككەن — ھازىر بىللە تۇرۇۋاتىدۇ؛ تېخى روزاخۇن بوۋاينى قورۇغا كۆچۈرۈپ كېلىشنى، كۆزەتچىلىككە قويۇشنى ئويلىغان، كېلەرمۇ - كەلمەسمۇ، دەپمۇ ئىككىلەنگەن، ئۇمۇ كەلدى، كۆزەتچىلىك قىلىۋاتىدۇ؛ سادىقنى خەنزۇچە ئوقۇتۇشنى، ئىچكىرىدىن مال يۆتكەپ كېلىشكە ئەۋەتىشنى پىلانلىۋىدى، ئۇمۇ خۇشاللىق بىلەن ماقۇل كۆردى؛ ھازىر ئۇ كەچ كۇرسىدا تىرىشىپ ئوقۇۋاتىدۇ؛ مانا بۇ ئىشلارغا سۆيۈنمەي، خۇشال بولماي مۇمكىنمۇ!

خۇشاللىقنى يېقىن سىرداشلىرىغا ئېيتمىسا، ئۇنى سىڭدۈرەلمەيدىغان ئادەملەر بولىدۇ. ماھىنۇر ئېغىرلاشقان سومكىسىنى كۆتۈرۈپ بەختىخاننىڭ ئۆيىگە ماڭدى. ئۇ روھلۇق، قەدەملىرى ئىتتىك ئىدى. يۈزلىرىدە شادلىق ئۇچقۇنلىرى ئوينايتتى.

— نېمىشقا ئەكەلدىڭ بولارنى، قوروق كەلسەڭمۇ بېشىم ئاسمانغا يېتىدۇ مېنىڭ.

— ئىككىمىزنىڭ مۇڭدىشىپ چاي ئىچمىگىنىمىزگە ئۇزۇن بولدى، ئاشۇ چاغلارنى سېغىنىپ قالدىم.

— ئۆزۈڭلا كەلسەڭ، مەن ئەكىرەتتىم ئەمەسمۇ؟

— قايسىمىز ئەكىرسەك ئوخشاشقۇ.

بۇ، ماھىنۇر بىر سومكىغا تولدۇرۇپ تونۇر كاۋىپى، دوخۇپكىدا پىشۇرۇلغان توخۇ گۆشلىرىنى ئېلىپ كىرىپ جوزا ئۈستىگە قويغاندا بەختىخان ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇنغان گەپلەر.

— ھە، بوپتۇ، — دېدى بەختىخان، — تاماق ئېتىش خۇشياقماي، چاي ئىچەي دەپ ئولتۇراتتىم.

ماھىنۇرنىڭ كۆڭۈل - كۆكسىدىكى گەپلىرىنى — مەيلى خۇشاللىقى، مەيلى ھەسرىتى بولسۇن — ئېيتىدىغان مۇشۇ بىرلا ئادىمى بار. بولۇپمۇ كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭدىن ھېچقانداق سىرنى يوشۇرغان ئەمەس. بەزىبىر ئادەملەردىكى ياخشى پەزىلەتلەرنى قوپاللىق، سوغۇق چىراي پەردىلىرى يوشۇرۇۋالغان بولىدۇ، ئۇنىڭ ئالىيجانابلىقى، ۋاپادار - كۆيۈمچانلىقى پەقەت ئىش - ھەرىكىتىدىلا بىلىنىدۇ. ماھىنۇر بىرىنچى قېتىم بەختىخانىنىڭ ياتىقىغا كىرگەندە، ئۇنىڭدىن ئەيمەنگەن ھەتتا قورققان. بىر ئادەمنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈش - قىياپىتىگە قاراپ ئۇنىڭغا باھا بەرگىلى بولمايدىكەن. ئۇ شۇ كۈنلا بۇ مۇز چىراي، قوپال خوجايىنىنىڭ ئوقۇرمەنلەرگە مەلۇم بولغان ياخشىلىقىنى كۆردى. بارا - بارا ئۇنىڭ ئۆزى ئۇچۇن تېپىلماس يۆلەكچى، مېھرىبان بېشىنى سىلىغۇچى، تىرىكچىلىكىگە يول باشلىغۇچى ۋە يالغۇزلۇقىغا ھەمراھ، كۈچلۈك باشپاناھ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، كۆردى، بىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بەختىخان ئۇنىڭ نەزىرىدە كۆيۈمچان ھەدە، بەلكى ۋاپادار ئانا. بۇ ھېس - تۇيغۇ ئۇنى بەختىخانغا شۇنچىلىك يېقىن قىلىۋەتتىكى، يىغلىسىمۇ،

كۆلسىمۇ مەشەگە يېتىپ كېلىدۇ. ئادەملەر ۋۇجۇدىدىكى مېھىر - شەپقەت، مېھرىبانلىق، ئىزگۇ - ياخشىلىق، سەمىمىي - سادىقلىق ۋە ۋاپادارلىق شۇنداق ئېسىل تۇيغۇكى، ئۇ ساپ ياشاش ۋە ئۆمۈرنىڭ قەدىر - قىممىتىنى، دۇنيانىڭ گۈزەللىكىنى، ياخشىلىقنىڭ ئۆلمەسلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇرىدۇ.

— كۆندە كەچتە كېلىپ قالارمىكىن، دەپ يولىڭىزغا قارايمەن، — دېدى ماھىنۇر ئۆزى ئەتكەن قايماقلىق ئەتكەن چاينى كەينى - كەينىدىن سۇمۇرۇپ (بەختىخان ئەتكەن چاينى دائىم ماھىنۇرغا ئەتكۈزەتتى)، — تاماق ئەتسەملا سىزگە قىسىنىمەن.

— قايسى كۈنى سادىقتىن ئەۋەتكەن ئۆپكە - ھېسىپىڭ قالتىس ئوخشاپتۇ جۇما.

— ئۇستام سىز بولغاندىكىن، ئوخشىمىسىمۇ ئوخشىغاندۇ.

— ئۇستاڭدىن ئېشىپ كېتىپسەن، راست. مەنمۇ باراي دەيمەن، قارا، بىكار بولالمايمەن. ھالاۋىدىن ئاكاڭ دەم ئېلىشقا چىققان بىلەن ئۆيدە ئولتۇرمايدۇ، ئوقەت قىلىمەن، دەپ پالاقلاپ يۈرگىنى يۈرگەن. يا پايدا ئالالمايدۇ. ئوقەت قىلىشمۇ ھۈنەر ئىكەن جۇما.

ماھىنۇر بىر چىنە ئەتكەن چاي بىلەن توختىغانىدى، ئەمما بەختىخان ئىككىنچى چىنىنى ئىچىۋېتىپ، ئۈچىنچى چىنىنى قۇيۇپ، گۆشلەرنى نان بىلەن قوشۇپ ھەدەپ يېگىلى تۇردى.

— شەھەرمۇشەھەر مېڭىپ يۈرۈپ ئۆگىنىپ قالغان ئادەم ئۆيدە زېرىكىپ قالىدۇ - دە، ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىپ يۈرگەندۇ.

— ماشىنا سېتىۋالايلى، كىراكەشلىك قىلىڭ دېسەم، ئەمدى رول تۇتمايمەن، دەپ ئۇنىمايدۇ.

— ياش چوڭ بولغاندا، ئۇمۇ ئېغىر كېلىدۇ دەڭە.

— ئىنىڭ قانداقراق، ئۇرۇمچىگە ئۆگىنىپ قالغاندۇ؟

— ئۆگىنىپ كەتتى، ئۆزىمۇ شۇنداق خۇشال.

— ئاززۇلاپ كەلگەندىكىن خۇشال بولىدۇ، دېگىنە.

— مەن ئۇنىڭدىن ئارتۇق خۇشال، خۇدايىم نىيەتلىرىمگە يەتكۈزۈۋاتقىنىغا ئىچ - ئىچىمدىن سۆيۈنۈپ كېتىمەن.
— ئېيتماق ئاسان، قىلماق تەس بولغان ئىشلارنى قىلدىڭ، ئىنىڭ يېنىڭدا، خاتىرجەممۇ بولدۇڭ.
— ئۇنى بىر دېمەڭ، ئەكبەرجان ئوقۇۋاتىدۇ، ئەتىگەندە كېتىدۇ، كەچتە كېلىدۇ. سادىقمۇ كەچ كۇرسىدا ئوقۇۋاتىدۇ. دۇكاندىن كېلىمەن - دە، تاماق ئېتىمەن. ئاۋۋال ئەكبەرجان، ئۇنىڭدىن كېيىن سادىق كېلىدۇ، روزاخۇن بوۋاي تۆتىمىز قۇۋالىشىپ تاماق يەيمىز، پاراڭلىشىمىز، بۇنىڭدىن ئارتۇق نېمە كېرەك؟ !
ماھىنۇرنىڭ گەپ - سۆزلىرى، ھەرىكەتلىرىدىن، تەبەسسۇم پارلاپ تۇرغان چىرايىدىن مۇرادىغا يەتكەنلىكى، خاتىرجەملىكى ئىپادىلىنىپ تۇراتتى، باشقا غېمى، كۈتۈۋاتقىنى يوقتەك قىلاتتى. بەختىخان ئۇنىڭ ھېسسىياتىغىچە زەن سېلىپمۇ تۇرمۇشىدا بولمىسا بولمايدىغان بىرەرنەرسىنى سېغىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالمىدى.
— سەن ئۆزۈڭنى شۇنچە خاتىرجەم، خۇشال سەزگىنىڭ بىلەن، — دېدى بەختىخان مەنىلىك كۈلۈمسىرەپ، — تۇرمۇشۇڭدا تېخى بىرنەرسە كەم.
ماھىنۇر دەسلەپ ئويلىنىپ قالدى. كېيىن ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى سەزدى، بىراق سەزمىگەن بولۇۋالدى.
— ياق، تۇرمۇشۇمدا كەم نەرسە يوق.
— بىلمەس بولۇۋالغانلىقىڭنى قارا سېنىڭ، مېنى دېسۇن دەۋاتىسەن - ھە، تۇرمۇشۇڭدا ئەر كەم ئەمەسما؟
— ياق، ياق، مەن ئۇنى ئويلىغىنىممۇ يوق، ئەرگە تېگىپ نېمىلەرنى كۆرمىدىم، سىز بىلىسىزغۇ، يەنە شۇنى ئويلامدىم.
— ھەممىسى ئۇنداق بولىۋەرمەيدۇ.
— ئۆزۈم ياسىۋالغۇدەك ئەر بولسىمۇ ئۇنى ئويلىمايمەن، خۇدايىم ساقلىسۇن. ئىككى قېتىم ئەرگە تېگىپ تارتقان

ئازابلىرىم ئازمۇ.

— سەن تېخى ياش، شۇنداق بىر چاغلار كېلىدۇ، ئازابلىرىڭ ئۇنتۇلۇپ، ئەرنىڭ پۇرىقىنى ئالساڭ، تولغىنىپ ياتالماي قالىسەن ...

— توۋا دەڭە.

بەختىخان، ماھىنۇرنىڭ مۇۋاپىق بىر ئەرگە تېگمۇالسا، مەڭگۈلۈك خاتىرجەم، كۆڭلى توق بولىدىغانلىقىنى ئويلايتتى. ئاشۇ ئېسىل ئۆيلەردە ئۇنىڭ ئەرسىز ئۆتۈۋاتقانلىقىدىن ئۆز كۆڭلى بىرقىسما بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى.

— ھەي ئەخمەق، — دېدى بەختىخان كۈلۈپ، — سوداڭ يۈرۈشۈپ ئېقىۋاتقان، ئۆيلىرىڭ بارغانسېرى جۇلالىنىپ چاقناپ كەتكەن، ئۆزۈڭمۇ ھۆسنۈڭگە تولۇپ تېخىمۇ گۈزەللەشكەن چېغىڭدا بىرەر ئەرنى سېغىنماي ئۆتەلەمسەن؟ ... راست، تۇرمۇش قۇرۇپ بەختلىك بولالماي قورقۇپ قالدىڭ، لېكىن، تۇرمۇشۇڭدىكى باياشاتچىلىق، گۈلدەك ھۆسنۈڭ، بايلىقلىرىڭ ئاخىر سېنى شۇ كويغا سالىدۇ. تۇرمۇشۇڭدىكى كەم نەرسە تازا بىلىنىدۇ. ئويلىمايمەن دېسەڭمۇ بەرىبىر ئويلايسەن.

ماھىنۇر ئويلىنىپ قالدى، بىراق، خۇدايىم شۇنداق كويغا سالمىغايسەن، دېدى ئىچىدە.

— ياش ئايالالار شۇنداق بولىدۇ، شۇنداق مەزگىلى كېلىدۇ، ئۆزلىرى بىزار بولغان نەرسىنى ئاسانلا سېغىنىپ قالىدۇ.

— مەن سېغىنمايمەن.

بەختىخان بېشىنى لىڭشىتىپ مىيىقىدا كۈلدى.

※ ※ ※

ماھىنۇر بەختىخان بىلەن خوشلىشىپ، قۇرۇق سومكىسىنى كۆتۈرۈپ كوچىغا چىقتى. ئۇنىنچى ئاينىڭ باشلىرى ئىدى. مېۋە - چېۋىلەرنىڭ تازا ئەلۋەك ۋاقتى بولۇپ، كوچىنىڭ ئىككى

تەرپىدىكى تەنزىلەر، قول هارۋىلىرىدا قوغۇن - تاۋۇز، ئالما - ئانارلار تولۇپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ گۈپۈلدەپ تۇرغان ئىسسىق پۇراقلىرى ماھىنۇرنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلغاندا، ئۇ ئۆيىدە مېۋە - چېۋىلەرنىڭ تۈگەپ قالغانلىقىنى ئەسلىدى - دە، بۇرۇلۇپلا ئالدىدىكى تەنزىلەردىن ئالما، ئانار، نەشپۈتلەرنى ئېلىپ ئۆيىگە ماڭدى. ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە بەختىخاننىڭ ھېلىلا ئېيتقان سۆزلىرى جاراڭلاپ تۇراتتى. «بېشىدىن كۆپ ئىش ئۆتكەن، كۆپ ئىش كۆرگەن، ئاڭلىغانلىرىمۇ كۆپ خوتۇنلار بەلكىم بىلىپ دەيدىغاندۇ، — ئوي - خىيالغا پېتىپ قالدى ئۇ، — مېنىڭدە يەنە بەختىخان ھەدەم ئېيتقاندەك ھېس - تۇيغۇلار قوزغىلىپ قالارمۇ؟ ... شۇنداق بولسا، ئادەم قاچقان نەرسىدىن قۇتۇلالمايدىغان ئوخشايدۇ - دە. نېمىدېگەن خاتىرجەم، ئەركىن تۇرمۇشتىمەن، ئۆز خان، ئۆز بەگ، ھەممە نەرسىنى ئۆز ئەقلىم، خىيالىم بويىچە قىلىمەن. يائاللا، ئەر بار كوچىغا ئىككىنچىلەپ كىرمەسمىنا.»

ئاشۇ ئوي - خىياللار بىلەن كېلىۋاتقان ماھىنۇرنىڭ كۆزلىرى بىردىنلا ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان بىر ئادەمگە چۈشتى - دە، ھەيران بولۇپلا قالدى: «ۋىيەي ... شۇمىدۇ، — پىچىرلىدى ئۇ قەدىمى ئاستىلاپ قالغانلىقىنى سەزمەي، — شۇ، شۇ ... چوقۇم شۇ.» ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان ئادەممۇ ماھىنۇردىن كۆز ئۈزمەيتتى. ئۇنىڭمۇ ھەيران قېلىۋاتقانلىقى، كۆزلىرىنىڭ يېنىپ كەتكەنلىكى بىلىنىدى. ئىككىسى بىر - بىرىگە يېقىنلاپ كەلدى - دە، ئۆتۈپ كېتىشكە بىر مېتىردەك ئارىلىق قالغاندا، ھەر ئىككىسى ئىختىيارسىز توختاپ قالدى.

— ھەسەنجان ئاكا! ...

— سىز ... سىز ماھىنۇرغۇ دەيمەن؟

ماھىنۇر خاتا تونۇمىغانىدى. ئۇنىڭ قويۇق ساقىلىنى ئېلىۋېرىشتىن ئېڭەكلىرىدە پەيدا بولغان كۆك ۋە كۆزىنىڭ ئەتراپىدىكى بىرنەچچە تال ئۇششاق قورۇقلارنى چىقىرىۋەتكەندە،

ئۇ بۇرۇنقى يۇملاق، ئاق يۈزلۈك ھەسەنجان نەق شۇ ئىدى.

— توغرا تونۇپتىمەن، سىز ھەسەنجان ئاكام ئەمەسمۇ، — ماھىنۇرنىڭ يۈز - كۆزلىرىدە ئەكس ئېتىپ تۇرغان ھەيرانلىق ئالامەتلىرى يىتىپ، كۈلۈمسىرەش ياندى.

— توغرا تونۇدىڭىز، مەنمۇ سىزنى تونۇدۇم. سىز ئۇرۇمچىگە ... — ھەسەنجان نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى. تۇغقان يوقلاپ كەلدىڭىزمۇ، دېيىشى كېرەكمۇ ياكى كۆچۈپ كەلدىڭىزمۇ دېيىشى كېرەكمۇ، زادى نېمە دېيىشى كېرەك؟ ھەسەنجاننىڭ كۆز ئالدىدىن ماھىنۇرنىڭ كىچىككىنە تۇرۇپ ئابدۇقادىر بىلەن قېچىپ ھېلىقى ئىگىلىرى يوق قورۇغا بارغانلىقى، ئۈچىنىڭ بىرلىكتە سوتقا بارغانلىقى «لىپ» قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ماھىنۇرنى كۆرمىگەن، ئۇنى يىراق يېزىدىكى بىر تۇغقىنىغا مەجبۇرىي ياتلىق قىلىۋېتىپتۇ، دەپ ئاڭلىغان. ئۇنىڭغا ھازىر ئون ئىككى يىلدىن ئاشتى. ھەسەنجان بۇنىڭدىن باشقا ھېچنېمە بىلمەيتتى.

— مەن ھازىر ئۇرۇمچىلىك، — دېدى ماھىنۇر كۈلۈپ.

— شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، ئالتە يىل بولدى.

— ئالتە يىل؟ ...ئالتە يىلغىچە كۆرۈشۈپ قالمىغىنىمىزنى ...

— سىزگىچۇ؟ سىزمۇ ئۇرۇمچىلىك بولۇپ كەتكەن ئوخشايسىزغۇ؟

— مېنىڭ ئۇرۇمچىگە كەلگىنىمگە ئوقۇغۇچىلىق مەزگىلىم، خىزمەت قىلىۋاتقىنىم بولۇپ ئون ئىككى يىلدىن ئېشىپ قالدى.

— نەدە ئىشلەۋاتىسىز، ھەسەنجان ئاكا؟

— شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا.

— توۋا دەيمەن، شۇنچە يىللاردىن بېرى بىر شەھەردە تۇرۇپ بىر قېتىممۇ ئۇچرىشىپ قالمىغىنىمىزنى قاراڭ، — ماھىنۇر ھەسەنجان بىلەن ھېچ ئويلىمىغان ھالدا ئۇچرىشىپ قالغىنىغا

ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ھاياجانلىنىپ كەتكەنىدى. كۆزلىرىدىن كۈلكە يېغىپ تۇراتتى، — تىجارەتچى بولۇپ كەتتىم، دۆڭكۆۋرۈكتە دۇكىنىم بار، ھەيران قېلىۋاتىسىزغۇ دەيمەن؟

— شۇنداق، ھەيرانمۇ قېلىۋاتىمەن، خۇشالمۇ بولۇۋاتىمەن، ياخشى، ياخشى، دەۋرگە ماسلىشىپسىز.

— يۇرۇڭ ئۆيگە بارىمىز؟

— رەھمەت، بارارمىز.

— بارارمىز دەيسىزغۇ، ھەسەنجان ئاكا، سىزنى كۆرۈپچۇ، شۇنداق خۇشال بولۇپ كەتتىم، ئۇزاق يىل ئايرىلىپ كەتكەن قېرىندىشىم بىلەن كۆرۈشكەندەك بولۇپ قالدىم. مېنى كىچىككىنە ۋاقتىمدا كۆرگەنىدىڭىز، قانچىلىك ئىشلارنى قىلغانلىقىمنى سىزگە كۆرسەتمىسەم كۆڭلۈم ئۇنىمايدۇ، بارمىسىڭىز خاپا بولىمەن.

— ئۆيىڭىزنىڭ نەدىلىكىنى دەپ بېرىڭ، ئۆزۈم تېپىپ بارىمەن، ھازىر بىر ئاز ئىشىم بار.

— ياق، بارسىز، بىر ئەسكى قورۇنى سېتىۋېلىپ، ئۆيلەرنى سالدۇردۇم، قورۇ ـ جايىمنى كۆرۈپ بېقىڭ.

ھەسەنجان ماھىنۇرنىڭ ئۆيىگە بارمىغانمۇ بولاتتى. بىراق، ئۇنىڭ «دۇكىنىمىز بار» دېمەي، «دۇكىنىم بار» دېگىنى، «ئۆيلەرنى سالدۇردۇق» دېمەي، «ئۆيلەرنى سالدۇردۇم» دېيىشى، ئۇنى قورۇنۇشتىن ئازاد قىلىپ، بىرىنچى يول ئېچىپ قويىدى ھەم ماھىنۇرنىڭ گەپلىرى ئۇنىڭدا نۇرغۇن سوئاللارنىمۇ پەيدا قىلدى، شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭدى.

ھەسەنجان قورۇغا كىرىپلا ھەم قىزىقسىندى، ھەم ھەيران قالدى: قەپەستەك چىرايلىق ھويلا، ئاستى كىچىك پەنجىرىلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان ئامبار، ئۇستى پېشايۋانلىق تۆت ئېغىز ئۆي ئۇنىڭدا ئەنە شۇنداق تۇيغۇلارنى ياندۇردى. ئۇ قورۇغا بىر قۇر نەزەر تاشلاپ، بەش باسقۇچلۇق پەلەمپەينى بېسىپ پېشايۋانغا چىقتى ـ دە، ماھىنۇرنىڭ تەكلىپى بىلەن ئاۋۋال دالان ئۆيگە،

ئاندىن ساراي ئۆيگە كىرىپ كۆن قاپلىق يۇمشاق ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. ماھىنۇرنىڭ خۇشاللىقتىن پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنى يايراپ، پۇت ـ قوللىرى تېتىكلىشىپ كەتكەندى. بىردەمدىلا ئۈستەل ئۈستىنى قەنت ـ گېزەك، تاتلىق ـ تۈرۈملار، ئالما، ئانار، نەشپۈت، تىلىنغان قوغۇنلار بىلەن تولدۇرۇۋەتتى. مېۋە ـ چېۋىلەر بىر ئاز يېيىلگەندىن كېيىن، ئىككىسى قېنىق دەملەنگەن چايدىن ئىچىشىپ پاراڭغا چۈشتى.

— قالتىس ئۆيلەرنى سالدۇرۇپسىز، ماھىنۇر، — دېدى ھەسەنجان كۈلۈمسىرەپ، — مەن سىزنى ئۇششاق تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ يۈرگەندۇ، دەپ ئويلاپتىمەن. ياق، سىز بوش ئادەم ئەمەس ئىكەنسىز ... ئۈرۈمچىگە قانداق كېلىپ قالدىڭىز، قانداقلارچە بۇ يەرلەردە قورۇ ـ جايلىق بولۇپ ئولتۇراقلىشىپ قالغانسىز؟

— بېشىمدىن نۇرغۇن ئىشلار ئۆتتى، ھەسەنجان ئاكا، نۇرغۇن جاپالارنىمۇ تارتتىم، ئۆزگىرىپمۇ كەتكەندىمەن؟

— ياق، ھېچقانچە ئۆزگەرمەپسىز، ناھايىتى سىزدىكى ئۆزگىرىش مەن كۆرگەن چاغدىكى يۈز ـ كۆزلىرىڭىز، تۇرقىڭىزدىكى باللىق ئالامەتلەر ھازىر ۋايىغا يەتكەن، تولغان قىزلىق ئالامەتلەرگە ئالمىشىپتۇ شۇ. ئاشۇ چاغدا سىزنى ئاتا ـ ئانىسى شەھەردىن قاچۇرۇپ يېزىدىكى بىر تۇغقىنىغا ياتلىق قىلىۋېتىپتۇ، دەپ ئاڭلىغانچە، شۇنىڭدىن بېرى كۆرمىدىم ھەم سىز توغرۇلۇق بىرەر خەۋەرمۇ ئاڭلىمىدىم.

— ئاتا كۆرگەن، ئانا كۆرگەن، دېگەن شۇ ئىكەن، سىزنى كۆرۈپ، ئاتا ـ ئانامنى كۆرگەندەك بولۇپ قالدىم. سىز بىزنىڭ ئۆيلەرگە نەچچە كەلگەن ئەمەسمۇ ...

ھەسەنجان چاقچاق قىلدى:

— بەلكىم ئابدۇقادىرنىمۇ كۆرگەندەك بولغانسىز.

— قويۇڭا، ئۇ چاغدىكى تەنتەكلىكىمنى ... — ماھىنۇر قىزىرىپ بېشىنى تۆۋەن سالدى، — ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئۆز

يېرىمىز تۇرۇپ شۇنچىلىك غېرىبسىنىپ كەتكەنىدىم، ئەگەر ئۇنىڭغا ئەگىشىپ چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەن بولسام، قانچىلىك غېرىبسىنىپ كېتەتتىمكىن، ھازىر ئويلىسام بەدەنلىرىم شۈركۈنۈپ كېتىدۇ. مېنى سىز قۇتۇلدۇرۇپ قالغان. راست گەپنى دەي، دەسلەپ سىزگە ئۆچ بولۇپ كەتكەنىدىم، كېيىن قەدرىڭىزگە شۇنچىلىك يەتتىم، ئېغىر كۈنلەرگە قالدىغانلىقىمنى بىلىپتىكەنسىز.

— قىلغان ئىشىنىڭ خاتالىقىنى چۈشەنگەن ئادەم ئۆزىگە تېزلا توغرا يول تېپىپ كېتەلەيدۇ، — دېدى ھەسەنجان.

شۇنىڭدىن كېيىن ماھىنۇر يېزىدىكى تۇغقىنىغا — ئۆزىنىڭ دادىسىدەك ئادەمگە ياتلىق بولغانلىقىنى، يېزىدا بىرنەچچە يىل كۆڭۈلسىز تۇرمۇش كەچۈرگەنلىكىنى، كۆڭۈل چۈشمىگەن تۇرمۇشنى ئاخىر بۇزۇپ، شەھەرگە يېنىپ كىرگەنلىكىنى، ئاتا - ئانىسىنىڭ كەينى - كەينىدىن ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى، يوقسۇزلۇقتا بوي بەرمەي ھەدىسى ئىككىسىنىڭ دۇكان ئاچقانلىقىنى، ھەدىسىنىڭ ئۇنى قوغلىغانلىقىنى، قوغلاشنىڭ سەۋەب - مەقسەتلىرىنى، ئۆزىنىڭ خورلۇق، تۆھمەتكە چىدىماي ئۇرۇمچىگە تەۋەككۈل قىلىپ كەلگەنلىكىنى، بۇ يەردە سادىق ئىسىملىك يېتىم بالىغا، بەختىخان ئاتلىق كۆيۈمچان ئايالغا ئۇچراپ قالغانلىقىنى، ئۇ ئايالنىڭ ياردىمىدە ئازغىنە پۇل بىلەن ئوقەتكە كىرىشكەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن كۈندىن - كۈنگە روناق تېپىپ ھازىر ئىسىل ماللار بىلەن تولغان دۇكاننىڭ ئىگىسى بولۇپ قالغانلىقىنى، يەر ئېلىپ مۇشۇ قورۇ - جاينى سالغانلىقىنى، ئىنىسىنىڭ ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئوقۇۋاتقانلىقىنى، ھازىر بۇ ئۆيلەردە ئىنىسى ھەم سادىق، روزاخۇن بوۋاي تۆتىنىڭ بىللە تۇرۇۋاتقانلىقىنى، كۈنلىرىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك ئۆتۈۋاتقانلىقىنى تولۇق سۆزلەپ چىقتى. ئادەم شۇنداق نەرسە، نومۇسلىنىدىغان ئىشلاردىن ھامان ئۆزىنى قاچۇرىدۇ، ئۇنى ئېغىزغا ئېلىشتىن ئۆيۈلىدۇ. ئۇ يېزىدىكى

تۇرمۇشىنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇزۇلغانلىقىنى، ئۇنىڭغا نېمە سەۋەب بولغانلىقىنى، يەنى ئۆزىنىڭ شەرمەندە ئىش ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقى سەۋەب بولغانلىقىنى، ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئارۇپچانغا تويى قىلغانلىقىنى، بۇ تۇرمۇشىنىڭ رەسۋالارچە بۇزۇلغانلىقىنى ئېغىزىغا ئالمىدى.

ئارىنى بىر ئاز جىمجىتلىق باسقاندىن كېيىن، ماھىنۇرنىڭ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشقا جۈرئەت قىلغانلىقى ۋە روناق تېپىپ بۈگۈنكى ھالغا كەلگەنلىكىدىن تەسىرلەنگەن ھەسەنجان مۇنداق دېدى:

— غەيرىتىڭىزگە بارىكاللا، ماھىنۇر، كىچىككىنە تەنتەك ماھىنۇردىن ئەقىل - پاراسەتلىك، پەملىك، تىرىشچان ماھىنۇر يېتىشىپ چىقىپتۇ! ئادەم ئۆزىنى خار قىلمايمەن دېسە، باش قاتۇرۇپ ئۆزىگە توغرا يول تېپىش، تىرىشچان، جۈرئەتلىك بولۇش كېرەك، «ئۆزۈڭنى خار قىلغۇچە، كۆچۈڭنى خار قىل» دېگەن ماقال بىكار چىقمىغان، مەن سىزگە قايىل، ئىشلىرىڭىزدىن تەسىرلەندىم.

— ھازىر شۇنداق خاتىرجەم، خۇشالمەن، ھەسەنجان ئاكا، — دېدى ماھىنۇر شادلىق ئۇچقۇنلىرى يانغان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ، — تىجارىتىم يامان ئەمەس، ئىنىم ئەكبەرجان يېنىمدا ... رەھمەتلىك ئاپام جىلىتامنى ئېسىپ مەكتەپكە ماڭسام، ماڭدىڭمۇ بالام، يولنىڭ چېتىدە ماڭ، دەيتتى؛ مەكتەپتىن كەلسەم، كەلدىڭمۇ بالام، تاماق پىشقۇچە كىچىككىنە نان يەۋال، دەپ تۇراتتى. ھازىر مەنمۇ ئىنىم مەكتەپكە ماڭسا، ماڭدىڭمۇ ئۇكام، يولنىڭ چېتىدە ماڭ، دەيمەن؛ مەكتەپتىن كەلسە، كەلدىڭمۇ ئۇكام، تاماق پىشقۇچە كىچىككىنە نان يەۋال، دەپ تۇرىمەن. ھازىر ئائىلىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالدىم. ئانا بولغاندىمۇ غېمى يوق، بەختىيار ئانىمەن. ماڭا يەنە نېمە كېرەك، مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك ئەمەسمۇ، راست، مۇشۇنداق كۈنلەرگە ئېرىشكەندە، ئاتا - ئانام بولسىچۇ، دېگەندەك خىياللارنى قىلىپ

كېتىمەن ...

ئۇلار ئىككىسى ئىككى ـ ئۈچ سائەت پاراڭلىشىپ ئولتۇردى. ماھىنۇر تاماق ئەتمەكچى بولغاندا، ئۇ ئۇنىماي تۇرۇۋالدى ۋە ئورنىدىن تۇردى. لېكىن، پات ـ پات كېلىپ تۇرۇشقا ۋەدە بەردى. شۇ ۋەدە بىلەن ئۇ ئۆيدىن چىقتى.

ماھىنۇر خۇددى يەنە بىر قېرىندىشى كەلگەندەك خۇشال بولۇپ، ئۇنى كوچىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى ۋە ئۇنىڭ قارىسى يىتكۈچە كەينىدىن قاراپ تۇردى.

ئۈچىنچى قىسىم

34

ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى.

ئىككى يىل ماھىنۇرنىڭ سودىسىغىمۇ ئىلگىرىلەش، بەرىكەت ئېلىپ كەلدى. ھازىر ئۇ دۇكىنىنى ئالماشتۇرۇپ چوڭ دۇكانغا چىققان. بۇرۇنقى ماللىرى بىلەن يېڭىدىن ئەكەلگەن ماللىرىنى ئاسىدىغان يەرلەرگە ئېسىپ، جاۋەنلەرگە تىزىپتۇ، چوڭ دۇكانغا لىق كېلىپ ئاشتى. ئاشقان ماللار پەشتاختىنىڭ ئاستىغا جايلاشتۇرۇلدى. دۇكانغا چوڭلارنىڭ، بالىلارنىڭ ھەر خىل كىيىم ـ كېچەكلىرى، ئۈنچە ـ مەرۋايىت، زىبۇزىنىنەتلەر بىلەن ئېسىل ئەن رەختلەرمۇ سېلىنغانىدى. بىر ھەپتىلىك سودا قىلىش جەريانىدا مال ساتقۇچىلارنىڭ يەنىلا ئازلىق قىلىۋاتقىنى بىلىندى (دۇكانغا بىر قىز قوبۇل قىلىنىپ، ئۇمۇ مال سېتىۋاتاتتى). ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر سادىق يوق، ئۇ بىر ئاينىڭ ئالدىدا ئىشەنچلىك سودىگەرلەرگە قوشۇلۇپ، ئىچكىرىگە مال يۆتكەشكە كەتكەن. سادىقنىڭ ئەۋەتكەن بىرىنچى تۈركۈمدىكى ماللىرى يېتىپ كەلگەن. بۇ ماللار ئىچىدىكى شىپۇن دۇخاۋا، مەخمەل، ئاق يىپ بىلەن ئۆزىدىن گۈل چىقىرىپ ئىشلىگەن ئاق ياغلىقلار ئىتتىك ئۆتۈۋاتىدۇ. بۇ ماللارنى قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستانلاردىن كەلگەنلەر ۋە ئۇ يەرلەرگە بارىدىغانلار كۆپ ئېلىۋاتىدۇ. ئەقىللىق بالا ماھىنۇرنىڭ دېگەن يېرىدىن، كۆڭلىدىن چىقىۋاتىدۇ. بەرگەن خەۋىرىگە قارىغاندا، ئۇ ئىككىنچى تۈركۈمدىكى ماللار بىلەن قايتىپ كەلمەكچى.

سادىقنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى كۆپ ۋاقىتلىرى ئىچكىرىدە، ئاز ۋاقتى ئۈرۈمچىدە ئۆتىدىغاندەك قىلىدۇ. ماھىنۇر سادىقنىڭ ئىشلىرىدىن خۇشال، چۈنكى ئۇنىڭ ئەۋەتكەن ماللىرى بازارلىق ماللار بولۇپ ھەم دەل ۋاقتىدا كېلىۋاتىدۇ.

ماھىنۇرنىڭ خۇشاللىقىنىڭ يەنە بىر سەۋەبى بار. ئۇنىڭ بەختىخان ئائىلىسىدىن باشقا تۈزۈكرەك تونۇش - بىلىشى يوق ئىدى. ھازىر ھەسەنجان تېپىلدى، ئۇ كېلىپ - كېتىپ تۇرۇۋاتىدۇ. بىراق ئاز كېلىدۇ. ماھىنۇرنىڭ ئويىچە بولغاندا كۆپرەك كېلىپ تۇرسا بولاتتى، ئۇ شۇنى خالايتتى. ئۆزىنىڭمۇ ئىزدەپ تۇرغۇسى بار، لېكىن خىجىل بولىدۇ. ئەلۋەتتە بىر ئايالنىڭ بىر ئەرنى ئىزدەپ - يوقلاپ تۇرۇشى ئەپسىز - دە.

«نېمىشقا كۆپرەك كېلىپ تۇرمايدىغاندۇ؟ كەلسە خۇشال بولىمەن، خۇشخۇيلۇق بىلەن قارشى ئالىمەن، مېھمان قىلىمەن، قىلىۋاتقان ئىشلىرىمنى ئايانماي سۆزلەپ بېرىمەن، مەسلىھەت ئالىمەن، چىرايىمنى ئاچمىغان يېرىم يوق، تېخى خۇشال بولۇپ ئېچىلىپ كېتىمەن، — ماھىنۇر ئەتىگەندە دۇكاننى ئېچىپ، پەشتاختىنى سۈرتىۋېتىپ، شۇ ئويدا بولدى، — قورۇنامدىكىن، ئەكبەرجان، سادىقلارنىڭ ئالدىدا خىجىل بولامدىكىن ياكى مېنى باشقىچە ئويلاردا بولىدۇ، دەپ گۇمان قىلامدىكىن؟ ... ئېھتىمال، مېنىڭ بويتاقلىقىم، ئۆزىنىڭ بويتاقلىقى قەدىمىنى تارتىپ تۇرۇۋاتسا كېرەك، — ماھىنۇر ھەسەنجان توغرىسىدا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ ئويلاشقا باشلىدى، — نېمىشقا مۇشۇ چاغقىچە ئۆيلەنمەي يۈرۈۋاتىدىكىن؟ ... مەن ئوتتۇزلارغا بېرىپ قالدىم، ھەسەنجان ئاكام ئوتتۇز بەشلەرگە كىرىپ قالغاندۇ، كەم بولغاندىمۇ ئوتتۇز ئۈچ - ئوتتۇز تۆتلەرگە كىردى. ئاشۇ بىر ئىش كۆڭلىگە شۇنچىلىك قاتتىق تېگىپ كەتكەندىمۇ ياكى ئىقتىسادي تەرەپتىن بىرەر قىيىنچىلىقى بارمىدۇ؟ ... ھازىر توي قىلماقمۇ قەۋەتلا تەس بولۇپ كەتتى. ئەگەر ئىقتىسادي تەرەپتىن قىيىنچىلىقى بولسا، مەن ياردەم قىلىپمۇ تۇرار ئىدىم. بىراق،

ئۆزى ئىچىز ئاچمىسا، مۇنداق گەپنى دېمەكمۇ تەس ھەم ئەپسىز. بەلكىم باشقا سەۋەبمۇ باردۇ. ھەيرانمەن، ئۆزى ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى تۇرۇپ تۇزۇكرەكمۇ ياسىنىپ يۈرمەيدىكەن، بولمىسا باشقا ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى قالتىس پۇزۇر يۈرىدىكەن ...»

ماھىنۇر جاۋىنىڭ بوش قالغان ئىككى كۆزىگە مال قويۇۋاتقاندا، بىرسىنىڭ ئۇنى ئاڭلاندى:

— پاھ، باي بولۇپ كېتىپسىزغۇ ...

ماھىنۇر كەينىگە ئاستا بۇرۇلۇپ قارىدى. بىر ئەر كىشى ئۆزىگە مەغرۇر قىياپەتتە قاراپ تۇراتتى. بۇ كىمدۇ، ئەجەب تونۇش كىشىدەكلا گەپ قىلىدا؟ ئۇ ئۇنىڭغا زەن سېلىپ قارىدى ـ دە، يۈرىكى بىردىنلا «جىغ» قىلىپ قالدى. چۈنكى ئۇنى تونۇپ قالغانىدى.

ئۇ مىيىقىدا كۈلۈپ مۇنداق دېدى:

— ھېلىقى چاغلاردا يەتتە ـ سەككىز تال لۆڭگىنى تۇتۇپ تۇراتتىڭىز ...

— ھەئە، ئەمدى ھەيران قېلىۋاتامسىز؟ بەزىلەرنىڭ ئوغىسىنى قايىنتىپ مۇشۇ دۇكانغا ئىگە بولۇپ قالدىم، — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى كۈتمەيلا.

— مېنى تونۇمايۋاتامسىز؟

— تونۇدۇم، سىز ھېلىقى ...

— ھە، بىر سومغا لۆڭگە ئېلىپ، ئون سوم بەرگەن ئادەممەن.

— شۇنداق بولغان، لېكىن مۇنۇ بىر ئىشمۇ ئېسىمدە، توققۇز سومىڭىزنى دەرھال ياندۇرۇۋەتكەنمەن.

— گېپىڭىز تازا دەل بولمىدى، مېنىڭ ئېسىمدە، توققۇز سومنى ئالدىمغا تاشلىۋەتكەنىدىڭىز.

— شۇنداق قىلىش زۆرۈر ئىدى.

— ئېسىڭىزدە بولسا كېرەك، شۇ چاغدا مەن يەنە كېلىمەن

دېگەنىدىم، مانا كەلدىم.

— ئۈرۈمچىگە ھەر كۈنى يىگىرمە ـ ئوتتۇز مىڭ ئادەم كىرىپ ـ چىقىپ تۇرغۇدەك.

ئۇ ماھىنۇرنىڭ دېگەن سۆزىنىڭ تېگىگە دەرھال يېتىپ كۈلۈپ كەتتى ـ دە:

— پۇل ئادەمگە ئەقىل، تەدبىر بىلەن بىللە جۈرئەت، غەيرەتمۇ بېرىدۇ ـ دە، — دېدى.

ماھىنۇرمۇ مىيىقىدا كۈلدى:

— مەن پۇللۇق، بىراق ئۆزى دۆت، گالۋاڭ ئادەملەرنى كۆرگەن.

— ماڭلىيىدىن تەر ئاققۇزماي پۇل تاپقانلار شۇنداق بولىدۇ.

ماھىنۇر گەپنى يۆتكىدى:

— شۇنىڭدىن بېرى سىزنى كۆرمەپتىمەن، يەتتە ـ سەككىز يىل بولدىغۇ دەيمەن؟

— شۇنىڭدىن كېيىن ئىچكىرىگە كىرىپ كەتكەنىدىم. سودام ئېقىپ قېلىپ، خېلى تۇرۇپ قالدىم. ئىچكىرىدىن يېنىپمۇ چىققان، يول چىقىپ قالدى ـ دە، چەت ئەللەرگە چىقىپ كەتتىم، بۇ قايتىپ كېلىشىم. غۇلجىدا ھەدەم بار ئىدى، ئۇ يەرگە چۈشۈشنىمۇ ئويلىماي قازاقىستان ئارقىلىق يېنىپ كەلدىم، ئۈرۈمچىگە كەلگىلى ئۈچ كۈن بولدى.

— سىز غۇلجىلىقمۇ؟

— غۇلجىلىق بولمىسام سىزنى ئىزدىمىگەن بولاتتىم.

ماھىنۇر كۈلدى.

— قىزىققۇ سىز ...

— سىزدىن لۆڭگە ئالغان چېغىمدا، سىزنى ئىزدەپ كېلىمەن، ئىسمىم ئىسمائىلجان دېگەنىدىم. ئۈرۈمچىگە كېلىپلا سىزنى سۈرۈشتۈرۈپ، ئەھۋالىڭىزنى ئۇقۇپ مانا كەلدىم. سىز دېگەندەك قىزىق ئادەممەن، لېكىن قىزىق دېسىڭىز قىزىق، سوغۇق دېسىڭىز سوغۇق ئادەممەن.

«ھېچنېمىدىن ـ ھېچنېمە يوق نېمە ئىش بۇ، مېنى نېمىشقا سۈرۈشتۈرۈپ، ئۇقۇشۇپ يۈرىدىغاندۇ؟ — دەپ ئەندىشىلىك ئوي ـ خىياللارغا چۆكتى ئۇ، — بۇمۇ پېيىمگە چۈشۈپتۇ ـ دە، بۇ گەكسىلەر ئارام بەرمەيدىغان ئوخشىمامدۇ ... ئىسمى ئىسمائىلجان ئىكەن، خۇدايىم مېنىڭ پېيىمگە چۈشىدىغانلارنى ساپلا ‹جان›لاردىن ئېيتىپ قويۇپتۇ ـ دە. مېنى بىلمەي، چۈشەنمەي تۇرۇپ ئىزدەپ ـ سۈرۈشتۈرگىنى قىزىق ئىش ـ دە ... كەينىمگە چۈشۈۋالسا نېمە ئىلاج. بىراق، ئېرى بار ئاياللارنىڭ كەينىگە چۈشۈۋالىدىغانلارمۇ بار، ئۇنداقلارنى ئەيىبلىسە بولىدۇ. مەن تۇل ئايال تۇرسام، قانداقمۇ ئەيىبلىيەلەيمەن، باشقىلارمۇ ئەيىب قويمايدۇ. تولا ئويلاپ كەتمەي، گېپىنى ئوچۇق دېگەن چاغدا، قوپاللىق قىلماي، سىلىقراق جاۋاب بېرىپ قويسام بولىدىغۇ. بەلكى ئۇشۇقچە ئوي ـ خىياللاردا بولۇۋاتقاندىمەن، سانىماي سەككىز دېسەممۇ بولماس.»

بۇ ئارىلىقتا ئىسمائىلجان ماھىنۇرنىڭ سەككىز يىل ئاۋۋالقى چىرايىنى يوقاتمىغانلىقىنى بايقاپ ئۆلگۈرگەنىدى. ئۇ گەرچە ئوتتۇز ياشقا يېقىنلاپ قالغان، ئىككى قېتىم ئەرگە تەگكەن بولسىمۇ، پەرزەنت بېقىش، ئۇنىڭ جاپاسىنى تارتىش جەريانىنى بېشىدىن ئۆتكۈزمىگەنلىكى ئۈچۈنمىكىن ياكى ئەزەلدىن چىن چىرايىمۇ، ھازىرغىچە ئۆز پېتى تۇرۇپتۇ. يۈزلىرىمۇ، بويۇنلىرىمۇ تېگى ـ تېگىدىن ئاق؛ قايرىلىپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرىمۇ، قارلىغاچ قانىتىدەك قاشلىرىمۇ يەنىلا يالتىراپ تۇرىدۇ؛ نېپىز، قېنىق ھال رەڭ لەۋلىرى ئاۋۋالقىدەك سۈزۈك؛ دۈپدۈگىلەك كۆزلىرىدىن جىلۋىدار نۇر، پۈتۈن بەستىدىن گۈزەللىك يېغىپ تۇرۇپتۇ. بىراق، ئىسمائىلجاننىڭ قىزىقىۋاتقىنى ئۇنىڭ بۇ چىرايىلا ئەمەس، قىزىقىشىنىڭ ئاساسى باشقا. لېكىن ئۇ بىلىدۇ، ياش تۇل ئاياللار ئەلۋەتتە ئەرسىز تۇرمۇشنىڭ ئازابىنى تارتىدۇ، ئەمما ماھىنۇر بىرەر ئەرگە ئاسانلىقچە بېرىلمەيدۇ، ئۆزىنى تۇتۇشنى، باشقۇرۇشنى بىلىدۇ، تەنھالىقنى ئەۋزەل كۆرىدىغاندەك

قىلدۇ، ھازىرغىچە ھېچكىم ئۇنىڭ ئەيىبىنى سەزگىنى يوق. بۇ ئۇنى بىلىدىغان مۇشۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ قارىشى. ئىسمائىلجاننىڭ قىزىقمۇۋاتقىنى بەلكىم مۇشۇ بولسا كېرەك. ئىسمائىلجانمۇ ئۆزىگە ئىشىنىدۇ، ھازىرغىچە ئويلىغان ئويىغا يەتمەي قالمىغان.

ھەرقانچە مەغرۇر، ئۆزىگە ئىشىنىدىغان ۋە ئۆزىنى كۆچلۈك ھېس قىلىدىغان، ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولغان ئادەمنىڭمۇ قورۇنىدىغان، ئېھتىيات قىلىدىغان پەيتلىرى بولىدۇ. ئىسمائىلجان دۇكاننىڭ ئالدىدا تۇرۇۋېرىشتىن ئۆزىدە ئوڭايسىزلىق ھېس قىلىشقا باشلىدى ھەم ماھىنۇرغا تۇيدۇرماي ئەتراپىغا بىرنەچچە قېتىم ئەندىشىدە قاراپ قويدى. بۇ سودا قىلىدىغان دۇكان، ئادەملەر ئۇزۇلمەي كېلىپ تۇرىدۇ ـ دە. ئىسمائىلجان شۇنداق ھېس ـ تۇيغۇدا ئىكەن، ماھىنۇرچۇ؟ ئىسمائىلجاننىڭ ئۇزاق تۇرۇپ كېتىشىدىن ماھىنۇرمۇ ئوڭايسىزلانماقتا ۋە ئىچىدە ئۇنىڭ تېزرەك كېتىشىنى تىلىمەكتە ئىدى. ئىسمائىلجانمۇ ئۇنىڭ چىرايىدا شۇ خىل روھىي ھالەتنىڭ ئەكس ئېتىپ تۇرغانلىقىنى سەزمەكتە ئىدى.

— بىر ئىش توغرىسىدا سىز بىلەن ئوچۇقراق سۆزلەشمەكچىمەن، — دېدى ئىسمائىلجان، — بۇ يەر ئەپسىز ئىكەن.

ئىسمائىلجاننىڭ دۇكاننىڭ ئالدىدا ئۇزاق تۇرۇپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى ئېچىلىشقا باشلىدى.

— دۇكاندىن ئايرىلالمايمەن، — دېدى ماھىنۇر.

— دۇكىنىڭىز تاقىلىپ قالمايدۇ، ئاۋۇ قىز بار ئىكەنغۇ؟

— ئەسلىدە بىز ئۈچ ئادەم مال ساتاتتۇق، كۆرۈۋاتقانسىز ئىككىمىزنىڭ يېتىشەلمەيۋاتقىنىمىزنى.

— مەن سىزنى بىر رېستورانغا تەكلىپ قىلماقچىمەن.

— رېستوران؟

— ئاشخانىغا.

ماھىنۇر مىيىقىدا كۈلۈپ ئاچچىقىنى ئىپادە قىلغان بولسىمۇ، مۇنۇ گەپنى دېمەي تۇرالمىدى:

— سىز مېنى، بىر ئادەم كېلىپ مەن پالانچى بولىمەن، سىزنى رېستورانغا تەكلىپ قىلىمەن دېسە، كېتىۋېرىدىغان ئايال دەپ ئويلايدىكەنسىز ـ دە!

— مەن ئۇنداق ئايالغا ئۆچ.

— قانداق ئايالغا ئامراق؟

— بارمايدىغان ئايالغا.

— ئەمىسە، نېمىشقا تەكلىپ قىلىسىز؟

— تەكلىپ قىلماي بولمىدى.

— بارسام سىز ئۆچ كۆرىدىغان ئايالغا، بارمىسام سىز ياخشى كۆرىدىغان ئايالغا ئايلىنىدىكەنمەن، قايسىسىغا تۇرىسىز؟

ئىسمائىلجان ئۆزىنى چۈشەندۈرەلمەي، ئۇنىڭ گېپىگە مۇۋاپىق گەپ تېپىپ بېرەلمەي قېلىۋاتقانلىقىدىن ئەپسۇسلاندى. ئۇ ھاياتىدا نۇرغۇن قىزلارغا، ياش ئاياللارغا، ھەتتا چەت ئەللىك قىزلارغىمۇ گەپ قىلىپ ۋە ئۇلارنى تاماققا تەكلىپ قىلىپ مۇنداق قىيىن مەسىلىگە دۇچ كەلمىگەنىدى، ئەمما ئۇ بۇنىڭدىن خاپا بولۇپ كەتمىدى، تېخى قىيىن مەسىلىگە دۇچ كەلگەنلىكىدىن خۇشاللىقى، ئىشەنچى ئاشتى، نىيەت ـ مەقسەتلىرى قانات چىقىرىپ ئۇچتى، ئارزۇلىرى تېخىمۇ كۈچلىنىپ، ئۇنى ھاياجانغا سالدى.

— مەن سىزنى بىلمەي، چۈشەنمەي ئالدىڭىزغا كەلگىنىم يوق، — دېدى ئىسمائىلجان سەمىمىيلىك بىلەن، — سىزنى بىلىپ، چۈشىنىپ ھەم ئىشىنىپ كەلدىم. ياخشىسى، سىز بىر يەرنى دەڭ، شۇ يەردە پاراڭلىشايلى، مەنمۇ دەيدىغىنىمنى دەي، ئاڭلاپ بېقىڭ، كوچا بولامدۇ، ئاشخانا بولامدۇ، مۇشۇ يەردىن باشقا يەر بولسا بولىۋېرىدۇ.

ماھىنۇر ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنىمۇ

بىلىپ بولدى. «بوپتۇ، گېپىنى ئاڭلاپ باقاي، بولمىسا ئادەمنى بىزار قىلىپ دۇكانىنىڭ ئالدىغا كېلىۋېرىشى مۇمكىن. يەنە بىر تەرەپتىن مېنى قانچىلىك چۈشىنىدىغانلىقىنىمۇ ئۇقۇپ باقاي، — دەپ ئويلاۋاتقان ماھىنۇرنىڭ چىرايىدىن خاتىرجەملىك ئىپادىلەندى، — سىزنى بىلىپ، چۈشىنىپ كەلدىم، دېگىنى مۇشۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ ماڭا قارىشى، مېنىڭ قانداق ئادەملىكىمگە بولغان باھاسى. بۇلارسىز مېنى كىمدىن چۈشىنىپ بىلەلەيتتى.»

— بوپتۇ، مەن چۈشتە تاماقىقا بارىمەن، شۇ چاغدا سۆزلىشەيلى.

ماھىنۇر قايسى ئاشخانىغا بارىدىغانلىقىنىمۇ ئېيتىپ بەردى.

ئۇ كەتكەندىن كېيىن، پەشتاختىغا جەينىكىنى تىرەپ تۇرۇپ قالغان ماھىنۇردا بىردىنلا ئەپسۇسلىنىش، ئەندىشە ھېسلىرى قوزغالدى: «توۋا، بارساممۇ بولمايدىغان، بارمىساممۇ بولمايدىغان بىر قىسما ھالەتتە قالدىما، — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئۇ، — نېمىشقا بارىمەن دېدىم، بىرىنچىم نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟ ھەممە نومۇسنى ماڭىلا بەرگەندەك نېمانچىلا نومۇسلىنىپ كەتتىم؟ سۆزىڭىزنى مەشەدىلا دەڭ، دېسەممۇ بولاتتىغۇ، بۇ يەردە بىر جاۋاب بىلەن كېتىشى مۇمكىن ئىدى ـ دە. ئۇ يەرگە بارغاندا مېنىڭ جاۋابىمنى ئاڭلاپ قىستىسا، كۆزۈمگە كىرىۋالسا، تېخى ئالدىمنى توسۇۋالسا، قانداق قىلغۇلۇق؟ ... ئەمدى بارمىسام بۇ يەرگە يەنە كەلسە، كۈندە كېلىۋەرسە، ئارام بەرمىسە، سەتچىلىكىنىڭ چوڭى چىقمامدۇ؟ ... سەتچىلىك بولمىسۇن، دەپ سەتچىلىكنى ئۆزۈم پەيدا قىلىمەنكەن ـ دە. ئۆزۈمدىن ئۆتتى، ئەمدى بارمىسام بولمايدۇ. ماڭا ئارامخۇدالىق، خاتىرجەملىك يوق ئوخشايدۇ ـ دە ... ئەرگە تەگسەم ئۇنىڭ دەردى، تەگمىسەم يەنە دەردى، كۈنلىرىم دەرد بىلەنلا ئۆتەمدىغاندۇ ... نېمىشقىمۇ ئايال بولۇپ يارىلىپ قالغاندىمەن؟»

※ ※ ※

چۈشمۇ بولدى. كەيپى ئۆچقان ماھىنۇر ئۆزى دېگەن ئاشخانىغا قورۇنۇپقىنە كىرىپ كەلدى. ئىسمائىلجان ئۇنى كېلەرمۇ، كەلمەسمۇ، دەپ ساقلاپ ئولتۇرغانىدى. ئۇنى كۆرۈپ خۇشال بولدى، بىراق ئورنىدىن قوزغىلىپمۇ قويمىدى.

— نېمە تاماق يەيسىز؟ — سورىدى ئۇ ماھىنۇر ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن.

— سۈيۇقئاش ئىچەي.

— قويۇڭا سۈيۇقئاشنى ...

— كۆڭۈل تارتمىغان تاماق سىڭمەيدۇ.

گەپ ئۇزۇۋېتىلدى، زورلاش ھاجەتسىز.

— بوپتۇ، مەنمۇ سۈيۇقئاش ئىچەي، بىراق بۇ مېنىڭ ئاياللارنىڭ گېپىنى بىرىنچى قېتىم ئاڭلىشىم.

ئىسمائىلجان تاماقنى بۇيرۇتۇپ كېلىپ، ئارىدىن ئون مىنۇت ئۆتە ـ ئۆتمەيلا ئۈستەلگە ئىككى چىنە سۈيۇقئاش بىلەن بىر تەخسە پېتىر مانتا، ئىككى خىل ئىككى تەخسە قورۇما كەلدى. ماھىنۇر ئىسمائىلجانغا قاراپ قويدى.

— سىزنىڭ سۈيۇقئاش ئىچكۈڭىز يوق ئىكەن ـ دە؟

— سىزنىڭ دېگىنىڭىزنىمۇ قىلدىم، ئۆزۈمنىڭ ئويلىغىنىمنىمۇ قىلدىم. ئايالنىڭ خالىغىنىنى قىلىپ، ئۆزىنىڭكىنى قىلماسلىق بىر ئەر ئۈچۈن ئۆز غۇرۇرىنى يەرگە ئۇرغانلىق. ئەڭ بولمىغاندا ئىككى كۆڭۈلنى تەڭ رازى قىلىش كېرەك. بۇ مېنىڭ ئەر ـ ئايال مۇناسىۋىتىدىكى قارىشىم. بىراق، مەن ھىيلىگەر ـ ئالدامچى ئەمەس.

ئىسمائىلجان ماھىنۇرغا ئۆچرىغان ۋە مەيلىنى بىلدۈرگەن ئەرلەرگە ئوخشىماي قىلىۋاتاتتى. ئۇ ھېلىمتىنلا ئۆزىنىڭ مەغرۇرلۇقىنى ئىپادە قىلىدىغان گەپلەرنى ئايانماي قىلىۋاتىدۇ،

ھازىرغىچە ماھىنۇرغا ئېھتىياجى چۈشكەن ئەرلەر مۇنداق گەپلەرنى قىلغان ئەمەس. ماھىنۇر بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ مىجەز ـ خاراكتېر، قاراشلىرىغا ھەيران قېلىۋاتسا، يەنە بىر تەرەپتىن قىزىقىپمۇ قېلىۋاتاتتى. گەپنى ئوچۇق ـ يورۇق قىلغان ياخشى، بۇ سەممىيلىك. خۇدا ساقلىسۇن تىرنىقىنى تاتىلاپ ياسالما گەپ قىلىدىغانلاردىن! ئۇنداقلارنىڭ گېپى بىلەن ئەمەلىيىتى ئوخشىمايدۇ، ماھىنۇر مۇشۇ قاراشتا. نۇرغۇن ئاياللار باركى، ئەرلىرى ئۆزىنىڭ گېپىدىن چىقماسلىقىنى، ئۆزىنىڭ سىزىپ بەرگەن سىزىقىدىن چىقماي مېڭىشىنى، ھەرقاچان، ھەرقانداق ئىشتا ئۆزىگە ئىتائەت قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. نۆۋەتتى كەلگەندە — سورۇنلاردا، كۆپچىلىك بار يەرلەردە ئەرلىرىنىڭ ئابرۇيىغا ۋە ئەرلىك غۇرۇرىغا نۇقسان يەتكۈزىدىغان ھەم ئۇنى چۈشۈرىدىغان گەپلەرنى ھېيىقماي قىلىۋېرىدۇ. بۇنىڭدىن ئېرىنىڭلا ئەمەس، ئۆزىنىڭمۇ يۈزى تۆكۈلۈۋاتقانلىقى بىلەن كارىمۇ بولمايدۇ. ماھىنۇر مۇنداق ئاياللارنى كۆپ كۆرگەن ۋە ئۇلارنىڭ شۇ خىل قىلىقلىرىدىن يىرگەنگەن. بۇلا ئەمەس، شۇ خىل كەمسىتىشلەرگە ئىتائەت قىلىپ يۈرگەن ئەرلەردىنمۇ يىرگەنگەن. مۇنۇ ئىسمائىلجان ئۇنداق مۇناسىۋەت، بويۇنتۇرۇقلارغا بويىنىنى تۇتۇپ بېرىدىغان ئەرلەردىن ئەمەستەك قىلىدۇ. ماھىنۇر ئۇزاقتىن بېرى ئەرنىڭ ئەر بولغىنى، ئايالنىڭ ئايال بولغىنى ياخشى، دەپ كەلمەكتە ئىدى.

— مەن ئوتتۇز بەش ياشقا كىردىم، تېخىچە ئۆيلەنمىدىم، — دېدى ئىسمائىلجان تامىقىنى ئىچىپ بولۇپلا سۆز باشلاپ، — ئۆيلىنىشنى ئويلاپمۇ قويماي كېلىۋاتاتتىم. قايسىبىر يىلى سىز لۆڭگە سېتىۋاتقان چاغدا، قانداقتۇر سىزگە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى ـ دە، شۇ ھامان مېنىڭدە باشقىچە تۇيغۇ قوزغالدى. لېكىن، سىزنىڭ كىملىكىڭىزنى بىلمەيتتىم، ئادەم ئادەم بىلەن ياشايدۇ، بىر ئادەمنىڭ قانداقلىقىنى ئەتراپىدىكى ئادەملەر بىلىدۇ، دەپ ئويلىدىم ـ دە، سۈرۈشتۈردۈم. ئۇلار

ئەھۋالىڭىزنى — سىزنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكىڭىزنى، بىر ئەردىن چىقىپ تەنھا ئۆتۈۋاتقىنىڭىزنى، ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلمەيدىغانلىقىڭىزنى، ئوقەتتىن باشقا ئىشقا كۆڭۈل بۆلمەيدىغانلىقىڭىزنى، مىجەزىڭىزنىڭ ئېغىرلىقىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇلارنىڭ قاراش - پەرەزلىرىنىڭ توغرا - خاتالىقىنى ئۆزۈممۇ سىناپ بېقىشىم كېرەك ئىدى. شۇنىڭ ئۇچۇن ئاتايىن بىر سومغا لۆڭگە ئېلىپ، ئون سومنى تاشلاپ بېرىپ كەتتىم. لېكىن، سىز ئوشۇق پۇلنى كۆڭلۈمدىن چىقىرىپ بەردىم، دېسەممۇ ئالمىدىڭىز، توغرا قىلدىڭىز، ئەگەر ئالغان بولسىڭىز سىزنى ھەرگىز ئىزدىمەس ئىدىم. مېنىڭ زوقۇمنى تارتقىنى چىرايىڭىز بولغان، ئۇنىڭغا ئەخلاقىڭىز قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن سىزگە ئۆيلەنسەم بولغۇدەك دېگەن ئويغا كەلدىم.

ماھىنۇر مۇنداق چىرايلىق گەپلەرنى ھەممە ئەرلەر قىلىدۇ، مەن كۆپ ئاڭلىغان. لېكىن، مۇنۇ ئىسمائىلجاندا ئەرلەرگە خاس جۇرئەت، كەسكىنلىك، غۇرۇر بار ئىكەن، دەپ ئويلىدى.

— سىز ئۆزىڭىزگە قالتىس ئىشىنىدىكەنسىز - دە؟ — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭغا مىيىقىدا كۇلۇپ قاراپ.

— ئەلۋەتتە ئىشىنىمەن، ھازىرمۇ شۇ ئىشەنچىدە مەن.

— ئۆزىگە ئىشىنىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسىلا ئۆز مەقسىتىگە يېتەلمەيدۇ.

— ياق، يېتەلەيدۇ.

— يېتەلمەيدۇ، سىز نىشانلىغان ئادەمنىڭمۇ ئۆز نىشانى، قارىشى، ئويلىغان ئويى بولىدۇ، ئۇنى ھېسابقا ئالمىسا بولماس.

— ئوغۇل بالا ئۆزىنىڭ ئويلىغىنىنى قىلالىشى كېرەك. قىلالمىسا، ئۆزىنى ئوغۇل بالا ھېسابلىمىسىمۇ بولىدۇ.

— قوپال گەپ بولسىمۇ دەي، ئەرلەر گەپ قىلسىلا ئېرىپ كېتىدىغان، باش ئېگىدىغان ئاياللار بار، ئۇنداقلار ماڭدامدا بىر ئۇچراپ تۇرىدۇ. بەلكى سىز شۇنداقلاردىن دەندەپ قالغان بولسىڭىز كېرەك.

— مەن پەقەت ئەر - ئاياللار مۇناسىۋىتىگىلا قاراپ سۆزلەۋاتقىنىم يوق، مېنىڭ گېپىم ئومۇمىي مەنىگە ئىگە. مەقسەتكە كەلسەك، سىز ئۇنداق ئاياللاردىن پەرقلەنگەچكە ئىزدەپ كەلدىم، — دېدى ئىسمائىلجان جىددىي تۇردە، — مەن ئۆمرۈمدە بىرەر قىز ياكى ئايالنى ئىزدەپ باققان ئەمەس، ئۇلار مېنى ئىزدەپ كەلگەن. ئۇلارنىڭ قانداق قىزلار - ئاياللار ئىكەنلىكىنى، مېنى نېمىشقا ئىزدەيدىغانلىقىنى بىلىمەن. سۆزۈمنى بۆلمەي تۇرۇڭ، دەيدىغىنىمنى دەۋالاي، — ئىسمائىلجان ئەسلىي سۆزىگە قايتتى، — شۇ چاغدا سىزنى ئىزدەپ كېلىمەن، دەپ قويۇپ كەتكەنىدىم. ئۆزۈممۇ ئىچكىرىگە ماڭماقچى ئىدىم، مېڭىپ كەتتىم. ئۇ يەردىن چەت ئەلگە يول چىقىپ قېلىپ، ئۇياققا كېتىپ قالدىم. چەت ئەلدە سودام ئېقىپ قالدى. ئۇ دۆلەتتىن بۇ دۆلەتكە، بۇ دۆلەتتىن ئۇ دۆلەتكە ئۆتۈپ يۈرۈپ سەككىز يىل ئۆتۈپ كەتتى. ھە، راست ئارىلىقتا غۇلجىغا بىر كېلىپ كەتتىم. شۇ يەرلەردىمۇ سىزنى ئەسلەپ، بۇ چاغقىچە ئەرگە تېگىپ كەتكەندۇ، دەپ ئويلىدىم. ئۈرۈمچىگە كېلىپلا سىزنى ئىزدەپ بېقىش، تۇرمۇشىڭىزدا قانداق ئۆزگىرىشلەرنىڭ بولغانلىقىنى ئۇقۇپ بېقىش ئىستىكى تۇغۇلدى. كەلگەن كۈنىلا سىزنى كۆردۈم، بەلكىم سىز مېنى كۆرمىدىڭىز، چىرايىڭىز ئۆزگەرمەپتۇ. باشقىلاردىن ئۇقۇشۇمچە خېلىلا باي بولۇپ قاپسىز، ئەرگىمۇ تېگىپسىز، لېكىن ئالدىنىپ قاپسىز، ئاجرىشىپ كېتىپسىز. كىشىلەر سىزگە ئىچ ئاغرىتىدىكەن، ئىچ ئاغرىتقانلىقىدىن سىزنىڭ ئەخلاقلىق ئايال ئىكەنلىكىڭىزنى، بۇرۇنقى ئەخلاقىڭىزنى ساقلاپ كېلىۋاتقانلىقىڭىزنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سىزگە ئۆيلىنىش قارارىغا كەلدىم.

ماھىنۇر كۈلۈپ قويدى. ئۇنىڭ كۈلۈشىدە سۇس مەسخىرىلىك ئالامەت ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

— سىزنىڭ ئۆيلىنىش قارارىغا كېلىشىڭىز ئۆز قارارىڭىز، مېنىڭمۇ ئۆز قارارىم بار، «قىزلىقتىن خەۋەر يوق، ئوغۇللۇق

دۇمباق چاپتۇ» دېگەن ماقالىنى ئاڭلىغۇدىم، ئەمەلىيەتتىنى كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن. قىزىق ئادەم ئىكەنسىز، ئىككى كىشى بىلەن پۈتىدىغان ئىش ئىككى كىشىنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكەندىن كېيىن قارار قىلىنار، سىز قارار قىلىشىڭىزلا پۈتۈپ كېتىدىغان ئىش نەدىكەن !

— پۈتىدۇ، دەپ ئويلايمەن.

— قارارىڭىزنى ئاسانلا ئىشقا ئاشۇرۇپ ئۆگىنىپ قالغاندەك قىلىسىز، مېنىڭ بۇرنۇمغا سۇ كىرگەن، سىز كىم، قانداق ئادەم؟ ئىسمىڭىزدىن باشقىنى بىلمەيمەن (ھەقىقىي ئىسمىڭىزنى دېگەن بولسىڭىز)، مۇشۇ ھالدا قارارىڭىزنى قوبۇل قىلسام، سىزمۇ مېنىڭ ئەخلاقىمدىن گۇمانلىنىپ قالارسىز؟ كىشىلەرنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ بۇرنۇمغا يېگەنمەن.

ئىسمائىلجان تەرلەپ كەتتى، تېرىكتى، جىلە بولدى، قىمىرلاپ ئورنىدا ئولتۇرالماي قالدى. لېكىن، ئۈمىدسىزلەنمىدى. «ئاخىر ماقۇل دەيدۇ، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — مېنىڭ كىملىكىمنى ئۇقسا، ئۇنىماي قالمايدۇ، ئالدىنىپ قېلىپ قورقۇپ قاپتۇ.»

— شۇنداق ئويلاشقا ھەقلىقسىز، بۇمۇ سىزنىڭ چىن ئادەملىكىڭىز، مېنىڭ كىملىكىم ھەم قانداق ئادەملىكىمنى غۇلجىدىن ئۇقالايسىز، مەنمۇ ھەممىنى ئېيتىپ بېرىمەن.

— بولدى، ئۇقۇشۇمنىڭ ھاجىتى يوق.

— گەپنى ئۈزۈۋەتمەي، ئويلىشىپ بېقىڭ.

— ئويلىشىشىمنىڭمۇ ھاجىتى يوق، ئىككىلىنىپ قالغان ئادەم ئويلاشسا بولىدۇ. راست گەپنى قىلاي، ئەمدى تۇرمۇشقا چىقىشنى ئويلاپمۇ قويغىنىم يوق، كۆڭلىڭىزگە رەھمەت.

ماھىنۇر شۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقان چاغدا چىرايىدا غەزەپ، خاپا بولغانلىق ئالامەتلىرى كۆرۈلمىدى، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئىللىق تۇستە، كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ رەت قىلدى ۋە شۇ ھامان ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ـ دە، ماڭدى. ئىشىك ئالدىغا چىققاندا، كەينىدىن

چىققان ئىسمائىلجان ئۇنى شۇ يەردە توختىتىۋالدى.

— تۇرۇپ تۇرۇڭا ... مېنى چۈشىنىپ بېقىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن، مەن يەنە سىزنى ئىزدەيمەن. مېنى ئەگىشىۋالدى دەپ قالماڭ، تارىخىمدا قىلمىغان ئىشنى قىلىپ باقاي، يېڭىلىپ قالسام خاپا بولمايمەن. يېڭىلىشنىڭ تەمىنى تېتىپ باقاي، قانداق بولىدىكىن ...

— مېھمان قىلغىنىڭىزغا رەھمەت، لېكىن مېنى ئىزدەپ يۈرمەڭ، بولۇپمۇ دۇكىنىمنىڭ ئالدىغا كەلمەڭ، خوش، — ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، بۇرۇلۇپلا ماڭدى.

ئىسمائىلجان تۇرغان ئورنىدا تۇرۇپلا قالدى. بۇ ئىش ئۇنىڭغا بەكمۇ ھار كەلگەندى. ئۇ قاچان مۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالغان؟ سۆزلىرى ئۆتمەي قالغان؟ ئارزۇ ـ ئارمان، ھەۋەسلىرى رېئاللىقتا ئايلانمىغان يېرى بارمۇ؟ ... ياق، يوق. ئۇ ئوتتۇز بەش ياشقا كەلگۈچە ئۆيلىنىشنى ئويلىمىغانمۇ؟ ئۇ يىگىتلىك قۇرامىغا يەتكەن چېغىدىن باشلاپ ئۆيلىنىشنى ئويلىغان، ۋۇجۇدىدا يانغان تەبىئى ئىشقى ھېسنىڭ قاينىمىدا ئۈزۈپ يۈرگەن. ئەمما، تىجارەتكە كىرىشىپ، يانچۇقى تولغۇدەك پۇلغا ئىگە بولۇپ بېيىجىڭ، شاڭخەي، گۇاڭجۇ، شېنجېن، جۇخەي شەھەرلىرىنى ئارىلاپ سودا قىلىپ يۈرگەندىن باشلاپ، نېمىشقىدۇر ئۆيلىنىش، ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇشتىن ۋاز كېچىپ، دۇنيادىن تەنھا ئۆتۈپ كېتىش قارارىغا كەلگەن. سودا بىلەن چەت ئەلگە چىققاندا بىر قېتىم قارارىنى ئۆزگەرتمەكچى بولغانۇ، ئۇنىڭدىن يەنە يېنىۋالغان. بىراق شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى، ئىشقى ھېسلىرى قەيەردە قوزغالسا، بەڭۋاش ياشلىقنىڭ تەلەپ قىلغان نەرسىلىرى قەيەردە تۇتسا، ئۇنى شۇ يەردە رازى قىلىپ يۈرگەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئۆيلەنمەي، دۇنيادىن تەنھا ياشاپ ئۆتۈپ كېتىش قارارىمۇ مۇشۇ جەرياندا چىڭىپ بارغان. بولمىسا ئۇنىڭغا ئۇچراشقان ھەر خىل مىللەتتىن بولغان ياش ئاياللار، قىزلار ئۇنىڭ دېگەن يېرىدىن

چىقىپ ئويناشقىمۇ، ھەتتا بەزىلىرى تېگىشكىمۇ رازى بولغان. ئىسمائىلجاننىڭ پەرىزىچە، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بەزىلىرى ناھايىتى ئەخلاقلىق، ئەدەپلىك، مېھرىبان ئىدى. تېخى ئۇلاردىن ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقانلىرىمۇ بار ئىدى. شۇنداق ئىكەن، مۇنۇ ئىككى ئەردىن چىققان ماھىنۇرنىڭ تېخى ئۆيلەنمىگەن يىگىتنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىشى ئېغىر ئىش ئەمەسمۇ، بۇ ئىش ئىسمائىلجانغا ھار كەلمەي قالامدۇ! ... «پۆپۈكلىرىنى نازغىتىپ ئوينايدىغان قومۇشمۇ ئاخىر بېرىپ بورا بولىدۇ، دېيىشىۋاتاتتى، راست ئىكەن ـ دە» ، دەپ ئويلىدى ئۇ ھەم غەزەپلىك، ھەم ھەسرەتلىك تىنىپ.

ئىسمائىلجان مېھمانخانىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ ئىشىكىدە قوغدىغۇچىلىرى بار ئېسىل، ھەشەمەتلىك مېھمانخانىدا يالغۇز ياتاتتى. ياتاق ئىشىكىنى كىمدەكىم چەكمىسۇن، ئۇ زادىلا ئاچمايتتى. ئەگەر كۈتكۈچىلەرنىڭ قايناق سۇ، مېۋە ـ چېۋە ئەكىرىپ قويىدىغان ياكى ياتاقنى تازىلايدىغان ئىشلىرى بولسا، ئۆزلىرى ئاچقۇچ سېلىپ ئېچىپ كىرەتتى. ئىسمائىلجان ئۇلارغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايتتى. تۈزۈكرەك قاراپمۇ قويمايتتى. ئەنە ئۇ يۇمشاق كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلاپ تورۇسقا قاراپ ياتىدۇ. شۇ ھالدا ئۇ خېلى ئۇزاق ياتقاندىن كېيىن، قولىغا تومپۇچكا ئۈستىدىكى قېلىن كىتابنى ئالدى ـ دە، ئۇنىڭ ئىككى ـ ئۈچ بېتىگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، لېكىن كاللىسىغا ھېچنېمە چۈشمىدى. ئاخىر كىتابنى تومپۇچكا ئۈستىگە «پاققىدە» تاشلاپ قويۇپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى، قوپتى، ئۆي ئىچىدە ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. يۈرىكى سىقىلغاندەك بولۇپ، ئادىتىنى ئۇنتۇپ ئىشىكنى ئۇلۇغ ئېچىۋەتتى. ئۇ خىياللىرىنى بىر يەرگە جەملىيەلمەي، يالغۇز كىشىلىك دىۋاندا ئولتۇرۇشىغا، ئىشىكتە قاپقارا چاچلىرىنى قويۇۋەتكەن، قاش ـ كۆزلىرىمۇ قاپقارا، كۈلۈمسىرىگەن خەنزۇ قىزى پەيدا بولدى:

ـــ ئەپەندىم، خىزمىتىڭىز بارمۇ؟

ئىسمائىلجان «يوق» دېگەن مەنىدە بېشىنى لىڭشىتتى.

ئارىدىن بەش مىنۇت ئۆتە ـ ئۆتمەيلا بۇدۇر چاچلىق، بايىقىدىنمۇ چىرايلىق ئۇيغۇر قىزى پەيدا بولدى:

ـــ بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرساق ...

ئۇنىڭ سۆزى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا، ئىسمائىلجان «چىقىپ كەت» دېگەن مەنىدە قولىنى قاتتىق سىلكىدى ۋە ئاچچىقىدا بېرىپ ئىشىكنى قاتتىق ياپتى ـ دە، كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇردى. «ھەرھالدا بۇلار بىزەڭ ئەمەس ئىكەن، غۇرۇرى بار ئىكەن» دەپ ئويلىدى ئۇ.

ئىسمائىلجان، كۆڭلىنى ئېلىش ئۇچۇن ھېلى كىرگەن قىزلاردىن بۇنچە خاپا بولۇپ كەتكەن بىلەن، ئۆزى مۇنداق ئىشلاردىن خالىي بولغان ئەمەس. بىراق ھازىر ئۇنداقلاردىن بىزار. ھازىرلا ئەمەس، بىردەملىك كۆڭۈل ئېچىشلاردىن قول ئۈزگىلى ھەم ئەخلاقلىق، ھەم چىرايلىق بىرەر قىزغا ئۆيلىنىش نىيىتىگە كەلگىلى تۆت ـ بەش ئاي بولدى. ئۇنىڭ شەرتىگە مۇنۇ ماھىنۇر توغرا كېلىپ قالدى. شۇڭلاشقا، ئۇنىڭ ئىككى ئەردىن چىققانلىقىمۇ كۆزىگە كۆرۈنمىدى. ھازىر ئۇ ماھىنۇرنى ئويدانلا ياقتۇرۇپ قالدى. شەرتىگىمۇ دەل كەلدى. شۇنىڭ ئۇچۇن ئۇنىڭغا ئۆيلىنىش كويىدا بولۇۋاتىدۇ، ماھىنۇر ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىۋاتىدۇ. ئادەم دېگەن قىزىق نەرسە، ئۆزى قىلغان قارارنى يا بالدۇر، يا كېيىن ئۆزى ئۆزگەرتىدۇ، سۆزلىگەندە بوشلۇق قالدۇرماي سۆزلەيدۇ، كۆنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۆز قاراشلىرىدىن يېنىپ، سۆزلىگەنلىرىگە قارشى ئىشلارنى قىلىۋېرىدۇ، قىزى بىرەر يىگىت بىلەن قېچىپ كەتكەندە: «مېنىڭ ئۇنداق بالام يوق، ئىككىنچى ئۆيۈمگە دەسسىمىسۇن» دېگەنلەردىن، بېرىسى ئىككى ـ ئۈچ ئاي، نېرىسى ئىككى ـ ئۈچ يىل بولغاندا، كېچىپ كەتكەن قىزىنىڭ تويىنى ھەشەمەتلىك ئۆتكۈزۈپ بەرگەنلەر؛ بىر قورساقتىن چۈشكەن ئاكا ـ ئۇكا، ھەدە ـ سىڭىللار ئىچىدە مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن

جاڭجاللىشىپ، ئادا ـ جۇدا بولۇشۇپ: «مېنىڭ ئۇنداق قېرىندىشىم يوق» دېگەنلەردىن قايتا يارىشىپ، قىل سىغماس مېھرىبانلاردىن بولۇپ «ئاشۇ قېرىندىشىمدىن باشقا مېنىڭ نېمەم بار» دەيدىغانلار؛ قولۇم ـ قوشنىلاردىنمۇ بۇگۇن ئۇرۇشۇپ ئەتىسى ئۇينايدىغان بالىلار ئارىسىغا كىرىپ، بىر ـ بىرىگە تۆھمەتلەرنى قىلىشتىنمۇ يانماي سەتلەشكەنلەردىن، ئاشۇ رەسۋاچىلىقلارنى ئۇنتۇشۇپ، ياخشى ـ خوپ بولۇپ «خۇدا قوشقان قوشنىلاربىز» دەپ يۈرگەنلەرمۇ ئۇچراپ تۇرىدۇ. ئىسمائىلجان «ئۆيلەنمەي، دۇنيادىن تەنها ئۆتۈپ كېتىمەن» دېگەن. مانا ئارىدىن خېلى يىللار ئۆتكەندە قارارىنى ئۆزگەرتىۋاتىدۇ. «بىرنەچچە ئېغىز سۆزى بىلەنلا مېنى ئەجەب مەڭدىتىپ قويدا، ــ دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئۇ ھەم قىزىرىپ، ھەم تاتىرىپ، ــ مەن قانداق ئىسمائىلجان ئىدىم؟ ... ھەرقانچە مەغرۇر، ئىرادىلىك قىزمۇ مېنى مۇنچىلىك ئوسال ھالغا چۈشۈرۈپ قويمىغان ! ــ ئىسمائىلجان كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ تېخىمۇ چوڭقۇر ئويغا پاتتى، ماھىنۇرنىڭ ئىمكانىيەت قالدۇرماي قەتئىيلىك بىلەن ئېيتقان سۆزلىرىنى ئەسلىدى، ــ پىكرىمنى رەت قىلىشى ــ ئۇنىڭ چىڭلىقى، ئەخلاقى، كەلگۈسىنى ئويلىشى؛ دۈكىنىمنىڭ ئالدىغا كەلمەڭ دېگىنى ــ نومۇسچانلىقى، شەرم ـ ھايالىق ئىكەنلىكى؛ قوپاللىق قىلمىغانلىقى ــ ئادىمىيلىكى. ئۇ ھەقىقەتەن ئېسىل ئايال ئىكەن. ماڭا ئۇنىڭدىن ئارتۇق كىم كېرەك؟ ئۇنى ئالىمەن، قارار قىلغان ئىكەنمەن، چوقۇم ئالالايمەن !»

ماھىنۇر خېلىدىن بېرى بىرەر ئەرنى، ئەرگە تېگىشنى ئويلاپ باقمىغان. ئىسمائىلجاننىڭ سۆزلىرى بۈگۈن ئۇنىڭغا ئۇزاققىچە ئۇيقۇ بەرمىدى. «ئوتتۇز بەش ياشقا كىرگۈچە نېمىشقا ئۆيلەنمىگەندۇ؟ ــ دەپ ئويلىدى ماھىنۇر غەلىتە ھېسلارغا چۆمۈلۈپ، ــ چەت ئەللەردە ئۆمۈر بويى ئۆيلەنمەي ئۆتىدىغان ئەرلەر، ئەرگە تەگمەي ئۆتىدىغان قىزلار نۇرغۇن بولىدۇ، دېگەن

گەپلەرنى ئاڭلىۋىدىم، ئەمدى بىزدىمۇ چىقىشقا باشلىغان ئوخشايدۇ ـ دە. شۇنداق ئىكەن، ئەمدى نېمىشقا ماڭا ئۆيلىنىدىغان بولۇپ قالغاندۇ، مېنىڭ نېمەمگە قىزىقىپ قالغاندۇ؟ ... دېگەن گەپلىرى ھەقىقەتەن راستىمىدۇ؟ بىراق بايقىشىمچە گەپلىرى سەمىمىي، غورۇرلۇق يىگىتتەك قىلىدۇ. خىيالىغا كەلگەن گەپلەرنى ھېيىقماي، ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ كۆڭلىگە تېگىپ كېتەر، دېمەي قىلغىنىغا قارىغاندا، راست سۆزلۈكتەك تۇرىدۇ. ئارۇپجان بىلەن سۆزلەشكەندە، ئۇنىڭدا ئۆكايسىزلىنىش، قورۇنۇش، ھودۇقۇش ئالامەتلىرى كۆرۈلەتتى، مېنى بەكمۇ ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئاشۇنداق ھېسلاردا بولىدىغاندۇ، دەپ ئويلاپتىكەنمەن، ئەسلىدە ئالدامچىنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك ئىكەن ئەمەسمۇ. مۇنۇ ئىسمائىلجاندا ئۇنداق ھېسلار سېزىلگىنى يوق. لېكىن، مەيلى قانداق بولمىسۇن، ئىشىنىپ كېتىشكە بولمايدۇ. مەن كىشىلەرنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ، تېگى ـ تەكتىنى سۈرۈشتۈرمەي، ئۇنىڭ دەرد ـ ئەلىمىنى ئاز تارتمىغان ... مەن نېمىشقا مۇنداق ئىشلارنى ئويلاپ كېتىمەن، بىرەر ئەرگە ئېھتىياجىم چۈشكىنى يوققۇ؟ چۈشكەن تەقدىردىمۇ ئۆلاردىن بىزارمەن. قورۇ ـ جايىم بار، ئىنىم يېنىمدا، تىجارىتىم يامان ئەمەس، شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك ئەمەسمۇ! شۇنداق تۇرۇقلۇق خىيالىمغا مۇنۇ ئىسمائىلجاننىڭ كىرىۋالغىنى نېمىسى؟»

35

— بۇ جاھان نېمە بولۇپ كەتتى! ئادەملەر نېمە بولۇپ كەتتى! ... شۇلارمۇ ئادەممۇ ـ ھە! ...

بەختىخان ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ، ئوچۇق ئىشىكتىن چالۋاقاپ كىرىپ كەلدى. ماھىنۇر تاماق ئېتىۋاتاتتى.

— كېلىڭ بەختىخان ھەدە، يۇقىرى ئۆتۈڭ، نېمانچىلا

چىچىلىپ كەتتىڭىز؟ — ماھىنۇر ئۇنىڭ ئالدىغا باردى.

— بۇ ياشلار دېگىنىڭ شۇنچىمۇ رەسۋالىشىپ كېتەمدۇ، ئىككى مۇسۇلماندىن تۇغۇلغانغۇ ئۇلار - ھە !

— نېمە بولدى سىزگە، چىرايىڭىز ئۆزگىرىپ كېتىپتىغۇ؟

— مۇنداق بولىشۇەرسە جاھانمۇ ئۆزگىرىپ كېتەر ...

بەختىخانىنىڭ ھەقىقەتەن چىرايى ئۆزگىرىپ، گۆشلۈك يۈزى تاتىرىپ، يوغان كۆزلىرى يېنىپ كەتكەندى. ماھىنۇرغا ئۇنىڭ قاڭشارلىق بۇرنىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قوناقچىلىق قارامتۇل قاپارتقۇسى يوغىناپ كەتكەندەك كۆرۈندى. ئاشۇ قاپارتقۇسى بىلەن بىللە پۈلتىيىپ چىققان مەڭزىمۇ، قېنى قاچقان قېلىن كالپۇكلىرىمۇ تىترەۋاتاتتى. ئۇزايىدىن تېرىكىپ كەتكەنلىكى، غەزىپىنى باسالماي قېلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

— چىرايىڭىز ئۆزگىرىپ كېتىپتىغۇ دەيسانا، ئۆزگىرىدۇ، چىداپ تۇرغىلى بولمايدىغان ئىشلار بولۇۋاتسا، ئۆزگەرمەي قالامدۇ !

— قېنى يۇقىرى ئۆتۈك، ئولتۇرۇپ سۆزلەڭە، زادى نېمە بولدى سىزگە؟

— نېمە بولاتتى، قورۇدىن شۇنداقلا چىقسام، ياشلا بىر بالا بىر قىزنى چىڭگىدە قۇچاقلاپ تۇرۇپتۇ. ئىمانىم قىرىق گەز ئۇچتى ... تازا سالايمىكىن، دەپ ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ «ۋۇي رەسۋالار» دەپ ئۆتۈپ كەتتىم. بەش - ئالتە قەدەم ماڭغاندا «قارا» دېگەندەك قىلىپ قالدى، كەينىمگە بۇرۇلۇپ قارىسام، قىزنى ھەدەپ سۆيۈۋاتامدۇ، قانداق كېلىپ قالغىنىمنى بىلمەيمەن، شۇمتەكنىڭ قۇلاق تۈۋىگە بىرنى سېلىۋېدىم، ئۇ ئىككى يۇمىلاپ نېرىسىغا چۈشتى. ھېلىمۇ ئۇ ھارىمىنىڭ ئەقلى بار ئىكەن، ئورنىدىن ئۆمىلەپ قوپۇپ قىزغىمۇ قارىماي قاچتى.

ماھىنۇر قورقۇپ كەتتى:

— بولمىسا قانداق قىلاتتىڭىز؟

— قانداق قىلاتتىڭىز، دېگىنىنى ماۋۇنىڭ، نېمىشقا

ئۆرسەن، دەپ ئالدىمغا دېۋەيلەپ كەلگەن بولسا، بوغۇپلا قويىاي دېۋىدىم.
— خۇدايىم ساقلاپتۇ.
— كوچىدا، كۈپكۈندۈزدە كۆزىنى يۇمۇپ ئېھ - ئېھلاپ تۇرۇپ بەرگەن ھېلىقى قانجۇقنىڭ تەستىكىگە ئىككىنى سالمىغىنىمغا پۇشايمان قىلىۋاتىمەن تېخى ... بۇ ئادەملەر نېمە بولۇپ كېتىپ بارىدۇ - ھە ! چىڭ تۇتسا، ئەركىنلىكىمىزنى بوغدى دېسە، قويۇپ بەرسە، ھايۋانغا ئايلانسا، نېمە دېگۈلۈك زادى !
بەختىخاننىڭ تېخىچە — ئۆزىنىڭ ئۆيىدىن ماھىنۇرنىڭ ئۆيىگە كەلگۈچە — ئاچچىقى بېسىلمىغانىدى. غەزەپتىن يۈزلىرى بىردەم تاتىرىپ، بىردەم قىزىرىپ، چېكە تومۇرلىرى لىپىلداپ تۇراتتى. ماھىنۇرنىڭ بىرنەچچە قېتىم يۇقىرى ئۆتۈنۈش، دېگەن گەپلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. ماھىنۇر كەچلىك تاماققا تۇتۇش قىلىپ گۆش توغراپ ئولتۇراتتى. كۆڭلىگە كېلىپ قالمىسۇن، دەپ تاپسىغا كېلىپ يېنىدا ئولتۇردى.
— ھەيرانمەن، — دېدى بەختىخان قايناپ، — ھەر نەرسە ئۆز يولى بىلەن ئەمەسمۇ، ئۆيدە، دالدىلىق - پىنھان يەرلەردە بولىدىغان ئىشلارنى كوچا - كويغا، ئادەملەر ئارىسىغا ئاچىقىۋالسا، بۇنىڭ كوچىلاردا قوغلىشىپ يۈرگەن ئېشەكلەردىن نېمە پەرقى قالدى ! ئەخلاق، ھايا، نومۇس دېگەنلەر نەگە كەتتى؟ ... بۇ ئۆتۈپ كەتكەن شەرمەندىلىك ئەمەسمۇ !
— تېخى سىزنىڭ كوچىمىزغۇ ئادەم ئاز ماڭىدىغان كوچا، — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى كۈچەيتىپ، — قايسى كۈنى ئاپتوبۇستا ئادەم شۇنداق جىق، قىستاڭچىلىق، شۇ قىستاڭچىلىق ئىچىدە بىر بالا ئاق شىلەپىلىك بىر قىزنى ھەدەپ سۆيۈۋاتىدۇ، بۇنىڭغا نېمە دەيسىز.
— زامان تەرەققىي قىلسا، نومۇس قىلىدىغان ئىشلار تۈگەپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ.
ئىككىسى خېلىغىچە جىمىپ تۇرۇپ قالدى. ئادەمنىڭ

خىيالىغىمۇ كەلمىگەن، نومۇسلىنىدىغان ئىشلارنىڭ يۈز بېرىۋاتقانلىقى ۋە ماڭدامدا بىر ئۇچراپ تۇرۇۋاتقانلىقىدىن پەيدا بولغان غەزەپ ـ نەپرەت ئۇلارنىڭ كۆزلىرىنى ياندۇرۇپ، بەدەنلىرىنى تىترەتمەكتە ئىدى. «تۇرمۇشتا ئادەمنىڭ خۇشال بولىدىغان نەرسىسى ئاز، قايغۇرىدىغان، غەزەپلىنىدىغان نەرسىسى كۆپ بولىدىكەن ـ دە، — دەپ ئويلىماقتا ئىدى ماھىنۇر ئالدىغا تارتىۋالغان پەرتۇقىنى بارماقلىرىغا يۆگەپ، — قىزىق يېرى، ئۇنداق ئىشلار كۈندىن ـ كۈنگە ئازلىماي، كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىدىكەن. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، تېخى ئەۋج ئالسا، ئادەمنىڭ قەدىر ـ قىممىتى، ئىززەت ـ ھۆرمىتى قالارمۇ؟ مەن نىمىشقا بىرەر ئەر بىلەن كوچىدا، بازارلاردا ئۇزۇنراق پاراڭ قىلىپ تۇرۇپ قېلىشتىن ئىزا تارتىپ، ئۆزۈمچىلا خۇدۇكسىرەپ كېتىمەن. مۇنۇ ياش قىز ـ يىگىتلەر بىمالال، شۇنداق ئەركىن تۇرىۋېرىدۇ، ھەتتا ھېلى ئېيتىلغان ئۇياتلىق قىلىقلارنى قىلىۋېرىدۇ؟ خۇدايىم كېچە ـ كۈندۈزنى، كېچىدە بولىدىغان ئىشنى كېچىدە، كۈندۈزدە بولىدىغان ئىشنى كۈندۈزدە قىلسۇن، دەپ ياراتقاندۇ؟! ياشلار بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى، بۇنىڭغا چەك قويۇش كېرەك ئىدى. بەختىخانمۇ خىيالدا ئىدى. «بۇ ھارامدىن بولغانلار، — ئۇنىڭ غەزىپى تېخىمۇ ئۆرلىمەكتە ئىدى، — بىر بالا تېرىيدىغۇ، خەلق قوزغىلىپ ئۇر ـ ئۇر قىلىۋەتسە، شۇ ۋاقىتتا كۆرەتتى كۆرگۈلۈكىنى! بىرنەچچىسىنى تۇتۇۋېلىپ ئېشەككە تەتۇر مىندۇرۇپ سازايى قىلسا، خەلقئالەم ئالدىدا رەسۋاسىنى چىقىرىۋەتسە، ئاندىن تىنچىيدۇ بۇ نومۇسسىز شۇمتەكلەر! ئاخىر زامان بولغاندا، باللار ئاتا ـ ئانىغا، كىچىكلەر چوڭلارغا باقمايدۇ، ھايا كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، دەيدىغان. مانا قاراڭلار، نەق شۇنىڭ ئۆزى بولۇۋاتىدۇ. بۇرۇنلاردا ئوغۇللار قىزلارنى ئالدايدىغان، ھازىر قىزلار ئوغۇللارنى ئالدايدىغان بولدى، خۇدايا توۋا، قىزلارمۇ ئەسكىلىكتىن قورقمايدىغان بولۇپ كەتتى.»

بەختىخانىنىڭ غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ، ئەسەبىيلەرچە سۆزلەپ كىرىشى، ماھىنۇرنىڭ ھاڭ - تاڭ بولۇپ قاراپ قېلىشى، ئىككى ئوتتۇرىدا پەيدا بولغان ۋەھىمە، جىددىيلىك تۈپەيلىدىن ئۆزئارا سالاملىشىش، ھال - ئەھۋال سوراش ئۇنتۇلغانىدى. سەل جىملىقتىن كېيىن، ئادەتتىكىدەك ئەھۋال سوراش باشلىنىپ، بەختىخان يۇقىرىغا ئۆتۈپ، ئىككى قاتلاپ سېلىنغان يېكەندازنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردى. ماھىنۇر ئالدىراپ گۆش توغراشقا كىرىشىپ، تاماق تەييارلىقىغا چۈشتى. لېكىن، بەختىخان بايىقى سۆزلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئىچ - قارنىنى بوشاتماقتا ئىدى:

— ئادەملەر بارغانسېرى ھاياسىز بولۇپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ. قارا، بۇرۇن قىزلار خېلىلا نومۇسچان بولىدىغان، ھازىر قالتىس قېلىنلىشىپ كەتتى، يۈزى قىزارمايدۇ ... بەدىنىنىڭ كىچىككىنە يەرلىرىنى يېپىپ، قالغان يەرلىرىنى ئېچىپ يۈرۈۋېرىدىغان بولدى، قىزلىق نومۇس قېنى؟

— ئۇ مەدەنىيەتلىك بولغىنى.

— نېمە! — بەختىخانىنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، لەۋلىرى تىترەپ كەتتى، — مەدەنىيەتلىك بولغىنىمىش تېخى، بەدەنلىرىنى ئېچىپ يۈرسە مەدەنىيەتلىك بولۇپ، يېپىپ يۈرسە مەدەنىيەتسىزلىك بولامدىكەن؟ ... تۇۋا، پايپاققا نال قاققاندەك ما گەپنى ... نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا مۇنداق ئىشلارمۇ يوق ئىدى، مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا، يەنە بەش - ئون يىلدىن كېيىن، كىشىلەر كوچىغا قىپيالىڭاچلا چىقىپ كېتىدىغان ئوخشىمامدۇ.

ماھىنۇر كۈلدى.

— كۈلىسەنغۇ؟

— ئادەم ئاچچىق - غەزەپتىنمۇ كۈلىدۇ.

كۈندىن - كۈنگە پەيدا بولۇۋاتقان يېڭىلىقلار ئادەملەرنى خۇشال قىلىپ روھىي كۆتۈرەڭگۈلۈكىنى تەمىن ئېتىدۇ.

چۈنكى، بۇ يېڭىلىقلار بىلەن قىيىن ئىش ئاسانلىشىۋاتىدۇ، جاپا تارتىش ئازلاۋاتىدۇ. قاقاس يەر بوستانلىققا ئايلانسا، ئون سائەتتە پۈتىدىغان ئىش بىر سائەتتە پۈتسە، يوللار ئۆزگىرىپ، كىشىلەر پاتىقاق كېچىشتىن قۇتۇلۇۋاتسا، بۇنىڭدىن كىممۇ خۇشال بولمىسۇن. بەدىنىنى ئېچىپ يۈرۈش بۇمۇ بىر خىل يېڭىلىق. بىراق بۇ ئادەملەرنىڭ شەھۋانىي نەپسىنى قوزغايدىغان ۋە ئادەملەرنى ئازدۇرۇپ چۈشكۈنلەشتۈرىدىغان، چىرىكلەشتۈرىدىغان يېڭىلىق. شۇڭلاشقا ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىدىغانلار، يىرگىنىدىغانلار كۆپ.

— بۇ جاھان نېمە بولۇپ كەتتى، بۇ ئادەملەر نېمە بولۇپ كەتتى، دېگىنىمۇ شۇ، ئادەمنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىدىغان ئىشلار كۆپەيدى. قارا، بايقاۋاتامسەن، هازىر ئاياللار ئاياغ ئاستى قىلىنىۋاتىدۇ، يالغان ئېيتتىممۇ يا؟

— نېمىگە قاراپ شۇنداق دەۋاتىسىز؟

— نېمىگە قاراپ دېگىنىڭنى، كىتابخانىلاردا، كوچىلاردا سېتىلىۋاتقان رەسىملەرنى كۆرمىدىڭمۇ؟ چىرايلىق قىز - چوكانلارنىڭ چوڭ يانپاشلىرىنى، ساغرىلىرىنى، ئۇياتلىق يەرلىرىنى ئارانلا ياپقان جايلىرىنى، كۆكسىلىرىنى رەسىمگە تارتىپ سېتىۋاتامدۇ، بۇ ئاياللارنى ئاياغ ئاستى قىلغانلىق، ئىززەت - هۆرمىتىنى يەرگە ئۇرغانلىق، پۇل تېپىشنىڭ قولى قىلغانلىق ئەمەسمۇ؟ مۇشۇنداق قىلسا، ئۇنى كۆرگەن هەرقانداق چىلىك ئادەمنىڭمۇ كۆڭلى يوگۇرمەمدۇ، ئازمامدۇ؟ ... كىشىلەرنىڭ شەهۋانىي نەپسىنى قوزغاپ پۇل تاپسا مەيلىمۇ؟ هۆكۈمەت نېمىشقا يول قويىدۇ؟ تېخى ئەرلەر ئىشلىتىدىغان نەرسىلەرگىمۇ پۈتلىرىنى كېرىپ، كۆكسىلىرىنى ئېچىپ تۇرغان ئاياللارنىڭ سۈرەتلىرىنى چۈشۈرۈپ قويىدا ...

قورۇما قورۇۋاتقان ماهىنۇر بەختىخانىنىڭ دېگەنلىرى ئۆزى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان ئىشلار بولسىمۇ، شۇ تۇرقىدا يېڭى بىر ئىشنى ئاڭلاۋاتقاندەك تويغۇغا كېلىپ قالدى - دە، ئۆزىدە قانداقتۇر

كەمسىتىلىش، خورلۇق ھېس قىلدى ۋە يۈرىكىنىڭ بىر يەرلىرى ئېچىشىپ ئاغرىدى. كۆزلىرى بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قېلىپ، قولىدىكى ساپلىق توختاپ قالدى.

— قانداق، يۈرىكىڭ ئېچىشتىما؟ — دېدى بەختىخان ئۇنىڭ قانداق ئازابتا قىينىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، — شۇنداق ئېچىشىدۇ. قانچە ئويلىساڭ، شۇنچە غەزىپىڭ كېلىدۇ.

— راست، بۇ ئاياللارنى كۆڭۈل ئاچىدىغان نەرسە، شۇنىڭغا يارالغان، دېگەنلىك ئەمەسمۇ، — دېدى ماھىنۇر كەينىگە قايرىلىپ. ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدىمۇ، ئاق، سىپتا يۈزىدىمۇ غەزەپ ئۇچقۇنلىرى يېنىپ كەتكەندى، — تېخى بەزى ئاياللار ئۆزلىرىنىڭ خورلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالماي، شۇنداق رەسىملەرنى ئۆيلىرىگە چاپلىۋالىدىكەن. قۇرۇپ كەتسۇن مۇنداق مەدەنىيەت! مۇنداق گۈزەللىك! ئادەمنىڭ كەينىگە كىرىۋالىدىغان ئەرلەرنىڭ كۆپىيىپ كېتىشىمۇ بىكار ئەمەس.

— جايىدا گەپ قىلدىڭ، بەزى قىزلارغا ھەيرانمەن، — بەختىخان ماھىنۇرنىڭ يېنىغا شىپقاپ كېلىپ، قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ سۆزلەشكە باشلىدى، — سەنمۇ كۆرگەنسەن، يېقىندا تېلېۋىزوردا بىرنەچچە قىزنىڭ ئۇسسۇل ئوينىغانلىقىنى كۆرسەتتى. قايسى كۆزۈم بىلەن كۆرەي (بەزىلىرىنى كۆرۈپ يۈرگەن قىزلار ئىدى)، ئىككىلىك كۇسار كىيىپ، كۆكسىنىڭ يېرىمىنى ئاران ياپىدىغان باغىرداق تاقىۋاپتۇ، قالغان يېرى ئوچۇق. كۆرۈنمىگەن يېرىم قالمىسۇن دېگەندەك پۇتىنى ھەدەپ ئاسمانغا ئېتىۋاتىدۇ. كۆرۈۋاتقان خەقنىڭ يۈزى قىزىرىۋاتىدۇ، ئۆزلىرىنىڭ نېمىشقا قىزارمايدىغاندۇ؟ ئادەم شۇنچىمۇ رەسۋالىشىپ كېتەمدۇ ـ ھە! تېلېۋىزورغا چىقىمەن، قىپيالىڭاچ تۇرۇپ بەر دېسە، تۇرۇپ بېرىدىغان ئوخشىمامدۇ؟ تېلېۋىزورغا چىقىش، ئۆزىنى كۆرسىتىۋېلىش شۇنچە ئۇلۇغ ئىشمىدۇ!

— ئاشۇنداق نايناقلارنىڭ نومۇسلىنىدىغان ئىشى،

كۆرسەتمەيدىغان يېرى قالمىدى دەڭە ...
— ياشلىرىمىزنىمۇ شۇ تېلېۋىزور دېگەن نەرسە بۇزۇۋاتىدۇ، بۇ بىر ياخشى نەرسە ئىكەن، بىراق ئۇنىڭدا ئەسكى نەرسىلەرنى كۆرسەتسە قانداق بولىدۇ؟ «ئۆرۈك ئۆرۈكنى كۆرسە ئالا بولىدۇ» دېگەن راست ئىكەن، — دېدى بەختىخان، — تېلېۋىزوردا نېمىنى كۆرسەڭ، هايال بولماي ئۇنى — سەهنىمىزدە، كوچىمىزدا، يېنىمىزدا كۆرىسەن. بۈگۈن تېلېۋىزوردا كۆرۈنگەن شەهۋانىيلىق، ئەيش - ئىشرەت ئەتىسىلا بىزنىڭ رېستورانلىرىمىزدا كۆرۈلىدۇ. بۈگۈن كۆرگەن بىر خىل قاتىللىقنى ئەتىلا بىزنىڭ كىنوخانىنىڭ ئالدىدا، كوچىدا، ئۆيدە نەق ئۆزىنى كۆرىسەن. نە ۋاقىتتا بىر چەت ئەلنىڭ كىنوسىنى قويدى. ئۇنىڭدا بىر باينىڭ ئەتىۋارلىق بالىسىنى بۇلاڭچىلار بۇلاپ كېتىپ، تېلېفوندا بايغا: بىر مىليون ئامېرىكا دوللىرى تاپشۇرساڭ، بالاڭنى قولۇڭغا ساق ئالالايسەن، بولمىسا ئۆلتۈرۈۋېتىمىز، — دېدى. ئارىدىن ئىككى - ئۈچ ئاي ئۆتكەندە، نەق شۇنداق ئىش بىزنىڭ ئۈرۈمچىدە يۈز بەردى. بۇرۇن نەدە مۇنداق ئىش بولغان؟ ئوغرى - بۇلاڭچىلارنىڭ چۈشىگىمۇ كىرمىگەن. ئۇھ، سۆزلەپ قالغان ئادەمدەك كاسىلداپلا كەتتىمغۇ ... خوش، گېپىمىزگە كېلەيلى، ئوقىتىڭ قانداقراق بولۇۋاتىدۇ؟

— خېلى ياخشى.

— سادىق كەلدىمۇ؟

— ئاخشام كەلدى.

— مال ئەكەپتىما؟

— ئەكەپتۇ، شۇنداق بازارلىق، هازىر تازا ئۆتىدىغان ماللارنى ئەكەپتۇ، تۇتقۇزماي ئېلىۋاتىدۇ.

— شۇنداقمۇ، ئەقىللىق ئادەم چىقتى جۇما ئۇ قاسماقتىن، خۇدايىم بەختىنى بەرسۇن.

— ئۇنى بىر دېمەڭ، ئۆتكەندە ئەۋەتكەن ماللىرى تۈگەپ

تۇرۇشىغا، بۇ قىيتىملىق ماللار بىلەن ئۆزى كەلدى.

— يولۇڭ بار، ئامىتىڭ بار، تەلىيىڭ بار، خۇدايىم ئەمدى ئەردىن بەختىڭنى بىرىۋەتسە ...

— ئو - ھوش، قويۇڭا يوق گەپنى قىلماي، — ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى، — ھىچقانداق غىمىم يوق، شۇنداق خاتىرجەممەن، بەخت بۇنىڭدىن ئارتۇق بولامدۇ.

— ھەي ماھىنۇر، ئايال كىشىنىڭ ئەردىن بەختى كەلمىسە، ئۇ ئازابلىنىدۇ، ئاغزىڭدا خاتىرجەممەن دىگىنىڭ بىلەن كۆڭلۈڭدە قاقشايسەن، يۈرىكىڭ ئىچىشىدۇ ...

ماھىنۇر مەيۇسلىنىپ قالدى.

ئىككىسى لەڭمەن سوزۇپ ئولتۇرغاندا، دۇكاندىن قايتقان سادىق بىلەن، مەكتەپتىن يانغان ئەكبەرجان ئۆيگە بىللىلا كەلدى ۋە بەختىخانغا سالام قىلدى.

— پاھ، پاھ، پاھ، ئىككىڭلار قالتىس قاملاشقان بىر جۈپ يىگىت بوپسىلەرغۇ، كۆز تەگمىسۇن، — دىدى بەختىخان.

خۇشاللىقتىن يۈز - كۆزلىرىدە ئىللىق تەبەسسۇم يانغان ماھىنۇر ئىككىسىگە زوقلىنىپ قاراپ كەتتى. ماھىنۇر بۇياققا ماڭغاندا، ئەكبەرجان كىچىككىنە كۆزلىرىگە ياش ئىلىپ، مۆلدۈرلەپ قاراپ قالغان، سادىقنى قاتناش بىكىتىنىڭ ئالدىدا ئۇچرىتىپ قالغاندا، ئۇ جۇل - جۇل كىيىملىك، مەينەت بالا ئىدى. مانا ئاردىن قانچە يىللار ئۆتۈپ، ھەر ئىككىسى باللىق - ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىنى ئۆزىتىپ، تىتىك، چەبدەس يىگىتلەردىن بولۇپ يىتىشتى. بىرى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ، يەنە بىرى سودا - سىتىقتا پىشىپ شۇنچە يىراق جايلاردىن تەمتىرىمەي مال ئەكەلگۈدەك بولدى. بۇ ھالەتكە زوقلانماسلىق مۇمكىنمۇ؟!

— قارا، سىڭىلىڭ رەڭ تۈزەپ قاملاشقان يىگىت بولۇپ كەتكىنىڭنى، — دىدى بەختىخان سادىققا قاراپ يوغان كۆزلىرى بىلەن كۈلۈمسىرەپ، — ماھىنۇر ئاچاڭ بىلەن بىرىنچى قىتىم

بىزنىڭ ھويلىغا كىرگەن چېغىڭدا قوقاستا پۇچۇلانغان مەدەكتەك قاپقارا، كىچىككىنە بالا ئەمەسمىدىڭ، مانا ئەمدى ئىچكىرىدىكى چوڭ شەھەرلەردىن يارايدىغان ماللارنى ئەكەلگۈدەك بولۇپ كېتىپسەنا ... قارا بۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ ئىتتىكلىكىنى، ئوت ئېلىپ تۇرىدا ...

سادىق يەرگە قارىدى.

— خوش، سادىق، ئۇ يەرلەردە ئالغان ماللىرىڭنىڭ بۇ يەردە پايدا قىلىشىنى قانداق مۆلچەرلەيسەن؟

— ئۇچۇر ئىگىلەيمەن، مالنىڭ سۇپىتىگە قارايمەن، مال ئېلىشتا قاتتىق بولۇش، سېتىشتا بوشراق بولۇش، ئاز پايدا قىلىسمۇ، پۇلنىڭ ئايلىنىپ تۇرۇشىنى ئويلاپ مال ئالىمەن.

— كۆرە بۇنىڭ گېپىنىڭ چىڭلىقىنى، — بەختىخان زوقلاندى، — خۇددى چوڭ سودىگەرلەردەك گەپلەرنى قىلىدا بۇ.

— بۇ مېنىڭ ئەقلىم ئەمەس.

— كىمنىڭ ئەقلى؟

— ماھىنۇر ئاچامنىڭ.

— ھە، ئەسلىدە ئۇستام چىڭ دېگىنە.

— شۇڭلاشقا مەنمۇ چىڭ.

ھەممىسى پاراققىدە كۈلۈپ كېتىشتى.

— يارايسەن، تازا چىڭ، پىششىقان سودىگەر بوپسەن. سېنىڭ ئوقۇشۇڭ قانداقراق؟ — دېدى بەختىخان ئەكبەرجانغا قاراپ.

— يامان ئەمەس.

— موللا بولاي دېدىڭمۇ؟

— بولۇۋاتىمەن.

— سەن كەلگەندىن بېرى ئاچاڭ ئالايىتەن خۇشخۇي، چاققان، تېتىك بولۇپ كەتتى، سودىسىمۇ قالتىس ئېقىۋاتىدۇ، «ئايىغى ياراشتى» دېگەن مۇشۇ. ئوقۇشۇڭنى توگىتىۋالساڭ، كىم بىلىدۇ ئاچاڭدەك سودىگەر بولۇپ كېتەمسەن.

— ياق، ياق، بۇنى ھەرگىز سودىگەر قىلمايمەن.

— ئالىي مەكتەپنى تۈگەتكەنلەردىن سودىگەرلەر چىقمۋاتامدۇ ...

— ياق، ئۇ سودىگەر بولمايدۇ، — دېدى ماھىنۇر دەرھال، — بۇ يەردىكى ئوقۇشنى تۈگەتسە، چەت ئەللەرگە چىقىرىپ ئوقۇتىمەن.

تاماق تەييار بولدى. سادىق چىقىپ روزاخۇن بوۋاينى باشلاپ كىردى ـ دە، ئەكبەرجان ئۈچى ساراي ئۆيدە تاماقتا ئولتۇردى. بەختىخان بىلەن ماھىنۇر دالان ئۆيدە ئولتۇرۇشتى. توققۇزىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى، كۆكتاتلارنىڭ تازا ۋايىغا يەتكەن، لەگمەن قورۇمىلىرىنىڭ راسا ئوخشايدىغان مەزگىلى ئىدى. ماھىنۇر ئۈچ خىل قورۇما — بىرى گۆش بىلەن ئىنچىكە قارا جاڭدۇنى، يەنە بىرى چالا قىزارغان كۆك لازا بىلەن گۆشنى، ئۈچىنچىسى ئاچچىقسۇ بىلەن چەيزىنى قورۇغان، لەگمەننىڭ چۆپلىرىمۇ ناھايىتى تىرىك چىقتى. بەختىخان تىرىك چىققان چۆپ بىلەن ئوخشىغان قورۇمىلارنى ئىلەشتۇرۇپ، ئېغىزلىرىنى تەمشىپ تۇرۇپ ئىككى تەخسە يېدى ۋە بىر سىركاي ئاش سۈيىنى ئىچىۋېتىپ، ھۇزۇرلىنىپ «ئۇھ» دېدى. ئۇ تەرلەپ كەتكەنىدى.

— ئەجەب ئوخشىتىپسەن، ئەجەب ئوخشىتىپسەن، لەگمەن دېگەننى سېنىڭ قولۇڭدىن يېسە بولىدۇ ـ دە.

— ئاشۇرۇۋەتتىڭىز ...

— ياق، ئاشۇرۇۋەتمىدىم. سەن ئىككى نەرسىگە ئۇستا، بىرى لەگمەن، يەنە بىرى ئەتكەن چاي. شۇڭا، بىزنىڭ ھويلىدا تۇرغان ھەم بىزنىڭ ئۆيگە بارغان چاغلىرىڭدا ھالاۋىدىن ئاكاڭ لەگمەننى ماھىنۇر ئەتسۇن، دەپ تۇراتتى ئەمەسمۇ.

— قۇشناچىمىنىڭ سۆيۈقېشىنى ئوخشاتقان مىزىن ئاخۇنۇمنىڭ ئوتىپشى، دېگەن گەپ بار، بەختىخان ھەدە.

— ئۆيلىرىڭنىڭ پاكىزلىقىنى قارا، يالىغانىدەك قىلىۋېتىپسەن، كەچكىچە دۇكاندا ئولتۇرۇپ، يەنە ھەممىسىگە ئۈلگۈرىسەن ... مەن غۇلجىنىڭ خوتۇنلىرىغا ھەيرانمەن، ياش

چىغىم، ئۈرۈمچىگە چىقىپ بىر ـ ئىككى يىلدىن كېيىنمىكىن، ھالاۋىدىن ئاكاڭ ئويىنىتىپ كېلىمەن دەپ مېنى غۇلجىغا ئاپارغان. ئۆزىدەك بىر شوپۇر ئاغىنىسى بار ئىكەن، شۇنىڭ ئۆيىدە ئالتە ـ يەتتە كۈن تۇردۇق. ئۇ يەر ـ بۇ يەرگە باردۇق. نېمىدېگەن پاكىز، ئىشچان خوتۇنلار ئۇ، خۇددى تازىلىق قىلىشقىلا يارالغاندەك ئەتىدىن ـ كەچكىچە قولىدىن سۈپۈرگە بىلەن بىر قاچا ھاك چۈشمەيدىكەن. ئۆينى، ھويلىنى، كوچىنى سۈپۈرۈپ، ئۆيىنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىنى ئاقارتىپ، قازان باشلىرىنى سۇۋاپلا يۈرىدىكەن. يەكشەنبە كۈنى تېخى ھويلىنىمۇ قولى بىلەن سۇۋاپ چىقىدىكەن. يائاللا، جان توشامدۇ ئۇنىڭغا، بولمىسا ئۆزلىرىمۇ سادىر سوققان جان بارمۇ، دەيدىكەن، دەپ تۇرۇپ يەنە قىلىدىكەن. شۇڭا ھېلىلىدەك قورۇلۇپ قاپتۇ. بىز چۈشكەن ئۆيدىكى ئايال قارىمۇتۇق، ئورۇق، جەينەكتەك ئايال ئىكەن، شۇنداق تۇرۇپ قولىدىن ھاك قاچىسى چۈشمەيدىكەن. يېگەن ـ ئىچكەندەك، سوقا سەندەلدەك خوتۇنلارنى ناھايىتى ئاز كۆردۈم. ئەمما، ئەرلىرى نوچىكەن، ئۆينىڭ قاتتىق ـ قۇرۇق ئىشلىرىنىمۇ قىلمايدىكەن. ياشلىرى ئويۇنچى، شوخ، چاقچاقچى ئىكەن. ئادەمگە سۆز تاشلاپ كۈلۈپ تۇرىدۇ ...

ماھىنۇر چاقچاق ئارىلاش دېدى:

— سىزنى ئېزىقتۇرۇپ كەتتىمۇ يا؟

— ئاز قالدى. ھالاۋىدىن ئاكاڭ بولۇپ قالدى، بولمىسا بىر ئوينىۋالغۇم بار ئىدى.

— ئارماندا قاپسىز ـ دە؟

— ئۇنى بىر دېمە ...

— توۋا دەڭە؟

— ئادەمنىڭ مەيلىنى قوزغاپ تۇرىدۇ دەيمەن.

ئىككىسى كۈلۈشتى.

ماھىنۇر قاچا ـ قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇپ يۇيۇۋەتتى. كۈن ئولتۇرۇپ كەتكەندى. ئارامبەخش، سالقىن شامال چىقىپ،

ئىشىك ـ دېرىزىلەردىن شىۋىرلاپ كىرىپ كەلدى. بەختىخان كەتمەكچى بولۇپ قوزغالغانىدى، ماھىنۇر ئۇنى: تىلىڭىزنى يارغۇدەك تاتلىق قوغۇن بار، يەپ كېتىڭ، دەپ توختىتىۋالدى. لەڭمەن ئۇسسىتىدىغان تاماق. ئۇلار شېكەر كۆلىنىڭ تېشى كۆكۈش قارامتۇل، ئىچى قىزغۇچ، گۆشلۈك قوغۇنىدىن ئۇسسۇزلۇقى قانغۇچە يېيىشتى.

بەختىخان كەتكەندىن كېيىن روزاخۇن بوۋايمۇ دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى ئۆزىلا پاتقۇدەك ئۆيىگە چىقىپ كەتتى. ئەكبەرجان دەرس تەكرارلايمەن، دەپ نېرىقى ياتاق ئۆيگە چىقتى. ماھىنۇر بىلەن سادىق ئىچكىرىنىڭ سودا ـ سېتىق ئەھۋاللىرىدىن پاراڭلاشقاچ تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇشتى.

تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرغان ماھىنۇردا خۇددى ئىككى رومكا ئېسىل ھاراق ئىچىۋالغان ئادەمدەك خۇش كەيپىلىك، نېمىدىندۇر راھەتلىنىش، زوقلىنىش ھېسى قوزغىلىشقا باشلىدى. چىرايلىق كۆزلىرى خۇمارلىشىپ، نېپىز لەۋلىرىدە بىلىنەر ـ بىلىنمەس تەبەسسۇم ياندى. بىر چاغلاردا يىرگىنچلىك تۇيۇلغان ھايات مانا ئەمدى ئۇنىڭغا بارغانسېرى گۈزەل، يېقىملىق شېرىن تۇيۇلماقتا ۋە ئۇنىڭ قەلبىدە ئىپتىخار ـ پەخىرلىنىش تۇيغۇلىرىنى ياندۇرماقتا ئىدى. ئۇ ئۆمرىدىن رازى ئىدى، زارىقىپ كۈتكەن، ئارزۇلىغان نەرسىلىرىنىڭ يۈز ئېچىپ تۇرۇشى شۇ تۇرقىدا گويا ئۇنى بەخت بۆشۈكىگە بۆلەپ سىلىق تەۋرىتىۋاتقاندەك ھۇزۇرلاندۇرماقتا ئىدى. ئادەم ئېسىل تىلەكلەر، گۈزەل ئارزۇلار ئىگىسى. لېكىن، بۇ تىلەك، ئارزۇلارغا ئۇنىڭ يولىدا جان كۆيدۈرۈپ ھەرىكەت قىلغان ھەممە ئادەمنىڭ يېتىشى ناتايىن. ماھىنۇر ئويلىغان ئويلىرىغا، يېتىمەن دېگەن نىشانلىرىغا يېتىپ كېلىۋاتىدۇ. شۈكۈر ـ قانائەتچان ئادەم ئۈچۈن مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك، ئۇنىڭدىن ئۆزگە ھۇزۇر، زوق ۋە خاتىرجەملىكنى ھېس قىلالايدۇ. دۇرۇس، ماھىنۇر بەزىدە مۆمىنجان ئىسىملىك ئادەمنى، بولۇپمۇ ئىسمائىلجاننى، ئۇلارنىڭ

ئۆزلىرى يۈزمۇيۈز ئېيتقان ۋە باشقىلار ئارقىلىق دېگۈزگەن سۆزلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ قالاتتى. بىراق، ئۇلارنى يادىغا ئېلىپ ئويلاپ قالسىمۇ، ئۆز تۇرمۇشىدا زۆرۈر بىرنەرسىنىڭ كەملىكىنى ھېس قىلمايتتى.

سادىق ماھىنۇرنىڭ تۇرۇپلا پىچىرلىغاندەك قېنىق ھال رەڭ لەۋلىرىنىڭ مىدىرلاپ كېتىشلىرىگە، قويۇق كىرپىكلەر ئارىسىدىكى خۇمارلاشقان كۆزلىرىنىڭ يېرىم يۇمۇلۇپ قېلىشىرىغا ۋە تېگى ـ تېگىدىن سۇزۇك يۈزلىرىدە شادلىق ئۇچقۇنلىرىنىڭ چاقناپ كېتىشلىرىگە قاراپ ـ قاراپ قويسىمۇ، لېكىن، ئۇنىڭدىكى شۇ روھىي ھالەتلەرنىڭ نېمە سەۋەبتىن يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى.

ئۇ قويۇلۇۋاتقان كىنو تۈگەپ، ماھىنۇر تېلېۋىزورنى ئۆچۈرگەندە ئۆيىگە يېنىپ چىقتى، ئەكبەرجان ئىككىسى بىر ئۆيدە ياتاتتى. ئەكبەرجان تېخىچە دەرس تەكرارلاپ ئولتۇرۇپتۇ.

بۇ ئۆيگە ئىككى كارىۋات، ئىككى كارىۋاتنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۈستەل، ئۈستەلنىڭ ئەتراپىغا يۆلۈنچۈكلۈك تۆت يۇمشاق ئورۇندۇق قويۇلغان. يەرگە يوغان بىر پارچە ئىران نۇسخىلىق گىلەم سېلىنغان. ئىشىكتىن كىرگەندىكى ئوڭ تەرەپتە كىتاب جازىسى، سول تەرەپتە كىيىم ئاسقۇچ بولۇپ، تاملارغا چىرايلىق مەنزىرىلەر سىزىلغان رەسىملەر ئېسىلغان. ئىشىك ـ دېرىزىلەرگە ماھىنۇر ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئۆيدىكىگە ئوخشاش دۇخاۋا پەردىلەر تارتىلغانىدى.

— بېيجىڭدا ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر باللىرى كۆپ ئىكەن، مەن بۇ قېتىم بېيجىڭدا ئون كۈن تۇرۇپ قالدىم، — دېدى سادىق ئەكبەرجان بىلەن تاماكا چېكىپ پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ. ئىككىسى سىرداش دوستلاردىن بولۇپ قالغانىدى. سادىقنىڭ ھايات سەرگۈزەشتلىرى ئايان بولغانلىقى ئۈچۈن ئەكبەرجاننىڭ ئۇنىڭغا نىسبەتەن كۆيۈنۈش ھېسسىياتى كۈچلۈك ئىدى، — مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ بېقىنىدىكى تار كوچىدا

ئۇيغۇرلارنىڭ ئاچقان ئاشخانىلىرىمۇ كۆپ ئىكەن. تاماقنى دائىم دېگۇدەك شۇ يەردىن يېدىم، تامىقىمۇ ئەرزان ئىكەن. ئوقۇغۇچىلارمۇ كىرىپ تۇرىدىكەن. ئۇلار بىلەن تونۇشۇپ قالدىم، بەزىلىرى بىلەن ئاغىنە بولۇپ قالدىم.

— ئۇ يەردىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەھۋالى قانداق ئىكەن؟ — دەپ سورىدى ئەكبەرجان.

— مەن ئىككى ئىشىدىن تەسىرلىنىپ قالدىم: بىرى، ئۇ يەردىكى ئوقۇغۇچىلار بەك ئاددىي ـ ساددا يۈرىدىكەن. ئۈرۈمچىدىكىگە قارىغاندا يۈزلىرىنى بوياپ يۈرىدىغان قىزلار ئاز ئىكەن. يەنە بىرى، كوچىلاردا لاغايلاپ يۈرىدىغانلارمۇ ئاز ئىكەن، خەنزۇچىدىن باشقا ئىنگلىز، ياپون تىللىرىنى ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىۋالغانلارمۇ جىق ئىكەن.

— ھەرقىسما گەپلەرنى ئاڭلايمىزغۇ؟

— ھەرقىسما ئىشلارنى قىلىپ يۈرگەنلەرمۇ بار ئىكەن. ئۇ تەرەپلەرنى ئويلىسا ئىچكىرىدە ئوقۇشقا قىزلارنى ئەۋەتمىسە بولمىدىكەن، دەپ قالىدۇ كىشى. بىر كۈنى كېچىدە مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدىكى تونۇشۇپ قالغان باللارنىڭ ياتىقىدىن قايتتىم. مېنى ھەبىبۇللا دېگەن بالا ئۇزىتىپ چىقىۋاتاتتى. قارىسام گۈللۈكتە بىر قىز ياتىدۇ. «ئاۋۇ نېمە بولغان قىزدۇ؟» دېسەم، ئۇ: «مەست بولۇپ ياتىقىغا چىقالماي يېتىپ قالغان قىز، سودىگەرلەر ئويناپ ـ ئويناپ مەشەگە ئەكېلىپ تاشلىۋېتىپ كېتىدۇ» دېدى. مۇنداقمۇ قىزلار بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، سودىگەرلەرنىڭ، چەت ئەللىكلەرنىڭ پۇلىنى خەجلەپ، كۆڭلىنى ئېچىپ يۈرىدىغان قىزلار خېلىلا بار ئىكەن. مەنمۇ چەت ئەللىكلەر بىلەن ئاشخانىلاردا بىللە تاماق يەۋاتقان، كوچىلاردا يۈرگەن ئۇيغۇر قىزلىرىنى كۆردۈم. تېخى بەزى قىزلاردىن: «ئاپام كەپتىكەن»، «دادام كەپتىكەن»، «ئاكام كەپتىكەن، پالانچى مېھمانخانىغا چۈشۈپتۇ» دەپ ياتاقتىن چىقىپ كېتىپ، ئاشۇنداق ئوينىتىدىغانلارنىڭ ياتاقلىرىدا قونۇپ كېلىدىغانلارمۇ بار ئىكەن.

ئىككىسى يەنە تاماكا تۇتاشتۇردى. سادىق تاماكا چېكىشنى تېخى يېڭىدىن ئۆگىنىۋالغانىدى. شۇڭا قاتتىق شوراۋېتىپ يۆتىلىپ كەتتى. ئەكبەرجان ھەم ئازابلىنىپ، ھەم غەزەپلىنىپ بېشىنى سىلىپ ئولتۇراتتى. ئېغىز ــ بۇرنىدىن كۆكۈچ ئىس توختىماي چىقماقتا ئىدى.

— ئۇرۇمچىدىمۇ مۇنداق ئىشلار ئېغىر، — دېدى ئەكبەرجان بېشىنى كۆتۈرۈپ، — مەشەدىكىگە ئاساسەن ئوخشايدىكەن. ھازىر ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە ئادەم قورققۇدەك ئىشلار نۇرغۇن.

— مەن ھەيران، مەكتەپلەر نېمىشقا چەك تۇتمايدىغاندۇ، چەك تۇتمەن دېسە كۈچى يەتمەي قالامدۇ؟ !

— مەنمۇ ھەيران، بۇرۇن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە مۇنداق ئىشلار يوق ئىكەن، ھازىر ئەۋج ئېلىپ كەتتى. يەنە زەھەرلىك چېكىملىك چەككۈچىلەرمۇ كۆپىيىۋاتىدۇ. مەكتەپلەر ئەستايىدىللىق بىلەن چەك تۇتمايۋاتامدۇ ياكى چەك تۇتسىمۇ، ئاشۇنداق ئوقۇغۇچىلار بوي بەرمەيۋاتامدۇ، ھېچ بىلەلمىدىم. بولمىسا بۇ ئاز ساندىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىشى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ، ئىلغار، جۇشقۇن، ئىلىم ـ پەنگە بېرىلگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپكە، قانۇن ئورۇنلىرىغا سوئالى كۆپ.

ئەكبەرجان بىلەن سادىق كۆرگەن ـ بىلگەنلىرى توغرۇلۇق پاراڭ قىلىشىپ خېلى ئۇزاق ئولتۇرۇپ قېلىشتى. ئىككىسى بىللە بولسىلا گېپى تۈگىمەيتتى، زېرىكمەيتتى، شۇنىڭ بىلەن ۋاقىتنىڭ قانچىلىك ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەي قېلىشاتتى.

— يەنە ئىچكىرىگە ماڭامسەن؟

— ئىككى ـ ئۈچ كۈندىن كېيىن ماڭىمەن. ماھىنۇر ئاچام بالدۇرراق قىشلىق كىيىم ـ كېچەكلەرنى ئېلىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلايلى، دەۋاتىدۇ.

سىرتتىن ماھىنۇرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ئەكبەرجان، تېخىچە ياتماپسىلەرغۇ، يېتىڭلار ئەمدى، ئەتىگەنلىككە قوپالماي قالىسىلەر.

شۇ چاغدىلا ئۇلار سائەتنىڭ ئون ئىككىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى ـ دە، ئالدىراپ يېشىنىپ، ئېلېكترنى ئۆچۈرۈپ ياتتى. بىراق، خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە پارىڭى بېسىلمىدى.

36

گۇاڭجۇنىڭ سەنيۈەنلى كوچىسىغا كېلىپ قالغان ئادەم ئۆزىنى خۇددى ئۇيغۇرلار مەھەللىسىگە كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلىدۇ. كوچىنىڭ بىر تەرىپىدە قاتار كەتكەن ئۇيغۇر ئاشپۇزۇللىرى، ئاشپۇزۇللاردا ئۇيغۇر تائاملىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك تېپىلىدۇ. ئاشپۇزۇللاردىن كۆتۈرۈلۇۋاتقان: «ياغ يەپ يالىڭاچ يات»، «بەررى كاۋاپ»، «ئەركەك قوينىڭ شورپىسى ماۋۇ، ئاغزىڭغا تېتىمىسا پۇل بەرمە ئاغىنە باللا» دېگەن ۋارقىراشلار قۇلاقنى يارىدۇ. بۇ يەردە يۈرگەن ئادەملەر ئىچىدە ئاندا ـ ساندا چوڭ ياشلىقلار بولمىسا، قالغانلىرى ياش سودىگەر يىگىتلەر. ئۇلارنىڭ يېتىۋاتقان ياتاقلىرىمۇ مەشەدە. ئارىلاپ ياش ئاياللارمۇ كۆزگە چېلىقىپ قالىدۇ. ئۇلار سودا ـ سېتىق ئىشى بىلەن كەلگەنمۇ ياكى كۆڭۈل ئۇۋلاپ كەلگەنمۇ، سىرتتىن قارىغان كىشى پەرق ئېتەلمەيدۇ.

ئاشپۇزۇللارنىڭ بىرىدىن چۇشلۇك تاماقنى يەپ چىققان سادىق يېنىدىن بىر تال تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى ـ دە، سىم تاناب تۇۋرۇكىگە مۇرىسى بىلەن يۆلىنىپ ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ تۇردى. ئۇچىسىدا تۆمۈر رەڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكا بولۇپ، بېشى يالاڭۋاش ئىدى. ئۇنىڭ گۇاڭجۇغا كەلگىنىگە بىر ھەپتە بولغان. بەش كۈن بازار ئارىلاپ ماڭۇق — غاز پىيى چاپاندىن بەش يۈزنى ئالغان. ئۇنى تونۇگۈن ئۇرۇمچىگە پويىز بىلەن ماڭدۇرۇۋەتكەندى. بۈگۈن بېيجىڭدا ئاياللارنىڭ قىشلىق، تىزغا كەلگۈدەك پوپايكىسىنى باھاسىنى چۈشۈرۈپ ساتقۇدەك، دېگەن

خەۋەرنى ئاڭلاپ قالدى. بۇ خەۋەرنىمۇ ئىككى سودىگەرنىڭ ئۆزئارا پىچىرلىشىپ سۆزلىشىۋاتقانلىقىدىن ئۇقۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئەتە بېيجىڭغا ماڭماقچى بولدى. ئەمما، بۇ خەۋەرنى ئۇ باشقا ھېچ كىشىگە تىنمىدى. سادىقنىڭ ئورۇنلاشقان مېھمانخانىسى سەنيۈەنلىدە ئەمەس، بىراق، ئۇ بىكار بولۇپ قالسىلا مەشەگە كېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ، مەشەدە تۇرسىلا ئۆزىنى ئورۇمچىدە تۇرغاندەك، ئورۇمچى ئاشپۇزۇللىرىدىن تاماق يەپ چىققاندەك سېزىدۇ. تۇرۇۋاتقان ياتىقىنىڭ يىراقلىقىمۇ بىلىنمەيدۇ.

ئۇنىڭ كۆزى بىردىنلا ئۆزىدىن ئەللىك - ئاتمىش مېتىر نېرىراقتا، پەسكە چۈشۈپ كېتىدىغان تار كوچىنىڭ دوقمۇشىدا ياتقان بىرسىگە چۈشۈپ قالدى. كۈپكۈندۈزدە، ئوچۇقچىلىقتا ئۇنىڭ سۇنايلىنىپ ياتقىنى نېمىسى، مەستمىدۇ يا؟ ... ئۆزىدە غەلىتە ھېسلار قوزغالغان سادىق بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ يىگىرمە ئىككى - يىگىرمە ئۈچ ياشلار چامىسىدىكى قارا قاشلىق، چىرايلىق بالا بولۇپ، يۈزىنىڭ بەزى يەرلىرى كۆكىرىپ، بەزى يەرلىرى تاتىرىپ، مەڭزىلىرى ئۇرۇپ چاپلىنىۋەتكەندەك ئىچىگە تارتىلىپ كەتكەنىدى. ئېغىزىنىڭ ئەتراپىغا ئەخلەت - چاۋالار چاپلىشىپ قاپتۇ. ئاربلاپ مىدىرلاپ قويىدۇ، بوش ئىڭرايدۇ، لەۋلىرى ئاقىرىپ گەز باغلاپ كەتكەن، «نېمە بولغاندۇ، بولۇشىغا ئىچكەنمىدۇ، نېمانچىلا ئاجىز بالىدۇ ... يا بىرەر ئاغرىقى بولۇپ قاتتىق تۇتۇپ، ھوشىدىن كېتىپ قالغانمىدۇ؟ — سادىق ھەر خىل ئەندىشىلىك ئويلارغا بېرىلدى، — بىرەر تونۇش - بىلىش، ئەل - ئاغىنىسى يوقمىكىنا، شۇنداقمۇ تاشلىنىۋەتكەن بارمۇ؟» قىزىق يېرى شۇكى، ئۇنىڭ مۇشۇ ھالىتىگە بىرەر ئادەمنىڭ دىققىتى بۆلۈنمەيتتى، بىرەر ئادەمنىڭ ئىچىمۇ ئاغرىمايتتى، ھېچكىمنىڭ كارىمۇ بولمايتتى. ئۇياق - بۇياققا ئۆتكۈچىلەر بۇ يەردە خۇددى بىر ئېتىبارسىز نەرسە ياتقاندەك قاراپ قويۇپلا ئۆتۈپ كېتەتتى.

لېكىن، ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلار ئىچىدە سۆزلەپ قويغانلارمۇ چىقتى. بىرسى:

— بۇگۈن بېشىنى يەرگە گۈرسۈلدىتىپ ئۇرغۇدەكمۇ ھالى قالماپتۇ ـ دە، — دېسە، يەنە بىرى:

— ئۆزىنى ئۆزى يوقاتقان نەرسە بۇ، — دەيتتى.

ئۈچىنچى بىرى:

— بىر بۇرام چەككۈزۈپ قويسا، ھېلى ھوشىغا كېلىپ قالاتتى، — دېسە، تۆتىنچىسى:

— بەربىر ئۆلگەن نەرسە بۇ، — دەيتتى.

«ھە، ئاق تاماكا چېكىپ، مۇشۇ ھالغا كېلىپ قاپتۇ ـ دە، — دەپ ئويلىدى سادىق ياقىسىنى تۇتۇپ، — كىشىلەرنىڭ ئاق تاماكا چەككەنلەرنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگىنىنى ئاڭلىۋىدىم، بۇگۈن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. ئادەم دېگەن بىر قارىساڭ ناھايىتى ئۇلۇغ نەرسە ئىكەن، بىر قارىساڭ سۇپۇرۇندى — ئەخلەت ئىكەن. بايىقى ئادەمنىڭ گېپى توغرا، گەرچە ئۇ مىدىرلاپ تۇرسىمۇ، بەربىر ئۆلۈپتۇ.»

سادىق ئۇ يەردىن شۇ ئوي ـ خىيال بىلەن يانغان بولسىمۇ، لېكىن يۈرىكىنىڭ بىر يەرلىرىدە ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ قالدى.

ئۇ كۆڭلىگە ئارام ئىزدەپ ئاشىپۇزۇللارنىڭ ئۇدۇلىدىكى باغچىغا كىردى. ئېغىرلاشقان ئاياغلىرىنى ئاستا تاشلاپ باغچىنى ئايلاندى. ئون ئىككى ـ ئون ئۈچ ياشلار چامىسىدىكى قوغلىشىپ ئويناپ يۈرگەن ئىككى بالىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇ كىچىك باغچە پۈتۈنلەي ئادەمسىز، جىمجىت ئىدى. ئۇ كوچا ۋاڭ ـ چۇڭلىرىدىن نېرىراق بولۇش ئۈچۈن، ئالتە قىرلىق كۆك خىش يېيىتىلغان تار يولنى بېسىپ، باغچىنىڭ ئەڭ چېتىگە باردى. يولنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى دەل ـ دەرەخلەرنىڭ قويۇقلۇقىدىن بۇ يەرلەرگە ئالىقانچىلىكمۇ ئاپتاپ چۈشمەيتتى. باغچە سالقىن، ئازادە ئىدى. سادىقنىڭ ھەيران قالغىنى شۇنداق تىنچ باغچىدا بىرەر قۇشنىڭ ئاۋازىمۇ ئاڭلانمايتتى.

سادىق بىردىنلا قەدىمىنى توختاتتى. تار يولنىڭ چېتىدىكى ئىككى كىشىلىك يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا بىر ئايال ياتاتتى. شۇنداق جىمجىت، ئادەمسىز باغچىدا، باغچىنىڭ كوچىغا يىراق ئەڭ چېتىدە، قويۇق دەل ـ دەرەخلەر ئاستىدا بىر ئايالنىڭ تۇگۇلۇپ يېتىشى ئۇنىڭغا غەلىتە تۇيۇلۇپ كەتتى. راستىنى ئېيتقاندا ئۇ ئۆزىنىڭ قورقۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

— كەل، ئولتۇر، ئادەم قورققۇدەك مەن بۆجى ئەمەس، — دېدى تۇگۇلۇپ ياتقان ئايال تۇيۇقسىزلا ۋە بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى، — ئەتىگەندىن بۇيان بۇ يەرگە ھېچكىم كەلمىدى. بىرىنچى بولۇپ كەلگەن ئادەم سەن، كۆڭلۈڭ تارتىپ قاپتۇ ـ دە؟

كەينىمگە يانايمۇ، مېڭىۋېرەيمۇ، دەپ ئارىسالدا بولۇپ تۇرۇپ قالغان سادىق ئاخىر ئۇنىڭ يېنىدىكى يالغۇز كىشىلىك ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. ئۇ چوڭ ئايال ئەمەس ئىكەن، ناھايىتى يىگىرمە ئىككى ـ يىگىرمە ئۈچ ياشلاردا باردەك قىلاتتى. بىراق، چاچلىرى چىگىشلىنىپ پاخپاق بولۇپ قالغان، تېگى ـ تېگىدىن سېرىق يۈزى مەينەتلىشىپ، خۇنۈك كۆزىنىڭ ئەتراپى كۆكىرىپ كەتكەن، قاش ـ كىرپىكلىرىنىڭ تايىنى يوق، قېلىن كالپۇكلىرىنى گەز باغلاپ، قىزغۇچ كۆزلىرىنى چاپاق بېسىپ كېتىپتۇ.

— خەقنىڭ يانچۇقىغا قول سالاي دېسە، تۇتۇۋالىدىكەن، — ئۇ ئۆزىچىلا سادىققا قاراپمۇ قويماي سۆزلەپ كەتتى، — يا بىرەر ئەر يېقىنلاشمايدۇ، چىراي مۇھىم ئىكەن، چىرايىڭ تۈزۈك بولمىسا ئۆلگىنىڭ شۇ ئىكەن، ھېچكىم قارىمايدىكەن، — ئۇ ئۇھ تارتىپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — يۇرتتىن ئۈچەيلەن چىققان، ئىككى جالاپ چىرايلىق ئىدى، ئىككى سودىگەر بالا ئۇيىنىتىپ كېلىمىز، دەپ ئەكەتكەن، قەيەرلەردە خوتۇن قىلىپ يۈرىدىكىن، مانا بۈگۈن ئۈچ كۈن بولدى، تېخىچە يوق. خۇدايىم، ماڭا چىراي بېرىشنى ئاياپ كېتىپتىكەن، دەردىنى تارتىۋاتىمەن.

سادىق بۇ ئايال ئېلىشىپ قالغانمىدۇ، ئۆزىنى بىلەمدىغاندۇ ـ بىلمەمدىغاندۇ، نېمانداق ھېيىقماي رەسۋا گەپلەرنى قىلىدىغاندۇ، ئەرلەرگە دەيدىغان گەپمۇ ئۇ؟ دەپ ئويلاپ قالدى.

— يۇرتتىن قاچان چىققان؟

— بىر ئاي بولاي دېدى.

— ئۇچۇڭلار نېمە ئىش قىلىمىز، دەپ چىققان؟

— نېمە ئىش قىلىمىز دەپ چىقاتتۇق، بىر ياقتىن سودىگەرچىلىك قىلىمىز، يەنە بىر ياقتىن ئوينايمىز، دەپ ...

— سودىگەرچىلىك قىلمىدىڭلارمۇ، سىلەردەك ئاياللاردىن سودىگەرچىلىك قىلىپ يۈرگەنلەر كۆپ ئىكەنغۇ؟

— ما غوجامنىڭ گېپىنى ... سودىگەرچىلىك دېگەنگە مونەك ـ مونەك پۇل بولسا بولىدىكەن، كىچىككىنە پۇلىمىز نىكەم تۈگەپ كەتكىلى. ئىككى ھەمراھىم تېخىچە يوق، بۇ باغنى مۇساپىرلارنىڭ يايلىقى ئىكەن، دەپ يۇرتتا ئۇجمە سايىسىدە ياتقاندەك ياتتىم. تۈنۈگۈندىن بۇيان ئاغزىمغا بىر چىشلەم نان سالمىدىم.

سادىق ھەم نەپرەتلىنىش، ھەم ئىچ ئاغرىتىش ھېسسىياتى بىلەن يېنىدىن ئون سومنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى:

— مەڭ، تاماق يەپ كىرىڭ.

ئۇ ئون سومنى ئالدى ـ دە، يانچۇقىغا سالدى. ئېرىق قىرىدا ئولتۇرۇپ يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇدى. ئاندىن سادىققا بىر قاراپ قويۇپ سىرتقا ئىتتىك ماڭدى.

سادىق تېگىرقاپ ئولتۇرۇپ كەتتى. باغچىغا بىرەر ئادەم كىرگەندەكمۇ ئەمەس، ئەتراپ جىمجىت، يېنىدىن بىر تال تاماكا چىقىرىپ تۇتاشتۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. خەيرىيەت، تاماكىمۇ چېكىلىپ بولدى. ئۇ ئەمدى باغچىدىن چىقىپ كېتەي، دەپ تۇرۇشىغا، ھېلىقى ئايال كىرىپ كەلدى. ئۇ بايىقى ھالىتىگە قارىغاندا روھلىنىپ قالغانىدى. سادىق ئۇنىڭ تېز يېنىپ كىرگىنىگە قاراپ، تاماق يېمەي

كىردىمۇ نېمە، دەپ ئويلىغۇندى، ياق، كالپۇكلىرى مايلىشىپ قاپتۇ.

— خوش، مەرد يىگىت، قورساق تويدى، ئەمدى ئويىنىمامدۇق؟ — دېدى ئۇ سادىقنىڭ يېنىغا كېلىپ.

سادىق مىيىقىدا كۈلدى:

— نەدە ئوينايمىز؟

— ئېسىل ياتاقتىن بىرنى ئالسەن، شۇ يەردە ئويىنساقمۇ بولىدۇ، مەشەدە ئويىنساقمۇ بولىۋېرىدۇ.

— خەق كىرىپ تۇرىدىغان يەر بۇ ...

— خەق بىلەن نېمە چاتىقىمىز، ھەممىدىن كۆڭۈل ئەلا، ئېتىزلىقتىكى ئۇجمە سايىسىدە ئوينىغاندەك ئوينايمىز.

سادىقنى بىردىنلا قورقۇنچ باستى. يېنىدىلا تۇرغان بۇ ئايال ئۆزىگە ئېسىلىدىغاندەك قىلىپ تۇراتتى.

— قورساقلىرى تويغان بولسا، شېرىن خىياللارنى سۈرۈپ ئۇجمە سايىسىدە ياتىۋەرسىلە، — ئۇ شۇنداق دېدى - دە، قەدەملىرىنى تېز - تېز ئېلىپ يۈرۈپ كەتتى.

ئۇ ئۇنى پېشىنى قېقىپ چىقىپ كېتىدۇ، دەپ ئويلىمىغان، شۇڭا ئۆز - ئۆزىگە غودۇڭشىپ كەينىدىن قاراپ قالدى:

— بىكارغا پۇل خەجلەيدىغان ئەخمەق نېمە ئىكەنا بۇ ...

سادىق باغچىدىن چىقىپ ئۇدۇل بازارغا كەتتى. كىيىم - كېچەك ساتىدىغان دۇكان - ماگىزىنلارنى ئارىلاپ ئۇزاق يول ماڭدى. كۆپرەك شەخسلەرنىڭ توپ سېتىش پونكىتلىرىغا باردى. يازلىق كىيىم - كېچەكلەرنىڭ باھاسىنى چۈشۈرۈپ سېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. «پۇل كۆپرەك بولسا، ئېلىپ قويۇش كېرەك ئىدى» دەپ ئويلىدى ئۇ.

سادىق بىرىنچى قېتىم بۇياققا ماڭىدىغان چاغدا، ماھىنۇر ئۇنىڭغا: «باشقا سودىگەرلەرنىڭ گەپلىرىنى تولۇق ئاڭلا، ئەمما ھەممىسىگە ئىشىنىپ كەتمە، ماللارنى ھەرگىز باشقىلار بىلەن شېرىكلىشىپ ئالما، ئۆزۈڭ كۆرۈپ، ياخشى تەكشۈرۈپ، ئۆزۈڭ

دىتلاپ ئال، يېتىشەلمىسەڭ ئادەم ياللا» دېگەنىدى. ئۇ هازىرغىچە مۇنداق چوڭ شەھەرلەرگە ئىككى قېتىم كەلدى، ئۈچ قېتىم مال ئەۋەتتى، مۇشۇ جەريانىدىكى ئىشلارنى ماھىنۇرنىڭ تاپىلىغانلىرىغا ئەمەل قىلىپ بىجىردى. ئۆزى كۆرۈپ، ئۆزى دىتلاپ ئېلىپ ئەۋەتكەنماللار بازارلىقى بار، ئىتتىك ئۆتىدىغان ماللار بولدى. ماھىنۇر ئۇنىڭ ئىشلىرىدىن رازى بولۇپ، پەم - پاراسىتى، دىتىغا ئاپىرىن ئوقۇغان. سادىق هازىر مال ئېلىشتا ئۇنىڭ ئەرزان - قىممەتلىكىنى ئاساس قىلماي، خېرىدارلارنىڭ شۇ مەزگىلدىكى ئېھتىياجىنى ئاساس قىلىشنىڭ لازىملىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى.

سادىق كەچلىك تاماق ئۈچۈن سەنيۈەنلىگە يەنە كەلدى. ئاشپۇزۇللارنىڭ بىرىگە كىرىپ ئوخشىغان لەڭمەندىن بىر تەخسە يەپ چىقىپ، كوچىنىڭ چېتىدە تاماكا چېكىپ تۇردى. سادىقنىڭ كۆڭلى كوچىدا سۇس ئىگراپ يېتىپ قالغان ھېلىقى بالىدا ئىدى. بىراق ئۇ ئورنىدا يوق ئىدى. ئۇ نەگە كەتكەندۇ؟ ... كىشىلەرنىڭ بايىقى گەپ - سۆزلىرىگە قارىغاندا، ئۇنى ئەلۋەتتە ھېچكىم ئويلىمايتتى. ئۇ كىمنىڭدۇر ئەزىز بالىسى بولغىيدى، مانا ئەمدى ئاق تاماكا ئۇنى شۇنچىلىك ئېچىنىشلىق خار بەندىگە ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى.

سەنيۈەنلى كوچىسى كەچقۇرۇنلۇقى بەك قىزىپ كېتەتتى. ئۆيغۇر سودىگەرلىرىنىڭ ياتىدىغان يېرى، يەيدىغان تامىقى مەشەدە بولغاچقا، سودا - سېتىق ۋە باشقا ئىشلار بىلەن ئۇياق - بۇياققا كەتكەنلەر كەچقۇرۇنلۇقى قايتىپ كېلىشەتتى ۋە كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۈچ - تۆتتىن بولۇشۇپ پاراڭلىشاتتى، چاقچاقلىشاتتى، كۈلۈشەتتى. بۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئېچىپ، پۇلىنى خەجلەپ ئۆگىنىپ كەتكەن قىزلار كەچقۇرۇنلۇقى نەدىندۇر يېتىپ كېلىشەتتى. سودىگەر بالىلارنىڭ بۇ گۇاڭجۇلۇق قىزلار بىلەن جەنۇبىي جۇڭگو شېۋىسىدە دۇدۇقلىماي، راۋان سۆزلىشىپ كېتىشلىرى كىشىنى ھەيران

قالـدۇراتتى. قويـۇۋەتكەن قاپـقارا، پارقــراق چاچلــق، ئاجايــپ ئېسىل كىيىم ـ كېچەكلىك، يۈزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان، كىيىملىرىدىن خۇش پۇراقلار چېچىلىۋاتقان بۇ چىرايلىق نازىنىن قىزلار ئۇيناپ گەپ قىلىشلىرى، نازلىق قىلىقلىرى بىلەن شوخ باللارنى ئاخىر ئىندەككە كەلتۈرۈپ، نەلەرگىدۇر بىردىن ـ ئىككىدىن ئېلىپ كېتەتتى. نۇرغۇنلىغان ياش سودىگەرلەرنىڭ ئۆز يۇرتلىرىغا قايتماسلىقىنىڭ بىر سەۋەبى مۇشۇ ئىدى.

سەنيۈەنلىدە بولۇۋاتقان ئالامەتلەرگە قاراپ تۇرغان سادىققا بىر ئىش غەلىتە تۇيۇلدى: بۇ يەردە يۈرگەنلەرنىڭ ئىچىدە ئاندا ـ ساندا ياش ئۇيغۇر ئاياللىرى بولسىمۇ، ئۇلارغا مۇنۇ سودىگەر باللار ئانچە قىزىقىپمۇ كەتمەيتتى. بۇ يەردىكى بايىقىدەك قىزلار بىر چەتتە قاراپ تۇرغان سادىقنىمۇ تىنچ قويغىنى يوق. ھېلى بىر قىز، سىزگە ياتاق كېرەكمۇ؟ دەپ كەلسە، ھېلى بىرى، سىزگە گۈللۈك پوپايكا كېرەكمۇ؟ دەپ كېلەتتى. ئۇ ھەئە، كېرەك، دەپ قويسا ئۆزىنى قەيەرگە باشلاپ بارىدىغانلىقىنى باشقىلاردىن ئاڭلىغان. سادىق تۇرۇپ ـ تۇرۇپ ئاخىر ئۆزى چۈشكەن مېھمانخانىغا قايتتى. ئۇ يول بويى ئۆزى چۈشىنىپ يەتكەن بىر ئىشنى ئويلاپ ماڭدى. ئۇ يەرلەردىن ئۇ دوست تاپمىغان بولسىمۇ، تونۇش تاپقان. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە ھەم ئۆزىنىڭ كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىدىن قارىغاندا، ئوقەتكە كىرىشكەن ئادەم ئاق تاماكىغا، ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلمىسە روناق تاپىدىكەن، بېرىلسە رودۇلىشىدىكەن، ھەتتا ئاخىر بېرىپ ئۆزىنى ئۆزى ھالاك قىلىدىكەن. دېمەك، ياخشى ئىش سېنى كۆكلىتىدۇ، يامان ئىش قۇرىتىدۇ.

سادىق مېھمانخانىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ ئەتە بېيجىڭغا ماڭىدۇ، بالدۇرراق يېتىپ ئۇخلاش كېرەك. ئۇ بىر ئىستاكان چاي ئىچتى ـ دە، ياتتى. بىراق ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن بىر يېتىم بالا تۇرۇپ، بالىلىقتىكى بەزى ئىشلارنى ھېسابقا

ئالمىغاندا، يىگىتلىك قۇرامىغا قىيقىلماي ـ سوقۇلماي يەتكەنلىكتىن ۋە مانا ئەمدى شەھەرمۇشەھەر كېزىپ يۈرۈشتىن پەيدا بولغان مەمنۇنلۇق، ئىپتىخار جۇش ئۇرۇپ كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. ئادەم ئۆزىنى بىلگەندە، ئۆتكەن كۈنلىرىنى، بوگۈنكى كۈنگە يېتىپ كەلگۈچە بولغان جەريانلارنى ئويلاپ ئەسكە ئالىدۇ، بۇ جەريان قايغۇلۇق بولسا يىغلايدۇ، كۆڭۈللۈك بولسا كۈلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنى قاچۇرۇۋەتكەن نەرسە مۇشۇ ئىدى. «مەن كىم ئىدىم؟ — دەپ چوڭقۇر خىياللارغا چۆكتى سادىق باللىق چاغلىرىنى ئەسلەپ، — ئاشپۇزۇللارنىڭ ئالدىدا ئوچاقلارغا ئوت قالاپ، چىنە ـ قاچىلارنى يىغىپ يۈرگەن، جۇل ـ جۇل كىيىملىك، مەينەتچىلىككە پېتىپ قالغان، كىشىلەر يىرگىنىدىغان، سەۋەبسىزلا سىلكىش، تىل ـ ئاھانەتكە ئۇچراپ تۇرىدىغان، ساماندەك سارغايغان سەرگەردان بالا ئىدىم. ماھىنۇر ئاچامغا ئۇچراپ قالغىنىمدىن باشلاپ، ئۆزۈمنىڭ ئادەملىكىمنى، مېنىڭمۇ قولۇمدىن ئىش كېلىدىغانلىقىنى بىلىشكە باشلىدىم. ئۇ ماڭا ئىشەندى ۋە مېنى تەربىيىلىدى، يول كۆرسەتتى، كۆيۈندى، ئادەم قىلدى. قىلىۋاتقان ئىشىمدىن ئوشۇقراق ھەق بېرىپ تۇردى. ماڭا قىلغان مىننەتسىز ئىقتىسادىي ياردەملىرى نۇرغۇن. ھازىر ماڭا بەش يۈز سوم مائاش، ئۈچ ۋاقلىق تاماق بېرىدۇ، ئۆيدە ھەقسىز تۇرىمەن. دەرۋازىدا كەچكىچە مۆگدەپ ئولتۇرىدىغان روزاخۇن بوۋايغىمۇ، تامىقىدىن باشقا ئۈچ يۈز سوم بېرىدۇ. ھەرقانچە قولى كەڭ، يېتىملارغا كۆيۈملۈك ئادەم بولسا بۇنىڭدىن ئارتۇق بولماس. تېخى بىرگە ھېيت ـ بايراملاردا ئېسىل كىيىملەرنى كىيگۈزۈپ قويىدۇ. تېخى يەنە: سودا بىلەن يەنە بىر ـ ئىككى يىل شۇغۇللانساڭ چەت ئەللەرگىمۇ چىقىرىمەن، دەۋاتىدۇ. ھېلىقى سەرگەردان بالىدىن ھازىر مەن كۈنىگە نەچچە مىڭ سوملۇق سودىلارنى بىمالال، ئىشەنچلىك قىلالايدىغان ئادەمگە ئايلاندىم. مېنى مۇشۇ ھالغا كەلتۈرگەن

ماھىنۇر ئاچام ئەمەسمۇ!»

سادىق ھاياجانلىنىپ يۈرەكلىرى ئۆرۈپ كەتتى ـ دە، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى ۋە تاماكا تۇتاشتۇردى. تاماكىسىنى قاتتىق ـ قاتتىق شوراپ ئولتۇرۇپ كاللىسىغا باشقىچە خىيال كېلىپ قالدى: «بېشىمنى ئوڭلايدىغان مەزگىلمۇ كېلىۋاتىدۇ. خۇدايىم پېشانەمگە قانداقراق قىزنى يازغاندۇ؟ ... ماھىنۇر ئاچامدەك ھەم مېھرىبان، ھەم ئەدەپ ـ ئەخلاقلىق قىزنى يازغان بولسا مۇرادىم ھاسىل بولغان بولاتتى. بىراق ئۇنى ئالدىن كىم بىلىپتۇ. مېھرىبان ئادەمنىڭ ئەخلاقلىق بولۇشى، ئەخلاقلىق ئادەمنىڭ مېھرىبان بولۇشى ناتايىن ئىكەن. ئىككىسىنىڭ بىللە كەلمىكى تەس. ئەمما ماھىنۇر ئاچام ھەم مېھرىبان، ھەم ئەخلاقلىق. بىلىمەن، ئاشۇنداق پۇل تاپقان ئاياللاردىن پۇلى ـــ بايلىقى تىنىچ قويماي ۋاتقانلار، پۇلى بىلەن بىزدەك ياش بالىلارنى ئۆگىتىۋېلىپ ئويناپ يۈرگەنلەر، تېخى ئېرى تۇرۇقلۇق كۆڭۈل ئوۋلاپ مايماق دەسسەپ يۈرگەنلەر بار. ماھىنۇر ئاچام ئۇنداق ئىشلاردىن خالى. دۇكانغا كېلىپ سۆز تاشلاپ سۆركىلىپ يۈرگەنلەرگە، سەيلە ـ ساياھەتكە تەكلىپ قىلغانلارغا، خۇشامەت قىلىپ ئويۇن ـ تاماشالارنىڭ بېلەتلىرىنى ئەكەلگەنلەرگە قىيا كۆزىنى سالمايدۇ، بېرىلمەيدۇ، تەۋرەنمەيدۇ. شۇڭا، ئەتراپتىكىلەر: ئاچاڭ قالتىس ئېسىل، چىڭ چوكان جومۇ، دېيىشىدۇ. بىچارىگە ئىچىم ئاغرىيدۇ. بۇرۇن بىر ئەردىن چىقىپتىكەن، ئىككىنچى ئېرىدىنمۇ بەختلىك بولالمىدى. خۇدايىم مېنىڭ پېشانەمگە ماھىنۇر ئاچامدەك بىرەر قىزنى يازغان بولسا ـ ھە ...»

ئۇ كۆكسىنى كۆتۈرۈپ دەم ئالدى ـ دە، كۈلۈمسىرىدى. كۆزلىرى شېرىن خىيال، ئارزۇ ـ ئۈمىدتىن چاقناپ كەتتى.

※ ※ ※

سادىقنىڭ بېيجىڭغا كەلگىنىگە ئۈچ كۈن بولدى. ئۇنىڭ

گۈلچىجۈدا ئاڭلىغان خەۋىرى راست ئىكەن. ئايالـلارنىڭ قىشلىق ئۈزۈن پوپايكىسىنىڭ باھاسىنى چۈشۈرۈپ سېتىۋاتقانىكەن. ئۇ ئۇنىڭدىن ئىككىلەنمەي مىڭ دانە ئالدى ـ دە، تونۇگۈن ئۈرۈمچىگە ماڭدۇرۇۋەتتى. ئەمدى ئۆزى يېنىدا قالغان پۇلغا مۇۋاپىق مال ئېلىپ قايتماقچى.

ئۇ بۈگۈن ئەتىگەندىن بېرى ۋاڭفۇجىڭ كوچىسىنى ئايلىنىپ مال كۆردى. لېكىن، دىتىغا يارىغۇدەك مال ئۇچرىمىدى. مالغۇ كۆپ ئىكەن، ئەمما باھاسى ئۆرە ئىكەن، سوپىتىگە قاراپ ئالغان بىلەن پايدا قىلمايدىغاندەك تۇرىدۇ. شۇڭا، ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ قايتتى. ئۇ چۈشلۈك تاماقنى گەنجياكۇدىكى ئۇيغۇر ئاشپۇزۇلىدىن يېمەكچى ئىدى. ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ گەنجياكۇ كوچىسىغا قاراپ ماڭدى. كوچىنىڭ بۇرۇلۇش ئېغىزىغا كەلگەندە، ئۆتكەنكى قېتىم كەلگىنىدە تونۇشۇپ قالغان قىزغا ئۇچراپ قالدى.

ـــ ھوي، نۇرگۈل ...

ـــ سادىق ...

ھەر ئىككىسى مېڭىشتىن توختاپ قالدى ـ دە، بىر ـ بىرىدىن قىزغىنلىق بىلەن تىنچ ـ ئامانلىق سورىشىپ كەتتى:

ـــ قانداق ئەھۋالىڭىز؟

ـــ ئۆزىڭىزنىڭچۇ؟

ـــ پات ـ پات كېلىپ تۇرىمەن دەۋاتاتتىڭىز ...

ـــ مەن كەلگىلى ئۈچ كۈن بولدى.

ـــ مېنى نېمىشقا ئىزدىمىدىڭىز؟

ـــ ئىشلىرىمنى تۈگەتتىم، ئەمدى ئىزدىمەكچى بولۇپ تۇراتتىم، ئالدىمغىلا چىقىپ قالدىڭىز.

ـــ بىلگەندەك بۇ يەرگە كېلىپ قالغىنىمنى قاراڭ.

ئۇچۇق ـ يورۇق سەمىمىي گەپلەر ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ياتسىراش ـ قورۇنۇشلارنى كۆتۈرۈۋەتتى. ھەر ئىككىسى ئۆزلىرىنى قەدىناس دوستلاردەك سېزىشتى.

— بۇ كوچىغا مېڭىپسىزغۇ؟

— مەكتەپنىڭ تامىقى تېتىمايدۇ، — دېدى نۇرگۇل راست گەپنى قىلىپ، — لەڭمەن يەي دەپ ماڭغان. مۇشۇ كوچىغا كىرسەم ئۆزۈمنى قەشقەرنىڭ ئۆستەڭبويى كوچىسىغا كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىمەن.

— ئىككىمىزنىڭ ئويلىغىنى ئوخشاش ئىكەن، مەنمۇ لەڭمەن يەي دەپ كەلگەن، يۈرۈڭ بىللە يەيلى.

نۇرگۇل كىم؟ سادىق ئۇنىڭ بىلەن قانداق تونۇشۇپ قالغان؟

ئىككىسىنىڭ تونۇشۇپ قېلىشىغا مۇنۇ ئىش سەۋەب بولغان: سادىق بىرىنچى قېتىم بېيجىڭغا كېلىپ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ يېنىدىكى ئۇيغۇر ئاشخانىسىدىن تاماق يەپ كېلەي، دەپ كېتىپ باراتتى. ئالدىدا بىر قىزنىڭ قولىدا چامادان، يەنە بىر قولىدا يوغان بىرىزىنت سومكا كۆتۈرۈپ كېتىپ بارغانلىقىغا كۆزى چۈشۈپ قالدى. ئۇ دەممۇدەم توختايتتى ۋە قولىدىكى چامادان بىلەن سومكىنى ئالماشتۇراتتى. سادىق ئۇنىڭ ھېرىپ قىينىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئىتتىك مېڭىپ ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى. قىز سادىققا بىر قاراپ قويۇپ مېڭىۋەردى.

— ئەكېلىڭ، چامادانىڭىزنى مەن كۆتۈرۈۋالاي، ئېغىر ئوخشايدۇ، — دېدى سادىق قولىنى سۇنۇپ.

— رەھمەت، ئېغىر ئەمەس.

— تەرلەپ كېتىپسىز ...

— تەرلىسەممۇ ئۆزۈم كۆتۈرەلەيمەن.

— قورقماڭ، مەن يامان ئادەم ئەمەس، قىينىلىپ قاپسىز، ئاپىرىشىپ بېرەي دەۋاتىمەن، ئۇقۇغۇچى ئوخشايسىز؟

ئۇ توختاپ قاپىقىنى تۈرگىنىچە ئۇنىڭ بېشىدىن ـ ئايىغىغىچە قاراپ كەتتى. بۇ ناتونۇش يىگىتنىڭ قارىقۇمچاق يۈزىدىن، ئويناق قارا كۆزىدىن راستچىللىق، سەمىمىيلىك ئىپادىلىنىپ، قۇۋلۇق ـ ھىيلىگەرلىكتىن بىرەر ئالامەت

كۆرۈنمەيتتى.

— ھەئە، مەن ئوقۇغۇچى، مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئوقۇيمەن، — قىزنىڭ چىرايى ئېچىلدى، — تەتىلدىن يېنىشىم.

— مەنمۇ شۇنداقمىكىن، دەپ ئويلىغان.

— سىز كىم بولىسىز؟

— ئېتىم سادىق.

— نېمە ئىش قىلىسىز؟

— سودىگەرچىلىك قىلىمەن.

— مەنمۇ سىزنى كىيىم - كېچەكلىرىڭىزگە قاراپ سودىگەرمىكىن، دەپ ئويلىغان، — سادىق كاستۇم - بۇرۇلكىلىق، ئەمما، گالستۇك تاقىمىغانىدى، — مۇشۇ بېيجىڭدا سودىگەرچىلىك قىلامسىز؟

— ياق، ئۈرۈمچىدە، مال ئەكەلگىلى كەلگەن. بۇ مېنىڭ بېيجىڭغا بىرىنچى قېتىم كېلىشىم.

— بوپتۇ ئەمىسە، چامادانىمنى كۆتۈرۈۋېلىڭ.

— سىنىقىڭىزدىن ئارانلا ئۆتتۈمغۇ دەيمەن، — سادىق كۈلدى، ئۇ قىزمۇ كۈلۈمسىرىدى.

— مەنمۇ سوراپ باقاي، — دېدى سادىق ئىككىسى قاتارلىشىپ كېتىپ بارغاندا، — ئېتىڭىز نېمە؟

— نۇرگۈل.

— ئوقۇشقا قاچان كەلگەن؟

— بۇلتۇر.

— يەنە تۆت يىل ئوقۇيدىكەنسىز - دە؟

— ئوقۇشقا كىرمەكنىڭ تەسلىكىدە يەنە ئون يىل بولسىمۇ ئوقۇيمەن، دەڭە.

ئىككىسى گەپ بىلەن بولۇپ، مەكتەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيماي قېلىشتى. نۇرگۈل رەھمەت ئېيتىپ، سادىقنىڭ قولىدىن چامادانىنى ئېلىشقا تەمشىلىپ قولىنى سۇنۇۋىدى، ئۇ ئۇنىماي تۇرۇۋالدى:

— ياتىقىڭىزنىڭ ئالدىغىچە ئاپىرىپ بېرەي، رەھمىتىڭىزنى پۈتۈنرەك ئالاي.

— سىزگە پۈتۈن رەھمەت، — دېدى نۇرگۈل كۈلۈپ، — تازىمۇ ئاۋارە قىلدىم، كېلىپ تۇرۇڭ، ياتىقىمنىمۇ كۆرۈۋالدىڭىزغۇ.

— كېلىمەن.

— قاچان كېلىسىز؟

— مەن پات - پات كېلىپ تۇرىمەن. تونۇش بولۇپ قالدۇق، ھەر كەلگەندە ئىزدەيمەن، خوش، — سادىق شۇنداق دېدى - دە، بۇرۇلۇپلا ماڭدى، كەينىگە قاراپمۇ قويمىدى.

نۇرگۈل ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى ۋە ئىچىدە ئەجەب كۆزى چىرايلىق بالا ئىكەنا، دەپ ئويلىدى.

بۇ سادىق بىلەن نۇرگۈلنىڭ گەنجىياكۇ كوچىسىنىڭ ئېغىزىدا ئىككىنچى قېتىم ئۇچرىشىشى ئىدى.

ئىككىسى ئاشپۇزۇلغا ماڭدى. گۇاڭجۇدىكى سەنيۈەنلىگە كەلگەن ئادەم ئۆزىنى ئۇيغۇرلار كوچىسىدا كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلغانغا ئوخشاش، گەنجىياكۇ كوچىسىغا كىرگەن ئادەممۇ ئۆزىنى ئۇيغۇرلار بازىرىغا كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىدۇ. بۇ كوچىدا ئۇيغۇرلارنىڭ ئاچقان ئاشپۇزۇللىرى، گىردە، ئاق نان، قاتلىما ساتىدىغان تەنزە - دۇكانلار ناھايىتى كۆپ. ئاشپۇزۇل، دۇكان، ناۋايخانىلاردا بادام، چىمەن دوپپىلىق، ئايئاق ساقاللىق بوۋايلاردىن تارتىپ، ئون ئىككى - ئون ئۈچ ياشلىق بالىلارغىچە ئىشلەيدۇ. نۇرگۈلنىڭ: «مۇشۇ كوچىغا كىرسەم قەشقەرنىڭ ئۆستەڭبويى كوچىسىغا كىرگەندەك بولۇپ قالىمەن» دېگىنى توغرا، ئاشپۇزۇللاردىن تولۇق قەشقەر شېۋىسىدە:

پولۇ يەمسەن، لەڭمەنمۇ،
قوزا گۆشى شورپىمۇ.

چۆچۇرە، ئۇگرە، مانتىمۇ،
يۇتازىمۇ، سامسىمۇ،
نېمە يېسەڭ شۇ تەييار،
ئۆپكە ـ ھېسىپ، كاۋاپمۇ.

دېگەن قوشاقلىق سادالار بىلەن «ياغ يەپ يالىڭاچ يات»، «ياغ چاينىۋال ئوغال باللا» دېگەن ئاۋازلار ئۇزلۇكسىز كۆتۈرۈلۈپ تۇردۇ.

ئىككىسى ئاشپۇزۇللارنىڭ بىرىگە كىرىپ لەڭمەن بۇيرۇتۇپ قويۇپ ئولتۇردى. نۇرگۇل ئاق سېرىق يۇزلۇك، قوي كۆزلۈك، قويۇق كىرپىك ـ قاشلىرى سارغۇچ، لەۋلىرى نېپىز، ئىللىق چىراي، قاپىقىنى تۇرسىمۇ، چىرايىنىڭ ئىللىقلىقىدىن ئانچە بىلىنمەپ كەتمەيدىغان قىز ئىدى. ئۇ سادىق بىلەن يەنە ئۇچرىشىپ قالغىنىغا خۇشال ئىدى. بايىقى: «مېنى نېمىشقا ئىزدىمەيسىز» دېگەن گېپى مۇنداقلا دەپ قويغان گەپ بولماستىن، ئۇ نېمىشقىدۇر سادىقنىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ كېلىشىنى راستتىنلا كۈتكەنىدى. سادىقچۇ؟ بۇ ياقا يۇرتلاردا ئۆز كەسپىدىكىلەردىن ئەمەس، باشقا ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلاردىن تونۇش تېپىشقا خۇشتار.

— سىز ماللارنى توپ ئېلىپ، توپ ساتامسىز، — دېدى نۇرگۇل، — ئۇنداقتا نۇرغۇن شېرىكلىرىڭىز باردۇ؟

— ياق، ئۇرۇمچىدە دۇكىنىمىز بار، توپ ئېلىپ پارچە ساتىمىز.

— ئۇ دۇكاندا كىم بار؟

— ئاچام بار، يەنە بىر قىز بىلەن ئىككىسى مال ساتىدۇ، دۇكىنىمىز چوڭ، تېخى ئۇلارمۇ ئازلىق قىلىۋاتىدۇ.

— كاتتا سودىگەر ئىكەنسىلەر ـ دە؟

— ئاچام مال ئېلىشتا، يۆتكەشتە كىشىلەر بىلەن شېرىكلەشمە، دېگەن. شۇڭا ئۆزۈم ئالمەن، بىرمۇ شېرىكىم يوق.

— ئاچىڭىز توغرا دەپتۇ، ئەقىللىق ئىكەن، — دېدى نۇرگۈل سەممىيلىك بىلەن، — مۇنداق دېگىنىم ئاكامـمۇ سودىگەر، بۇلتۇر شېرىكى بىلەن گۇاڭجۇدىن ئاياللارنىڭ يازلىق ئايىغىدىن ئالماقچى بوپتۇ. مال ئالىدىغان چاغدا ئاكام يوق ئىكەن، ئۇ مىڭنى ئېلىپ، مال ساتقۇچى بىلەن كېلىشىۋېلىپ، ئوتتۇز بەش كويدىن ئالغان ئاياغنى، ئاكامغا قىرىق كويدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. قاراڭ، ئىشەنگەن شېرىكىنىڭ مەشەدىلا ئىككى يېرىم مىڭ كوينى سوققىنىنى. شېرىك دېگەنگە ئىشەنمەسلىك، ئۇنى يولاتماسلىق كېرەك ئىكەن، ئاچىڭىز ئەقىللىق ئىكەن دېگىنىم شۇ.

ئىككىسى بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشغا تاماقمۇ كەلدى. ئۇلار تاماقنى گەپ قىلىشماي، ئاۋازمۇ چىقارماي يېيىشكە تىرىشتى. تاماقتىن كېيىن، ئاشپۇزۇلدىن چىقىشتى ـ دە، قەدەملىرىنى ئاستا يۆتكەپ، ئېزىلىپ ماڭدى. ھەر ئىككىسى گەپنى نەدىن، نېمىدىن باشلاشنى بىلمەي بۇرۇقتۇرما بولماقتا ئىدى.

— بۈگۈن شەنبە، — دېدى نۇرگۈل سادىققا بۇرۇلۇپ قاراپ، — مەكتەپتە تانسا بار، كېلەمسىز؟

سادىق كۈلدى:

— مەن تانسا ئويناشنى بىلمىسەم ...

— ۋىيەي ... دېگەن گېپىنى ... مۇشۇ كۈندە تانسا ئويناشنى بىلمەيدىغان ياشلارمۇ بارمۇ؟

— راست، بىلمەيمەن.

— راستتىنلا بىلمىسىڭىز، پاراڭلىشىپ ئولتۇرىمىز، — نۇرگۈل سادىقنىڭ بىلىكىنى تۇتتى، — ماقۇلمۇ؟

— ياق.

— خىجىل بولۇۋاتامسىز، خىجىل بولماڭ، قىزلارمۇ تونۇش باللىرىنى باشلاپ كىرىدۇ. ئۆزىڭىزمۇ بىرقانچە باللار بىلەن تونۇشۇپ قالدىم، دەۋاتاتتىڭىزغۇ؟

— ياق، ھەرگىز كىرمەيمەن.

— ئەجەب تارتىنچاق ئىكەنسىز ... ئەمىسە ...، — نۇرگۈل گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئىيتالماي يەرگە قارىدى.
— چۈشتىن كېيىن بىكارمۇ سىز، يا دەرسىڭىز بارمۇ؟
— شەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن دەرس بولمايدۇ، قانداق؟
— ئۇنداق بولسا بازارغا بارايلى، مېنىڭ بېيجىڭنى ئىككىنچى قېتىم كۆرۈشۈم، بىرنەچچە چوڭ سودا دۇكانلىرىنىلا بىلىمەن، كۆرمىگەن يەرلىرىم كۆپ. ماڭا كۆرسىتىپ، ئارىلىتىپ، كەچتە كىنوغا كىرەيلى، كىنودىن كېيىن ئۆزۈم ئەكېلىپ قويىمەن، قانداق دەيسىز؟
— مەيلى ... مەن سىزدەك جاھىل ئەمەس.
ئىككىسى كوچا ئارىلىدى، باغچىلارغا كىردى. كەچ كىرگىچە قەدىمى قانچىلىك يەرگە يەتسە، شۇنچىلىك يەرگە باردى. كەچتە كىنوغا كىردى. كىنونى سادىق ئېلىپ كىرگەن تۇرپاننىڭ كۆك كىشمىشى، قەشقەرنىڭ گۆشلۈك قېقىنى يېيىشىپ ئولتۇرۇپ كۆرۈشتى. كىنودىن چىقىپ، سادىق ئۇنى مەكتىپىنىڭ ئالدىغىچىلىك ئەكېلىپ قويدى. نۇرگۈل خوش، دەپ قولىنى ئۇزىتىۋىدى، سادىق مەڭدەپ كەتتى ۋە ئامالسىز قولىنى سۇندى. سادىقنىڭ ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم قىزلارنىڭ قولىنى تۇتۇشى ئىدى. تېخىمۇ ھودۇقتۇرۇپ نۇرگۈل ئۇنىڭ قولىنى چىڭگىدە تۇتۇۋېلىپ، خېلىغىچە قويۇپ بەرمىدى. لېكىن، ئۇ شۇ ھودۇقۇش ئىچىدە بەدەنلىرىدە ئاجايىپ يېقىملىق ھارارەتنىڭ ئاققانلىقىنى سەزدى. نۇرگۈل ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتتى ـ دە، مەكتىپىگە يۈگۈرگىنىچە كىرىپ كەتتى. سادىق كەينىدىن قاراپلا قالدى.
قىز خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇخلىيالمىدى، ئاران ئىككى قېتىم كۆرگەن سادىققا نىسبەتەن مەيلىنىڭ قوزغىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. چۈنكى، ئۇنىڭ گەپلىرىدىن كۆڭلىگە بىرەر گۇمان كەلمىدى. دېگەنلىرىگە پۈتۈنلەي ئىشەندى. «ئەجەب

تارتىنچاق بالا ئىكەنا، — ئويلىنىپ قالغانىدى ئۇ، — مېنىڭدىن چوڭ ئەمەستەك قىلىدۇ، ئەقلى بار ئىكەن، ئەقلى بولمىسا، مەشەلەرگە كېلىپ سودىگەرچىلىك قىلالامدۇ ... سودىگەر ئىكەن، سودىگەر بولسا نېمە بوپتۇ، سودىگەرچىلىك هازىر ئەڭ ياخشى كەسىپ، گەپ - سۆزلىرى، هەرىكەتلىرىدىن قىلچە قۇۋلۇق - ئالدامچىلىق سەزمىدىم، شۇنداق سەمىمىي، كۆزلىرى ئويناپلا تۇرىدىكەن، مېنى كۆرگەندە ئويناپ كېتەمدىغاندۇ ياكى تەبىئىي ئويناقمىدۇ؟ ...توۋا، مۇنۇ قارىقۇمچاق بالا ئەجەب خىيالىمغا كىرىۋالدا ...»

بۇ كېچە سادىقنىمۇ خىيالسىز ياتمدۇ، دېگىلى بولمايدۇ. ئۇ نۇرگۇل بىلەن بازار، كوچا، باغچىلارنى ئارىلاش — كۆرۈش جەريانلىرىنى، ئاپتوبۇسلاردا قىستا - قىستاڭچىلىق ئىچىدە تۇرۇشقان پەيتلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەكتە ئىدى. «ئاپتوبۇسلاردا قىستىلىپ بىر - بىرىمىزگە قاراپ يالاڭ كىيىملەردە چاپلىشىپ تۇردۇق، — دەيتتى ئۇ پىچىرلاپ، — شۇنداق چاغلاردا ئۇ ئۆزىنى مەندىن پەقەت قاچۇرمىدى. قاچۇرالمىغان تەقدىردىمۇ، ئۆزىدە ئوڭايسىزلىنىش، قورۇنۇش ئالامەتلىرى كۆرۈلمىدى، سەل تىترەپ كۆلۈمسىرەپ تۇردى. تېخى قولۇمنىڭ ئالىقىنىنى، بېغىشلىرىنى سىلاپ كەتتى. شۇ قىلىقلارنى ئويلاپ قىلغانمىدۇ ياكى ئۆزى تۇيماي قىلغانمىدۇ؟ ... مەكتىپىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە قولۇمنى چىڭگىدە قىسىپ، خېلى ۋاقىتچە قويۇپ بەرمىدى. ئاخىر نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىكىن، قولۇمنى قويۇۋېتىپ، يۈگۈرگىنىچە كەينىگە قايرىلىپمۇ قويماي كىرىپ كەتتى، بۇ نېمە ئالامەت؟ ... ئوشۇقچە ئويلارنى ئويلاپ كەتتىمۇيا؟ ... بولدىلا، ئادەتتىكى هەرىكەتلەردىن مەنىلىك ئىشلارنى ئويلىماي، ئۇ شۇنداق ساددا، تۈز قىزدەك قىلىدۇ.»

37

ئادەم قاچقـان ۋە يىـرگەنـگەن نەرسـگە يولۇقـۇپ تۇرىدىكـەن، خاتىـرجەم ياشـىـماق تەس ئـىكەن. بـۇ مـاھىـنـۇرنـىڭ ئويـى. ئـۇ: تۇرمۇشتا خاتىرجەم بولۇپ قالدىم، قـورۇ ـ جايغا ئـىگە بولـدۇم، تاغدەك يۆلەك ئەكبەرجان يېنىمدا، سادىقمۇ ئۆز ئىنىمدەك بولۇپ قالـدى، ئـۇ ماڭا سـادىـق، ئوقـىـتـىـم كۈنـدىـن ـ كۈنـگـە رونـاق تېپىۋاتىدۇ ... دەپ غەمسىز يۈرمەكتە ئىدى. لېـكىن، يېـقىنـدىـن بېرى ئـۇنىڭ تـىنچ تۇرمۇشـىغا ئـىككى ئادەم ئـارىلىشـىۋېلـىـپ ئـارامىنـى بـۇزىۋاتىدۇ. ئـۇنـىڭ بـىـرى مـۆمىنجـان، يەنە بـىـرى ئىسمائىلجان. بىـراق ئۇلارنى نـېمىشـقا مۇنداق قـىلـىسـەن، دەپ ئەيىبلـىگىلـى ھەم ئۇلارغا گـۇناھ ئارتقـىلى بولـمايدۇ، ياش تـۇل قالغـان ئايالغـا تەرەپ ـ تەرەپـتـىن لايىقـلارنىڭ چـىقىشـى، كـۆز تاشلايدىغانلار، مەيلىنى بـىلدۈرىدىغانلارنىڭ بولۇشى تـەبىئـىي ئەھۋال، بـەلـكىم سـەن ئـويلـىـمـىغان، خـالـىمـىغـان نەرسـىنـى كۆنـلەرنىڭ ئـۆتۈشى بـىـلەن ئويـلايـدىغان، خـالايـدىغان بـولـۇپ قالارسەن، ئۇ چاغدا قانداق قىلىسەن؟ «بارمايمەن دېگەن تۇگمەنگە يەتتە قېتىم بېرىپتۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، ئۇنىمۇ بـېشىغـا كەلگەنلەر، كۆرگەنلەر ئېيتقان بولغىيدى ...

«بوپـتـۇ، مەن ياش، مـۇنـداق ئىشـلاردىـن خالـىي بـولغـىـلـى بولمـايدۇ، ـــ دەپ ئويلـىـدى ماھـىـنۇر جىـلـە بولۇپ، ـــ مـاڭـا ھېچكـىمنىـڭ كۆزى چۈشـمـىسە يـاخشى بولاتـتـى. خەيرىـيـەت، چۈشۈپتۇ. ئەمما، سودىگەرنىڭلا كۆزى چۈشەمدۇ، مېـنى خۇدايىـم سودىگـەرلـەردىنلا ئـېيتـىـپ قويغانـمۇ؟ مۆمـىـنجان دېـگـىنـىـمـۇ، ئىسمائىلـجان دېگـىـنىمۇ سـودىگەر، ھېـلىقى ئـارۇپجان دېـگـەن نىجىسمۇ سودىگەر ئىدى. كاشكى باشقىلارنىڭ كۆزى چۈشىـچـۇ، ئويلىشـىپ باقار ئـىدىم. بەلـكىم ... باشـقىلار بـىـزنى نېمـە دەپ چۈشـىنىدىغـاندۇ؟ ئىشـەنچ قىلالـمايدىـغان ئوخشـايـدۇ ـ دە، ...

ئۇنداق قارىسا بىرگە بەك ئۇۋال قىلغان بولىدۇ. مۇنداق قاراشنىڭمۇ سەۋەبى بار. گۇاڭجۇغا ئوقەت قىلمىز، دەپ كىرگەن بەزىبىر قىز ـ چوكانلار سودىگەر ئايالارنىڭمۇ يۈزىنى تۆكتى. ئۇلار كۆڭۈل ئوۋلىغىلى، ئوينىغىلى، نومۇسىنى ساتقىلى كىرگەنلەر، لېكىن ھالال ئىشلەپ پۇل تاپقىلى، باي بولغىلى كىرگەنلەرمۇ جىق ئەمەسمۇ، ھەممىنى بىر تاياقتا ھەيدىسە بولمايدۇ ـ دە.»

ماھىنۇرنىڭ نېمىدىن قاچسام، شۇنىڭغا يولۇقۇپ قالىمەن، دېگىنى توغرا. بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئاۋۋال مۆمىنجان ئىسىملىك سودىگەر ماھىنۇرغا كىشى قويغان، ئۆزىنىڭ ئارزۇ ـ ئۈمىدىنى، كۆڭلىنى بىلدۈرگەن. ماھىنۇر شۇ چاغدا ئۇنىڭغا تېگىشلىك جاۋابنى بېرىۋەتكەن ـ دە، ئۇ ئەمدى مېنى ئىزدەپ كەلمەيدۇ، دەپ ئويلاپ يۈرگەن، لېكىن ئويلىمىغان يەردىن ئۇ يەنە ئىزدەپ كەپتۇ. ئىككى يىلغىچە كۆزىتىپ يۈرگەن بولسا كېرەك، شۇنىڭغىچە ياتلىق بولماي يۈرگەنلىكىدىن ئۈمىدلىنىپ قالغاندۇ بەلكىم، قايسى كۈنى كوچىدا ماھىنۇرنىڭ ئالدىدىن تۇيۇقسىزلا چىقىپ ئۇنىڭغا يەنە گەپ ئاچتى:

ـــ مېنى تونۇغانسىز؟

ـــ تونۇغاندەك قىلىمەن.

ـــ مەن مۆمىنجان ...

ـــ شۇنداق، سىز مۆمىنجان.

ـــ مەن ئۈرۈمچىگە كەلگىلى ئىككى ھەپتە بولدى، ئىشلىرىمۇ تۈگىگەن، بىراق كەتكۈم كەلمىدى. ئازادىرەك يەرگە بارساق، گېپىمنى ئاڭلاپ باققان بولسىڭىز؟

ـــ مەشەدە دەۋېرىڭ، قەيەردىلا بولسا ئاڭلىسام ئوخشاشقۇ، ـــ ماھىنۇر ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى بىلىپ بولدى.

ماھىنۇر ئاڭلايدىغان بولغان چاغدا، مۆمىنجانغا بىردىنلا تىترەك ئولاشتى ـ دە، ئوڭايسىزلىنىپ كۆزىنى ئۇنىڭدىن ئەپقاچتى ۋە تاتىرىپ تۇرۇپ گېپىنى مۇنداق باشلىدى:

— مەن سىزگە كىشى قويۇپ ئاردىن ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى ... تېخىچە ئۆيلەنمىدىم، سىزمۇ ياتلىق بولماپسىز ... مەن ھازىرغىچە سىزنى ئۇقۇشۇپ — سۈرۈشتۈرۈپ يۈردۈم. كۆڭۈل دېگەن شۇنداق نەرسە ئىكەن، بىر ئادەمگە چۈشۈپ قالسا، يانمىقى تەس ئىكەن. سىزنىڭ جاۋابىڭىزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يولۇمنى تېپىشىم كېرەك ئىدى ... بىراق ... راست گەپنى قىلاي، چىققان لايىقلارنى — ماڭا باش تاراپ يۈرگەنلەرنى نېمىشقىدۇر كۆڭلۈم تارتمىدى، رايىم يوق. ئۆزۈمنىڭمۇ بىرەرسىگە كۆزۈم چۈشمىدى. بەلكىم سىز كۆرگەنسىز - كۆرمىگەنسىز، بايقىغانسىز - بايقىمىغانسىز، ئىككى ھەپتىدىن بېرى دۇكىنىڭىزنىڭ ئالدىدىن نەچچە ئۆتتۈم، ئەمما گەپ قىلالمىدىم، يېنىڭىزغىمۇ كىرەلمىدىم. ياش چوڭىيىپ قالغاندا ئىشق - مۇھەببەتنىڭ گېپىنى، توي قىلىشنىڭ گېپىنى قىلماقمۇ تەس ئىكەن ... ياشلىقتىكى جۈرئەت، غەيرەت، باتۇرلۇقلار ياشلىق بىلەن بىللىلا قېچىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ. سېزىۋاتقانسىز، مۇشۇ گەپلەرنى ناھايىتى تەسلىكتە دەۋاتىمەن ... سىزنى خاپا قىلىپ قويغان بولسام ئەپۇ قىلىڭ.

مۆمىنجان ئۆزۈك - ئۆزۈك گەپلىرىنى چوڭقۇر تىنىپ تۈگەتتى - دە، تىترەۋاتقان قوللىرى بىلەن تاماكا تۇتاشتۇردى.

— سىزنى ئىچىملىك - چېكىملىكتە يوق، دەۋاتاتتى، — دېدى ماھىنۇر مۆمىنجاننىڭ تاتىرىپ كەتكەن يۈزىگە قاراپ، — چېكىدىكەنسىزغۇ؟

— چەكمەيتتىم، دەرد يامان ئىكەن، ئۆگىنىپ قالدىم.

— ئەمىسە ئىچىشنىمۇ ئۆگىنىۋاپسىز - دە؟

— ئۇنىڭغا يولىمىدىم.

— گەپلىرىڭىزگە ھەرگىز خاپا بولمايمەن، — دېدى ماھىنۇر ئىللىق تۇستە كۈلۈمسىرەپ، — بىر تۇل ئايالغا كىشىلەرنىڭ ئۆيلىنىش تەلىپىنى قويۇشى نورمال ئىش. لېكىن، مېنىڭمۇ ئۆز ئويلىغىنىم بار، سىز ماڭا ئۆيلىنىشنى ئويلاپسىز، بۇ سىزنىڭ

ئۈمىد ـ ئارزۇيىڭىز، بىراق مەن ياتلىق بولۇشنى ئويلاپمۇ قويغىنىم يوق.

مۆمىنجان سەل ئۈمىدلەندى:

— ئەمدى ئويلانسىڭىزمۇ بولىدىغۇ، بۇ مۇشۇ يېشىڭىزدا ئويلىنىشقا تېگىشلىك ئىش ئەمەسمۇ؟

— مەن ئەمدى شەخسىي تۇرمۇشۇمنى ئويلىماسلىق، ياتلىق بولماي، تەنها ياشاش قارارىغا كېلىپ بولغان.

گەپ قەتئىي ئېيتىلدى. مۆمىنجاننىڭ پۈتۈن ئەزايى ـ بەدەنلىرى بوشىشىپ كەتتى. ئۇ مۇنداق بولۇشنى كۈتمىگەن، ماھىنۇرنىڭ مۇشۇ چاغقىچە تۇل ئولتۇرۇشى كۆڭلىگە ياققۇدەك، مەيلىنى قوزغاتقۇدەك بىرەر ئادەمنىڭ چىقمىغانلىقىدىن، ئەمدى گەپ قىلسام ئۇناپ قالار، دېگەن ئۈمىدتە ئۆز كۆڭلىنى ئىزھار قىلىۋىدى، رەت قىلىنىۋاتىدۇ. ئەمدى نېمە دېگۈلۈك؟ ئۇ ھازىرغىچە ئۈمىد باغلاپ كۈتۈپ كەلگەن ئەمەسمىدى، ئىككى يىل ئاز ۋاقىتمۇ؟ مۆمىنجاننىڭ ئاجىز ئۇچقۇنلار پىلدىرلىغان كۆزلىرى نەلەرگىدۇ تىكىلىپ قالدى. يارىشىملىق قارا بۇرۇتلىرى داردىيىپ كەتتى. «ھە، تەقدىرنىڭ رەھىمسىزلىكى مۇشۇنداق بولىدىكەن ـ دە، — دەپ ئازابلىق ئويلارغا چۆككەندى ئۇ، — ياق، ئۈمىدنى ئۈزۈۋەتمەسلىك كېرەك.»

— تۇرمۇشتا بىر بەختسىز بولغان ئادەم ئاخىرغىچە بەختسىز بولۇپ قالمەن، دەپ ئۆمرىنى تەنھا ئۆتكۈزۈۋېتىشى كېرەك ئىكەن ـ دە، — ئۇ بۇ سۆزنى ئاران ئاڭلانغۇدەك، گويا ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلىگەندەك ئاستا ئېيتتى.

ماھىنۇر ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىش نەزىرىدە قاراپ قويدى.

— تەنھا ياشاشنىڭمۇ ئازابى بولىدۇ، — دېدى ئۇ يەنە، — سىز ئۇنى تارتمىغان ئوخشايسىز، مەن تارتىپ كېلىۋاتىمەن.

— قانداق ئويلىسىڭىز شۇنداق بولىسىز ـ دە.

— بۇ ئويلىمايدىغان ئىش ئەمەس ئىكەن ...

— ھەم بۇ تالاش ـ تارتىش قىلىدىغانمۇ ئىش ئەمەس.

— يەنە ئويلىنىپ باقسىڭىز، دېگەن ئۈمىدتە مەن.

— ئويلىنىدىغان يېرى يوق، مېنىڭ قارارىمنى ھۆرمەت قىلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن، — دېدى ماھىنۇر مېڭىشقا تەمشىلىپ، خوش.

ماھىنۇر ماڭدى. خوش دېيىش مۆمىنجاننىڭ ئېسىگىمۇ كەلمىدى، ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپلا قالدى. ئۇ خۇددى يىپى ئۈزۈلگەن لەگلەكتەك نەگە چۈشۈشنى، قاياققا مېڭىشنى بىلمەي قالغانىدى. شۇ ھالدا قېتىپ قالغاندەك بىردەم تۇرغاندىن كېيىن، مەقسەتسىزلا كەينىگە بۇرۇلدى.

ماھىنۇر ئەسلىدە توپ سېتىش بازىرىغا ماڭغان، بازاردىكى يېڭى يۈزلىنىش، يېڭى ماللارنىڭ كەلگەن - كەلمىگەنلىكى، باھاسى قاتارلىقلارنى ئۇقۇپ كەلمەكچى ئىدى. ئۇ توپ سېتىش بازىرى بولسۇن، پارچە سېتىش بازىرى بولسۇن، ئۇلارنىڭ تاۋارلىرىنى ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش ئورنى ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىدۇ. توپ سېتىش بازىرىدىكى باھا، ماللارنىڭ پارچە سېتىلىش باھاسىنى ۋاقتىدا ئۆرلىتىپ تۇرۇش ياكى چۈشۈرۈپ تۇرۇشنى بەلگىلەيدۇ. ئۇنى ئىگىلەپ تۇرمىغاندا، يا زىيان تارتىش، يا پۇلنى ئايلاندۇرۇپ تۇرۇشتىن مەھرۇم قېلىش يۈز بېرىدۇ، شۇڭا ماھىنۇر توپ سېتىش بازىرىنى پات - پات ئايلىنىپ تۇرىدۇ، ئۇ شۇ نىيەتتە ماڭغانىدى. تويۇقسىز مۆمىنجان ئۇچراپ قالدى ۋە ئۇنىڭ دېگەنلىرى خىيالىغا كىرىۋالدى. «بۇ ئادەم تېخىچە ماڭا ئۈمىد باغلاپ يۈرۈپتۇ - دە، — دەپ ئويلاپ كېتىپ باراتتى ئۇ، — شۇنچىلىك ساقلىغانمۇ بارمۇ، مەن شۇ چاغدا ئېنىق جاۋاب بېرىۋەتكەن ئىدىمغۇ ... بىكار ساقلىغۇچە ئۆيلىنىپ كەتسىچۇ بىچارە ... ئېغىر كەلدى ... بىرسىنى ياخشى كۆرۈپ قالسام، ئۇ سىزنى ئالمايمەن دېسە، ماڭا قانچىلىك ئېغىر تۇيۇلار ئىدى ... بىچارىگە ئىچىم ئاغرىپ قالدى. بىراق نېمە ئامال، ئىچىم ئاغرىدى، دەپ كۆڭلۈم تارتمىغان، مېھرىم چۈشمىگەن بىر ئادەمگە تېگىۋالسام، ئۇ چاغدا ئۆزۈمگىمۇ ئىچىم

ئاغرىپ قالار. كاشكى مەن دىمەتلىك، بالىلىرى يوق ئادەم بولسىمچۇ، ياتلىق قىلغان قىزى بار، دەۋاتاتتى، بەلكى بۇ چاغقىچە توغقاندۇ، ئەگەر ئۇ ئۆيگە كىرىپ قالسام، چوڭ - چوڭ بالىلىرىنىڭ ئانىسى، نەۋرىلىرىنىڭ مومىسى بولۇپ كىرىمەن. ۋاي خۇدايىم، دەردىنىڭ چوڭىنى تېخى شۇ چاغدا تارتىمەن - دە ... بالىلىرى پاتقۇزامدۇ، ئۇنداق ئۆيلەرگە كىرگەن ئاياللارنىڭ ئازابلىرىنى كۆپ ئاڭلىغانمەن. بەلكىم ئەمدى ماڭا بارغانسىرى مۆمىنجاندەك ئەرلەر چىقىشى مۇمكىن. ئۇھ، خىيالىمدا يوق ئىشلاردىن نېمىلەرنى پەرەز قىلىپ كەتتىم.»

ماھىنۇر توپ سېتىش بازىرىغا كەلدى - دە، دۇكانلارنى ئارىلاپ ئۇزاق يۈردى، ھەر خىل ماللارنىڭ باھالىرىنى ئۇقۇشتى، ئۇنىڭ دىققەت قىلغىنى قىشلىق كىيىم - كېچەكلەر بولدى. قىشلىق كىيىم - كېچەكلەرنىڭ باھالىرىدا ئۆزگىرىش بوپتۇ، ئونىنچى ئاينىڭ ئەمدى كىرگىنىگە قارىماي ئۆرلەپ كېتىپتۇ. ماھىنۇر ئۇنىڭدىن جىقراق ئېلىپ قويمىغىنىغا پۇشايمان قىلدى. «ھەي مېنىڭ كەم ئەقىللىقلىقىم، دۇكانغا پاتمىغانلىرىنى ئامبارغا ئەكىرىپ قويسام بولىۋېرەتتى ئەمەسمۇ، - دەپ ئويلىدى ئۇ تولغىنىپ، - سادىقنىڭ ئەۋەتكەن ماللىرى يارايدۇ. ئۇنىڭ ئەۋەتكەن قىشلىق كىيىملىرى بۇ يەردىكى توپ سېتىش بازارلىرىدىكى باھاغا قارىغاندا خېلىلا ئەرزان ھەم رەڭگىمۇ ياخشى. ھازىر ياشلار غەلىتە پاسونلىكى، غەيرىي رەڭلىك كىيىملەرگە ئامراق. ھېلىقى ماۋۇق - غاز پېيى چاپاندىن يەنە ئەۋەت، دەپ تېلېفون ياكى تېلېگراممىا بەرسەم بولامدىكىن، بىراق يولغا چىقىپ قالدىمىكىن، كەتكىلى خېلى بولۇپ قالدى. ئەقىللىق بالا، ئادەمنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقىدۇ. ھازىرغىچە ئەۋەتىۋاتقان ماللىرى بازارلىق ماللار، باھاسىمۇ مۇۋاپىق. مېنىڭ مال ئېلىشتا قاتتىق بول دېگىنىمنى ئۆلچەم قىلىپ مال ئېلىۋاتىدۇ. باشقىلاردىن ئەرزانراق ساتسامۇ، پايدىسى چىقىدۇ، دەپ ئويلايدۇ - دە.»

چۈش بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ئۇ نېرىقى دۇكانلارنى ئارىلىماقچى ئىدى، بىراق كەينىگە ئىككى نەرسىنىڭ كىرىۋالغانلىقىنى بايقاپ قالدى. نەگە بارسا، شۇ يەرگە باراتتى، سوركىلەتتى، ئەگىتمە، تېگى بار گەپلەرنى قىلاتتى، ئۇنىڭغا هېچ ئارام بەرمەيۋاتاتتى. ئاخىر ئۇ نېرىقى دۇكانلارنى ئارىلاشتىن كېچىپ، كوچىغا چىقىپ كەتتى. ئۇلارمۇ چىققانىدى. «نېمانداق قىلىدىغاندۇ مۇنۇ رودۇپايلار، ئادەمنىڭ مەيلى بارمۇ ـ يوقمۇ، بايقىمايلا ئەگىشىۋالىدىكەنا، ــ دەپ ئويلىدى ماهىنۇر جىلە بولۇپ، ــ يا مەن ئۇلارغا مەيلىمنى بىلدۈرۈپ بىرەر شەپە بەرمىسەم، بۇ نېمە قىلىق. ئازراق نومۇس قىلسا بولمامدىغاندۇ؟ ... ئەجەب تويدۇم كەينىمگە چۈشۈۋالىدىغانلاردىن !» ئۇ قول كۆتۈرۈپ كىرا ماشىنىسىنى توختاتتى ـ دە، شۇنىڭغا ئولتۇرۇپ ياندى. ئۇلارنىڭ يەنە ئىزىغا چۈشكەن ـ چۈشمىگەنلىكىنى بايقىيالمىدى. ئۇ كىرا ماشىنىسىنى ئۆز ئىشىكى ئالدىدا توختىتىشتىن ئەندىشە قىلىپ، بەختىخاننىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختاتتى ۋە هېلىقىلارنىڭ ئىزىغا چۈشمىگەنلىكىنى بىلىپ يېنىك تىندى.

ماهىنۇر سالام بىلەن ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە، هالاۋىدىن بىلەن بەختىخان لەڭمەن يېيىشىپ ئولتۇرغانىدى.

ــ تاس قاپتۇ ئېتىڭ هېرىپ قالغىلى، قېنى يۇقىرى ئۆت، ــ بەختىخان ئورنىدىن تۇردى.

ــ سەل بۇرۇن كەلگەن بولسىڭىز لەڭمەننى سىزلا ئېتەتتىڭىز ـ دە، ــ هالاۋىدىنمۇ ئورنىدىن قوزغالدى.

ــ بەختىخان هەدەم لەڭمەنگە ئۇستىغۇ، ئەتكەن لەڭمىنى مېنىڭمۇ ئاغزىمدىلا قالىدۇ.

ــ ئۇستام سەن بولغاندىكىن، ئاغزىڭدا قالغۇدەك ئېتىمۋاتىدىغاندىمەن، ــ دېدى بەختىخان ئېرىگە قاراپ، ــ مۇشۇنىڭغىلا يارىتالمىدىمغۇ تاڭ ...

بەختىخان ماهىنۇرغا يېرىم تەخسە لەڭمەن سالدى، قالغىنىمۇ شۇنچىلىك ئىدى.

— ماۋۇنى يەپ تۇر، توڭلاتقۇدا ئۆپكە ـ هېسىپ بار، هېلى ئىسسىتىپ بېرىمەن.

ماھىنۇر مۇشۇ ئۆيگە كەلسە، خۇددى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندەك ئۆزىنى ناھايىتى ئەركىن ـ ئازادە ھېس قىلاتتى.

— ماھىنۇر خانىم، يوقاپلا كەتتىڭىز، — دېدى ھالاۋىدىن ئاش سۈيىنى سۈمۈرۈۋېتىپ، ئېغىزىنى قولىنىڭ كەينى بىلەن ئېرتىپ، — پات ـ پات كېلىپ تۇرۇڭ، ئۆگىنىپ قاپتىكەنمىز، كۆرگۈمىز كېلىپ قالىدىكەن، ئۆيىمىزنىڭ بىر ئەزاسى كەتكەندەك بولۇپ قالدۇق، بىزنى ئەمدى تاشلىۋېتىدىغان ئوخشىمامسىز؟

— ئۇنداق بولامدىغان، ھالاۋىدىن ئاكا، مەنمۇ پات ـ پات كېلىپ تۇرۇشنى ئويلايمەن. مەشەددە تۇرغاندا خويما خاتىرجەم ئىدىم. ھازىر كەچكىچە دۇكاندا ئولتۇرىمەن، كەچتە ئۆيگە كەلگەن، ئالدىراپ تاماق ئەتكەن، كىر ـ قات، ئۆي تازىلىقى ... بىردەممۇ بىكار ۋاقتىم چىقماس بولۇپ كەتتى. توگە قانچىلىك بولسا، يېغىرى شۇنچىلىك بولىدىكەن.

— گەپكىمۇ ئۇستا بولۇپ كېتىپسىز ...

بەختىخان سۆز قىستۇردى:

— گەپكە ئۇستا بولمىسا سودىگەر بولالامدۇ.

— ئەمدى ئۆيگە ئادەم سېلىڭ، شۇنچە ئىشلارغا قانداق ئۈلگۈرىسىز بولمىسا ...

— شۇنداق قىلمىسام بولمايدىغان ئوخشايدۇ.

— ھېلىمۇ قانداق يېتىشىۋاتىسەنكىن تاڭ، ئۆيلىرىڭنى يالغۇزدەك پاكىز قىلىۋېتىدىكەنسەن، — بەختىخان دائىم شۇنداق دەيتتى. ئۇنىڭ تۇتقان ئۆيلىرىنىڭ پاكىز ـ سەرەمجانلىقىغا زوقلىناتتى. بىر ئادەم ئۆزى زوقلانغان، تەسىرلەنگەن ئىشنى ئۆز تۇرمۇش ئەمەلىيىتىدە ئىپادە قىلىشى ناتايىن ئىكەن. بەختىخان ئۇنىڭغا زوقلانغىنى بىلەن ئۆز ئۆيىنىڭ تازىلىقى، ئۆچىسىدىكى

كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ پاكىز ـ پاسكىنىلىقى بىلەن كارىمۇ بولمايتتى. ماھىنۇر بۇ قورۇغا يېڭى كەلگەن چاغدا، بەختىخانىنىڭ ئۆچىسىدا مايلىشىپ پارقىراپ كەتكەن پىنجەك بولىدىغان — بەلكىم ئارىلىقلاردا نەچچە يۇيۇلغاندۇ، بىراق ھازىرمۇ ئۆچىسىدا مايلاشقان، پارقىراق پېتى تۇرۇپتۇ.

تاماقتىن كېيىن ھالاۋىدىن سىرتقا چىقىپ كەتتى. بەختىخان بىلەن ماھىنۇر ئىككىسى ئىسسىتىلغان ئۆپكە ـ ھېسىپ يېيىشىپ ئۇياقتىن ـ بۇياقتىن پاراڭ سېلىپ ئولتۇردى. ماھىنۇرنىڭ ئەسلىي بۈگۈن بۇ يەرگە كېلىش نىيىتى يوق ئىدى. توپ سېتىش بازىرىدا ئىككى ئادەم كەينىگە كىرىۋالغاچقا، ئۇلارغا ئۆز ئۆيى ياكى ئۆز دۇكىنىنى كۆرسىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلگەن. ئۇ ئىشنى ئېيتايمۇ، ئېيتمايمۇ، دەپ بىر دەم ئويلىنىپ ئاخىر ئېيتتى. بەختىخان بۇنى ئاڭلاپ بۇرۇن دەپ كېلىۋاتقان سۆزلىرىنى يەنە دېدى:

— ئەرگە تېگىۋالمىغۇچە مۇنداق ئىشلاردىن قۇتۇلالمايسەن، دۇنياغا كېلىپ بالا يۈزى كۆرمەي مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتەمسەن؟ ... «ئانا» دەپ كەينىڭدە ئەگىشىپ يۈرگەن بالاڭ بولمىسا، چىرىغىڭنى يېقىپ بىرەر پۇشتۇڭ قالمىسا، دۇنياغا نېمىشقا كەلدىڭ؟

ماھىنۇر بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ يېقىندىن بېرى ئۇيقۇسى قاچىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ئىككىسى پاراڭلىشىپ ئۇزاق ئولتۇردى. ماھىنۇر كەتمەكچى بولۇپ قوزغالغاندا، بەختىخان: كەچلەپ كەت، دەپ تۇرۇۋالدى. ماھىنۇر ئۇنىمىدى، كەچ كىرەي دەپ قالدى، ئەكىبەرجان كېلىدۇ، سادىق چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ، بۈگۈن كېلىپ قالارمىكىن، تاماق ئېتىپ تۇراي، دەپ ماڭدى ئۇ.

ماھىنۇر ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، ئارام ئېلىپ تاپسىدىلا ئولتۇردى ـ دە، خىيالغا كەتتى: كىشىلەر نېمىشقا ماڭا ئارام بەرمەيدىغاندۇ، ھېلى بىرى ئالدىمنى توسۇپ، سىزنى ياخشى

كۆرۈپ قالدىم، توي قىلايلى، دېگەن، ھېلى بىرى كەينىمگە سايەمدەك ئەگىشىۋالغان ... مېنى تىنچ قويسا بولمامدىغاندۇ، مېنىڭدەك ياش تۇل قالغان ئاياللار ئازمۇ، ھەممىسىنىڭ بېشىغا مۇشۇنداق ئىشلار كېلىۋاتامدىغاندۇ؟ كاشكى مەندە شۇنداق ئويلار بولسىچۇ ...

ماھىنۇرنىڭ پۈتۈن تۇرقىدىن، روھىي قىياپىتىدىن غەمكىنلىك چىقىپ تۇراتتى. چىرايلىق قارا كۆزلىرىدىن مەيۈسلۈك ئۇچقۇندايتتى. قايرىلىپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرىمۇ ھالسىراپ كەتكەندەك سۇس پىلدىرلايتتى، قېنىق ھال رەڭ لەۋلىرى ئاقىرىپ كەتكەندى. ئۇ شۇنداق مەيۈسلۈككە پېتىپ، نېمىشقىدۇر خاپا بولۇپ ئولتۇرغاندا، ئىنىسى ئەكبەرجان ئىككى قىزنى باشلاپ، تۇيۇقسىزلا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ كەتتى ـ دە، چىرايىغا كۈلكە يوگۇرتۇپ، ئۇلارنى خۇشخۇيلۇق بىلەن ساراي ئۆيگە باشلىدى.

بۇلار كىمدۇ؟

ئەكبەرجان ئۇلارنى ئاددىيلا تونۇشتۇردى:

— بۇلار غۇلجىلىق قىزلار، ساۋاقداشلىرىم.

ماھىنۇر ئۇلاردىن ئايرىم ـ ئايرىم ئەھۋال سوراپ، ئۆيگە كەلگەنلىكىگە خۇشال بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ چىقىپ كەتتى ـ دە، ئون مىنۇتقا يېتەر ـ يەتمەس ۋاقىت ئىچىدىلا ئۈستەل ئۈستىگە قەنت ـ گېزەك، تاتلىق ـ تۈرۈم، مېۋە ـ چېۋىلەرنى قويۇپ چاي ئەكىردى.

ئەكبەرجان ساۋاقداشلىرى بىلەن چاي ئىچىشىپ، پاراڭ قىلىشىپ ئولتۇردى. ماھىنۇر چىقىپ چاققانلىق بىلەن لەڭمەن ئېتىشكە تۇتۇش قىلدى. ئىنىسىنىڭ قىزلارنى باشلاپ كېلىشى بىلەن ئۇنىڭ ئوي ـ خىياللىرىغا يەنە بىر خىيال قوشۇلدى: «ئەكبەرجان ھازىرغىچە ئۆيگە قىزلارنى باشلاپ كەلمىگەن، ئوغۇللارنىلا باشلاپ كېلەتتى، — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئۇ خېمىر يۇغۇرۇۋېتىپ، — بۇلار بىلەن ئادەتتىكى ساۋاقداشمىدۇ

ياكى ئىككىسىنىڭ بىرى بىلەن يۇرۇۋاتامدىغاندۇ؟ شۇنداق بولسا يۇرۇۋاتقىنى قايسىدۇ؟ ئېگىز بويلۇقى بىلەنمىدۇ، ئوتتۇرا بويلۇقى بىلەنمىدۇ؟ ... ئىككىسىلا چىرايلىق قىزلاركەن. قايسىسى بىلەن يۇرۇۋاتقىنىنى بىلمەك ئاسان، سادىق بىلەن ئەكبەرجان دائىم مۇڭدىشىدۇ، شۇ ئارقىلىق يۇرۇۋاتقىنى قايسى، يا ئادەتتىكى ساۋاقداشمۇ، بىلىۋالغىلى بولىدۇ. بوپتۇ، يۇرسۇن، يۇرىدىغان ۋاقتى، ئېنىقلا بولسا، تېگى ـ تەكتىنى، ئاتا ـ ئانىسىنى سۇرۇشتۇرۇپ باقمامدۇق.»

تاماقمۇ تېزلا تەييار بولدى. قىزلار تاماقنى ئالدىراپ يېيىشتى ـ دە، مېڭىشقا تەرەددۇتلاندى.

— بىردەم ئولتۇرۇڭلار، — دېدى ماھىنۇر كىرىپ ۋە راستىنلا چىڭ تۇتۇپ، — قايمىقىم بار، ئەتكەن چاي ئېتىپ بېرىمەن، ئۆيىڭ ئەتكەن چېيىنى سېغىنغانسىلەر؟

— سېغىنىشىمىزغۇ سېغىندۇق، بىراق تاغامنىڭ يېنىغا بارماقچىدۇق، — دېدى ئوتتۇرا بويلۇق قىز.

— باشقا كۈنى بارارسىلەر؟

— سائەت ئالتىدە بارىمىز، دەپ قويغان، ساقلاپ قالىدۇ.

— راست ھەدە، — دېدى ئەكبەرجانمۇ راست گەپنى قىلىپ، — بۇ يەرگە كېلىشتە شۇنداق، دەپ كەلگەن.

— ئۇرۇمچىدە تاغىڭىز بار ئىكەن ـ دە؟

— بار، سودىگەرچىلىك قىلىدۇ.

— سودىگەرچىلىك؟ ... ھە، مۇنداق دەڭ، ئېتى نېمە؟

— ئىسمائىلجان.

ماھىنۇرنىڭ يۇرىكى «جىغ» قىلىپ قالدى. «بۇ قايسى ئىسمائىلجاندۇ؟ ئاشۇ ئىسمائىلجانمىدۇ ياكى باشقا ئىسمائىلجانمىدۇ؟» دەپ ئويلىدى ئۇ بۇرۇقتۇرما بولۇپ.

— سىزمۇ يالغۇزچىلىق تارتمايدىكەنسىز، تاغىڭىزنىڭ ئۆيى مۇشۇ ئۇرۇمچىدە ئوخشايدۇ ـ دە؟

— ياق، بۇ يەردە ئۆيى يوق، تېخى ئۆيلەنمىگەن، مېھمانخانىدا

ياتىدۇ. تاغامنىڭ بارمايدىغان ـ كەلمەيدىغان يېرىمۇ يوق. ئۆيدىن بىر چىقىپ كەتسە، يىللاپ ـ يىللاپ كەلمەيدۇ، بىردەم گۇاڭجۇدا ئىكەن دەپ ئاڭلىساق، بىردەم جۇخەيدە ئىكەن دەپ ئاڭلايمىز، يەنە بىر كۈنى موسكۋادا دەپ ئاڭلىساق، يەنە بىر كۈنلىرى ئىستانبۇلدا دەپ ئاڭلايمىز، بىر يەردە تۇرمايدۇ، خەتمۇ يازمايدۇ. ئويلىمىغان چاغدا تۇيۇقسىزلا ئۆيگە كىرىپ كېلىدۇ، ھەممىمىز ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالىمىز.

— ئۆيى بولمىغاندىكىن قاڭقىپ يۈرىدۇ ـ دە.

— ئۆيلەپ قويايلى، دېسە، ئۇنىمايدۇ، تاغامنىڭ قىزىقلا مىجەزى بار، — دېدى قىز كۈلۈپ، — ئوتتۇز بەش ياشقا كىرىپتۇ، تېخىچە يالغۇز يۈرۈۋاتىدۇ، ئاپامغا ئۆيلەنمەيمەن دېگۈدەك.

ھەممىسى كۈلۈشۈپ كەتتى.

قىزلار ئالدىراپ ماڭدى. ماھىنۇر بىلەن ئەكبەرجان ئۇلارنى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى.

— قورۇنماي ئۆز ئۆيۈڭلارغا كەلگەندەك پات ـ پات كېلىپ تۇرۇڭلار، — دېدى ماھىنۇر ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن.

ئۇلار خوشلىشىپ كەتتى. ماھىنۇر روزاخۇن بوۋاينى باشلاپ كىردى ـ دە، ئۇنىڭغا ئاش سالدى، ئەكبەرجانغىمۇ ئۇنىمىغىنىغا قويماي، يېرىم تەخسە سېلىپ بەردى.

تۇرمۇشتا ئادەمنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن ئىشلار يۈز بېرىدۇ. ئەكبەرجاننىڭ ھېچقاچان باشلاپ كەلمىگەن قىز ساۋاقداشلىرىنى باشلاپ كەلگەنلىكى ۋە ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئوتتۇرا بويلۇق قىزنىڭ تاغىسى ئاشۇ ئىسمائىلجان ئىكەنلىكى ھەم ئىسمائىلجاننىڭ كىم ئىكەنلىكى توغرىسىدا بەرگەن مەلۇماتلىرى بىر ئادەم ئورۇنلاشتۇرمىغان تاسادىپىلىق. تاسادىپىلىق ھەقىقەتنى، سەممىيلىكنى ئايان قىلىدۇ. «ئىسمائىلجاننىڭ ماڭا ئېيتقانلىرى، مەن ئالدامچى ئەمەس، دېگەنلىرى توغرا ئىكەن، — دەپ ئويلىنىپ قالدى ماھىنۇر بېشىنى لىڭشىتىپ، —

ئارۇپچاندەك نېمە دېسەم، ماقۇل، دەپ تۇرمىغانىدى، بايا ئۇنىڭدا ھەقىقىي سەمىمىلىك، راستچىللىق، ئەرلىك غۇرۇر بار ئىكەن ـ دە، بايقىغىنىم توغرا ئىكەن.»

كەچقۇرۇنلۇقى قورۇنى ئېلېكتىر نۇرلىرى يوپيورۇق قىلىۋەتكەنىدە، قارا سومكىسىنى كۆتۈرگەن سادىق قورۇغا كۆلۈمسىرەپ كىرىپ كەلدى. «توۋا، چۈشۈمنىڭ توغرا چىقىپ قالغىنىنى» دەپ ئويلىدى ئۆيدىن ئىتتىك چىققان ماھىنۇر، ـــ بۈگۈن سادىق بىلەن لەڭمەن يەپ چۈشەپ قاپتىكەنمەن.»

38

ماھىنۇر ھەسەنجاننىڭ پات ـ پات كېلىپ تۇرۇشىنى شۇنچىلىك زارىقىپ كۈتىدۇكى، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى بېرىپ چاقىرىپ كەلگۈسى ياكى ياتىقىغا بېرىپ پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ كەلگۈسى كېلەتتى. لېكىن، ھەسەنجان نېمىشقىدۇر پات ـ پات كېلىپ تۇرمايدۇ. ئەگەر كېلىپ قالىدىغان بولسا، ماھىنۇر خۇشاللىقىدىن قىلغىلى قىلىق تاپالماي قالىدۇ. بولمىسا ماھىنۇر ئۇنىڭغا: يوقاپ كەتمەي، كېلىپ تۇرۇڭ، ھەسەنجان ئاكا، سىز بىزنىڭ ئۆيگە كەلسىڭىز ھېچ گەپ يوق، مېنىڭ ياتىقىڭىزغا ئىزدەپ بېرىشىم ئەپسىز ھەم نۇرغۇن سۆز ـ چۆچەكلەرنىڭ چىقىشىغا سەۋەب بولۇپ قالىدۇ، دېگەن. شۇنداق دېيىلگەن بولسىمۇ، ئۇ ئۇزاق ـ ئۇزاقتا كېلىدۇ. بۈگۈن كېلىۋىدى، ماھىنۇر خۇشاللىقىدىن قىن ـ قىنىغا پاتماي، پايپېتەك بولۇپ خىزمەت قىلىپ كەتتى، ئالما گۈللۈك چەينەككە پەمىلچاي سېلىپ چاي دەملىدى. ئۈستەل ئۈستىنى يېمەك ـ ئىچمەك ـ قاتلىما نان، دوخوپكىدا پىشۇرۇلغان توخۇ گۆشى، تاتلىق ـ تۈرۈم، مېۋە ـ چېۋىلەر بىلەن تولدۇرۇۋەتتى. مانا ئۇلار چاي ئىچكەچ ئوچۇق ـ يورۇق ھالدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرىدۇ. ماھىنۇرمۇ، ھەسەنجانمۇ خۇشال، بولۇپمۇ ماھىنۇرنىڭ

خۇشاللىقى چەكسىز.

ھەر ئىككىسىنىڭ تۇرمۇش ھالىتى بىر ـ بىرىگە ئايان. ھەسەنجان ئۆزىنىڭ ئوقۇش، خىزمەت تارىخىنى ئۆتكەنكى قېتىمقى كەلگەنلىرىدە سۆزلەپ بەرگەن. ئۇ ئونىنچى سىنىپنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتناشقانلىقىنى، ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ، ئۆز ئارزۇسى بويىچە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا قوبۇل قىلىنغانلىقىنى، بەش يىللىق ئوقۇشنى تاماملىغاندا، مەكتەپ ئۆزىگە ئېلىپ قالغانلىقىنى، خىزمەت قىلىپ بىر يىلدىن كېيىن، ئۆزىدەك ئوقۇغان بىر قىزغا ئۆيلەنگەنلىكىنى، بىراق ئۇ قىزنىڭ ناھايىتى شوخ، ئويۇنچى چىقىپ قېلىپ، ئۇنىڭدىن ئاجرىشىپ كەتكەنلىكىنى، شۇنىڭدىن بېرى بويتاق يۈرۈۋاتقانلىقىنى ئايانماي ئېيتىپ بەرگەن. ماھىنۇرمۇ شۇنداق سۆھبەتلەردە ئابدۇقادىر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىن كېيىن، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن ئۆزىدىن يىگىرمە نەچچە ياش چوڭ ئادەمگە ياتلىق قىلىنىپ يېزىغا چىقىپ كەتكەنلىكىنى، ئاتا ـ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن ئاجرىشىپ شەھەرگە يېنىپ كىرگەنلىكىنى، ھەدىسى، ئىنىسى بىلەن بىرگە تۇرغانلىقىنى، تىرىكچىلىكى قىيىنلىشىپ، سودا ـ سېتىق بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى، بىراق تۇرمۇشلىرى كۈندىن ـ كۈنگە ياخشىلىنىۋاتقاندا، ھەدىسىنىڭ تۆھمەت قىلغانلىقى، ئەلە ـ مەھەللە ئالدىدا ئاھانەت قىلىپ باش كۆتۈرگۈسىز قىلىۋەتكەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، ئۇزۇڭ ـ ھالقىسىنى سېتىپ تەۋەككۈل قىلىپ ئۈرۈمچىگە كەلگەنلىكىنى، سادىق، بەختىخانلارغا ئۇچراپ قېلىش جەريانلىرىنى ۋە تىرىشىپ ئوقەت قىلىپ بۈگۈنكى ھالغا كەلگەنلىكىنى، ھازىر ئىنىسىنىڭ ئۆز يېنىغا كېلىپ ئوقۇۋاتقانلىقى ۋە سادىق ئۈچىنىڭ بىللە تۇرۇۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەن. مۇنداق سۆھبەتلەردە ماھىنۇر ئىككى ئىشنى سۆزلەشكە جۈرئەت قىلالمىغان. بىرى يېزىدىن قانداق سەۋەبلەر بىلەن قايتىپ كىرگەنلىكى، يەنە بىرى ئارۇپجانغا تەگكەندىن

كېيىنكى كۆڭۈلسىز ۋەقە ـ رەسۋاچىلىق. ماھىنۇرنىڭ ئەسلى ئۇنى يوشۇرۇپ قىلىش نىيىتى يوق ئىدى، ئېيتماقچىمۇ بولغان. لېكىن، ئېيتىشقا ئۆزىنى قانچە زورلىسىمۇ، ئىزا ـ نومۇس يول قويمىغان، قېرى ئېرىمدىن دىلىم سۇ ئىچمەي، ياش بالا بىلەن ئوينىپ قويۇپ، ئېرىم قوغلىۋەتتى دېيىشمۇ، ئالدىنىپ بىر سودىگەرگە تەگكەن، ئايالى كېلىپ، ئىككى لوكچەك ئايالغا ئۇرغۇزۇپ، مېنى رەسۋا قىلىۋەتتى، دېمەكمۇ ئاسان ئەمەس ئىكەن. ماھىنۇر مۇشۇ ئىشلاردىن خەۋپسىرەپ، ھەسەنجاننىڭ سۆزلىرىگە دىققەت قىلدى. ئۆزى توغرۇلۇق ئاسماقچىلاپ گەپمۇ ئالدى، ياق، ئۇققاندەك ئەمەس.

ھەسەنجان ئۆتكەن قېتىم كەلگەندە ماھىنۇر ئۇنىڭدىن مۇنداق بىر سوئالنى سوراشقا جۈرئەت قىلغان:

— ھازىر يۇرۇۋاتقان قىزىڭىز بارمۇ، ھەسەنجان ئاكا؟

— يوق.

— يوق؟

— بىر قىز بىلەن يۇرۇۋىدىم، تاشلىۋەتتى.

— ۋېيەي، نېمىشقا؟

— ئاڭلىسام، مېنى ياۋاش كۆرۈپتۇ، ھازىرقى قىزلار شوخ يىگىتلەرنى ياخشى كۆرىدىكەن.

بۇ گەپكە ئىككىسى كۈلۈشكەن.

بۇگۈنمۇ ئۇلار ھازىرقى ياشلارنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرى، ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلىرى، مەدەنىيەت قارىشى، قوبۇل قىلىۋاتقان يېڭىلىقلىرى، جەمئىيەتتىكى يېڭى يۈزلىنىشلەر ئۈستىدە گەپكە كىرىشىپ قالدى. گەپ مەدەنىيەت قارىشى تېمىسىغا يۆتكەلگەندە ھەسەنجان بىردىنلا قايناپ قالدى:

— تېلېۋىزور ئېكرانلىرىدىكى، سەھنىلەردىكى، كۆز ئالدىمىزدىكى بەزى قىزلارغا قاراڭا، بەدىنىنىڭ ئوندىن ـ توققۇزىنى ئېچىپ چىقىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ قارىشىچە، كونىلىققا، خۇراپاتلىققا قارشى چىقىپ، مەدەنىيەتلىك بولغىنى. بۇمۇ

مەدەنىيەتلىك بولغانلىقمۇ؟ ئىپتىدائىي جەمئىيەتتە ئادەملەر يالىڭاچ يۈرگەن. شۇ ۋاقىتتىكى ئاڭسىز، هايۋاندەك ئادەملەرگە ئاشۇنداق يۈرۈش ئۇياتلىق، غەلىتە بىلىنمىگەن. لېكىن، شۇ چاغدىكى ئادەملەرمۇ ئۇياتنى سەل ـ پەل هېس قىلىپ بەزى يەرلىرىنى يوپۇرماقلار بىلەن يېپىۋالغان. هازىر ئادەملەردە ئىزا ـ نومۇس، شەرم ـ هايا هېسلىرى تولۇق ئويغانغان دەۋردە ئەزايى ـ بەدەننى ئېچىپ يۈرگىنى نېمىسى؟ ... بۇ بىر خىل ياۋايىلىق، نومۇسنى ئۇنتۇش. نومۇس ـ هايا ئىنساندىكى، بولۇپمۇ ئاياللاردىكى ئەڭ گۈزەل، ئەڭ ئېسىل هېس ـ تۇيغۇ. ئەزايى ـ بەدەننى ئېچىپ يۈرۈش ــ ئىنساندىكى نومۇس ـ هايا، هېس ـ تۇيغۇلىرىنىڭ ئۆلۈشى. ئادەم ئاشۇ هېس ـ تۇيغۇلاردىن ئايرىلسا هايۋاندىن نېمە پەرقى قالىدۇ؟! ئىنسانلار هايۋاندىن ئەقىل ـ ئىدراك، تەسەۋۋۇر، جۈرئەت، ئىرادە، ئىجادكارلىق جەهەتلەردىنلا پەرقلىنىپ قالماي، ئەدەپ ـ ئەخلاق، شەرم ـ هايا ۋە نومۇس جەهەتلەردىنمۇ پەرقلىنىدۇ ئەمەسمۇ! ــ هەسەنجان سۆزلەۋېتىپ قېنى قىزىپ ئۆزىنى بىلمىگەن هالدا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرلەپ چىقىۋاتقان غەزەپ ـ نەپرەت يۇمىلاق، ئاق يۈزىنى تاتارتىۋەتكەنىدى، قىزغۇچ كۆزلىرىنىمۇ ياندۇرۇۋەتكەنىدى، يۈزىدەك ئاق قوللىرى سۇس تىترەشكە باشلىدى. بۇ خېلىدىن بېرى يۈرىكىدە قاپلىشىپ تۇرغان پىغان ـ غەزەپلىرىنىڭ يېنىپ ـ ئېتىلىپ چىقىشى ئىدى. ئادەم شۇنداق نەرسە، ئىچىدە قاپلىشىپ تۇرغان، ئۆزىگە ئارام بەرمەي داۋالغۇپ ئېتىلىپ تۇرغان گەپلىرىنى دەۋالسا، ئىچ ـ قارنى بوشاپ، ئۆزىدە يېنىكلىك هېس قىلىدۇ. ئاستا ـ ئاستا ئۇنىڭ غەزەپلىك هېس ـ هاياجانلىرى بېسىلىپ، يۈزىگە قان يۈگۈرۈپ، قوللىرىنىڭ تىترەشلىرىمۇ توختاپ قالدى. ئۇ چوڭقۇر تىنىدى ـ دە، ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

ئۇنىڭ سۆزلىرى ماهىنۇرغىمۇ تەسىر قىلدى. هەسەنجان ئېيتقان ئالامەتلەرگە ئۇنىڭمۇ نەپرىتى قوزغىلىپ يۈرەتتى.

لېكىن، نەپرەت، نارازىلىقلىرىنى ھەسەنجاندەك رەتلىك، تەسىرلىك ئېيتىپ بېرەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. بەزىدە ئەكبەرجان، سادىقلار بىلەن بىللە تېلېۋىزور كۆرۈۋېتىپ، ئەر ـ ئايال، قىز ـ يىگىتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەردە كىشىلەرنىڭ كۆزىدىن نېرى، پىنھان جايلاردا بولىدىغان قىلىق ـ ھەرىكەتلەرنى ئاپئاشكارا كۆرسىتىۋاتقانلىقىدىن ئۆيلىپ، خاپا بولۇپ ئۆيدىن چىقىپ كېتەتتى ۋە: مۇشۇنداق ئىشلارنى كۆرسىتىۋەرسە ياشلار بۇزۇلماي نېمە بولىدۇ، ياشلار تۇرماق ئۆزىنى تۇختاتقان ئادەملەرمۇ بۇزۇلۇپ كېتەر، ھۆكۈمەتنىڭ مۇنداق ئىشلار بىلەن ئەجەب كارى بولمايۋاتىدا، دەيتتى.

— سەھنە، ئېكرانلاردىكى ئۆزىمىزنىڭ، چەت ئەلنىڭ بەزى سەنئەت نومۇرلىرى كىشىنى ھەم ھەيران قالدۇرىدۇ ھەم غەزەپلەندۈرىدۇ، — دېدى ماھىنۇرمۇ ھەسەنجاننىڭ سۆزلىرىنى ئويلاپ ھەم ئۇنىڭدىن تەسىرلىنىپ، — چاچلىرىنى ئالۋاستىدەك قويۇۋەتكەن، يۇزلىرىنى ئادەم يىرگەنگۈدەك سەتلەشتۇرۇپ بويىۋالغان، سەتتىن ـ سەت، قورقۇنچلۇق ئادەملەر ئالىتاغىل ۋارقىراپ، ئىنتايىن قوپال ۋە ۋەھشىيلەرچە قىلىقلارنى قىلىدۇ. بۇنىڭ نېمىسى سەنئەتتۇر؟ ئادەمنى ئۆزىدىن سەسكەندۈرىدىغان، قورقۇتىدىغان سەنئەتمۇ بولامدۇ؟ ... بۇنى كۆرگەن بەزى ياشلىرىمىز خۇشال بولۇپ، ئالقىشلاپ، چاۋاك چېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەن بىلەن ئەتە ـ ئۆگۈن ئۆزلىرى بالا چوڭ قىلغاندا، مۇشۇ قىلغانلىرىغا، ئالقىشلاپ چاۋاك چالغانلىرىغا ئۆكۈنۈپ پۇشايمان قىلماسمۇ؟ سەنئەت تەرەققىي قىلسا، سەۋىيىسى ئاشسا، تېخىمۇ گۈزەللەشمەي، ياۋايىلىشىپ كېتەمدۇ؟

— ناھايىتى توغرا دېدىڭىز، — دېدى ھەسەنجان ھاياجانلىنىپ، قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ سۆزلەپ، — سەنئەت دېگەن نېمە؟ ئۇ گۈزەللىك ئۇقۇمى، ئەمگەكنىڭ ئەڭ ئالى، نەپىس دەرىجىگە كۆتۈرۈلۈشى. ئۇ كىشىلەرگە بەدىئىي زوق، ھوزۇر

بېرىشى كېرەك. سىز ئېيتقاندەك ھازىرقى بەزى سەنئەت نومۇرلىرىدا نە گۈزەللىك، نە نەپىسلىك، نە نازۇكلۇق تېپىلمايدۇ. گۈزەللىك ئۇقۇمى بىلەن سەتلىك تەسۋىرى بىر ـ بىرىگە ھەرگىزمۇ يېقىن كەلمەيدۇ. ئۇنداق نومۇرلار كىشىلەردە قانداقمۇ گۈزەللىك تۇيغۇسى قوزغىيالىسۇن، قانداقمۇ بەدىئىي زوق بېرەلىسۇن ... ئادەمنى يىرگەندۈرىدىغان، نەپرەتلەندۈرىدىغان نەرسىنىڭ سەنئەت بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ! شۇنداقلا ئادەمنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرىدىغان نەرسىنىڭمۇ سەنئەت بولۇشى مۇمكىن ئەمەس !

— ھازىر مەكتەپلەر كوچىغا قارىغان تاملىرىنى، كونا ئۆيلىرىنى بۇزۇپ، ھەدەپ چوڭ ـ چوڭ دۇكانلارنى سېلىپ ئىجارىگە بېرىۋاتىدۇ، — دېدى ماھىنۇر، — بىراق ... مەكتەپ پۇل تاپىدىغان ئورۇنمۇ، تەلىم ـ تەربىيە ئورنىمۇ؟ مەن شۇنىڭغا ھەيران.

— ھازىرقى ئىشلارنى قويۇڭ، — ھەسەنجان ئۆزى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان، نۇرغۇن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ نەپرىتىنى قوزغاۋاتقان ئىشلاردىن دەلىل كەلتۈرۈپ سۆزلەشكە باشلىدى، — يۇقىرى ئورۇنلارنىڭ مەكتەپلەرگە بېرىدىغان پۇلى يەتمەيدىكەن، شۇڭا ئۇلار قالغىنىنى ئۆزۈڭلار بىر ئامال قىلىڭلار دەيدىكەن. شۇنىڭ بىلەن مەكتەپلەر ھازىرقى ئېقىمۋاتقان ئىشنى قىلىپ، دۇكان سېلىپ ئىجارىگە بېرىۋاتىدۇ. كىم ئىجارە ھەققىنى ئۆرە تۆلىسە، شۇنىڭغا بېرىدۇ. ئۇلار كەچلىك رېستوران، تانسىخانىلارنى ئاچتى. ئىجارىگە ئالغۇچىلار ئەلۋەتتە ئۇنى ھەر كۈنى كەچتە ئاچىدۇ. ئۇ يەرگە كىرسىڭىز ئىچىڭىز ئېلىشىپ قالىدۇ، بىر تەرەپتىن ھەيران بولسىڭىز، بىر تەرەپتىن غەزەپلىنىسىز ... ئۇنىڭغا كەچلىك تەكرارلارغا قاتناشماي بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلارمۇ كىرىدۇ، تانسا ئوينايدۇ. ئويۇنغاندا قانداق ئوينايدۇ دېمەمسىز، قوللىرىنى بىر ـ بىرىنىڭ بويىنىغا سېلىپ گىرەلەشتۈرۈپ ياكى مەڭزىلىرىگە يېقىشىپ

ئـوينايدۇ. شـۇ ھـالـدا ئۇلار ئىلـىم ـ پـەننى ئىگـىلەشـنـى ئويلامدۇ؟ ... مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ئەھۋاللار بۇ.

— ۋـىيـەي، مەكتـەپ گەپ قىلـمامدۇ ! — ماھـىنۇر ھـەيـران بـولۇپ ۋارقىرىـۋەتتى، — مەن مـۇنداق ئىشـلار سىرتـلاردا بـار، دەيتتىم، مەكتـەپلەردىمـۇ بار ئىكـەن ـ دە. ھازىرقى مـەكتـەپلـەر بۇرۇنقى مـەكتەپـلەرگە ئوخـشـمايـلا قاپتىغۇ، مەكتـەپنىڭ كـارى بولمايدىكەن ـ دە.

— پۇلنى ئالغاندىن كېيىن گېپىنى ئۆتـكۈزەلمەيدۇ ـ دە. ئارىلىشىۋالسا پۇلنى نەدىن تاپىدۇ؟ ئويلاپ بېقىڭ، ئوقۇغۇچىـلار ياخشى ئوقۇماي، ئويۇن ـ تاماشـا، ئەيش ـ ئىـشرەتكە بـېرىلسـە، مەكتەپلەر پۇل تاپىمىز، دەپ ئاشۇنداق رېستوران، تانسىخانىلارنى ئېچىپ شارائىت يارىتىپ بەرسە، ئۇلار بـۇزۇلماي نېـمە بولـىدۇ ! بۇ رەسۋاچىلىقلارنى كـىم توسىدۇ، بـۇزۇلۇۋاتقان يـاشلارنى كـىم قۇتۇلدۇرىدۇ؟ «ئۆرۈك ئۆرۈكنى كۆرسە ئالا بولـىدۇ» دېگەن گـەپ بار، بۇ ئەھۋاللار ئومۇملاشسا بىر ئېغىر مەسىلىگە ئـايلانمامـدۇ؟ بۇ ياشلارنىڭ ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك ئىش ئەمەسمۇ؟

ھەسەنجاننىڭ سوئاللىرى ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ، ئۇنىڭغا تىڭشىلىپ ئولتۇرغان ماھىنۇرنىمۇ چوڭقۇر ئويغا سېلىپ قويدى. سوئـال ئـاددەمـدە ئـوي ـ خـىيـال، پـىكـىر قـوزغـايـدۇ ۋە كـۆرگـەن ـ ئاڭلىغانلىرىنى ئەسكە سالـىدۇ. ماھىنـۇر گۇلپـىيە ئىـسىملىـك كەچلىك رېستورانلاردا نـاخشا ئېـيتىمـەن، ئۇسسۇل ئـوينايمـەن، دېگەن قـىـزنى ئـەسلـەپ قالـدى. ئـۇ قـىزمـۇ ئـالـىي مـەكـتـەپ ئوقۇغۇچىـسى ئىدى. بـەلكىم ھـازىرغىچـە مەكتەپنى پۈتتـۈرۈپ كەتكەندۇ، ئۇنىڭ شۇ يولغا كىرىپ قېلىشىدا مەكـتەپلەردە ئـەۋج ئالغان مۇشۇ ئەسكى ئىشلارنىڭ تەسىرى يوقمىـدۇ؟ ... ماھىنـۇر مۇشۇ ئىشلارنى ئويلاۋېتىپ، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئىنىسى ئەكـبەرجاننـى يادىغا ئـالدى: «ئەكبـەرجانغـۇ ئـۆيدە تۇرۇۋاتـىدۇ، ئەتىگـەندە كېتـىپ كەچـتـە كېلـىدۇ. ئەممـا، بـەزى كۇنلـىرى، پائالىيەت بار، كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى ئۆتكۈزمەكچىمىز، دەپ

مەكتەپتە قونۇپ قالىدۇ، كىم بىلىدۇ، ئۇمۇ ئاشۇنداق غەلىتە سورۇنلاردا يۈرەمدۇ تېخى، — ماھىنۇرنىڭ كۆڭلىگە بىردىنلا ئەنسىزلىك چۈشتى ـ دە، يۈرىكى ئىتتىكلەپ ئۇرۇشقا باشلىدى، — ھېلىقى باشلاپ كەلگەن ئىككى قىز قانداقراق قىزلاردۇ؟ تۇرقى، گەپ ـ سۆزلىرىدىن قارىغاندا، ياخشى قىزلاردەك قىلىدۇ. ھەرھالدا ئەكبەرجاننى چىڭراق تۇتاي، ئوقۇتقۇچىسى بىلەن كۆرۈشەي، سۈرۈشتۈرۈپ تۇراي.»

چاي چايلىقتا قالدى، چىنىدىكى تۇرماق، چەينەكتىكىسىمۇ سوۋۇپ كەتتى. ماھىنۇر قايتىدىن چاي دەملەپ كىردى. مېۋىلەرنى ئاقلاپ يەڭ، دەپ ھەسەنجانغا كۇچانىڭ چىرايلىق بەكىسىنى سۇندى. ئۇ سۆھبەت ئارىلىقلىرىدا دالان ئۆيگە چىقىپ قول تۇتمايدىغان تاماق — شورپا سالماقچى بولۇپ، گۆش پارچىلاپ، كۆكتاتلارنى ئاقلاپ، يۇيۇپ قويغان. ھازىر چىقىپ گۆشلەرنى قازانغا سېلىۋېتىپ كىردى. ئۇ بۇ ئىشلارنى شەپە چىقارماي قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆي ئىچىنى ئېغىر جىملىق باستى.

ھەسەنجاننىڭ كىشىدە تەسىر قوزغايدىغان سۆزلىرى تېخى ئاخىرلاشمىغانىدى. ئۇ ئالما ئاقلاپ ئولتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— قىزىق ئىشلار ... ئويلىسىڭىز كۈلگۈڭىز كېلىدۇ، تېخى ئوقۇتقۇچىلاردىن تاماقخانىلارنى كۆتۈرە ئالغان، يېڭىدىن ئاشخانا ئاچقانلار بار. شۇنداق ئىكەن، ئوقۇتقۇچى كاللىسىنى دەرس تەييارلىقىغا، ئوقۇتۇشقا، ئوقۇغۇچىنىڭ بىلىم ئىگىلىشىگە سەرپ قىلامدۇ ياكى تاماقخانىنى كۆڭۈلدىكىدەك باشقۇرۇپ، كۆپرەك پۇل تېپىشقا سەرپ قىلامدۇ؟ ... قىزىق ئىشلار جىق دېگىنىم: يۇقىرى ئورۇنلار بىر تەرەپتىن ئوقۇش ـ ئوقۇتۇشنى چىڭ تۇتۇڭلار، دەيدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن كەم راسخوتلۇقلارنى ئۆزۈڭلار ھەل قىلىڭلار، دەيدۇ. مەكتەپ كاللىسىنى قايسىسىغا ئىشلىتىدۇ، پۇل تېپىشنىڭ باشقا چارىسى يوقمۇ؟

— تەلىم ـ تەربىيە ئورۇنلىرىدا شۇنچە ئىشلار بولۇۋاتسا،

جەمئىيەتتىكى ياشلار نېمە بولۇپ كېتەر، — دېدى ماھىنۇر ئۆز - ئۆزىگە سۆزلىگەندەك بوش ئاۋازدا.

— قانداق بولۇپ كېتەتتى، بۇزۇلىدۇ، بۇزۇلۇۋاتىدىغۇ، — دېدى ئۇ، — قىزلار كەچلىك رېستورانلارغا بېرىپ مەيدىسىنى، ساغرىسىنى ئوينىتىپ، لاۋزا قىلىقلارنى قىلىپ، ناخشا ئېيتىش، ئۇسسۇل ئويناش ھەتتا ئادەملەرنى كۆتۈۋېلىشتىن يانمايدىغان بولدى. بۇنىڭ باشقا تەرەپلىرىنى ئويلىمايلا قىزلار پۇل ئالغانغا، رېستوران خوجايىنى خېرىدارنىڭ كۆپەيگىنىگە خۇش بولۇۋاتىدۇ. خروئىن چەككۈچىلەر شۇنچىلىك كۆپىيىپ كەتتىكى، ھەتتا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئىچىگىچە كېڭەيدى. يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى قىلىۋاتقانلار، ئازغانلار ھازىر ئازچىلىق بولسىمۇ، ئۇ كۆپىيىپ كەتسە نېمە بولىدۇ؟ باشقۇرغىلى بولماي قالىدۇ، ئېغىر يېرى ياشلارنى چۈشكۈنلەشتۈرىدۇ، بىخۇدلاشتۇرىدۇ، دۆتلەشتۈرىدۇ، شەھۋانىيلىق پاتقىقىغا پاتۇرىدۇ، غايىسىز قىلىدۇ. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، كەلگۈسىدىن، كەلگۈسىنىڭ ئىگىلىرىدىن ئۈمىد كۈتكىلى بولامدۇ؟ چۈشكۈن، بىخۇد، غايىسىز، دۆت ئادەم خەلقنىڭ، ۋەتەننىڭ كەلگۈسى تەقدىرى، ئىستىقبالىنى ئويلىيالامدۇ، ۋەتەنگە، خەلققە ئىگە بولالامدۇ! ... شەھۋانىيلىق پاتقىقىغا پاتقان، خروئىن چېكىۋاتقان بۈگۈنكى قىز — ئەتىكى ئانا. ئۇلارمۇ كەلگۈسىنىڭ ئىگىلىرى بولىدىغان ئەۋلادلارنىڭ ئانىسى بولىدۇ ئەمەسمۇ! بۇ ئۇلارنىڭ ھەرگىزمۇ شەخسىي ئىشى ئەمەس، ئۆز ئەركىنلىكىگە تەئەللۇق بولغان ئىشلىرىمۇ ئەمەس. كەلگۈسى ئەۋلادلىرىنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ئىش. خروئىن چەككەن ئاتا - ئانىدىن تۇغۇلغان بالا خروئىننى خۇمار قىلىپ ئۆسىدۇ. دۇنيادا بۇنىڭدىن دەھشەتلىك، قورقۇنچلۇق ئىش بولامدۇ؟ — ھەسەنجان ئالدىدىكى سوۋۇپ قالغان چايدىن ئىككى يۇتۇم ئىچتى - دە، مۇنۇلارنى قوشۇپ قويدى، — كىشىلەردە نەپرەت قوزغىغان نەرسە ئاخىر بىر كۈنى گۇمران بولىدۇ.

ياشلارنى ئۇنىڭدىن قۇتۇلدۇرۇش، سەسكەندۇرۇش ئۈچۈن، بىر ئۇزاق جەريان كېرەك. قايسىبىر مەملىكەتتە قىزلارنىڭ چوڭ يانپاشلىرىنى، مەيدىلىرىنى ئېچىپ كوچىلاردا يۈرۈشى مەنئى قىلىنغان، گەرچە ئۇ ئىسلام دۆلىتى بولمىسىمۇ، بۇ كىشىلەرنىڭ بۈگۈنكى دەۋردە ئىپتىدائىي جەمئىيەتتىكىدەك يۈرۈشىگە نەپرەتلەنگەنلىكى.

ماھىنۇرنىڭ تامىقى تەييار بولدى. ئۇ ئۈستەل ئۈستىنى يىغىشتۇرۇپ، ئالما گۈللۈك چىنە تاۋاقتا ئۇسۇلغان گۆشنى ھەسەنجاننىڭ ئالدىغا قويدى. كەينىدىن ئىككى چىنە شورپا ئەكىردى. شورپىدىن كۆتۈرۈلگەن مەززىلىك پۇراق ھەسەنجاننىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلۇپ، ئاغزىغا سېرىق سۇ كەلتۈردى. شۇ ئارىلىقتا ماھىنۇر بىر چىنە شورپا بىلەن بىر تەخسە گۆشنى، يۇمشاق ناننى روزاخۇن بوۋايغا ئاچىقىپ بەردى ـ دە، يېنىپ كىرىپ، بۇرۇنقى ئورنىغا — ھەسەنجاننىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇردى، ئىككىسى غىزالىنىشقا كىرىشتى.

— ھازىر زەھەرلىك چېكىملىك چەككەن ئوقۇغۇچىلارنى مەكتەپلەر ئوقۇشتىن چېكىندۇرۇپ ئائىلىسىگە قايتۇرۇۋاتىدۇ. مېنىڭچە، بۇ ياخشى چارە ئەمەس. ئۇلارنى داۋالاتسا بىرمۇنچىلىرىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغىلى بولاتتى، — ھەسەنجان تاماقلانغاچ يەنە شۇ گەپنى قوزغىدى ۋە ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى بايان قىلىشقا باشلىدى، — ھۆكۈمەت، شەخسىي، ساقچى ئورۇنلىرى بىرلىشىپ ھەم داۋالاش، ھەم ئەمگەككە سېلىش ئۇسۇلىنى قوللانسا، ئۇلارنى ئاشۇ ئاق ئالۋاستىدىن يىراقلاشتۇرۇپ، قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش ئىمكانىيىتىگە يەتكىلى بولاتتى. داۋالانغۇچىلارنىڭ بەزىلىرى تاشلىغان بولسىمۇ، بەزىلىرى تاشلىيالمىغان. داۋالاشنى ئەمگەك بىلەن بىرلەشتۇرسە، ئەمگەك مەيدانلىرىدا بىر ـ ئىككى يىل ئىشلىسە، خۇمارىمۇ يوقاپ ئۇنىڭدىن ئۇزۇل ـ كېسىل قول ئۈزۈپ چىقاتتى.

— مەكتەپلەر شۇنداقلا قايتۇرۇۋەتسە، — دېدى ماھىنۇر، — بەزىلىرى داۋالىنار، بەزىلىرى داۋالىنالماي، تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ كەتمەمدۇ؟

— شۇ گەپ، مانا ھازىر بىزنىڭ مەكتەپتىن ئىككى قىز كوللېكتىپ چېكىشىۋاتقان، ئەيش ـ ئىشرەت قىلىۋاتقان يەردىن قولغا چۈشۈپ قاپتۇ. مەكتەپ ئۇلارنى ئوقۇشتىن چېكىندۇرۇپ، ئائىلىسىگە قايتۇرۇۋېتىپتۇ. قىزلار كەتمەيمىز، مەكتەپ بىزگە ئىگە بولسۇن، كىيىم ـ كېچەكلىرىمىزنى سېتىپ داۋالىنىمىز، ئۆيىمىزگە قايسى يۈزىمىز بىلەن بارىمىز، دەيدىكەن.

— مەكتەپتىن قوغلىغان چاغدا يۈز پەيدا بوپتۇ ـ دە، — دېدى ماھىنۇر مىيىقىدا كۈلۈپ.

— شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇلار ئۇنىڭدىن ئۇزۇل ـ كېسىل قول ئۈزىدىغاندەك، داۋالاتسا تېز ساقىيىپ كېتىدىغاندەك تۇرىدۇ.

— كىملەر ئىكەن ئۇلار؟

— بىرسىنىڭ ئېتى گۈلپىيە ئىكەن ...

— ۋېيەي ... — ماھىنۇر چۆچۈپ كەتتى.

— تونۇمسىز نېمە؟

— مەن گۈلپىيە ئىسىملىك بىرسىنى تونۇيتتۇم، بىراق ئۇ قىز بۇ چاغقىچە ئوقۇشنى تۈگىتىپ كەتكەندۇ ...

— قەيەرلىك قىز ئىدى؟

— جەنۇبلۇق. جەنۇبتا بىر يەرنى دېۋىدى.

— مەن ئۇ قىزنىڭ ئەھۋالىنى خېلى ئۇقتۇم، — دېدى ھەسەنجان قولىنى ئېرتىۋېتىپ، — ئوقۇشقا كەلگىلى سەككىز يىل بوپتۇ. بىر يىلى ئاپىسى پالەچ بولۇپ يېتىپ قاپتىكەن، قايتىپ كېتىپ ئاپىسىغا قاراپتۇ، دەرسلەرگە ئۇلگۈرەلمەي ئىككى قېتىم سىنىپتىن چۈشۈرۈلۈپتۇ. بۇ يىل مەكتەپنى پۈتتۈرەتتىكەن. خېلى بۇرۇنلا ئاخشاملىرى رېستورانلارغا بارىدىغان قىز ئىكەن.

— ئەمىسە، شۇ، چوقۇم شۇ قىز ...

— ئۇ قىزنى سىز قانداق تونۇيسىز؟

ماھىنۇر ئۇ قىز بىلەن تونۇشۇپ قېلىش جەريانلىرىنى، ئۇنى ياتىقىدا بىر كېچە قوندۇرۇشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى.

— ئۇنداق بولسا، سىز تونۇيدىغان گۈلپىيە شۇ ئوخشايدۇ، سىزنىڭ دېگەنلىرىڭىز بىلەن مېنىڭ ئۇققانلىرىم ئوخشاش ئىكەن.

ماھىنۇرنىڭ چىرايى باشقىچە تۇسكە كىردى، قورقۇنچ، ئازاب، ئېچىنىش ھېسلىرى قوزغىلىپ، بىرقىسما بولۇپ تىترەپ كەتتى. ئاندىن كۆزلىرى بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قالدى. بۇ ئۇنىڭ بىر قارارغا كەلگەنلىكىدىن دالالەت بېرەتتى:

— مەن مۇنداق ئويلاۋاتىمەن، ھەسەنجان ئاكا، ئۇ قىزنىمۇ، دوستىنىمۇ قۇتۇلدۇرسام، زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى تاشلىتىش دوختۇرخانىسىدا ياتقۇزۇپ داۋالاتسام دەيمەن.

— راست شۇنداق قىلامسىز؟

— ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىمەن، ماڭا قاراڭ، پۇل دېگەن بىر قەغەز، ئۇنى جايىدا ئىشلەتسەم قىممىتى بار نەرسىگە ئايلىنىدۇ، جايىدا ئىشلىتەلمىسەم قىممىتىنى يوقىتىدۇ، ئاشۇ ئازغان قىزلارنى قۇتۇلدۇرۇشقا ئىشلەتسەم ياخشى ئەمەسمۇ؟

ماھىنۇر بۇ سۆزلەرنى مەردلىك - مەردانىلىك بىلەن ئېيتتى، ئاۋازىدىن قەتئىيلىك چىقىپ تۇراتتى. چىرايلىق كۆزلىرىدە يانغان تال - تال ئۇچقۇنلار ۋال - ۋال - چاقناپ كەتكەندى. ھەسەنجاننىڭ كۆزىگە ئۆزى بىلىدىغان بۇ ماھىنۇر باشقىچە بىر — ساخاۋەتلىك، مېھىر - شەپقەتلىك، قەيسەر ماھىنۇر بولۇپ كۆرۈندى.

— غەيرەت، ئىرادىڭىزگە بارىكاللا، ماھىنۇر! — دېدى ھەسەنجان ئۇنىڭ سۆزىدىنمۇ، قىياپىتىدىنمۇ تەسىرلىنىپ.

— مېنى ھازىرلا قىزلارنىڭ يېنىغا ئاپىرىڭ، ھەسەنجان ئاكا، بۈگۈن ئۆلگۈرەلمەي قالساق، ئەتە ئەتىگەندىلا دوختۇرخانىغا

ئاپرېلى.

ئۇستەل ئۈستى شۇ پېتى قالدى. ئىككىسى ئۆيدىن ئالدىراپ چىقتى ـ دە، مەكتەپ تەرەپكە ئىتتىك يۈرۈپ كەتتى.

39

مانا بۇمۇ دوختۇرخانا، ئاجايىپلا دوختۇرخانا، كىشىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىن سىرت دوختۇرخانا، ياتقان كېسەللىرى باشلىرىنى تامغا ئۇسىسىمۇ، ۋارقىراپ ـ جارقىراپ نالە ـ پەرياد كۆتۈرسىمۇ، دوختۇر ـ سېستىرالىرى پەرۋا قىلمىسىمۇ كەتمەيدىغان، ئۇلارنى تەرتىپكىمۇ چاقىرمايدىغان قىزىقلا دوختۇرخانا. بۇنداق دوختۇرخانىنى ئادەملەر بۇرۇن كۆرۈپ باقمىغان، ئادەملەر بەدىنىدە تۇيۇقسىزلا ئۆسمە پەيدا بولغاندەك، بۇ تېخى يېقىندىلا پەيدا بولغان، ئەمما، ئاشۇ ئۆسمىنى داۋالايدىغان دوختۇرخانا. دوختۇرلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ ياتقۇزغان كېسەللىرىنىڭ ئاغرىق ئازابىنى، ئىڭراشلىرىنى، ئادەمدە قورقۇنچ، غەلىتە ھېسلار قوزغايدىغان ئەسەبىيلەرچە قىلمىشاتقان ھەرىكەتلىرىنى كۆرۈپ باقمىغان، ھەتتا ئۇلارنىڭ يېرىم بىھوش ھالەتتە نومۇسسىزلارچە دەيدىغان سۆزلىرىنىمۇ ئاڭلاپ باقمىغان. يەنە كېلىپ بۇ دوختۇرخانا كېسەللىرىنىڭ ئىچىدە بىرمۇ كىچىك بالا، بىرمۇ ياشانغان ئادەم يوق، ھەممىسى ياش، چىرايلىق ئوغۇل ـ قىزلار. بۇ ھالەتمۇ كىشىدە غەلىتە ھېس ـ تۇيغۇ قوزغايدۇ.

— ئۇنداق بولسا، بۇ قانداق دوختۇرخانا؟ بۇ زەھەرلىك چېكىملىك تاشلىتىش دوختۇرخانىسى.

ماھىنۇر مۇشۇ دوختۇرخانىغا كەلدى، يەنى گۈلپىيە بىلەن ئۇنىڭ دوستى گۈلزارنى تۇنۇگۈن كەچكە يېقىن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ كەتكەن ياتاققا كەلدى. لېكىن، ياتاققا كىرىشمۇ ئانچە ئاسان ئەمەس ئىكەن. ئايرىپىلانغا چىقىدىغان، تۈرمىگە كىرىدىغان ئادەمنىمۇ بۇنچىلىك تەكشۈرۈش كەتمەس، ئاغرىق

يوقلاپ كەلگەن ئادەمنىڭ يانچۇقلىرى، كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ ئارا ـ ئارىلىرى، ئاياغ، كىيىم ـ پايپاقلىرى، قولتۇقى، ئاغزى، چاچلىرىنىڭ ئارىلىرى، ئەكەلگەن تاماق، مېۋە ـ چېۋىلىرى ... قىسقىسى تەكشۈرمەيدىغان ھېچنەرى قالمايدىكەن.

ماھىنۇرنى قاتتىق تەكشۈرۈپ كېتىۋىدى:

— ئۇكام نېمانچىۋالا قىلىسىز؟ — دېدى ئۇ ئاق خالاتلىق قىزدىن خاپا بولۇپ گۆلىيىپ قاراپ.

— خاپا بولماڭ ھەدە، بىزنىڭ بۇنچىلىك ئاۋارە بولۇشىمىز سىز يوقلاپ كەلگەن ئادەمنىڭ چاپسانراق ساقىيىپ كېتىشى ئۈچۈن، — دېدى ئۇ.

— يوقلاپ كەلگەن ئادەم ئەلۋەتتە چاپسانراق ساقىيىپ كەتسىكەن، دەپ كېلىدۇ، زەھەر ئەكەلمەيدۇ.

— سىز بىلمەيسىز ھەدە، زەھەر ئەكېلىدىغانلارمۇ بار.

— نېمە دەيدىغانسىز؟ — ماھىنۇر ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قارىدى.

— باشقىلىرىنى قويۇپ تۇرۇپ ئوغلىنى يوقلاپ كەلگەن بىر مومايىنىڭ قىلغىنىنى دەپ بېرەي سىزگە، — دېدى ئاق خالاتلىق قىز، — بىز ئۇ مومايىنى قاتتىق تەكشۈرۈپ كىرگۈزگەن. قاراڭ، كىم ئويلايدۇ، ئۇ ئوغلىنى كۆرۈپ ئۆزىنى ئاتتى، ۋاي جېنىم بالام، ئالتۇن بالام، دەپ ئۇنىڭ مەڭزىگە، ئېغىزلىرىغا سۆيۈپ كەتتى. ھېلىمۇ ياخشى بىز دىققەت قىلىپ قاراپ تۇرۇپتىكەنمىز، موماي سۆيۈش ئارىلىقلىرىدا بىرنەرسىنى تىلى بىلەن ئىتتىرىپ، ئوغلىنىڭ ئاغزىغا سىلىۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قالدۇق. يۈگۈرۈپ كېلىپ، بالىنىڭ ئېغىزىنى مەجبۇرىي ئېچىپ، سۇلياۋغا ئورالغان كىچىككىنە بىرنەرسىنى چاققانلىق بىلەن ئېلىۋالدۇق. ئېچىپ قارىساق، خروئىن ئىكەن.

— بۇ نېمە قىلغىنىدۇ، — ھەيران بولۇپ تۇرۇپلا قالدى ماھىنۇر، — بالىسىنىڭ زەھەرلەنگەنلىكىنى ئاز دېگەندەك ...

— موماي بالامنى يەنە زەھەرلەي، دەپ ئەكەلمەيدۇ، ئەلۋەتتە، باللىنىڭ زارىغا چىدىماي ئەكەلگىنى ئۇ.
— ھە، مۇنداق دەڭ ئۇكام ...
— سىز بىلمەيسىز دېگىنىم شۇ، بەلكىم سۆزۈمگە خاپا بولغانسىز؟
— راست، سىزدىن ئورۇنسىز خاپا بوپتىمەن، تېخىمۇ قاتتىق تەكشۈرسەڭلار بولغۇدەك. ئۇ ئىككى قىز مېنىڭغۇ ھېچ نەرسەم ئەمەس، ئۇكام ئىچىم ئاغرىپ، ساقىيىپ قالار، دېگەن ئۇمىد بىلەن ئون مىڭ سوم تۆلەپ ياتقۇزۇپ قويىدۇم.
— بۇ ئىككىسى ئېغىر لاشقانلىرى، چېكىگە يەتكەنلىرى ئەمەس ئىكەن، يېڭىدىن باشلىغانلىرىمۇ ئەمەس ئىكەن، گەپ ئىرادىسىدە، ئىرادىسى چىڭ بولسىلا ساقىيىپ كېتىدۇ.
— مەن بۇ ئىشقا بەل باغلىدىم، ئۇكام، ئۇزۇل - كېسىل ساقايغۇچە ياتقۇزىمەن، قانچىلىك پۇل كەتسىمۇ مەيلى. قاراڭا، ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىكەن، ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىمامدۇ ...
— سىز سودىگەرمۇ، ھەدە؟
— شۇنداق، سودىگەرمەن.
— سودىگەرلەر ياتقۇزغانلار جىق بۇ يەردە. سودىگەرلەر بولمىسا قانداق قىلاتتۇقكىن، ھۆكۈمەتمۇ ھازىر سودىگەرلەرنى ماختايدىغان بولدى. بۇرۇن سودىگەر دېسە قۇۋلۇق - ئالدامچىلىقلارلا كۆز ئالدىمغا كېلەتتى. ئەمما، مىللەتنىڭ تەقدىرىنى، كەلگۈسىنى ئويلايدىغان، ئادەملەرگە كۆيۈنىدىغان، ئىنسانىي خىسلەتلىك، پەزىلەتلىكلىرى كۆپ ئىكەن. ھېچكىم قىلالمىغان ئىشلارنى سودىگەرلەر قىلىۋاتىدۇ. ئالدىڭىزدا دېگىنىم ئەمەس، ھەممە ئادەم دەۋاتىدۇ، خەلققە، مىللەتكە پايدىلىق ئىشلارنى قىلىش، يېتىملەر مەكتەپلىرىنى ئېچىش، ئوقۇيالمىغان باللارنىڭ ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىش — سودىگەرلەردىن چىقىۋاتىدۇ. بۇرۇنقى قاراشلىرىمغا ئۆكۈنۈپ قالدىم.

※ ※ ※

ماھىنۇر ياتاقتا كىرگەندە، گۈلپىيە بىلەن گۈلزار پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانىكەن. ئىككىسى ماھىنۇرنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە بىرسى بىلىكىنى، بىرسى مۈرىسىنى تۇتتى. ئۇلار كۈلۈپ تۇرسىمۇ، كۆزلىرىنىڭ چۆرىسى كۆكىرىپ كەتكەن، چىرايلىرىنىڭ خۇنى يوق، يۈزلىرى جۈدەڭگۈ، سۇلغۇن ئىدى. ماھىنۇر بىرىنچى قېتىم كۆرگەن گۈلپىيەنى ھازىرقى ئالدىدا پىلدىرلاپ تۇرغان گۈلپىيە بىلەن سېلىشتۇرۇپ، ئىككى ھالەتنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئاسمان ـ زېمىن پەرقلىنىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

— چىرايىڭلار بۈگۈن ئوڭلىنىپلا قاپتىغۇ، — دېدى ماھىنۇر ئىككىسىگە كۈلۈپ قاراپ.

— بۈگۈن خۇشاللىقىمىز بار، تۈنۈگۈن سىز كۆرگەن چاغدا قايغۇلۇقتۇق، قانداق قىلارمىز، ئۆيگە نېمىدەپ بارارمىز، مۇنداق كۈنگە قالغۇچە ئۆلگىنىمىز ياخشى ئەمەسمۇ، دېگەن قورقۇنچلۇق خىيالدا، ئەندىشىدە، ۋەھىمىدە قالغانىدۇق، — دېدى گۈلپىيە.

— بۈگۈن ئۈمىد پەيدا بوپتۇ، كۆزلىرىڭلاردا يېنىپ تۇرۇپتۇ، ئۆزۈڭلارمۇ تېتىكلىشىپ قاپسىلەر.

— تۈنۈگۈن سىز ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولۇپ، بىزنى بۇ يەرگە ئېلىپ ماڭغاندىلا ئۈمىد پەيدا بولغان.

— مەن سىزنى بۇرۇنراق كىرگەن كوچىسىدىن قايتىپ قالارمىكىن دەپ، — دېدى ماھىنۇر گۈلپىيەگە قاراپ، — ھېلىقى كېچىسى ياتىقىمغا كىرگەن چېغىڭىزدا خېلى گەپلەرنى قىلىپ باقتىم، بىراق يېقىن كەلمىدىڭىز، شۇ چاغدىكى مەغرۇرلۇقىڭىز ھەرقانداق تەسىرلىك گەپتىنمۇ ئۈستۈن ئىدى.

— راست، ئۇ چاغدا ئۇچۇشنى بىلىپ، چۈشۈشنى

ئويلىماپتىكەنمەن، باشقىلارمۇ ماڭا كۆيۈنۈپ نۇرغۇن ياخشى گەپلەرنى قىلغان، لېكىن قۇلىقىمغا كىرمىگەن، — دېدى گۈلپىيە مۇلايىملىق بىلەن يەرگە قاراپ. ئۇنىڭدا ئۆتكۈزگەن ئىشلىرىغا نىسبەتەن نەپرەت، ئۆكۈنۈش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

گۈلزار ئىسمىلىك قىزمۇ مۇلايىم قىياپەتتە بارماقلىرىنى ئۇۋۇلاپ شۈككىدە ئولتۇراتتى. ئارىلاپ باشقا ياتاقلاردىن نالە ـ پەرياد كۆتۈرۈۋاتقانلارنىڭ ئېچىنىشلىق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇ خىل ئالامەتلەر ياتاقتا سىرلىق مۇڭ بېرىپ، ئولتۇرغانلارنى ھەم ئېچىنىشلىق، ھەم پۇشايمانلىق خىياللار قوينىغا ئاتماقتا ئىدى.

— ئاتا ـ ئانىڭىز سىزنى ئاجايىپ زور ئۈمىدلەر بىلەن ئوقۇتقان بولغىيتتى، ئاڭلىسام ئاپىڭىز ئۆلۈپ كېتىپتۇ ...

ماھىنۇرنىڭ سۆزى تېخى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا گۈلپىيە تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى.

— بولدى، يىغلىماڭ، — ماھىنۇر سۆزىنى توختىتىۋالدى. ئۇ ئۇنى يىغلايدۇ، دەپ پەرەز قىلمىغان، يىغلاپ كېتىشىدىن ئۇ چوقۇم ئۆكۈنۈپ كېتىدىكەن، دەپ ئويلىدى.

— قېنى ماۋۇ ئەكەلگەن نەرسىلىرىمگە ئېغىز تېگىڭلار، — دېدى ئۇ سومكىسىدىكى مېۋە ـ چېۋىلەرنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويۇپ.

ياتاقتا تۆت قىز بار ئىدى. گۈلپىيە گۈلزاردىن باشقا ئۈچىنچى قىز ئۇخلاۋاتاتتى. چىرايى قانسىز، ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرى كۆكەرگەن، مەڭزىلىرى ئۇرۇپ چاپلىۋەتكەندەك ئىچىگە تارتىلىپ كېتىپتۇ. ئۇ خۇددى ئۆلگەن ئادەمدەك مىدىر ـ سىدىر قىلماي ئۇخدا ياتاتتى. ئۇستىگە يوتقان يېپىلغان، يوتقاننىڭ بىلىنەر ـ بىلىنمەس ھالدا كۆتۈرۈلۈپ ـ چۈشۈپ تۇرۇشى ئۇنىڭ ھايات ئىكەنلىكىدىن دالالەت بېرىپ تۇرمىسا، مۇنداقلا قارىغان كىشى ئۇنى ئۆلۈپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ قالىدۇ.

— بۇ قىز ئۇخلاۋېتىپتۇ ـ دە، — دېگەنىدى ماھىنۇر

ئېغىكى بىلەن ئۇنى كۆرسىتىپ، گۈلزار ئىسىملىك قىز:

— بۇقىز بايا بەك قىينىلىپ كەتكەن، دوختۇر كىرىپ ئوكۇل سېلىپ قويۇۋىدى، ئۇخلاپ كەتتى، — دېدى.

تۆتىنچى قىز تامغا يۆلىنىپ يەردىلا ئولتۇراتتى. كۆزلىرى يېرىم يۇمۇق، ئۇخلاپ قالغانلىقىنى ياكى ئويغاق ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى چىرايىمۇ ئۇچىنچى قىزنىڭكىدەك قورقۇنچلۇق ئىدى.

— بۇ قىزنى ئورنىغا ئەكېلىپ ياتقۇزۇپ قويساڭلار بوپتىكەن، — دېگەندى ماھىنۇر ئىچ ئاغرىتىش نەزىرىدە ئۇنىڭغا قاراپ، گۈلپىيە مۇنداق دېدى:

— بۇ قىزنىڭ ئەھۋالى ئېغىر ئىكەن، ھوشىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەيدىكەن، ھېلى ياتقۇزۇپ قويساڭ، ھېلى تۇتۇپ كېتىدۇ ياكى تۇرۇپ كېتىدۇ، بىزمۇ قورقۇپ كېتىمىز.

ئۇلار شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا، كۆزلىرى يېرىم يۇمۇلغان، بېشى بىر ياققا قىيسىيىپ قالغان قىز چۆچۈگەندەك ئۇزۇك - ئۇزۇك ئۈن بىلەن سۆزلەپ قالدى:

— توختا، ئاۋۋال چەكتۇرمەمسەن ... شاۋكەت، توختا شاۋكەت ... چەكتۇر، چەكتۇرۇپ بولۇپ سۆي ... سۆيەمسەن ... قۇچاقلامسەن ... مەيلى ... نېمە قىلساڭمۇ مەيلى ... بوپتۇ، چىشلە ... چىڭ چىشلە ... مەمىزىلىرىمنى قانىتىۋەت ... چىشلە ... ھە، ھە، مۇشۇنداق چىشلە ... ئۇھ ...

ياتاقنى بىردىنلا سۈر بېسىپ كەتتى ۋە ياتاق ئىچىدە قورقۇنچ، ۋەھىمە كېزىپ يۈرگەندەك، ئۇچىلىسى يەرگە قاراپ نېمىلەرنىدۇر ئويلىماقتا ئىدى. ماھىنۇر بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭغا نەزەر سالدى. ئۆلۈكتەك تاتىرىپ كەتكەن قىز قىزلىق ئىزا - نومۇسىنى، شەرم - ھايا، ئەخلاق - پەزىلىتىنى، پۈتۈن ئىنسانىي تۇيغۇسىنى ۋە قىزلارغا خاس نازاكەت - گۈزەللىكلىرىنى خروئىنغا قوشۇپ چېكىپ - چېكىپ تۈگىتىۋەتكەندەك قىلاتتى. چېكىمچىلىنىپ پاخپاق بولۇپ قالغان

قاپقارا چاچلىرىغا، ھالسىراپ ئېسىلىپ قالغاندەك تۇرغان قويۇق كىرپىكلىرىگە، كىرلىشىپ كەتكەن پېشانە، قاشلىرىغا، سورۇلۇپ قان قېتىپ قالغان قىڭراقتەك بۇرنى، بىر يەرلىرى كۆكىرىپ، بىر يەرلىرى تاتىرىپ كەتكەن يۇزلىرىگە، نېپىز قانسىز لەۋلىرىگە كۆزى چۈشكەن ماھىنۇرنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى. ئۇ ئاشۇ قىزنىڭ كۆز ئەتراپى، يۇزلىرىدىكى كۆكلەرنى، ساماندەك سېرىقلىقنى، قىزغۇچ - قارامتۇل داغلارنى، چىرايىدىكى خۇنۇكلۇكنى، تاتىراڭغۇلۇق، سولغۇنلۇقنى چىقىرىۋېتىپ يەنە بىر قارىغاندى، باشقىچە بىر قىزنى — ئەگمە قاشلىق، قارا كۆزلۈك، ئايدەك گۈزەل بىر قىزنى كۆردى - دە، ئېيتقۇسىز ئېغىر ئازابقا تولغانىدى: «توۋا، بۇ نىجىس چېكىملىككە چىرمىلىپ قالغانلا نېمانداق ساپلا چىرايلىق قىزلاردۇر - ھە ...» دەپ ئويلىدى ئۇ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ.

ياتاقتا ئېغىر جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى. ئاۋۇ ئۆلۈكتەك ياتقان، مۇنۇ تامغا يۆلىنىپ سۈس پىچىرلاپ ئولتۇرغان ئىككى قىزنىڭ ھالىتى گۈلپىيە بىلەن گۈلزاردا خىروئىنغا نەپرەتلىنىش ۋە ئۇنىڭدىن يىرگىنىش تۇيغۇلىرىنى ئويغاتسا، ماھىنۇردا ئېچىنىش تۇيغۇلىرىنى ياندۇرماقتا ئىدى.

بۇ مۇڭلۇق جىمجىتلىقنى گۈلپىيە بۇزدى:

— ماھىنۇر ھەدە، ياتاقتا مېنىڭ ئىككى چامادان، گۈلزارنىڭ بىر چامادان كىيىم - كېچەكلىرىمىز قالغان، نېمە بولۇپ كەتكەندۇ؟

— ئۇنىڭدىن ئەنسىرىمەڭلار، مەن ئۆيگە ئەكېلىۋالدىم، قولۇپى بار، ئاچقۇچى يوققۇ، يېنىڭلاردا باردۇ؟

— يېنىمىزدىمۇ يوق، نەدە قالدىكىنتاڭ، تونۇگۇن ئۆزىمىزنىڭ ھالى بىلەن بولۇپ ئاچقۇچنىڭ نەدە قالغانلىقىنى بىلەلمەي قالدۇق.

ماھىنۇر قىزلارنىڭ بۈگۈنكى روھىي ھالىتىدىن خۇشال ئىدى. ئۇلار تونۇگۇن تۇتقان - ئەتكىنىنى بىلمەيتتى، بۈگۈن

قىياپەت ـ ھەرىكەتلىرىدە كىرگەن كوچىسىدىن يىرگىنىش ئالامەتلىرى كۆرۈلۈۋاتاتتى. قايغۇرىدىغان ئىشقا قايغۇرۇش، خۇشال بولىدىغان ئىشقا خۇشال بولۇش — ئۇلارنىڭ تېخى نورمال ھالىتىنى يوقاتمىغانلىقىدىن دالالەت بېرەتتى. شۇڭا، ماھىنۇردا ئىككىسىنىڭ تېز ئارىدا ساقىيىپ كېتىدىغانلىقىغا ئىشەنچ تۇغۇلدى. قىلمۇاتقان ئەجرىم بىكار كەتمەس، ئىلاھىم دەپ ئويلىدى ئۇ.

ئۇلار پاراڭ بىلەن بىردەم ئولتۇرۇۋىدى، گۈلپىيەنىڭ نورمال ھالىتىدە ئۆزگىرىش يۈز بەردى. ئۇ كەينى ـ كەينىدىن بىر نەچچە قېتىم چۈشكۈردى ـ دە، پۇت ـ قوللىرى ئاستا ـ ئاستا تىترەشكە باشلىدى. ئۇ ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ بىلەك ـ بېغىشلىرىنى ئۇۋۇلىدى. چىرايى تېخىمۇ تاتىرىپ، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتتى.

— ۋۇي ... نېمە بولدى سىزگە؟ — ماھىنۇر ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ئەستاغپۇرۇللا ... — گۈلپىيە ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى، — خۇمارىم تۇتۇۋاتىدۇ، ماھىنۇر ھەدە خاپا بولماي، سىز چىقىپ كېتىڭ ...

— نېمىشقا، نېمە بولۇۋاتىسىز؟

— ئۆتۈنۈپ قالاي، چىقىپ كېتىڭ، مېنى كۆرمەڭ.

گۈلپىيە قاتتىقراق تىترەشكە باشلىدى، گۈلزارمۇ ئۇنىڭ قوللىرىنى ئۇۋۇلاشقا كىرىشتى.

تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ ئۆزگىرىشتىن ماھىنۇر قورقۇپ، قېتىپ قالغاندەك تۇرۇپلا قالدى، يۈرەك ئۇرۇشى ئىتتىكلەپ ئۆيلەر پىرقىراۋاتقاندەك بىلىندى ...

— جېنىم ھەدە، تېز چىقىپ كېتىڭ، مەن ئەمدى ئازابلىنىمەن ... مېنى كۆرمەڭ، بولۇڭ ...

بىرقىسما بولۇپ قالغان ماھىنۇر زالغا چىقىپ تۇردى. ئۇنىڭ كەينىدىن گۈلزار چىقىپ، دوختۇرلار بۆلۈمىگە كىرىپ

كەتتى ـ دە، ھايال بولماي ماھىنۇرنى بايا قاتتىق تەكشۈرۈپ كىرگۈزگەن سېستىرانى باشلاپ چىقتى. ئۇنىڭ قولىدا ئوكۇل يىڭنىسى بار ئىدى. ئۇ يېقىن كېلىپ ماھىنۇردىن سورىدى:

— قايتماقچىمۇ سىز؟

— ياق، گۈلپىيە ياتاقتىن چىقىپ كېتىپتىكەن، دەپ زارلاپ تۇرۇۋالدى. مەشەگە چىقىپ تۇردۇم.

— سىزدىن قورۇنۇپتۇ، بۇ ياخشى ئەھۋال، بوپتۇ، ئەمدى كىرمەڭ، ئەگەر كەتمىسىڭىز، ئاۋۇ بولۇشىدىكى ياتاقتا مۇخبىرلار بار، ئۇلارنىڭ قىلىشقان گەپلىرىنى ئاڭلاپ بېقىڭ.

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، گۈلپىيەگە ئوكۇل سالماقچى بولۇپ، ياتاققا كىرىپ كەتتى. ماھىنۇرمۇ بۇلۇشىدىكى ياتاققا كىردى.

بۇ ياتاقتا راست دېگەندەك ئىككى مۇخبىر — بىرسى ئەر، بىرسى ئايال — داۋالىنىۋاتقانلار بىلەن سۆزلىشىۋاتقانىكەن. بۇ ياتاقتىمۇ تۆت كىشى ياتىدىكەن. ئىككىسى ئۇخلاۋېتىپتۇ، ئىككىسى ئويغاق ئىكەن. بۇلارنىڭمۇ كەيپ قىلىش، خۇمارى تۇتۇش دەرىجىسى ئوخشاش ئەمەستۇ، لېكىن ھەممىسىنىڭلا چىرايلىرى تاتىراڭغۇ، جۇدەپ قۇرۇغان، كۆزلىرى ئۆلۈك كالىنىڭ كۆزىدەك خۇنۇك.

— خۇمارى تۇتقاندا ئادەم قانداق بولۇپ كېتىدۇ؟ — دەپ سورىدى ئەر مۇخبىر ئالدىدىكى كارىۋاتتا ئولتۇرغان بىر تېرە، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغان، ئۇزۇن ـ ئۇزۇن بارماقلىرى تارشىدەك قاتقان، يېشى يىگىرمە ئىككى ـ يىگىرمە ئۈچلەرگە بېرىپ قالغان ياش يىگىتتىن.

— دەرىجىسى ئوخشىمايدۇ، — دېدى ئۇ پىلىلداپ قالغان كۆزلىرى بىلەن كۈلۈپ، — بۇ يەردە يېرىم كۈن تۇرسىڭىز ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆرىسىز. يېنىكرەك زەھەرلەنگەنلىرى بەزگىكى تۇتقان ئادەمدەك بىردەم تىترەپ، سوغۇقتا قالغان ئادەمدەك مۈزلاپ، بىردەم قاتتىق تومۇزدا قالغان ئادەمدەك قىزىپ ـ قىزىرىپ بىئارام بولىدۇ، ئۇياق ـ بۇياققا ئۆزىنى بىلەلمەي

مىڭىپ كېتىدۇ، پۈت ـ قوللىرىنى ئۆزى ئۈۋۈلاپ ھەم قولىنى بىر ئۇياققا ـ بىر بۇياققا ئاتىدۇ. ئىشقىلىپ، ئۇنداقلار چىداپ ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ. ئېغىر راقلىرىنىڭ كۈنى تەس، جالاقلاپ تىترەپ، نەپسى بۇغۇلۇپ (خۇددى بىر ئادەم بوغۇۋاتقاندەك) چىڭقىلىپ، ئۆزىنى ئۇدۇل كەلگەن يەرگە ئۇرىدۇ. بۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭدا بىر يېرىم يېرىلىپ كېتەر، سۇنۇپ كېتەر، دەيدىغان ئوي ـ خىيال، ئۇقۇم بولمايدۇ، ھوشىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەيدۇ. چالا بوغۇزلانغان توخۇ قولدىن چىقىپ كېتىپ، قانداق سەكرەپ كەتسە، شۇنداق سەكرەپ كېتىدۇ ياكى پەيلىرى تارتىشىپ تۇگۇلۇپ يېتىپ قالىدۇ. ئېچىنىشلىق ئىڭرايدۇ، ناله ـ پەرياد كۆتۈرىدۇ. بىرلىرى چېكىملىكنى ئۆگىتىپ قويغان ئادەملەرنى ئېغىزغا ئالغىلى بولمايدىغان ئەسكى تىللار بىلەن قارغايدۇ؛ بىرلىرى زەھەرلىك چېكىملىكنى ياسىغان، ساتقانلارنى نىمىشقا ئېتىۋەتمەيسىلەر دەپ ساقچىلارنى تىللاپ كېتىدۇ؛ تېخى بەزىلىرى ھەتتا ئانىسىنى ھەي ئەقىلسىز ئانا! مېنى نىمىشقا تۇغقانسەن، باققانسەن، چوڭ قىلغانسەن، ھېچ بولمىسا كىچىككىمدە بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسەڭ بولماسمىدى، دەپ ئەيىبلەيدۇ. كەيپىنىڭ كۆچىدە ھەرنېمە بولىدۇ، ھايۋاندەكمۇ بولۇپ قالىدۇ. شۇنداق قىلىپ جېنىدىن ئايرىلغانلارمۇ، خۇمارى تازا تۇتقاندا بېشىنى تاشقا ئۇرۇۋېلىپ ئۆلۈپ كەتكەنلەرمۇ بار. ئەنە، ئاۋۇنىڭ شۇنداق قاتتىق تۇتىدۇ، — دېدى ئۇ چەتتىكى كارىۋاتتا ئۇخلاپ ياتقان بىرسىنى كۆرسىتىپ.

ھەممىسى ئۇنىڭغا قاراشتى. ئۇنى ئوكۇل سېلىپ ئۇخلىتىپ قويغان بولۇشى كېرەك، ئۇ جانسىز گەۋدىدەك تاتىرىپ ياتاتتى. ئەسلىدە ئورا كۆزمۇ ياكى ھازىر شۇ ھالغا كېلىپ قالدىمۇ، مەڭزىلىرى تۇرماق كۆزلىرىمۇ ئىچىگە تارتىلىپ كېتىپتۇ. ئۆلۈك ـ تىرىكلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇنى كۆرگەن ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلاتتى، يۈرىكى ئاجىز ئادەم بولسا، ھوشىدىن كېتىشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

شۇ ئارىلىقتا سىرتتىن «گۇپلا» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇلار يۈگۈرۈشۈپ زالغا چىقتى. ياندىكى ياتاقتىن بىرسى ئۆزىنى بىلەلمەي چىقىپ، تامغا ئۇرغان چېغى، يەردە سۇنايلىنىپ يېتىپتۇ. پېشانىسى خېلىلا سۇرۇلگەن ئوخشايدۇ، قان سىرغىپ چىقىۋاتىدۇ. باشقىلار ئۇنى كۆتۈرۈشۈپ ياتىقىغا ئەكىرىپ كەتتى. كەينىدىن دوختۇرمۇ كىرىپ كەتتى.

ئۇلار باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ چوڭقۇر ئېچكى ئازاب بىلەن بايىقى ياتاققا قايتىپ كىرىشتى. ھەممىسىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەنىدى.

— يائاللا، ئۆمرىمىزدە كۆرمىگەن ئىشلارنى كۆرۈۋاتىمىزغۇ، بۇ خىروئىن دېگەن نىجىس ھەرقانداق كۈچلۈك پالۋان، قەيسەر ئادەمنىمۇ ئىنسانىي تۇيغۇدىن، ئاڭ ـ سېزىمدىن، ئەقىل ـ ئىدراكتىن، يىگىتلىك غۇرۇردىن ئايرىپ، سۆرەلمە، لەقۋا، ئاڭسىز مەخلۇققا، پۇ دېسە ئۇچۇپ كەتكۈدەك ياچۇقكە ئايلاندۇرۇپ قويىدىكەن ـ دە، — دېدى ئەر مۇخبىر ياقىسىنى تۇتۇپ شۈرلاپ بوش ئاۋازدا، — مەن ئۇنى بىلەتتىم، مەندۇرمەن دەپ ھۆركىرەپ يۈرگەن، مەغرۇر، شۇنداق كېلىشكەن يىگىت ئىدى.

— سىزدىن بىر سوئال سوراي: سىز بۇ چېكىملىككە قانداق كىرىشىپ قالغانلىقىڭىزنى سۆزلەپ بېرەلەرسىزمۇ؟ — دېدى ئايال مۇخبىر ھېلىقى كارىۋاتتا ئولتۇرغان يىگىتكە.

— مېنىڭ ئۆگىنىپ قېلىشىم قىزىق، — دېدى ئۇ چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ كۈلۈپ، — مەن مەنمەنلىك، پوچىلىق قىلىپلا ئۆگىنىپ قالغان. ئۆز پۇتىغا ئۆزى پالتا چېپىش، دېگەن مۇشۇ. باشقىلار ۋاي ئۇنداق كەيپ قىلىدۇ، مۇنداق كەيپ قىلىدۇ، دېيىشىۋىدى، زادى قانچىلىك كەيپ قىلار، نېمە قىلالايتتى، بىر چېكىپ باقامدىم، دەپلا بىر چەكتىم، ھېچگەپ يوق، ئىككى چەكتىم، ھېچگەپ يوق، ئۈچىنچى، تۆتىنچى قېتىم چەكتىم، قانداق بولۇپ كەتكىنىمنى ئۆزۈممۇ تۇيماي قالدىم، شۇنىڭ بىلەن

ئايرىلالماي قالدىم. قاراپ تۇرۇپلا ئادەمنى ھەممىدىن مەھرۇم قىلىدىغان بۇ بالاخور ئاپەتكە بىرىلىپ كەتتىم. ئادەم خېلى - خېلى ئەسكىلىكلەردىن قول ئۈزەلەيدۇ، لېكىن بۇنىڭدىن قول ئۈزمەك تەس ئىكەن. چەكتىم - چەكتىم ھەممە بايلىقىمنى چېكىپ، ئىسقا ئايلاندۇرۇپ تۈگىتىۋەتتىم. بولمىسا مەن كىچىككىنە قارىماي، بەش - ئالتە يۈزمىڭ سومنى پىرقىرىتىپ يۈرگەن ئوغۇل بالا ئىدىم. ھېچنېمەم قالمىدى. ئاخىرىدا شۇنچە پۇلنى پىرقىرىتىپ يۈرگەن ئوغۇل بالا قانداق كۈنگە قالدى، دېمەمسىز، بىر چەكتۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن كىشىلەرگە يېلىنىدىغان، باش قويىدىغان، ئۆمىلەپ بىرىپ پۇتلىرىنى سۆيىدىغان ھالغا قالدىم. ئۆيدىمۇ پۇل يوق ئىدى. ئاخىر ئۇرۇق - تۇغقانلار يىغىش قىلىپ مېنى بۇ يەرگە ياتقۇزۇپ قويدى. چىدىغۇسىز ئازابلارنى يېگىپ مۇشۇ ھالغا كېلىپ قالدىم.

ئۇ خۇشال ئىدى. ئورۇق يۈزىدە ھەسرەت، ئەلەم، قايغۇرۇش ئالامەتلىرى كۆرۈنمەيتتى.

— ساقىيىپ چىقسىڭىز، يەنە چېكىپ قالامسىزكىن، بەزى ساقىيىپ چىققانلار يەنە باشلىۋاپتۇدەك.

— بۇمۇ ئىرادىگە باغلىق، — دېدى ئۇ جىددىي تۇردە، — ھەر قېتىم خۇمارى تۇتقاندا، مەندە نەپرەت قوزغىلىدۇ، قارشىلىق ئويغىنىدۇ. مانا بۇ ئىرادە، مېنىڭ ئىرادەم. شۇنچە پۇلۇم تۈگىگۈچە چەكتىم، ئەمما ئۆينىڭ ھېچ نەرسىسىگە تەگمىدىم. بۇمۇ مېنىڭ ئىرادەم. مەشەدە ياتقان بىر ئايدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بېرى بۇ ئىرادەم تېخىمۇ چىڭىدى. ھازىر خېلىلا تۈزۈلۈپ قالدىم. بەدىنىم پاكلىنىۋاتىدۇ. ئىرادەمدىن گۇمان قىلماڭلار.

ئۇنىڭ گەپلىرى قەتئىي، روھىمۇ تېتىك، ئۆزى ئىشەنگەندەك، گۇمان قىلغۇدەك بىرەر ئالامەتمۇ يوق ئىدى.

— توغرا، ئىرادىسى چىڭ ئادەم ھەرقانداق ئاپەتنى، قان

شورىغۇچ زەھەرنىمۇ يېڭەلەيدۇ، — دېدى مۇخبىر.
ئۇلار خوشلىشىپ ماڭماقچى بولۇپ ئورنىدىن قوزغىلىۋىدى، ئۇ يىگىت مۇنۇلارنى قوشۇپ قويدى:
— پۇل تاپقاندا باشقىلارنى ئۇنتۇماسلىق، بەكمۇ بېخىل بولۇپ كەتمەسلىك كېرەك ئىكەن. پۇللۇق چېغىمدا مەھەللە مەسچىتى، مەكتەپ رېمونتىغا، كوچىمىزنى ئاسفالىتلاشتۇرۇش، كۆۋرۈك ياساشقا جامائەت مېنىڭ ياردەم قىلىشىمنى ئۈتۈنگەن، بەرمىگەنىدىم، خۇدا ماڭا كۆرسەتتىمىكىن دەيمەن.
— بۇ ئويىڭىزمۇ توغرا، — دېدى مۇخبىر چىقىپ كېتىۋېتىپ.
زالغا چىققاندىن كېيىن ئايال مۇخبىر:
— بىرەر قىز بىلەن سۆزلەشسەك ئەجەب ياخشى بولاتتى - دە، — دېدى.
ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزىدىن قىزلارنىڭ زەھەرلىك چېكىملىككە قانداق بېرىلىپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىشكە ئۇنىمىغانلىقىنى ئۇقۇپ:
— ئۇلار نومۇس قىلىدىغان ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى.
— شۇنداق، بۇدا بىر ئۇرۇنۇپ باقاي.
ئايال مۇخبىر ياتاقلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ، ئاخىر بىر قىزنى باشلاپ چىقتى. ئەر مۇخبىر سىرتتا قالدى. ئۈچى ئايرىم ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇشتى. ماھىنۇر بۇ دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتقان قىزلارنىڭ ئىچىدە سەترەك بىرەر قىزنى ئۇچراتمىغانلىقىغا بارغانسېرى ھەيران بولۇپ: «چىراي ئادەمنى بۇزىدۇ، دېگەن گەپ راست ئىكەن - دە ...» دەپ ئويلانماقتا ئىدى. چىرايى جۇدەڭ، تاتىراڭغۇ، سولغۇن بولسىمۇ، بۇ قىزمۇ چىرايلىق ئىدى.
— ئەمىسە سۆزلەپ بېرەي، — دېدى قىز، — ۋەدىڭىزدە تۇرىسىز، ئىسمىمنى يازمايسىز، مەن ئۇچراشقان بالىلارنىڭمۇ ئىسمىنى ئېيتمايمەن.
— نومۇس قىلىۋاتىسىز - ھە؟ — دېدى مۇخبىر.

— نومۇس قىلماي، نومۇسى يوق ئادەم بولامدۇ، مەن بۇ يەردىن چىقىپ يەنە كىشىلەر بىلەن ياشايمەن ئەمەسمۇ ...
— ياخشى ئۇكام، ئۈمىدۋار ئىكەنسىز، — دېدى ماھىنۇر.
— مەشەگە كىرگەندىن كېيىن، ئۈمىدۋار بولۇپ كەتتىم.
— ماڭا ئىشىنىڭ، — دېدى مۇخبىر، — ۋەدىمىز ۋەدە، بىز ئىسمىڭىزنى قىزىقمايمىز، پەقەت قانداق ئۆگىنىپ قالغانلىقىڭىزنى دەپ بەرسىڭىزلا بولىدۇ.
— دەپ بېرەي: مەن مىڭ سومغا قىزىقىپ ئۆگىنىپ قالغان. يولدىن چىقىشىممۇ شۇنىڭدىن باشلانغان. مەن ئارىلىشىپ يۈرگەن بىرقانچە ئوغۇللار بار ئىدى. ئۇلاردىن بىرسى بىر كۈنى ماڭا: سەن مۇشۇ خروئىننى پالانچى بالىغا ئۈچ - تۆت قېتىم چەكتۈرسەڭ، ساڭا مىڭ سوم بېرىمەن، دېدى. مەن ئۇ بالىنى خېلى ياخشى بىلەتتىم، سودىگەرچىلىك قىلىپ نۇرغۇن پۇل تاپقان، ئابرۇيىمۇ تاپقان بالا ئىدى. مەن ھەيران بولۇپ، نېمىشقا چەكتۈرىمەن؟ مېنى بۇ ئىشقا سېلىشىڭنىڭ مەقسىتى نېمە؟ دەپ سورىدىم. ئۇ: بۇنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، چەكتۈرۈپ قويساڭلا بولىدۇ، مىڭ سوم سېنىڭ ئىلكىڭگە ئۆتىدۇ، دېدى. مەن خېلى ۋاقىتلارغىچە ئۇنىماي يۈردۈم. لېكىن، مىڭ سوم يامان ئىكەن. مېنى قىزىقتۇرۇشقا باشلىدى. بىر كۈنى مەن ئۇنىڭغا: ئۆزۈم چەكمىسەم، قانداق قىلىپ چەكتۈرۈپ قويالايمەن، دېۋىدىم. ئۇ: قورقما، ئۈچ - تۆت قېتىم چېكىپ قويغانغا ئۆگىنىپ قالاتتىڭمۇ، ئەلۋەتتە چېكىشىپ بېرىسەن - دە، دېدى. كېيىنپەرەسلىكىمدىن مىڭ سومنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا يېقىنلاشتىم ھەم ئۇنىڭغا: كىشىلەر خروئىننىڭ كەيپى بەك ياخشى بولىدۇ، ئادەمنى ئاجايىپ ھۇزۇرلاندۇرىدۇ، دەيدۇ، چېكىپ باقامدۇق؟ دېدىم. ئۇ ئۇنىمىدى. ئەمما، ئۇ قەيەرگە باشلىسا ماڭدىم. كۆڭلىنى ئۇتۇش ئۈچۈن نېمە دېسە، ماقۇل دېدىم. ئارىلىقلاردا چېكىپ باقايلى، دەپ چېكىپ بېقىشنى سەمىگە سېلىپ تۇردۇم. ئادەمنىڭ كاللىسىغا بىر خىيال

كىرىۋالسا، ھەرقانچە بەدەل كەتسىمۇ، ھامان شۇ ئىشنى ئورۇنداشنىڭ كويىدا بولىدىكەن. بىر كۈنى ئۇنىڭ بىلەن بىر ئېسىل مېھمانخانىدا قونۇپ قالدىم. شۇ كېچىسى ئىككىمىز بىرىنچى قېتىم چېكىشتۇق. شۇنىڭ بىلەن چېكىش باشلاندى. ئۈچ ـ تۆت قېتىم چەككەنگە ئۆگىنىپ قالاتتىمۇ، دېگىنى پۈتۈنلەي ئالدامچىلىق ئىكەن. تۆت ـ بەش قېتىم چەككەندىن كېيىن ئۇمۇ، مەنمۇ ئۆگىنىپ قېلىپ، چەكمىسەك تۇرالمايدىغان ھالدا كەلدۇق. مېنىڭ سومغا ئېسىل كىيىملەرنى كىيمەكچى ئىدىم، نەدىكىنى، مېنىڭ سوم بىر ئايلىق چېكىشىمگە يەتمىدى. ئۇمۇ ۋەيران بولۇپ كەتتى. ھازىر مەنمۇ، ئۇمۇ مەشەدە داۋالىنىۋاتىمىز. مانا مېنىڭ ئۆگىنىپ قېلىش جەريانىم.

— شۇ چاغدا سىزگە مېنىڭ سومنى تەڭلىگەن بالىنىڭ مەقسىتى ئاشۇ بالىنى ۋەيران قىلىۋېتىش ئىكەن ـ دە؟

— ئۇ سولتەك ھازىرمۇ رودۇلىشىپ يۈرىدۇ. مېنىڭچە، ئۇ بالىنى قەستلىگەن باشقا بىرسى بار، ئۇ بۇنىڭغا سەن چەكتۈرۈپ قوي، دەپ نۇرغۇن پۇل بەرگەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇ ئۆزى بۇ ئىشنى ئورۇندىيالماي، مەن ئارقىلىق قىلدۇرغان. بۇ مېنىڭ ئويۇم، چوقۇم شۇنداق.

— خروئىننىڭ خۇمارى قاتتىق تۇتقان چاغلاردا، يېنىڭىزدا پۇل بولماي قالسا، قانداق قىلىسىز؟

— پۇلى بار بالىلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرەيسىز، دۇنيادىكى پۈتۈن يېلىنىش ـ يالۋۇرۇشقا تەئەللۇق گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىڭىزنى بىلمىگەن ھالدا دەپ كېتىسىز ...

— ئۇ بەزىبىر بولمىغۇر تەلەپلەرنى قويسىچۇ؟

— تەلەپلەرنى قويۇش دەيسىزغۇ، سىز ئۆزلۈكىڭىزدىنلا ئۇنىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ قالىسىز، ئىپپەت ـ نومۇس دېگەنلەرنى ئويلاش ئىقتىدارىدىن تامامەن ئايرىلىسىز.

ماھىنۇر غەزەپ نەزىرىدە قىزغا تىكىلىپ: ئىنسانىي غۇرۇرنى يوقىتىپ، شۇنچە خورلۇق، شۇنچە شەرمەندىلىكلەرنى

مىلىڭ سومغا ئاپتۇ ـ دە، دەپ ئويلىدى. كەينىدىنلا ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىش ـ ئېچىنىش نەزىرىدە تىكىلدى، ئالدىنىپ قالغان ـ دە، بىچارە ... كىچىككىنە تۇزۇلۇپ قالغان چېغىدا ئىزا ـ نومۇسنى ئويلاۋاتىدۇ. ئەسكىلىكتىن قېچىۋاتىدۇ ...

ئۇ ئېغىر چامداپ بايىقى ياتاققا كىردى، گۈلپىيە ئۇخلاپ قاپتۇ. گۈلزار بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭدىن سورىدى:

— سىز قانداق ئۆگىنىپ قالغانسىز ئۇكام؟

— مۇشۇ گۈلپىيە بولمامدۇ، — گۈلزار خورسىنىپ جاۋاب بەردى، — «بۇنى چەكمىسەڭ ئوغۇللار ياراتمايدۇ، كەمسىتىدۇ، هازىرقى زامانىنىڭ قىزى ئەمەس ئىكەن، دەيدۇ، بۇنى چېكىش يېڭى مودا.» دېسە چېكىپتىمەن، ئاخىر مۇشۇ قىسمەتكە قالدۇق. لېكىن، هەممە گۇناھ ئۆزۈمدە. بىر ئادەم پوق يە دېسە، يېيىش كېرەكمۇ؟ ... گۈلپىيەمۇ مۇنداق ئاقىۋەتكە قېلىشىمىزنى بىلمىگەن، ئۆزۈمدىن ئۆتكەن.

— بولدى، ئۆتكەن ئىش ئۆتتى، ئۇكام، ئەمدى ئىرادەڭلار چىڭ بولسىلا بۇ نىجىستىن قۇتۇلۇپ كېتىسىلەر.

ئېغىر ئازاب، چوڭقۇر قايغۇدا قالغان قىز ماھىنۇرنىڭ سۆزىگە دىققەت قىلمىدىمۇ ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلىگەندەك شىۋىرلىدى:

— ئەسكى باللار ئالداپ ئۆگىتىدىكەن، ئۆگىتىۋېلىپ، بىزنىمۇ ئۆزىدەك ئەسكى قىلىۋالىدىكەن ...

ئۆزىنى چۈشىنىش، ئەسكىلىكنى ئېتىراپ قىلىش — ياخشىلىنىشتىن بېشارەت.

ماھىنۇر ئۆيگە قايتىپ كەلدى.

40

ماھىنۇرنىڭ قايغۇسى كۆپىيىپ كەتتى. تىجارەت — سودىسىنىڭ قايغۇسى، داۋالىنىۋاتقان قىزلارنىڭ ۋە ئۇ يەردە

ئازابلىنىۋاتقانلارنىڭ قايغۇسى، ئەكبەرجان بىلەن سادىقنىڭ قايغۇسى ھەمدە ئۆزىنىڭ قايغۇسى پۈتۈن ئەس - يادىنى چىرمىۋالدى. ئۇ ئۆتۈۋاتقان ماللىرىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشنىڭ غېمىنى قىلاتتى؛ ئۆتمەيۋاتقان ماللىرىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنىڭ يوللىرىنى ئويلايتتى؛ قىزلار ساقىيىپ چىقسا، ئاق تاماكا دېگەن نېجىسنى بىر تاشلىغانچە تاشلاپ كېتەرمۇ ياكى قايتىدىن يەنە باشلىۋالارمۇ، دەپ ئەندىشىدە بولاتتى؛ ئەكبەرجان ئاشۇ خىروئىن دېگەن ئالۋاستىغا ئۆگىنىپ قالارمۇ، دەپ قورقاتتى؛ سادىقنى ئىچكىرىگە ماڭغۇزۇپ قويۇپ، كەينىدىنلا بىرەر خېيىمخەتەرگە، بۇلاڭچىلارغا ئۇچراپ قالارمۇ، دەپ غەم يەيتتى؛ ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۆمرىنى تەنھا ئۆتكۈزگىنىم ياخشىمۇ ياكى بىرسىگە ياتلىق بولۇپ ئۆتكۈزگىنىم ياخشىمۇ، دەپ ئارىسالدى بولاتتى. مۇشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى بىر ئۆزىنىڭ بېشىغا كېلىۋاتىدۇ، ھەممە ئىشقا ئۇلگۇرۇپ يۈرگىنى بىلەن ئازابنى ئۆزى تارتىۋاتىدۇ. بەختىنىغا نۇرغۇن سىرلىرىنى، ھەسرەت - ئەلەملىرىنى ئېيتىپ، ئىچ - قارنىنى بوشىتىپ يۈرسىمۇ، ئېيتمايدىغانلىرىمۇ چىقىدۇ، ھەممە گەپنى ئېيتىۋەرگىلى بولمايدىكەن.

ماھىنۇر ئۆز قايغۇلىرىغا چۆكۈپ ئۆيگە كېلىۋاتاتتى، ئۆيگە ئاز قالغاندا ئىسمائىلجان ئۇچراپ قالدى.

— مېنى ئالتىنچى ئاينىڭ پاقىسىدەك يوقاپ كەتتىڭغۇ، دېمەيسىزغۇ؟ — دېدى ئۇ سالاملاشمايلا.

ماھىنۇر دەرھاللا جاۋاب بەردى:

— سىزنىڭ مېنى ئىزدەپ تۇرۇش مەجبۇرىيىتىڭىز بولمىسا ...

— ئىزدىشىم كېرەك ئىدى، ئەتەي ئىزدىمىدىم.

— ناھايىتى ياخشى ئويلاپسىز، ئۆز ئىختىيارىڭىزدىكى ئىشلار بىلەن مېنىڭ مۇناسىۋىتىم يوق - دە.

— يوق ئەمەس، تازا بار. ئۇقتۇم، قورۇ - جايلىق بوپسىز،

ئازادە ئۆيلىرىڭىزدە ئولتۇرۇپ سۆزلىشەي، دەپ كەلدىم.
— قاچان؟
— ھازىر.
— بولمايدۇ.
— ئۆيىڭىزنىڭ يېنىدا ساقلاپ تۇرغىنىمنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟
— ياق، بولمايدۇ.
— ئۆيىگە كەلگەن مېھماننى قوغلىغاننى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشۈم بۇ، قالتىس ئادەمكەنسىز جۇمۇ.
— باشقىچە ئويلاپ قالماڭ، — ماھىنۇر سەل خىجىل بولۇپ قالدى، — بەك ھېرىپ كەتتىم، پاراڭلىشىپ ئولتۇرغۇدەك ھالىم يوق، دەم ئالمىسام بولمايدۇ ھەم ھازىر مەكتەپتىن ئىنىم كېلىدۇ.
— كەلسە نېمە بولاتتى، تونۇشى بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ، دەر، ياكى لايىقى بىلەن ئولتۇرۇپتۇ، دەر.
— قويۇڭا مۇنداق لاۋزا گەپنى، — ماھىنۇر قىزىرىپ كەتتى، — بولمايدۇ، مېنى توغرا چۈشىنىڭ.
ئىسمائىلجان ئۇنىڭ سۆزلىرىگە پىسەنتمۇ قىلمىدى ھەم ئۇ كېتىدىغاندەكمۇ قىلمايتتى.
— ئۆيىڭىزگە ئادەم كەلمەيدىكەن ـ دە؟
— كەلمەيدۇ.
— ئىسمائىلجان كۈلدى:
— كەلگەن بولسىچۇ؟
— سىز دەك ئادەم كەلمەيدۇ.
— قايسى كۈنى ئۆيىڭىزدىن چىققان كىم ئۇ؟
— ئەر كىشىمۇ؟
— ئەلۋەتتە، مەن دېمەتلىك.
ماھىنۇر ھەقىقەتەنمۇ ئىسمائىلجان دەۋاتقان كىشىنىڭ كىملىكىنى ئېسىگە ئالالماي خېلىغىچە تۇرۇپ قالدى ۋە ئۇنىڭغا «كىمنى دەيسىز» دېگەن نەزەر بىلەن قارىدى.
— ئىككىڭلار قورۇدىن بىللە چىقتىڭلار، ئالدىراش مېڭىپ

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا بىللە كىرىپ كەتتىڭلار.
ماھىنۇر سۈس كۈلدى.
— يائاللا ... مارايلا يۇرۇپسىز - دە؟ ...
— مارىمىدىم، قاراپ يۇردۇم.
— ئۇ ھەسەنجان ئاكام.
— ھەسەنجان ئاكام؟
— شۇنداق.
— ئۆزىڭىزنىڭ ئاكىسىمۇ؟
— ياق، ئۇ غۇلجىلىق ئادەم، بىز كىچىكىمىزدىن تارتىپ بىر - بىرىمىزنى بىلىشىمىز. ھازىر شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇئەللىمى.
— مېنى ئەگىپ يۇرىدۇ، دەڭە؟
— نېمىلەرنى دەيدىغانسىز، ئۇ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇئەللىمى، مەن دېگەن قارا قورساق تىجارەتچى تۇرسام.
— بۇ سەۋەب بولالمايدۇ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى تۈگەتكەن نى قىزلارنىڭ سودىگەرلەرگە تېگىۋاتقىنىنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟
— پۇلىغا تېگىۋاتىدۇ - دە.
— پۇلىغا ئەمەس، ئەقىل - پاراسىتىگە تېگىۋاتىدۇ.
ماھىنۇر ئۇنچىقمىدى.
— دۇكىنىمنىڭ ئالدىغا كەلمەڭ دېسىڭىز،ئۆيىڭىزگە كەلسە كىرگۈزمىسىڭىز، ئىسمائىلجان ئەمدى قانداق قىلسا بولىدۇ؟ ... ئېيتىڭا، بۇ زادى قانداق ئەخلاق؟
«مۇشۇ قىلىۋاتقانلىرىم توغرىمۇ، خاتامۇ؟» دەپ ئويلىغان ماھىنۇر ئىسمائىلجاننىڭ ھەدىسىنىڭ قىزىدىن ئاڭلىغانلىرىنى ئېسىگە ئالدى ۋە ئۇنىڭغا ئاستا قارىدى.
ئۇ ئۆز سۆزىنىڭ كۈچى، سالمىقىدا بىر تۇختىۋېلىپ يەنە مۇنداق دېدى:
— بىر ئادەمنىڭ گېپىنى ئاڭلىمايمەن دېيىش ياخشى ئەخلاقمۇ؟ ئەمىسە مېنىڭ دېگەن يېرىمگە بېرىڭ.

— قەيەرگە؟
— ياتىقىمغا.
— ياتىقىڭىزغا ... — ئۇنى ئۆيىگە كىرگۈزمىگىنىگە خىجىل بولۇپ تۇرغان ماھىنۇر خىجىللىقىنى بېسىش ئۈچۈنمۇ ياكى ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنمۇ ۋە ياكى ئۇنىڭغا قىزىپ قالدىمۇ، ئانچە ئويلىنىپ كەتمەيلا جاۋاب بېرىۋەتتى، — مەيلى، — لېكىن شۇئان قىزىرىپ كەتتى. ئىسمائىلجان ئۇنىڭ نېمىگە قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ:
— تەلەپ قويغان ئادەمگە قانداق جاۋاب بېرىش قىزلارنىڭ ئەركىنلىكى، قىزلارنىڭ ئەركىنلىكىگە ئارىلىشىۋالىدىغان ياكى ئۇنىڭغا كۈچ كۆرسىتىدىغان ئوغۇل بالا، ئۆز غۇرۇرىنى، ئۆزىنىڭ ئادەملىكىنى يوقاتقان ئوغۇل بالا، — دېدى ئۇ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ.
— خوش، — ماھىنۇر مېڭىشقا تەمشەلدى.
— قاچان بارىسىز؟
— ئەتە چۈشتە.
— قەيەرگە بارىسىز؟ — ئىسمائىلجان كۈلۈپ كەتتى، — قايسى مېھمانخانىدا، ياتاق نومۇرى قانچە؟ دەپ سورىمايلا «خوش» دەيسىزا ...
ماھىنۇرمۇ كۈلۈپ كەتتى:
— سىزمۇ دەپ بەرمەيسىزا ...
ئىسمائىلجان يېتىۋاتقان مېھمانخانىسى بىلەن ياتاق نومۇرىنى دەپ بەردى.
— ئەمىسە تاماق يېمەي كېلىڭ.
ماڭغان ماھىنۇر كەينىگە قايرىلىپ:
— تۇركىيىلىكلەر مېھماندىن: ئاچ كېلەمسىز ـ توق كېلەمسىز، دەپ سورايدۇ، دەۋاتاتتى، ئۆگىنىپسىز ـ دە، ئەپەندىم، — دېدى.
— ياخشى ئىشلارنى قايسى مىللەتنىڭ بولسىمۇ ئۆگىنىش

كېرەك، ئىسراپچىلىقتىن ساقلانغىلى بولىدۇ، بۇ ياخشى پەزىلەت.

— ئىسراپچىلىق قىلىپ يۈرمەڭ، مەن توق بارىمەن.

ئىككىسى كۈلۈشۈپ خوشلاشتى.

※ ※ ※

ماھىنۇر ئىسمائىلجاننىڭ ياتىقىغا بارىمەن، دېمىگەنىمۇ بولاتتى. بىراق ئۇنىڭ ئۆزىگە ئېيتقان گەپلىرى، ھەدىسىنىڭ قىزىدىن، يەنى ئىنىسى ئەكبەرجاننىڭ ساۋاقداشىدىن ئاڭلىغانلىرى بىلەن ئوخشاش چىقتى. شۇڭلاشقا ئۇنىڭغا ئىشىنىپ قالدى. كېچە بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇ توغرۇلۇق ئويلاندى: گېپىدە جالىق يوق، ياسالمىلىق يوق، خۇشامەتمۇ يوق. ئەرلەرگە خاس مەغرۇرلۇق بار. خۇدا ساقلىسۇن غۇرۇرنى يوقىتىپ، خۇشامەت قىلىپ ئۇنىڭ كەينىگە ئالدامچىلىقنى يوشۇرغان ئەرلەردىن. لېكىن، ئوتتۇز بەشكىچە ئىشقىي ھېسلىرى قوزغالغان چاغلاردا كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنگەن ئاياللار بىلەن ئويناپمۇ يۈرگەندۇ. شۇ چاغقىچە ئۆيلەنمىگەن ئادەمنىڭ يۈرىكىدە ئايالغا نىسبەتەن ھەقىقىي مۇھەببەت، ھەقىقىي مېھرىبانلىق قالغانمىدۇ ... ماقۇل، ئۇنىڭغا تەگدىممۇ دەي، ھەممىلا ئىشتا غۇرۇرنىڭ ئۈستۈنلۈكى جانغا پېتىپ كېتەرمۇ؟ ... دۇنيادا ئادەمنى چۈشەنمەككۇ تەس، ئەمما سەمىمىي ـ سادىقلىقىغا كۆز يەتسىلا بولىدىغۇ ... قايغۇلىرىم، خىياللىرىم ئازدەك يەنە بىر خىيال يېپىشقىلى تۇردىغۇ، ئۇھ، بولدىلا، ئەتە بىر گەپ بولار، ئاۋۋال تاڭ ئاتسۇن.

ئەتىسى چۈش يېقىنلاشقانسېرى ماھىنۇرنىڭ يۈرىكى ئىتتىكلەپ ئۇرۇشقا، قوللىرى تىترەشكە باشلىدى. ئۇ دۇكىنىدا ئىدى. ئەمما، سودىسى قىزىپ كېتىپ باراتتى. كاللىسىدا بارمىسام نېمە بولار، دېگەن ئويمۇ يوق ئەمەس ئىدى. بارمىسا

ئىسمائىلجاننىڭ ئۆتكۈر سۆزلىرى ئۆزىنى ئازابلاپ قويارمىكىن، مۇھىمى بارغۇسى كېلىپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇ دۇكاندىن چىقىپ، ئاۋۋال ئاشپۇزۇلغا كىردى. ئالدىغا كەلگەن بىر تەخسە لەڭمەننىڭ يېرىمىنى ئاران يېدى ـ دە، ئىككىلىنىش ھېسسىياتى بىلەن مېھمانخانىغا قاراپ ئاستا ماڭدى. ئۇنىڭ ئىككىلىنىشى، خىجىل بولۇش تۇيغۇسى قەدىمىنى ئاستىلىتىپ قويۇۋاتاتتى.

ماھىنۇر ئىشىكنى چېكىپ، ياتاققا قورۇنۇپقىنا كىردى ۋە ئىسمائىلجاننىڭ تەكلىپ قىلىشى بىلەن يالغۇز كىشىلىك ساپاغا كېلىپ ئولتۇردى. ياتاق چىرايلىق، ئازادە، پاكىز ئىدى، بىر خىل خۇشپۇراق دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. يەرگە مويى ئېگىز سەندۇق گىلىمى سېلىنغان بولۇپ، كەڭ دېرىزىگە قوش پەردە ـــ سۈت رەڭ تور پەردە، تېشىغا زەڭگەر دۇخاۋا پەردە تارتىلغانىدى. يالغۇز كىشىلىك ئىككى ساپانىڭ ئارىسىدىكى ئۈستەلچە ئۈستىگە تەخسىلەرگە تىزىلغان نەشپۈت، ئالما، ئۈزۈملەر قويۇپ قويۇلغانىدى.

ـــ گېپىڭىزنى ئاڭلاپ تاماق ئەكىرمىدىم.

ـــ ياخشى قىپسىز، ـــ دېدى ماھىنۇر كۈلۈپ، ـــ ئەمما، ئۆزىڭىز ئاچ قالمىسىڭىزلا بولىدۇ.

ـــ چاقچاق ئىكەنسىز جۇمۇ، تېگىپلا كەتسە چېقىلمۇ ئالسىز.

ماھىنۇر پەسكە قاراپ تۇرۇۋالدى.

ـــ ئېسىڭىزدىمۇ، تۈنۈگۈن سىزنى ئەتەي ئىزدىمىدىم، دېدىم. بۇ سۆزۈمنى قانداق چۈشەندىڭىز؟ ـــ دېدى ئىسمائىلجان.

ـــ تۈنۈگۈن چۈشەنچەمنى دەپ بولغان.

ـــ تەتۈرلۈك قىلماڭ، ئارىلىقتىن خېلى ۋاقىتلار ئۆتۈپ كەتسىمۇ، سىزنى ئىزدىمىگىنىم سىزگە كۆپرەك ئويلىنىش پۇرسىتى بەرگەنلىكىم، ـــ دېدى ئىسمائىلجان گېپىنى رەسمىي باشلاپ، ـــ ئويلىنىش پۇرسىتى بەرمەسلىك مەجبۇرلاش تۈسىنى ئېلىپ قالىدۇ. ئۇنداق ئەمەسمۇيا؟

ـــ بۇ قارىشىڭىز توغرا.

— مېنىڭ ھەممە قاراشلىرىم توغرا، گېپىمنى دەي، مەن گەپ ئەگىتىشنى بىلمەيمەن. سىزنى ھېلىقى يىلى لوڭگە سېتىۋاتقان چاغدا كۆرۈپ، بۇ قىز مۇشۇ گۈزەل چىرايى بىلەن لوڭگە سېتىۋاتقىنىغا قارىغاندا، يا بېشىغا ئېغىر كۈن كەلگەن ياكى باشقىچە نىيەتتىكى قىزمىكىن، دەپ ئويلىدىم. سىزگە زوقۇم قوزغالغاچقا، كىشىلەردىن سۈرۈشتۈرۈپ باقتىم ـ دە، سىزنىڭ ئەخلاقلىق، ئېغىر ـ بېسىق ئايال ئىكەنلىكىڭىزنى ئۇقتۇم. شۇنىڭ بىلەن مېنىڭدە سىزگە نىسبەتەن نېمىشقىدۇر ئىچ ئاغرىتىش ھېسسى قوزغالدى.

— ئىككىنچى قېتىم مېنى كۆرگەن چېغىڭىزدا، مېنىڭ كاتتا سودا دۇكىنىم بار ئىدىغۇ؟

— ئۇ چاغدا مېنىڭ ئىچ ئاغرىتىشىمدىن يارىتىپ قېلىش ھېسسى ئويغىنىپ بولغان.

ئىسمائىلجان ئۆرە تۇرۇۋېلىپ، قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشتىن بىرەر بەلگە — ئەسەرمۇ يوق ھالدا، يا ھودۇقماي، يا قورۇنماي قاتتىق ـ قاتتىق سۆزلەيتتى. ئاۋازىدىن ئىشقىي ھېس ـ تۇيغۇلار سېزىلمەيتتى. تېخى ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرەتتى. ماھىنۇر: «ئۇنىڭ ماڭا كۆڭلى، سەممىي گېپى، مۇھەببەتلىك سۆزلىرى يوقتەكلا تۇيۇلىدىغۇ، تېخى ۋارقىراپ ـ ۋارقىراپ سۆزلەۋاتىدۇ، ھەرىكەتلىرىمۇ غەلىتە، ئىشقىي ـ مۇھەببەت توغرىسىدىكى گەپلەر يۈرەكتىن ساددىلىق، سەممىيلىك بىلەن ئۆزىنى بىلمىگەن ھالدا پىچىرلاپ چىقمامدۇ؟ ... بىرسىگە كۆڭلى چۈشۈپ قالغان ئادەمدە كۆرۈلىدىغان قورۇنۇش، ئەيمىنىش، ئوڭايسىزلىنىش، ھودۇقۇش ئالامەتلىرىدىن قىلچە ئەسەر يوق، ھەتتا مۇھەببەتلىك، ئېنىقراق يۈرەك سۆزىمۇ يوق. بۇ قانداق بولغىنى؟ ...» دەپ ئويلىدى. بۇ چاغدا ئۇ ساپاغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ماھىنۇرنى مېۋىلەرنى يېيىشكە تەكلىپ قىلىۋاتاتتى.

ماھىنۇر جۈرئەت قىلىپ مۇنداق دېدى:

— سىز مۇھەببەت ئىزھار قىلغان ئادەمگە زادىلا ئوخشىمايسىز.

— مەندە تېخى چىن مۇھەببەت ئويغانمىدى. يالغانچىلىق باشقا ئىشقا ئاققان بىلەن مۇھەببەتكە ئاقمايدۇ. مەن سىزنى ياقتۇرۇپ قالدىم. لېكىن، پۈتۈنلەي ياخشى كۆرۈپ كەتمىدىم، ئۆيلەنسەم بولغۇدەك دېگەن تونۇشتىمەن. ياقتۇرۇپ قېلىش ئىككى ئادەم قوشۇلغاندىن كېيىن كۈچەيسە، ھەقىقىي چىن مۇھەببەت تۇغۇلىدۇ. ئۇنداق بولمىسا ئائىلە بۇزۇلىدۇ ياكى بولمىسا تۇرمۇش كۆڭۈلسىز ھالەتتە ئۆتىدۇ.

ئىسمائىلجاننىڭ سۆزلىرى ماھىنۇرغا تەسىر قىلىپ، ئۇنى ئويلاندۇرۇپ قويدى ۋە ئۇ سۆزلەرنىڭ كۆڭلىگە يېقىملىقانلىقىنى سېزىپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى. بۇ قاراش ئۇنىڭدىن رازى بولۇۋاتقانلىقتىن دالالەت بېرەتتى.

تۇيۇقسىز تېلېفون جىرىڭلاپ كەتتى. ئىسمائىلجان تۇرۇپكىنى قولىغا ئېلىپ، كىم بىلەندۇ سۆزلەشتى. بىراق، سۆزلىشىش بىر مىنۇتقىمۇ يەتمەي، ئۇ تۇرۇپكىنى قويۇپ قويدى.

— كىم ئىكەن؟

— بىر قىز.

— نېمە دەيدۇ؟

— نېمە دەيتتى دەيسىز، رۇخسەت قىلسىڭىز، بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرساق، سىزنى كۈتۈۋالسام دەيدۇ.

— تونۇمسىز؟

— ياق.

— ئەمىسە ...

— ئىككىمىز بىر كېچە بىللە بولساق دېمەكچى.

— شۇنداقمۇ ... قىزىق ـ ھە، تونۇمىسىڭىز، — ماھىنۇر ئويلىنىپ قالدى، — سىزنىڭ مۇشۇ ياتاقتا ئىكەنلىكىڭىزنى، تېلېفون نومۇرىڭىزنى قانداق بىلىدۇ؟

— مېھمانخانىنىڭ كۈتكۈچى قىزلىرى خەۋەر قىلىۋېتىدۇ.

ئەگەر مەن قوشۇلسام، ئۇ كېلىدۇ. مەندىن ئالغان پۇلىنىڭ بىر قىسمىنى خەۋەر بەرگەن كۈتكۈچى قىزغا بېرىپ، ئۇنى رازى قىلىدۇ. مۇشۇنداق سودىدىن نەپ ئېلىپ دەندەپ قالغان ـ دە.

— سىزمۇ دەندەپ قالغان ـ دە؟

ئىسمائىلجان كۈلدى.

— سىز مېنى تېخىچە چۈشەنمەيۋاتىسىز ـ ھە؟ مەن مۇنداق ئىشلاردىن ئاللىقاچان قول ئۈزگەن. شۇڭا سىزگە سۆزلەپ بېرىۋاتىمەن. نېمىشقا سەمىمىيلىك قىلىۋاتانلىقىمنى چوڭقۇرراق ئويلاپ بېقىڭ.

— توۋا، بۇ جاھان نېمە بولۇپ كېتىپ بارىدۇ ـ ھە، ئادەمنى يىرگەندۈرىدىغان، غەزىپىنى كەلتۈرىدىغان ئىشلار نېمىدېگەن كۆپىيىپ كەتكەن، — دېدى ماھىنۇر يەۋاتقان ئالمىسىنى چىشلەشتىن توختاپ، — يان ـ يېنىمىزنى قاپلاپ كەتتىغۇ، ئۇخلىسا چۈشىگىمۇ كىرمەيدىغان ئىشلار ...

ئىسمائىلجان ماھىنۇرنىڭ نېمىگە قاراپ شۇنداق دەۋاتقانلىقىنى، بۇ ئارقىلىق نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشەندى.

— بۇ كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىگە باغلىق بولمىغان ئىشلار، — دېدى ئۇ ۋە ساپادىن يەنە تۇرۇپ كەتتى، — ھازىر بۇ بىر زور ئېقىم. ئېقىمغا قارشى چىقىش — بىھۇدە ئاۋارىچىلىك. چۈنكى، ئۇنىڭ قوللىغۇچىسى، خارلىغۇچىلىرى نۇرغۇن. سىز ھەيران قالىدىغان، نەپرەتلىنىدىغان ئىشلار بەزىلەر ئۈچۈن نورمال ئىش، ھېچنېمە ئەمەس. ھازىر كىنو ـ كونسېرتلاردا، كوچىلاردا سېتىلىۋاتقان رەسىملەردە يالىڭاچ دېگۈدەك قىزلار كۆپىيىپ كەتتى. ئادەملەر مىغىلداپ يۈرگەن يەرلەردە قىز ـ ئوغۇللار نومۇس ـ ھايا دېگەنلەر خىيالىغىمۇ كەلمىگەن ھالدا قۇچاقلىشىپ ـ سۆيۈشۈپ يۈرىدۇ. ئەمما ھەرقايسى مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس ئۆرپ ـ ئادىتى بولىدۇ، بۇ دىنىمىز تۇرماق، ئەخلاقىمىزغىمۇ توغرا كەلمەيدۇ، شۇڭا غەزىپىمىز كېلىدۇ.

لېكىن ئۇلارنىڭ نېمە ئىشى، بىزنىڭ قولىمىزدىن ھېچنېمە كەلمەيدۇ، غەزەپلىنىپ يۈرۈۋېرىمىز، ئۇلار شۇ ئىشنى قىلىۋېرىدۇ. ئېقىمىغا قارشى چىقىش ــ بىھۇدە ئاۋارىچىلىك دېگىنىم شۇ.

ــ شۇلارمۇ ئادەمغۇ، ئىنساپ قىلسا، ئالدى ـ ئارقىسىغا قارىسا بولمامدۇ، ــ دېدى ماھىنۇر گەپ قىستۇرۇپ.

ــ نېمە ئامال، ــ دېدى ئىسمائىلجان قوللىرىنى كېرىپ، ــ راست، بۇرۇن يوق ئىدى، ھازىر ئىشىك ئېچىۋېتىلدى، چەت ئەلنىڭ ياخشى نەرسىسىمۇ، ئەسكى نەرسىسىمۇ كىرىۋاتىدۇ. مەسىلەن، فرانسىيىنىڭ ئېسىل ئەتىرىمۇ، كۇلۇمبىيىنىڭ زەھەرلىك چېكىملىكىمۇ كىرگەندەك. بۇرۇن بىزنىڭ تەشۋىقاتىمىزدا شەھۋانىيلىق، قاتىللىق تەرغىب قىلىنغان كىنولارغا قارشى تۇرۇلاتتى. ھازىر قويۇلۇۋاتىدۇ. بۇنى كىمگە دادلايسىز؟ چەت ئەل كىنو ـ تېلېۋىزىيە تىياتىرلىرىدا چەت ياقىلاردا، يەر ئاستى رېستورانلىرىدا بولۇۋاتقان ئويۇن ـ تاماشىلار، ناخشا ـ ئۇسسۇللار، ئەيش ـ ئىشرەت، كەيپ ـ ساپالىق كۆرۈنۈشلەر كۆرسىتىلىدۇ. ئۇ مەلۇم زۆرۈرىيەت تەلەپىدىن ئېلىنغان. لېكىن، ئۇنى ئاشۇ چەت ئەللەردىكى كەڭ جامائەتچىلىكمۇ يامان كۆرىدۇ. ئۇنداق يەرلەرگە ئەسكى ئادەملەر، پاھىشە ئاياللار، ئادەملىك قېلىپىدىن چىققانلار بارىدۇ، دەپ قارايدۇ. بىزدە ھازىر قىزلار، ئاياللار كىيىپ يۈرگەن قارا گۈللۈك تور پايپاقنى ئالايلى، ئۇنى چەت ئەللەردە پاھىشە ئاياللار كىيىدۇ، ئاشۇ پايپىقىغا قاراپ ئۇنىڭ پاھىشە ئايال ئىكەنلىكىنى بىلىۋالىدۇ. بىزدە قانداق بولۇۋاتىدۇ؟ ــ ئىسمائىلجاننىڭ چىرايىدا بىرنەرسىنى مەسخىرە قىلغاندەك سوس جىلمىيىش پەيدا بولدى، ــ بىزدە ئۇنى دوراش، قوبۇل قىلىش كۆرۈلۈۋاتىدۇ. نېمە قىلغىنى؟ چەت ئەلدىن ئۆگەنگىنى. گەپ نېمىدە دېسىڭىز، ئاڭسىزلىق ــ نادانلىقتا، ياخشى ـ ياماننى پەرق ئەتمەي قوبۇل قىلىشتا بولۇۋاتىدۇ. لېكىن، ئاخىرقى

ھېسابتا نېمە بولىدۇ؟ چەت ئەلدىن ئۆگەنگەن ياخشى نەرسىلەر قالىدۇ، ئۆزلىشىدۇ، ئەسكى نەرسىلەر تازىلىنىدۇ. مەسىلەن يەنە ئالايلى، بىر مەزگىل كەڭ پۇشقاقلىق ئىشتان، ئېگىز پاشنىلىق ئاياغ كىيىش، ئوغۇللار چاچلىرىنى قىزلارنىڭكىدەك قويۇۋېتىش، ساقىلىنى ئالماسلىق، قۇلىقىغا ھالقا سېلىۋېلىش قاتارلىق ئىشلار ئەۋج ئېلىپ كەتكەن. بىزنىڭ ياشانغان يازغۇچىلىرىمىز زۇنۇن قادىرى: مۇشۇ ھارىملارنىڭ ئۇزۇن چاچ قويۇشى بىلەن قىزلارنىڭكىدەك ئېگىز پاشنىلىق ئاياغ كىيىشىدىن ئەجەب بىزار بولدۇم، ئوغۇللار قىزلارنىڭ كىيىمىنى تارتىۋالسا بولامدۇ، دېسە، تېيىپجان ئېلىيوف: قايىنىما، بۇنى سەن ـ مەن قايناپ تۈگىتەلمەيمىز، بۇ ھازىرقى ئېقىۋاتقان ئىش، بىر كۈنى ئۆزلىرى نەپرەتلىنىپ تاشلايدۇ، دەپتىكەن. دېگەندەك ياشلار ھازىر ئۇنىڭ بەزىلىرىنى پۈتۈنلەي تاشلىۋەتتى، بەزىلىرى ئاز قالدى.

— راست، شۇنداق بولۇۋاتىدۇ، — ماھىنۇر بىردىنلا جانلىنىپ كەتتى، — ئۆزلىرىنىڭ كۆزلىرىگىمۇ سەت كۆرۈنۈپ قالىدىكەن.

— سەنئەتتىمۇ شۇنداق، بولمىغۇر ھەرىكەتلەر، ئالىتاغىل ۋارقىراشلار، چەتنىڭ ئاھاڭلىرىنى ئانچە ـ مۇنچە ئۆزگەرتىپ ئۇيغۇرچە تېكىستلەر بىلەن ئېيتىشلار بىر مەزگىلدىن كېيىن قېپقالىدۇ. ئۆزىمىزنىڭ ئەۋلادمۇئەۋلاد داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ناخشا ـ ئۇسسۇللىرىمىز سەھنىدىن چۈشمەيدۇ، — دېدى ئىسمائىلجان ساپاغا كېلىپ ئولتۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بۇنىڭغا خەلق ناخشا ـ مۇزىكىلىرى ئاساسىدا ئىجاد قىلىنغان يېڭى ـ يېڭى ناخشا ـ ئۇسسۇل، مۇزىكىلار قوشۇلۇپ بېيىپ تۇرىدۇ. نېمە ئۈچۈن يېڭىدىن ئىجاد قىلىنغان ناخشا ـ مۇزىكىلارنىڭ بەزىلىرى ئېيتىشتىن قېلىپ، بەزىلىرى داۋاملىق ئېيتىلىدۇ ھەتتا خەلق ناخشا ـ سازلىرىغا قوشۇلۇپ كېتىدۇ؟ بۇ، خەلق ناخشا ـ مۇزىكىلىرى ئاساسىدا

ئىجاد قىلىنغانمۇ ـ يوق، ئۇنى مەنبە قىلغانمۇ ـ يوق، شۇنىڭغا باغلىق بولىدۇ. چەتنىڭ ياخشى نەرسىلىرى ئەلۋەتتە ئۆزلىشىپ كېتىدۇ. كاستۇم ـ بۇرۇلكا، ھەر خىل شەپكىلەر تارىختا بەلكىم بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز كىيگەن كىيىملەردۇر، ئەمما ئۇنى يېقىنقى زامانلاردا چەتتىن قوبۇل قىلدۇق. ھازىر ئۇ بىزگە ئۆزلىشىپ، ئومۇملىشىپ كەتتى. بۇ يەردە سودىگەرلەرنىڭ رولىنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ. ئۇلار مەدەنىيەت ئالماشتۇرىدۇ. سىرتنىڭ ئېسىل نەرسىلىرىنى، ئىلغار ئىدىيىلىرىنى ئېلىپ كىرىدۇ. ئۆتكەن ئەسىرنىڭ ئاخىرى، مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا سىرتتىن مەتبەئە ـ باسمىچىلىقنى شۇلار ئەكىرگەن، پەننىي مەكتەپلەرنىمۇ شۇلار ئاچقان.

ئىسمائىلجان سۆزىنى تۈگەتتى ـ دە، ئۆز سۆزىدىن ئۆزى ھاياجانلىنىپ كەتتىمۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزىنىڭ يېنىغا باردى ۋە شەھەرگە نەزەر تاشلاپ تۇرۇپ قالدى. ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن ھەقىقەتەنمۇ تەسىرلەندى ۋە ئۇنىڭغا قايىل بولۇپ قالدى. ئىسمائىلجان ماھىنۇر بىلىدىغان، ئۇچراشقان سودىگەرلەرگە زادىلا ئوخشىماي قالغانىدى. نۇرغۇن گەپ ـ سۆز، قاراشلىرى ھەسەنجانغا ئوخشاپ كېتەتتى. شۇڭلاشقا قايىللىقتىن ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىدە ئىللىق تەبەسسۇم يېنىپ كەتكەنىدى.

— ھەر ئىش ئۆز يولى بىلەن بولىدۇ، — دېدى ئىسمائىلجان خىلىدىن كېيىن كەينىگە قايرىلىپ، — يولدىن چىقىپ كەتسە، كىشىدە نەپرەت، يىرگىنىش پەيدا قىلىدۇ. يىرگىنىش، نەپرەت ئاستىدا قالغان كىشى ئۆزىنى تۈتۈۋالسا، ئۆزگە نەپرەتلەنسە، كىشىلەر قاتارىغا ئۆتىدۇ، بولمىسا سۆپۈرۈندى — ئەخلەتكە ئايلىنىپ قالىدۇ.

ئىسمائىلجانىنىڭ سۆزى تۈگىشىگە، ماھىنۇر قوزغالدى:

— مەن قايتاي.

— نېمە دەيدىغانسىز؟ ...

— مەن كەلگىلى خېلى بولدى، كەتمىسەم بولمايدۇ.

— ئەلۋەتتە كېتىسىز، مەن سىزنى قونۇپ قېلىڭ دەۋاتقىنىم يوق، ئېيتىڭا، نېمىگە كەلگەنىدىڭىز؟

— بىردەم پاراڭلىشاي دەپ.

— مەن سىزگە ئۆيلىنىش قارارىغا كەلگىلى خېلى بولدى، بۇ گەپنى ئىككى قېتىم دېدىم، بۇگۈن جاۋاب بەرگىلى كەلدىڭىز، شۇنداق تۇرۇقلۇق، ھېچنېمە دېمەي قانداق كېتىسىز؟

— بۇ مال سودىسى ئەمەس، ئىسمائىلجان، ئۆمۈرلۈك ئىش، مەن سىزنى ئەمدىلەتىن چۈشىنىۋاتىمەن، تولۇق چۈشىنەي، گېپىڭىزگە قارىغاندا مېنى چۈشىنىپ بوپسىز، مەنمۇ سىزنى چوڭقۇرراق چۈشىنىپ بولاي، مېنى ئالدىراتماڭ، ئاۋۋال تارىخىڭىزنى ئۇقۇپ باقاي.

— بولىدۇ، ئېيتقانلىرىڭىز توغرا، بىراق يالغاندىن تارىخ ياسىسام قانداق قىلىسىز؟

— ئۇنداق قىلمايسىز، سىزگە ئىشىنىمەن.

— ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، ماڭدى. ئىسمائىلجان ئۇنى ئۇزىتىپ قويماقچى بولۇپ مېڭىۋىدى، ماھىنۇر:

— بولدى، مېنى ئۇزاتماڭ، مېھمانخانىغا ئەرلەرنى ھەرقانچە ياخشى ئايال ئىزدەپ كەلسىمۇ، كىشىلەر ئەسكى، دەپ قارايدۇ.

ماھىنۇر چىقىپ كەتتى.

ئىشىك تۈۋىدە قالغان ئىسمائىلجان ئۆزىنى ساپاغا تاشلىدى. تالاي ـ تالاي قىزلارنى — كىشىلەرنى مەنسىتمەي سوغۇق نەزەر بىلەن قارايدىغان قىزلارنى، جىلغىلىك چوكانلارنىمۇ گەپكە كىرگۈزگەن، قولغا كەلتۈرگەن ئىسمائىلجان مۇنۇ ماھىنۇردىن جاۋاب ئالالمايۋاتاتتى. «ئويناپدىغانلارنى قولغا كەلتۈرۈش ئاسان بولغىنى بىلەن ئالىدىغانلارنى قولغا كەلتۈرمەك ئاسان ئەمەس ئىكەن، — دەپ ئويلانماقتا ئىدى ئۇ، — توغرا، مېنى تولۇق چۈشىنىپ جاۋاب بېرىشى كېرەك، ـ دە، بولمىسا كوچىدىكى ئاياللاردىن نېمە پەرقى قالىدۇ؟! ئەمما، ئۇ كېلىدۇ، چوقۇم كېلىدۇ.»

— ئەجەب يوقاپ كەتتىڭىزغۇ، كېلىپ قالارمىكىن، دەپ يولىڭىزغا شۇنداق قاراپ كەتتىم.

— راستىما؟

— راست بولمايچۇ، قايسى كۈنى بىر قىز: ياتاقنىڭ ئالدىدا بىر بالا تۇرىدۇ، دەپ كىمنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتقۇچە، يۈگۈرۈپ چىقىپ كېتىپتىمەن، چىقىپ قارىسام سىز ئەمەس، قايتىپ كىرىپ قىزلارنىڭ ئىچىدە شۇنداق كۈلكىگە قالدىم.

— ئۇنداق ئىشلار بولۇپ قالىدىغۇ ...

— ئۇنداقمۇ دەمدۇ، قىزلار ھېلىمۇ ياخشى ئەمەس بولۇپ قاپتۇ، راست بولۇپ قالسا، ھوشۇڭدىن كېتەتتىڭكەن، دېيىشىپ كەتتى. شۇنداق ئىزا تارتىپ كەتتىم دەڭە، يەر يېرىلمىدى، مەن كىرمىدىم.

بۇ نۇرگۈل بىلەن سادىق ئوتتۇرىسىدا بېيجىڭ گەنجياكۇ كوچىسىدىكى ئاشپۇزۇلدا بولۇنغان گەپلەر.

سادىق بېيجىڭغا كېلىپ ئەتىسى چۈشتىن كېيىن مىللەتلەر ئىنستىتۇتىغا يېڭىدىن تونۇشقان بالىلارنى ئىزدەپ بېرىپ، مەكتەپ تەنتەربىيە مەيدانىدا ۋالىبول مۇسابىقىسىنى كۆرۈۋاتقان نۇرگۈل بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. نۇرگۈل بۇ ئۇچرىشىشتىن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە ئۇنى ياتاققا تەكلىپ قىلدى. سادىق ياتاققا كىرىشتىن قورۇنىدىمۇ، ئۇنىماي تۇرۇۋالدى ـ دە، ئۇنى كوچىلارنى ئايلىنىپ كېلىشكە تەكلىپ قىلدى. نۇرگۈل ماقۇل بولۇپ ئىككىسى مەكتەپتىن چىقتى ۋە ئاستا مېڭىشىپ بىرنەچچە كوچىلارنى ئايلىنىپ، سەيلە قىلىشتى. كەچ كىرىپ قالغان مەزگىلدە، سادىق نۇرگۈلنى ئۆتكەندە ئىككىسى بىللە كىرگەن ئاشپۇزۇلغا باشلاپ كىردى.

سادىق نۇرگۈلنىڭ خالىشى بويىچە تاماق بۇيرۇتقان، ئارىدىن

ئون مىنۇت ئۆتە ـ ئۆتمەي ئىككى تەخسە لەغمەن كەلدى. ئىككى ئوتتۇرىدا بولۇنۇۋاتقان پاراڭ بىسىلىپ قالدى. تاماق جىمجىتلىق ئىچىدە يېيىلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاشخانىدا ئادەملەرمۇ كۆپ ئىدى.

تاماق يېيىلىپ بولۇپ، ئىككىسى كوچىغا چىقتى. سادىق نۇرگۇلدىن كەچتە تەكرارنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى سورىۋىدى، نۇرگۇل تەكرار بولسىمۇ، قاتناشمىسىمۇ بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

كەچ كىرىپ قالغانىدى. كوچا سەيلىسى يەنە باشلاندى. ئۇنىڭچى ئايدىكى بېيجىڭ هاۋاسى خېلىلا ئىسسىق بولسىمۇ، كەچقۇرۇنلۇقى سالقىن تارتىپ قالاتتى. كوچىدا كۈندۈزدىكىدەك يەنىلا ئادەملەر كۆپ ئىدى. قۇرغاق شامال چىقىشقا باشلىدى. نۇرگۇل قولىنى سادىقنىڭ بىلىكىگە سېلىۋالدى. سادىق بۇنداق ئىشلارنى، بۇنىڭدىنمۇ ئۆتكەن ئىشلارنى، كۆپكۈندۈزدە بېيجىڭ، گۇاڭجۇ، ئۈرۈمچى كوچىلىرىدا قۇچاقلىشىپ يۈرگەن قىز ـ يىگىتلەرنى، ماڭدامدا بىر دېگۈدەك كۆرۈپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئۆزىگە كەلگەندە غەلىتىلىك هېس قىلدى ۋە قورۇنۇپ مەڭدەپمۇ كەتتى.

— بېيجىڭدا قانچە كۈن تۇرىسىز؟ — دېدى نۇرگۇل ئېلېكتر نۇرلىرى يورۇتقان پىيادىلەر يولىدا كېتىۋېتىپ.

— ئىككى ـ ئۈچ كۈن تۇرارمەن.

— نېمانچىلا ئاز؟ ئاران كەلگەندە شۇنچە ئاز تۇرامسىز؟

— باشقا ئىشىم بولمىسا ...

— مەن بىلەن كۆرۈشۈش ئىش ئەمەسمۇ؟

— بۇمۇ ئىش، مۇهىم ئىش مال ئېلىش.

— خىيالىڭىز مالدىلا ئىكەن ـ دە؟

— مەن سودىگەر تۇرسام، توخۇنىڭ چۈشىگە دان كىرىدۇ، دېگەننى ئاڭلىمىغانمىدىڭىز.

— شۇنچە چوڭ شەهەردە سىزگە يارىغۇدەك مال تېپىلماسمۇ،

بىرنەچچە كۈن ئايلىنىپ باقماسىز؟ ئاكام بىر كەلسە، ھەپتە ـ ھەپتىلەپ تۇرىدۇ. سىز كېتىشنىلا ئويلايدىكەنسىز، كېلىشىڭىزدىن كېتىشىڭىز تېز ئىكەن ...

— مالغۇ جىق، باھا ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. نەپ تېگىدىغان مال ئېلىشىم كېرەك. بۇنداق گەپلەرنى ئاكىڭىزدىنمۇ ئاڭلىغان بولغىيتىڭىز، تۈنۈگۈن يېرىم كۈن، بۈگۈن يېرىم كۈن ماگىزىن ـ دۇكانلارنى ئارىلىدىم، توپ سېتىش بازارلىرىغا باردىم، ماللارنى كۆردۈم، دىتلاپ باقتىم، مۇۋاپىق كەلمىدى. بېيجىڭدا ھازىر ئۆتكەنكىدەك باھاسى چۈشكەن ماللار يوقتەك قىلىدۇ، تېخى باھاسىمۇ ئۆرلىمۇۋاپتۇ. ۋاقىتنى بىكار ئۆتكۈزۈۋېتەمەي، يەنىلا گۇاڭجۇ تەرەپلەرگە بارغىنىم تۈزۈك ئىكەن، ئاچام تېزرەك مال ئەۋەتىشىمنى تۆت كۆز بىلەن كۈتۈۋاتىدۇ.

ئۇلار ئادىمى شالاڭ، ئۈچى كۆرۈنمەس، ئىككى يېقى دەرەخلىك، ئازادە كوچىدا كېتىپ بارىدۇ. نەگە بارىدۇ، مەنزىل قەيەر؟ بىلمەيدۇ. لېكىن، بىلىدىغان ئىشىمۇ بار، نۇرگۇل سادىققا بارغانسېرى يېقىنچىلىق قىلىپ، ئۆزىنى سۈركەپ مېڭىۋاتىدۇ، سۆز ئارىلىقلىرىدا ئۇنىڭ بىلىكىنى تېخىمۇ چىڭ قىسىپ، يەنە بىر قولى بىلەن سىلاپ نازلىق قىلىقلارنى قىلىپ كېتىپ بارىدۇ. دەممۇدەم ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قارايدۇ ۋە ئۇ ئۆزىدە قوزغالغان يېقىملىق سېزىمدىن ھاياجانلىنىپ كەتكەن ... سادىقچۇ؟ ئۇنىڭدىمۇ ئوي تۇغۇلدى، بۇ قىزنىڭ كۆڭلىگە جىن كىردىمۇ ياكى ئۆزى شۇنداق ساددا، تۈز قىزمۇ؟ قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكىنى نىكەم، قايتايلى، دېمەيدىغۇ، كېتىپ بارىدۇ ـ كېتىپ بارىدۇ، قاياققا باشلىسام، ياق دېمەي كېتىۋېرەمدۇ نېمە؟ بۇ ئۇقۇمۇشلۇق قىزنىڭ كۆڭلىدە نېمە باردۇ؟

— بايا خىيالىڭىز مالدىمۇ، دېسەم، «مەن سودىگەر تۇرسام» دەيسىز، سودىگەرلەرنىڭ خىيالىدا مالدىن باشقا نەرسە بولمامدۇ، — دېدى نۇرگۇل سادىققا قايرىلىپ ئىللىق تۇستە

قاراپ.

سادىق ئېلېكتر نۇرلىرىنىڭ يوپۇرماقلار ئارىسىدىن چۈشۈپ تۇرغان ئالا كۆلەڭگىلىك كوچىدا، ئۇنىڭ قوي كۆزلىرىنىڭ خۇمارلىشىپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى ـ دە، يۈرىكى ئىتتىكلەپ ئۇرۇپ كەتتى.

— بولىدۇ، — دېدى ئۇ بۇ سۆزنىڭ قانداق مەنە بېرىدىغانلىقىنىمۇ ئويلىماي.

— ئەمىسە كۆڭلىڭىزدە كىم بار؟

ھېچ ئويلىمىغان ھالدا تۇيۇقسىز بېرىلگەن سوئالدىن سادىق مەڭدەپ كەتتى. «كىم بار؟» بۇ ئەلۋەتتە بىرلا ئادەمنى — كۆڭۈلدىكى ئادەمنى كۆزدە تۇتۇپ سورىلىۋاتقان سوئال. نېمەدەپ جاۋاب بېرىش كېرەك؟ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن سادىق نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قالدى ۋە ئۇنىڭىمۇ چىقىرالماي قالدى.

— جىمىپ كەتتىڭىزغۇ، دېيەلمەيۋاتسىز ـ ھە؟

— ئۇنداق ئىش يوق.

— ئۇرۇمچىدە باردۇ، تايىنلىق؟

— يا ... ياق.

— ئەمىسە كىم بار؟

— مەن ئويلىماپتىمەن ...

— راستىما؟

— راست.

— مېنىڭ كۆڭلۈمدە بار.

سادىق «كىم ئۇ؟» دەۋەتكىلى تاس قالدى. يۈرىكى توختاۋسىز ئۇرۇپ، ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغاندەك بىئارام بولدى. ئېھتىيات قىلماي «ئۇ كىم؟» دەپ سوراۋەتكەن بولسا، ئۇ كۆڭلۈمدە سىز بار دېسە، نېمە دېگىلى بولاتتى. ئەگەر ئۇنىڭ كۆڭلىدە باشقا بىرسى بولسا، ئەلۋەتتە ئۇنى سادىققا دەپ يۈرمەيدۇ ـ دە.

سادىق تەرلەپ كەتتى. بۇ جەددىي پەيتنى ئۆزگەرتمۇېتمىش ئۈچۈن گەپنى باشقا ياققا بۇرىۋەتتى.

— ئاكىڭىزنى ماڭا تونۇشتۇرۇپ قويىسىڭىز، ماللارنى بىرلىكتە مەسلىھەتلىشىپ ئالساق، — دېدى ئۇ، — مەن بۇ تەرەپلەرگە ئەمدىلا كېلىۋاتقاچقا، ئەھۋاللارنى تازا چۈشەنمەيمەن، مال ئېلىشتا ئوبدان دىتلىيالماي، قىينىلىپ قېلىۋاتىمەن.

— ئاكام توققۇزىنچى ئايدا بارىمەن، دېگەن، نېمە بولدىكىن، كەلمەيۋاتىدۇ، يا گۇاڭجۇغا كەتتىمىكىن، يا ئەمدى كېلەمدىكىن، ئەمما كېلىدۇ.

سادىق نۇرگۈلگە سۆزلەش پۇرسىتى بەرمەسلىك ئۈچۈن ئۇنى گەپكە تۇتۇپ ماڭدى. گۇاڭجۇدا كۆرگەنلىرىنى، زەھەرلىك چېكىملىككە ئۆگىنىپ قالغان ياش سودىگەر باللارنىڭ قانداق ئاقىۋەتكە قالغانلىقلىرىنى، سەنيۈەنلىدىكى باغچىدا ئۇچرىتىپ قالغان ھېلىقى قىزنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ، ئۇنىڭدا ئىچ ئاغرىتىش ھېسسىياتى قوزغىدى ... شۇنىڭ بىلەن نۇرگۈل مەكتەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيماي قالدى.

— خوش، — دېدى سادىق، — ياخشى چۈش كۆرۈڭ.

— قاچان كېلىسىز؟ — قىزنىڭ ئاۋازىدىن زارلىنىش بىلەن زارىقىش بىلىنىپ تۇراتتى.

— گۇاڭجۇغا سىز بىلەن خوشلىشىپ ماڭىمەن.

— كەلمەي قالماڭ جۇمۇڭ؟

— ماقۇل.

سادىق قىزدىن ئايرىلىپ، بەش - ئالتە قەدەم ماڭا - ماڭمايلا ئۇھ، دېدى ۋە پېشانىسىدىن بۇژۇلداپ چىققان تەرنى يانچۇقىدىكى قولياغلىقىنى ئېلىش ئېسىگىمۇ كەلمەي، يېڭى بىلەنلا ئېرتتى. «بۇ قىزنىڭ ئويى مۇنداق ئىكەن - دە، — دەپ ئويلىدى ئۇ خۇددى نۇرگۈل كەينىدىن قوغلاپ كېلىپ قالىدىغاندەك كەينىگە قايرىلىپ. ئۆتكەن ئىشلارنى ئېسىگە ئالدى، — تېخى ساددا، تۇز

قىزمىكىن دەپتىمەن، ياق، ئۇنداق ئەمەس ئىكەن ... ئاپتوبۇسنىڭ ئىچىدە قىستا ـ قىستاڭچىلىقتا ئالىقىنىمنىڭ كەينىنى، بېغىشلىرىنى سىلاپ كېتىشلىرى، بۈگۈنمۇ بەدىنىمگە يېپىشىپ، قولۇمنى چىڭگىدە قىسىشلىرى ھەرگىزمۇ ساددىلىق، تۈزلۈك ئەمەس ئىكەن، ھەممىسى مەنىلىك ئىشلار ئىكەن. ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى تۇرۇپ، مېنى قانداق قىلىپ يارىتىپ قالغاندۇ؟ ... ئەسكى قىزمۇ يا؟ مەكتەپنى تۈگىتىۋالغۇچە پۇلۇمنى خەجلىتىپ، ئاستا ـ ئاستا ئۇنى ئېلىپ بېرىڭ ـ بۇنى ئېلىپ بېرىڭ، دەپ ئوقۇشىنى تۈگىتىۋالغاندىن كېيىن، مەن سېنى نەدە كۆردۈم، دەيدىغانلاردىنمۇ يا؟ ... بىراق، قىلىق ـ ھەرىكەتلىرىدىن، گەپ ـ سۆزلىرىدىن ئۇنداق ئالامەتلەرنى سەزمىدىم. ناھايىتى سەمىمىي، ئاق كۆڭۈلدەك بىلىنىدۇ ... مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، بولمايدۇ. مېنىڭمۇ ئويلىغانلىرىم بار. ئەمدى ئۇ قىزنى ئىزدىمەيمەن، كۆرۈشمەيمەن. بۇدا كۆرۈشسەم چوقۇم تىلىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان گەپنى دېۋېتىدۇ، بىكار خىجىلچىلىق بولىدۇ. بىچارە قىز مېنى تازا ساقلايدىغان بولدى ـ دە، نېمە ئامال.»

سادىق نۇرگۈلنى سەمىمىي، ئاق كۆڭۈل، دەيدۇيۇ، يەنە ئۇنىڭدىن نېمىشقا ئۆزىنى قاچۇرىدۇ؟ ئۇ نېمىنى ئويلاۋاتقاندۇ؟

※ ※ ※

سادىق ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى. گۇاڭجۇنى ئۈچ كۈن ئايلانغان بولسىمۇ، دىتىغا ياققۇدەك مال ئاللماي قۇرۇقلا كەلدى. ئۇ پويىزدا يانغاندى، بىرنەچچە كۈننى ھېچقانداق نەرسىنى ئويلىماي خاتىرجەم ئۆتكۈزگەن. بىراق، ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىش بىلەن مال ئالماي قۇرۇقلا كەلگىنىگە بىرئاز خىجىل بولدى. بۇ خىجىلچىلىق قورۇغا كىرىپ كەلگەندە بىردىنلا ئۆرلەپ كەتتى. ئۇ كەچتە كەلگەندى. ماھىنۇر، روزاخۇن بوۋاي،

ئەكبەرجانلار دالان ئۆيدىلا سۇپىدا ئولتۇرۇپ ئاش ئىچىۋاتقانىكەن. ھەممىسى سادىقتىن تىنچ ـ ئامانلىق سوراشتى. ئۇ ئاش ئۈستىگە كەلگەنلىكى ئۈچۈن، قولىنى يۇيۇپ كېلىپ ئەكبەرجاننىڭ يېنىدا بىرقىسما ھالەتتە سالپىيىپ ئولتۇردى. كۆزلىرىدە ئاجىز نۇرلار پىلدىرلايتتى.

— سېنىڭ كېلىشىڭنى بىلگەندەكلا ھاردۇق ئىشى ئېتىپتىكەنمىز، — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭغا ئاش قويۇۋېتىپ.

سۇيۇقئاش سۆزسىز دېگۈدەك ئىچىلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ سودىسى توغرىسىدا ھېچكىم گەپ سورىمىدى. سادىقمۇ بىر نېمە دېمىدى.

ئاش ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن:

— بۇدا چاپسانلا قايتىپسەنغۇ؟ — دېدى ماھىنۇر.

— مال ئالالمىدىم.

— نېمىشقا؟

— مال باھاسى ئۆرلەپ كېتىپتۇ، ئالسام بولارمۇ ـ ئالمىسام بولارمۇ، دەپ تازا دېتلىيالماي، ئاخىر ئالمايلا كەلدىم.

— بوپتۇ، كۆزدە شۇنداق بولىدۇ. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، باھا مۇقىملىشىدۇ، — ماھىنۇر سادىقنىڭ بۇ قېتىم قۇرۇق قول كەلگەنلىكىدىن خىجىل بولۇۋاتقانلىقىنى ئۇنىڭ تىك قارىيالماي كۆزىنى ئەپقېچىپ سۆزلەشلىرىدىن ھېس قىلىپ قالدى، — باھا ئۆرلىگەندە ئازراق تۇرۇۋېلىپ مال ئېلىش كېرەك ئىكەن، — ئالمىغىنىڭ ياخشى بوپتۇ. بىر مەزگىل ئۆتسۇن، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەنمۇ خېلى مال ئېلىپ قويدۇم.

ماھىنۇرنىڭ سۆزىدىن سادىق يېنىكلەپ قالدى. ئۇ «ئاۋارە بولۇپ، شۇنچە چىقىم قىلىپ بارغان ئادەم ئازراق بولسىمۇ مال ئېلىپ كەلسەڭچۇ» دەپ خاپا بولۇپ كېتەرمۇ، دەپ ئويلىغان، ئۇنداق دېمەكتە يوق، «ئالمىغىنىڭ ياخشى بوپتۇ» دەۋاتىدۇ، سادىقتا قوزغالغان خىجىللىق كۆتۈرۈلۈپ كەتتى ـ دە، ئۆزىنى ئەركىن ـ ئازادە ھېس قىلدى.

— سوغۇقمۇ چۈشۈپ قالدى، ئەمدى بارمىساڭمۇ بولار، —

دېدى ماھىنۇر قاچا ـ قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ، — خۇدا بۇيرۇسا ئەتىيازلىقىقا بارارسەن، قارا قىشنى ئەكبەرجان ئىككىڭلار مۇڭدىشىپ چىقارمامسىلەر. ھازىر دۇكانغىمۇ ئادەم ئازلىق قىلىۋاتىدۇ. مېنىڭمۇ ئىشلىرىم كۆپىيىپ كەتتى، كۆپ ۋاقىتلاردا دۇكاندا ئولتۇرالمايمەن. دۇكاندىكى قىز يالغۇز، بىر ئۆزى ئۆلگۈرەلمەي قېلىۋاتىدۇ. مۇقىم تۇرۇپ، دۇكاندا مال ساتقۇچى ئادەم ئۇچكە يەتمىسە بولمايدىغاندەك قىلىدۇ. مەن قايسىبىر ئىشلارغا ئۈلگۈرۈپ كېتەلەيمەن.

— يەنە ئادەم ئالساڭ بولمامدۇ، ھەدە، — دېدى ئەكبەرجان، — بىردەم دۇكانغا يۇگۇرىدىكەنسەن، بىردەم بازارغا، يەنە تېخى ئۆينىڭ ئىشى ...

— راست دەيسەن، دۇكىنىمىز چوڭ، بىزگە ھازىر ئىككى، ئەڭ بولمىغاندا بىر ئادەم تازا لازىم بولۇۋاتىدۇ، ئۇنداق قىلمىسام ئارام ئالالمايدىكەنمەن.

— ئىش ئىزدەپ يۈرگەن قىزلار جىققۇ.

— مەنمۇ شۇ ئويدا.

بىر ئادەمنىڭ كەملىكى كەم، ئىككى بولسا تېخىمۇ ياخشى بولاتتى. ئەكبەرجانغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ياتاق ئۆيدە يالغۇز قېلىپ، سادىقنىڭ يوقلۇقى بىلىنگەن، بىر ئۆيدە بىللە ياتىدىغان، ئەتە ـ ئاخشىمى مۇڭدىشىدىغان ئادەمنىڭ يوقلۇقى ئالايىتەنلا بىلىنگەندى. ھازىر سادىقنىڭ سالامەت قايتىپ كەلگەنلىكى ھەممىنى خۇشال قىلدى. ئۇنىڭ چاپسانلا يېنىپ كەلگەنلىكىدىن ۋە قىشچە ئىچكىرىگە بارمايدىغان بولغانلىقىدىن بولۇپمۇ ئەكبەرجان تېخىمۇ خۇشال بولدى.

تېلېۋىزور كۆرۈش ھازىرقى ئادەملەرنىڭ بولمىسا بولمايدىغان ئىشىغا ئايلىنىپ قالدى، ئۇنى ھەتتا كەچتىكى مۇھىم پائالىيەت دېيىشكىمۇ بولىدۇ. روزاخۇن بوۋاي چىقىپ كەتكەن، سادىق بىلەن ئەكبەرجان ئىككىسى تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ماھىنۇر قاچا ـ قۇچىلارنى ئالدىراپ يۇيۇۋېتىپ، قولىنى

ئېرتىپ، تېلېۋىزورنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرۇشى ئېكراندىكى قىز - يىگىتنىڭ تازا سۆيۈشۈۋاتقان يېرىگە توغرا كەلدى، ماھىنۇرنىڭ ئاچچىقى كەلدىمۇ ياكى نومۇسى تۇتتىمۇ ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ كەتتى.

— ئىككىڭلارغا ئايرىم تېلېۋىزور ئېلىپ بەرمىسەم بولمىدى، — دېدى ماھىنۇر ساراي ئۆيگە كىرىپ كېتىۋېتىپ.

ئەكبەرجان بىلەن سادىق بىر - بىرىگە قاراشتى - دە، تېلېۋىزور كۆرۈشتىن يالتىيىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئايرىم خانىسىغا چىقىپ كېتىشتى. ئۇلار ئۆز خانىسىدا بولسا، ئۆزلىرىنى ئەركىن - ئازادە ۋە بەھۇزۇر ھېس قىلىشاتتى، تاماكا چېكىشىپ راھەتلىنىپ ئولتۇرۇپ، كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى بىمالال دېيىشەلەيتتى.

ئۇلار گەپكە چۈشتى. سادىقنىڭ يادىغا نەۋاقىتتا ماھىنۇر ئۇقۇشۇپ بېقىشنى تاپىلىغان مۇنۇ ئىش كەلدى - دە، ئېغىز ئاچتى:

— ئۆتكەندە سەن ئۆيگە ئىككى قىزنى باشلاپ كەپتىكەنسەن، — دېدى سادىق تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ، — شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق.

— ئۇلار ساۋاقداشلىرىڭمۇ؟

— شۇنداق.

— ياكى بىرەرسى بىلەن يۈرەمسەن؟

— ئۇ چاغدا سەن ئۆيدە يوق ئىدىڭ، — دېدى ئەكبەرجان ۋە ياندۇرۇپ ئۆزىگە سوئال قويدى:

— ئۇنى سەن نەدىن بىلدىڭ؟

سادىق كۈلدى:

— يوقلۇقۇم راست يوق ئىدىم، ساڭا راست گەپنى دەي، ماھىنۇر ئاچام ئۇقۇپ باق، دېگەن.

ئەكبەرجان سەل ئويلىنىۋېلىپ جاۋاب بەردى:

— مەنمۇ راست گەپنى قىلاي، بەربىر كېيىن ئۇقىدۇ، ئۇ چاغدا تېخى يۇرمىگەن. يېقىندا يۇرۇپ قالدۇق،
— ئوتتۇرا بويلۇقى بىلەنمۇ، ئېگىز بويلۇقى بىلەنمۇ؟
— ئوتتۇرا بويلۇقى بىلەن. هەدەم يەنە نېمە دېدى؟
— باشقا گەپ قىلمىدى، يۇرۇۋاتقان بولسا، قايسىسى بىلەن يۇرۇۋاتىدىكەن؟ ئىككىسىلا ئادەمگە يۇقۇشلۇق قىزلار ئىكەن، دېگەن.
— ئۇ نامراتلىقتا ئۆسكەن قىز ئىكەن. تاغىسى ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئىچكىرىگە، گۇاڭجۇ، شېنجېنلەرگە كىرىپ ئوقەت قىلىپ، كاتتا بايلاردىن بولۇپ قاپتۇ ۋە ھەدىسىگە ئېسىل ئاشپۇزۇلدىن بىرنى ئېچىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇلارنىڭ تۇرمۇشىمۇ ياخشىلىنىپ كېتىپتۇ، — دېدى ئەكبەرجان.
شۇنىڭدىن كېيىن ئەكبەرجان ئۇ قىز بىلەن قانداق يېقىنلىشىپ، قانداق يۇرۇپ قالغانلىقىنى تەپسىلىي سۆزلەشكە كىرىشتى. سادىقمۇ قىزىقىپ ئاڭلىدى.
ياشلار ئىشق - مۇھەببەت ھېكايىلىرىنى سۆزلەشكىمۇ، ئاڭلاشقىمۇ ئامراق بولىدۇ. بۇ قىزىقارلىق ھېكايە ئىككىسىنىڭ ئۇيقۇسىنى قاچۇرۇپ تاكى يېرىم كېچىگىچە داۋاملاشتى.

42

ئىشقىي ھېس — قوزغىلىپ تۇرىدىغان، توسۇۋالغىلى بولمايدىغان تەبىئىي ھېس. بەزىلەر ئۇنى ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلى بېسىپ يۇرسىمۇ، ھامان بىر كۇنى قوزغىلىدۇ. ماھىنۇر تۇرمۇشتا خاتىرجەممەن، بۇنىڭدىن كېيىن تۇرمۇشقا چىقماي، دۇنيادىن تەنها ئۆتۈپ كېتىمەن، دەپ ئۆزىگە ئۆزى ۋەدە بەرگەن ۋە شۇ ۋەدىسىنىڭ كۈچى بىلەن ئارىلاپ قوزغىلىپ قالىدىغان ئىشقىي ھېسلىرىنى يېڭىپ، ئۆزىنى باشقۇرۇپ تىنچ ياشاپ كەلمەكتە ئىدى. لېكىن، كىشىلەر ئۇنى تىنچ قويمىدى. كەينىگە

كىرىۋالغانلار، قانات سۆرەپ يۈرگەنلەر ۋە تەكلىپ قويغانلار مۆمىنجان بىلەن ئىسمائىلجانلا ئەمەس ئىدى. ئەردىن چىقىپ يالغۇز ياشاۋاتقان چوكانىنىڭ ئۆتتۈز ياشلىق مەزگىلى ئۆزىنىمۇ تىنچ قويمايدىغان، جورا سېغىنىدىغان، ئىشقىي ھېسلىرىنى ئۇرغۇتۇپ تۇرىدىغان، تەنھالىقىنىڭ ئازابى جانغا پاتىدىغان مەزگىل. ئۇنىڭ بۇ مەزگىلى ۋەدىسىدىن ئۈستۈن كېلىپ، مۇقىم بىر يولغا سېلىنىۋالغان تۇرمۇشىنى، پىكىر ـ خىياللىرىنى داۋالغۇتۇۋەتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۆزىگە تىكىلىپ يۈرگەنلەر ئىچىدە ئىسمائىلجان ئۇنىڭ مەيلىنى قوزغاپ قويدى. بۇ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمۇ؟ ئاغزىدا ئېتىراپ قىلمايدۇ، گۇمان قىلىپ قالغان ئادەم سورىسىمۇ «ھەئە، شۇنداق» دېمەيدۇ. بىراق، ياخشى كۆرۈپ قېلىشنى ئۈمۈچۈك تورى، دەپ قىياس قىلساق، بۇ تور ھازىر توختىماي توقۇلۇۋاتاتتى. شۇڭلاشقا، ئۇنىڭ ئاياغلىرى ئۇنى دۇكىنىغا ئەمەس، بەزىدە ئىسمائىلجان تۇرۇۋاتقان مېھمانخانا تەرەپكە ئېلىپ كېتەتتى. قىزىق ئىش، بولمىسا ئۇ ئەسلىدە ئۆيىدىن دۇكىنىغا بارماقچى بولۇپ چىققىدۇ. ئۆز ئىرادىسىنى يەڭگەن كۆڭۈل مەيلىنى كىم توسۇۋالالايدۇ؟

بۈگۈن ئۇ تېلېفونمۇ بەرمەي، ئىسمائىلجاننىڭ ياتىقىدا بار ـ يوقلۇقىنىمۇ ئۇقۇشماي مېھمانخانىغا كەلدى ـ دە، ئىسمائىلجاننىڭ ياتىقى ئالدىدا بىراقلا توختىدى. ئىشىكنى چەكمەكچى بولۇپ، قولىنى كۆتۈرۈپ نېمىشقىدۇر تۇرۇپ قالدى. «ياتىقىدا بارمىدۇ ـ يوقمىدۇ ... نېمىدەپ كەلگەندىمەن، مىنى جاۋاب بەرگىلى كەپتۇ، ئاخىر ماقۇل دەپتۇ ـ دە، دەپ قالارمۇ؟ ... تېلېفون بەرسەممۇ بوپتىكەن ... تېلېفون بەرگەن بولسام، بەربىر كېلىمەن، دەپ تۇرۇۋالاتتى، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر دەككە ـ دۈككە ئىچىدە بىرقىسما بولۇپ، — ياخشىسى تۈيدۈرماي كېتەي، توۋا، ئۆز ئايىغىم بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ قالغىنىم نېمىسى ...»

ئۇ كەينىگە ياناي دەپ تۇرۇشىغا، تۇيۇقسىز ئىشىك ئېچىلىپ

ئىسمائىلجان چىقىپ قالدى.

— ۋۇي ... ئاسماندىن چۈشتىڭىزمۇ؟ — ھەيران قالغان ئىسمائىلجان ماھىنۇرغا قاراپلا قالغانىدى.

ماھىنۇر ئۈنچىقمىدى، يۈزىنىڭ قىزىرىپ — ئوت ئېلىپ كەتكەنلىكىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن پەسكە قاراپ تۇرۇۋالدى.

— تېلېفون بېرىپ كەلسىڭىز بولمامدۇ؟ بىر مىنۇت كېچىكىپ كەلگەن بولسىڭىز، مەن يوق ئىدىم. ھېلىمۇ تەلىيىڭىز بار ئىكەن.

— بىر مىنۇت كېچىكىپ كەلسەممۇ بوپتىكەن.

— كېلىشنى كېلىپ قويۇپ بۇ نېمە گەپ، «ھېلىمۇ تەلىيىم بار ئىكەن سىز بار چاغدا كەپتىمەن» دەڭە؟

ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋاب ياندۇرۇشنى خالىمىدى. لېكىن، ياتاققا ئۇنىڭ تەكلىپى بىلەن ئوڭايسىزلىنىپ كىردى ـ دە، يالغۇز كىشىلىك دىۋاندا ئولتۇردى.

— تۇيۇقسىزلا بېرىپ باقاي، دەپ كېلىشىم ...

— مېنى سىنىماقچىمىدىڭىز؟

— ئۇنداق ئەمەس.

ئىسمائىلجان مەنىلىك كۈلۈمسىرىدى ـ دە، سىرتقا چىقىپ كەتتى.

ماھىنۇر ئۇنىڭ گەپ قىلمايلا نەگە، نېمىگە چىقىپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمىدى. بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۆزىدە ھېلىلا قوزغالغان خىجىل بولۇش، ئوڭايسىزلىنىش ھېس ـ تۇيغۇلىرىنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىنى سەزدى ۋە ئۆزىنى بىر ئاز ئەركىن ھېس قىلدى. ئىسمائىلجانمۇ ئانچە ھايال بولماي سۇلياۋ خالتىغا سېلىنغان ئالما، نەشپۈت، ئاپېلسىنلارنى ئېلىپ كىردى.

— بايا تۇيۇقسىز بېرىپ باقاي، دەپ كەلدىم، دېدىڭىز، — دېدى ئىسمائىلجان، — ھەر ئادەم ئۆز تارىخىنى ئۆزى يېزىپ ماڭىدۇ. مېنىڭ تارىخىمدىن ئالدامچىلىق، يالغانچىلىق

ئىللەتلىرى تېپىلمايدۇ. ئادەم قورققۇدەك ئىشلارنى قىلغان بولسامۇ، يالغان ئېيتقان ئەمەسمەن. مەن سىزگە ئۆزۈمنىڭ قانداق ئادەملىكىم، هايات سەپىرىمدە قانداق ئىزلارنى قالدۇرغانلىقىمنى ئەينەن سۆزلەپ بەرمەكچىمەن. شۇ چاغدا سىزنىڭ ئالدىڭىزدا سىز ياقتۇرىدىغان ئىسمائىلجان پەيدا بولامدۇ ياكى سىز ياقتۇرمايدىغان ئىسمائىلجان پەيدا بولامدۇ، بۇنى بىلمەيمەن، بىلىدىغىنىم جەزمەن ئويلىنىپ باقسىڭىز. مەن بىر ئىشتىن قول ئۈزگەن ئىكەنمەن، ئۇنى يېنىپ قىلغان ئەمەسمەن، شۇنداقلا بىر ئىشتىن نەپ ئالغان ئىكەنمەن، ئۇ قانۇنغا خىلاپ ئىش بولسىمۇ، ئۇنىڭدىنمۇ قول ئۈزگەن ئەمەسمەن. مېنىڭ تارىخىم هازىرغىچە مۇشۇنداق تارىخ بولۇپ كەلدى. سىز مېنىڭ قانداق ئادەملىكىمنى، نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقىمنى ئۇقماقچى ئەمەسمىدىڭىز، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، — ماھىنۇر يەنە ماقۇللاش ئىشارىسىنى بىلدۈرۈپ بېشىنى يېنىك لىڭشىتتى.

— سىز ماڭا قىزىقىپ قالمىغان بولسىڭىز، بۇ يەرگە كەلمىگەنمۇ بولاتتىڭىز، شۇنداقمۇ؟

— بەلكىم شۇنداقتۇر، — ماھىنۇر سۇس كۈلۈمسىرىدى.

— لېكىن، مېنىڭ تارىخىمنى بىلمەسلىكىڭىز، قىزىقىشىڭىزنى توسۇپ تۇرۇۋاتىدىغۇ دەيمەن؟

— تاپتىڭىز.

— ئەمىسە سۆزلەي بېرەي، — ئىسمائىلجان ئۆرە تۇرۇپلا، خۇددى بىر ئىشقا ئالدىراۋاتقان ئادەمدەك سۆزلەپ كەتتى، — قېنى مېۋىلەردىن ئالغاچ ئولتۇرۇڭ. گەپنى باشتىن باشلايلى. ھېچكىم مېنىڭ تارىخىمنى سوراپ باققان ئەمەس، تىجارەت — سودا يولىغا قانداق كىرىپ قالغانلىقىمغا قىزىققانمۇ ئەمەس. ئەمما ئۆزۈم پات - پات ئەسلەپ تۇرىمەن. سىز سوراۋاتىسىز، بىلگۈڭىز كېلىۋاتىدۇ، بۇنىڭغا ناھايىتى خۇشالمەن، — ئىسمائىلجان ماھىنۇرنىڭ ئۇدۇلىدا — كارىۋاتنىڭ لېۋىدە

ئۇلتۇردى ـ دە، سۆزگە كىرىشتى، ـــ ئادەمنىڭ بېشىغا ئۆيلىمىغان، بىر ئادەمگە دەپ بەرسىڭىزمۇ ئىشەنمىگۈدەك ئىشلار كېلىدىكەن. مەن بەزى ئادەملەرنىڭ «ئاھ، بىۋاپا ئالەم»، «رەھىمسىز ئالەم» دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ، نېمىشقا شۇنداق دەيدىغاندۇ، دەپ ئويلايتتىم، ئۆز بېشىمغا كەلگەندە بىلدىم. ئونىنچى سىنىپنى تۈگىتىپ ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدىغان چاغدا، تۇيۇقسىزلا دادام تۈگەپ قالدى. ئەسلىدە بىز ئاپامدىن ئەنسىرەپ يۈرەتتۇق. چۈنكى، ئاپامنىڭ ئاغرىقى ئېغىر بولۇپ ياتاقتا ئىدى. مېنىڭ ئىمتىھانغا كىرىدىغان بىرىنچى كۈنۈم دادامنىڭ يەتتە نەزىرىسىگە توغرا كېلىپ قالدى. باشقىلار ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلگىلى بولمايدۇ، ساغا تۇرمۇش، ئىستىقبال كېرەك، بۇ پۇرسەتنىڭ يېنىپ كېلىشى ناتايىن، سەن ئىمتىھانغا قاتنىشىۋەر، نەزىرنى بىز ئۆزىتىۋېرىمىز، دەپ تۇرۇۋالدى. «دەرد كەلسە قوشلاپ كېلەر» دېگەندەك، مەن ئىمتىھاننى تۈگىتىپ كېلىشىمگە ئاپام جان ئۈزدى. شۇنداق قىلىپ، يەتتە كۈن ئىچىدە ئاتىدىنمۇ، ئانىدىنمۇ ئايرىلدۇق. ئانامنىڭ جىنازىسىنىڭ ئالدىدا بېشىمنى باغلاپ يىغلاپ چىقىدىغان بىردىنبىر ئوغۇل مەن، قالغان ئىمتىھانلىرىمنى بېرىمەن، دەپ ئانامنىڭ جىنازىسىنى قانداقمۇ تاشلاپ كېتەلەيمەن، بالىلىق قەرزىم قېنى؟ ... ئانامنى يەرلىكىگە قويۇپ كەلگەندە، كىشىلەرنىڭ تولغىنىپ تۇرۇپ: «ئاھ بىۋاپا ئالەم»، «رەھىمسىز ئالەم» دېگەن نالە ـ پەريادلىرىنىڭ مەنىسىنى چۈشەندىم. شۇنىڭ بىلەن مەن قانات ـ قۇيرۇقى قىرقىۋېتىلگەن قۇشتەك ھالغا چۈشۈپ قالدىم. ئەسلىدە مەن ناھايىتى ياخشى ئوقۇيتتىم. بىرىنچى سىنىپتىن ئونىنچى سىنىپقىچە ئەلاچى بولۇپ ئوقۇغان. يەنە كىتاب ئوقۇشقىمۇ شۇنچىلىك بېرىلگەن ئىدىمكى، ئۇيغۇر تىلىدا چىققان كىتاب ـ ژۇرناللارنى قويماي ئوقۇپ تۇردۇم دېسەممۇ بولىدۇ. بولۇپمۇ ئەدەبىيات ـ سەنئەت، تارىخ، پەلسەپەگە دائىر بىلىملەرگە بەكمۇ قىزىقاتتىم. خەنزۇ

تىلىنىمۇ خېلىلا ياخشى بىلەتتىم. بىراق، ئاتا ـ ئانامنىڭ تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كېتىشى، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن قېلىشىم بىلەن ئوقۇشقا بولغان تەلپۈنۈشلىرىم، كېلەچەك توغرىسىدىكى ئارزۇ ـ ئامانلىرىم توزغاقتەك توزۇپ كەتتى. بىز ئىككىلا بالا ئىدۇق، ھەدەم، مەن. ھەدەم مەندىن ئون ياش چوڭ بولۇپ، تۇرمۇشقا چىقىپ تۆت بالىغا ئانا بولغان ئايال ئىدى. ئۇلار باشقىلارنىڭ ھويلىسىدا ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇراتتى. ئاپامنىڭ يەتتە نەزىرىسىدىن كېيىن، بىزنىڭ ھويلىغا كۆچۈپ كەلدى. ئېرى ناھايىتى بوشاڭ، ھۇرۇن، ئىش خۇشياقماس ئادەم ئىدى، بىردەم كىنوخانىنىڭ ئالدىدا شىمىشكا سېتىپ ئولتۇرسا، بىردەم يوغان ئىككى سېۋەت ئېسىلغان ئەپكەشنى مۈرىسىگە سېلىپ «كونا ـ يېڭى بارمۇ» دەپ كوچا ـ كويلاردا يۈرەتتى. بىر ئىشنى سۈرۈپ قىلمايتتى، كۆپ ۋاقىتلاردا لەلەڭلەپ بىكار يۈرەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئەلۋەتتە ئالتە جاننىڭ تۇرمۇشىنى قامداپ كەتكىلى بولمايتتى. ھەدەم ۋىجدانلىق، غەيرەتلىك، تىرىشچاق ئايال بولغاچقا، ئىدارىلەرنىڭ تازىلىق ئىشچىلىقىنى قىلىپمۇ بالىلىرىغا قاراپ ئۈلگۈرەتتى. بۇنىڭ ئۈستىگە «كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك بىكار نان يەيدىغان مەن قوشۇلدۇم. بۇ ئىش ئۆزۈمگىمۇ ئېغىر كېلىشكە باشلىدى. مەنمۇ ھەدەمنىڭ ئېرىدەك لەلەڭلەپ يۈرەمدىم؟ «ئۆزۈڭنى خار قىلغۇچە، كۆچۈڭنى خار قىل» دېگەن گەپ بار، دېدىم ـ دە، كىتاب ئوقۇشنىمۇ تاشلاپ، ئەڭ ئېغىر ئىش ـــ كېسەك قويۇشنى باشلىدىم. كېسەك قويۇش ئېغىر ئىش بولغان بىلەن باشقا ئىشلارغا قارىغاندا پۇلى كۆپرەك ئىدى. ئونىنچى ئاينىڭ بېشىغىچە كېسەك قويدۇم. بىراق، سوغۇق تېگىپ قېلىپ، يېتىپ قالدىم. بىر ئايغا يېقىن ياتتىم ـ دە، ئون بىرىنچى ئاي كىرىش بىلەن باققالچىلىق قىلىش نىيىتىگە كەلدىم. قانداق، ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ؟ ـــ دېدى ئىسمائىلجان. ماھىنۇر شۇنداق دېگەندەك قىلىپ بېشىنى

لىڭشىتتى. ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — تۇرمۇش ھەممىنى قىلدۇرىدىكەن، بىر پارچە ناننى ھالاللاپ يېيىش ئۈچۈن ھەر خىل كوچىلارغا كىرگۈزىدىكەن. ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى چوڭ باققاللارنىڭ ئامبارلىرىدا ساقلىنىۋاتقان ئالمىدىن بەزىدە يەتمىش - سەكسەن كىلوگرام، بەزىدە يۈز كىلوگرام ئالىمەن - دە، كەچكىچە ھەتتا كىشىلەر كىنودىن يانغۇچە ساتىمەن. ئارىلاپ ئىككى - ئۈچ كىلوگرام ئېشىپ قالمىسا، پۈتۈنلەي تۆگەپ كېتىدۇ. بېلىنى چىڭ باغلىغان ئادەم ئۈچۈن بۇمۇ ياخشى ئوقەت ئىكەن. دەسلەپ ھەر كىلوسىغا يىگىرمە تىيىن، كېيىنرەك ئون تىيىن چاپلاپ ساتىمەن. شۇنداق قىلغاندىلا ھەر كۈنى كەم دېگەندە ئون سوم پايدىسى قالىدۇ. ئون سوم ئۇ چاغلاردا كۆچلۈك پۇل ئىدى. بىر خالتا ئۇن سەككىز يېرىم سوم، بىر كىلو گۆش توقسەن ئىككى تىيىن ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ھەدەملەرنىڭ تۇرمۇشىغا خېلىلا قارىشىدىغان بولدۇم. مەن بۇ ئوقەتنى سەككىز ئاي قىلدىم. بۇ چاغ سودا - تىجارەتكە يول ئېچىۋېتىلگەن، قويۇۋېتىلگەن چاغ ئىدى. بەزىلەر بۇرۇنقى تەجرىبە - ساۋاقلارنى ئەستە تۇتۇپ، كېيىن سوئال - سورىقى بولۇپ قالارمىكىن دەپ شەھەر ئاتلاپ چوڭ سودىلار بىلەن شۇغۇللىنىشقا تازا جۈرئەت قىلالمايۋاتقان، لېكىن بەزىلەر تەۋەككۇل قىلىپ ئىچكىرىگە مېڭىشقا باشلىغان چاغ ئىدى. مەنچۇ؟ مەن پۇلۇم ئاز بولسىمۇ، باققالچىلىقنى تاشلاپ، باشقا سودا بىلەن شۇغۇللىنىپ باقاي، گۇاڭجۇغا كىرەي، دېگەن قارارغا كەلدىم. گېپىمنى ئاڭلاپلا ئولتۇرىسىزغۇ، ماھىنۇر، سىزمۇ ئانچە - مۇنچە ئىش قىلىپ قويۇڭ، چايداندا قايناقسۇ بار، چاي دەملەڭ.

ئۇنىڭ سۆزىگە بېرىلىپ كەتكەن ماھىنۇر كۇلۇمسىرەپ ئورنىدىن تۇردى - دە، تۆمۈر قۇتىدىكى پەمىل چايدىن سېلىپ چاي دەملىدى. ئىككىسى بىر ئىستاكاندىن چاي ئىچىشتى، بىر تالدىن ئالما ئاقلاپ يېيىشتى. ئالمىنى ئىسمائىلجان ئاقلاپ

بەردى. ئۇ بۇرۇنقى ئورنىدا ئولتۇرۇپ ئۈزۈلۈپ قالغان سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئەمدى مەن شۇ چاغدا ماڭا چوڭقۇر تەسىر قىلغان بىر مۇھىم ئىشنى سۆزلىگەچ كېتەي: ئونىنچى سىنىپنى تۈگىتىدىغان يىلى باھار مەزگىلىدە بىر قىز بىلەن يۈرۈپ قالدىم. ئۇ مەن بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇيدىغان سېلىمەم ئىسىملىك قىز ئىدى. بىز بىر - بىرىمىزنى چۈشىنىشىدىغان، ھۆرمەت قىلىشىدىغان، ئىشىنىشىدىغان ساۋاقداشلاردىن ئىدۇق. ئۇ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ياخشى ئۆتتى. مەن بېشىمغا كەلگەن بەختسىزلىكلەر تۈپەيلىدىن قېپقالدىم. سېلىمەم ئۈرۈمچىگە ماڭىدىغان چاغدا:

— روھىڭىزنى چۈشۈرمەڭ، بىر يىل دېگەن ھېچ گەپ ئەمەس، تەييارلىق سىنىپىغا كىرىپ ئوقۇڭ، — دېدى.

كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ، ئۆپكەم ئۆرۈلدى. كۆزۈمدىن ياش قۇيۇلۇپ كەتمەسلىك ئۈچۈن ئازابلىق ھېسلىرىمنى زورغا بېسىپ تۇردۇم. چىرايىمنىڭ قانداق بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلمەيمەن، ھېلىمۇ ياخشى كېچە ئىدى. ئۇ ماڭا توختىماي تەسەللى بېرىۋاتاتتى:

— سىز كېلەر يىلى ئۈرۈمچىگە چوقۇم بارالايسىز، بىز يەنە بىللە بولىمىز، كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ ...

بۇ سېلىمەم تېخى ئۈرۈمچىگە يۈرۈپ كەتمىگەن، مېنىڭ كېسەك قويۇۋاتقان چاغلىرىم بولۇپ، ھەقىقەتەنمۇ كۆڭلۈم يېرىم ئىدى. مەن نېمىلەرنى ئارمان قىلمىغان! ئىسىت بەختسىزلىك، تەلەيسىزلىك ... ئاغزىم گەپكىمۇ كەلمەيتتى. كۆڭلۈمدە سېلىمەم ئۈرۈمچىگە بېرىپ ئۆزگىرىپ كېتەرمۇ، دېگەن ئەندىشە بار ئىدى. «ياق، — دەيتتىم يەنە، — سېلىمەم ۋاپادار، كۆيۈمچان، مەن كېسەك قويۇۋاتقان يەرگە نەچچە قېتىم ئاپىسىدىن يوشۇرۇنچە تاماقلارنى ئەكەلگەن، ئۆزگىرىپ كەتمەيدۇ، ئىرادىلىك قىز ...»

سېلىمەم ئۈرۈمچىگە كەتتى. مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالغان

كۈنلەرنى ساناپ تۇردۇم. ئۇ كۈندىن كېيىن بىر پارچە خەت كەلدى، يۈرىكىم دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ ھاياجاندىن ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالدى. تىترىگەن قوللىرىم بىلەن خەتنى ئېچىپ ئوقۇدۇم. خەت قىسقىلا — ئۆزىنىڭ ئۈرۈمچىگە ساق - سالامەت يېتىپ كەلگەنلىكى، مەكتەپكە تىزىملىتىپ، ئەتىسىلا ئوقۇش باشلانغانلىقىلا يېزىلىپتۇ. شۇنىڭ كېيىن ئۇ بەش كۈن ئۆتكەندە يەنە بىر پارچە خەت كەلدى. بۇ خېتى ئۇزۇن يېزىلىپتۇ. مېنى ئەسلەپ يۈرۈۋاتقانلىقى ۋە سېغىنغانلىقىنى، مەكتەپتىكى نەچچە مىڭلىغان ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە مېنىڭ يوقلۇقۇمدىن قاتتىق ئۆكۈنىدىغانلىقىنى، ئۆز كۆڭلىنىڭ سۇنۇق ئىكەنلىكى، ھېچكىمگە ئارىلاشقۇسى كەلمەيدىغانلىقىنى، جۈپ - جۈپى بىلەن يۈرگەن ئوغۇل - قىزلارنى كۆرگەندە، كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلىۋەتكەنلىكىنى يېزىپتۇ. مەنمۇ دەرھالەت خەت يېزىۋەتتىم. خېتىمدە ھىجران ئازابىدىن ئېغىر بولىدىغانلىقىنى، خۇمارلىقنىڭ ئاچلىقتىن يامان ئىكەنلىكىنى ئۆز بېشىمدىن ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىمنى، قىشلىق تەتىلنىڭ بۇرۇنراق كېلىشىنى تاقەتسىزلىنىپ كۈتۈۋاتقانلىقىمنى يازدىم. ئىككى ئوتتۇرىدا مۇشۇنداق خەتلەر ئالمىشىپ تۇردى. قىشلىق تەتىلمۇ كەلدى. سېلىمەم مەن ئالما سېتىۋاتقان يەردە ئالدىمغىلا كېلىپ قالدى. ماشىنىدىن چۈشۈپلا كېلىشى ئىكەن. مۇنداق يەردە ئۇچرىشىپ قالارمىز، دەپ ئويلىماپتىكەنمەن. ئىككىمىز تىنچلىق سوراشتۇق. ئۇ ئۇچىسىغا يوغان چاقماقلىق، تىزىدىن سەل يۇقىرى قېنىق ھال رەڭ پاختىلىق چاپان، كۈل رەڭ تار شىم كىيىۋاپتۇ. پۇتىدا ئىسكەتلىك بەتىنكە، مەن قولاقچامنى چۈشۈرۈۋەتكەن، ئۇچامدا پاختىلىق كۆك چاپان بولۇپ، بېلىمنى شوينا بىلەن باغلىۋالغانىدىم. خىجىللىقتىن يۈزلىرىم ئوت ئېلىپ كەتتى. ئېشەك ھارۋىسىنى كىرا قىلىپ ئۇنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدۇم. شۇنىڭدىن كېيىن كۈن ئارىلاپ دېگۈدەك كۆرۈشۈپ تۇردۇق. شۇنداقتىمۇ، كۆرۈشكەن پەيتلىرىمىزنى

بىر ـ بىرىمىزگە تويماي، ئايرىلغۇمىز كەلمەي ئۆتكۈزدۇق. ئۇن سەككىز كۈن ناھايىتى تېز لا توشتى ـ دە، سىلىمەم ئۇرۇمچىگە كەتتى. ئۇ كېتىپ بىر ئايدىن كېيىن ئادەتتىكىچە يېزىلغان بىر پارچە خېتى كەلگەنچە تاكى يازلىق تەتىل بولغۇچە باشقا خېتى كەلمىدى. مەن بۇ ئارىلىقتا ئۈچ پارچە خەت يازدىم. تىت ـ تىت بولۇپ، شۇلار بىلەن ئوقۇۋاتقان بىر ئاغىنەمگە سىلىمەمنى كۆزىتىپ باقساڭ، دەپ خەت يېزىۋىدىم، ئۇنىڭدىن: ئۇرۇمچىلىك بىر بالا بىلەن يېقىنلىشىپ يۈرىدۇ، دېگەن جاۋاب كەلدى. شۇ چاغدىلا ئۇ ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ، مېنىڭدىن كېچىپتۇ، دېگەن خۇلاسىگە كەلدىم. شۇنداقتىمۇ، ئۇنىڭدىن ئۈمىدىمنى ئۈزەلمەي يۈردۈم. يازلىق تەتىلمۇ كەلدى، ئۇنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئىزدەپ باردىم. ئۇ ماڭا سوغۇق نەزەر تاشلاپ، ئاپىسىنىڭ مىجەزىنىڭ يوقلۇقىنى، سىرتقا چىقالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. مانا ئەمدى ئېنىق بولدى. مېنى تاشلىۋەتكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. بۇ ئىش ماڭا ئەلەم قىلدى، قاتتىق ھار كەلدى. ئىككىمىز شۇنچىلىك ئىناق، بىر ـ بىرىمىزگە كۆيۈمچان، ھۆرمەتچان ئىدۇق، مەڭگۈ ئايرىلماسلىققا ۋەدىلەرنىمۇ بېرىشكەنىدۇق. قېنى ئۇ ۋەدىلەر، قېنى ئۇ ئىناقلىق، قېنى ئۇ كۆيۈمچانلىقلار؟ ... قىزلارنىڭ مۇھەببىتى شۇنداق بولىدىكەن ـ دە، سەن ئۇچۇن يانغاندا كۆيۈمچانلىقى، سادىقلىقى، ۋاپادارلىقى، ئىرادىسى ھەتتا پىداكارلىقى ئۇرغۇپ ـ تېشىپ تۇرىدىكەن. ئىككىنچى بىر ئادەمگە يۆتكەلگەندە، ئاشۇ خىسلەتلەردىن ئەسەرمۇ قالمايدىكەن. بەلكى ئوغۇللارمۇ شۇنداقتۇر، مەن ئۇنىڭغا ئەقىدە قىلغان ... «ئايرىلغانغا ئۆلىمەن، ئەقىدەمگە يىغلايمەن» دەپ كىممۇ ئېيتقان بولغىيتتى؟ بۇ ئىش ماڭا ئېغىر كەلدى. لېكىن، ئاتا ـ ئانامنىڭ ئۆلۈمىگە چىدىدىم، ئۇنىڭدىن ئايرىلغانغا چىدالمامدىم، دەپ ئويلىدىم ئۆز ـ ئۆزۈمگە غەيرەت بېرىپ.

ئەسلىدە مەن پۇللىرىمنى جەملەپ توققۇزىنچى ئايدا تەۋەككۇل

قىلىپ ئىچكىرىگە بىر كىرىپ باقماقچى ئىدىم، سىلىمەمنى كۆزۈم كۆرمىسۇن، دېدىم ـ دە، بىر مىڭ يەتتە يۈز سومدىن ئوشۇقراق پۇلنى ئېلىپ، پىلانىمدىن بۇرۇنلا يولغا چىقىپ كەتتىم.
گۇاڭجۇغا كېلىپ بىر ھەپتىگىچە نېمە ئىلىشىمنى بىلەلمەي، باشقىلارنىڭ ئىشىغا ياردەملىشىپ يۈردۈم. بىر كۈنى چەتتىن كىرگەن ئېلېكترونلۇق قول سائىتىگە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ باھاسىنىڭ ئەرزانلىقى مېنى ھەيران قالدۇردى. بىر دانىسىنى بەش سومدىن ئۈچ يۈزنى ئالدىم ـ دە، ياندىم. غۇلجىغا ئەكېلىپ بىر دانىسىنى بىر يۈز يىگىرمە بەش سومدىن ئوتتۇز يەتتە مىڭ بەش يۈز سومغا ساتتىم. بۇ سائەتنى غۇلجىغا مېنىڭ بىرىنچى قېتىم ئەكېلىشىم ئىكەن. خۇددى بىرسى ئاسماندىن پۇل تاشلاپ بەرگەندەك كۆپ پايدىغا ئىگە بولۇپ قالغانلىقىمدىن ھەيران قالدىم. بىراق، ئۇنىڭ مەستلىكىدە مۆگدەپ يۈرمەي، گۇاڭجۇغا تېزلا يۈرۈپ كەتتىم. ئىككىنچى قېتىم يەتتە مىڭنى ئېلىپ دەرھال قايتتىم. ئۈرۈمچى، غۇلجىلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ ھەر دانىسىنى دەسلەپ بىر يۈز ئون سوم، كېيىنرەك يۈز سوم، ئاخىرىنى توقسەن سومدىن سېتىپ تۈگىتىۋەتتىم. ھەش ـ پەش دېگۈچە يەتتە يۈز مىڭ سومدىن ئوشۇقراق پۇلغا ئىگە بولۇپ قالغىنىمغا ئۆزۈممۇ ئىشىنەلمەي قالدىم. راستىمىكىن دېسەم، ئەقلىمگە سىغمايدۇ، يالغانمىكىن دېسەم، يانچۇقۇمدا پۇل تۇرىدۇ. مۇنداق تېزلا بېيىپ كەتكەن ئادەم مەنلا ئەمەس، كىشىلەر سودىگەرچىلىك قىلساق بولارمۇ، ئاخىردا قانداق ئاقىۋەتكە قالارمىز، دەپ ئىككىلىنىپ تۇرغاندا، تەۋەككۇل قىلىپ بۇ يولغا ماڭغانلار ھەيران قالغۇدەك بېيىپ كەتتى. دەسلەپكى سودىگەرلەردىن بىرنەچچە ئاي ئىچىدىلا مىليون ـ مىليونلاپ پايدىغا ئېرىشكەنلەر چىقتى. ئادەم يېڭى بىر يولغا چۈشمەكچى بولغاندا، ئىككىلىنىپ تۇرماي جۈرئەتلىك بولۇش كېرەك ئىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئىچكىرىگە ھەرقايسى

شەھەرلەردىن سودىگەرلەر تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ كىرىشكە باشلىدى. بۇلار شۇنداق كۆپەيدىكى، گۇاڭجۇدىكى سەنيۈەنلى كوچىسىنى ئىگىلەپ، ئۇنى مەخسۇس ئۇيغۇرلار كوچىسىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. سودا يولى مۇرەككەپ، پايدا ـ زىيىنى قوشكېزەك، كىشىدىن چاققان ـــ ئەپچىللىكنى، زېرەك، تەدبىرچانلىقنى تەلەپ قىلىدىغان يول ئىكەن. ئۈچىنچى قېتىم ئەكەلگەن سائەتلىرىمنى ئون سوم، سەككىز سومدىن ھەم بەش ـ ئالتە سومدىن، كەينىنى ئالغان ئىزىغىمۇ يارىتالماي تۆت سومدىن سېتىپ ئاران تۈگەتتىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئىچكىرىگە بىر كىرىپ كەتكەنچە، بىرنەچچە يىلغىچە قايتمىدىم. ھەدەمگە مېنىڭ بارلىقىمنى بىلىپ تۇرسۇن، دەپ خەت يېزىپ، ئارىلاپ پۇل ئەۋەتىپ تۇردۇم. گۇاڭجۇ، شاڭخەي، تيەنجىن، بېيجىڭلاردا قاتراپ يۈرۈپ سودا قىلدىم. ھەر خىل ماللارنى توپ ئېلىپ، توپ سېتىش بىلەن شۇغۇللاندىم. بۇ جەرياندا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئىشلارنى ئۇچرىتىپ تۇردۇم. ئونىنچى سىنىپنى تۈگىتىپ ئالىي مەكتەپلەرگە ئۆتەلمىگەن، بىرەر ئىشقىمۇ ئورۇنلىشالمىغان بېيجىڭلىق قىزلار ئىچىدىن سودىگەر بالىلار تۈرۈۋاتقان مېھمانخانىلارنى ئەگىپ كېتەلمەيدىغانلارنى كۆپ كۆردۈم. ئۇلارنىڭ ياخشى كىيىملەرنى كىيگۈسى، ياخشى تاماقلارنى يېگۈسى، رېستوران، كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىغا كىرگۈسى كېلىدىكەن. قەيەرگە باشلىسىڭىز، نەدە قوندۇرىمەن دېسىڭىز مەيلى دەيتتى. پۇل بەرسىڭىزلا مېڭىۋېرەتتى. رېستورانغا كىرىپ بىر تاماقلىنىش ئۇلار ئۈچۈن ناھايىتى چوڭ ئىش ئىكەن. بېيجىڭنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلاردىن ئىش ئىزدەپ كىرگەن قىزلارمۇ جىق ئىكەن. كاۋاپچى بالىلار ئاشۇ قىزلارنىڭ ئۈچ ۋاقلىق تامىقىنى بېرىپ، قولىغا بىر سوم تۇتقۇزۇپ قويسا، بىر كۈن كەچكىچە كاۋاپ ئۆتكۈزۈپ بېرىدىكەن. شەخسلەرنىڭ ئۆيلىرىنى ئىجارىگە ئېلىۋالغان سودىگەر بالىلار ئاشۇنداق قىزلارنىڭ بىر كۈنلۈكىگە ئۈچ سوم بېرىپ، ئۆيىنىڭ ئىشلىرىغا

سالىدىكەن، ئەگەر سىز خالىسىڭىز، كەچلىك تامىقىنى بىرىپ قونۇپ قال، دېسىڭىزمۇ خۇشاللىق بىلەن ماقۇل، دەيدىكەن. بۇ خۇددى قانۇنلۇق ئىشتەك يۈرۈشۈپ كېتىۋېرىدىكەن، ھېچكىمنىڭ كارىمۇ بولمايدىكەن.

— ھازىر مەشەدە بولۇۋاتقان ئىشلار، ئاۋۋال شۇ يەرلەردە بولغان دەڭە، — دېدى چەكچىيىپ ئولتۇرغان ماھىنۇر.

— شۇنداق، — دېدى ئىسمائىلجان بېشىنى لىڭشىتىپ، — ياخشى ئىشلارمۇ، ئەسكى ئىشلارمۇ، تەرەققىي قىلغان چوڭ شەھەرلەردىن تارقىلىدۇ. مەنمۇ مۇنداق ئىشلارنىڭ سىرتىدا قالمىدىم، پۇلنىڭ كۈچى بىلەن بېيجىڭلىق چىرايلىق قىزلارنى ئوينىتىپ يۈردۈم. ئەڭ داڭلىق رېستورانلارغا ئەكىرىمەن، نامىنى ئاڭلىغان بولسىمۇ، يەپ باقمىغان ئېسىل تاماقلارنى، قىممەت باھالىق سوغۇق ئىچىملىكلەرنى ئېلىپ بېرىمەن، ۋاللىداپ كۆزلەرنى قاماشتۇرىدىغان ھەشەمەتلىك مېھمانخانىلاردا قوندۇرىمەن. شۇنداق قىلىپ، مېنىڭ ئوينىتىدىغان چىرايلىق قىزلىرىم يەتتە - سەككىزگە يەتتى. بەزىدە ئىشىم ئالدىراش پەيتلەردە ياتىقىمنىڭ ئالدىغا ھەممىسى بىرلا ۋاقىتتا كېلىپ قېلىپ، مېنى ساقلاپ تۇرۇپ قالغان چاغلىرىمۇ بولدى. مۇنداق چاغلاردا ھەر بىرىنىڭ قولىغا بەش - ئون سومدىن تۇتقۇزۇپ كېتىپ قالاتتىم. بىراق، تاپقان پۇلۇم كىرگەن كوچامغا، ئوينىغان ئويۇنۇمغا يەتمەس بولۇپ قالدى. ياتاقتا بېشىمنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇراتتىم، شۇئان ئېسىمگە مۇنۇ ناخشا كېلىپ قالدى: «ئوينىساڭ تۈزۈك ئوينا، ھەر ئىشنىڭ يولى بىلەن»، بۇ گەپ قالتىس گەپ، ئۇلۇغ گەپ. بۇ گەپ مېنى سەگىتتى، بۇ ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ نۇرغۇن ئىشلاردىن كېيىن چىقارغان يەكۈنىدۇر. توغرا، يولى بىلەن ئوينىغان ئادەم خارابلاشمايدۇ، ۋەيران بولمايدۇ. چۈشكۈنلەشمەيدۇ. مەن بۇ گەپنىڭ ھەقىقىتىنى، ئۇلۇغلۇقىنى كېيىنكى كۆرگەنلىرىمدىن تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدىم. پۇل تاپىمەن، باي بولىمەن، دېگەن ئادەم

ئىچىملىك ـ چېكىملىكلەرگە، ھاۋايى ـ ھەۋەس، ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتمەسلىكى كېرەك. ئۇنداق بولمىسا، مىڭ مۇشەققەت بىلەن تاپقان پۇلى ئوچاقنىڭ كۆلىدەك توزۇپ كېتىدۇ، توزۇپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ تۇيماي قالىدۇ. «ھەر ئىشنىڭ يولى بىلەن»دىن چىقىپ كەتكەنلەر شۇنداق بولىدىغۇ. تالاي ـ تالاي پۇل تاپقان، باي بولغانلار خارابلىشىپ ئاخىر كىشىلەردىن بىر پارچە نان سورايدىغان ھالغا كېلىپ قالىدىغۇ ... مەن قەتئىي ئىرادە بىلەن كىرگەن يولۇم، باسقان ئىزىمدىن ياندىم. خوش، ماھىنۇر، سىز قاچان، قانداق سەۋەب بىلەن ئۆيلەنمەسلىك قارارىغا كېلىپ قالغان، دەپ سورىمايسىزغۇ؟ — دېدى ئىسمائىلجان بىردىنلا ئاۋازىنى ئۆزگەرتىپ. ئۇنىڭ لەۋلىرى قۇرۇپ، چىرايى سەل ـ پەل تاتىرىپ كەتكەندى.

— تېخى سۆزىڭىز ئاخىرلاشمىغاندۇ؟ — ماھىنۇر كۈلدى.

— توغرا، ئاخىرلاشمىدى، ئەمدى نېمىشقا شۇنداق قارارغا كەلگەنلىكىمنى دەيمەن، — ئىسمائىلجان سۆزگە چۈشتى، — بېيجىڭدا مەندىن تۆت ـ بەش ياش چوڭ ئىككى تونۇشۇم بار ئىدى، ئۇلارمۇ سودىگەرچىلىك قىلاتتى. ئۇلارنىڭ چىرايلىق ئىككى ياش ئايال بىلەن بىللە يۈرگەنلىكىنى ئارىلاپ كۆرۈپ قالاتتىم. بىر كۈنى كەچلىكى ئاشخانىدا بىللە بولۇپ قالدۇق، ئۇلار ھەممىسى بىر يۇرتلۇق ئىكەن. تاماق يەپ پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇش جەريانىدا ئىككى ياش ئايالنىڭ بېيجىڭغا بىلىم ئاشۇرۇشقا كەلگەنلىكىنى، ھەر ئىككىسىنىڭ ئىككىدىن بالىسى بارلىقىنى، بىرسىنىڭ ئېرى باشقارما باشلىقى، يەنە بىرسىنىڭ قايسىدۇر بىر ئىدارىنىڭ باش بوغالتىرى ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇم. ئۇلار ماڭا سەمىمىي، يۈزى تۆۋەن بىلىندى. ئۇلارنىڭ مۇئامىلىلىرىدە غەيرىي ئەھۋاللار سېزىلمىگەچكە، مەنمۇ باشقىچە ئويلاردا بولمىدىم:

بىر كۈنى ئىككى تونۇشۇم بىلەن ئۇچىمىز گۇاڭجۇغا بىللە بارماقچى بولۇشتۇق. ئايروپىلان بېلىتى ئالماقچى بولۇپ ئەتىسى

سەھەرلىكى ئىككىسى تۇرۇۋاتقان مېھمانخانىغا كەلدىم. ئىشىكنى چەكتىم، ئېچىلمىدى، يەنە چەكتىم، يەنە ئېچىلمىدى. قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەن بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ، كۈتكۈچى قىزغا ياتاقنى ئاچتۇرۇپ كىردىم. كىردىمۇ ھەيران بولۇپ تۇرۇپلا قالدىم. ئىككىسى ئىككى كارىۋاتتا چىرايلىق ياش ئاياللار بىلەن بىر جۈپتىن بولۇشۇپ يېتىپتۇ. مېنى كۆرۈپ ئاياللار باشلىرىنى يوتقاننىڭ ئىچىگە تىقىۋالدى. ئىككى دىۋاننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۈستەلچىدە ھاراق، پىۋا بوتۇلكىلىرى، پىشقان گۆش، خاسىڭ مېغىزى، كەمپۈت - پېچىنىلەر چېچىلىپ تۇرۇپتۇ. تۆتى بىر ياتاقتا ياتسا، باشقا تەرەپلىرىنى قويۇپ تۇرايلى، بۇلارنىڭ ھايۋاندىن نېمە پەرقى قالدى! ... بېشىم پىرقىراپ كەتتى، كەينىمگە ياندىم - دە، ياتاقتىن شۇنداق تېز چىقىپ كەتتىم، پۈتۈن ئەزايى - بەدىنىم تىترەپ، كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ كەتتى.

ئىككى ياش ئايال ماڭا شۇنداق سەممىمي، يۈزى تۆۋەن كۆرۈنگەن ئەمەسمىدى، بېيجىڭغا بىلىم ئاشۇرۇشقا كەلگەن تۇرۇقلۇق، ئىككى - ئۈچ ئاي ئۆتە - ئۆتمەي تۇرۇپلا ئەرلىرىنى، بالىلىرىنى ئۇنتۇپ كەتسە، ئۇلارنىڭ يۈزىنى قىلمىسا، بىردەملىك ھېسسىياتلىرىنى باسالمىسا، ئاياللارغا قانداقمۇ ئىشەنگىلى بولىدۇ؟ ... مەنمۇ سودىگەر، ئۆيلىنىپ قالسام، بىر ئاي ئۆيدە بولسام، بىرنەچچە ئاي ھەتتا يىللاپ سىرتلاردا بولۇپ قالىمەن، ئەھۋال مۇشۇنداق تۇرسا، ئىشەنچ قىلىش مۇمكىنمۇ؟ ... ھەممە ئاياللارغۇ ئۇنداق ئەمەستۇر، لېكىن خاتىرجەم بولغىلى بولامدۇ؟ بەدەن - بەدەنلىرىمدىن غەزەپ - نەپرەت، ئاياللارغا ئىشەنمەسلىك تۇيغۇلىرى يېنىپ كەتتى - دە، ئۆز - ئۆزۈمگە: ئۆيلەنمەيمەن، مەڭگۈ ئۆيلەنمەيمەن، دەپ قەسەم قىلدىم. ئۆيلەنمەسلىك قارارىغا كېلىشىمدىكى تۈپكى سەۋەب مانا شۇ.

— سىزمۇ قىزىق ئويلارنى ئويلاپتىكەنسىز، — دېدى

ماھىنۇر ئۆزىنى كەينىگە تاشلاپ، — ئۇنداق ئىشلار ھازىرمۇ جىققۇ، كۆرمەيۋاتامسىز؟

— ھەرقانداق ئادەمنىڭ بىر ئەقىدىگە، خۇلاسىگە، قاراشقا كېلىشىگە مەلۇم نەرسىلەر سەۋەب بولىدۇ ـ دە، مەن سىزگە شۇنى دەۋاتىمەن.

— سەرگۈزەشتىلىرىڭىز، كۆرگەنلىرىڭىز مېنى قالتىس قىزىقتۇرۇۋاتىدۇ، قېنى داۋامىنى سۆزلەڭە، ئۇسسۇزلۇق يەتكۈزۈپ بېرىش مەندىن، — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭغا چاي سۇنۇپ.

— سودىگەرلەر كۆپىيىپ كەتتى، — سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ئۇ چايدىن ئىككى يۇتۇم ئىچىپ، — پايدىمۇ تۆۋەنلەپ، چويلىدا توختىغۇدەك بىرنەرسە قالمايدىغان بولدى. بىر ماگىزىندا بىرەر يېڭى مال سېتىۋالماقچى بولسا، نەچچە يۈزلىگەن سودىگەر خۇددى يەردىن ئۈنۈپ چىققاندەك پەيدا بولاتتى. كۆپ پايدا ئېلىپ دەندەپ قالغان ئادەم ئاز پايدىغا قانائەت قىلمايدىكەن. بۇ يولغا كىرىپتىمەن، ھەممىنى قىلىپ باقاي، دەپ ئەتكەس مال سودىسىغا كىرىشىپ كەتتىم. تەيۋەن، شياڭگاڭ ۋە باشقا چەت ئەللەردىن دېڭىز ئارقىلىق يوشۇرۇنچە ھەر خىلماللار كىرەتتى. نۇرغۇن سودىگەرلەر يۈرەكسىزلىك قىلىپ، بۇ سودىدىن ئۆزىنى قاچۇراتتى. مەن تەۋەككۈل قىلىپ رەڭلىك تېلېۋىزور، ئۈنئالغۇ، تاماكا سودىسىغا كىرىشتىم. دېڭىز ياقىسىدىن يوشۇرۇنچە ئېلىپ، چوڭ شەھەرلەرگە ئەكېلىپ باشقا سودىگەرلەرگە ئۆتكۈزۈۋېتەتتىم. كۆپ قېتىم خەتەرلىك ئەھۋاللارغا دۇچ كەلدىم، بىر قېتىم قاچقىنىمدا تاس قالدۇق ئوق تېگىپ كەتكىلى، تەلىيىم بار ئىكەن، قۇتۇلۇپ كەتتىم. ئىككى يىلدىن كۆپرەك ئەتكەس مال سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىش ئارقىلىق كۆزگە كۆرۈنگەن بايلارنىڭ بىرىگە ئايلاندىم. مۇشۇ چاغدا ماڭا ئۇشتۇمتۇت بىر ئوي كەلدى: ئۆزىمىزنىڭ شەھەرلىرىگە بېكىنىپ، ھېچ يەرنى كۆرمەي، جاھاننى ئارىلىماي يۈرەمدۇق؟

تارىختا بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز ئېشەك، تۆگىلەردە مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ ئايلاپ، يىللاپ يول يۈرۈپ دۇنيانىڭ نە ـ نەلىرىگە بارمىغان. بۇنىڭدىن ئون نەچچە ئەسىر ئىلگىرىلا باغدات، گرېتسىيە، رىم ... لارغا بارغان، قاراخانىيلار خانلىقىنىڭ گۈللەنگەن مەزگىللىرىدە جەنۇبتا ھىندىستان، ئافغانىستان، غەربتە ئىران ۋە غەربىي ئاسىيا، شىمالى ئافرىقا، شەرقىي، جەنۇبىي ياۋروپالارغا بارغان ئەمەسمىدى، بۈگۈن بىز ئەڭ تېز مۇساپىلىك ئاپتوموبىل، پويىز، ئايروپىلانلارغا ئىگە. دۇنيانىڭ بۇ چېتىدىن ـ ئۇ چېتىگە گويا كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە يېتىپ بارالايمىز. شۇنداق ئىكەن، نېمىشقا بىز ئۇ يەرلەرگە بارمايمىز، ئۇ يەرلەرنى كۆرمەيمىز ھەم سودا قىلمايمىز؟ ... مۇشۇنچىلىك ئىشلارنىمۇ قىلالمىساق، ئەڭ ئاددىيسى بىزگە ئۇيات ئەمەسمۇ!

مەن غۇلجىغا قايتىپ كەلدىم. رەھمەتلىك ئاتا ـ ئانىلىرىمغا ئاتاپ، يۇرت ـ جامائەتنى چاقىرىپ نەزىر قىلدىم. مۇشۇنداق پۇل تاپقان چېغىمدا ئۇلار بولسىچۇ، تۆت قەۋەت كۆرپىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ باقماسمىدىم، كۈتمەسمىدىم، دەپ ئويلىدىم، ئەپسۇسلاندىم، ئېچىندىم، يىغلىدىم ... ھەدەملەرنىڭ تۇرمۇشى يەنىلا نامرات، ئەتىگەنگە تاپسا چۈشكە يوق، چۈشكە تاپسا كەچكە يوق ئىكەن. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى يولغا سېلىش، ھاللىقراق تۇرمۇشقا ئىگە قىلىش ئۈچۈن، بازارنىڭ ئاۋات يېرىدىكى بىر ئادەمنىڭ ھويلىسىدىن ئىككى فۇڭ يەرنى سېتىۋېلىپ، ئاستىنى ئۇن ـ پۇن، كۆكتات ساقلايدىغان ئامبار، ئۈستىنى ئازادە، كۆركەم قىلىپ ئاشخانا سالدۇرۇپ بەردىم. يەنە قازان ـ قومۇچ، چىنە ـ قاچا، توڭلاتقۇ، شامالدۇرغۇچ، ئۈستەل ـ ئورۇندۇقلارنى، يېرىم ئايغا يەتكۈدەك ئۇن، ياغ، گۆش قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ بېرىپ: ئەمدى تۇرمۇشۇڭلارنى يولغا سېلىڭلار، دېدىم. يىڭىدىن مەسچىت سېلىشقا (مەن بارغاندا پۇل يىغىش قىلىۋېتىپتىكەن)، باشلانغۇچ مەكتەپ رېمونتىغا،

كوچىمىزنى ئاسفالتلاشتۇرۇشقا پۇل بەردىم. ئۆزۈم چوڭ يولنىڭ كۆۋرۈكىنى ياساتتىم. بىرنەچچە كەمبەغەل ئائىلىلەرگە پۇل تارقاتتىم. ھېسابلاپ باقسام مۇشۇ ئىشلارغا ئىككى يۈز مىڭ سومدىن ئوشۇقراق پۇل سەرپ قىپتىمەن. شۇنىڭدىن كېيىن چەت ئەلگە چىقىشنىڭ تەييارلىقىغا چۈشتىم.

پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئىسمائىلجاننىڭ سۆزلىرىگە بېرىلىپ كەتكەن ماھىنۇرنىڭ ئۆزى تۇيمىغان ھالدا يۈزلىرىگە تەبەسسۇم يۈگۈرگەنىدى، دۈپدۈگىلەك كۆزلىرىدە ئىللىق نۇرلار چاقناپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئالدىدا نەزەر دائىرىسى كەڭ، ئۆزى تۇرماق، ئەتراپىدىكى ھەم ئۆزى ئۇچراشقان سودىگەرلەرگە ئوخشىمايدىغان، بىلىملىك، قەھرىمۇ بار، زەھرىمۇ بار بىر ئادەمنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى ھېس قىلدى ۋە ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ شۇنچە پۇل تېپىپمۇ خەلققە ھېچقانچە ئىش قىلىپ بېرەلمىگەنلىكىگە خىجىل بولدى ـ دە، قايىللىقتىن چاقناپ كەتكەن كۆزلىرى بىلەن، پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن قوزغالغان مېھىر بىلەن ئىسمائىلجانغا تىكىلىپ قالدى.

43

— ھەر ئادەم ئۆز تارىخىنى ئۆزى يازىدۇ. مېنىڭ تارىخىمنى ئوقۇغان ئادەملەر ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرى تارىختا دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ سودا ئالاقىسى ئورناتقان، لېكىن، بۇ تارىخ تۇرلۇك سەۋەبلەر تۈپەيلى، ئۇزاق ۋاقىت توختاپ قالغان، ھازىر ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى شۇ يەرلەرگە بېرىپ، سودا قىلىۋېتىپتۇ، ئۇيغۇرلار سودا ـ تىجارەت ئارقىلىقمۇ ئۆزلىرىنى دۇنياغا تونۇتۇۋېتىپتۇ، دېگەن ئۇقۇمغا ئىگە بولالايدۇ.

مەن ۋە مېنىڭ سەپەرداشلىرىمنىڭ يېقىندىن بېرى دۆلەت دەرۋازىسىنى ئېچىپ سىنگاپور، تايلاند، قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان، رۇسىيە، تۈركىيە، سەئۇدى

ئەرەبىستانى، ئۇكرائىنا، پولشا، رۇمىنىيە، بۇلغارىيە، ۋېنگرىيە، گېرمانىيە، ئەنگلىيە قاتارلىق مەملىكەتلەرگە چىقىپ، سودا بىلەن شۇغۇللىنىشى، بىزنىڭ تارىختىكى ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز سودا ـ تىجارىتىنىڭ قايتا تىكلىنىشى ۋە راۋاجلىنىشى. دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا بولۇۋاتقان سودا ـ تىجارەت يالغۇز پۇللا تاپمايدۇ، مەدەنىيەت ئالماشتۇرىدۇ. بىر ـ بىرىنى چۈشىنىدۇ، ــ دەپ سۆزىنى باشلىدى ئىسمائىلجان بىر ئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن ئۆزىگە تىكىلىپ ئولتۇرغان ماھىنۇرغا قاراپ، ــ چەت ئەلگە سودا ئىشى بىلەن چىقمىساق دېسەك، ۋېزا ئېلىش بەك تەس.
ــ نېمىشقا؟ ــ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ماھىنۇر.
ــ سەۋەبىنى بىلەلمىدىم، لېكىن ئامال قىلغىلى بولىدۇ.
ــ قىزىق ئىشقۇ بۇ؟
ــ شۇنداق، قىزىق ئىش، ــ دېدى ئىسمائىلجان ۋە سۆزگە چۈشتى، ــ بىز ئالدى بىلەن قازاقىستان، قىرغىزىستان ياكى ئۆزبېكىستانغا تۇغقان يوقلاش باھانىسى بىلەن چىقىمىز ۋە ئۇ يەردىن باشقا مەملىكەتلەرگە ئۆتۈپ كېتىمىز. مەن ئۇ يەردە قانداق ماللارنىڭ تېز ئۆتۈۋاتقانلىقىنى كىشىلەردىن ئاڭلىغىنىم بويىچە بىرىنچى قېتىم سىناپ بېقىش ئۈچۈن ئازراق ئادىداس، شىپۇن دۇخاۋا، نىلون دۇخاۋا ئېلىپ چىقتىم. بۇ ماللار راست دېگەندەك تېز ئۆتۈۋېتىپتۇ. ئىككىنچى قېتىم ناھايىتى كۆپ ئېلىپ چىقتىم ـ دە، ئەزەربەيجانلىقلار، ئۆزبېكلەر، چېچىنلەرگە توپ ـ تۇپى بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتتىم. سىزمۇ بىلىسىز، قانداقلا بولمىسۇن بىرەر مال ئاز ۋاقىتتا پۇللۇق بولىدۇ، كۆپىيىپ كەتسە، ئەرزانلاپ كېتىدۇ ياكى ئۆتمەس ماتاغا ئايلىنىدۇ. تۆتىنچى قېتىم ئاچىققىنىمدىن كېيىن، ئۇ ماللار كۆپىيىپ كەتتى. تاشكەنت، ئالمۇتا، بېشكەك شەھەرلىرىنى ئايلىنىپ تاماشا قىلىپ يۈردۈم. «كۆزۈڭنىڭ باريدا شەھەر كۆر» دېگەندەك سەمەرقەنت، بۇخارا، ئاشخابات شەھەرلىرىنى ئايلاندىم. ئۇرۇس

تىلىنى بىلىمەي سودا قىلىش بۇ يەرلەردە تازا يۈرۈشۈپ كەتمەيدىكەن. تاشكەنتنىڭ ئەسكى جۇۋا دېگەن يېرىگە كېلىپ ياتتىم ـ دە، تىل ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كەتتىم. چۈنكى، بىزگە قىزىق تۇيۇلىدىغان مۇنداق ئىشنى كۆردۈم، ئالمۇتا، بىشكەك شەھەرلىرىدىكى ماگىزىن ـ دۇكانلاردا مال سېتىۋاتقان قازاق، قىرغىزلارمۇ ئورۇسچە سۆزلەيدىكەن، تاشكەنتتىكى ماگىزىن ـ دۇكانلاردا مال سېتىۋاتقان ئورۇسلارمۇ ئۆزبېكچە سۆزلەيدىكەن. شۇنداق ئويلاپ قالدىم، ئىتىقادتا چىڭ بولساڭ، سېنى پەرىزاتمۇ ئۆزگەرتەلمەيدىكەن، ئىتىقادتا بوش بولساڭ، سېنى ئالۋاستىمۇ ئۆزگەرتىپ كېتەلەيدىكەن. تاشكەنتتە ئانچە ـ مۇنچە سودا قىلىپ، كۆپ ۋاقىتمنى تىل ئۆگىنىشكە سەرپ قىلىپ بىر يىلدەك يۈردۈم. ئەسكى جۇۋىدا ئۈرۈمچىدىن، غۇلجىدىن چىققان سودىگەر باللار كۆپ ئىدى. رۇسىيىنىڭ ياۋروپا تەۋەسىگە ۋە ياۋروپادىكى بەزى دۆلەتلەرگە چىقىپ، سودىگەرچىلىك قىلىۋاتقان باللارمۇ كۆپ ئىدى. ئۇلار بىلەن ھەرقايسى دۆلەتلەردىكى سودا ـ تىجارەت ئەھۋاللىرىنى سۆزلىشىپ يۈرەتتۇق.

ئاخىر يەنە بىر قېتىم تەۋەككۈل قىلىشقا جۈرئەت قىلدىم. ئايروپىلان بىلەن موسكۋاغا يوشۇرۇنچە بۆكەن مۆڭگۈزى ئاپاردىم.

— بۆكەن مۆڭگۈزى ئاپارماق ئاسان ئەمەس، قاتتىق تەكشۈرىدۇ، دەۋاتاتتىڭغۇ؟ — دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

— ئاسان ئەمەسلىكى ئاسان ئەمەس، بىراق ھەممىنى پۇل ھەل قىلىدۇ، قىيىننى ئاسانلاشتۇرىدىغان، «بولمايدۇ» دېگەننى «بولىدۇ» قىلىدىغان، تۇرۇلگەن قاپاقلارنى ئېچىلدۇرىدىغان پۇل. لىيۇتچىكقا ياكى مۇناسىۋەتلىك خادىمغا ھەربىر چامادان ئۈچۈن ئون دوللار بېرىدىغان گەپ، قالغان توسالغۇلارنى لىيۇتچىك توغرىلايدۇ. پويىزغا قارىغاندا، ئايروپىلاندا ئاپىرىش بىخەتەررەك بولىدۇ. بىر چامادانغا يىگىرمە تۆت ـ يىگىرمە بەش كىلوگىرام

سىغىدۇ. ئۈستىنى كۆركەم، چىرايلىق قەغەز بىلەن ئوراپ سالىمىز. بىر كىلوسىنى يىگىرمە ئۈچ ـ يىگىرمە توققۇز دوللاردىن ساتتىم. دەسلەپ يىگىرمە چامادانىنى ئاپارغان، كېيىن بىر توننا ئاپاردىم. ئۈچىنچى قېتىم پويىز بىلەن ئىككى توننا ئاپاردىم. بۇ سودىنىڭ ئېپىنى خېلى ئوبدانلا ئېلىپ كەتتىم. مەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان غۇلجىلىق، ئۈرۈمچىلىك بەش ـ ئالتە بالا بار ئىدى. شۇڭلاشقا هاياتىم ۋە بايلىقىمدىن ئەنسىرەپمۇ كەتمەيتتىم. ئەمما، بىزنى ساقچىلار قاقتى ـ سوقتى قىلىپ تۇراتتى. كېچىلىرى ياتاققا تۇيۇقسىز بېسىپ كىرىپ، پاسپورتىڭنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىپتۇ، جەرىمانە تۆلەيسەن، دەپ تۇرۇۋالىدۇ. ئۇلارنىمۇ پۇل يۇمشىتىۋېتىدۇ، ئون ـ يىگىرمە دوللار بېرىپ قويساق چىقىپ كېتىدۇ. ئون ـ يىگىرمە دوللار ئۇلار ئۈچۈن چوڭ پۇل. جىقراق بەرسەك تېخى بىزنى قوغدايدۇ. موسكۋادا ئۇزاق تۇرۇپ قالدىم. موسكۋادا داغىستانلىقلارمۇ بۆكەن مۆڭگۈزى ئەكېلىپ سېتىپ تۇرىدۇ. رۇمىنىيىدە بۆكەن مۆڭگۈزىنى موسكۋاغا قارىغاندا ئۆرە ئالىدىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، رۇمىنىيىگە ئاچىقتىم. راست دېگەندەك ئۇ يەردە ئۆرە ئالىدىكەن. بىر كىلوسىنى ئوتتۇز سەككىز ـ ئوتتۇز توققۇز دوللاردىن ساتتىم. رۇمىنىيىدىمۇ موسكۋادىكىگە ئوخشاش ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارنى قىلىدىغان، باشقىلارنىڭ ماللىرىنى پارچە سېتىپ بېرىدىغان، خېرىدار تاپىدىغان، رۇسچە، رۇمىنىيچە تىللارنى سۇدەك بىلىدىغان بۇياقتىن چىققان ئۇيغۇر باللىرى بار ئىكەن. ئۇلار ئىشلىرىڭىزنى يۈرۈشتۈرۈپ بېرىدىكەن. بۇ باللار شۇنچىلىك چاققان، زېرەك ئىكەنكى ئەقلىڭىز هەيران قالىدۇ. بىر قېتىم ئۇلار مۆڭگۈزنى سېتىۋاتقاندا، ساقچىلار تەرىپىدىن تۇتۇلۇپ قاپتۇ. ساقچىلار بۇ نېمە؟ دەپ سورىسا، ئۇلار بۇ تۈگمە، تاغاقلارنى ياسايدىغان خام ئەشيا، دەپتىكەن، ساقچىلارنىڭ تېبابەتچىلىك دورىلىرىدىن خەۋىرى بولمىغانلىقى هەم ئۇ يەرلەردە تېبابەتچىلىك ئىلمى

تەرەققىي قىلمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ بۆكەن مۆڭگۈزى ئىكەنلىكىنى بىلمەي، ئۇلارنى قويۇۋېتىپتۇ. بالىلار قۇتۇلۇپ قاپتۇ. رۇمىنىيە تۇرىدىغان يەر ئىكەن. كوچىلىرى، باغچىلىرى ئىنتايىن پاكىز، ئادەملىرى تازىلىققا ئاڭلىق ھالدا ئەھمىيەت بېرىدىكەن. تازىلىق قىلايلى، تازىلىققا رىئايە قىلايلى، دېگەن گەپنى ھېچكىممۇ دەپ باقمايدىكەن. بىنالىرى ئانچە ئېگىز ئەمەس، لېكىن بىنالارنىڭ گىرۋەكلىرى، ماڭلايلىرى، ئىشىك ـ دېرىزە گەرنىزلىرى نەقىشلىق، بەكمۇ چىرايلىق ئىكەن. كوچىلىرىدا ياڭزا ـ ياڭزا گۈل، گىلاس ئۆستۈرۈلىدىكەن، ئەتىرگۈلنى ياخشى كۆرىدىكەن، جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدۇ، دېسىمۇ بولىدۇ. پىۋىغا ناھايىتى ئامراق، ئەر ـ ئايال، چوڭ ـ كىچىك ھەممىسى ئوخشاشلا پىۋا ئىچىدۇ، پىۋىخانىلاردا گارمون چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ ئولتۇرۇش ئۇلارنىڭ ئەڭ كۆڭۈللۈك ئىشى. ئۇلار مېھماندوست خەلق. بىزنىڭ «مېھمان» دېگىنىمىزنى ئۇلار ئۆز تىلىدا «مۇساپىر» دەيدۇ؛ «خەير ـ خوش» دېگەننى «ئەلۋىدا» دەيدۇ. قىشتا ئەر ـ ئايال ھەممىسى پەلتو، شىلەپە، قۇلاقچا كىيىدۇ، سەھرالىقلىرى خۇددى بىزنىڭ يېڭىسارنىڭ قۇلاقچىسىغا ئوخشاش ئۆرە قۇلاقچا كىيىدۇ. ئويۇن ـ تاماشىغا ئامراق كېلىدۇ. بۇخارېستتا تاتار، چېچىن، تۇركلەر كۆپ، تۇركلەرنىڭ ئاشخانىلىرىمۇ كۆپ. بىر قوينى يارىتىپ تۇرۇپ يىگىرمە ـ يىگىرمە بەش دوللارغا ئالغىلى بولىدۇ. ئۆزىمىزنىڭ تاماقلىرىنىمۇ ئېتىپ يەيمىز، كىرىنگەش كوچىسىدىكى تۈرك ئاشخانىلىرىدىنمۇ تاماق يەيمىز. دېھقانلار بازارغا دېشلو①، خادىك ھارۋىلاردا كۆكۋاش، كاپۇسكا، تەرخەمەك، قوغۇن ـ تاۋۇزلارنى ئەكىرىپ ساتىدۇ. تاۋۇزلىرىنىڭ شەكلىمۇ، تەمىمۇ غۇلجىنىڭ قوزىۋاي تاۋۇزلىرىغا ئوخشايدۇ.

ئورۇس تىلىنى بىلىۋالغاندىن كېيىن، رۇمىنىيە تىلىنى

---

① دېشلو ــ خادىكتىن چوڭ، جىقراق يۈك باسقىلى بولىدىغان ھارۋا.

بىلىۋېلىش تەسكە چۈشمىدى. بۇ ئىككى تىلدا راۋان سۆزلىشەلەيدىغان بولدۇم. تىلدىن قىينالمايدىغان بولغاچقا، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ۋاله دېگەن قىز بىلەن تونۇشۇپ قالدىم. مەن ئادەمگەرچىلىك يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلىپ ھۆرمەت قىلىپ يۈردۈم. نەدىن بىلەي ئۇ مېنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىزدىمىسەم خاپا بولىدۇ، ئۇنىمىغىنىمغا قويماي ئۆيلىرىگە ئاپاردى. ئۇلار بىرسىنى ياخشى كۆرۈپ قالسا، ئۇنىڭدىن ھېچنېمىسىنى ئايىمايدىكەن. مېنىڭ ھەممە نەرسەم ياخشى كۆرگەن ئادىمىمگە تەئەللۇق، دەپ قارايدىكەن. بىر كۈنى ئۇ مۇنداق دېدى:

— بىز نېمىشقا توي قىلمايمىز، نېمىگە قارايمىز؟

— مەن ۋەتىنىمگە قايتىمەن ئەمەسمۇ، — دېدىم.

— قايتساڭ مەيلى، سەن بىلەن كېتىۋېرىمەن.

— مەن ئاتا ـ ئانامدىن سورىشىم كېرەك، ئۇلار رۇخسەت قىلامدۇ، قىلمامدۇ، كىم بىلىدۇ.

— مېنى سەن ئالىسەنغۇ، باشقىلار نېمىشقا ئارىلىشىدۇ؟

— دىنىمىز ئوخشاش ئەمەس.

— مۇھەببەت دىنغا قارىمايدۇ، سىلەرنىڭ دىنىڭلار باشقا مىللەتتىن ئالساڭ بولمايدۇ، دەمدۇ؟

— دېمەيدۇ، بىراق مېنىڭ ئاتا ـ ئانام باشقا مىللەتتىن ئېلىشىمنى خالىمايدۇ.

— سىلەردىن بىزنىڭ قىزلارنى ئالغانلار بارغۇ؟

— مېنىڭ ئاتا ـ ئانامدا كونىلىق ئېغىر، ئاڭلىق ئادەملەر ئەمەس، ئۇلارنىڭ دېگىنىنى قىلمىسام يۈزۈمگە قارىمايدۇ، ئاتا ـ باللىقتىن كېچىپ كېتىدۇ. شۇڭا، مەن سېنى ياخشى كۆرسەممۇ، دەردىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ، سېنى ياخشى كۆرىمەن، دەپ ئېيتالمىغان. لېكىن، بىز ياخشى دوستلاردىن بولۇپ قالىمىز.

ۋاله يىغلىدى، مەن بەزلىدىم، كۆڭلىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن

مەنزىرىلىك يەرلەرگە ئاپاردىم، موسكۋاغا، ئىستامبولغا، ۋارشاۋالارغا ئاپىرىپ ئويناتتىم، ئەڭ ئېسىل ياتاقلاردا تۇرغۇزدۇم. لېكىن، كىيىم ـ كېچەك ئېلىپ بېرەي دېسەم، پەقەت ئۇنىمايتتى. ئۇنىڭدا ئېلىۋالاي، يۇلىۋالاي، كىيىۋالاي، دېگەن نىيەت يوق ئىدى. ھەرقانداق نەرسىدىن كۆڭلىنى ئەلا بىلەتتى. تۇغۇلغان كۈنىدە تيانشان يۇڭ توقۇلما ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتىدە ئىشلەنگەن ناھايىتى ئېسىل يۇڭ پوپايكىدىن بىرنى، فرانسىيىنىڭ ئېسىل ئەتىرىدىن بىر جۈپنى ئېلىپ ئاپىرىۋىدىم، ئۇنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى. مەن رۇمىنىيىدىن موسكۋاغا قايتتىم. ۋالە مېنى ۋوگزالغا ئۇزىتىپ چىقتى. ئۇ تارامىلاپ ياش تۆكۈپ تۇراتتى. مېنى چىڭ قۇچاقلاپ ئۇزاققىچە قويۇپ بەرمىدى. بىز ئايرىلدۇق. ئۇ يەردە رۇمىنىيە قىزلىرىغا ئۆيلىنىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغانلارمۇ بار ئىدى. مەن ئۇنداق قىلالمايتتىم ھەم قىلمايتتىم. چۈنكى، مۇھەببىتىمگە تۇغۇلغان يېرىمنى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمنى تېگىشىۋەتمەيتتىم.

رۇمىنىيىدە مەخسۇس يىپەك سودىسىنى قىلىپ بېيىپ كەتكەن ئۇيغۇر سودىگەرلىرى بار ئىدى. مەيلى قەيەردە بولمىسۇن بېيىپ كەتكەنلەر ئەيش ـ ئىشرەت، كەيپ ـ ساپادا، ئىچىملىك ـ چېكىملىكتە يوق، بەش ۋاق نامازنى تاشلىمىغانلاردىن چىقىدۇ. يىپەك سودىسىنى قىلىۋاتقانلار شۇنداقلاردىن ئىدى. مەن ئەيش ـ ئىشرەت، ئىچىملىك ـ چېكىملىكتە يوق بولسامۇ، لېكىن شۇنىڭغا يېقىن كېلىدىغان ئىشلارنى بەزىدە يىگىتلىكىم تۇتۇپ، بەزىدە ئەتەي قىلىپ قويدۇم. ئاڭلىق ھەم ئەتەي ئەسكى ئىش قىلغان ئادەم بىردەملىك قىلىدۇ، ھەرگىز داۋاملاشتۇرمايدۇ، ئۆز ھېسسىياتىنى باسالايدۇ، ئۆزىنى تۇتۇۋالالايدۇ، مەن مۇنداق ھېسسىي جەريانلارنى بېشىمدىن ئۆتكۈزگەن.

مەن موسكۋادىكى چېغىمدا ئۇيغۇر بالىلىرى ئىچىدە ئادەتتىكى ئۇششاق سودىلار بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارنىڭ،

بۇلغارىيىدىن ياپونىنىڭ زەرلىك كەشمىر ياغلىقىنى ئېلىپ كېلىپ ئۆزبېك، تاجىكلارغا سېتىپ يۇرگەنلىكىنى كۆرگەنىدىم. بۇلغارىيىگە بارسام، غۇلام مويدۇن ھاجى دېگەن ئادەم مەخسۇس مۇشۇ ياغلىق سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن. مەن ئاشۇ ياغلىقتىن ئۈچ مىڭ دوژنا① ئالمەن دېۋىدىم، ئۇ ئەرزانلىتىپ يىگىرمە ئۈچ دوللار ئەمەس، يىگىرمە ئىككى دوللاردىن بەردى. مەن ئۇنى موسكۋاغا ئەكىلىپ، يىگىرمە سەككىز دوللار ئەمەس، يىگىرمە يەتتە دوللاردىن ساتتىم. بىر مەزگىل بۇ سودا بىلەنمۇ شۇغۇللاندىم.

بۇ سودىلار موسكۋا قىزىل مەيدانىنىڭ يېنىدىكى ئۆزبېكىستان رېستورانى ئالدىدا بولىدۇ. بۇ يەر قايناق بازار، پولۇ، كاۋاپ، مانتا، سامسا، ھەر خىل قورۇمىلار ھەرقاچان تەييار. بۇ يەرنى مۇستاپا دېگەن زومىگەر سورايدۇ، ئۇنىڭ شايكىسى بار. ياخشى يېرى پۇل بەرسىڭىز، سېنى قاچان كۆردۇم دېمەي، ھەرقاچان سىزنى قوغدايدۇ. ئۇيغۇر سودىگەرلىرى ئۇنىڭغا ھەر ئايدا ئون بەش ـ يىگىرمە مىڭ رۇبلى بېرىپ تۇرىدۇ، نارازى بولمايدۇ.

ئۆزبېكىستان رېستورانى ئالدىدىكى قايناق بازاردا بۇياقتىن چىقىپ سودا بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان، كۆرۈنۈشتە سودا، ئەمەلىيەتتە باشقا نىيەتتە يۇرگەن ئاياللارمۇ بار. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى سودىگەرچىلىك قىلىدىغان خەنزۇلارغا، ئەزەربەيجانلىقلارغا، قازاقلارغا تېگىۋالغان. ئەرلەرمۇ قىزىق بولىدىكەن، ئۆزلىرى باشقا مىللەت قىزلىرى بىلەن ئوينىسا، كۆڭۈل ئاچسا ھەتتا ئۇلارنى ئەمرىگە ئېلىۋالسا ھېچ گەپ يوق، قىزلار باشقا مىللەت ئەرلىرى بىلەن ئوينىسا، كۆڭۈل ئاچسا، تېگىۋالسا غەزەپلىنىدۇ، ئۆزىدە خورلۇق ھېس قىلىدۇ. مېنىڭدىمۇ مۇشۇنداق ھېس ـ تۇيغۇلار قوزغالغان. تېخى باشقا

---

① دوژنا ـــ مالنىڭ ئون ئىككى دانىسى بىر دوژنا بولىدۇ.

مىللەت ئەرلىرى بىلەن ئويناپ يۈرگەن قىزلارنى قاتتىق ئۈرۈۋەتكەنلەر بار، ۋەھالەنكى، باشقا مىللەت قىزلىرى بىلەن نېمىشقا ئوينىدىڭ، كۆڭۈل ئاچتىڭ، دەپ ئوغۇللارنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالغان بىرەر قىزنى كۆرمىدىم.

ماھىنۇر كۈلۈپ كەتتى:

— ئاياللارنىڭ قورسىقى كەڭ ـ دە.

— كەڭمۇ ياكى ئۇنداق سېزىم كەممۇ؟

— ئايال دېگەن ئايال، ئۇ ئەرلەرنى باشقۇرىمەن دېسىمۇ، ھامان باشقۇرۇلىدۇ.

— باشقۇرۇلۇش سېزىمى كۈچلۈك دەڭە؟

— مېنىڭچە بۇ ئاياللىق ئەخلاق.

ئىسمائىلجان سۆيۈنۈش ھېسسىياتى بىلەن ماھىنۇرغا تىكىلىپ قارىدى. ئۇلار بىرەر تالدىن مېۋە يېگەندىن كېيىن، ئىسمائىلجان يەنە سۆزگە چۈشتى:

— ئوتتۇرا ئاسىيا، شەرقىي ـ جەنۇبىي ئاسىيا ۋە ياۋروپادىكى بىر قىسىم دۆلەتلەرنىڭ پايتەختلىرىدە، مەشھۇر شەھەرلەردە ئۇيغۇر سودىگەرلىرى كۆپ. بۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ئۆز يۇرتلىرىدا ئىششىز قالغان ياشلار، دېھقان باللىرى. ئۇلاردىن رۇس، تۈرك، ئۆزبېك، قازاق، رۇمىنىيە، بۇلغار قىزلىرىنى ئېلىپ، شۇ يەرلەردە ئولتۇراقلىشىپ قالغانلىرىمۇ كۆپ. بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىش، ئىككىلىنىش مىللەتكە قارىمايدىكەن، مۇھەببەتتە چېگرا يوق ئىكەن. ئەلى دېگەن بىر بالا رۇمىنىيىلىك چىرايلىق بىر قىزنى ئالغان. ھازىر ئۇلار ئىناق ئائىلىنىڭ ئىگىلىرى. ئەلى خەنزۇ تىلىدىن باشقا، رۇمىنىيە، ئىنگلىز تىللىرىنى پىششىق بىلىدۇ. تۆت تامنىڭ ئىچىدە بىكىنىپ يۈرگەن ئۇيغۇرلارنىڭ سىرتلارغا چىقىشى، جاھان كېزىشى ئىنتايىن ياخشى، ئەھمىيەتلىك ئىش ئەمەسمۇ ... مەدەنىيەت ئۆگىنىدۇ، دۇنيانى چۈشىنىدۇ، ئۆزىنىمۇ چۈشىنىدۇ. مانا مۇشۇ ئەھمىيەتلىك، مەنىلىك ئىشلارنى

سودىگەرلەر قىلىۋاتىدۇ. مەن سىزگە موسكۋالىقلارنىڭ روھىنىڭ قانداقلىقىنى ئېيتىپ بېرەي: ئۇلار ئىقتىسادىي جەھەتتىن قىيىن ئەھۋالدا، جەمئىيەتمۇ قالايمىقان، نۇرغۇن ئىشلار ئىزدىن چىقىپ كەتكەن، بېشىغا بالايىئاپەت كەلدى، دېسەكمۇ بولىدۇ. نورمال كۈن ئۆتكۈزۈش تەس بولۇۋاتىدۇ. لېكىن، ئۇلار مۈكچىيىپ، چۈشكۈنلىشىپ كەتكىنى يوق. بېشىنى تىك كۆتۈرۈپ، مەغرۇر يۈرۈۋاتىدۇ. بىز ھەممىنى يەڭگەن، بۇنىمۇ يېڭىمىز، دەيدۇ. مەن بۇنىڭدىن ئۇلارنىڭ تارىختا ئۆزلىرىنى بېسىپ كەلگەن كۈچلۈك تاجاۋۇزچىلارنى قانداق يېڭىپ كەلگەنلىكىنى چۈشەندىم. بۇ ئۇلاردا پۈكۈلمەس ئىرادە، ھەرقانداق جاپا - مۈشەققەتكە پەسەنت قىلمايدىغان قەيسەر روھنىڭ بولغانلىقىدىن. ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك نەرسە ئۇلاردا بار ئىكەن. باشقىلار دۇنيادا ئۇيغۇر دېگەن مىللەتنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ باقمىغان، دېسە، كىشىنى خارلاۋاتقاندەك، كەمسىتىۋاتقاندەك تۇيۇلىدىكەن. مەن مۇنداق كىشىنىڭ ئوغىسىنى قايىنتىدىغان سۆزلەرنى تولىراق رۇمىنىيە، بۇلغارىيىلەردە ئاڭلىدىم. شۇڭا، كىم بىلەن تونۇشۇپ قالسام، مەيلى ئۇ ۋاگونلاردىكى باشقا مىللەت سەپەرداشلىرىم بولسۇن، مال ئالىدىغان سودىگەرلەر بولسۇن، ئىزدىشىپ يۈرىدىغان قىزلار، ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرى بولسۇن، ھەممىسىگە ئۇيغۇرلارنىڭ كىملىكىنى، ۋېنگىر، بۇلغارلارنىڭ ئەسلىي تەكتىنىڭ كىملىكىنى، ئۇلارنىڭ شۆھرەتلىك تارىخىنى سۆزلەپ يۈردۈم. ئۇلارغا ھەتتا دەرس ئۆتتۈم دېسەممۇ بولىدۇ. رۇمىنىيىلىك ۋاله مېنى ئال، دەپ تۇرۇۋالدى. يىغلىدى، قاقشىدى، ئالمىدىم. ئاتا - ئانام باشقا مىللەتتىن ئۆيلىنىشىمگە يول قويمايدۇ، دەپ ئەتەي يالغان ئېيتتىم. ئۇيغۇر دېگەن غۇرۇرى بار، ئۆز ۋەتىنىنى تاشلاپ كېتىشنى خالىمايدىغان خەلق ئىكەن، دېسۇن، دېدىم؛ تونۇشقان، بىرگە بولغان قىزلارنى قەيەرگە ئاپار، دېسە ئاپاردىم، ئايىماي پۇل خەجلىدىم، قانغۇدەك، ئۇنتۇلمىغۇدەك

دەرىجىدە ئۇيناتتىم. ئۇيغۇر دېگەن ئاجايىپ مەرد، قىزلارنىڭ كۆڭلىنى، ئارزۇ - ئارمانلىرىنى چۈشىنىدىغان، كۆڭلى - كۆكسى كەڭ خەلق ئىكەن دېسۇن، دېدىم؛ سودا - سېتىق، بېرىش - كېلىش مۇناسىۋەتلىرىدە يالغانچىلىق قىلمىدىم، دېگەن سۆزلىرىمگە ئەمەل قىلدىم، ئۇيغۇر دېگەن راستچىل، سەممىي خەلق ئىكەن، دېسۇن دېدىم؛ قىزلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ئىززىتىنى قىلدىم، ئۇيغۇر دېگەن چوڭلارنى ھۆرمەت قىلىدىغان خەلق ئىكەن، دېسۇن دېدىم؛ ئاخىرقى نۆۋەتتە ئۇيغۇر يىگىتلىرى قالتىس غۇرۇرلۇق، مەرد، كىشىنىڭ مەيلىنى قوزغايدىغان جەلپكار بولىدىكەن، دېگەن ئۇقۇم يۈرىكىدە قالسۇن، دېدىم.

ئادەم ئۆز سۆزىدىنمۇ ئۆزى ھاياجانلىنىپ قالىدۇ. ئىسمائىلجان ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى - دە، ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن تەسىرلىنىپ خىيالغا كەتكەن بولسىمۇ، كۆزلىرى ئىسمائىلجاننىڭ بەستىدە، تېز - تېز تاشلىنىۋاتقان ئاياغلىرىدا ئىدى. «ھەسەنجان ئاكامدەك قىلغان سۆزلىرى مەنىلىك ھەم چوڭقۇر، — دەپ ئويلاۋاتاتتى ئۇ، — كۆزقاراشلىرىدا ئالاھىدىلىك بار، كىشىگە ياقىدۇ ...»

※ ※ ※

— سودا - تىجارەتنى توختىتىپ، باشقا يەرلەرنى كۆرۈش، ئايلىنىش، ساياھەت قىلىش قارارىغا كەلدىم، — دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — دۇنياغا داڭلىق دەم ئېلىش ئورنى قىرىمغا باردىم. قىرىم — مەن ھازىرغىچە كۆرگەن مەنزىرىلىك جايلارغا قارىغاندا ئالاھىدە گۈزەل، بەكمۇ چىرايلىق يەر ئىكەن. كىچىككىنە كارىدورى بار بىر ئېغىزلىق ئۆينى ئىجارىگە ئالدىم. باغ - ئورمانلىق ئىچىنى ئارىلايمەن، تاماشا قىلىمەن. ھەرقايسى مىللەتتىن بولغان قېرىلار، ئوتتۇرا ياشلىقلار، ياشلار ۋە بالىلار كۆپ بولسىمۇ، بۇ دەم ئېلىش — ساياھەت ئورنىنىڭ

كەڭلىكىدىن ئادەملەر شالاڭ كۆرۈنىدۇ. يانباغرىدىكى بۈككىدە ئورمانلىق ئىچىدىكى ئايرىم ـ ئايرىم ئۆيلەر خۇددى قىزىل لېنتىلىق، ئاق شىلەپىلىك قىزلارغا ئوخشاپ كېتىدۇ. رەڭمۇرەڭ كىيىملىك ئاياللار، بەجايىكى باغلاردا گۈلدىن گۈلگە قونۇپ يۈرگەن كېپىنەكلەرگە ئوخشايدۇ. ئۇلار يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇشنى، چىملىق يەرلەرگە ئەدىيال سېلىپ ئولتۇرۇپ ئۆزئارا پاراڭ قىلىشنى، شىۋىرلاپ لىرىكىلىق ناخشىلارنى ئېيتىشنى ھوزۇر ھېس قىلىدىكەن. ئاشۇ ھالەتلەردە ئولتۇرغانلارنىڭ كۆتۈرەڭگۈ كۆكسى، ئاپئاق بىلەكلىرى ئادەمنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ تۇرىدۇ. ئۇلار تونۇمىغان ئادەملەر بىلەنمۇ پاراڭلىشىدىكەن ھەم تونۇشۇپ قېلىشنى ياخشى كۆرىدىكەن. زەڭگەر كۆزلۈك، ئاق سېرىق يۈزلۈك، بەللىرى ئىنچىكە، چىرايلىق بىر ياش رۇس چوكاننى ھەر كۈنى نەچچە كۆرىمەن، بىردە كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرىدۇ، بىردە ئىككى تەرىپى قارىغايلىق ئاسفالتلىق يولدا ئۇياقتىن بۇياققا مېڭىپ يۈرىدۇ. بىر كۈنى يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرغانىكەن، سالام قىلىپ يېنىدا ئولتۇردۇم.

— نەدىن كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى ئۇ كىتابتىن كۆز ئۈزمەي. دېمەك، ئۇ ماڭىمۇ سەپسېلىپ يۈرگەنىكەن.

— چەت ئەلدىن.

— يالغۇز كەلدىڭىزما؟

— يالغۇز، سىزچۇ؟

— ئەلۋەتتە يالغۇز كەلدىم، — كىتابتىن كۆزىنى ئېلىپ ماڭا قارىدى، — سىزنىڭمۇ يالغۇز يۈرگەنلىكىڭىزنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن.

— مەن تېخى ئىككى بولمىدىم.

— شۇنداقمۇ؟

— سىزمۇ ئىككى بولمىدىڭىزما؟

— ياق، ياق، مېنىڭ ئېرىم، تۆت ياشلىق قىزىم بار، بىراق

دەم ئېلىش، ساياھەتكە يالغۇز كېلىشنى ياخشى كۆرىمەن، ئېرىم بىلەن كەلسەم بۇنداق ئەركىن بولالايمەن، خالىغىنىمدەك ئوينىيالمايمەن. ئىككىمىزنىڭ ئارزۇيىمىز، خالايدىغىنىمىز بىر يەردىن چىقماي قالدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

مەن ماقۇللاش ئىشارىسى بىلەن بېشىمنى لىڭشىتتىم. مەن ياۋروپا ئاياللىرىنىڭ ئۆزىنى ئەركىن تۇتۇشلىرى، كۆزقاراش، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى يوشۇرمايدىغانلىقىنى، ئۆز ئەركىنلىكى، خاھىشىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويىدىغانلىقىنى بىلەتتىم، مانا ئەمدى تېخىمۇ چوڭقۇر بىلىۋاتىمەن. ئۇ روسىيىدىن باشقا يەرگە چىقمىغانىكەن. مەن ئەنگلىيە، گېرمانىيە، ۋېنگرىيە، بۇلغارىيە، رۇمىنىيە، تۈركىيە قاتارلىق مەملىكەتلەردە كۆرگەنلىرىمنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردىم. ئۇ ماڭا قىزىقىپ قالدى. ئىككىمىز خېلى ئۇزاق پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق. «ئوقۇۋاتقان كىتابىمغا قارىغاندا، ماڭا سىز مۇھىم ئىكەنسىز» دېدى ئۇ.

ئەتىسى ئۇنى يەنە شۇ ئورۇندۇقتا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرغان چېغىدا كۆردۇم. ئۇنىڭغا يېقىنلاپ كېلىپ سالام قىلدىم.

— ئوھوي ... مەن سىزنى كېلىپ قالارمىكىن، دەپ كۈتۈپ ئولتۇرغان، قېنى، يېنىمدا ئولتۇرۇڭ، — دېدى ئۇ ئىللىق كۈلۈمسىرەپ.

— مەنمۇ سىزنى مەشەدە بولىسىكەن، دەپ كەلدىم، — دېدىم مەنمۇ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ.

— ئىككىمىزنىڭ ئويى نېمىدېگەن ئوخشاش چىققان، ئۇنداقتا ئىككىمىز بىرلا نەرسىنى ئويلاپتىمىز ـ دە ...

ئىككىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق.

— ئويلىرىمىز خەيرلىك بولغاي، — دېدى ئۇ.

ئىككىمىز ئۇياقتىن ـ بۇياقتىن پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق. خېلىدىن كېيىن ئۇ قولىدىكى كىتابقا قارىدى ـ دە، چىرايى بىردىنلا غەمكىنلەشتى.

— نېمە بولدىڭىز؟

— ئانناغا ئىچىم ئاغرىۋاتىدۇ.

— «ئاننا كارىنىنا»نى ئوقۇۋېتىپسىز ـ دە.

ئۇ بېشىنى يېنىك لىڭشىتتى.

— سىزنىڭغۇ ئىچىڭىز ئاغرىۋېتىپتۇ، لېۋ. تولستوي ئاننانى ئۆز قەلىمىدە يارىتىپ، ئۆز قەلىمىدە ئۆلتۈرۈپ، ئۆزىمۇ يىغلىۋەتكەن.

— سىزمۇ ئوقۇپتىكەنسىز ـ دە.

— مەن ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىنى ئوقۇغان، لېۋ. تولستوي توغرىسىدا يېزىلغان ئەسلىمىلەرنىمۇ ئوقۇغان. مېنىڭ ماسلوۋاغىمۇ شۇنداق ئىچىم ئاغرىغان.

— سىز بىزنىڭ مەشھۇر رومانلىرىمىزنىمۇ ئوقۇغان ئىكەنسىز، — دېدى ئۇ ئېچىلىپ، — ئىككىمىز ئورتاق تىلغا ئىگە ئىكەنمىز، بۈگۈن كەچتە سىزنى ئۆيۈمگە چايغا تەكلىپ قىلىمەن. ئاق ماي، ھىندىستاندىن چىققان چېيىم بار، قانداق، كىرەمسىز؟

— بىزدە «چاقىرمىغان يەرگە بارما، چاقىرغان يەردىن قالما» دېگەن ماقال بار. ئەلۋەتتە كىرىمەن، — دېدىم مەن.

كەچتە ئۇنىڭ تۇرۇۋاتقان ئۆيىگە كىردىم. ئۇ مېنىڭكىگە ئوخشاش كىچىككىنە كارىدورى بار بىر ئېغىزلىق ئۆي ئىكەن. ئۇ مەن كىرىشىمگە چاي دەملىدى. چاي ئىچىشىپ پاراڭغا چۈشتۇق. ئۇ ئېچىلىپ كەتكەن بولۇپ، چىرايىدىن كۈلكە ـ تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئېرى ئارمىيىدە ئوفىتسېر ئىكەن، ئۆيىدە كۆپ تۇرمايدىكەن. تۆت ياشلىق قىزىنى ئانىسىغا قويۇپ بۇ يەرگە يىگىرمە كۈنلۈك دەم ئېلىشقا ئۇفادىن كەپتۇ. ئۆزى دوختۇرخانىدا سېستىرا ئىكەن. مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردىم. مېنىڭدە بىر ئاز قورۇنۇش بار ئىدى، ئۇ شۇنداق ئەركىن، خۇشخۇي ئىدى. سۆزلىگەندە بەدەنلىرىنى نازغىتىپ قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ سۆزلەيتتى.

— ئادەم ساياھەتكە چىققاندا ياخشى دەم ئېلىشى، خالىغان، مەيلى چۈشكەن ئىشلارنى بەھۇزۇر قىلىشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندا ئۆزىدىن، دۇنياغا كەلگەنلىكىدىن رازى بولىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ — دېدى ئۇ زەڭگەر كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ، — قورۇنۇپ يۈرسە، مەيلى چۈشكەن ئىشلارنى قىلالمىسا، دەم ئېلىشى دەم ئېلىش بولمايدۇ.

بىز پاراڭلىشىپ ئۇزاق ئولتۇردۇق. كېچە خېلى بىر يەرگە باردى. ئۇ بارغانسېرى كۆزلىرى ئويناپ، چىرايىدىن نۇر يېغىپ، خۇشخۇيلىشىپ كېتىپ باراتتى. مەن ئۇنىڭغا مېنى مېھمان قىلغىنىغا رەھمەت ئېيتىپ ئورنۇمدىن قوزغالدىم.

— نەگە بارىسىز؟ — دېدى ئۇ قولۇمنى تۇتۇۋېلىپ، — سىزنىڭ ئۆيۈمدە قونۇپ قېلىشىڭىزنى خالايمەن، سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم، مېنى ھۆرمەت قىلسىڭىز مەشەدە قونۇپ قالىسىز، خالىمايمەن، دېسىڭىز، چىقىپ كېتىڭ، ئىختىيار ئۆزىڭىزدە.

ھەم قىزىق، ھەم ئاجايىپ ئىشلار ! شەرق ئاياللىرى ئۆز ئىچىدە بىلىدىغان، ئېيتىشتىن ئۇيىلىپ، ئېغىزىغىمۇ ئالالمايدىغان، ئۇلارنىڭ مەنتىقىسى بويىچە گۇناھ ھېسابلىنىدىغان سۆزلەرنى بۇلار ھېچقانداق قورۇنماي بىمالال، ئەركىن ھالدا ئېيتىمۇېرەتتى. تېخى ئېيتقىنىغا خۇشال بولاتتى.

مەن ئۇنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدىم. قىرىمغا كېلىپ ئۆتكۈزگەن ئون كۈننىڭ ئۈچ كېچىسىنى ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆتكۈزدۈم. كېتىدىغان چېغىمدا — كۈپكۈندۈزدە، كىشىلەرنىڭ كۆزىچە، ئۇ قوللىرىنى بوينۇمغا سېلىپ، مەڭزىم، لەۋلىرىمگە تويماي - تويماي سۆيدى، ئاندىن قويۇپ بەرمەي قولۇمنى چىڭگىدە تۇتۇۋالدى.

— خوش، مېنى ئەسلەپ تۇرۇڭ، — دېدىم مەن.

— خوش، مېنى چۈشىڭىزدە كۆرۈپ تۇرۇڭ، — دېدى ئۇ.

بىز ئايرىلىشتۇق. ئۇنى يىغلاپ كېتەرمىكىن، دەپ ئويلىغۇدىم. يىغلىمىدى.

※ ※ ※

موسكۋادا يەنە بىر ھەپتە تۇرغاندىن كېيىن، ئۇكرائىناغا يۈرۈپ كەتتىم، كىيىۋدىكى كاتتا بىر مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتىم. ئەتىسى چۈشتىن كېيىن كوچىلارنى ئايلىنىپ كېلىپ، پەشتاختىدا خىزمەت قىلىدىغان ئايالدىن مۇزىيخانىنى سورىدىم. ئۇنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى، ئۇ يەرگە قانداق بارىدىغانلىقىمنى ئۇ ئېيتىپ بەردى. خىزمەتچى ئايال پەرىزىمچە ئوتتۇز ئىككى - ئوتتۇز ئۈچ ياشلاردا بار، ئۆزى تولۇق كەلگەن، شەرقلىقلاردەك قاش - كۆزى قارا، بۇغداي ئۆڭ، قاملاشقان ئايال ئىدى. ئۇنىڭغا كۆپرەك قاراپ كەتسەم كېرەك، ئەتىمالىم:

— كۆزىڭىز مېنى يەۋېتەي دېدىغۇ، ماڭا ئاشىق بولۇپ قالدىڭىزمۇ، يا مېنى تونۇۋاتامسىز؟ — دېدى ئۇ كۈلۈپ.

— يىگىتلىكىم تۇتۇۋاتىدۇ، — دېدىم مەنمۇ.

— ئوھۇي، ياش يىگىت، مېنى ياش چاغلاپسىز - دە، قىرىقتىن ئاشقان ئايالمەن، راستتىنلا يىگىتلىكىڭىز تۇتۇۋاتقان بولسا، سىزگە ھەم ياش، ھەم گۈزەل بىرسىنى تونۇشتۇراي، — ئۇ شۇنداق دېدى - دە، مېنىڭ ماقۇللۇقۇمنى ئالمايلا، ئالدىدىكى تېلېفوننىڭ نومۇرلىرىنى باستى: ئاللۇ، ۋېرامىسەن، ساڭا بىر يىگىت تاپتىم، چەت ئەلدىن كەلگەن، رۇسچىنى ياخشى سۆزلەيدۇ. ئانچە چىرايلىق بولمىسىمۇ، ئوماق. كۆرسەڭ چوقۇم ياخشى كۆرۈپ قالىسەن، بولىدۇ. چاپسان كەل، — ئۇ تۇرۇپكىنى قويۇپ ماڭا قاراپ دېدى، — يېرىم سائەت ساقلاڭ.

مەن خۇددى چۈشۈمدىكىدەك يۈز بېرىۋاتقان بۇ ئىشلارغا ھەيران بولۇپ قالدىم، ئۇنىڭ كېلىشىگە راستتىنلا كۆزۈم يەتمەيتتى. يېرىم سائەت توشتى، سائىتىمگە قارىشىمغا ئۇ كەلدى. ئۇنىڭ ۋېرا ئىكەنلىكىنى خىزمەتچى ئايالنىڭ ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا مەنىلىك كۈلگەنلىكىدىن بىلىۋالدىم. پەشتاختىدا

خىزمەت قىلىدىغان ئايال بىزنى تونۇشتۇردى. ئۇمۇ قاش - كۆزى قارا، زىلۋا بويلۇق، چىرايلىق ئىكەن، قىز بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم. ئۇنى ياتاققا تەكلىپ قىلىۋىدىم، ياخشىسى ئۆيگە كېتەيلى، دەپ مېنى ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى. زامانىۋى، ھەشەمەتلىك بېزەلگەن بەش ئېغىزلىق ئۆيدە تۇرىدىكەن. ئۆيدە ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم يوقتەك قىلىدۇ. رامكىغا ئېلىنغان سۈرەتتە ۋېرا ئۆزىدىن خېلىلا چوڭ بىر كىشى بىلەن تۇرىدۇ، ئۇ نېمىسىكىن؟ ياتاق ئۆيدىكى قوش كىشىلىك كارىۋاتقا قاراپ، ئۇنىڭ ئېرى بار بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم - دە، ئۆزۈمنى سۈر بېسىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم ۋە بارا - بارا بەدەنلىرىمدىن قورقۇنچلۇق ھېسلار قوزغىلىشقا باشلىدى. تۇيۇقسىز ئېرى كېلىپ قالسا نېمە ئىش يۈز بېرەر؟ ... ئۆزۈمنى باستىم، ئېرى كېلىپ قالسىمۇ، ھېچ ئىش يۈز بەرمەيدىغانلىقىنى بىلىدۇ ياكى ئېرىنىڭ بۈگۈن كەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىدۇ، شۇڭا ئىشەنچلىك باشلاپ كەلدى.

ئۇ چاي دەملەپ ئەكىردى. ئۈستەل ئۈستىنى يېمەك - ئىچمەككە تولدۇرۇۋەتكەنىدى. بىز مانا ئەمدى پاراڭغا چۈشۈپ ئۆزئارا تونۇشتۇق. ئۇ يىگىرمە بەش ياشقا كىرىپتۇ، ئۆزى كىتابخانىدا ئىشلەيدىكەن، ئېرى قىرىق بەش ياشقا كىرىپتۇ (سۈرەتتىكى ئەر كىشى ئېرى ئىكەن). تۆمۈريول ئىنژېنېرى ئىكەن.

— مېنىڭ ئەرگە تەگكىنىمگە ئۈچ يىل بولدى. ئۇ مەندىن يىگىرمە ياش چوڭ بولسىمۇ، پۇلىغا قىزىقىپ تەگكەن، — دېدى ئۇ سىرىنى ئېچىپ، — ھازىرغىچە تۇغمىدىم، ئۇ تۇغماسمۇ، مەنمۇ بىلمىدىم، تۇغۇشنىمۇ ئارزۇ قىلمايمەن. ئەمما، مېنى ھۆرمەت قىلىدۇ، مەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆتمەن، بىراق زېرىكىمەن ... بىلەمسىز، تۇغمىغان ئادەم بالىغا ئۆچ، ئەرگە ئامراق بولىدۇ، ئۇ ئۆيدە كۆپ تۇرمايدۇ. ماڭا ئىشىنەمدۇ، ئىشەنمەمدۇ، بىلمەيمەن.

ئۇ مېنى ناھايىتى ياخشى كۆتتى. ئۈستەل ئۈستىگە ئىككى بوتۇلكا ۋىنو، توخۇ گۆشلىرىنى قايتىدىن قويدى. مېنىڭ ئەندىشىلىرىم تېخى تارقىلىپ كەتكىنى يوق، ئۆزۈمنى سەگەك تۇتۇشۇم كېرەك. ئۇنىڭ كۆڭلى ئۈچۈنلا ئىككى رومكا ھاراق ئىچىپ قويدۇم. ئۆزى كۆپ ئىچىدىكەن. ئۇ مەن سىزگە ناخشا ئېيتىپ بېرەي، دەپ گىتار چېلىپ ناخشا ئېيتتى: «ئەي يىگىت، دېرىزەمگە ھەر كۈنى گۈل قويۇپ كېتىسەن، پەقەت كۆڭلۈڭ ئۈچۈنلا ئۇنى تاشلىۋەتمەيمەن. راستىنى ئېيتسام ساڭا زادى كۆڭلۈم يوق، كەچۈر مېنى، كۆڭلۈم يوق كىشىگە ئۆزۈمنى زورلىيالمايمەن». ناخشىنىڭ مەزمۇنى مۇشۇنداقراق ئىدى. ئۇ ناخشىسىنى ھېسسىياتلىنىپ، غەمكىنلىك بىلەن ئېيتتى. ئېيتىپ بولۇپلا چىراي ئېچىلىپ كەتتى. ئۇ ئىنتايىن شوخ، تېتىك، ئەركىن ئىدى. مېنىڭدە ئېرى كېلىپ قالسا، بۇ باشقا يەر ئەمەس، نەق شۇنىڭ ئۆيى، دېگەن ئەندىشە تېخىچە بار ئىدى. بىراق ئۇنىڭ قىلىق - ھەرىكەتلىرىدىن، ھېسسىياتلىرىدىن قارىغاندا، مۇنداق ئەندىشە خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمايتتى.

ۋېرا بىلەن ئىككى كېچە بىللە بولدۇم. كېتىدىغان چاغدا: «ئۇ مېنى ياخشى كۆرۈپ قالغىنى يوق، باشقىلارنىڭ تونۇشتۇرۇشى بويىچە، مەن بىلەن كۆڭۈل ئاچتى، ئۆيدە ئىككى كۈن قوندۇرۇپ، ئەتىۋارلىق مېھمىنىدەك كۆتتى» دەپ ئويلىدىم - دە، بازاردىن ئېلىپ كىرگەن سوۋغىتىمنى ئۇنىڭغا سۇندۇم.

— بۇ نېمە؟

— سىزگە سوۋغات.

ئۇ خاپا بولۇپ كەتتى:

— نېمە كۆرۈۋاتىسىز مېنى، بۇ مەن بىلەن ئوينىغانلىقىڭىزنىڭ ھەققىمۇ؟ — ئۇنىڭ كۆزلىرى يېنىپ كەتكەنىدى، — مەن كۆڭلۈم ئۈچۈن، ئۆزۈمنىڭ خۇشلۇقى ئۈچۈن ئوينىدىم، كۆڭلىڭىزنى بەردىڭىز، ماڭا شۇ يېتەرلىك، مېنى پاھىشە ئايال دەپ قاپسىز - دە، — ئۇ تىترەپ كەتكەن قوللىرى

بىلەن ئەكەلگەن سوۋغىتىمنى قامالىلاپ تۇتۇپ، بېشىمغا ئاتماقچى بولدىمۇ، قولىنى كۆتۈردى. مەن قورقۇپ كەتتىم، بىراق ئۇ توختاپ قالدى ـ دە، قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى.

ــ خاپا بولماڭ، ــ دېدىم مەن خىجىل بولۇپ، ــ بىرنەچچە كۈن بىللە بولدۇق، مېنى ئەسلەپ تۇرۇشىڭىز ئۈچۈن ئەكەلگەن.

ــ سىزنى كۆڭلۈمدە ئەسلىسەم بولمىدىمۇ، بەلكىم چۈشۈمدىمۇ كۆرۈپ تۇرارمەن. ئوماق يىگىت ئىكەنسىز، مېنى رازى قىلدىڭىز، سوۋغات دېگەن شۇ.

ئۇ ئالدىمغا كەلدى، كاچىتىمغا سالارمۇ، دەپ ئەنسىرىۋىدىم، ياق، ئۇنداق قىلمىدى، قۇچاقلاپ تۇرۇپ سۆيۈپ قويدى.

ئۇكرائىنادىن ئايرىلىپ، موسكۋاغا قايتىپ كەلدىم.

ــ كۆردىڭىزمۇ، بۇ بۇزۇقچىلىقلارنى، ــ ئىسمائىلجان تويۇقسىز قايناپ قالدى، ــ ئاياللارغا قانداق ئىشەنگىلى بولىدۇ؟ مەن سودىگەر، ئۆيلەنسەممۇ ئۆيدە كۆپ تۇرالمايمەن، مېنىڭمۇ ئۆيۈمدە، ئايالىمدا مۇنداق ئىشلارنى بولمايدۇ، دەپ كىم ھۆددە قىلالايدۇ؟ ... بېيجىڭغا بىلىم ئاشۇرۇشقا بارغان ھېلىقى ئىككى ئايالنىڭ بۇزۇقچىلىقلىرىنى كۆرۈپ، ئۆيلىنەمسلىك قارارىغا كەلگەنىدىم، ئۇز بېشىمدىن ئۆتكەن مۇنۇ ئىشلارغا قاراپ، دۇنيادىن ئۆيلەنمەي ئۆتۈپ كېتىش توغرىسىدىكى قارارىم تېخىمۇ چىڭىپ كەتتى. توغرا، قەتئىي ئۆيلەنمەسلىك كېرەك ئىكەن، دەپ ئويلىدىم.

ــ ئۆزىڭىزمۇ بۇزۇقچىلىق قىلىپ، يەنە باشقىلارنى بۇزۇق دەيدىكەنسىز! ــ دېدى ماھىنۇر ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ.

ــ مەن دېگەن ئۆيلەنمىگەن يىگىت، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى، بالىلىرى تۇرۇپ قىلىۋاتامدۇ.

ــ شۇنداقمۇ، ئۆيلەنمىگەن ئادەم خەقنىڭ خوتۇنلىرى بىلەن ئوينىسا، بۇزۇق ھېسابلانمايدىكەن ـ دە؟

ــ پەرقىمىز بار، مېنىڭ ئايالىم بولغان بولسىدى، ئۇ باشقا

گەپ ئىدى، ئېيتىڭا، ئۇ چاغدا مەن كىمگە خىيانەت قىلغان بولىمەن؟
— ۋىجدانىڭىزچۇ؟
— بۇنىڭ ئۇچۇن ۋىجدان كەتمەيدۇ، مەن بۇزۇق ئەمەس، پاھىشىخانىلارغا بارغىنىم يوق، قىزلارنىڭ كەينىگە كىرىۋالغىنىم يوق، پۇلغا زورلاپمۇ ئوينىغىنىم يوق. يولى كېلىپ قالدى، ئوينىدىم، بىراق كەينىگە كىرمىدىم. بەزىدە باش تارتىشقىمۇ مۇمكىن بولماي قالدى. بۇنى قانداق چۈشىنىش ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى.
— ماقۇل دەيلى، شۇنداق تۇرۇقلۇق، ئەمىسە نېمىشقا قارارىڭىزنى ئۆزگەرتىپ قالدىڭىز؟
— ئالدىرىماي تۇرۇڭ، بۇنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى سۆزلەيمەن. موسكۋادىن ئالمۇتاغا، غۇلجىغا قايتىپ كەلدىم. ھەددەملەرنىڭ ئاشپۇزۇلى يۇرۇشۇپ كېتىپتۇ، خېلىلا بېيىپ قاپتۇ. كۈنىگە ئىككى ـ ئۈچ يۈز سوم ساپ پايدا يارىتىدىكەن. بىرنەچچە يىل ئىچىدىكى ئۆزگىرىشمۇ ئالاھىدە ئىكەن. كونا ئۆيلەرنى چېقىۋېتىپ، يېڭى ئۆيلەرنى سايتۇ، تېخى ماڭا ئاتاپ ئايرىم ئىككى ئېغىز ئۆي سېلىپ قويۇپتۇ. مېنى ئۆيلىنىۋال، دەپ كۆپ قىستىدى. مەن ئۆيلەنمەيمەن، دۇنيادىن مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتىمەن، دېۋىدىم، ھەيران بولۇپ ياقىسىنى تۇتتى. ئىشقىلىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلىنىپ كېتىپتۇ. ئېرى بوشاڭ ئادەم ئىدى، مەن قۇرۇپ بەرگەن ئاشخانىنىڭ بۇ چاغقىچە توپىسىنى تۇرپانغا ئۇچۇرۇۋەتتىمىكىن، دەپ ئەنسىرىگەنىدىم، ھەددەم چىڭ كەپتۇ، خۇدايىم تەگشەپ قويىدىكەن، بىرى بوشاڭ بولسا، بىرى پەملىك، چىڭ بولىدىكەن، غۇلجىدا ئۇزۇن تۇرماي، گۇاڭجۇغا كەتتىم. ئۇ يەردىن بېيجىڭغا كەلدىم. بېيجىڭدا مۇنداق بىر ئىش بولدى:
— بىر كۈنى تۇيۇقسىز ئۆتى يېرىلىپ كېتىپ يىقىلغان

سودىگەر تونۇشۇمنى يوقلاپ دوختۇرخانىغا باردىم. ئۇ خېلىلا ياخشى بولۇپ قالغانىكەن. ئىككىمىز پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتۇق. ئۇ ئاغرىپ يېتىپ قالغانلىقىنى ئۆيىگىمۇ خەۋەر قىلمىغانىكەن. تۇيۇقسىز ئىشىك ئېچىلىپ ئۇنىڭ ئايالى، ئۈچ بالىسى كىرىپ كەلدى - دە، ئۇلار كۆرۈشۈپ ئەر - ئايال، بالىلار يىغلىشىپ كەتتى. ئالتە - يەتتە ياشلاردا بار ئوغلى، بىرى سەككىز - توققۇز ياشلاردا، يەنە بىرى ئون - ئون بىر ياشلاردا بار ئىككى قىزى دادىسىنىڭ بېشىنى، يۈز - قوللىرىنى سىلايتتى، كۆز ياشلىرىنى ئېرتاتتى، مەڭزىلىرىنى مەڭزىگە ياقاتتى. ئايالى ياشلىرىنى ئېرتىپ ئۇنىڭ بېشىدا ئولتۇراتتى ۋە ئېرىگە مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلەتتى. مەن بۇ تەسىرلىك مەنزىرىنى كۆرۈپ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي قالدىم ...

— دادا، ياخشىكەنسەنغۇ، — دېدى چوڭ قىزى، — سېنى يېتىپ قاپتۇ، دەپ ئاڭلاپ شۇنداق ئەنسىرەپ كەتتۇق.

— ياخشى بولۇپ قالدىم، قىزىم، ئوقۇشۇڭلاردىن قېلىپ بىكار ئاۋارە بوپسىلەر.

— ئاپام، داداڭلار سىلەرنى كۆرسە، چاپسان ساقىيىپ كېتىدۇ، دەپ ھەممىمىزنى ئەكەلدى.

ئېنىقكى، بالىلارنى ئانىسى ئەڭ يىراق جاي — غۇلجىدىن داداڭلار غېرىبسىنىپ قالمىسۇن، دەپ ئەكەلگەنىدى. مەن بۇ ئاتا - بالىلىق، ئەر - ئاياللىق مېھىر - مۇھەببەت، كۆيۈمچان ئائىلە ئەزالىرىدىن قاتتىق تەسىرلەندىم. مەن مۇشۇنداق ئاغرىپ قالسام مۇڭلىنىپ ياتىمەنغۇ، دادا، دەپ كېلىدىغان بالىلىرىم بولمىسا بېشىمدا، ئۆلۈپ كەتسەم، سەن كىمنىڭ بالىسى دېسە، ئىسمائىلجاننىڭ، دەپ چىرىغىمنى ئۆچۈرمەيدىغان نەسلىم قالمىسا، ياشاشنىڭ نېمە مەنىسى قالدى؟ ... ئۆيلىنىشىم كېرەك ئىكەن، چوقۇم ئۆيلىنىمەن! مەڭگۈ ئۆيلەنمەسلىك، دۇنيادىن

جورىسىز ئۆتۇش ھەم مەنىسىز، ھەم كۆلكىلىك ئەقىدە، كۆلكىلىك قاراش ئىكەن، دېگەن تونۇشقا كەلدىم. يېشىم ئوتتۇز بەشكە كەلدى، بۆرۆنراق ئۆيلەنگەن بولسام، بالىلىرىمنىڭ ئالدى ئون ياشتىن ئېشىپ قالار ئىدى. ھازىر يالغۇز ئۆتكۈزۈۋەتكەن كۈنلىرىمگە ئۆكۈنىمەن. بىراق، ئۇ كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. شۇ ئەقىدە بىلەن ئاخىر سىزنى تاللىدىم. سىز ماقۇل دېسىڭىز، توي قىلىمەن.

ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن تەسىرلەندى، ھاياجانلاندى، ئۇنىڭدىن سەمىمىيلىكنى ھېس قىلدى ۋە ئۇنىڭغا مېھىر بىلەن تىكىلىپ مۇنداق دېدى:

— بوپتۇ، سىزگە ياتلىق بولسام بولاي، بىراق بىر شەرتىم بار.

— نېمە شەرت؟

— سىز قەيەردە بولسىڭىزمۇ ئەتكەس مال سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەپسىز، ئۇنىڭدىن قول ئۈزسىڭىز، بوپتۇ، سىزگە ياتلىق بولاي.

— مەنمۇ قول ئۈزمەكچى، — دېدى ئىسمائىلجان ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئىچكىرىدە ئازراق ئىشىم بار، شۇنى پۈتتۈرۈپ قايتىپ كېلىمەن، ئەسلىدە بۆرۆنراق مېڭىشىم كېرەك ئىدى، سىزدىن جاۋاب ئالىمەن، دەپ كېچىكىپ كەتتىم.

ئۇنىڭ سىرتتىن ئالىدىغان مېلى بار ئىدى، ئۆز ئويىچىمۇ ئاخىرقى مېلى شۇ ئىدى، شۇنى ئېلىۋالماقچى ئىدى.

— ئەتكەس مال سودىسى قىلغانلار ئاخىر ئۆز بېشىغا چىقىدۇ ياكى ئېغىر بالايىئاپەتكە دۇچ كېلىپ ۋەيران بولۇپ كېتىدۇ، — دېدى ماھىنۇر ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ قەتئىيلىك بىلەن.

— بۇنى بىلىمەن، — دېدى ئىسمائىلجان، — شۇنداق ئاقىۋەتكە قالغانلارنى ئۆز كۆزۈم بىلەنمۇ كۆرگەن، قول ئۈزدۈم،

تېز قايتىپ كېلىمەن، بىر-بىرىپ - كېلىشىمگە كۆپ بولسا بىر ئاي كېتەر.

— خوش، ئەمىسە سىزنى ساقلايمەن، كۈتىمەن، — دېدى ماھىنۇر ئورنىدىن تۇرۇپ، — مەن ياناي.

— توختاڭ، — دېدى ئىسمائىلجان ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ، — سىزنى ئاخىر قولغا كەلتۈرمەن دېۋىدىم، قانداق ئىكەن، كەلتۈردۈممۇ؟

— شۇنداق، — ماھىنۇر كۈلدى، — كۆپ ھاللاردا ئەرلەر قىلمەن، دېگىنىنى قىلالايدۇ، — ماھىنۇر كۈلگەن كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قارىدى ۋە بىردىنلا بەدەنلىرىنىڭ بوشىشىۋاتقانلىقىنى، قوللىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى بايقىدى.

— سىزنى قولغا كەلتۈرۈشۈم مېنىڭ قانداقتۇر كارامىتىمدىن ئەمەس، سىزنىڭ ماڭا مەيلىڭىز قوزغىلىپ قالغانلىقى. مەيلىڭىز قوزغالمىغان بولسا، بېشىمنى تاشقا ئۇرسامۇ يېقىن كەلمىگەن بولاتتىڭىز ...

— ئەمدى نېمە دېسىڭىزمۇ دەيسىز - دە، — ماھىنۇر كۈلۈمسىرەپ پەسكە قارىدى. ئۇنىڭ ئىشقى ھېسلىرى قوزغىلىپ كەتكەنىدى. شۇ تۇرقىدا ئىسمائىلجاننىڭ ئۆزىنى قۇچاقلىشىنى، لەۋلىرىگە يېنىپ - يېنىپ سۆيۈشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى. لېكىن، ئىسمائىلجان ئۇنىڭ ھېسسىياتلىنىپ نېمىنى كۈتۈۋاتقانلىقىنى سەزسىمۇ ئۇنداق قىلمىدى.

— سىز مېنى چۈشىنىپ بولدىڭىز، شۇڭا سىزنى ئىلكىمگە ئۆتتىڭىز دېسەممۇ بولىدۇ، بىراق ... بىر ھەر نەرسىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا بولغىنى ياخشى، — ئۇ ماھىنۇرنىڭ قولىنى قويۇۋەتتى، — خوش، مېنى ساقلاڭ، كۆپ بولسا، بىر ئايدىن كېيىن ئۆيىڭىزگىلا بارىمەن، قالغان ئىشلارنى شۇ چاغدا مەسلىھەتلىشەيلى.

44

ئۆز تۇرمۇشىنى، بولۇپمۇ ئەرسىز ئۆتۈۋاتقان ياش ئايالللاردىن ئۆزىنىڭ كەلگۈسى ھاياتىنى ئويلىمايدىغان كىم بار؟ روشەنكى، ماھىنۇر يېقىندىن بېرى مۇشۇنداق ئوي ـ خىياللارغا چىرمىلىپ قالغانىدى. ئۇنى ئويلىمايمەن، دېسىمۇ ئويلايدىغان بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. بۇ ئەلۋەتتە چۈشىنىشلىك ئەھۋال. بىراق، شۇنداق ئوي ـ خىياللارغا چىرمىلىپ قالسىمۇ، كۆڭلىنىڭ بىر چېتىدە زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى تاشلاتقۇزۇش دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىۋاتقان گۈلپىيە بىلەن گۈلزارنىڭ غېمىنى يەپمۇ كېلىۋاتىدۇ. بىر ئادەمنى ئەسكىلىكتىن قۇتۇلدۇرۇۋالماقچى ئىكەنسەن، تولۇق قۇتۇلدۇرۇشۇڭ، مۇھىمى ئۇنىڭغا چىقىش يولى تېپىپ بېرىشىڭ كېرەك. ئۇلار داۋالىنىپ، ساقىيىپ چىقسا نەگە بارىدۇ؟ ئۆز يۇرتلىرىغا كېتىشى كېرەكمۇ؟ كېتىشى كېرەك بولسا، ئاتا ـ ئانىسى، ئۇرۇق ـ تۇغقان، مەھەللە ـ يۇرت ئالدىغا قانداق بارىدۇ؟ بارسا بىكارچى بولۇپ بارىدۇ. ئالىي مەكتەپلەرنى تۈگىتىپ، ئىش تاپالماي يۈرگەنلەر كۆرمىڭ. شۇنداق ئىكەن، ئۇلارغا ئىش ـ خىزمەت نەدە تۇرۇپتۇ. شۇ ھالدا يەنە ئەسكى يوللارغا كىرىپ قالامسۇ؟ كىرىپ كەتمەيدۇ، دەپ كىم كېپىللىك قىلالايدۇ؟ ... ماھىنۇر بۇ مەسىلىلەرنى خېلىدىن بېرى ئويلاپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلارغا چىقىش يولى تېپىپ بېرىشنى ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسى، دەپ بىلىۋاتىدۇ.

ئۇ بۇ مەسىلىلەرنى ئويلاپ ـ ئويلاپ ئاخىر مۇنداق خۇلاسىگە كەلدى: ئۇلار ساقىيىپ چىقسا، ئۆزلىرى رازى بولسا، ئۇرۇمچىدە ئېلىپ قېلىش ۋە ئۆز دۇكىنىدا مال ساتقۇچىلىققا سېلىش. ھازىر دۇكىنىدا مال ساتقۇچى ئادەم كەملىك قىلىۋاتىدۇ، ئىككى ـ ئۈچ ئادەمگە ئېھتىياجلىق. ئەنە، بىر ئېغىز ئۆيى بىكار تۇرۇپتۇ، ئىككى قىز شۇ ئۆيدە يېتىپ ـ قوپسا ياتىقى ھەل

بولىدۇ؛ ھەممىسى بىرلىشىپ قول ـ قولچە تاماق ئەتسە، تامىقى ھەل بولىدۇ؛ ھەر ئايدا مۇۋاپىق ئىش ھەققى بېرىلسە، كىيىم ـ كېچىكى ھەل بولىدۇ؛ ئەقلى، دىتى بار ئادەم ئۇچۇن بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە نېمە كېرەك؟! كىرگەن كوچىسى، باسقان قەدىمىدىن قانداق ئاقىۋەتلەرگە قالغانلىقىنى ئېسىدە چىڭ ساقلار، يۇرىكىگە چۈشكەن يارىلارنى، تارىخىدا قالغان داغلارنى ئويلار ... بۇرنىغا سۇ كىردىغۇ، نەپسىنى يىغسا، ھېسسىياتىنى باسالىسا، ھاۋايى ـ ھەۋەستىن قاچسا، ئەمدىكى تۇرمۇشى خاتىرجەم، بەلكى گۈلدەك ئۆتمەمدۇ!

ماھىنۇر بۇگۈن چۈشتىن كېيىن دۇكانغا بارماي، بىر كىلوگرام تونۇر كاۋىپىنى، دوخۇپكىدا پىشقان بىر توخۇ گۆشىنى ئېلىپ، قىزلارنى يوقلاپ كېلىش ئۇچۇن كىرا ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ، زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى تاشلاتقۇزۇش دوختۇرخانىسىغا قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ ئۇ يەرگە بارمىغىنىغا خېلى كۈنلەر بولۇپ قالغانىدى. «يولۇمغا قاراپ كەتكەندۇ تايىنلىق، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ــ ساۋاقداشلىرى يېقىندىن بېرى يوقلاپ كېلىدىغان بولۇپ قاپتۇدەك، بۇرۇن كەلمەيدىغان، لەنەت ئوقۇغان بولغىيتتى ... ئەمدى ئىچ ئاغرىتىپ قالغان ئوخشايدۇ. ئالدانغان، باللىق قىلغانلارغا ئىچ ئاغرىتىش كېرەك، تاشلىۋەتسە تېخىمۇ ئەسكى بولۇپ كەتمەمدۇ ...»

ماھىنۇر دوختۇرخانىغا كىرىپ كەلدى، دوختۇر، سېستىرالار ئۇنى تونۇپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ قىزلارنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىش يولىدا قىلىۋاتقان مەردلىكلىرىدىن ئۇلارمۇ تەسىرلەنگەن. شۇڭا، ئۇ بۇ يەردىمۇ ھۆرمەتكە ئىگە. ماھىنۇر دوختۇر، سېستىرالارغا ئالما، نەشپۈت ئېلىپ كەلگەن، ئالدى بىلەن ئۇلارنى يوقلىۋېتىپ، ئاندىن بىر سېسترا بىلەن گۈلپىيە، گۈلزار ياتقان ياتاققا كىردى. ئىككى قىز پەس ئاۋازدا ناخشا ئېيتىپ ئولتۇرغانىكەن، ماھىنۇرنى كۆرۈپ ئورۇنلىرىدىن ئىتتىك تۇرۇپ كېتىشتى.

— قانداقراق ئەھۋالىڭلار، — دېدى ماھىنۇر ئىللىق تۇستە، ناخشا ئېيتقۇدەك بولۇپ كېتىپسىلەر - دە؟
— تېخى ئۇسسۇلمۇ ئويناپمىز، — قىزلار ماھىنۇرنىڭ ئالدىغا ئۇچقاندەك كېلىپ، ئۇنى سۆيۈپ كەتتى.
— بۇدا كېچىكىپ كەلدىم، قولۇم بوشىماي ...
— يولىڭىزغا شۇنداق قاراپ كەتتۇق.
— سىزگە شۇنداق ئۆگىنىپ كېتىپتىمىز، ماھىنۇر ھەدە، پاتراق كەلمىسىڭىز روھىمىز چۈشۈپ كېتىدۇ.
— خېلىلا ياخشىلىنىپ كېتىپسىلەر ئەمىسە.
— بۇ قىزلىرىڭىز ئوغۇللاردىنمۇ ئىرادىلىك ئىكەن، خۇمارى تۇتقاندا، ۋاي - ۋايلىمايدۇ، ئۆزىنى ئۇياق - بۇياققا تاشلىمايدۇ، غەيرەت قىلىپ، بەدەنلىرىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، چىشىنى - چىشىغا بېسىپ ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ، شۇنداق چاغلاردا تېخى ئىككىسى چېلىشىپمۇ كېتىدۇ، — دېدى سېسترا قىز، — بەزى ئوغۇللارنى كۆرسىڭىز شۇنداق چىدىماس، كۆكەرمە، قاراپ تۇرۇپ غەزەپلىنىپمۇ قالىسىز.
— يۈزۈڭلارغا قان يۈگۈرۈپ، چىرايىڭلارمۇ ياخشى بولۇپ قاپتۇ، — ماھىنۇرنىڭ كۆزلىرىدە شادلىق ئۇچقۇنلىرى ياندى، — مۇشۇ ھالىتىڭلارنى كۆرۈپ خۇشال بولۇۋاتىمەن.
سېسترا قىز مۇنداق دېدى:
— كۆپ بولسا بىر ئاي، بولمىسا يەنە يىگىرمە كۈندە چىقىپ كېتىدۇ.
— دۈشمىنىمىز ئاجىزلاپ كەتتى.
— بىزگە ھۇجۇم قىلغۇدەك ھالى قالمىدى.
— ھازىر جان ئاچچىقىدا تېپىرلاۋاتىدۇ.
— ئۆلەي دەپ قالدى.
بەس - بەس بىلەن سۆزلەۋاتقان قىزلارنىڭ چىرايىدىنمۇ ئۈمىد، ئىشەنچ ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.
ئادەم دېگەن ھەممىنى قىلالايدۇ، قىلالىغاچقا ياخشىلىقى بىلەن

ئەزىز، يامانلىقى بىلەن خار؛ ئالىيجانابلىقى بىلەن ئۇلۇغ، پەسكەشلىكى بىلەن سۇپۇرۇندى ـــ ئەخلەت؛ ئىرادە ـ غەيرەتلىكلىكى بىلەن هۆرمەتلىك، بوشاڭ ـــ چىدامسىزلىقى بىلەن نەپرەتلىك، شۇڭلاشقا، ئۇ بىر قارىساڭ يىرگىنىشلىك، بىر قارىساڭ سۆيۈملۈك؛ بىر قارىساڭ قەدىرسىز، بىر قارىساڭ قەدىرلىك، بىر قارىساڭ ئويۇنچۇق، بىر قارىساڭ غۇرۇرلۇق ئىنسان، تېخى يېقىندىلا بۇ ئىككى قىز ئوقۇتقۇچى ـ ساۋاقداشلىرى ئالدىدا، جامائەتنىڭ نەزىرىدە نەپرەتكە قالغان، قەدىرسىز مەخلۇقلار ئىدى، مانا هازىر هوشىنى تېپىپ، ئىرادىسىنى ئۇرغۇتۇپ، سۆيۈملۈك ئادەمگە ئايلىنىۋاتىدۇ. بىر ئادەم ئۇچۇن دۇنيادا ئەڭ زور يوقىتىش ـــ خەلقنىڭ قۇچىقىدىن ئايرىلىپ قېلىش. ئالقىشلاش كېرەككى، هازىر ئۇلار يېنىپ كېلىۋاتىدۇ، ئالقىشلاشقا تېگىشلىك ئىش قىلىۋاتىدۇ.

سېسترا قىز چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ بۇرۇلغانىدى، ماهىنۇر بىلىكىدىن تۇتۇۋالدى:

ـــ توختاڭ، گۆش ئەكېلىۋىدىم، ئېغىز تېگىپ چىقىڭ، ـــ ئۇ سومكىسىدىن پىشقان گۆشلەرنى ئېلىپ ئوتتۇرىغا قويدى. سېسترا قىز كىچىكرەك بىر پارچىنى ئالدى ـ دە، چىقىپ كەتتى. قالغانلىرىمۇ ئاز ـ ئازدىن يېيىشىپ، بىز هازىر تاماق يېگەن، كەچتە يەيلى، دەپ ئېلىپ قويدى.

بۇ باشقا دوختۇرخانىلارغا ئوخشىمايدىغان دوختۇرخانا، بۇ يەردە جىمجىتلىق بولمايدۇ. لېكىن، ساراڭلار دوختۇرخانىسىغىمۇ ئوخشىمايدۇ. بىردەمدە سىرلىق جىمجىتلىق هۆكۈم سۈرسە، بىردەمدە پاتىپاراقچىلىق بولۇپ كېتىدۇ. بىردە تامنى گاللاچلىتىپ مۇشتلاۋاتقان، بېشىنى گۈس ـ گۈس قىلىپ تامغا ئۇرۇۋاتقان ئاۋازلار ئاڭلانسا، بىردە ئادەمنىڭ ئىچىنى سىيرىلدۇرۇپ نالە ـ پەريادلار ئاڭلىنىدۇ. بىراق، ئۇلار ئادەمگە ئېسىلىۋالمايدۇ. كۆتۈرۈلۈۋاتقان نالىلەرنىڭ مەزمۇنلىرىمۇ بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدۇ، بىرلىرى ئالىم، نەدە سەن، ئىككى

شۇراتساڭ نېمە بولارسەن، دەپ زارلايدۇ، بىرلىرى يارى، نېمىشقا سېنىڭ گېپىڭگە كىرگەندىمەن، بېشىڭغا چاقماق چۈشەر، قان قۇسۇپ ئۆلەرسەن، ئىلاھىم، دەپ قارغايدۇ؛ بىرلىرى ئۆزۇمدىن ئۆتتى، مىليونلاپ پۇلۇمدىن ئايرىلىپ كەتتىم، مەن خۇمسىدا بار، مەن دۆت، مەن ئەقىلسىز، دەپ ئۆزىنى ئۆزى تىللايدۇ، يەنە بىرلىرى، ساتقان گۈيلار نېمىشقا جازالانمايدۇ، دەپ كىملەردىندۇر نارازى بولىدۇ. شۇنداق چاغلاردا زال، ياتاقلارغا كىرسىڭىز ئوخشىمىغان ھالەتلەرنى كۆرىسىز، بەزىلەر زالدا ياكى ياتاقتا سۇنايلىنىپ يېتىپ قالغان؛ بەزىلەر تۇگۇلۇپ بېشىنى ئىچىگە تىقىپ ئولتۇرغان، بەلكى ھوشىنى بىلمەيدۇ؛ يەنە بەزىلەرنىڭ پېشانىسى، مەڭزىلىرى، قاڭشالىرى سۇرۇلگەن، قانىغان ... ياخشىلىنىۋاتقانلىرى پاكىز كىيىنىپ يۇرۇشكەن، خۇشخۇي ھالدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان، كۇلۇشۇۋاتقان، ناخشا ئېيتقان ...

مۇشۇ ئالامەتلەر تەسىرىدىنمۇ، ئۇلار خېلىغىچە گەپتىن قېلىشىپ، جىمىپ ئولتۇرۇپ كېتىشتى.

— ھازىر قانداقراق، يەنە خۇمار قىلامدۇ؟ — دەپ سورىدى ماھىنۇر گۈلپىيەگە قاراپ.

— ئانچە - مۇنچە قىلىدۇ.

— لېكىن كۈچلۈك ئەمەس، — دېدى گۈلزار، — ئاجايىپ دەھشەتلىك مەزگىللەرنى ئۆتكۈزۈۋەتتۇق، ئاخىر يەڭدۇق.

— راست، — دەپ ئۈن قاتتى گۈلپىيەمۇ، — ئاساسىي جەھەتتىن ئادەمنىڭ ئۆزىگە باغلىق ئىكەن، چىڭ ئىرادە، قەيسەر روھ كېرەك ئىكەن.

— ئىرادەڭلەرنىڭ بوش - چىڭلىقىنى بىر سىناپ باقتىڭلار - دە، دوختۇرلارمۇ ناھايىتى چىداملىق قىزلار ئىكەن، دەۋاتىدۇ.

— تازا قاتتىق تۇتقاندا قانداق قىلدىڭلار، دېمەمسىز، ئوقۇغان كىتاب، كۆرگەن كىنولارنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈردۇق،

ئىنقىلابچىلارنىڭ قىيىنىغان چاغدىكى چىدام ـ غەيرىتى، قەيسەرلىكىنى ئويلىدۇق، بىرىمىزنى قاتتىق تۇتسا، بىرىمىز قىيناشقا چىدىغان ئىنقىلابچىلارنىڭ جاسارىتىنى سۆزلىدۇق، تەنتەربىيە ئوينىدۇق، بەزىدە چامباشچىلارنى دورىدۇق. تېخى بەزىدە:

ئېسىلارمەن مىلتىق ئېتىپ تاۋلانغان قولغا،
يېپىشارمەن بايراق بىلەن ئالغا ئاتلىغان يولغا.
كۆرەش باياۋىنىدا هارماسمەن ئەسلا،
يېڭىش بىلەن كېلىپ چىقىمىز كەڭ غالىب يولغا.

دېگەنگە ئوخشاش ئادەمگە ئۈمىد، كۈچ ـ جاسارەت ئاتا قىلىدىغان شېئىرلارنىمۇ ئوقۇپ كەتتۇق.

— سىڭلىڭىزنى بوش چاغلىماڭ، ماھىنۇر ھەدە، — دېدى گۈلپىيە تەبەسسۇم پارلىغان كۆزلىرى بىلەن ئۈنىڭغا قاراپ، — قىڭغىر يولغا ئاڭسىزلىق، تەنتەكلىك بىلەن كىرىپ كەتكەن، ئەمدى توغرا يولغا ئاڭلىق هالدا كۈرەش قىلىپ چىقىۋاتىمىز.

— يارايسىلەر، ئۈكىلىرىم يارايسىلەر، — ماھىنۇر ھاياجانلاندى، — ئىرادەڭلار چىڭ ئىكەن، غەيرەتلىك ئىكەنسىلەر.

ماھىنۇر بىرىنچى قېتىم كەلگىنىدە خۇدىنى بىلمىگۇدەك دەرىجىگە كېلىپ قالغان چەتتىكى كارىۋاتتىكى قىزمۇ بىر ئاز ئوڭلىنىپ قالغاندەك قىلىدۇ، چىرايىدىكى تاتىراڭغۇلۇق، كۆزلىرىنىڭ ئاستىدىكى كۆكلەر يوقاپ كەتمىگەن بولسىمۇ، روھى كۆتۈرەڭگۇ بولۇپ، تېتىكلىشىپ قاپتۇ. گەپلەرگىمۇ ئارىلىشىپ ئولتۇردى.

— قېنى، ھەممىڭلارنى ئۆيگە ئاپىرىپ ئوينىتىپ كېلەيمۇ؟ — دېدى ماھىنۇر ئورنىدىن تۇرۇپ.

— ياق، ياق، ئۇزۇل ـ كېسىل ساقايمىغۇچە بۇ يەردىن

ھەرگىز چىقمايمىز، يېڭى ئادەم بولۇپ بىراقلا چىقىمىز دەڭە، — دېدى گۇلپىيە كۈلۈپ.

ماھىنۇر قىزلارنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىدىن، قەيسەر — ئۈمىدۋارلىقىدىن ئىشەنچكە تولۇپ خۇشال قايتتى. قىزلار ئۇنى ئۈمىدلىك گەپلىرى، جاراڭلىق كۈلكىلىرى بىلەن بىنانىڭ ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. ئۇ شۇ خۇشاللىقى بىلەن دۇكانغىمۇ بارماي، ئۆيىگىلا كەلدى.

بۈگۈن كېچە ماھىنۇر قىزلاردىن خاتىرجەم بولغانلىقىدىن، ئىسمائىلجانغا ياتلىق بولۇش نىيىتىگە كەلگەنلىكىدىن تۇغۇلغان ئوي ـ خىياللار بىلەن خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭغا ئۇيقۇ بەرمەي يۈرىكىنى دەممۇدەم ياندۇرۇۋاتقان، بەدەنلىرىنى قىزىتىۋەتكەن نەرسە ھاياجان، ئۈمىد، ئىشەنچ ئىدى، «ئادەم بۇ دۇنياغا كېلىپ، ئۇ دۇنياغا كەتكۈچە، ئۆزىنىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمىغان ھالدا ئىللەتلىكمۇ بولۇپ قالىدىكەن. ئۇلار زەھەرلىك چېكىملىكنى دەسلەپ ئېغىزىغا ئالغاندا، ئۆزلىرىنىڭ يۈزى تۆكۈلىدىغانلىقىنى، ئىپپەت ـ نومۇسىنىڭ ئاياغ ئاستى قىلىنىدىغانلىقىنى ۋە ئاخىرقى نۆۋەتتە خەلقئالەم ئالدىدا رەسۋا بولۇپ، مەكتەپتىن قوغلىنىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغان بولغىيتتى؟ شۇنداق، ئويلاپ باقمىغان، خەير، ئۆتكەن ئىش ئۆتتى، ئەمدى مۇھىمى ئۇنىڭدىن قول ئۈزۈشكە جۈرئەت قىلىش. مەن ئۇلار ساقىيىپ چىققاندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن يىرگىنىپ ھەقىقىي رەۋىشتە قول ئۈزۈپ كېتەرمۇ ياكى كونا كېسەللىرى قوزغىلىپ قايتىدىن باشلىۋالارمۇ، دەپ ئەندىشە قىلىپ يۈرگەنىدىم. ياق، راستتىنلا قول ئۈزۈپ كېتىدىغاندەك قىلىدۇ، خالىسانە ياردىمىم، قىلمىۋاتقان ئەجىرلىرىم بىكار كەتمەيدىغان، ھاردۇقۇم چىقىدىغان ئوخشايدۇ. ئۇلار ئۈمىدۋار قىزلار ئىكەن، ئىستىقبالىنى ئويلايدىكەن ... — ماھىنۇرنىڭ خىيالىغا بىردىنلا ئىسمائىلجان كېلىپ قالدى. ئۇ ئارۇپجانغا ئەسلىدە تۇرمۇشقا چىقىش

زۆرۈيىتىدىن تەگكەن، تەگكەندىن كېيىن، مېھرى چۈشۈپ قالغانلىقىنى ھېس قىلغان. ئىسمائىلجانغا بولسا ھېلىتىنلا مەيلى قوزغىلىپ قالدى. ئۇنىڭ ياتىقىغا ئۆز ئايىغى بىلەن ئىككى قېتىم باردى. بۇ قانداق كۈچ؟ بۇ ياخشى كۆرۈپ قېلىش كۈچى. مۆمىنجاندىن قېچىپ يۈرۈۋاتىدىغۇ ... ئىسمائىلجانىنىڭ ياتىقىغا ئاخىرقى قېتىم بارغاندا، ئۇنىڭدىن نېمىلەرنى كۈتمىدى؟ شۇ چاغدا ئىسمائىلجان ئۆزىگە تارتىسىمۇ، قۇچاقلىسىمۇ، سۆيسىمۇ تۇرۇپ بەرگەن بولار ئىدى.، «ئۆز بېشىدىن نۇرغۇن ئىسسىق - سوغۇقلارنى ئۆتكۈزگەن، راستچىل، گېپى ئوچۇق، يىگىت، — دەپ ئويلاشقا باشلىدى ئۇ يېقىملىق ھېس - تۇيغۇلارغا چۆمۈلۈپ، — بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى يوشۇرماي، ئايانماي، جۈرئەتلىك بىلەن سۆزلەپ چىقتى. ئائىلە ئەھۋالى توغرىسىدا مېنىڭ ئۇققانلىرىم بىلەن سۆزلىگەنلىرى ئوخشاش. مېنىڭ كۈتىدىغىنىم سەمىمىيلىك ئەمەسمىدى، سەمىمىي ئىكەن. ھەممىدىن ئەۋزىلى ئۆز غورۇرىنى ساقلاشقا ئىنتىلىدۇ. ماڭا ئەر بولسا، مېنى باشقۇرسا بولىدۇ. دۇنياغا كەلگەن ئادەم بەختلىك بولسام، دەپ ئارزۇ قىلىدىغۇ، كىشىلەر كۆڭۈل ئۇلۇغ دەيدىكەن، كۆڭلۈمگە ئايان بولۇۋاتىدۇ، مېنى بەختلىك قىلىدىغاندەكلا تۇرىدۇ.»

ماھىنۇرنىڭ بەدەنلىرى يېنىپ كەتتى. ئۇ ئۆمرىدە ھېچقاچان مۇنداق شېرىن خىياللارنى قىلمىغان، مۇنداق يالقۇنلۇق ئوتتىمۇ يانمىغان.

45

ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېسىدە بولسا كېرەك، سادىق ئىچكىرىدىن مال يۆتكەشكە كىرگەندە، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى نۇرگۈل بىلەن تونۇشۇپ قالغان. كۆرۈشۈش، بىللە بولۇش ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ، نۇرگۈل سادىقنى ياخشى كۆرۈپ

قىلىپ، ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى تۇغرىدىن - تۇغرا دېيەلمەي، ياپتا گەپلەر بىلەن ھەرھالدا چۈشەنگۈدەك قىلىپ ئىزھار قىلغان، بىراق سادىق ئۇقمىغان بولۇۋېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئەمدى كۆرۈشمەسلىك، ئۇنى ئىزدىمەسلىك قارارىغا كېلىپ، بېيجىڭدىن ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەن. بىر چالا ساۋات بالا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان قىزنىڭ مۇھەببىتىنى نېمىشقا قوبۇل قىلمىدى؟ بۇنىڭ ئەلۋەتتە سەۋەبى بار.

سادىق ھازىر ئون توققۇز ياشقا يېقىنلاپ قالدى. ئىشق - ھېس كىشى بالاغەتكە يەتكەندە ئەلۋەتتە قوزغىلىدۇ. كىمگە، قانداق ئادەمگە قوزغىلىدۇ؟ ئۇنى ئۆزى بەلگىلىيەلمەيدۇ. قاچاندۇر بىر چاغدا بىر ياش يىگىت چىرايلىق قىزغا ئۆيلىنىپ، ئىككى باللىق بولغاندا ئۆزىدىن ئون ياش چوڭ، سەت بىر تۇل خوتۇنغا كۆيۈپ قېلىپ، ئائىلىسىنى بۇزۇپ كىشىلەرنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرغانىكەن. ھازىرمۇ سادىقتا ئوقۇرمەنلەرنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر مۇھەببەت پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇنى ئەمدى ئاشكارىلايلى:

سادىق ماھىنۇرنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ، يوشۇرۇنچە كۆيۈپ يۈرۈۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بۇ سەۋداغا چۈشۈپ قالغىنىغا بىر يىل بولاي دېدى.

سادىق ئون ئالتە - ئون يەتتە ياش مەزگىللىرىدە، ئەقلى تولۇشقا قاراپ ماڭغان چاغلاردا ماھىنۇرنىڭ ئۆزىنىڭ بېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلىغانلىقى، كوچىدا تەمتىرەپ - سوقۇلۇپ يۈرگەن پەيتلىرىدە تىرىكچىلىك يولىغا رەسمىي سالغانلىقى، كېيىنرەك دۇكىنىغا ئەكېلىۋېلىپ، چوڭقۇر مېھرى بىلەن كۆيۈنگەنلىكى ۋە ئىشەنگەنلىكىدىن ئۆزىدە ئۇنىڭغا نىسبەتەن چوڭقۇر كۆيۈنۈش، ھۆرمەت پەيدا بولغانىدى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ ماھىنۇرنىڭ ئاق سىپتا يۈز - بويۇنلىرىغا، قاپقارا قاشلىرىغا، دۇپدۇگىلەك كۆزلىرىگە، قايرىلىپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرىگە، ئېقىپ چۈشكەندەك چىرايلىق بۇرنى، نېپىز،

قېنىق ھال رەڭ لەۋلىرىگە، زىلۋا بويى، گۈزەللىك يېغىپ تۇرغان بەستىگە ۋە ئىككى ئۆرۈلگەن قوندۇزدەك پارقىراق چاچلىرىغا تويماي - تويماي قارايدىغان بولۇپ قالدى. ماھىنۇر دۇكاندىن بىر دەم يوقاپ كەتسە ۋە كەچلەردە بەختىخانىنىڭ ئۆيىگە كېتىپ قالسا، خۇددى مۇھىم ئىشى باردەك ئۇنىڭ تېزرەك پەيدا بولۇشىنى تىلەيتتى، يېنىدا بولمىسا بىر يېرى كەملەپ قالغاندەك بىلىنەتتى. ئاخشىمى بىللە ئولتۇرۇپ تېلېۋىزور كۆرگەن چاغلىرىدا قويۇلۇۋاتقان كىنو - كونسېرتلارنىڭ ئۇزاققىچە داۋاملىشىشىنى تىلەپ، ئاخىرلاشقاندا ياتىقىغا بوينى باغلانغاندەك چىقىپ كېتەتتى. نېمىشقا شۇنداق ھېسسىياتلاردا يېنىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. «يېشىم چوڭىيىۋاتىدۇ، — دەپ پات - پات ئويلاپ قالاتتى ئۇ، — ئىككى - ئۈچ يىلمۇ ئۆتەر، خۇدايىم مۇشۇ ماھىنۇر ئاچامدەك چىرايلىق، كۆيۈمچان بىر قىزنى ئاتا قىلىۋەتسە - ھە ...»

سادىق كۈنلەرنى مۇشۇنداق ھېس - تۇيغۇلاردا ئۆتكۈزۈپ، ئون سەككىزگە كىرگەندە يىگىتلىكى رەسمىي ئويغاندى. بۇرۇنقى بىردە ئويغىنىپ، بىردە يوقاپ تۇرىدىغان ئىشقىي ھېسلىرى بىراقلا كۆتۈرۈلۈپ چىقتى - دە، ماھىنۇرنى ئويلايدىغان ۋە ئۇنىڭغا تەلمۈرىدىغان بولۇپ قالدى. تۇرمۇشتا ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. ئەمما، ھۆرمەتنىڭ مۇھەببەتكە ئايلىنىشى تەبىئىي ھال. سادىقنىڭ ماھىنۇرغا يوشۇرۇنچە كۆيۈپ يۈرگىنىگە بىر يىل بولاي، دەپ قالدى. ئۇ تالاي - تالاي كېچىلەرنى ئۇنى ئويلاپ، ئىشقىدا يېنىپ - تولغىنىپ ئۆتكۈزدى. ئۇ بىرەر ئەر بىلەن پاراڭلىشىپ قالسا، كۈنچىلىكى تۇتۇپ كېتەتتى. بەزىدە چاندۇرمايمەن دېسىمۇ چاندۇرۇپ، ماھىنۇرغا گەپ قىلغاندا يۈزلىرى تاتىرىپ، تىلى كالۋالىشىدىغان، قوللىرى تىترەپ كېتىدىغان بولدى.

بىر كۈنى ئەكبەرجان يېرىم كېچىدە ئويغىنىپ كېتىپ، سادىقنىڭ ئۇھ - ئۇھلاپ، چوڭقۇر تىنىپ، تولغىنىپ

ياتالمىغانلىقىنى سېزىپ قالدى.

— نېمە بولدۇڭ سادىق، — دېدى ئەكبەرجان تۆيۈقسىزلا، — نېمانچىلا ئاھ ئۇرۇپ ياتالمايسەن؟

سادىق چۆچۈپ قورقۇپ كەتتى ۋە ئاغزىمدىن بىرەر گەپ چىقىپ كەتكەنمىدۇ، دەپ ئالاقزادە بولۇپ:

— بېشىم زىڭىلداپ ئاغرىۋاتىدۇ، — دېدى.

— بىرسىگە ئاشىق بولۇپ قالدىڭمۇ يا؟

— ياق ... ياق ...

— ھەي تاڭەي ... بىرسىگە كۆيۈپ يۈرسەڭمۇ دەيمەن؟

— يوق گەپنى قىلمىغىنا ...

— ئەمىسە باش ئاغرىقىنىڭ دورىسى بار، ئىچەمسەن؟

— ئىچەي.

ئۇ ئاغرىمىغان بېشى ئۈچۈن دورا ئىچتى.

يەنە بىر قېتىم مۇنداق ئىش بولدى: ماھىنۇر سادىقنى چاقىرىپ، ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ تۇرۇپ ئىشقا بۇيرۇدى:

— ئۇكام، خورۇم چاپانلار يېتىپ قېلىۋاتىدۇ، دۇكانلارنى ئارىلاپ ئۇلارنىڭ ھازىرقى باھاسىنى ئۇقۇپ كەلسەڭ، باھاسى چۈشمىگەن بولسا، بىز چۈشۈرۈپ سېتىۋەتسەك، نۇرغۇن پۇلنى مۇشۇ چاپانلار تۇتۇپ تۇرۇۋاتىدۇ، پۇلنى ئايلاندۇرالمايۋاتىمىز.

ئىككىسى بىر - بىرىگە ناھايىتى يېقىن تۇرغانلىقى ئۈچۈن ماھىنۇردىن تارقىلىۋاتقان ئاياللارغا خاس بىر خىل پۇراق سادىقنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلۇپ، تاس قالدى ئۇنى سىمابتەك ئېرىتىۋەتكىلى، سادىقنىڭ لەۋلىرى قۇرۇپ، قوللىرى تىترەپ كەتتى.

— ماقۇل.

— توختىغىنا، — دېدى ماھىنۇر مېڭىشقا تەمشەلگەن سادىقنى توختىتىپ، — تىترەيسەنغۇ، مىجەزىڭ يوقمۇ نېمە؟

— ياق.

— ياق دېمە. — ئۇ سادىقنىڭ پېشانىسىگە قولىنى قويۇپ، ئالىقانلىرىنى تۇتۇۋىدى، سادىق تېخىمۇ بىئارام بولدى.
— قىزىتمالىڭ ئېشىپ قاپتۇ، ئاۋۋال دوختۇرغا كۆرۈنۈپ، ئاندىن بازارغا بارساڭ بولارمىكىن؟
— بولدى، بازارغا باراي.
— بولدى دېمە، بازار دېگەن قېچىپ كەتمەيدۇ.
— ئاۋۋال بازارغا بېرىپ كېلەي.
— ئەمىسە كېلىپلا بار.
مۇنداق ئىشلار بىرنەچچە قېتىم يۈز بەردى. ماھىنۇرنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمىگەن ئىشلار سادىقنىڭ ھەسرىتى ـ دەردى ئىدى. ئەگەر سادىق باشقا يەردە تۇرۇۋاتقان بولسا، ئېھتىمال، بۇ چاغقىچە ماھىنۇرغا ئۆز مۇھەببىتىدىن گەپ ئاچقانمۇ بولار ئىدى. «ئەجەب بىر دۇكاندا، بىر ئۆيدە تۇرۇپ قاپتىكەنمىز ... مەيلى، مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىش گۇناھلىق ئىشمىدى، — دەپ ئويلاپ قالاتتى ئۇ بەزىدە، — ئاغزىمنى تۇۋاقلاپ تۇرۇۋاتقىنى — مېنىڭ ئۇنىڭ ئالدىدا چوڭ بولغىنىم، ئاچا ـ ئۇكىدەك ئۆتكىنىمىزغۇ، بولمىسا بىر نەۋرە ئىنىسىغا تېگىۋالغان ئاياللارمۇ بارغۇ ...»
سادىقنىڭ يەنە بىر ئەندىشىسى بار، ئۇ بولسىمۇ ئەكبەرجان بىلەن بىر ئۆيدە تۇرۇۋاتقانلىقى. «يېڭى كەلگەن چاغلاردا خۇش بولۇۋىدىم، مانا ئەمدى بۇ ماڭا توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ، — دەيتتى ئۇ پىچىرلاپ ئەلەمدە تولغىنىپ، — غۇلجىدا ئوقۇماي، نېمىشقا ئۈرۈمچىگە كېلىۋالدىكىن ... ھەممىدىن يامىنى مېنىڭدىن ئىككى ياش چوڭ بولغىنى، ئىككى ـ ئۈچ ياش كىچىك بولسىچۇ كاشكى، ئۇنىڭ ئۇستىگە تېخى مېنى بەزىدە ‹ئۇكا› دەيدىغىنىچۇ ...»
سادىقنىڭ خىيالى ماھىنۇرغا، ماھىنۇرنىڭ ئۆزىدىن خېلىلا چوڭلۇقىغا بېرىپ تاقىلىپ قالاتتى. ئۇنىڭ گەپ قىلالماي يۈرگەنلىكىنىڭ سەۋەبىمۇ مۇشۇ ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭغىمۇ يول

تاپاتتى. «چوڭ بولسا نېمە بوپتۇ، مەن چوڭ كۆرمىگەندىكىن بولدىغۇ، روزاخۇن بوۋاينىڭ ئېيتىشىچە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يىگىرمە ئۈچ يېشىدا ئۆزىدىن ئون يەتتە ياش چوڭ، قىرىق ياشلىق خەدىچە ئىسىملىك ئايالغا ئۆيلەنگەن ئىكەنغۇ، مەن ئۆزۈمدىن ئون ئىككى ياش چوڭ ئايالغا ئۆيلەنسەم نېمە بولىدىكەن؟ ئەرلەر ئۆزىدىن يىگىرمە - ئوتتۇز ياش كىچىك قىزلارنى ئالسا بولىدىكەنۇ، ئاياللار ئۆزىدىن ئون نەچچە ياش كىچىك ئەرلەرگە تەگسە بولمامدىكەن؟ ... خەدىچە دېگەن ئايالمۇ سودىگەر ئىكەن، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ئىشلەپ سودا - سېتىق ئىشلىرىنى قىلاتتىكەن. ماھىنۇر ئاچاممۇ سودىگەر، مەنمۇ ئۇنىڭغا ئىشلەپ سودىسىنى قىلىۋاتىمەنغۇ ...»

سادىق بۇ خىياللارنى نەچچە قېتىم سۈرگەن، مۇشۇ ئىشلارنى ئويلىسىلا جانلىنىپ، غەيرەتلىنىپ قالاتتى ۋە ئەتىسىلا ئېغىز ئېچىۋېتىدىغاندەك ھالەتكە كېلەتتى. «مەنمۇ بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۈرۈۋەرمەي، ئېغىز ئېچىشقا جۈرئەت قىلاي. ئۇ خىيالىدا مەن يوقىتەك يۈرگەن بىلەن، كىم بىلىدۇ، ئىچىدە ئويلاپ يۈرەمدۇ تېخى، — دەپ ئىشەنچ، ئۈمىدكىمۇ تولۇپ قالاتتى، — مۇھەببەت ئىزھار قىلسام، خۇشال بولۇپ كېتەر بەلكىم ... توختا، ياپسىبام پىشارمۇ، كۆمسەم پىشارمۇ، دەپ ئىككىلىنىپ يۈرىۋەرمەي، كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنى ئەگىتىپ، پۈرىتىپ دەي، گەپنىڭ بېشىنى چىقىرىپ، قالغىنىنى ئۆزى چۈشىنىۋالغۇدەك قىلىپ ئىزھار قىلىپ باقاي، شۇ چاغدا مەلۇم بولىدۇ. ئۇ ئەقىللىق، دەرھال چۈشىنىدۇ - دە، يا ئېچىلىپ كېتىدۇ، يا تۇتۇلۇپ كېتىدۇ.»

ئوشۇق - تۆشۈك گېپى يوق، ياۋاش، دائىم جىمىپ يۈرىدىغان سادىقنىڭ ئۆزىگە كۆيۈپ يۈرگەنلىكىنى قىلچىمۇ سەزمىگەن ماھىنۇر كەچتە ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، سادىققا: سەن كۆكتاتلارنى ئاقلاپ - تازىلا، مەن خېمىر يۇغۇراي، لەغمەن ئېتىپ يەيلى، دەپ تاماققا تۇتۇش قىلدى. لەغمەننىڭ سېيى

قورۇلۇۋاتقاندا، بەختىخان ئۆيگە تۇيۇقسىزلا كىرىپ كەلدى. ئىشىك قىيا ئوچۇق ئىدى.

— كۆڭۈل دېگەن ئۇلۇغ، — ئۇ ئىشىكتىن سۆزلەپلا كىرىپ كەلگەنىدى، — سېنى لەڭمەن ئېتىۋاتامدىكىن، دەپ ئويلىغۇدىم، راست چىقتى، لەڭمىنىڭنى سېغىندۇق ئەمەسما ...

ئىككىسى تىنچ - ئامانلىق سوراشتى. ماھىنۇر ئۇنى سارايغا باشلىغۇدى، مەشەدە ئولتۇراي، دەپ ئۇنىمىدى.

— ماۋۇنى كۆرمىگىلى خېلى بوپتۇ، — دېدى ئۇ سادىققا قاراپ، — چوپچوڭلا يىگىت بولۇپ كېتىپسەنغۇ، ئۆزى قارا بولغان بىلەن كۆزى چىرايلىق جۇما بۇنىڭ، قارا، كۆزلىرىنىڭ ئويناپ تۇرغىنىنى، نەچچە ياشقا كەلدىڭ؟

خىجىللىقتا قالغان سادىق جاۋاب بېرەي دېگۈچە، ماھىنۇر جاۋاب بەردى:

— ئون سەككىزدىن ئاشتى.

— خوتۇن ئالىدىغان ۋاقتى بوپتۇ.

ماھىنۇر كۈلدى، سادىق يەرگە قارىدى.

— قىشلىقىڭ بار سېنىڭ، قارا، يۈزلىرىڭنىڭ سۇزۇلۇپ، قىز بالىدەك بولۇپ كەتكىنىڭنى، مەستىلىكىم كېلىۋاتىدۇ.

— بۈگۈن سۆزلەپلا قاپسىزغۇ، بولدى ئەمدى، — دېدى سوزۇلغان پىلتىلارنى بارماقلىرىغا ئەپچىللىك بىلەن يۆگەۋاتقان ماھىنۇر.

— مەستىلىكى كەلگەن ئادەم سۆزلەيدۇ، ... ھە راست، ھېلىقى قىزلىرىڭ قانداقراق بولۇپ قالدى؟

— خېلىلا ياخشى بولۇپ كېتىپتۇ، دوختۇرلارمۇ ناھايىتى ئىرادىلىك قىزلار ئىكەن، دەپ ماختاۋاتىدۇ.

— قالتىس ئىش قىلدىڭ - قالتىس ئىش قىلدىڭ، خۇدامۇ رازى، ھۆكۈمەتمۇ رازى، جامائەتمۇ رازى بولغۇدەك ئىش قىلدىڭ، قانچە پۇلۇڭ چىقتى؟

— ئون مىڭ سوم تاپشۇرغان، چىقىدىغاندا نېمە دەيدىكىن؟

— شۇڭلاشقا كۆكلەۋاتسەن ئەمەسما، تاپقان پۇلنى مۇشۇنداق يەرگە ئىشلەتكەن ئادەم كۆكلەيدۇ، دېمىگەنمىدىم.
ماھىنۇرنىڭ لەڭمىنى تەييار بولدى. ئالدى بىلەن سادىقتىن روزاخۇن بوۋايغا بىر تەخسە چىقىرىپ بەردى، ئاندىن سادىققا سالدى. ئۆزلىرى سارايغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى، ئىشلار رەتلىك كېتىۋاتاتتى. ئىككىسى تاماق يېگەچ گەپكە چۈشتى. ئۇلارنىڭ گەپلىرى سادىقنىڭ قولىقىغا كىرمەكتە ئىدى.
— خۇدايىم بەرگەن نېمىكەنسەن، ھەممە نېمەڭ تەل بولدى، ئەمما لېكىن، بىر نېمەڭ كەم بولۇۋاتىدۇ.
— نېمىنى دەيسىز؟ — ماھىنۇر ئۇنىڭ نېمىنى دەيدىغانلىقىنى بىلەتتى، بۇ قېتىم سوئال قويدى.
— نېمىنى دەيسىز، دېگىنىنى ماۋۇنىڭ، ئەرگە تېگىۋالساڭ بولاتتى دەيمەن، گېپىم شۇ، يالغانمۇ يا؟
— قويۇڭا ئۇ ئىشنى ...
— ياش ئادەمگە ئەرسىز ئۆي ئۆيمۇ، ئۇ دوزاخ.
— ماڭا ئۇنداق بىلىنمەيدۇ.
— يالغان ئېيتما، ئايال دېگەنچۇ قارا، تولغاندا، سۇزۇلگەندە ئەرنى سېغىنىدۇ دەيمەن.
— ئاستىراق، سادىق بار ...
— سادىق بولسا نېمە بولاتتى، بەرىبىر ئەرگە تېگىسەن، ئۇمۇ خوتۇن ئالىدۇ.
— ئەر چىقمىسا، كىمگە تېگىمەن؟
سادىق ئۇمىدلەندى، يۈرىكى ئويناپ كەتتى ...
— دېگەن سۆزىنى تېخى ... سېنى ئەگىپ يۈرگەنلەر ساماندەك، بىرەرىنى تاپايمۇ يا؟
سادىقنىڭ جېنى چىقتى ۋە ئىچىدە: نېمە چاتىقى بۇ خوتۇننىڭ، دەپ ئۇنىڭغا ئۆچلۈكى ياندى.
— تاپسىڭىزمۇ بولىدۇ.
— تېپىپسەن - دە؟

— ياق، تاپمىدىم. دېگەن گەپلىرىڭىزمۇ توغرا، بەختىخان ھەدە، ياش ئادەمگە ئەرسىز يۈرۈش ياخشى ئەمەس ئىكەن، تاپقاندا سىزگە دەيمەن.

سادىقنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپتى.

— ما گېپىڭ توغرا.

بەختىخان تاماقتىن كېيىن بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇردى ـ دە، كەچ قالدىم، دەپ ماڭدى. ھويلىغا چىققاندا بوياققا كىرىۋاتقان ھەسەنجان بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ماھىنۇر ئۇنى ئۆيگە باشلاپ قويۇپ، بەختىخاننى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. قار ئۇچقۇنداۋاتاتتى.

— ماڭ كىرىپ كەت، يالاڭ چىقىپسەن، يۈرتلۇقۇڭمۇ كەلدى. ئۇمۇ ساڭا قانات سۆرەپ يۈرگەنلەرنىڭ بىرسىغۇ دەيمەن، دېدى ئۇ كۈلۈپ، — مەيلى يوق ئادەم بىكاردىن ـ بىكارغا قار كېچىپ كېلەمدا ...

— توۋا دەڭە.

— ئۆتكەندە كەلسەممۇ شۇنىڭ بىلەن ئولتۇرۇپتىكەنسەن.

— تونۇشلار كەلمەمدۇ؟

— كېلىدۇ، تۈل خوتۇننىڭ ئۆيىگە بىكارغا كېلەمدۇ؟ جىنىنىڭ قەستى شاپتۇلدا.

— سىزنىڭزە، مۇشۇنداق گەپلىرىڭىز ...

— ھە، مۆڭگەكلەپ كەتتىڭغۇ، ماڭ، يۈگۈر، مېھمىنىڭغا قارا، خوش، — بەختىخان كۈلۈپ ماڭدى.

ماھىنۇر ئۆيگە يېنىپ كىردى. سادىق تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ ھەسەنجانغا تاماق ئەكىرمەكچى بولۇۋىدى، تاماق ئۇستىدىن كەلدىم، دەپ ئۇنىمىدى.

ماھىنۇر ئالايىتەنلا ئىچىلىپ كەتكەنىدى، تېزلىكتە چاي دەملەپ ئىچكىرىدىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى ـ دە، ئىشىكنى يېپىۋالدى. سادىقنىڭ ئەرۋاھى ئۇچتى. ھەرقاچان ھەسەنجان كەلسىلا ماھىنۇرنىڭ ئىچىلىپ كېتىشى، ئۇنى كۈتۈپ قىلغىلى

قىلىق تاپالماي قىلىشى سادىقنىڭ جىنىغا پىتىپ يۈرەتتى. ئىشىكنى يېپىۋېلىشى ئۇنىڭ تېخىمۇ جىنىغا پاتتى ۋە غەزىپىنى كەلتۈردى. نېمە دېيىشىۋاتىدىكىن؟ ... گۇدۇڭ ـ گۇدۇڭ ئاۋازدىن باشقا، ئېنىقراق بىر ئېغىزمۇ گەپنى ئاڭلانمايۋاتاتتى. ئۇ ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بېقىش ۋەسۋەسىسىگە چۈشكەنىدى. تېلېۋىزورنىڭ ئاۋازىنى پەسلىتىپمۇ باقتى، يەنىلا ئاڭلانمىدى. قۇلىقىنى ئىشىككە ياقاي دېسە، تۇيۇقسىز چىقىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدى. ئۇ تېرىكىپ، تىت ـ تىت بولۇپ تېلېۋىزورنى تۇزۇكمۇ كۆرمەي ئولتۇردى.

ئىككىسىنىڭ نېمە دېيىشىۋاتقىنىنى قانداق ئاڭلىغىلى بولار؟ ئۇ ھويلىغا چىقتى. دېرىزىنىڭ يېنىغا ئاستا كەلدى. ئىككىسى ئۈستەلنىڭ ئىككى چېتىدە بىر ـ بىرىگە قارىشىپ ئولتۇراتتى. ھەسەنجان قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ سۆزلەۋاتىدۇ، نېمىلەرنى دەۋاتىدىكىن، ماھىنۇر شۇنداق بېرىلىپ ئاڭلاۋاتىدۇ. قوش دېرىزىدىن بىرەر ئېغىز گەپنى تۇرماق، بايىقىدەك گۇدۇڭلىغان ئاۋازمۇ ئاڭلانمايدۇ. قار تازا چۈشۈۋېتىپتۇ. شامال ئارىلاش چۈشۈۋاتقانلىقى ئۇچۇن پېشايۋاننىڭ يېرىمىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ بىردەم تۇرۇپ ئۆزىنىڭ مۇزلاۋاتقانلىقىنى سەزدى ـ دە، ئۆيگە يېنىپ كىرىپ، يەنە تېلېۋىزورغا قاراپ ئولتۇردى. بىراق، كاللىسىغا ھېچنېمە چۈشمىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى — بەدەنلىرىدە كۆنچىلىك ئوتلىرى يېنىپ كەتكەنىدى. بۇرۇقتۇرما بولۇپ ئولتۇرۇش نېمىدېگەن تەس ـ ھە ... ئۇ بىردە قىزىرىپ، بىردە تاتىرىپ بىئارام بولماقتا ئىدى.

ئارىدىن بەلكىم يېرىم سائەت ئۆتكەندۇ، سادىقنى چۆچۈتۈپ تۇيۇقسىز ئىشىك ئېچىلدى ـ دە، چەينەكنى كۆتۈرۈپ ماھىنۇر چىقتى. ئۇنىڭ مەڭزىلىرى قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، چىرايىدا ئىللىق تەبەسسۇم چاقناپ، كۆزلىرى خۇماللىشىپ، پۈتۈن تۇرقىدىن يېقىملىق بىر ھالەت ئەكس ئېتىپ تۇرۇپتۇ.

— قاپاقلىرىڭ باراڭغا ئالغۇدەك چۈشۈپ كېتىپتىغۇ،

سادىق، تېلېۋىزوردىكى ئىشلار سېنى خاپا قىلدىمۇ نېمە؟ — دېدى ماھىنۇر چاي جىقلاۋېتىپ.

— ھە، ئادەمنى خاپا قىلىدىغان ئىشلار جىق ئىكەن.

ماھىنۇر كىرىپ كەتتى. سادىقنىڭ بۇرۇقتۇرمىلىقى داۋاملاشماقتا ئىدى. ئۇ بىردەم ئولتۇرۇپ، بىردەم قوپۇپ، ئاخىر بېرىپ تېلېۋىزور قانىلىنى يۆتكىۋىدى، ناخشا ـ ئۇسسۇل چىقىپ قالدى. ئۇ ئاۋازىنى كۆچەيتىۋەتتى. ئۆي ئىچى غوڭۇلداپ كەتتى.

ماھىنۇر ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ:

— بوشراق، سادىق، بوشراق، — دېدى.

— سىلەرنى ناخشا ئاڭلىسۇن، دەۋاتىمەن.

— بوشراق قويساڭمۇ ئاڭلايمىز.

ھەسەنجان تاكى تېلېۋىزور توختىغۇچە ئولتۇردى. ئۇ كەتكەندىن كېيىن، سادىقمۇ ياتىقىغا چىقىپ ياتتى. ماھىنۇر يېتىپ قالدى. سادىق ئۇيقۇسى قېچىپ، قوپۇپ ئولتۇردى ـ دە، تاماكا چەكتى، تاماكىسىنى چېكىپ بولۇپ يەنە ياتتى، بىراق ئۇيقۇ كېلەر ئەمەس، كاللىسىغا كىرىۋالغان گۇمان، ئوي ـ خىياللار ئۇنىڭغا ئۇيقۇ بەرمەي، قىينىماقتا ئىدى. ئاخىر چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ ھويلىغا چىقتى. ماھىنۇر ياتقان ئۆينىڭ چىرىغى ئاللىقاچان ئۆچكەنىدى. ئۇ ئۇخلاپ كەتكەن ئوخشايدۇ. ئەكبەرجان كەچتە مەكتەپتە ئىش بار، ئۆيگە كەلمەيمەن، دېگەن. بۈگۈن سادىق يالغۇز. بۈگۈنكى كۆڭلىگە تەگكەن ئىشلارسىزمۇ، ئۇ يالغۇز قالسىلا تولغىنىپ، ماھىنۇرنىڭ يېنىغا كىرگۈسى كېلىپ ۋە ئۇ ھەقتە شېرىن خىياللارغا غەرق بولۇپ ياتالمايتتى.

ئۇ تالادا مۇزلىغىچە تۇرۇپ، ئاندىن ياتىقىغا كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ تولغىنىپ، ئاھ ئۇرۇپ قايسى چاغلاردا ئۇخلاپ قالغىنىنى كىم بىلسۇن.

46

ماھىنۇر زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى تاشلاتقۇزۇش دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىۋاتقان ئىككى قىزنىڭ ئۇزۇل - كېسىل ساقايغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئۇلارنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن كىرا ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ دوختۇرخانىغا چىقتى ۋە قالغان رەسمىيەتلەرنى تېزلا پۈتتۈردى. دوختۇر - سېستىرالارغا رەھمەت ئېيتتى. قىزلار ئۇلار بىلەن خوشلاشتى. لېكىن، ئىككى قىزنىڭ كۆڭۈللىرىدە بىر تۈگۈن — ئەندىشە بار ئىدى. بۇ ئەندىشە ئۇلار چىقىشقا ئاز قالغاندا باشلانغان، ھازىر تېخىمۇ ئۆرلىمەكتە ئىدى.

— قېنى ماشىنىغا چىقىڭلار، — دېدى ماھىنۇر.

— نەگە بارىمىز، — قىزلارنىڭ ئەندىشە ئۈچقۇنلىرى يانغان كۆزلىرى ماھىنۇرغا تىكىلدى.

— نەگە باراتتۇق، بىزنىڭ ئۆيگە بارىمىز، — دېدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ.

— سىزنىڭكىگە بېرىپ ...

— ئاۋۋال ئۆيگە بارايلى، — ماھىنۇر ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى، — قالغان گەپلەرنى ئۆيدە دېيىشەرمىز، ماشىنىغا تېزرەك چىقىڭلار.

ھەممىسى كىرا ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ يۈرۈپ كەتتى. يولنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى دەل - دەرەخلەرنى ئاق چېچەكتەك قىرو باغلاپ كەتكەن، ئۇ قىزلارنىڭ كۆزىگە ئىنتايىن چىرايلىق كۆرۈنۈپ، گۈزەللىك، شادلىق تۇيغۇلىرىنى ئويغىتىۋەتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنى دۇنياغا باشقىدىن كەلگەندەك سەزمەكتە ئىدى. بۇنىڭدىن ئۈچ ئاي بۇرۇنقى يىرگىنىشلىك مەزگىللىرىنى ئويلاپ، ھازىرقى ھالىتىدىن سۆيۈنمەكتە ئىدى. شۇنداق، ئادەم ئۆزىنى چۈشەنگەن چاغدا، خاتا باسقان قەدىمىدىن سەسكىنىپ،

توغرا باسقان قەدىمدىن ئىپتىخارلىنىدۇ. ئۈمىد، ئىشەنچ، ئىرادە ئادەمنى مىسكىنلىك، بىچارىلىك، مەيۇسلۇكتىن خالاس قىلىپ، تېتىك ـ جۇشقۇنلۇق پەيدا قىلىدۇ، شادلىق بۆشۈكىگە بۆلەيدۇ. ئىككى قىزنىڭ تۇرقى ـ چىرايىدىن مۇشۇ خىل روھىي ھالەت ئەكس ئەتمەكتە ئىدى. ماھىنۇر ئىككى قىزنىڭ قانداق ئوتتا يېنىپ، قانداق سۇدا ئېقىۋاتقانلىقىنى ئېنىق بىلمىسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ جىمىپ ئولتۇرۇپ كېتىشلىرىدىن يۈرەكلىرىنى ياندۇرۇۋاتقان خۇشاللىقتىن كۆڭۈللىرى بۇزۇلۇۋاتسا كېرەك، دېگەن پەرەز بىلەن ئولتۇراتتى. ئەمما، ئۇ قىزلارنىڭ قايغۇسىنى تازا ئويلاپ كەتمىدى.

غۇيۇلداپ ئۇچقان ماشىنا ئۇلارنى ماھىنۇرنىڭ قورۇسى ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. ھەممىسى ماشىنىدىن چۈشۈشتى ۋە ماھىنۇرنىڭ باشلىشى بىلەن قورۇغا كىردى. گۈلپىيەنىڭ كۆزلىرى پېشايۋانلىق چىرايلىق ئۆيلەرگە چۈشۈش بىلەنلا يېنىپ كەتتى:

— پاھ ... مۇشۇ ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى سىزنىڭمۇ؟

— پاھ، دېگۈچىلىكى يوق.

— مېنىڭ كۆز ئالدىمدا ھېلىقى ياتىقىڭىز، — ئىككىمىز ئارانلا پاتقان كىچىككىنە ئۆيىڭىزلا بار جۇمۇڭ. بىزگە قىلغان ياردىمىڭىزنى ئەمدى چۈشەندىم.

— شۇ ياتاقتا ياتمىسام بۇ ئۆيلەرمۇ بولمايتتى.

— قورۇ ـ جاي قىلدىم، دېگەندىكىنىز، لېكىن مۇنچىلىك ئۆيلەرنى سالدۇرۇپ كەتكىنىڭىزنى ئويلىماپتىمەن.

— بۇ ئۆيلەر بولمىسا، سىلەرنى قانداق ئاچقالايتتىم.

گۈلپىيە بىلەن گۈلزار بىر ـ بىرىگە ئاستا قاراشتى.

ھويلىدىكى ۋاڭ ـ چۇڭنى ئاڭلاپ، ئۆيدە پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشقان بەختىخان بىلەن ھەسەنجان پېشايۋانغا چىقتى. ھەممىسى تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشتى.

— سىلەرمۇ كېلىپ بوپتىكەنسىلەرغۇ، — دېدى. ماھىنۇر

ئىككىسىنىڭ ۋاقتىدا كەلگەنلىكىدىن خۇشال بولۇپ.
— دۇنياغا يېڭىدىن كەلگەن قىزلارنى قارشى ئالايلى دەپ، — دېدى بەختىخان، — ئالدىن كېلىپ تۇردۇق.
ماھىنۇر گۈلپىيە بىلەن گۈلزارنى بوگۈن ئېلىپ چىقماقچى بولغانلىقىنى ئىككىسىگە خەۋەر قىلىۋەتكەنىدى. ھەممىسى ئۆيگە كىرىشتى. ماھىنۇر دوختۇرخانىغا ماڭار چاغدا، قازانغا گۆش سېلىپ، سۇس قاينىتىپ قويۇپ ماڭغان. ھازىر ئۆي ئىچى ئىللىپ، شورپىنىڭ مەززىلىك پۇرىقى دىماغلارغا ئۇرۇلۇپ تۇرۇپتۇ. ئۆي ئىچىنىمۇ بىر خۇشاللىق كېزىپ يۈرەتتى.
— ئەجەب چىرايلىق قىزلار ئىكەنسىلەر، چىرايىڭلارمۇ گۈلدەك ئېچىلىپ چىقىپسىلەر، — دېدى بەختىخان.
— چىرايىمىزنى سەتلەشتۈرۈۋەتكەن ئالۋاستىنى قارغاپ، يەرنىڭ چوڭقۇر يېرىگە كۆمۈۋېتىپ چىقتۇق ئەمەسمۇ، — دېدى گۈلپىيە.
— شۇڭلاشقا چىرايىڭنى ياندۇرۇۋالدىڭ ـ دە ...
— تاس قالدۇق چىرايدىنمۇ، ئۆزىمىزدىنمۇ ئايرىلىپ قالغىلى.
گۈلزار گەپ قىستۇردى:
— ماھىنۇر ھەدەم بىزنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇۋالدى.
— ھەرقانداق ۋەھشىي ھايۋانمۇ، ئالۋاستىمۇ ئادەمدىن قورقىدۇ، گەپ ئادەمنىڭ ئىرادىلىك بولۇشىدا، — دېدى ھەسەنجان تەمكىنلىك بىلەن، — ئاڭلاپ تۇردۇق، ناھايىتى ئىرادىلىك قىزلار ئىكەنسىلەر، ئىرادىسىز، بوشاڭ ئادەمنى كىم بوزەك قىلمايدۇ. سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ ئادەملىكىڭلارنى چۈشەنمىگەن چاغدا، ئاق ئالۋاستىغا بوزەك بولدۇڭلار، چۈشەنگەن چاغدا ئۇنى يەڭدىڭلار، مانا بۇ ئىرادە، سىلەرنى ئۆلۈم يولىدىن ياندۇرۇپ كەلگەن نەرسە — ئۆز ئىرادەڭلار. ئادەمدە ئىشەنچ، ئىرادە بولىدىكەن ھېچ نەرسىگە، ھېچكىمگە بوزەك بولمايدۇ. ئەمدى گەپ سىلەرنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتىڭلارنى قانداق

ئۆتكۈزۈشۈڭلاردا قالدى، — ھەسەنجان سەل توختىۋالدى ـ دە، ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ مۇنداق دېدى، — بۇرۇنقى ئۇلپەتداشلىرىڭلار ئالدىڭلارغا يەنە كېلىشى، ھېسسىياتىڭلارنى قوزغاپ، سىلەرنى كونا سەنەمگە دەسسەشكە دەۋەت قىلىشى مۇمكىن. بۇ ئىنتايىن مۇھىم پەيت، ئەگەر سىلەر داۋالىنىش جەريانىدىكى ئىرادەڭلارنى يوقىتىپ قويىمىساڭلارلا، ئۇلارنىڭ يۈزىگە تۈكۈرەلەيسىلەر، ماھىنۇر ھەدەڭلارنىڭ ئەجرى بىكار كەتمەيدۇ. بۇ مېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئوقۇغۇچىلارغا سۆزلەيدىغان دەرسىمنىڭ بىر مەزمۇنى بولىدۇ. سىلەردىن يىرگەنگەنلەر ئەمدى سىلەرنى ئالقىشلايدۇ، — ھەسەنجان سۆزىنى توختاتماقچى بولۇۋىدى، بىراق يەنە بىرنەچچە جۈملە سۆز ئېغىزىغا كېلىپ قالدى، — ئادەم ئالدى بىلەن ئۆزىنى ئۆزى قەدىرلىشى كېرەك، ئۆزىنى يۈكسەكلەشتۈرۈشمۇ، پەسكەشلەشتۈرۈشمۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگە باغلىق. سىلەر ئىللەتلىرىڭلاردىن تازىلىنىپ يېڭى ئادەم بولۇپ چىقتىڭلار، بىراق ئالدىڭلاردا يەنىلا مۇشۇ ئىككى يول بار.

ھەسەنجاننىڭ سۆزىدىن كېيىن، ئۆي ئىچى بىردىنلا جىمىپ كەتتى. ئۇنىڭ سۆزلىرى گۈلپىيە بىلەن گۈلزارغىلا ئەمەس، باشقىلارغىمۇ تەسىر قىلغانىدى. چۈنكى، ھەسەنجان قىزلارنىڭ ھازىرقى ھالىتىدىن، ئاق ئالۋاستىنى يەڭگەن جاسارىتىدىن ھاياجانلانغانىدى. ھاياجانلىنىپ ئېيتىلغان سۆز يۈرەكنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئىختىيارسىز ئېتىلىپ چىقىدۇ. بۇنداق سۆزلەر باشقىلارنى چوڭقۇر ئويغا سالىدۇ، يۈرەك ـ باغرىنى دولقۇنلىتىدۇ ۋە ئۇلارنىڭمۇ ئالدىغا سەن ئادەم ئىكەنسەن، باسقان قەدەملىرىڭدىن كىشىلەر يىرگىنىشى ياكى زوقلىنىشى كېرەكمۇ، دېگەن سوئالنى تاشلايدۇ.

— بىز ئۆزىمىزنىڭ ئادەملىكىمىزنى ئۇنتۇپ، ھېسسىياتىمىزنى باشقۇرالماي ئاز دەرد تارتمىدۇق، ھەسەنجان ئاكا، — دېدى گۈلپىيە ئازابلىق خىياللاردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، — بىزنى مەكتەپتىن چېكىندۇرگەن چاغدىلا

ئۆزىمىزنىڭ نەپرەتلىك ئاقىۋەتكە قالغانلىقىمىزنى بىلگەن، — ئۇنىڭ سۆزىدىن ھەسرەت، ئۆكۈنۈش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

ھەسەنجاننىڭ سۆزىنى بېرىلىپ ئاڭلىغان ماھىنۇر ئۈنچىقماي ئولتۇردى. ئەمما، بەختىخاننىڭ بىرنېمە دېيىشكە ئېغىزىنى ئۆمەللىگىنىنى بايقاپ قېلىپ، شەرەت قىلىپ ئۇنى سۆزلەشتىن توختىتىپ قويدى. چۈنكى، ئۇ ھەسەنجاننىڭ سۆزىنى يېتەرلىك بولدى، دەپ پەرەز قىلغانىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ تاماقنا تېزلىك بىلەن روزاخۇن بوۋاينى چاقىرىپ كىرىپ، ھورلىرى پۇرقىراپ كۆتۈرۈلۈۋاتقان، يۇمشاق پىشقان ئىككى تاۋاق گۆشنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويدى. بىر - ئىككى پارچىدىن گۆش يېيىلگەندىن كېيىن، ماھىنۇر يەنە چىنىلەردە شورپا ئەكىردى. تاماق جىمجىتلىق ئىچىدە يېيىلدى.

— سىلەرنى ئۆيگە ئېلىپ چىقتىم، — دېدى ماھىنۇر ئىككى قىزغا قاراپ، داستىخان يىغىشتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، — سىلەر ھەسەنجان ئاكام ئېيتقاندەك يېڭى ئادەم بولۇپ چىقتىڭلار، ياخشى ئادەملەر قاتارىغا قېتىلدىڭلار، بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشۇڭلارنى قەيەردە، قانداق ئۆتكۈزمەكچىسىلەر؟

ئىككى قىز ئۈچۈن ئىنتايىن قىيىن بولغان بىر سوئال ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ سوئالنى قىزلار دوختۇرخانىدا، داۋالىنىش جەريانىدا، بولۇپمۇ چىقىپ كېتىشكە بىرنەچچە كۈن قالغاندا بىر - بىرىگە قويغان. مۇۋاپىق جاۋاب تاپالماي قىينالغان ۋە ئاخىر ئۆزلىرىنى داۋالىتىۋاتقان ماھىنۇرغا ئېيتماقچى ھەم ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى ئالماقچى بولغان. ئەمما، ھازىر بۇ سوئال ئويلىمىغان يەردىن ماھىنۇر تەرىپىدىن قويۇلۇۋاتىدۇ. ئەمدى نېمە دېيىش كېرەك؟

ئېغىر جىمجىتلىقتىن كېيىن گۈلپىيە مۇنداق دېدى:

— سىز قانداق يول كۆرسەتسىڭىز، بىز شۇنىڭغا رازى.

— ئۇنداق دېمەڭلار، سىلەرنىڭ ئويلىغىنىڭلار ھېساب.

— ماھىنۇر ھەدە، — دېدى گۈلزار ئېچىنىشلىق ئاۋازدا

شۇۋرلاپ، ــ قانداق قىلىشىمىزنى ئويلاپ، بىزنىڭ بېشىمىز قېتىپ كەتتى. بېشىمىزنى سىلىدىڭىز، بىزنى يېڭى ھاياتقا ئېرىشتۈردىڭىز، گۈلپىيەنىڭ ئېيتقىنى توغرا، يول كۆرسىتىشىڭىزگە تەشنا بىز.

ــ سېنىڭ ئويلىغانلىرىڭ بولسا ئېيت ماھىنۇر، ــ دېدى بەختىخان سۆز قىستۇرۇپ، ــ ساڭا تەلمۈرۈپ تۇرۇۋاتسا ...

ــ مېنىڭ ئويلىغانلىرىم بار، ئېيتاي: ماقۇل دېسەڭلار، دۇكىنىم ئىككى ـ ئۈچ ئادەمگە ئېھتىياجلىق، مال ساتقۇچى بولۇپ ئىشلەپ قېلىڭلار، ياق، بۇ يەردە تۇرمايمىز، يۇرتلىرىمىزغا كېتىمىز، دېسەڭلار، مەن يەنە سىلەرگە ئىگە، چىرايلىق يولغا سېلىپ قويىمەن.

ماھىنۇرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، قىزلار چۇرقىرىشىپ كەتتى:

ــ ۋاي جېنىم ھەدە، ئالتۇن ھەدە، قالتىس ياخشى گەپ قىلدىڭىز، بولدى، بىز مەشەدە ئىشلەيلى ...

ــ ئالدىڭىزدا ئىشلەيلى، يۇرتىمىزغا قايسى يۈزىمىز بىلەن بارىمىز ...

ــ ھەرقانداق ئېغىر ئىشقا سالسىڭىزمۇ ئىشلەۋېرىمىز ...

ــ ئەمىسە مۇنداق بولسۇن، گەپ يۈزدە ياخشى، دېگەن گەپ بار، ــ دېدى ماھىنۇر، ــ ھەممىمىز مۇشۇ قورۇدا بىللە تۇرىمىز، بوش بىر ئېغىز ئۆيۈم بار، ئۇ ئىككىڭلارنىڭ ياتاق ئۆيى بولىدۇ. ئۈچ ۋاقلىق تامىقىڭلارنى مۇشۇ ئۆيدىن يەيسىلەر، ھەر ئايدا قولۇڭلارغا ئىككى يۈز سوم بېرىمەن. جان كۆيدۈرۈپ ياخشى ئىشلىسەڭلار ئىش ھەققىڭلارنى ئۆستۈرۈپ تۇرىمەن. ھەممىدىن مۇھىمى گېپىمنى ئاڭلايسىلەر. قانداق، مۇۋاپىق بولدىمۇ؟

ــ ئەسلى بۇ قىزلار خىزىرغا يولۇقۇپتىكەن، ــ بەختىخان قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ سۆزلەپ كەتتى، ــ نىيەت ـ ئىقبالىڭلار دۇرۇس ئىكەن. ماھىنۇر غۇلجىدىن كېلىپلا، بىزنىڭ ياتاققا ئورۇنلىشىپ: تەلىيىم بار ئىكەن، سىزدەك باشپاناھقا ئۇچرىدىم، دېگەن. سىلەرنىڭمۇ تەلىيىڭلار بار ئىكەن، مانا ماھىنۇرخانغا ــ

بىر كۆيۈمچان باشپاناھقا ئۇچراپسىلەر، تەلەي كەلسە، شۇنچىلىك كېلەر، قانداق دېدىم؟

ئىككى قىز ھەر ئىككىسىنىڭ سوئالىنى جاۋابسىز قالدۇردى. چۈنكى، ئۇلار ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالالماي تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتكەنىدى. ئۇلار ياخشى ئادەملەرنىڭ بارلىقىغا، ئۆزلىرىگە خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەك بىر ئىگىنىڭ چىققانلىقىغا ھاياجانلىنىپ، ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلىماقتا ئىدى. بۇ يىغىدا ئۇلارنىڭ كىشىلەرنىڭ نەپرىتىگە قالغان، ئادىمىيلىكتىن چىققان مەزگىللىرىگە نىسبەتەن پۇشايمان - ئۆكۈنۈشمۇ، بېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلىغان ئادەمگە قوزغالغان مېھىر - مۇھەببەتمۇ، شۇنىڭ بىلەن قالماي يەنە ئۇنىڭ تىرىكچىلىك يولى تېپىپ بېرىۋاتقانلىقىغا يانغان تەشەككۇر، رەھمەتمۇ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ يىغىسىغا ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالالمىغان ماھىنۇر، بەختىخانلارنىڭ كۆز يېشىمۇ قوشۇلدى.

— ماھىنۇرنىڭ ئاتىدارچىلىقىدىن ھەممىمىزنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپتى، ئۆزۈڭلارنى تۇتۇۋالالمىغىنىڭلارمۇ شۇنىڭدىن، — دېدى ھەسەنجان يىغىلار پەسەيگەندىن كېيىن، — بىزنىڭ باشقا گېپىمىز يوق، ياخشى ئىشلىسەڭلار، ماھىنۇرنىڭ گېپىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىساڭلار، سىلەردىن ھەممىمىز رازى بولىمىز.

گۈلپىيە بىلەن گۈلزار يىغىدىن توختاپ، كۆز ياشلىرىنى ئېرتىپ تۇرۇشىغا، ماھىنۇرمۇ ياش يوقى كۆزلىرى بىلەن ئۇلارغا قاراپ مۇنداق دېدى:

— بىر - ئىككى كۈن دەم ئېلىڭلار، ئاندىن دۇكانغا بارسىلەر، شۇنىڭ بىلەن خىزمىتىڭلار باشلىنىدۇ.

ئاخىرقى گەپمۇ شۇ بولدى - دە، ھەممىسى قوزغىلىشتى. بەختىخان پېشايۋاندىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ ماھىنۇرغا:

— غۇلجىدىن يالغۇز كېلىۋىدىڭ، مانا بەش - ئالتە جان بولدۇڭ، ھويلاڭ ئاۋاتلاشتى، خوش، ئىشلىرىڭ خەيرلىك بولغاي، — دېدى.

— شۇنداق، — دېدى ھەسەنجانمۇ، — ئۇرۇمچى ئاۋات شەھەر، ماھىنۇر بۇ شەھەرنىڭ يېڭى پۇقراسى، بۇنى يېڭى پۇقرانىڭ كارامىتى دېيىش كېرەك.

※ ※ ※

بىر ئادەمنىڭ ھاياتىدا ئاسمان ـ زېمىن ئۆزگىرىش بولدى، دېسە، مانا مۇشۇنى دېسە بولىدۇ. تۈنۈگۈنكى يىرگىنىشلىك قىزلار بۈگۈن سۆيۈملۈك قىزلارغا ئايلاندى. كەلگۈسىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ياشاشتىن بەزگەنىدى، مانا ئەمدى ئۈمىد، ئىشەنچكە تولدى. چۈنكى، ئۇلار راستىنلا چۈشكۈنلۈك، غەپلەتتىن ئويغىنىپ ۋە ئۆنىڭدىن ئۈزۈل ـ كېسىل قول ئۈزۈپ، غەيرەتكە كەلدى، بەدىنىدىكى يېپىشقاق، سىڭىشچان زەھەرنى تازىلاپ، دۇنيانىڭ گۈزەللىكىنى كۆردى. ياشاشنىڭ مەنىسىنى چۈشەندى. شۇڭا، ھاياتىنى باشقىدىن باشلاش نىيىتىگە كەلدى.

ئىككى قىز كەچلىك تاماقنى ماھىنۇرنى ئارىلاشتۇرماي، ئۇنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئۆزلىرى ئەتتى. تاماققا ئولگۇرۇپ سادىق بىلەن ئەكبەرجان كەلدى. روزاخۇن بوۋاي كىردى. ھەممىسى — ئالتە كىشى پاراڭلاشقاچ تاماق يېيىشتى. تاماقتىن كېيىن، گۈلپىيە قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇپ، دەستىلەپ ئېلىۋەتتى. ماھىنۇر بىرىپ تېلېۋىزورنى ئېچىۋىدى، ئەكبەرجان دەرس تەكرارلايمەن، دەپ ياتىقىغا چىقىپ كەتتى. روزاخۇن بوۋايمۇ چىقىپ كەتتى. قالغانلىرى ئاخىرغىچە كۆرۈپ ئولتۇرۇشتى.

— گۈلزار، شۇ تۇرقىدا سەن نېمىلەرنى ھېس قىلىۋاتىسەن؟ — دەپ سورىدى گۈلپىيە ئىككىسى ئايرىمخانىسىغا يېنىپ چىققاندىن كېيىن يېتىش ئالدىدا.

— مېنىڭ ھېس قىلغان نەرسىلىرىم ناھايىتى كۆپ، ئالدى بىلەن ئەركىن ـ ئازادىلىكنى.

— توغرا، مەنمۇ خۇددى ئۆز ئۆيۈمدە بەھۇزۇر يۈرگەندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالدىم.

— توۋا، گۈلپىيە، — دېدى گۈلزار غەمكىنلىك بىلەن، — ئاجايىپ مەينەت، شەرمەندە كۈنلەرنى ئۆتكۈزدۇق - ھە ... ئوغۇللارنىڭ ئالدىدا قىلىپ كېتىدىغان قىلىقلىرىمىز نېمىدېگەن رەسۋا، ئىختىيارىمىزنى شۇلارغا بېرىۋېتەتتۇق ... — گۈلزارنىڭ يۈزلىرى تاتىرىپ كەتتى، چىرايلىق كۆزلىرىدە مەيۈس ئۇچقۇنلار پەيدا بولۇشقا باشلىدى، — خۇددى ئۇلارنىڭ قولىدىكى ئويۇنچۇققا ئايلىنىپ قالغاندۇق.

— راست، بايا بىزنى ئاشۇنداق ھالغا كەلتۈرۈۋېلىش ئۈچۈن، ئاتايىن ئالداپ ئۆگەتكەنىكەن، — گۈلپىيەنىڭمۇ ئىچىنىش، ئۆكۈنۈش، غەزەپتىن تېخى يېقىندىلا قان يۈگۈرگەن مەڭزىلىرى، ھال رەڭ لەۋلىرى ئاقىرىپ، قوللىرى تىترەپ كەتتى، — خالىسا قولىغا ئېلىپ ئەركىلىتىدۇ، خالىسا تاشلايدۇ ياكى باغرىغا باسىدۇ ۋە ياكى ئىتتىرىۋېتىدۇ. نېمە قىلىمەن دېسە، قىلالايتتى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا بەئەينى قۇل ئىدۇق. قىزلىق نومۇس، نازاكەت، غۇرۇر دېگەنلەر نەدە ... شۇنچىلىك ھالغا چۈشۈپ قاپتىكەنمىز، بىلەمسەن، ھازىر مەن كىملەر مېنى ئايان ئاستى قىلغانلىقىنى ئەسلىيەلمەيمەن.

قىزلار خېلىغىچە تەگسىز خىياللارغا چۆكۈپ جىمىپ قالدى - دە، بىردىنلا يىغلاپ كەتتى. خورلۇق، خارلىنىش جان - جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى مانا ئەمدى ئۇلار تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلماقتا ۋە ئازابلانماقتا ئىدى، كۆز چاناقلىرىغا تولغان ئاچچىق ياشلار توختىماي تامچىلىماقتا ئىدى. قىسمەتنىڭ رەھىمسىزلىكى ئۇلارنى يەرگە ئۇرغان، مانا ئەمدى كۆتۈرۈلۈپ ئالدى. بىراق، يۈرەككە چۈشكەن داغ، پېشانىگە يېزىلىپ قالغان بولغىنىش ئاسانلىقچە ئۆچمەيدۇ - دە.

— دۇنيادا ئەڭ نەپرەتلىك ئادەم — ئۆز غۇرۇرىدىن، نومۇسىدىن، ۋىجدانىدىن ئايرىلىپ قالغان ئادەم ئىكەن، — دېدى

گۈلپىيە كۆز ياشلىرىنى ئېرتىپ، — ئۇنداق ئادەم ئەڭ رەزىل ئادەم، ئەڭ پەسكەش، ئەڭ خۇشامەتچى ئادەم ئىكەن ۋە ئەڭ قىممەتلىك نەرسىلىرىنى باشقىلارغا سېتىۋېتىشتىنمۇ يانمايدىغان، ئۇيۇلۇشنىمۇ بىلمەيدىغان يىرگىنىشلىك مەخلۇققا ئايلىنىپ كېتىدىكەن ... خۇدايا شۈكۈر، ماھىنۇر ھەدەم بىزنى ئاشۇ رەزىل دۇنيادىن قۇتقۇزۇپ چىقتى.

— راست، جېنىم دوستۇم، راست، بۇ ئۇۋغىمىزمۇ، چۇشىمىزمۇ، ماھىنۇر ھەدەم راستتىنلا بىزگە ئىگە بولدىمۇ؟

— شۇنداق، نېمىدېگەن مېھرىبانلىق، نېمىدېگەن كۆيۈمچانلىق، نېمىدېگەن ساخاۋەتلىك ئىشلار بۇ ... بىزنىڭ يالغۇز داۋالىنىشىمىزغىلا ئون تۆت مىڭ سوم تۆلىدى. قارا، يەنە ئىسسىق ئۆي، ئىسسىق تاماق تەييار، تېخى ھەر ئايدا ئىككى يۈز سوم بېرىدىكەن. بىزنى ھەممە غەملىرىمىزدىن خالاس قىلدى. بولمىسا ئۆيلىرىمىزگە قايتالماي، نەلەردە تەمتىرەپ يۈرەتتۇقكىن، تۇرمۇش غېمى بىلەن يەنە قانداق ئالدامچىلىقلارغا ئۇچراتتۇقكىن ... ئويلىسام قورقىمەن. بايىقى بەختىخان ئىسىملىك ئايالنىڭ دېگىنىدەك بىزنىڭ يەنىلا تەلىيىمىز بار ئىكەن.

— تەلىيىمىزنى ماھىنۇر ھەدەم ياراتتى، ئۇنىڭ بۇ ياخشىلىقلىرىنى قانداقمۇ ياندۇرارمىز ـ ھە؟

— ھەسەنجان ئاكام ئېيتتىغۇ، ياخشى ئىشلىسەك، گېپىدىن چىقمىساق ياخشىلىقىنى ياندۇرغان، رازى قىلغان بولىمىز.

ئىككى قىز يېشىنىپ، پاكىز، يۇمشاق ئورۇندا ياتقان، سۆزلەشتىن توختاپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن خۇشاللىق، ھاياجانلىنىش كۆزلىرىگە ئۇيقۇ بەرمىدى.

شۇ تۇرقىدا، ۋاقىت يېرىم كېچىگە يېقىنلاشقان مەزگىلگىچە ئۇخلىيالمىغان گۈلپىيە بىلەن گۈلزارلا ئەمەس، ماھىنۇرمۇ تېخىچە ئۇخلىيالمىدى. ئۇمۇ قىزلار توغرىسىدىكى خىياللىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك

بولغان ئىشلارنى ئويلاپ ئويغاق ئىدى. «ئىككى قىزدىن خاتىرجەم بولدۇم، ئويلىغانلىرىم بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر غېمىم تۈگىدى، — دەپ باشقا خىيالغا كۆچتى ئۇ، — ئىسمائىلجاننىڭ كەتكىنىگە مانا بىر ئايدىن ئاشتى. كېچىكسەم، بىر ئايدا كېلىمەن دېۋىدى، تېخىچە يوق، نېمە بولغاندۇ؟ ... ئۆيدىكى ھېساب بازارغا توغرا كەلمەپتۇ، دېگەندەك ئىشلىرى پۈتمەيۋاتامدىكىن ... يا بىرەر پالاكەتكە يولۇقۇپ قالدىمىكىن، يا بولمىسا يىغىمدىن بىرەر سودىغا كىرىشىپ كەتتىمىكىن؟ ... ياق، ئۇنداق قىلمايدۇ، ئېلىمم - بېرىمىمنى تۈگىتىۋەتسەم، ئەمدى ئىچكىرىگە كىرمەيمەن، مۇمكىنقەدەر تېزرەك قايتىپ كېلىمەن، دېگەن. كېلىپ قالار، ۋەدە قىلغان ۋاقتىدىن تېخى ھېچ قانچە ئاشمىدى، — ئۇ ئىسمائىلجاننىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرى توغرىسىدىكى ئويلىرىنى تۈگىتىپ، ئۆزى توغرىسىدىمۇ ئويغا چۆكتى، — ئاخىر پېشانەمگە ئىسمائىلجان يېزىلغان ئوخشايدۇ. بوپتۇ، مەن ئۇنىڭغا تەگسەم، ئۇنىڭ سىڭلىسىنى ئەكبەرجان ئالسا، بىز ناھايىتى مۇستەھكەم بىر ئائىلە كىشىلىرى بولۇپ كېتىشىمىز مۇمكىن. تېزرەك كەلسە، توينىمۇ تېزرەك قىلساق، يالغۇزلۇقۇم ئەجەب جېنىمغا تەگدى. ئوتتۇزغا كىرىپتىمەن، مۇشۇ يېشىمغىچە تۇرمۇشنىڭ نېمە خۇۋلۇقىنى كۆردۇم؟ !»

47

ماھىنۇر دۇكىنىدا ئانچە تۇرمايدۇ. ھازىر ئۈچ قىز، سادىق بولۇپ تۆت ئادەم مال سېتىشقا بەخۇدۇك يېتىشىدىغان بولدى. ئۆزى مال يەتكۈزۈپ بېرىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ. شۇڭا، كۆپرەك ئۆيىدە بولىدۇ. ئۇ بۈگۈن ئەتىگەن توپ سېتىش بازارلىرىنى ئارىلاپ، بازار ئەھۋالىنى، مال باھاسىدا قانداق ئۆزگىرىشلەرنىڭ بولۇۋاتقانلىقىنى بايقاپ، دۇكىنىغا قايتىپ كەلدى. دۇكاندا بىرەر سائەتتەك تۇرۇپ، گۈلپىيە بىلەن

گۈلزاردىن رازى بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ خېرىدارلارنى كۈتۈۋېلىشى، مۇئامىلىسى ئالايىتەن ياخشى بولۇپ، چاققان، چەبدەس ئىكەن. خېرىدار بىرەر مالنى ئالماقچى بولسا، ئۇنى دەرھال ئالدىغا ئەكېلىپ، يېيىپ كۆرسىتىپ، ئۇ مالنىڭ سۈپەت، پاسوننىنى داڭلاپ چۈشەندۈرۈپ، مۇمكىنقەدەر ئۇنى ئالدۇرۇشنىڭ يولىنى تاپىدىكەن. بۇ ماھارەتنى ئۇلارنىڭ تېز ئىگىلىۋالغىنىغا ئۇ خۇش بولدى.

ماھىنۇر بازار ئارىلاش جەريانىدا ئامباردىكى شىپۇن دۇخاۋىلارنىڭ باھاسىنى بىرئاز چۈشۈرۈپ پارچە سېتىشنىڭ ياكى كۆپرەك چۈشۈرۈپ توپ سېتىۋېتىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلغان. شۇڭا، سادىقىقا ئامباردىكى دۇخاۋىلارنى ئەكېلىشنى بۇيرۇپ قويۇپ، ئۆيىگە ياندى.

ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ، ھېچ قانچە ۋاقىت ئۆتمەيلا، تۇيۇقسىز ھەسەنجان بىلەن بىر ياش يىگىت كىرىپ كەلدى. ماھىنۇر ئۇلارنى خۇشخۇيلۇق بىلەن قارشى ئېلىپ، ئىچكىرىدىكى ئۆيگە باشلىدى ۋە تېزلىك بىلەن چاي دەملىدى. ھەسەنجان بۇ يىگىتنى تونۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۆز قولىدا ئوقۇغانلىقىنى، مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ چىقىپ ھازىر گېزىتخانىدا مۇخبىرلىق قىلىۋاتقانلىقىنى، ماھىنۇرنىڭ سودىدا قانداق روناق تاپقانلىقى ۋە ئۇنىڭ جەريانلىرىنى، بولۇپمۇ روزاخۇن بوۋاي، گۈلپىيە بىلەن گۈلزار ھەم باشقىلارغا قىلغان خالىسانە ياردەملىرىنى سۆزلەپ بېرىشنى، ئۇنى گېزىتتە ئېلان قىلىدىغانلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ مۇخبىر يىگىتنى باشلاپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى.

— يازسىڭىزغۇ مەيلى ئۇكام، — دېدى ماھىنۇر بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن، — بىراق، ئاشۇ ئىككى قىزنىڭمۇ ئىسىملىرىنى يېزىڭلار؟

— ئىسىملىرىنى دېمىسىمىز، ئۇنى يازساقمۇ بولىدۇ، يازمىساقمۇ بولىدۇ، — دېدى مۇخبىر يىگىت.

— مېنىڭ ئىسمىمغۇ يېزىلار؟
— ئەلۋەتتە يېزىلىدۇ.
— بۇنى ئويلاشساق بولغۇدەك.
— قانداق دەيسىز؟
— ئۇلار مېنىڭ دۇكىنىمدا ئىشلەۋاتسا، ئىسمى يېزىلمىسىمۇ بەربىر باشقىلار ئۇقۇپ كېتىدۇ، ياخشىسى، ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئالايلى، ئۇكام، مېنى يېزىش مۇھىم ئىش ئەمەس، ئەڭ مۇھىمى ئۇلارنىڭ ئابرۇيىنى ساقلاش، ئۇ ئىشلارنى قوزغىماسلىق ياخشىمۇ، ئويلىشىپ باقايلى.

ماھىنۇرنىڭ پىكرىگە ھەسەنجان بىلەن مۇخبىر يىگىت قوشۇلدى. چايدىن كېيىن مۇخبىر يىگىت كەتتى، ھەسەنجان قالدى.

ماھىنۇر قورۇما قورۇپ، ئەتكەن چاي ئەتمەكچى بولۇپ گۆش توغراۋاتقاندا، سادىق كىرىپ كەلدى.

— چۈش بولۇپ قالدى، دۇخاۋىلارنى تاماقتىن كېيىن ئاپارساڭمۇ بولار، — دېدى ماھىنۇر سادىققا.

سادىقنىڭ ھەسەنجاننى كۆرۈپ جۇدۇنى تۇتتى - دە، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ھەسەنجاننىڭ سوئاللىرىغا «ياق»، «ھەئە» دەپ قىسقىلا جاۋابلارنى بېرىپ ئولتۇردى. ھەسەنجان بۈگۈن ئۇنىڭ بۆلەكچە بولۇپ قالغانلىقىنى سەزمىدى. ئۆيگە كىرىپ - چىقىپ يۈرگەن ماھىنۇر سادىقنىڭ تۇتۇلۇپ قالغانلىقىنى سەزگەن بولسىمۇ، لېكىن، ئۇنىڭ بىر ئىشقى سەۋداغا گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىدىن شۇ ھالغا كەلگەنلىكى ۋە ھەسەنجانغا ئىچ - ئىچىدىن ئۆچلۈكى قايناپ - تېشىپ تۇرغانلىقى ئۇنىڭ خىيالىغىمۇ كىرمەس ئىدى.

ماھىنۇر قورۇمىنى قورۇپ بولۇپ، ئاندىن ئەتكەن چاي ئەتتى. ئاۋۋال ئۇچ چىنە ئەتكەن چاينى ئەكىردى، كەينىدىن گۆش بىلەن پىيازدىلا قورۇلغان قورۇمىنى ئەكىردى.

— ئالدىراپ كەتمىگەن بولسىڭىز، ھەسەنجان ئاكا، — دېدى

ماھىنۇر ئۇنىڭ چىنىسىگە نان سېلىۋېتىپ، — تاماق ئەتكەن بولاتتىم.

— مۇشۇمۇ تاماققۇ، بۇنداق قايماقلىق ئەتكەن چاينى پەقەت سىزنىڭ ئۆيىڭىزدىلا ئىچىپ قالىمەن.

— شۇڭلاشقا پات ـ پات كېلىپ تۇرۇڭ، دېيمەن ئەمەسمۇ.

— كېلىۋاتىمەنغۇ؟

— نەدە، ئايدا، يىلدا بىر كېلىسىز.

— ھەر سېغىنغاندا كېلىۋاتىمەن.

سادىقنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى كەلدى ـ دە، ئىچى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. «سېغىنغاندا ... — دەپ ئويلىدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن، — ئەتكەن چاينى سېغىندىم، دەپ ماھىنۇر ئاچامنى سېغىنىپ كېلىدۇ بۇ ... ماھىنۇر ئاچامۇ نېمانچە قىلىدىكىن، ھەر كەلسە، ئالدىرايمەن، دەپ تۇرسىمۇ ساپلا گۆشنى قورۇپ ئەكىرىدۇ. تېخى قازانغا گۆش سېلىۋاتقان، گاڭپەن ئەتسىغۇ ئۆچ ـ تۆت خىل قورۇما، بىزگە نەدە ئۇنداق قىلىدۇ.»

ھەسەنجان تۆت قاتلانغان قولياغلىقنى ئېچىپ ئېغىزلىرىنى ئېرتتى ـ دە، ماھىنۇرغا سەپسېلىپ قاراپ كەتتى ۋە ھېلىقى ئىشلىرىنى ئويلاپ قالدى: توۋا، مۇشۇ ماھىنۇر ئابدۇقادىر بىلەن قاچقان ـ ھە ... ئۇ چاغلاردا بۇ قىز تېخى ئېچىلمىغان نازۇك قىزىلگۈل غۇنچىسىغا، ئابدۇقادىر بولسا، سولىشىپ قالغان قارا گۈلگە ئوخشايتتى. ماھىنۇر ئۇنى قانداقلارچە ياخشى كۆرۈپ قېلىۋىدىكىن ... ئۇنىڭدا مۇھەببەت ھېسسى ئويغىنىۋىدىمىكىن ياكى تەنتەكلىك قىلىپ، قېچىش دېگەن قانداق بولىدۇ، قېچىپ باقاي، دەپ ئويلىۋىدىمىكىن؟ ... ئارىدىن ئون نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى، ھېلىمۇ قىزلاردەك تۇرىدۇ ...»

ھەسەنجاننىڭ ئۆزى تۇيمىغان ھالدا ماھىنۇرغا قاراپ كەتكىنىنى سادىقمۇ، ماھىنۇرنىڭ ئۆزىمۇ بايقاپ قالدى. «ھەسەنجان ئاكام ماڭا ئەجەب قاراپ كەتتا، — دەپ ئويلىدى

ماھىنۇر بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، ــ بۇرۇنلاردا مۇنداق قادىلىپ قارىمايدىغان، بۇ نېمە ئىشتۇ؟ بۇ مۇنداقلا قاراشمۇ ياكى مەنىلىك قاراشمىدۇ؟» سادىقمۇ: «قانداق قىلسام بولار، دەپ خىيالغا چۆكۈپ يۈرۈۋەرمەي، دەيدىغان گېپىمنى تېزرەك دېمىسەم بولمىغۇدەك، مۇنۇ ئادەمنىڭ قاراشلىرى باشقىچە، مېنى داغدا قويمىسۇن يەنە ... قانداقمۇ ئېغىز ئاچارمەن ... ئەي خۇدا، ماڭا غەيرەت بەر» دەپ ئويلىدى.

ھەسەنجان تاماقتىن كېيىن كەتتى. سادىق دالانغا چىقىپ ئولتۇردى. ئىككىسى ئۆيدە ئازادە قالدى. سادىق پەيتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىقنىمۇ، ئالدىراشنىڭ لازىملىقىنىمۇ ئويلىدى.

ماھىنۇر سارايدىن قاچا ـ قۇچىلارنى دەستىلەپ كۆتۈرۈپ چىقىشىغا، ئۇ:

ــ ئەمدى سىزنى ... سىزنى ... ــ دەپ توختاپ قالدى.

ــ نېمىگە دۇدۇقلايسەن؟

ــ ئاچا دېمەيمەن.

ــ نېمە دەيسەن؟

ــ ماھىنۇر دەيمەن.

ــ ۋىيەي، سەتلەشمە.

ــ شۇنداق دېسەم نېمە بولىدۇ؟

ــ چوڭ بولۇپ كېتىپسەن ـ دە؟

ــ مەيلى، ئاچا دېسەم دەي، ئۆزىدىن ياش پەرقى چوڭ بولغان ئەرلىرىنى «ئاكا» دەپ يۈرگەن ئاياللارمۇ بارغۇ ...

ماھىنۇر سادىقنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يېتىپ، ئاۋۋال قىزىرىپ، كېيىن تاتىرىپ كەتتى ـ دە، قولىدىكى چىنە ـ قاچىلار بىر سىيرىلىپ توختاپ قالدى ۋە پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنى تىترەپ كەتكەنلىكتىن چىنە ـ قاچىلارمۇ سوقۇلۇپ جاراڭلاپ كەتتى. ئۇ بۇرۇلۇپ ئالايغان كۆزلىرى بىلەن سادىققا قارىدى. سادىق پەسكە قارىۋالدى.

ــ قاراپ ئولتۇرىسەنغۇ، نېمىگە كەلگەنلىكىڭنى ئۇنتۇپ

قالدىڭما! دۇخاۋىلارنى دۇكانغا ئاپارمامسەن؟ ... ماڭ! — دېدى ماھىنۇر قەھرى بىلەن ۋارقىراپ.

سادىق ئورنىدىن خۇددى بىرنەرسە چېقىۋالغاندەك چاچراپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە، ئۆيدىن ئالاقزادىلىك ئىچىدە چىقىپ كەتتى. ماھىنۇر ھازىرغىچە ئۇنىڭغا مۇنداق ۋارقىرىمىغان، ھەتتا قاتتىقراقمۇ گەپ قىلمىغان. سادىق ئامباردىن ئېلىپ چىققان ئىككى توپ دۇخاۋىنى مورىسىگە قويدى ـ دە، ھويلىدىن تېزلا چىقىپ كەتتى.

ماھىنۇر سالپىيىپ تاپىسىدىلا ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ پىكىرلىرى چېچىلىپ كەتكەندەك ۋە ئۆزىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي خېلى ئۇزاق ئولتۇردى، كۆڭلىدە ھەر خىل خىياللار كېزىپ يۈرەتتى. «تووۋا، مۇنۇ سادىقنىڭ دەپ يۈرگەن گەپلىرىنى قاراڭلار! ... — ئۇ بىر تەرەپتىن نومۇسلىنىپ، يەنە بىر تەرەپتىن غەزەپلىنىپ پىچىرلىماقتا ئىدى، — نېمىدېگەن سەتچىلىك بۇ، ئۇنىڭغا قانداقمۇ قارارمەن، ئۇمۇ ماڭا قانداقمۇ قارار ... تووۋا، مۇنۇ تېتىقسىزلىقنى، مەن ئەمدى مۇشۇ كۈنگە قالدىممۇ؟ ...»

ماھىنۇرنىڭ بىردىنلا ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتى، توختاۋسىز قۇيۇلۇۋاتقان ياشلىرى مەڭزىنى بويلاپ ئېقىپ تامچىلىماقتا ئىدى. ئۇ نېمىگە شۇنچە زارلاۋاتىدۇ؟ سادىق بىلەن ھەدە ـ ئىنىدەك بولۇپ قالغان تۇرۇقلۇق قايسى يۈزى بىلەن ماڭا مۇنداق گەپلەرنى قىلىدۇ، دەپ يىغلاۋاتامدۇ؟ ياكى كىچىككىنە بالا مېنى مەسخىرە قىلىۋاتىدۇ، بۇ مەن ئۈچۈن ئېغىر خورلۇق ئەمەسمۇ، دەپ يىغلاۋاتامدۇ ۋە ياكى ئېرىم بولغان بولسا، بۇ كۈنلەرگىمۇ، بۇ خارلىقلارغىمۇ قالماس ئىدىم، قۇرۇپ كەتسۇن ئەرسىز تۇرمۇش، دەپ يىغلاۋاتامدۇ؟ بۇ تەرىپى بىزگە قاراڭغۇ، بەلكى، ئۆزىگىمۇ قاراڭغۇدۇر، ئىشقىلىپ، ئۇ ئەلەمدە تولغىنىپ، ھەسرەتلىنىپ يىغلاپ كەتتى.

ماھىنۇر ھەسەنجان ئۆيگە كەلگەن ۋاقىتلاردا، سادىقنىڭ دېمى

ئىچىگە چۈشۈپ، چىرايى تۈتۈلۈپ كېتىدىغانلىقىنى سېزەتتى. بۈگۈن شۇنداق بولدى. ئۇ بۇنى ئېرى يوق ياش ئايالنىڭ ئۆيىگە كېلىشۈەرسە، قانداق بولىدۇ دەپ شۇنداق قىلىدۇ، دېگەن مەنىدە چۈشەنگەن. لېكىن، ئۇنىڭ كۆنچىلىك قىلىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ كۆڭلى بارلىقىنى قىلچىمۇ ئويلاپ باقمىغان، سادىقنىڭ گېپى ئۇنىڭغا تولىمۇ غەلىتە، شەرمەندە ئىشتەك تۇيۇلدى.

«ئۇنىڭ بىلەن ئەمدى قانداقمۇ بىر ئۆيدە تۇرغىلى بولىدۇ، — دەپ ئويلىدى ماھىنۇر كۆز ياشلىرىنى ئېرتىپ، ئۆزىنى بىرقۇر ئوڭشاپ، — ئۇنى قوغلىۋېتىشىم كېرەك. نەگە بارسا بارسۇن، ئۇ ئەمدى كىچىك بالا ئەمەس، قولىدا پۇلىمۇ بارغۇ، شۇنداق قىلمىسام بولمايدۇ - دە ... — ماھىنۇر خېلى ئويلانغاندىن كېيىن، ئۇ قاراشلىرىدىن يالتىيىپ قالدى ۋە يەنە قانسىز لەۋلىرى پىچىرلىدى، — ئۇنداق قىلماي، بۇ گەپ مېنىڭ ئېغىزىمدىن چىقمىسۇن. ئۇنىڭغا قايىقىمنى ئاچماي، تورۇك - تورۇك تېگىپ يۈرەي، ئۇنى ئېغىر ئالسا ئۆزى كەتسۇن، بەلكىم بۈگۈنكى ۋارقىرىغىنىمنىڭ، كۆزلىرىمنى ئالايتقىنىمنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ ئۆزىمۇ كەلمەس. كەلسە، ئالدىمدىن كېتىشكە بىرەر باھانە - سەۋەب تېپىپ كېلەمدۇ تېخى ...»

ماھىنۇر دۇكانغىمۇ بارماي، بازار ئارىلاشنىمۇ قويۇپ، ئۆيدە بۇرۇقتۇرما بولۇپ، ئازابلىنىپ ياتتى. كەچلىك تاماقمۇ ئەتمىدى. ئەمما كەچتە سادىق كەلدى، كەلگەندىمۇ ھەممىدىن كېيىن كەلدى ۋە ياتىقىغا كىرىپ كەتكەنچە چىقمىدى. گۈلپىيە بىلەن گۈلزار كېلىپلا قول - قولچە بىردەمدىلا لەڭمەن ئەتتى. تاماق تەييار بولۇشىغا ئەكبەرجانمۇ كەلدى. لېكىن، سادىق مىجەزىم يوق، دەپ ياتىقىدىن چىقمىدى. ئۇنىڭ تۇيۇقسىزلا مىجەزىنىڭ يوق بولۇپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ماھىنۇردىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى. شۇنىڭ ئۇچۇن ئۇ ئىنىسىغا:

— بولدى، زورلاۋەرمە، مىجەزى يوق ئادەم قانداق تاماق يەيدۇ؟ ئوڭشالغاندا يەر، — دېدى قوپاللىق بىلەن.

تېلېۋىزور كۆرۈشتىن زادىلا قالمايدىغان سادىق تاماقتىن كېيىن تېلېۋىزور كۆرۈشكىمۇ چىقمىدى. ئۇنىڭدىن باشقا ھەممىسى بۈگۈن يېرىم كېچىگىچە تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇشتى.

ئەتىسى ماھىنۇر دۇكانغا ۋاقچە باردى. پەشتاختىغا يېنىچە يۆلىنىپ ئولتۇرغان سادىق يەردىن كۆزىنى ئالماي ئولتۇردى. ماھىنۇرغا قاراشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

ماھىنۇر دۇكانغا كېلىپ بەلكىم ئون مىنۇت ئۆتكەندۇ، سودىگەرلەر ئارىسىدا بولۇۋاتقان مۇنۇ خەۋەردىن ئۇنىڭ بېشى پىرقىراپ كەتتى:

— ئىسمائىلجان دېگەن بىرسىنى دېڭىز ياقىسىدا بۇلاڭچىلار ئۆلتۈرۈپ تېلېۋىزورلىرىنى بۇلاپ كېتىپتۇ.

— يۈز دانە رەڭلىك تېلېۋىزور ئىكەن، ئۇياقتىن ئۆتكۈزۈۋېلىپ ماشىنىغا بېسىۋاتقاندا ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ.

— ئۇ غۇلجىلىق ئىكەن.

— ساپلا ئەتكەس مال سودىسى قىلاتتىكەن.

نېمىدېگەن دەھشەتلىك خەۋەر بۇ - ھە ... بۇ گەپلەر ماھىنۇردىن ئۇچ مېتىر نېرىدا توپلىشىۋالغان تىجارەتچىلەر ئارىسىدا بولۇۋاتاتتى. ئۇ ئۆزىنى يوقىتىپ قويغىلى تاس قالدى. كۆزلىرى ئىمىر - جىمىر قىلىپ، يەرلەر ئاسمانغا ئۇچۇۋاتقاندەك، ئاسمان يەرگە ئېقىۋاتقاندەك بىلىندى. ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ قالدى، كۆز ئالدىلا ئەمەس، ئىچىمۇ قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. پېشانىسىدىن بۇژۇلداپ چىققان سوغۇق تەرنى قولى بىلەنلا ئېرتىپ، نەلەرگىدۇر تىكىلدى. ئۇ ئېچىنىشلىق، ئىنتايىن ئازابلىق خىياللارغا پېتىپ يېرىم سائەتتەك ئولتۇردى - دە، ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ ئۆيىگە ياندى. يول بويى ئۆزىنى بىر بىلىپ - بىر بىلمەي دېگۈدەك ماڭدى. كۆزىگە ھەممە نەرسىلەر غۇۋا كۆرۈنەتتى. ئۇ ئۆيىگە كىرىپلا ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىۋەتتى - دە، بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى ۋە

تەقدىرنىڭ رەھىمسىزلىكىدىن زارلاندى: «مەن نېمىدېگەن شور پېشانە، نېمىشقا بەختىم قارا، — ئۇ ياشلىق كۆزلىرى بىلەن تورۇسقا تىكىلىپ، كىرپىكمۇ قاقماي ھەسرەتلىنىپ پىچىرلىماقتا ئىدى، — ئاتا - ئانامنىڭ مەجبۇرلاپ بېرىشى بىلەن بىرىنچى تۇرمۇشۇم ۋەيران بولدى، ئەسكى بولدۇم. ئىككىنچى قېتىم ئالدىنىپ ياتلىق بولۇپ، شەرمەندە بولدۇم، ئۈچىنچى قېتىم ئەمدى بەختىم ئېچىلار، دەپ مەيلىم قوزغالغان ئادەمگە ياتلىق بولاي دېگەن چېغىمدا، ئۇنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كەلسە، ماڭا ئۇۋال ئەمەسمۇ ... مەن كىشىلەرگە يامانلىق قىلمىۋىدىمغۇ، نېمانچە تارتقۇلۇقلار بۇ ... توۋا، ئۆمۈر يولۇمغا شۇنچىلىك ئەلەم، ئازابلار يوشۇرۇنۇپتىكەن - دە ...»

ماھىنۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇردى - دە، قايغۇلۇق كۆڭلىگە بىر ئاز تەسەللىمۇ تاپتى: «يىراق يەرنىڭ گېپى ھەر ياڭزا» دېگەن گەپمۇ بار، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — بۇنچىلىك بولۇپمۇ كەتمەي، بۇ گەپلەرنىڭ راستتىمۇ باردۇر، يالغىنىمۇ باردۇر، سانىماي سەككىز دېمەي، ئاۋۋال ئېنىقراق ئۇقۇپ باقاي.»

بىراق، ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندە، ماھىنۇر ئىچكىرىدىن چىققان غۇلجىلىق ياش سودىگەردىن ئىسمائىلجاننىڭ بېشىغا كەلگەن بالا - قازانىڭ راستلىقىنى ئۇقتى. ئۇ ئىسمائىلجاننىڭ پىچاق سېلىنىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ماھىنۇرنىڭ ئاخىرقى ئۈمىدىمۇ ئۈزۈلدى.

شۇ كۈنى ماھىنۇر كېچىچە يىغلاپ چىقتى. بېشىغا كەلگەن قىسمەتتىن زارلىنىپ تاڭنى ئاتقۇزدى. ئۇ نىمجان ئادەمدەك بولۇپ قالغانىدى. كۆزلىرى تورلىشىپ، بىرنەرسىنى روشەن كۆرەلمەيتتى. بېشى زىڭىلداپ ئاغرىۋاتاتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇش ئالدىدا ئىسمائىلجاننىڭ ھەدىسىنىڭ ئەكبەرجان بىللە ئوقۇۋاتقان قىزىنى ئويلاپ قالدى: «ئۆلتۈرۈلگىلى بىر ئايچە بوپتۇ، ئۇلار نېمىشقا ئۇقمىغاندۇ؟ ئۇققان بولسا، ئاشۇ

قىز ئارقىلىق بىزمۇ ئۇقىقان بولار ئىدۇق. يۈز دانە تىلپۈزور ئۈچ يۈزمىڭ، كۆپ بولسا تۆت يۈز مىڭ سوم بولار، پەمىچە ئىسمائىلجاننىڭ ئالتە ـ يەتتە مىليون سومغا يېقىن پۇلى بار. ئۇ پۇللىرى قەيەردىدۇ؟ شۇنچە پۇلنى ئەلۋەتتە يېنىغا سېلىپ يۈرمەيدۇ ـ دە. دەرھال ھەدىسىگە خەۋەر قىلىۋەتسەم بولغۇدەك.»

48

قىش ئۆتتى، تەبىئەت ئويغاندى، ئاسمان سۈزۈلدى. يۈرەكلەرنى سەگىتىپ، ئەتىيازنىڭ يېقىملىق ھىدى تارقىلىشقا باشلىدى. يىراق ـ يىراقلارغا ئۈچۈپ كەتكەن نەغمىچى قۇشلارمۇ يېتىپ كەلدى. ئادەملەرمۇ، جان ـ جانىۋارلارمۇ، يەرلەرمۇ بىر يېڭىلىنىش مەۋسۇمىغا كىردى. ئېبدىر ـ دۆڭلەر، ئېتىز ـ قىرلار، ئېرىق ياقىلىرى ئەتىيازنىڭ يۇمشاق كۆكتاتلىرى بىلەن قاپلىنىشقا، مېۋىلىك دەرەخلەر چېچەكلەشكە، تەبىئەت ياسىنىشقا باشلىدى. ئادەملەر خۇشال، قۇشلار پەرۋاز قىلماقتا، سايرىماقتا ...

لېكىن، ماھىنۇر مىسكىن، چىرايلىق ياسىنىدۇيۇ، غەمكىن يۈرىدۇ. دۇكانغا ھەر كۈنى بېرىپ تۇرۇشتىنمۇ قالغان، كۆپ ۋاقتىنى ئۆيدە يالغۇز ئۆتكۈزىدۇ. چاققان، چەبدەسلىكى، تىنىم تاپماسلىقى، ئۇرغۇپ تۇرغان جۇشقۇنلۇقى قېنى؟ ھە، ئۇنى ئايىغى چىقماس خىياللار ئېلىپ كەتكەن. يۈرەكنى زېدە قىلىدىغان ئازابلىق خىيال، ئاھ ئۇرۇش، ھەسرەتلىنىش ھازىر ئۇنىڭ دائىمىي ھەمراھى.

بۈگۈنمۇ ئۇ ئۆيدە. ئەتىگەن ئەكبەرجان مەكتەپكە، سادىق، گۈلزار، گۈلپىيەلەر دۇكانغا كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بارى ـ يوق قىلغان ئىشى ئۆينى سۈپۈرۈپ قويۇش بولدى. سائەتمۇ ئوندىن ئېشىپ كەتكەندۇ، ھازىرغىچە سىم كارىۋاتنىڭ ئۈستىدە قوش ياستۇقنى قولتۇقى ئاستىغا قويۇپ يېنىچە ياتىدۇ. چىرايى

سولغۇن، كىرپىكلىرى ھالسىز، قارا كۆزلىرىدە ئاجىز نۇرلار ئۇچقۇنداپ قالدۇ.

ئۇ ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ پېشايۋانغا چىقتى. غەمكىن كۆزلىرى بىلەن ئەتراپقا تىكىلدى. بىر جۈپ قارلىغاچ پېشايۋانغا ئۇۋۇا سالماقتا ئىدى. ئۇ كۈلۈمسىرىدى. باھارنىڭ قىيغىتىپ ئۇچقان يېقىملىق شامالىلىرى شىۋىرلاپ يېتىپ كەلدى. ئۇ بىر ئاز سەگىپ راھەتلەندى ۋە پېشايۋاندا ئاستا قەدەم تاشلاپ ئۇياق ـ بۇياققا ماڭدى. دەرۋازىنىڭ يېنىدا — كىچىككىنە ئۆينىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان روزاخۇن بوۋاي ماھىنۇرنىڭ روھىي ھالىتىگە، ھەربىكەتلىرىگە سەپسېلىپ قاراپ تۇراتتى. ماھىنۇرنىڭ كۆزى ئاسماندا، دەرەخ ئۇچلىرىدا ئىدى. ئۇ پېشايۋاندىن چۈشۈپ كوچىغا چىقىپ كەتتى. بىراق، دۇكانغا بارماي يېرىم يولدىن قايتىپ كەلدى. ساراي ئۆيگە كىرىپ ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى. يېڭىدىن چېچەكلەپ ئېچىلغان جىگدىنىڭ بىر تۇتام ئۇششاق شاخلىرى گۈل قاچىسىغا چىلىنىپ ئۇستەلنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇپ قويۇلغانىدى. «روزاخۇن بوۋاي ئەكىرىپ قويۇپتۇ ـ دە، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — كوچىغا چىقىپ كېتىۋېتىپ، دېرىزىسىدە كۆرگەندەك قىلىۋىدىم.» ئۇ ئۇستەلنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. جىگدىنىڭ گۈپۈلدەپ تۇرغان ئۆتكۈر پۇرىقى ماھىنۇرنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلۇپ، ئەتىياز كىرىش بىلەن ئويغىنىشقا باشلىغان ئىشقىي ھېسلىرىنى ئۇلغايتىۋەتتى ۋە تۇرمۇشىدىكى كەم نەرسىگە بولغان تەشنالىقىنى، ئىنتىلىشىنى، زارىقىشنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. ئۇ بۇرۇقتۇرما بولۇپ ئۇنىسىز ئازابقا چۆكۈپ ئولتۇرغاندا، ئۆيگە ئەكبەرجان كىرىپ كەلدى.

— دۇكانغا بارماپسەن ـ دە، ھەدە؟

— بارمىدىم.

— تاماق ئەتمىدىڭمۇ؟

— ئاخشامقى گۆش ناندىن بار، ئەتكەن چاي ئېتىپ بېرەي، — ئۇ چۈش بولۇپ كەتكەنلىكىنى تۇيمىغانىدى.

ئەكبەرجانمۇ كۆپ ۋاقىتلاردا چۈشتە ئۆيگە كەلمەيتتى.
— سەنمۇ ئىچمەمسەن؟ — دېدى ئۇ چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ.
— قورسىقىم ئاچمىدى.
ئەكبەرجان ھەدىسىنىڭ سولغۇن چىرايىغا سەپسېلىپ قاراپ كەتتى ـ دە، سورىدى:
— مۇشۇ يېقىندىن بېرى نېمە بولۇۋاتىسەن، ھەدە؟
— ھېچنېمە، قانداق؟
— قايغۇرۇپ يۈرگەندەكلا قىلىسەن، ئاخشام قىزلارمۇ: ماھىنۇر ھەدەمگە نېمە بولغاندۇ، ئەجەب ئۇنسىز بولۇپ كەتتى، دېيىشىۋاتىدۇ.
— مىجەزىم يوق، ئاغرىغان يېرىمنىڭ تايىنى يوق، ئەتىيازلىقى قان سۈيۈلگەندە ئادەم شۇنداقمۇ بولۇپ قالىدۇ.
— دوختۇرغا ئاپىرايمۇ يا؟
ماھىنۇر كۈلدى.
— بىر يېرىم ئاغرىمىسا نېمىگە بارىمەن، مەندىن ئەنسىرىمە، ئۇكام.
ئەكبەرجان كەتكەندىن كېيىن، ماھىنۇر يەنە ئازابلىق خىياللارغا پېتىپ قالدى: «قىزلار مېنى ماھىنۇر ھەدەمگە نېمە بولغاندۇ، ئەجەب ئۇنسىز بولۇپ كەتتى، دېيىشىپتۇ ـ دە، ھەي قىزلار ـ ھەي قىزلار، مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن دەرد ـ ئەلەملەرنى سىلەر نېمە بىلىسىلەر، ياشلىقىم ئاخىرلىشاي دەپ قېلىۋاتىدۇ، تۇرمۇشنىڭ خۇۋلۇقىنى قانچىلىك كۆردۈم؟ ... ياشلىقىم، ئىشقىي ھېسلىرىم تەلەپ قىلغان نەرسىلەر قېنى؟ ... قايسى كۈنى مۆمىنجان يەنە ئالدىمنى توسۇۋالدى، تۇرمۇش قۇرايلى، دەپ يالۋۇردى، كۆڭلۈم تارتمىسا قانداق قىلىمەن، تاشنى تاياقتا تاڭغىلى بولامدۇ؟ ... راست، ئىسمائىلجانغا كۆڭلۈم چۈشۈۋىدى، ئۇ مېنى بەختلىك قىلىدۇ، دەپ ئويلىۋىدىم، بىراق ئۇ مېنى تەلمۈرتۈپ قويۇپ، ئاققان يۇلتۇزدەك كۆڭلۈم ئاسمىنىدىن يوقاپ كەتتى. بۇ دۇنيادا مېنىڭدەك بىتەلەي ئادەم

بارمىدۇ؟ ... قايسىبىر يىلى بىر مومايىنىڭ ئوغلىغا: ئۆزۈڭنى پۇلغا ئۇنچىلىك ئۇرۇپ كەتمە بالام، قېرىنداشلىرىڭنى كۆزگە ئىلمايدىغان قىلىۋەتكەن پۇل كۈنلەرنىڭ بىرىدە سېنى ۋەيران قىلىۋېتىشىمۇ مۇمكىن، دېگەنلىكىنى ئاڭلىۋىدىم، ئىسمائىلجاننىڭ تاپقان پۇلى ئۆزىنى ۋەيران قىلىۋېتىش تۇرماق، ئۇنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋەتتىغۇ ... ئىسمائىلجان ماڭا: ھەرقانداق ئىش ئۆز يولى بىلەن بولۇش كېرەك، ھەر ئىشنىڭ يولى بىلەن، دېگەن قالتىس ئۇلۇغ گەپ، دېگەنىدى، نېمىشقا ئۇنى ئۆزىگە ئىشلىتەلمىدى؟ نېمىشقا قانۇنسىز سودىدىن قول ئۈزەلمىدى؟ قانۇنلۇق سودا بىلەن شۇغۇللانغان بولسا، ھەر ئىش ئۆز يولى بىلەن بولغان بولاتتىغۇ؟ ... — ماھىنۇر چوڭقۇر تىنىپ توختاپ قالدى. ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدە ياش ئۇنچىلىرى پارقىرىدى، يۈرىكىنىڭ بىر يەرلىرى ئەلەم بىلەن ئېچىشىپ كەتتى، ئۆيلەر پىرقىراۋاتقاندەك بولدى. شۇ ھالدا ئۇ خېلى تۇرۇپ قالدى، — مۇشۇ ئەھۋالىمدا كۆزۈمنى يۇمۇپلا مۇنۇ سادىقلىقا تەگسەممۇ بولاتتى، بىراق ئۇ مەندىن ئون ئىككى ياش كىچىك، مەن ئەللىك ياشقا كىرىپ، ئىشقىي ھېسلىرىم ئۆلگەن چاغدا، ئوتتۇز سەككىزگە كىرىپ، ئىشقىي ھېسلىرى راسا ئۆرلىگەن بولىدۇ. شۇ چاغدا قانداق ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ؟ بەربىر كۆڭۈلسىزلىك، بەختسىزلىك كېلىپ چىقامدۇ؟ ! كاشكى ئۇ ئەكبەرجاندىن ئۇچ ـ تۆت ياش چوڭ بولغان، ئەكبەرجان ئۇنى ئاكا، دەپ يۈرگەن بولسىچۇ ... ئاھ، خۇدا، نېمىشقا ئۇنى مەن بىلەن تەڭ دېمەتلىك قىلىپ يارىتىپ قويمىغانسەن، ھەممە تەتۈرلۈكنى، بەختسىزلىكنى مېنىڭ پېشانەمگە يازغىنىڭ نېمىسى؟ ...»

«ھېلىقى ئابدۇقادىر بىلەن ھەسەنجان ئاكام غۇلجىدا بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ يۈرگەن چاغلاردا كۆزۈم ئەجەب ھەسەنجان ئاكامغا چۈشمەپتىكەنا، يا ھەسەنجان ئاكامنىڭ ماڭا چۈشمەپتىكەن. ھازىرمۇ ماڭا قاراپ كېتىدۇ، ئۆتكەندە كەلگەندە كۆزۈمنىڭ

ئىچىگە قاراپ كەتتى. ماڭا مەيلى بولۇپ، ئىغىز ئاچالماي يۈرەمدۇ يا؟ ... ئەگەر ھەسەنجان ئاكام ئىغىز ئاچسا، سۆزسىز ماقۇل، دەيتتىم. سودىگەرچىلىك قىلماڭ، دېسىمۇ ماقۇل، دەيتتىم. بىراق ئۇ نېمىدىن قورۇنىدۇ، كۆڭلى بولسا دەۋېرىشى كېرەكتىغۇ.»

«ئادەملەر نېمە ئۈچۈن ياشايدۇ؟ خاتىرجەم تۇرمۇشقا ئىگە بولۇش، بەختلىك بولۇش ئۈچۈن، ھەممە ئادەم شۇنىڭغا ئىنتىلىدۇ، مەنمۇ ئىنتىلدىم، لېكىن ھازىرغىچە ماڭا نېسىپ بولمىدى، — ماھىنۇرنىڭ چىرايىدا ئېچىنىش، ئازاب، ئەلەم ئۇچقۇنلىرى تېخىمۇ روشەن ياماقتا ئىدى، — پۇل تېپىپ باي بولۇش — بەختلىك بولغانلىق ئەمەس ئىكەن. شۇنچە پۇل تاپتىم، باي بولدۇم، بىراق ئۇ تۇرمۇشۇمدىكى كەم نەرسىنى، مەن زارىقىپ كۈتكەن نەرسىنى تولدۇرۇپ بېرەلمىدى، بەختلىكمۇ قىلالمىدى. تەقدىر رەھىمسىز ئىكەن، ياشاش ئازاب ئىكەن ...»

«مەن تېخى ياشقۇ. مېنىڭ بەختىم كىمگە باغلىق بولار ۋە كىمدىن ئېچىلار، شۇنداق كۈنلەر كېلەرمۇ، — ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزىنىڭ تۈۋىگە باردى ـ دە، سىرتقا مۆلدۈرلەپ قارىدى، — ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ، تەقدىرنىڭ ماڭا ئاتا قىلغىنى غېرىب ـ مىسكىنلىك، يالغۇزلۇق ئوخشايدۇ ... ئۇھ ...»

ماھىنۇرنىڭ دېمى سىقىلدى، تۆت تام بارغانسېرى قىسىپ كېتىۋاتقاندەك قىينالدى. ئۇ بۇ ھالەتتىن قۇتۇلۇش، ئازابلىق خىياللاردىن نېرى بولۇش ئۈچۈن ئۆيدىن چىقتى ـ دە، كۆڭلىگە ئاراملىق ئىزدەپ دۇكىنىغا — قايناق بازارغا قاراپ ماڭدى. كېتىپ بېرىپ بىردىنلا ئۆزگىرىپ قالدى «ياق، بازار ماڭا قانچىلىك ئاراملىق تېپىپ بېرەر؟ ... ياخشىسى ھەسەنجان ئاكامنىڭ ياتىقىغا باراي، ئۇ مېنى ئۆتكەندە كىرىپ قالغان تۈيۇق يولۇمدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىققان ئەمەسمىدى ... توختا، شۇ يەرگە باراي، بەلكىم ئۇنىڭمۇ ماڭا ئېيتالماي يۈرگەن گەپ ـ سۆزلىرى باردۇر، ھېچ بولمىسا ئۆكسىگەن دىلىمغا تەسەللى بېرەر ...»

ئۇ ماڭغان يولىنى ئۆزگەرتىپ، ھەسەنجاننىڭ ياتىقىغا يۈرۈپ كەتتى.

1994 ـ، 1995 ـ يىللىرى غۇلجا ناھىيە دولانيۈزى يېزىسى ۋە توقسۇن ناھىيە ئىلانلىق يېزىسىدا يېزىلدى.

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection
(https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
  "filename": "NDAzMjkwMzUuemlw",
  "filename_decoded": "40329035.zip",
  "filesize": 35346941,
  "md5": "23b5ca644c87180ca23bb561a1c3ea26",
  "header_md5": "4bf052b0c76f5946723c4c033acec6eb",
  "sha1": "cd51e28c9d97bd94b3e146997698339d7a4ade04",
  "sha256": "6be48ed7c7fd31874d0630d06168845e4b0116ad864e2b56ff92fbcd6e7f086b",
  "crc32": 2968973982,
  "zip_password": "",
  "uncompressed_size": 35837113,
  "pdg_dir_name": "\u2500\u2553\u2569\u2568\u2568\u252c\u2591\u2518\u2568\u2552\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40329035",
  "pdg_main_pages_found": 593,
  "pdg_main_pages_max": 593,
  "total_pages": 604,
  "total_pixels": 2151205580,
  "pdf_generation_missing_pages": false
}